BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
14
20 F
M 20

X S. Andrea X

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΟΑΝΝΟΥ ΤΟΥ
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ ΤΗΣ
ὀρθοδόξου πίστεως.

Τὸ αὐτὸ, πρὸς τοὺς ἐν πίστει κεκοιμημένους.

BEATI IOANNIS DA
[redacted]ETHODOXAE FIDEI ACCVRATA EXPLI-
catio, IIII libris distincta, nunc{que} primùm Græcè & Latinè simul,
in eorum qui pariter & pietatis & utriusq; linguæ studiosi
sunt, gratiam edita: IACOBO FABRO Sta-
pulensi interprete.

ACCESSIT *quoque in eosdem* IIII *libros, erudita ac pia* IODOCI CLI-
CHTOVEI *Neoportuensis Enarratio.*

Eiusdem IO. DAMAS[redacted]*qui in fide obdormierunt,*
Liber, item Græcè & Latinè: [redacted]

VNA' cum aliis eiusdem Operibus, quæ in hunc usq; diem, sedula inquisitione extare cognouimus: Quorum catalogum uersa pagina reperies.

Dom. Prof. Rom.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Domus Probat.
Soc. Jesu

S. Andrea

[redacted] 1548.

Basileae - per Henricum(?) Petri -

OPERVM IOAN. DAMASCENI, QVAE hoc libro continentur, Catalogus.

ORTHODOXAE fidei accurata editio, libris quatuor comprehensa, quibus haec tractantur:

1 De ineffabili diuinitate.
2 De creaturarum genesi, ordine Moseos.
3 De his quae ab incarnatione usq; ad resurrectionem Christi.
4 De his quae post resurrectionem, usq; ad uniuersalem resurrectionem.

Iacobo Fabro Stapulensi interprete.

In eosdem pia & erudita Enarratio Ioannis Cluchtouei Neoportuensis. Sanctissi, ac [illegible]

Eiusdem Ioan. Damasceni sermo: Quòd qui in fide hinc migrarunt, [illegible]

[illegible] multum iuuentur. [illegible] 416

De decretis & placitis primae institutiones. 523

De duabus Christi uolũtatibus & actionibus, reliquisq; naturalibus proprietatibus. 528

B. Maximi De duabus Christi naturis Libellus. 546

Haeresum quae ad illius tempora exiterunt, Catalogus. 547

Ioachimo Perionio Benedictino Cormaeriacensi interprete.

Epistola, Deo eo quòd Ecclesia canit, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus Immortalis. 561

Disceptatio Christiani & Sarraceni. 572

De Dialectica, siue Logica liber, Capitum quinquaginta. 578

Incerto interprete.

Sententiarum aliquot fragmentum. [illegible] interprete. 575

Carminum farrago. Aldo [illegible] 605

Historiam duorum Christi martyrum Iosaphat & Barlaam, quia eruditi quidam an Damasceni sit ambigunt, digna tamen Georgio Trapezuntio uisa est, quam à se conuersam Latinis legendam exhiberet, reliquis huius autoris operibus subijcienda m duximus.

AMPLISSIMO PRAESVLI LVCIO Ytero Episcopo Curiensi, Marcus Hopperus Basilienſis S. P. D.

VVM præfatio mihi in autorem hunc ſcribenda eſſet, Præſul ornatiſſime, cõmunem multorum ſequi conſuetudinẽ uolui: ut uidelicet nomini alicuius eam inſcriberem. Reputanti uerò mihi & autoris grauitatem, & ſcripti huius generis dignitatem, amplitudinemq́, non Hercle quemuis admittere, ſed uirũ ſibi autoritate grauitateq́ æqualẽ requirere uiſus eſt. Dum itaq́ cogitare de tali aliquo & circumſpicere incipio, in mentem commodùm mihi uenit, præter amplitudinẽ tuam, illa quoq́ de humanitate tua & beneuolentia erga literarũ cultores prædicatio: quam uiri ornatiſſimi D. SEBASTIANVS MVNSTERVS, patris mihi loco uenerandus, & HENRICHVS PETRI ſocer meus ſemper mihi colendus, in multorum bonorum doctorumq́ uirorum præſentia paulo antè fecerãt. Eximia enim beneficia tua, quę in ſe ſuperiore anno, dum per terram ueſtram, Rhetiam contemplandi gratia iter facerẽt, pro ſingulari tua liberalitate collocaſſes, ampliter, quod gratos decebat, prædicabant. Vnde ſanè in magnum tui ego quoq́ ſtudium & amorem pellectus, hos DAMASCENI uarios de rebus magnis & præclaris tractatus, non ſine horum quos iam nominaui conſilio, Amplitudini tuæ gratitudinis ergò nuncupare uolui. δεῖ γὰρ (ut quidam ait) καὶ τὰ τέκνα τοῦ τῶν προγόνων εὐεργέτας ἐπιγινώσκειν. Nec diffido tam tibi fore hoc, licet alienũ Opus, gratum, quàm ſi domi meæ natorũ quicquam aliud offerrem. Etſi enim ſciam plus laudis & gloriæ conſequi eos qui ſuis, quàm qui alienis edendis ſcriptis, conſulere communibus ſtudijs ſtudent: tamen non minus, imò multo ſæpiuſculè magis communia ſtudia iuuant, qui, ut ueterũ docta piaq́ monumenta magno ingenio inuenta, magnaq́ induſtria elaborata, in lucem natiuo ſuo nitore ueniant, & rem & operam ſuam liberaliter impendunt: quàm qui ſua uix nuper nata, nedum formata, obtrudere ſimplici ſcholaſtico gregi (utinam non maiore aliquando iuuentutis detrimento) ſolent. Hoc dico, non Hercle quòd uel mihi diſpliceat illud, in alijs, inueniendi, inuentis'ue iam antea noua inſuper addendi ſolers ſtudiũ: uel quòd reprehendere quenquam uelim, niſi qui ſuam ſine Genio prolem ante tempus emittunt: ſed quòd laude & honore magno digni quoq́ mihi uideantur illi, qui ueterum de rebus præclaris, adeoq́ ſcitu dignis libros partim ab interitu uindicando, partim à mendis, quæ librariorũ ſæpe uel tranſcribentium oſcitantia inſcitia'ue irrepunt, caſtigando ſtrenuè laborant. Cui ſanè ſtudio ſocer certè meus non minus quàm

cæteri diligenter incumbit, ut exemplaria in bibliothecis hinc inde concluſa & recondita, non ſine magnis impenſis acquirat: acquiſita uerò, antequam prælo ſuo ſubmittat, bonis doctiſq; uiris cenſenda ca ſtigandaq; ea committat: quemadmodum officina id eius teſtabitur, & præſens illud DAMASCENI opus (ut ad inſtitutum noſtrum ueniamus) idem probat. Bis quidem antea eundem hunc authorem, quantum habere de eo tum potuit, typis ſuis excuſum nobis tradidit. Nunc uerò longè alius exit: non ſolum exornatior, uerùm & locupletior, & emendatior multo: quemadmodum Amplitudo tua, ſi eum legerit, facile uidebit. Sed ut & ego (quod epiſtolæ noſtræ munus proprium eſſe debet) quid in editione hac præſtitum nunc ſit dicam, ſic Amplitudo tua habeto. Quæcunq; DAMASCENI extare nobis potuerunt, ea in uolumen hoc uniuerſa, tam græca quàm latina (non uerò græcè omnia extabant) coniungi placuit. Acceſſerunt adeò nunc priori editioni græca, quę uides hic, omnia. Sunt autem ea: Ἔκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως: qua ſanè expoſitione, pius ille antiſtes, non ſolum quæ diuina ſunt abſtruſiora dogmata tractat: ſed & alia quoq; pulcherrima Dei opera, ut ſunt cœlum & terra, reliquaq; elementa, & ſimilia quæ humano Deus obtutui ſubiecit, cõſiderat, contemplaturq;. Hanc latini interpretes in quatuor libros diſtinxerũt. Vnde factum, quòd latina capitum diſtinctio cum græca haudquaquam, quantum ad numerum, conueniat. Eſt & huius admonendus mihi, ne fortè turbetur, candidus lector. Occurrẽt inter legendum duo capita, antea latina non uiſa, ιγ' ſcilicet, & κε', nunc primum à nobis translata: quorum numerus græco quidem, latino uerò minimè reſpondet. quod fieri tamen ſola numeri anticipatione facile potuiſſet, niſi Compoſitores, quos uocant, ad ſequentia, ſeruata ſibi aliquot foliorum intercapedine (quam tamen laboris ſui rationem ex neceſsitate ſequuntur) ante quam deeſſe hæc animaduertiſſent, properaſſent: quæ poſtea niſi magna & temporis & rei iactura mutari non potuerunt. Sermo denicq; περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, quo, quòd uiuentium preces defunctos in fide iuuent, diſſerit. Reliqua ſi græcè extant, nobis herclè in conſpectum hactenus non uenerunt. Non tamen dubium mihi eſt, quin & ipſa alicubi deliteſcant, quæ iuxta græcum uerſum, πάντ' ἀνακαλύπτων ὁ χρόνος πρὸς φῶς φέρει, in lucem quoq; aliquando uenient. Acceſſerunt pręterea Latina quidem, ἀξιωμάτων εἰσαγωγὴ libellus in ſcriptus, ad Io. Laodiceæ epiſcopum: nec non de duabus in CHRISTO uoluntatibus & operationibus, reliquisq; naturalibus proprietatibus, ac duabus naturis, una uerò hypoſtaſi, liber unus: ac denique de Centum hæreſibus breue opuſculum. Quæ ſanè tria, unà cum B. Maximi de duab. Chriſti naturis libello, doctiſsimus uir IOACHIMVS PERIONIVS elegantiſſimo (ut eſt uir ille Romanæ elegantiæ ſtudioſiſsimus) ſtylo tranſtulit. Accedunt quoq; nunc primùm,

Reueren-

Reuerendiſsime Pater, de Triſagio aduerſus Petrum Gnaphæum liber, qui quartã DEO perſonam horribili ſanè errore tribuere conabatur. Cuius quoq; meminit libro περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως tertio, capite X. Liber etiam unus, quem Diſceptationem Chriſtiani & Sarraceni inſcripſit, qua Agarenorum monſtroſos errores confutat. Sequitur hanc Sententiarum quoddam ex Damaſceni ſermonibus fragmentum (eo hos ordine libellos recenſeo, quem excudendo eos typographus ſeruauit) opus licet exiguum: quod tamen indicio eſt, magni ſermones iſtos, ſicubi extent, faciendos eſſe. Subditur his de Dialectica liber ad Coſmam Maiumæ epiſcopum: in quo diſſerendi illam rationem, quantum Theologiæ candidato ſatis fore exiſtimauit, compendioſa uia tradit. Adiecta ſunt poſtremò ἰυκατανυκτὰ carmina inſcripta, ALDO Manutio Romano interprete. Porrò præter hæc omnia, adiecta ſunt quoq; de Orthodoxa fide libris, docta ſanè Iodoci Clichtouei Cõmentaria, quæ & lucis multum obſcurius aliquando ab authore dictis addunt, & nimis illam ſuccinctam interdum breuitatem fuſiore paulo explicatione moderantur. Habes itaq; Præſul Ampliſsime, editionis huius rationem breuiter à nobis expoſitam: quantum uidelicet hęc à priori illa excreuerit, ut nullam penè comparationem admittere uideantur: quemadmodum uidere, id inſpicienti cuiuis facile eſt. Porrò de DAMASCENO noſtro plura tecum agerẽ, Pater Reuerendiſsime, niſi, quæ dicenda adhuc mihi uidebantur, in uita eius copioſiſsimè deſcripta eſſent: quæ, ſicuti uides, in libri huius frontiſpicio à Patriarcha Hieroſolymitano conſcripta, Ioanne uerò OECOLAMPADIO translata, adiecta eſt. Quin & Trithemius in libro de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, de eodem teſtatur. Cuius uerba ſubiicere hic, quia pauca ſunt, non piguit. Ioannes (inquit) Monachus et presbyter DAMASCENVS, uir doctus & ſanctus, de quo miranda narrantur, propter excellentiam doctrinę, & uitę ſynceritatem, in magno precio habitus apud Conſtantinopolim: prælatus Monachorum cõſtitutus, multos ab iniquitate auertit. Scripſit græco ſermone nonnulla profundi ſenſus opuſcula, ſed pauca eorũ ad manus noſtras peruenerũt. Claruit ſub LEONE Imperatore, anno Domini DCCXXXI. hactenus ille. Quibus uerbis, breuibus quidem illis, at perſpicuè, quis ille quantus'ue fuerit, aut quo tempore uixerit, complexus eſt. Quapropter nihil eſſe puto, quòd in autoris huius encomium, longiorem ſermonem inſtituam, quo uel ab antiquitate, uel pietate, integritate, uel doctrinæ excellentia eum commendem: quem, ſi uel alij omnes taceant, lucubrationes ſuę ut piæ, ita doctę, ad ſummum commendant. Hoc ſolum admonere adhuc uolui: Si ſtylus (de latino loquor) in locis ſaltem aliquibus (quædam enim elegantiſsimè ſunt reddita) paulo uidebitur incultior, non id autori noſtro, qui græcè, non latinè ſcripſit, imputandum eſt, ſed interpretibus: qui dum curioſius (pace

tamen illorum dixerim) uerbum uerbo reddere ſtuduerũt, Latini ſermonis puritatem & proprietatem fermè amiſerunt: ita ut cum Comico dicere poſsimus, è græcis bonis facta latina non bona. Sed dictum hoc uolo, non hercle quòd cuiuſquam ſtudium & operam traducere uel calumniari uelim, qui melius præſtare non poſſum: ſed ſaltem, ut autorem noſtrum, cuius cauſam hic ſuſcepimus, defendam. Sed ſatis nunc eſt. Miſericors Deus, cuius potentia, miſericordia & bonitate exiſtimus, uiuimus & ſeruamur, mentem tuam Spiritus ſui ſancti dotibus illuſtret, quo paſtor bonus bene præeſſe Eccleſiæ tuæ poſsis, ad laudem & gloriã ſacroſanctę & indiuiduę Trinitatis: cui laus, honor & gloria in omne æuum. Baſileæ, VI. eidus Auguſti, Anno reſtitutæ ſalutis

M. D. XLVIII.

IOANNIS DAMASCENI VITA, PER IOANNEM *Patriarcham Hierosolymitanum conscripta, Ioan.*

[redacted].

CONsueuerunt homines statuas erigere, & simulachra statuere, in honorem eorum qui animum diuina præditum imagine, uel in primæ conditionis puritate ac innocentia conseruarunt: uel dilapsum & inquinatum, in statum pristinum reuocarunt. Quicunque autem huic cultus generi deditiores sunt, pretiosioribus materijs, coloribusq; præcipuis, quatenus opibus ac artificio præstant, ad formas eorum expoliendas, & lineamenta signantius exprimenda coëuntur, existimantes hac ratione maiestatem illorum honestius consecratum iri. Igitur si circa imaginum effigiaturas tantopere probatur id genus studij, dignum'ne fuerit, quod ipsorum bene præclareq; gesta negligantur, & inculte iaceant historiæ? Non profectò. Nam ut interim concedatur simplicioribus uenia, qui qua possunt opera, tumultuaria diuorum acta conscribunt: diserti tamen, ingenioq; pollentes, nequaquam dignandi sunt uenia, si, quod faciunt, contemptui habent uitas sanctorum, præsertim si illorum spiritus ac uita inuigilauit libris, si curæ illis fuit, mentem ab ignorantia & obliuione, animam uerò à perturbationibus motibusq; omnibus uindicare, si mundum lucubrationibus suis adornarunt, si mentes omnium illustrarunt: denique si non solùm externarum disciplinarum gratia commendati, sed & paracleti iubar ubertim adhuc effundant. Illorum unus, uel præstantissimis annumerandus est percelebris ille Ioannes, cui cognomen à Damasco ciuitate patria inditum. Erat ille firmamenti ecclesiastici luminare haud paruum, immo planè ingens atque perquàm fulgidum. Neque in nocte hæreseos (quæ se ubique locorum diffuderat) tantum lucebat, sed & prorsus omnes male sentientium caligines dispellebat, libris uidelicet ac epistolis. Ingruerant autem uniuerso orbi nox horrida atque profundæ tenebræ, ita ut obscurarentur uenerabilium imaginum præclaræ figuræ. Illarum autor fuit, non à triuio aliquis ac plebeius, qui in exigua tantum parte orbis matriam suam disseminaret: sed uir ille (ut sic dicam) manu fines orbis complectens, Romanorum uidelicet princeps. Is potentia inflatus, ui summa nitebatur, ut ad unam uenerandas imagines omnes, & locis in omnibus demolirì posset. Et eapropter, imaginum cultores partim dilaniari faciebat, sicut leo rapiens & rugiens (uerè tam animo, quàm corpore leo) partim in diuersa rugitu suo fugabat: atque adeò sæuiebar, ut fidelium plerique in subterraneis speluncis sese occulerent: existimarentq; tutius, leonibus ac draconibus conuiuere, quàm cum illo illiusq; familiaribus habitare. Nonnulli etiam metu perterriti, usque in extremos orbis terminos procurrerunt. Leo enim rugiet, & quis non formidabit? Ab ipso inquam, quasi à conspectu colubri fugiebant. At Ioannes ille, non à leonina feritate, sed gratia nomen sortitus, spiritalique gratia plenus, aduersus singularem hunc serpentem, ut stomachari & exardescere cœpit (ita autem stomachabatur, ut recte & uirtutem & zelum dixeris stomachationem) non ad Sauromatas cum Thracibus, neque ad columnas Herculis cum Constantinopolitanis profugit, neque ad desertiora loca ex palatijs transijt, propter rugitum leonis: sed & cum uersaretur Damasci, & cum monasticam in solitario Palæstinæ loco exerceret, strenuus & impauidus aduersus leonem depugnabat. Quamuis autem ille strenuissimus meus athleta, tanto locorum interuallo abesset à tyranno, libris tamen & sermonibus cor illius dissecabat, uelut triscupidibus hastis, quas igne spiritus sancti fabricabat, uitali aqua solidans. Cæterum hæc congruentiore loco dilucidius explanabit sermo. Tanti'ne ergo uiri memoriam atque uitam, quæ rusticè ac tumultuario, & quod amplius, Arabicis & uerbis & literis comprehensa, sic despectui habendam permittemus? Nullo pacto. Recenseamus itaq; è qua radice (fœcunda nimirum est, quæcunque illa est) exortum sit germen hoc florentissimum, & quæ patria nobis se protulisse illud glorietur. Damascus ciuitas illa est, quæ sicut primum uidit Paulum magnanimum cœlouagumq;, impietatem deserere, & ex osore amatorem fieri Christi: ita & in uenerabili hoc uiro, nonnihil decoris atque honestatis conspicata est, idq; aliquanto fœlicius. neque enim ex aliena, in orthodoxã nostram religionem translatus est. Vnde ciuitas hæc, quia huius etiam radicem protulit, & à cunabulis deditiore opere in his quæ ad pietatem, quàm quæ ad corporalem uitam spectant, enutricata est, pijs alendo sermonibus, recte de hoc suo germine gloriatur, extollitur & gaudet, longeq; iustius quàm de omnibus alijs, quæ illi magnum nominis splendorem afferre uidetur. Nam licet commemores mihi perpetuum clementissimi cœli temperamentum, amœna dulcium aquarum fluenta, & generosorum fructuum copiam, quibus illa dotibus gaudet: nihil tamẽ attuleris quod eã ita exaltet, gloriosamq; reddat, ut generosa uisuq; pulchra arbos illa quã produxit, quæ propter aquarũ exitus creuit, & sancti spiritus fructus in tẽpore dedit. Quorũ adhuc aliqui restant recẽtes, immarcessibilesq; semper, uisu pulchri, gustatu dulces: quiq; non solũ lenficant eos à quibus tanguntur & gustantur, sed & uescentes impinguant, ac crescere faciũt, uirũq; spiritualẽ & consummatũ perficiunt. Adeò fœtu hoc suo glorioſa effecta est Damascus ciuitas, ut in ullis alijs delicijs, quibus luxuriat. Ipsa enim tantum hunc uirum nobis dedit. Fuerunt autem illi & progenitores admodum pij, quiq; in medio spinarum, pietatis florem, Christia-

mæq; scientiæ fragrantiam custodiebant unicè. Ab eo enim tempore, quo in Agarenorum manus ciuitas uenit, soli ipsi Christianũ nomẽ, ut præclarã inuiolabilemq; hæreditatẽ asseruabãt, rectitudinẽ fidei nulla ex parte corrumpentes. Itaq; in medijs hostibus, conspicuos atque uenerabiles effecit uirtus. nel quod amplius, sicut apud Assyrios Deus ueram pietatem commendaturus, Danielem ad summos honores euexit: & sicut Ioseph um in Aegypto cum captiuus esset, præfectum & dominum inter alienos inimicosq; constituit: ita & pios Ioannis progenitores (quia per seuerabant in his quæ Dei erant, nec cum alijs sicut arcus prauus subuertebantur) glorificator Dominus egregia gloria remunerauit, inter Sarracenos, ipsos in uulgarium operum iudices ac præfectos sublimans. Ita & hoc loco captiui pietatem colentes, imperium in eos qui se ceperunt, obtinuere. O stupẽda prodigiosaq; Dei miracula. Nihil uirtute sublimius, nihil pietate excelsius. Enimuero sicut signa in colle, immo sicut lumen in nocte, & sicut semen Israel, & sicut scintilla in cinere: ita genus progenitorum Ioannis in Damasco relictum est, quod præclaram hanc facẽ, rorum orbem olim illustraturam, proferret. Et tale quidem inclyto illi, progenitorum stemma fuit. Pater uerò mirum quàm bona radix, pietati uirtutibusq; alijs deditus, maiorem in Deum charitatem declarando, parentes antecellere studebat. Et congruebat, ut eum qui in tantum uirtutis fastigium peructurus erat, illustris quidam natiuitatis suæ autor uicinior esset. Nam sicut in progressiuis structuris seruata proportionis ratione ad apicem adscensus est, ita & quæ circa magnum, & magni nominis illum contigerunt, superna dispensatione & diuina prouidentia euenisse uidentur: id quod in Ioanne Baptista usu uenit. Quia enim præ alijs propheta refulsurus erat, ut operaretur sacramentũ quod omne sacerdotiũ excelleret, nempe baptisma Domini mei, præordinatum est à diuina prouidentia, ne ex uulgaribus parẽtibus nasceretur, sed ex sacerdotali tribu, & ut propheta esset qui eum gigneret. Pari modo & Ioanni nostro diuina prouidentia patrem constituit, uirum maximè & religiosum & humanum. Equidẽ & ipse per uniuersam circumcirca regionem generalis uulgarium negociorum dispensator & præfectus constitutus est, tum quòd uirtute, totiusq; uitæ honestate conspicuus, tum quòd diuitijs plurimum abundabat. Quas non expẽdebat in delicias, ebrietates, intẽpestiuosq; alios sumptus: sed quantũ sibi auri erat, & quicquid ex rebus alijs facilè distrahere poterat, id totum in redemptionem captiuorũ Christianorum impendebat. Erant autem sibi possessiones aliæ immobiles plurimæ, tam in Iudæa, quàm in Palæstina. Ex quibus quantum satis erat, in uitæ suæ usum reseruabat. Porrò Christianis ẽs emerat, liberũ sinebat uel apud se in locis quæ deligebant habitare: uel libero lumine & pede, quoquò collibitum esset, proficisci. Talisq; erat humanissimi uiri uirtus, ut multa possidens, ipsa haberet perinde ac possideret nihil, magis die noctuq; solicitus de his quę Deo conueniebãt. In hunc modum se gerens, mercedem à Deo accepit, non hospitalitatis ut Abraham, sed humanitatis, partum scilicet admirabilem. Licet autem non ex promissione, ex diuina tamen præscientia & prædestinatione. Prænouerat enim Deus, qualis futurus erat Ioannes, atque prædefinierat ex hoc uiro nascendum, ut sic mercedem daret ei pro misericordia, qua graui captiuitate tentos, numerato ære libertati restituebat. Nascitur igitur ei puellus ille præclarus, quem adhuc tenero corpusculo, regeneratione per spiritualem matrem, filium lucis fecit, rem agens tam difficilem, & quam pauci inter gentes illas attentare sunt ausi. Proxima dein cura erat, ne puer litoralia piratarum studia addisceret, ne hastam dextra uibraret, ne sagittam ex arcu iacularetur, ne cũ bestijs pugnaret aut luctaretur, sicq; natiuam mansuetudinem in ferinam commutaret sæuitiam, uel solent qui turbatioris sunt animi, & furibundis aguntur motibus. Ad hæc non quærebatur à patre Ioanne alius quidam Chiron in montibus educatus, medullisq; cernuorum pascu assuetus: sed uir inquirebatur, omnigenis disciplinis exercitatus, eloquentiaq; animæ utili præditus, ut qui talium institutionum alimentis puerum enutrirer. Cui sancto uiri uoto Deus clementer adspirans, effecit ut inueniret quod desideranter quærebat. Modus autem inuentionis eius quod quęrebatur, is erat. Barbari Damascenorum, iuxta morem suum in maritima uicina incursionem fecerant, Christianis compluscul is in prædam abactis. Ingressiq; nauibus mare, similiter plurimos ceperant. Eos ergo secum in ciuitatem adducentes, partim emptoribus uenales proponebant, partim ad exitium gladio petebant. In horum sorte connumeratus est uir quidam, habitu monachali uestitus, abactus ab Italia, adspectu quidem decenti, animo autem decentiori, id quod & nomẽ attestabatur. Cosmas enim uocabatur, licebatq; ab honestate uultus, internã mentis conditionem æstimare. Iam qui ad mortem rapiebantur, ad huius etiam pedes procidebant, obsecrantes ut sua intercessione Deum sibi conciliaret, & à clementissimo remissionem peccatorum consequerentur. Id ubi animaduerterunt Barbari, destinatos morti supplicare uiro, tam bene honesteq; morato, accesserunt & rogauerunt, an quæ illi mundana dignitas, & cuius apud Christianos autoritatis fuerit. At ille respondit: Non sum sacerdotio initiatus, neque dignitate aliqua functus, sed inutilis monachus sum, ac philosophiæ professor, non nostræ tantum quæ Deum amare docet, & qua Deum amamus, sed & eius quæ ab exteris sapientibus tradita est. Hæc ut locutus est, lachrymis supplebantur oculi. Non autem longè stabat pater Ioannis, qui uiso uiro sic lachrymante, accessit, calamitosumq; consolaturus, ait: Homo, qua de causa defles amissionem mundi, cui iam pridem renunciasti, & quantum ex

habitu

habitu coniectare licet, mortuus es? At monachus: Non huius, inquit, uitæ amissionem deploro: sum enim, ut dixisti, mundo mortuus. Hoc autem me contristat, quòd omnisariis scientiis imbutus sum, præmisso externarum disciplinarum fundamento. Linguam oratoria exercui, sermones dialecticis compendiis ac demonstrationibus doctus sum, moralia & quæ Stagyrites, & quæ Aristonis filius tradidit, tractaui. Naturalium cõsiderationes, quantum homini satis, contemplatus sum. Arithmetices quoq; rationes didici. Ad Geometriæ fastigium studio perueni. Musicæ proportiones, conuenientesq; rationes probè & cum laude percepi: sed nec omisi intacta quæ de motu cœli, circunferentiaq; stellarum produntur: ut cognita magnitudine pulchritudineq; stellarum, inde ad conditoris contemplationem illis respondentem adsurgerem. Nam qui lympidiorem creaturarum notitiam tenet, is & earum opificem clarius intelligit, & ob miraculũ maioris facit. Hinc & ad sacramenta transij Theologiæ, tam eius quam Græci tradiderunt, quàm eius quæ absque errore ullo à nostris theologis manifestata est. Hanc cum mihi supellectilem abundè pararim, hactenus tamen mihi denegatum est, ut alteri eam communicarem, & per philosophiam filium mihi similem generarem. Nam quemadmodũ cæteri ad propagandam generis successionem amant naturalium filiorum partus: sic & philosophia dignè instructi, filiorum desiderio tenentur, quos eruditione disciplinarum suarum regenerent, ut & aurea illa philosophorum progenies, in seculum usq; salua constet. Cæterum autores admirabilis eiuscemodi partus, immortalem inde gloriam assequuntur. Alioquin etiam bonitatis proprium est, ut bona quibus quis abundat, promptè & liberaliter in alios transfundat. Verùm qui secus agit, et renuit cõmunicare alijs quo abundat, nequaquam bonitatem amplexatur, sed malitiæ adhæret, utpote superbia inuidiaq; turgidus. Et idcirco etiam quod uidetur habere, tolletur ab eo, sicut à seruo illo nummularijs talentum non credenti. Atqui ego bonam partem non delegeram, uehementer optans, si qua possem & alijs tradere quantulum mihi datum est sapientiæ: sed uotis frustror, & nec seruis illis fidelibus connumeror, talenn sui usuram facientibus, nec filium philosophum genui. Vnde hinc abeo, quasi quis dicat, miser & orbus: & ut uides, hac de causa lachrymis faciem fœdo, lugensq; ac tristis incedo. His auditis pater Ioannis, quia diu talem thesaurum desiderabat, respondit: Beate, fer æquo animo, & ipse consolare animam tuam, fortè dabit tibi Dominus petitiones cordis tui. Quæ simulatq; dixit pater Ioannis, quàm uelocibus potuit pedibus ad principem Sarracenorum cucurrit, & ad pedes eius prouolutus, Cosmam illũ *κόσμον* & ornatum expetijt. Et statim factus compos uoti, & ingentis precij donum accepit: ductumq; in domũ suam uirum, ob itineris difficultates, aliasq; uarias molestias male habitum, benignè consolabatur & refocillabat, adijcens inter cætera & hæc uerba. Ecce posthac non solum liber eris, sed constituo etiam te socium domus meæ, & secundum te dominum parem, gaudij, mœroris, fortunæq; meæ omnis participem: modò hoc unum à dignitate tua mihi exorare liceat, ut Ioannem illum meum naturalem filium, & illum quoq; cognominem tuum, quem ab Hierosolymis pulsum, & tenello adhuc corpore pupillum in filium adoptaui, omnẽ quam tenes disciplinam ac philosophiã, siue peregrina sit, siue ea quã spiritus sancti gratia dignos edocet, instruas & doceas quàm diligentissimè. Ad quæ uerba sapiens ille exultabat, ceu equus ruptis uinculis per campos discurrens, uel situbundus ceruus ad fontes aquarum contendens. Diceres illum alterum Midam quendam, ingentibus auri thesauris potitum: tanta alacritate ad opus ferebatur. Suscepit adolescentum curam, & illorum egit præceptorem.

At Ioannes hic noster nelut aquila, beneficio egregiæ indolis, studioq; promptæ uoluntatis, quasi pennis quibus in altum subuolarer, utebatur. Cosmas uerò condiscipulus, & secundum spiritum frater, similis erat nauj, quæ alata uelis, pondere per aquas fertur aura secunda, zephyris'que à puppi flantibus. Ita ingenij uelocitate, studijq; pertinacia breui ab eis collectum est, quicquid difficile uel in grammaticis, uel dialecticis, demonstratiuis'que scientijs habetur. Moralem autem philosophiam ita didicerunt, ut non solum mentem dilgenter exornarent, sed & animæ perturbationes comprimerent. Quin & in naturæ candorem, aliorum oculis uix tolerabilem, sicut perspicaces aquilæ citra conniuentiam intenderunt. Arithmeticas autẽ proportiones non minus fœliciter assecuti sunt, quàm uel Pythagoras, uel Diophantes ipse. Geometricen ita edocti sunt, ut Euclides quidã putarẽtur, & si qui alij his similes. Musici item tales euaserunt, quales eos docti ex carminibus & hymnis quos composuerunt, fuisse liquidò agnoscunt. Denique in siderali scientia quàm ualuerit Ioannes, ex his quæ scripsit, manifestum est: tametsi obiter egerit de partionib. & figurationibus, & adspectibus & interuallis subsistentiarum cœlestium, tamen etiam breui illa cognitio prius eruditis ac rudibus satisfacier. Talis item erat & Cosmas, sed de his agant alij. Nobis Ioannes ipse sermonis huius thema est, & argumentum. Et quis non agnoscat, admiretur'q; studium illius in diuinis literis, dogmatumq; diligentiam, præsertim se ad Stœchioticon illius librum diuertat, quem elementarium interpretari licet, sed qui omnisaria doctrina refertus sit? Nec aberrabit quis à uero, si dicat admonitionem omnis recti sermonis, tabulas'que Mosaicas. Sed erant (scio) huius libri præconia non hoc, sed alio loco dicenda: dicta tamen sint, ut cognoscatur, quàm fœliciter institutus sit, nullam'que reliquerit disciplinam, quam non diligentissimè tractarit.

Interim admirabile est & hoc, quod tanta scientiæ magnitudine inflatus non sit, sed ut fœcunda

cunda arbor tanto magis deorsum tendit, quanto fructibus magis oneratur: ita & humiliabatur, non quidem ad terram, sed ad profundiora philosophici pelagi spectabat. Et adhuc mundæ affectione, quasi nauigio ferebatur. optabat tamẽ, ne semper hoc mundano uase dimittendo aliquando opus esset, & ut exutis semel humanarũ affectionũ uestibus omnibus, nuda mente pelagus intrare, & ad fundum ingredi posset, inuenturus repositum illic pretiosum margaritum. Huius scopi desiderio, ad fundum profunditatis sese dimittebat. Et habita scientia tam non inflabatur, ut amore arcanioris philosophiæ obtinendæ etiam magis atq; magis humiliaretur. Eratq; lampas animæ eius sic plena mundanæ scientiæ oleo, ut & supernè accenderetur immaterialis scientiæ lumine, sicq; totus luculentus appareret Ioannes. Posthæc magister eius ad amanda meliora (per discipulum, ut apparet) inductus, accessit patrem pueri, & dixit: Ecce desideriꝰ tuis satisfactum est, & nunc pueri sapientia me antecellunt, nec satis illis est esse, ut magister eorum est, sed ingenij magnitudine & laboribus impensis, ad apicem philosophiæ me ipso sublimiores euaserunt: spero autem adhuc Deum illis sapientiæ donum adaucturum. Proinde cum posthac illis usui esse non possim, peto ut à te uestitus, in monasterium monachorum concedam, illic summam sapientiam indagaturus, ad quam me transmittit philosophia, quam hactenus colui. Enimuero cum duo proponuntur, consultum est, si liceat, utroq; frui. Vnde & mihi summum lucrum erit, si ad priorem philosophiam adiunctam illam, quæ totius expers materiæ & cogitationis metam transcendit, quam mens nuda, & à corpore penitus alienata, docerl potest. Valde doluit super sermone illo pater Ioannis, quamuis uirum retinere non posset, ut ne uideretur friuolam illi pro eruditis pueris mercedem reddere. Instructum itaq; largissimè omnibus quæ ad iter pertinebant, & quibus opus habebat, in pace dimisit. Qui in deserto sancti Sabbæ * labran habiens, illic perseuerando usq; ad uitæ finem, ad ipsammet Dei sapientiam transmigrauit. Non multo autem postea, fato concesit etiam pater Ioannis. Tum Sarracenorum dux Ioannem accersitũ, inter primos consiliarios constituit. Qui licet renueret, desiderio eius aliorsum tendente, attamen ui multa adactus, repugnare tandem destitit, & maiore præfectura quàm pater suus, honestatus est. Moderabatur ea tempestate Leo Isaurius, qui aduersus uenerandas imagines, & orthodoxæ ecclesiæ multitudinem, leonem agebat rapientem & rugientẽ: & imagines quidem efferus & furibundus exurebat, ipsarum uero cultores rapiens & perdens, tyrannicæ impietatis dentibus miserabiliter dilacerabat. Peruenerunt hæc ad aures Ioannis, & mox imitatus est zelum Eliæ, & reprehendendi libertatem baptistæ cognominis sui, prout inuisibiliter ipsum spiritus docebat. Et antequam iniret certamen, præmisit sermonem oppugnatorem impietatis, ceu gladium quendam & spiritualem armaturam, qua dogmatis efferum caput desecaret. Dein epistolares libellos, pro uenerandarum imaginũ honore ad notos familiaresq; dedit: clarè sapienterq; indicans, necessariam esse diuinarum effigierum adorationem: illisq; demandauit, ut similia docerent & alios, commonstratis omnibus epistolis suis. Ita per omnium ora uolitabat nouus ueritatis athleta, epistolæq; eius in omnium manus quasi per circulum ueniebant, & inualescebat pietas. Anhelabat enim exemplo Pauli, etsi non pedibus, per epistolas tamen ueritatem prædicando, totum orbis circulum capere. Id ubi comperit imperator Leo, quia ægrè ferebat impietatem suam traduci per scripta Ioannis, accersitis quibusdam sententiæ suæ participibus, præcepit eis, ut assumpta pietatis persona, magno studio uarijsq; commentis curarent, ut epistola Ioannis quam manu sua scripserat, inuenta sibi redderetur. Ministri ergo & propugnatores impietatis, parentes dicto regis, nullum non dolum sub pietatis specie excogitabant, donec inuentam offerrent. Porro ignominiosus rex conuocat notarios, & epistolarum Ioannis exemplaria proponens, quærit si qui scripturæ characterem, tam in nerbis quàm sententijs imitari possint. Qua in re & inuenit sibi morem gerentes, & qui scriberent epistolium, in hunc modum se habens: Salue ô rex, gratulor & ego imperio tuo, maximè quòd eiusdem es fidei. Verùm quia & imperatoriam tuam excellentiam singulari prudentia & honestate præcellere intelligo, ideo hæc illi significanda duxi: nempe ciuitatem hanc nostram negligentius custodiri, & Agarenorum præsidium (quantum hic est) imbelle & exigui numeri. Itaq; propter Deum miserere ciuitatis huius, mitteq; omnium nobilium tuorum manum, inexpectatò aduenientem, ac simulantem se aliò proficisci. Es enim ciuitate ciuitate citra omnem laborem potiturus. Ad quod negociũ, & ego tibi non mediocri adiumento sum affuturus: nam in manu mea tota fermè & ciuitas & regio est. Hoc itaq; primo actu absoluto, rex impius pari malignitate aliam ad Sarracenum Damasci principem, epistolam scribi fecit, quæ huius formæ: Quum nihil sciam pace beatius, amicitiaq; fœlicius, & alioqui pacis fœdera seruare laudatissimũ, gratissimumq; sit Deo, nihil & ego tanti facio, quàm ut pacis fœdera, quæ cum generositate tua iniuimus, indissolnta custodiantur: quamuis à Christiano quodam familiari tuo crebris euocer epistolis, ut ipsis dissolutis, dolosè inducias iura uiolem: polliceturq; mihi multa, & cum primis, si copiosum aduersus ciuitatem tuam exercitum mittam, sese mihi affuturum, ut securè illam occupem. Vnde unas suarum quas ad me dedit, literarum tibi mitto, ut cognoscas quàm comperta sint quæ ad te scribam, & quàm uerax & constans in amicitijs fœderibusq; seruandis perseuerem. Tu obserua dolosum malignumq; illum, qui ad me talia scribere reueritus non est. Ambas has epistolas rex nomine Leo, animo serpens, per quendam dolosè ad Barbarum misit. Quas ubi ille accepit, mox ad se uocaro

Ioanni

Ioanni eas commonstrat. Tum Ioannes haud ignarus doli, lectis quæ ad regem datæ erant literis, stanti animaduertit literarũ characteres imitatione suarum effictos. Verùm his, quæ pro sui excusatione apud principem Christi hostem dicebat, tam proficiebat, quàm solet lyra apud asinum. Obmutuit enim à bonis: quamuis nõ ita siluerit, quo minus iniustã proferret sententiam. Etenim quam primũ dexteram Ioanni iussit abscari: & ne paruum quidẽ tempus ad reddendã rationem, & insanias regis declarandas, Barbarus totus furore stupefactus, concedebat. Itaq; abscatur dextera, quæ inter orthodoxos scriptione sua tantas uirtutes operata est: & pro atramẽto, cui prius intingebat, scribendo libros de Adorandis imaginibus diuinis, nunc proprio sanguine tingitur. Abscissam dein à Domino (ut sic uocẽ) manum, in foro suspenderunt. Et cum uesper factũ, coniectabat Ioannes furorẽ tyranni resedisse, & misit ad eum legationẽ, quæ huiuscemodi uerbis placaret: Increduescunt dolores mei, intolerabilesq; fiunt, neq; mitigatur uehementia doloris, quàm diu amputata manus in aere suspensa manet. Iube obsecro, ut mihi reddatur, & recondã eam in humo, quo sęuire desinat doloris uehemẽtia. Annuit protinus precatui tyrannus, & reddita est iusto manus. Qui mox ut eam recepit, lararium suum ingreditur, & pronus ante diuinam quandam imaginẽ, gerentem figurã genitricis Dei, procidit: & congruè abscta manu adaptata, orabat è profundo pectore, lacrymis & gemitibus misericordissimam inuocando, dicens: Domina & sanctissima mater, quæ Deũ meum peperisti, amputata est dextera mea ob sanctas & diuinas imagines. tu qua de causa Leo sæuiat, nõ ignoras: proinde quantocyus succurre. Dextera enim altissimi, quæ de te incarnata est, per tuas intercessiones multas facit uirtutes. Sanet oro & hanc meam dexteram tuis precibus, ut tuas, & eius qui ex te incarnatus est, laudes, sicut dederis, numeris rhythmicis & melodijs perscribat, & orthodoxi cultus sit cooperatrix, ô Deipara. Hæc orãs Ioãnes, & lacrymans, in somnũ uenitur, uidetq; sanctam Dei genetricis Imaginem, misericordibus ac lætis oculis ad se respicientẽ, & dicentẽ: Ecce sana facta est manus tua, caue posthac ne segnis fueris, sed calamũ eam fac scribę uelociter scribentis, quemadmodũ nunc pollicitus es. Vt autem restitutus euigilauit, & manum curiosẽ contemplans, curatam uidit, tum exultare cœpit spiritu in Deo salutari suo & matre eius, quia fecit secum magnalia qui potens est. Stansq; manibus in cœlũ sublatis, diuinum carmen accommodantissimum tempori cecinit: Dextera manus tua Domine, glorificata est in fortitudine: Dextera manus tua Domine, hîc meam sauciam sanauit: propterea uulnerabit inimicos, qui sanctam imaginem tuam, genitricisq; tuæ non uenerantur, & per manum meam aduersarios illos imaginũ incendiarios, in multitudine gloriæ tuæ conteres. Erat ei illa nox, non nox, sed dies: non tenebræ, sed lux. ut commutem illud prophetæ dictum: Erat ibi uox pura festos dies agentium, & uox exultationis in tabernaculis uiri iusti. Neq; in occulto, neq; clam sunt hæc acta, sed in circuitu usq; in uicinas domos admirabilis ille clamor & harmoniaca iubilatio peruasit. Vnde & Sarta ceni quidam Christianis infensiores, continuò ad principem suum abierunt, dicentes: Non esse abscctam manum Ioannis, sed alterius cuiusdã, ferui fortasse, uel alitercunq; subornati, qui se pro Domino per beneuolentiam obtulerit: spiculatores item muneribus corruptos, in alium pœnam transtulisse. Interim Ioannes domi sedens, adeò iucundè canebat, ut diceres nuptiales ferias agi, & epithalamiorum hymenæos resonare: imò longè ampliorhuius uidebatur exultatio. Ad horum autem denunciationem accersitur Ioannes, iubeturq; abscctam ostendere dexteram. Sed cum ostendisset, uisa est lineola quædam defectionis, quam ita ordinarat Dei genitrix, ut amputationis certitudo efficacius comprobaretur. Barbarus ergo ait: Quis ille qui te curauit, Ioannes, & quæ tibi adhibita sunt medicamenta? Cui ille diuini miraculi præco, clara uoce respondit: Dominus meus ille potentissimus omnium medicus, cuius uirtus uolũtate nec posterior, nec inferior est. Et Barbarus respondebat: Quantum coniecto, iniustè passus es homo, quicquid es passus. Veniam ergo nobis da, quod accusationibus iniustis nondum examinatis, supplicio te affecimus. Reliquum, esto posthac primus à consilijs nostri principatus, & absque consilio, requisitionęq; tuâ præuia nihil agetur. At Ioannes procidens adorabat humi, & pronus iacens obsecrabat illum, ut secedendi copiam ad aliquantum tempus faceret, quo uiam illam multo amabiliorem incederet, & imitaretur dicentem: Ego sum uia. Diu Barbarus obluctabatur, & secessum abnuebat. Eratq; uidere, quasi singulari certamine contendentes, barbarum & iustum. Barbarus omni studio uinculis mundi retinere Ioannem nitebatur: Ioannes autem ea magno impetu & uiolentia disrumpens, angelicis uolabat alis. Apertum itaq; stadium magnum erat, præsidente spectaculi institutore Christo, & spectantibus angelis. Dicet autem fortè quis ex altera, hoc est, ex sinistra parte, barbarum & ab impijs incitatum, & ad persuadendũ armatũ. Deniq; singularis meus pugil, multa renunciatione uicit, omniaq; aduersarij argumenta ceu tela puerorum refutauit: uictoriq; caput insigni uitta redimitus, redit domũ uultu hilari, qui antea tristi exierat. Venit cum duo in manibus haberet: unũ, ut iuxta mandatũ Domini uenderet omnẽ substantiam suã, & distribueret pauperibus: alterũ, ut dimitteret agros, domos, & alia omnia propter nomen Domini: in utroq; diligẽs fuit. & circa primũ quidẽ, ne mora in periculo esset: circa secundũ uerò, ne (ut fieri assolet) prætextu aliquo iuris orirentur lites, ac pugnę cõsanguineorum, dum uarias quisq; causas afferunt, quasi iusti hæredes sint ipsi. Faculiates enim, ut potuit, diuisit pauperibus, captiuis, seruis suis, quos cognatis, templisq; sanctis obtulit, libertatęue donauit.

Ipse

Ipse uerò sicut exiuit nudus de uentre matris suæ, ita nudus exinit mundum: exceptis his, quæ maximè necessaria erant. Et primùm profectus Hierosolymas, factaq; in uenerabilibus locis adoratione decenti, mox uelut ceruus sitiens Deum, in deserta abijt, & ad beati Sabbæ monasterium perrexit, comite eiusdemq; instituti socio beatissimo Cosma, qui ei antea & conuictu & disciplinatu coniunctus fuit. Rectè diceres ipsos sacrum par, currere ad iugum Dei, ceruicibus suis ferendum. Itaq; Ioannes ipse (qui sermonis nostri argumentum est) ingressus est sanctum illud monasterium: & procidens ad pedes pastoris, suppliciter obsecrabat, ut se inter oues suas adlegeret. Vocabat autem se erraticam & perditam illam ouem, & ex desertis montibus nuper reuersam ad Dominum Christum. Quæ res præfectum gregis magno gaudio afficiebat, beatum hunc uocantẽ, ob institutum suum. Operæ precium usum est illi, ut ob uitæ claritudinem, scientiæq; præcellentiam, tantũ nouitium præstantissimo seni cõmendaret: sub quo ut uice præfecto constitutus, certius in uia Domini instrueretur. Eam ob rem primò accersit senem, quem bonis omnibus inter monastas præcellere arbitrabatur, conabatnrq; illius manibus formandum assignare Ioannem. Verùm is renuebat, imparem sese asserens regimini talis uiri, qui tanta sapientiæ gloria præditus esset. Post hunc uocat alterum, qui & ipse eadem quæ primus respondit. Accessit post hos tertius, & deinde alij non pauci, cœperuntq; simili uoce omnes abinstruendo Ioanne abhorrere. Deniq; post multos ingressus quidã senex, moribus simplex, scientiam expertus: hic alacris alacrem Ioannem amplexatus, secum in priuatam cellam abduxit. Et principiò bonum fundamentũ substruens, præcepit, Ne quid propria uoluntate faceret: Vt sudores laborum, perseuerantiam precum, & oculorum lacrymas Deo offerat: Vt uitæ superioris maculas lacrymis abluere & purgare studeat: Lacrymæ enim si puræ sacrificentur, super omne aliud thymiama à Deo acceptantur. Et ad hæc quidem, quasi ad corporalia primùm hortatus, subiunxit & de his quę ad animã pertinent: Ne imaginetur mundana phantasmata: Ne sibi rerum indecentium figuras præpingat: Vt mentem ab animi uana inflammatione præseruet: Ne scientiarum magnitudine extollatur, ut persuadeat sibi ea quæ didicit, ex toto apprehendisse: Ne admittat desiderium usionum aliquarum, absconditarum'ue reuelationem: Caueat, ne unquam sibi persuadeat, menti suæ posse confidere: Nullam securam putet scientiam, usq; dum separetur mens à corpore: Liquidò & diligenter agnoscat cogitationes suas: In periculis capter consilia: Ne permittat cogitationes suas diuagari: Incumbat autem in hoc, ut quàm diligentissimè coaduniat, quo mens à Deo illustretur, purificetur anima, sanctificetur corpus. In summa, corpus cum anima coadaptetur menti: ut cum duo moderabilia, corpus uidelicet & anima, transferantur & transelemententur in tertiũ & primum, nempe mentem, fiat triplum illud simplex per unionem ad trinitatem simplicissimam, & fiat homo non carnalis, neq; animalis, sed spiritualis totus. Ita pater filio, & magister discipulo præscribebat, adqciens simul & hæc monita: Ne ad aliqnem miseris epistolam: Ne omnino loquaris aliquid externæ disciplinæ: Silentium cum intelligentia exerce: nam hoc scio, non nostrorum duntaxat philosophorum esse præceptum: nam & Pythagoras ille Samius, discipulis nuper ad discenda philosophiæ suæ mysteria admissis, multorum annorum silentium imperauit. Ne putes bonũ esse, bona intempestiuè loqui. Et ad hoc te inducat Dauid, dicens: Quia silui à bonis. Et addens post hoc, quid inde emolumenti consecutus sit, audi: Concaluit, ait, cor meum intra me, igni omnis amoris ad Deum. In meditatione autem mentis, ignis ille propheticus accensus est. Hæc Ioanni senior mandabat, nequaquam uel in aquam scribens, uel super petrã seminans, sed planè in terram bonam. Cæterum præterijt tempus aliquantum, & Ioannes uarijs à sene tentationibus eruditus, in omnibus obedientiam (quæ sola citra periculũ est) declarauit. Non contradicebat si quid iniungeretur: non obmurmurabat lingua, sed neq; cogitatu interno aliquo, his quæ propositus decreuisset, obluctabatur. Vnum hoc quod Paulus præcepit, ut absq; murmure & disceptatione perficiantur imperata, in omni opere, in medio pectore, uelut profundè in tabula scriptum, occultè gerebat, ac meditabatur. Quod enim lucrum facienti bonum qualecunq;, si resederit in labris obmurmuratio, insidieturq; in pectore sicut serpens, disceptatio maligna? Quando melius habebit anima, sic ministrans? Et hæc causa est, quòd multi laborant, & frustra, ad eaq; quæ ante sunt, gressum malè promouent. Laborant enim ideo, ut ipsi inter uirtute claros habeantur. Deinde senex, ut athletam maioribus obedientiæ certaminibus exerceret, tale quiddam commentus est. Multos corbes comportauit, quos labore manuum suarũ monachi parauerant, & sumpta inde probandi occasione, sic ait ad Ioannem: Fili, ut scis, pluribus nobis opus est: & quia accepimus Damasci corbes pluris uenundari, quàm in Palæstinæ regionibus, itaq; tolle illos omnes, & uade illuc quàm uelociter potes. Verùm non aliter, neq; minoris illas uenundes, quàm tibi præcipio. Definiebat autem precium ultra duplum, quàm par erat. Non contradicebat Ioannes, neq; sermonẽ imperantis iudicabat, obedire usq; ad mortem paratus: sed sublato in humeros onere, quasi alatus obedientia, Damascum proficiscitur. In qua pridem spectabilis, nũc uiliter uestitus, pallidus & obsoletus, obambulabat foro sportulas uendituriens. Verùm cum nimio precio sua æstimaret, ab omnibus ridiculus est habitus, & nihil prę ter iniurias & conuicia accepit: donec tandem unus ex his qui ei olim ministrarant, faciem eius diligẽtius intuẽs, agnosceret quis esset, & qualis olim fuisset ille, qui iam tam malè uestitus, tam demissus,

demissus,tam cõtrito corde. Is quasi nihil conscius rei,rogabat preciũ sportularũ: statimq; quantum indicabatur, dinumerauit. Ioannes autem accepta pecunia,ad suos regressus:& aduersario, qui uanæ gloriæ parẽs est,ac autor, in puluerem prosecto,strenuus,& quasi uictoria potitus,domum peruenit. Vicinus quidam monachus, terreno incolatu pro cœlesti mansione commutato,ad Deum migrauerat. Huic erat frater secundum carnem, qui mœrore grauatus, parum æquiter mortem fraternam ferebat. & cum à Ioanne consolatorijs sermonibus affectiones eius sisterentur, orabat eum lugens, ut uersiculum aliquem sibi excuderet, quo animum refocillaret, & dolorem excluderet. Verebatur autem Ioannes mandatum senis,& petitionem refellebat. Sed enim ille instantius efflagitabat,& dicebat: Vt quid non misereris animæ afflictæ? Cur non uel paruum aliquod ad mitigandum dolorem ordinas remedium? Si corporum medicus esses, & corporali ualetudine laborarem,tuq; renueres pro facultate tua mihi pharmacum administrare,dolenti grauiter,& fortè lerhaliter,nõne me despiciẽs,pœnas à Deo susceperus esses? Nunc uerò cum maiori dolore laboro,& me despicis,nonne pœnas à Deo longè maiores expectabis? Scias reposirum fore, siue feceris,siue non,exaudieris. Flexerunt preces illæ Ioannem, qui & uersiculum super mortuo composuit, qui in hanc usque diem omnium ore canitur. Est autem talis, *πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα*: Omnia uanitas quæ humana. Digressus fortè à cella sua, præceptor Ioannis aberat. Ioannes uerò intra cellam modulatius uersiculum de sancto Ioanne cantabat. Quod senior adhuc foris existens audiens,uehementer succẽsus est, & ait: Oblitus'ne es primarum promissionum tuarum,& pro lugente actetrico,dissolutus sedes & deliciaris? Enarrat Ioannes seni causam,præmittensq; luctum quasi magnam uim passurus,prono casu ueniam flagitat. Verùm senex stans ut lapis,uel circus, nihil mouebatur precibus, ipsum protinus foràs cellam ejciens. Tum uir ille admirabilis in memoriam referens primorum parentum inobedientiam, quam propter è paradyso fuere expulsi,ignorabat uel quid ageret, uel quò se uerteret. Amplius autem lugebat & fratrem qui se ejecerat,talia dicens: Ille quidem fratrem se abiecit, ego autem per inobedientiam perdidi animam meam. Tandem accessit ad senes quosdam uirtute præstantes, quos ad magistrum suum nuncios mittit,ut illum orent, placent, demulceant, & ut Ioanni hanc noxam condoner. Quibus adeuntibus & rogantibus, senex quasi statua nihil flectebatur, negabatq; omnino discipulo reditum in cellam. Et dicebat monachorum quidam, Posses saltem ei qui peccauerat, aliud mandatum iniungere, & non mox à contubernio tuo expellere. Tunc placatus,inquit: Si uolet hanc inobedientiam sibi dimitti,id mandati faciat oporter,ut transiens per circuitum nostrę labrę,id est monasterij,per seipsum in singulis monachorũ cellis sordiũ domũculas & latrinas expurget. Perfudit hic sermo patres rubore,unde & ob rigorem senis stupefacti,& subtristes abierunt. Quibus Ioannes occurrens,seruataq; solita pœnitentię humilitate,interrogabat de patris sententia. Illi autem respõderunt,adeò se stupefactos austeritate senis,ut uereantur sententiam eius eloqui. Non cessabat tamen rogare Ioannes,quamuis multum erubescerer. unde patres persuasi, deformem illam expurgationem narrant. Ipse uerò sententia (præter spem omnium) ualde lætatus,inquit: Id mihi facilè erit,atq; adeò uoluptati summæ. Igitur è uestigio abit, & cõquisitis acceptisq; scopis,nec non alijs purgatorijs instrumentis,cellã eius qui propius senem habitabat accedit: eamq; ingressus, manus illas inquinare cœpit, quæ multis antea aromaticis odoribus fragrabat: dextramq; illam à Christo medicatam,luto ac stercore conspersit. O miram uiri demissionem. Vt ergo senex probauit multifariam Ioannis obediẽtiam & profunditatem,immo altitudinem magnę uerę humilitatis,occurrit,in brachia susceptt,ceruicem eius amplexatus est,oculos & faciem demulsit,humeros deosculatus est,& ait: Quàm beatæ obedientiæ athleram ego genui in Christo. Ioannis autem senilibus sermonibus adhuc magis erubescebat: iterumq; pronus cadens,quasi coram Deo prostratus,lachrymis terram rigauit. Nõ enim sermonibus paternis inflabatur,neq; senilibus præconijs intumescebat. Ita enim se rem habere scio, intelligentes laudibus humiliari,præconijs contristari,& ad Deum magis extolli. Post hæc pater filium subleuat: & arrepta manu,in cellam cum gaudio inducit. Diceres rectè,Ioannem in Eden restituit,in quo prius primùm Adam per inobedientiam figurabat,iam nouum effigiabat Christum. per summam illam quam in se ipso declarabat obedientiam. Non multo post uidit senex insomnium purissimum,& audiuit uocem: Vt quid fontem obturasti,qui profundere posset tam dulce flumen,tanquam nectaream aquam? aquam ad refocillandas animas,aquam quæ gratior ea,quæ raro miraculo è petra scaturijt,aquam quã bibere Dauid desideraret,aquam quam Samaritanæ Dominus dedit: permitte fonti cursum. Fluet largiter, & in omnem orbem terrarum ueniet,aquam copiosam,quæ hæresium maria obteget. Sitientes ad aquam hanc festinanter ueniant. & quibus non est argentum uitæ puræ,distractis affectionibus suis,à Ioanne mercentur omnem in doctrinis & operibus synceram puritatem. Hic accipit propheticam citharam,& Dauidicum illud psalterium,& cantabit cantica noua,cantica Domino Deo,transcendet carmen Mosi,& modulationibus choraulian Mariæ: fabulæ erunt Orphei stultæ melodiæ. Hic cantabit hymnos cherubicos, hic imitabitur ecclesias & filias Hierusalem. Hic adolescentulas faciet tympanistrias,cantantes canticum nouum Domino,annunciantes mortem Christi,& resurrectionem. Hic rectè docebit fidei dogmata, & hæresium distortas obliquitates infamabit, eructabitq; cor eius sermones bonos,& dicet mirabilia opera regis. Sub diluculum autem ipsum, pater qui no-

ctu arcanis imbutus, Ioannem ad se uocauit, & inquit: O' fili obedientiq; Christi, aperi os tuum, ut attrahas spiritum: immo quem prius in corde tuo concepisti, per os tuum eructa. Os enim tuum loquetur sapientiam & intelligentiam, quam nunc multo tempore in corde tuo meditatus es. Aperi os tuum non in parabolis, sed ueriloquus: non in ænigmatis, sed dogmatis. Loquere ad cor Hierusalem, qui uidet Deum, pacificæ scilicet illius ecclesiæ non sermones temerè & in aerem fluentes, sed quos in pectore tuo spiritus sanctus scripsit. Ascende in montem Sina, uisionum & reuelationum Christi: & sicut te humiliasti in abyssos uariæ humilitatis, ita nunc ascende in montem sanctæ ecclesiæ, & prædica euangelizans Hierusalem, in fortitudine exalta uocem. Gloriosa enim dicta sunt de te. Ignosce autem mihi, si qua in re obstaculo tibi fui. Ex ea hora cœpit Ioannes hymnorum cantilenas, & melliflua cantica concinnare, quibus adhuc lætificat ecclesiam, & locum tabernaculi admirabilis, ubi auditur sonitus festa celebrantium. Præterea autem & panegyricos sermones tradidit, sacramq; paginam à Deo conscriptam exarauit. Insuper in mysteria theologiæ, & aliorum ueræ fidei dogmatum, succinctioris q; tam intelligibilium, quàm sensibilium considerationis, ianuam introductionis, & egregiam inuitationem scripsit, quam ego Cœlum uoco: quia tanquam stellis fulgebat, rectis demonstrationibus, collectis à scientia tam naturæ, quàm scripturæ. In eum librum qui non respicit, & eius pulchritudine non oblectatur, is nimirum uel cæcus uel excæcatus est. Miserum autē dico, qui tam diuinitus inspirata indignè tractat. Præterea longos aliquot sermones conscripsit. Item libros de præclara adoratione uenerabilium imaginum. Habebat huius laboris adiutorem Cosmam, fraterna fide adiuuantem, quem & aliàs fratrem in diuino spiritu sortitus est, qui & studiorum & educationis & monasticæ exercitationis socius fuit. Qui & ipse Ioannem in spiritualibus canticis fœliciter imitatus, & canora ecclesiæ cantica succinuit in cithara & uoce Psalmi, corpus suum (affectus mortificando) Deo in tympanum exhibens. seipsum autem in Psalterium decachordum, in chordis quinque sensuum, & paris numeri animi uirtutum. Cosmas ille episcopus Maiumanus à patriarcha Hierosolymitano ordinatur, licet ui adactus. Qui ubi commissum gregem rexit bene, & omnino sicut Deo gratum, deinde in senectute bona, ad patres suos abiit, immo ad Deum migrauit. Idem Hierosolymorum gubernator, diuina inspiratione etiam Ioannem uocat, & ut ex cathedra seniorum Deum laudet, presbyterum ordinat: qui tamen mox ad diui Sabbæ speluncam rediens, & in suum nidum (ut dicitur) ceu sublime uolans aquila ingressus, non hoc sapiens dictum secum uersabat, Presbyteros gemino dignandos honore: sed dictum ipsum aliquatenus immutabat, contraq; se uertens dicebat: Presbyteris curæ esse debere geminam humilitatem, presbyteris in duplum esse laborandum, nempe & in his quæ animæ, & in his quæ corporis. Sunt autem in nobis perquam multa, quæ etiam ab his qui se multum exercent, incognita sunt, nisi valde sobrij sint, maximè si internum hominem contemnant. Occulta igitur illa (qualia sunt fraudes, inuidia, suspicio, latens arrogantia, uana mentis occupatio, mores intrinsecus tabidi & corrupti, inflatio ex humilitate corporis, continentia cum uoluptate, propriæ uoluntatis uendicatio) Ioannes ut è mente sua radicitus euelleret, labores laboribus adnciebat, & in primis spirituales. Quippe ea quæ prius lucubrauerat, denuò sub incudem reuocans, diligenter considerabat, & recognoscebat, corrigens & uerba, & sententias, castigans dispositionem, honestans si quid luxurians, & immodicè florulentum occurreret: cauens magnopere, ne sermones sui uel ostentatione, uel leuitate uolutarentur. Etenim sapienti cuique uidere licet (modò lucubrationes eius adspiciat) quo modo sermonis grauitati decorem, sententiarū q; sublimitatem coniunxerit. Iam quis zelum eius pro pietate ex sermonibus eius satis laudauerit, quòd omnibus sapientiæ diuitias tam liberaliter distribuerit? Adeptus enim scientiæ talentum, ipsum non in duplum modò, sed & in duplum multiplicauit. Parcior sum augendo numerum, ne terminos euangelicos transgredi uidear. Nam quod ex Damasco, & postea ex Palæstina in eos, qui uenerabilium imaginum in Constantinopoli direptores erant, & contemptores, innectus est, nihil eum aliud impulit, quàm zelus diuinus. Vnde Megalopolitanum illud egregium decus, cui cum protomartyre Stephano nomen commune, qui & sicut ille lapis pro Christo, & pro imagine eius ad cœlum recurrit. Is meminit sermonum, & contradictionum eius aduersus impios absentes, uocans eum uenerabilem atque deiferum. Et licet summo sacerdotio initiatus non sit, si tamen ueritatem scrutaberis, uidebis & martyrij redimiculis uiri caput cinctum. Propter quam enim causam manus sibi defecta, quàm quòd ob pietatis zelum oborta sibi fuit calumnia? Postremū, postquam sic uiuens cōsummauit monasticæ exercitationis cursum, tenuit fidem, immo dilatauit lucubrationibus, confirmauit doctrinis, & apud posteritatem cui profuit, solidauit, continuauit & conseruauit: tandem ad Christum quem dilexit ascendit. & nunc illum non imagine nidet, nec in effigie adorat, sed detecto uultu gloriam beatæ trinitatis facie ad faciem spectat. Quapropter oportebat hunc athletam, hunc ascetam, hunc ecclesiæ adornatorem, ueritatis assertatorem, exercitationeq; ac dogmatum scientia conspicuum, dantem intelligentiam non intelligentibus, prescribentem decreta rudibus: hunc inquam oportebat pro uiribus nostra laudatorijs sermonibus efferre, non quasi ei aliquid gloriæ dicendo addamus, sed ut ipse nostri uicissim memor sit in cœlis: utq; nos adhuc in terris peregrini, cœlesti gloria precibus suis adimpleamur: illa inquam gloria, quam Dauidis testimonium filij q; regis tribuit, & intra regiam animam habitare perhibet, dicens

cens: Omnis gloria filiæ regis intrinsecus. Et ô beatissime, ignosce mihi, proq; me apud Deum ferues & irrepudiabilis intercessor esto, eo quòd bonum hoc conuiuium ab alio instructum licet tumultuariò, & ut potuit homo ille, ego ingenii desiderio, & summa diligentia in hunc sermonem transtuli, dolens hunc in Arabum sermone iacere neglectũ. Incitatus autem sum, quòd & ego tuo nomine gaudeo. Diligentiam autem tua benigna usitatio adiuuit plurimũ. Fac obsecro & me (tametsi corpore adhuc peregrinũ) trinitatis adoratorem, nõ crassum & carnalem, sed spiritualem. Fac totum hinc corpore abscedentem, totum contemplationis amore peregrinum, totum holocausto amoris diuini cõsecratum: & cum è carne migrauero, nullis adhærentibus affectionibus, fiducia bona tecũ coram Deo stetuar: quem decet omnis gloria, honor, & adoratio, nunc & in secula: Amen.

FINIS.

EIVSDEM IOAN. DAMASCENI VITA, ex Suida.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, ὁ ἐπικληθεὶς Μανσοὺρ, ἀνὴρ ἦν ἐλλογιμώτατος, οὐδενὸς δεύτερος τῶν κατ' αὐτὸν ἐν παιδείᾳ λαμπόντων. συγγράμματα αὐτοῦ πάνυ πολλὰ, καὶ μάλιστα φιλόσοφα. εἰς τε τὴν θείαν γραφὴν παράλληλοι κατ' ἐκλογὴν, καὶ οἱ ἀσματικοὶ κανόνες ἰαμβικοί τε καὶ καταλογαδόν. συνέκμαζε δ' αὐτῷ καὶ Κοσμᾶς, ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ δεινότατος, καὶ πάνυ μουσικὸν ὅλως τὸν ἁρμόνιον. οἱ γοῦν ἀσματικοὶ κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ, σύγκεινται οὐκ εἰς ἄλλον, οὐδὲ εἰς δύο, μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος πορευθήσεται.

EADEM LATINE.

IOannes Damascenus, cognomento Mansur, uir fuit eruditione & eloquentia præstantissimus, maximiq; nominis, nec ulli eorum qui sua ætate doctrina claruerũt, secundus. Scripta eius extant ualde multa, maximeq; philosophica: Canones cùm in sacram scripturam, selecti, & in cõsentientem ordinem redacti: tum cantionũ, partim iambici, partim solutę orationis. Eodẽ etiam tempore floruit Cosmas Hierosolymitanus, uir ingeniosissimus, & omnino Musicam illam elegantem & eruditam spirans. Ioannis certe & Cosmæ canones illi cantionum, fuerunt hactenus supra omnem cõparationem: neq; quicquam illis comparari poterit, quoad nostrum æuum consummabitur.

EX VOLATERRANO.

IOannes Damascenus, Damasci natus, Hebręus puer, Constantinopolim uenit: ubi liberalibus artibus legitimè imbutus, & ad Christum conuersus, monachi habitum sumpsit, simul & docebat. Captus deinde in littore maris, à piratis Saracenis: postea à Theodosio redemptus, magister eius epistolarum fuit. In suspicionem proditionis ueniens, dextera ei ablata est. Verùm postquam deprehensus, qui literas proditorias stilo Damasceni probe assimilauerat, in honore apud Imperatorem fuit. At ille in cœnobium regressus, ibi decessit. Scripta eius utilia, ab utraq; recipiuntur ecclesia.

RERVM ET VERBORVM IN DAmasceni operibus memorabilium, Index.

Abrasax quid 550
Abyssus quid 105
Accidens quid sit 581
Accidentis diuisio qua 581
Accidia an per i latinè rectius proferatur 129
Accidens quotuplex 525
Acidia quid sit 128
Acephalorum qualis hæresis 188
Acidia an rectè per u scribatur 129
Actiones prosequendæ quæ 151
Actio & actionem an idem 239
Actio an simplex 240
Actio quid 327
Actionũ nostrarũ an sinus domini. 92
Actionis quot partes 527
Actiuum quid 259
Actus quid 148
Adam quare Christus uocetur 221
Adam quid significet 221
Adelphius quis 536
Aequinoctia quæ 583
Aerianorum ieiunium 554
Aer an terra subtilior 103
Aetiani qui 554
Affectio quid 595
Affectionem quid subsequatur 142
Affirmatio quid 597
Agathoclis modestia 123
Agens quid sit 239
Agere quid dicatur 596
Agnoitæ qui 558
Agonia quid sit 130
Agonyclitæ qui 558
ἀήτης quid significet 593
Ad aliquid quæ. 593
In aliquo quot modis dicatur 588
Alogi qui 552
Alter quæ dicantur 587
Ambros. de cœli agnominatione. 186
Anomij qui 554
Amphicyrtus luna quando fiat 94
Amphilochius qui 555
Angelus quare post lapsum in gratiã redire nequeat 72
Angeli unde futura prænoscãt. 69
Angeli quando creati 71
Angelus quid 63
Angelici qui 553
Animatum quomodo diuidatur. 526
Animarum nostrarum an aliqua dignitas 75
Animatum species corporis 581
anima à corpore quomodo in Christo separata 274
Anima quomodo immortalis 604
Annus lunaris quot sit dierum 93
Anypostaton quid 584
Apellani qui 552
Aphthartodocitæ unde dicti 538
Apollinarij qui 554
Apostolici qui 553
Apelles pictor 43
Aqua supra cœlos qualis 84
Aqua an terra leuior 82
Arbor scientiæ boni & mali an fuerit per se mala 116
Arebontici qui 552
Archangeli qui 70
Architæ Tarentini contra voluptatem sententia 128
Areopagus quid 55
Argestes uentus 104
Arrij prima secta quo concilio damnatus 538
Arrij impietas 44
Arrij de Trinitate diuisio 42
Arriani qui 554
Ascodrugitæ qui 552
Astrologorum uaticinia an uera 97
Athanasius 80.538
Auditus quæ sint organa 153
Audianorum quod schisma 553
Augustinus 76
Autumnus cuius sit qualitatis 96
Autumnalis uersio atram bilem cur augeat 90

B

Baptismus quid insinuet 255
Bardisanistæ qui 552
Barsanian qui 558
Basilidiani qui 550
Bedæ 280
Behemoth quis 78
Bilis quid sit 131
Bonum an rectè deus dicatur 47
Borboniteæ qui 550

C

Calacanchius 550
Caiani qui 552
Calidæ aquæ quomodo reddãtur. 106
Carpathium mare quale 108
Carpocratiani qui 550
Cassiodorus 277
Casus an rerum causa 153
Cataphryges quales hæretici 552
Catharí qui 553
Causæ rerum an tres 152
Causa mali & boni quis 473
Causa an perfectior eo cuius causa. 35
Cerdoniani unde dicti 552
Cerinthiani, aliàs Merinthiani 550
Cerinthiani qui 550
Chalcedonensi concilio quot patres interfuerint 597
Chaldæi qui olim dicti 97
Characteristica proprietas an naturæ sit 202
Charitum unde 170
Cherubim multioculorum 70
Cherub quid 78
Choldiani qui 550
Christus ex quibus sit naturis 284
& an fuit alius 282
Christus patres ubi soluerit 274
Christus an debitor mortis 274
Christus quomodo post resurrectionẽ cibum gustarit 280
Christus quare deterius in nobis assumpserit 284
Christus quomodo ad pœnitentiam nos duxerit 285
Christus 230
Christus humana sapientia an fuerit præditus 543
Christus à deo quomodo genitus 528
Christus animi actionem an fuerit particeps 542
Ad dei cognitionem Christus nos quo modo uocarit 289 (279
Christi & medici quanta differentia.
Christi corporis dissolutionis quomodo ob noxium 277 (283
Christũ legni ad naturã cõparatio.
Christi diuina natura an sit passa. ibi.
Christi iudiciũ de irato in fratrẽ. 532
Christi ascẽsio cuius sit corporis. 280
an cœli septem Zonæ 82
Colobarsi cuius discipuli 552
Colobarsiani qui 552
Colyrriani qui 558
Cometæ an stellæ cœlestes 98
Contraria quæ 583
Consultare quid 142
Corybentij quales hæretici 548

D

Dusanes de Deo 62
Dæmones mali unde 77
Definitio quid sit 587
Definitio quando bona 586
Deliquium solis unde 93
Demonstratio quid 602
Deus præeligibilis puritas 57 an iustus uideri possit 92
Dei quale nomen 47
Deus an omnium effector 54
Manus Dei quid 6
Dei nomen quid 47
Pedes Dei quid 6
Tactus in deo quid sibi uelit 51
Nefas Deo accidens asciscere 60
Tria Deũ significantiũ nomina. 47
Dies naturalis quid 55
Dies quomodo fiat 82
Dioscorus quis 188
Diuina discretio 49
Diuina quomodo cõprehendamus 49
An sola diuinitas interemta 7
Donũ s. sancti an pro spiritu accipiat
Donatistæ qui 559 (tur. 62
Dosithæi qui 548

E

E græcorũ an semper in i trãseat. 59

Ebionitæ

Ebionitæ hæretici 188
ecclesia locus Dei 177
εἰδωλα quid sit 584
Iconoclastæ qui 560
ab εἰκὼν Græci an dicti 547
εἰκόνες quid 547
Elces qualis 552
Elementum quid 96
Ebionitæ qui & Nazarei 550
elementa à symbola quæ 96
Enypostaton quid 590
Epicurei qui 547
Epiphania quid 593
erubescentia quid 130
Essenι qui 548
Ethicoproscopitæ 559
Ethnophrones qui 558
Eucharistia quomodo instituta 315
εὐχῖται qui 555
Eucratitæ qui 552
Eunomiani qui 554
Euphemitæ quales hæretici 555
Eurus unde nominatus 104
Eutychiani qui 215

F

Fata quod sit opus 152
per nos quæ fiant 154
an fictum omne mendacium 76
fides quotuplex 303
figura et forma quomodo differant. 595
filius imago patris 160
Flaviani quis 556
forma quid 588
fortuna quid 182

G

Generatio quid 165
Genus summum quod 165
genus quomodo dividatur 525
Gnosimachi qui 558
Gregorius Nazianzenus 78
Gula an plures quàm gladius interficiat 128

H

Heraclionitæ qui 552
Hereticæ qui 558
Helcesaitarum qualis hæresis 550
Helius quid monitrarit 297
Heliotropitæ qui 518
Hemerobaptistæ qui 548
Hermias quis 556
Herodiani qui 549
Heterogeneæ quæ 587
Heteronymæ quæ 587
homo Dei simulachrum 533
homines an dij dicantur 112
homoideæ quæ 587
Hositæ qui 549
humana motio cur passio 246
humana motio cur differentia 246
humana motio cur virtus 246
Hus à quo dictus 191
D. Hieronymus 33

I

Græcum an quando in e latinum transeat 39
Iapyx quare sic dictus 104
Iebusæi qui 548
ignis quæ proprietas 541
ignis quale elementum 88
imaginatio quid 133
indumentum quid 521
invidia quid 128
ira quid sit 131
ira quot sint species 131

K

κλέπτος quid significet 99

L

Leontius Byzantius quis 217
Liberum arbitrium quare Deus dederit 152
Liberè quæ dicantur 527
Liboaster 104
lignum scientiæ quare dictum 113
linea quot habet scientias 593
Litotes quis 556
Loci quot 103
λόγια quid 57
Lucianistæ qui 551
Lucianus hæreticus 551
Luna 89

M

Malum quid 97
mala omnia unde 98
Mamedius quis 559
Manichæi qui 553
Marcelliani qui 554
Marcellini qui 550
Marcionistæ qui & unde dicti 55
Marcosæi quales hæretici 550
Maria an duas naturas cõceperit 251
in Mariam semen cecidisse quorum hæresis 555
Mariam quare celebramus 220
Marina aqua quomodo dulcorascat. 106
Mare tyrrhenum quale 108
mare Cuspium quale 106
mare Aegæum quale 108
Melchisedeciani quales hæretici 552
Mente concipere quid 41
Menandriani qui 549
Meropes unde dicti 547
Messaliani qui 555
Michael angelus 79
Misericordia quid 128
molestia quid 128
Monophysitæ qui 535
Monothelitæ qui ibid.
Moses unde dictus 84
Mors per invidiam quomodo intrarit 129

N

Nassæi qui 540
natura quid 596
naturam quid veteres vocarint 584
Nazarei qui 550
Negatio quid 597
Nestorij qui 189
Nicolaitæ qui 550
Nicolaitæ unde dicti 550
Noctuani qui 95
nomen quid 585

O

Oblivio quid 187
occasus triplex 104
odoratus in Deo quid 52
Ophitæ qui 552
oratio quid 267
Origeniani qui 553
ὀρεινὸς unde dictus 86
ὀρία ab ὄρος quid differat 584

P

παρὰ in compositione quid notet 39
Paraclytus quid significet 39
Paracletus aut paraclytus rectius dicatur ibid.
Paracletus unde derivetur ibid.
passio quid 138
passivitas quid 596
Paulini qui 553
Pelagius 159
Pepuzæ quot fuerint 552
Pepuziani qui 552
persona quid 584
Petriani qui 554
Pharisæi qui 548
phantasma quid 138
Phibionitæ quæ 550
φείδομαι quid 140
Photiniani qui 546
φύσις quid 584
Platonici 547
Πνευματόμαχοι qui 554
positio quid 602
προσευχὴ quid 26
Ptolomæi qui 550
Pythagorei qui 547

Q

Quando quid sit 597
Quantitas 562
Quantitas quotuplex ibid.
Qualitas quid 594

R

Raphaelis angeli de angelorum cibo testimonium 75
interna ratio quid 138
ratio quid 41.42
res quid 41.42
ῥήματα quid 573

S

Sabas quis 556
Sabelliani qui 553
Samaritani qui 548
Sampsæi qui 552
Sapientia quæ 703
Sarraceni qui 559

Batanæani qui 555
Batanæi qui ..
Bestiæ qui 548
Scylla & Charybdis 44
Scythismus quando ortus 547
Seculum quid 65
Sensus quid 133
Sensuum quid ibid.
Sermo quid 583
Seraphim sextipennatorum 70
Serbiani qui 551
Seueriani qui 552
Simoniani qui 549
Sitorum quot formæ 592
Somnia quid sint 136
Species quid 579
Spiritus sanctus an paraclytus nominandus 39
Spiritus sanctus à quo procedat 42
Stupor quid 130
Substantia quid 578
T
Tactus unde fiat 134
Tatiani qui 551
Terminus quid sit 601
Terror quid sit 30
θεάδελφοι quid significet 47
θεῖος quid significet 47
Theocatagonistæ 558
Theodoriani qui 554
Theodotiani qui 552
θεὸς unde dictus 47
θεὸς an ab αἴθειν ibid.
θεοτόκος quid sit 223
inter θεοτόκον & θεότοκον quid interfit ibid.
Thnetopsychitæ qui 558
τριταῖοντες quid 563
Trisagium quid 212
Tris quid significet 563
Tristitia an peccatum 538
Tropologia quid 572
ὕβρεως quid 140
Tybymolcontes qui 560
V
Valentiniani qui 556
Valesij qui 553
Ventus quid 101
Venti quot 103
Verum φωσφόρον 85
Velle, Dei lex docet 540
Vitium quid 535
Y
ὑποκάτω χειρὸς 553
Z
Zephyrus unde dictus 104
Zoophyton quid 582

FINIS.

RERVM ET VERBORVM IN HISTORIA BARLAAM MEMORABILIUM Index.

Aaron 14
Abraham an solum dei intelligens. 14
Adæ & Christi comparatio 19
Adam protoplastus 91
Adonis ad inferos descensio 69
Adonis qualis deus 6
Aegyptij quos deos coluerint 67
Aegyptiorum qualis error ibid.
AMOR MVLIERIS REGIS TYRANNICA 74
Apostoli qui 15
Apostolorum uirtus 28
Arachis & Nachor falsa cõtentio. 51
Arachis à rege quare uocatus 52
Arachis quis 52
Archisatrapæ factum impium 2
ἀρσενοκοῖται qui 68
Auennir quando mortuus 87 ostendit filio mundum 1
Auennir quomodo pauper 1 eius cura in Zardan 52
Auennir scribit filio 85
B
Bacchus à quibus occisus 67
Baptismus martyrij quis 27
post Baptismum quid oporteat facere 24
Baptismus nobis ad quid 24
Baptismi quis affectus 16 eius dilatio an periculosa 17
post Baptisma mũdum quomodo quis esse possit. ibid.
præcepta post Baptismum obseruanda quæ 45
Baptizemur quomodo 16
qui prius Baptizentur 84
Christus ubi Baptizatus 85
Barachias quis 89
Barachias regno substituitur 90
Barathrum quid 31
Barlaam quis 44
Barlaam recitat psalmũ nonũ quomodo 52
Barlaam ubi habitarit 10
Barlaam an rex prius cognouerit. 52
Barlaam sepultura & mors 99
C
Cadere certanti an expediat 17
Cenodoxia quale uitium 29
Chaldæorum quis error 65
Christus notatur à rege 5
Parabolas quib. Christus dederit. 20
Christus à quo baptizatus 15
Consilium quid 36
Corpus an anima magis curãda 31
regnum Cælorum quid 17
regni Cælorum spes an effectilis 17
D
Damnatio æterna qualis 18
Dæmones qui dicti 13
Deliberatio quid 36
Deus quorum sit deus 19
Deus ignotus quid ibid.
Deo patri quid proprium 23
Supremus dies qualis futurus 62
Differentiæ prælectionum quid 37
Dij gentium qui 12
Disputationis institutum 63
Disputatio quando peracta 69
E
Elementa quatuor aspides 51
Elementa an dij 65
Eremitæ quomodo interfecti misericorditer cadantur 54
Eremitarum uictus qualis 4
Euangelium unde sanctum liber 17
Euangelia quid in se habeant doctrinæ 17
F
Famuli quare omnes ejcientur 54
Fides sine operibus an mua 24
Fides Christiana an error 2
Fidei quæ radix 16
Fluuia an omnia 33
fortuna an rerum domina 14
fortunæ quanta sit instabilitas 29
futurorum certitudo an ex præteritis 19
G
Græci quomodo stulti 65
Græci de Deo an Chaldæis melius sentiant 66
in Gloriosis quid quarendum 12
H
Hercules quomodo occisus 67
Hinnuli capreæ historia 43
hominum finis quis 9
hominum quot genera 66
I
Idololatræ quare stulti 22
Ignis an Deus 65
Indi quomodo ad religionẽ adacti. 1
gratulatio Iosaphat ob conuersum Nachor 70
Iosaphat quis 5
Iosaphat patitur sitim 90. quò sepeliatur 99
Iosaphat quomodo liberalis 84
Iosaphat lachrymæ 22
Iosaphat an dines 44
L
Lachrymæ unde fluant 26
Læta an quandoq; contristent 6
Lapis Barlaam quis 10

INDEX.

M.

M. Antonius 92
Maria an semper virgo 15
Mars an deus 67
Martyres quare se crucifixerint. 29
Martyrium quid 28
Monachi responsio ad intentionem mortis 54
Monachi taxant regem 212
Monachi pera 53
Monachi examen 53
Monachorum mors 1
Mors quid 17

N

Nachor quis 53
Nachor quare turbatus 64
Nachor traditur custodiæ 56
Nachor conuersio 64
Nuptiæ an pollutio 75
oratio Nachor ad deum 72

O

iustorum Operum chorus quis 32
iustorum Operum chorus qualis amicus ibid.
Oratoris regij proclamatio de disputatione 63
Ossa mortuorũ quare circumlata. 54

P

Philomena fabula 22
Piscina qualis præparetur 84
Pœnitudo regis Auennir 85
Prælectio quid 36
Pædagogus Iosaphat quis 65
Præfectio ubi disceatur 17
Puella ad supplantationem missa qualis 74

R

Regij inueniunt eremitas 53
Regij circundant montes 53
Regenerari nos quomodo Christus uelit 16
Reliquiarum mortuorum quanta utilitas 54
Resurrectio quid 18
Resurrectio an sit 19
Resurrectionẽ nostram Christus quomodo probarit 19

S

Saluus quis fiat 23
Sathanas tentat Iosaphat 93
Signa Christi quæ 15
Spiritus sanctus quomodo descenderit 15
Spiritus sancti fructus quis 24
Sancti an sponte fiant 14
Statuæ an surdæ idola 14
Struthionis ouum cuius sit magnitudinis 2
Stipendium peccati quod 3

T

Terra an dea 65
Terra quomodo homo facta 18
Theodas quis 72
Theodas confusus quomodo 77. 81
Theodæ sacrificium 72
Typus piorum quis

V

Venter ignito draconi an similis 52
Ventorum flatus an deus 65
Venus quomodo perierit 67
Vitæ nostræ mensura cui similis 52
Veteres quomodo ieiunarint 28

Z

Zardan quis 49
Zardan substituitur alius 52
Zardan procumbit ante regem 52
Zardan simulat morbum 52

FINIS.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΩ-ΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ,

ἔκδοσις ἀκριβὴς τῶν ὀρθοδόξων πίστεως.

BEATI IOANNIS DAMASCENI ORTHODOXAE

fidei accurata editio, Iacobo Fabro Stapulensi interprete.

ΟΤΙ ΑΚΑΤΑΛΗΠΤΟΝ ΤΟ ΘΕΙΟΝ, ΚΑΙ ὅτι οὐ δεῖ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελίστων. Κεφ. α.

QVOD INCOMPREHENSIBILIS DEI uinitas, quodq; nihil inquirendum præter ea quæ nobis à sanctis prophetis, apostolis, & euangelistis sunt tradita. Cap. I.

DEVM nemo uidit unquam: Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Ineffabilis igitur diuinitas, atq; incomprehensibilis: neq; enim ullus nouit patrem nisi filius, neq; filiũ nisi pater. Cæterũ spiritus sanctus ita nouit ea quæ Dei sunt, ut spiritus hominis ea nouit quæ in illo sunt. Post diuinã itaq; beatissimamq; naturã, nullus unquã Deum nouit, nisi cui ipse reuelauerit, non homĩnũ modo, sed ne supramundanarũ quidem uirtutũ. supramundanarum aũt, ut ipsorũ Cherubim atq; seraphim. Attamẽ haudquaquã nos deseruit Deus, omnimoda sui circunfusos ignorantia: quin imò cunctis cognitio quod Deus sit, ab ipso naturaliter insita est, atq; ingenita. Sed & ipsa mũdi creatura, et eius coaptatio, pariter & gubernatio, magnitudinẽ diuinæ insinuat naturę Et ipse primitus per legẽ & prophetas, deinde & per unigenitum filiũ suum, Dominũ & saluatorem nostrũ Iesum Christũ (quantum nostra capit infirmitas) nobis sui ipsius cognitionis indulsit cõsortium. Cũcta igitur quæ tradita sunt & per legẽ & prophetas, et apostolos, & euangelistas, suscipimus, cognoscimus, uenerãmur, nihil ultra illa perquirẽtes. Nã bonus cũ sit Deus, omnis boni largitor est, non inuidit: aut perturbationi cuipiã obnoxius. procul eũ à diuina natura (quæ & impassibilis & sola bona est) facessit inuidia. Vt igitur nihil nescies, & ꝺdcunq; cõducibile est, puldẽs, ꝺdeũq; cõducit nobis agnoscere, ipse reuelauit: quorũ aũt põdus ferre nõ ualemus, illa silẽtio occuluit. Hęc igitur nos ipsi amemus, in hisq; immoremur: neq; limites ab ęterna uoluntate definitos transcẽdẽtes, neq; diuinã ulla ex parte traditionẽ transgrediẽtes.

ΘΕΟΝ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, αὐτὸς ἐξηγήσατο. ἄῤῥητον οὖν τὸ θεῖον, καὶ ἀκατάληπτον. οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐδὲ τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ἴσμεν εἶδέναι τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἶδέναι τὰ ἐν αὐτῷ. μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν, οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ θεὸν, εἰ μὴ ᾧ αὐτὸς ἀπεκάλυψεν, ἢ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, καὶ ἀῤῥήτῳ φωτὶ τῶν χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ. οὐκ ἄφηκε μέντοι ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ. πᾶσι γὰρ ἡ γνῶσις ἐστὶν ἐν θεῷ, τὸ εἶναι αὐτὸν φυσικῶς ἐγκατέσπαρται. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις, καὶ ἡ τούτης συνοχή τε, καὶ κυβέρνησις, τὸ μέγα λεῖον τῆς θείας ἀναπαύσεως φύσεως, καὶ ὅλως νόμοι δὲ καὶ προφῆται πρότερον, ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, κύριον δὲ καὶ θεὸν, καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν, τῆς ἰδίας αὐτὸν ἐφανέρωσε γνώσεως. πάντα τοίνυν τὰ παραδεδομένα ἡμῖν διά τε νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν δεχόμεθα, καὶ γινώσκομεν, καὶ σεβόμεθα, μηδὲν πέραν τούτων ἐπιζητοῦντες. ἀγαθὸς γὰρ ὢν ὁ θεὸς, παντὸς ἀγαθοῦ παντελὴς ὢν, ἀφθόνου δὲ πάσης τινὸς κακίας ἐστὶν ἀνώτερος. μακρὰν γὰρ τῆς θείας φύσεως φθόνος, τῆς γε ἀπαθοῦς, καὶ μόνης ἀγαθῆς. ὡς ὃν πάντα εἰδὼς, καὶ τὸ συμφέρον ἑκάστῳ πρόμυθος ὢν, ὅπερ συνοίσειν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψεν. ὅπερ ἡ τε ἀδυναμία φέρειν, ἀπεσιώπησε. ταῦτα ἡμεῖς σέβωμεν, καὶ ἐν αὐτοῖς μένωμεν, μὴ μεταίροντες ὅρια αἰώνια, μηδὲ ὑπερβαίνοντες τὴν θείαν παράδοσιν.

IN ipso operis exordio, proponit sacer Damascenus, diuinitatem esse cuiquam creaturæ rationali cũm humanæ, tum angelicæ incomprehensibilem. ut quam solam norint absolute & plenè, tres diuinæ hypostases, pater & filius & spiritus sanctus. Quod & beatissimi Pauli sententiæ est consentaneum, dicentis de Deo: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſsi-

ceſſibilem, quem nullus hominũ uidit, ſed nec uidere poteſt. Ex quibus quidem uerbis conuincitur & ipſe Paulus non uidiſſe Deum, cum raptus fuit uſq; in tertium cœlum, & audiuit arcana uerba quæ non licet homini loqui. Quandoquidem ille ſermone generali ſeipſum includit numero eorum qui Deum non uiderint, nec uidere poſsint. Conſimiliter nec Moſes credendus eſt uidiſſe Deum, cum legem accepit, & frequens habuit cum Deo colloquium: tametſi duodecimo Numeri capite, tale perhibeat Deus de illo teſtimonium: Si quis fuerit inter uos propheta Domini, in uiſione apparebo ei, uel per ſomnum loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moſes, qui in omni domo mea fideliſsimus eſt. Ore enim ad os loquor ei: palàm, & non per ænigmata & figuras Deum uidet. Inſuper Exod. 33. cap. dicatur: Loquebatur autẽ Dominus ad Moſen facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicũ ſuum. Nempe Moſes magni muneris loco, & in pignus atq; indiciũ gratuiti amoris diuini, petiuit à Domino, Si inueni (inquit) gratiã in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam, ut ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos. Quod ſi Deũ lynceidẽ uidiſſet, ut pleriq; cõtendunt, non petiuiſſet diuinæ faciei oſtenſionem ſibi indulgeri, ut qui tam iam pro uoto obtinuiſſet. Sed quid reſponſi à Deo ibidem acceperit, attendamus. Non poteris (inquit Dominus) uidere faciem meam. Non enim uidebit me homo & uiuet: rurſum eodem loco ſubiungit Dominus. Tollam manum meam, & uidebis poſteriora mea: faciem autem meam uidere non poteris. Cùm itaq; petenti Moſi diuinam ſibi gloriam oſtendi dictum ſit, Faciem meam uidere non poteris: qui fiet ut diuinæ uiſionis particeps effectus fuerit, & cœleſtis gloriæ cõſors? Quòd ſi quis uehementius inſiſtens, adducat beatum Stephanum, qui uidit cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris uirtutis Dei non cõficiet ex illo, uiſionem Dei cuiquam hanc mortalem degenti uitam fuiſſe indultam. Quoniam ſanctus Stephanus uidit Chriſtum iam ad cœlos triumphali aſcenſione regreſſum, in humana forma (quæ tum ſuper cœlos magnificè fuit eleuata) aſtantem dextris uirtutis Dei. quandoquidem diuinæ naturæ neq; ſedere, neq; ſtare, neq; alio quouis ſitu ſe habere, quoquo pacto conuenit. Neq; locum habet cauillatio, obijciens Eſaiam & pleroſq; alios prophetas, uidiſſe Dominum ſedẽtem ſuper ſolium, etiam ante tempus aſſumptæ pro nobis humanæ naturæ. Nempe huiuſmodi effigiatio per ſubiectam creaturam facta eſt, omnisq; apparitio ſanctis exhibita patribus, per efformationẽ in rebus creatis, & ſpeciem ſimilitudinemq; congruam eorum mentibus obiectam eſt completa. Quòd beatiſſimus quoq; Dionyſius quarto cap. lib. De cœleſti hierarchia ita comprobat: Enimuero ſi quis fortaſſe dixerit, ex Deo ipſo abſq; ullo medio, quibuſdam ſanctorum diuinas apparitiones contigiſſe: is illud quoq; de ſacratiſſimis libris ſapienter intelligat, ut ſecretũ ipſum Dei (quodcunq; tandem illud eſt) nemo unquam uidu, neq; uidebit. Cæterũ diuinæ illæ apparitiones, ſanctis uiris per ſigna Deo conuenientiſſima, ſacris quibuſdam atq; intuentium modo ac uirtutibus accommodatis, uiſionibus contigêre. At uerò ſapientiſſima theologia uiſionem illam quæ in ſemetipſa deſcriptam oſtenderet diuinam, ueluti effictam ex rebus formas non capientibus, ſimilitudinem (quod ad Deum cernentes adducat) diuinã apparitionem rectiſſimè appellat, per quam intuentibus diuinus ille fulgor irradiet, eosq; ſacratius aliquid atq; auguſtius doceat. Huiuſmodi uerò diuinas uiſiones celeberrimi illi patres noſtri, miniſterio cœleſtium uirtutũ ediſcebant. Hæc Dionyſius. At quia Deo dilectus Moſes & ſacratiſſimus Paulus, per anguſtiora perfectiora q; ſigna ad huiuſmodi uiſiones Dei ſublimius cæteris & altius euecti ſunt, atq; per diuinam ſimilitudinem in ipſorum mentibus angelico miniſterio clarius efformatam, propinquius ad diuinitatis aditum ualuas q; acceſſerunt: hinc palàm uidiſſe Deum, & circa ænigmata ad illius obturum admiſsi fuiſſe dicuntur. Quod ſi quis rurſum inſurgat: Eſto, nullus in hac peregrinatione mortalis uitæ degens, pro eius ſtatu & conditione Deum uideat, ut ſupradicta ſcripturarũ comprobant teſtimonia, tamen animæ beatæ nexu corporis abſoluto, Deum uidere ſcriptura teſtante conuincuntur. Beati (inquit) mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Et beatus Ioannes in prima epiſtola catholica: Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam uidebimus eum ſicuti eſt. Quid autem aliud eſt in cœlis uidere Deum, quàm ipſum claré facieq; ad faciem noſcere? Quin imò huiuſmodi Dei uiſio atq; cognitio, repromiſſa eſt merces æternæ uitæ his qui illius participes futuri ſunt. Hæc eſt (inquit ſumma ueritas) uita æterna, ut cognoſcãt te ſolum Deum uerum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quin imò & angelici ſpiritus perpetua Dei uiſione perfrui dicuntur, teſtimonio Domini, dicentis: Angeli eorum ſemper uident faciem patris mei qui in cœlis eſt. Quomodo igitur hic negat Damaſcenus, ſupramũdanas uirtutes Deum noſcere? Fatemur quidem animas æternæ beatitudinis conſortes, itidem & angelicas ſubſtantias, Deum pro ſuo captu graduq; uidere & agnoſcere, at non omnimo comprehendere, neque plenè contueri: quandoquidem immenſa eſt eius maieſtas, & naturæ creatæ incomprehenſibilis. Quomodo enim finitum & capacitatis determinatæ, comprehendet infinitum, & quod omnem refugit menſuram? Sic oculus finitus, lucis infinitæ aliquantulum conſpicere poſſet fulgorem & ſubrutilationem exiguam, totam uerò immenſæ illius lucis claritatem comprehendere nequiret. Etſi intelligas infinitam ante oculos tuos utrinq; porrectam & expanſam lineam, aliquantam illius particulam obiectam conſpectui tuo facilè cernes, totam tamen illius longitudinem in immenſum protenſam, complecti oculis & obire nequaquam poteris. Hoc autẽ loco Damaſceni ſententia eſt, neminem poſſe Deum plenè & ad integrum noſcere, neque angelicas

itidem

itidem substantias ipsum omnino cõprehendere posse. Veruntamen cum dicit euangelicus sermo, Quod nullus nouit patrem, nisi filius, neq; filium, nisi pater: ostendit Damascenus, à cognitione patris & filij non secludi spiritum sanctũ, quin potius includi, ut qui eiusdem cum patre & filio sit substantiæ, sapientiæ & scientiæ. Nempe cum proprietates cõmunes & ad diuinã spectantes naturam, unicuius attribuũtur personæ propter substantiæ inseparabilitatẽ, naturæq; & naturalium omniũ cõmunionem, aliis non expressis personis itidẽ competere intelligendæ sunt, quod in huiusmodi una (quælibet illa fuerit) nominata, cæteræ cointelligantur. Si enim spiritus hominis ea nouit quæ sunt in homine: longè ualentiore iure spiritus sanctus ea nouit quæ Dei sunt. quare nõ minus cæteris personis, patrẽ & filium noscere existimandus est, siquidẽ spiritus omnia scrutatur, etiã profunda Dei. Sanè beatus Paulus cõsimili penè ratione destructorie sumpta, cõprobat solum Deum perfectam, absolutamq; suiipsius notionẽ habere, ne angelicis quidem spiritibus concessam, & mortalibus itidem omnibus negatam, cum 1. Corinth. 2. cap. inquit: Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ sunt Dei, nemo cognouit nisi spiritus Dei. Manet itaq; Dei secretum (qui posuit tenebras latibulum suũ, & inaccessa obtectus est caligine) spiritibus omnibus cum humanis, tũ angelicis abstrusum. Deinceps ostendit autor, Deum nobis suiipsius cognitionem duplici adminiculo potissimum imparti̇sse, libro scilicet naturæ, & libro scripturæ, quo ad ipsum agnoscendũ pro modo & ratione nostræ sortis induceremur. Liber naturæ est ipsa mundi dispositio, singulas creaturarum species pulcherrimo ordine cõplectens, & summum omnium authorem ex ipsis quoquo pacto dinoscendum insinuans. Quemadmodum sacratissimus Paulus ad Romanos 1. cap. contestatur, Deum omnibus gentilitio etiam errore detentis suiipsius cognitionem per creaturarum ordinationem, gubernationemq; manifestasse, cum inquit: Quod notum est Dei, manifestũ est in illis, Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius uirtus ac diuinitas, ita ut sint inexcusabiles. Liber uerò scripturæ est sacra pagina, legem, prophetas & euangelium continens. In quibus diuina reuelatione nobis indultis manifesta traditur Dei cognitio, quid de eo tenere, quid sentire debeãmus, ut quæ ibidem asseruntur de Deo, inconcussa fide teneamus, & ultra illa temerariè quippiam astruere de ipso non tentemus. Siquidem diuina natura, & impassibilis & sola bona est, ut hic affert autor. Impassibilis quidẽ, quia immortalis & incorruptibilis, dicẽte Paulo: Regi autem seculorum immortali, inuisibili, soli Deo, honor & gloria, in secula seculorum, Amen. Insuper impassibilis, quia à passionibus & affectibus animi quibus concitatur humana infirmitas, ira usquam, inuidia, liuore, zelo, & cæteris id genus perturbationibus, prorsus aliena. Sola uerò bona dicitur, attestante Domino apud Marcum: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus Deus. ut qui solus bonus ex se sit, & non aliunde bonitatem sortitus: alia autem omnia, per ipsum bona, ex suæ bonitatis participatione. A quo enim habẽt quod sunt, ab eodem quod & bona sunt, singula pro captu & modo rationis suæ. Perinde atq; sol primò lucidus, subiectis corporibus suę lucis cõmunicat splendorẽ, Potest quoq; diuina natura, sola dici bona, quod sine ulla malitię admixtione bona sit, sicut immensa lux nihil immixtũ habet tenebrarum. Deus enim lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Cætera uerò omnia ad malitiam decumbere possunt, nisi diuinæ bonitatis præsidio seruentur à lapsu. Sunt itaq; alia, bona quidẽ per gratiã, Deus autẽ suapte natura & per se talis. Quia igitur summa diuinitas impassibilis est, nullíq; subiecta passioni: nõ inuidet nobis eorum cognitionẽ, quæ cõducentia nostræ sunt menti, & apprimè utilia. Quia uero sola bona est, & bonitatis proprium est seipsam communicare, & in alia se transfundere, quæcunque nobis ut cognoscamus accommoda nouit, ea libens impartiut, & per scripturas aperuit. Hinc Paulus Timotheum admonens, inquit: Tu uerò permane in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Et quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonũ instructus. Idẽ quoq; ad Romanos: Quæcunq; scripta sunt, ad nostrã doctrinã scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarũ spem habeamus. Ardua uerò diuinitatis mysteria, quæ nostræ mentis captũ transcendunt, occultari nobis uoluit Deus, cõsulens imbecillitati nostræ, prospiciens q; humanæ fragilitati: ne nimio diuinorũ fulgore hebesceret animi nostri obtutus, & reuerberata acie obtunderetur. Proinde salubriter nos monet beatus Paulus non altum sapere, nec plus sapere quàm oportet, sed sapere ad sobrietatem. Et idem hoc loco monet Damascenus, nos limites diuina cognoscendi à summa deitate definitos, transcendere non debere. Porrò legem in monte Sina daturus Mosi Dominus, in Exodo inquit: Constitues terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur: siue iumentum fuerit, siue homo, non uiuet. Sanè per mõtem, diuinæ maiestatis sublimitatem accipere haud absurdè possumus, quam ne temeraria indagatione tangamus, hoc quasi symbolo prohibemur, pœnaq; illis definitur mors & interitus æternus, qui constituros à Deo limites deitatis arcana perscrutandi, transilire tentauerint. Si enim in comminatione fuit illis mors, qui terrestrem & corpulenta crassitie sensibilem Sinæ montẽ conscendissẽt. illos reuera grauius manet supplicij, qui mysticum Dei mon-

tem, diuinæ scilicet naturæ celsitudinẽ, ultra præscriptas homini metas ascendere laborarint. Neque aliud signant in Genesi homines illi, turrim cõfusionis ædificare uolentes, cuius culmen pertingeret usq; ad cœlum: sed inducta linguarum uarietate & diuisione, incepto desistere coacti: quam eos qui inaccessa diuinitatis arcana rimari audent, & arduum conscendunt æthera, plerunq; in confusionem errorum & barathrũ impietatis decidere solitos. Quocirca animo nostro tenacius hæreat id monitum sapientis: Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Rursum alio loco: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scruiatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt uidere oculis tuis. In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus eius operibus ne eris curiosus. Plurima enim super sensum hominum, ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in uanitate detinuit sensus illorum.

ΠΕΡΙ ΡΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΡΗΤΩΝ, καὶ γνωστῶν, καὶ ἀγνώστων. β.

DE EFFABILIBVS, INEFFABILIBVS, cognoscibilib. & incognoscibilibus. Cap. II.

Χρὴ δὴ τὸν περὶ θεοῦ λέγειν ἢ ἀκούειν βουλόμενον, εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἔστιν, οὐδὲ πάντα ἔστι, τὰ μὲν τῆς θεολογίας, τὰ δὲ τῆς οἰκονομίας. οὐ μὴν πάντα ἄγνωστα, ὅτι πάντα γνωστά. ἕτερον δέ ἐστι τὸ γνωσθῆναι, καὶ ἕτερον τὸ ῥητόν. ὥσπερ ἄλλο τὸ λαληθῆναι, καὶ ἄλλο τὸ γνωσθῆναι. πολλὰ τοίνυν ἔστι περὶ θεοῦ ἀμυδρῶς νενοημένα, οὐ καιρίως ἐκφωνῆσαι δυνάμενα, ἃ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐχενάζομεν, ὡσὶ δὲ ἐνίοις ἡμᾶς λέγειν. ὥσπερ ὡσὶ θεοῦ λέγομεν, ὕπνον, καὶ ὀργὴν, καὶ ἀμέλειαν, χεῖράς τε καὶ πόδας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ὅτι μὲν οὖν θεὸς ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀϊδιός τε καὶ ἀΐδιος, ἄκτιστος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος, ἁπλοῦς, ἀσώματος, ἀόρατος, ἀναφὴς, ἀπερίγραπτος, ἀπρόσιτος, ἀπαθὴς, ἀκατάληπτος, ἀγαθὸς, δίκαιος, πάντ' κτισμάτ' δημιουργὸς, παντοδύναμος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης, πάντ' προνοητὴς, ἐξουσιαστὴς, κριτὴς, καὶ γινώσκομεν, & ὁμολογοῦμεν. καὶ ὅτι εἷς ὁ θεὸς, ἔχων μίαν οὐσίαν. καὶ ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν γνωρίζεταί τε, καὶ ἔστι, πατρὶ φημὶ, & υἱῷ, & ἁγίῳ πνεύματι. καὶ ὅτι ὁ πατὴρ, & ὁ υἱὸς, & τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πάντα φύσει, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, & τῆς γεννήσεως, & τῆς ἐκπορεύσεως. καὶ ὅτι μονογενὴς υἱὸς, & λόγος τοῦ θεοῦ, & θεὸς, διὰ σπλάγχνα ἐλέους αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, οὐσιωθεὶς τοῦ πατρὸς, & σωθεὶς τὸ παναγὲς πνεύματος, ἀσπόρως συλληφθεὶς, ἀφθόρως ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου & θεοτόκου Μαρίας, γεγέννηται διὰ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀνθρωπος τέλειος ἐξ αὐτῆς γέγονε. καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς τέλειος δι' ὑμᾶς, καὶ ἄνθρωπος τέλειος,

Oportet igitur de Deo aut dicere, aut audire uolẽtẽ, apertè cognoscere, neq; omnia ineffabilia neq; omnia effabilia ea esse, quæ ~~theologicę curę~~ ~~incumbũt~~, neq; etiã omnia cognitionis examẽ refugiẽtia, neq; omnia cognoscibilia: & aliud esse cognoscibile, aliud effabile: perinde atq; aliud loqui, aliud agnoscere. Multorũ siquidem de Deo ægrè diffi culterq; intellectorũ, haudquaq; satis eloquẽdi cõcessa est facultas. Verũ ea quę secundũ nos sunt, cogimur in ijs quæ supra nos sunt eloqui: ceu in Deo somnũ, iram, negligentiã, manus & pedes, & id genus asserimus. Verũ enimuero Deũ esse sine principio, sine fine, perpetẽ ac sempiternũ, increatũ, immutabilẽ, nulli alterationi peruiũ, simplicem, incõpositum, incorporeũ, inuisibilem, intangibilem, incircumscriptũ, infinitũ, omnẽ amplexũ, cõprehensionem omnẽ, omnẽq; intelligentiã effugientẽ, bonũ, iustum, omnipotentẽ, omnium creaturarũ opificem, omnia continentẽ, uidentẽ omnia, omnibus prouidentẽ, potestatẽ omniũ habentẽ, iudicẽ, & cognoscimus, & cõfitemur: & deum unum esse, unitate scilicet substantiæ, qui in tribus personis cognoscitur, & est, in patre (dico) & filio & spiritu sancto: & patrẽ & filiũ & spiritũ sanctũ, unũ idemq; esse, præter ignascentiam, nascentiã, atq; processionẽ: & unigenitum filiũ & uerbũ Dei, & Deũ per uiscera misericordiæ suæ propter nostrã salurẽ, beneplacito & bona uolũtate patris & cooperatione spiritus sancti, sine semine conceptũ, & sine corruptione ex sancta & deipara uirgine Maria genitum per spiritum sanctum, & hominem perfectum ex ea factũ: & eundem Deum perfectũ esse, & hominẽ perfectum, ex

ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. καὶ γὰρ δύο φύσεσι νοεραῖς, θελητικαῖς τε, καὶ φθαρτικαῖς, καὶ ἀπαθέσιοις, καὶ ἁπλῶς ἀπαῦ, τελείας ἐχούσαις κατὰ τὸν ἑκάστη πρέποντα ὅρον τε καὶ λόγον, θεότητί τε καὶ ἀνθρωπότητι φημί, μιᾷ δὲ συμβάσῃ ὑποστάσει. ὅτι τε ἐπάνοσε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ θανάτου καὶ ταφῆς πᾶσαν ἐδέξατο, καὶ αὖθις τριήμερος, καὶ ὡς ὀφθῆναι ἀνεφώτευσεν, ὅθεν πρὸς ἡμᾶς παραγέγονε, καὶ παραγενήσεται πάλιν ἐς ὕστερον, καὶ ἡ θεία γραφὴ μάρτυς, καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορός. τί δὲ ὅτι θεοῦ οὐσία, ἢ πῶς ἐστὶν ἢ πῶσιν, ἢ πῶς ἐκ θεοῦ θεὸς γεγέννηται, ἢ ἐκπεπόρευται, ἢ πῶς ἑαυτὸν κενώσας ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ θεὸς, ἄνθρωπος γέγονεν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων, ἑτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ πλασουργηθείς, ἢ πῶς ἀβρόχοις ποσὶ τοῖς ὕδασιν ἐπεπόρευτο, καὶ ἀγνοοῦμεν, καὶ λέγειν ὀλιγαμεν. ὀλιγατὸν δ' ἂν τι παρὰ τὰ θεοπρεπῶς ὑπὸ τῶν θείων λογίων τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης, ἡμῖν ἐκπεφασμένα, ἢ τοι εἰρημένα, καὶ ἀποφαντορημένα, ἐπέων τι περὶ θεοῦ πόλος γνοῦσαι.

ex duabus quidē naturis, deitate uidelicet atq; humanitate: et duabus in naturis agnosci, intellectu & uolūtate præditis, ad operandum efficacibus, & potestatis liberæ, atq; (ut simpliciter dica) perfectè se habentibus secundum utriusq; (diuinitatem dico & humanitatem, in una co unitas persona) diffinitionis rationisq; decentiam: quia & esurijt & sitiuit, labores tolerauit, & crucifixus est, mortemq; & sepulturam expertus, & tertia die resurrexit, & ascendit ad cœlos, unde ad nos uenit, & iterum uenturus est: quę & sacræ scripturæ authoritas, & uniuersus testatur sanctorum chorus. Quid autem sit diuina substantia, uel quo pacto ubique sit, & in omnibus, quomodo Deus ex Deo genitus est, aut processit, aut quemadmodū semetipsum exinaniuit unigenitus filius & Deus, homo factus, ex uirgineis sanguinibus alia quàm naturæ lege plasmatus, aut quomodo siccis pedibus super aquas incessit, & ignoramus, & eloqui non ualemus. Non igitur fieri potest ut præter illa quæ diuinitus sacra nobis & ueteris & noui testamēti enunciarunt eloquia, quæ ue dixerunt & manifestarunt, quippiā eloquamur de Deo, aut penitus intelligamus.

COMMENTARIVS.

EOrum quæ ad discussionem theologiæ, supramundanæq; de Deo disciplinæ consideratione attinēt, differentia est & discrimen, quod quædam effabilia sunt, & uerbis quoquo pacto explicari possunt, ut Deum esse, unum esse Deum, totius mundi authorem, rectorem, & gubernatorem: quædam uerò ineffabilia, quæ nullo sermone satis plenè depromi ualent, quod sint supra sermonem omnem & eloquium humanum, ut in summa diuinæ substantiæ unitate, hypostatica personarum trinitas, æterna filij à patre generatio, de qua Esaias, Generationem eius quis enarrabit? Aeterna quoque spiritus sancti à patre & filio emanatio, & similia mysteria, quæ nullis unquam uerbis homines consequi, aut oratione complecti possent. Rursum quædam ad theologiæ pertractationem spectantia, cognoscibilia sunt, quæ humanæ intelligentiæ captum non transcendunt, quin imò rationali uia & modo patefieri possunt, ut Deum esse incorporeum, æternum, immensum, omnipotentem, summè bonum: alia uerò sunt incognoscibilia, ut quæ propter sublimitatem suam & supereminentiam, ab humanæ mentis angustia & paruitate comprehendi nequeunt, ut superdiuinæ trinitatis arcana, præscientiæ Dei, iudiciorumq; eius profundissima abyssus. Quorum cōsideratione attonitus sacratissimus Paulus exclamat: O altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incōprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius: quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Neque idem putandum est quippiam eloqui, & idipsum cognoscere: quandoquidem quæcunque eloquimur, cognoscimus, cum uox ipsa expromat latentem animo rei notionem. non autem è diuerso, quæcunq; cognoscimus, facilè eloquimur: quia nonnunquam aliqua mens intelligit, quæ tamen satis nescit exprimere, ob uerborum inopiam, aut rei eminentiam. Ad hæc, locutio exteriorem resplcit prolationem, & expressionem uocalem eorum quæ animo concepimus. Cognitio uerò, intimam animæ & suis clausam penetralibus notiam, quamuis nullo uocis aut scripturæ indicio foràs prodeat. Itaque cognoscere prius est, & menti intimum: loqui uerò posterius, & sermonis beneficio iam extrà progressum. Deinceps eorum quæ ad theologicam spectant determinationem, & Deo in sacris eloquijs attribuuntur, hæc secundum nos sunt, illa uerò supra nos. Secundum nos ea sunt, quæ nobis hanc mortalem agentibus uitam conueniunt: qualia sunt somnus, ira, negligentia, manus, pedes. Supra nos uerò, quæ supramundanis & omni affectu formaq; uacantibus substantijs, & Deo potissimum competunt: qualia sunt, esse æternum, immensum, incomprehensibile, infinitum, & similia. Itaq; ea quæ secundum nos sunt, in ijs quæ supra nos eloquimur, cum sensibiles & humanas affectiones aut corporis partes, cœlestibus

bus substantijs Deoq; attribuimus, non quo talia illis inesse designemus: sed ut per corporalia & uisibilia signa, spiritualem supernarum substantiarum atque intellectualem condinonem, propter aliquam similitudinis rationem proportionemq; denotemus. Vt somnum in Deo uocamus dilationem subuentionis nostræ, diuina dispensatione factam, quasi dormiens quæ experimus non aduertat. Psalmus 43. Exurge, quare obdormis Domine, exurge, & ne repellas in finem. Sic ira in Deo (qui prorsus immutabilis est, & affectibus animi minimè obnoxius) dicitur iusta in peccatores animaduersio, & diuina punitio, quod more irati hominis, suæ legis contemptoribus inferat ultionem. Psalmus secundus: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Negligentia in Deo siue obliuio, est prorogatio postulati ab eo auxilij, quod usu humano uideatur cõfugientium ad eum, subsidiumq; suum exposcentũ immemor. Psalmus duodecimus: Vsquequo Domine obliuisceris me in finem, usquequo auertis faciem tuam à me. Manus Dei dicitur diuina Dei & omnipotens uirtus, omnium rerum productrix & effectrix, quod manibus homines omne fermè opus moliantur. Psalmus 118. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me. Pedes Dei (authore sacro Hieronymo) dicuntur stabilimentum & omnibus supereminens uirtutis eius maiestas, quod uniuersa ei subiecta sunt, tanquã ea quæ pedibus substrata iacent. Esaias cap. 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Verùm hæc amplius ex decimoquarto capite huius eluceſcent. Neque perfunctoriè transeundum est, quod author in litera dicit, loquens de duabus in Christo naturis, atq; (ut simpliciter dicam) perfectè se habentibus: secundum utriusque (diuinitatem dico & humanitatem in una counitas persona) distinctionis, rationisq; decentiam. Nam diuina in Christo natura (cum nobiscum pro sua benignitate in terris diuersaretur) integrè diuinas peregit operationes, & quemadmodum eam decuit, nihilq; obstaculi habuit ab humana forma ei coniuncta, quo minus eas perficeret. Sic & humana in Domino nostro natura suis perfectè usa functionibus, non impediebatur à diuina, quin opera nostræ mortalis pro sua conditione exerceret. Itaque diuina natura perfectè se habuit, secundum decentiam rationis ipsius diuinitatis: & humana secundum dignitatem, congruentiam, & sortem humanitatis, quod hæc perfectè & uerè humana, illa uerò diuina opera compleuissimè & sine unius ab altero impedimento aut confusione exequebatur. Perinde atq; in cygno albo, perfectam cygni operationem perspicimus pariter & candoris: mouet enim candor oculos, seq; spectabilem præber, & suæ naturæ accommodas olor exercet actiones, seruata naturæ utriusq; in eodem individuo ac singulari diuersitate. Verum id ex tertio libro euadet manifestius. Postremum, post explicatos confessionis catholicæ & orthodoxæ fidei articulos, tum ad diuinam attinentes naturam, tum ad humanam, a filio Dei in unitatem personæ assumptam, insuper post dinumeranonem eorum quæ fide orthodoxa indubitatò creduntur, & tamen nostram transcendunt scientiam, eloquendiq; facultatem, colligit author nos de Deo quicquam astruere non debere, aut proloqui, præter id quod sacra nobis utriusq; testamenti eloquia aperuerunt & enarrarunt, ne si imbecilles nostræ mentis oculos inaccessæ diuinitatis luci pertinacius infigere conemur, nimio diuinorum splendore hebetati, exiguum illum (qui cœlesti munere nobis indultus est) usum animi deperdamus, & cæcunentes in denſis obuersemur errorum tenebris. Cui planè sententiæ accedit beatissimus Dionysius, in primo diuinorum nominum capite dicẽs: Nulla ergo ratione præsumendum est, aliquid de supersubstantiali secretissimaq; deitate aut dicere, aut cogitare, præter illa quæ nobis sacra eloquia tradiderunt. Tantumq; fas est ad celsiora contendere, quantum seipsum diuinorum eloquiorum radius insinuare dignatur, compara musq; uires nobis ad supremos illos fulgores hauriendos innocuè, si diuina sobriè & piè casteq; reuereamur. Demum eodem loco paucis interiectis subnectit: De hac igitur (ut dictum est) supersubstantiali, secretissimaq; deitate neq; dicere quicquã, neq; cogitare præsumẽdum est aliter, quàm sacra nobis eloquia piè admodum casteq; tradiderunt. Idem quoq; graue periculũ eorum qui proprio sensu præter sacrarũ literarum sententiã quicquã de Deo temerè audent asserere, & inualidam oculorum aciẽ clariori quàm ferre possint ingerere luci, exprimit parte tertia secundi capitis De ecclesiastica hierarchia, cũ ait: Si spiritalis natura libertate arbitrij donata, indulti sibi modicè luminis terminos transilire nitatur, atq; ad excelsioris (quàm imbecillitas oculorũ suorum ferre possit) lucis radios, intendere aduersus conetur obtutus, lux quidẽ illa nihil præter lucis operabitur munus. Cæterũ ipsa (dum perfectioribus imperfectè intendit) nõ modò quæ nihil ad se pertinent nequaquam attinget, uerùm ea quoq; lucis mediocritate (qua capere potuisset) proteruè superbiens, ac de se magnum sapiens excidet. Neque ab re id factum putetur: quod beatissimi Dionysij uerba interdum & sententias ad corroborandã authoris dicta in his explanationibus adduxerimus, quandoquidem sacratissimæ & in primis diuinæ theologiæ sanctissimi patris Dionysij sacer Damascenus (cuius præsens opus adiutore Deo elucidandum suscepimus) admodum fuit studiosus & assectator. quod uel eo indicio facilè est deprehendere, quòd plerisque in locis huius operis complures afferat sententias, ex Dionysij sacris libris depromptas, & illis propemodum consentaneas. Vt exempli gratia, quod hic in litera Damascenus dicit, Aut quemadmodum semetipsum exinaniuit unigenitus filius & Deus, homo factus, ex uirgineis sanguinibus alia quàm naturæ lege plasmatus, aut quomodo siccis pedibus super aquas incesserit, & ignoramus, & eloqui non ualemus: beatus pater Dionysius in prima parte

secundi

secundi cap. libri De diuinis nominibus, conformiter explicat hoc pacto: Immo & quod theologiæ totius uel euidentissimum est, ipsa Iesu in carne apparitio, & ineffabilis est sermone omni, & omni ignota intelligentiæ, ipsi quoq; anniquissimorum angelorum primati non cognita. Et quidem quòd uirilem substantiam assumpserit, in sacramentis accepimus. Ignoramus autem quomodo ex uirgineis sanguinibus altero quàm naturali iure formatus est: quóue pacto siccis pedibus corporale pondus habentibus, materiæq; grauitatem, liquidam perambulauit instabilemq; substantiam, & alia quæq; excellentem Iesu naturam signant. Vnde perspicuum sumitur argumẽtum, authorem ipsum in diuini Dionysij operibus sedulò uersatum esse, illaq; studiosè lectitasse, quinimo & ex illis multa quæ hic pertractat desumpsisse, quod quemq; ad legendum hoc authoris opus, libentius q; amplectendum acrius incitare debet. Non enim potest amarus esse aut turbidus riuus ex dulcissimo purissimoq; fonte deductus, neq; insuauis esse ualet fructus ex optima salutariq; radice aut arbore suam sortitus originem.

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ, ΟΤΙ ΕΣΤΙ θεός. γ.

DEMONSTRATIO QVOD Deus est. Cap. III.

ΟΤι μὲν ἔν ἐστι θεός, τοῖς μὲν τὰς ἁγίας γραφὰς ἀνεγνωκόσι, τάχα παλαιᾷ καὶ καινῇ σοφίᾳ πεπαιδευμένοις φημί, ἐκ ἀμφιβάλλεται, ἔστι δὲ τοῖς τὴν ὑλώδη πλάνοις. ὡς γὰρ ἔφημεν, ἡ γνῶσις τοῦ εἶναι θεὸν, φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. ἐπειδὴ δὲ ποσὸν ἴσχυσεν ἡ τοῦ πονηροῦ κακία περὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ὥστε καί τινας εἰς τὸ ἄλογώτατον καὶ πάντων τῶν κακῶν πάσης κακογαθίας καὶ ἀπωλείας βαράθρου, τὸ λίγα μὴ εἶναι θεόν. ὃν τῶν ἀφρονεστάτων ἐμφαίνων ὁ θεοφάντης ἔφη Δαβίδ· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. οἱ μὲν τοῦ λυρικοῦ μαθηταὶ, καὶ ἀπόστολοι, τοῦ παναγίου στόματος ἀκηκοότες πνεύματι, καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημείας ἐργασάμενοι, τῇ τῶν δαιμόνων στρατιᾷ, πᾶσι τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας, ἐκ τοῦ ζοφεροῦ καὶ ἀγνοίας ζωγρήσαντες αὐτοῦ ἀνήγαγον. ὁμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς τε χάριτος καὶ τῆς ἐξίας διάδοχοι, πειρώμενοί τε καὶ διδάσκαλοι, τῷ φωτισικῷ τοῦ πνεύματος χάριτι λελάμποντες, τῆς τῶν δαιμόνων πλάνης, τοῦ τε λόγου τῆς χάριτος, οὐ ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον, καὶ οὐ πεπλανημένους ἐπέστρεφον. ἡμᾶς δὲ οἱ μὲν τῶν δαιμόνων, μὴ δὲ τῆς διδασκαλίας λελάμποντες χάρισμα (ἀναξίους γὰρ ἑαυτοὺς τῆς τῶν ἁγίων πατέρων παραδεδομένων ἡμῖν τοῦ θεοῦ χάριτος, πρὸς τοῦτο διαλεξόμεθα, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι. Πάντα τὰ ὄντα, ἢ κτιστά ἐστιν, ἢ ἄκτιστα. εἰ μὲν ἔν κτιστὰ, πάντως καὶ τρεπτά. ὧν γὰρ τὸ εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἔλαβε, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως, ἢ φθορᾷ μένει, ἢ κατὰ προαίρεσιν ἀλλοιώσει. εἰ δὲ ἄκτιστα, ἐξ ἧς τοῦ εἶναι ἀνολλοίας λόγον πάντως καὶ ἄτρεπτα. ὧν γὰρ τὸ εἶναι γέγονε

QVod profectò sit Deus, ijs qui sacras admittũt scripturas, uetus in quam & nouum organum, haudquaq; in controuersiam uenit, neq; plurimis quidem Græcorum. nam (ceu diximus) cognitio quod Deus sit, nobis natura insita est atq; ingenita. Verùm posteaquã naturæ hominum prauitas tantum ualuit, ut quosdã in irrationabilissimũ, & omnium malorum pessimũ, perditionis barathrũ detruderet, ut dicerent nõ esse Deum (quorum insipientiam detegens sacriloquus Dauid inquit, Dixit insipiens in corde suo, nõ est Deus) discipuli Domini et apostoli plenitudine sancti spiritus docẽtes, & uirtute eius et gratia, diuina signa operantes, miraculorũ sagena ad diuinæ agnitionis lumẽ ipsos expiscãtes, ex ignorantiæ profundo respirare fecerũt: simili quoq; pacto & horũ gratiæ & dignitatis successores, pastores q; & doctores, illuminatricẽ spiritus gratiã adepti, tum miraculorũ uirtute, tũ sermonis gratia, obscuratos illuminarũt, & errore deuios conuerterunt. Atqui nos qui neq; miraculorum, neque doctrinæ adepti sumus gratiam, quandoquidem nos ipsos indignos ipsa uoluptatum perturbatione fecimus, pauca saltem eorum quæ nobis è prophetarũ munere & gratia tradita sunt, patrẽ & filium & spiritum sanctum primitus inuocantes, de hoc ipso disseramus. Omnia entia aut creata sunt, aut increãta. siquidem creata, omnino mutari queunt: quorum enim esse à mutatione incepit, ea & mutationi prorsus subiacere necesse est, aut in interitum euntia, aut uoluntate alterabilia: si uero increata, iuxta sermonis sequentiam omnino & immutabilia: quorum enim esse con-

τίον, τοῦτον καὶ ὁ τοῦ παντὸς θεῖος λόγος φανερός, ἤγουν αἱ ἰδιότητες. τίς ἂν ὁ συνθείη τὰ πάντα τὰ ὄντα, ὅσα ὑπὸ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγγέλους, πρέπειν ἢ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι, καὶ μεταβάλλεσθαι; τὰ μὲν νοητὰ, ἀγγέλους φημὶ καὶ ψυχὰς, καὶ δαίμονας, κατὰ προαίρεσιν, τὴν μὲν κατὰ τὸ καλὸν προκοπὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν, ὥστε νοεροί μέν τε καὶ ὑπερμάχους. τὰ δὲ λοιπὰ, κατά τε γένεσιν καὶ φθορὰν, αὔξησίν τε καὶ μείωσιν, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν, καὶ τὴν τοπικὴν κίνησιν. πρεπτὰ πάντως ὄντα πάντως, καὶ κτιστά. κτιστὰ δὲ ὄντα, πάντως ὑπό τινος ἐδημιουργήθησαν. δεῖ δὲ γε δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι. εἰ γὰρ κτιστὸς ἐκτίσθη, ἕως ἂν εἰς τὸ μὴ ὂν πάντως ὑπό τινος ἐκτίσθη, ἕως ἂν εἰς ἄκτιστον. ἄκτιστος δὲ ὁ δημιουργὸς πάντως, καὶ ἄτρεπτος ὅτι. τοῦτο δέ τί κωλύει ἄλλο εἶναι, ἢ θεός; καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τῆς κτίσεως σωτηρία καὶ σωτήρησις, καὶ ἀνάβρησις, δείκνυσιν ἡμᾶς ὅτι ὄντως θεός, ὁ τὸ πᾶν σώσας, καὶ σωτὴρ, καὶ σωτηρίᾳ, καὶ ἀεὶ προνοούμενος. πῶς γὰρ ἂν εἰς γένεσιν φύσεις πυρός λέγω, καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς γένος κόσμου συμπληρώσειν ἀλλήλοις συνελθόντα, καὶ ἀδιάλυτοι μείνασιν; εἰ μή τις παντοδυνάμου δυνάμεως ταῦτα καὶ συνβιβάσει, καὶ ἀεὶ σώσει ἀδιάλυτα; τί τὸ τάξαν τὰ ὑγρὰ, καὶ ἐπίγεια, ὅσα τε δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος. μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ ἀέρα. καὶ φύσιν πυρός τε, καὶ ὕδατος; τίς ταῦτα ἔμιξε καὶ ἐμίεσεν; τί τὸ ταῦτα κινῆσαν, καὶ ἄχρι τῆς ἀλληκτου φορᾶς, καὶ ἀκωλύτου; ἢ οὐχ' ὁ τεχνίτης τούτων; καὶ λόγῳ γνοὺς πᾶσι, καθ' ὃν τὸ πᾶν φέρεταί τε καὶ διεξάγεται; τίς δ' ὁ τεχνίτης τούτων; ἢ οὐχ' ὁ ποιήσας αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών; ὁ γὰρ ἐξ αὐτομάτου τῷ λόγῳ τῷ τοιούτῳ λύσαμεν. ἴσως γὰρ τὸ γένεσθαι τὸ αὐτομάτου, τίνος τὸ τάξαι; καὶ τοῦτο εἰ δοκεῖ λύσει, τίνος τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι; καθ' ὃς πρώτους ἐποιήσατο λόγους. ἔτερα δὲ παρὰ τὸ αὐτόματον. τοῦτο δέ τί ἄλλο ὄνομα, ἢ μὰ θεός;

trarium, horum quoque & simili pacto sermo contrarius: ideſt, proprietates. Quis igitur non consentiat, omnia entia quæ nostro sensui subiacent, immo & angelos, & mutari & alterari, multipliciterq; moueri atq; transmutari? intellectualia quidem (dico autem angelos, animas, dæmonas) secundum uoluntatis delectū, & eam promotionē quę in bono sita est, aut discessionē à bono, & intensam quidē & remissam: reliqua uerò secundū ortū & interitū, augmentum & decrementū, secundū qualitatū mutationē, localemq; motū. Mutabilia igitur entia sunt omnino, quæ creata sunt: creata uerò penitus, quæ ab aliquo opifice sunt cōdita. Oportet aūt opificē ipsum increatū esse, nā si ipse creatus est, ut omnino ab aliquo creatus sit oportet. & eousq; procedemus, dū quippiā occurrat increatū. Increatus igitur cū sit ipse rerū opifex ac cōditor, prorsus immutabilis erit. Hoc aūt quid aliud fuerit q̄ Deus?

Sed & ipsa cōditionis mūdi coaptatio, cōseruatio, & gubernatio, nos aperte edocent Deum esse, qui hoc totū cōsistentia firmat, & cōtinet, & conseruat, semperq; prouidet. quomodo eñ aduersantes naturæ (ignis dico et aquæ, aeris atq; terræ) in unius mūdi complementū concurrissent adinuicē, & sine dissolutione perdurarent, nisi quæpiā omnipotēs uirtus & ea coniūxisset, & semper cōseruet indissoluta? Quid est hoc quod ordinat cœlestia & terrena, & quæque aeria, & quæq; aquatilia? longè antè hæc cœlū, terrā, aera, ignis & aquæ naturam, quis hæc miscuit & discreuit? quid est quod hæc mouet & agit irrequieta, & sine prohibitione, uertigine? Putas ne artifex horū, & qui rationē posuit omnibus, secundū quā uniuersum fertur & deducitur? Quis autē artifex horū? putas ne qui fecit hæc, & ad esse perduxit? non enim temeritati talē tribuemus potentiam. Esto enim casus, temeritatisq; generatio: cuius erit ordinatio? Et hoc si uidetur, demus: cuius erit cōseruare, & custodire? secundū eos quos primum statuimus sermones, alterius uidelicet q̄ casus id fuerit: sed quid nā aliud idipsū est, nisi deus?

Commen-

COMMENTARIVS.

DEum esse (quod hoc capite demonstrandum proponit author) admittentibus utrinq; diuinæ scripturæ organum, instrumentum, ac testamentum, statim cognitum est, & persuasum. Nam uetus testamentum in ipsa Geneseos fronte exordio q;, Deum esse ponit. In principio (inquit) creauit Deus cœlum & terram. deinde sex dierum opera digerit, à Deo consequenter peracta. Nouum itidem instrumentum & organum (quo diuina bonitas usa est, ut nobis loqueretur & seipsam insinuaret) eidem innititur fundamento. quod in spirituali ædificio substernendum esse, testatur beatissimus Paulus ad Hebræos capite undecimo, cum ait: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator est. Qui enim sacra recipit euangelia & epistolas Apostolicas, quomodo inficiari poterit Deum esse? Neq; plurimis Græcorum, quod Deus sit, in controuersiam uenit, quia philosophorum quamplurimi (qui potissimum in Græcia, & præsertim Atlenis floruerunt) Deum esse indubitatò confessi sunt: ad authorem omnium cognoscendum ex pulcherrimo mundi opificio, rationis ductu subuecti. ut Pythagoras, Anaxagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, & pleriq; alij, qui in piorum philosophorum pleriq; de Deo philosophantium secta numerantur. Contra uerò qui Deum esse negarunt, & diuinam prouidentiam curare mortalia, ut Epicurus, Chrysippus, Bion Boristhenites, Protagoras: impij sunt habiti, & ex scholà rectè philosophantium explosi. Neq; id mirum cuiquam uideri debet, philosophos naturali rationis lumine perductos esse ad Dei cognitionem, quãdoquidem ea nobis natura est indita: quemadmodum primo capite superius author dixerat. nempe ut quartus habet psalmus: Signatum est super nos lumen diuini uultus, & animis nostris insita naturalis ratio, cuius lumine, Deum esse facilè cognoscimus, modò terra uiciorum caligine illud in nobis obtenebratum non fuerit & obscuratum. Hæc enim (inquit Augustinus) est uis ueræ diuinitatis, ut creaturæ rationali iam ratione utenti, nõ omnino ac penitus possit abscondi. Exceptis enim paucis (in quibus natura nimium deprauata est) uniuersum genus humanum, Deum mundi huius factorem authorem. Porrò id attentius aduertendum, quòd cum in litera author de se dicit: Quãdoquidem nosipsos indignos ipsa (gratia inquam miraculorum & doctrinæ) uoluptatum perturbatione fecimus: ibidem cum modestia, & uiro Christiano digna humilitate, de seipso loquitur beatus pater Damascenus, memor illius sententiæ sapientis: Iustus in principio sermonis accusator est sui. item & illius: Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Fuit siquidem ipse magnus doctrinæ splendore, ut præsens satis superq; testatur opus, ac pleraq; alia ab ipso edita non minoris momenti. Fuit & magnus uitæ sanctimonia, ut referunt ecclesiasticorum scriptorum narratores. è quorum numero, unus probatæ authoritatis tale de illo perhibet testimonium: Ioannem Damascenum, monachum optimum atq; doctissimum, ac præcipuè insignem theologum, ætati Theodosij iunioris nonnulli assignant, quòd illi familiaris admodum fuisse tradatur. Hic itaq; cum theologus præcipuus haberetur, etiam quatuor sententiarũ libros edidit, in quibus sanè de fide, de Christi humanitate, atq; baptismo, luculentissimè pertractat. Vbi Gregorium Nazianzenum, Gregoriumq; Nicenum, ac Didymum Alexandrinum plurimùm imitatus est. In huius autem uiri præconium multa admiratione digna Prudentius scribit. Hæc ille. Alius uero illustrium uirorum catalogum recensens, & grauis etiam authoritatis, refert de eodem, quòd ab infantili ætate græcis literis eruditus, intra duodecim annos omnium liberalium artium scientiam comprehendit. atq; Dei & sacrosanctæ uirginis Mariæ obsequio se exercens, monasticam professus est uitam. In qua perpetuum uirginitatis decorem seruans, ipsi uirginum reginæ sedulum quotidie præstabat famulatum, in assiduis orationibus, altaris sacrificio, & eanticorum ad eius præconium meditatione. Commissos etiam suæ curæ nobilium uirorum filios, non modò scientijs, sed & bonis moribus diligenter instituit: atq; ad amorem Dei pariter & timorem, teneros eorum animos formauit. Rursum alius ecclesiasticos scriptores ordine referẽs, hoc de authore nostro refert elogium: Ioannes Damascenus monachus & presbyter, uir doctus & sanctus (de quo miranda narrantur, propter excellentiam doctrinæ eius, & uitæ sinceritatem) in magno precio habitus est apud Constantinopolim, & prælatus monachorũ constitutus, multos ab iniquitate auertit. Scripsit græco sermone nonnulla profundi sensus opuscula. Claruit sub Theodosio, deuotissimo principe, anno Domini 190. Neq; id mirum, quod talis ac tantus uir hic humiliter de seipso senserit, quandoquidem sanctissimus Paulus (qui plus cæteris & abundantius in apostolatu laborauit) se minimum apostolorum, neque dignum apostoli nomine protestatur: se itidem sanctorum omnium minimum, & peccatorum primum, sui ipsius exinanitione fatetur: quem tamen in regno cœlorum magnum esse, dubitauerit nemo. Causam uerò huiusce suæ indignitatis ad gratiam doctrinæ assignat Damascenus, uoluptatum perturbationem. Nam immoderatus uoluptatum corporearum usus, plurimum officit diuinæ gratiæ suscipiendæ: haud aliter atq; aer picea obductus caligine & nubibus atris, lucidos solis radios admittere, & in nostros oculos transfundere non est idoneus. Nihil enim adeò obruit animum, teste Hieronymo, quàm uenter cibo meroq; exæstuans: qui nihil tenue, nihil cœleste meditari sinit, sed semper ad inferiora, & carnis illecebras mentis aciem cõuertit. Demum antequam propositam aggrediatur discussionem, superdiuinas hypostases, patrem, filium & spiritum sanctum, inuocandas monet: quo nos docear, in cuiusuis operis exordio, pia inuocatione, mentisq; ad Deum per orationẽ elevatione,

eleuatione, diuinum auxilium implorare: ut nostra opera recte dirigat, & ad optatum finem perducat. nam sine ipso nihil possumus facere: & nō sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Quod si non sumus sufficientes cogitare, quanto minus aut loqui, aut agere ex nobis: quandoquidem hoc quàm illud longè sit difficilius. Idem quoque diuinus admoner Dionysius, capite tertio libri de diuinis nominibus, inquiens: Ac primùm quidem perfectissimam, omniumq; Dei processuum interpretem, boni appellationem intueamur, si placet: ubi primùm authorem boni & supremè bonam trinitatem inuocauerimus, omnes suas benignissimè exponentem prouidentias. Oportet enim nos uotis imprimis ad ipsam ueluti bonitatis principem prouehi, atq; uicino discere benignissima illi insita munera. Nam ipsa quidē adest omnibus, non autem illi assunt omnia: ubi uero ipsam castissimis precibus, animoq; purgato & perulo, atq; ad diuinam idoneo coniunctionem inuocamus, tunc nos quoq; illi assumus. Itaq; nos ipsos ad celsiorem diuinorum clarissimorumq; radiorum contuitum, orationibus imprimis comparamus. Quocirca ante omnem actum, & in theologia maximè, ab oratione inchoandum nobis est: non ut ubiq; & nusquam præsentem uirtutem attrahamus, sed ut memoria diuinarum rerum atq; inuocationibus prs nos ipsos illi dedamus atq; iungamus. Hæc Dionysius.

Cæterum ut animus noster iam fidem amplexus, rationalis quoq; demonstrationis adminiculo ad Dei agnitionem iuuetur: duplici ratiocinio hoc loco comprobat Damascenus uia doctrinali & disciplinæ modo, Deum esse. In quorum priore, ex proloquijs, manifestisq; principijs tanquam natura prioribus notioribusq;, colligit demum quod intēditum in posteriore uerò, ex causalibus, effectusq; natura posterioribus, ipsam indagat causam: & ex ordinatissima illorum dispositione, hanc statuendam esse conuincit. Itaq; prior eius doctrinalis ratiocinario est huiusmodi: Omnia entia, aut creata sunt, aut increata: quandoquidem inter hæc contradictionis extrema, nihil est medium. Creata quidem ea sunt, quæ ex nihilo ad esse prodierunt: aut proximè, & in ipsa prima rerum conditione, aut mediatè & consequenter. Vt quæ ortum duxerunt ex ijs quæ primùm ex nihilo ad esse profecta sunt, aut ex illis coalescunt quæ huiusmodi ortū ex nihilo habuerunt: ut angelici spiritus, materia, cœlum, elementa, terrænascentia, animalia, homines, istorū omnium accidentia & proprietates. Increatum uero, quod ex nihilo ad esse nō prodijt, sed sempiternum est, neq; principium neq; finē suæ durationis habens: ut Deus solus. Atqui creatà omnia mutationi sunt obnoxia: ut paulo pòst ex singulorum inductione deducitur. ergo quod increatum est, prorsus est immutabile. Quorum enim substantiæ sunt contrarietate quadam inter se discrepantes, & proprietates quoque consimiliter se habebunt, quandoquidem oppositorum etiā oppositæ sunt naturales conditiones. Vt incorporea à corporeis magnum sustinent naturæ dissidiū ac discrimen: sunt q; illa immortalia & incorruptibilia, hæc uerò morti & interitui subiecta. Similiter ex opposito se habet corpus humanum ad animam, si utriusq; substantiam respicias. & proprietates itidem sortiuntur aduersas, cum hæc immortalis sit, incorrupnbilis, & inextēsa: illud uero morte dissolubile, interitum sustinens, ac mole concretum. At uerò quod prius assumptum fuerat, scilicet ea omnia quæ à non esse ad esse prodierunt, mutationi esse subiecta, continuò in litera exactius declaratur: & quónam modo rebus omnibus creatis competit mutabilitas, deinceps aperitur, ostenditurq; illa bifariam fieri posse: aut secundum substantiam, aut qualitatē solū. Siquidem corporea omnia & cœlestia & terrestria, obitum interitumq; sustinent. nam ut diuinus inquit sermo, Cœlum & terra tranſibunt. Et de cœlis diuino afflatus spiritu propheta pronunciauit: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimentum ueteraſcent: & ficut opertoriū mutabis eos, & mutabuntur. Præter huiusmodi autem interitum, cœlestibus orbibus circumgyrationem lationemq; circularem irrequietè adesse, perspicuum est. Rebus uerò sensibilibus ambitu & amplo cœli sinu contentis præter ortum & interitum, incrementum & diminutionem alterationem motumq; ad locum conuenire, dilucidum est ex philosophiæ naturalis elemētis. quare planum est, corporea omnia mutationi multifariam subiacēre. Quæ uero ratione intellectuq; prædicta sunt, & corporea mole uacant, ut angelici spiritus, & animę humanæ, alterationem sentiunt secundum uoluntatis electionem: qua suapte natura aut ad bonum promoueri possunt, ut cœlestes substantiæ ad suum conuersæ principium & authorem, eiq; perpetuo adhærentes: aut etiam à bono decidere, & in malum prolabi, ut apostatæ spiritus, & sui authoris desertores. tametsi hi per propriam culpam à malo, quod semel sponte sunt amplexi, amplius reuocare mentem non possunt: illi uerò per beneficam authoris gratiam à bono quod delegerunt, decidere unquam ne queunt. Animas autem rationales huiusmodi aut in bonum proiectionis, aut discessionis à bono alternationem uicissitudinemq; sustinere, exploratissimum est. Rursum: Quæ ad bonum promouentur spirituales substantiæ, nunc quidem remissius, nunc uero uehementius ad illud aspirant. Itidem quæ ad malum procumbunt, modò ardentiorem, modò languidiorem habent mali prosecutionem, ut animæ nostræ liquidò produnt. Constat igitur, incorporea & spiritualia, molis ac figuræ expertia, mutationi itidem esse subdita secundum qualitatis rationem. Non ab re igitur prius assumptum fuerat, quæcunq; creata sunt, esse & mutabilia. Atqui necessarium est, quæcūque creata sunt, ab aliquo authore producta esse. nam cum ex nihilo ad esse prodierint, à seipsis exordium habere nequiuerunt: nihil enim sui ipsius causa. Ab alio igitur suum sortita sunt exortum. Is autem rerum omnium opifex, ut seipso sit & increatus, oportet. Nam si ipsum sicut & alia

creatum

creatum ponis, cõsequens est, eum itidem ab alio creatum esse. nihil enim suipsius esse potest principium, sed quicquid producitur, ut ab altero prodeat, opus est. Et illud alterum si dicatur creatũ, ut rursum ab alio creatum sit, necesse est. Et hoc pacto ad ulteriora semper fiet progressio, quousque perueniatur ad quippiam Increatum. Siquidem impossibile est in ipsorum creatorũ serie in infinitum progredi. sed quemadmodum in cæteris rebus, ita quoq; & in ijs ad primũ in quo fiat status, peruenire operæprecium erit. Sicut enim in numerorum multitudine deuenitur ad monadem, supra numerum omnem & ante numerum constitutam, omnium tamen numerorum productricem, & claudentem ea ex parte numerorum ordinem: ita id primum increatum (ut diximus) extra creatorum numerum & supra omnia creata eminenter exceptum, claudit ipsorũ creatorum ordinem: ut conus & uertex finit pyramidem in illius fastigio eminens, partibilitatem tamen & partium dissectionem non habens. Porrò is rerum author cum sit increatus, ut ostensum est, erit & immutabilis: uam prius monstratum est, quod increatum fuerit, esse & immutabile. Ex quo protinus consequitur, ipsum esse Deum: nulli enim alteri quàm Deo hæc attribui, & uerè ac commodari possunt esse inquam rerum omnium opificem, esse increatum, esse immutabilem: cum citra Deum omnia ab alio subsistant, creata sint, & mutabilia. Constat igitur propositum, scilicet Deum esse. Altera authoris demonstratio, ex pulcherrima mundi ordinatione, conseruatione, & gubernatione, tanquam diuino quodam opificio colligit & conuincit Deum esse. Neq; id absurdè quidem. nam secundum sententiam beati Pauli ad Romanos, inuisibilia ipsius Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Insuper Iob capite duodecimo contestatur, ex quibuscunq; rebus creatis manifestari Deũ omnium artificem & conditorem. Vt cum eas tanquam imagines & notas quasdam diuinitatis in speculo efformatas considerare uelimus, haud magno impendio cognoscamus eas à Deo factas esse, ordinatas & administratas. Nimirum interroga (inquit) iumenta, & docebunt te: & uolatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit? Certe proclamãt omnia de Deo: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Ad hæc, Sapientiæ decimotertio capite reprehenduntur idolorum cultores, quod de his quæ uidentur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neq; operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum etsi specie delectati, deos ipsos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si uirtutem & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum uideri. Cæterum in hac secunda demonstratione (quæ satis est intelligentiæ cuiusq; peruia) cum scisciatur author in litera, longè ante hæc cœlum, terram, aera, ignis atq; aquæ naturam: doctrinali modo inquirit, quidnam ante hæc scilicet cœlum, terram, aera & reliqua, ordinata & aptissimo quo cernuntur ordine disposita, eadem suis temperaturis aut qualitatibus, & abinuicem diremit, ut unum extra aliud quodq; suo loco consisteret. Nempe cuiusq; corporum mixtio, & in suarum qualitatum proportione cõtemperatio, una cum discretione unius corporis ab altero, natura præcedunt ordinationem ipsorum: cum non possit esse corporum ordinatio, nisi illorum quodq; suam habeat mixturam, & discretionem ab alio. Tolle dissolutionem rerum, quis in illo confusionis horrore erit ordo? Et in numeris quid potissimum ordinem constituit, nisi ipsorum discretio? Reuera non poterit assignari quispiam rerum ordinatior, neq; earum contemperamenta determinans, aut distinctionem, nisi ipsarum artifex & conditor. Et cũ paulo pòst confutat eos qui temeritati & fortuito casui attribuerunt uim ac uirtutem producendi mũdum, hac ipsos ibidem ratione ualidè elidit: Si ipsis (inquit) admittatur, productio rerum à casu temeritateq; esse facta, non poterunt illi pulcherrimam rerum ordinationem quæ in toto conspicitur uniuerso, casui ascribere. Nam quod inordinatum indeterminatumq; est, ut casus, qui poterit stabilem & certis constantem legibus ordinationem efficere? Quod si adhuc concedatur ordinatio rerum in hoc mundo à casu profecta (quemadmodum dixit Empedocles, ignem casu, supremo in loco, terram autem in imo collocatam asserens) à quo tandem erit sapientissima mundi gubernatio, & assidua conseruatio? Non enim hæc erit à casu. quia quæ temere fiunt, nõ semper, aut frequenter eodem contingunt modo, sed plerunq; dissimiliter, & raro admodum euenium. Mundi autem gubernatio, uniformiter, & suis uicibus statisq; temporibus consimiliter fit. Non est igitur ipsius mundi administratio & moderatio à casu.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΙ ΕΣΤΙ Θεὸς, ὅτι ἀκατάληπτον. Δ.

ΟΤΙ μὲν οὖν ὄντως Θεός, δῆλον. τί δὲ ὅτι κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον ἔστιν ἁπάντων, καὶ ἄγνωστον. ὅτι μὲν γὰρ ἀσώματον, δῆλον. πῶς γὰρ σῶμα τὸ ἄπει-

QVID DEVS SIT, INCOMPREhensibile esse. Cap. IIII.

DEũ itaq; esse, dilucidũ est: quid aũt est secundũ subsstãtiã ac naturã, incõprehẽsibile id omnimodo est, atq; ignotũ: quòd aũt incorporeum, est perspicuum. quo pacto eũ corpus fuerit infinitum,

ρον, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀχωρίστον, καὶ ἀνα-
φὲς, καὶ ἀόρατον, καὶ ἁπλοῦν, καὶ ἀσύνθετον;
πῶς γὰρ σύνθετον, ἀ πρόσγραπτον, καὶ πα-
θητόν; καὶ πῶς ἀπαθὲς πεπονθόσι συγκά-
μνον, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλυόμενον; σύ-
θεσις γὰρ ἀρχὴ μάχης. μάχη δέ, διάστασις.
διάστασις δὲ, λύσεως. λύσις δ', ἀλλότριον ἐπὶ
παντελῶς. πῶς δὲ καὶ σύνθεσιν τὸ σῶμα πά-
των ἔχειν, καὶ πληροῦν τὰ πάντα θεόν, ὡς
φησὶν ἡ γραφή. οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος. ἀδιάστατον γάρ, σῶ-
μα διὰ σώματος διήκειν, μὴ τιμωρούμενον τε-
μνόμενον, καὶ πλειόμενον, καὶ ἀντιπαραπλέ-
κόμενον. ὥσπερ ὅσα ἐν ὑγρῷ μίγνυται, καὶ
συγκεράννυται. ἀλλ' ἵνα τινὲς φασὶν ἄϋλον σῶ-
μα, ὡς τὸ παρὰ τοῖς ἐν Ἕλλησιν Σοφοῖς πύρ-
πινον σῶμα λεγόμενον (ὅπερ ἀδιάστατον) καὶ
κίνητον εἶναι πάντως, ὥσπερ ὁ οὐρανός· ὅτι γὰρ
πύρπινον σῶμα φασί, τίς ὃν ὁ ὅτι λυτόν; πᾶν γὰρ λυτὸν ὑφ' ἑτέρου λύεται. ἐκεῖνο τίς; καὶ ὅτι ἐπ' ἄπειρον, ἵνα ἂν κατα-
πύσωμεν εἴς τινα ἀκίνητον. τὸ γὰρ πρῶτον λυτὸν, ἀκίνητον. ὅπερ ἐστὶ τὸ θεῖον. πῶς δὲ ἐκ τοῦ πόθεν πρόσγραπτον τὸ κινούμενον; μόνον δὲ τὸ θεῖον ἀκίνητον, διὰ ἀπουσίας τὰ πάντα λυτόν. ἀσώματον τοίνυν ὑπολητέον τὸ θεῖον. ἀλλ' ἐπὶ ὅσον ἡ οὐσίας αὐτοῦ παρασκευή ἐστιν. ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀγενήτου. μὴ τὸ ἄναρχον, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἄφθαρτον, καὶ ὅσα περὶ θεοῦ, ἃ περὶ θεόν ἐστιν λέγεται. πρῶτα γὰρ ἐστὶ τὸ τί ὄν σημαίνει, ἀλλὰ τὸ τί ἐκ ὄκ. χρὴ δὲ τὸν βουλόμενον τινὸς οὐσίαν εἰπεῖν, τί ὄν φράσαι, ἢ τί ἐκ ὄν. ὅμως ἐπὶ θεοῦ τί ὄν εἰπεῖν ἀδιάστατον, κατ' οὐσίαν. ἀκειότερον δὲ μᾶλλον ἐκ πάντων ἀφαιρέσεως ποιεῖσθαι τὸν λόγον. εἰδέναι γὰρ ἦν ὄντων ὄν. οὐχ' ὡς μὴ ὄν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι, ὄν. εἰ γὰρ ἦν ὄντων αἰ γνώσεις, τὸ ὑπὲρ γνῶσιν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν πάντως ἔσται. καὶ τὸ ἀνάπαλιν. τὸ ὑπὲρ οὐσίαν, καὶ ὑπὲρ γνῶσιν ἔσται. ἄπειρον ὃν τὸ θεῖον, καὶ ἀκατάληπτον. καὶ ὅσον μόνον αὐτῷ κατάληπτον, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκατάληψία. ὅσα δὲ λέγομεν ὡς θεοῦ κατάφασιν, οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύ-

tum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuisibile, simplex, incompositū: quomodo immutabile, si circumscriptū, si passionis iniuriæ obnoxium? Et qui fit, ut impassibile, quod ex elementis est coalitum, & in illa rursus dissolutione soluendum? compositio enim, pugnæ principium: pugna uerò, separationis: separatio autē, solutionis. Atqui solutio, alienum quid penitus à Deo est. quomodo uero componitur, cum per omnia meet, & impleat omnia Deus? sicut inquit scriptura: Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus? impossibile siquidem est, corpus corpora permeare, nisi hoc quidē diuidat, illud uero diuidatur, cedat, recurrat, ut quæcunq; liquidorum miscentur, atq; confundantur. Si autem ipse (ut nonnulli aiunt) immateriale corpus est, ueluti & id quod apud Græcorum sapiētes quintum corpus nominatur: hoc quidem impossibile. nam mobile erit omnino perinde ac cœlum: hoc enim, quintū corpus appellant. quis igitur ipsum mouet? omne enim quod mouetur, ut ab alio moueatur necesse est: et hoc si mouetur, aliquis mouet: & id sine termino, donec in quippiam decumbamus immobile: hoc enim primùm mouens, immobile est, quod reuera Deus est. Cæterum quomodo nō est loco circunscriptum, quod mouetur? sola igitur immobilis diuinitas, sua stabilitate cuncta mouens: incorporeus igitur autumandus Deus. Sed non hoc substantię eius diffinitiuum: ut neq; ingenerabile, sine principio, inalterabile, & incorruptibile, & quęcunq; de Deo uel circa Deum esse prædicantur. hæc enim non eius quid est significant, sed quid non est. atqui oportet eum qui uult alicuius substātiam assignare, quid est dicere, non quid non est. de Deo tamen quid est secundum substantiam, dicere impossibile, conuenientius que de Deo longè est per omnium ablationem facere sermonē Nam nihil eorum quæ sunt, est: non ut non ens, sed ut omnia entia supereminens, & super ipsum esse, ens. Si em eorū quę sunt, cognitio est: quod omnē superat cognitionē, et ipsum quoq; super substantiā erit. & id recurrit: q; super substantiā est, & id quoq; super cognitionē erit. Infinita igit diuinitas, & incōprehensibilis: et hoc solū eius cōprehensibile, infinitas & incōprehensibilitas. Quęcunq; autem per theologiam affirmatiuam de Deo dicimus, non naturā eius, sed ea quæ sunt circa naturam

σὴν λυλεῖ. λέγ ἀγαθὸν, λέγ δίκαιον, λέγ σοφὸν, λέγ ὁποιῶν ἄλλο ἄπτης, οὐ φύσιν λέγεις θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν. ὅσα δὲ καί τινα κατάφατικῶς λεγόμενα ὑπὲρ θεοῦ, δηλοῦσιν ὑπερβοχὴν ἀποφάσεως ἔχοντα. οἷον σκότος λέγοντες ὑπὲρ θεοῦ, οὐ σκότος νομίζομεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς. καὶ φῶς, ὅτι οὐ σκότος ἐστίν.

turam insinuant. nam etsi bonum, si iustum, si sapiens, si quiduis aliud dixeris: non naturam dicis Dei, sed ea quæ circa naturam. Sunt etiam & nonnulla affirmatiuè de Deo dicta, uim superexcellentiæ negationis præ se ferentia. ut cum tenebras de Deo dicimus, non tenebras intelligimus, sed quod non lux: quippe qui superexcellit lucem. & lucem dicimus, quia non est tenebræ.

COMMENTARIVS.

DEum esse incorporeum, multiplici ratione hoc loco comprobat Damascenus. Quarum prima est: Nullum corpus est infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuisibile, simplex, incompositum. Clauditur enim corpus omne extima sua superficie, figuraq; determinatur. sensu perceptibile est & compositum. Deus autem est infinitus, interminatus, infiguratus, intangibilis, inuisibilis, simplex & incompositus: ut ex sacræ scripturæ testimonio non operosum esset deducere. igitur Deus non est corpus. Secunda ratio: Quicquid circumscriptū est et passionis iniuriæ obnoxium, non est immutabile. Atqui omne corpus est circunscriptum, & suæ definitum quantitatis terminis, itidem & passibile: suscipit enim in se affectiones accidētarias, quibus demutatur. Nullum igitur corpus est immutabile. At uero Deus est immutabilis, ut præcedens caput ostendit. Non est igitur Deus, corpus. Tertia: Quod ex elementis est coalitum, & in elementa dissoluendum, non est impassibile. Omne autem corpus, aut elementum est, aut ex elementis conflatum. Nam hæc ratio & superiores porissimum intelliguntur de corpore naturali, sublunari, atq; sensibili: quod aut elementum est, aut ex elementis compactum, & proinde passioni subditum. Nullum igitur tale corpus, est impassibile. Deus autem est impassibilis, ut superius ostensum est: igitur non est corpus. Cæterum huius postremæ rationis propositionem, & primo assumptam loco, comprobat author: quia compositio pugnæ est principium. Nempe ex elementis compositum corpus naturale, ut lapis, arbor, equus, qualitates elementares inter se quidē & pugnantes atq; contrarias in suo habet contemperamento, ut caliditatem igneam, frigiditatem aqueam, & cæteras. quæ etsi in huiusmodi mixtis ad mediocritatem quandam & temperiem sint reductæ, ob natiuam tamen contrarietatem pugnant adinuicem: & quæ ualētior est, debiliorem expellit atq; deperdit. Ex huiusmodi itaq; pugna, intemperamentum nascitur, atq; incōcinna corpori naturali disproportio: quare qualitatum naturalium abinuicem separatio atq; dissociatio, quam statim consequitur ipsius corporis mixti dissolutio. Quo enim pacto constabit equus, solutis humorum eius debita proportione? nihilo magis quàm domus resolutis parietum compagibus. Corruptio autem longè à Deo aliena est, ut qui prorsus sit immutabilis & æternus. Quarta ratio: Quod omnia permeat & implet, compositum esse non potest: quare nec corpus. est enim corpus omne circumscriptum & locum occupans, ut simul cum altero esse non possit. Siquidem impossibile est duo corpora se inuicem penetrare, ut utrunq; alterius non cedentis dimensiones subeat: quemadmodum supponit physicus, dimensionum permeationem ponens natura impossibilem. Hinc cum lapis aerem aut aquam pertransit, cedit id corpus per quod fit transitus, & molliusculum duriori locum adaptat, sinumq; capacem aperit. Atqui Deus omnia implet, & cœlū sursum, & terram deorsum, ut Psalmus 138. attestatur: Quò ibo à spiritu tuo, et quò à facie tua fugiā? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Itaq; si admittitur Deus esse corpus, cum omnibus etiam non cedentibus suo loco adsit corporibus, duo corpora simul erunt, & seinuicem subibunt: quod prius suppositum est impossibile. Quemadmodum si lumen ponatur esse corpus, secundum Empedoclis sententiam, cum per totum diffundatur aerem: colligit contra eum Aristoteles, duo corpora se mutuò subire, lumen & aerem. Quinta ratio: Si quispiam dixerit Deum non esse quidem corpus elementare aut mixtum, sed immateriale, siue non compositū ex materia rerum generabilium & corruptibilium tanquam parte sua substantiali, etsi aliam habeat ex substantificis partibus compositionem, quemadmodum cœlum, quod philosophi quintum corpus appellant, & præsertim Aristoteles in Physicis ostendit ipsum, præter quatuor corpora simplicia recto motu agitata, esse itidem corpus simplex, & circulari uertigine circumlatū. Itaq; collatione facta ad quatuor elementa, cœlum ipsum, quintum corpus non absurdè uocatur. Si quis inquam posuerit Deum esse huiusmodi quintum corpus, consequens est ipsum moueri debere. Est enim quintum corpus, mobile & circulo agitatum: quare ab aliquo alio ipsum moueri oportet. Nihil enim seipsum mouet. Et illud aliud mouens, si etiam sit mobile, rursum ab alio mouente mouebitur. Et hoc pacto semper fiet ad ulteriora mouenna progressio, donec ad unum perueniatur mouens immobile: cum impossibile sit, mouentium & mobilium seriem in infinitū protendi. Atqui illud ens immobile (quodcunq; tandem dabitur) longè excellentius est & dignius, quàm quæuis mobilia. perfectior enim est mouentis, quàm mobilis conditio: cum illud agat,

hoc patiatur. Quicquid autem perfectius & dignius, Deo attribuendum est, qui rerum omnium perfectiones supereminenter in se complectitur, & ab omnibus unicè exceptus est. Potiori itaque iure, tale moueris immobile ponendum est Deus. Non igitur erat Deus quintum corpus, quod est hypotheseos oppositum. Et consimili fermè ratione Aristoteles in physicis differit, ponendum esse primum mouēs immobile eisdem fermè innixus principijs. Quod autem omnibus mobilibus mobilior dicatur in scripturis sapientia, quæ Deus est, id non de motu corporeo accipiendum, sed diffusione sui in creaturas rationales. Sexta ratio: Quicquid mouetur, loco circumscriptum est & conclusum, ut singulorum inductione constat. Deus autem loco circunscriptus non est, ut qui sit ubique non igitur mouetur, sed stabilis manens, dat cuncta moueri, & solus quidem est immobilis ac immutabilis. Non est igitur corpus, sed reuera incorporeus. Verùm cum Deum dicimus incorporeum, non eius substantiam diffinimus: ut neque cum dicimus ipsum immutabilem, interminum, incomprehensibilem. Nempe diffinitio debet indicare quid est substantiæ eius quod diffinitur. Hæc autem supradicta non indicant quidnam sit Deus, sed potius quid non sit: non igitur Deum omnino & plenè diffiniunt. Porrò trifariam de Deo sermonem facere possumus. Primò per positionem, affirmationemque eorum de ipso, quæ perfectionis rationem continent. Vt cum Deum dicimus substantiam, lucem, solem, sapientiam, uitam, uirtutem: quemadmodum in sacris eloquijs frequentissima occurrunt exempla. Et hanc loquendi de Deo rationem edocet beatus Dionysius in libro De diuinis nominibus. Secūdò per negationem eorum de Deo, quæ inferioribus quidem rebus, non autem illi conueniunt. Vt cum ipsum incorporeum, inuisibilem, immensum, incomprehensibilem, immutabilemque nominamus. Et hoc secundum enunciandi genus, uerius de Deo fit quàm primum: expressius enim & significantius de Deo dicimus quid non sit, quàm quid nam sit. Remissior siquidem & inferior est assertio quod Deus sit lux, quàm quod inuisibilis, cum omnem & corporalem & spiritualem transcendat lucem. Comprobat idipsum beatus pater Dionysius capite secūdo de Cœlesti hierarchia, dicens: Aliquando item ab eisdem laudatur scripturis supersubstantialis Deitas honestissimè, ac penè diuinè, dum in eius laude dissimilibus nuntiatur signis: eamque inuisibilem, infinitam, & incomprehensibilem prædicant, rijs eam appellantes nominibus, quibus non quid sit, sed quid non sit dicitur. Hoc enim uerius (ut arbitror) in ipsa est, & de illa propriè magis asseritur. Nam sicut secretior illa, sacerdotalisque traditio docuit, dum illam esse negamus aliquid ex rijs quæ sunt, uerum profectò loquimur etsi modum quo illa indiffinita est (quippe quæ supersubstantialis & incomprehensibilis, atque ineffabilis est, prorsus ignoramus. Si ergo in diuinis rebus negationes quidem uerè, affirmationes uero nequaquam tantis arcanorum latebris congruunt: illa sanè conuenientior in rebus inuisibilibus erit expressio, quæ per dissimilia signa monstratur. Tertiò, quicquam de Deo enunciare possumus per omnium ablationem, negationemque tam eorum quæ primo quàm quæ secūdo modo ei attribuimus, propter eminentissimam ipsius super omnia quæ sunt & summam excellentiam. Quo pacto rectè dixerimus eum neque uitam esse, neque substantiam, quod uita omni & substantia superior sit. Excedit enim (inquit sacratissimus pater Dionysius cap. 2. de Cœlesti hierarchia) illa diuina maiestas substantiam omnem, uitamque transcendit: nulla hanc exprimit lux, omnisque sermo, omnis mens atque ratio, absque ulla comparatione, illius similitudine inferior est. Apte indem enunciauerimus de Deo quòd inuisibilis non est, neque incorporeus, quòd ab omnibus inuisibilibus & incorporeis eminentissimè sit exceptus. Et hoc tertium enunciandi genus dicit hoc loco Damascenus cæteris duobus esse conuenientius, atque congruentius, quod & a beato patre Dionysio in libro de mystica theologia exactius explicatur: ubi omnia cùm sensibilia, tum intelligibilia de Deo negari dicit. Cæterum assertionem primi generis & elocutionem de Deo, uocat hic author (ut & alij plerique) theologiam affirmatiuam: cum prædicatiuam scilicet & assertoriam de eo facimus enunciationem, quæ de primo sit genere quippiam de Deo dicendi. Vt si bonum, iustum aut sapientem dicimus, aliamue appellationem quæ priuationem non includit, eidem tribuimus. Et eorum quæ hoc pacto Deo ascribimus, non nulla id quod circa Dei naturam est designant, communemque Deitatis proprietatem. ut bonum ipsum, iustum aut sapientem nominantes: significamus ipsi bonitatem, iustitiam aut sapiennam non quidem accidentariam, sed substantialem adesse. Alia uerò affirmatiuè ascribuntur Deo, ad signandam negationem oppositi eorum, propter perfectionis eius superexcellentiam: ut nuncupantes Deum tenebras (quemadmodum Psalmus 17. Qui posuit tenebras latibulum suum) significare uolumus, ipsum lucem non esse, non quidem per defectum & priuationem, sed supereminentiam & perfectionem. Ita Deum lucem uocantes (ut Ioannes cap. 1. Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Et idem primæ epistolæ catholicæ primo capite: Deus lux est, & tenebræ in eo nō sunt ullæ) insinuare ea appellatione uolumus, eum nequaquam tenebras esse. At uero per secundum & tertium loquendi de Deo, philosophandique modum, utpote excellentes negationes, & superexcellentes negationes, habetur theologia de Deo negatiua, quæ diuina dicitur ignorantia, longè quidem sublimior & altior quàm theologia affirmatiua.

Quod

ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΟΤΙ ΕΙΣ ΕΣΤΙ θεὸς, καὶ ὐ πολλοί. ε.

QVOD VNVS SIT DEVS, & non plures. Cap. V.

ΟΤι μὲν ὄν θεὸς, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. καὶ ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ αὐτοῦ οὐσία. ὅτι δὲ εἷς ὢν καὶ ὐ πολλοί, τοῖς μὲν τῇ θείᾳ πνεομένοις γραφῇ, ἐκ ἀμφιβάλλεται. φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῇ νομοθεσίας ἀρχῇ· ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ θεός σου, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. καὶ πάλιν, Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι. καὶ διὰ Ἡσαΐου τοῦ πνεφόρου· ἐγὼ γάρ φησι θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἐκ ἔστι θεός. ἐμπροσθέν μου ἐκ ἐγένετο ἄλλος θεός, καὶ μετ' ἐμὲ ἐκ ἔσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν, κἀγὼ ὁ Κύριος· ἔστι γὰρ τοῖς εὐαγγελίοις, ὅταν φησὶ πρὸς τὸν πατέρα· αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν. Τοῖς δὲ τῇ θείᾳ μὴ πνεομένοις γραφῇ, ὅτω διαλεξόμεθα. Τὸ θεῖον τέλειόν ἐστι καὶ ἀπερίληπτος, κατὰ μὲν ἀγαθότητα, κατὰ τὴν σοφίαν, κατὰ τὴν δύναμιν, ἀναρχον, ἀτελεύτητον, ἀΐδιον, ἀπερίγραπτον. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ πάντα τέλειον. εἰ δὲ πολλοὺς ὁρίσομεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι, ἡ γὰρ ἓν μία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, ἧς μᾶλλον ὄν, καὶ ὐ πολλοί. εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, πῶς ἁπλῆ οὐσία; ἔστι γὰρ κατὰ ἀγαθότητα, ἔστι κατὰ δύναμιν, ἔστι κατὰ σοφίαν, ἔστι κατὰ χρόνον, ἔστι κατὰ τόπον, ὑστερήσει τὸ τέλειον, οὐκ ἂν εἴη θεός. ἡ δὲ διὰ πάντων ταυτότης, ἕνα μᾶλλον δείκνυσι, καὶ ὐ πολλούς. πῶς δὲ καὶ πολλοῖς ὄσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; ἕνθα γὰρ ἂν εἷς ὁ εἷς, ἐκ ἂν εἷς ὁ ἕτερος. πῶς δὲ ὑπὸ πολλῶν κυβερνηθήσεται ὁ κόσμος, καὶ ὐ διαλυθήσεται, καὶ διαφθαρήσεται, μάχης γὰρ τοῖς κυβέρνωσι θεωρεμένης; ἡ γὰρ διαφορὰ, ἐναντίωσιν εἰσάγει. εἰ δέ τινες, ὅτι ἑκάστου μέρος ἄρχει. τί τὸ τάξαν, καὶ τίνι διανεμεῖ αὐτοῖς ποιήσαμεν νομίσωμεν; ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον ἂν εἴη θεός. ἓν γοῦν ὄν θεός, τέλειος, ἀπερίγραπτος, τὸ πάντων ποιητὴς, σωτὴρ τε, καὶ κυβερνήτης, ὑπερτελὴς καὶ πρότελος. πῶς γὰρ, καὶ φύσει καὶ ἀνάγκη, μονὰς ἔστιν, ἀνάρχου ἀρχή.

QVod igitur Deus sit, sufficienter monstratum est: quodq; eius sit incomprehensibilis substantia. atqui unũ esse Deum, & non multos, ab ijs quibus diuina persuaserunt eloquia, nequaquã ambigi potest. inquit enim Dominus in principio legis positionis: Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: non erunt tibi dij alij præter me. Et rursus: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Et per Esaiam prophetã: Ego enim (inquit) Deus primus, & ego post hæc, & præter me nõ est Deus, ante me nõ est factus alius Deus, & post me nõ erit. & præter me nullus est. Et Dominus in sanctis euangelijs, sic ad patrẽ inquit: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerũ Deum. Verùm aduersus eos qui diuinæ scripturæ non credunt, sic disseremus: Deus perfectus est & indeficiens, & secundũ bonitatẽ, sapientiã, & uirtutẽ: sine principio, sine fine, sempiternus, incircũscriptus, & (ut simpliciter dicã) secundum omnia perfectus. Si igitur multos asseremus deos, & in multis differentiam contẽplari oportet. Nam si nulla in ipsis differẽtia, unus potius erit, & non multi. Si aũt differentia in ipsis, ubi perfectio? Nam siue secũdum bonitatem, siue secundũ uirtutem, siue sapientiã, siue tempus, siue locum, unus subeat discrimen, à pfecto decidit: nõ itaq; fuerit Deus. sin uerò per omnia fuerit identitas, unũ potius ostendet, & non multos. Quomodo etiam si multi, diuersiq; sint, incircunscripti erunt? quã doquidẽ ubicũq; fuerit unus, nequaquã erit alter, quo pacto etiã & ab huiusmodi multis gubernabitur mundus, & non dissoluetur ac corrũpetur, attenta in his ipsis gubernantibus pugna? differentia enim contrarietatẽ inducit. Si autẽ dixerit quispiam: quia quisq; parti principatur, quid idipsum est quod ordinat, & hanc illis distributionem effecit? illud sanè fuerit ualentiore iure Deus. Vnus ergo perfectus Deus est, incircũscriptus, uniuersi factor, contentorq; & gubernator, superperfectus & anteperfectus. Necessitas insuper etiam naturæ est, monadem duitatis esse principium.

COMMENTARIVS.

VNitatem Dei, testimonia cùm ueteris tum noui testamenti, ijs qui sacrã recipiũt scripturam, apertissimè cõprobant. ut præter adducta in litera, illud beati Pauli ad Ephesios cap. quarto: Vnus Dominus, una fides, unũ baptisma, unus Deus & pater omnium, qui est super omnes, per

nes,per omnia & in omnibus nobis.Idem quoq; primę ad Corinthios cap.8.Scimus quia nihil est idolum in mundo:& quod nullus Deus nisi unus.Nã etsi sunt qui uocantur dñi,siue in cœlo, siue in terra(siquidem sunt dñi multi & Domini multi)nobis tamen unus Deus pater,ex quo omnia, & nos in illo:& unus Dominus Iesus Christus,per quem omnia,& nos per ipsum.At uerò contra incredulos & sacram scripturam refutantes,Damascenus hoc loco tribus ponisimum ratiocinationibus insistit. quarum prima est:Deus est omnino & in uniuersum perfectus,utpote secũdum potentiam,sapientiam,bonitatem,& cęteras proprietates,ad essentiã naturamq; spectantes. Quo modo enim esset,quo nihil maius,nihil melius dari possit,summum ens,& omnia antecellens, si quicquam ei perfectionis abesse admittatur? Si igitur multi ponantur dñi natura (nam participatione & nuncupatione plures esse deos,inficiabitur nemo,ut angelos & homines ad diuinorum assimilationem propemodum accedentes,quemadmodum ait Psalmus 81.Ego dixi,dñi estis,& filii excelsi omnes)inter eos aliquam esse differentiã necesse est. Vbi enim nulla est differentia,neq; ulla est pluralitas,sed identitas potius & unitas:quandoquidem pluralitas omnis, ex differẽtia & discrepantia enascitur.Quod si inter ipsos plures deos ponatur esse differentia,nõ igitur erit in eis omnimoda perfectio:quod est factæ suppositionis oppositũ.Nempe si per hypothesin,positis pluribus dñs,concedantur(ut consequens est)in aliquo discrimen habere,exempli gratia in potestate:erit unus eorum potentior,alius uero minus potens.nam si prorsus eandem æqualemq; habẽt potentiam,non habent in uirtute quicquam discriminis.quod est positi oppositum. At Deus ille qui positus est altero minus potens,non omnino perfectus est: quandoquidem longe perfectior esset,si immensam,infinitam,atq; plenissimam haberet potentiam.& is itidem Deus perfectior illo est,qui potentior est positus.Cum enim potentia perfectionem dicat, maior potẽtia maiorem arguit perfectionem.Non est igitur ille minus potens,Deus habendus:aut datur Deus non omniquaq; & plenè perfectus:quorum hoc,proloquio in exordio huius rationis ex litera suppositio repugnat:illud uero,posito aduersatur.Et idem subit iudicium,si dñi ipsi in bonitate,sapiẽtia, aut alio quouis ponantur discrimen habere.semper enim qui minus horum habuerit, à perfectione decidet. Secunda ratio:Deum incircunscriptum esse,paulo antè positum est, ut qui absolutam, omnemq; perfectionem habeat.Incircunscriptum autem, circunscripto præstantius: ut id quod ubiq; est & omnibus adest,eo quod certum sibi locum & assistentiæ præsentiam determinat. At si plures fuerint dñi,reuera circunscripti erunt.Nam unus habebit suum numen ab alterius numine seiunctum:& ubi unus suam exercebit potestatem,ibidem non exercebit alter,ne sibi inuicem mutuò sint impedimento.Quod si quisq; totius mundi moderamen habebit,ob uoluuratum diuersitatem(cum si prorsus eadem sit eorum uoluntas,non erit inter eos diuinitatis uarietas) in ea gubernatione facilè dissidebunt,& per discordiam dilabetur hæc mundi machina,tenderq; ad interitum.Quemadmodum ubi plures æqua authoritate principantur, eorum dissidijs plerunq; petit respublica.Vt enim concordia paruæ res crescunt,ita discordia magnæ dilabuntur. Hinc pluralitatem principum in eadem republica plerunq; noxiam esse, & unum potius principem constituendum, docet in Politicis Aristoteles.Nulla enim sancta societas,nec fides regni est: sicut ait Ennius.Et ut eleganter id expressit poeta:

Nulla fides regni sociis,omnisq; potestas
Impatiens consortis erit.

Quod si tergiuersando responderit quispiã:unum eorum deorũ uni parti mundi principari,& alterũ alteri,quemadmodũ reges terreni.Aliquis igitur unus,illis dispartitus est mũdi partes gubernandas,& cuiq; eam designauit quã modererur. At ille(quisquis tandem is fuerit) authoritatẽ & potestatem in eos habet,quibus mundi regionem est partitus,ut suæ ditioni subiectos.Est igitur ille potius potendus Deus,ut qui longe sit alijs perfectior & potestate superior:quare ad unicum tandẽ Deum decumbetur.Et reuera unus est qui toti mũdo sapientissimè præsidet Deus, cœlestium & terrestriũ omnium moderationẽ habens,omniumq; nationũ,latinarũ, græcarũ, & barbararum Dominus,rex regnum, & dominus dominantiũ,& rex omnis terræ Deus. De quo Apostolus ad Romanos tertio cap.An Iudæorum Deus tantum?nónne & gentiũ?immo & gentiũ. Et beatissimus pater Dionysius capite 9.de Cœlesti hierarchia eandem habet sententiã,cum ait:Vnũ quippe omnium principium est,unica prouidẽtia:neq; ullo modo putandum est, Iudæis quidem præfuisse Deum,quasi id fortè consecutum:cæteris autem gentibus angelos, proprie ac seorsum, siue æqualiter,siue aduersanter,siue deos alios quosdam præsules esse. Sed & illud quoq; diuinæ scripturæ iuxta hunc sensum sacratius accipiendum est,non quasi Deus cum dñs alijs aut angelis humani generis gubernaculum regimenq; diuiserit,& Israeliticæ gentis princeps & dux ipse constituerus sit:sed quod una illa quidem altissimi in cunctis prouidẽtia, mortales omnes in salutem, angelorum suorum ductibus ad se perueh endos distribuerit. Solus autem fermè Israel præ cunctis,ad ueritissimi Domini intelligentiam cognitionemq; conuersus sit. hæc Dionysius. Quid aũt & hoc,quod in uniuerso unicũ uidemus solẽ sensibilẽ,radijs suis undiquaq; diffusis, omniũ oculos ad se conuertentem?neq; singulis regionibus suus cuiq; est sol,distribuens solũ suæ regioni claritatis suæ fulgores.Id profectò apertè comprobat,si ex uestigio ad ueritatem libeat animum erigere,unum esse omnium Deum,rebus omnibus uisibilibus & inuisibilibus summa maiestate præsidentem,& angelorũ suorum singulis præfectorum nationibus ductu ad se omniũ rerum princi-

pium,

pium,eos qui cœlestem sequuntur uocationem,benignissimè perducentem. Idcirco ut de sole nostro oculis conspicuo mortalibus ducere solent argumentum: si plures ponantur dij, aut quisq; illorum singulatim esset insufficiens ad mundi gubernationem, nisi alieno subleuetur auxilio, & tunc nullus eorum Deus esset,cum ipsorum cuiq; summa potentia & perfectio desit: aut illorum quisq; ex se sufficiens esset ad moderationem rerum,& sic reliqui omnes essent superuacui & ociosi,ut sine quibus hic pulcherrimus rerum ordo æquè constaret,suumq; seruaret tenorem: nullus igitur reliquorū Deus esset,cū summopere natura refugiat pluralitatē ociosam.quare iterū unicū esse Deū rectè colligimus. Tertia authoris ratio: Omnē multitudinem ex monade proficisci,natura compertū est. Ex uno siquidem omne hominū genus factum est: ut inquit beatus Paulus in cœtu Athenienſium. Ex uno centro multæ lineæ progrediuntur ad circunferentiæ partes. Et pyramidis uertex unicus,diuersas ad basim demittit lineas,lateralesq; superficies. Ex unitate omnis numerorū profunditur aceruus. Ex trigono figuræ omnes polygoniæ tanquam è suo principio oriuntur. Quinimmo & in unū quidq; ſui generis summū & excellentissimū, reuocātur omnia, ut elementa in ignem,mineralia in aurum fossilium dignissimum,grana segetum in triticū,liquores omnes in uinum. Sic animalia omnia in hominem reducuntur,cæteris dignitate superiorem: & lucida cœli sidera in solem,omnium clarissimū. Tota igitur entium multitudo,in unū entium perfectissimum refertur & desinit. Alioqui maior erit partiū ipsius mundi quàm totius perfectio, atq; ordinario: quod est absurdum. Nempe in unitatē tendere,perfectionis est: ad multitudinē uero labi,imperfectionis. Possent insuper præter literæ sententiam plures adduci rationes demonstratiuæ,ad comprobandam Dei unitatem. Verūm illæ sufficienter & abundè habentur ex primo & secundo libro de trinitate Richardi de sancto Victore: & potissimum ex commentario doctrinali atq; demonstratorio,superioribus annis illi operi adiecto. In quo præter cæteras uicesima prima,uicesima tertia,& uicesima quarta propositio primi libri,insuper decima quarta secundi, Deū esse unicum,luculenter & rationaliter ostendunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ὑϊ̃ τοῦ θεοῦ συλλογιστικὴ ἀπόδειξις. ε.

DE VERBO DEI ET FILIO Dei,rationalis demonstratio. Cap. VI.

Οὗτος πέφυκεν ὁ εἷς καὶ μόνος θεός, οὐκ ἄλογος ὤν. λόγον δὲ ἔχων, οὐκ αὐτοπόστατον ἔχει, οὐκ ἀφῃρημένον τοῦ εἶναι, ἀλλὰ ὑφεστώμενον. οὐ γὰρ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ θεὸς ἄλογος, ἀεὶ δὲ ἔχει τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐν αὐτῷ ὑφεστώμενον, οὐχὶ τὸν ἐμπρόθετον λόγον αὐτόστατον, καὶ εἰς ἴδιαν χώραν ὄντα, ἀλλ' ὑποστατικὸν, ζῶντα, τέλειον, οὐκ ἔξω αὐτοῦ χωροῦντα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀεὶ ὄντα. πῶς γὰρ ἔσται, ἔξω αὐτοῦ γινόμενος; ἐπασθενὴς γὰρ ἡ ἡμετέρα φύσις, ἐπίκηρός ἐστι καὶ εὐδιάλυτος, διατοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ἐστὶν αὐτόστατος. ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὤν, καὶ τέλεος ὤν, τέλειον καὶ ὑποστατὸν ἔχει τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ ἀεὶ ὄντα, καὶ ζῶντα, καὶ πάντα ἔχοντα, ὅσα ὁ γεννήτωρ ἔχει. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐμπρόθετος λόγος, ἐκ τοῦ νοῦ προχέομενος, ὅτε μέλλει ὁ αὐτὸς ὅτε ἦν νῦν, ὅτε πάντα πάσιν ἑτοῖμος· ἐκ τοῦ νοῦ μὴ γὰρ ὤν, ἄλλος ὅτε παρὰ αὐτόν. αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν ὡς τὸ ἐμφανὲς ἄγων, ἐκ τῶν πάντα πᾶσιν ἑτοῖμός ἐστιν παρὰ τὸν νοῦν. ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν οὐ ὤν, ἑτοῖμός ἐστι τοῦ ὑποκειμένου. οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὃς ὅτι ὁ υἱός, τοῦ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν, μέρισται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' ὃ τὴν ὑπόστασιν ἔχει. τοῦ δὲ τὰ αὐτὰ λαμνύειν ἐν ἑαυτοῦ, ἃ πρὸς τὸν θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνου. ὥσπερ γὰρ τὸ ἐν ἅπασι τέλειον

IPse ergo unus & solus Deus, nō sine uerbo est. Verbum enim habens,non insubsistens habebit,sed neq; esse incipiens,neq; esse desinens: nō enim fuit unquam,ut fuerit Deus absq; uerbo, semper autē habet suūpsius uerbū ex se genitū: non instar nostri, subsistentiam nō seruans,& in aera fluens, sed intimè subsistēs, uiuens, absolutū,non extra ipsum ut separabile euagās, sed in ipso semper immanens. ubi enim erit, si extra ipsum gignitur? Atqui quoniā naturæ nostræ tēporalis est conditio & facilè dissolubilis,hāc ob causam & uerbū nostrum subsistentiam nō retinet; at uero Deus semper existens & perfectus cū sit, perfectū & intimè subsistēs habet suū ipsius uerbū,& semper existēs & uiuēs, & omnia habens quæcūq; genitor habet. Quemadmodū em̄ ex mēte uerbū nostrū prodiēs,neq; per totū mēti idē est,neq; prorsus omnino diuersum: nā ex ipsa existēs, aliud est præter ipsam mentē, se in apertū agēs: neq; adhuc usquequaq; aliud à mente est,sed cū secundum naturam unum sint, aliud est subiecto. Sic & Dei uerbum quod est filius, qua subsistit secūdū seipsum, discernitur ab eo à quo subsistentiam habet: qua uero eadem in seipso ostendit quæ circa Deum conspiciūtur,illi secundū substātiam idem est. Sicut enim quod in omnibus perfectū est,

ὡδὶ τὸ πατρὸς διωρᾶται, ὅτως καὶ ὡδὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγενημένον λόγῳ διωρᾶται.

in patre consideratur: æquè & in eo quod ex ipso aggenitum est uerbo, contemplari necesse est.

COMMENTARIVS.

PEr conditiones uerbi humano ore prolati, parat hoc loco Damascenus manuductionẽ, ad intelligendum quoquo pacto uerbum diuinũ, quanquã ineffabile & incomprehensibile. quod quidẽ est secunda in diuinitate hypostasis, & filius Dei patris, de quo Ioãnes: In principio erat uerbũ, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbũ, hoc erat in principio apud Deũ. Et Psalmus quadragesimus quartus: Eructauit cor meũ uerbum bonum. Deniq; Esaias capite quadragesimo: Et uidebit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est. Veruntamen præter uerbum hominis ore depromptum, aliud est uerbum ipsius intimum, quod mente reconditũ, seruat tanquam prolem in parẽte: utpote nõ ab eo quidem progenita, sed intimè ei semper immanens, & nusquam extrà euagãs, sine temporaria successione, molis expers & spiritualis, quæ per uocem prolatam & sermonem (cum uult ipsa mens) explicatur, & alteri innotescit. Et tale intimum mentis uerbum, propinquius quàm ore prolatum, insinuat Dei filium: qui intimum est uerbum patris, quo pater se intra se explicat, suamq; manifestat sapientiam, illi coæternum, consubstantiale, & per omnia simile. Cæterum res conditæ & creaturæ, sola Dei uoluntate ad esse deductæ, sunt ut uoces & sermones, intimum patris uerbum, & patrem ipsum extrinsecus exprimentes. Itaq; quid discriminis & affinitatis inter se habeant uerbum Dei, & uerbum oris humani, author multifariam aperit. Primò siquidem inter se differunt: Quia uerbum Dei est subsistens in propria hypostasi, & singulari discretum proprietate à patre, neq; principium siu esse nec finem habens, sed patri coæternum. Nostrum uerò ore prolatum uerbum, non est per se subsistens, neq; personali singularitate discretum: sed cum profertur, ineſt aeri, ut accidens suo subiecto, incipiens esse per prolationem, & ea completa desinens. Secundò: Verbum Dei, ex patris substantia est genitum, & illi consubstantiale. ut habet Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Et Psalmo 109. Ex utero ante luciferum genui te. Humani uero oris uerbum, neq; ex hominis est genitum substantia, neq; homini consubstantiale: sed accidentarium, & oris prolatione formatum. Tertiò: Verbum diuinum est patri semper intimum & immanens. Non enim extra patrem gigni posset, aut subsistere, cum pater ipse immensus sit, & uerbum ipsi omnino æquale, etiam immensum: extra Deum uero finita omnia, & certa mensura determinata. Nõ potest autem quod finitum est, & suo limite clausum, infiniti immensitatẽ capere. Oris autẽ humani uerbum, ad exteriora prodit, foraq; profertur. Quartò: Verbum Dei est permanens, & minimè successione fluidum, uiuens, immò uita æterna (Ego, inquit, sum uia, ueritas, & uita) & absolutum, omnisq; perfectionis plenitudinem cõtinens. Verbum uerò oris nostri, est euanidum et fluxum. Nam cum primum profertur in aures, protinus euanescit. & solum ea perdurat mora, qua ore depromitur. Idem, uiuens non recte dicatur, sed à uiuente prodiens elocutio, & contractum atq; particulare.

Quintò: Diuinum uerbum omnia habet quæcunq; sunt patris: utpote potentiam, sapientiam, bonitatem, perfectionem, æternitatem. Omnia (inquit) quæcunq; habet pater, mea sunt. &: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et rursum: Omnia mea, tua sunt: & tua, mea sunt. At uerbum oris nostri non eas omnes sortitur proprietates, quas habet mens ipsius extimi uerbi efformatrix. Est enim uerbum à nostro proficiscens eloquio, auditu perceptibile, & quasi corporeo circundatum amictu, diffundens se per aera, & eidem coextensum: mens autem nostra, insensibilis est, extensionis expers, & naturæ corporalis immunis. Verùm, ut paulo latius intelligatur uerbum Dei esse æternè uiuens, & patri intimum, ad noscere operæprecium est, quòd omnis uita cùm corporalis tum spiritualis, prolem suam intra se prius generat, quàm seorsum & extra se profusam. & quo præstantior uita fuerit, eo interiorem sibimet gignit prolem. Siquidem uita uegetatiua tam in plantis quàm animalibus, semen quasi plantulæ originem & animalis in corpore suo antè progignit, quàm aut emittat ipsum, aut arborem inde, animalue formatum producat in auras. Sic sensitiua uita, quæ uegetatiuã perfectione antecedit, per phantasiam, in se simulacrũ effigiationemq; rerum parit ac speciem, priusquam membra moueat, & in externa formet materia effigiem. Et hinc phantasiæ fœtus, quia citra magnitudinem est rei cuius est effigies, propinquior est naturæ ipsius animæ nostræ, quàm fœtus uegetatiuæ uitæ: qui sanè corpulentior est, & crassioris materiæ particeps. Ita rationalis uita quæ sensitiua perfectior est, parturit in seipsa rationẽ tum rerũ, tũ sui ipsius quasi propriã prolem, priusquam eloquendo uel agendo eam edat in lucem. Et huiusmodi proles penitior est animæ, & interior, quàm phantasiæ spectrum: nullum enim habet cum corpore commercium. & per eam animus ratiocinando, cognoscendo, disquirendo, supra se, suamq; notionem & actum reflectitur, quod imaginationi phantasticæq; uirtuti negatum est. Deinceps, angelica uita supra rationalem longè eminens, notiones sui ipsius & rerum diuino quodam indultu prius in se efformat, quàm alijs insinuet ac depromat. Et hæc occulta proles longè angelicis spiritibus est interior, quàm ratio animæ humanæ, quandoquidem neq; ab extraneis obiectis figillatim impressa est, neque suscepta: quemadmodum animæ notiones ab extrinsecis efformantur rebus. Quamobrem diuina uita quæ eminentissima est, & fœcundissima omnium:

multo

multo magis ac perfectius prolem sui simillimam quàm reliqua gignit, priusq; in seipsa quàm extra parit. Gignit, inquam, intelligendo seipsam, perfectamq; sui notionem in seipsa cõprehendendo. quæ quidẽ absolutissima, plenaq; Dei imago est, & exemplar mundi: qui tanquã exterior proles intraneam & latentẽ expromit. Quocirca necesse est, hanc diuinã prolem multo magis esse intimam Deo, quàm angeli notionẽ angelicæ menti. Nam cum in cœlesti spiritu aliud sit esse quàm intelligere. nonio intellectualis ipsius aliud est, quàm eiusdem substantia. In Deo uerò quia esse & intelligere idẽ sunt, nono diuina (quam seipsum intelligendo, tanquã exactissimã sumpsius imaginem gignit) idẽ re ipsa atq; ipse gignens, & easdem habet proprietates. Ea aũt intimum est patris uerbũ: quod & uiuens esse, & intimè in patre subsistẽs (unigenitus enim qui est in sinu patris, ipse enarrauit) ex prædictis apertius agnoscitur. Demũm, diuini uerbi cũ humano hæc ponitur à Damasceno consp iratio atq; similitudo: quod sicut uerbũ nostrum ex mente ortũ ducens, neq; omnino idem est menti, neq; omnino diuersum. siquidẽ aliud est natura uerbũ oris quàm mẽs nostra, & tamen uerbũ foris illud indicat quod mens intus cõcipit: & hac ratione identitatẽ quandam & conuenientiam habent adinuicẽ. Sanè mens nostra & uerbũ per elocutionẽ prolatum (si naturam utriusq; respicimus) prorsus diuersa sunt. Nam hoc, qualitas est sensui peruia, audituq; perceptibilis: illa uerò, uis est animæ rationalis qua intelligit. Si uerò quod per utrumq; designatur attendimus, unum sunt, quia unã eandemq; representant rem. Cuius enim similitudine mens induitur, & idcirco quodammodo illud est: idipsum uox suo significatu explicat, eiusdemq; signum est. Itaque mens notione lapidis imbuta, suo modo lapis est. & uox itidem lapis, ingerẽs animo nostro lapidem, idem quod mens denotat. Hinc mens nostra & uerbum nostrum sensibile, natura unum sunt, ratione representationis eiusdem rei: diuersa tamen inter se, subiecto atq; reipsa: alia enim mentis humanæ, & alia uerbi substantia ac essentia. Sic planè Dei uerbum propriam habet subsistentiam, ab eo cuius est uerbum singulari proprietate discretam, & ea ratione differentiam sustinet ab ipso. At quia eandem habet essentiam cum patre, potentiam, sapientiam, bonitatẽ, & cæteras diuinas proprietates ad naturam spectantes, & ut uiua, uera, perfecta & naturalis imago, ea in se omnia ostendit, quæ in suo sunt primitiuo, à quo accepit omnia (est enim filius, imago Dei inuisibilis, & figura paternæ substantiæ) idcirco identitatẽ, cõuenientiamq; habet cum patre cuius est uerbum. Verùm ex annotatis circa duodecimam propositionem sexti libri Ricardi De trinitate, multo plura de uerbo Dei, & scitu quidem dignissima, deprehendi dinoscitq; ualebunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ἁγίου, συλλογιστικὴ ἀπόδειξις. ϛ.

DE SPIRITV SANCTO RATIOnalis demonstratio. Cap. VII.

ΔΕΙ δὲ τὸν λόγον καὶ πνεῦμα ἔχειν. οὐ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ ἀμοιρὸς ὢν πνεύματος. ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἀλλότριον ὂν τῆς ἡμετέρας οὐσίας. ϝ ἀέρ- γὰρ ἔξω ὂν ὅλκὴ, καὶ φορά, ἐκπλοκὴ, καὶ πρόχυσίς ἐστι τῶν ϝ σώματος σύστασιν. ὅπερ γὰρ ἔστι καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ ϝ λόγου γίνεται, τῶν ϝ λόγου διώκοντος ἑαυτῷ φέρεσθαι. ὧδε ἡ θεία φύσις, ἡ ἁπλῆς καὶ ἀσώματος, τὸ μὲν ἐν πνεῦμα θεὸν ὄντως ὁμολογητέον, ἀλλ' οὐ μὴν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀλλοτρίου ϝ ἡμετέρου λόγου. ἐκ ἐστὶ δὲ οὐσία, ἀλλότριόν τι ἔξωθεν ὑπάρχον τοῦ περιέχοντος θεοῦ, λογίζεσθαι τὸ πνεῦμα. ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἕκαστον θεῖον λόγον ἀκόσαντες, ἐκ ὑποστάτου, ἀλλ' ἐκ μαθήσεως προγινόμενον, ἀλλ' διὰ φωνῆς προφερόμενον, ἀλλ' εἰς ἀέρα χεόμενον, καὶ λυόμενον, ἀνύπαρκτον, ἀλλ' ὑσιωδῶς ὑφεστῶτα, πνεῦμα τι καὶ ἐνέργειαν, καὶ παντοδύναμον τοῦτο καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες θεοῦ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ, καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἀνύπαστον

OPortet autem & uerbũ ipsum, spiritum habere: nam & uerbum nostrum, nequaquã spiritus est expers. Verùm in nobis spiritus à nostra substantia comperitur alienus: aeris enim est attractio, & emissio inspirati & aspirati, ut corpus cõsistere queat. per quẽ quidem in tempore prolationis, uox uerbi efficitur, uerbi potentiam in seipsa promens. In diuina autẽ natura, simplici & incomposita, spiritum Dei esse piè confitendum, ob idipsum, quòd non sit uerbum Dei deficientius nostro uerbo. Non est pium, quippiam alienum, spiritum existimare extra Deum profusum: ceu in nobis fit, qui compositæ sumus naturæ. Sed quemadmodum cum audimus Dei uerbum, non quippiam non subsistens, neque ex disciplinæ habitu progenitum, neque uocis beneficio prolatum, neq; in aerem diffluens & dissolutum, sed substantialiter subsistens, uoluntate prædituin, & efficax, & omnipotens: simili quoq; pacto & nos edocti, spiritum coassectam uerbi, & manifestantem eius operationem, non expirationem subsistentia destitutam intel-

γνῶμεν. ὅτω γὰρ αὖ καθαιρῆται πρὸς τὸ ταπεινότατα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως, ἀλλ' ὁμοιότητα τοῦ ἐμετέρου πνεύματος, ἐν τῷ αὐτῷ πνεῦμα νοοῖτο. ἀλλὰ διώκεται ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸ ἐφ' ἑαυτῆς ὑφιστάζουσα ὑποστάσει θεωρεμένῳ, ἐκ τοῦ πατρὸς προφερομένῳ, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἀναπαυομένῳ, καὶ αὐτοῦ ὄντος ἀκωλύτως, ὅτι χωριστὸν τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, καὶ τοῦ λόγου ᾧ συμπαρομαρτεῖ, διωκόμενον, ὅτι πῶς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχωρούμενον. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν ὄντα, ζῶντα, πνεῦμα λογικὸν, αὐτοκίνητον, ἐνεργὸν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν θέλοντα, καὶ πῶς βουλόμενον, πρόθυμον σωζόμενον ἔχοντα τὴν ἐκλόγισιν τῶν ὅλων ἀκίνητον, μήτε ἀρχὴν ἔχοντα, μήτε τέλος. ὅτι δ' φίλαυτον ποτὲ τοῦ πατρὶ λόγος, ὅτι τῷ λόγῳ πνεῦμα. ὅτως ὄντα μὲν τῇ φύσει ἀόρατος, ἀ πολύβιος τῶν ἀνθρώπων ἀθεφανίζεται πλάνη, διὰ δὲ τοῦ λόγου παραδοχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἰουδαίων καθαιρεῖται τὸ δόγμα. ἑκατέρας τε αἱρέσεως παραμυθεῖται χρήσιμον. ἐκ μὲν τῆς ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως, ἀ τῇ φύσεως ἐνότης, ἐκ δὲ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἀ τῇ τῶν ὑποστάσεων διάκρισις μένει. εἰ δὲ ἀνθρώπου ὁ ἰουδαῖος πρὸς τὴν τοῦ λόγου παραδοχὴν, καὶ τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐλεγχέσθω τε, καὶ ἐπισυμιζέσθω. πρὸς μὲν γὰρ τοῦ λόγου φησὶν ὁ Δαβὶδ, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ πάλιν, ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. λόγος δὲ προφορικὸς οὐκ ἀρτέλλεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μένει. πρὸς δὲ τὸ πνεῦμα τὸ αὐτὸς Δαβὶδ, ἀποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται. καὶ πάλιν, τοῦ λόγου κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, καὶ ὁ Ἰὼβ, πνεῦμα θεοῦ τὸ ποιῆσάν με, πνοὴ τοῦ παντοκράτορος ἡ σώσουσά με. πνεῦμα ἀφελόμενον, καὶ ποιοῦν, καὶ σβεννῦν, καὶ σώζον, ἐκ ἄδου δὲ λύμενον, ὥσπερ δὲ σωματικὸν μέλος τὸ τοῦ θεοῦ στόμα. ἀμφότερα γὰρ θεοπρεπῶς νοητέον.

ligimus. Sic enim ad humilia diuinæ naturæ maiestas deijceretur, si secundū nostri spiritus similitudinem, is qui in ipso est spiritus, intelligeretur: sed uirtutē ipsam substantialē secundū seipsam in propria persona consideratam, ex patre procedentem, & in uerbo requiescentem, ipsumq; manifestantē, neq; separari à Deo in quo est, neq; à uerbo quod coassequitur, possibile est, neq; in quippiā quod minime subsistat refundi. Sed secundum uerbi similitudinē, secundū hypostasin est, uiuit, elígit, per se mouetur, agit, semper bonum uult, ad omne propositum concurrit, uoluntatis habēs efficaciam, neque principium habens, neq; finem. Non enim aliquando patri uerbum deest, neque unquam uerbo spiritus. Sic certe per unitatem naturæ, multos deos asserens gentilium aboletur error: at uerò per uerbi & spiritus receptionem, Iudæorum tollitur dogma. Et ex utraque secta nobis accedit utilitas: ex Iudaica quidem opinione, naturę unitas: ex gentilicia uerò, sola personarum discretio. Verùm enimuero si aduersetur Iudæus & uerbi & spiritus admissioni, illum ex diuina redarguamus scriptura, & obmutescere cogamus. Nam de uerbo inquit Dauid: In æternum Domine uerbum tuum permanet in cœlo. & rursus: Misit uerbum suum, & sanauit eos. Atqui prolatum uerbum neque mittitur, neque manet in æternum. De spiritu uerò idem Dauid: Emitte spiritum tuum, & creabuntur. Et rursus: Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et Iob: Spiritus diuinus qui fecit me, & spiratio omnipotentis quæ docuit me. Spiritus autem qui mittitur, & facit, & firmat, & cōtinet, nō halitus dissolutioni obnoxius: quemadmodum neque corporeum membrum, quod ab ore Dei, sunt enim utraque Deo dignè intelligenda.

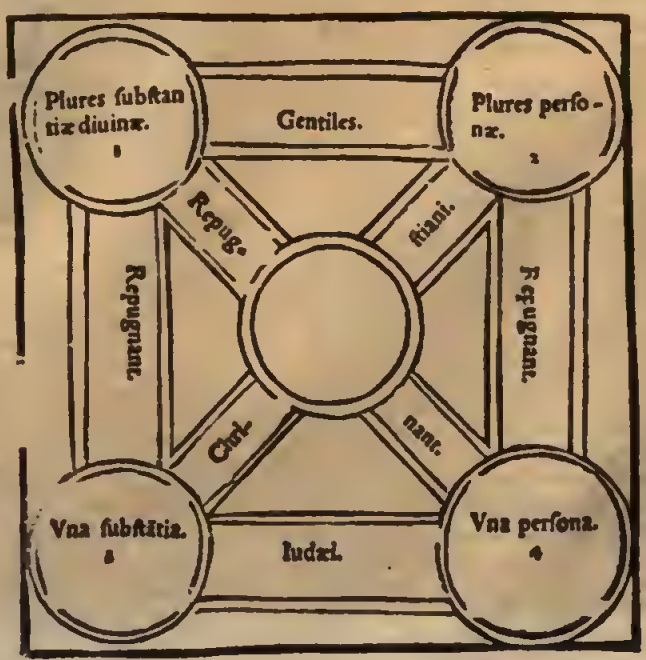
COMMENTARIVS.

EX spiritus humani manuductione, ostendit hic Damascenus spiritum Dei, tertiam scilicet in supersancta trinitate personam, etiam piè confitendum esse, tanquam ex remoto uestigio ad ueritatem speculandam nos erigens, propter mutuam utriusq; ad suum uerbum proportionem & similitudinem. Nempe sicut oris humani uerbum, spiritum habet, assiduum & inseparabilem comitem, utpote halitum illum corporeum qui inter loquendum à nobis emittitur (si quis enim spiritum illum oris non emiserit, nequaquam uerba deprompet) Ita uerbum diuinum, spiritum habet congenerem secum consimilisque naturæ, scilicet diuinum, qui ipsum manifestat, explicat, & interna reuelatione alijs insinuat. Nobis enim (inquit beatus Paulus) Deus reuelauit per

spiritum

ſpiritum ſuum. Et ueritas ipſa de eodem ſpiritu loquens, ait: Ille me clarificabit. Inſuper ſpiritus corporeus indiuiduam habet cum uita ſocietatem & connexionem: quæcunque enim reſpirant, uiuunt, tametſi multa ſint uita participantia quæ ſpiritum non ducunt. Et cuni primum animalia ſpiritus beneficio uiuentia, deſtituuntur facultate trahendi alternatim ſpiritum, illico præfocata extinguuntur. Conſimili modo ſpiritus ſanctus, diuinus & æternus, indiuiduus eſt comes diuinæ æternæq; uitæ, ſcilicet filij Dei. qui de ſeipſo teſtatur, dicens: Ego ſum uia, ueritas & uita. neque unquam ſpiritus hic ſuam deſerit uitam, aut uita ſpiritum ſolitarium derelinquit: ſed inſeparabili uinculo & nexu inuicem conſpirant, ac coniunguntur. At quia ueſtigium omne à ſua ueritate pluriſariam deficit, & multiplici diſproportione diſcordat, deinceps ſpiritus humani à diuino uarium ponitur diſcrimen, ut ex huiuſmodi diſſidio ac diſcrepantia dinoſcantur diuini ſpiritus proprietates. Itaque prima ſpiritus humani à diuino differentia eſt, quòd ſpiritus humanus ab hominis ſubſtãtia prorſus eſt alienus: cum ſit reipſa aer ille, quem alternatim attrahimus & emittimus, ad duplicem uſum. primùm, ad uehementiorem præcordiorum calorem temperandum: qui alterno uicarij ſpiritus attractu & emiſsione, in refrigerium & temperiem ducitur. Et huiuſmodi officiũ, ad uitam degendam eſt neceſſarium. Nam cum eo deſtitutus eſt homo, aut quoduis animal reſpirationis indigum, protinus interit. Secundò miniſterium conceſſum eſt, ad notionem mentis, beneficio uocis expromendam: quo alteri id indicetur, quod pectore clauſum latitat. Et id quidem indultum eſt homini non ad uitæ neceſsitatem, ſed commoditatem, ex mentis interpretatione multimodè conſequentem. quemadmodum in ſecundo De anima, cum de ſono & uoce differit Ariſtoteles, philoſophica ratione pertractat. Nempe per ſpiritum emiſſum, tempore prolationis uox uerbi efficitur, uerbi potentiam in ſeipſa promens, ut dicit hic Damaſcenus: qui uocem hic nuncupat, exteriorem illam (quæ auditum ferit) prolationem: uerbum uerò, eandem quidẽ elocutionem, quatenus mentis intentionem exprimit. Itaq; uox, uerbi potentiam promit: quia cum hæc profertur, efficaciam ſignificationis uerbi, auditorum auribus ingerit. Spiritus autem diuinus, à patris & filij ſubſtantia non eſt diuerſus, ſed utriq; conſubſtantialis, coeſſentialis & connaturalis. Secunda: Spiritus humanus non eſt homini immanens & intimus, ſed extrà profuſus, & uicisſitudine quadam nunc ſubiens hominis præcordia, nunc exiens: quapropter ſeparatur ſubinde ab ipſo expirante. Spiritus autem ſanctus eſt patri & filio intimè immanẽs, & inſeparabiliter. Nam ſicut filius in patre, & pater in filio eſt: ita ſpiritus ſanctus in utroque æterna immanſione indimobiliter ſubſiſtit, propter inſeparabilitatem diuinarum perſonarum ab inuicem, ob mutuam omnium immeanonem. Terna: Sicut cum Dei uerbum dicimus, non intelligere debemus humano more, uerbum hominis ore prolatum, aut ex diſciplinæ habitu progenitum. Progignitur quidem uerbum humanum ex diſciplinæ habitu, quia conſuetudinarium aſſecuti cuiuſpiam ſcientiæ habitum, facilè de ea prompteq; diſſerimus, ſuggerente nobis interno habitu quæ loqui congruat. At ante comparatum huiuſmodi diſciplinæ habitum, ne hiſcere quidem audemus, ut de ſcienna quam ignoramus, uerba faciamus. Nempe grammaticæ peritus, appoſitè de grãmaticis & copioſè loquetur, & geometra de geometricis, qui antè uelut elinguis obmutuit. Neq; itidem uerbum Dei nominantes, animum cõuertere debemus ad quippiam ex intimo pectore noſtro in aerem detiuatum, & ſtatim euaneſcens: ſed, ad ſubſtantiale quiddam, in propria ſubſiſtens hypoſtaſi, ſempiternum, omnipotens, uiuens. Ita cum ſpiritum Dei nominamus, non mentis aciem inflectere debemus ad habitum corporeum, à nobis cùm loquimur expiratum, & protinus in auras diſperſum ac euaneſcentem: ſed ad tertiam in trinitate perſonam, ſubſtantialemq; uirtutem, quinimò ſuperſubſtantialem, per ſe ſubſiſtentem, & à patre ac filio (à quibus ſimul procedit) ſingulari proprietate diſcretam. Quare autem dicat author hoc loco ſpiritum ſanctum à patre procedentem, nõ expreſſo filio: ex undecimo cap. huius dilucebit. Quarta differentia: Spiritus humanus ore efflatus & diffluens, perſona non eſt: cùm non ſit rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia, nec ſubſtantiale indiuiduum, ratione, intelligentia, mentéue præditum. Itidem neq; participationem habet uitæ, ſed inanimus eſt, & uitalis naturę exors; tametſi ſemper uitam comitetur. Dei uerò ſpiritus, eſt perſona diuina, propriam habens ſubſiſtentiam, & ſingularem proprietatem. Itidem eſt uita uiuens ſempiterna, quinimò omnia uiuificans: corporalia corporaliter, & ſpiritualia ſpiritualiter. qui in exordio creationis rerum ferebatur ſuper aquas, uiuificam ſuam uim rebus omnibus (cuique pro ſuo captu & modo) indulgens. Quinta: Spiritus humanus temporalis eſt, ſuæ principium habens durationis & finem. neque delectum boni habet aut propoſitum, neque uoluntatem qua in bonum feratur: eſt enim rationis expers. Diuinus autem ſpiritus æternus eſt, & patri, filioq; (à quibus unà ſumit originem) coæternus. Nec ſolum rationalis, ſed ſuperintellectualis eſt: ſummè bonus, & ſuæ bonitatis munera omnibus affluenter impartiens, eligens, ſolo ſuæ bonitans motu ſua dona indulgens, efficax, ſemper ad bonum aſpirans: ad omne quod fit bonum, itidem & ad boni agendi propoſitum concurrens: uoluntatem habens optimam & rectiſsimam. De quo Pſalmus centeſimus quadrageſimus ſecundus: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et Paulus primæ ad Corinthios cap. duodecimo: Nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones uerò gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus: Et diuiſiones operationũ ſunt, idem uerò Deus, qui operatur omnia in omnibus.

omnibus. Deinde poſt enumerata donorum chariſmata, ſubiungit eodem loco: Hęc autē omnia operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout uult. Rurſum Ioannes cap. 6. Spiritus eſt qui uiuificat. Demùm in Actis apoſtolorum cap. 13. Miniſtrantibus autem illis domino, & ieiunantibus, dixit illis ſpiritus ſanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabā in opus ad quod aſſumpſi eos. Ecce quomodo ſpiritus ſanctus hic eligere dicitur. Poſſent & multæ aliæ diſproportiones atq; diſſimilitudines aſsignari, inter ſpiritū oris humani & ſpiritū ſanctum. Sed hæ ferme ſunt quas autor in litera annotat, ex quibus haud difficile fuerit cæteras colligere. Porrò ex ſupradictis conſtat, catholicam ueritatem firmiter confiteri diuinæ naturæ unitatem & ſuperſanctarum perſonarum in ſubſtantiæ unitate trinitatem: & per huiuſmodi ueram & piam confeſſionem, ipſam procul diſcedere ab errore gentilium, deorum pluralitatem & ſecundum naturam & ſingulares perſonas aſtruentium: eandem inſuper Chriſtianam profeſsionem dimoueri ab inſano dogmate Iudæorum, unicam Dei perſonam ſicut & naturam aſſerentium. Enimuero gentiles & Iudæi ſunt inter ſe in hac poſitione extremè oppoſiti, & utriq; à ueritatis uia aberrantes ad diuerticula falſitatis & deuia digreſsi ſunt. Chriſtiani uerò medium tenentes callem, per ueritatis ſemitam ſine errore incedunt, utriuſq; extremorum aliquid reijcientes, & aliquid admittentes: nempe diuinitatis unitatem ponentes, pluralitatem deorum ſecundum ſubſtantiam (quam tamen gentiles ponunt) repudiant, & perſonarum diſcretionem (cui uidentur accedere gentes) amplectuntur. Rurſum Chriſtiani perſonarum profitentes trinitatem, Iudæorum damnant ſententiam, unicam Dei perſonam ponentium, eorundemq; de unitate diuinæ naturæ approbant aſſertionem. Quippe admittunt Iudæi unum eſſe Deum, ita à lege ſua edocti: diuinarum tamen perſonarum pluralitatem & diſcretionem negant, arbitrantes, Deum duntaxat patrem in diuinis appellari ſcripturis, non collatione facta ad aliam in diuinitate perſonā, ſed ſola habitudine ad creaturas: quòd omnia ad ortū duxerit atq; gubernet, hominesq; paterna benignitate proſequatur. quemadmodum Ioan. cap. 8. dixit eis Chriſtus: Eſt pater qui glorificat me, quem uos dicitis, quia Deus ueſter eſt. Porrò hæc Chriſtianorum, gentiliū & Iudæorum habitudo, ſequenti figuratione dilucebit: quæ his ſex propoſitionibus explicatur. Prima: Non ſunt ponendæ plures ſubſtantiæ diuinæ pariter, & plures perſonæ, ut poſuerunt gentiles. Secunda: Non ſunt ponendæ plures ſubſtantiæ diuinæ, & una ſola ſubſtantia, quoniā illa repugnant. Tertia: Nō ſunt ponendę plures ſubſtantiæ diuinæ, & una ſola perſona: nam repugnant. Quarta: Ponendæ ſunt in diuinitate plures perſonæ, & una ſubſtantia: ut rectè aſtruūt Chriſtiani. Quinta: Non ſunt in deitate ponendæ plures perſonæ, & una ſola perſona: nam repugnant. Sexta: Non eſt in Deo ponenda una ſola ſubſtantia & unica perſona, ut ſentiunt Iudæi: qui (ut dictum eſt) cum Chriſtianis in uno extremo, cum gentilibus uerò in utroq; diſcrepant. cum Chriſtianis item in altero, cum gentilibus autē in neutro conueniunt. Conſimili quoq; modò ſe habent gentiles ad Chriſtianos & Iudæos: ſed in quo cum Chriſtianis conſpirant, Iudæi à nobis diſcrepant. & in quo diſſident à nobis gentiles, Iudæi nobiſcum coincidunt. Ex prædictis liquidò conſtat, ſex combinationum ex quatuor extremorum comparatione ſumptarum, ſolam quartam aſtruendam eſſe, & reliquas quinq; à catholica ueritate reijciendas.

Constat etiam ex supradictis, grauiorem esse errorem gentilium, quàm Iudæorum: & à Christianorum recta fide magis alienũ. Nempe gentiles non tres tantummodo posuere diuinitatis personas, sed totidem numero quot cõfinxerunt deos: Iudæi uerò unicã uere rectéq; astruxerũt diuinam substantiã, licet perperam personarũ pluralitatem in Deo negarint. Verùm sacrarum literarum ab ipsis receptarũ testimonio cõuincuntur (nisi obstet pertinacia) Iudæi, ut filium Dei & spiritum sanctum itidem admittant. Siquidem Psalmo secundo pater æternus ad filiũ inquit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. & Psalmo 109. Ex utero ante luciferum genui te. Præterea Esaiæ 48. cap. filius Dei de seipso: Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Vbi per Dominum, pater: per me, filius: per spiritũ eius, spiritus sanctus notatur. nõ est enim spiritus, creatus, spiritus Domini. Rursum Psalm. 44: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Vbi sermo habetur ad filiũ, quem Deus pater unxit oleo exultationis mystico & spirituali, utpote spiritu sancto. Demùm Esaiæ 61. capite filius de seipso: Spiritus Domini super me, eo quòd unxerit me, ad annunciandum mansuetis misit me. Quàm sanè scripturã Lucæ 4. cap. Christus de seipso dictã, & in se completam attestatur. Idẽ comprobant à Damasceno affatim in litera adducta ueteris instrumenti testimonia. Ex quibus deniq; colligit, quòd cum proprietates illæ à sacris eloquijs spiritui attributæ, scilicet mitti, facere, firmare, & cõtinere, non possint cõuenire spiritui corporeo & halitui humano, sed soli diuino spiritui: reuera in illis scripturæ locis duntaxat de spiritu sancto habetur sermo. Quemadmodũ dicta scripturæ de uerbo, solũ de uerbo Dei, & non prolato uerbo humano debent intelligi: quoniã conditiones uerbi ibidem expressæ, scilicet mitti, & inæternũ permanere, nequaquã prolato oris humani uerbo, sed solũ diuino congruunt. Neq; corporeũ (inquit) est melos, quod ab ore Dei: id est, uerbum illud quod ab ore Dei dicitur (quemadmodum ex superiore capite planum est) nõ est corporeum, neq; harmoniã habens prolationis, aut symphoniã auditu perceptibilẽ: sed admiranda cõsonantia & melodia, super omne corpus & spiritum supereminenter exceptum. Sunt enim utraq;, spiritus inquam Dei, & uerbum eius atq; melos, Deo dignè intelligenda: utpote nõ corporaliter, sed spiritualiter: quoniam Deus spiritus est. Verùm ex demonstratione nonæ & decimæ propositionis sexti libri Ricardi de Trinitate, plura de spiritu sancto & eius nuncupatione diuolsa possunt: itidem & ex Annotatis circa prædictas propositiones.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ. Β.

DE SVPERSANCTA TRINItate. Cap. VIII.

Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἕνα θεόν, μίαν ἀρχήν, ἄναρχον, ἄκτιστον, ἀγέννητον, ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον, ἄπειρον, ἀπεριγράπτον, ἀπροσίρετον, ἁπλοῦν, ἀσώματον, ἀσχημάτιστον, ἀόρατον, ἀπαθῆ, ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀόρατον, πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, φῶς νοερὸν, ἀπρόσιτον, δυνάμει δυνατὸν μόνον γνωριζόμενον, μόνῃ ἧ θεϊκῇ βουλήματι μετρούμενον. πάντα δ' ὅσα θέλει δύναται, πάντων κτισμάτων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικὸν, πάντων σωτηρητικὸν καὶ σωτηρητικὸν, πάντων προνοητικὸν, πάντων κρατοῦσαν, καὶ βασιλεύουσαν, ἀτελεύτητον καὶ ἀθανάτου βασιλείας, μηδὲν ἐναντίον ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν, ἐν ὀλίγοις περιχρυβόμενον, αὐτὸν ἧ μᾶλλον πάντα ἔχουσαν τὰ σύμπαντα καὶ σωτέχουσαν, καὶ πρὸ ἐχούσαν, ἀχρόντως ταῖς ὅλαις οὐσίαις ὑπερβεβηκυῖαν, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πάσης οὐσίας ὑπερκειμένου, ὡς ὑπερούσιον καὶ ὑπερθεὸν ὄντα ὄντως ὑπερθεον, ὑπεράγαθον, ὑπερπλήρη, πάσης ὅλας ἀρχὰς καὶ τάξεις ἀφορίζουσαν, καὶ πάσας ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπεριδρυμένον,

CRedimus ergo in unum Deum, unum principiũ sine principio, increatum, ingenitum, omni pernicie carentem, immortalem, æternũ, infinitum, incircumscriptum, interminatum, infinitè potẽtem, simplicem, incompositum, incorporeum, indefluũ, impassibilem, immutabilem, inalterabilem, inuisibilem, fontem bonitatis & iusticiæ, lucem intellectualem, inaccessibilẽ, uirtutem nulla mensura cognitã, sola quidem propria uolũtate mensuratam (omnia enim quæcunq; uult, potest) omniũ creaturarum uisibiliumq; & inuisibilium factricem, omnium conseruatricem atq; salutificam, omnibus prouidentẽ, dominantem omnium, atq; principantem, & regnantem infinito & immortali regno, nullum habentem contrarium, implentem omnia, à nullo contentam (quippe quæ magis cõplectatur uniuersa, & continet) incõtaminatè omnibus substantijs supereminentem ultra omnia, & ab omni substantia exceptam, ut supersubstantialem, & super entia existentẽ, superdiuinam, superbonam, superplenam, principia omnia & ordines definiẽtem, omni principio & ordini superlocatã, super-

ὑπερουσίαν, καὶ ζωὴν, καὶ λογον, καὶ νοησιν, αὐτοφῶς, αὐταγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτουσίαν, ὡς μὴ ἔχ ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν, ἀ τὰ τῶν ὄντα ὄντων. αὐτὴν δὲ πηγὴν ὄντων τὸ εἶναι τοῖς οὖσι. τοῖς ζῶσι, ζωὴν. τοῖς λόγον μετέχουσι, λόγον τοῖς πᾶσι, πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν, πάντα ἀοράτως πρὸ γνώσεως αὐτῶν, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχὴν, μίαν ἐξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην, μιᾷ προσκυνήσει. πιστευομένην τε καὶ λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως, ἀσυγχύτως ἡνωμένας, καὶ ἀδιαιρέτως διῃρημένας (ὃ καὶ παράδοξον) εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, ὧν, ἃ καὶ βεβαπτίσμεθα. ὅτω γὰρ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἐβαπτίζειν ἐνετείλατο, βαπτίζοντες αὐτοὺς, φάσκων, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἰς ἕνα πατέρα, τὸν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν. ἄνευ τινὸς γεννηθέντα. ἀναίτιον ὄντα καὶ ἀγέννητον. γεγεννηκότα πάντων μὲν ποιητὴν, ἑνὸς δὲ μόνου πατέρα φύσει, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ, κυρίου δὲ καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰς ἕνα μόνον τὸν θεὸν τὸν μονογενῆ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. φῶς ἐκ φωτὸς. θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ. γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. ὃν πρὸ πάντων αἰώνων λέγοντες δεικνύομεν ὅτι ἄχρονος, καὶ οὐκ ἄρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ὁ ζῶσα σοφία καὶ δύναμις. ὁ λόγος ὁ ὑφιστάμενος. ὁ ἐσώτατός τε καὶ τελεία καὶ ζῶσα καὶ τοῦ ἀοράτου θεοῦ. ἀλλ' ἀεὶ μὲν ὢν τῷ πατρὶ, καὶ ἐν αὐτῷ, ἀϊδίως καὶ ἀεὶ σὺν αὐτῷ γεγεννημένος. οὐ γὰρ ἦν ποτὲ ὁ πατὴρ, ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός. ἀλλ' ἅμα πατὴρ, ἅμα υἱὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. πατὴρ γὰρ ἐκτὸς υἱὸς οὐκ ἂν πλανᾶν. εἰ δὲ ἦν μὲ ἔχων υἱὸν οὐκ ἦν πατήρ. κἂν εἰ μετὰ ταῦτα ἔσχεν υἱὸν. μετὰ ταῦτα ἐγένετο πατὴρ, μὴ ὢν πρὸ τοῦ πατήρ. καὶ ἐτράπη ἐκ τοῦ μὴ εἶναι πατὴρ, εἰς τὸ γενέσθαι πατήρ· ὅπερ πάσης βλασφημίας δεινοτάτην χαλεπώτερον ἀδύνατον γὰρ τὸν θεὸν

superſubſtantiam, & uitam, & rationem & intelligentiam, per ſe lucem: per ſe bonitatem, per ſe uitam, per ſe ſubſtãtiam, & non ab alio eſſe habentem, aut quiduis eorum quæcunq; ſunt. ſed ipſa fons eſt eſſe ijs quæ ſunt, & ijs quæ uiuunt uitæ: ijs quæ ratione participant, rationis: & omnibus omnium bonorum cauſa: omnia ſciens antequam ducantur ad ortum, una ſubſtantia, una diuinitas, una uirtus, una uolũtas, unum principium, una operatio, una poteſtas, una dominatio, unum regnũ in tribus perfectis perſonis agnitum & adoratum una adoratione, creditumq; & ueneratum ab omni rationali creatura, inconfuſe unitum, & indiuiſe diſcretum, quod opinionem ſuperat. Credimus in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, in quibus baptiſati ſumus. Sic enim Dominus apoſtolis baptiſare præcepit: Baptizantes eos (dicens) in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. In unum patrem, omnium principium & cauſam, nõ ab aliquo genitum, ſine cauſa, ſolum ingenitũ, omnium factorem, unius quidem ſolius natura patrem unigeniti filij eius, domini que & Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, & prælargitorem ſpiritus omniſancti. Et in unum filium Dei unigenitum, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ex patre natum ante omnia ſecula, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, genitum, non factum, conſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt, ante omnia ſecula. Quæ dicentes, oſtendimus, quoniam ſine tempore & initio eſt eius generatio. Non enim ex nõ ente ad eſſe deductus filius Dei, qui eſt ſplẽdor gloriæ, character ſubſtantiæ patris, & uiuẽs ſapientia, & uirtus, & uerbum, intimè ſubſiſtens, ſubſtantialis & perfecta & ui ua imago inuiſibilis patris: ſed ſemper cum patre fuit, & in ipſo ſempiterne & ſine principio ab ipſo genitus. nõ enim fuit aliquando pater quando non fuit filius: ſed ſimul pater, ſimul filius ab ipſo genitus: pater enim ſine filio nequaquã uocabitur. ſi uerò fuit non habens filiũ, minime fuit pater: et ſi poſtea adeptus eſt filium, poſtea effectus eſt pater, cum ante id pater non eſſet. atq; ita immutatus, de non eſſe patre, in fieri patrem: quod omni blaſphemia eſt grauius. Nam impoſſibile eſt (ut ita dixerim) Deũ

eſſe

ἐπᾶν ἴρημον τ̃ φυσικῆς γονιμότητος. ἡ γονιμότης, τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἤγουν ἐκ τῆς οὐσίας ὁμοίως τῇ φύσιν γεννᾶν. ὥστε μὲν ὂν τῆ τ̃ ὑπ̃ γεννήσεως, ἀσυμβίβαστον λέγειν χρόνου μεσιτεῦσαι. ἢ μετὰ τὸν πατέρα, πλὴν τοῦ ὑπ̃ γεννᾶσθαι ὕπαρξιν. ἐξ αὐτοῦ γὰρ, ἤγουν τ̃ τοῦ πατρὸς φύσεως, φαμὲν πλὴν τοῦ ὑπ̃ γέννησιν. κἂ μὴ ἐξ ἀρχῆς λάβωμεν, τὸν υἱὸν συνυπάρχειν τῷ πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, προσλαμβάνοντες τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως παρασάγωμεν, ὅτι μὴ ὢν πατὴρ, ὕστερον ἐγένετο πατὴρ. ἡ γὰρ κτίσις, ἀ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' ὄκ ἦν τοῦ θεοῦ οὐσίας. ἐκ δὲ τ̃ μὴ ὄντος ὡς τὸ εἶναι βουλήσει, καὶ δυνάμει αὐτ̃, παρέχθη. κἂ ἐξ ἀπ̃τος προπὴ τῆ τ̃ θεοῦ φύσεως γέννησις μὲν γὰρ ἔστι, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τ̃ γεννῶντος, πεφάνθαι τὸ γεννώμενον ὅμοιον κατ' οὐσίαν. κτίσις δὲ κἂ ποίησις τὸ ἐξωθὲν, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τ̃ κτίζοντος καὶ ποιοῦντος γίνεσθαι τὸ κτιζόμενον, καὶ ποιούμενον ἀνόμοιον παντελῶς κατ' οὐσίαν. ὥστε μὲν ὂν τὸ μόνῳ ἀπαθὲς, καὶ ἀναλοίωτον, καὶ ἀτρέπτου, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντος θεοῦ, καὶ τὸ γεννᾶν, καὶ τὸ κτίζειν, ἀπαθές. φύσει γὰρ ὢν ἀπαθὴς κἂ ἄῤῥευστος, ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀσυμβίβαστος, ἀ πάσχειν ὑποκείμενα πάθος ἢ ῥεῦσιν, ὅτε γὰρ γεννᾶν, ὅτε γὰρ κτίζειν. δεῖ τινὸς συνεργάτης θέσθαι. ἀλλ' ἡ μὲν γέννησις ἄναρχος καὶ ἀΐδιος, φύσεως ὄργανον ὖσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφάνθαι, ἵνα προπὴ ὁ γεννῶν μὴ ὑστερέῃ, καὶ ἵνα μὴ θεὸς πρῶτος καὶ θεὸς ὕστερος ᾖ, καὶ προσθήκῃ δέξηται. κἂ κτίσις ὥστε θεοῦ θελήσεως ὄργανον ὖσα, ἀ συναΐδιος ὅτι τ̃ θεῷ. ἐπειδὴ ἀ ποίημα τὸ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον, συναΐδιον εἶναι τ̃ ἀναρχῳ, καὶ ἀεὶ ὄντι. ὥσπερ τοίνυν οὐχ ὁμοίως ποιεῖ ἄνθρωπος, καὶ θεός. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος, οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει, ἀλλ' ὅπερ ποιεῖ, ἐκ πάντοκαμάτου ὕλης ποιεῖ, ἀ θελήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ πονήσας, καὶ ἐν τ̃ τῷ ἀναστυπώσας τὸ γινόμενον. εἶτα καὶ χρῆσιν ὀργασάμενος, καὶ πόνον ὑπομείνας, οὐ διάπονον. πολλάκις δὲ καὶ ἀσχήσας, μὴ ἀρέσαντος καθὰ βέλεται τοῦ ὑποτιθεμένου. ὁ δὲ θεὸς θελήσας μόνον, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παράγαγεν. ὅτως οὐδὲ ὁμοίως γεννᾷ θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ὁ μὲν γὰρ

esse destitutum natiuæ fœcunditatis partu partus autẽ, cũ ex seipso, id est ex propria substantia, generat. Atqui in filij generatione, impium est dicere, intercipi mediare tẽp tempus, aut post patrem, si filij substantiam generari: ex ipso enim id est ex patris natura, astruimus filij generationem. Cæterum si nõ à principio de derimus filium coexistere ei ex quo genitus est, mutationem substantiæ patris inducemus: nam cum nõ esset pater, posterius effectus est pater. Nam tametsi creatura postea facta est, non tamen ex Dei substantia: quippe quæ ex nihilo ad esse, uolũtate eius atq; uirtute perducta est: neq; ulla attingit mutatio Dei naturam. Et generatio est, ex substantia gignentis proferri quod gignitur, simile secundum substantiam. Sed creatio & factio est extrinsecus, et non ex substantia creantis & facientis, fieri quod creatur & efficitur, & dissimile prorsus secundũ substãtiam. In solo igitur impassibili, inalterabili, immutabili, & semper eodem modo se habente Deo, & generare & creare, impassibile est. Nam cum sumpte natura impassibilis sit, & indefluxæ substantiæ (ut qui simplex, & omnis excors cõpositionis) nõ aptus est substinere aut passionem, aut defluxionem, neq; cũ generat, neq; cum creat: neq; aliqua cooperatione indiget. Sed generatio quidem sine principio, & æterna, naturæ opus est, & ex substantia eius profecta: ita ut is qui generat, mutationem non subeat ullam: & ut non Deus primus, & Deus posterior sit, atq; additionẽ signet. Creatio uerò à Deo cum uoluntatis opus sit, non coæterna Deo est: quandoquidem suapte natura capax non sit, quod de non esse ad esse deducitur: coæternum illi esse qui sine principio, atque aliquid sempiternum esse. Quo modo ergo non similiter facit homo, atque Deus? Non similiter sanè. nam homo nihil ex non esse ad esse deducit: sed quodcunque facit, ex materia (quam præiacere oportet) facit, non uolẽs solum, sed præcogitans, & mente præeffigians quod est faciendum: & deinde manibus opus moliens, labore desudans & fatigatione: frequenter autem & alterans, cum exercitũ minimè procedat ut optabat: uerũ Deus uolens solùm, ex nihilo ad esse cuncta perduxit. Simili quoq; pacto, neq; similiter generat Deus & homo: nã

θεὸς, ἄχρονος ὤν, καὶ ἄναρχος, ὢ ἀπαθὴς, καὶ ἄῤῥυτος, καὶ ἀσώματος, καὶ μόνος ἀπερίληπτος, ἀχρόνως, καὶ ἀνάρχως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀῤῥύτως γεννᾷ, καὶ ἐκ τοῦ σωματοῦ. καὶ ἐπ' ἀρχῆς ἐχει ἃ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις, ὅτι τέλος. καὶ ἀνάρχως μὲν, διὰ τὸ ἄτρεπτον. ἀῤῥύτως δὲ, διὰ τὸ ἀπαθὴς, καὶ ἀσώματον. ἐκ τοῦ δὲ σωματοῦ ἀσωμάτου, διά τι τὸ ἀσώματον πάλιν, καὶ ὅτι μόνον ἐν θεῷ, ἀπόσκιαν ἐκτὸς. ἀπερίληπτος δὲ καὶ ἀκατακρίτως, διά τι τὸ ἄναρχον, καὶ ἄχρονον, καὶ ἀπερίληπτον, καὶ ἀσύντεκτον ἐχον. τὸ γὰρ ἄναρχον ἀπερίληπτον. τὸ δὲ χάριτι ἀπερίληπτον, ὅ πάντως ἄναρχον, ὥσπερ οἱ ἄγγελοι. γεννᾷ τοίνυν ὁ ἀεὶ ὢν θεὸς τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τέλειον ὄντα, ἀνάρχως καὶ ἀπερίληπτος, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίκτῃ θεὸς, ὁ χρόνῳ καὶ τροπῇ ἔχων τὸ φύσει, καὶ τὸ ὑπάρξειν. ὁ δὲ ἄνθρωπος διὰλογον ὡς γενητὸς γεννᾷ ὑπὸ γένεσιν τελῶν, καὶ φθορὰν, καὶ ῥύσιν, καὶ πλησμονὴν, καὶ σῶμα πρὸς κάμοντος, καὶ τὸ ἄῤῥεν, καὶ τὸ θῆλυ, ἐν τῇ φύσει ἔχοντα. ἐνδεὴς γὰρ τὸ ἄῤῥεν ἐστὶ τοῦ θήλεως βοηθείας.

Deus cum intemporalis sit, & sine principio, & impassibilis, indefluxæq; substantiæ, & incorporeus, & solus infinitus: intēporaliter, sine principio, impassibiliter, & absq; ulla defluxione, decisione q; substantiæ generat, & absq; commixtione, & neq; initium habet eius incomprehēsibilis generatio, neq; finem. Sine quidem initio, propter immutabilitatem: indefluxibiliter, propter impassibilitatem, & incorporalitatem: sine cōmixtione, etiam propter incorruptibilitatem, & propter unum solum Deū, nullo indigēs altero: infinitè & incessanter, propter id quòd sit sine principio, & intemporalis, & infinitus, & semper eodē modo se habens. Quod enim sine principio est, sine fine est: quod autē gratia, sine fine est, nō omnino caret initio, ceu angeli. Generat ergo Deus qui semper est, suum uerbum perfectum, existens sine principio & sine fine: ut non in tempore generet Deus, qui tēpore superiorem habet & naturam & substātiam. Homo autem quod contrario generet modo, dilucidum est: quippe qui generationi subiacet, & corruptioni, defluxui, & repletioni, corpore circundatus, marem & fœminam sua natura possidens. nam hic indiget masculus fœminæ auxilio.

COMMENTARIVS.

QVæ de summa trinitate pia & catholica religione sentienda sunt, breuibus hoc capite colligens Damascenus, primùm ea digerit & numerat quæ ad diuinam attinent substantiam, et communes Dei proprietates cuiq; personarum indiscretè congruentes edisserit. Inter quas dicit Deum esse uirtutem nulla mensura cognitam: quia uirtus est immensa & infinita, omnem refugiens mensuram, non modò corpoream, sed & spiritualem, scilicet captum mentis aut humanæ aut angelicæ. Est enim intellectus quodammodo mensura eorum quæ cognoscit, ut oculus eorum quæ uidet. quare ediuerso uirtus diuina quæ comprehensionem omnem mentis transcendit & exuperat, eectè nulla mensura cognosci posse dicitur. Eadem tamen uirtus, sola Dei propria uoluntate mensurata perhibetur: quia nihil aliud immēsam Dei uirtutem metiri potest, quàm sua uoluntas. Nam quæcunq; hæc uult, illa potest: & non modò potest, sed & facit. Omnia enim quæcunq; uoluit, Dominus fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Non tamen retroagitur sermo, ut quæcunq; possit Deus, illa & uelit. Quamuis enim unum & idem in Deo sit potentia & uoluntas, tamen ad plura se extendit potentiæ ratio, quàm uoluntatis efficacia. An nō possum (inquit filius) rogare patrem, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorū? & tamē neq; uoluit eogare patrem pro angelico subsidio, neq; pater illud exhibere uoluit, etsi potuisset. Et procul dubio multa potest Deus facere, quæ nec uult facere, nec facit. In nobis uerò non ita uirtus uoluntate nostra mensuratur: quandoquidem plura ambiat uoluntas nostra, quàm potentia. multa siquidem uolumus, quæ non possumus efficere, quia certo limite determinata est nostra potestas. Et econtrario multa possumus exequi, ut exercere uirtutum officia, quæ tamen nolumus. Itaq; tantam Dei uirtutem cum humilitate potius & tremore uenerari debemus, quàm temerè de ipsa disceptare, agitare controuersiam, & in dubium trahere an hoc uel illud possit, nec ne: & id unum ingenuè fateri cum omni religionis pietate, eam esse diuinam uirtutem, cui nihil difficile, nihil impossibile. Non enim erit impossibile (inquit angelus ad sacrosanctam uirginem) apud Deum omne uerbum. Et ut sacrum testatur euāgelium, Apud Deum omnia possibilia sunt. Idcirco conantes diuinam metiri uirtutem, & ad quantum se extendat, quæstionibus non ad sobrietatem sapientibus determinare, an ad infinitum producendum, aut hominem natura impeccabilem, aut creaturam rerum per creationem productricem, & reliqua id genus quæ indignè de

gnè de Deo discriminantur à plerisq; nihil planè aliud eniti uidentur, quam quòuam modo infinitam dimetiantur lineam omni mensura superiorem. Insuper & diuinam grauiter offendere maiestatem suo temerario ausu uidentur, quæ sanctam uirtutem reuerendam nobis & timendam non discutiendam proposuit. Præterea cum dinumerans author ea quæ diuinam nobis insinuant superexcellentiam, & ultra omnia supereminentiam (quia de numero omnium non est, nec intrà illorum sortem aut ordinem collocatur: sed omnia præcedit, omnia præuenit, supra omnia eminenter excipitur. quemadmodum unitas non est de numerorum serie, sed omnem præuenit numerum, & individuè super omnem collocatur, numerorum omnium fons & origo. neq; centrum circuli de natura est aut conditione linearum ab ipso ad circumferennam protractarum, sed antecedit omnes illas lineas, & simplicissimum est illorum principium) dicit summam diuinitatem non ab alio esse habentem, aut quidquis eorum quæcunq; sunt: hanc innuit Deitatis conditionem, quod ab alio neq; habet esse, neq; quodcunque aliud eorum quæ sunt. ut quod ab alio non habet substantiam, uitam, rationem, aut talia consimilia rebus congruentia. Nam per se & seipsoi hæc omnia supereminenter habet & absolutè. A quo enim alio hæc acciperet? an à superiori? sed quomodo, si Deus summum bonum sit & summè potens, superiorem & uirtute maiorem habebit? Neq; ab æquali hæc omnia suscipere Deus posset. Nam ex prius ostensis, unus solus est Deus. Oporteret autem æqualem illi, etiam Deum esse, cũ non possit id quod non est Deus, ipsi Deo æquari. Neque ab inferiori ente posset Deus hæc omnia habere. nam inferiora à superioribus suscipiunt, & posteriora à prioribus: non autem econuerso. Non enim unitas à numeris est, & centrum à lineis. Ita & supereminentissima diuinitas cuique entium pro suo gradu, suam sortem rationemq; communicat. ut inanimis rebus distribuit esse, plantis uiuere, animantibus sentire, hominibus ratione uti ac intelligere, cœlestibus spiritibus supra hominem intellectu uigere. Perinde atque sensibilis sol à nullo corporum suam lucem primitiuam sortitus, sed omnibus luculenter supereminens, cuique corporum pro suo captu atque modo, luminis sui splendorem dispartit: cœlo & aeri sereno, amplius: densæ autem caligini, aquæ, & terræ minus. Hoc ipsum & beatissimus Dionysius in multis diuinorum operum suorum locis affirmat (ex quibus hæ proprietates diuinæ in præsenti capite expressæ, sparsim collectæ uidentur) præsertim in primo capite diuinorum nominum, cum dicit: Quoniam uerò ut bonitatis subsistentia, ipso esse suo est omnium subsistentium causa, Boni authorem summæ diuinitatis prouidentiam ex omnibus creatis laudare conueniet. Circa ipsam enim, & ipsius causa, sunt omnia: ipsaq; est ante omnia, & in ipsa cuncta consistunt. atque eo ipso quod est, uniuersa producta sunt atque subsistunt, ipsamq; desiderant omnia. Consimiliter in prima parte quarti capitis diuinorum nominum ait. Bonumq; illud est (ut sacra testantur eloquia) ex quo subsistunt omnia, suntq; ueluti ex absolutissima causa producta, & in quo omnia constant, ac ueluti in omnipotente recessu præsidioq; seruantur: & ad quod omnia ueluti ad finem finem conuertuntur, & quod appetunt omnia. Demum in quinto eiusdem operis capite, diffusè eandem explicat sententiam. Deinceps author trium diuinarum personarum singulares proprietates (quibus adinuicem discernuntur) exprimit. Inter quas patrem, omnium principium & causam nuncupat: quod non modo creata omnia, sed & filius & spiritus sanctus ineffabiliter suam ab eo ducunt originem. Vocat item ipsum, unius solius naturæ patrem, quia quamuis multi per gratiam adoptionis & participationem diuinitatis, filij Dei dicantur (nam dedit eis, ut ait Ioannes, potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius. Et, Beati pacifici, quoniam filij Dei uocabuntur) solus tamen Dominus & saluator noster, naturæ Dei filius est, et unigenitus: non gratia & adoptione: hinc unus dicitur, non ut unum, numeri nomen sit, cuius inueniatur secundum & tertium: quemadmodum unus est homo, cum & secundus inuenitur homo & tertius, sed ut nomen sit uniuersitatis, & uniuersa eius generis designet, tantundemq; ualeat atq; unicum, sicut & unus est sol, cum neq; secundus sit, neque tertius. Nuncupat item Damascenus patrem præ largitorem spiritus sancti: non quia prius mora aut duratione ab eo quàm filio procedat spiritus, aut quia eum antè largiatur pater hominibus quam filius, sed quia id pater à seipso habet, quod spiritum sanctum largiatur: filius uero idipsum à se nõ habet, sed patre, quod eiusdem spiritus sit largitor. Huiusmodi autem causalitatis ratio & ordinis, non autem temporis aut dignitatis præcessio insinuatur, cum pater ipsius spiritus prælargitor appellatur. Cæterum ipsius filij Dei depromens: consequenter author proprietates, præcipuè eam astruit, & validis fulcit rationibus, quod filius patri coæternus est, & ab æterno ex eius substantia genitus, quo Arrianam impietatem prorsus eludat & destruat, oblatrantem, quòd non semper Deus, pater fuit, neque semper fuit Dei uerbum: sed fuit, quando Deus pater non fuit. Dei autem uerbum, ex non existentibus factum est. Existens enim Deus (inquit impius Arrius) non existentem ex non existente fecit: quapropter & fuit aliquando, quando filius non fuit. Creatura est enim (ait) & factura filius: neque similis patri secundum substantiam, neque uerus est filius, neque uera sapientia eius, neque uerum naturaliter patris uerbum est, sed unus quidem creaturarum & facturarum est. Abusiuè autem dicitur uerbum & sapientia factus, & ipse existens in proprio Dei uerbo, & in Dei sapientia: in qua & omnia & ipsum fecit Deus. Vnde & conuertibilis est & mutabilis per naturam, sicut & uniuersa rationalia. Peregrinum enim & extraneum & remo-

tum est uerbum à paterna substantia: & inuisibilis est filio pater. non enim perfectè & integrè nouit filius patrem, neq; eum perfectè uidere potest: nam nec suam substantiam nouit filius, sicut est. Propter nos enim factus est, ut nos per eum tanquam per instrumentum crearet Deus: & nequaquam substitisset, nisi nos Deus facere noluisset. Verum has insanias haereticorum & blasphemias in supremam Christi diuinitatem (quas Historia tripartita libro primo latius explicat) sacrorum eloquiorum sententijs prorsus contrarias, damnauit sacra synodus Nicena, in expositione fidei inibi facta. genitum, naturaq; non factum Dei filium, & homousion patri atque consubstantialem. pieq; religioseq; praedicandum statuit, id postremum in calce subiungens: Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quia ex nullis extantibus factus est, aut ex alia substantia dicunt esse, aut conuertibilem uel mutabilem filium Dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Eadem quoque impietas ex disputatione beati patris Athanasij contra Arrium de filij Dei consubstantialitate cum patre, & commentarijs Cyrilli in euangelium Ioannis, praesertim in explanatione huius sententiae, Et, Deus erat uerbum, multifariam confutatur. Demum & hoc loco Damascenus eandem haeresim, pestiferamq; patris mendacij adinuentionem insectatur, cum ait: Non enim ex non ente ad esse deductus filius Dei. Siquidem consentiunt omnes, hanc esse relatiuorum naturam & conditionem, ut posita se ponant, & peremptа se perimant. simul itaque sunt pater & filius. Si igitur ab aeterno fuit pater, ab aeterno fuit & filius: cum tũc pater dici non posset, quando filium non habuisset. Et reuera huic coaeternitati filij astipulatur scriptura, cum sapientia Dei (quae secundum Paulum Christus est) de seipsa Prouerbiorum octauo dicit: Dominus possedit me in initio uiarum suarum. Antequam quicquam faceret à principio, ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: ante omnes colles ego parturiebar. Et Ecclesiastici 24. capite, diuina itidem sapientia de seipsa hoc perhibet testimonium: Ego ab ore altissimi prodij, primogenita ante omnem creaturam. Rursum Psalmo 109. pater ad filium: Ex utero ante luciferum genui te. Denique Ioannis 17. capite filius ad patrem orans, ait: Et nunc clarifica me tu pater apud semetipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. Quod si subterfugium quaerens aduersarius dixerit, ab aeterno quidem Deum fuisse, sed non semper fuisse patrem: quia immo cum prius non fuerit pater, neque filium habuerit, postea & filium adeptus est, & effectus est pater: Id non rectè, nec uerè dictum esse facilè conuincitur. quoniam tunc Deus demutatus esset secundum propriam substantiam, de non patre factus pater: & qui prius ex sua substantia filium non genuisset, postea eundem gigneret. quod sine mutatione fieri non posse, haec inferiora facile commonstrant. Quare consequens esset, Deum mutationi subiacere, & mutabilem esse, contra hanc scripturae sententiam, Ego Dominus, & non mutor. Et iterum, Non est Deus ut homo, ut mutetur. Et rursum: Et sicut operatorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es. Neq; exemplum ad diuinam (quae ineffabilis est) generationem intelligendam, sumi debet ex humana generatione in hoc, quod longo quidem tempore quispiam secundum substantiam homo est, antequam sit pater. Nam ea ex parte ipsius uestigij à ueritate disproportio est, cum non sit filius patri coaeuus apud homines, in diuinis autem filius patri coaeternus. Sed quemadmodum mens foecunda nunquam sine intimo est uerbo, & sol intimam habet immanentemq; semper lucem, & lux ipsa splendorem sibi coaeuum & ex seipsa prodeuntem: ita pater filium ex seipso ab aeterno genitum, & in se semper manentem. Nempe ad coaeternitatem filij ex uestigijs dinoscendam, potius his rerum inferiorum exemplis uti debemus, in quibus est coaeuitas. Demum si confingat aduersarius, patrem ex sua substantia filium non genuisse, sed aut ex nihilo deduxisse ad ortum, aut ex aliena substantia: id absurdum penitus, & impium. Nam qui caeteris rebus naturalem largitus est foecunditatem, ut illam eminentius in se habeat oportet. Quae enim inferiorum sunt, superemi nenter & superexcellenter in Deo comperiuntur. Atqui in negotijs & animantibus, foecunditas, perfectionis & uirtutis est argumentum & commendatur, sterilitas autem imperfectionem arguit & impotentiam, atque reprobatur. Enimuero fertilem arborem & opportunum ferentem fructum commendat agricola, sterilem uero securi excidit igni consumendam. Pecorum etiam foecunditas expetitur, infertilitas damnatur. Coniugia foecunditate prolis conseruantur, sterilitate uerò nonnunquam diuortio separata leguntur. Caeterum maiorem foecunditatem sortitur mens humana, sui, aliarumque rerum notionem (ubi exculta fuerit) efformans, suamq; assidua meditatione enutriens prolem. Rursum maiorem foecunditatis efficaciam habet mens angelica, potiori uirtute ad spiritualis foetus productionem praedita. Credenda est igitur mens diuina carere foecunditatis perfectione: à qua rebus omnibus (cuique pro sua natura) propagationis est tradita uirtus? Minime. Alioqui deesset Deo quicquam perfectionis, quod tamen in creatura conspiceretur. Hinc apud Esaiam cap. 66. hanc adimit animis nostris absurditatem Dominus, dicens: Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus exercituum. Si ego qui caeteris generationem tribuo, sterilis ero? ait Dominus Deus tuus. Atqui partus generatio est ex substantia parientis & gignentis, ipso quidem genito omnino secundum naturam existente persimili ei qui genuit. Siquidem manca censetur illa genitura, qua genitum gignenti secundum naturam non assimilatur, & imperfectionis quiddam prae se ferens, ut cum ex asino & equa

equa gignitur mula. Itaq; si pater non ex sua substantia filium genuisset, sed uel ex nihilo, aut aliena produxisset substantia: tã non uerè pater diceretur, sed falsò adornaretur nomine: & filius non uerus & naturalis esset filius, sed adulterinus, & solo nomine honoratus, quod est sacræ scripturæ omnino repugnans. Quod si quis contendat cum Arrio, intercipi mediarei; tempus in filij generatione, ut æternis sæculis ante fuerit pater quàm filium genuerit, & longo tempore post patris subsistentiam filius genitus: cogetur ascribere impotentiam patri, qua impeditus fuerit ne prius filium genuerit, minoremq; omnipotenti Deo tribuet uirtutem quàm luci, splendorem sibi coæuum assidue gignenti. Quinimmo detrudet ipsum ad illam uirtutis angustiam & imbecillitatem, quam habent uitam sortita corpora naturalia, uegetabilia inquam & animalia. Hæc siquidem non ut primùm edita sunt in lucem, ex sua substantia similem producunt speciem, quod imbecillia nimium sint, & necdum satis uirium assecuta ad producendum sui simile. Hinc inter ipsorum ortum & sui similis productionem necesse est intercipi, mediarei; tempus, quo paulatim ad robur & complementum perducantur, atq; ad sobolis gignendæ uirtutem. Cogetur etiam qui hanc interceptionem & mediationem durationis ponit inter Dei patris existentiam & filij eius generationem, ipsi patri impingere mutationem, ut paulò superius dictum est: quia secundum substantiam suam, naturalemq; operationem mutatus esset, cum de non gignente factus esset gignens. Sed instabit quispiam, totum hunc mundum factum à Deo, cum prius non extitisset: non tamen idcirco confici, mutabilitatem aliquam in Deo fuisse, quamuis prius fuisset non producens mundum, & postea producens. Neque igitur rectè colligetur, Deum mutationi esse obnoxium, si prius non fuerit pater, & deinde effectus sit pater. Huic obiectioni respondet Damascenus, magnum esse discrimen inter hoc & illud, filij inquam generationem & mundi creationem, neq; similitudinis rationem æquam esse, aut rectè inter hæc sumi. Nam mundus nequaquam ex Dei substantia factus est, sed ex nihilo ad esse prodijt, nulla quidem in Deo facta mutatione, sed in ijs duntaxat rebus quæ ad esse sunt deductæ. Complura liquidem uicissim contradictionorum suscipiunt denominationem sine aliqua sui mutatione: permutatò quopiam altero, ratione cuius fit hæc prædicationum alternatio. Vt idem nummus secundum substantiam minimè demutatus, solo principis arbitrio & placito nunc maioris, nunc minoris, nunc uero nullius est precij & duorum similium uno permutato in contrarium, alterum à similitudinis ratione decidit. Sic planè Deus prius non condens mundum, factus est cum uoluit mundi conditor sine transmutatione aliqua, aut dissimilitudinis obumbratione. Facit enim Deus & gubernat mutabilia immutabiliter, corporalia incorporaliter, & temporalia intemporaliter, sicut & mens humana intelligit, ita bilisq; manens (ut inquit Boetius) dat cuncta moueri. Generatio autem filij est ex propria patris substantia natiuitas eius, qui gignenti secundum naturam omnino similis est: quæ quidem si prius non fuerit, non potest postea fieri, nisi circa gignentem accidat mutatio. Insuper filius in diuinis æterna natiuitate genitus, ut patri consubstantialis, ita eidem per omnia similis est & æqualis. Mundus uero factus à Deo, neque eidem coessentialis est neque connaturalis, neq; ad ipsius æqualitatem & similitudinem accedit, sed in proportionali dissimilitudine ac inæqualitate ab eo distat. Et multiplex nimirum differentia inter diuinam generationem & creationem ab authore assignatur, tum quod illa naturalis sit operatio, & à natura proficiscatur, hæc uero à uoluntate. quemadmodum in humanis rebus filij à patre productio, per modum naturæ fit: ædificij uerò extructio, à uoluntate artificis, molientis opus cum placitum ei fuerit. Tum quod generatio æterna est, & ab æterno gignente, æternè genitus eius filius, illi prorsus coæternus. Vt non Deus primus, & Deus posterior fit: sicut hic ait Iuuenca. Vnde ex eo dicto Esaiæ 42. capite superius ab authore adducto, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit: elidit ualidè Augustinus impietatem Arrij, contendentis Dei filium post patrem esse genitum. Quem quidem filium si Deum esse fateatur, ut debet: non posset Deus pater illud Esaiæ uerbum uere enunciare: quia post ipsum esset formatus alius Deus, utpote filius eius. Neque quidem filius id uerè protulerit dictum propheticum, quia ante eum alius esset Deus, scilicet pater. At uerò posita filij cõæternitate cum patre, neque Deus primus neque Deus posterior ponitur, neque substantiæ diuinæ signatur additio siue multiplicatio, cum filium patri annectimus: quemadmodum in rebus sensibilibus designatur, cum patri filius adijcitur. Nam in humana generatione filius non eiusdem est cum patre substantiæ secundum numerum, sed à patris est substantia separatus. In diuina uero, filius patri prorsus est consubstantialis. Creatio uero æterna esse non potest, quia nulla creaturæ suo authori æquari ualet, aut naturæ perfectione, aut potestatis amplitudine, aut durationis extensione: cum habeat creatura suos limites in omnibus determinatos, & certis definitos terminis, quos excedere non licet. Quocirca manifestum est, mundum non potuisse æternè productum esse: aut creaturam Deo coæternam dari non posse, non quidem propter Dei impotentiam, sed creaturæ defectum, quæ non admittit æqualem cum suo authore durationis protensionem. Quis enim in nubibus æquabitur Domino (clamat scriptura) aut similis erit Deo inter filios Dei? Et si nulla possit inueniri creatura æquam cum Deo sortita plenitudinem, incircumscripta, omnia implens, & per omnia means, & quæ sit ubiq;, protinus ratio insinuat, nullam itidem assignari posse quæ interminatã habeat, & principij finisq; expertem durationem, quod infinita expansio & diffusio creaturæ conditioni repugnet, itidem & immensa duratio. Ita enim plenitudo infinita ad æ-

ternitatem habet in Deo connexionem, ſicut magnitudo ad tempus in rebus creatis: & quæcunque ſuæ plenitudinis & circunſcriptionis habent terminum, itidem & durationis. Quocirca ex hac authoris ſententia hic in litera expreſſa, quandoquidem ſuapte natura capax non ſit quod de non eſſe ad eſſe deducitur: coæternum illi eſſe qui ſine principio, atq; aliquid ſempiternũ eſſe, diſſoluitur illorum interrogatio qui curioſe magis quàm utiliter percontari poſſent, cur Deus ab æterno mundum non produxerit, effeceritq; illum ſibi coæternum. Danda ſiquidem illis eſt reſponſio id (ut iam dictum eſt) naturæ mundi minime competiſſe, quòd ſuo eſſet factori coæternus. Sicut enim finitæ eſt molis, ita & ſuapte natura finitæ durationis. quare ſicut mundus non æquatur Dei immenſæ plenitudini, ita nec eius æternitati. Non igitur aſcribendũ eſt impotentiæ Dei, quod æternum non effecerit mundum, aut prius eum non condiderit, ſed ipſum, rerum creatarum conditioni attribuendũ eſt, quæ ſic factæ ſunt, ut quamoptimè earum naturis cõgruit, & fieri poſſunt. Demum ut apertior habeatur agnitio diſcriminis inter creationem & æternam generationem, autor ex artificiali cuiuſpiam operis compoſitione ſubinde manifeſtat creationem mundi à Deo factam, ut ex remoto quodam veſtigio ducamur in exemplaris cognitionem. Eſt enim ædificatio tenue quoddam creationis rerum veſtigium. Nam ſicut non ex ſubſtantia ſua, ſed extrinſecus, homo pro voluntate ſua domum conſtruit, non ſibi natura ſimilẽ, ita Deus mundum extrinſecus (nam ex nihilo) per modum voluntatis condidit, ſibi natura diſſimilem. Hinc non modo factor mundi dicitur, ſed & creator. homo uero, factor operis tantum. Siquidem factor eſt, qui extrinſecus, uel ex nihilo ſcilicet, uel præiacente materia quicquam producit: creator uerò, qui ex nihilo duntaxat aliquid ad ortum profert. Eſt itaq; factoris ratio diffuſior. Porro propter hanc creationis ad artis opificium aſſimilationem, recte Deus & artifex & opifex, architectus atque factor mundi nuncupatur. hinc Pſalmus 32. Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Verùm quanta ſit creationis ſupra humanum opus arte laboratum præſtabilitas atq; præcellentia, apertiſſimè docet litera, multiplicem illius diſcrepantiam expromens. Conſimiliter etiam hoc loco ex naturali hominis generatione, ut remotiſſima quadam imagine, declaratur ab authore æterna filij in diuinis generatio, exemplar & ueritas naturalis omnis productionis. Omnis ſiquidem res, ſiue ſubſtantia fuerit, ſiue accidens, auidiſſima conſpicitur ſui ſimilis producendi: ut lux ſui luminis, calor caloris: & quicquam aquæ aut ſpeculo obiectum, ſubitò ſuam efformat in illo effigiem: Sic ignis ignem gignit, & aer aerem, & res naturalis omnis ſuum conſimile ſecundum ſpeciem. In his autem quæ uita participant, in primis naturale potentiæ uegetatricis opus ponit Ariſtoteles, gignere ſuum ſimile, in omnibus quidem perfectis & integris uiuentibus compertum. Vt oliua producit oliuam, equus equum, & homo hominem. Sed quid ſibi uult hic tantus naturæ conatus rebus omnibus inditus? quid hæc auiditas conſimilis ſecundum ſpeciem indiuidui progignendi cõtendit? niſi multiplici indicio deſignare & oſtendere ineffabilem illam & æternam filij generationem, quæ per omnia ſcripta legitur. & maximè occultata, patet in omnibus, & patentiſſima latet. Verùm quanta Dei ſuper hominem eminentia & perfectio, tanta generationis diuinæ ſuper humanam, ut quæ ineloquibilis ſit & incomprehenſibilis, dicente Eſaia cap. 53. Generationem eius quis enarrabit? hinc facile eſt ex litera colligere multiplicem differentiam & diſproportionẽ, quaſi ex oppoſito, inter hanc & illam generationem. Porro ex hac inter conditiones diuinæ generationis enumerata proprietate, quod neq; initium habet eius incomprehenſibilis generatio, neque finem, & quod pater infinitè atq; inceſſanter generet filium, dilucidum euadit, eiſdem fermè rationibus aſſerendum eſſe, intimam filij à patre generationem neq; unquam deſinere, neq; deſituram in poſterum: quibus comprobatur, non habuiſſe unquam initiũ. Si enim Deus pater, prius ex ſua ſubſtantia gignere conceſſatur filium, poſterius autem nõ gignere, ex gignente, factus eſſet non gignens, & aliqua circa Dei ſubſtantiam admitteretur mutatio. perinde atq; ſi concederetur prius non habuiſſe filium, & poſtea adeptus fuiſſe. Maior itidem producendi uis adeſſe uideretur luci continuè ſplendorem ex ſe gignenti, & igni diffundenti ſine intermiſſione calorem, mentiq; humanæ intimam ſemper notionem producenti, quàm Deo, ab imaginis ſuæ uiuæ generatione ceſſanti. Demum propritum eſt actus, ſuam exercere operationem propriã atq; naturalem: & quãto perfectior eſt actus, tanto magis aſſiduus eſt ad obeunda naturæ ſuæ munia atq; officia: alioquin otioſus eſſet, & proprio uacans atq; deſtiturus uſu. Atqui propria & maxime naturalis operatio Dei, actus quidem abſolutiſſimi & ab omni potẽtia ſemotiſſimi, eſt intima ſuæ prolis generatio, ſicut omnia cum accidẽtia, tum ſubſtantiæ non obſcurum præſtant argumẽtum. Gignit igitur aſſiduè pater filium perfectiſſimum, ut ab æterno genuit, neq; ab huiuſmodi gignendi officio deſitu rus eſt unquam. Quocirca filius, & natus & ſemper naſci, genitus & ſemper gigni, dici poteſt. Illud quidẽ, quia non per partes, ſed ſemper tota & omnino perfecta eſt eius generatio, ut qui ſit ſummè ſimplex & indiuiduus. Hoc uerò, quia nunquam finem accipit æterna uatiuitas. Et in hoc manifeſtum eſt diſcrimen generationis huius diuinæ ab humana quæ finem habet, & tandem ex impotẽtia ceſſat, cum ingraueſcente ætate ſterileſcunt prius fœcundi parentes: ſicut & in alijs pleriſq; ſigillatim & certa quadam ſerie in litera digeſtis, hæ duæ generationes abinuicem diſcrepare dinoſcũtur. Præterea inter ſuperdiuinæ generationis proprietates affert & hanc author: quod Deus filium ſine defluxione ſubſtantiæ & abſq; commixtione alterius cõſortio generat. Nam in defluis ſubſtantijs, ut corporibus naturalibus, per defluxionem & deciſionem ſubſtantiæ gignentibus,

aliud

aliud est quod defluit, aliud à quo defluit. quare necesse est huiusmodi substātias compositas esse, & diuisioni obnoxias. Ex eo igitur quod Deus simplex est, incorporeus, impassibilis, & ab omni compositione maximè alienus: rectè comprobat author, patrem indefluxibiliter filium gignere, neq; unam substantiæ particulam per decisionem separatam, more propaginis humanæ filio tradere, sed totam eidem suam substantiam (qua tamen idcirco non destituitur) æternè gignendo filium, ipsi cōmunicare. Identidem agentia naturalia, siue quicquā arte siue natura producētia, propter suam impotentiam & insufficientiam cooperatione alterius causæ indigent, & in propaganda sobole alterius adminiculo atq; adiutorio. Atqui Deus per se sufficientissimus est & potentissimus. non igitur ad filij generationem, alterius cōmixtione aut cooperatione indiget, cum immensa sua naturali q; fœcunditate sufficiat solus æqualem sibi prolem edere. Verùm hanc diuinā generationem, & augustissimas eius proprietates luculentissimè disserit Cyrillus patriarcha Alexandrinus in cōmentarijs suis super Ioannem, hæreticorumq; uersutias sæpiusculè acriter insectatur.

DE PATRE ET FILIO. Cap. IX.

ἀλλ' ἵλιος ἔω ὁ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πᾶσαν γνῶσιν καὶ κατάληψιν ὑπερκάμινθος. δι' ἣν ἁγία καὶ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἅμα πατέρα, καὶ ἅμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀχρόνως, καὶ ἀῤῥεύστως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀκαταλήπτως, ὡς μόνος ὁ πᾶσιν ὅλως εἰδὼς θεός. ὥσπερ ἅμα τὸ πῦρ, καὶ ἅμα τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ τὸ πρῶτον τὸ καὶ μεταξὺ τὸ φῶς, ἀλλ' ἅμα· καὶ ὥσπερ πῦρ. τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀεὶ γεννώμενον, ἀεὶ δὲ αὐτῷ ὄν, μεθ' ἑαυτοῦ ἐξ αὐτοῦ χωρίζόμενον, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννᾶται, μεθ' ὅλως αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ' ἀεὶ δὲ αὐτῷ ὤν. ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς ἐκ τοῦ πυρὸς γεννώμενον ἀχωρίστως, καὶ δὲ αὐτῷ ἀεὶ μένον, ἴδιόν τινα ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ. πιότης γὰρ ἴδιον φυσικὸν ἐξ πυρός, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενὴς, ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἀχωρίστως, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ δὲ αὐτῷ μένων ἀεὶ, ἴδιαν ὑπόστασιν παρὰ τὸν τοῦ πατρὸς λέγω μὲν οὖν καὶ ἀπαύγασμα λέγεται, διὰ τὸ ἀνέκλειστον, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως, γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός, ὑπὸς δὲ καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον, καὶ ἀνυπόστατον, καὶ πάντα ὅμοιον ἔχειν πατρὶ εἶναι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. μονογενὴς ἦ, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. ἀδελφὸς γὰρ ὁμοιοῦται ἑτέρᾳ γεννήσει, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γενέσει. ἀδελφὸς γὰρ ἄλλος υἱὸς τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως ἔστι, ἄληπτός τις καὶ ἄγνωστος, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις. διὸ καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, αὐτοῦ εἰσι, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. ἅπερ ἐ σημαίνει ἐσίας διαφοράν, ἀλλ' ἀξίωμα,

AT nostro aspiret sermoni qui ultra omnia est, omnem comprehensionem & intelligentiā transcendens. Docet igitur sancta catholica & apostolica ecclesia, simul patrem, & simul unigenitum eius filium, ab eo genitum intemporaliter, indefluxibiliter, impassibiliter, & incomprehensibiliter, ut solus uniuersorum nouit Deus. quemadmodum simul ignis, & simul ab ipso lux: neque prius est ignis, et posterior lux, sed simul sunt. Et quemadmodū lux ab igne semper gignitur, semperq; in ipso est, & nequaquam separatur ab eo: hunc in modum & filius à patre gignitur, & nequaquam ab eo separatur, sed semper in eo est. Sed lux quæ ab igne inseparabiliter gignitur, in ipso semper manens, nō habet propriam substantiam præter ignem (nam natiua qualitas ignis est) uerùm filius Dei unigenitus, à patre inseparabiliter genitus & indiuisibiliter, & in eo semper manens, propriam habet subsistentiam præter eam quæ patris est. Verbum autē & splendor, effulgentiaq; dicitur, propterea quod incommixtibiliter, impassibiliter, intemporaliter, et indefluxibiliter, inseparabiliter ex patre genitus est: filius uerò, et character paternæ substātiæ, quia & perfectus est, & in propria subsistēs persona, & per omnia patri similis, præter ignascentiam. Vnigenitus etiā, quod solus ex solo patre singulariter est genitus. neque enim assimilatur alia generatio generationi filij Dei, quandoquidem neque ullus est alius filius Dei. tametsi enim spiritus sanctus à patre procedit: non tamen per generationē, sed per processionem. Alius autem hic subsistentiæ modus, incōprehensibilis, & incognoscibilis, quemadmodū & filij generatio. Quapropter quæcunq; habet pater, filij sunt, præter ignascendi proprietatē: quæ nō significat substātiæ differentiam, neq; dignitatis,

ἀλλὰ τρόπου ὑπαρξεως. ὡσπερ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἀγέννητος ὢν (πλάσμα γὰρ ὄν τοῦ θεοῦ) καὶ ὁ σὴθ γεννητὸς, (υἱὸς γὰρ ὢν τοῦ Ἀδὰμ) καὶ ἡ Εὔα ἐκ τοῦ Ἀδὰμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα, (ὑπὸ γὰρ ἐγεννήθη αὕτη) ὑπὸ φύσει ἀλλοίρεσιν ἀλλήλων, ἄνθρωποι γάρ εἰσιν, ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ. χρὴ γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ ἀγέννητον δ' ἑνὸς μὲν γραφόμενον, τὸ ἄκτιστον, ἤτοι τὸ μὴ γρόμενον σημαίνει. τὸ δὲ ἀγέννητον αὖθις ἄλλου μὲν γραφόμενον, ἀντὶ τοῦ μὴ γεννηθέντος. ἔστι μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, ἀδιάφορα οὐσία οὐσίας. ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἄκτιστος, ἤτοι ἀγέννητος· καὶ ἄλλη ἡ γεννητὴ, ἤτοι κτιστή. ἔστι δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον, οὐ διάφορα οὐσία οὐσίας. πάντως γὰρ ἕκαστος ζώων ἡ πρώτη ὑπόστασις ἀγέννητός ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος· ἐκτίσθαι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀκτίστου, διὰ λόγου αὐτὰ παραχθέντα εἰς γένεσιν. οὐ μὴν ἐγεννήθησαν, μὴ πρυπαρχούσης ὑστέρας ὑποστάσεως, ἐξ ἧς γεννηθῶσι. ἔστι μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαινόμενον, κοινωνοῦσι μὲν πρὸς τὰς ἁγίας θεότητος ὑπαρξθῆναι ὑποστάσεις. ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι. ἔστι δὲ τὸ δεύτερον σημαινόμενον οὐδαμῶς. μόνος γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρας ὢν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι. καὶ μόνος ὁ υἱὸς γεννητὸς· ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς γὰρ οὐσίας, ἀναρχως καὶ ἀχρόνως γεγέννηται. καὶ μόνον τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς οὐ γεννώμενον, ἀλλ' ἐκπορευόμενον, ὅπερ τῆς θείας διδασκάσης γραφῆς, τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως, ἀκατάληπτον ὑπάρχοντος. ἔστω δὲ εἰδέναι, ὡς οὐκ ἐξ ἡμῶν μετενήνεγται ἐπὶ τὴν μακαρίαν θεότητα, τὸ τῆς πατρότητος καὶ ἐκπορεύσεως ὄνομα. τἀναντίον δὲ ἐκεῖθεν ἡμῖν μετα δέδοται, ὡς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· διὰ τοῦτο κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. ὅταν δὲ λέγωμεν τὸν πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ μείζονα, ἢ προτέραν αὐτὸν τοῦ υἱοῦ χρόνῳ ἢ φύσει ὑποφαίνομεν. διὰ αὐτοῦ γὰρ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὅτι καὶ ἕτερόν τι, εἰ μὴ αὐτὸν τὸν πατέρα. τοιγαροῦν, ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη, καὶ οὐχ' ὁ πατὴρ ἐκ τοῦ υἱοῦ καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αἴτιος ὅτι τοῦ υἱοῦ φυσικῶς. ὡσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμὲν προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ πυρὸς τὸ φῶς. ὅτι δὲ ἀκούσωμεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, δεῖ αὖ-

sed subsistentiæ modum. Sicut Adam ingenitus est: plasma enim Dei est. & Seth genitus: nam filius Adam, & Eua ex costa Adam procedens: non enim ipsi genita est. neque ipsi natura differunt inuicem (homines enim sunt) sed subsistentiæ modo. Nosse autem oportet, ingenitum homonymum esse, & nunc non factum significare, nunc uerò non genitum. Primo quidem significatu, substantiæ à substantia discrimen internoscitur. Nam substantiarum alia est ingenita, ut increata: & alia genita, quæ scilicet creata factaq; est. Secũdo autem significatu, non substantiæ à substantia hoc pacto differentia sumitur. Nam cuiusq; speciei animalium, prima condita natura, ingenita est, sed non primo modo ingenita: creata enim sunt, & diuino uerbo ad ortum deducta: attamen genita, non ex præexistente altero eiusdẽ speciei, ex quo generarẽtur. Secundum igitur primam significantiam, conspirant conueniuntq; inuicem tres sanctæ deitatis superdiuinæ hypostaseis, id est substantiæ ac personę. cõsubstantiales enim & increatę sunt. Secundum autem alterum significatũ, nullo modo. nam solus pater ingenitus: non enim ex alia hypostasi, suę hypostaseos habet substantiam. & solus filius genitus: ex patris enim substantia sine initio, & intemporaliter genitus est. & solus spiritus sanctus ex patris substantia procedens, non genitus enim: sed procedens (sic diuina edocente scriptura) modo quidem & generationis & processionis incõprehensibili existente. Et hoc scire oportet, nomẽ paternitatis, filialitatis & processionis, nõ esse ex nobis ad beatã illam diuinitatẽ translatum, sed cõtrà (ut ait Apostolus) inde nobis traductum. Propterea (inquit) flecto genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra. Si autem dicimus patrem principium esse filij, & maiorem: non priorem ipsum filio aut tempore, aut natura ostẽdimus (per ipsum enim fecit & secula) neque secundum aliud quodcunque, nisi secundum causam. hoc est, quia filius ex patre genitus, non autem pater ex filio, & quia pater causa est naturaliter filij: quemadmodum non ex luce ignem proficisci dicere solemus, uerùm magis ex igne lucem. Quando igitur audimus principium, & maiorem filio patrem: tau-

sam

τὴν νόησιν. καὶ ὥσπερ ὁ λίγομεν ἑτέρας οὐσίας τὸ πῦρ, καὶ ἑτέρας τὸ φῶς, ὅτως οὐχ οἷόντε φάναι ἑτέρας οὐσίας τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν ἑτέρας, ἀλλὰ μιᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς. καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ αὐτοῦ πῦρ χεμένου φωτὸς, φαίνειν τὸ πῦρ, καὶ ὑπὲρ μιμεῖται ὄργανον ὑπουργικὸν ἔδει τοῦ πυρὸς, τὸ δὲ αὐτὸ φῶς, δυάμειν δὲ μᾶλλον φυσικὴν, ὅτε λίγομεν τὸν πατέρα, πάντα ὅσα ποιεῖ, διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ ποιεῖν, οὐχ ὡς δι' ὀργάνου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς τινὸς ἐνεργείας δυνάμεως. τὸν αὐτὸν λίγομεν τὸν πῦρ φωτίζειν, καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν, ὅτε πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ πατὴρ, ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ. ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς ὑπ' ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέκτηται. ὁ δὲ υἱὸς τελείαν ὑπόστασιν ἔχει παρὰ τὸν πατέρα ἐχώρις ὑποστάσεως, ὡς κἀκεῖνο παρεισάγειν. ἀδύνατον γὰρ ἐνεθλῶναι τῇ κτίσει εἰκόνα ἀπαραλλάκτως τὸν ἑαυτῆς τρόπον τῆς ἀγίας τριάδος παραλαμβάνειν. τὸ γὰρ κτιστὸν, καὶ σωθὲν, καὶ ῥευστὸν, καὶ τροπῆς, καὶ περίγραπτον, καὶ σχῆμα ἔχον, καὶ φθαρτὸν, πῶς σαφῶς δηλώσει τῶν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένον ὑπερφυέστερον θεῖον; πᾶσα δὲ κτίσις, ἁπλῶς ὡς πῆς πλείστοις τούτων ὑπέκειται. & πᾶσα κτὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, τῇ φθορᾷ ὑπόκειται.

sam intelligamus. Et quemadmodū nō dicimus alterius substantiæ ignē, & alterius lucem: hunc in modū fieri non potest, ut rectè dicamus patrē & filium alterius & alterius substantiæ, sed unius & eiusdem. Et quo pacto dicimus per eam lucem quæ ab ipso est, ignem illucere, & non ponimus organum administratorium ignis esse lucem quę ex ipso est, sed potius uirtutem naturalem: sic dicimus patrem quæcunque facit per unigenitum filium eius, non ut per instrumentum seruile, sed ut per uirtutem naturalem & substantialem facere. Et ut dicimus ignem illuminare, & rursus dicimus lucem illuminare: sic omnia quæcunque facit pater, similiter & filius facit. Sed lux quidem propriam subsistentiam præter ignem non possidet: filius autem perfecta subsistentia est, à paterna subsistentia discreta, ut suprà iam discussimus. Impossibile enim est in creatura compertam imaginem, in seipsa immutabiliter diuinæ trinitatis modum representare. quod enim creatum est, & compositum, & fluxibile, & mutabile, & circumscriptum, & figurā habens, & corruptibile, quomodo liquidē monstrabit, omnibus huiusmodi supereminentē, supersubstantialē, diuinā substantiam? Omnis autem creatura (ut manifestum est) compluribus illorū obnoxia est, & omnis secundum suijpsius naturam, corruptioni interituiq; subiecta,

COMMENTARIVS.

INeffabilem & incomprehensibilem filij Dei à patre generationem, Damascenus hoc loco declarat per aliam à supradictis de uerbo humano, & humana generatione, manuductionem, ui delicet ipsius ignis, intrinsecam sibi lucem, ut naturalem suam uirtutem gignentis. in qua quidem paternus igni, filius uerò luci apta proportione respondet. neq; id iniuria. Nam ut ignis fons est & origo intimæ suæ lucis, naturali fœcunditate illam aggignens: ita pater fons est & primitiua radix, principiumq; diuinitatis, quàm totam, integramq; filio communicat, & ignis nuncupatione in scripturis plerunq; designatur. ut ad Hebræos capite 12. Etenim Deus noster, ignis consumens est. Sacræ etiam literæ filium insinuant, ut claritatem à patre emanantem, & lucem. ut Sapientiæ septimo cap. De æterna sapientia (quæ Dei filius est) dicitur: Vapor est uirtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis. Et Ioannes cap. primo de uerbo Dei: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Demum Esaias apparitionē filij Dei in carne prænuncians, ait: Populus gentium qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: ambulantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. At quia nullum potest usquadeò propinquum dari diuinorum uestigium, quin disproportionem & dissimilitudinem maiorē sustineat cum suo exemplari & ueritate quàm conueniens tiam, in dato paradigmate ignis & lucis id discriminis est à diuinorum habitudine, quòd lux igni consubstantialis non est, sed accidentaria eius & naturalis uirtus, neq; propriam habens subsistentiam. neq; discretionem ab igne personalem: sed igni inexistens, ut forma suo subiecto. Filius autem Dei patri est consubstantialis, non modò super accidentia, sed substantias omnes eminentissimè locatus: propriam sortitus hypostasin, & discretionem habens à patre, singularémque subsistendi modum. Veruntamen quia in hoc uestigio cernitur quoquo pacto coæternitas filij

cum

cum patre, & inseparabilis immanentia atq; immansio: quamuis desit consubstantialitatis imitatio & coæqualitatis. In exemplo uerò generationis humanæ & propagationē filij à patre, conspicitur tenui umbraculo cōsubstantialitas filij cum patre, coæqualitas & naturæ similitudo: quamuis desit coæuitatis atq; immanentiæ representatio. Ex utroq; autem exemplo colligendo id quo utrumq; uestigium cum diuinis gerit similitudinem, & id prætermittendo in quo sistunet dissimilitudinem intelligitur Dei filius patri coæternus, & inseparabiliter immanens, consubstantialis, natura æqualis, ac per omnia similis. Vt planè perspiciatur primum uestigium id supplere, quod deest secundo: & secundum id exhibere, quod deest primo. At uerò utrumq; datorū exemplorum sigillatim ostendit ordinem, originem, & causalitatem duarū dictarum in diuinitate personarum. Vt enim pater inter homines ordine prior & origine, insuper & causalitatis ratione quàm filius & ignis, item ordine superior, origine & causalitatis habitudine, quàm sua lux: ita pater ordine prior filio, origine, & causalitatis eminentia. Deinde reliquarum denominationum à sacris literis filio Dei accommodatarum rationem sigillatim adaperit autor: cur scilicet ipse dicatur uerbum, splendor, effulgentia, filius, character paternæ substantiæ, & unigenitus. Verbum. Ioannis cap. primo. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbū. hoc erat in principio apud Deum. Splendor. Ad Hebræos cap. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Effulgentia. Sapientiæ septimo cap. Candor est enim lucis æternæ, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei. Filius. Psalm. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Character paternæ substantiæ. Ad Hebræos primo cap: ubi nostra translatio habet, & figura substantiæ eius: ab è græco sumptum habet, & character hypostaseos eius. Et quoniam hypostasis, substiterunam personamq; designat, pro quo hypostaseos nomine latinus interpres substantiam posuit: manifestum est ipsi substantiam nō pro natura, essentiaq; sumi, sed pro persona subsistentiaq; & individuo. ut quarta propositio quarti libri & uicesima prima sexti Ricardi de Trinitate amplius declarant. Vnigenitus. Ioannes cap. primo. Vnigenitus qui est in sinu patris: ipse enarrauit. Enimuero quamuis spiritus sanctus à patre habeat originem: non tamen filius eius, aut ab eo genitus dici debet. Tum quod filius per generationem à patre prodire debet. spiritus sanctus autem non per generationem & nativitatem à patre: sed alterius modi emanationem (quam processionem sacræ literæ nominant) sumit originem. Tum quod filius à patre immediatam ducere debet originem. spiritus sanctus autem processio à patre, mediata est: cum interstes sit inter utrumq; & intermedius filius. Rursum filius à solo patre debet prodire. At spiritus sanctus à patre & filio habet ortum. ut ex undecimo capite huius fiet dilucidum. Insuper ut quis dicatur filius: debet modo prodeundi primario, præcipuo & principali ab alio habere exortum. cum filij ad patrem habitudo sit inter omnes affinitates primā. Spiritus autem sanctus à patre originem trahit modo quodam minus principali & secundario: qui præsupponit filij generationem tanquam ordine & origine priorem. Est enim spiritus processio quoquo pacto (ut causalitate & ordine) filij generatione posterior, ut & spiritus filio. non autem duratione aut natura, cum utraq; æternā ut & immensa. Demum ut qui filij nomen habeat & geniti: debet a parente prodire ut naturalis eius imago, uiua, uera, & consubstantialis. Atqui spiritus sanctus non dicitur imago patris in sacris literis: sed potius similitudo, & signaculum consubstantiale atq; perfectum, patris & filij. Non igitur spiritus sanctus patris filius dici debet, aut ab eo genitus. Verùm hæc omnia ex sexto lib. Ricardi de Trinitate: perfectissimū sexta, octaua, & undecima propositione, & annotatis ibidē sunt clariora. Cæterum quia obijcere quispiam fortè contenderet: si patrem ingenitum dicimus & filium genitum, eos abinuicem substantia differre & natura. deinceps ostendit autor ingenitū & genitum ut sunt singulares diuinarum personarum proprietates, diuersum quidem designare arguere q; subsistendi modum: non autem substantiæ differentiam, sumpta ex rebus inferioribus similitudine. Adam (inquit) ingenitus est, id est, non genitus ex substantia alterius specie consimilis: cum Genesis secundo. de limo terræ formatus à Deo legatur. Seth autē genitus: nam ex substantia Adæ natus, & ei natura similis. Eua uerò non genita ex hominis substantia, sed ex costa Adæ formata. Immisit enim dominus Deus soporem in Adam, & tulit unam ex costis eius: & ædificauit eam in mulierem. Et tamen hi tres diuersō producti modō, non idcirco habent naturæ differentiam eiusdem enim naturæ sunt, scilicet humanæ. Ergo quamuis in supersubstituali deitate pater sit ingenitus, & filius genitus, & spiritus sanctus procedens, diuersumq; sortiantur subsistendi modum: non proinde substantiæ discrimen habent. Et ut idipsum fiat planius, duas subnectit author Ingeniti significationes, magno distantes intervallo, & ab inuicem diuersas. Nam ingenitum in prima acceptione, soli conuenit Deo & singulæ cuiq; personarum diuinarum, cum unaquæq; earum sit non facta & increata. Omnes autem creaturæ sunt hoc modo genitæ: quia factæ à Deo & creatæ. Ingenitum uerò in secunda significatione, alicui conuenit diuinarum personarum ut patri: alicui uerò non. nam filius hoc modo genitus est. Identidem ingenitum hac ratione sumptum aliquibus conuenit individuis creaturarum, ut ijs quæ in unoquoque animalium genere primò sunt à Deo condita. Aliquibus uerò non conuenit, ut ijs quæ in eadem specie primis illis individuis succedūt per naturæ propagationem, quando quidē illa sunt genita hoc secundo modo. Alia insuper est inter hos duos ingeniti modos discrepantia. Nam ingenitū primo modo & genitum ei oppositum substantiæ, arguunt differentiā. Qui enim fiet: ut eiusdē substantiæ sint increatum

tum & creatum, Deus & creatura? Ingenitū uerò ſecundo modo, & genitum ei oppoſitum, non oſtendunt neq; arguunt ſubſtantiæ naturæq; diſcrimen. Nam in unaquaq; animalium ſpecie prima indiuidua à Deo creata, ſunt hoc modo ingenita, & illis ſuccedentia naturæ lege, eiuſdem ſpeciei indiuidua ſunt genita: & tamen non ſunt hæc ab illis naturæ diſcrimen habentia. Ita & in diuinitate pater hoc modo ingenitus, & filius genitus, connaturales ſunt & conſubſtantiales. Et quo etiam nomina rebus humanis accommodari ſolita, ſcilicet paternitatis, filialitatis & proceſſionis diuinis itidem perſonis attribuimus In conſueto loquendi uſu, probè nos admonet autor ea primariè & primo loco diuinis eſſe attributa, & inde ad nos ſecundario & per quandam ſimilitudinem traducta: nempe denominationes perfectionem dignitatemq; deſignantes, primum exemplari, ueritatiq; congruunt: deinde uerò ob ſimilitudinis rationem attribuuntur & imagini atque veſtigio. Primùm enim & præcipuè Socrates dicitur homo, poſterius uerò eius effigies in ſpeculo aut pictura efformata, ob aſſimilationē quandam uocatur etiā homo. Atqui paternitas qua pater ab æterno genuit filium, primaria eſt & omnium aliarum paternitatum ueritas & exemplar. ut filius qua Deus omnium rerum pater eſt ratione creationis, & hominum ſecundum Deum regeneratorum pater per gratiæ adoptionem. Eadem ſuprema paternitas etiam ueritas eſt ad paternitatem hominibus conuenientem ratione propaganonis, dignitatis, ætatis, aut inſtitutionis diſciplinæ ac morum. Igitur ratio paternitatis primum Deo ob inenarrabilem filij generationē attributa eſt: deinde ex ea in cæteros paternitatis gradus rebus inferioribus congruentes deriuata. Quod enim primum eſt in aliquo genere, cæteris ut talia ſint & dicantur, cauſa eſt. Eodem modo de filij, regis, domini, & ſimilium nuncupatione eſt ſentiendum. Verùm id ex annotans ſecundi capitis ſexti libri Ricardi de Trinitate eliadit patentius. At uerò quoniā prædictum eſt filium patri per omnia æqualem eſſe & ſimilem: obijcere quiſpiam poſſet, patrem in ſacris literis uocari principium filij. ut Pſalm. 109. Tecum principium In die uirtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum. Patrem itidem dici maiorem filio, Ioan. 14. cap. Pater maior me eſt. & proinde patrem uideri perfectiorē aut priorem filio. Reſpondet Damaſcenus, utrunq; ſecundum diuinam naturā filij intellectum nihil aliud nobis deſignare debere, niſi patrem eſſe cauſam filij, & filio originem dare. & hinc ordine originēq; priorem eſſe, non autem ratione & natura. Neq; ſemper oportet cauſam eſſe potiorem uirtute perfectioneue, eo cuius eſt cauſa, potiſsimū in ſumma diuinitate, ubi cauſa & cauſalis eadem prorſus eſt ſubſtantia. Tametſi in rebus conditis id plerunq; uſu uenìat, ubi cauſa & effectus diuerſitatem habent ſubſtantiæ, & ubi aliud eſt cauſa, aliud uerò quod à cauſa proficiſcitur. Nihilominus patrem eſſe filio maiorem, plerisq; ſacrarum literarum interpretes excellentiſſimi ſentiunt potius accipiendum eſſe (ne detur hæreticis anſa & materia calumniandi æqualitatem filij cum patre, ſi id dictum ad filij diuinitatem referatur) ſecundum naturam humanam filij, ſecundū quam ad patrem erat iturus, & aſcenſurus in cœlum. ut eo in loco diſcipulis dixit: Quia uado ad patrem. quanquidem ſecundum diuinam naturam nuſquam à patre digreſſus eſt: ſemper illi intimus & immanens. Neq; id cuiquam abſurdum uideatur, quod ſecundum noſtræ mortalitatis naturam minor ſit patre filius. nam hoc pacto & ſeipſo minor eſt. exinaniuit enim ſeipſum, formam ſerui accipiens. quæ forma Dei (in qua patri æqualis eſt) longè eſt inferior. Eadem quoq; ratione Chriſtus ut homo, ſpiritu ſancto minor eſt. quicquid enim eſt minus uno æqualium, minus eſt & alijs. Sed hæc ex annotatis decimiſeptimi capitis ſexti libri de Trinitate Ricardi de ſancto Victore, amplius ſunt manifeſta. Demùm poſitam In principio capitis manuductionē de igne & luce proſequitur author, comprobans ex ea filij cum patre conſubſtantialitatem, quæ longè quidē uerior eſt in ipſa ueritate quàm propoſito veſtigio. Nam aliud eſt eſſe ignis, aliud lucis, diuerſamq; habent abinuicem naturam & eſſentiam. Ignis enim de genere ſubſtantiæ eſt, lux autem (ut paulo ſuperius hic dicit autor) natiua qualitas eius. Filius autem ſuperſubſtantialis ut pater, & ei cōſubſtantialis eſt: idemq; eſſe patris & filij. Sed quomodo (inquies) uerum ergo erit quod hic habet litera, ſcilicet, quod non dicimus alterius ſubſtantiæ ignem, & alterius lucem. Si enim non ſunt alterius ſubſtantiæ, eiuſdem ſubſtantiæ erunt. qui igitur fiet, ut alia ſit unius natura, & alia alterius? Verùm litera hoc loco intelligenda eſt, lucem non eſſe alterius ſubſtantiæ, ſeparatæ ab igne, quòd ſubſtantiam non habeat ſeiunctam à ſubſtantia ignis, ſed ei tanquam ſuo ſubiecto inhæreat. Ex hoc autem non recte conficias hanc aſſertoriam: idcirco lucem omnino eiuſdem eſſe ſubſtantiæ, naturæq; cum luce, quamuis negatiua ad rectam intelligentiam data ſit & admiſſa. Nam ſola illa deſtructoria ſufficit ad oſtendendum conuenientiam propoſitam inter ignem & lucem, ac patrem & filium. Cæterum quoniam ad maiorem longè identitatē accedunt pater & filius, quàm ignis & lux, nō modo tribuendum eſt quòd filius non eſt alterius ſubſtantiæ quàm pater: ſed etiam illud adnciendum, quod filius eſt unius & eiuſdem omnino ſubſtantiæ cum patre. quod poſterius de luce ad ignem non uſquaq; poſsis admittere. Rurſum lux, etſi organū non ſit adminiſtratorium ignis ſeparatum ab eo, aduentitium & acquiſititium (ſicut ſecuris, ipſius ſectoris) ſed uirtus naturalis, & à natura igni inſita: eſt tamen uirtus accidentaria, & in genere accidentium. Filius uerò non ſolum non eſt organum & inſtrumentum patris, per quod condidit ſecula, ut oblatrarunt hæretici: quinimmo ſuperſubſtantialis eſt uirtus patris. Vnde & beatus Paulus Chriſtum uocat Dei uirtutem & ſapientiam, in qua condita ſunt uniuerſa, per quam fecit & ſecula. Poſtremò ignis illuminandi uim ab altero non accipit, ſed primarium eſt illuminans. lux autem ab igne mutuatur illumi-

illuminandi uirtutem,& secundarium est illustrans. Ab ipsis autem duobus,igne inquam & luce, eadem prorsus illuminatio perficitur. Sic pater operandi potentiam habet non ab alio,sed seipso. Filius autem eandem sortitur efficaciam,non á se, sed á patre acceptam. & eadem omnino amborum operatio: potissimum quæ ad exteriora progreditur. hinc filius nihil sibi tribuens, omnia ad patrem(á quo & esse & facere accepit)refert. ut Ioannis quinto capite ait: Non potest filius á se facere quicquam,nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunq; enim ipse fecerit,hæc & filius similiter facit. Pater enim diligit filium,& omnia demonstrat ei quæcunq; facit. Postremum quòd omnis creatura secundum suipsius naturam corruptioni,interituiq; sit subiecta, dilucidum est ex eo, quod quicquid ex non esse ad esse prodijt,si suæ relinquatur naturæ,rursum ad non esse decumbet,unde cœpit exordium. solo autem indultu & gratia conditoris,angelicæ substantiæ & anima rationalis immortales sunt,& interitus immunes,secundum sanctas diuinitatis leges, & á sua sapientia constitutas. Nam si statam & definitam Dei ordinationem nõ respicis,sed absoluram eius potentiam,& angelus & anima hominis finem habere queunt. Quod enim primum durationis terminum & initium potest cuiquam rei dare,potest absolutè & secundum terminum atq; finem eidem ut libet dare,uel non dare. Deus igitur qui angelis & animę humanæ dedit principium durationis, potenit ijsdem si uolet & finem statuere. Et hæc quidem ex annotatis decimi cap. libri Ricardi de Trinitate fiunt notiora. in quo sanè primo libro,dignissima de æterno, æuiterno,& non æterno habetur theologia.

DE SPIRITV SANCTO. Cap. X.

IDentidem in unũ spiritum sanctum credimus,Dominum & uiuificãtem, ex patre procedentem, & in filio requiescentem,cum patre & filio simul adoratum,& conglorificatum, ut consubstantialem & coæternum Dei spiritum, rectum,principalem,sapientiq uitæ ac sanctificationis fontem, Deum cum patre & filio & appellatum & existentem: increatum,plenum,conditorem,omnitenentem,omnium effectorem,omnipotentem, infinitum, dominantem omni creaturæ,cum à nullo dominetur: deificantem,non deificatum: implentẽ,non impletum: participatum,nõ participantem: sanctificantem,non sanctificatum: paracletum, id est, consolatorem & patrocinatorem, ut qui aliorũ patrocinia suscipiat: per omnia patri & filio similẽ, ex patre procedentem, & per filium distributum, & participatũ ab omni creatura,& per semetipsum creantem, & ad essentiam deducentem uniuersa,& sanctificantem, & continentem, subsistentem, id est in propria persona existentem, inseparabilem, indigressibilẽ à patre & filio,& omnia habentem quæcunque pater habet & filius: præter ignascentiam, & generationem. Pater enim sine causa,& ingenitus: nam non ex aliquo est,ex seipso enim illud esse habet: neq; quippiam eorum quęcunq; habet, ex altero habet. ipse aũt magis principium est,& causa esse, & quomodolibet naturaliter esse omnibus. Filius uerò à patre nascibiliter, spiritus aũt sanctus & ipse à patre quidẽ nõ nascibiliter,sed processibiliter est. Et generationis & processionis

Ομοίως πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὸ κύριον, καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἀναπαυόμενον. τὸ τοῦ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς ὁμοούσιόν τε, καὶ συναΐδιον. τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, τὸ δοθὲν, τὸ ἐγκυμονικὸν, τῶν πηγῶν τῆς σοφίας, καὶ ζωῆς, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ. θεὸν σὺν πατρὶ, καὶ υἱῷ ὑπάρχον, καὶ πεφανερωμένον, ἄκτιστον, πλήρες, δημιουργόν, παντοκρατορικὸν, παντουργόν, παντοδύναμον, ἀπεριόδευτον, ἁγιαστὸν πάσης τῆς κτίσεως, οὐ ἁγιαζόμενον. πληροῦν, ἀ πληρούμενον. θεοῦν, ἀ θεούμενον. μετέχόμενον, ἀ μετέχον. ἁγιάζων, οὐχ ἁγιαζόμενον. παράκλητον, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. καὶ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' υἱοῦ μεταδιδόμενον, καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως. καὶ δι' ἑαυτοῦ κτίζον, καὶ διαιροῦν τὰ σύμπαντα, καὶ ἁγιάζον, καὶ συνέχον. ὑπόστατον, ὅτι οὐ ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον, καὶ ἀνυπόστατον τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ πάντα ἔχον, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ αἴτιος καὶ ἀγέννητος. ὁ γὰρ ἐκ τινος. οὐδ' ἑαυτοῦ γὰρ τὸ εἶναι ἔχει. οὐδέτι τῶν ὅλων πάρεστιν ἔχει· οὐδ' ἐπέρουσίαν. αὐτὸς δὲ μᾶλλον δίδωσιν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ τῶν εἶναι, φυσικῶς πρὸς πᾶσιν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννητῶς. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. καὶ ὅτι μὲν οὕτω φαμὲν γεννήσεως, καὶ ἐκπορεύ-

σεως μεμαθήκαμεν. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, ἀδηλοῦμεν. ἅμα δὲ τῷ ἐκ τοῦ πατρὸς γίνεσθαι, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐκπορεύεται. πάντα οὖν ὅσα ἔχει ὁ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ εἰ μὴ ὁ πατὴρ ὄντως, οὐδὲ ὁ υἱὸς ὄντως, οὐδὲ τὸ πνεῦμα. καὶ εἰ μή ὁ πατὴρ ἔχει τί, οὐδὲ ὁ υἱὸς ἔχει, οὐδὲ τὸ πνεῦμα. διὰ τοῦτο τὸν πατέρα, τοῦτ' ἔστι διὰ τὸ εἶναι τὸν πατέρα, ἔστιν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα. διὰ τὸν πατέρα, ἔχει ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα πάντα, ἃ ἔχει. τοῦτ' ἔστι, διὰ τὸ τὸν πατέρα ἔχειν αὐτά. πλὴν τῆς ἀγεννησίας, καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. ἐν ταύταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι, διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιαι τριὰς ὑποστάσεις, ἀκατάληπτος. ὅρος δὲ χαρακτηριστικὸς τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἀδιαίρετος διαμένων. φαμὲν δὲ ἐκάστην τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν συνθέτην φύσιν τελείαν γνωρίζωμεν, ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσι μίαν ἁπλῆν οὐσίαν ὑπαρτελῆ καὶ παντέλειον. πᾶν γὰρ ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον, σύνθετον πάντως ὄντως. ἐκ δὲ τελείων ὑποστάσεων ἀδιαίρετον σύνθεσιν γνοίσθαι. ὅθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσιν. ἀτελῶν δὲ ἔφαμεν, ὧν μὴ σωζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένου πράγματος. λίθος μὲν γάρ, καὶ ξύλον, καὶ σίδηρος, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ τέλειόν ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. πῶς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον οἴκημα, ἀτελὲς ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ οἶκος. τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φαμέν, ἵνα μὴ συνθέτην ὑπὸ τῆς θεάς νοήσωμεν φύσεως. σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαλύσεως. καὶ πάλιν γε ἀλλήλας τὰς τριᾶς ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα μὴ πλῆθος καὶ διαίρεσιν θεῶν εἰσαγάγωμεν, διὰ μὲν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὸ ἀσύνθετον, καὶ ἀσύγχυτον. διὰ δὲ τὸ ὁμοουσίαν, καὶ τὸ ἐν ἀλλήλαις εἶναι τὰς ὑποστάσεις, καὶ τῆς ταυτότητός τε τοῦ θελήματος, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς διυάμεως, καὶ τῆς οὐσίας, καὶ τῆς κινήσεως, ἵν' οὕτως εἴπω τὸ ἀδιαίρετον, καὶ τὸ ἓν εἶναι θεὸν γνωρίζωμεν. εἷς γὰρ ὄντως θεὸς, ὁ θεὸς, καὶ ὁ λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ

cessionis differentiam esse didicimus: at quis differentiæ modus, nequaquam. & simul esse filij à patre generationem, & spiritus sancti processionem. Omnia igitur quæcunque habet filius & spiritus sanctus, à patre habet, & ipsum esse habet. etsi non est pater, neque filius, neque spiritus. etsi pater quippiam non habet, neque filius, neque spiritus: & propter patrē, hoc est propter esse patrem, est & filius, & spiritus sanctus: & propter patrem, habet filius & spiritus quecunque habet. hoc est propter patrem illa habere, præter ignascentiam, generationem & processionem. In his enim solis personalibus proprietatibus, differunt ab inuicem tres sanctæ hypostases, hoc est subsistentiæ ac personæ, non substantia, sed characterismo propriæ hypostaseos indiuisibiliter discretę. Dicimus autem, unamquamque trium perfectam habere subsistentiam: ut non ex tribus imperfectis, unam compositam naturam perfectam intelligamus: sed in tribus perfectis personis, unam simplicem substantiam, superperfectam, & anteperfectam. Omne enim ex imperfectis coalitum, compositum prorsus est. ex perfectis autem subsistentijs, impossibile est compositionem euadere. unde non dicimus speciem ex subsistentijs, sed in subsistentijs. Et imperfecta pronunciamus, quæ speciem non saluant eius rei quæ ex ipsis absoluitur. lapis enim, & lignum, & ferrum, unumquodq; per seipsum, perfectum secundum propriam naturam: ad ædificium autē quod ex illis absoluitur, imperfectum unumquodq; illorum est. neq; enim est unumquodq; eorum secundum seipsum domus: perfectas igitur ipsas hypostases, personasq; dicimus, ut nullam in diuina natura cōpositionem intelligamus. nam cōpositio, principium diuisionis. Et rursus has tres hypostases in se inuicem astruimus, ut non multitudinem, & quandam deorum turbam inducamus. Per tres quidem hypostases, incompositum & inconfusum: per consubstantialem uero & immanentiam in se inuicem hypostaseon & identitatis, & uoluntatis, & operationis, & uirtutis, & potestatis & motus (ut sic dicam) inseparabilitatem, & unum esse Deum deprehendimus. unus enim uere Deus est, Deus & uerbum & spiritus.

COMMENTARIVS.

VArias spiritus sancti denominationes ex sacris literis & symbolo Niceno sparsim collectas, hoc loco digerit Damascenus: quarum singulæ possent (si id nimis operosum non uideretur) scripturarum testimonio fulciri. Sed non oportet recipientibus ultro & confitentibus ueritatem, testium nubem adducere, ut neq; soli adhærere faciam: præsertim cum cuiq; in sacrorum uoluminum lectionem uersanti, ad manum illa protinus obuia & prompta occurrant. Idcirco nonnullas earum nuncupationum peculiarem exigentes declarationem, in transcursu explanabimus. In primis quod spiritum Dei uocet sanctum, rectum, & principalem: colligit ex Psalmo 50. ubi orat prophera: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. At uerò Deum esse spiritum sanctum, etsi indubitata sit fide tenendum, non admittentibus tamen fidei sacramenta, ex sacris literis sanctissimi patres abunde id comprobant. Primùm ex eo beati Petri dicto ad Ananiam, Actuum quinto: Anania cur tentauit sathanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto? Non es mentitus homini, sed Deo. Vbi nec de patre, nec de filio habetur sermo: & ideo Deus ibidem discretè sumitur pro spiritu sancto, de quo superior est locutio. Idem quoq; ex Apostolo colligitur, primæ ad Corinthios duodecimo capite, de distribunone gratiarum spiritus dicente: Diuisiones uerò gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et diuisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem uerò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Ecce quem primo loco spiritum dicit, secundo Dominum nominat, & tertio Deum. quo prorsus eliminetur impietas Macedonij & suorum assectatorum, obgarrientium spiritum sanctum creaturam esse, patre & filio minorè natura, & utriusque seruum. Rursum spiritus sanctus creare & facere dicitur, testimonio Psalmi 103. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et Iob 33. cap. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. Firmare itidem cœlorum uirtutem perhibetur, Psalm. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Hæc autem, solius Dei propria sunt opera. Insuper spiritus sanctus ubiq; esse, & omnia replere asseritur. Psalmo 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò a facie tua fugiam? Et Sapientiæ primo capite: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Omnia itidem cognoscere etiam occultissima Dei mysteria astruitur. Paulus primæ ad Corinthios secundo cap. Quæ Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Et eodem loco: Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ad hæc, diuinorum munerum charismata quibus uult dispartitur. Ioannes cap. tertio: Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis. Paulus item primæ ad Corinthios duodecimo, enumeratis gratiarum donis quæ à Deo hominibus communicantur, subiungit: Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Præterea sacratissimam uirginem Mariam sine uiri consortio reddidit cœlesti prole fœcundam. Lucas capite primo: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Et Matthæus capite primo: Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Id autem, uirtutis creatæ nequaquam est opus. Deinceps blasphemia in spiritum sanctum grauior esse innuitur, quàm ea quæ fit in filium hominis. Hæc enim remittenda, illa uerò non remittenda prædicatur. Matthæus cap. 12. Quicunq; dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autē dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. In creaturam autē Dei dictum uerbum, haud difficile remittitur. Non est igitur ulla creatura spiritus sanctus, est itaque Deus. Denique quæ poterit uirtus creata omnium linguarum peritiam, diuinorumq; intelligentiam mysteriorum subitò in alios transfundere? quemadmodum spiritus sanctus die Pentecostes apostolos linguarum omnium eloquio peritos reddidit, omnemq; ipsos docuit ueritatem. Eosdem prius literarum expertes & ineruditos, repentino sito afflatu effecit totius mundi doctores, tubasq; altisonas, legem euangelicam per totum orbem personantes. Nam hoc quod cōtinet omnia, scientiam habet uocis. Vt igitur in præcelsi montis cacumine lucentem conspicimus solis radium, quem irreuerberata fixaq; acie in sole ipso recens ex orto contueri non ualeremus: ita sancti spiritus diuinitatem in apostolis (qui montes sunt Dei) ex admiranda illius operibus cognoscimus: eam tamen ob nostræ mentis imbecillitatem, in maiestatis illius sublimitate & celsitudine capere haudquaquam possemus. Est enim spiritus sanctus in seipso, ut clarissimum solis iubar in cœlo: idem uerò in apostolis, ut solaris splendor primùm exortus, in editis & arduis apparens montibus. Verùm hæc amplius & diffusius ex libro Didymi Alexandrini De spiritu sancto dinosci possunt. At uerò quoniam spiritus sanctus Deus est, omnium creaturarum habet dominium, & ipse nullius dominio subest: deificans est, & alijs summæ diuinitatis participationem consortiumq; tradens. non autem est deificatus, id est, in deiformitatem, deiq; assimilationem, gratia & indultu diuino assumptus. nam tunc natura Deus non esset, sicut homines & angeli sunt hoc pacto deificati. Identidem spiritus sanctus implet omnia suæ diuinitatis maiestate, non autem impletur: cum ab extrinseco, alienaq; substantia nō suscipiat suę naturæ proprietates. quin potius angeli & homines, beneficis eius largitionibus implentur. Eadem fermè ratione participatur spiritus sanctus: quia suscipitur secundum suorum munerum distributionem à creaturis, ut claritas solis ab aere. Non autem participat, quia ab elargiente externo non accipit suæ bonitatis munera. sed angelicæ substantiæ & mentes humanæ, illius donis participant: perinde atq; aer lumen à sole

mutuatur.

mutatur. Quòd autem à patre & filio per ineffabilem processionem suscipiat spiritus sanctus & suum esse, & naturales proprietates, & omnia quæ habet, non arguit spiritum sanctum esse participantem. tum quod pater & filius, eidem externi non sunt, nec dissubstantiales, sed omnino consubitantiales & immanentes: tum quod spiritus sanctus partem ab eis non accipit naturæ, bonitatis, aut sapientiæ: sed totam & in uniuersum perfectam absolutamq; deitatem, bonitatem, sapientiam, & hinc ab eis illa communicat potius, quod eadem cum ipsis à quibus accipit, habet omnino cõmunia. Participans autem dicitur, quod particulariter quippiam ab aliquo elargiente suscipit, & non omnino. Demùm & sanctificans est spiritus sanctus, quia sanctificationis donum aliis impartit, ut angelis & hominibus: non autem sanctificatus, quia à nullo extraneo sanctificationem mutuatus est, sed eam sibi naturalem habet, estq; immensus eius fons. Dicitur & appellatione græca paracletus, tum quod consolator est eorum qui in luctu & mœrore uersantur: & Deus est totius consolationis. Hinc Christus ad apostolos ait Ioannis decimoquarto cap. Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis. Et Psalmus 93. Secundum multitudinem dolorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. tum quod patrocinator est, & aduocatus, interpellans pro nobis, ne digna nostris malis à Deo pœna irrogetur, sed salutaris pœnitentiæ gratia conseratur. Hinc Apostolus ad Romanos octauo cap. scribit. Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Porrò hoc loco id grammaticum obiter annotare non fuerit incongruum, quod spiritus sanctus non paraclytus nominandus est, ut ferè omnes proferunt: sed paracletus, per e uocalem in penultima syllaba, & eam quidem productam. Nam hanc prolationem exigit græcę linguæ ratio, & significatio nominis iam explicata, ut Ambrosius Calepinus, & Franciscus Philelphus in suis epistolis, & ambo quidem græcæ & latinæ literaturæ peritissimi asseuerant. Nempe paraclytus (inquiunt) per y tenue, infamem, aut præter famam significat. nam παρὰ in huiusmodi compositione, præter uel diminutionem denotat. κλυτὸς uerò, fama declarat insignem, id quod inclytus probat. Itaq; paraclytus, à para & clytos nomine compositum est. Quod significatum ponere in spiritu sancto, absurdum & impium esset. At quoniam interdum e græcum apud nos in i transit, & ediuerso i græcum in e nostrum: tolerabilius id foret, & minus à recto deuium, si quis pro paracletus proferat paraclitus, penultima longa: & idipsum à latino scribat. quomodo in hymni illius cantatissimi, Veni creator spiritus, mentes tuorum uisita: secundo uersu poni conspicitur, Qui paraclitus diceris, donum Dei altissimi: quandoquidem lex & ratio carminis iãbici tetrametri (quæ in supradicta spiritus sancti laude & canico, exactissimè obseruatur) exigit secnndo loco dari carminis (utpote Qui paraclitus diceris, sicut & in quouis alio simili carmine) iambum constitui: & idcirco penultimam prædictæ dictionis paraclitus, syllabam esse longam. Sed de hoc amplius forasse quàm par sit, dictum censebitur. Denique participatum ab omni creatura spiritum sanctum intelligere debemus, secundum cuiusque modum & subsistendi rationem. ab angelis quidem mentaliter & intellectualiter, ab hominibus rationaliter, ab animalibus sensibiliter, à plantis uitaliter, ab inanimatis substãtialiter & essentialiter, quemadmodum lux solis in se uniformis, multiformiter à subiectis participatur corporibus. Enimuero spiritus sanctus lux est inuisibilis, cuncta perlustrans, continens & conseruans: sicut & in mundi exordio fuit, cuncta ad esse deducens. Nam (ut sacra testãtur eloquia) cum in principio creauit Deus cœlum & terram, spiritus Domini ferebatur super aquas, ad omnia suæ uirtutis efficaciam expandens. Veruntamen sicut filius, ita & spiritus sanctus suum esse, & quæuis alia, non à se, sed patre, ut fonte subsubstantialis deitatis habet: quod hoc familiari exemplo utcunque concipiamus. In igne splendor est & calor, diuersam habentes efficaciam: siquidem splendor illuminat, calor autem calefacit. Et haber utrunque, splendor inquam & calor, esse ab igni, & operari. Nempe lux ignea ab igne consequitur illuminandi uim, & calor igneus calefaciendi. Quod si non sit ignis, neque erit splendor igneus, neque calor. Intelligamus itaque igni patrem, splendori filium, & calori spiritum sanctum quoquo pacto respondere: cognoscemus ex infimo quodam uestigio filium & spiritum sanctum ut germina quædam & propagines deitatis, à patre originem & operandi uim omnem habere. Quod & filius ipse de se attestatur Matthæi undecimo capite: Omnia (inquit) mihi tradita sunt à patre meo. Et Ioannis quinto: Non possum ego à meipso facere quicquam: sed sicut audio, iudico. Rursum Ioannis octauo cap. A' meipso facio nihil: sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Demùm Ioannis decimosexto, filius de spiritu sancto loquens, ait: Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur. At quoniam sæpius dictum est, summam diuinitatem in tribus superdiuinis personis indiscretè, unialiter & indifferenter confitere, ne quis arbitretur ipsam deitatem ex tribus illis personis ut suis partibus esse coalitam & compositam, hanc compositionis suspicionem sustollit deinde Damascenus, & comprobat diuinam substantiam ex tribus prædictis subsistentijs minimè euadere constitutam. Quicquid enim (inquit) ex imperfectis conflatur, compositum esse necesse est, ut naturalia & arte cõstructa manifestè pandunt. Substantia autem diuina minimè est composita, cùm sit indiuidua & simplicissima. Non est igitur diuina substantia, ex tribus constitutra personis, ut per se imperfectis. Neque quidem ut per se integris & perfectis. Nam ex perfectis subsistentijs & indiuiduis, impossibile est quicquam unum simpliciter componi, tametsi unum aggregato aut artis collimento ex illis compingi

posit,ut exercitus unus aut una domus. Ex Socrate enim Platone & Cicerone(quorum quisque per se subsistit)nihil unum componitur. Siquidem species rerum ut humana, equina, aut lapidis, non ex subsistentijs est atque per se subsistentibus individuis,sed in subsistentijs consistit, saluatur & conseruatur. Cùm igitur supremæ deitatis personæ,perfectæ sint per se atque integræ, non potest ex eis intelligi composita diuina substantia. Præterea,quæcunque non seruant naturam, perfectionem,nec denominationem eius quod ex illis constituitur:ad tale compositum collata, imperfecta sunt. ut lapis & lignum,tametsi ad propriam comparata naturam, perfecta sint & integræ res naturales,ad ædificium tamen quod ex illis extruitur,sunt imperfecta: nam lapis neque naturam aut complementum habet domus,neque nomen domus sibi uendicat. Atqui subsistentiæ,personæq; diuinæ, ipsius deitatis perfectionem, naturam & nomen integrè & completè habent. Est enim pater Deus,& filius Deus,& spiritus sanctus etiam Deus. Non igitur imperfectæ sunt diuinæ personæ,aut ipsius diuinitatis componunt naturam:sed unaquæque per se perfectissima,& perfectionem omnem supereminens,& ipsarum in diuinitate est præter omnem compositionem trinitas. Nempe ut probè dicit author, compositio principium est diuisionis. Siquidem unumquodq; in ea diuiditur ex quibus componitur,aut partium distractione, aut mentis partes componentes distinguentis apprehensione:ut domus in ligna & lapides, & res naturalis in materiam & formam. Diuisio autem à Deo prorsus est aliena:ut qui omnem refugiat multitudinem. igitur & compositio eidem est incongrua. Postremùm id animaduertendum, quòd per inseparabilem trium diuinarum hypostaseon immanentiam in se inuicem,excluditur multitudo & pluralitas deorum, ut scitè annotat author. Nam quia se immeant & inhabitant tres personæ, eiusdem prorsus sunt substantiæ & essentiæ. Identitas autem & unitas diuinæ naturæ, nullam admittit deorum turbam. quare nec illa indigressibilis ipsarum immansio. Hinc cognitu non est difficile,cur non sint dicendi tres dij,aut plures dij:tametsi tres sint personæ,& quæq; earum sit Deus. Nam illa per multitudinis numerum locutione designarẽtur plures extra se inuicem,& separati, substantiaq; differentes,diuinitatis naturam sortiri:quod utique impium est sentire. Quemadmodum Ioannes,Petrus & Paulus,tres dicuntur homines,quia adinuicem diuulsi, diremptι & segregati,& cuiusque ipsorum substantia ab aliorum substantia numero discrepans. Itaque per tres hypostases,incompositionem & discretionem personarum deprehendimus. Per consubstantialitatem uerò earum & immanentiam,inseparabilitatem identitatis,uoluntatis,operationis, diuinorum processuum in creaturas: per exuberantissimam bonitatis communicationem (qui huc nomine motus intelliguntur)itidem & unitatem Dei agnoscimus. Aduertere demùm est operæprecium,nomen Deus nunc substantialiter & essentialiter sumi, pro habente diuinam substantiam, & tunc adæquè patri & filio & spiritui sancto conuenit:nam unà ipsis est diuinitas. Vt ad Galatas cap.3. Mediator autem non unius est,Deus autem unus est. Et ad Ephesios cap.4. Vnus Deus & pater omnium,qui est super omnes,qui per omnia,& in omnibus nobis: & in alijs pleraq; scripturæ locis. Interdum uerò accipitur idem nomen hypostaticè, personaliter & discretè pro una qualibet trium personarum. Nunc pro patre,ut Ioannis capite 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Et quarto ad Galatas cap. Cùm uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, natum de muliere,factum sub lege,ut eos qui sub lege erant redimeret. Interdum pro filio,ut Lucæ primo capite:Benedictus Dominus Deus Israel, quia uisitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et eodem loco: Per uiscera misericordiæ Dei nostri,in quibus uisitauit nos oriens ex alto. Nonnunquam & pro spiritu sancto, ut Paulus primæ ad Corinthios duodecimo cap. Et diuisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Et in Actis Apostolorum capite quinto,beatus Petrus ad Ananiam: Anania cur tentauit satlianas cor tuum,mentiri te spiritui sancto? Et paulo pòst: Non es mentitus hominibus,sed Deo. Verùm tamen quia pater principium est & fons diuinitatis filij & spiritus sancti,secundum originem sæpius in scripturis Deus discretè inuenietur sumi pro patre,quàm alijs personis. Itaq; cum dicit litera in fine capitis,unus enim uerè Deus est,Deus & uerbum & spiritus, primo loco Deus essentialiter sumitur & substantialiter,secundo uerò loco discretè & personaliter pro Deo patre.

DE TRIVM PERSONARVM DISTINctione, & de re & ratione. Cap. XI.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐπερόν ἐστι τὸ πρᾶγμα θεωρεῖσθαι, καὶ ἕτερον, τὸ λόγῳ καὶ ὑπονοίᾳ. ὑπὸ μὲν γὰρ πάντων τῶν κτισμάτων ἡ μὲν τῶν ὑποκειμένων διαίρεσις, πράγματι θεωρεῖται. πράγματι γὰρ ὁ Πέτρος τοῦ Παύλου κεχωρισμένος θεωρεῖται. ἡ δὲ κοινότης, καὶ ἡ συνάφεια, καὶ τὸ ἓν, λόγῳ καὶ ὑπονοίᾳ

OPeræprecium autẽ est nosse, aliud esse re cõsiderare, & aliud ratione atq; intelligentia. In omnibus sanè creaturis,distinctio suppositorum reipsa cõsideratur:re enim Petrus à Paulo distinctus cõcipitur. Cõmunio aũt & naturæ affinitas & unio ratione & intelligentia consti-

θεωρεῖται. νοοῦμεν γὰρ δὴ νῦν, ὅτι ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος τῇ αὐτῇ εἰσι φύσεως, καὶ κοινωνοῦσι μιᾶς ἴδιον φύσεως. ἕκαστος γὰρ αὐτῶν, ζῷον λογικὸν θνητόν, καὶ ἕκαστος σαρξ ἐστιν ἐμψυχωμένη, ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ. αὕτη οὖν ἡ κοινὴ φύσις, δεῖ λέγω δὴ θεωρητέα. τὰ δὲ ὑποστάσεις γε ἀλλήλαις εἰσίν, ἰδίᾳ δὲ ἑκάστη, καὶ καθ' ἑαυτὴν κεχώρισται, πλεῖστα τε διαιροῦσιν αὐτὴν ἀπ' ἐτέρας ἔχουσα. καὶ γὰρ τῷ τόπῳ διεστήκασι, καὶ χρόνῳ διαφέρουσι, καὶ γνώμῃ μερίζονται, τῇ ἰσχύϊ καὶ μορφῇ, ἔστιν ὅτε σχήματι καὶ ἕξει, καὶ πράσει, καὶ ἀξίᾳ, καὶ ἰδιότησι, καὶ πᾶσι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι. πλεῖον δ' πάντων, δεῖ μὲν γε ἀλλήλαις, ἀλλὰ κεχωρισμένως ἔστιν. ὅθεν καὶ δύο, καὶ τρεῖς ἄνθρωποι λέγονται, καὶ πολλοί. ἔστι δὲ καὶ ἰδεῖν πᾶσιν ἐν ἀνθρώποις τῇ κτίσεως. ἐπὶ δὲ τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀληθῶς τριάδος, τὸ αὐτάπλειν. ἐπεὶ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν καὶ γε, πράγματι θεωρεῖται, διά τε τὸ σωσιδίου, καὶ τὸ ταυτοῦσθαι τῇ οὐσίας, καὶ τῇ γε θελήματος, καὶ τῶν τῇ γνώμης σύμπνοιαν, τήν τε τῇ ὑπερουσίας καὶ τῇ δυνάμεως καὶ τῇ ἀγαθότητος ταυτότητα. ἐν ἅπερ ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα, καὶ τὸ γε ἔξαλμα τῇ κινήσεως. μία γὰρ οὐσία, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία γε ὁρμή, μία ὑπερουσία, μία καὶ ἡ αὐτὴ, τρεῖς ὁμοίας ἀλλήλαις, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ κίνησις δι' τριῶν ὑποστάσεων. γε γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἕτερον, οὐχ' ἧττον ἢ πρὸς ἑαυτό. τοῦτέστιν ὅτι διὰ πάντα γε ὡσίν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πλὴν τῇ ἀγεννησίας, καὶ τῇ γεννήσεως, καὶ τῇ ἐκπορεύσεως. ἰδιότης δὲ τὸ διακεκριμένον. ἵνα γὰρ θεὸν γινώσκωμεν, γε μόναις δὲ ταῖς ἰδιότησι τῇ τε πατρότητος, καὶ τῇ υἱότητος, καὶ τῇ ἐκπορεύσεως, διά τε τὸ ἄτιτον, καὶ τὸ ἀεπαῦν, καὶ τὸ τέλειον τῇ ὑποστάσεως, ἤτοι τὸν τῇ ὑπαρξεως τρόπον, τήν τε διαφορὰν γινώσκομεν. ὅτε γὰρ κατὰ τὸν διάστασιν, ὡς ἐφ' ἡμῶν δυνάμεθα, ἰδεῖν τῇ ἀπριγραπτου λέγω θειότητος. γε ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσίν, οὐχ' ὡς τε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὡς τε ἔχεσθαι, κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ἐγὼ γε δεῖ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ

considerátur. Mente enim concipimus Petrum & Paulum eiuſdem naturę eſſe, & unius naturæ communionem habere. Quiſq; enim eorum eſt animal rationale mortale: & quiſque eorum caro eſt animata, anima quidem rationali & intellectuali. Hæc igitur communis natura ratione eſt conſideranda. Nam ſuppoſita non in ſe inuicem ſunt. proprium quidem eſt unumquodque, & indiuiduum: igitur per ſeipſum ſeparatũ. Habet etiam plurima ipſum ab altero dirimentia. nam ea loco diſtinguuntur, & tempore diſcrepant, & ſententia dirimuntur, & robore & forma, uidelicet figura & habitu, & complexione, & dignitate, exercitio, & omnibus inſitis proprietatibus. Maximè autẽ omnium differunt, quod non in ſe inuicem, ſed ſeorſum exiſtunt. unde & duo, & tres homines dicuntur, & multi. Hoc autem in omni conſpici creatura promptum eſt. In ſancta autem & ſuperſubſtantiali, & omnia tranſcendenti, & incomprehenſibili trinitate, è diuerſo comperitur. Nam iſtic commune & unum re conſideratur, propter coæternitatem & identitatem ſubſtantiæ & operationis & uoluntatis, & conſilij cõſpirationem, & propter poteſtatis & uirtutis & bonitatis identitatem (non dixi ſimilitudinem, ſed identitatem) & propter unam motionis exuberantiam. una enim eſt ſubſtantia, una bonitas, una uirtus, una uoluntas, unus actus, una poteſtas, una & eadem, non tres ad inuicem ſimiles: ſed una, & eadem trium perſonarũ motio. unaquæq; enim ipſarum ſe habet ad aliam nihilo minus, quàm ad ſeipſam. Hoc autem eſt, quia ſecundum omnia unum ſunt pater, filius, & ſpiritus ſanctus, præter (ſi ita dicamus) ingignentiam, gignentiam, & proceſsionem Ratione autem & intelligentia hoc diſtinctum: nam unum agnoſcimus Deum, in ſolis quidem proprietatibus paternitatis, filialitatis & proceſsionis, ſecundum cauſam & cauſale, & perſonalem perfectionem, id eſt exiſtentiæ modum, differentiam intelligimus. Non enim localem diſtinctionem (ceu in nobis) poſſumus in incircunſcripta aſsignare Deitate (nam immanentes, & in ſe inuicem, perſonæ exiſtunt. non quòd confundantur, ſed quod ſe inhabitent quidem, ſecundum Domini ſermonem inquientis: Ego in patre, & pa-

τὰς ἐν ἐμοί, φύσεντος. ὅτι διλήματος διαφορὰν, ἢ γνώμης, ἢ ἐνεργείας, ἢ δυνάμεως, ἢ τινὸς ἑτέρου, ἢ τινα τῶν πραγματικῶν, καὶ διὰ τῶν ἐν ἡμῖν γινῶσι διαίρεσιν. διὸ δὴ πρὸς θεὸς λέγομεν, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν. καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ἵνα δὲ μᾶλλον θεὸν, τῶν ἁγίαν τριάδα, εἰς ἓν αἴτιον ἁγίᾳ καὶ πνεύματος ἀναφερομένην, καὶ συναπτομένην, καὶ συναλειφομένην, ἤγουν τῶν Σαβελλίου συναίρεσιν. ἑνοῦνται γάρ, ὡς ἔφημεν, οὐχ ὥστε συγχεῖσθαι, ἀλλ' ὥστε ἐχεῖσθαι ἀλλήλων, καὶ τῶν ἐν ἀλλήλοις περιχώρησιν ἔχουσι δίχα πάσης συναλοιφῆς καὶ συμφύρσεως. διὸ δὴ διαιρουμένην, ἢ κατ' οὐσίαν τεμνομένην, ἤγουν τῶν λαῶν διαίρεσιν. ἀμίγεις γὰρ ἐν μιγεισομένοις (εἰ δεῖ σωτόμως εἰπεῖν) ἡ θεότης, καὶ εἷς ἐν ἅλοις προσιὼν ἐκμένοις ἀλλήλων, καὶ ἀδιαστάτοις ἔσι, μία τὸ φωτὸς σύγκρασίς τις καὶ συνάφεια. ὅταν μὲν ἓν πῶς τῶν θεότητα ἐπίνοωμεν, καὶ τῶν πρώτην αἰτίαν, καὶ τῶν μοναρχίαν, καὶ τὸ ἐν καὶ ταυτὸν ἡ θεότητος (ἵν' ἔτως εἰπεῖν) κίνημά τι καὶ βούλημα, καὶ τῶν ἡ οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ κυριότητος ταυτότητα, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον. ὅταν δὲ πῶς τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ (τόγε ἀνειβίσθητον εἰπεῖν) ἃ ἡ θεότης, καὶ τὰ ἐκ τῆ πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκεῖθεν ἔντα, καὶ ὁμοδόξως, καὶ ἀδιαστάτως, τυγχάνει τὰς ὑποστάσεις τὸ ἁγίε, καὶ τὸ πνεύματος, τρία τὰ πῶς νοούμενα, ὡς πατὴρ ὁ πατὴρ, καὶ ἄναρχος, τυγχάνειν αἰτίου. οὐ γὰρ ἐκ τινος. εἷς υἱὸς, καὶ ὁ υἱὸς ἐκ ἄναρχος, τυγχάνειν οὐκ αἰτίου, ἐκ τῶ πατρὸς γάρ. εἰ δὲ τῶν ἀπ' χρόνε λάβοις ἀρχὴν, καὶ ἄναρχος. ποιητὸς γὰρ χρόνος, οὐχ ὑπὸ χρόνος. ἐν πνεῦμα, ἅγιον τὸ πνεῦμα, πῶς μὲν ἐκ τῶ πατρὸς, οὐχ' ὑπῶς δὲ, ἀλλ' ἐκπορεύτως, ὅτι τῶ πατρὸς ἐκπόντος ἡ ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν. ὅτι τῶ υἱῶ ἡ γεννήσεως, ὅτι ἐγεννήθη ὁ ἀγένητος. πῶς γὰρ; ὅτι τῶ πνεύματος, ἢ εἰς πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ εἰς υἱόν, ὅτι ἐκ πεπόρευται, καὶ ὅτι θεός. ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος. ἢ πῶς ἂν ἰδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα; εἰ γὰρ υἱὸς ὁ πατὴρ,

ter in me: neq; uoluntatis differentiam, aut consilij, aut operationis, aut uirtutis, aut cuiusuis alterius: quæ re ipsa & per totum aggignunt in nobis distinctionem. Quapropter neque tres deos dicimus patrem, & filium, & spiritum sanctum: sed unum potius, sanctam trinitatem, Deum, filio & spiritu sancto in unam causam, patrem uidelicet, relatis: non compositis, neque coniunctis secundum Sabellij contractionem. Vniuntur enim (ut diximus) non quod confundantur, sed quod in se inuicem habeantur, & quod ab inuicem habeant diseretionem, absque quacunque concretione & commixtione. Neque ex extra se stantibus, secundum substantiam diuisis, secundum Arrij diuisionem. Impartibilis enim in partientibus (ut paucis absoluam) diuinitas, & sicut in tribus ad inuicem contiguis solibus & indistanter se habentibus una est luminis commixtio & coniunctio. Igitur cum ad deitatem & primam causam respicimus, unicumq; principatum, & unam & eandem (ut ita dixerim) diuinitatis motionem & uoluntatem, & ad substantiæ, uirtutis, actionis, & dominationis identitatem: unum est quod in nobis ipsis imaginamur. Cum uerò ad ea in quibus est diuinitas, siue (ut exactius loquar) quæ sunt diuinitas, & ad ea quæ ex prima causa intemporaliter illic intelliguntur eiusdem gloriæ & absque separatione, hoc est, ad personas filij & spiritus: tres sunt qui adorantur, unus pater, & qui pater est sine principio, hoc est, sine causa: non enim ex aliquo. unus filius, & qui filius est, & non sine principio, hoc est sine causa: ex patre enim est. Si autem ex tempore principium sumas, & ipse sine principio: factor enim temporum est, non sub tempore. unus spiritus sanctus, prodiens quidem ex patre non filialiter, sed processibiliter, patre non discedente ab ingenito, quo pacto enim recederet? neque filio à generatione quia sit ab ingenito, quo modo autem maneat proprietas, mutata aut coincidens? si enim filius pater,

non

ὑὸν πατὴρ λυρίους. οὔτε γὰρ λυρίους πατὴρ. καὶ ὁ πατὴρ ὁ ὑός, ὁ λυρίους ὑός. οὔτε γὰρ λυρίους ὑός, καὶ γὸ πνεῦμα ἅγιον. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι μὲν πατρὸς ὁ λέγομεν ἐκ πνος. λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ ὑὸν πατρός. τὸν δὲ ὑόν, ὁ λέγομεν αἴτιον, ὁδὲ πατρός. λέγομεν ἢ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ὑὸν τοῦ πατρός. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγομεν, καὶ πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν. ἐκ δ' ὑὸς δὲ τὸ πνεῦμα ὁ λέγομεν. πνεῦμα δὲ ὑὸς ὀνομάζομεν. εἴ τις γὰρ πνεῦμα χριστοῦ ἐκ ἔχει, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. καὶ δι' ὑοῦ τε φανερωθῆναι, καὶ μεταδόθηναι ἡμῖν, ὁμολογοῦμεν. φησὶ γάρ φησιν. ἐμφύσησε καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου μιᾶ τις ἀκτὶς, καὶ ἡ ἴλλαμψις. αὐτὸς γὰρ ὄντως ὁ φωτὸς ἡ ἀκτὶς ος, καὶ ἡ ἴλλάμψεως. ἡμᾶς δὲ ἡ ἀκτὶς ος ἡ ἴλλαμψις ἡμῖν μεταδίδοται. καὶ αὐτὸς ὄντως ὁ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μετέχομεν ὑφ' ἡμῶν. τὸν δὲ ὑὸν, ὅτι τοῦ πνεύματος λέγομεν, ὅτι μὴν ἐκ τοῦ πνεύματος.

nō pater propriè. nā unus propriè pater. et si pater filius, nō proprie filius, unus enim proprie filius, & unus spiritus sanctus. Nosse aūt oportet nos nō dicere patrem ex aliquo, sed ipsum filij patrem. filium autem non dicimus sine causa, neque patrem: dicimus autem ipsum esse à patre, et filium patris. Spiritum uerò sanctum & ex patre, & spiritum patris nominamus. Ex filio autem spiritum sanctum non dicimus, sed spiritū filij nominamus. Si quis enim spiritū Christi non habet, nō est eius: diuinus inquit Apostolus: & per filium apparuisse, & nobis traditū confitemur. Insufflauit enim, et dixit discipulis suis, accipite spiritū sanctū. Quemadmodum autem ex sole radius & splendor (ipse enim fons est & radij & splendoris) at per radium nobis splendor tribuitur, & ipse est qui illuminat nos, & participatur à nobis. Porro filium neq; spiritus esse dicimus, neq; etiam ex spiritu.

COMMENTARIVS.

QVod aliud sit, quippiam re considerare, & aliud ratione; diffinitiones ipsæ & explicationes quid nominis utriusq; satis prodūt. Siquidem re cōsideramus quicquam, cum idipsum quod res est, illiusq; essentiam attendimus. Ratione uerò considerare rem dicimur, cum intellectu propriam rationem cuiuspiam denominationis ei congruentem inspicimus. Et planè hæc duæ considerationes sunt admodum diuersæ. Nam interdum occurrit quicquam re ipsa unum, sed ratione diuersum, ut idem album & uisibile, diuersis tamen considerationibus. Album enim dicitur, quia albedine affectum: uisibile uerò, quia natum est ciere, mouereq; uisum. Sic idem, homo & pater, Apelles & pictor, Phidias & statuarius, re ipsa: aliud tamen & aliud ratione. Et figuræ mathematicæ, re ipsa sensibili materiæ sunt addictæ, ratione tamen & intelligentia abstractæ. Ediuerso nonnulla comperiuntur re ipsa inter se diuersa, eiusdem tamen rationis participatione conspirantia, ut aliud Petrus & aliud Paulus, eadem tamen illius hominis est ratio. Et in quaque specie diuersa indiuidua re inter se discrepant: attamen communionem rationis speciei habent eandem. Et huiusmodi indiuidua in hominum specie, singularibus proprietatibus in litera numeratis discernuntur abinuicem, ut loco, tempore, sententia, id est animi iudicio atque existimatione. Diuersi enim diuersa sentiunt, & uelle suum cuique est, nec uoto uiuitur uno. Distinguuntur & homines figura atque habitu oris, siue faciei. nam in tanta hominum numerositate uix duos adinuicem facie assimiles inuenias, ut inter eos nullum sit discrimen. Distant quoque dignitate. nam unus ad regni fastigium euectus dominatur, alter duram seruit seruitutem: unus magistratum gerit, alter uitam agit priuatam. Demum & exercitio abinuicem dissident. nam unus artium seruilium amplectitur exercitium, & architectus euadit, aut sutor: alter uerò artium doctrinalium sectatur studium, euaditq; geometra aut medicus. Et ita de cæteris aduentitijs proprietatibus sentiendum. Porrò in sancta trinitate consideratio rei & rationis prorsus oppositò se habet modo, quàm dictum sit in creaturis. In his enim, rerum & abinuicem separatorum indiuiduorum pluralitas est, & communis naturæ secundum rationem unitas. In illa uerò, quod commune est, & tribus personis indifferens, re ipsa unum atque idem est, utpote diuina natura, & consequentes eam naturales proprietates. Vnica enim est & eadem prorsus Deitas. tota in patre, tota in filio, & tota in spiritu sancto. Vna in tribus uirtus, una sapientia, una bonitas: & ita de cæteris communibus proprietatibus. In quibus, personarum diuinarum potius identitatem quàm similitudinem (ut inquit hic author) deprehendimus. Nempe similitudo est rerum differentium eadem proprietas. & conuenientiam quidem aliquorum de notat cum differenti, aut imaginis in speculo ad faciem hominis uiuam est similitudo, & luminis

profuſi ad lucem primitiuam. Identitas uerò omnimodam deſignat conuenientiam, ſecluſa omni diſcrepantia. Quia igitur omnino eadem trium perſonarum eſt bonitas, ſapientia, poteſtas, uoluntas, operatio, & quicquid multiforme, uariumq; in creaturis, id in Deo unicè colligitur, ſicut omnes numeri ſpecies in monadem, & omnes lineæ ad circunferentiam porrectæ, in centrum circuli, omnesq; laterales ſuperficies & lineę pyramidis ad uerticem eius atque conum, hinc trium diuinarum perſonarum in naturalibus proprietatibus identitatem potius quàm ſimilitudinem, dicere debemus. Nihilominus id unum re ipſa quod in ſuperſanctа eſt trinitate, ratione & intelligentia eſt diſtinctum. Nam ipſum cum ſingularibus cuiuſq; perſonæ ſumptum proprietatibus peculiariter ſingulis accommodatur. ut ſi intelligatur id unum, cum perſonali proprietate patris, ad primam contrahitur perſonam: ſi cum ſingularitate filij, ad ſecundam · ſi cum ſpiritus ſancti ſingulari modo ſubſiſtendi intelligitur, tertiæ attribuitur & applicatur perſonæ, ut in ipſis perſonis ſecundum cauſam & cauſale, perſonalemq; perfectionem differentia intelligatur. Nempe pater cauſa eſt reliquarum perſonarum, non cauſale, cum ſit ſeipſo, Filius cauſale eſt & cauſa: hoc ad ſpiritum ſanctum, illud ad patrem. Dicitur enim hic cauſale, quod cauſam habet. Spiritus ſanctus autem cauſale eſt ad patrem & filium, non cauſa ad aliam perſonam diuinam, cum nulla ſit reliqua. Et ob huiuſmodi differentes proprietates, perſonalis inuenitur in diuinis perfectio: non quidem ſecundum naturam, ſed rationem originis. Nam principalior eſt exiſtendi modus patris, qui à nullo eſt, quàm cęterorum duorum qui ab eo ſumũt originem. Principalior item modus ſubſiſtendi filij, & ratione ordinis perfectior, quàm ſpiritus ſancti ab eo prodeuntis. Hæc tamen perſonalis perfectio, & eminentia originis, nullam arguit in ipſis naturæ diſterentiam aut diſtantiam, nullamq; unius ultra alias in ijs quæ ad naturam attinent, perfectionem. Quocirca per hanc unitatis diuinæ ſubſtantiæ & diſcretionis perſonarum confeſsionem, tollitur impietas Sabellij, confundentis diuinas perſonas, ut diuinitatis unitatem facilius aſtrueret: negantisq; pluralitatem perſonarum, ſed ſolam in ipſis nominum & rationum differentiam ponentis. Tollitur & impietas Arrij, diuidentis diuinam ſubſtantiam, & tres ſecundum perſonarum numerum abinuicem ſeparatas ſubſtantias aſſeuerantis, ut pro ſuo arbitrio trinitatem perſonarum commodius defenſaret. Verùm ambo cum unam catholicæ ueritatis partem contendunt plus æquo tutari, ab alterius ſinceritate decidunt in barathrum erroris, & inter ſe pugnantium hæreſium facti ſunt duces primarij. Inter has autem duas ſyrtes, Scyllam & Charybdim, eccleſia catholica rectum fidei tramitem tenet, diuinæ naturæ ſimplicem unitatem cum perſonarum diſtinctione & diſcreta pluralitate confitens: quam profeſsionem à filio quoq; didicit, dicente Ioanne 10. capite, Ego & pater unum ſumus. Cæterum utraq; ſupradictarum inſaniarum, falſarumq; adinuentionum, ualidè confutatur à Cyrillo in commentarijs ſuper Ioannem: præſertim in explanatione primarum particularum ipſius Euangelij, ſcilicet, Et uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Vt autem intelligatur inſeparabilis trium diuinarum perſonarum in ſe inuicem immanentia, & quomodo imparibilis eſt in partientibus & tribus diſcretis diuinitas: ſubiungit author exemplum de tribus adinuicem contiguis ſolibus, in quibus tamen una eſt luminis commixtio: ſequens propemodum conſimilem manuductionem beatiſſimi patris Dionyſij, qua ad idem comprobandum utitur ſecundo capite libri De diuinis nominibus, dicens: Quemadmodum cæreorum lumina in domo una cum ſint, & tota in totis mutuò ſunt, & integra tamen atq; perfecta, & ab ſeinuicem diſcretione ſeparantur, diſcretione coniuncta & coniunctione diſcreta. Denique cernimus in domo plurimis tædis illuſtri, ad unum quoddam lumen coniungi omnia lumina, fulgoremq; unum indiſcretum, indiuiduumq; præferre. Deinde ea lumina diſcreta eſſe & impermixta comprobat, quia ſi una tędarum auferatur à domo, totum ſimul illius exibit lumen, neque quicquam luminis aliarum tędarum ſubducet, aut aliquid ſui luminis cæteris relinquet. Per illud unum lumen ad quod omnia coniunguntur, utcunq; ualer humana imbecillitas: indiuiduam Deitatis ſubſtantiam, per plura uerò (ut trium tædarum lumina, in illo uno coniunctè diſcreta) tres ſuperſanctæ Deitatis perſonas ſeinuicem immeantes & inhabitantes concipiat. Intelligat tamen & hanc imaginem, ipſa incomprehenſibili trinitate longe eſſe inferiorem. Huiuſmodi autem inhabitatio, ſiue immeatio (quantum humana capere mens poteſt) eſt mutua diuinarum perſonarum in ſeinuicem ſine confuſione immanentia. In qua, perfecta integraq; perſonarum ſeruatur cum coniunctione diſcretio, & cum diſcretione coniunctio, ſubſtantiæ unitatem & perſonalem diſtinctionem in diuinitate inſinuans. Et ipſa quidem innuitur Ioannis 10. cap. Cum filius de ſeipſo dicit: Vt cognoſcatis & credatis, quia ego in patre, & pater in me eſt. Et Ioannis 14. Philippe qui uidet me, uidet & patrem meum. Non credis quia ego in patre & pater in me eſt? Verba quæ ego loquor, à meipſo non loquor. Pater autem in me manens, ipſe facit opera. Demũ Ioan. cap. 1. Vnigenitus in ſinu patris eſſe perhibetur. Itaq; ſi ad Deitatem, primariam rerum omnium cauſam, mentis noſtræ conſideratio conuertatur: potius unum eſt quod nobis contemplantibus occurrit. Si uerò ad tres perſonas, in quibus & coniunctim & ſeparatim ſumptis eſt diuinitas, ſiue quæ quomodocunq; ſumptæ ſunt ipſa diuinitas, attendimus (nempe pater eſt idipſum quod diuinitas, & filius itidem, & ſpiritus ſanctus. Quinetiam pater, filius & ſpiritus ſanctus ſimul, ſunt idem quod diuinitas) ſi etiam ad ea diuina ſuppoſita quæ ex prima cauſa æternè prodeunt,

deunt, utpote ad filium & spiritum sanctum (qui ex patre, substantiali Deitatis fonte, suam ab æterno ducunt originem) mentis aciem flectimus, illico tres occurrunt diuinæ hypostases, simul adorandæ & conglorificandæ. Inter quas pater principium est, & sine principio temporis siue durationis, item & originis. Filius principium spiritus sancti est, & causa, de principio originis, scilicet patre, sine tamen principio temporis. Spiritus sanctus autem amplius principium non est sequentis diuinæ personæ, habens principium originis patrem & filium: & sine principio durationis, nam utriq; eorum coæternus est. Attamen pater filius & spiritus sanctus, unicum sunt rerum conditarum principium, quemadmodum de seipso filius perlubet scisciantibus Iudæis, Tu quis es? Principium (inquit) qui & loquor uobis. Demum animaduersione dignũ id uidetur, quod cum author in litera præscribit, determinatq; rationem rectè loquendi de diuinis personis adinuicem comparatis: dicit non esse admittendum, spiritum sanctum esse ex filio, secundum Græcorum loquens sententiam, autumantium spiritum sanctum ex filio nequaquam procedere. Quod tamen Christi repugnat uerbis, Ioan. 15. cap. dicentis: Cum uenerit spiritus paracletus, quem ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis. At quomodo mittet filius eum qui ex se nequaquam est? Rursum Ioan. 16. filius de spiritu sancto loquens, ait: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. De nullo autem accipit spiritus sanctus, nisi de quo habet & esse. Denique Ioan. 20. insufflans in discipulos inquit, Accipite spiritum sanctum: quemadmodum & hic litera adducit. Quid autem habitus ille discipulis insufflatus aliud indicat, nisi ita intellectualem spiritum ab intellectuali esse filio, sicut corporeus prodijt de corporeo? Quod si pater spiritui sancto dat originem, non autem filius, quonam pacto omnia quæ habet pater erunt filij, & omnia à patre tradita dicentur filio? cum nisi illa spiritui sancto dandi originem, non sit communicata filio: cui tamen nullo pacto repugnat. Ad hæc, splendor solis mortalium oculis infusus (ne à literæ discedamus exemplo) non ex sole dilatat est, uerum etiam & à radio, à sole ad nos usq; protenso atq; diffuso. Amor itidem non ex cognoscente solũ & amante proficiscitur, sed & ex cognito ac amato ut obiecto enascitur. quis enim tum amauerit, qui prorsus tibi sit incognitus? quis item uerum & sincerum censebit amorem, qui mutuus non sit ac reciprocus? Atqui spiritus sanctus amor est patris ad filium & ediuerso, utriusq; nexus amorosus & uinculum dilectionis. Non igitur ex solo procedit patre, sed & filio. Quod & Athanasius inter Græcos clarissimus in suo attestatur symbolo: Spiritus (inquit) sanctus à patre & filio, nou factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Et in symbolo Niceno catholica confitetur ecclesia, quod spiritus sanctus ex patre filioq; procedit. Eiusdem est sententiæ Didymus, inter Græcos præcipuus, in libro de spiritu sancto. Et Ioannes Chrysostomus uitæ integritate et doctrinæ splendore celeberrimus, idem sentit. Quod & rationi magis consonum uidetur, & in uestigijs aperte cernitur. In quibus cum tria dantur unicum constituentia & simplicem nexum, duo extrema & medium, & medium à primo oritur extremo, secũdum extremum à primo oritur & medio: ut Adam, Eua, Seth. Quorum Adam primum extremum, à nullo est homine. Eua medium horum, à solo primo est extremo. Seth uerò secundum extremum, à primo extremo ducit originem & medio. Iraq; intellige, ipsi Adæ in diuinis patrem respondere, Euæ filium, & ipsi Sethi ordine tertio spiritum sanctum. Videbis aperte in uestigio, spiritum sanctum à patre & filio processionis ortum uẽdicare. Et reuera satius est ipsi Euæ filium, & ipsi Sethi spiritum sanctum adaptare, quàm ediuerso, quemadmodum prius author comparauerat. Nam ex hac comparatione Euę ad filium, & ipsius Sethi ad spiritum sanctum, clare perspicies, filium Dei ex una solum persona, spiritum sanctum uero ex duabus originem ducere, quamuis modus originis in diuinis & humanis non usquequaq; respondeat: est enim filius Dei genitus ex patre, Eua autem non est genita. Spiritus sanctus etiam genitus dici non debet, Seth autem genitus est. Author uerò cum posuit humanæ propagationis exemplum, quo ad diuina intelligenda consenderemus, modum originis diuinarum personarum exprimere uolens, ipsum Seth filio Dei adaptauit, quod uterq; genitus est. Euam uerò spiritui sancto, quod non fuerit ipsa genita, sicut nec spiritus sanctus genitus: & quod ex uno solo, scilicet Adam, ipsa ortum habuerit, sicut & posuit spiritum sanctum ex solo patre procedere. Verùm cum id modo reprobatum sit, propinquior nobis ad ueritatem patebit uia, si priori manuductioni ad diuina (quæ præter authoris sententiam data est) animum intenderimus. Cæterum ut ad propositum comprobandum reuertamur, similiter ita uidemus ex monade binarium, & ex monade itidem & binario ternarium surgere. Est autem pater ut unitas, filius ut binarius, spiritus sanctus ut ternarius: si ordinem & ortus rationem, emanationemq; attendimus. Neque tamen idcirco erroris notam authori impingere fas est, quod more Græcorum senserit spiritum sanctum per filium, non autem ex filio procedere: sed pro temporis condùione humanam ex cusare ignorantiam, ut qui tempus, quò spiritus sancti processionem ex patre filioq; credendam ecclesia catholica expresse determinauit, antecesserit. In ijs autem quę necdum publico decreto definita sunt, an requã aperte determinentur, diuerso interdum modo sentire comperiuntur probati authores. Quemadmodum de immaculata conceptione sacratissimæ uirginis Mariæ, quod fuerit immunis & expers originalis culpę, antequam catholica id definiret ecclesia, graues & celebres antiqui patres diuersa sentire deprehenduntur: quod tamen post diffinitionem uniuersalis ecclesiæ, ipsam scilicet contagionis & maculæ primæuæ prorsus exortem esse, amplius in dubium reuocare fas non est, aut refutare. Adde quod antiquorum apud Græcos authorum, ut Cyrilli, Damasceni

Damaſceni & ſimilium, à Latinis in uoce potius & modo explicãdi emanationem ſpiritus ſancti, eſt diſcrepantia, quàm in ipſa re. Eandem enim penitus ſententiam prætendunt, dicentes ſpiritum ſanctum per filium procedere, quàm latini dicentes ſpiritum ſanctum procedere ex filio: licet alijs ad illam exprimendam utantur uerbis, ut ex annotatis circa nonam propoſitionẽ quinti libri Ricardi De trinitate, diffuſius idem innoteſcit. Porrò quod filius ſpiritum ſanctum à patre procedere dicat, ſe non nominato, nihil oppoſitam partem corroborat, cum etiam filius non dicat ſpiritũ à patre ſolo procedere, neq; ex ſe prodire neget. Itaq; cum patrem nominat, primarium proceſſionis authorem: ipſe quoq; in patre intelligendus eſt, ad quem etiam ea quæ à patre accepit et habet, referre ſolet. Quia igitur à patre accepit filius, quod à ſe etiam procedat ſpiritus, idipſum ad patrem referens, eum ſolum nominat. ut ſentit Auguſtinus. Cæterum ſicut filium non dicimus eſſe patrem, quia alius pater, alius filius, tametſi non aliud pater aliud filius: ita neq; filium, ſpiritus eſſe dicimus, quia ex ſpiritu non habet ſuam originem, ſed ex ſolo patre. quemadmodum ediuerſo nominatur ſpiritus filij & ſpiritus Chriſti in ſcripturis, quia ſpiritus à filio ſuum habet ortum. Neque etiam filius dicitur eſſe ex ſpiritu, quia ſpiritus ipſe non eſt filij principium, neq; cauſa. Vnde rationes loquendi exprimentes diuinarum perſonarum adinuicem habitudinem, & unius ab alia originem, quæ in litera annotantur, poſſunt certo quodam ordine per has propoſitiones digeri. Prima: Pater in diuinis non eſt ex filio, ſed rectè dicitur pater filij, & neq; eſt ex ſpiritu ſancto, neque dicitur catholicè pater ſpiritus ſancti. Primum & tertium patet: quia pater principium eſt ſine principio: & ſeipſo eſt. Secundum, quia filius ab ipſo habet originem per generationem æternam. Quartum, quia ſpiritus ſanctus ab ipſo patre non prodit per generationem, neq; eius filius dicitur, ut ſuperius oſtenſum eſt. Secunda propoſitio. Filius eſt ex patre, & rectè patris filius nuncupatur: ſed neque eſt ex ſpiritu, neq; filius ipſius ſpiritus uerè uocatur. Primum & ſecundum conſtat ex plurimis ſcripturæ teſtimonijs, & noſtræ fidei confeſsione, qua profitemur filium ex patre natum ante omnia ſæcula. Tertium uerò & quartum, quia filius à ſpiritu ſancto in diuinis non habet ortum, neque ſpiritus ſanctus eius pater dici rectè poteſt. Tertia propoſitio, Spiritus ſanctus ex patre eſt, & ſpiritus patris dicitur. Itidem & eſt ex filio, & ſpiritus filij in ſcripturis etiam nominatur. Primum patet, quia ſpiritus ſanctus ex patre procedere omnium confeſsione cenſetur. Secundum conſtat ex uerbo Domini, Matthæi decimo, dicentis: Non enim uos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur in uobis. Tertium itidem clarũ euadit ex ante dictis, quoniam ſpiritus ſanctus etiam ex filio procedit, quamuis hanc tertiam enunciationem author in litera refuter, propter cauſam ſupradictam. Quartum eſt notum ex uerbo Apoſtoli, ad Galatas quarto capite dicentis: Quoniam autem eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui, clamantem in corda ueſtra: abba, pater. Cæterum in hac comparatione unius diuinarum perſonarum ad duas reliquas, poſita eſt gemina loquendi ratio, una per ablatiuum caſum, altera uerò per genitiuum: quoniam illarum una aliquando admittitur, & altera de eodem negatur. ut nullus rectè admiſerit quod pater eſt ex filio: tamen tribuet iſtam, quod Deus pater eſt pater filij. Et hæ duodecim propoſitiones ſurgentes ex huiuſmodi perſonarum collatione mutua, partim quidem hic in litera continentur & exprimuntur, partim uero ex ſuperius dictis colligi poſſunt.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΘΕΟΥ λεγομένων. ι.

DE IIS QVAE DE DEO dicuntur. Cap. XII.

Τὸ θεῖον ἁπλοῦν ὄν, καὶ ἀσύνθετον. τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον, σύνθετόν ἐστιν. εἰ οὖν τὸ ἄκτιστον, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἀθάνατον, καὶ αἰώνιον, καὶ ἀγαθόν, καὶ δημιουργικόν, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐσιώδεις διαφορὰς ἔσχεν ὁ θεός, ἐκ τοσούτων συγκείμενος, οὐκ ἂν ἁπλοῦς εἴη, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστί. καὶ πάνυ ἴσχυσον ἐν αὐτῇ θεοῦ λεγομένῳ, οὐ τί κατ' οὐσίαν ἐστί, σημαίνειν οἶδα, ἀλλ' ἢ, τί οὐκ ἐστί. διελοῦσι δέ τινες πρός τι τὴν ἀντίθεσιν ποιούμενοι, ἢ τί τῶν παρεπομένων τῇ φύσει, ἢ φύσεως. λοιπὸν μὲν οὖν ἐνεκτέον πάντων ἐν αὐτῇ θεοῦ λεγομένων ὀνομάτων εἶναι, ὃ ὤμ. καθὼς αὐτὸς χρηματίζων, ἐφ' ἑαυτῷ

DEus ſimplex eſt, & incompoſitus: quod autem ex multis & differentibus coaleſcit, compoſitum eſt. Si igitur increatum, non initiatum, incorporeum, immortale, æternum, bonum, cõditorem, & id genus, ſubſtantiales differentias differentesq; ſubſtantias dixerimus in Deo, ex tot coalitum, minime ſimplex erit, ſed compoſitum: quod quidẽ extremę impietatis eſt. Par eſt igitur, unũquodq; eorũ quæ de Deo dicũtur, nõ quid eſt ſecundũ ſubſtantiã arbitrari ſignificare, ſed quid nõ eſt oſtẽdere: aut habitudinẽ quandã ad aliquid eorũ quę ab eo diſtinguuntur, aut eorum quę aſſequuntur naturam, aut operationem. Enimuero uidetur principalius omniũ de Deo dictorum nominũ eſſe, Qui eſt: quemadmodũ ipſe dans reſponſum Moſi in mon-

ὧδε φησίν, ἀπαγγεῖλον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με. ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον, καὶ ἀόριστον. ὡς δὲ ὁ ἅγιος Διονύσιος φησίν, ὁ ἀγαθός. τὸ γὰρ εἶναι ὑπὸ θεῶν ἀπάντων, πρῶτον τὸ εἶναι, καὶ τὸ τι τὸ ἀγαθόν. ἀδιάφθορος δέ, ὁ θεὸς ὄνομα. ὃ λέγεται ἤτοι ἀπὸ τοῦ θεῖν ἢ τρέχειν τὰ σύμπαντα ἢ ἀπὸ τοῦ αἴθειν, ὅ ἐστι καίειν. ὁ γὰρ θεὸς πῦρ καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν ἐστίν. ἢ ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι τὰ πάντα. ἀλάθητος γάρ ἐστι, καὶ παντὸς ὑπόπτης. ἐθεάσατο γὰρ τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως γενόμενος, καὶ ἔκτισεν κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἄχρονον ἔννοιαν· ἥ τις ἐστὶ πρόθεσις, καὶ ἀκοή, καὶ παράδειγμα τῶν γενομένων ἐν καιρῷ γίνεται. τὸ μὲν οὖν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι παρατατικόν ἐστι, καὶ τὸ τί εἶναι. τὸ δὲ ἀδιάφθορον, φθορᾶς. τὸ δὲ ἄναρχον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ ἀγήρατον, ἤτοι ἄκτιστον, καὶ ἀσώματον, καὶ ἄφατον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τί ἐστι δεῖ λέγειν. τοῦτέστιν, ὅτι οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὐκ φθείρεται, οὐκ ἔκτιστος, οὐκ ἔστι σῶμα, οὐκ ὀρᾶται. τὸ δὲ ἀγαθόν, καὶ δίκαιον, καὶ ὅσιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, παρίσταται τῇ φύσει, ἐπὶ αὐτῷ δὲ τῷ οὐσίᾳ λέγει. τὸ δὲ λύτρον, Βασιλεύς τε, καὶ τὰ τοιαῦτα, σχέσιν πρὸς τὰ ὑπ' αὐτὸν ἀναδεικνύμενα λέγει. ὧν γὰρ λυτρουμένων λέγεται λύτρον, καὶ τῶν βασιλευομένων βασιλεύς, καὶ τῶν δημιουργημένων δημιουργός, καὶ τῶν ποιμαινομένων ποιμήν.

in monte, inquit: Dic filijs Israel, qui est, misit me. Totum enim in seipso comprehendens, habet ipsum esse, uelutí quoddam pelagus substantiæ infinitũ, & interminum. Quemadmodum autem sanctus ait Dionysius, primarium Dei nomen est bonum, non enim primum est dicendum de Deo esse, sed ipsum bonum. Sequens uerò nomen est Deus, qui Græcè θεὸς, uel à θεῖν, id est currere & disponere uniuersa: uel ab αἴθειν, id est urere (Deus enim ignis est, omnẽ malitiam consumens) uel à θεᾶσθαι, id est intuendo omnia. Nam nihil eum latêre potest, immò omnium inspector est. Intuetur enim omnia priusquam deducantur ad ortum, intemporaliter intelligens unumquodq; secundum uoluntariam ipsius intemporalem intelligentiã: quæ quidem est præditfinitio & imago, cuius exemplũ & expressio in prædiffinito tempore fit. Præcedens autem nomen ipsius esse, quodq; sit Deus ostensiuum est: non autem quid sit: præsens autem, operationem insinuat. Sed hæc sine principio esse, incorruptibile, ingenitum, id est increatum, incorporeum, inuisibile, & eiusmodi, quid non est indicant: hoc est, quod non incepit esse, neque corrumpitur, neq; creatur, neque corpus est, neq; uidetur. At uerò bonũ, iustum, sanctum, & id genus talia, naturam consequuntur, non autem substantiam ostendunt. Hæc autem, Dominus, rex, & huiusmodi, respectũ ad ea quę ex aduerso distinguuntur, monstrant. Nam eorum quibus dominatur, dicitur Dominus: & eorum quos regit, rex: & conditorum, conditor: & eorum qui ab eo pascuntur, pastor.

COMMENTARIVS.

POstquam in huius cap. principio probauit author diuersa Deo accommodata nomina, uarias rerũ in eo differentias non denotare (quod id summæ eius simplicitati obstaret) sed solã rationũ diuersitatem & cõsiderationem: tria potissimũ assignat nominum genera quæ Deo ascisci solent, & quodq; eorum suis manifestat exemplis in calce ipsius capitis. Primum genus est nominum negatiuorum, quid Deus non est ostendentium: ut increatum, ingenitum, incorruptibile, incorporeum. Secundum, eorum quæ indicant quãdam habitudinem Dei ad creaturas: ut Dominus, rex, conditor, pastor. Tertium genus, est eorum quæ designant aliquid consequens naturã Dei, aut operationem: ut iustũ, bonum, sanctum, sapiens. Inter hæc autẽ omnia de tribus Dei nominibus author hic peculiariter disserit, utpote quũ est, primo apud Hebræos Dei nomine: bonum, & Deus. Quorũ præcipuũ & primarium dicit esse (& rectè quidẽm) id nomẽ, qui est. nempè idipsum, substantiã, essentiamq; Dei indicat. Alia autẽ nomina, rationẽ quandã accidentariã, Dei naturã aut operationẽ cõsequentem: substantia autem accidẽtaria affectione & operatione prior atq; principalior. Neq; huic obuiat, quod sacratissimus pater Dionysius primũ Dei nomen dicit esse, bonum, cum secundo capite diuinorum nominũ inquit: Diuinam totã substãtiam (quicquid illa est) ipsa bonitas diffinire atq; aperire à sacris eloquijs dicitur. Idem capite tertio eiusdem operis: Ac primum quidem perfectissimam, omniumq; Dei processuum interpretem, bóni appellationem intueamur. Deniq; idem capite quarto eiusdem libri: Age ergo ad ipsam iam boni appellationem pergamus explicandam, quam theologi peculiariter summæ Deitati ex omnibus applicant: ipsam (ut reor) substantiam diuinam, bonitatem appellantes, & quia eo ipso quod

est

est bonum, ut substantiale bonum, in omnia quæ sunt pertendat bonitatem. Nempe boni appellatio prima est ad insinuandam nobis diuinam substãnam, per beneficos suorum munerum in hæc inferiora processus, qui ratione boni potissimum nobis innotescunt, ob idipsum quod boni proprium est in alia se diffundere: quemadmodum per suorum ad nos radiorum deriuationem, solis substantia nostris oculis inaccessa, mortalium ostenditur aspectui. Nomen nero, qui est, diuinã designat substantiam, ut in seipsa est occultissimè latens, omnes entium gradus supereminenter & superexcellenter in se unicè continens, & tanto rerum inferiorum essentias interstitio transcendens, ut hæ ad Deũ collatæ, nõ entia potius quàm entia dici mereãtur. Entia quidẽ, quod à summo esse profecta sunt: nõ entia uero, quia à diuinæ essentiæ immensitate improportionaliter deficiũt atq; discedunt. Porrò tres subiũctæ huiusce nominis Deus interpretationes, locũ habent & frequentem usum in scripturis. Secundum primam enim deriuationem qua dicitur à θάω, id est disponere uniuersa, octauum Sapientiæ caput perlubet de eo, quod attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Secunda autem efformatio qua deducitur ab αἴθω, id est urere, eidem competere dinoscitur per Apostolum ad Hebræos cap. 12. dicentem: Etenim Deus noster ignis cõsumens est. Et per Lucam cap. 12. Ignem ueni mittere in terram: & quid uolo, nisi ut succendatur? Demum & tertia deriuatio qua dicitur à θέειν, id est intuẽdo omnia: eidem etiam congruit. Nã Ecclesiastici 23. cap. Vir iniquus tenebris fidẽs ad perpetrandum scelus. & ibidem dicens: Quis me uidet? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me, quem uereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus: à sapiente meritò reprehenditur, quod non intellexit quoniam omnia uidet oculus Dei, neq; etiam cognouit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circunspicientes omnes uias hominum, & profundum abyssi & hominum corda, intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam creaturam agnita, sic & post perfectum resplet omnia. Et Paulus ad Hebræos cap. 4. Neq; ulla creatura est inuisibilis in conspectu eius: omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Cæterum hanc tertiam deductionem supradicti hominis explanans author, dicit intemporalem Dei intelligentiam esse prædiffinitionem & imaginem, cuius exemplum & expressio in prædiffinito tempore fit. Nempe ut architectus domum exemplarem, materia, & mole uacantem, mente continet, ad cuius similitudinem efformat domum extrinsecam, ut exemplum & expressionem illius archetypæ domus: sic rerum omnium author Deus, creandorum in sua æterna sapientia exemplares habuit & diuinas rationes, antequam fierent, quarum exemplum & expressio facta est cum ad ortum deducta sunt uniuersa. Hinc Ioannes 1. cap. dicit: Quod factum est, in ipso uita erat. quia quicquid à Deo conditum est, in spirituali factoris ratione semper uiuit & uiuit. Porro perfectior est domus exemplaris & menti intima, quàm externa ex lapidibus & lignis congesta. Nam domus facta in opere, mutatur & perit. In mente autem artificis reposita, permanet stabilis: ita ut per eam rursum alia fieri possit: illa prius facta, pereunte. Ita ratio, sapientia & prædiffinitio rerum, multo perfectior est in Deo (nam ei coæterna, uideris & iugiter una) quàm res ipsæ factæ, temporales, inanimæ, fluxæ atq; defluxæ. Idem exprimit & Paulus ad Hebræos capite undecimo dicens: Fide intelligimus aptata esse sæcula uerbo Dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent: id est, ex mũdo intellectuali qui in Dei erat sapientia, fieret mundus iste corporeus & uisibilis, cuius partes singulæ antequã conderentur erant in Dei scientia, non erant in sua natura. Denlq; Seuerinus Boetius idem attestatur, hoc (quod Deo concinit) carmine:

Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum, pulcherrimus ipse,
Mundum mente gerens, similiq; in imagine formans.

Sic & cuiusq; rei futuræ in mente diuina prædiffinitio est præcognitio eius & præordinatio, cuius exemplum & exterior expressio fit, cum res illa prædiffinita atq; præcognita, præconstituto tẽpore exoritur. Non enim quicquam deducitur ad ortum, quod à diuina intelligentia non fuerit prædiffinitum, cum nihil fugiat eius dispositionem, nihil ordinationem suam præcedat, aut lateat eius prouidentiam. Nemo tamen putet his nominibus iam explicatis, aut alijs, nos posse exactè & omnino Dei naturam & sublimitatem expromere: ut qui sit super omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, & quo omnis nominatio & humana & angelica inferior est. Enimuero diuinus pater Dionysius in primo cap. libri De diuinis nominibus ingenuè profitetur, Deum omnia esse quæ sunt, rerumq; omnium nominibus posse nuncupari, quod nihil sit in rerum natura subsistens, quod non habeat aliquod summæ diuinitatis uestigiũ, unde illius nomen Deo possit ritè & piè accommodari. Rursum idem contestatur Deum nihil esse eorum quæ sunt, quod supra omnia est, & omnia exuperat. proinde nomen omne recusat, quia transcendit uniuersa quæ nominari possunt. Idcirco sensit nullũ inueniri posse nomen, quod proprie Deo assignetur. Et quemadmodum de nomine Dei (quod est admirabile) dictum est: ita & de eius diffinitione sentiendum, quod scilicet quid sit Deus secundum substantiam ac naturam, incomprehensibile omnino est atq; ignorum, ut superius quarto capite disseruit author. Quamuis enim nonnulli hanc Dei diffinitionem assignant, quod est præstans quædam natura, qua nihil est melius, cuius prouidentia mundum quem condidit gubernat, & alij alias rectè afferãt eius descriptiones: non tamen omnimodè per eas explicant idipsum quod Deus est, quandoquidem illud suprà sermonem omnem & mentem eminet. Vnde non penitus improbandum, quod Simonides

nides poeta fecisse & dixisse dicitur, cum hac de re interrogaretur. Quærente enim ab eo Hierone Syracusano quid nam esset Deus, deliberandi sibi spatium, unum diem dari postulauit. Cum idē ex eo postridie rogaret, biduum petijt: tum sæpius eo idem perente, duplicauit semper numerum dierum. tandem uero interroganti Hieroni, cur ita faceret: quia quanto (inquit) diutius considero, tanto mihi res uidetur obscurior. Significauit plane his uerbis, imperscrutabilem Dei essentionem, & humano ingenio inaccessam, ignotam atq; incomprehensibilem.

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ, καὶ διακρίσεως. ι.

Πάντα μὲν ὂν τοῦτα καινῶς ὑπὸ πάσης θεότητος ἑνωτέον, καὶ ταυτῶς, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἀμερῶς, καὶ ἑνοειδῶς. διακεκριμένως δὲ τὸ πατὴρ, καὶ τὸ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ἀναίτιον, καὶ τὸ αἰτιατὸν, καὶ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ προϊόν. ἃ πάντα οὐκ οὐσίας εἰσὶ διακριτικὰ, ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα σχέσεως, καὶ τοῦ πρὸς ὑπαρξίως τρόπου. τοῦτα δὴ οὐδέτερα, καὶ ἐκ τούτων, ὑπὸ τῆς θείας οὐσίας χειραγωγούμενοι, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. ὥσπερ δὲ ἐὰν γνῶμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀσώματός ἐστι, καὶ ἄποσος, καὶ ἀσχημάτιστος, ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς καταλήψομεν. οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ ὄντος γνῶμεν ὅτι λευκὸν, ἢ μέλαν ἐστὶν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν. ὁ δὲ ἀληθὴς λόγος διδάσκει ἁπλοῦν εἶναι τὸ θεῖον, καὶ μίαν ἁπλῆν ἐνεργητικὴν ἐνέργειαν, ἀγαθὴν, καὶ πᾶσι τὰ πάντα φερουσαν, κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα. ἣ πως πάντα θάλπει, καὶ ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ τὴν φυσικὴν αὐτοπρέπειαν, καὶ ἁπλῆν δύναμιν φέρει, ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος θεοῦ τὴν τοιαύτην ἀληθῆ φέρειαν. διακέκριται δὲ ὅσα μὲν θείας, καὶ φιλανθρώπου τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας. ἐν τούτοις γὰρ, ὅτι ὁ πατὴρ, ὅτι τὸ πνεῦμα, κατ' ἀξίαν λόγου οὐ κοινωνοῦσιν, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν, καὶ ἐπὶ τὴν ἔξαιτον θαυματουργίαν, ἣν ἐν καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ θεῖος λόγος ἐνήργει, ὃς ἀναλλοίωτος θεὸς, καὶ θεοῦ υἱός.

DE DIVINA VNIONE ET discretione. Cap. XIII.

ILla igit̄ omnia cōmuniter in tota diuinitate sunt suscipienda, & (ut ita dicā) identiter & simpliciter, & indiuiduè & unialiter. Discretè autem pater, & filius, & spiritus sanctus, causa, causale, ingenitum, genitum, & procedens, quæ non substantiæ sunt indicatiua, sed habitudinis adinuicem, & modi subsistēdi. Hæc igitur nos scientes, & ad diuinam substātiam manuducti, nequaquam ipsam substantiam comprehendimus, sed ea quæ sunt circa substantiam, perinde neque si cognouerimus animā esse incorpoream, sine quantitate & figura: iam eius substantiam comprehendimus. neq; corporis substantiam, ubi cognouerimus quod album aut nigrum est, sed ea quæ circa substantiam sunt. Verus autem sermo docet simplicem esse Deum, & unam simplicem habere operationē, bonam, omnibus omnia operantem, instar solis radij, qui omnia fouet, & in unoquoq; secundum naturalem habilitatem, & quantū capere potest operatur, ab eo qui eum condidit Deo, talem adeptus operationis uirtutem. Discreta sunt autem & quæcunq; sunt diuinæ & miseratricis uerbi Dei incarnationis. In his enim neq; pater, neq; spiritus, ulla ratione communicant, nisi secundum bona uoluntate acceptationem, et secundū ineffabilem miraculorum operationem, quam & secundum nos homo factus Deus uerbum operabatur: ut immutabilis Deus, & Dei filius.

COMMENTARIVS.

QVæ coniunctè dicuntur de Deo, & quæ discretè, hic elucidat author, non discedens à sententia diuini Dionysij, quam habet de coniuncta & discreta theologia, parte prima capitis secundi De diuinis nominibus. Illa quidem coniunctè & unialiter de Deo dicūtur, quę & toti diuinitati, & cuiuis itidem diuinarum personarum figillatim aptè attribuuntur, neq; discretionem inter eas designant, ut diuinitas ipsa potens est, sapiens, & bona, sic & pater potens, bonus & sapiens, & filius, & spiritus sanctus, cum eadem prorsus trium sit potestas, sapientia, & bonitas. huiusmodi autem sunt denominationes triplices, in præcedente capite expressæ, quarum unaquæq; communiter Deo coniunctęq; congruit. Discretè uerò de Deo dicuntur illa, quæ non toti integræq; Deitati, sed uni peculiariter personarum accommodantur, cæterisq; personis conuenire nequeunt. nam earum discretionem abinuicem designant, ut hæc nomina pater, filius, spiritus sanctus, ingenitus, genitus, procedens, & similium proprietatum nomina uni duntaxat personæ congruentium. At quoniam Deo coniunctè conuenienna, summam identitatē & simplicitatem substantiæ eius & operationis insinuant, ut unā simplicem Dei in omnibus operationem esse re-

ctius intelligamus,utitur authòr manuductione radij solaris unica illuminatione illustrantis & fouentis omnia,quam tamen diuersis corporibus uario communicat modo. Propinquioribus enim & minus crassæ materiæ consortio participantibus,lympidius suum infundit radium. Distantioribus autẽ, ut aeri caliginoso & aquæ, minus clarè suũ splẽdorem propagat: opaca uero corpora,dũtaxat in extrema parte illustrat, penitiora eorũ & interiora minime illuminans. Eodẽ quoq; modo sol omnia fouet,quodq; pro suæ naturæ conditione,Inanima quidẽ ut existant,uegetantia ut uiuant,animalia ut sentiant,homines ut intelligant. Sic Deus primariũ solis huius sensibilis exemplar,unica operatione simplicissima,omnia in omnibus rebus opera naturæ peragit,corporalia in corporalibus,& spiritualia in spiritualibus,secundum diuersam ipsarum dispositionem: ut rectè de ipso dixerit beatus Paulus,quod operatur omnia in omnibus. Demum præter ea quæ discretè dicuntur de Deo,superius expressa: adijcit author et alia quę attinent ad dispensationem carnis assumptæ,ad solum Dei filium accommodanda, ut quod natus sit de Virgine, homo factus, crucifixus,mortuus & sepultus. Quod quidem ex diuino sumpsit Dionysio,supradicto capite eãdem sententiam sic astruente. Discretum est autem à diuinis operibus in nos benignè manantibus,quod secundum nos atq; ex nobis integrè & uerè substantiam sumpsit supersubstantiale uerbum,eaq; & gessit & pertulit quę sunt humanæ ipsius assumptionis electa atq; præcipua. his enim neq; pater,neq; spiritus ulla ratione communicat: nisi forte quis asserat benignitate, clementiaq; & communione uoluntatis, atque in omni supereminentissima & ineffabili operatione diuina (quam homo pro nobis factus adimpleuit,immutabilis profectò Deus et Dei uerbum)illos quoque accessisse consortes. Enimuero, pater & spiritus sanctus unà cum filio operati sunt altissimũ dominicæ incarnationis mysterium,quandoquidem sacratissimæ uirgini à cœlesti nũcio responsum fit: Spiritus sanctus superueniet in te,& uirtus altissimi obumbrabit tibi. Solus tamen filius, nostræ mortalitatis naturam susceptt. Perinde atq; tres uiri,Ioannes, Petrus & Paulus adminiculum præstant,ut Petrus eorum medius tunica induatur, solus tamen ille susciput amictum. Et ut Augustini utamur exemplo: ars pulsandi citharam,& manus citharœdi, & chorda citharæ coefficiunt & concurrunt ad modulationem faciendam,sola tamen chorda icta sonum edit. Quocirca neq; pater incarnatus dicitur,neq; ex Virgine natus,neq; passus,similiter nec spiritus sanctus. Cõmunicant tamen in his benignissimæ incarnationis mysterijs pater & spiritus, secũdum bonæ uoluntatis acceptationem & beneplacitum. Nam & Deus pater filium suum unigenitũ dedit, & misit eum in mundum,ut saluetur mundus per ipsum. Et teste Esaia cap. 61. Spiritus Domini filium unxit,& misit euangelisare pauperibus. Communicant itidem pater & spiritus sanctus cum filio secundum miraculorum operationem,quæ quia diuina fiebant uirtute & operatione,consequẽs est ea & patris & spiritus uirtute,actionesq; esse facta. Alioqui alia esset & diuersa diuinarum personarum uirtus atq; operatio,quod est absurdum. Id quidem fatetur filius de patre, dicens apud Ioannem 14. capite: Pater autem in me manens,ipse facit opera. Et de spiritu sancto Lucæ 11. Porro si in digito Dei(id est spiritu sancto) ejcio dæmonia,profectò peruenit in uos regnum Dei.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ ἐπὶ θεοῦ λεγομένων. κε.

DE IIS QVAE CORPORALITER de Deo dicuntur. Cap. XIIII.

Ἐπεὶ δὲ πλεῖστα περὶ θεοῦ σωματικώτερον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ συμβολικῶς εἰρημένα εὑρίσκομεν, εἰδέναι χρή, ὡς ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον περικειμένους, τὰς θείας καὶ ὑπερλάμπους, καὶ ἀΰλους δι' ὑστέρου φωρᾶσθαι νοῦν, μὴ ἐν σχήμασι καὶ τύποις, καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρησαίμεθα. ὅσα τοίνυν περὶ θεοῦ σωματικώτερα ἄρρητα, συμβολικῶς δεδιλεγμένα. ἐχει δὲ πως ὑπερλαμπέστερον διάνοιαν. ἁπλοῦν γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἀχρώματον. ὀφθαλμοὺς μὲν οὖν θεοῦ, καὶ βλέφαρα, καὶ ὄρασιν, τὴν θεοῦ ἀπάντων ὑποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον δι' αὐτοῦ γνώσεως φαντασθῶμεν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν σφαλεροῦ τούτου δι' ἀσθενοῦς φαντασίας γνῶσιν τε, καὶ πληροφορίαν ἐγγινόμενα. ὅτι δὲ καὶ ἀκοὴν, τὸ ὑπήκοον αὐτοῦ, καὶ δι' ἀκοῆς, τὴν θεοῦ ἀπάντων ὑποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον δι' αὐτοῦ γνώσεως φαντασθῶμεν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν σφαλεροῦ τούτου δι' ἀσθενοῦς φαντασίας γνῶσιν τε, καὶ πληροφορίαν ἐγγινόμενα. ὅτι δὲ καὶ ἀκοὴν, τὸ ὑπήκοον αὐτοῦ, καὶ δι' ἀκοῆς,

AT uerò quia plurima de Deo corporaliter in sacra scriptura symbolicè, mysticèq; et significatiuè dicta comperimus,scire nos decet,cum nos ipsi simus crasso carnis indumento circundati,nos minimè posse diuinas & subtiles & immateriales Dei operationes aut intelligere,aut eloqui, nisi imaginibus & formis,& significatiuis nostro more utamur signis. Quæcunque igitur de Deo corporaliter dicuntur, symbolicè sunt dicta: habent autem altiorem intelligentiã,simplex enim diuinitas,et figurã nullam habens. Oculos ergo Dei,& palpebras,& uisum,uirtutẽ ipsius uniuersorũ conspectricem,et quod nihil eius cognitionẽ effugiat, intelligimus, eò quod in nobis per hũc sensum,perfectior cognitio,certiorq; ignascitur. Aures aũt & auditũ,uirtutem eius propiciatricẽ, & nostræ

πρᾶς λιτικὴν δέησιν. καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἱκεσίας ποιουμένοις, διὰ ταύτης τὴν αἰδῆ σιν εὐμενεῖς γινόμεθα, γνησιώτερον αὐτοῖς, τὸ τῷ στόματι λαλοῦντες. τὸ μὲν γὰρ λαλιᾷ, τὸ γνω στικὸν τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ τῷ ἡμῶν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ ἐγκάρδια νοήματα. βρῶσιν δὲ καὶ πόσιν, τῶν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτὴν θέλημα σω τηρουμένων. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς γευστικῆς αἰδῆσεως, τὴν τῆς φύσεως ἀναπληροῦμεν ἀ ναγκαίαν ὄρεξιν. ὅσφρησιν δὲ, τὸ ἀπτιστικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμῶν γνώσεως τε, καὶ συ νείσεως, ἐκ τοῦ τῷ ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰδῆ σεως τῶν τῆς σὺν θείας ἀπορροὴν ἐγγίνεσθαι. πρόσωπον δὲ, τῶν δ' ὄργανον αὐτοῦ ἐνεργεῖν τε, καὶ ἐμφάνειαν, ἐκ τοῦ τῶν ἡμετέραν ἐμ φάνειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. χεῖρας δὲ, τὸ αὐτεπάκουστον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη, καὶ μάλιστα τιμιώτερα, διὰ τῶν οἰκείων κατορθοῦμεν χειρῶν. ἀρετὴν δὲ, τῶν ὑπὲρ τοῖς αἰσίοις αὐτοῦ βοήθειαν, ἐκ τοῦ καὶ ἡ μᾶς μᾶλλον ὑπὲρ τῶν δυσχημοτέρων, καὶ τιμιω τέρων, καὶ πλείστης ἰσχύος δεομένων, τῇ ἀρε τῇ κεχρῆσθαι. φυλακὴν δὲ, τῶν ἀπειθεστέ ραν αὐτοῦ, καὶ τῶν λίαν λεπτῶν τε καὶ κρυπ τῶν διάγνωσίν τε, καὶ εἴσπραξιν, ἐκ τοῦ τῷ ἡμῖν μὴ δύνασθαι οὐ φυλαττομένους ἐν ἑαυ τοῖς κρύπτειν τι. πόδας δὲ καὶ βάδισιν, τῆς πρὸς ὑπηκοΐαν τῶν δεομένων, ἢ ἐχθρῶν ἄμυ ναν, ἢ ἄλλω τινὰ πρᾶξιν. ἐλευσίν τε καὶ πα ρουσίαν, ἐκ τοῦ τῷ ἡμῖν διὰ τῶν ποδῶν χρήσιμος, ἀποτελεῖσθαι τῶν ἄφιξιν, ὅρκον δ', τὸ ἀμεταθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν δ' ὅρκου τὰς πρὸς ἀλλήλους βεβαιοῦσθαι συνθήκας. ὀργὴν δὲ καὶ θυμὸν, τῶν πρὸς τῆς κακίας ἀπεχθείαν τε καὶ ἀποστροφήν. καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ ψευστικὰ τῆς γνώμης μισοῦντες, ὀρ γιζόμεθα. λήθην δὲ καὶ ὕπνον καὶ νυσταγμόν, τῶν ἐναντίωσιν τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀμυνῆς, καὶ τῆς τῶν συνθηκῶν πρὸς οὓς οἰκείως βοηθείας ἀναβολήν. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ σω ματικῶς εἰρημένα ὑπὲρ θεοῦ, λειτουργοῦμεν ἔχε τινὰ ἔννοιαν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ κατ' ἐκεῖνα ἡμᾶς ἐκδιδάσκοντων, εἰ μή τι περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας εἴρηται. αὐτὸς γὰρ πάντα τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν ἡμετέραν σω τηρίαν αὐτοῦ λέγεται. ψυχὴν νοεράν καὶ σῶ μα, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδιώμα τα, τά τε φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη.

strae deprecationis susceptricem. & nos enim ijs qui supplicationes porrigunt, per hũc sensum mites sumus, familiarius eis aurem inclinantes. Os autẽ & loquela, uim demonstratricẽ uolũtatis eius, eo quod apud nos, per os & locutionẽ, in aperto faciamus cogitationes cordis. Cibũ uerò & potũ, nostrũ, ad uoluntatem eius cõcursum. nã & nos per gustatoriũ sensum, necessariũ naturæ implemus appetitũ. Odoratũ uerò, uim acceptatricẽ nostræ crga cũ intelligentiæ, & beneuolentiæ, quia per hunc sensum in nobis aggignatur boni odoris susceptio. Faciem per opera eius sui manifestationem atq; apparitionem, eo quod nostra ipsorum manifestatio per faciem fit. Manus uero, efficacem uirtutem operationis eius. Nam nos utilia & maximè preciosa adminiculo manuum dirigimus. Dexteram, auxiliũ eius in prosperis: eo quod & nos magis in optabilioribus & preciosioribus, & plurima indigentibus uirtute, dextera utimur. Tactum uero, certiorem eius minutissimorum & occultorum cognitionem, & disquisitionem: quia apud nos non possint ij qui palpatu contrectantur, in seipsis quippiam occultare. Pedes autẽ & incessum, auxilium, indigentiam, aut inimicorum ultionem, aut aliã quãdam operationẽ, aduẽtumq; & præsentiã: quia in nobis beneficio pedum perficitur accessus. Iuramentũ uerò, immutabilitatem consilij eius: eo quòd apud nos contractus qui inuicem fiunt, per iuramentũ rati sunt, firmitatemq; habent. Iram autem et furorem, odium & animaduersionem aduersus malignitatem & inimicitiam. nam & nos aduersantia uolũtati nostræ odio habentes succensemus, irascimurq;. Obliuionem uero, somnum & dormitationem: dilationẽ ultionis ad inimicos, & consueti ad familiares auxilij retardationem. Et absolutè dicẽdo, omnia de Deo corporaliter dicta, occultam quandam intelligentiam notant. & ex ijs quæ sunt secundum nos, ea quæ sunt supra nos edocent, nisi quippiam de corporali diuini uerbi uisitatione dicatur. Nam ipse totum hominem propter nostram salutem assumpsit, animam scilicet intellectiuam et corpus, & humanæ naturæ proprietates, & naturales & innocuos affectus.

NOnnulli crasso nimium ingenio, arbitrati sunt Deum esse corporeum, & humanis præditum membris, propter ea quæ in sacris literis de Deo corporaliter enunciantur, non attendentes id Ioan. 4. cap. dictum, Deus spiritus est. neq; animaduertentes, ea quæ in rebus optima & dignissima sunt, ei attribuenda esse qui rebus omnibus in immensum supereminet. Incorporea autem natura corpoream dignitate præstat, & naturæ perfectione. Quod si angelicas substantias fatentur qui hanc obseruant positionem, esse incorporeas, ut sunt, ipsas diuinæ præferunt naturæ, cui corporalem addicunt formam. Id autem summæ est impietatis. Huiusce aũt sectæ asserores anthropomorphitæ græca appellatione ab antiquis patribus nuncupati sunt, quod humanã in Deo formã cõfinxerunt. Quorum insaniã damnat Iob, cap. 11. Dei immensitatẽ ita testificãs. Excelsior cœlo est, & quid facies? profundior abysso, & unde cognosces? lõgior terra mẽsura eius, & latior mari. Cui rursum humana figura cõstanti cõpetere possit illud Psal. 138. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es: si descẽdero in infernum, ades. Sed non est huic errori improbando diutius immorandum, cum capite quarto satis superq; sit probatum, Deum esse incorporeum. Hæ igitur corporeæ nuncupationes symbolicè, id est significatiuè Deo attribuuntur, ad significandas scilicet incorporeas atq; spirituales eius uirtutes & operationes, quoquo pacto similes ijs quæ à nobis per huiusmodi mẽbra & affectus fiunt. Vt enim rectissimè diuinus sentit Dionysius cap. 1. de Cœlesti hierarchia, non est possibile homini ad diuina intelligenda peruenire, nisi familiaribus quibusdam atq; domesticis exemplis sensim ad ea conscendat, figurisq; materialibus & formis sensibilibus subuehatur tanquam quibusdam scalis & gradibus, ad eũ qui formæ & figuræ prorsus est expers, moleq; & extẽsione penitus uacãs. Proinde quæ in litera figillatim explicantur humanæ formæ lineamenta ac partes, in scripturis Deo per allegoriam passim attributa comperiuntur. Oculi, Psal. 10. Oculi eius in pauperẽ respiciunt, & palpebræ eius interrogant filios hominum. Aures, Psal. 33. Oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum. Os et loquela, liber Numeri cap. 12. Ore ad os loquor ei. & Esa. cap. 40. Et uidebit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Cibus & potus, Sapiens prouerbiorum 9. cap. Sapientia ædificauit sibi domum, immolauit uictimas, miscuit uinum & posuit mensam. Odoratus, Genesis cap. 8. Aedificauit autẽ Noe altare Domino, & obtulit holocausta super altare, odoratusq; est Dominus odorem suauitatis. Facies, Psal. 79. Domine Deus uirtutum conuerte nos, & ostẽde faciem tuam, & salui erimus. Manus. Psal. 101. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarũ sunt cœli. Dextera, Exod. cap. 15. Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine, dextera tua Domine percussit inimicum. Tactus, Iob. 19. Miseremini mei, miseremini mei, saltẽ uos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Pedes & incessus, Psal. 17. Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Iuramentum, Gen. 22. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuũ. Ira & furor, Psal. 2. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Obliuio, Psal. 11. Vsquequo Domine obliuiscêris mei in finem, usquequo auertis faciem tuam à me? Somnus & dormitatio, Psalm. 77. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à uino. Cæterum hæc omnia & cætera id genus, hominibus congruentia membra ac opera corporea, quæ Deo in sacris literis ascisciuntur, explanantur secundum mysticum & spiritualem sensum à beato Hieronymo in opusculo De simplicitate Dei & incorporea eius natura, peculiariter edito. Et hæc omnia ita se habere intelligenda sunt, cum de Deo secundum diuinam naturã dici censentur, & non de Christo Domino nostro secundum humanam formam. Nam in sacris euangelijs humana membra & naturæ nostræ proprietates naturales atq; innocuæ passiones, ut fames, sitis, fatigatio, timor, mors, somnus, & cæteræ id genus infirmitates citra peccatũ aut imperfectionem homini competentes, non per allegoriam, sed rei ueritatem Christo attribuuntur. Extendens enim manus sanauit leprosos, & pedibus ambulauit super aquas, ut qui integrè & completè naturam nostram susceperit.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ. ιβ.

ΤΑῦτα μὲν ἔν ἐκ τῶν ἱερῶν μεμυήμεθα λογίων, ὡς ὁ θεῖος Διονύσιος ὁ Αρεοπαγίτης. ὅτι ὁ θεὸς πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ ἀρχὴ, τῶν ὄντων ἐστὶ, τῶν ζώντων ζωὴ, τῶν λογικῶν ὄντων, λόγος, τῶν νοερῶς ὄντων, νοῦς. καὶ τῶν μὲν ἀκροτήτων αὖθις, ἀνάκλησίς τε καὶ ἀνάστασις. τῶν δὲ καταφθειρόντων τὸ κατὰ φύσιν, ἀνακαινισμός καὶ ἀναμόρφωσις. τῶν συγκεχυμένων κατά τινα ἀῤῥυθμον σάλον,

DE EISDEM ADHVC. Cap. XV.

HAec igitur ex sacris edocemur eloquijs (ut diuinus Dionysius Areopagita dicit) quod Deus omnium est causa & principium, eorum quæ sunt substãtia, uiuentiũ uita, eorum quæ ratione utũtur ratio: utentiũ intellectu, intellectus: decidẽtiũ ab eo, reuocatio et resurrectio. intereuntiũ aũt, secundũ naturã renouatio atq; reformatio: eorũ quę mouẽtur secundũ quendã impetũ ualidũ, magnum

ἵδρυσις ἱρά. καὶ τῶν ἑστώτων ἀσφάλεια, καὶ τῶν ἐπ' αὐτὸν ἀναγομένων, ὁδὸς, καὶ ἀνακτητικὴ χειραγωγία. πεφθέγξομαι δέ, ὅτι καὶ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πεποιημένων πατήρ. λυσιτελέστερον γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐστὶ πατὴρ, ὁ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγών. ἢ εἰ γεννήσαντος, εἰ δὲ αὐτὸ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ γεννᾶν ἀληφότος. τῶν ἑπομένων καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιμαινομένων, ποιμήν. τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις, τῶν τελουμένων τελεταρχία, τῶν θεουμένων θεαρχία, τῶν διεστώτων ἕρανος, καὶ τῶν ἁπλουμένων ἁπλότης, καὶ τῶν ἑνιζομένων ἑνότης, ἀρχῆς ἁπάσης ὑπερθέσιος καὶ ὑπερούσιος ἀρχή. καὶ τὸ λεγόμενον, ὅτοι δὴ αὐτῷ γνώσεως ἢ τὸ θιμιτὸν καὶ ἀθέμιτον ἐκάστοις, ἀγαθὴ μετάδοσις.

magnum firmamentum, stătium stabilitas, eorum qui ad ipsum assurgunt uia, & reductiua manuductio. Adiiciam autem, quoniam & eorum qui ab eo facti sunt, pater est: principalius enim Deus noster pater est, qui ex nihilo nos ad esse perduxit, quàm illi qui nos genuerũt, ex ipso & esse & generare posse suscipientes. Eorum qui eum sequuntur, & ab eo pascuntur, pastor: illuminatorũ splendor, perfectorũ perfectio, in Deum trãscendentium deificatio, dissidentium pax, simplicium simplicitas, & unitorum unio, omnis principij supersubstătiale et superprincipale principium, et sui occulti (quantum fas est, et ut uniuscuiusq; naturæ patitur conditio) cognitionis benigna traditio.

ETI ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ἀκριβέστερον. ιγ.

ADHVC DE DIVINIS NOMInibus diligentius. Cap. XIII.

Τὸ θεῖον ἀκατάληπτον ὂν, πάντως καὶ ἀνώνυμον ἐστιν. ἀγνοουμένου δὲ τοῦ ὄντος τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ οὐσίας αὐτοῦ μὴ ἐκ ζητήσωμεν ὄνομα. ἁπλούστατα γὰρ τῶν πραγμάτων δεῖ τὰ ὀνόματα. ἀλλ' ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, καὶ ὡς μάλιστα ἐξ ἀγαθότητος αὐτοῦ παραγαγὼν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ γνωστικὰς πεποιήσας ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἢ οὐσίας αὐτοῦ μετέσχομεν, ὅτως οὐδὲ ἢ γνώσεως ἢ οὐσίας αὐτοῦ. ἀδυνάτου γὰρ φύσιν τελέως γνῶναι, τὴν ὑπερκειμένην φύσιν. ἀ δὲ καὶ τῶν ὄντων ἀγνώσεις, τὸ ὑπερούσιον πῶς γνωσθήσεται; διὸ ἄφατον ὂν ἀγαθότητα, ἀνυδύνησεν ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ὀνομάζεσθαι. ἵνα μὴ ἀμέτοχοι πάντελῶς ὦμεν ἢ αὐτοῦ ὑπογνώσεως, ἀλλ' ἔχωμεν λέξιν ἀμυδρὰν αὐτοῦ ἔννοιαν. καὶ ὁμὼς ὂν ἀκατάληπτος ὅτι καὶ ἀκατονόμαστος. ὡς δὲ πάντων αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας φέρων ἐν ἑαυτῷ πρὸ ἑαυτοῦ, ἐκ πάντων τῶν ὄντων κατονομάζεται, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων, οἷον φῶτος καὶ σκότους, ὕδατος καὶ πυρὸς, ἵνα γνῶμεν ὅτι ἀτοῦτο κατ' οὐσίαν δέ, ἀλλ' ἔστι μὴ ὑπερούσιος. διὸ καὶ ἀκατονόμαστος. ὡς δὲ πάντων τῶν ὄντων αἴτιος, ἐκ πάντων τῶν αἰτιατῶν ὀνομάζεται. διὸ τῶν θείων ὀνομάτων τὰ μὲν ἀποφατικῶς λέγεται, ἁπλοῦντα τὸ ὑπερό-

QVum Deus incomprehẽsibilis sit, nomine quoq; prorsus caret. Ignorantes itaq; quæ nam sit eius substantia, non est quod substantiæ eius nomẽ inuestigemus: nomina siquidem rerum significatiua esse debent. Sed bonus existens Deus, & per suæ bonitatis participationem ad esse nos ex nihilo perducens, nec non intelligendi ac cognoscendi facultatẽ nobis immittens, quemadmodum non substantiæ suæ participes nos fecit, ita nec substantiæ suæ cognitionem nobis reliquit. impossibile enim est, ut natura perfectè cognoscat superpositam naturam. Etsi uerò eorum quæ existunt cognitiones sint, supersubstantiale autem quomodo cognoscetur? Perineffabilem igitur bonitatem uoluit se ab ijs, circa quæ nos uersamur, nominari, ne expertes omnino cognitionis sui essemus, sed intellectum eius aliquem etsi tenuem haberemus. Vt igitur sit incomprehensibilis, & nomine certo careat, tamen ueluti omnium author, & omnium quæ existunt rationes & causas in semetipso antea tenens, ab omnibus quæ sunt denominatur, etiam à contrarijs, ueluti luce & tenebris, aqua & igni, ut cognoscamus quod non hæc secundum substantiam sit, sed quod supersubstantialis sit: unde etiam certo nomine caret, sed tanquam omnium eorum quæ sunt causa, ex omnibus causatis nomen desumit. Quapropter diuina nomina alia quidem secundum negationem dicuntur, ad significandum supersubstantiale

Hoc caput nũc primùm est latinè editum.

στιον. οἷον, ἀϊδιότης, ἄχρονον, ἄναρχον, ἀόρατον. οὐχ ὅτι τινὸς ἀπῆν ὄντι, ἢ τινὸς ἐστέρηται. αὐτὸ γὰρ ὂν πάντα, καὶ ὂν αὐτὸ καὶ δι' αὐτὸ γέγονε, καὶ τὰ αὖ ὄντα σωίσταται, ἀλλ' ὅτι πάντων ὑπερόχως ἐστὶν ὄντων ὑπέρκειται. οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ὄντων, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ὄν. τὰ δὲ καταφατικῶς λεγόμενα, ὡς αἰτίῳ ἐστὶ πάντων κατηγορεῖται. ὡς γὰρ αἴτιον πάντων ὄντων ἡ πάσης οὐσίας, καὶ ὧν λέγεται, καὶ οὐσία. καὶ ὡς αἴτιον λόγου καὶ σοφίας, λογικόν τι καὶ σοφὸν, λέγεται λόγος καὶ λογικὸς, σοφία καὶ σοφός. ὁμοίως καὶ νοῦς καὶ νοερὸς, ζωὴ καὶ ζῶν, δύναμις καὶ δυνατός. καὶ ὑπὲρ πάντων ἐστὶν ὑπερτελὴς ὁμοίως. μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τιμιωτέρων καὶ πλησιαζόντων αὐτῷ οἰκειοτέρως ὀνομάζεται. τιμιώτερα δὲ τὰ ἄϋλα τῶν ὑλικῶν, καὶ τὰ καθαρὰ τῶν ῥυπαρῶν, καὶ τὰ ἅγια τῶν φαγῶν, καὶ μᾶλλον αὐτῷ πλησιάζοντα. ἐπὶ καὶ πλέον μετέχουσιν αὐτοῦ. οἰκειότερον μᾶλλον ὀνομάζονται ὑλικῶν, καὶ φῶς, ἢ σκότος. καὶ ἡμέρα, ἢ νύξ. καὶ ζωὴ, ἢ θάνατος. καὶ πῦρ, καὶ πνεῦμα, καὶ ὕδωρ, ὡς ζωτικὰ, ἢ γῆ. καὶ πᾶν πάντων καὶ πλέον, ἀγαθότης, ἢ κακία. τοῦτο γὰρ ἀπόφασίς ἐστιν, ἢ μὴ ὄν, τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὕπαρξις καὶ ὑπάρξεως αἴτιον, τὸ δὲ κακὸν, ἀγαθοῦ, ἤτοι ὑπάρξεως στέρησις. καὶ αὗται μὲν αἱ ἀποφάσεις καὶ καταφάσεις. γλυκύτατα δὲ καὶ ἡ ἀμφοῖν σωάφεια. οἷον, ἡ ὑπερούσιος οὐσία, ἡ ὑπέρθεος θεότης, ἡ ὑπερβάχιος ἀρχὴ, καὶ τὰ τοιοῦτα. εἰσὶ δὲ καὶ τινὰ καταφατικῶς ὑπὲρ θεοῦ λεγόμενα, δύναμιν ὑπερόχως ἀποφάσεις ἔχοντα. οἷον σκότος, οὐχ ὅτι ὁ θεὸς σκότος ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς. λέγεται μὲν οὖν ὁ θεὸς, νοῦς καὶ λόγος, καὶ πνεῦμα, σοφία τε καὶ δύναμις, ὡς τούτων αἴτιος, καὶ ὡς ἄϋλος, καὶ ὡς πανταυργὸς καὶ παντοδύναμος. καὶ ταῦτα κοινῶς ὑπὲρ πάσης λέγεται θεότητος, τά τε ἀποφατικῶς καὶ καταφατικῶς λεγόμενα. καὶ ἐφ' ἑκάστης ἐστὶ τριάδος ὑποστάσεως, ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ ἀπαραλείπτως. οἷς γὰρ γνωσθῶ μίαν ὑποστάσεως, στantiale illud. ueluti, insubstantialis. sine tempore, sine principio, inuisibilis. Non quasi horum aliquo minor ipse sit, aut aliquo horum priuetur. Ipsius enim omnia sunt: ex ipso enim & per ipsum omnia facta sunt, & in ipso consistunt: sed quòd præcellere omnia ea quę sunt, dicatur. Nihil enim eorum quæ sunt ipse est, sed super omnia est. Quæ uero secundum affirmationem dicuntur, ea ueluti de rerum omnium causa prædicantur. Tanquam enim causa omnium entium & omnis substantiæ, & ens & substantia dicitur: & tanquam causa omnis rationis & sapientiæ, nec non rationalis & sapientis, dicitur & ratio & rationalis, sapientia & sapiens: similiter eùm intellectus, tum intelligens, uita & uiuens, potentia & potẽs, atq; de alijs omnibus similiter. Magis autẽ propriè ex præstantioribus, et sibi rebus propinquioribus nominabitur. Præstantiora autẽ sunt à materia abstracta materialibus, pura impuris, sancta execrandis, quæ magis quoque naturæ eius sunt cognata, ut quæ plus etiam cum eo participant. Multo igitur rectius sol nominabitur & lux quàm tenebræ, dies quàm nox, uita quàm mors, ignis & aer & aqua (tanquam uitalia) quàm terra. Et præ istis omnibus, ac multò etiam plus bonitas quàm malitia, eundem præterea dicere ens quàm non ens. Bonum enim substantia, & substantiæ causa est. Malum uerò boni siue substantiæ priuatio est. Et hæ quidem sunt negationes istæ & affirmationes. Iucundissima uerò est & illa ex utriq; complexio, ueluti Supersubstantialis substantia, superdiuina diuinitas, superprincipiatum principium, & si quæ sunt similia. Sunt præterea quæ de Deo dicuntur excellẽtis negationis uim habentia, ueluti tenebræ, non quasi Deus tenebra sit, sed quod non lux sit, sed super lucem. Dicitur itaq; Deus intellectus, & ratio, & spiritus, & sapientia, & potentia, tanquam horum omnium causa. Et tanquam incorporeus, & tanquam omnium effector, & omnipotens. Et hæc quidem communiter de omni Deitate dicuntur, tam quæ negatiuè, quàm quæ affirmatiuè dicuntur. Et de unaquaque sanctæ trinitatis substantia similiter, eodem'que modo ac indesinenter. Quando enim unam ex his substantijs intelligo, eam ut perfectum Deum cognosco,

& per-

τέλειον αὐτὴν θεὸν οἶδα, τελέαν οὐσίαν. ὅταν δὲ σωμάτω καὶ συναριθμήσω τὰ τρία, ἵνα θεὸν οἶδα τέλειον. τὸ γὰρ συνθετὸν οὐκ ἔστι θεότης, ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείοις, ἓν τέλειον ἀμέριστον, καὶ ἀσύνθετον. ὅταν δὲ πρὸς ἄλλα σχέσιν ἓν ὑποστάσεων γνωρίσω, οἶδα ὅτι ἔστιν ὁ πατὴρ ὑποβρύσιος ἄλιος, πηγὴ ἀγαθότητος, ἄβυσσος οὐσίας, λόγου, σοφίας, δυνάμεως, φωτὸς, θεότητος, πηγὴ γεννητικὴ καὶ προβλητικὴ ἐν αὐτῇ κρυφίως ἀγαθοῦ. αὐτὸς μὲν οὖν υἱὸς, λόγου ἄβυσσος, λόγου γεννήτωρ, καὶ οἷα λόγου προβολεὺς ἐκφαντορικὸς πνεύματος. καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, ἐκ ἔστι τοῦ πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις, εἰμὶ ὁ υἱός, ὃς ὄντως ἡ μόνη δύναμις ἐν πατρός, ἡ προκαταρκτικὴ τῶν πάντων ποιήσεως. ὅτως ὡς τελέα ὑποστάσις ἐκ τελέας ὑποστάσεως γεννωμένη, ὡς οἶδεν αὐτός, ὃς υἱὸς ὄντι τε καὶ λέγεται, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκφαντορικὸν ἐν κρυφίῳ τῆς θεότητος δύναμις τοῦ πατρὸς, ἐκ πατρὸς μὲν ἐν υἱῷ ἐκπορευομένη, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ὁ γεννητῶς. διὸ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τελεσιεργὸν τῶν ἁπάντων ποιήσεως. ὅτε δὲ αἰτιατέον γεννητῷ, ὑῷ, λόγῳ, δυνάμει προκαταρκτικῇ, θελήσει, σοφίᾳ, τῷ υἱῷ. ὅτε δὲ αἰτιατέον ἐκπορευτέον, ἐκφαντορικῷ, τελεσιεργικῇ δυνάμει, τοῦ ἁγίου πνεύματι. ὁ πατὴρ πηγὴ, καὶ αἰτία υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος. πατὴρ δὲ υἱοῦ μόνος, καὶ προβολεὺς τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ υἱὸς, υἱὸς, λόγος, σοφία καὶ δύναμις, εἰκὼν, ἀπαύγασμα, χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ πατρός. ἐκ' υἱὸς δὲ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ὡς ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον. ἀλλ' μία γὰρ ὁρμὴ ἄνευ πνεύματος. καὶ υἱοῦ δὲ πνεῦμα, ἐκ' ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. μόνος γὰρ εἶπεν ὁ πατήρ.

& perfectam ſubſtantiam. Quum uerò coniunxero, & cõnumerauero tria iſta, unum quoq; perfectum Deum cognoſco. Non enim compoſita res eſt deitas, ſed in tribus perfectis unum perfectum, & indiuiſibile, & incompoſitum. Quando uerò habitudinem quam ad ſe inuicem habent hæ ſubſtantiæ cõſidero, ſcio quod Pater ſit ſubſtantialis, ſol, fons bonitatis, abyſſus ſubſtantiæ, ſermonis, ſapientiæ, potẽtiæ, lucis, diuinitatis: fons generatiuus & productiuus latentis in ſe boni. Ipſe igitur eſt intellectus, uerbi abyſſus, uerbi genitor: & per uerbum ſancti ſpiritus productor. Et ut multa in pauca conferam: Non eſt patri ſermo, ſapientia, potentia, uoluntas, niſi filius, qui eſt unica patris potentia, efficax illa ad faciendũ quicquid eſt. Sic ueluti perfecta ſubſtãtia ex perfecta ſubſtãtia prognata, quemadmodum nouit ipſemet qui filius & eſt & dicitur. Spiritus autem ſanctus enarratiua occultæ diuinitatis patris potentia, ex patre quidẽ per filium procedens, quemadmodum ipſemet nouit, non generatiuè. Vnde & ſpiritus ſanctus totius rerũ creationis perfector dicitur. Quæcunque igitur congruunt ut cauſæ, patri, fonti, genitori, ea ſoli patri tribuenda ſunt. Quæ uerò ut cauſato, genito filio, uerbo, uirtuti effectiuæ, uoluntati, ſapientiæ, ea filio. Quæ denique cauſato procedenti, enarranti, perfectrici potentiæ, ea ſpiritui ſancto conueniunt. Pater fons & cauſa eſt filij, & ſpiritus ſancti. Pater autem ſolius filij, productor uerò ſpiritus ſancti. Filius, filius, uerbum, ſapiẽtia & potentia, imago, ſplendor, character patris, & ex patre. Nõ autem filius patris eſt ſpiritus ſanctus, ſpiritus tamen patris tanquã ex patre procedens. Nullus enim ſine ſpiritu motus. Sed & filij ſpiritus eſt, nõ uelut ex ipſo, ſed quaſi per ipſum ex patre procedens. Solus enim pater cauſa eſt.

COMMENTARIVS.

SAcratiſsimus pater Dionyſius Atheniẽſium epiſcopus, ac Galliarum apoſtolus, à beatiſsimo Paulo apoſtolo per errorum tenebras, & gentiliratis nebulas, ad ueræ fidei lumen conuerſus eſt: ut ℣. caput in Actis Apoſtolorum meminit, ubi & Areopagita eſt cognominatus, ab Areopago iudiciali Athenienſiũ curia ac cõſiſtorio, à Solone Salaminio uno ex ſeptem ſapientibus primùm cõſtituto, in quo ob eruditionis excellentiam & philoſophiæ ſæcularis, inter cæteros iudex conſtitutus erat. Is diuinitus illuſtratus cõplura edidit opera, ſinceræ & ueræ theologiæ refertiſsima: & præſertim libri De diuinis nominibus, ſacratiſsimũ planè & præclariſsimũ. In cuius primo

ἔστι δὲ καὶ νοητὸς τόπος, ἔνθα νοῦται καὶ ἔστιν ἡ νοητὴ καὶ ἀσώματος φύσις. ἔνθα παρπάρεστι, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὁ σωματικῶς περιέχεται, ἀλλὰ νοητῶς. ὁ δὲ ἔχει σχῆμα, ἵνα σωματικῶς περιχαίτο. ὁ μὲν οὖν θεὸς, ἄϋλος ὢν καὶ ἀπερίγραπτος, οὐ τόπῳ ἐστὶ δέ. αὐτὸς γὰρ ἑαυτοῦ τόπος ἐστὶν, τὰ πάντα πληρῶν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ὤν, καὶ αὐτὸς συνέχων τὰ πάντα. λέγεται δὲ καὶ οὐ τόπῳ εἶναι. καὶ λέγεται τόπος θεοῦ, ἔνθα ἐπιδαψιλεύεται ἐνέργειαι αὐτοῦ γίνεται. αὐτὸς μὲν γὰρ διὰ πάντων τῶν ἀμιγῶς διήκει, καὶ πᾶσι μετὰ δίκης τῶν ἑαυτοῦ ἐνεργείας, ἧς ἕκαστα ἐδέξατο προσηκόντως, καὶ διεκπεραῖ διώκησιν. φημὶ δὲ τὴν τῆ φυσικῆ καὶ προαιρετικῆ καθαρότητα. καθαρώτερα γὰρ τὰ ἄϋλα τῶν ὑλικῶν, καὶ τὰ ἀφῃρημένα τῆ κακίᾳ σωφρονούμενα. λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ θελήσεως αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος. ἐν αὐτοῖς γὰρ οὐσίᾳ οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ ἀεὶ δοξάζοντες αὐτόν. αὕτη γὰρ αὐτῷ ἀνάπαυσις, καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἐν αὐτῇ δὲ διὰ σαρκὸς τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. πῶς δὲ τοῦ θεοῦ, ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ ἀδιαφόρως ὀνόμασται. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία τόπος θεοῦ, ὡσαύτως γὰρ εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ, ὥσπερ τι τέμενος ἀφωρίσαμεν, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐντεύξεις ποιούμεθα. ὁμοίως καὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐπιδαψιλεύεται ἡμῖν ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια, εἴτε διὰ σαρκὸς, εἴτε ἀϋλου σώματος γέγονε τόποι θεοῦ λέγονται. ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ θεῖον ἀμέριστον ὄν, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ ὄν, καὶ ἀμέριστον ἐν μέρεσι σωματικῶς διαιρήμενον, ἀλλ' ὅλον ἐν πᾶσι, καὶ ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν.

Est autem intelligibilis locus, ubi intelligitur. & est intelligibilis & incorporea natura, ubi adest & operatur, & non corporaliter, sed intellectualiter. non enim figuram habet, ut corporaliter contineri queat. Igitur Deus & immaterialis, & incircumscriptus, in loco non est. ipse enim suiipsius locus est, cuncta replens, & super omnia eminens, & ipse continens omnia. Dicitur autem in loco esse, & dicitur locus Dei, ubi eius manifesta fit operatio. ipse enim per omnia purè & impermixtibiliter meat: & omnibus suæ operationis consortium tradit, secundum uniuscuiusque aptitudinem, capacitatisq; uirtutem. Dico autem naturalem & præeligibilem puritatem. nam puriora sunt immaterialia materialibus: & uirtute prædita, ijs quæ prauitati sunt ammixta. Dicitur igitur Dei locus, qui plus participat operationis eius & gratiæ. Quapropter cœlũ, eius thronus est. in ipso enim angeli sunt, facientes eius uoluntatẽ, & semper glorificãtes ipsum. hæc enim requies ipsorum. Et terra, scabellum pedum eius. nam in ea per carnem cum hominibus conuersatus est. Pes autem Dei, sancta caro eius, plerisque in locis nominata est. Dicitur & ecclesia locus Dei. Hanc enim ad glorificationem eius ueluti quoddã templum diffiniuimus, in quo ad ipsum intercessiones fundimus. Similiter autẽ loci ij in quibus manifesta nobis est operatio eius, siue per carnẽ, siue sine corpore facta fuerit, loci Dei dicuntur. Sciendũ etiam, Deum impassibilem esse, totum totaliter ubiq; existentem, & non partẽ in parte corporis more distractum, sed totum in omnibus, & totum super omnia.

COMMENTARIVS.

DVplicem esse locum (sicut & substantiam) assignat author: corporalem inquam, & intelligibilem, siue intellectualem. Corporalis locus hic diffinitur esse terminus corporis continentis, ipsi contento immediatus: ut concauum cœli ad ignem, concauum ignis ad aerem. Terminum uocat hic Damascenus, superficiem concauam atq; interiorem corporis continentis. quæ intrinseca quidem est ipsi contenti, in eo ut subiecto subsistens: extrinseca uerò corpori contento, quod ablea clauditur & ambitur. Et quoniam secundum Aristotelis determinationem physicam (ex qua præsens loci ratio est deprompta) locus non est ipsum totum corpus continens, sed intima ipsius extremitas (est enim continens ipsum, per se mobile: locus uerò, immobilis) rectè hic nõ totus aer, sed concauũ eius, locus esse definitur. Locus intelligibilis est, ubi incorporea natura ut anima rationalis & angelus, adest & operatur, certo quodã limite intellectualiter determinatus. Habet enim cœlestis spiritus definitum quendam terminum suæ plenitudinis & replentiæ, extra quem suam nõ exhibet præsentiã & operationẽ, & is spiritualis eius locus rectè appellatur. At quoniam Deus neq; corporeus est, neq; certo intellectuali spacio intra quod claudatur cõprehensus: neutrorum modorũ in loco est, sed omnẽ superambit locũ & corporalem & spiritualem. nam omni adest loco, sed incõprehensibiliter: & solus ipse suiipsius est locus, cum ipse unus immẽsus suã comprehendat immẽsitatem. cætera uerò extra ipsum finita sunt, & infinitatẽ eius cõplecti nequeunt: quandoquidẽ maius à minore cõtineri nequeat, nedũ infinitũ à finito. perinde atq; linea infinita

suiipsius

ſui ipſius eſt menſura, & ſphæra infinita ſola ſeipſam ambit & circundat. Cæterum cum Deus purè & impermixtibiliter omnia permeet, ut inquit litera, ijs quæ puriora ſunt, ſyncerius adeſt, & amplius quàm minus puris. Siue illa puriora ſint ſecundum naturalem conditionem, & ratione naturæ, ut immaterialia materialibus: ſiue ſecundũ uoluntatis electionẽ, ut purior eſt animus uirtute præditus quàm uitijs horrens. Attamen quæ humana ſunt & corporea, Deo per quandã proportionem accõmodando, dicitur metaphoricè locus Dei: ubi fit eius inſignis aliqua operatio, & omnibus perſpicua. Quemadmodũ in Iudæa manifeſtè facta eſt operatio Dei per legiſlationem, prophetarum inſpirationẽ, & ipſam denique humanã cõuerſationem: idcirco ibidẽ ipſius locus & habitatio fuiſſe dicitur. Pſam. 75. Et factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. In iuſtis itidem & puris hominũ mentibus fit Dei operatio, eas per gratiã inhabitantis: utpote agilis erectio animi ad Deũ, rerũ cœleſtiũ deſiderium, iugiſq; memoria. idcirco munda iuſtorũ corda, templum & locus Dei dicuntur, quemadmodũ inquit ſcriptura: Anima iuſti, ſedes ſapientiæ. Et Pſalm. 25. Domine dilexi decorẽ domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ: id eſt, ornatũ & pulchritudinem & munditiam animarũ in quibus habitas. Et Apocal. 3. cap. Deus petens introitũ ad cor noſtrum, & placidam in eo requiem, dicit: Ecce ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis audierit uocẽ meam, & aperuerit mihi ianuã, intrabo ad illum, & cænabo cum illo, & ipſe mecũ. Eadem quoq; ratione cœlum dicitur in ſcripturis locus & domus Dei, ut Eſaiæ 66. Cœlum mihi ſedes eſt, terra autẽ ſcabellum pedũ meorum. Et Pſalm. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Et Ioan 14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Neq; id ab re quidẽ. Nam in cœlo Deus modo quodam peculiari eſt, & operatione ſingulari: utpote per apertam ſui uiſionem, & gloriæ ſuæ reuelationem, quam cœleſtes ſpiritus & beati ibidem ſunt conſecuti. Quod autem pes Dei in ſcripturis pleriq; ſancta caro eius nominetur, ut hic affert litera, abſurdũ nequaquam eſt. Nam ea diuinitate lõgè inferior eſt natura, & demiſſior: perinde atq; pes ſubſidet capiti. Hinc Pſam. 8. dicitur. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues uniuerſas, inſuper & pecora campi: ubi uniuerſa Chriſto homini ſubiecta eſſe declarantur. Rurſum Pſalm. 98. Exultate Dominum Deum noſtrũ, & adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt. Denique Pſalm. 109. Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Poſtremum eccleſia locus Dei dicitur: quia in ea, diuina peraguntur miniſteria, laudes eius & præconia decantantur, ſacratiſſima celebrantur myſteria, Dei operationes & beneficia expreſsius referentia, quæ ob diuinitatis ſublimitatem & uenerationem, reuerentius in loco ad ea officia duntaxat accommodato fiunt, cœleſtis habitationis ſuæ ſolium typo quodam repreſentante. Vt Dominus noſter ſecundo cap. Ioannis: Nolite facere domum patris mei, domum negociationis. Et Matthæi cap. 21. Domus mea, domus orationis uocabitur. Rurſum Pſalm. 68. Zelus domus tuæ comedit me.

DE LOCO ANGELI ET ANIMÆ & circumſcriptione intellectuali. Cap. XVII.

ὁ δὲ ἄγγελος, σωματικῶς μὲν οὐ πέπερ ὑπολήπται, οὐδὲ περιγράφεται καὶ χωματίζεσθαι. ὅμως λέγεται ἔν γε τόπῳ, διὰ τὸ παρεῖναι νοητῶς, καὶ ἐνεργεῖν ἐκεῖ τῷ αὐτοῦ φύσει, καὶ μὴ ἔνθα ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἐκεῖσε νοητῶς ὑποχράφεσθαι, ἔνθα καὶ ἐνεργεῖ. ὁ γὰρ δύναται ἐκεῖ ταυτὸν οὐ διαφόροις τόποις ἐνεργεῖν. μόνου γὰρ θεοῦ ἐστὶ τὸ παντα χοῦ, ἐκεῖ ταυτὸν ἐνεργεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος τάχει φύσεως, καὶ ὅτι ἑτοίμως ἄγουσι τάχους μεταβαίνειν, ἐνεργεῖ οὐ διαφόροις τόποις. ὁ δὲ θεὸς πανταχοῦ ὤν, καὶ ἐκάστῳ τῶν, πανταχοῦ ἐκεῖ ταυτὸν διαφόρως ἐνεργεῖ μιᾷ καὶ ἁπλῇ ἐνεργείᾳ. ἡ δὲ ψυχὴ σωματικῶς? ὅλη σώματι ὅλῃ καὶ ὅλῃ, οὐ τὸ μέρος μέρει. καὶ ὁ ὑποκείμενος τόπος ἐστὶ αὐτῇ, ἀλλὰ ὑποκείμενον ἀνάγκη ὥσπερ πῦρ σιδήρῳ. καὶ οὐ ἀνεσθεῖσα, τὰς οἰκείας ἐνεργεῖ ἐνεργείας. ὑποχράφεται μὲν ὅτι, τὸ πέπερ, ἢ χρόνῳ, ἢ καταλήψει

Angelus autem corporaliter non continetur quaſi formã figuramq; recipiat: in loco tamen dicitur eſſe, propterea quod adeſt intelligibiliter, & operatur ſecundũ ſuam naturam: & non dicitur eſſe nuſquam, ſed alicubi intelligibiliter circumſcribi, ubi & operatur. non enim poteſt ſecundum idem, diuerſis in locis operari. Nam ſolius Dei eſt, ſecundum eandem operationem ubique eſſe. Angelus enim uelocitate naturæ, & quia uidelicet promptè & cito pertranſit, uarijs in locis operari dicitur. Deus autem ubique exiſtens, & ſuper omne, ubique & ſecundum idem differenter operatur, una ac ſimplici operatione. Anima autem copulata corpori, tota toti, & non pars parti: neque continetur ab ipſo, ſed continet ipſum, haud ſecus atque ignis ferrum. & in ipſo exiſtens, peculiares ſuas operationes efficit. Circumſcriptum autem eſt, quod loco, tempore, aut comprehenſione com-

περιλαμβανόμενον, ἀπερίγραπτον δέ, τὸ μηδενὶ τόπῳ περιεχόμενον. ἀπερίγραπτον μὲν οὖν μόνη δύναται τὸ θεῖον, ἄναρχον ὂν καὶ ἀτελεύτητον, καὶ πάντα περιέχον, καὶ μηδεμιᾷ καταλήψει περιεχόμενον. μόνον γάρ ἐστιν ἀκατάληπτον, καὶ ἀόριστον, τοῖς ἄλλοις γνωσκόμενον, αὐτὸ δὲ μόνῃ ἑαυτῷ θεωρητικόν. ὁ δὲ ἄγγελος, καὶ χρόνῳ περιγράφεται (ἤρξατο γὰρ τοῦ εἶναι) καὶ τόπῳ, ἐπειδὴ καὶ τοῦτος, ὡς πεπάσμεθα, καὶ καταλήψει. τῇ ἀλλήλων γὰρ τῇ φύσει ἴσασι πᾶσαι, τῷ τοῦτο τοῦ κτίσαντος ὁρίζονται τέλους. τὰ δὲ σώματα, καὶ ἀρχῇ, καὶ τέλει, καὶ τόπῳ σωματικῷ, τῇ καταλήψει.

comprehenditur. Incircumscriptum uerò, quod nullo horum continetur. Incircũscripta igitur sola diuinitas, sine principio existens, & sine fine, & omnia continens, & nulla comprehensione contenta. Sola enim est incomprehẽsibilis, infinita, à nullo cognita, ipsa sola sui ipsius contemplatrix. Angelus enim, & seculo circunscribitur (incepit enim esse) & intelligibili loco, ut diximus, & comprehensione. Nam adinuicem natura sei unt, quo modo, & à quo conditore perfectè definiti sunt: corpora uerò & principio, & fine, & corporali loco, & comprehensione terminata sunt.

COMMENTARIVS.

QVÒ pacto angelus intelligibiliter circunscribatur, & sit in loco: hoc familiari exemplo concipere facilius poterimus. Cum teda succensa, continetur una domo, per eam suum diffundit lumen, illi adest, & ipsam illuminat. Translata uerò in alteram domum, eam identidem illuminat: sed amplius in priore domo nec est, nec operatur. Et ita in alium translata locum, ubi adest operatur, & non alibi, quod certo determinetur & subsistendi & operandi limite. Haud aliter angelus cum in cœlo est & operatur, circunscriptionẽ ibidem & locũ intellectualem habet, quod simul alibi nec sit, nec operetur. Et cum ad ministerium aliquod peragendum missus in terram est, & iussam exequitur operationem, non simul est nec operatur in cœlo, quod limitatum habeat suæ præsentiæ & operationis modum atq; finem, in eoq; loco intellectuali esse dicatur, ubi præsentia sua adest, suasq; exercet functiones. Et hæc est intellectualis eius circunscriptio, certa scilicet naturæ eius determinatio atq; diffinitio. qua cum uni adest loco, simul alijs corporibus & locis adesse nequit. Hinc de cœlo descendisse leguntur angeli, & ascendisse in cœlum, cum sine motu quidem locali nunc se à cœlo in terram, nunc uerò à terra in cœlum transtulisse designãtur. Quod autem diuersis in locis nideatur angelus simul aut operari, aut esse: id euenit propter subitum ab uno corpore in aliud, eius transitum atq; motum, multo quidem celeriorem quàm momentanea luminis per totum mundum fiat diffusio, aut fulguris apparitio. Ob quam planè celeritatẽ iudicamus simul in diuersis locis ea fieri, quæ fiunt subinde & moræ successione in diuersis: sed propter morę imperceptibilitatem, aut transitus celeritatem, discerni à nobis nequeunt. Deus autem ubiq; & existens & operãs, est ut sol, unica radiatione omnes mũdi partes simul illustrans. Anima uerò rationalis humano corpori addicta, in eo circunscriptionẽ habet & locũ intellectualẽ, quod corporis mole per accidens coerceatur & cõtineatur: ipsum tamen corpus continens, saluans atq; cõseruans, & in eo sua exercens officia: ut ignis ferro candenti immanens ac interfusus, ipsum ferrum reddit ignitum, propriasq; in eo operationes cõbustionẽ ac illuminationem facit. Cæterum ut ex loco corporali ad intellectualem, & deniq; ad Dei à loco incõprehensibilitatem in præcedẽti capite manuductio posita est: ita ex circũscriptione corporali & intellectuali, hic ad Dei incircumscriptionem agnoscendam autor assurgit. Maximè quidẽ circumscripta sunt corpora naturalia ac sensibilia, quę & tempore & loco & cõprehensione perspicuè determinata dinoscũtur. Enimuero incipiunt esse, & desinunt, loci angustia cõstringuntur, & facile intellectu quæ nam sint & qualia comprehenduntur, cum illorũ naturas & proprietates philosophia naturalis exactissimè depromat. Minus autẽ illis circunscribitur anima rationalis. nam principiũ suæ durationis habens, fine carer. Loco itidem suo neq; cõmensuratur, neq; coextẽditur, ut tota toti adsit corpori, & pars partis sed tota toti, & tota cuius adest parti. Cõprehensione item minus circũscribitur: quod longè minus & incõpletius eius natura atq; cõditio, quàm rerum naturaliũ noscatur. Cæterũ cœlestes & angelicæ substantiæ, etsi circunscriptionem tribus sustineant, minus tamen quàm anima rationalis. nempe maioris sunt æui quàm anima, temporalẽ in corpore successionẽ ad tempus sortita, immortalitatis tamẽ sorte donata. Minus item loco claudũtur: nam ei cui assunt corpori, nequaquã alligantur: sicut anima nostræ carni, cum ea substantialiter hominẽ cõstituens. Demùm minus cõprehenditur angelicarũ uirtutũ quàm animę nostræ natura, quod à rebus sensibilibus distãtiores sint, & à materia magis seiuges. Super hęc omnia uerò excellẽter eminet summa diuinitas, omnifariam incircunscripta. Tempore quidẽ, quod æterna sit: loco, quod ubiq; præsens sit, & nulli inclusa loco, neq; exclusa. Comprehensione uerò, quia nequaquã humano intellectu aut angelico cõprehendi potest. Eadem fermè uia, ex inferiorum magnitudine Dei plenitudinem, alteritate identitatem, multitudine unitatem, diuisione simplicitatem, motu stabilitatem, tempore æternitatem, imperfectione perfectionem, compositione simplicitatem, contingentia necessitatem, rimarĩ

promo

promptum erit iis qui per ordinatissimos rerum gradus ex nimis paulatim ad summa subuehi, hac philosophia duce labora: int. Sic sane quicquid in creaturis imperfectum, deciduum & indignum comperitur: in ipsa diuinitate exemplariter, superexcellēter & supra omnem perfectionem elutere atq; eminere conspicietur. Quintino & totus mundus, imago quædam diuinarum proprietatum esse cognoscetur: referens quidem umbraliter & obscurè suum exemplar super omnem excellentiam perfectum: sed ab eo longè deficiens, ob distantiam & magnum discriminis interuallum à suo principio, unicè & absolutè omnia complectenti.

COLLECTANEA DE DEO, PATRE, FILIO, SPIRITU SANCTO, VERBO, SPIRITU. Cap. XVIII.

INuertibilis igitur omnino Deus, & inalterabilis. nam ipse omnia quæ nō in nostra potestate sunt, præscientia præ determinauit, unumquodq; secundum proprium & conueniens tempus & locum. Quapropter pater nullum iudicat: iudicium autem dedit filio. Iudicat enim pater, uidelicet & filius, & spiritus sanctus, ut Deus. Ipse uero filius ut homo corporaliter descendet, & sedebit in throno maiestatis (corporis enim circunscripti est & descensio, & sedes) & iudicabit orbem terrarum in iustitia. Omnia distant à Deo, non loco, sed natura. In nobis prudentia, sapientia, & consilium, ut habitus accedunt & abscedunt: at nō in Deo. nam in ipso nihil accedit, aut abscedit. inalterabilis enim est, & immutabilis. Neq; fas est illi accidens ascribere. nam bonum Deus concurrens, coincidensq; habet ipsi substantiæ. Qui desiderat semper Deum, ipse Deum uidet, nam in omnibus est Deus. Ab ipso ente enim dependent entia: & non est possibile quodcunque esse, nisi ab ipso ente esse habeat, quoniam in omnibus contentus est Deus, naturam cōtinens. Sanctæ uerò carni suæ, Deus uerbum personaliter unitus est, & ad id quod naturæ nostræ est, permixtus inconfusè. Nullus uidet patrem, nisi filius & spiritus sanctus. Voluntas & sapiētia, & uirtus patris, filius est. Neq; enim oportet dicere in Deo esse qualitatem, ne ipsum esse dicamus ex substantia & qualitate. Filius ex patre est: & omnia quæcunq; habet, ex ipso habet. quare nōn potest à seipso quicquam facere: non enim habet appropriatam operationem, præter patrem. Quòd autem Deus natura inuisibilis existens, uisibilis operationibus fiat: ex mundi constitutione & gubernatione cognoscimus. Imago patris est filius, & filij spiritus sanctus: per quem Christus hominí inhabitans, dat ei quod est secundum imaginem. Deus spiritus sanctus, medius ingeniti & geniti, & per filium patri coniunctus,

ἄτρεπτον ἐν παντελῶς τὸ θεῖον, καὶ ἀναλλοίωτον. πάντα γὰρ τῇ προγνώσει τὰ ὄντα ἐφ' ἡμῖν πεφύκαμεν, ἕκαστον περὶ τὸν ἴδιον καὶ πρέποντα καιρὸν, καὶ τόπον. καὶ περὶ τοῦτο ὁ πατὴρ οὐδένα κρίνει, πᾶσι δὲ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. ἐκεῖνα γὰρ ὁ πατὴρ δικαιοσύνη, καὶ ὁ υἱὸς, ὡς θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς, ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς καταβήσεται, καὶ καθιεῖται ἐπὶ θρόνου δόξης. σώματος γὰρ περιγραπτοῦ ἡ κατάβασις, καὶ ἡ καθίδρα. καὶ κρίνει πᾶσαν πρὸς ἀκριβῆ δικαιοσύνην. πάντα ἀπέχει θεοῦ, οὐ τόπῳ, ἀλλὰ φύσει, ὑπὲρ ἡμᾶς φρόνησις, καὶ σοφία, καὶ βουλὴ, ὡς ἔξις συμβαίνει, καὶ ἀπέρχεται, ὁ μὲν ὑπὲρ θεοῦ. ὑπὲρ αὐτὸν γὰρ οὐδὲν γίνεται, καὶ ἀπέρχεται. ἀναλλοίωτος γάρ ἐστι, καὶ ἀπερίτρεπτος, καὶ ὁ χρὴ συμβεβηκὸς ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν. τὸ δὲ ἀγαθὸν ὁ θεὸς, σωζόμενον ἔχει τὴν οὐσίαν. ἐπιθυμῶν ἀεὶ τοῦ θεοῦ, ὅστις ὁρᾷ αὐτόν. ἐν πᾶσι γάρ ἐστιν ὁ θεός. τὸ γὰρ ὄντως ὄν, οὐκ ἔστι τὰ ὄντα. καὶ οὐκ ἔστιν εἶναί τι, ἀμὴ ἐν ᾧ ἐστι τὸ εἶναι, ὅτι πᾶσι μὲν ἐγκράταται ὁ θεὸς, ὡς συνέχων τὴν φύσιν. τῇ δὲ ἁγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ ὁ θεὸς λόγος καθ' ὑπόστασιν ἑνώθη, καὶ κατεμίχθη ἀσυγχύτως πρὸς τὸ ἐμέτερον. οὐδεὶς ὁρᾷ τὸν πατέρα, εἰμὴ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα. βούλησις, καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὁ υἱὸς τοῦ πατρός. οὐ χρὴ γὰρ λέγειν ἐπὶ θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ συνθετὸν εἰπωμεν αὐτὸν, οὐκ οὐσίας καὶ ποιότητος. ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, καὶ πάντα ὅσα ἔχει οὐκ αὐτὸ ἔχει, ἀλὸ ὀφείλεται ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν. ὃ γὰρ ἔχει ἰδιάζοντα φύσεως παρὰ τοῦ πατρός. ὅτι δὲ φύσει ἀόρατος ὢν ὁ θεὸς, ὁρατὸς ταῖς φύσεσι γίνεται, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, καὶ κυβερνήσεως γινώσκομεν. εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, δι' οὗ χρισθεὶς φύσει ἄνθρωπος, δίδωσιν αὐτῷ τὸ κατ' εἰκόνα. θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, μέσον τοῦ ἀγεννήτου, καὶ δι' υἱοῦ τῷ πατρὶ συναπτόμενον.

πρόνοιαν, πνεῦμα θεὸν λέγεται, πνεῦμα χριστοῦ, νοῦς χριστοῦ, πνεῦμα κυρίου, αὐτοκυρίου, πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀληθείας, ἐλευθερίας, σοφίας. καὶ γὰρ ποικιλὸν τούτων ἅπαντων, πάντα τὴν οὐσίαν πληροῦν, πάντα συνέχον, πληρωτικὸν κόσμου τῇ τῶν ὄντων οὐσίᾳ, ἐχώρησεν κόσμον τῇ τοῦ παντὸς δυνάμει. θεὸς οὖν ἀΐδιος οὐσία, καὶ ἀπαράλλακτος, ἀμεταβλητικὴ τῶν ὄντων, ἀνεπιβούλευτος σωτὴρ τῶν γενομένων. θεὸς καὶ πατὴρ, ὁ ὢν ἀεὶ, ἀγέννητος, ὡς μὴ ἐκ τινος γεννηθείς, γεννήσας δὲ υἱὸν συναΐδιον. θεὸς οὖν καὶ ὁ υἱὸς, ὁ ὢν ἀεὶ συὼν τῷ πατρὶ, ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως, καὶ ἀρρεύστως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀμεταβλήτως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὖν, δυνάμεις ἁγιαστικὴ ὑφιστάμενον, ἐκ τοῦ πατρὸς ἀμεταβλήτως ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν υἱῷ αὐαπαυόμενον, ὁμοούσιον πατρὶ καὶ υἱῷ. λόγος οὖν, καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κίνησις. καθ' ἣν κινεῖται, καὶ νοεῖται, καὶ λογίζεται, οἱονεὶ φῶς αὐτοῦ ὄν, καὶ ἀπαύγασμα. καὶ πάλιν λόγος οὖν ὁ οὐσιωδῶς τῷ πατρὶ ἀεὶ συμπαρών. λόγος πάλιν οὖν ὁ ἐνδιάθετος, ὁ ἐν καρδίᾳ λαλούμενος. καὶ πάλιν λόγος οὖν ἄγγελος νοήματος. ὁ μὲν οὖν θεὸς λόγος οὐσιωδὴς τοῦ πατρὸς καὶ ὑποστατικός. οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς λόγοι, δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐνυποστάτου διαιρέσεως. ὧν ὁ μὲν πρῶτος, τοῦ νοῦ φυσικὸν ὂν γέννημα, ἐξ αὐτοῦ ἀεὶ φυσικῶς προβαλλόμενος. ὁ δεύτερος δὲ, λέγεται ἐνδιάθετος. ὁ δὲ τρίτος, προφορικός. τὸ πνεῦμα νοεῖται πολλαχῶς. τὸ ἅγιον πνεῦμα· λέγονται δὲ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, πνεύματα. πνεῦμα καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ἀγαθὸς. πνεῦμα καὶ ὁ δαίμων. πνεῦμα καὶ ψυχή. ἔστι δ' ὅτε καὶ ὁ νοῦς πνεῦμα λέγεται. πνεῦμα καὶ ὁ ἄνεμος, καὶ ὁ ἀήρ.

ctus, spiritus Dei dicitur, spiritus Christi, intellectus Christi, spiritus Domini, ipse Dominus, spiritus adoptionis, ueritatis, libertatis, sapiētiæ (etenim horum omniū artifex est) cuncta substantia implens, omnia cōtinens, mundumq; substantialiter replens, à mundo secundum uirtutem incomprehensibilis manens. Deus est æterna substantia & immutabilis, cōditrix entium, pia cōscientia adorabilis. Deus & pater est semper existens, ingenitus, ut non ex aliquo genitus generans autē filium coæternum. Deus & filius est, qui est semper cum patre intemporaliter, æternè, influxibiliter, impassibiliter: & ex ipso genitus. Deus & spiritus sanctus est: uirtus sanctificatrix, in propria persona subsistens, insciumctè à patre procedens, & in filio requiescens, consubstantialis patri & filio. Verbū est semper patri substantialiter coassistens. Verbū rursus est naturalis mētis motio, secundū quam mouetur, intelligit, & cogitat, ueluti lux ipsius existēs, atq; splendor. Verbū rursus est quod internum, & in corde promitur. Et iterū, uerbum est nuncius intelligētię. Igitur Deus est substātiale uerbū, & in propria subsistēs hypostasi. Sunt aūt & tria alia uerba, in potentia animę nō in propria subsistētia cōsiderata. quorū primùm quidē naturale mentis est germē, ex ipsa semper naturaliter scaturiens. secundū est internū, tertium uerò prolatum. Spiritus intelligitur multipliciter, spiritus sanctus, uirtutes etiam spiritus sancti dicuntur spiritus, & angelus bonus spiritus, & dæmonum spiritus, & anima, quandoq; etiam mens spiritus dicitur, & uentus spiritus, & spiritus aer.

COMMENTARIVS.

PErmultæ hoc loco colliguntur proprietates diuinæ, latius in superioribus explicatæ. Inter quàs ea in fronte proponitur, quod omnia quæ in nostra potestate non sunt, Deus præscientia prædeterminauit. Siquidem quæ in nostra potestate collocata sunt, & quę si uolumus facimus, si uerò nolumus non facimus, præscire quidem dicitur Deus: ut mala quæ suo permissu perpetramus: nō tamen prædiffinire, neq; prædeterminare, quod illorū non est autor. Quæ uerò in nobis sita non sunt, ut rerum exortus & obitus, temporū alternationes, atq; uicissitudines nunc pluuiæ, nunc serenitatis: & præscit Deus antequā eueniant, & prædiffiniuit. Verùm id ex secundi libri ultimo capite magis erit perspicuū. Quòd autem connnuo subnectit autor, patrem nullū iudicare, ex Ioanne desumit, quinto Euangelij cap. dicente: Neq; enim pater iudicat quenquā, sed omne iudicium dedit filio, & potestatē dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est. Iudicat quidē pater, auctoritate & maiestate diuina (quemadmodū filius de patre dicit Ioan. 8. cap. Est qui quærat & iudicet) nō tamen executione iudiciariæ censuræ. quia in extremo iudicio persona patris nō appārebit iudicandis. Qui enim malis appareret, diuina uisione indignis: cum uideri nō possit, nisi beatitudine participantibus. Siquidem mundis corde repromissa est beatitudo, Dei uisio: in qua reprobi cum electis cōmunicare non possunt, cum dictū sit, Tollatur impius ne uideat gloriā Dei. Hoc igitur pacto iudicabit Christus, in forma scilicet humana, quæ à iudicandis omnibus liquidò cōspi-

 cietur.

cietur. Et tunc mali secundum scripturæ testimoniũ, uidebunt in quem transfixerunt. Et id nõ absre. nam in ea forma iudicatus est ab iniquo iudice, cœlosq; conscendit, sic uenturus quemadmodũ uisus est ascendisse. Cùm deinde subiungit autor, prudentiã, sapientiam, & consilium, in Deo non dicere habitus accidentarios, sicut in nobis: id eò euenit, quod propter summam eius identitatem & simplicitatem, nihil illi nouũ accedere potest, nihil itidem quod aderat ab eo abscedere, quinimo nullũ illi accidens à sua substantia alienũ cõuenire. Quocirca quęcunq; de Deo accidentariam rationem præferentia dicuntur, propter summã eius unitatem & simplicitatem nihil ab eo re ipsa discrepans designare putanda sunt: ut potens, sapiens, bonũ, unum, perfectũ, & cætera id genus. Alioqui in Deo nõ esset maxima unitas, cum magis unũ sit quod ab omni accidente substantiam habet seiugatam quàm quod accidens habet cohærens. Sed hæc omnia, rationũ duntaxat diuersitatem insinuant: quam in Deo ponere nihil uetat, ut in quo rationes omnes unicè cõplicantur. Et quemadmodum huiusmodi denominationes accidentariæ, de Deo assertorie dicuntur: ita & de se inuicem. Idẽ enim est bonitas Dei, & sapientia eius, atq; uirtus: cum quęcunq; uni & eidẽ tertio sunt, eadem illa & inter se eadem esse necessariũ sit. Hinc tota eorum quæ Deo ascribuntur theologia, in circulo (ut inquit Cusanus) est cõstituta, propter mutuam eorum de se inuicem prædicationem. Sed hæc ex uicesima propositione primi ipsius Ricardi de Trinitate, clarius elucescunt. Aduerte præterea, autorem hic spiritum sanctũ appellare imaginẽ filij, per quem spiritum Christus habitans in homine per gratiam, renouat & reformat animũ, in quo labefacta fuit imago Dei per peccatum, & integritatẽ diuinæ imaginis illi restituit. quemadmodũ inquit Apostolus: Christum habitare in cordibus hominum per fidẽ, secundum interiorem hominem. Verùm si spiritus concedatur esse imago filij, cum eadem sit ratio prodeundi eius à patre & filio, à quibus tanquam uno principio emanat: ipse spiritus etiam dicendus esset imago patris, sicut & filius: quod undecima sextæ ipsius Ricardi de Trinitate negat, ostenditq; potius spiritũ sanctum esse appellandum utriusq; patris inquam & filij, naturalem similitudinẽ. Cum etiam dicit spiritum sanctum esse medium ingeniti & geniti, eã respicit rationem qua spiritus sanctus dicitur cõmunio, nexus, & uinculũ amoris utriusq;. Nam propriũ est medij, cõnectere extrema, & ad inuicem colligare. Quod si originis ratio diuinæq; motionis habeatur, quæ initiũ sumit à patre, medium habet in filio, & cõpletur in spiritu sancto, qui finis est & cõsummatio intimi motus diuini: spiritus sanctus, postremus potius & extremus ordine dicendus esset: ut ex undecima tertij & nona quinti Ricardi de Trinitate, amplius dilucidum est. Et hanc secundã rationem potius attẽdere uidetur ecclesia catholica in nominatione diuinarum personarũ, spiritum sanctũ postremo loco (sicut à Christo edocta est) constituens. At uerò sequentes spiritus sancti nuncupationes in litera positæ, ut quod spiritus Dei dicatur & spiritus Christi, & ita de cæteris, ex sacra scriptura (in qua frequentes sunt) colliguntur. Spiritus Dei. Paulus Rom. 8. cap. Quicunq; spiritu Dei agũtur, hi sunt filij Dei. Spiritus Christi, idem eodem loco: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et ad Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantẽ abba pater. Spiritus Domini. Esaiæ cap. 11. Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini: ubi etiam nuncupatur spiritus intellectus, quia inter diuina charismata intellectũ dat paruulis, & instituit in uia in qua ambulent: hinc rectè intellectus Christi inter cæteras denominationes dicitur. Dominus & Deus nominatur idem spiritus à Paulo, 1. ad Corinth. cap. 12. ubi distributiones gratiarũ esse declarat, eundum autem spiritum, Dominũ & Deum, pro suæ uoluntatis beneplacito omnia distribuentem. Spiritus adoptionis. Paulus ad Rom. 8. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore, sed accepistis spiritũ adoptionis filiorũ Dei, in quo clamamus abba pater. Spiritus ueritatis. Ioan. 15. cap. Cùm uenerit paracletus, quẽ ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis. Spiritus libertatis. Paulus 2. ad Corinth. cap. 3. Vbi spiritus Dei, ibi libertas. Spiritus sapientiæ. Sapient. 1. cap. Benignus est enim spiritus sapientiæ. & Esaiæ 11. ab uno suorũ donorum, eodẽ nomine appellatur. Cuncta substantia replens. Sapient. 1. cap. Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet uocis. Et eodem pacto consimiles eius nuncupationes hic expressæ, suis restituantur locis, & sacræ scripturæ testimonio cõprobentur. Demùm præter eam significationem qua uerbum dicitur filius Dei, author tres alias subiungit uerbi acceptiones: quæ tria Verba in litera uocat. Siquidem primò (inquit) uerbum est nostræ mentis intellectio: ab ipso intellectu naturaliter prodiens, ut uisio ab oculo. Et quoniã hæc propria est & naturalis eius functio, operatio q; ab eo prodiens, dicitur naturale mentis germen, ab ipsa semper scaturiens. Secundò uerbum est interna mentis locutio per notiones rerũ, quas cum sedulò cogitaru mens uersat, ipsa secum loqui dicitur. Tertiò uerbũ est exterior uocis prolatio, siue elocutio, enuncians ea quæ mente sunt recondita. & hic intelligentiæ nuncius aptè dicitur. Verùm tria huiusmodi uerba non per se ut uerbum Dei, sed in alio ut subiecto subsistunt: duo quidem prima, in animæ potentia & ui intellectiua: tertium uerò ex ea prodit in aerẽ, & diffluit. Postremùm octo enumerat autor spiritus acceptiones, quarum apud sacras literas non infrequens est usus. Siquidem spiritus pro spiritu sancto sumitur. Psalm. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Pro uirtute spiritus sancti. Iud. 14. Irruit autem spiritus Domini in Sampson, & dilacerauit leonẽ: ubi donum spiritus sancti, scilicet fortitudo atq; robur, spiritus nominatur. Pro angelo bono, Psalm. 103. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentẽ. Pro dæmone. Primo Reg. cap. 18. Post diem

autem

autem alteram, inuasit spiritus Dei malus, Saul. Pro anima, Genes. 7. cap. Vniuersae aues omnes & uolucres ingressae sunt ad Noe in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat spiritus uitae. Pro mente, Paulus 1. Corinth. cap. 2. Quis enim scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Pro uento. Ecclesiast. cap. 43. Vox tonitrui eius uerberauit terrã, tempestas aquilonis & congregatio spiritus. Demũm pro aere, Psalm. 118. Os meum aperui, & attraxi spiritum.

ΤΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΦΥΣΕΩΣ. ιθ.

Τὸ ἄκτιστον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀθάνατον, καὶ ἀπέραντον, καὶ αἰώνιον, τὸ ἄϋλον, τὸ ἀγαθὸν, τὸ δημιουργικὸν, τὸ δίκαιον, τὸ φωτιστικὸν, τὸ ἄπρικτον, τὸ ἀπαθὲς, τὸ ἀπερίγραπτον, τὸ ἀχώρητον, τὸ ἀπεριόριστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀόρατον, τὸ ἀπρόσιτον, τὸ αὐτοξουσιαστικὸν καὶ αὐτεξούσιον, τὸ παντοκρατορικὸν, τὸ ζωοποιητικὸν, τὸ πάσης δυνάμεως, τὸ ἀπειροδύναμον, τὸ ἁγιαστικὸν καὶ μεταβλητικὸν, τὸ πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν τὰ συμπαντα, καὶ πάντων προνοητὸν, πάντα τοῦ τε καὶ τὰ τοιαῦτα φύσεως, ἐκ ἀλλοφύλης ἀλλ' αὐτὴ μετὰ βάσεως πανσόφου ἀγαθὸς τοῖς οἰκείοις ποιήμασι, καὶ τῶν ἑκάστου δυνατικῶν δυνάμεων, ἃ φ' ἑαυτοῦ ἐστὶ σώζεσθαι μονή τε καὶ ἰσχύς. ἀδιάστατοι δ' αὖται καὶ ἀνεπιφείκτως ἀλλήλων εἰσὶν, ἀσύγχυτον ἔχουσαι τὴν φ' ἑαυτῶν περιχώρησιν. οὐχ' ὥστε συναλείφεσθαι, ἢ συγχεῖσθαι, ἀλ' ὥστε ἐνοῦσθαι ἀλλήλων. ὁ γὰρ φ' ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι. καὶ τὸ πνεῦμα φ' ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ υἱῷ. καὶ πατὴρ φ' ἑαυτοῦ καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι, μονὴν μιᾶς γινομένης συναλοφῆς, ἢ συμφύρσεως, ἢ συγχύσεως. καὶ τὸ φ' ἑαυτοῦ, καὶ ταυτὸν τῆς κινήσεως. φ' ἧς ἐξάλμα καὶ μία κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὅπερ ἴδιον τῆς ἁπλῆς φύσεως θεωρεῖσθαι ἀδιάστατον. καὶ ὅτι ἡ θεία ἁπλότης, καὶ ὁμοῦ μία οὖσα, καὶ ἁπλῆ, καὶ ἀμερὴς, καὶ ἀγαθοποιῶς φ' ἑαυτῆς μεριστοῖς ποικιλομένη, καὶ τοῖς πᾶσι τὰ ἴδια: φύσεως συστατικὰ νέμουσα, μιᾷ ἁπλῇ, πληθυνομένη μὲν φ' ἑαυτῆς μεριστοῖς ἀμερίστως, καὶ τὰ μεριστὰ πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἁπλότητα συνάγουσα, καὶ ὑπερέφουσα. πάντα γὰρ αὐτῆς ἐφίεται. καὶ φ' αὐτῆ ἔχει τὸ ὑπάρχειν. καὶ αὐτὴ τοῖς πᾶσι τὸ εἶναι καθ' ὑπεροχὴν φύσεως μεταδίδωσι. καὶ αὐτὴ ὄντων τὸ εἶναι, καὶ τῶν ζώντων ἡ ζωὴ, καὶ τῶν λογικῶς ὄντων ὁ λόγος, καὶ τῶν νοερῶς ὄντων ἡ νόησις, αὐτὴ ὑπὲρ νοῦν οὖσα, καὶ ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ ζωὴν, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν. ἔτι δὲ καὶ τὸ διὰ πάντων δίκαιον ἀμερῶς, δι' ἀνῆλθε δ' ἀνῆλθε. ἔτι καὶ τὸ ἁπλῶς γνῶσει γινώσκειν τὰ πάντα, καὶ πάντα θεῖα καὶ πάντα

PROPRIETATES DIVINAE NATURAE. Cap. XIX.

INcreatum, ininitiatum, immortale, infinitum, æternum, immateriale, bonum, opifex, iustum, illuminatiuum, inuertibile, impassibile, incircũscriptum, incapax, interminũ, indiffinibile, incorporeum, inuisibile, inintelligibile, nullius indigum, per se dominãs, per se potens, omnitenens; uiuificans, omnipotens, infinitipotens, sanctificans, [pogans], continens & constringens omnia, & omnibus prouidens. Omnia hæc & similia natura habet: non aliunde suscipiẽs. Sed ipsa diuina natura indultrix est omnis boni proprijs facturis suis: secundum uniuscuiusq; uirtutis capacitatem. Immanentia & stabilitas hypostaseõ inuicem est. nam ipsæ, inseparatæ & inabscedentes sunt abinuicem, inconfusam habentes inuicem circuitionẽ: non quod commisceantur aut cõfundantur, sed quod inuicem inhabitentur. Nam filius in patre & spiritu, & spiritus in patre & filio, & pater in filio & spiritu, nulla quidem facta contractione, cõmixtione, aut confusione: & est unitas & identitas motionis. nam una est prosilitio, & motus unus, trium personarum: quod quidem in creata natura conspicere impossibile est. quoniam diuina effulgentia, & operatio: una [substantia est], & simplex, & impartibilis, & boniformiter in rebus partilibus uariata, atq; omnibus quæ propriam constituunt naturam largiens, simplex manet. Multiplicata quidẽ in partibilibus impartibiliter: & partibilia ad suam ipsius simplicitatem adducens atq; conuertens: omnia enim ipsam desiderant & in ipsa habẽt substantiam. Et ipsa omnibus esse (ut eorũ fert natura) cõdonat: & ipsa est entium esse, & uiuentium uita, & rationabilium entium ratio, & intellectualium intelligentia, ipsa super intelligentiam existens, & rationem & super uitam, & supersubstantiam. Amplius enim ipsius est, per omnia meare impermixtè, per ipsam autem nihil. præterea, simplici & [inscrutabili] cognitione cognoscere omnia, & omnia diuino & omni con-

πορρω̃ τ̃ ἀύλῳ αὐτ̃ ὄμματι, ἁπλῶς καθορᾶν τὰ γινόμενα, τὰ παρελθόντα, τ̃ τὰ μέλλοντα, πρὶν γενέσεως αὐτ̃. τὸ ἀναμάρτητον, καὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας, καὶ σώζειν. τὰ ὅτι πάντα μὲν, ὅσα θέλει δύναται, οὐχ ὅσα δ δύναται, θέλει. δύναται γ̃ ἀπολέσαι τὸν κόσμον, ἀ θέλει δέ.

spicaci & immateriali oculo penitus intueri, præsentia quidem, præterita, & futura, priusquam oriantur: & sine peccato esse, & dimittere peccata, & saluare, & omnia quæcunq; uult põre, non aũt quæcunq; potest uelle. nam potest quidem perdere mundum: nõ uult autem.

COMMENTARIVS.

PRoprietates diuinæ naturæ compendio & quasi epilogo quodam hoc capite constringit autor. diffusius in superioribus explanatas, nec ampliori fermè indigentes elucidatione, præter nõnulla manuductionibus & exemplis clarius (ut occurrunt) aperiẽda. Quorum id unum se offert, quod diuina effulgentia & operatio dicitur in utera boniformiter in rebus partibilibus uariata. Nam ut sol sensibilibus unicus est, multipliciter tamen uariatur in rebus inferioribus, quas luciformes reddit, suæq; claritatis particeps, has quidẽ magis, illas uerò minus, pro distantia, propinquitate, maiore aut minore recipiendæ lucis dispositione. Sic unus est rerum omnium autor summus bonus, omnibus a se conditis rebus boni participationem & cõsortium (cuiq; pro suo captu) indulgens. Vidit enim (ut diuina inquit scriptura) Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. At quia diuersi sunt entium gradus, & omnes quidem boniformes: multifariam diuinæ bonitatis forma, speciẽq; participant. Hæc siquidem amplius, ut quæ propinquiora sunt immẽso bonitatis fonti, quemadmódũ cœlestes spiritus & animæ rationales. Illa uerò minus, ut quæ distãtiora sunt ab ipso summè bono, solam umbram & tenuẽ eius imaginem sortita: qualia sunt bruta, plantæ, & inanima. Deus igitur, si substantiã respicias, maximè unus, simplex & idẽ est. Si uerò participationem bonitatis eius subiectus creaturis supereffusam attendas, uariatus est, multiplicatus, crescens & multimodus dicitur, ob diuersas participandi rationes. Tamen ob huiusmodi multiplicationẽ nequaquã ab uno discedit: neq; à simplicitate, neq; identitate. Vt neq; sol noster mundanus, unus esse desinit: quamuis in omnia suum diffundat lumen. Neq; facies unius hominis, unitatem perdit: tametsi in decem speculis uario interstitio ab ea disse paratis effigiem suam efformet. Neq; primi nuum sigillum ab unitate decidit: eo ipso quod in diuersis cæris multiplicatur, speciei suæ effigiatione pro recipientium qualitate uariata. Hanc ob causam Sapientiæ 7. capite, spiritus intelligentiæ (qui Deus est) sanctus dicitur, unicus & multiplex: unicus quidem substanna, multiplex uerò suorum munerum diffusione, ac propagatione: mobilis itidem, quia in omnia se ineffabiliter transfundit, & citra motum omnia permeat. Omnibus enim mobilibus (inquit) mobilior est sapientia: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innouat, & per notiones in animas sanctas se transfert. Eadem quoq; ratione, diuina bonitas & operatio dicitur in litera, multiplicata in partibilibus impartibiliter. Nempe ut unitas numeralis & absoluta, in partibilibus numerorum speciebus est impartibilis, & cuiq; numero tot idem & parti eius dat sui denominationem: Enimuero in centenario, unitas est centies multiplicata: & tamen impartibilitatẽ suam non amittit, & ab unitate, centenarius unus: & quæuis centenarij pars, una. Sic diuina substãtia maximè una, omnibus (ut diuinus Dionysius 12. cap. De diuinis nominibus inquit) suæ unitatis cõmunionem tradit, & unumquodq; ab ea siue totũ fuerit, siue pars, unum dicitur. In tota tamen rerum multitudine, unũ illud diuinæ substantiæ super omnia excellẽter eminens, indiuiduum manet & impartibile. Sicut & anima hominis in diuersis partibus corporis differenter operatur: unica tamen manens & impartibilis, partibilibus adest impartibiliter. Et planè quemadmodum anima rationalis extenso corpori humano adest inextensè, & corporalia incorporaliter intelligit, ac temporalia intemporaliter, multo magis diuina substãtia adest partibilibus impartibiliter, localibus illocaliter, corporalibus incorporaliter, temporalibus intemporaliter, extensis inextensè, mutabilibus immutabiliter, & demùm corruptibilibus incorruptibiliter, mixtis quoq; impermixtibiliter. Neq; solum diuina substantia cum summè una sit, multiplicatur in rebus conditis & partibilibus, sed & rursum partibilia ad suam simplicitatem reuocat & adducit, ut duplicem eius motionem animo effingamus, unam directam & primitiuam, ab ipsius simplicitate procedentem per effusionem in res subiectas, tanquam ab unitate ad multitudinem. Secundum uerò reflexam & reciprocam, à rebus multipliciter euariatis colligentem omnia rursum in suam simplicitatem. Et hæc è diuerso regreditur à multitudine ad unitatẽ, in quam reuocantur omnia & reducuntur, perinde atq; sol radios suos directo iactu diffundit in terram, & rursum reflexo motu eos multiplicatos conuertit in se, & coadunat dispersos. Sic intellige unitatem se multiplicantem in numeris, & iterum omnes numerorum species in se colligentẽ. Et hæc est etiam sententia diui patris Dionysij in principio libri De cœlesti hierarchia. Quinimmo quæ iam adducta sunt in huius capitis explanatione, ex prima parte quarn cap. & quinto capite eiusdem De diuinis nominibus, euadunt apertiora.

IOANNIS

IOANNIS DAMASCENI DE ORTHODOXA FIDE LIBER II.

ΠΕΡΙ ΑΙΩΝΟΣ. ΙΣ.

DE SECVLO. Cap. I.

ΑΥΤΟΣ οὖν αἰῶνας ἐποίησεν, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. πῶς οὖν φησὶν ὁ θεῖος Δαβίδ, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, σὺ εἶ. καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, φησὶν οἴδαμεν γινώσκων, ὅτι ὁ τοῦ αἰῶνος ὄνομα, πολύσημόν ἐστι. πλεῖστα γὰρ σημαίνει. αἰὼν γὰρ λέγεται, καὶ ἡ ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων ζωή. λέγεται πάλιν αἰών, καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν χρόνος. πάλιν λέγεται αἰών, ὅλος ὁ κτιστὸς βίος. καὶ αἰὼν ὁ μέλλων, ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀτελεύτητος. λέγεται πάλιν αἰών, ὁ χρόνος, ὁ δὲ χρόνος τί μέρος, ἢ πῶς φορᾶς καὶ δρόμου μετρούμενος, ἤγουν δι' ἡμερῶν καὶ νυκτῶν συνιστάμενος, ἀλλὰ τὸ συμπεριλαμβανόμενον τοῖς αἰδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα, καὶ διάστημα. ἐπεὶ γὰρ τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς αἰδίοις ὁ αἰών. λέγονται μὲν οὖν ὑπὲρ αἰῶνες τοῦ κόσμου τούτου, ἤγουν ἀπὸ τῆς τοῦ ὅλου κτίσεως, μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων συντελείας τὸ καὶ ἀνάστασις. ἔστι μὲν γὰρ συντέλεια μερική, ὁ ἑκάστου θάνατος. ἔστι δὲ καὶ κοινὴ καὶ παντελὴς συντέλεια, ὅτε μέλλει ἡ κοινὴ γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασις. ὅρος δὲ αἰών, ὁ μέλλων. πῶς δὲ τοῦ κόσμου συστάσεως, ὅτε ὁ ἥλιος οὔπω διεχώρει ἡμέραν ἀπὸ νυκτός, οὐκ ἦν αἰὼν μετρητός, ἀλλὰ τὸ συμπεριλαμβανόμενον τοῖς αἰδίοις, οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. καὶ νῦν μὲν ἔστιν, ἕως αἰὼν ὅτι, καθὸ καὶ λέγεται ὁ θεὸς αἰώνιος. ἀλλὰ καὶ πρὸ αἰώνιος. ὁ αὐτὸς γὰρ τὸν αἰῶνα αὐτὸς ἐποίησε. μόνος γὰρ ἄναρχος ὢν ὁ θεὸς πάντων αὐτὸς ὅτι ποιητὴς, τῶν τε αἰώνων, καὶ πάντων τῶν ὄντων. θεὸν δὲ ἁπλῶς, ἁπλοῦν ὅτι τὸν πατέρα λέγω, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τὸ πανάγιον, τὸν ἕνα θεὸν ἡμῶν. λέγονται δὲ αἰῶνες αἰώνων, καθότι οἱ τοῦ παρόντος κόσμου ἐπέκεινα αἰῶνες, πολλοὺς αἰῶνας, ἤγουν ζωὰς ἀνθρώπων περιέχουσι. καὶ ὁ αἰὼν ὁ εἷς, πάντων τῶν αἰώνων ὅτι περιεκτικός, καὶ αἰὼν αἰῶνος λέγεται, ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων. αἰὼν δὲ ζωὴ, καὶ αἰώνιος κόλασις, ὁ ἀτελεύτητον ἢ μέλλοντος αἰῶνος πλοῦν. διὰ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὁ χρόνος

IPSE secula fecit, qui est ante secula: ad quem diuinus David: A seculo, & usq; in seculum tu es. & diuinus Apostolus: Per quem fecit & secula. Operæprecium sanè est, ut intelligamus seculi nomen multa designare: cõplusscula enim significat. Nam seculum dicitur uniuscuiusq; hominũ uita. Dicitur rursus seculũ, tempus mille annorũ. Dicitur rursus seculũ, uniuersa præsens uita: & seculum, futura uita post resurrectionẽ, nullo fine claudenda. Dicitur rursus seculũ, nõ tempus, neq; temporis pars latione solis & cursu mensurata, per dies uidelicet & noctes constituta: sed quod coextenditur sempiternis, instar cuiusdam temporalis motus & spacij: quod enim ijs quæ in tẽpore sunt, tempus, illis sempiternis est seculũ. Dicuntur etiam septẽ secula mundi huius, à cœli & terræ uidelicet creatione usq; ad cõmunem hominũ cõsummationem, & resuscitationẽ. Est enim particularis cõsummatio, ea quæ est uniuscuiusque mors. est aũt cõmunis & omnimoda consummatio, quando futura est cõmunis hominũ resurrectio. Octauũ aũt seculum est, quod futurũ est. Ante uerò mundi constitutionem cum sol nõdum erat, diem à nocte dirimẽs, nõ erat mensurabile seculũ, sed quod cõprotenditur sempiternis, ueluti quidã temporalis motus & spaciũ. Vnum etiam seculũ est, secundũ id quod dicitur Deus æternus, quinimmò & prææternus: ipse enim & seculum fecit. Nã solus sine principio Deus exĩstens, omnium ipse est factor seculorum, & omniũ quæ sunt. At cum Deum dico, manifestum est quoniã patrem, & unigenitũ filium eius Dominũ nostrum Iesum Christum, & spiritũ eius omnisanctum, unum Deum nostrũ dico. Dicuntur autem secula seculorum, secundũ id quod huius mũdi septẽ secula sunt, multa secula uidelicet hominũ uitas cõtinentia: & seculũ unũ, omniũ seculorum contentiuũ est, & seculũ seculi dicitur, præsens & futurũ: æterna aũt uita, & æternũ supplicium, quod sine fine, futurũ seculũ ostendũt. Neq; enim post resurrectionẽ

τοῦ ἀριθμεῖσθαι. ἔσται δὲ μᾶλλον μία ἡμέρα ἀνέσπερος, ἥτις ἐν δικαιοσύνῃ, τοῖς δικαίοις φαιδρῶς ἐπιλάμψαντος, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς νὺξ βαθεῖα ἀπρόσιτος· πῶς οὖν ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν ἢ ἀποκαταστατικὸς ἀριθμὸς ἐκπεπλήρωται, ἀριθμεῖται ὁ χρόνος; πάντων τῶν τε αἰώνων, ὃς ποιητὴς ὢν ὁ θεός, ὁ καὶ τὰ σύμπαντα δημιουργήσας, ὁ ἀπ' ἀρχῆς καὶ πρὸ τῶν αἰώνων.

tempus diebus & noctibus numerabitur, erit magis una dies sine uespere: sole iustitiæ persplendidè iustis illucescente, peccatoribus autem nox profunda intransibilis. Quo pacto ergo tunc mille annorum restitutionis Origenistarũ numerabitur tempus? Omnium igitur seculorum factor est Deus: qui & omnia fecit, & qui existit ante secula.

COMMENTARIVS.

DE creatione mundi determinaturus in hoc secundo libro Damasceous (qui plerunq; seculorum nomine in scripturis designatur: ut ad Hebræos cap. 1. Per quem fecit & secula) in primis uarias enumerat seculi acceptiones. Porrò hoc nomine, quæuis duratio siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens utroq;, exprimi & significari comperitur. Enimuero seculum pro uita præsenti, quæ principio & fine clauditur, frequenter in sacris literis accipitur, ut apud Lucam cap. 20. Filij huius seculi nubuot & tradũtur ad nuptias. Et Matthæus cap. 28. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usq; ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quæ alterna dierum noctiumq; reuolutione hac in uita succedunt. Paulus ad Titum capite primo: Quam promisit qui non mentitur Deus, ante tempora secularia. Et negocia secularia dicuntur curæ, solicitudines q; huius uitæ, plerunq; animum auertentes à Deo. Paulus secundæ epistolæ ad Timotheum secundo cap. Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus. Sicut & seculum sæpenumero pro huius uitæ desiderijs, cupiditatibusq; ponitur, quemadmodum etiam mundus. Paulus ad Rom. cap. 12. Nolite cõformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri. Eodem quoq; modo Deus ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. Psalmus 73. Deus autem rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ. Et creasse secula prædicatur, quod hanc usibilem mundi machinam condiderit. Paulus ad Hebræos cap. 11. Fide credimus aptata esse secula uerbo Dei. At uerò seculum pro futura uita quæ interminata est, & principium habens sine caret inuenitur frequenter in scriptura, siue ea beatitudinis sortem consecutorum fuerit, ut Marcus cap. 10. Et In futuro seculo uitam æternam: siue æterna felicitate perpetuò priuandorum, ut Psalmus 80. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula, quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio. Demum pro æternitate quoq; principij & finis immuni sæpenumero sumitur seculum. ut Psalm. 89. Priusquam montes fierent aut formaretur terra & orbis, à seculo & in seculum tu es Deus. Et in hoc significatu sumptum seculum, seculorum omnium contentiuum est, quod æternitas omnia præambiat & superambiat secula. hinc Deus ipse rex seculorum dicitur apud beatum Paulum ubi ait, Regi seculorum soli inuisibili Deo honor & gloria. Et regnum eius regnum omnium seculorum nuncupatur, Psalmo 144. Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Porrò geminata eadem dictio siue in singulari siue multitudinis numero, perpetuitatem designat fine carentem. Psalmus 144. Et laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Apocalypsis cap. quarto, Adorabant uiuentem in secula seculorum. Cæterum præter supradictas seculi acceptiones, aliam insuper adijcit autor, qua seculum sumitur pro ætate mundi, id est temporali duranone inter duas insignes atq; notabiles hominum motationes intercepta. Et hoc pacto septem assignari solent ab authoribus secula, quorum primum fuit à mundi exordio usque ad diluuium Noe. Secundum, à Noe usq; Abraham, cui primum mandata est circumcisio. Tertium, ab Abraham usq; Moisen, per quem legislatio. Quartum, à Moise usque Dauid regem, qui primus fuit regum, à quibus secundum carnem descendit Christus. Quintum, à Dauid usq; ad Babylonicam transmigrationem. Sextum ab ea porrectum est usq; ad salutiferum Christi aduentum. Septimum uerò, ab aduentu Christi in carnem, ad finem usq; mundi extenditur. Octauum uerò, à consummatione seculi sempiternũ durabit. Et idipsum est quod uenturum futurumq; seculum dicitur, prorsus interminum. At quoniam complures, sex tantum ponunt ætates, complectentes totam huius mundi durationem qua mortalem uitam degunt homines, & sexta mundi ætate dicunt hominem per Christi incarnationem reparatum atque redemptum, sicut & sexta die fuerat homo conditus, illi sex etiam huiusmodi secula ponerent, quorum quatuor prima eadem sunt cum superius numeratis. Quintum protenderetur à Dauid usque ad Christi in mundum aduentum. Sextum ab aduentu Christi usque ad consummationem seculi. Septimum uerò à die iudicij usq; in sempiternum, perpetuam beatorum requiem continet, quemadmodum septimo die requieuisse Deus legitur ab omni opere quod patrauerat. Et septimo quoque die sabbatum apud Iudæos dies requietioois, typum gerebat illius fœlicissimæ quietis sanctorum in cœlo. Sed neq; octauus dies expers est mysterij, aut alienus à significatione postremi seculi iugiter duraturi, & perpetuò citra terminum permansuri. Nam octauus dies, resurrectioois est designatiuus, quod octauo die Dominus noster triumphata morte ad uitã immortalem

mortalem rediuimus surrexit. Itaq; siue septem huius mundi posueris sæcula & ætates, octauum uero futuræ uitæ, quemadmodum dicit Damascenus: siue duntaxat sex præsentis uitæ sæcula numeraueris, & septimum uitæ futuræ ut plerique aliorum distinguunt, parum admodum refert, & nihil à ueritate aut recta ratione exorbitabis, siue hoc siue illud asserueris, quoniam utrunq; & uero consonũ est, & à ratione non alienũ. Veruntamen quia postremum omniũ & quod cætera claudet sæculũ, dixit author sine fine futurũ, & beatis diẽ perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturũ (nam ut habet Apocalypsis, nox ibi non erit) improbis autem noctem iugem & perpetem atq; intransibilem, quia nunquam finiendam, neq; in diem commutandam, esse superuenturam, ea occasione damnat hoc loco Origenistas & Origenis astipulatores atq; sectatores, qui inter cæteros errores confinxerunt, quod transactis mille annis post communem omnium resurrectionem, dæmones & damnati peracta suorum scelerum pœnitentia & satisfactione, restituentur in statum sortemq; beatorum, consortesq; fient gloriæ cœlestis. Non enim (inquiunt) obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas. Cæterum id cõmentum obuiat imprimis diuinæ sententiæ, Matth. 25. definientis, quod ibunt mali in supplicium æternum, boni uerò in uitam æternam. Quod si contenderint id à Christo dictum, non quia res ita se habeat, sed ratione comminationis, quo suppliciorum metu absterreantur mali à peccato, eodem iure neq; uera erit æterni præmij pollicitatio, sed hominibus facta dicetur, ut præmiorum magnitudine illecti, uirtutem amplectantur, & obsequantur Deo. Quare fœlicitatis supernæ consortes, pœterunt ab eo decidere statu, & in malum prolapsi ad damnationis tartareæ barathrum detrudi, & rursum transactis mille annis ad superas arces reuocari. Et sic perpetuo quodam circultu erit in beatis & improbis, nunc damnationis, nunc gloriæ alternatio. Quid autem eo figmento absurdius? aut quonam pacto uerum erit de reprobis Esaiæ dictum cap. 66. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur? quod ad certiorem confirmationem apud Marcum iterum atq; iterum à Christo repetitur. Quo itidem pacto comburet Deus paleas igni inextinguibili, ut Matthæi 3. interminatur diuinus præco, si post mille annorum curriculum restituentur dæmonum cæteruæ regno cœlesti unde delapsæ sunt? ut asseuerarit huius insani dogmatis authores. Omitto, post extremam resurrectionem nulla temporum momenta futura, aut chiliades millenariosq; annorum, quoniam amplius non erit cœli reuolutio aut uertigo. Cæterum quemadmodum populus Israëliticus in deserto commorans, in sabbato non egressus est suis tabernaculis, sed in illis tõtum illũ diem mansit quietus: ita nec sancti in æterna recepti tabernacula, unquam illis egredientur, neque ejcientur foras. quod etiam significat illud euangelicum, quod uirginibus prudentibus cum sponso ad nuptias ingressis clausa est ianua, neq; eos qui foris sunt sinens amplius intrare, neque eos qui intus sunt egredi. Huic accedit quod Abraham diuiti sepulto in inferno apud Lucam cap. 16. legitur respondisse: Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos, non possint, neq; inde huc transmeare. Illa enim est lex diuinæ iustitiæ æquissima & rectissima, nobis ueneranda & metuenda, ne accommodemus aurem his fictitijs fabulis, & à ueritate auditum auertamus, sed cum tremore operemur salutem nostram, dum tempus adest, ne incidamus in manus Domini horrendas, neq; sentiamus mortem secundam, & experientia discamus eam esse perpetuam quod hic credere recusauerimus, sed ab illa bonitate diuina erepti perpetuam potius uitam hæreditemus, interitus & finis expertem. Quam nobis concedat Deus fons uitæ, totius bonitatis author, & ad se confugientibus auxiliator, Amen. Porrò hæc Origenistarum deliramenta acriter etiam confutat beatus Gregorius, in tricesimo quarto libro Moralium, dissoluens eorum rationes, qui contendunt reproborum supplicia per Dei miserationem quandoq; finienda. Porrò alij per mille annorum restitutionem, quam hîc damnat Damascenus, intelligunt positionem Papiæ episcopi Hieropolitani, astruentis post resurrectionem generalem Dominum in carne cum sanctis mille annos regnaturum: quem secuti sunt Hirenæus, Apollinaris, Lactantius, & plerique alij. Verùm litera authoris potius uidetur priorem sensum prætendere.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ. ιζ.

Ἐπὶ ἓνὶ ἀγαθὸς ὁ ὑπεράγαθος θεός, οὐκ ἀρκέσθη τῇ ἰδίᾳ θεωρίᾳ, ἀλλ' ὑπερβολῇ ἀγαθότητος δυνάμεσι γνωσθῆναι τισὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, καὶ μεθέξοντα τοῦ αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγα, καὶ ἁπλοῦς τὰ σύμπαντα, ἀόρατά τε καὶ ὁρατὰ, καὶ τὸν ἐξ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου συγκείμενον ἄνθρωπον. λατρεύει δὲ γνώσῃ, καὶ τὸ γνόημα ὑφίστατο, λόγῳ συμπληρούμενον, καὶ πνεύματι τελειούμενον.

DE OPIFICIO. Cap. II.

QVia ergo bonus, & superbonus Deus: non cõtentus est sua ipsius contemplatione, sed superabundantia bonitatis complacuit, ut fierent quædã quibus benefaceret, & quæ eius particeps parent bonitate, & ex nihilo ad esse deduxit atq; condidit uniuersa, uisibilia q; & inuisibilia: & hominem, qui ex utraque uisibili & inuisibili coaluit natura. creat autem intelligens, & intellectione opus sustinetur, completur uerbo, & spiritu consummatur.

CAusam conditionis & creationis rerum adaperit author, qua permotus & impulsus Deus, cuncta ad esse deduxerit, solam scilicet suam immensam bonitatem. Non enim indiguit mundi opificio, ut qui sit per se sufficientissimus, & bonorum nostrorum (ut inquit Psalm. 15) non egens. Sed quia bonitatis proprium est se diffundere, & alijs abundè sua munera communicare, sicut lucidi subiecta illuminare corpora, & suæ lucis radios in cætera deriuare, & calidi in propinqua corpora suum diffundere calorem, sola sua bonitate Deus omnia condidit, ut essent quæ eius participationem susciperent. Accedit huic sententiæ beatus Dionysius 4. cap. Cœlestis hierarchiæ dicens: Primum omnium illud uerissima ratione dixerimus, ut bonitate sola, summa illa diuinitas rerum essentias statuit, atq; ad esse produxit. Est enim omnium causæ, excellentisq; bonitatis id proprium, ut ad consortium sui quæ sunt, inuitet & attrahat omnia, singula scilicet pro captu & modo rationis suæ. Igitur omnia quæq; subsistunt, prouidentiæ ratione reguntur, ex summa illa omnium authore Deitate manantis, illiq; participant. Alioqui essent profectò nulla, nisi substantiæ rerum atq; principio communicarent. Cæterum triplicia præsertim produxit Deus ad bonitatis suæ participationem habendam, scilicet inuisibilia, angelicas q; substantias, uisibilia atq; corporea, ut cœlum & elementa, & hominem utriusq; extremi medium, & ex utroq; conflatum. Nempe ex uisibili natura coalitus est homo, scilicet corpore: & inuisibili, utpote anima, & utriusq; naturæ conditionem proprietatesq; sequens. Siquidem ratione corporis cum inferioribus, corpulentis q; substantijs conspirat. nam mutationi & corruptibilitati obnoxius, molem, locum, tempus, figuramq; obtinet. Ratione uerò animæ, cum angelicis substantijs conuenit, quia intellectu, libertate q; potestatis arbitrio præditus, suprà locum & tempus, animæ proprias functiones peragit. Est enim anima rationalis, angelis admodum propinqua, naturæ affinitate, quod inextensa, immortalis, intellectu uoluntateq; dotata sit, & Dei capax. Quocirca homo, nexus & uinculum omnis creaturæ dicitur: quod in eo, corporeæ incorporeæq; substantiæ sit commercium atq; coniunctio: & corporearum rerum dignissimum sortitur locum, incorporearum uero postremum & infimum. Porrò quod Deus omnia creauerit, intelligens inficiabitur nemo, qui attenderit hominem artificem nullum suæ artis opus moliri sine mente, considerante & disponente ipsum opificium. Hinc Psalm. 135. Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in sæculum misericordia eius. Et Psalm. 103. Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Quod opus idem Dei uerbo cõpletur, & spiritu consummatur, ostendit Psalm. 32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deniq; quod hæc mundi fabrica, machinaq; uniuersi à Deo condita, intellectione sustineatur atq; conseruetur, ex eo constat. nam secundum Paulum ad Hebræos 1. cap. filius Dei omnia portat uerbo uirtutis suæ: ipse autem intellectus est, uirtusq; & sapientia patris. In cuius signum, ubi in Psalm. 135. modò adducto legimus, Qui fecit cœlos in intellectu, Hæbraica translatio habet, Qui fecit cœlos in sapientia. Ad hæc, cum mundus sit intellectione conditus, quidni intellectione etiam sustineatur?

ΠΕΡΙ ΑΓΓΕΛΩΝ. κγ'. DE ANGELIS. Cap. XIII.

Ἄυτος τῶν ἀγγέλων δὴ ποιητὴς καὶ δημιουργός, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν αὐτούς, κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἐποίησε φύσιν ἀσώματον, οἷόν τι πνεῦμα, ἢ πῦρ ἄϋλον, ὡς φησιν ὁ θεῖος λαβὶδ· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. τὸ λεπτὸν, καὶ διάπυρον, καὶ θερμὸν, καὶ τορώτατον, καὶ ὀξὺ, πρὸς τὸν θεῖον ἔφεσίν τε καὶ λειτουργίαν ἑλαφρόφυες, καὶ τὴν αὐτοφυεῖς αὐτῆς, καὶ πάσης ὑλικῆς ἀπεπλασμένον γνώσεως. ἄγγελον νοερὰν οὖσαν οὐσίαν, καὶ νοῦν, αὐτεξούσιον, ἀναλλοίωτον, θεῷ λειτουργοῦσαν, καὶ χάριν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον ἐληφυῖαν. ἧς οὐσίας τὸ εἶδος, καὶ τὸν ὅρον, μόνος ὁ ἐπίσης ἐπίσταται. ἀσώματος δὲ λέγεται, καὶ ἄϋλος, ὅσον

IPse angelorum factor, & opifex, Deus est, ipsos ex nihilo ad esse deducēs, ad propriam illos creans imaginem, naturam incorpoream, ut spiritum quendam aut immaterialem ignem. quemadmodū diuinus inquit Dauid: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. agilitatem, ignitionem, feruorem, penetrabilitatem, & acumen circa diuinum desiderium & ministerium designans: atque ipsorum sursum ferentem ab omni materiali intelligentia liberam puritatem. Angelus igitur est substantia intellectualis, semper mobilis, suæ potestatis, arbitrioq; libera, incorporalis, Dei ministra, per gratiam non natura immortalitatem consecuta: cuius substantiæ speciem & terminum solus creator agnouit. Incorporeus autem & immaterialis dicitur, quantum

ad nos.

πρὸς ἡμᾶς. πᾶν γὰρ συγκεκινημένον πρὸς τὸν θεὸν τὸν μόνον ἀσύγκριτον, παχύτητι καὶ ὑλικὸν εὑρίσκεται. μόνον γὰρ ὄντως ἄϋλον τὸ θεῖον ὅτι, καὶ ἀσώματον. ἔστι τοίνυν φύσις λογικὴ, νοερά τε καὶ αὐτεξούσιος, τροπῇ μὲν γνώμης, ἄρα ἰδιοτρεπὴς. πᾶν γὰρ κτιστὸν, καὶ τρεπτόν. μόνον δὲ τὸ ἄκτιστον, ἄτρεπτον. καὶ πᾶν λογικὸν αὐτεξούσιον. ὡς μὲν οὖν λογικὴ, καὶ νοερὰ, αὐτεξούσιός ἐστιν. ὡς δὲ κτιστὴ, τρεπτὴ, ἔχουσα ἐξουσίαν, καὶ μένειν, καὶ προκόπτειν τῷ δοθέντι ἀγαθῷ, καὶ ὑπὲρ τὸ χωρὸν τρέπεσθαι. ἀνυπόστατος μετανοίας, ὅτι καὶ ἀσώματος. (ὁ γὰρ ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδῳότητα, δεῖται μετανοίας ἐνίοτε,) ἀθάνατος ἡ φύσις, ἀλλὰ χάριτι. πᾶν δὲ τὸ ἀρξάμενον, καὶ τέλους τὰ πρὸς φύσιν. μόνος δὲ ὁ θεὸς ἀεὶ ὤν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἀεί. οὐχ ὑπὸ χρόνον γὰρ, ἀλλ' ὑπὲρ χρόνον, ὁ τῶν χρόνων ποιητὴς. φωτὰ οὖν νοερὰ, ἐκ τοῦ πρώτου, καὶ ἀνάρχου φωτὸς τὸ φωτισμὸν ἔχοντα, ἀ γλώσσης καὶ ἀκοῆς ἀμόχλευτα. ἀλλ' ἄνευ λόγου προφορικοῦ μεταδιδόντα ἀλλήλοις τὰ ἴδια νοήματα, καὶ βουλήματα. διὰ τοῦ λόγου τοίνυν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ ἄγγελοι. καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐτελειώθησαν, κατ' ἀναλογίαν καὶ ἀξίας, καὶ καὶ τάξεως, τοῦ φωτισμοῦ, καὶ καὶ χαρίτος μετέχοντες, πνευματικοί. ὅτε γάρ εἰσιν οὐ ἐνταῦθα. ἐκ εἰσὶ οὐ τῇ γῇ. καὶ ὡς τῷ γλῶ ὑπὸ θεοῦ ἀποστελλόμενοι, οὐκ ἐναπομένουσιν οὐ ζῶσι ἐνταῦθα. οὐ περιέχονται δὲ ὑπὸ τοπῶν, καὶ θυρῶν, καὶ κλειθρων, καὶ σφραγίσεων. ἀόριστοι γάρ εἰσι. ἀορίστως δὲ λέγω. ἃ γὰρ καθό εἰσιν ὑφαίνονται τοῖς ἀξίοις, οἷς ὁ θεὸς φανεῖσθαι αὐτὸν θελήσει, ἀλλ' οὐ μεταχηματισμῷ, καθὼς δοκοῦσι οἱ ὁρῶντες ὁρᾶν. ἀόριστον γάρ ὅτι φύσει, καὶ μονίως μόνον τὸ ἄκτιστον. πᾶν γὰρ κτίσμα, ὑπὸ τοῦ κτίσαντος ὁρίζεται. ἐφ' ᾧ δὲ οὐσίας τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχοντες, διὰ καὶ θείας χάριτος πνευματοῦντες. μὴ γάμου χρῄζοντες, ἐπειδὴ οὐ θνητοί. νῦν δὲ ὄντες, οὐ νοητοῖς καὶ τόποις εἰσὶν, ἀσωματικῶς περιγραφόμενοι. ἀ οὐ σωματικῶς κατὰ φύσιν σχηματίζονται. ἀδὲ προχῇ διάστασίν εἰσιν, ἀλλὰ τῷ νοητῶς πᾶσαι καὶ γνόργως

ad nos. nam omne ad Deum collatum (qui solus incorporalis est) crassum & materiale comperitur: sola enim uere immaterialis, & incorporea diuinitas. Est ergo natura angeli rationalis, & intellectualis, & libera potestate, arbitrioque sulta, uertibilis secundum propositum, siue uoluntate mutabilis. Nam omne creatum uertibile, solum autem increatum inuertibile: & omne rationale potestate liberum. Intellectualis igitur natura, ut rationalis potestate libera est: ut creata uerò, uertibilis, potestatem habens manendi, & proficiendi in bono, & in deterius prolabendi. Inadeptiuus pœnitentiæ est angelus: quia incorporalis est. Nam homo propter substantiæ infirmitatem, pœnitentiam consecutus est. Immortalis angelus est, non natura, sed gratia: nam omne quod cœpit, & desinere suapte natura potest. Solus enim Deus semper ens, magis autem & supersemper. nam in tempore nequaquã est, sed super tempus, qui temporum est factor. Angeli secunda sunt intellectualia lumina, ex primo & carente principio lumine illuminationem suscipientia, non linguæ & auditus indiga, sed sine sermonis prolatione inuicem suos conceptus & uoluntates insinuantia. Per uerbum igitur Dei creati sunt angeli, & per sanctificationem spiritus sancti perfecti, pro suę dignitatis et ordinis ratione illuminationem & gratiam participantes. Circunscripti sunt. nam cum sunt in cœlo, in terra non sunt, & in terram à Deo missi, non remanent in cœlo. Non continentur portis, muris, claustris, & signaculis: his enim indetetminabiles sunt. indeterminabiles dico, nõ sanè secundum id quod sunt: apparẽt dignis, quibus ipsos uoluerit apparere Deus: uerùm in ea trãsfiguratione qua possint ij qui uident, uidere. Nam interminatum natura, & propriè, solum increatum est. omnis enim creatura, à creante ipso Deo finitur, determinaturq;. Sanctificationem ex spiritu sancto, foris à sua substantia prouenientem habẽt. Per diuinam gratiam futura enunciant. Non indigent nuptijs, quandoquidem non sunt mortales. Cũ mentes sint, in intellectualibus locis sunt, non corporali modo circunscripti. Nõ enim corporaliter secundũ naturã figurãtur, neque tria sunt illis magnitudinis interualla, sed intellectualiter assũt & operãtur

ubicunq;

ἔνθα ἂν πρόσταξωσι, καὶ μὴ δύνασθαι κατὰ ταυτόν, ἅμα καὶ πάσας εἶναι καὶ ἐνεργεῖν. εἴτε ἴσοι κατ' οὐσίαν, εἴτε διαφέροντες ἀλλήλων, οὐκ ἴσμεν. μόνος δὲ ὁ ποιήσας αὐτοὺς ἐπίσταται, ὁ καὶ τὰ πάντα εἰδώς. διαφέροντες δὲ ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει, εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὸν ἐσόμενον ἔχοντες, ἢ πρὸς τὸν ἐσόμενον τὸ φωτισμοῦ μετέχοντες, καὶ ἀμέλους φωτίζοντες, εἴτε τὸ ὑπερέχον τῇ τάξεως ἢ φύσεως. δῆλον δέ, ὡς οἱ ὑπερέχοντες τοῖς ὑποδεεστέροις μεταδιδάσι, τό τε φωτισμῷ καὶ τῇ γνώσεως. ἐχαρεί καὶ ἕτοιμοι πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ θελήματος ἐκπλήρωσιν. καὶ πανταχοῦ σὺν θείας ἐνεστώσας, ἔνθα ἂν ἡ θεία βουλὴ σπεύσῃ πτήσεις, τάχα φύσεως. καὶ φυλάττοντες μοῖρα τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι, καθὼς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐτάχθησαν. καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες, καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν. πάντως δὲ κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα, ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες, ἀεί τε πρὸ θεοῦ ὑπάρχοντες. δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακόν, ἀλλ' οὐκ ἀκίνητοι. νοῦν δὲ καὶ ἀκίνητοι, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι, καὶ τῇ τοῦ μόνου ἀγαθοῦ προσηλώσει, ἐρῶντες θεοῦ κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς, καὶ ταύτῃ τρυφῇ ἔχοντες. ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ὡς ἀσώματοι, καὶ πάντος σωματικοῦ πάθους ἀπαλλαγέντες. οὐ μὴν ἀπαθεῖς, μόνου γὰρ τοῦ θεοῦ ἀπαθὲς ὄν. μεταχαρακτίζονται δέ, πρὸς ὅπερ ἂν ὁ δεσπότης βουλόμενος θεός. καὶ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ἀφαίνονται, καὶ τὰ θεῖα αὐτοῖς ἀποκαλύπτουσι μυστήρια. φῶ οὐρανῶ διατρίβουσι, καὶ ᾧ ἔργῳ ὕμνειν ὑμνεῖν τὸν θεόν, καὶ λειτουργεῖν τῷ θεῷ αὐτοῦ θελήματι. καθὼς δὲ ὁ ἀγιώτατος καὶ θεολογικώτατος φησι Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, πᾶσα ἡ θεολογία, ἤγουν ἡ θεία γραφή, τὰς οὐρανίους οὐσίας γνίοις εἰκόσι. ταύτας ὁ θεῖος ἱεροτελεστὴς, εἰς τρεῖς ἀφορίζει τριάδας διακοσμήσεις. καὶ πρώτην μὲν εἶναί φησι τὴν περὶ θεὸν οὖσαν ἀεί, καὶ πρωτίστως καὶ ἀμέσως λεγομένην παρεδρεύειν, τὴν τῶν ἑξαπτερύγων Σεραφίν, καὶ τὴν πολυομμάτων Χερουβίμ, καὶ τὴν ἁγιωτάτων θρόνων. δευτέραν δέ, τὴν τῶν ἐλευθεροτάτων, καὶ δεσποτικῶν, καὶ τὴν ἐξουσιῶν. τρίτην δὲ καὶ τελευταίαν, τὴν τῶν ἀρχῶν καὶ ἀρχαγγέλων καὶ ἀγγέλων. πῆς μὲν οὖν

ubicunq; iussi fuerint, & non possunt secundum idem hic & illic esse & operari. Siue æquales secundum substantiã sint, siue abinuicẽ discrimẽ sortiti, nescimus: solus autẽ qui fecit ipsos, Deus scit, qui omnia nouit. Differũt autem abinuicẽ, illuminatione & statione, siue ad illuminationem, situm stationemq; habentes: siue ad stationem, illuminationem participantes. Erse inuicem illuminant propter excellentiam ordinis & naturæ. dilucidumq; est eos qui præcellunt, inferioribus illuminationis & scientiæ tradere consortium. Fortes sunt angeli, & prompti ad diuinam implendam uoluntatem, & ubiq; confestim inueniuntur naturæ agilitare, ubicunq; diuinus iusserit nutus. Et custodiunt partes terræ, & gentium & locorum præsides, ut à suo conditore sunt ordinati. Et ea quæ sunt, apud nos dispensant, & auxiliantur nobis. Omnino autem secundum diuinam uoluntatem & præordinationẽ, suprà nos sunt, semperq; circa Deũ existunt, ægrè difficulterq; in malum mobiles, sed non immobiles; nunc autem immobiles, non natura, sed gratia. Et Dei (qui solus bonus est) assistentia, uident Deum pro capacitatis indultu, illaq; pascuntur alimonia. Suprà nos sunt, & incorporei, & omnino corporeæ perturbationis immunes, non tamen impassibiles: sola enim impassibilis diuinitas. Transfiguruntur, quomodocunq; dominator iusserit Deus, & sic hominibus apparent, et diuina reuelant mysteria. In cœlo cõuersantur, & unum opus officiumq; habent, hymnis Deum collaudare, & diuinæ eius ministrare uoluntati. Quemadmodum autem sanctissimus, sacerrimusq; & deiloquentissimus Dionysius Areopagita inquit, omnis diuinus sermo, sacra uidelicet scriptura, cœlestes substantias nouẽ nomina uit, quas hic diuinus sacreq; cõsummatus, inter trinos discreuit ornatus. & primum quidem dicit illum esse, qui circa Deum semper & è uicino & immediatè unirì traditus est: estq; Seraphim sextipennatorum, & Cherubim multi oculorum, & sanctorum thronorum. Secundũ autem, qui dominationũ & uirtutũ & potestatũ est. Tertiũ uerò, & in fine cõstitutũ, eũ qui est principatuũ, archangelorũ & angelorũ. Nõnulli porrò

dicunt

φασὶν, ὅτι πᾶσας κτίσεως ἐγένοντο, ὡς ὁ θεολόγος λέγει Γρηγόριος. πρῶτον μὲν γὰρ νοῆσαι τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους. καὶ τὸ φάντασμα ὄργον ἦν. ἔπειτα δὲ, ὅτι μετὰ τὸ γρηγόρσαι τὸν πρῶτον οὐρανόν. ὅτι δὲ πᾶσι τὴν ἀνθρώπου πλάσεως, πάντες ὁμολογοῦσιν. ἐγὼ δὲ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι. ἔπρεπε γὰρ πρῶτον, τὴν νοερὰν οὐσίαν ἐπιδεῖξαι, καὶ οὕτω τὴν αἰσθητὴν. καὶ τὸ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. ὅσοι δὲ φασὶ τοὺς ἀγγέλους δημιουργοὺς εἶναι τῆς ὑποπεπτωκυίας, ὅτι σύμφυτοι τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου. κτίσματα γάρ ὄντες, οὐκ εἰσὶ δημιουργοί, πάντων δὲ ποιητὴς, καὶ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ θεὸς ἐστιν, ὁ μόνος ἄκτιστος, ὁ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ὑμνούμενος τε καὶ δοξαζόμενος.

dicunt, ante omnem creaturam factos angelos, ut diuiniloquus dicit Gregorius: & primùm quidem Deum excogitasse angelicas & cœlestes uirtutes, & eius cogitationem, opus fuisse. Alij autẽ, post primum cœlum factum. At quod ante hominis plasmationem creati sunt, concordant omnes. Ego uerò deiloquo Gregorio accedo. Nam par fuit primũ intellectualem substantiam creari, atq; sic sensibilem, & tunc ex utriscq; hominem. Quicunq; autem dicunt angelos cõditores esse cuiuscũq; substantiæ, ipsi os diaboli sunt, eorum quidem patris. creatura enim cum sint, non sunt conditores. Omnium uero factor & prouisor, & contentor Deus est, solus increatus, qui in patre & filio & spiritu sancto, hymnis concelebratur, & glorificatur.

COMMENTARIVS.

ANgelicæ substantiæ naturam ac prçclaras proprietates hoc loco diffusius & copiosẽ author edisserit, primum omnium id proponens, quod angeli incorporei sint & immateriales, spiritualemq; solum naturam sortiti: quod ipsius Psal. 103. authoritate corroborat. Pro qua re ẽtiã intelligenda, id noscere fuerit operæpreciũ, quod spiritus, substantiæ atq; naturæ nomen est, designans incorpoream inuisibilemq; substantiam, ad operandum efficacem. Angelus uerò, obedientiæ atq; officij nomen est, cœlestibus inditum spiritibus, quod inferioribus nuncient aut spiritibus aut hominibus, quæ Deus reuelãda disponit. Superiores enim cœlestes spiritus inferioribus Dei indicant uoluntatẽ: postremi autẽ ordinis angeli, hominibus diuinas insinuãt ordinationes. Eam ob rẽ cuiusq; ordinis spiritus, angeli dicũtur, ut 5. cap. libri De cœlesti hierarchia comprobat diuinus pater Dionysius. Infimi uerò ordinis cœlestes spiritus, peculiare id sibi nomẽ uendicant, quòd extra nuncient rijs qui minimè sunt de eorum consortio & genere, scilicet hominibus. Idcirco & ministri Dei dicuntur apud Paulum ad Hæbreos cap. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Flammam uerò ignis, siue ignem urentem uocat cœlestes spiritus, diuinus Psaltes, quia spiritualis eorum natura atq; cõditio, corporalis ignis proprietates propemodum seruat, ut agilitatẽ, leuitatem, feruorem, lucem, motum ad superna: & expressius igni quàm alia quauis re corporea, nobis ipsorum incorporalis substantia innotescit. Hinc frequenter in specie ignis apparuisse leguntur angeli in sacra scriptura, ut Exodi 3. Mosi in rubo ardente. quarti Regum 2. cap. Ignei equi & currus Heliæ in cœlum sustollendo. & 4. Reg. 6. Milites & currus ignei, uisi in circuitu Helisei ad eius tutamen, ut latius hæc omnia pertractat sacratissimus pater Dionysius, cap. 15. libri De cœlesti hierarchia. Quod si quispiam illos cœlestes spiritus contendat esse corporeos, quia rei corporeæ scilicet ignis nomine designantur: eadem ratione & Deum cogetur fateri corporeum, quod in sacris literis etiam sæpius ignis nominetur. Hoc autem omnino absurdum esse, in primo lib. cap. 4. diffusè monstratum est. Sed dicat, age, qui cum Platonicis cœlestes spiritus esse corporeos astruere conatur; Nonne in scripturis crebrò leguntur angeli descendisse de cœlo? ut in triumphali Christi resurrectione, & sæpe aliàs. Itaq; eo deiectẽsu, aut cœlos ipsos discindi disrumpiq; oporteret, si corporei essent cœlestes spiritus, quo descendentibus angelis cederent, perinde atq; aqua lapidi: aut angelicæ dimẽsiones, cœli molem subirent, atq; penetrarent. Quorum utrunq; graue est incommodum. Non enim potest cœlum diuulsionem dissectionemq; suscipere, neq; dimensiones unà & simul esse, & seinuicem subire possunt. Et ita de ascensu angelicorum spirituum in cœlos, qui etiam frequenter in sacris literis refertur, duci potest argumentum. Præterea, si spiritus angelicos qui in bono perstiterunt corporeos dixeris, & dæmonas itidem, lapsosq; spiritus corporeos fatearis oportet. Eadem enim consimilisq; utrobiq; militat ratio, cum eiusdem naturæ secundum genus cum bonis angelis creati sint, & per lapsum suæ naturæ statum integritatemq; non perdiderint. Quinimmo potior uideretur ratio de prolapsis angelis quod corporei essent, quàm de ijs qui permanserunt in rectitudine. Nam incorporea substantia perfectior est, quàm ea quæ corpori est addicta: & angeli boni præstantiores sunt, Deoq; propinquiores, quàm qui ab eo auersi sunt. quare illis potius incorporeæ naturæ dignitas, quàm his ascribenda foret. Atqui falsum est. immũdos & malignos spiritus, corpulentæ materiæ cõpositionem sustinere, cum dicat beatus Dionysius cap. 4. libri De diuinis nominibus, primã mali originẽ perueſtigans: Quod autẽ neq; malitiæ causa sit corpus animæ, ex eo

eo nũ-

constat, quod etiam sine corpore, malitia possit irrepere, sicuti in dæmonibus. Vbi tanquam manifestum omnibus & nequaquam in controuersiam trahendum supponit, dæmones corporeæ moli non esse obnoxios. Ponore igitur iure, & cœlinbus substantijs incorporea natura adesse censenda est. Quod autem spiritus angelici hominibus sæpenumero in humana forma apparuerint, & uirę animalis opera, ut manducationem, locutionem & ambulationem exercuerint, idipsum non conuincere, eos proinde esse corporeos, paulo pòst in huius capitis explanatione differetur, numero 7. & 8. ubi secundum literæ authoris contextum (cuius ordinem in expositione semper continua seriè sequimur) opportunior dabitur locus hæc ipsa discutiendi. Incorporeos itidem esse angelos, ex 25. propositione quarti libri Ricardi de trinitate, amplius deprehendes. Veruntamen ad Deum collati angeli, crassi, materiales & corporei dicuntur, non quidem quod habeant corpoream materiam ex qua coalescant, quandoquidem eorum substantia duntaxat spiritualis est: sed quia à Dei simplicitate & unitate usqueadeò distant, ut eius comparatione quasi corporei & materiales dicantur & uideantur. Siquidem maius est inter eos & Deum perfectionis naturæ & dignitatis interstitium, quàm inter terram & supremum cœlestem spiritum. hic enim finiti ad finitum, illic uerò finiti ad infinitum est collatio. Quæ autem absolutè sumpta, dignitatis quiddam & perfectionis habere uidentur, ad digniora & potiora collata, imperfecta censentur & minus digna. ut stellæ ad tædam comparatæ lucidæ sunt & emicantes, ad solem autem obscuriusculæ & minus rutilę. Sic albedo ad nigredinem, insignem habet coloris eminentiam: ad illustre uero solis iubar, obtenebrascit, & minus præ se fert dignitatis. Adde quod & angeli non omnino simplices sunt, sed ex esse essentiaq; tanquam suis partibus habent coalescẽtiam: quarum esse ut actus est substantialis, respondens formæ in rebus sensibilibus: essentia uero, ut potentia est substantifica, proportionalis materiæ rerum naturalium. Quia igitur angelus essentiam habet ut suam materiam, susceptricem propriarum eius actionum & motionum, nimirum si ad Deum, qui omnino simplex est & omnem refugiens compositionem, collatus, materialis, corporeus & crassus dicatur. At quia huiusmodi essentia spiritualis est, nec molem, nec figuram aut partes in quas distrahatur habens, ad sensibilia & corporea relatus angelus, rectè dicitur immaterialis & incorporeus. Deinceps in declaratione naturæ angelicæ dicit author, angelum uertibilem esse secundum propositum. Nã suapte natura uertibilis est angelus secundum uoluntatem, ut liquido produnt prolapsi in malũ spiritus, tametsi gratia & benignitate Dei adeò firmiter & fixè bono adhæreant qui perstiterunt, ut ab eo dimoueri nunquam possint, sicut nec collapsi unquam in bonum reuerti. Neq; illa indemobilitas à bono, gratia beatis angelis concessa, tollit aut imminuit arbitrij libertatem, quin potius perficit, quandoquidem liberior est uoluntas quæ à bono decidere nequit. Si enim inuertibilitas natura Deo conueniens, non impedit in eo uoluntatis libertatem, quam & maximã habet, & perfectissimam, multo minus inuertibilitas gratia duntaxat indulta, impedier in angelis liberã arbitrij potestatem, aut hominibus ad beatorum sortem assumptis. Eodem quoq; iure nec immobilitas atq; inflexibilitas à malo, tollit rationem libertatis à dæmonibus aut reprobis, quandoquidem in actibus suis malis suo modo complacentiam habent & electionem, quod ad libertatis arbitrij & uoluntarij rationem sufficit. Quod uerò post lapsum, pœnitentiam adipisci non possit angelus, neq; in pristinam redire integritatem, id in causa est, quia natura incorporalis, maioris est ad resistendum malo uirtutis atq; efficaciæ, quàm corpulenta atq; infirma caro, suggerens plerũq; materiam animæ qua decidat. Toto itidem conatu spiritualis natura pertinacissimè atq; fixissimè ei ad quod conuertuntur adhæret, ob perspicacitatem suam & simplicitatem indimobiliter illi coniuncta manens. Proinde qui ad malum se deflexerunt, pœnitentiam assequi minimè possunt. Homo uerò, non tantam habens naturæ subtilitatem & puritatem, neq; aded fixè & tenaciter illi ad quod primo detorquetur inhærens, malum quod commisit pœnitentia diluere, & diuino indultu ad bonum reuocare gradum potest. Ad hæc, angelus nullo extero suadente, suo ipsius impulsu cecidit: & ergo dignus non est habitus alieno subleuatore, neq; seipsum erigere potuit, & idcirco sine reuocatione in antiquam dignitatem manſit, & perpetuò manebit. Homo uero, externa suggestione scilicet antiqui serpentis, ad malum inductus est: hinc qui per alium lapsus est, per alium quoq; erigi & reparari dignus est uisus, & pœnitentiæ locum inuenit. Postremò, quod in hominibus est mors, in angelis est lapsus, ut inquit Damascenus in calce huius capitis. Et idcirco quemadmodum totum uitæ curriculum cuiq; homini indultum est, ut in eo bonum operetur, & qualis in exitu fuerit uitæ, talis perpetuò manebit, neq; unquã ab eo aut boni aut mali statu demutabitur, cum dicat Ecclesiastes cap. 11. Si ceciderit lignum ad austrum aut aquilonem, in quocunq; loco ecciderit, ibi erit: id est, cum homo à præsentis uitæ statu per mortem separatur, more ligni quod secuti ab radice præciditur, siue in calore charitatis hinc discesserit, siue in frigore peccati, in quacunque fuerit dispositione sub ipso exitu, in eadem perpetuò, semperq; manebit. Ita angelis omnibus constitura & præscripta erat diuina lege certa quædam mora, in qua pro nutu suo & arbitrio possent se aut conuertere ad suum principium per obedientiam & amorẽ, aut ab illo se auertere per præuaricationem & rebellionem. Et qualis unusquisq; angelorum in extremitate huius definitæ moræ fuit, talis sanctione diuinæ legis perpetuò erat permansurus. Proinde qui exacta huiusmodi quantulacunq; duratione, defecisse à bono sunt deprehensi, absq; futuræ pœnitentiæ loco irreparabiliter in sua prauitate sunt derelicti. Insuper angelos author appellat secunda lumina intellectua-

tellectualia, quia Deus primum est supersubstantiale lumen, à nullo sui primitiui luminis naturam suscipiens, sed alijs immensæ illius lucis participationem indulgens. Itaq; proximo post Deũ loco, angeli diuinæ lucis irradiationem percipiunt, & secunda sunt substantialia lumina, perinde atq; sol primum est corpus lucidum, ab alio corpore suam lucem nequaquam mutuatus: luna uero secundo loco à sole suscipit illuminationem, & alieno fulgore rutilat. Rursum: quemadmodũ homo cogitatus habet intimos, sibi soli cognitos, & ab alio non perspectos, quos quando & cui uult, explicat uocis officio, & eloquione aperta transfundit in aliũ suæ mentis notiones: consimili modo & angeli occultissimas habent notiones atq; conceptus, qui cæteros omnes cœlestes spiritus latẽt. Quos cũ expromere alijs uolunt, spirituales habẽt nutus & signa, humanis uocibus proportione quadã respondentia, quibus suæ mentis abdita alijs insinuant. Et huiusmodi insinuationes dicuntur uoces angelicę ac sermones, quibus unus ad aliũ loqui, & interdum clamare in sacris literis scribuntur. At fortè quis obijciet, angelos hominibus sæpius apparuisse in forma corporea, ut humana aut ignea, & proinde cõtendat eos & esse corporeos, & more hominũ sermonis habere prolationem & auditũ. Nouerit ille eam formam corpoream, quã assumunt angeli ut uisibilibus & corporalibus uisibiliter & corporaliter appareant, non esse de ipsorum substantia, sed aliũde, ut ex materia elementari efformatam, & ranquã amictũ quendam circumpositam in ea quidẽ effigie & specie, qua possent ij quibus apparent ipsos percipere, qui in sua spirituali substantia manentes, & paludamento aliquo corporeo non circumamicti, ab hominibus percipi non possent. Itaq; nonnunquam apparent cœlestes spiritus ijs ad quos mittuntur, in transfiguratione rei inanimatæ, ut ignis aut aquæ. Interdum rei animatæ, sed ratione carentis, ut equi, bouis, aut leonis. Plerunq; uerò in specie formæ humanæ, quod homo propinquius angelis assimiletur ratione mentis, quàm alia quæuis corpora, ut in natiuitate, resurrectione, ascẽsione dominica, & sæpe aliàs apparuisse leguntur. Quid autem insinuent hæ figuræ corporeæ quas induũt angeli, cũ hominibus se spectabiles exhibere uolunt, & quibus à sacra scriptura depinguntur atq; describuntur, ex 15. capite sanctissimi Dionysij De cœlesti hierarchia latissimè dinoscitur. Nec solum apparent hominibus angeli, uerumetiam ex ipso habitu & apparendi specie indicant, quid ministerij peracturi ueniant. Quemadmodum Ios. 5. cap. angelus suppetias laturus populo Israelitico urbem Hiericonta expugnaturo, stricto apparuit gladio, seq; principem exercitus Domini professus est. Et secundi libri Machab. 11. cap. Iudæ Machabeo & socijs eius diuinum implorãtibus auxilium, uisus est uir eques, candida ueste indutus, armis aureis hastam uibrans, ipsosq; præcedens ut dux exercitus, qui haud dubie angelus Domini bonus fuit, exoptatum subsidium illis cœlitus afferens. Peracta uerò sua functione & administratione ad quam missi sunt, rursum crassa illa & corporea congeries in suam resoluitur pristinam materiam, & cœlestes spiritus in suæ naturæ permanẽt subtilitate & puritate. Secundum quam etsi terminati non sunt mentis & finibus corporeis, habent tamen suos terminos spirituales & intellectuales, quibus ipsorum plenitudo definita est intellectualiter & determinata. Et quemadmodum in hac machina mundi corporea, superiorum cœlorum & perfectiorum elemẽtorum maior est moles, & diffusior amplitudo, inferiorum uero minor et contractior extensio: ita planè superiores spiritus cœlestes ampliorem habent plenitudinem, & suæ præsentię expansionem, inferiores autem constrictiorem & minus diffusam habent replentiam, quisq; scilicet pro suæ naturæ conditione. Habent tamen omnes certum quendam suæ plenitudinis terminum, nobis quidem ignotum, sed soli Deo cognitum. Est enim sola diuinitas, simpliciter secundũ substantiam interminata & incircumscriptibilis, ut cap. 17. primi libri latius est discussum. Cæterum quod nuptijs non indigeant cœlestes spiritus, eo uenit, quòd omnes simul ad ortum deducti sunt, & non unus post alium, per quandam successionis seriem: quemadmodum in hominibus propagatio necessaria est, quod successione quadam unus ex alio oriatur. Est & alia eiusdem rei ratio, quia cœlestes spiritus immortales sunt, & interitum non sustinent: idcirco non est necessaria ipsorum per nuptias multiplicatio, qua posteriores priorũ suppleant locũ: quemadmodum ad humanæ naturæ in sua specie integritatẽ & cõseruationem opus est, quod auis & proauis morte subiatis, nepotes & pronepotes succedant in eorum locum, & perpetuam reddant per successionis lineam hominum generationem. Idem quoq; liquidò ex sacris literis constat, ut ex Lucæ cap. 20. Illi uero qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; ducent uxores, neq; ultra mori poterunt, æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. Matthæus itidem & Marcus, homines in beatorũ consortiũ cum corporibus assumendos, dicunt futuros sicut sunt angeli Dei, & nuptiarũ commercia ab illis substollunt. quare & angelos censent minimè inter se habere connubia, aut fœdere coniugiorũ indigere. Verũ autem in diuersis ordinibus collocati angeli, eiusdem sint speciei atq; naturæ secundum substantiam, solum habentes discrimen secundum accidentarias cõditiones & proprietates, perinde atq; omnes homines eiusdẽ sunt secundum substantiam rationis, corporum & animorũ solummodo qualitatibus diremptì, uel an dignitatis substantialis & perfectionis naturalis discrepantiam inter se habeant, nedũ proprietatum accidentariarum, hominibus incognitũ esse fatetur Damascenus, nec ab eis inuestigandũ. Verũ enimuero id posterius non usquequaq; uidetur improbabile, in diuersis scilicet ordinibus cõstitutos angelos, speciei substantialis sustinere diuersitatẽ. Nã solet in istis rebus sensibilibus, plerunq; affectionũ qualitatumq; diuersitas, ex substantiarum proficisci differentia, & perfe-

ctiores proprietates perfectioribus congruere substantijs, minus uero perfectis inferiores & minus dignè. Adde quod permuln de cœlestibus spiritibus exactius disserentes, ponũt quenq; angelũ ab alio quouis siue eiusdem siue diuersi ordinis, specie substantiali differre, & in unaquaq; angelorũ specie untcũ dicunt esse indiuiduũ & singulare, ut non comperiãtur duo spiritus cœlestes eiusdem speciei, solo numero abinuicem discrepantes. Quod ex eo potissimum coniectant, quia conspicitur multitudo numeralis eorũ quæ eiusdem sunt speciei, maximè ex materiæ dissectione, diuisioneq; in partes eiusdem rationis pendere. Hinc admixtentia huiusmodi diuulsionem partiũ ratione dimensionis cõiunctę, innumera habent indiuidua, ut terra in parnculas infinitas partibilis, & aqua in guttas, quarum unaquæq; tonus nomẽ retinet. Quę uero minus recipiunt huiusmodi diuisione materiæ & quantitatis in partes eiusdem cũ toto denominationis, minorẽ habent in diuiduorũ multitudinẽ, & magis ad unitatem accedunt: ut quibusdam rerum gradibus ab elemẽtis ad hominem ascẽdendo, comperiatur homo speciei habere unitatẽ, & in sua specie plura indiuidua tota & integra. Quare angelus hominẽ longe præstans dignitate & excellẽtia, magis à multitudine discedet quàm homo, & ad unitatẽ propius accedet: sicut et homo minus ad multitudinẽ labitur, & amplius ad unitatẽ se colligit, quàm cætera animalia rationis expertia. Nõ igitur habebit angelus in una specie plura eiusdẽ naturæ indiuidua, quemadmodũ homo, sed duntaxat unicũ. Alioqui non maiorem præ se ferret angelica natura unitatẽ quàm humana, quod ordini rerũ repugnat. Atqui ea quæ diuersæ sunt speciei, inter se secũdum naturam discrepant, & eorum unũ substãtia dignius est, aliud uero imperfectius. Sunt igitur omnes angelici spiritus inter se inæquales, non modo secundum qualitates, sed & substantiam, & nulli duo eiusdem omnino perfectionis & gradus. Hæc tamen dicta intelligantur, non ut oppositam improbemus partẽ, in hac potissimũ re ardua, quæ humanam transcendit inuestigationẽ, & omnino perspecta haberi nõ potest, nisi spiritus Dei reuelauerit: sed ut occasionem deinus amatoribus literarum, hanc accuratius discunendi inquisitionem, ut ex solertiori indagine ipsa tandem ueritas clarius eluceſcat. Porro differũt inter se angeli (ut inquit author) illuminatione & statione, id est ordinatione, secundũ propinquitatem ad Deũ, aut distantiam ab eo. Nã qui supremũ obtinent ordinem, Deoq; sunt proximi, omniũ maximè illuminãtur, ut qui primariã recipiant Dei participationẽ, immediatamq; diuini fulgoris transfusionẽ. Deinde qui post supremos, Deo propinquiores sunt secundum constitutum illis lege diuina ordinẽ, copiosius illustrantur: qui uerò distantiores, minus. Quemadmodũ in sole subiecta illustrãte corpora, aut igne suũ propagante calorem, promptum est simile quiddã intueri. Habentq; angeli (ut ait litera) ordinationis, stationisq; suæ rationẽ, secundum illuminationis dispositionẽ: ut maior illuminatio aut minor, causa sit propioris ad Deum, aut distantioris ab eo locationis. aut ediuerso participãt angeli uario modo illuminationẽ, secundum aliã & aliã stationẽ, ut uicinior aut semotior ad Deum collocatio, causa sit amplioris aut minoris illuminationis. Quod quidem secundum, uero simillius atq; conformius uidetur. Nã propinquiores Deo spiritus, capaciores sunt diuini luminis. At quia capaciores, plus illuminantur, & profusius, quemadmodũ oculus sensibilis quia dispositior est ad recipiendum lumen, plus illius haurit. Non autem contrà, quia amplius illustratur, magis idoneus est ad luminis susceptionem. Et reuera uidemus in rebus istis sensibilibus, corpora quia soli propinquiora, abundantius illuminari: & quia uiciniora igni, uehementius incalescere. Non autẽ contrà, quia copiosius illuminantur aut calefiũt, idcirco aut soli aut igni esse propinquiora. Consimile de mentibus angelicis intelligę. Cæterum quod subiungit author in litera, angelos scinuicem illuminare, id non secundũ reciprocationẽ accipiendũ est, ut superiores intelligantur illuminare infra se positos, & uicissim ab eis illuminari. Id enim uero non est cõsentaneum. nam inferiores à superioribus accipiunt illuminationẽ, & alia diuina munera, nõ autem superiores ab inferioribus. Sed intelligendũ est illud dictũ secundum directã transfusionem, & trajectionem luminis. Nam superiores, sub se constitutos cœlestes spiritus illuminatione spirituali perfundũt. Etenim sicut sol illuminat alia corpora ut lunã, & à nullo corpore suscipit lumen: luna uero subiecta soli, illustratur ab eodem, & in terram subtratam atq; subsidentẽ lumen suũ diffundit, terra autẽ illuminatur solũ, & aliud inferius corpus non amplius illuminat: ita supremæ hierarchiæ spiritus cœlestes illuminant sub se collocatos angelos, à nullis tamen angelis illuminationis munus percipiunt. Mediæ autẽ hierarchiæ angeli illuminãtur à suprema, & illuminant infimã atq; postremã. Denicq; ultimæ & infimæ hierarchiæ spiritus cœlestes illuminantur à superioribus duabus hierarchijs, & alios ulterius angelos non illuminant, tametsi mentes hominũ idoneas effundãt luminis diuini radios, sicut & supremi cœlestes spiritus à Deo totius illuminationis fonte recipiunt illustrationis suæ donum. At uero quod fortes sint angeli & prompti ad diuinam implendam uoluntatem, ostendit Psalm. 102. Benedicite Domino omnes angeli eius potentes uirtute, facientes uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius. Benedicite Domino omnes uirtutes eius, ministri eius qui facitis uoluntatem eius. Ob potentificã enim uirtutem, omnes angeli cõmuni nuncupatione uirtutes dicuntur in prædicto loco Psalmi, & alijs pleriſq; scripturæ locis: quamuis ea interdũ medij ordinis secũdæ hierarchiæ peculiaris sit denominatio, ut ostendit beatus Dionysius 11. cap. libri De cœlesti hierarchia. Hãc operandi efficaciã manifestò prodidit indicio angelus Domini, qui una nocte ex castris Assyriotũ obsidentiũ Ezechiã regem Iuda, occidit centum & octoginta quinq; millia militum, ut quartus Reg. cap. 19. meminit.

Rursum,

Rursum, quemadmodum totius mundi monarchiam adeptus quispiam rex, diuersis gentibus & regionibus præficeret principes & gubernatores, quorum quisq; sub eo principatum suæ gentis peculiariter gereret: altiore modo Deus omnium rex et Dominus, regnis et populis (cuiq; suum) præposuit angelos rectores & gubernatores, ut 5. cap. libri præcedentis ex beato Dionysio apertius est comprobatum. Hinc Daniel. 10. dicitur Michael esse princeps Iudæorum, quod peculiariter Hebræorum populum ad Dei cognitionem subuehendum susceperat. Ibidem princeps Persarum nuncupatur angelus Persidis, præsesq; ac præsul. Et princeps Græcorum, qui Græcis præerat, illisq; moderationis curam impendebat. Et non modò illud ita se habet, uerùm etiã cuiq; hominũ si gillatim designatus est angelus custos, director & dux ad bonum incitans, à malo præseruans, & ad fœlicitatis æternæ gloriã instimulans. Ostendit idipsum saluator & Dominus noster in euangelio, paruulorum angelos assidua Dei uisione perfruicontestans. Et in Actis apostolorũ cap. 12. de beato Petro erepto à carcere, & pulsante ostiũ, dicebant qui intus erant, ignari ipsius rei: Angelus eius est. Hinc rectè & piè dicit beatus pater Hieronymus, quod magna est dignitas animarum nostrarũ, quoniam unaquæq; à natiuitatis exordio angelũ habet, ad sui custodiam deputatũ. Benedicta sit diuina bonitas & beneficentia, quæ tantam nostri curam gerit, quod in medio inimicorũ constitutos, & hostili agmine undiq; circumseptos non destituit salutari angelorũ præsidio. Benedicantur & ipsi cœlestes spiritus, qui tametsi eximia naturæ dignitate & perfectione longè nobis superemineant, non tamẽ aspernantur nostri curam aut custodiam, sed mira humilitate nobis cõdescendentes, omnem exhibent solicitudinem, ut tandem coharredes & consortes ipsorum efficiamur in cœlis. Certè si regia stirpe exortus quispiam, aut graui cæteros authoritate antecellens, inopi uiro & infimæ sortis obsequlum sedulus impenderet, illum solicitus asseruaret, eius saluti rẽtus intenderet, ille mirificè commẽdaretur ob singularem charitatis affectum & beneuolentiã, quod non habita suæ nobilitatis & eminentiæ ratione, mira dignatione se inclinarer ad hominem obscuro natum loco, tenuisq; fortunæ, tantopere curandum. Neq; ab retãis celebraretur præconijs. Nam rara est hæc inter homines uirtus, & uix bene id usuuenire conspicitur, quod in summo cõstitutus rerum fastigio quisquam, pauperum curam gerat. Attamen omnes homines eandem habent naturæ conditionem, & perfectionis habitudinem, neq; unius ab altero (quantumuis in accidentarijs rationibus, genere, diuitijs, authoritate, ingenio abinuicem dissideant) in naturã consequentibus partibus est secundũ dignitatem discrepantia. Angelici autẽ spiritus, multo sunt hominibus natura digniores atq; præstantiores. quãdoquidem sicut anima rationalis ad corpus, ità cœlestis spiritus ad hominem: & quanto spiritus corpore superior, tanto angelus homine. Quis igitur non demirabitur eorũ in nos dignationẽ, et dispensatoriã condescensionem, qua sedulã nostri curã agunt, diesq; & noctes ad nos custodiendos inuigilant? Quod uero angelici spiritus pascantur alimonia spirituali diuinæ uisionis & cõtemplationis, ut inquit hic Damascenus, attestatur Raphael angelus, Thob. 12. cap. ad Thobiam patrem & filium dicens: Videbar quidem uobiscum mã ducare & bibere, sed ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus uideri non potest, utor. Et hic est cibus, de quo dicit Luc. cap. 14. Beati qui manducabũt panẽ in regno Dei. Hæc est cœna parata uniuersis, ad quam quidem uocati sunt omnes, sed pauci ad eam uenire contendunt. Hic demũq; est cibus, Apostolis promissus à Christo, Luc. 22. cap. Vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Geterum contender quispiã, angelos etiam corporalem sortiri alimoniam, & non tantum spiritualem, ex eo dicto Psalm. 77. Panem cœli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Vbi ad literam habetur sermo de manna Israelitico, præbente nutrimentum populo Hebræo per desertum, quod haud dubiè cibus fuit corporeus. Si igitur is fuerit angelorũ panis, quomodo corporali non uescuntur alimento? Adhibenda illi est responsio: Manna illud dictum esse angelorum panẽ, nõ quod eo pascerentur angeli, qui cibis illis neutiquã indigent: sed quòd eorum ministerio, in cœlo aereo formabatur, et subministrabatur populo. Aut si quis altiorem requirat intelligentiam, eo in loco de ueritate sub nomine figuræ relata fit sermo, id est, de Christo designato per manna Hebræorum, quod nobis huius mundi desertum peragrantibus, suum sacratissimum corpus reliquit in cibum uiuificum & salutarem. Hic uero panis est angelorum & spiritualis esca. nã iugi ipsius contemplatione in cœlesti conuiuio perpetuò pascuntur. Sanè hunc mysticum sensum adaperit Cassiodorus, locum illum sic exponẽs: Quis est alter panis cœli, nisi Christus Dominus? unde cœlestia spiritualem escam capiunt, & delectatione inæstimabili perfruuntur. Panis item angelorum bene dicitur Christus, quia reuera ipsius laude pascantur. Neq; enim corporalem panẽ angeli manducare credendi sunt, sed illa contemplatione Domini (qua sublimis creatura reficitur) nutriri. Verùm hic panis in cœlo replet angelos, nos pascit in terris, illos contemplatione delectans, nos sancta uisitatione reficiens. Sed acrius infistet aduersarius: leguntur sæpenumero sancti angeli apparentes hominibus, ut Abrahæ, Loth, & alijs sanctis patribus, manducasse cibum oblatum & bibisse. Sunt igitur educati cibo corporeo, aut simulatoria atque fictitia fuit illa manducatio, quæ fieri uidebatur ab eis, & tamen minimè fiebat. Quis autem non exhorruerit, fictionem & simulationem angelis summæ ueritatis ministris asscribere? Verùm illi id tribuendum est ex Raphaelis angeli testimonio, quod non uera & corporea exercebatur ab angelis (cum hominibus apparuerunt) manducatio, neque tamen ibi fictio committebatur reprehensioni aut ulcio obnoxia. Nempe cum angeli sancti in corporibus assumptis, opera uitæ exercere se simularunt,

non fraudem, sed eruditionem ueritatis inteoderunt, quia scilicet prudenter humanæ fragilitati condescendentes, per sensibiles has imagines eis connaturales, intelligibiles suas proprietates designarunt, & futuram cum eis in cœlesti mansione gloriosam communicationem utcunq; fecerunt præguſtare. Itaque significabat illá manducationis exhibitio communionem gloriæ cœlestis, quam cum hominibus Deo dignis suot habituri. Porrò authore Augustino, non omne quod fingimus, mendacium est. nam cum fictio nostra ad aliquam ueri significationem refertur, non est mendacium, sed aliqua figura ueritatis. Alioqui omnia quæ à sanctis uiris & Domino nostro figuratiuè & translatitiè dicta sunt, mendacia reputabuntur, quia secundum usitatum & uulgatum intellectum, non cohærent illa cum ueritate. Illud autem asserere, extremæ demeutiæ est & insaniæ. Sicut autem dicta, ita etiam facta plerunq; finguntur sine mendacio, ad aliquam rem ueram significandam. ut cum Mariæ Magdalenæ hortulanum se exhibuit Dominus, & coram duobus discipulis in Emaus finxit se longius ire. Neq; rerum terrenarum ministratio, cœlites ipsos spiritus impedit aut distrahit à iugi & continua Dei uisione, huiusq; spiritualis alimoniæ perceptione. Nam ubique Deum habent præsentem, in quem intimos figant mentis obtutus. Quemadmodum de angelis paruulorum custodibus, Dominus noster inquit Matthæi 18. cap. Dico autem uobis, quod angeli eorum semper uident faciem patris uestri qui in cœlis est. Denique quod usum sit angelorum opus & officium, hymnis Deum collaudare, declarat Psalmus 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et Apocalypsis cap. 4. Et requiem non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, qui erat, & qui uenturus est. Animaduertendum insuper, quod hic de angelicorum spirituum distinctione ex beatissimo Dionysio adducit author, ab eodem haberi sexto cap. libri De cœlesti hierarchia hisce uerbis: Omnes simul cœlestes, immortalesq; substantias, in nouem ordines diuinus sermo distinxit, propriisq; ac significantibus uocabulis appellauit. Has eximius præceptor noster, in ternas tertio repetitas distinctiones ad sanctæ trinitatis diuisit imaginem. Ac primam quidem esse ait, quæ coram Deo uersetur semper, idq; ex diuina dignatione susceperit, ut illi inhæreat iugiter, nullisq; medijs interiectis spiritibus inseratur. Nam sanctissimos thronos, & oculis plurimis, alijsq; præditos ordines, Cherubim scilicet & Seraphim Hebræorum uoce appellatos, iuxta Deum nullis medijs insertis agminibus eminenti propinquitate locatos ait, idq; sanctarum scripturarum tradere expositionem. Quod itaq; diuinus Dionysius dixit, in ternas tertiò repetitas distinctiones diuisit: hic Damascenus expressit, inter trinos discreuit ornatus, id est in tres hierarchias sacrosq; principatus, supremam, mediam, & postremam, quarum unaquæq; in tres rursum digeritur ordines. Prima quidē Deoq; proxima, in Seraphim, Cherubim, & throoos. Media, in dominationes, uirtutes & potestates. Postrema uerò, in principatus, archangelos, & angelos. Quæ omnia ex libro cœlestis hierarchiæ diuini Dionysij, & præsertim ex sexto eius capite (ut iam dictum est) & tribus subinde sequentibus, rationem denominationis horum ordinum copiosè declarantibus, dilucida sunt. Porrò author hic uocat Seraphim sextipennata, quod ab Esaia propheta conspecta describuntur sex alis prædita, cum sexto capite inquit: Seraphim stabant super illud, sex alæ uni, & sex alæ alteri: duabus uelabant faciem eius, & duabus uelabant pedes eius, & duabus uolabant. Et Cherubim multis oculis prædita dicit hic author, ob diuinæ cognitionis ex uberantiam, sapientiæq; plenitudinem. Oculis enim rerum agnitio atq; discretio fit. Ezechiel capite primo: Et totum corpus oculis plenum, in circuitu ipsorum quatuor. Et Apocalypsis capite 4. Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis. De eo uerò quod disquirit author quæ nam creaturæ primo fuerint à Deo factæ, an spirituales, an corporales, potius standum est sententiæ sacratissimi Gregorij Nazianzeni, uidelicet primo omnium factos esse angelicos spiritus. Secundo loco creaturas corporales, quinq; dierum interuallo à Deo dispositas. Tertiò uero hominem, ut utriusq; extremorum medium. Nempe prios natura et præstantius, spiritus quàm corpus, & spiritualia, cœlestiaq; agmina, ad corporalium gubernationem & moderationem erant designanda. quare par fuit, prius angelos quàm res corporales ad ortum duci. Quod & satis innuere uidetur scriptura, in exprimenda rerum creatione primò cœlum nominans, deinde terram, nomine cœli angelicos & supercœlestes spiritus significans, itidem & corpora cœlestia. Nomine uerò terræ, elementa, & mixta ex ipsis coalita designans. At quoniam angelus ad hominis custodiam erat deputandus, & res corporales omnes ad ipsius hominis usum & famulatum ordinandæ, prius illa quæ ad homiois esset obsequium, domicilium, uictum, erant præparanda, & deinde formandus homo tanquam rerum omnium corporearum finis. Ad hæc prius extrema constitui par est, deinde medium, quod ipsa cooctliet, et in se connectat. Qui autem putant angelos creatos esse post primum cœlum factum, eo fortasse ducebantur argumento, quod angeli in primo cœlo ut suo proprio loco consistunt & reponuotur. Atqui locum prius esse dispositum oportet, quàm in eo quippiam collocetur. Verùm ea ratio id non conuincit, neq; robur habet, ad ponendum, cœlum ante angelos creatum. Nam angeli in cœlo nequaquam sunt, neque continentur ut loco corporali, neq; minus subsistere queunt extra locum omnem corporeū, quàm si illi consisterent. Postremum author eos insectatur, qui dicunt angelos esse creatores cuiuspiam rei. Et meritò quidem. Nam sacratissimi scripturæ sanctæ interpretes, inter cætera eo utuntur argumento, ad ostendendum spiritum sanctum esse Deum, quod creandi uirtutem habeat,

ut inquit

ut inquit Psalm. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Ea autem ratiocinatio nullius esset ponderis, nihilq; haberet momenti, si creatura potentiam haberet rerum conditricem. Recto itaq; consequio colligitur, si quid creatura est, ipsum creandi potentiam habere nõ posse, neq; primariam quidem, neq; ministerialem & ab alio acceptam. Non enim est capax creatura, suis definita metis & determinata limitibus, immensæ uirtutis, quæ ex nihilo quicquam ad esse perducat. Proinde qui autumant creaturam creandi ministerium exercere posse, diuina authoritate illi commissum, una cum Platonicis angelos creatores astruentibus, hoc in loco à Damasceno confutantur, & impij damnantur erroris.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΒΟΛΟΥ ΚΑΙ ΔΑΙΜΟΝΩΝ. κεφ. ιδ.

Ἐκ τούτων τ ἀγγελικῶν δυνάμεων, πρωτοστάτης ἡ πρωτικὴ τάξεως, καὶ ἡ γῆς τῶν φυλακὴν ἐγχειρισθεὶς παρὰ θεοῦ, οὐ φύσει πονηρὸς γεγονὼς, ἀλλ' ἀγαθὸς ὢν, καὶ ἐπ' ἀγαθῷ γεγενημένος, καὶ μηδόλως γε ἑαυτοῦ παρὰ τὸν δημιουργὸν κακίας ἐχόμενος ἴχνος, μὴ φέγγος τὸν τε φωτισμὸν, τὴν τε τιμὴν ὧν αὐτοῦ ὁ δημιουργὸς ἐδωρήσατο, αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἐτράπη ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ἐπὶ τὸ παρὰ φύσιν. καὶ ἐπῆρθη κατὰ τ ποιητοῦ αὐτοῦ θεοῦ, αὐτάρκως αὐτοῦ βουληθείς. καὶ πρῶτος ἀποστὰς τοῦ ἀγαθοῦ, γέγονε καὶ κακὸς ἐγένετο. ἀδύνατον γὰρ ἕτερόν ἐστι τὸ κακὸν, εἰ μὴ τοῦ ἀγαθοῦ στέρησις. ὥσπερ καὶ τὸ σκότος, φῶτος ἐστὶ στέρησις. τὸ γὰρ ἀγαθὸν. φῶς ἐστὶ νοητὸν. ὁμοίως καὶ τὸ κακὸν σκότος ἐστὶ νοητόν. φῶς δὲν ἐλπίδας ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἀγαθὸς γεγονὼς (καὶ γὰρ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν) αὐτεξουσίῳ θελήματι σκότος ἐγένετο. σωματαπάτην ἡ κῆ ἡδονὴν αὐτοῦ, καὶ σωὶ τὸ πλῆθος ἅπαν τὸν ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένων ἀγγέλων. τὸν αὐτὸν τρόπον φύσεως τοῖς ἀγγέλοις ὑπάρχοντες, καὶ οἱ γενόμενοι τῶν προαιρέσει, ἐκάστου ἐκ τ ἀγαθοῦ πῶς τὸ κακὸν ἐκκλίναντες. ἐκ ἔχουσι τοίνυν οὐσίαν κατά τινα, οὐδὲ ἰσχύν, εἰ μὴ ἐκ θεοῦ οἰκονομικῶς συγχωρήσεως, ὡς ἐπὶ τ Ἰὼβ, καθάπερ ἐπὶ τ χοίρων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται. παραχωρήσεως ἡ θεοῦ γινομένης καὶ ἰσχύσει, καὶ μεταβάλλονται, καὶ μετασχηματίζονται ὡς οἷον θέλουσι σχῆμα κατὰ φαντασίαν. καὶ τὰ μὲν μέλλοντα οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ. οὐδὲ οἱ δαίμονες οἴδασιν. ὅμως προλέγουσιν, οἱ μὲν ἄγγελοι τοῦ θεοῦ αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος, καὶ προλέγειν κελεύοντος, ὅθεν ὅσα λέγουσι γίνονται. προλέγουσι δὲ καὶ οἱ δαίμονες, ποτὲ μὲν τὰ μακρὰν γινόμενα βλέποντες, ποτὲ δὲ τοχαζόμενοι. ὅθεν καὶ τὰ πολλὰ ψεύδονται. οἷς δὲ θεὸς παραδίδῳ, μᾶλλον

DE DIABOLO ET DAEmonibus. Cap. IIII.

EX ijs angelicis uirtutibus, ea quæ præerat terrestri ordini, & cui à Deo terræ custodia commissa erat, non natura mala facta est: sed bona existẽs, & à bono facta, & nullo pacto in seipsa à conditore, malitiæ uestigium tenens: non ferens illuminationem & honorem quem ipsi conditor indulserat, libera uoluntatis potestate demutata est ex eo statu qui secundum naturam, in eum qui contra & præter naturam est. Et eleuata est aduersus Deum qui illam fecit, rebellare illi uolens, & prima prolapsa à bono, in malo constituta. Nam nihil aliud est malum, nisi boni priuatio: quemadmodum et tenebræ, luminis est carentia. bonum enim, lumen est intelligibile: similiter & malum, tenebræ sunt intellectuales. lumen igitur ipsa creata est ab opifice, & bona facta (nam & uidit Deus cuncta quæcunq; fecit, & erant ualde bona) libera uoluntatis potestate tenebræ facta est. Collabens autem & comitans ipsam, corruit infinita multitudo angelorum, sub ordinatoris. Eiusdem igitur naturæ cum angelis existentes, mali facti sunt electione, ex bono uoluntariè in malum declinantes. Non habent igitur potestatem in aliquo, neq; fortitudinem, nisi à Deo dispensatorie permittantur: ut in Iob, & in porcis, quemadmodum in Euangelio scriptum est. Permissione autem Dei facta, & fortitudinem habent, & transferuntur & trãsformantur in quam uolunt figuram, secundum imaginationem. Et futura quidẽ neq; angeli, neq; dæmones sciunt: prædicunt tamen angeli, Deo illis reuelãte, & prædicere præcipiente. Prædicunt et dæmones, quandoq; ea quæ longe futura sunt prospicientes, quandoque uerò conijcientes. unde & pleraq; mentiuntur: quibus non præstanda fides, etsi

ἀληθεύουσι πολλάκις, οἷον τρόπῳ αἰνίγματος. οἴδασι δὲ καὶ τὰς γραφάς. πᾶσα γὰρ ἕξις ἢ αὐξητικὴ ἢ φθορά. καὶ τὰ ἀπαλλάττοντα πάθη, καὶ προσβάλλουσι μὲν ἐξ ἀνθρώπων σωτηρίαν, βιάζεσθαι δὲ οὐκ ἰσχύουσιν. οὐ γὰρ ἔδωκεν ἐξουσίαν τοῦ προσβαλεῖν, ἢ μὴ λίξασθαι. διὸ καὶ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἑτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἐπομένοις αὐτοῖς. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἐκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἐκπτωσιν, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον.

sæpenumero (ceu diximus) uera profentur. Sciunt autem & scripturas. Omnis igitur prauitas ab ipsis excogitata est, & impuræ perturbationes. Et suggerere quidē homini permissi sunt, cogere autem aliquem non possunt. in nostra enim potestate est, admittere aut nō admittere eorum suggestionem. Quapropter diabolo & dæmonibus eius præparatus est ignis inextinguibilis, & supplicium æternum: & ijs qui sequuntur eum. Scire autem oportet, quoniam quod hominibus mors, hoc angelis est lapsus. post lapsum enim non est illis pœnitentiæ locus: ut neq; post mortem hominibus.

COMMENTARIVS.

INtret angelorum lapsorum dæmonumq; proprietates (quas hoc loco coristringit author, & colligit) primum proponit angelum illum præcipuum qui lapsus est, & ruinæ occasionem alijs induxit, præfuisse terrestri ordini, & terræ custodiam ei à Deo fuisse commissam. Ex quo uidetur sentire author, eūdem fuisse de infima hierarchia angelicorum spirituum, & postremo ordine. Solis enim postremæ hierarchiæ & ultimi ordinis substantijs angelicis, secundum sanctorum patrum traditionem, commissa est cura terræ custodiendæ, & huius corporeæ machinæ gubernandæ. Illud autem, utpote angelum lapsum extremæ fuisse hierarchiæ, plerisq; sacrorum patrum nō uidetur. Nempe sanctissimus Gregorius in tricesimo secūdo libro Moralium, exponens illud dictum 40. cap. Iob, Ipse est principium uiarum Dei, dicit: Principium uiarum Dei Behemoth dicitur, quia nimirum cum cuncta creans Deus ageret, hunc primum condidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit. Vbi sentit, angelum lapsum (qui nomine Behemoth, ibidem exprimitur) fuisse cœlestium spirituum excellentissimum, supremiq; ordinis eminentissimum. Ad quod itidē comprobandum, eodem loco adducit illud Ezechielis 31. cap. Omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi, nec pulchritudini eius, quoniam speciosum fecit eum in multis, condensisq; frondibus: per ligna paradisi, angelicorum spirituum agmina intelligens, quæ quamuis (inquit) excelsa sint condita, huic tamen nec prælata sunt, nec æquata. Rursum & illud affert Ezechielis 28. cap. de eodem. Tu signaculum similitudinis Dei, plenus sapientia, & perfectus decore. Signaculum (inquit) similitudinis Dei, lapsus angelus dicitur, ut quo subtilior est in natura, eo in illo plenitudo Dei plenius credatur expressa. Et iterum eodem Ezechielis loco: Omnis lapis operimentum tuū, sardius, topasius, iaspis, chrysolithus, onyx et beryllus, saphyrus, carbunculus & smaragdus. Quod Gregorius prænominato in loco exponens, inquit: Nouem dixit genera lapidum, quia nimirum nouem sunt ordines angelorum, quibus tamen Behemoth iste opertus fuisse describitur, quia eos quasi uestem ad ornamentum suum habuit: quorum dum claritatem transcenderet, ex eorum comparatione clarior fuit. Demum subiungit Gregorius: Huius principatus celsitudinem adhuc idem propheta (utpote Ezechiel supradicto loco) exprimit. Tu Cherub extensus, & protegens in monte sancto Dei. Cherub quippe plenitudo scientiæ interpretatur: & idcirco iste Cherub dicitur, quia transcendisse cunctos scientia non dubitatur. Quinimmò & beatus pater Dionysius identidem denotare uidetur, angelum illum prolapsum fuisse inter alios excellentissimum, cum prima parte secundi capitis libri De diuinis nominibus inquit: Ipsa Iesu in carne apparitio, & ineffabilis est sermone omni, & omni ignota intelligentiæ, ipsi quoq; antiquissimorum angelorum primati non cognita. Vbi per antiquissimorum angelorum primatem, intelligit præcipuum illum spiritum angelicum, auersum à Deo, & defectionis reliquorum angelorū principem, qui primatum excellentissimum inter angelos tenuerat, ut dicit eiusdem loci scholiū. Et idipsum profectò magis censetur uero consonum, & rationi conforme. Quo enim iure cæteris omnibus præesse, & nulli subesse uoluisset, aut suo ipsius decore, & spirituali pulchritudine delectatus, rebellis fuisset in suum authorem, nimium sibi placens, neq; recognoscens ea diuina munera se à Deo accepisse, nisi excellentissimis & eximijs fuisset super alios donis dotatus, aut principatum inter cæteros cœlestes spiritus tenuisset? Non habuisset sanè postremi ordinis angelus tantæ ruinæ materiam, nec ea sibi pro dignitate indita diuinorum munerum ornamenta, quorum contemplatione in tam profundum decidisset apostasiæ barathrum. Quomodo item tam numerosam secum in præceps traxisset angelorum multitudinem, si infimum sortitus fuisset inter angelicos spiritus locum? Non enim facilè superiores in suam induxisset sententiā: sed prælatus cæteris, haud magno negocio inferiores impulit in suæ prauæ uoluntatis assensum. Quod etiam subinsinuare uidetur Damascenus paulo post in hoc capite subnectens. Collabens autem & comi-

& comitans ipsam, corruit infinita multitudo angelorum sub ea ordinatorũ. ex quibus uerbis colligitur eius in plurimos angelos prælatio. Et ipse secundum prophetæ sententiam ante faciem regum datus est, ut cernant eum, quinimmo & ante faciem omniũ hominum ranquã speculum constitutus, ut humilient se sub potenti manu Dei: quoniam si excellentissimo & nobilissimo cœlestium spirituum superbienti non pepercit, sed perpetuo eum damnauit supplicio, neq; nobis (qui terra sumus & cinis) parcet, si nosipsos efferamus, si animo insolescamus in Deum, aut altum sapiamus. Itaq; pestilente percusso, sapientes efficiamur, & alieno exitio cautiores. Hæc idcirco imprælentiarum adducta sunt, ut cum Damascenus hic innuere uideatur, angelum illum collapsum & cæterorum lapsus autorem fuisse postremi ordinis, quid in ea controuersia potius sentiendum sit, diligens lector inquirat. Neutram enim sententiam damnamus, sed utra uerò cõformior sit, discutiendum proponimus. At non ita in quæstionem trahendum est, & utrinq; tanquam anceps agitandum, quod continuò subiungit autor, angelicam scilicet illam uirtutem quæ decidit in imum, naturam malam factam non fuisse. Nam indubitatò id tenendum, eam à bono conditore bonam fuisse conditam, & sponte sua à bono defeciisse, atq; ad malum esse prolapsam. Vt enim diuinus inquit Dionysius quarta parte quarti cap. De diuinis nominibus: Neq; proprium ignis est refrigerare, neq; boni non bona producere, etsi quæ subsistunt, omnia ex bono sunt. Natura enim est bono producere atq; seruare, malo autem corrumpere ac perdere. Et Dominus noster Lucæ 10. cap. Vidi satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem. Esaias item cap. 14. Quomodo cecidisti lucifer, qui mane oriebaris? Quo autẽ pacto cecidisse de cœlo dicereturnisi prius fuisset in cœlo? Aut quo modo in cœlo & delicijs paradisi Dei fuit (ubi nihil admittitur coinquinatum, secundum Apocalypsim) si malitiã sibi inditam, naturaq; insitam habuisset? Ad hæc, huiusmodi malitia ingenita ac innata, non ipsi fuisset angelo imputanda, quandoquidẽ illis imperfectionibus quę natura nobis assunt, uituperationem iure nõ meremur, sed ipso autori impingenda, qui talem eum fecerit. Neque omnia in sapientia fecisset Deus, si prauum quippiam natura condidisset, cum uideamus industrium artificem nunquam in suo opificio sponte peccatum admittere. Perspicuũ igitur est, angelum illum apostatam & desertorem, bonũ à Deo factum esse, & deinde ex electione & proprio arbitrio in malum corruisse. Quod & Ezechiel 28. cap. insinuat, dicens: In medio lapidum ignitorum ambulasti. perfectus in uijs tuis à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquiras in te. Neq; huic obuiat id Domini nostri dictum Ioannis cap. 8. de diabolo: Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit, quia ueritas non est in eo. Cum loquitur mendacium, ex propris loquitur, quia mendax est, & pater eius, utpote mendacij. Siquidem homicida erat, quia seipsum æterna morte prostrauit, & primis parentibus nostris spiritualem ademit uitam: quippe homo per malitiam occidit animam suam, homicida inquam erat: non quidem in initio suæ conditionis, sed ab initio, & continuò post initium, quia inter creationem eius & lapsum exiguum fuit (ut sentiunt omnes) moræ interuallum. Secundum eandem quoq; sententiam accipiendum est illud primæ Ioannis tertio dictum: Qui facit peccatum ex diabolo est, quia ab initio diabolus peccat. id est, haud longo post initium interuallo: siue ab initio peccati, ut exponit Augustinus, quia peccatum ab eo cœpit, & ipse initium peccati est. Quod autem in ueritate dicitur non stetisse: significat eum aliquando quidem in ueritate fuisse, sed in ea non permansisse. Et, Mendacium loquens, ex propris loquitur: quia non aliunde, ut Deo authore, sed ex seipso diabolo mendacium exortum est: sicut ueritas à Deo. Itaque proprium ibi dicitur, non quod natura inditum est, sed ex sese illi aduentitium. Primum autem & præcipuum ipsius diaboli peccatum, superbiam & sui extollentiam fuisse, subiungit author. quod etiam insinuat Esaias propheta capite decimoquartò in figura regis Babylonici tumidè se efferentis, & referentis angelum lapsum (de quo dictum est Iob 40. capite) Ipse est rex super omnes filios superbiæ) dicens: In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium. & similis ero altissimo. Veruntamen ad infernum detraheris, in profundum laci. Et paulo antè. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadauer tuum. Et Ezechiel capite 28. de eodem: Eleuatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam tuam in decore tuo, in terram proieci te, ante faciem regum dedi te, ut cernerent te. Quod autem malum, aliud nihil est nisi boni priuatio, prolapsio; & discessio à bono, sanctissimi patris Dionysij etiã est sententia, qui in quarta parte quarti capitis libri De diuinis nominibus, post diffusam & amplam mali inuestigationem quid nam sit, colligit tandem ipsum nihil esse eorum quę natura constant, aut rebus assunt, sed priuationem boni tantum & defectionem, infirmitatem, inconuenientiam atque frustrationem, imbecillitatemq; & defectum scientiæ uel operationis boni. Nèque solus corruit ipse primus author & adinuentor mali, sed cum eo (ut ait autor) corruit infinita multitudo angelorum. Infinita inquam, id est numero indeterminata. Quot enim corruerint, minimè cuiquam hominum constat, etsi Deum id non lateat, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat. Hinc Apocalypsis capite duodecimo: Et ecce draco magnus & rufus, habens capita septem & cornua decem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum: & misit eas in terram. Et factum est prælium magnum in cœlo. Michael & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius, & non ualuerunt: neq; locus inuentus est eorum amplius

in cœlo. Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui seducit uniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum eo missi sunt. Non tamen arbitrandum est, aliquem nouem ordinum angelicorum omnino cecidisse, ut nulli illius ordinis angeli in sua integritate permanserint. Nam id summæ pulchritudini & ordinationi cœlestis curiæ derogaret, in qua abruptus esset diuinæ constitutionis ordo, & deesset integra angelorum concio ad perfectionē cœlestis decoris pertinens. Quemadmodū si rerum corporearum integra deperiisset species, aut elementorū aliquod omnino esset deperditum, non seruaretur decor ille uniuersi & cōplementum, ut neq; integra numerorū series, si sustollatur una eius species. Verùm de unoquoq; nouem ordinū aliquos corruisse, sanctorū patrum determinationibus est conforme. Si enim de supremo ordine cecidit (ut dictum est) Lucifer, ut princeps totius prolapsionis, & nonnulli sui satellites, multò ualentiore iure de inferioribus ordinibus ceciderunt, qui minus roboris & uirium ad obsistendū malo sortiti uidentur. Proinde angeli lapsi, in scripturis, diuersorū ordinum nominibus appellati inueniuntur. ut apud Ezechielem cap. 28. Cherub: & apud Paulum ad Ephesios ultimo capite, principatus & potestates. Porrò neq; angelos sanctos, neq; dæmones ex se futura præscire, hinc perspicuum est, quod solius Dei proprium sit, per se futura dinoscere, & non aliunde, ut inquit Esaias cap. 41. Annunciate quæ uentura sunt in futurū, & sciemus quia dñ estis uos. Atqui angeli boni cognoscūt quidem futura, non natura sua, sed Deo reuelante. ut Genes. 15. cap. angelus ad Abrahā: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subjicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis. Et Danielis 9. cap. angelus post septuaginta annorū hebdomades dicit futuram iustitiæ sempiternæ adductionem, prophetiæq; & unctionis completionem. Dæmones nerui nōnunquam futura prospectant multo antè tempore quàm eueniant, ex corporum cœlestium & inferiorum dispositione, sicut & homines interdū sterilitates aut fertilitates futuras, solertia & sagacitate sua præsagiunt. ut de Thalete Milesio refert Aristoteles in primo libro Politicorum, quod per Astrologiam, ubertatem oliuarum futurā prospexerit. Aliquando uerò dæmones sola coniectura ducti, futura prænunciant: quæ nunc quidē ut prædixerunt, nunc uerò secus euenire solent. proinde ipsis minimè habenda est fides, ubi etiam uera prænunciarint. Nam uera solent falsis permiscere, quo facilius falsa persuadeant: quemadmodum parantes toxicū, uino aut melli permiscent uenenum, ut illius dulcedine tegatur huius horror & noxia pestis. Potissimum uerò in futurorum prænunciatione gaudent mendacio sibi credulos homines eludere, quemadmodum tertij Reg. 22. cap. Spiritus nequam ad decipiendum Achab regem Israeliticum, dixit: Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Et illi quidem spiritu mendacij imbuti, dixerunt regem Achab uictoriam adepturum contra Syros, qui in eo prælio occubuit, secundum Michææ ueri prophetæ sermonem. Deniq; dæmones ipsos scripturas scire, li quidò nobis patefacit Matheus cap. 4. enarrans quòd diabolus ad Dominum nostrū super pinnaculum templi cōstitutum dixerit: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidē pedem tuum. Et quemadmodum commemorat sacer Athanasius in uita beati Antonij eremitæ (quam Euagrius presbyter in latinum transtulit eloquium) multiplices dæmonum astutias aperiens sanctissimus Antonius religiosis fratribus ad ipsum audiendum congregatis, inter cætera dixit de dæmonibus: Solent etiam cum modulatione non apparentes, psallere (proh nefas) & impuro ore sacra scripturarum eloquia meditantur: frequenter legentibus nobis quasi echo ad extrema uerba respondent. Et rursum de ijsdem subiungit paulo pòst: Post menses autem paucos cum coram me psallerent, & de scripturis sibimet sermocinarentur, tanquam surdus non audiebam. Ex quo constat, ipsos immundos spiritus scripturas etiam callere, sed perperam illas ad usum accommodare.

ΠΕΡΙ ΚΤΙΣΕΩΣ ΟΡΑΤΗΣ. κ.

ΑΥΤΟΣ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ φῶ τριὰς δὶ καὶ μονὰς δὶ δοξολογούμενος, ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παγαγὼν τὰ σύμπαντα. τὰ μὲν ἀπ' ἐκ προϋποκειμένης ὕλης, οἷον οὐρανὸν, γῆν, ἀέρα, πῦρ, ὕδωρ· τὰ δὲ ἐκ τούτων ἤδη τὰ αὐτὰ γιγονότων, οἷον ζῶα, φυτὰ, σπέρματα. ταῦτα γὰρ ἐκ γῆς καὶ ὕδατος, ἀέρος τε καὶ πυρὸς, ὡς τοῦ δημιουργοῦ πρόσταγμα γεγένηται.

DE VISIBILI CREATVRA. Cap. V.

IPSE Deus noster, qui in trinitate & unitate glorificatur, fecit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, ex nihilo ad esse deducens. Vniuersa hęc quidem cœlum, terram, aerem, ignem, aquam, non ex subiecta materia. Alia autem, ex ijs quæ ab ipso facta fuerunt, puta animalia, plantas, semina. Hæc enim ex terra, aqua, aereq; & igni, conditoris præcepto exorta sunt.

COMMENTARIVS.

DEVM ex nihilo fecisse cœlum & terrā, & omnia quæ in eis sunt, manifestè testatur Genesis in 1. cap. sex dierum opera distinguēs. Insuper & Psalm. 145. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quę in eis sunt. Et Esa. cap. 41. Ecce uos estis ex nihilo, et opus uestrū ex eo quod nō est. Facessant ergo et obmutescant

erant Manichæi, confingentes totam hanc machinam mundi corpoream, à malo principio & dæmone conditam esse, spiritualem uerò creaturam à Deo: & hoc pacto constituentes duo prima rerum principia adinuicem contraria. Nam unicũ est rerum omniũ principium, à quo omnia suum sumpserunt exordium, sicut ab unitate omnes numerorum prodeunt species. Proinde in catholica confessione fidei nostræ fatemur unum Deum, factorem cœli & terræ, uisibilium omniũ & inuisibilium. Neq; huic obstat, quod diabolus à Domino princeps huius mundi uocetur, apud Ioannem cap. 12. cũ ait: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius ejicietur foras: & alijs plurijs in locis. Et apud beatum Paulum dicatur Deus huius seculi, cum 2. epist. ad Corinth. 4. cap. inquit: Quod si etiam opertum est Euangelium nostrum, in ijs qui pereunt opertũ est, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi. Nam in his nuncupationibus, mundus & seculum, non naturæ designatiuum est nomen, sed uicij, & sectantium desideria carnis, & concupiscentias suas, quorum princeps & Deus dicitur dæmon: quod ipsis tanquam mancipijs suis & seruis principetur, & in eos habeat imperiũ. Rursum quod apud Lucam ostensa diuersa mundi regna, dixerit Christum tentãs, esse sua, & cui uoluerit, ea se pro suo arbitratu dare, non arguit eum esse mundi huius aut regnorum rectorẽ, sed penitus esse mendacem & arrogantissimũ, qui mendacissimè quę sua non sunt, suæ esse ditionis effinxerit, & quæ aliena sunt, tanquam propria daturum se fuerit pollicitus. Cæterum nonnulla corporum sunt facta primum ex nihilo, & nulla præexistente materia: ut cœlum & quatuor elementa. Alia uerò ex elementis exorta, tanquam præiacente materia, utpote mixta, imperfecta, mineralia, plantæ, animalia, quorum elementa sunt principia, quod ex materia constituantur elementaribus contemperata qualitatibus, quemadmodum 1. cap. Geneseos dicitur: Dixit etiam Deus, Producane aquæ reptile, animæ uiuentis, & uolatile super terram, sub firmamento cœli. Et eodem loco: Germinet terra herbam uirentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum. Et rursum, Producat terra animam uiuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas. Quia tamẽ horũ quæ ex elementis nascũtur primordia & seminaria, ipsa scilicet elementa, ex nihilo sunt condita, rectè omnia ex nihilo facta esse & creata dicuntur. hæc quidẽ immediatè, illa uerò mediatè, & per aliorũ corporũ inter ipsa & nihil (ut ita dicã) interfuturum.

ΠΕΡΙ ΟΥΡΑΝΟΥ. κε. DE COELO. Cap. VI.

Οὐρανός ἐστι περιοχὴ ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων. ὡς ἐντὸς αὐτῆς, αὐτὴ νοεραὶ τῶν ἀγγέλων δυνάμεις, καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ περικλείονται, καὶ περιορίζονται. μόνος γὰρ ὁ θεὸς ἀπερίγραπτός ἐστι, πάντα πληρῶν, καὶ πάντα περιέχων, καὶ πάντα περιορίζων, ὡς ὑπὲρ πάντα ὤν, καὶ πάντα συνέχων ἀγαθός. ἐπὰ τοίνυν οὐρανὸν ἡ γραφὴ φησὶν, καὶ οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐρανοὺς, καὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν, καὶ ὕδωρ τρίτον οὐρανὸ ὁ μακάριος παῦλος ἁρπάχθαι φησί. λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ τοῦ παντὸς κοσμογραφίᾳ, οὐρανὸ ποιήσει πολλαχόθεν. οἱ μὲν ἔξω σοφοὶ, ἀκατονόμαστα σφαῖραν φασὶ, τὰ μωσέως σφετερισάμενοι δόγματα. ἐπὶ δὲ καὶ τὸ στερέωμα ἐκάλεσεν ὁ θεὸς οὐρανόν, ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος γενέσθαι προστάξας, τάξας αὐτὸν διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. τοῦτον τὸν φύσιν ὁ θεοῦ βασίλειος μεγαλοφυΐᾳ, ὡσεὶ καπνὸν, ἐκ θείας μυσταγωγίας γραφῆς. ἔστιν δὲ ὕδατος ὅλη, ὡς ἐν μέσῳ τῶν ὑδάτων γενομένην. ἄλλοι ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων. ἄλλοι πέμπτον σῶμα, καὶ ἕτερον παρὰ τὰ τέσσαρα. τινὲς μὲν οὖν ἐδόξασαν ὡς κύκλῳ τὸ πᾶν περιέχειν τὸν οὐρανὸν, στερεοειδῆ τινὰ ὑπάρχειν, καὶ παντάχοθεν τὸ αὐτὸ τοῦ μέρος αὐτὸν εἶν.

COElum est circundatio uisibilium creaturarũ, & inuisibilium: intra enim ipsum, & intellectuales angelorum uirtutes, & omnia sensibilia concludũtur, ipsóq; determinantur ambitu. Solus enim Deus incircũscriptus est, omnia replens, omnia continens, & omnia ambiendo terminans, ut super omnia existẽs, & cõdens uniuersa. Quia igitur cœlũ scriptura dicit, & cœlũ cœli, & cœli cœlorũ, & ait usq; ad tertiũ cœlum beatum Paulum raptũ fuisse: dicimus, in totius mundi generatione, cœli facturã nos intelligere eam sphærã, quam quidam sapientum (qui nõ ex nostris sunt) instellatem appellãt, ea quæ Moseos dogmata sunt, sua efficiẽtes. Deinde & firmamentũ uocauit Deus cœlum, quod in medio aquarum fieri præcepit, ordinans ipsum dispescere medietatẽ aquæ quæ super firmamẽto est, à medietate quæ sub firmamento est. cuius naturam diuinus Basilius tenuem dixit esse ueluti fumum, ex diuina doctus scriptura. Alij uerò aqueam, ut quod sit in medio aquarũ genitum. Alij ex quatuor elementis: alij quintum corpus, et aliud ab illis quatuor esse. Nõnulli autem arbitrantur cœlũ circulari motu uniuerso circũferri, sphæricęq; esse formę, & undiq; summã uniuersi partẽ esse.

me

τὸ δὲ μεσαίτατον τοῦ τοῦ παντὸς χωρίου ἐστὶν αὐτὴ τόπος, ἔστιν κατώτερον μέρος. καὶ τὰ μὲν κοῦφα καὶ ἐλαφρὰ τῷ σώματι, τὴν ἄνω τάξιν λαχεῖν πρὸς τοῦ δημιουργοῦ. τὰ δὲ βαρέα καὶ κατωφερῆ, τὴν καταδεεστέραν χώραν, ἵνα ὄντα μέσα. ἔστι μὲν οὖν κουφότερον, καὶ ἀνωφερέστερον τοιχεῖον, τὸ πῦρ. ὅπερ δὴ μετὰ τὸν ἀέρα οὐδὲν τετάχθαι φασί. ὃ δὴ γουσι τὸν αἰθέρα, μεθ' ὃν κατώτερον τὸν ἀέρα. τὴν δὲ γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, ὡς βαρύτερα καὶ κατωφερέστερα, ἐν τοῖς μεσαιτάτῳ κεῖμαι θαι, ὡς ἂν ὑφεστηκότας. κάτω μὲν τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ ὕδωρ κουφότερον τῆς γῆς. ὅθεν καὶ δυνατώτερον αὐτὴν ὑπάρχειν. ἄνωθεν δὲ πανταχόθεν ὡς περιβάλλουσι, κύκλῳ τὸν ἀέρα. καὶ περὶ τὸν ἀέρα, πανταχόθεν τὸν αἰθέρα. ἐξωθεν δὲ πάντων κύκλῳ τὸν οὐρανόν. κυκλικῶς δὲ φασὶ κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν, καὶ συσφίγγειν τὰ ὄντα, καὶ ὅπως μὴ εἶναι πάγια καὶ ἀδιάπλαστα. ἑπτὰ δὲ ζώνας φασὶν εἶναι τὸν οὐρανόν, μίαν δὲ ἑστῶσαν ὑψηλοτέραν. λέγουσι δὲ αὐτὸν λεπτοτάτης φύσεως, ὡσεὶ καπνόν, καὶ καθ' ἑκάστην ζώνην εἶναι ἕνα τῶν πλανήτων. ἑπτὰ γὰρ πλανήτας εἶναι φασιν ἥλιον, σελήνην, ἄρη, ἑρμῆν, Διός, ἀφροδίτην, καὶ κρόνον. ἀφροδίτην δὲ φασὶ, τὸν ποτὲ μὲν ἑωσφόρον, ποτὲ δὲ ἑσπερον γινόμενον. πλανήτας δὲ τούτους ἐπάλιξαν, ὅτι πρὸς ἀνατολὰς τὸν οὐρανὸν ποιοῦνται τὴν κίνησιν. τὸν γὰρ οὐρανὸν καὶ τὸν λοιπὸν ἅπαντα ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δύσεις κινουμένων, ἔστι μόνοι οὗτοι δύσεις ἀπὸ ἀνατολῶν τὴν κίνησιν ἔχοντες καὶ ὅτι γνωσόμεθα ἐκ τῆς σελήνης, μικρὸν καθ' ἑκάστην ἀναποδίζουσης. ὅσοι τοίνυν ἔφασαν σφαιροειδῆ εἶναι τὸν οὐρανὸν, ἴσον λέγουσιν ἀφίστασθαι αὐτὸν. καὶ ἀπέχειν τῆς γῆς ἄνωθέν τε, καὶ ἐκ πλαγίων, καὶ κάτωθεν. κάτωθεν δὲ τὸ ἐκ πλαγίων φαμέν, ὅσον πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. ἐπὶ μὲν τῆς τοῦ ἀκολουθίας λόγου, πανταχόθεν τὸν ἄνω τόπον ὁ οὐρανὸς ἐπέχει, καὶ ἡ γῆ τὸν κάτω. καὶ φασὶ τὸν οὐρανὸν σφαιροειδῶς κυκλοῦν τὴν γῆν, καὶ συμπεριφέρειν τῇ ὀξυτάτῃ κινήσει αὐτὸν, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας. καὶ ἐπεὶ μὲν γῆν ὄντος ἥλιος, ἡμέραν γίνεσθαι φαντάζεται. ἐπὶ δὲ τὴν γῆν, νύκτα. ἐπειδὴ δὲ γῆν καλύπτοντος ἥλιος, φαντάζεται μὲν νύκτα. ἐπεὶ δὲ ἡμέραν. ἕτεροί δέ μισφαίριον τὸν οὐρανὸν ὑφαντάσθαι, ἐν

mediastimam uerò eius spacñ quod ab ipso continetur, esse partem infimam. Leuia autem, & corpora sine pondere, superiorẽ ab opifice sortita esse ordinem: grauia uerò, & in præceps abeuntia, infirmiorem regionem, quæ quidem media est. Est autem ignis, leuissimum elementum, & iccirco sursum ocyssimè emicans, quẽ & aiunt ilico post cœlum collocatum: hunc autem appellant æthera. Post hunc autem inferiorem esse aerem, terram uerò & aquam ut graviora, & ocyus deorsum ruentia, in mundi mediã stimo pendere, quasi ipsa sint ex aduerso. Terra quidem deorsum, & aqua: sed aqua leuior est terra, unde & mobilior illa existit. Desuper autem esse aiunt undicq; in circuitu ueluti operimentum, aerem: circa autem aerem, undicq; æthera. Forinsecus autem omnium in ambitu esse cœlum: quod & astruunt circulariter agitari, & cõstringere quæ infrà sunt, & sic omnia manere firma & indecidua. Septem etiam ferunt esse cœli zonas, circulosq; & alterum altero esse tenuiorem, ipsumq; esse tenuissimæ naturæ tanquam fumũ, & in unoquoq; circulorũ esse planetarum. Nam septem planetas asserunt esse: solem, lunam, iouem, mercurium, martem, uenerem, & saturnum. Venerem autẽ dicunt quandoq; lucíferum, quandoq; uerò hesperum fieri. Cæterum planetas, id est erratiles, hos uocarunt: quod ex aduerso cœli suũ motum peragunt. nam cœlũ & reliquæ stellę ab oriente in occidentem mouentur: at ipsi soli ab occasu in orientẽ, motum habẽt. Et hoc exploratũ habemus ex luna, parumper singulo quoq; uesperi ad orientem remeante. Quotquot autem dixerunt cœlum sphæricæ esse figuræ, aiunt illud æquidistare, & semotũ esse à terra, suprà & infrà, & altrinsecus, ac ad latera. Infrà dico, quo ad nostrum sensum: quia secundum sermonis consequentiam, undique supernum locum cœlum obtinet, & terra imum. Et dicunt cœlum sphæricè circundare terram, & ipsum secum suo rapidissimo motu circumferre solem & lunam & stellas. Et sole super terram existente, hic diem fieri, & sub terra noctem: existente autẽ sole sub terra, hic noctẽ, illic uerò diem. Alij aũt cœlum hemisphæriũ esse imaginati sunt,

quia

τὸ τοῦ θεολόγου Δαβὶδ λέγαν, ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν, ὅπερ ἐστὶ τὴν σκηνὴν. καὶ τὸν μακάριον Ησαΐαν, ὁ στέγας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν. καὶ ὅτι δύνων ὅτι ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα κυκλοῦσι τὴν γῆν ἀπὸ δύσεως ἐπὶ ἑσπέρας, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀφικνοῦνται, ἤτοι οὕτως, ἢ ἐκεῖνος, ἅπαντα θεοῦ θείου πρόσταγμα γέγονέ τε καὶ ἵδρυται. καὶ τὸ θεοῦ θέλημά τε καὶ βούλημα θεμέλιον ἀσάλευτον κέκτηται. αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. ἔστι μὲν οὖν οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ὁ πρῶτος οὐρανός, ὑπάνω ὑπάρχων τοῦ στερεώματος. ἰδοὺ δύο οὐρανοί. καὶ τὸ στερέωμα γὰρ ἐπάλεσεν ὁ θεὸς οὐρανόν. σαφῶς δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ τὸν ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν, διὰ τὸ ὁρᾶσθαι ἄνω. διὸ λέγει γάρ, φησὶ, πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὸν ἀέρα λέγων. ὁ γὰρ ἐν πετεινοῖς ὅτι πορεία, καὶ οὐχ' ὁ οὐρανός. ἰδοὺ τρεῖς οὐρανοί, ὡς ὁ θεῖος ἀπόστολος. οἱ δὲ μὴ τοὺς ἑπτὰ ζώνας, ἑπτὰ οὐρανοὺς ἐπλασθῆναι διϊσχυρίζονται, εἴθ' οὖν λόγῳ εἴτε ἀληθείας λυμαίνονται. σαφῶς δὲ καὶ τῇ ἑβραΐδι φωνῇ τὸν οὐρανὸν πληθυντικῶς καλοῦσι οὐρανούς. οὐρανὸν οὖν οὐρανοῦ ἔλεγεν ἀντὶ οὐρανοὺς οὐρανῶν ἔφασαν. ὅπερ ἐστὶ οὐρανὸν οὐρανοῦ τὸν ὑπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπάνω τῶν οὐρανῶν, ἃ τὸ ἀέρος, μὴ τοῦ στερεώματος. ἃ τοῦ στερεώματος, τῇ σαφηνείᾳ τῆς ἑβραΐδος, πληθυντικῶς οὐρανῶν ὀνομαζομένου. πάντα μὲν οὖν τὰ κτίσματα γένεσιν, φθορὰν καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν, καὶ οἱ οὐρανοί. χάριτι δὲ θεοῦ, σώζονταί τε, καὶ σωτηρίαν τυγχάνουσι. μόνον δὲ τὸ θεῖον ἄναρχόν τε φύσει, καὶ ἀπερίτρεπτον. διὸ μὴ ἅπτεται· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις. ὅμως ὅτε εἰς τὸ παντελὲς ἀφανισθήσονται οἱ οὐρανοί. παλαιωθήσονται μὲν γὰρ, καὶ ὡσεὶ ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ἀλλαγήσονται. εἰσὶ οὐρανὸς καινὸς, καὶ γῆ καινή. πολλῷ γε τῷ μέτρῳ ὁ οὐρανὸς μείζων ὑπάρχει τῆς γῆς. τὴν μεγίστην οὐσίαν τοῦ οὐρανοῦ τὸ ἀληθινὸν, ἄγνωστον ἡμῖν ἔστιν. μηδὲν γε ἐμψυχωμένους τοὺς οὐρανούς, ἢ τοὺς φωστῆρας ὑπολαμβάνετε. ἄψυχα γάρ εἰσι, καὶ ἀνείδωτα. ὥστε οὐ καὶ φησὶν ἡ θεία γραφὴ· ἀγαλλιάσθωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, οὐ γὰρ οὐρανὸν ἀγγέλους, καὶ οὐ γῆν ἀνθρώπους πῶς δύναται λαλεῖν.

quia diuinorum enarrator Dauid dicat, Qui extēdis cœlum uelut pellem, quod ostendit tabernaculum. Et beatus Esaias, Qui statuit cœlum uelut cameram. Et quia occidens sol & luna & astra, circueunt terram ab occidente in boream, & ita rursus in oriente restituuntur: attamen siue hoc, siue illo modo: sic uniuersa, diuina iussione facta sunt & firmata, & diuinam uoluntatem & consilium, fundamentum inconcussibile habent. Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit hæc in seculum seculi: præceptum posuit, quod non præteribit. Est igitur cœlum cœli, primum cœlum supra firmamentū collocatum. Ecce duo cœli, nam & firmamentum uocauit Deus cœlum. Consuetudo etiam diuinæ scripturæ est, aerē cœlum uocare, ab eo quod est sursum uideri. Benedicite (enim inquit) omnes uolucres cœli, aerem intelligens: nam aer uolatilium iter est, & nō cœlum. Ecce tres cœli quos diuinus dixit Apostolus. Si autem septem circulos, septem cœlos suscipere uolueris, nihil in ratione ueritatis offenditur. Consuetum etiam & in uoce hæbraica cœlum, pluratiuè uocare cœlos. Cœlū igitur cœli uolens intelligere, cœlos cœlorum dixit: quod perinde significat, atq; cœlū cœli, quod est supra firmamentū. sed & aquas quæ sunt supra cœlos, id est aerē, firmamentum, septem ue circulos firmamēti, cōsuetudine hębraicę linguę pluraliter cœlos nominat. Omnia igitur quæ ex generatione prodierunt, corruptioni sunt obnoxia, secundum naturæ consequennā etiā, & cœli: gratia autem cōseruantur & cōtinentur. Solus enim Deus natura sine principio & sine fine. quapropter dictū est. Ipsi peribunt, tu aūt permanes. Attamen nō penitus disparebunt cœli. nam ueteraſcēt quidem, & uelut amictus inuoluentur, & immutabuntur, & erit cœlū nouum, & terra noua. Plurima mensura cœlum maius est quàm terra: cœli autē substantiam non opus est ut indagemus, ignota nobis est. Nullus etiam cœlos aut luminaria arbitretur animata, inanima enim sunt & insensilia. Quare si scriptura dicit: Lætentur cœli & exultet terra, angelos qui sunt in cœlo, & homines qui in terra, ad lætitiam uocat.

Nouit

ἴδιον ἡ γραφὴ, καὶ προσωποποιΐαν, καὶ ὡς ὑπ' ἐμψύχων, καὶ ἐν ἐμψύχοις σχολίαν δοῦναι. ὡς γὰρ, ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω. καὶ τί σοι ἦν θάλασσα ὅτι ἔφυγες, καὶ σὺ Ἰορδάνη ὅτι ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω; καὶ ὄρη, καὶ βουνοὶ σκιρτήσατε. ὥσπερ καὶ ἡμεῖς συνήθως λέγομεν, συνήχθη ἡ πόλις, ἢ τὰς οἰκοδομὰς συμαίνομεν βουλόμενοι, ἀλλὰ τοὺς τῆς πόλεως οἰκήτορας. Καὶ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, ἢ φανερὰν ὡσὶ μὴ ἀκοαῖς ἀνθρωπίναις ἀκούεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ οἰκείου μεγέθους τὴν τοῦ δημιουργοῦ δύναμιν ἡμῖν παρεμφαίνοντες. ὧν τὸ κάλλος καταπλαγέντες, τὴν πανσοφίαν ὡς ἀριστοτέχνου δοξάζομεν.

Nouit enim scriptura prosopopœiã, per sonarumq; fictionem usurpare. & de inanimis ut de animatis dicere. ut Mare uidit & fugit, Iordanis cõuersus est retrorsum. &, Quid est tibi mare quod fugisti? &, Montes & colles interrogãtur sermones exultationũ. Quemadmodum & dicere consueuimus, congregata est ciuitas: nõ ædificia significare uolentes, sed ciuitatis habitatores. &, Cœli enarrant gloriam Dei: non uocem quæ sensilibus auribus hauriatur emittentes, sed ex propria magnitudine opificis uirtutem nobis insinuantes: quorum pulchritudinem concipientes, factorem ut optimum artificem, admiramur, glorificamusq;.

COMMENTARIVS.

DE cœlo determinationem hic exequens Damascenus, in primis diffinit, ipsum esse circundationem omnium creaturarum. circundationem inquam, id est corpus circundans, uisibiles quidem creaturas & corporeas corporaliter, inuisibiles uerò & spirituales loco comprehensione intellectuali. Intra enim cœlum, cœlestes spiritus & sunt, & operantur: nõ extrà. Quod autem beatissima illa angelorum agmina, supermundana dicantur, & mundo superiora, aut extra cœlum esse atq; supercœlestia: id non secundum substantiam accipiendum est, aut operationem: sed perfectionis rationem & proprietatum discrepantiam, quod & digniora sint, & alias sortita proprietates, quàm hæc mundi corpora, ut immaterialem substantiam, immortalitatem, intemporalitatem, stabilitatem, & similes. Itaq; cum in explicatione generationis mundi dicit scriptura, in principio Deum creasse cœlum & terram, nomine cœli, dicit autor, intelligendã esse supremam sphæram cœlestem, nullas continentem stellas, cùm tamẽ inferiores omnes orbes aut una insigni, aut pluribus adornati sint, quam idcirco nonnulli philosophorum firmamentum uocarunt: quæ à Mose antè dicta sunt, tanquam sua & propria usurpantes. Siquidem credibile est plerosq; philosophorum, libros diuinos à Mose conscriptos, præsertim de mundi exortu & formatione, uidisse, quandoquidem omnes fuerint Mose posteriores: & quæ in libris Moseos legerunt, tanquam propria inuenta & placita, suis libris inseruisse. Porrò id incidentariũ hic annotare non uidebitur absurdum, ratione huiusce nominis Moses, quod ipsum non per tres syllabas, & i, aut latina, aut græca interiecta scribendum est, aut proferendum (ut ferè omnes tritam sequentes consuetudinem, eaq; tanquam magistra utentes, pronunciant aut scribunt) sed illa interstite uocali prorsus reiecta, per duas duntaxat syllabas, ut monstrat id carmen Satyrici:

Romanos autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt, & seruant, & metuunt ius,
Tradidit obscuro quodcunq; uolumine Moses,

Accedit huic & ratio impositionis huiusce nominis. Nam ab Aegyptijs omnibus, cùm plebeijs, tum literatis, Mos aqua dicitur. Moses aũt dictus est (ut secundum Exodi caput ostendit) quia de aqua sublatus sit, & illa ibidem explicatur causa peculiaris, inditi illius uominis à filia Pharaonis. Deinde conformiter scripturæ dicit, firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi supereminentes ab aquis subsidentibus. Quod autem supra firmamentum collocatæ sint aquæ, præter Geneseos sententiam ostendit etiam Psalmus 103. Qui extendis cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Psalmus item 148. Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudẽt nomẽ Domini. Demum Daniel cap. 3. Benedicite aquæ omnes quæ super cœlos sunt Domino. Verùm quid nam sint illæ aquæ, an uapores in mediam sublati regionem, & in nubibus suspensi, paulo pòst in guttas pluuiales conuertendi, qui quidem sunt supra firmamentum, id est aerem infirmæ regionis, nubibus ipsis & aquis fluuialibus æqueoreisq; interiectum, & idcirco diuidentem aquas ab aquis, ut, beato Augustino teste, nonnullorum est sententia, cum dicit super Genesim, quod id de aquis supra firmamentum existentibus, intelligi potest de aquis quæ suspendũtur in nubibus. Vel sint reuera aquæ tenues & perspicuæ. super firmamentum tanta stellarum frequentia adornatum consistentes præcepto Conditoris, & eam ob causam quam conditor ipse nouit, tametsi nos lateat, quemadmodum sacræ literæ plerisq; in locis, & hic Damascenus sentire uidetur. Aut utrum secundum aliorum sententiam, aquarum illarum nomine intelligi debeat cœlum proximè firmamento supereminens (quod chrystallinum uocant, ob perspicuitatem & claritatem, aquæ chrystalliq; naturæ persimilem) incompertum nobis est, & nõ satis exploratum ac perspectum. Enimuero

uero horum trium propositorum, primùm rectè dici non posse uidetur. Nam Genes. 1. cap. refert, stellas positas esse in firmamẽto. nullæ aũt sunt stellæ in ima parte aeris, in qua diuersamur. quare nomine firmamenti uidetur cœlũ fidereum intelligendũ. Neq; secundum ullẽ usq; quaq; rerum censetur. Nam aquis natura cõpetit grauitas, densitas, frigiditas, fluxibilitas, & motus deorsum, quæ omnia, si aquis illis conueniunt, deberent deorsum tendere, aut ibi perpetuò detineri uiolentè, quod rectæ mundi ordinationi prorsus repugnat. Quare tertiæ potius accedendum est sententiæ, asserenti scilicet aquarum nomine super cœlos existentiũ, ipsum cœlum firmamẽto supereminens, ac illud ambiens intelligi debere. Porrò nõnulli contendunt aquas illas cœlo superpositas, non esse materiales, sed tantum spirituales: & idipsum colligunt ex uerbo Augustini in decimo tertio libro Cõfessionum dicentis: Sunt aliæ aquæ quæ supra firmamentum sunt, immortales, immobiles, & ab omni corruptione secretæ. At illorum dicto obuiare uidetur, quod dicit Psalm. 103. Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Sed cœlũ extensum, est cõporale: ergo aquæ quæ illud tegunt, sunt corporales. Verùm in tanta sententiarum & autorũ cõtrouersia, id tenendum est quod dicit Augustinus super Genesim, ad literã loquens de aquis illis, Qualitercunq; ibi sint, ibi esse eas non dubitamus. maior est enim huius scripturæ autoritas, quàm omnis humani ingenij perspicacitas. Cæterũ naturam firmamenti dixit Basilius tenuem esse ueluti fumum, quod ut sumus rarus est admodum, & nostrum subtilitate sua fugiens obtutũ, ita & firmamentum. Qui autem naturam eius aqueam dixerunt, si ad secundum proprietatum utriusq; conuenientiam accesserunt, quia & aqua & cœlum perspicuum est atq; translucidum, rectè quidẽ autumarunt. si uerò secundum substantiam, perperam. Non enim habet firmamentum aur quoduis aliud cœlum, aquæ aut cuiuspiam aliorũ elementorum substantiam. Postremorum denig; sententiæ, asserentium firmamentum esse quintum corpus simplex, & aliud à quatuor elementis (quæ etiam est Aristotelis) standum est. Nam de cœlo & elementis ea ponit & sentit, quæ mundi continet ordo. Deinceps quatuor elementorum ad cœlum, & inter se, ordinem atq; proprias qualitates explicans autor, dicit inter cætera, quod aqua est leuior terra. ubi nomen leuior, tantundem ualet atq; minus grauis, cum aqua prorsus sit leuitatis expers, sicut & terra. Verùm quia illa minus grauitatis quàm hæc obtinet, minusq; deorsum deprimitur, aquea grauitas ad terream collata, quodam modo leuitas esse uidetur. Et planè aqua ratione motus, maiorem quàm terra sortitur nobilitatem, quod terra ad suum duntaxat locum ubi extra illum fuerit decumbit: in suo uero loco obdensitatem & crassitiem torpida manet, & immota. Aqua uerò ad suum præceps locũ ruit, & in eo collocata ultro citroq; agitatur, ut aqua fluuialis suo contenta alueo manifestũ præbet indicium. Hinc operæprecium est cognoscere, quàm pulchro ordine terum opifex hunc mundum cõstituerit, & pro suæ naturæ conditione quodq; elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod omnium sit imperfectissima, ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem: aquam uerò terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum habeat, & perspicuitatẽ, translucentiamq; in se ostendat: deinde aerem aquæ superposuit, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magisq; perspicuus. Demum ignem supremo constituit loco, ut qui elementorũ omniũ maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suã tenuitatem amplius quàm cætera diaphanus, reliquaq; naturæ dignitate antecellens. Porrò cœlestes orbes supẽr elemẽta extendit, quod præstabiliorem sortiti sunt substantiæ perfectionẽ, quàm hæc sensibilia illis subiecta corpora. Siquidem nec ortum sustinent, neq; obitũ, neq; accrementum, neq; detrimentum, neq; alterationem, quibus hæc naturalia corpora sunt obnoxia: sed solũ habent motum localem, & eum quidem perfectissimum, utpote circularem, iugem, perpetẽ, irrequietum & cõtinuum. Possent & aliæ ad ordinatissimum huius mundi ornatum cõtemplandum cùm elementorum, tum cœlorum proprietates adduci hoc in loco, nisi philosophiæ naturalis partes essent, eas enucleatius edisserere: ex qua, præstitum illa quam Aristoteles tradidit, hæc & consimilia requirenda sunt. Dehinc de planetis determinationem pertractans autor, dicit ex autorum naturalis disciplinæ sententia, uenerem aliquando luciferum, aliquando uerò hesperum fieri. Nempe Venus planeta, à uenustate nomen accepit, ut plerig; autumant. quod longè splendidior quàm cætera sidera fulget, & ob eximium fulgorem post solem & lunam sola umbrã reddat. Eadem secundum astronomorũ assertionem haud longo spacio à sole digreditur, sed ferè semper circa solem cursum suum agit. Cum itaq; diluculo solis ortum præuenit, lucis prænuncia, lucifer appellatur, & apud Græcos φωσφόρος. Cùm uerò ipso noctis crepusculo post solis occasum noctem imminentẽ nunciat, hesperus, uesperus, & uesper nuncupatur. Ad manum & in promptu sunt omnibus authorum testimonia, quæ superuacaneũ esset hic adducere. Dicunt item philosophiæ naturalis indagatores, sole super terrã existente, hic dierum fieri. Quippe dies artificialis (qua de fit hic sermo) est latio solis super alterũ cœli hemisphærium, & ex eius præsentia luminis diffusio. Nox uerò, est absentia solis ab alterutro cœli hemisphærio, & solaris luminis ob eam absentiam ibidem defectus atq; priuatio. At uerò eorum sententia, qui cœlum hemisphærium esse dicunt, nec philosophiæ naturali, nec astronomiæ est cõsentanea, quæ cœlum apertissimis indicijs globosum esse demonstrant, sphæricæq; figuræ, quemadmodum ex secundo libro de cœlo & mundo Aristotelis dilucidum est. Neq; ipsorum prior ratio conuincit cœlum dimidiatæ sphæræ figura concludi. Nam Dauid cœlum appellans pellem, & Esaias tabernaculum,

naculum, siue cameram (cum 40. capite inquit, Qui extendit sicut nihili cœlos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum) non figuræ cœli ad figuram pellis aut cameræ similitudinem prætendunt, sed officij: quod sicut pellis omnia tegit membra corporis, & camera eos complectitur qui ipsam subeunt & ingrediuntur, ita cœlum operimentum est, & integumentum rerum omnium sensibilium in ipso contentorum. Neq; itidem ratio solaris motus, aut lunaris, post occasum in septentrionem tendentis, & demum in orientem regrediuntis, compellit quenquam fateri, cœlū hemicycli figuram obtinere, sed potius sphæræ. Quo enim pacto ab occidua cœli parte in boream gyrabitur sol, & à borea septentrionisq; puncto in eoam orientalemq; plagam restituetur, nisi sphæricæ figuræ fuerit cœlum? Si enim hemisphærium fuerit nobis supereminens, nihil cœli, terra occultatum, latitabit, sed totum super nos expansum est: finiturq; cœlum, ubi terræ uidetur conterminum. Quod ergo spacium confingent intempesta nocte à sole & luna pertransitum, cum in boream circuitu transiens, remigrat ad orientem? aut qua ratione nos latebit ille motus, cum totum nobis supereminear cœlum? Ad hæc, quo modo non erit nobis continuus sine nocte dies, cum sol semper super nos feratur, & in hoc nobis superiacente hemisphærio? Nam, que secundum illorum positionem, tota cœli moles, hemicycli dimidiæq; sphæræ spacio continetur. Insuper quod aer cœlum dicatur ab eo quod est sursum uideri, non latinam, sed græcam respicit nuncupationem, qua cœlum dicitur οὐρανὸς ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, quod designat uideri, καὶ αὖ quod est sursum. nempe cœlestes sphæræ supra nos redduntur conspicuæ. Et quoniam huiusmodi denominationis ratio etiam aeri cõpetit, quippe qui super nos conspicitur liquidus, & interdum nubibus obductus, hinc in scriptura plerunq; cœlum pro aere sumitur. Quod & Augustinus approbat, dicens: huic autem cœlo in quo sunt luminaria, ita uicinus est aer, ut & ipse cœli nomen acceperit, non solum sermone communi, secundum quem dicimus serenum uel nubilum cœlum, sed etiam nostrarum ipsarum consuetudine scripturarum, qua dicuntur uolatilia cœli, cum aues in hoc aere uolare manifestum sit. Nempe secundum Iannam etymologiam, nomen cœlum cum diphthõgo œ, dicitur à cœlo, quod est sculpo: eo quod cœleste corpus sit cœlatũ, hoc est, sideribus sculptum, siue signatum, quibus splender quasi quadam cœlatura. Quod attestatur Ambrosius dicens: Cœlũ dicitur, quasi impressa stellarum lumina uelut signa habeat, & tanquã cœlatum appellatur: sicut argentum quod signis eminentibus refulget, cœlatum dicimus. Quidam tamen id nomen sine diphthongo scribunt, & à celando deducunt, id est occultando, à contrario nomine, quod apertum sit. Sed hæc grammatici potius discutiant, quæ huic ferè præter officium sunt adducta. Ex hoc autem scripturæ more, quo aer cœlum uocatur, author tres cœlos colligit, ad quorum tertium se dicit raprum Apostolus, secundæ epistolæ ad Corinthios capite 12. cum ait: Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorum tertio meminit Apostolus, sunt (ut hic sentit auror) cœlum aereum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raprum Paulus asserit. Porrò alij interpretantur primum illorum trium cœlorum esse aerem, secundum firmamentum, tertium spirituale, ubi angeli & animæ sanctæ, Dei fruuntur contemplatione. ad quod postremum se subuectum innuere uidetur Apostolus, cum subiungit eodem loco. Er scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana uerba, quæ non licet homini loqui. Ecce quod paulo antè dixerat tertium cœlum, secundò iam idem explicans, nominat paradisum, locum scilicet deliciarum spiritualium, quibus perfruuntur incolæ & ciues cœlestis Hierusalem. Nec desunt, qui illos tres cœlos (ad quorum tertium se raptum Paulus scribit) distinguendos existimant, secundum tres angelicas hierarchias, ut primum cœlum dicatur postrema hierarchia, angelos, archangelos, & principatus complectens. Secundum cœlum, media hierarchia, potestates, uirtutes & dominationes continens. Tertium uerò, suprema hierarchia cœlestium spirituum, thronos, cherubim & seraphim comprehendens. Manifestum est autem, hos spiritus angelicos cæteris superiores & Deo propinquiores, altius atque sublimius diuinorum haurire cognitionem. Iraque ad tertium raptus cœlum fuit (inquiunt) Paulus, quia ad eum diuina cognoscendi gradum fuit subuectus, quo supremæ hierarchiæ spiritus fulgẽtissimo lucis spiritualis splendore perfusi, Deum contuentur. Porro alij hunc ternarium cœlorum numerum aeeipi uolunt, secundum triplicem rerum uisarum distinctionem, ut primum cœlum nobis propinquius, uocetur corporum cœlestium cognitio: secundum uerò, spirituum cœlestium agnitio: tertium autem, supercœlestium in trinitate personarum notitia. Quoniam igitur ad arcana supersanctæ trinitatis mysteria contemplanda animo tunc fuerat enectus Paulus, ad tertium raptus cœlum ab his perhibetur. Rursum alij existimant, tres illos cœlos sumendos esse secundum triplicem diuina cognoscendi gradum. Nempe res diuinas cognoscit animus humanus, primo naturæ & rerum corporearum contemplatione. ad quam uiam philosophi enam nostræ fidei expertes, peruenerunt. Et hoc primum est cœlum. Secundò, fide & certa credulitate eorum quæ scriptura tradit esse credenda, quo modo Christiani hanc degentes uitam, Deum agnoscunt. & hoc secundum est cœlum. Tertiò, diuina cognoscit animus, præsenti rerum intuitu, per lumen gloriæ, quo modo beati in illa cœlesti patria Deum cognoscunt. Et hoc tertium est cœlum, ad quod postremum raptus fuit (inquiunt) Paulus: quia ad id tertium cognoscendi Deum genus, diuino indultu ac munere

proiectus

prouectus extirit. Præterea alij, tres illos cœlos interpretandos putant secundum triplicem uisionem, sensus uidelicet, imaginationis & intelligentiæ: ut primum cœlum intelligant, rerum iudicium, modo quodam sensibili, quo ita eas comprehendimus, ut aut sentiamus, aut sentire uideamur: quo quidem modo rex Balthasar scribentis hominis manum uidit, & Moses ignem in rubo. Secundum uerò (quod est imaginationis) cœlum rerum iudicium intelligimus, cum res ipsas perinde atque apud nos collocatas, conseruatasq; tanquam in imagine contuemur: quemadmodum usu uenire solet uel in excessu mentis, quam extasim Græci dicunt: uel in somno, cum non corpora, sed rerum imagines uidentur. ut beatus Petrus etiam uigilans, uidit linteum quadrupedum, serpentium atque uolatilium plenum. & rex Aegyptiorum dormiens, uaccas & spicas in somnio conspexit. Tertium autem, scilicet intelligentiæ cœlum dicitur, quando neque corpora, neque imagines corporum uidentur, sed quadam mentis serenitate iam fretus homo, altius tollens intellectus acumen, ad Deum media sapientiæ luce ingreditur. Itaque hoc tertio modo sensum omnem & imaginationem supergressus Paulus, lympido mentis obtutu, in diuina contemplanda ferebatur, tempore subleuationis animi eius in Deum: proinde in tertium cœlum raptus fuisse dicitur. Ecce iam sex adducti sunt diuersi modi, quibus plerique solent hos tres cœlos interpretari. Præter quos & alij adhuc supersunt, eosdem exponendi secundum aliorum placita, sensus. Sed reuera operosum foret, & huic loco minus accommodum, recensere impresentiarum omnes authorum sententias de tribus illis cœlis, quorum meminit in loco supradicto Apostolus: neque satis constare nobis potest, quænam illarum sit cæteris præferenda. Si enim Apostolus qui huiusmodi in Deum extasim passus est, non explicuit illorum trium cœlorum nomina, aut mysterium: quis sufficiet ad rectam eorum expressionem, nisi spiritu sancto reuelante, id fuerit edoctus? Itaque ueram esse scripturam fateri debemus: eius autem intelligentiam, aut lectione consequi, aut precibus à Deo impetrare. Demceps de cœlorum duratione determinaris autor, dicit quod non penitus disparebunt. Ad quod amplius discutiendum, nosse operæpretium est, non paruam apud authores ambiguitatem agitari, quo modo perituri sint cœli, & inueterandi. Nempe tertio libro Recognitionum beati Petri capite tertio differitur, mundum hunc corporeum, re ipsa & secundum substantiam interiturum. Siquidem cum Simon magus hanc in sanctissimum Petrum cauillationem mouisset, Si conditor mundi bonus, & bonus mundus est, quomodo bonus bona dissoluet aliquando? Si autem dissoluit quod bonum est, quomodo ipse bonus uidebitur? Si autem quasi malum dissoluit & destruit, quomodo non uidebitur malus qui malum fecit? Respondisse ibidem huic cauillo refertur beatus Petrus: Cœlum istud, quod uisibile est, & quod pertransit, siquidem propter semetipsum factum esset, haberet fortasis quod dicis, aliquid rationis, quia resolui minimè deberet. Si uerò propter aliud quid factum est, & non propter se, necessariò soluetur: ut illud pro quo factum uidebitur, appareat. Sicut uerbi gratia dixerim, testa olorum quamuis pulchrè facta & diligenter formata esse uideatur, necesse est tamen eam frangi & resolui, & inde pullus procedat, & illud pro quo totius oui forma expressa uidetur appareat. Ita ergo & huius mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni cœlestis effulgeat. Cui sanè astipulari uidetur illud secundæ epistolæ Petri tertio cap. dictum: Aduenier autem dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa uerò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cùm igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus? expectantes & properantes in aduentum diei Domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Nouos uerò cœlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus, in quibus iusticia habitat. Aliorum uerò, ut beati Gregorij, Damasceni, & ferè cæterorum omnium, est sententia, elementa & cœlos esse perituros, non quidem secundum substantiam, sed proprietates & accidentia. Nam deperdent (inquiunt) affectiones & accidentarias dispositiones, quas nunc habent: præsenti rerum statui scilicet, generationi & corruptioni corporum naturalium, atq; conseruationi conducentes: & alias induent atque assument proprietates, futuri seculi immortalitati rationiq; accommodas. Et omnis rerum sensibilis machina quasi renouata, insolito decore perpetuò manebit, ut suggerat beatis materiam, in suis operibus laudandi Deum, eluceatq; in illis Dei uirtus & sapientia. Et quoniam exuent (inquiunt) hæc sensui peruia corpora priores suas conditiones, permutabunturq; in alias longè præstabiliores: hinc cœli & elementa peritura à scriptura dicuntur, exinde etiam cœlum nouum dicitur futurum, & terra noua: quemadmodum corpus humanum, in resurrectione nouissima eiusdem substantiæ erit, cuius fuerat prius cum mortalem ageret uitam, sed alterius dispositionis accidentariæ. oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Vtra autem harum sententiarum sit ueritati conformior, & utri potius accedendum sit, assentiendumq;, haud facile est ex sacris literis dijudicare. Idcirco totũ potius diuinæ ordinationi committitur, sine accuratiore indagine. Ita enim futurum est, quemadmodum ipse constituit. Quomodò autem fore decreuerit, nou amplius perueſtigandum est, neq; ulterius perquirendum, quàm diuina determinauerunt eloquia. Credendumq; haud dubiè, quod cœlum & terra transibunt, Christi autem uerba non transibunt: & hac sola fide contenti, abire debemus. Sanus enim est in huiusmodi inquisitionibus, ubi certum nihil ex scriptura constat, piè dubitare, quàm temerè quicquam diffinire. Postremùm, Platonicorum refutat author sententiam, ponentium cœlos animatos per

animam mundi diffusam in omnes cœlestes orbes, itidem & luminaria animata, solem inquam, lunam & astra. In quo sanè gentilium secuti sunt errorem, credentium luminaria illa quæ creauit Deus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt, esse deos, & illa diuino cultu adorantium. Illorum sententiam Aristoteles in libris De cœlo & mundo improbat, ostendens rationibus naturalibus & physicis, cœlum minimè animatum censeri posse. Idem quoq; sentit hoc loco Damascenus, cœlos scilicet & eorũ luminaria, inanimata esse, & sensitiuæ uirtutis expertia, rationesq; aduersariorum quæ ex scripturæ uerbis perperam intellectis sumi possent, dissoluit. Posset enim quispiam obijcere, dictum esse Psalm. 95. Lætentur cœli, & exultet terra. Atqui lætari, duntaxat animatorum est. Respondet Damascenus, neq; cœlum neq; terram ibi sumi pro substantijs ipsis corpulentis, cœlesti scilicet & terrena, sed per metonymiam (qua nomen continentis plerunq; sumitur pro re contenta) cœlos ibi accipi pro angelis qui sunt in cœlo, & terrã pro hominibus terram habitantibus. Eadem siquidem ratione, cum exultare etiam proprium sit animatorum, conficeretur terram esse animatam, si proprie sumeretur pro terrestri corpore, quod nullus adhuc astruxit. Secundò, quisquam asserre posset illud Psalm. 18. dictum: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum. Enarrare autem & annunciare, animatorum est, rationeq; utentium, quare cœli uidentur animati. Respondet Damascenus, in eo loco & sæpe alibi à scriptura prosopopœiam, id est personarum fictionem usurpari, qua rei animatæ opus attribuitur inanimatis, & de inanimatis, aut ad ipsa sermo fit, perinde ac forent animata. Quo planè loquendi genere, cœli dicuntur enarrare gloriam Dei: quia ex suo decore & opificio, autoris sui sapientiam & potentiam declarant. Sic opera manuum Dei annunciat firmamentum, quia ex pulchritudine rerum conditarum, annunciatur nobis factoris eorum & artificis bonitas & uirtus. Eodem loquẽdi schemate utitur Iob 12. cap. cum ait: Nimirum interroga iumenta, & docebunt te, & uolatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Denique eiusdem rationis, figuræq; dicendi autor in litera proponit exemplum ex Psalm. 113. in eoq; explicando postremum subiungit, & montes & colles interrogantur sermones exultationum. quod ut apertius intelligatur, id scitu non est indignum, quod in supradicto loco, ubi Psalterium Gallicum & quo in nostris psalmodijs utimur, habet, Montes exultastis sicut arietes, & colles sicut agni ouium: Romanum hoc modo continet eundem uersum, Montes quare exultastis sicut arietes? & colles nelut agni ouium? ubi apertè montes & colles interrogantur sermones exultationum. Et certè Romana psalmodia concinnior & aptior illi loco uidetur. Nam ea sententia in tertia persona assertoriè paulo antè fuerat enunciata, quare secundo loco interrogatiuè nõ absurdè in secunda uerbi persona proponitur. quemadmodũ & hæc sententia, Mare uidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum: prius prædicatiuè, posterius uerò inquisitiuè in nostro etiã Psalterio cõstituitur, atq; profertur.

ΠΕΡΙ ΦΩΤΟΣ, ΠΥΡΟΣ, ΦΩΣΤΗΡΩΝ, ἀλίου τε, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων. κβ

DE IGNE, LVCE, LVMINARIBVS, sole, luna, & astris. Cap. VII.

Τὸ πῦρ, ἐν ὂν τοῖς τεσσάρων στοιχείων ὄν, καὶ φύσει κοῦφόν τε καὶ ἀνωφερὲς ὑπάρχον τῶν λοιπῶν, καυστικόν τι ἅμα καὶ φωτιστικόν. τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κτισθέν. φησὶ γὰρ ἡ θεία γραφή· καὶ εἶπεν ὁ θεός, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. ἐγὼ μὲν γὰρ ὅτι τὸ πῦρ, αὐτὸ τὸ φῶς, οὐκ οἶδα τινὲς φασιν. ἕτεροι δὲ τὸ κοσμικὸν πῦρ, ὑπὸ τὸν ἀέρα φασὶν, ὃ καὶ λῦσιν αἰθέρα. ὃν ἀρχῆ μὲν ἔν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ φῶς, ἤτοι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ. κάλλωπισμὸν καὶ κόσμον πάσης ὁρατῆς κτίσεως. ἄφιλες γὰρ τὸ φῶς, καὶ πάντα ἂν ἦσαν σκότῳ ἀδιάγνωστα μένοντα, τῶν εἰκαίαν μὴ δυνατὰ μέσα ὑπερίπτασιν ὑδὲ λάβεσθαι. ἐπάλεσε δὲ ὁ θεὸς τὸ μὲν φῶς ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος νύκτα. σκότος δέ ἐστιν, οὐκ οὐσία τις ἀλλὰ συμβεβηκός. φωτὸς γάρ ἐστι στέρησις. ὁ γὰρ ἀὴρ, οὐκ ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ ἔχει τὸ φῶς. αὐτὸ δὲ τὸ ἐστερῆσθαι τὸν ἀέρα φωτὸς, σκότος ἐπάλεσεν ὁ θεός. καὶ οὐχὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀέρος ἐστὶ σκότος, ἀλλ' ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις. ὅπερ συμβεβηκὸς μᾶλλον ἐστὶν, ἤπερ οὐσία ἐστὶ τὸ σκότος, ἀλλ' ἡ τοῦ φωτὸς στέρησις.

IGnis unum quatuor elementorũ existit, cæterorum leuissimum & ocyssimè sursum emicans, adustiuum & illuminatiuum, prima die à rerum opifice conditum. Inquit enim diuina scriptura: Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. neque enim aliud est ignis quàm lux, ut quidam aiunt. Alij autem mundanũ ignem sub aere esse dicunt, quem æthera uocant. In principio igitur Deus fecit lucem: id est, prima die pulchritudinẽ & ornamentum omnis uisibilis creaturæ. auser enim lucem, & omnia in tenebris ignota manebunt, proprium non ualentia demonstrare decorem. Vocauit autem Deus lucem diem, & tenebras uocauit noctem. Tenebræ enim sunt, non substantia quædam, sed accidens: nam luminis sunt priuatio. Aer enim non substantiam sui habet lumen: sed priuationem ipsam aeris à lumine, uocauit Deus tenebras, neque aeris substantia sunt tenebræ, sed luminis priuatio, quod quidem accidens magis quàm sub

σίαν. ἐκ ἐκλάβῃ δὲ πρώτη ἡ νύξ, ἀλλ' ἡ ἡμέρα. ὥστε πρώτη δέ ἐστιν ἡ ἡμέρα, καὶ ἐσχάτη ἡ νύξ. ἀκολουθῶ δὲ ἡ νὺξ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἡμέρας ἕως δὲ ἄλλης ἡμέρας φῶ νυχθήμερόν ἐστιν. ἔφη γὰρ ἡ γραφὴ, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. φῶ μὲν οὖν τὰς τρισὶν ἡμέραις ἀναχωμένας καὶ συναλοιφὴν τοῦ φωτὸς ὑφ' ἡλίου πρόσταγμα τι, ἤτοι ἡμέρα, καὶ ἡ νὺξ ἐγένετο. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, ἤτοι τὸν ἥλιον, εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίαν δὲ ἡμέρας. δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ ἡμέρα συνίσταται. ἡμέρα γάρ ἐστιν, φῶ ὑφ' ὃν ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἐστίν. καὶ διάστημα ἡμέρας ἐστὶν, ὁ ἀπὸ ἀνατολῆς μέχρι δύσεως ὑπὸ γῆν τὸ ἥλιος δρόμου. καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω, ἤτοι τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, εἰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίαν δὲ νυκτὸς, τὸ φωτίζειν αὐτήν. νὺξ δέ ἐστιν, φῶ ὑφ' ὃν ὁ ἥλιος ὑπὸ γῆν ἐστίν. καὶ διάστημα νυκτός ἐστιν, ὁ ἀπὸ δύσεως μέχρις ἀνατολῆς ὑπὸ γῆν τὸ ἥλιος δρόμου. ἡ σελήνη τοίνυν καὶ οἱ ἀστέρες ὑτάχθησαν τὴν νύκτα φωτίζειν. οὐχ' ὡς τῇ ἡμέρᾳ πάντες ὑπὸ γῆν ὄντες. εἰσὶ γὰρ καὶ φῶ ἡμέρᾳ ἀστέρες φῶ ὑφ' οὐρανῷ ὑπὲρ γῆν, ἀλλ' ὁ ἥλιος τούτους ἅμα καὶ τὴν σελήνην τῇ σφοδροτέρᾳ αὐγῇ ἀφανίζει φαίνεσθαι. τοῖς φωστῆρσι τούτοις τὸ πρωτόκτιστον φῶς ὁ δημιουργὸς φῶ ἐπέθετο, οὐχ' ὡς ἀφῇ ἄλλο φῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐγὴν ἐκεῖνο μάνῃ τὸ φῶς. φωτὸς γάρ ἐστιν, ἐκ αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ φωτὸς δεκτικόν. ἐκ τούτων τῶν φωστήρων, ἐπὶ πλανήτας φασί. οἳ λέγουσιν αὐτῶν φύσεσθαι τὸ ἀέρα κινεῖσθαι κίνησιν. διὸ καὶ πλανήτας αὐτοὺς ἐκάλεσαν. τὴν μὲν γὰρ ἀνατολὴν φασὶν ἐξ ἀνατολῆς ὑφ' ἑσπέρας κινεῖσθαι, οὐ δὲ πλανήτας ἐκ ἑσπέρας ὑφ' ἀνατολάς. συμπεριφέρεσθαι δὲ τὸν ἀέρα τῇ ἑαυτοῦ κινήσει ὡς ἐξ ἑσπέρας, τοὺς ἐπὶ πλανήτας. τῶν δὲ ἐπὶ πλανήτων τὰ ὀνόματα ἐστὶ ταῦτα· σελήνη, ἑρμῆς, ἀφροδίτη, ἥλιος, ἄρης, ζεύς, κρόνος. εἶσι δὲ καθ' ἑκάστην ζώνην τοῦ ἀέρος, ἵνα τῶν ἐπὶ πλανήτων. φῶ μὲν τῇ πρώτῃ, ἤτοι τῇ αὐγοειδεῖ, τὸν κρόνον, ♄. φῶ δὲ τῇ δευτέρᾳ, τὸν διὰ ♃ φῶ δὲ τῇ τρίτῃ, τὸν ἄρεα, ♂. φῶ δὲ τῇ τετάρτῃ, τὸν ἥλιον, ☉. φῶ δὲ τῇ πέμπτῃ, τὴν ἀφροδίτην, ♀. φῶ δὲ τῇ ἕκτῃ, τὸν ἑρμῆν, ☿. φῶ δὲ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατωτάτῃ τὴν σελήνην, ☽. τρέχουσι δὲ δρόμον ἄλυπον, ὃν ὁ δημιουργὸς ὑτάξω αὐτοῖς, καὶ καθὼς ἐθεμελίωσεν αὐτά, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Δαβίδ, σελήνην τὴ

substantiam indicat. Non uocata autem prima nox, sed dies. quare prima est dies, nox extrema: sequitur igitur nox dicē, & à principio diei in alteram usq; diem, unum (ut sic dicam) noctidium. inquit enim scriptura, Et factum est uespere & mane dies una. In tribus igitur diebus, refuso & contracto lumine, diuino præcepto, dies & nox fiebat. Quarta uerò die fecit Deus luminare maius. solem ui delicet, in principatum & potestatē diei: per ipsum enim dies constituitur. Nam dies eo ipso est, quod sol est super terrā: & spacium diei est cursus solis super terram ab oriente, dum deuenerit in occidētem. Et luminare minus, id est lunam & stellas, in principatum & potestatem noctis, ut illuminent eam. nox enim eo ipso est quod sol sub terra est, & spacium noctis, est solis cursus sub terra ab occidente usq; dum in orientem recurrerit. Luna igitur & stellæ ordinatæ sunt, ut illuminent noctem, non quod in die semper sint sub terra (nam sunt & interdiu stellæ in cœlo super terram) sed sol illas simul & lunam ualidiore iubaris claritate occultans, non sinit apparere. His luminaribus primigeniam lucē opifex indidit, non ut indigens alia luce, sed ne otiosa illaborata lux illa maneret: luminare enim est non ipsa lux, sed lucis susceptaculum. Ex eis luminaribus septem planetas esse aiunt, & inquiunt ipsos ex aduerso cœli sua motione niti, quapropter planetas, id est errones & erratios appellarunt. Nam cœlum affirmant ab exortibus in occasus moueri, planetas uerò ab occasu in exortus: & cœlum suo ipsius motu quàm ocyssimo, circumferre septem planetas. septem autem planetarum nomina sunt hæc: sol, luna, iupiter, mercurius, mars, uenus, saturnus. Esse autem in unoquoq; cœli circulo unum septem planetarū: in primo autem, id est supremo, saturnum ♄: in secundo iouem ♃: in tertio martem ♂: in quatto, solem ☉: in quinto uenerem ♀: in sexto, mercurium ☿: in septimo uerò & infimo, lunam ☽. Currunt autem irrequieto cursu, quem rerum conditor illis statuit: & quemadmodum eos fundauit, ut inquit diuinus Dauid, Lunam &

μγίστην ἀρῶν ὑπάρχειαν πρωτοπαίδισκα. φλόγμασ ἡ αὖτη ὑπάρχει αὐξητική. ἅμα τέ τα ἡ κὴ αὖτη ἀπὸ ἀκμῆς τε, μίχρις ἂν μαρ πίσ. σοφῶς γὰρ ὁ δημιουργὸς πεφυκόσπορ, ὡς ἂν μὴ ἐξ ἄκρας ψυχρότητος, ἢ θερμότητος, ἢ ὑγρότητος, ἢ ξηρότητος, ἐπὶ τὴν ἄκραν ἐναντίαν ὁρμῶμεν ποιότητα, χαλεπῆς τε ἐπισωμεν ἀῤῥωστήμασι. σφαλερὰς γὰρ τὰς αἰφνιδίας μεταβολὰς οἶδεν ὁ λόγος. ὅτω μὲν ὃν ὁ ἥλιος τὰς τροπὰς, καὶ δι' αὐτῶν τ ἐναντίον ἀποργάζεται, καὶ τὰς ἡμέρας δὲ καὶ τὰς νύκτας, τὰς μὲν ἀναπέμπων καὶ ὑπὲρ γῆν γινόμενος, τὰς ἡ ὑπὸ γῆν δύνων. καὶ τοῖς ἄλλοις φωσπόροις, σελήνη τε καὶ ἀστράσι τὴν φαῦσιν παραχωρῶν συνίστησι. φασὶ δὲ δώδεκα ζῴδια ἐξ ἀστρων εἶναι ἐν τῷ ὅλῳ ἐρανῷ, ἐναντίαν δύναμιν ἔχοντα. ὧν τε ἥλιος καὶ τῆ σελήνη, καὶ τοῖς ἄλλοις πλανήταις, καὶ ὅσα τῶν δώδεκα ζῳδίων παρέρχεσθαι αὐτὸ ἐπτά. ὁ μὲν ὃν ἥλιος καθ' ἕκαστον ζῴδιον ἀκριβῶς μῆνα ἕνα, καὶ ὅσα τῶν δώδεκα μηνῶν τὰ δώδεκα ζῴδια διέρχεται. τῶν δὲ δώδεκα ζῳδίων τὰ ὀνόματα ὅδε ταῦτα, καὶ οἱ τούτων μῆνες.

Κριὸς,	♈	Μὴν Μαρτίος κά, δύνεται ὁ ἥλιος.	
Ταῦρος,	♉	Μὴν Ἀπριλλίος,	κγ.
Δίδυμοι,	♊	Μὴν Μαΐος,	κγ.
Καρκῖνος,	♋	Μὴν Ἰούνιος,	κδ.
Λέων,	♌	Μὴν Ἰούλιος,	κι.
Παρθένος,	♍	Μὴν Αὐγοῦστος,	κι.
Ζυγὸς,	♎	Μὴν Σεπτέμβριος,	κι.
Σκορπίος,	♏	Μὴν Ὀκτώβριος,	κι.
Τοξότης,	♐	Μὴν Νοέμβριος,	κι.
Αἰγόκερως	♑	Μὴν Δεκέμβριος,	κ.
Ὑδροχόος,	♒	Μὴν Ἰανουάριος,	κ.
Ἰχθύες,	♓	Μὴν Φεβρουάριος,	κ.

Ἡ δὲ Σελήνη, καθ' ἕκαστον μῆνα, τὰ δώδεκα ζῴδια διέρχεται, κάτωθεν ὄντα, καὶ τὰ χύτερον ταῦτα διοδεύουσα. ὡς γὰρ, ἐὰν ποιήσῃς πόλεν ἐνδὸν ἄλλης πόλεως, ὁ ἐνδὸν πόλος μικρότερος γεγένηται. ὅτως καὶ ὁ δρόμος τῆς σελήνης κατώτερος ὢν, ὀλιγώτερός ἐστι, καὶ αὐτὸν ταχύτερον. οἱ μὲν ὃν Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἄστρων τούτων ἥλιόν τε, καὶ σελήνης, ἀνατολὰς καὶ δύσεις, καὶ συγκρίσεις, φασὶ πάντα διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς. πρὸς ταῦτα γὰρ ἡ ἀστρολογία κατείληπται. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, ὅτι σημεῖα μὲν ἐξ αὐτῶν γίνονται, ὄμβρων καὶ ἀνομβρίας, ψύξεώς τε καὶ θέρμης, ὑγρότητός τε καὶ ξηρότητος, καὶ αὐχμῶν, καὶ τῶν τοιούτων. τῶν δὲ ἡμετέρων πράξεων οὐδαμῶς.

uero porrectissimã, quindecim. Pituitã uero ipsa suapte natura adauget, se autẽ protendit in primam usq; & uicesimam martij. Sapiẽter enim rerum opifex prouidit, ut non ex summa frigiditate, caliditate, siccitate, aut humiditate, in extremã contrariã confestim deuenientes, in graues incideremus infirmitates: nã nouit fallaces esse repentinas mutationes. Sic igitur sol cõuersiones, & per ipsas annũ operatur, & dies & noctes: illos quidem exoriens, & super terrã astans: has uero sub terram decidẽs, & alijs luminaribus cedens, crepusculũ constituit. Dicũt autem & duodecim animalia ex astris esse in cœlo, ex aduerso motũ habẽtia soli & lunæ & alijs quinq; planetis, & per duodecim animalia progredi septem planetas. Nam sol quidem singulũ quodq; uno mense conficit, & duodecim mensibus duodecim animalia percurrit. Nomina autem duodecim animalium sunt hæc, & hi menses eorum:

	Signa.	Menses.	Dies.
	Ingressus solis, anno Christi.		1567.
♈	Aries	Martius	11
♉	Taurus	Aprilis	11
♊	Gemini	Maius	12
♋	Cancer	Iunius	13
♌	Leo	Julius	14
♍	Virgo	Augustus	15
♎	Libra	September	14
♏	Scorpius	October	15
♐	Sagittarius	Nouember	13
♑	Capricornus	December	13
♒	Aquarius	Ianuarius	11
♓	Pisces.	Februarius	9

Luna autem unoquoq; mẽse duodecim animalia pertransit, cum sit infima, illa etiam uelocius cõficiens. Vt enim si feceris orbiculum intra alterum orbem, orbiculus qui internus est, minor cõperiitur: sic & cursus lunæ cum ipsa sit inferior, minor est, & absoluitur citius. Gentiles autem aiunt, per astrorum horum, & solis & lunæ ortũ, occasum, & cõmixtiones, omnia dispẽsari, quę apud nos fiũt. circa hæc enim astrologia uersatur. Nos uero dicimus, signa ex ipsis fieri hymbris et serenitatis, frigiditatis & caliditatis, humiditatis & siccitatis, & uentorum, & similium: nostrorũ autem actuũ nequaquã.

ἡμεῖς γὰρ αὐτεξούσιοι ἐπὶ τῷ δημιουργοῦ γεγόμενοι, λύσεως τῶν ἡμετέρων ἐπαρχόμεθα πράξεων. εἰ γὰρ ἐκ τῆς τῶν ἄστρων φορᾶς πάντα πράττομεν, κατ' ἀνάγκην πράττομεν, οὐ πράττομεν. τὸ δὲ κατ' ἀνάγκην γινόμενον, ὅτε ἀρετὴ οὔτε κακία ὄνομα. εἰ δὲ μήτε ἀρετὴν, μή τε κακίαν μεμετήμεθα, ὅτ' ἐπαίνων ἢ ψόγων ἢ κολάσεων, ἐπάρχομεν ἄξιοι. ἐξεταζόμεθα δὲ καὶ ὁ θεὸς ἄδικος, τοῖς μὲν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ θλίψεις ἀπονέμων. ἀλλ' οὐδὲ κυβερνήσει, οὐδὲ τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ὁ θεὸς ποιήσεται πρόνοιαν, εἰ κατ' ἀνάγκην ἄγονται τὰ πάντα, καὶ φέρονται. καὶ τὸ λογικὸν ἢ περιττὸν ἐν ἡμῖν ἔσται. μηδὲ μάτην γὰρ ὄντες πράξεως λύσεως, περιττῶς βεβλυόμεθα. τὸ δὲ λογικὸν πάντως, ἢ βελτίους ἡμῖν ἐπικρίνονται. ὅθεν τὰ μὲν λογικὰ, καὶ αὐτεξούσια. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, ὅτι οὐκ αὐτὰ αἴτια τινός εἰσι τῶν γινομένων, οὔτε γενέσεως τῶν γινομένων, οὔτε τῶν φθειρομένων φθορᾶς. σημεῖα δὲ μᾶλλον ὄμβρων τε, καὶ τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. ἴσως δ' ἄν τις εἴποι, ὅτι καὶ πολέμων οὐκ αἴτια, ἀλλὰ σημεῖα σημαίνονται, καὶ ἡ πειότης δὲ τοῦ ἀέρος, ποιουμένη ὑπὸ ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἀέρων, ἄλλως καὶ ἄλλως διαφόρους κράσεις, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις σημαίνει. εἰ δὲ ἕξεις τῶν ἐφ' ἡμῖν. κεκραταίωται γὰρ περὶ λόγων, καὶ ἄγονται προπόλων. σημαίνεται δὲ πολλάκις καὶ κομῆται, σημεῖα τινὰ θάνατον διαπορθοῦντα βασιλέων, ἢ τινα ἐπικαίρων ἢ ἀρχῆς μεταβολῶν ἄστρων. ἀλλὰ περὶ θείῳ προστάγματι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν σημαίνεται, καὶ πάλιν διαλύονται. ἐπεὶ καὶ ὁ κατὰ τὸν τοῦ κυρίου δι' ἡμᾶς κατὰ σάρκα φιλανθρωπον καὶ σωτήριον χρόνον ὀφθεὶς τοῖς μάγοις ἀστὴρ, ὁ τῶν μὲν ἀρχῆ γεγομένων ἄστρων ἦν. καὶ ἁπλῶς ἐκ τοῦ ποτὲ μὲν ἐξ ἀνατολῆς ὧδε δύσιν ποιεῖσθαι τὸν δρόμον, ποτὲ δὲ ἐκ βορρᾶ ὧδε νότον. καὶ ποτὲ μὲν κρύπτεσθαι, ποτὲ δὲ φαίνεσθαι. οὕτω γὰρ ἐκ τῆς ἄστρων τάξεως, ἢ φύσεως. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου φωτίζεται ἡ σελήνη, ὄχ' ὡς ἀπορήσαντος τοῦ θεοῦ δοῦναι αὐτῇ ἴδιον φῶς, ἀλλ' ἵνα ῥυθμὸς καὶ τάξις γνωρίζῃ κτίσμα, ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου. καὶ παραβυθίζηται καὶ ἡμεῖς κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ μεταδιδόναι,

Nos enim liberæ poteſtatis à conditore facti, Domini noſtrarum actionum ſumus. Si enim ex aſtrorum latione cũcta facimus, ex neceſsitate ea operamur quæ facimus. Atqui quod ex neceſsitate fit, neq; uirtus, neq; uicium eſt. Si autem neq; uirtutẽ, neq; uicium poſsidemus: neq; laudibus & coronis, neq; uituperationibus & punitionibus ſumus digni. Inuenietur autem & Deus iniuſtus, his bona, illis uero tribulationes tribuens. Sed neq; gubernabit, neq; ſuarum ipſius creaturarum prouidentiam geret Deus, ſi ſecundum neceſsitatem ducuntur omnia, atque feruntur. ſed et in nobis ratiocinandi poteſtas uana erit. Nam ſi nullius actionis domini ſumus, uanè conſultamus. Rationalis autem poteſtas, omnino conſilij gratia nobis indulta eſt: unde & omne rationale, liberæ poteſtatis ac arbitrij eſt. Nos uero dicimus, non ipſa cauſam eſſe alicuius eorum quæ fiunt, neq; generationis eorum quæ gignuntur, neque corruptionis eorum quæ corrumpuntur: ſed ſigna magis hymbrium & mutationis aeris. Forſan autem quiſpiam dixerit, non eſſe bellorum cauſam, ſed ſigna: qualitas autem aeris à ſole & luna, & aſtris, alio & alio modo facta, diuerſas complexiones & diſpoſitiones ſortitur: & earum habitus, impreſsionesq; in nobis fiunt, dominantur enim rationi: & ubi in habitum conuerſæ ſunt, ducunt. Aggignuntur autem & frequenter cometæ, & ſigna quædam interituum regum, qui quidem non ſunt ex ijs aſtris quæ ab rerum initio facta ſunt, ſed diuina iuſsione opportuno tempore conſtituuntur, atque rurſus diſſoluuntur. Cum autem in miſeratrice & ſalutari Domini natiuitate ſecundum carnem propter nos à magis ſtella uiſa eſt, non ex ijs fuit aſtris quæ in principio facta fuerunt. Quod & ex hoc perſpicuum eſt, quod aliquando quidẽ ex oriente in occaſum perage

bat curſum, aliquando uero ex borea in auſtrũ: & quandoq; occultabatur, quãdoq; manifeſtabatur, hoc enim ordinationis & naturæ aſtrorum non eſt. Noſſe etiam par eſt, quod à ſole illuſtratur luna: nõ quod Deus inops eſſet propriã illi lucem donare, ſed ut concinnitas & ordo ſtatuatur creaturæ quæ præeſt, & quæ ſubeſt, & nos ipſi inſtruamur cõmunicare adinuicem, et participes facere,

& ſub-

καὶ ὑποστάσεως πρῶτον μὲν θεοῦ ποιητῆ καὶ δημιουργῶ θεῶ καὶ δεσπότη, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθεσταμένοις ἄρχουσι. καὶ μὴ ἀναπρίσαι, τίνος ἕνεκεν ἔστιν ἀρχὴ τίς ἀρχή, ἐγὼ δὲ ἄν ἐπιχειρήσαιμι δὲ πάντα τὰ ἐκ θεοῦ ἀσμένως καὶ εὐγνωμόνως. Ἐκλείπει δὲ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὧν τῇ κτίσει προσκυνοῦντων παρὰ τὸν κτίσαντα, τὴν οὐσίαν διελέγχοντα καὶ παραδύοντα, ὡς τρεπτά ἐστι καὶ ἀλλοίωτα. πάσχει δὲ τροπήν, ὁ θεός. κατὰ τὴν ἰδίαν γὰρ φύσιν φθαρτὸν, ἅπαν τρεπτόν. Ἐκλείπει δὲ ὁ ἥλιος, τὸ σῶμα τῆς σελήνης, ὑποστρέψαντος μεσοτοίχου γινομένου, καὶ ἀφισταμένου, καὶ μὴ ἐῶντος ἐπαναβάλλειν ἡμῖν τὸ φῶς. ὅσον οὖν εὑρεθῇ τὸ σῶμα τῆς σελήνης ἀποκρύπτον τὸν ἥλιον, τοσοῦτον καὶ ἔκλειψις γίνεται. ἐὰν δὲ μικρότερόν ᾖ τὸ τῆς σελήνης σῶμα, μὴ θαυμάσῃς. καὶ ὁ ἥλιος γὰρ ὑπό τινων μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ἀγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ. καὶ πολλάκις μικρὸν νέφος καλύπτει αὐτὸν, ἢ καὶ μικρὸς βουνός, ἢ τοῖχος. Ἡ δὲ τῆς σελήνης ἔκλειψις, ἐκ τοῦ ἀποσκιάσματος τῆς γῆς γίνεται. ὅταν γένηται πανσέληνος κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἡ σελήνη, καὶ εὑρεθῇ ἀφεστηκυῖα κατὰ τὸ ἄκρον ἀφέστηκος, ὁ μὲν ἥλιος ὑπὸ γῆν, ἡ δὲ σελήνη ὑπὲρ γῆν. ἀποσκίασμα γὰρ ποιεῖ ἡ γῆ, καὶ ὁ φθάνει ὁ ἡλιακὸς φωτισμὸς τὴν σελήνην, ἐκλείπει. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τελεία ἐκτίθεται ἡ σελήνη ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ἢ τοι πανσεληνιάζουσα. ἔπρεπε γὰρ ἀπαρτισμένην γενέσθαι. τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἔφημεν, ἔκτισε ὁ ἥλιος. πενταετηρικὸν γὰρ ἥλιον ἐνδεκα ἡμέρας. ἀπὸ γὰρ τετάρτης ἡμέρας ἕως ια, ἑνδεκά εἰσι. διὸ καὶ κατὰ χρόνον οἱ δώδεκα μῆνες τῆς σελήνης ἑνδεκα ἡμέρας λείπουσιν, ἐκ τῶν δώδεκα μηνῶν τὸν ἥλιον. οἱ μὲν γὰρ τοῦ ἥλιου τξε, οἱ δὲ ἡμέρας ἔχουσι. διὸ τῇ τετάρτῃ συνεπληρώθη, καὶ δευτέρᾳ, μία ἀπλῶται ἡμέρα, ἣν τινες λέγεται βίσεξτος. καὶ ὁ φαινόμενος ἐνιαυτὸς τξε ἡμέρας ἔχει. οἱ δὲ τῆς σελήνης φαινομένοι τνδ εἰσὶν ἡμερῶν. ἀπὸ γὰρ σελήνης ἀφ' οὗ γένηται, ἕως ἂν γένηται ἡμερῶν

& subesse, sed primum & ante omnia factori & opifici Deo atque dominatori, deinde ijs qui ab ipso principes constituti sunt: non scisscitando de aliquo, cur hic principatur, ego uero non: sed suscipiendo omnia à Deo cum gratiarum actione, & animi beneuolentia. Deliquium patiuntur sol & luna, eorum qui creaturam adorant præter creatorem, stultitiam ferientia, coarguentia q̃, & docentia se mutabilis esse naturæ, & non alterationis esse immunia. Nihil enim uertibile, mutationiq̃ subiectum, Deus est. nam secundum propriam suiipsius naturam, corruptibile est omne uertibile. Deliquium autem patitur sol corpore lunari (ut medio interiecto pariete) et obumbrante, & non sinente ut ad nos suum lumen transfundat. Quanto igitur tempore inuentum fuerit corpus lunæ occultare solem: & tanto fiet eclipsis, solisque deliquium. Si autem corpus lunæ minus est, nihil mirare. nam & sol dicitur ab aliquibus, multis uicibus maior terra, & à nonnullis patribus etiam terræ æqualis, et sæpenumero parua nubes occultat ipsum, aut modicus collis, modicusue paries. Deliquium uero lunæ ex obumbratione terræ nascitur, quando fuerit quintadecima luna, & inueniatur ex opposito secundum altum centrum, sol quidem sub terra, luna uero super terram. Vmbram enim facit terra, & non pertingit solare lumen ut illuminet lunam: atq̃ inde prouenit lunæ deliquium. Scitu etiam dignum est, perfectam à creatore conditam lunam, id est quintam decimam: decebat enim perfectam fieri. quarta autem die (ut diximus) creata est. Anticipauit igitur solem undecim diebus. à quarta enim die usque in quintam decimam, undecim sunt. Idcirco & secundum tempus, duodecim lunares menses, undecim diebus deficiunt à duodecim mensibus solis. Nam duodecim solis menses dies habent trecentos sexaginta quinq̃, & diei quadrantem. quare quadrante compositio, singulo quoq̃ quarto anno una dies perficitur, quę intercalaris et bissextilis dicitur: & annus ille trecẽtos sex atq̃ sexaginta dies obtinet. Annus aũt lunaris dies habet trecentos, quatuor ac quinquaginta. Enimuero luna quo ex tẽpore genita est, idest renouata, incremẽta sumit, usq̃quo fuerit absoluta diebus quatuor-

δεκατεσσάρων, ἡμίσυ Θ, πεντάτου. καὶ ἄρχεται λύγων, ἕως ἡμέρων κθ, ἡμίσυ Θ, καὶ πλείους γίνεται ἀφωτίς Θ. Ε πάλιν σωὰ σεληνιάζεται ὑφ' ἡλίου, καὶ ἀναγνώσεται, καὶ ἀνάπαυσιν ἴσχυσεν, ὑστέρημα φέρουσα ἡ ἡμῶν ἀνάστασις. καθ' ἕκαστον δὲ ἐνιαυτὸν τὰς ια ἡμέρας ἀφ' ἡλίου π ὑφ' ἡλίου. ἐν τοῖς τρισὶ χρόνοις, ὁ ἐμβόλιμος γίνεται τοῖς ἑβραίοις. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος, δεκατριῶν μηνῶν εὐσήμων, ἐκ τοῦ πρώτου ἔτους ἐν ἑνδεκα ἡμέραις. δῆλον δὲ ὡς σελήνη τε καὶ ἥλιος, Ε ἀστέρες, καὶ τὰ ἄστρα, καὶ φθορᾶς ἐπὶ τὸν ἡλίου φύσιν ὑποκεῖνται. τίνα δὲ τούτων φύσιν ἐκ ἴσμεν. τινὲς μὲν ἐν φασὶ τὸ πῦρ, ἐκ τοῦ τινὲς ὕλης ἀφανοῦς εἶναι. οἷον καὶ σβεννύμενον ἀφανίζεται. ἐτέροι δέ, ὅτι σβεννύμενον, εἰς ἀέρα φασὶ μεταβάλλειν. ὁ ζωδιακὸς κύκλος λοξὸς κινεῖται, διαιρεῖται δὲ εἰς τμήματα δώδεκα, ἃ τινα καλεῖ ζῴδια. τὸ δὲ ζῴδιον ἔχει μοίρας λ. ἡ δὲ μοῖρα ἔχει λεπτὰ ἑξήκοντα. ἔχει δὲ ὁ ἀφανὴς μοίρας τ ξ. τὸ γὰρ ἡμισφαίριον, μοίρας ρ π. καὶ τὸ ὑπὸ γῆν ρ π. οἵνπερ πλανῶνται. Κριὸς καὶ Σκορπίος, Ἄρεως. Ταῦρος καὶ Ζυγός, Ἀφροδίτης. Δίδυμοι καὶ Παρθένος, Ἑρμοῦ. Καρκῖνος, Σελήνης. Λέων Ἡλίου. Τοξότης καὶ Ἰχθύες, Διός. Αἰγόκερως καὶ Ὑδροχόος, Κρόνου. Ὑψώματα· Κριὸς Ἡλίου. Ταῦρος, Σελήνης. Καρκῖνος, Διός. Παρθένος, Ἄρεως. Ζυγὸς, Κρόνου. Αἰγόκερως, Ἑρμοῦ. Ἰχθύες, Ἀφροδίτης.

Τὰ σχήματα τῶν σελήνης.

Σύνοδός Θ, ὅταν γράφηται ἐν τῇ μοίρᾳ, ἐν ᾗ ὁ ἥλιος. γράφηται, ὅταν ἄρξηται τοῦ ἡλίου μοίρας ια. ἀνατολή, ὅταν φανῇ. μηνοειδὴς δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ξ. δίχοτομος δύο. ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρ ν. ἀμφίκυρτοι δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρ κ. πλησιόφωτοι, αἱ μὴ πλησιφαεῖς, δύο, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρ ν. πανσέληνος Θ, ὅταν ἀπέχῃ μοίρας ρ π. δύο δὲ πανσέληνοι, μία αὐξήσεως, καὶ μία λυγόσεως. δύο δύο μέσου ἡμέρων παρέρχεται ἡ σελήνη ἕκαστον ζῴδιον.

quatuordecim, semisse & quadrante unius. Hinc incipit decrescere usque ad nouem & uiginti dies cum semisse, & demum fit abscp lumine. Et rursus coniuncta soli, regeneratur atcp renouatur, monumentũ nostræ resurrectionis præ se ferens. Secundum igitur unumquenque annum, undecim dies tribuit soli. In tribus ergo annis, mensis emboliſmalis, id est intercalatis et adiectitius apud Hebræos aggignitur, & annus ille tredecim mensium comperitur, ex adiectione illorum undecim dierum. Manifestum autem & hoc, quia compositus est sol & luna & astra, corruptioni secundum propriam eorum naturam subiacere: quæ autem eorum sit natura, nescimus. Aiunt autem & quidam, ignem extra materiam, inuisibilem esse: unde & extinctus disparet. Alij uero ipsum extinctum, aiunt in aerem transmutari. Zodiacus circulus obliquè mouetur, in duodecim diuisiones sectus, quas uocant animalia: animal autem habet decennarios tres, & partes triginta: pars, sexaginta minuta. Habet igitur cœlum partes trecentas & sexaginta: & hemisphærium quod super terram est, partes cẽtum & octoginta: & quod sub terra, centum octoginta. Domos planetis assignant, quæ statuuntur: aries & scorpius, domus martis: taurus & libra, domus ueneris: gemini & uirgo, domus mercurij: cancer, domus lunæ: leo, domus solis: sagittarius & pisces, iouis: capricornus & aquarius, saturni. Altitudines: aries, solis: taurus, lunæ: cancer, iouis: uirgo, mercurij: pisces, ueneris: libra, saturni: capricornus, martis. Figurationes lunæ, silens & coniuncta dicitur, cum fuerit in ea parte in qua sol. nasci, quando distiterit à sole partes quindecim. exoriens, quãdo apparet. menoides, falcata corniculataq; bis, cum partes sexaginta distiterit. Duæ dithotomi, dimidiataeq; lunæ, cum partes distant nonaginta. Duę amphicyrti & globosæ, cum partes uiginti suprà centum. Duæ plenæ, lumineq; oppletæ, cum partes distat quinquaginta ac centum. Perfecta uerò luna, quando distat à sole partes octoginta & centum. Duæ autem diximus, unam crescendo, & alteram decrescendo. Et luna duobus diebus & dimidio pertransit singulum quodq; zodiaci signum, singulumq; animal.

Commen-

COMMENTARIVS.

DE igne & luce in huius capitis exordio pertractans Damascenus, nonnullorum affert sententiam, dicentium non aliud esse ignem quàm lucem, quæ non usquequaq; uidetur sanæ & ueritati consentanea. Nempe ignis, substantia est elementaris, materiam & formam substantificam habens ex quibus coalescit, lucem uero ut naturalem et insitam sibi natura qualitatem obtinens. Atqui lux qualitas est uisibilis, lumen latè diffundens, & mortalium oculis se primò cõspicuam præbens. Porro sanctissimus pater Dionysius, cum de luce solis, prima parte quarti capitis libri De diuinis nominibus pertractat, inquit: Ipsa (utpote lux solis) est ea lux (etsi tunc erat informis, quod & diuinus Moses ait) quæ primam distinxit atq; definiuit dierum nostrorum trinitatem. Vbi asserit eandem lucem quæ primo die creata est, & trium dierum formationem solis præcedentium distinctionem effecit, postea in solis lucem esse formatam. Quis autem (nisi delirus & amens) arbitrabitur ignem elementarem, in solarem transisse substantiam? Nec minori ducuntur errore, qui putant mundanum ignem sub aere esse, si id de igne elementari intelligant, quem ab αἴθειν, id est urendo, authores æthera nuncupare soliti sunt. Nam ignis leuior est atq; rarior aere, quare sub eo minimè collocandus est. Ignis autem in nostrum ministerium atq; usum deputatus, sub aere quidem est, sed nõ est elementum, quinimmo corpus mixtum, propius ad ignis elementaris naturam accedens, & illi propemodum assimilis. Porro lucem uocat hic author pulchritudinem & ornamentum omnium rerum uisibilium, non quidem intrinsecum, quandoquidem nec floribus, nec rebus opacis ineſt, sed extrinsecum: quia cum superfusum rebus expandit lumen, ornatus omnium & decor spectabilis redditur, quemadmodum ex oppósitò (ut inquit poeta) rebus nox abstulit atra colorem, quoniam in tenebris delitescit naturæ decor. At uerò tenebræ substantiæ rationem non habent, sed accidentis. nam luminis designant priuationem in eo, quod natum est lumine perfundi. Re ipsa autem tenebræ aliud nihil est, quàm substantiæ aeris, aut cuiusuis alterius perspicui, lumine priuata quo nata est illustrari. Non enim accidens est positiuum, in aere ut susceptaculo subsistens. Authores autem rationem potissimum attendunt, ab ea q; denominationem sumunt. Cæterum in explicatione primæ durationis temporalis, in ipso mundi exordio, scriptura non primam noctem uocat, sed primum diem, cum inquit: Et factum est uespere & mane, dies primus. Quoniam eum totum tempus diei naturalis, quo completa cœli à puncto orientis in idem punctum peragitur reuolutio, diem & noctem partes suas præcipuas complectatur, prior quidem est dies, & durationc sicut & dignitate naturæ, noctem præcedens: posterior uero, mora successionis & naturæ conditione est nox, quocirca à die incepit mundi exordium. At uero totum spacium ab unius diei initio in proximæ sequentis diei exortum, nocthidium dicitur, quod noctem & diem suo ambitu & moræ interuallo comprehendat. Hinc à uespere diei extremitate, & mane noctis ipsius termino, dies unus denominatur: ubi manifestè diei nuncupatio per suum finem designati, noctis præcedit nominationem. Demum tribus diebus, luminarium cœlestium formationem antecedentibus, lucis diffusione diem, eiusdem uero contractione noctem fieri (ut hic affert author) asserit & Basilius in Exameron, dicens: Post solis creationem dies est, eum à sole illuminatus est aer, in eo quod super terram est hemisphærio relucente: & nox, umbra terræ, occultato sole. Tunc autem (scilicet in tribus primis diebus) non secundum motum solarem, sed refuso principali lumine illo, & rursus contracto, secundum determinatam à Deo mensuram, dies generabatur, & nox rursum inducebatur. Veruntamen alq;, & posissimum authores Latini censent, lucem illam (id est corpus lucidum primo die creatum, utpote nubem perlucidam, aut quippiam simile) diem fecisse & noctem, suo motu circulari: quemadmodum & nunc sol, qui ex ea luce, quarto die formatus est. Nempe suo motu super nostrum hemisphærium, faciebat diem, & latione sui sub nostro hemisphærio, noctem. At quoniam neutra harum positionum scripturæ aperta fronte aduersatur, quisq; utramlibet uolet, sequatur, quandoquidem id parum refert. Insuper quod sol lunam simul & stellas interdiu in nostro existentes hemisphærio occultet, philosophiæ naturalis rationi est cõforme: Nempe principium physicum est, maius lumen minus offuscare & exterminare, obstaculumq; præstare quò minus uideatur: sicut uehementior sonus languidiorem impedit audiri, et maior dolor minorem percipi. hinc solem dictum nonnulli autumant, quod solus super hemisphærium nostrum infigniter eluceat, luna & stellis super horizontem quidem existentibus, sed minime apparentibus, quod illustriori solis splendore obtundantur atq; hebetentur. Deinde subiungit author, Deum soli lunæ & stellis indidisse lucem primo die creatam, de qua paulò antè habitus est sermo. Non quidem quia Deus indigeret alia luce, ab ea quæ primum creata fuerat, ad dierum noctiúm que discretionem. nam illa ad officij satis explebat, antequam solare iubar conditum foret: sed ne lux illa primum facta illaborata & informis, permaneret ociosa & sine usu aliquo. Cum enim sol, luna, & stellæ distinguendorum dierum & noctium officium satis peragant, si permansisset lux primò creata (id est corpus lucidum, sumpto nomine lucis denominatiuè) non indita soli & aliis luminaribus, ociosa fuisset, neq; functa munere distinctionis dierum & noctium, ad quod tamen exequendum fuerat facta. Deinceps de quatuor temporum anni uersionibus differens author, dicit quod in ipsa uersione uerna, id est in exordio ueris, æquinoctioq; uernali fecit Deus uniuersa. Quod eo (inquit) cognoscitur indicio. nam tempore uerno hactenus florum

fit repul-

sit repullulatio, arborum reuirescentia, & uegetantium regerminatio, & ad finem usq; mundi uere nouo refrondescent terræ nascentia. In ipso autem mundi exordio, huiusmodi florum pullulationem fieri præcepit Deus, Genes. 1. cap. dicens: Germinet terra herbam uirentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram. Attamen nonnulli sentiunt, potius mundum esse creatum in Septembri & æquinoctio autumnali. quoniam Dei (inquiũt) perfecta sunt opera, & prima cuiusq; speciei individua produxit in sua plenitudine & consummata perfectione. ut primũ hominẽ in adulta & completa ætate, ita & cætera animalia. Igitur & arbores cum fructibus produxit maturis, & maturescentes terra primùm protulit fruges iussu Domini. Tempus autẽ maturitatis fructuũ & frugũ est in Septembri & æquinoctio autumnali: quare tunc coniectant factum esse mundum. Verùm hæc sententia non uidetur usq; adeò conformis rationi ut ueritati, sicut prior. Nam magis rationabile censetur & consonum, principio mundi respondisse principium motus à puncto initiali lationis cœlestis, quàm à medio eius. Punctus autem æquinoctij uerni est initium motus cœlestis & ab eo inchoatur circulatio secundum naturam cœli. Aequinoctij uero autumnalis punctum, est duntaxat medium ipsius motus. Neq; ratio maturitatis frugũ aut fructuum, conuincit huius oppositum. Nam illa maturatio natura inducta, & per cœlestis motus actionẽ, fit quidem plerũq; in autumno. Maturitas uero fructuum in prima mundi creatione, non lege aut uirtute naturæ fuit procurata, sed sola opificis uoluntate, qui etiam uegetabilia uoluit in sua completa perfectione ad esse deducere. Adde quod quamuis apud nostram cœli plagam scilicet occiduam, fruges & fructus primum sint maturi in Septembri, propter debilitatem caloris solaris, & asperitatem frigoris, tamen in alijs mundi regionibus ubi feruẽtior est æstus solis, longe citius ut in principio æstatis aut uerè, perducti sunt fructus ad maturitatem, & maximè in ipso mundi primordio: quandoquidẽ tunc summa fuit temperies cœli, & dispositio ad maturandas fruges. Hinc Deutero. 16. cap. dicitur: Obserua mensem nouarum frugum, & uerni primum temporis, ut facias phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto nocte. Ecce Moses principium temporis uerni, uocat mensem nouarum frugum, quod in ea regione qua tum diuersabãtur Israelitæ, in ueris initio aut paulo pòst nouæ fruges inueniebantur. Non itaq; fuit absurdũ, & in mundi principio maturas esse productas à Deo fruges, circa uerni temporis exordium. quare id potius asserendum uidetur. Porro uerni temporis uersio suum sumit initium sole ingrediente primum arietis gradũ, qui medius solis exortus dicitur, quia æquo utpote trium signorum interuallo tum distat sol à maxima sui eleuatione, quæ fit in principio cancri: & à maxima sui depressione, quæ est in exordio capricorni. Et cum eo die spacium diurnum nocturno fit protensione temporis æquale (utrunq; enim duodecim horarum continet interuallum) prima illa & initialis uerni temporis uersio æquidia dicitur, quasi diem æquans, & æquinoctialis, quasi æquans noctem. Humorem autem sanguineum augere dicitur uerni temporis conditio, quod aeris proprietates obtineat, in sanguine dominantis. est enim quodq; horum, calidum & humidum. Aestate quidem & hyeme tanquam extremis intercepta uersio uerna, utriusq; extremi aliquid participat, ab hyeme quidem humiditatẽ, ab æstate uero caliditatem. Ab utroq; itidem extremo discrepat. nam uerna tempenes hybernum tempus caliditate & siccitate, æstiuum uero humiditate & frigiditate exuperat. Protenditur autẽ nũc & apud nos tempus uernum, ab undecima die Martij usq; in decimam tertiam lunæ, permenses Martium, Aprilem, Maium: & signa zodiaci illis respondentia, arietem, taurum, geminos. Deinde æstiuam uersionem dicit author succedere uernæ, eleuato solis exortu in boreæ uiciniores partes, id est in partem zodiaci altissimam, & polo arctico (qui & boreus & septentrionalis dicitur) proximam, utpote in primum cancri gradum, ad quem cum sol peruenerit, æstiuum inchoat tempus, ignis naturam retinens, & humori cholerico in nobis respondens, quandoquidem eorũ unumquodq; calidum est & siccum. At uero cum rursum ad æquinoctialem sol declinans peruenerit, & libram ingreditur, autumnalis uersio inchoatur, terræ æmula, & choleræ nigræ, melancholiæq; augmẽtatiua, quod eorum quodq; frigidum est & siccum. Deniq; cum sol maximè ad polum antarcticum (qui australis quoq; & meridionalis nuncupatur) declinat, capricornicq; primũ subit gradum, tum hyberni temporis principium est: quod aquæ conditionem seruans, frigidum est & humidum, flegmatisq; incrementum faciens, aqueam itidem naturam participantis. Itaque perspicuum est, quodq; quatuor temporum anni, unius elementorum identidem & humoris corporum conditionem sequi. Cuiusq; autem quatuor temporum menses & signa respondentia, subducta figura ostendit, una cum principio & fine ipsorum.

Tempora	Qualitates	Elementa	Humores	Menses	Signa	Principia	Fines.
Ver	Cali.Hu.	Aer	Sanguis	mar.ap.ma.	ari.tau.ge.	11.mar.	13. iun.
Aestas	Cali.Sic.	Ignis	Cholera	iu.iuli.aug.	cã.le.uir.	13.iun.	14.sep.
Autumnus	Fri.Sic.	Terra	Melãcholia	sep.octo.no.	lib.scor.sa.	14.sep.	13.dec.
Hyems	Fri.Hu.	Aqua	Flegma.	dec.ia.feb.	cap.aq.pis.	13.dec.	11.mar.

Ex qua quidem figura constat, quod sicut in uniuersi constitutione elementa symbola adinuicem proxima sunt, ut ignis aeri, aer aquæ, aqua terræ (nam altera qualitate conuenientia, melius se inuicem conseruant, minusq; corrumpunt: corrumperentur sanè protinus, & minimè consisterẽt, si asymbola ut ignis & aer, sine interstitio collocarentur in ordine mundi:) ita & tempora anni ea

sunt

sunt serie à Deo ordinata, ut ex usto in aliud quodam modo symbolum fiat transitus, quemadmodum ex uere minus calido in æstatem magis calidam, & ex autumno minus algido in hyemẽ gelu & frigore rigentem. Quod si ex hyeme in æstatem sine tolerabili tepidine & interuallo fieret progressio, id insalubre esset & noxium humanæ ualitudini, cum etiam nunc uere & autumno graues inualescere plerunq; solent morbi, ob mutationem extremi in medium. Alium deinde cœli circulum secundum Astronomiæ traditionem describit author, duodecim animalia complectentem, ubi animalia uocat signa zodiaci circuli, nomine animalium, ut arietis, tauri, geminorum, cancri, leonis, uirginis, & cæterorum nuncupata: aut quod in huiusmodi signis & partibus zodiaci stellæ sint dispositæ, illorum quibus nominantur animalium figuram referentes: aut quia sol illas subiens partes operationem habet, huiusmodi animalium naturæ aliqua similitudine respondentem. Vt cancrum occupans sol, retroflectit iter, decumbitq; ad æquinoctialem, quemadmodum cancer retrogradum habet motum. Leonem quoq; obtinens sol, maximi est feruoris, ut leo ualidissimi uigoris. In libra consistens æquat diem nocti, quemadmodum libra rem ponderi. In aquario uero, pluuiæ abundantia terram perfundit, & ita de cæteris. Est autem signum cœleste, duodecima pars zodiaci. nam totus zodiacus duodecim signa complectitur, ut ex sphærico introductorio constat, ex quo ferè omnia, quæ hoc caput & nonnulla sequentia proponunt, adminiculante philosophia naturali dilucida euadunt, & quasi ab hoc aliena negocio, hic ab alijs discipliuis sumpta adducuntur. Quare minus illorum explanationi insistendum hic putauimus, & in transcursu duntaxat illa attingenda, quæ suis in locis & in propriis disciplinis plenius elucidanda sunt, & ex illis potius atque abundantius requirenda. Porro quod luna citius alijs planetis conficiat circulum zodiaci, sensibili exemplo manifestat deinceps author, intellecto orbe minore intra maiorem contento. Quinimmo si hoc pacto septem orbes, unum intra alium contineri intelligamus, ut sunt septem circuli planetarum, supremus eorum maximus erit, iusimus minimus: intermedij contentis maiores sunt, & continentibus minores. Quocirca contractiores, angustiores; & inferiores planetarum orbes, minori tempore suum peragunt spatium: superiores uero & ampliores, maiore temporis curriculo. Vt luna in 28. diebus percurrit zodiacum, mercurius, uenus, & sol, ferè unius anni interuallo: mars, duobus annis: iupiter, duodecim annorum spacio: & saturnus, triginta. Sanè hæc omnia ex Astronomia perspecta sunt, quæ cœlestes perscrutatur magnitudines & motus astrorum ortus & occasus, solis & lunæ deliquia dimetitur. Et hæc planè dignissima est disciplina, & inter liberales non postremum sortita locum, & ab astrorum contemplatione tritum uulgarumq; nomen habet Astronomiæ. Cæterum ea non disciplina, sed omnis rectæ disciplinæ corruptela & labes, quæ ex astrorum aspectu atque speculatione, rerum futurarum (quæ nostro subsunt arbitrio, & incertos habent euentus) sibi prænostica atque præsagia ementitur, non scientia est, sed fallacia, officinaq; mendacij, & errorum omnium colluuies atque sentina. Inducit enim fatalem necessitatem, cuiq; homini ab ipsa natiuitatis hora, quid nam acturus sit, aut passurus, quanto uicturus tempore, quo mortis genere interiturus destinantem, & omnes actus nostros ita cœlo subijcit, ut nullum libertati uoluntatis locum amplius relinquat. Quæ quidem ut honesto & præclaro uocabulo suam prætexeret fallaciam, Astrologiæ nomen impudentissimè uendicauit, superstitione scatens, & mendaci siderum interpretatione fucata, quæstum diuinatione quæritat, & uanas hominum mentes eludit, inanitq; studio tenet occupatas. Si ipsius quæris exortum, à patre mendacij, omnis erroris authore, uanitatisq; adinuenture, est inseminata curiosis hominum mentibus: sicut haruspicina, extispicina, auguria, auspicia, & cætera id genus elusionum deliramenta, quibus suos cultores improbi dæmones occupabant. Est enim hæc Astrologia his superstitiosis artibus quam proximè affinis, & proinde à sacra scriptura merito damnata, cum Hieremiæ 10. cap. dicit: Iuxta uias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum uanæ sunt. A' republica itidem gentium rectè instituta, explosa & eliminata: quoniam, ut Valerius author est, ciuitas Massilienſis omnibus qui per aliquam religionis simulationem alimenta inertiæ quærunt, clausas portas habet, mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans. Sed quæ mendacior hac siderum inspectionis superstitione? Senatus quoque Romanus (ut Idem commemorat) Chaldæos, qui fallaci siderum interpretatione mendacij quæstum sibi comparabant, urbe propellendos, censuit. Eandem prorsus improbat & damnat hoc in loco quadruplici ratione Damascenus, in literæ contextu satis clare deducta, neq; ampliorem exigente declarationem. Contra illam quinto libro de ciuitate Dei aciem impigre mouet Augustinus, eandemq; cum suis authoribus duodecim libris acutissimè confutat Mirandulanus. Vnde astra ipsa non sunt causæ omnimodæ & totæ, ortus & obitus rerum, ut hic rectè sentit author, cum præter ea sit apud nos peculiare generans aut corrumpens. Nullum tamen incommodum est, si ea fateamur causas disponentes ad huiusmodi mutationes, ut solem ad germinationem uegetantium, aut productionem fructuum. Bellorum uero astra per se causa nequaquam sunt, sed hominum animi, spontanea electione ad ea inducti. Per accidens uero & penitus impropriè causa dicerentur, quod dispositiones qualitatum inducunt aeri, quas corporibus nostris aer imprimit, ut feruorem, æstum, & cætera id genus mouentia nostros affectus. Quibus si rationis clypeo & munimento obsistimus, non possunt quicquam in nos efficere hæ inclinationes, & propensiones ad malum. Si uerò in-

curiũ ſumus & negligentes coercere hunc appetitus impetum, inualeſcet tandem, & uoluntatem in ſuas partes ſpontaneo illius conſenſu pertrahens, dominabitur rationi. Aſt ubi indomitus atque effrenis affectus, in habitum conſuetudinemq; fuerit conuerſus, rationem tametſi reclamantem ducet ad mala captiuam. Verùm hæc omnia mala, ex uoluntate non ut oportuit, oblectante, primariam ſumunt originem, illiq; ſunt duntaxat imputanda, non aſtris, non aeri, non denique corpori. Quod ſi quis iudiciariæ Aſtrologiæ aſtipulator, obiiciat de cometis, qui plerumq; portendunt interitum regum: reſpondet author exacte, cometas non eſſe ſtellas cœleſtes, aut in cœlo conſtitutas, ſed diuina ordinatione eos interdum in aere fieri ad quippiam præſagiendum, & deinde diſparere, atque reſolui. Nempe ſecundum Ariſtotelis ſententiam, exhalatione copioſa in ſupremam aeris regionem ſublata atque compacta, gignitur cometes. ubi illa exhalatio ex ignis uicinia incendium concipit, & ab halitu calido atque ſicco continuè ſurſum ducto, pabulum ſuſcipit ac alimentum. Quanto igitur tempore ipſi infernè materia ſuggeritur, durat cometes: at ubi primum illa deficit, diſſoluitur. Si quis rurſum inſurgat, obiectans, ſtellam illam magorum ad Chriſti incunabula ductricem fuiſſe ipſi fatalem, id conſtanter inficiandum eſt: quandoquidem illa ſtella non fuerit de numero ſtellarum cœleſtium, ſed à Deo primum ad hoc miniſterium in aere formata: ut luculenter oſtendit author in litera. Cuius rationibus & id accedit, quod hæc ſtella dux itineris magorum, factitia fuit & temporaria, tum primum ortum ſuum conſecuta, cum exortum eſt in tenebris lumen rectis corde, miſericors & miſerator & iuſtus Dominus, & protinus diſſoluta, poſt exhibitum magis obſequium atque famulatum. Neque iugem, continuumq; inſtar aliorum aſtrorum habebat motum, ſed progredientibus magis ferebatur per aeris tractum, ipſis uero quieſcentibus ſubſiſtebat, ut quondam nubes in umbraculum & ductum itineris deſignata populo Iſraelitico, ipſius ſequebatur iter & quietem, certa quadam alternatione. Demum interdiu ſtella illa magis conſpicua fuit, illorumq; direxit iter, quod ſtellis cœleſtibus ſolari lumine occultatis non accidit. Poſtremum, ſi amatores huius ſubdolæ uaticinatricis & fatidicæ (Aſtrologiam iudiciariam dico) à ſacris literis ſuæ impietatis præſidium aucupari conantes, inſiſtant, ſcriptum eſſe apud Ioannem cap. 8. de Iudæis Chriſtum grauiter perſequentibus, quod nemo miſit in eum manus, quia nondum uenerat hora eius, & contendant ibidem mentionem fieri de hora Chriſti fatali ab aſtris præſcripta qua mortem pateretur: nouerint id dæmonis eſſe commentum & Priſcilliani eius diſcipuli, ſectatorumq; eius, Chriſtum fato & aſtris ſubiiciẽtium, qui aſtrorum omnium conditor eſt. Neque ibi mẽtionem haberi de huiuſmodi hora fatali quam confingunt, ſed de hora diſpoſitionis & prædiffinitionis, qua decreuerat ſponte ſua pro nobis mortem perpeti, ab æterno quidem à patre, & filio, & ſpiritu ſancto paſſioni crucis eius deſtinata atque determinata. Si denique illud euangelicum ſuæ credunt impudentiæ & improbitati aſtipulari, aſſertores huius uanitatis Aſtrologicæ, quod Dominus noſter reſpondiſſe legitur ſuæ ſacratiſsimæ matri, in nuptijs interpellanti filium quod uinum non haberent cõuiuæ, ſcilicet, Quid mihi & tibi eſt mulier? nondum uenit hora mea: & ex illo uerbo contendunt, horam ſtatam & certam à ſtellarum poſitione fuiſſe præſcriptam, qua Chriſtus diuinitatis ſuæ potentiam per miracula manifeſtare inciperet: quæ quidem hora, quia ſecundum eius reſponſum nondum uenerat, non potuit ſuæ dilectiſsimæ matris petitioni tunc acquieſcere, longe ſua opinione falluntur, & à recta ſcripturæ intelligentia procul abſunt. Non enim hic uerborum Domini (quibus ſuæ matri reſpondit) ſenſus eſt, quem ipſi confingunt, blaſphemiæ & impietatis plenum. Sed quoniam ſolicita Domini mater de ſupplendo uini in nuptijs defectu, antequam inde oriretur dedecus aut ignominia coram conuiuis, accommodum miraculo tempus ſedulo nimis animo præuenire atque anticipare uiſa eſt: reſpondit illi Chriſtus, nondum opportunum aduenraſſe tempus & horam tempeſtiuam oſtendendi miraculum, cum necdum omnimoda eſſet uini penuria, per quam gloria ſuæ diuinitatis operatione miraculi plenius omnibus innoteſceret. Sed monuit matrem, tantiſper differendum eſſe quod petiuerat, quoad opportunitas commodior adeſſet, cum ſcilicet niſi uini eſſet reliquum, ut humano ad illud habendum deſtituti auxilio, cognoſcerent omnes diuina uirtute illud eſſe quæſitum, & nuptijs exhibitum. Et ſanè illa opportunitate oblata, dulciſſimæ ſuæ matri beniginer obſecutus eſt, aquamq; in uinum conuertit. Ipſa quoque prouida & prudens, intellexit ex uerbis filij petitionem ſuam non eſſe omnino reiectam, ſed ad tempus dilatam. propterea fidei & bonæ fiduciæ de filij ſui bonitate plena, quod tandem eſſet petitionem ſuam impleturus, dixit miniſtris: Quodcunq; dixerit uobis, facite. Verùm ut eorum etiam quibus non illuxit ſacræ fidei lumen, authoritate & ſententia, eliminetur prorſus hæc uanæ Aſtrologiæ impietas, audiatur Cicero in libro de Fato, ita contra fatum differens: In nobis ex naturalibus cauſis nicia naſci poſſunt, extirpari etiam & funditus tolli: ut uero is ipſe qui ad ea propenſus fuerit, à tantis uicijs auocetur, non eſt id poſitum in naturalibus cauſis, ſed in noluntate, ſtudio, diſciplina, qua tolluntur omnia. Vbi eſt igitur uis illa & poſitio ſiderum, nobis naſcentibus ineflugibilem præſcribens uitæ conditionem, ſi inſita nobis ad malum pronitas ratione corrigi poteſt? Idem quoq; paulo poſt breui ratiocinio facetè quemlibet fatorum aſſertorem conſtringit, hoc pacto Si fatum tibi eſt (inquit) ex hoc morbo conualeſcere, ſiue tu medicum adhibueris, ſiue non, conualeſces. Item ſi fatum eſt tibi non conualeſcere, ſiue medicum adhibueris, ſiue non, non conualeſces. At alterutrum, fatum eſt: medicum ergo adhibere, nihil attinet. Et eadem prorſus ratione omnis è uita tollitur

ta tollitur hominum actio, consilio & prouidentia moderanda, quæ futurum respicit. Sed de his hactenus. Deinde duo assignat author præclara documenta, à natura nobis tradita, immò totius naturæ authore & ordinatore, ex hoc quod rectissima suæ prouidentiæ lege constituerit lunam à sole illustrari debere. Primùm est, quod illo naturæ ordine instruimur ad communicandum adinuicem bona, cùm corporalia, tum spiritualia, à Deo bonorum omnium fonte nobis indulta, & ut alios faciamus benigna communicabilitate illorum etiam bonorum participes, quem admodum sol sui luminis participationem lunæ communicat. Hoc sanè tota ferè natura, nedum sol, nos edocet. Nempe luna susceptam à sole claritatem diffundit in hæc inferiora corpora. Ignis item calorem sibi natiuum propagat in proxima corpora, redditq; illa suæ caliditatis consortio sibi quantum potest similia. Obiectum etiam speculo corpus, suam protinus imaginem in illo efformat, & color omnis suam speciem in diaphano, perspicuoq; multiplicat. Ita sonus per magnũ locorum interuallum sui diffusione expanditur, & odor sua spiracula fragrantiamq; longe lateq; disseminat. Ecce quanto conatu omnia naturæ opificia eò tendunt, ut quod in se habent insitum, diffundant in extera. Ecce quanto studio omnis rerum substantia elaborat, accidentarias sibi inditas qualitates alijs ingenerare. Et id reuera in nostram damnationem sugillationemq; fit, si acceptа à Deo aut externa aut interna bona (scientiam dico, & alios ad bonum dirigendi facultatẽ) non impartiuerimus pro uiribus nostris in aliorum salutem & utilitatem. Nec ipsa solum natura, sed & ipse optimus naturæ conditor & rector terribilem nobis damnationem interminatur, si ad multiplicandum creditum talentum fuerimus segniores: exemplo serui inutilis, qui abiens, abscondit pecuniam domini sui, & fodit in terram, iussusq; est ligatis manibus & pedibus proijci in tenebras exteriores. Idem insuper commissorum nobis talentorum rationem districtè reddendam ante tremendum illud iusti iudicis tribunal, contestatur dicens: Omnis autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo, & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. Quocirca Sapiens in Prouerbijs, unumquemq; ad promptam beneuolamq; spiritualium donorum in alios communicationem rectè exhortatur, dicens: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Vbi de fontibus & aquis spiritualibus uerba facit, monetq; fluenta doctrinæ cœlitus hausta, cæteris libenter esse dispartienda. Quod se factitasse Salomon perhibet, cum præclarum sapientiæ donum à Deo se percepisse exprimeret, & in alios transfudisse, de ipsa sapientia ita loquens: Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo. Rursum scientiam animo reconditam sine transfusione in cæteros, nullius esse momenti ostendit Ecclesiasticus, cum ait: Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utrisq; Idem etiam alio loco: Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. Demum beatus Augustinus in exordio primi libri de doctrina Christiana, quàm necessarium & utile sit perceptam doctrinam alijs impendere, clarius adaperit, dicens: Omnis res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur, nondum habetur quomodo habenda est. Christus enim ait, Qui habet, dabitur ei. Dabit ergo habentibus, id est, cum benignitate utentibus eo quod acceperunt, adimplebit, atq; cumulabit quod dedit. Illi quinque, & illi septem erant panes, antequam inciperent dari esurientibus. Quod ubi fieri cœperat, cophinos & sportas satiatis tot hominum milibus impleuerunt. Sicut ergo panis ille dum frangeretur accreuit, sic ea quæ ad alios docendos iam Dominus antè præbuit, eo ipso suggerente multiplicabuntur: ut in hoc ministerio qui alijs spiritualia dispartiuntur munera, non solum nullam patiantur inopiam, sed de mirabili etiam abundantia gaudeant. Hæc ille. Alterum documentum, quod exemplo lunæ subiectæ secundum situm ipsi soli & susciptentis ab eo lumen, nobis insinuatur, est (ut monet author in litera) quod post Deum subesse debeamus ijs, qui ab eo principes super nos constituti sunt. Et idem Apostolus etiam docet ad Romanos cap. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: & reliqua, in eandem sententiam consequentia. Et Petrus apostolorum columen, primq; epistolæ secundo capite inquit: Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum: siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum. Et paulo pòst eodem loco: Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. At uerò ex eclypsi solis & lunæ, perspicuum sumit noster author deinceps in literæ contextu argumentum, illis diuinitatem non inesse. nam Deus immutabilis est, & inuertibilis. Et exinde redarguitur (inquit) amentia eorum qui creaturam adorant, utpote solem, lunam, & omnem militiam cœli, stellarumq; multitudinem. Quales sunt, quos sapientiæ 13. cap. scriptura reprehendit, quod solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Et populus Israeliticus Hieremiæ 7. cap. redarguitur, quod filij colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli: quod eiusdem prophetæ præconio cap. 44. sæpius repetitur. Huius autem impietatis immunem se fuisse, Iob contestatur cap. 31. Si uidi (inquit) solem cum fulgeret, & lunam incedentem claré: & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum. Qua tamẽ iniquitate, quondam Persæ & eis finitimi populi leguntur notati, qui ante solis exortum cateruatim in planum

campum conuenire ſoliti erant,ut ſolem orientem uiderent,& in ipſo exortu quotidie flexo poplite adorarent. Cæterum ſolem terra longe maiorem eſſe,potius quam illi æqualem, ſentiendum eſt cum aſtronomis,qui perhibent & exploratum habent, ſolem centies ſexagies ſexies terra eſſe maiorem: lunam uero,tricies nouies minorem eſſe terra. Quod uero bipedaneus nobis appareat ſol,ingens ſpacij diſtantia atque intercapedo in cauſa eſt,quæ remota omnia & procul diſtantia facit minora quàm ſint, uideri. Quia tamen maius adhuc nobis corpus ſolis quàm lunæ appareret,hinc luna ſoli é directo ſubiecta,non totum occultat ſolem, neq; obſcurat,ſed extremæ corporis ſolaris partes extra lunam prominent,ſuum ad nos lumen ſine obſtaculo transfundentes. Neque tempore ſolaris deliquij,lux intima ſoli quoquo pacto adimitur. manet enim tunc, perinde atque alias,propria & intrinſeca ſibi luce præditus. Quocirca ſolis eclipſis aliud nihil eſt, quàm ſubſtractio luminis eius à nobis,propter interpoſiti corporis lunaris obſtaculum prouenientis. Lunę uero deliquium eſt priuatio omnimoda luminis in luna,ut prorſus tenebroſa maneat,propter interpoſitionem terræ inter ſolem nobis ſubiectum,& lunam in noſtro hemiſpharrio conſtitutam. At uero lunam lumine plenam,perfectam & completam à Deo creatam eſſe, ut hic aſſerit author,par atque rationabile eſt,quemadmodum homo in perfecta ætate & corporis habitudine formatus eſt à Deo,& uegetabilia atque prima animalium indiuidua perfecta. Perfectiſsimè autem ſeſe habet luna,cum tota ſolari iubare illuſtratur,ut eſt decimaquinta. Ex quo ſubinfertau thor,quod luna in prima ſui conditione anticipauit ſolem undecim diebus. Anticipauit inquam, non tempore. nam ſimul,eodemq; tempore creata ſunt ſol & luna. Neque motu,ſimul enim cum primum condita ſunt,moueri inceperunt: ſed habitu atque diſpoſitione ſuæ collocationis. Nam ita ſe habuit luna in primo ſuo exortu,ut habere ſe nunc ſolet, decimoquinto poſt motum ſuum inchoatum die: quandoquidem pleno orbe à ſole fuit illuſtrata. Sol uero in prima ſui conditione ita affectus eſt & collocatus,ut quarto poſt ſui motus inchoationem die habere ſe ſolet, perfecto ſcilicet iam trium dierum cœli motu. Itaq; præuenit luna ipſum ſolem in ſui motus diſpoſitione atque qualitate undecim diebus. Nempe ſi à quindecim diebus illis lunaribus intelligentia eonceptis,quatuor ſubſtraxeris dies ſolares qui anteceſſerunt,relinquuntur reſidui undecim dies, quibus luna ſolem ſuo motu præuenit. Et propter huiuſmodi anticipationem in utriuſq; factam exordio,ſemper deinceps annus lunaris complectens duodecim lunæ per zodiacum reuolutiones,præuenit annum ſolarem continentem unicam ſolis ſub zodiaco completam motionem, undecim diebus. Nempe 365 dies anni ſolaris excedunt 354. dies anni lunaris,undecim dierum excremento. Porro author exactam ſequens ſuppurationem,rectè adijcit in litera,duodecim ſolis menſes habere dies 365. & diei quadrantem,hoc eſt quartam diei partem,utpote ſex horas, quæ quartam conficiunt partem diei,24. horas comp lectentis. Et cum unuſquiſque annus ſolaris ultra 365 dies ſuperaddat quadrantem diei: hinc quarto quoque anno,ex quatuor huiuſmodi excrescentibus quadrantibus,dies integra conficitur biſextilis,intercalaris & addititia,quæ apud nos in fine Februarij feſtis ſanctorum Apoſtolorum Petri & Matthiæ interſeri ſoler,& interponi. Cæterum luna ab eo tempore quo renouata eſt(ut ſingulo quoque menſe fit) habet ſui luminis incrementa indies maiora (quouſque plena fuerit & omnino illuminata) diebus quatuordecim,ſemiſſe & quadrante,ut hic dicit Damaſcenus. Semiſſe inquam,id eſt diei medietate, utpote duodecim horis, & quadrante diei, quartaq; parte,ſcilicet ſex horis. Complerum igitur luminis incrementum aſſequitur luna, in 14 diebus & 18 horis. Et tantundem temporis abſumit in ſuo decremento,luminisq; imminutione. Itaq; totum ſuum motum peragit ſpacio 29 dierum & medietatis diei,ſcilicet 11. hortarum. At 11. in 29. ducta,complent 348. quibus ſi ſex addantur dies, ex 12. dierum medietatibus collecti,colligitur numerus 354. dierum,duodecim menſibus lunaribus contentorum,annumq; lunarem conflantium. Dicitur autem luna poſt omnimodam luminis carentiã, rurſum per ſuſceptionem luminis renouata eſſe monumentum,id eſt ſignum,indicium,argumentum & ſymbolum noſtræ reſurrectionis futuræ. Nam quemadmodum luna poſt totam luminis ablationem renouatur & recreſcit,rurſumq; à ſole mutuatur ſplendorem,ita poſt interitũ & mortem carnis iterum corpora noſtra ſurrectura ſunt,& animæ uniendæ. Hanc tamen iteratam unionem,nulla poſtmodum conſequetur mors, neq; fiet amplius uitæ & mortis in nobis alternatio quemadmodum in luna uiciſsim ſplendoris & tenebricoſitatis,ſed mortalitas immortalitate erit commutata. At uero quoniam undecim diebus annus ſolaris excedit lunarem, quemadmodum modò dictum eſt,ex tribus annis ſolaribus ſumpti ter undecim illi dies,conſtituunt 33. dies,ex quibus conficitur decimus tertius menſis lunaris,tertio anno lunari adijciendus,ut quarto anno ſolari adiungatur dies biſextilis. Et adiectus ille menſis, emboliſmalis dicitur. At cum menſis lunaris continet duntaxat 29. dies & medietatem unius,ut ſupradictum eſt,ſuperſunt ex illis tribus dierum undenarijs ſupra menſem emboliſmalem,tres dies cum ſemiſſe,dimidioq; unius diei. Si enim à 33. diebus ſubduxeris 29. dies cum dimidio unius, ſuperſunt adhuc tres dies cũ medietate unius diei. Sed ram exactam ſupputationem non curauit annotare Damaſcenus. Id inſuper annotandum,authorem ad oſtendendum ſolem lunam & aſtra corruptioni ſubiacere ſuapte natura, ſicut cœlos(rametſi diuino indultu & gratia,à corruptione tanto tempore conſeruentur) hac potiſsimum uti ratione & uti,quia compoſita ſint hæc cœli luminaria,ex partibus ſcilicet ſecũdum molem di-

lem dimenſionemq; ſumptis, ut omnium ſine controuerſia eſt ſententia, & ut compluſculis uiſum eſt, compoſita itidem ſunt ex partibus ſubſtantificis, utpote actu ſubſtantiali effectiuo propriarum operationum, & potentia ſuſceptiua actus illius ſubſtantialis, & affectionum diſpoſitionũq; accidentariarum, quarum quidem partium, hæc materiæ rerum ſenſibilium, illa uero formæ earundem eſt analoga: alterius tamen ſunt ſecundum ſubſtantiam ſpeciei & naturæ, quàm ſint rerum inferiorum ſubſtantiales actus & potentiæ. Verùm id poſterius compoſitionis genus etſi rationi phyſicæ conformius ſit, quàm aſſertio eorum qui ponunt cœleſtia illa luminaria, aut ſolum eſſe actum, aut ſolam potentiam: tamen non uſquequaq; compertum eſt & exploratum. Nam ut rectè hic dicit Damaſcenus, quæ ſit eorum natura, neſcimus. Conformiter de cœlo & eius compoſitione ex partibus, ſicut de luminaribus eius eſt ſentiendum, citra temerariam tamen & pertinacem aſſertionem. quoniam ut capite præcedenti dictum eſt in litera, cœli ſubſtantiam non opus eſt ut indagemus, ignota nobis eſt. De ignis uero natura ſentientes ſecũdo loco, quod extinctus in aerem tranſmutetur, rectè de noſtro igne & conſimili loquuntur, quibus & experientia adminiculatur: quia cum fax aut tæda extinguitur, flammam in aerem cõuerti & fumum, perſpicimus. Quomodo enim intelligetur, ignis diſparere extinctus, & ſecundum ſubſtantiam manere, ut piſcis aquæ ſe immergens? cum non poſſit ab eo lux diuelli, & lucidus non poſſet nõ apparere, aut in quẽ locum rapietur recipieturq; noſtris ſubſtractus oculis? Deinde zodiaci naturam deſcribens author, dicit eundem in duodecim diuiſiones eſſe ſectum, id eſt in duodecim partes æquas, quarum unaquæq; uocatur ſignum zodiaci, aliquo animalis nomine inſignitum. Vnumquodq; autem ſignorum ſecatur in triginta gradus, quas hic partes uocat. At n. dictis in 30. protinus conſurgit numerus 360. Continet igitur zodiacus in longitudine 360 partes graduales. Et cũ continuè una eius medietas ſit ſuper noſtrum hemiſphærium, & altera ſub eo, id zodiaci quod eſt ſupra nos, continet 180. partes, medietatem ſcilicet 360. partium. Illud uerò zodiaci quod nobis ſubiectum eſt, & ſub noſtro horizonte conſtitutum, tantundem continet earum partium. Deinceps author in litera ſecundum aſtronomorum determinationem aſſignatas planetis domos explicat, quas Ptolemæus in prima parte quadripartiti, cap. 18. & Alchabitius in ſuo libello Iſagogico, differentia prima, latius declarant. Eorum ſententiam hic paucis (ut præſens locus non omnino ſit legentibus obſcurus) afferremus. In primis domus planetarum nihil aliud ſunt, ſecundum eorum placita, quàm certę cœli partes, talem reſpectum habitudinemq; habentes ad hanc uel illam terræ partẽ. Vnumquemque autem planetam in hoc uel illo ſigno collocant, tanquam domo ſua, quod illius proprietati aut uirtuti propius reſponder, & uicinius aſſimilatur. Vnde quia inter duodecim ſigna zodiaci duo ſunt ſeptentrionalia, uertici capitis noſtri maximè omnium propinqua, & idcirco calorem generantia, ſcilicet cancer & leo, idcirco illa aſſignant domos duobus præcipuis cœli luminaribus. Leonem quidem, quia maſculum eſt ſignum & maioris uirtutis, ſoli; cancrum uerò, quia imbecillius eſt ſignum, atq; (ut ipſorum utar uerbis) fœmininum, & minus ualidum, lunæ. Quoniam autem ſaturnus ſecundum ipſorum poſitionem eſt natura frigidus, & eius cœlum remotius eſt atq; diſtantius à duobus primarijs luminaribus, ſole & luna, illi duo ſigna pro domo deſignant quæ ſunt cancro & leoni contrapoſita, ſcilicet capricornum & aquarium, quod ambo frigida ſint & hyemalia. At uerò quia iupiter conditionis eſt temperatæ, & ſub ſaturni ſphæra fertur, duo ſigna quæ iuxta capricornum & aquarium locantur, illi pro domo attribuuntur, ſcilicet ſagittarius & piſces, quod uentos procreent & res ad ortum deducant. Nempe ſagittarius immediatè præcedit capricornum, piſces uerò aquarium ſequuntur. Deinde quia mars natura deſiccat, & eius ſphæra ſub iouis orbe uoluitur, duo ſigna ad domum iouis proximè poſita pro domo illi aſſignarunt, ſcilicet arietem & ſcorpium. Sequitur enim aries continuò ſignum piſcium, & ſcorpius ſagittarium, unà cum piſcibus iouis domũ proximè antecedit. Rurſum quoniam uenus eſt temperatæ naturæ, & eius ſphæra ſub cœlo martis circumuoluitur, duo illi pro domo determinarunt ſigna, quæ ad martis habitacula ſine interſtitio ponuntur, ſcilicet taurum & libram, ea potiſſimum ratione, quod res ipſas ad uegetationem, germinationemq; producit. Sequitur enim taurus arietem, & libra ſcorpium ueſtigiò præcedit. Demum quoniam ex erraticis ſtellis mercurius ſolus ſupereſt, qui à ſole nunquam ultra unius ſigni ſpacium abſcedit, & ſub alijs uehitur planetis, deſignata ſunt illi pro ſuo domicilio duo ſigna reſidua, quæ iuxta luminarium domos iocantur, ſcilicet gemini & uirgo. Præcedunt enim gemini cæterum, & uirgo leonem proximè conſequitur. Cæterum altitudines planetarum, ſiue exaltationes, dicuntur illa ſigna, in quibus planetæ plus uirium obtinent & efficaciæ. De ipſis diffuſè differunt Ptolemæus in prima parte Quadripartiti, cap. 20. & Alchabitius in ſuo Introductorio libro, differentia prima. Quorum hæc eſt ſentẽtia, Sol cum eſt in ariete, fertur ad medietatem zodiaci altiorem & ſeptentrionalem, & tunc dies incipiunt augeri ſupra noctes, & calor illorum increſcere: idcirco aries eſt altitudo ſolis, & libra propter oppoſitas cauſas, eius caſus. Quoniam autem ſaturnus eſt ipſi ſoli, cõplexione diſpoſitionemq; naturali oppoſitus, quod frigidæ ſit naturæ, quoniã ubi creſcit calor, minuitur frigus, & eduerſo: Ideo libra eſt altitudo ſaturni, & aries eius decidentia. At uero cum luna coniungitur ſoli, in ariete incipit lumen eius primo apparere in tauro, proinde taurus eſt altitudo lunæ, & ſcorpius illi oppoſitus, ipſius caſus. Rurſum iupiter (ut aiũt) producit uentos ſeptentrionales, cancer aũt ſignum

ἀὴρ τὸ φῶς κίνησις, ἀλλ' ἕλκει τις ὄψιν ἰσία ἀ φωτός. ἄνεμος δέ ἐστι πίνησις ἀέρος. ἄνεμος δέ ἐστι, βούλεται ἀέρος ἢ ὧν τόπων ἀφ' ἑαυτῶν, ὧν ἂν ἐπιτηδείως ἔχωσι πρὸς τὴν ἐπιφορὰν τῶν ἀνέμων. κινεῖται δὲ ὁ τόπος ἢ ἀέρος ἐστί. τόπος γάρ ἐστιν ἑκάστου σώματος, ἐν τούτῳ πρώτως· τίνες δὲ πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν οἱ τόποι τῶν σωμάτων, ἐὰν μὴ ἀέρες εἶσιν οἱ τόποι διάφοροι, ὅθεν ἡ ἀέρος γίνεται πίνησις, ἀφ' ὧν καὶ οἱ ἄνεμοι τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι. διάφορα δέ εἰσι πάντες εἰσί. φασί τινες τὸν ἀέρα σβέσιν πυρός, ἐν ἀπομὲν ὕδατος θερμαινόμενον. ἔστι γοῦν ὁ ἀὴρ κατὰ μὲν τὴν οἰκείαν φύσιν, θερμός. ψυχρὸς δέ, τῇ γειτνιάσει τῇ πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ τὴν γῆν, ὡς τὰ μὲν κάτω μέρη αὐτοῦ ψυχρὰ εἶναι, τὰ δὲ ἄνω θερμά.

ΠΕΡΙ ΑΝΕΜΩΝ. κς.

Ἄνεμοι γίνονται ἀπὸ ἀνατολῆς θρινίας, καικίας, ὁ δὲ μέσος. ἀπὸ ἀνατολῆς ἰσημερινῆς, ἀπηλιώτης. ἀπὸ ἀνατολῆς χειμερινῆς, εὖρος. ἀπὸ μέσης χειμερινῆς, λίψ. ἀπὸ μέσης ἰσημερινῆς, ζέφυρος. ἀπὸ μέσης θερινῆς, ἀργέστης, ὅταν ὀλυμπίας, ὁ καὶ ἰάπυξ, καὶ ἀργέστης. ἀπὸ νότου, καὶ ἀπαρκτίας, αὐτανίοντες ἀλλήλοις. ἔστι δὲ μέσος ἀπαρκτίας καὶ καικίας, βορέας. δύσις δὲ καὶ νότου μέσος, φοῖνιξ, ὁ καλούμενος εὐρόνοτος. μέσος δὲ νότου καὶ λιβός, λιβονότος, ὁ καὶ λιβόνοτος. μέσος δὲ ἀπαρκτίας καὶ ἀργέστου, θρασκίας, ὅταν κρὶς ὑπὸ τῶν πολλῶν ὀνομαζόμενος. ἴδια δὲ οἰκεῖ τὰ πρῶτα, κατ' ἀπηλιώτην, ἐκκλησιαστί. κατ' εὖρον, ἰνδικοί. καὶ φοίνικες, ἐρυθρὰ θάλασσα, καὶ αἰθιοπία. καὶ λιβόνοτον, οἱ ὑπὲρ σύρτιν γεγάμαντες. καὶ λίβα, αἰθίοπες, καὶ οἱ λυσιτανοὶ ὑπερβόρειοι. καὶ ζέφυρον, κίλικες, καὶ ἀρχαὶ λιβύης, καὶ δύσπους. καὶ ἀργέστην, ἰβηρία, ἡ νῦν ἱσπανία. καὶ ὁ θρασκίαν, κελτοὶ καὶ τὰ ὅμορα. καὶ τὰ ἀπαρκτίαν, οἱ ὑπὲρ τὴν θρᾴκην σκύθαι. καὶ βορέαν, πόντος, μαιῶτις, καὶ σαρμάται. κατὰ καικίαν, κασπία θάλασσα, καὶ σάκαι.

& in seipso aerem lumen possidere, sed aliam esse substantiã unde lumẽ sit. Ventus autem est motio aeris & locus eius in aere est. Est enim cuiusq; corporis locus, eius continentia. ~~quid autem huiusmodi corpora, nisi aer~~? Sunt autem loci differentes, unde sit huiusmodi aeris motio, ex quibus & uenti suas denominationes habent: & sunt uniuersi duodecim. Sunt qui aiunt, aerẽ ignis extinctionem esse, aut uaporẽ aquę calefactę. Sed reuera aer suapte natura calidus est. frigefit autem eius ad terram & aquam uicinitate. & ut eius imæ partes frigidæ sunt: ita & summæ, calidæ. Ventus est multitudo exhalationis calidæ & siccæ, mota circa terram. Et uenti spirant ab exortu æstiuo, cæcias & meses: ab exortu æquinoctiali, subsolanus: ab exortu hyemali, eurus: ab occasu hyemali, libs: ab occasu æquinoctiali, zephyrus: ab occasu æstiuo, argestes, olympion, & iapyx. Deinde auster & aquilo, ex opposito flantes ab inuicẽ. Medius aquilonis et cęciæ, boreas est: medius euri & austri, phœnix, qui & uocatur euroauster: medius autẽ austri & libis, liboauster & leucinotus: medius aquilonis & argestę, thrascias, siue circius. et à uicinis sic nominãtur. Sunt igitur omnes duodecim, quorum descriptio est huiusmodi. Orientis æquinoctialis, subsolanus: orientis æstiui, cæcias: orientis hyemalis, eurus: mediꝰ, euroauster, boreas. aquilo ab ursa flat, auster à meridie: mediꝰ, thrascias, liboauster, libs: ab occidente æstiuo, argestes: ab occidẽte hyemali, iapyx et olympiõ. Præterea est & ab occidente æquinoctiali, zephyrus. Gentes uero secundũ uentos habitãt regiones: ad subsolanum, Bactriani: ad eurum, Indi: ad phœnicem, Rubrum mare & Aethiopia: ad liboaustrum, Garamantes, qui sunt supra Syrtin: ad liben, Aethiopes, & occidentales Mauri: ad zephyrum, Columnæ, & Líbyæ principium & Europæ: ad argestem, Iberia, quæ nunc Hispania: ad thrasciam, Celtæ & confinia: ad aquilonem, Scythæ super Thraciam: ad Boream, Pontus, Mæotis, & Sarmatæ: ad cæciam, Caspium mare, & Saces.

COMMENTARIVS.

AEris proprietates & qualitates hic elucidans autor, dicit inprimis ipsum esse elementum subtilissimum. Quod quidem non de simpliciter subtilissimo. & absolutè intelligendum est, cum ignis elementaris sit aere subtilior, rarior & tenuior, sed de subtilissimo inter ea quæ apud nos sunt elementa, & nostro usui accõmodata. Est enim aer subtilior terra, aqua & igne nostro domestico. Dicitur & aer grauior igne, id est minus leuis, secundum minus propriam comparatiui nominis acceptionem. Nam aer purus & elementaris nihil in se continet grauitatis, sed minorem ignesortitur leuitatem, ut ex philosophia naturali cõpertum est: ex qua etiam cæteræ eius conditiones hic enumeratæ, satis innotescunt, & potissimum ratio motus eius naturalis.

extremis(quibus proximè interiectus est)id nomen mutuatus, qui & consimili ratione leucinotus dicitur,ex utriusq; græci nominis dictorũ uentorum compositione. Trascias autem uentus est inter occasum æstiuum & septentrionẽ collocatus,qui ab alijs etiam thraſceas nuncupatur: à nonnullis item eidem circius dicitur,à turbine & uergitine,quod in circũ res agat & uoluat: ita appellatus,quoniam nulli est uiolentia inferior.hic Narbonensi prouinciæ ita peculiaris esse traditur ab autoribus,ut ultra illũ terræ tractum se non protendat.Itaq; omnes uenti supradicti,sunt duodecim,nõ quidem secundũ nominum prius positorũ numerũ sumpti,cum longè plura quàm duodecim posita sint uentorũ nomina,sed secundũ situm & collocationem partium cœli cõnumerati. Siquidem cõstituti sunt tres à triplici exortu deducti,& totidem ab occasu trifariã distincto, unus meridionalis,unus septentrionalis,unus inter septentrionẽ & exortũ æstiuum medius,unus inter exortum hyemalẽ & meridiem positus,unus item inter occasum hyemalẽ & meridiem locatus,& denicq; unus inter occasum æstiuũ & septentrionẽ situs.Hæc autẽ omnia ex Sipontino latius agnoscuntur. Populorũm identidẽ in litera nominatorũ,habitantium regiones à quibus ortũ ducunt uenti,non negligenda est descriptio:Bactriani quidem populi sunt Asiæ iuxta orientẽ.eorum regio Bactriana dicitur,aut Bactra,orum. Indi, populi eoi atq; orientales. eorum regio India,ab Indo loci fluuio denominatur. Rubrũ mare atq; Erithreum,iuxta Aegyptũ est,Africæ cõterminum, cui adiacet Aethiopia Libyca.Garamãtes,populi extremi Libyæ,Psillis finitimi,efferis ac barbaris moribus insignes.Syrtis locus est in mari Libyco,nauibus exitialis ac pernicioſus.Aethiopes,occidentalesq; Mauri,occiduam terræ partẽ habitant,& extremos Hispaniæ fines tenent. Columnæ Herculeæ apud Gades sunt,& in ultima plaga,quas Hercules ut sui terrestris itineris metas, fixisse refertur. Libya,Africæ pars est.Europa,tertia pars terræ habitabilis,ad occidentẽ deuergens. Iberia,Hispania,ab Ibero fluuio sic cognominata.Celtæ,populi Hispaniæ cõtermini,à quibus & Ibero fluuio loci,nomen sortiti sunt Celtiberi Hispaniæ populi. Scythæ sunt Scythicæ regionis incolæ,quæ ad ursam,partemq; cœli borealem decumbit,perpetuo gelu rigens. Thracia,Scythiæ finitima est.Pontus,mare Scythiæ,ad Tenedum usq; se protendens. Mæotis, Scytharum maxima palus. Sarmatæ, siue Sauromatæ,populi Scythiæ,plaustris totam suppellectilem circumuehentes,solitudinesq; pro domibus habitantes.lacte equino interdum & sanguine uruntur in ponim, & immanitate sunt nominatissimi. Mare Caspium,ad orientem situm est iuxta Hyrcaniã.Saches (quos Ptolemæus & Strabo Sachas nominant) populi sunt orientales ultra mare Caspium, Sogdianis contermini,qui nec urbes nec uicos habere perhibentur, sed nemora & specus habitare, insuper & sagittas iaculandi arte peritissimi esse memorantur.

ΠΕΡΙ ΥΔΑΤΩΝ. κλ.

ΚΑΙ τὸ ὕδωρ δὲ, ἓν ὂν τῶν στοιχείων ὂν τετάρτων ὄν, πόιημα θεῦ κάλλιστον. ὕδωρ δὲ στοιχεῖον ὑγρόν τε καὶ ψυχρόν, βαρύ τε καὶ κατωφορὲς, ὐδιάχυτον. τότε δὲ μὲν μονὸν ἡ θέα γραφὴ λέγουσι, καὶ σκότος ἐπάνω ἦν ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ἄβυσσος δὲ ἐστὶν ὕδατι πολὺ, ὅ ἐστιν ἀκατάληπτον ἀνθρώποις. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ ὑπὸ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπεπόλαζε. καὶ πρῶτον μὲν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ στερέωμα, διαχωρίζον ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τὸ στερέωμα τοῦ, καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος. ἐν ᾧ δὲ μέσον ἐστὶ τῆς ἀβύσσου τὸν ὑδάτων ἱστερώθη, ὡς λειτουργικῷ πεπτάγματι. ὅθεν καὶ στέρεωμα ἔπεγε ὁ θεὸς γενέσθαι, καὶ ἐγένετο. τὸν δὲ χρόνον ἐπάνω τοῦ στερεώματος ὕδωρ ὁ θεὸς ἀπέθετο; διὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ αὐθεντικοῦ θερμοτάτου ἐκπαυσιν. ὑβίως γὰρ μετὰ τὸ στέρεωμα, ὁ αἰθὴρ ὑφάπλωται. ἐν ᾧ ὁ ἥλιος δὲ σὺν τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς ἄστροις, ἐν ᾧ δὲ στερεώματι εἰσί. καὶ εἰ μὴ ἐπέκειτο ὕδωρ, ἐφλέχθη ἂν ὑπὸ θερμῆς τὸ στέρεωμα.

DE AQVA. Cap. IX.

EST autem aqua unum quatuor elementorũ,optima Dei factura.Aqua elementum est humidum & frigidũ, graue,& deorsum mobile, & diffundi facilimum.cuius meminit diuina scriptura dicens:Et tenebræ erant super abyssum,& spiritus Dei ferebatur super aquam. Abyssus enim nihil aliud est, nisi aqua plurima, cuius finis incomprehensibilis sit hominibus. In principio igitur aqua super omnem terram effundebatur. Et primum quidem fecit Deus firmamentũ, dirimens per medium aquam quæ erat super firmamentum,ab ea quæ infra firmamentum.In medio enim abyssi imperio Domini factum est firmamentum.unde & dixit Deus:Fiat firmamentum, & factum est. Cuius autem gratia locauit super firmamentum aquam Deus? propter solis & ætheris calorem feruentissimum. Nam mox post firmamentum subducitur æther,sol autem cum luna & astris in firmamento sunt. Et nisi superlocata esset aqua, existimãdum est, & ab illo ingenti feruore iam cõflagrasse firmamentum, abijssæq; in flammas.

Deindè

Deinde præcepit Deus, ut congregarentur aquæ in unam cõgregationem, & dicendo in unam congregationem, non significat in loco uno illas congregasse: (nam uides ut postea dicat, & consistentias aquarum uocauit maria) sed secundũ seipsas à terra separaras simul factas esse aquas, ostendit hic sermo. Congregatæ sunt igitur aquæ in cõgregationes suas, & apparuit arida. Hinc sunt duo maria quæ circundant Aegyptum: ipsa enim media inter duo maria iacet. Cõstituti sunt & diuersi pelagi, montes, insulas, scopulos, portus, uarios sinus continentes, littoraq; & actas. Littus arenosum dicitur, actæ uerò saxosa littora, proximè profunda, in ipso statim principio profunditatem habentia. Similiter autem & ad orientem est mare, quod dicitur Indicum. est & boreũ, quod dicitur Caspium. Sed & stagna hinc congregata sunt. Est & Oceanus, ut fluuius quidã circundans totam terram. de quo mihi dixisse uidetur diuina scriptura, quod fluuius procedit de Paradiso, potabilem ac dulcem aquã habens. hic aquam præbet omni mari, perseuerans & indemutabilis manens. Fit autem salsum mare sole semper, & alijs (ut siphões quidã) quod subtilissimum est attrahentibus: unde & nubes consistunt, & nubes gignuntur dulci euaporata aqua. Hic Oceanus in quatuor principia, id est in quatuor flumina diuiditur. Nomen uni Phison, hic est Ganges Indicus: & nomen secundo Geon, ille est Nilus ab Aethiopia in Aegyptum descendens: & nomẽ tertio Tigris, nomẽ uerò quarto Euphrares. Sũt autẽ alij plurimi & maximi fluuij, quorum hi quidem in mare uanescunt, illi uerò in terra consumuntur. Vnde & tota terra porosa est, antrosa, ueluti quasdam uenas habens, per quas ex mari susciens aquas, fontes perficit. Ad qualitatem igitur terræ & fontium aqua fit, percolatur, & depuratur per terram marina aqua, & sic dulcorascit. Si autẽ locus unde fons redditur, fuerit aut amarus, aut salsuginosus, & ad naturã terræ fons educitur. Angustata enim frequenter aqua, & ui erumpẽs, calescit: & hinc natiuæ & per se calidæ reddũtur aquæ.

Diuino

τοῦ ἐν θεῷ πρωτεύματι, καὶ λόματα φ τῇ γῇ γεγόνασιν. καὶ ὅτως αἱ τῆς συναγωγὰς εἰς ἓν συνήχθησαν τὰ ὕδατα. φ τότε ὄρη γεγόνασι. πρώτῳ τοίνυν τοῦ ὕδατος προέταξεν ὁ θεὸς ἄγαγεῖν ψυχὴν ζῶσαν. ἐπειδὴ ἔμελλε δ' ὕδατος καὶ φ ἀρχῆς πορεύεσθαι τοῖς ὕδασιν ἁγίου πνεύματος, εἰκότως καινίζει τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἔφη Βασίλειος. ἤγαγε δὲ ζῶα μικρὰ καὶ μεγάλα, κήτη καὶ δράκοντας, ἰχθύας φ τοῖς ὕδασιν ἑρπετὰ, καὶ πτηνὰ πτερωτὰ. διὰ δὴ τετραπλοῦν σωμάτων τό, τε ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ ὁ ἀὴρ. ἐξ ὑδάτων μὲν γὰρ τοῦτα γέγονεν. φ τῇ γῇ δὲ στερέβα, καὶ φ ἀέρι ἅπαντ. κάλλιστον δὲ στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, καὶ πολυχρήστον, καὶ ῥύπτε καθαρτικόν, ὐ μόνον μὲν σωματικοῦ, καὶ ψυχικῶν δὲ, ὐ πρὸς λάβοι τῶν χάριν τοῦ πνεύματος.

Diuino igitur iussu concauitates in terra factæ sunt, & sic in congregationes suas conueniunt aquæ, hinc etiam & montes facti sunt. In principio igitur præcepit Deus aquæ, ut educeret animam uiuentem, quia debebat per aquã & spiritum sanctum (qui à principio ferebatur super aquas) renouare hominem. Hoc profectò diuinus asseruit Basilius. Eduxit ergo animalia pusilla & magna, cetæ, dracones, pisces aquarum reptilia, & uolatilia pennata. Per uolatilia igitur conspirant & coniunguntur aqua, terra, & aer. nam ex aquis illa prodierunt, & in terra diuersantur, & in aere uolant. Optimum ergo elementum, aqua, & plurimo usui accommodum, sordis purgatiuum, non modo corporis, sed & animæ, modo spiritus sancti gratiam assumpserit.

COMMENTARIVS.

DE aqua tertio elemento pertractationem hic faciens autor, & eius proprietates discutiens, adducit inter cætera rationẽ, quare Deus locauit aquã super firmamentũ. ut illius (inquit) refrigerio & temperamento conseruaretur ipsum firmamentũ, ne ignis & solis seruore amburetur. Verùm hæc ratio non ipsius uidetur autoris, sed ponus antiquorũ, existimantium cœlum caliditatem susc ipere posse & aduſtionẽ, quorum sententiã hic affert, nec physicæ disciplinæ, nec ueritati satis consonã. Cùm enim cœlum nõ sit subiectũ alterationi qualitatum elementarium, nec eas recipere natum, quo pacto existimauerit rectè quispiam, ipsum aut ab igne proximè subiecto, aut à sole & astris, æstum & feruorẽ susc ipere posse, quo ipsius timeatur cõflagratio? quemadmodum ferunt poetæ, Phaetontem paterni currus temerarũ aurigam, recto calle expeditũ, totam fermè cœli machinam pariter & terræ exusisse. Insuper aquæ illæ super cœlos collocatę nõ putantur esse elementares, & similis naturæ cum aquis nostri orbis, mobiles scilicet, diffluentes & frigidę, ut suã frigiditate temperent æstum solis & astrorũ, sed prorsus alterius generis & cœlestis, ab algore, grauitate, & cæteris naturalium rerũ qualitatibus pœnitus alienæ. Quemadmodũ inquit Beda: Qui infra cœlum ligat aquas ad tempus, uaporibus nubium retentas, potest etiã supra cœli sphæram non uaporabili tenuitate, sed glaciali soliditate aquas susp ẽdere ne labãtur. Verùm de hisce aquis sexto cap. huius libri latior habitus est sermo. Nos igitur quod super cœlos sunt aquæ, diuina scriptura docente, indubitatũ habemus. Quales autẽ sint illæ, & quam ob causam ibidẽ constitutæ, solus nouit rerum conditor, qui suum cuiq; designauit usum, neq; quicquam ociosum aut frustra deduxit ad ortum. Deinde autor exponens unde maria & flumina suã sumant originem, dicit in litera, hinc sunt duo maria, quæ circundant Aegyptum: hinc inquã, id est ex hac congregatione aquarum facta in unum locũ Dei imperio, cum apparuit arida, postquã aqua totam operuerat terram. Sunt autem illa duo maria (ut antiqua innuit traductio) quibus clauditur Aegyptus, mare mediterraneum & rubrũ. Sunt & alia maria à regionibus quas perlabuntur nomen sortita, ut Hispani cum, Libycum, Gallicũ, Germanicum, Britannicũ, & ita de cæteris passim occurrentibus. De Oceano uerò subiungit, quod fluuius sit circundãs totã terram, de quo scriptura intelligi debere uidetur, cum inquit, quod fluuius processit de paradiso. Enimuero si oceanus pro mari sumatur totã terram complectente, ut ferè apud omnes autores, non uidetur is esse fluuius qui Geneseos secundo scribitur egredi de paradiso uoluptatis: longè enim aliud est mare, & aliud fluuius. Adde quod antequam dicit Deus plãtasse paradisum uoluptatis, ex quo emanat is fluuius, cuius meminit scriptura Genes. 2. capite iam aquas in unum locum iusserat congregari, in secundo scilicet diei opere & congregationes aquarum appellauit maria, ut dicitur cap. 1. Fuit igitur oceanus & mare totam ambiens terram, antequam esset fluuius ille egrediens. Demùm fluuius ille ex paradiso scaturiẽs, dulcem cõtinet aquam & potabilẽ, ut manifestant quatuor ab ipso prodeuntia flumina. Quo igitur modo is fluuius idem mari fuerit, aut ei principium administrauerit, quod salsuginosum est, & amaricatum? Et planè Aristoteles eos improbat, qui putant fluuios præstitisse mari principium, quod hoc falsum sit, illi uerò dulces atque suaues. Identidem & antiquos hanc falsedinis maris causam assignantes, quod sol è mari dulce, potabileq; sustulerit, & in uapores conuerterit, qui deinde in nubem concrescunt, relicto eo in maris alueo quod terrestre, feculentum & densum est, Aristoteles in Meteoris confutat hac ratione: Quanta multitudo uaporum sursum tollitur

tollitur à mari, concrescitq; in nubes, tanta rursum cadit deorsum, nubibus in pluuiam resolutis. At restituta æquali dulcis aquę multitudine, mare non est dulce, sed amarum. Igitur propter aquæ dulcis remotionem, non erat prius factum amarum. Deinde aliam eodem loco assignat Aristoteles salsedinis maris causam, philosophię naturali magis consentaneam, ob exhalationis scilicet terrestris è fundo maris sublatæ frequentem per mare transitum. Dicuntur autem siphones (quo uocabulo utitur hic litera) canales, tubi, fistulæq;, per quas urgente spiritu aqua uel alius liquor emittitur, à sono decurrentis per angustum aquæ sic dicti. Quales sunt in fontibus manu fabrefactis, in quibus sunt huiusmodi linguæ plures prominentes, & aquas plurifariã euomentes. Inde siphun culus diminutiuum deducitur, quod accipitur pro exigua fistula ex ære uel marmore alia'ue materia, per quam aqua exilit è fonte. Cùm deinceps ait Damascenus, terram antrosam & porosam ueluti quasdam uenas habere, per quas ex mari suscipiens aquas, fontes perficit: uidetur eo loco cum antiquis sentire, dicentibus fontes è mari suam originem suscipere, aqua maris per occultos terræ meatus longo deducta tractu, ac demum erumpente ubi fontium conspicitur principium. Verum hanc sententiam refellit dulcedo fontium, quæ ex aqua amarore infecta & salsugine, haud quaquam ducere potest originem. Neq; id obiectionem soluit, aquam maris transitu per terram facto amisisse salsedinem, & in dulcedinẽ permutatã. Nam terra potius aquas dulces, reddit amaras & salsas, ob permixtas illis terrestres exhalationes. quo igitur pacto auferet salsedinem, & dulces efficiet aquas? Proinde probanda magis est Aristotelis sententia, fontes ex aere in terræ concauitatibus suscepto, conuersoq; in aquam, gigni, & collectam in terræ receptaculis, scaturigine tandem erumpere. Verùm hæc omnia physicam potius desiderant operam, quàm theologicam exquirant indaginem, & ex philosophiæ naturalis proloquijs ac theorematibus facilè dinosci poterunt: quocirca nõ est ipsis diutius immorandum. Postremum mysticam aperiens intelligentiam, & mysteriũ huius loci scripturæ, quod spiritus Domini ferebatur super aquas, & exinde Dei præcepto educta sunt uiuentia, pisces & aues, subnectit autor in litera: Hoc profecto diuinus asseruit Basilius. hoc inquam, quod modo dictum est, scilicet spiritum Domini aquas in mundi initio confouisse, & ex aquis eductam animalium uitam, ut id esset symbolum designatiuumq;, in salutaris lauacri & baptismi mysterio, spiritum sanctum aquæ ministerio regeneraturum animas, quæ ex aqua & spiritu sancto renatæ, spiritualem assumant uitam. Cuius quidem aquæ baptismalis præconia & mysteria, beatus Hieronymus diffusè pertractat in epistola ad Oceanum de unius uxoris uiro, referens idipsum quod hic ex Basilio adducitur. Denicq; aqua hic ab autore dicitur optimum elementum, non naturæ quidem dignitate, cum ignis & aer ipsam perfectione longè accedant: sed usus ac officij accommodatione, quod ad plures usus humanos quàm aliud quoduis elementum conducat. sicut ab Aristotele manus dicitur eandem ob causam organum organorum, quod omniartifex est, & cuiusuis artis exerceat ac moliatur opus.

ΠΕΡΙ ΠΕΛΑΓΩΝ. κε'.

Etiam hoc caput nunc primũ latinè uersum editur.

Ἀναδέχεται τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἤλλαττόντος, λέγω δὲ ἐς Ἄβυδον καὶ στόμα. εἶτα ὁ Προποντὶς, λήγοντα εἰς Χαλκηδόνα καὶ Βυζάντιον. ἔνθα τὰ στενὰ, ἀφ' ὧν ὁ πόντος ἄρχεται. εἶτα ὁ Μαιώτις λίμνη. πάλιν δ' ἀπ' ἀρχῆς Συρτώτης, καὶ Λιβυκὸς, ἰβηρικὸν, τὸ ἀπὸ στηλῶν εἰς πυρηνῶν τὸ ὄρος. λιγυστικὸν δὲ, τὸ ἕως ἄν τυῤῥηνίας πόρατων. σαρδόνιον δ', τὸ ὑπὲρ τῶν σαρδῶν, νοτιοπρὸς τῶν λιβύων λέγω. τυῤῥηνικὸν δὲ, τὸ μέχρι σικελίας λῆγον, ἀφ' ὁμίλου ἀπὸ ἄν λιγυστικῆς ἄκρου. εἶτα λιβυκὸν, εἶτα αἰγυπτιακὸν, καὶ σικελικὸν, καὶ ἰόνιον, καὶ ἀδριατικὸν, τὸ ἀναπεχυμένον ἐκ τοῦ σικελικοῦ πελάγους, ὃν καλοῦσι κορινθιακὸν κόλπον, ἢ τοῦ ἀλκυονίδα θάλασσαν. τὸ δὲ σαρωνικὸν καὶ σκυλλαῖον πορευόμενον πέλαγος, σαρωνικὸν, εἶτα μυρτῷον, καὶ ἰκάριον. ἐν ᾧ κεῖται Ἄνδρος καὶ Κύθνος. εἶτα καρπάθιον, καὶ παμφύλιον, καὶ αἰγύπτιον. ὑπὲρ δὲ τὸ ἰκάριον ἐξῆς ἀνάκειται τὸ αἰγαῖον. ἔστι δὲ ὁ Συρτώτης παράπλους, ἀπὸ τανάιδος

DE MARIBVS, SIVE PELAGIS. Cap. XXV.

EXcipit Aegæum mare Hellespontus, ad Abydum & Sestũ se finiens, Postea Propontis, finiens se ad Chalcidonem & Byzantium, illic angustiæ sunt à quibus Pontus initium suũ habet. Postea Mæotis palus. Rursus autem ab initio Europæ & Libyæ, Ibericum, quod à columnis ad Pyrenæum montem usq; se protendit. Ligusticum uerò ad Tyrrheniæ usq; fines. Sardinium uerò, quod suprà Sardiniam, Libyam uersus deorsum uergit. Tyrrhenum autem, quod facto initio à Liguſticæ extremitatibus, ad Siciliam usq; se extendit. Postea Libycum, postea Creticũ, & Siculum, & Ioniũ, & Adriaticũ, quod ex Siculo pelago effunditur, quẽ sinũ Corinthiacũ siue Alcyonium mare uocant. Quod uerò Sunio & Scyllæo incluſum est mare, Saronicũ dicitur. Postea Myrtoum & Icariũ, in quo & Cyclades sunt. Postea Carpathiũ, & Pamphylium, & Aegyptiacum. Supra uerò Icarium continuæ Agæum alluit. Est autem Europæ nauigatio à Tanais fluminis

ποταμῶ ἐκβολῶν, ἕως ἡρακλείας στηλῶν, στάδια ςβψλ β. ἀπὸ δὲ λιβύης ἀκρωτηρίου μέχρι τοῦ μυστρου κανωβικοῦ, στάδια βθσν β. ἀπὸ δὲ ἀσίας ἀκρωτηρίου κανώβου, ἕως τανάϊδος ποταμοῦ μυριάδων κόλπων ὁ παράπλους, στάδια δ ρ ι α. ὅλη δὲ παράλιος σὺν κόλποις ἐστὶ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, στάδια ι γ θ ο β.

fluminis ostijs ad Herculis usq; columnas stadiorum 609709. Libyæ ucrò à Tinge ad Canobicum usq; ostium stadia 209252. Asiæ denicq; usq; ad Tanaim fluuium cum sinibus annauigatio stadiorũ 411. Littus unà cum sinubus nobis inhabitati orbis stadia 1309072.

ΠΕΡΙ ΓΗΣ, ΚΑΙ ΤΩΝ ἐξ αὐτῆς. κβ.

DE TERRA, ET IIS QVAE ex ea sunt. Cap. X.

Ἡ γῆ μὲν δὴ τεσσάρων στοιχείων ὄντων ξηρόν τε καὶ ψυχρόν, καὶ βαρὺ, καὶ ἀκίνητον, ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὴ πρώτη ἡμέρᾳ παρηγμένον. ἐν ἀρχῇ γάρ φησιν ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. ἃς τὴν ἕδραν, καὶ τὴν βάσιν, ὀλίγοι ἀνθρώπων εἰπεῖν διεδύνηται. οἱ μὲν γὰρ ὕδατι ὑλάτων φασὶν ἠδρᾶσθαι, καὶ πεπῆχθαι αὐτὴν, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Δαβὶδ· ὁ τὸν στερεώσαντα τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀέρος. ἄλλοι δέ φασιν· ὁ ἱδράσας τὴν γῆν ἐπ' ὀλίγον. καὶ πάλιν ὁ θεηγόρος Δαβίδ, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ δημιουργοῦ· ἐγώ, φησὶν, ἐστήρισα τὸν σύλον αὐτῆς, τὴν σωματικὴν αὐτῆς δύναμιν σύλους ὀνομάζας. τὸ δὲ ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν, δηλοῖ τὸ κατὰ τοῦθ' ὑπὸ τὴν γῆν τὴν τοῦ ὑλατος φύσιν. εἴτ' οὖν ἐφ' ἑαυτῆς, εἴτ' ἐπὶ ἀέρος, εἴτ' ἐπὶ ὑδάτων, εἴτ' ἐπ' ὀλίγου δεῖ μηδ' ὅλως ἱδρᾶσθαι αὐτὴν, καὶ μὴ ἀθέτως ἔχειν πρὸς θυσεβῆ γνώσεις, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ συγχωρεῖσθαι ὁμολογεῖν, καὶ σωίζεσθαι τῇ δυνάμει τοῦ κτίσαντος. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν, καθώς φησιν ἡ θεία γραφὴ, ὑπὸ ὑλάτων ἐκαλύπτετο, καὶ ἀκατασκεύαστος, ἤ τοι ἀκόσμητος ἦν. τοῦ δὲ θεοῦ προστάξαντος, τὰ μὲν ὑλάτων δοχεῖα γεγόνασι, καὶ τότε τὰ ὄρη ὑπῆρξαν. καὶ τῷ θείῳ προστάγματι τὸν οἰκεῖον ἀπέλαυσε κόσμον, παντοδαπῆς χλόας καὶ φυτοῖς ὡραϊζομένας. οἷς τὸ θεῖον ἐνέβαλε πρόσταγμα δυνάμιν αὐξητικήν τε καὶ θρεπτικὴν, καὶ σπερματικὴν, ἤ τοι ὁμοίου γονιμικήν. ἐξήγαγε δὲ τὸ δημιουργοῦ κελεύσαντος, τὰ παντοῖα γένη ζώων, ἑρπετῶν τε καὶ θηρίων, καὶ κτηνῶν. πάντα μὲν πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἄκαιρον χρῆσιν. ἀλλὰ τούτων τὰ μὲν πρὸς βρῶσιν, οἷον ἐλάφους, πρόβατα, δορκάδας, καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ δὲ πρὸς διακονίαν, οἷον καμήλους, βόας, ἵππους, ὄνους, καὶ τὰ τοιοῦτα.

TErra quatuor elementorum unum est, siccũ & frigidum, grauissimum & immobile, à Deo ex nihilo ad esse prima die deductum. In principio enim (inquit) fecit Deus cœlum & terram. cuius sedem & basim, nullus hominum dicere ualuit. Hi enim aiunt ipsam super aquas fundatam, & firmatã esse, ut diuinus inquit Dauid, Qui firmauit terram super aquas: illi uerò super aerẽ. Alius autem ait, Qui firmauit terrã super nihilum. Et rursus diuinus Dauid in persona opificis: Ego (inquit) firmaui columnas eius. continentem terræ uirtutem, columnas nominãs. Quod autem ait, Super maria fundauit eam: ostendit undiq; terræ circunfusam aquæ naturam. Et siue dabimus ipsam in seipsa, siue in aere, siue in aquis, siue in nihilo firmatã, stabilitamq; esse, decet nos in nullo piæ aduersari intelligentiæ, confiteri simul omnia à uirtute eius qui creauit contineri, fulciri, ac constringi. In principio autem (scriptura dicit) terra cooperiebatur ab aquis, & erat inculta, & absq; ornatu, cum præcipiente Deo, aquarũ receptacula facta sunt. Et tunc montes extarunt, & diuino præcepto proprium terra suscepit ornatum, omnigenis herbarum & plantarum uarietatibus decorata: quibus indidit diuina iussio uegetatricem uirtutem, auctricem, altricem, & seminariam, sui ue similis propagatricem. Eduxit etiam & mundi opifice mandante omnimoda genera animalium, reptilium, ferarũ, cicurum, ac pecorum: uniuersa quidem ad hominis opportunã utilitatem. Sed horũ hæc ad cibum, ut ceruos, oues, capreas, & eiusmodi: hæc ad ministerij usum, ut camelos, boues, equos, asinos, & id genus:

τὰ δὲ πρὸς τροφὴν, οἷον πτηνούς, καὶ τὴν ὀρνιθων, κίσσας τε καὶ ψιττάκους, καὶ τὰ ποιαῦτα. καὶ τὴν φυτὴν δὲ καὶ τὴν βοτανῶν, τὰ μὲν καρπιμα καὶ ἐδώδιμα, τὰ δὲ εὐώδη καὶ ἀνθηρά, πρὸς τροφὴν ἡμῖν διαφερομένα, οἷον τὸ ῥόδον, καὶ τὰ ποιαῦτα. τὰ δὲ πρὸς νοσημάτων ἴασιν. ἔνιοι γὰρ τῶν ζώων, τῶν φυτῶν, γνώμῃ τινὶ φορίαν τινα, τῇ τῶν ἀνθρώπων χρείᾳ χρησιμεύειν ὁ δημιουργὸς ἐνεπίθετο. ὁ γὰρ τὰ πάντα πρὶν γένεσιν αὐτῶν ἐπιτελέσας, εἰδὼς ὡς μέλλει γνώσεως αὐτοῦ ἐπιλαμβάσθαι ὁ ἄνθρωπος γενέσθαι, καὶ τῇ φιλοτεχνίᾳ πεδιδόσθαι, πάντα πρὸς δύναμιν χρῆσιν αὐτῷ, τάπα γὰρ τῷ σφετέρᾳ, τάπα γὰρ τῇ γῇ, καὶ τὰ γὰρ ὕδασιν ἐκτίσεν. πρὸ μὲν οὖν τῆς παραβάσεως, πάντα ὑποχείρια τῷ ἀνθρώπῳ ἦν. ἄρχοντα γὰρ αὐτὸν κατέστησεν ὁ θεὸς πάντων τῶν γὰρ τῇ γῇ καὶ γὰρ τοῖς ὕδασιν. ἡ δὲ ὄφις δὲ σωφρονέστερος τῷ ἀνθρώπῳ ἦν, μᾶλλον τῶν ἄλλων αὐτῷ πεθομιλῶν τοῖς κτίσμασιν. ὅθεν δὲ αὐτὸ τοῦ κακίστου ὁ ἀρχέκακος διάβολος ὑποβάλλει τοῖς πρωτοπλάστοις εἰσελθεῖν. καὶ ἡ γῆ δὲ αὐτομάτη αὐτῷ καρπὸς ἔφερε, πρὸς χρείαν τῶν ὑποχειρίων αὐτῷ ζώων. ἔτι ὄμβρος ἦν τῇ γῇ, ἔτι χειμών. μετὰ δὲ τὴν παράβασιν, ἵνα μὴ παρασυνεθίζηται τοῖς ἀπίστοις τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθῃ αὐτοῖς, ἄρχειν γὰρ ἴσως τοῦ ἀλόγου ἐδιθυμίας τὸ λογικὸν τὸ παρασπάσας, πάνυ ὁ τὸ δικαιότατον γὰρ πολὺς γενόμενος, ἐπανίστησι τοῦτο τὸ δημιουργὸν χαροποιηθέντι ἄρχοντι, ἀ ὑποχείριος κτίσις. καὶ ἐτάγη γὰρ ἰσχὺν ὀργάζεσθαι τὴν γῆν, ἧς ἐλήφθη. ἀλλ' ἐδὲ νῦν ἄχρις ἡ τῶν θείων χρῆσις, ἐκφοβοῦσα καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίπλησιν τῆς πονηρᾶς φορᾶς θεῖ. καὶ ἡ ἄκανθα δὲ μετὰ τὴν παράβασιν ἐβλάστησε γῆς, καὶ τὴν τοῦ κυρίου ἀπόφασιν. μᾶλλον συνεζεύχθη καὶ τῇ ἀκηλαύσει τοῦ ῥόδου ἡ ἄκανθα, εἰς ὑπόμνησιν τῆς παραβάσεως ἡμᾶς ἔγνωσε, δι' ὧν ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἡμῖν αὐξανούσης τὴν γῆν ἀκάνθας, ἵνα μὴ ἐπιλάθωμεν. ὅτι καὶ ταῦτα ἔτους ἕνεκα, πενθυτέρᾳ ἐν τοῦτῳ τὸ νῦν, τὴν τούτων σβεσθεῖσαν φόρτον τὸ κυρίου λόγου, ὃν εἶπε· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. σφαιροειδῆ δέ τινες φασὶ τὴν γῆν, ἑτέροι δὲ πανσειδῆ. ἤτοι δὲ τὸ πάνυ δεῖ τὸ ἑαυτῆ συμπεπτωκέναι, ἕως δ' ἂν

illa uerò ad uoluptatem, ut ſimias, & auiũ picas & pſittacos, & ſimilia. Et plantarum & herbarum hæ quidem fructiferæ ſunt, & eſui accommodatæ: hæ odoriferæ & floridæ, nobis ad delectationem tributę, ut roſa, & huiuſmodi: hæ ad morborum curationem. Non eſt enim animal, aut planta, in qua operationem quandam hominum uſui cõducentem, non impoſuerit conditor rerum ac opifex. Nam omnia priuſquam generarentur agnoſcens, ſciens quod homo libera ſuę poteſtatis trãſgreſſione futurus eſſet corruptioni obnoxius, cuncta benignè ad opportunum ipſius uſum, & quæ in firmamento, & quæ in terra, & quæ in aquis ſunt, creauit. Omnia igitur ante trãſgreſſionẽ homini ſubdita, & ad manum parentia erant: nam omnium conſtituerat eum Deus principem quæ in terra, & quæ in aquis erant. Serpens autem erat familiaris homini, plus alijs ipſum accedens, & placidis motionibus congrediens. unde per ipſum, peſſimũ princeps mali diabolus, primis parentibus inſtillauit documentum. Terra ſiquidẽ ſponte ſua fructus afferebat, ad uſum ſubditorum illi animalium: & neq; pluuia, neq; hyems ipſi terræ erat. At poſt tranſgreſſionem (quando æquiparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt eis) præparauit concupiſcentiam irrationalem, ut dominaretur rationi, præcepto ſui domini factus inobediens. Inſurrexit igitur in eum creatura, cui à conditore electo principi, ſubiecta erat. Verùm quoque neque tunc inutilis fuit ferarum natura illum terrificans, & ad inuocationem Dei (qui illum fecerat) adducens. Et ſpina poſt eius tranſgreſſionem iuxta Domini ſententiam, è terra pullulauit: poſt quam & oblectamento roſæ ſpina coniuncta eſt, memoriam præuaricationis nobis renouans, proter quam ſpinas & tribulos nobis proferre terra condemnata eſt. Quod autem hæc ita ſe habeant, fides ex eo habenda eſt, quod uſque nunc harum rerum Dei ſermo præſtat permanentiam, qui dixit: Creſcite, multiplicamini, replete terram. Sphæricæ autem figuræ nonnulli aſſerunt eſſe terram. Alij uerò conoidẽ, piniq; præ ſe ferre figurẽ. Minor, & longè multoq; minor cœlo eſt, ut

punctum

σημεῖόν μέσον τότε κρεμαμένη. καὶ αὐτὴ δὲ πρὸς ἀλλαγήσεται. μακάριος δὲ ὁ λαὸς ὃν πρέπει γῆν κληρονομῆν. ἡ γὰρ μέλλουσα τοὺς ἁγίους ὑποδέχεσθαι γῆ, ἀθάνατός ἐστι. τίς οὖν ἄξιος τὴν ἄπειρόν τε, καὶ ἀκατάληπτον τοῦ παντὸς σοφίαν θαυμάσειεν; ἢ τίς οὐ πρεπόντως εὐχαριστίας ἐφίκοιτο τῷ δοτῆρι τῶν τοσούτων ἀγαθῶν;

punctum quoddam in eius medio pendula. & ipsa pertransibit, & alterabitur. Beatus autem est, qui mitium terram hæreditabit, nam quæ sanctos susceptura terra est, immortalis est. Quis igitur dignè infinitam & incomprehensibilē rerum opificis sapientiam admirari queat? aut quis decenti gratiarū actione tantorum bonorum largitorem prosequetur?

COMMENTARIVS.

DE terra, eiusq; natura hic differens autor, diuersas recensēt multorum sententias, de basi & fundamento ipsius terræ, quo fulciatur, & à casu præcipitioq; defendatur. Inter quos, arbitrantes primo loco aquam terræ substratam, eius esse sustentaculum, cui terra supernatans innitatur, non rectè sentiunt, cum terra sit grauior quàm aqua, & proinde nata subsidere. Quod si uident glebam terræ non superfusam aquæ natare, sed diuidere eam, & deorsum tendere, quid de tota terra existimandum putant? nónne eandem descensuram protinus & demergendam, si aquæ tanquam fulcimento inuiteretur? Et longè minus ponenda est terra super aerem esse fundata, ut qui facilius quàm aqua diuidi possit, & citius ponderi terræ cedere. Sed seipsa firmari credenda est terra, quod in suo sit loco naturali cōstituta, in quo nata est cōseruari & quiescere, scilicet in centro mundi, infimo totius uniuersi loco. Quocirca nō indiget extrinseco fundamēto sustentante, cum à sua grauitate ut in rimōseca uirtute conseruatrice, solidetur & figatur. Id Dauidicus attestatur sermo, Psal. 103. dicens: Qui fundauit terrā super stabilitatem suam, nō inclinabitur in seculum seculi. Rectè itidem Iob cap. 26. dicit terram esse fundatam super nihilum, quod nullum habeat extrinsecum corpus, sui ponderis sustentamentum, sed seipsa fulcitur atq; nititur, perinde atq; cœlum extero termino non clauditur, sed proprio conuexo. Neq; supradictis obuiat id psalmi 23. quo dicitur: Deus firmasse terram super aquas, & fundasse eam super maria. Nam illius dicti, teste Cassiodoro, sententia est, terram iuxta aquas & maria fundatam esse, eo scilicet loquendi genere, quo dicimus urbem quampiam super fluuium, id est iuxta sitam esse. Aut ut sentit Augustinus, idipsum in psalmo dictum est, quia terra arida, ipsi aquæ supereminet, & littorum, riparumq; obiectu obstaculum ei præbet, & ponit obicem, ne licentius diffluat & exundet in agros. Non igitur tota terra aquæ superlocata significatur, sed terræ latera aquis contraposita, altiora esse. Porrò quod nullum sit animāl aut planta (quemadmodum dicit litera) cui operationem quandam aut uim homini conducentem non indiderit Deus, attestatur & beatus Hieronymus libro secundo contra Iouinianum, ubi abstinentiam ciborum & ieiunium saturitati præferendum esse, luculenter ostendit, dicens nullum esse lapidem, nullam herbam, nullum denique animal, aut reptile, aut uolatile, aut natatile, quod medici ad suæ artis utilitatem nō referant, idipsumq; multis inibi particulatim explicatis comprobat exemplis. Neq; id mirum est: nam omnium rerum uisibilium princeps homo à Deo constitutus erat, ut dicitur Genes. 1. cap. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & uolatilibus cœli, & bestijs, uniuersæq; terræ, omnique reptili quod mouetur super terram. Et ad primos parentes eodem loco ait Deus: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Veruntamen post transgressionē diuini præcepti, præparauit (ut inquit litera) concupiscentiam irrationalem, ut dominaretur rationi: præparauit inquam homo, præceptō sui domini factus inobediens, & præbens causam præcipuam huiusmodi rebellionis concupiscentiæ contra rationem, per hoc quod diuino se destituit ob propriam culpam præsidio, quo appetitus sensitiuus sub rationis lege seruabatur. Quamuis etiā non absonè Deum præparasse huiusmodi concupiscentiam rationi insultantem & repugnantem, intelligere possemus, non quidem ut præcipuum illius tyrannicæ dominationis autorē, sed ut permittentem illam, & subtrahentem ob cōmissam culpam suæ uirtutis præsidium ab homine, qui desertus à Deo, fertur præceps & effrenis in cupiditates. Quod si huiusmodi concupiscentiæ impetus & uiolentia in rationem, consideretur ut pœna inflicta homini ob præuaricationem mandati diuini, nullum uidetur incommodū si illa à Deo ut autore primario dicatur homini inflicta, cum hoc modo boni rationem habeat, scilicet supplicij iustè irrogati pro delicto. attamen inordinationis & turpitudinis consequentis ex hac cupiditatis contra rationem obluctatione & insolentia, nullo modo Deus est causa, sed solus homo, nō subijciens appetitū rationi, neq; ipsum (ut posset) refrenans. Sanè de huiusmodi pugna & colluctatione concupiscentiæ contra rectam rationem, suspirat & ingemiscit beatus Paulus ad Romanos 7. cap. dicens: Video aliam legē in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in legē peccati, quæ est in membris meis. Et ad Galatas cap. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunq; uultis, illa faciatis. Vbi apostolus appetitum sensitiuum, brutum & irrationalem in uobis, uocat legem membrorum, & carnem: rationem uerò, legem mentis

& ſpiritum. Et quoniam homo non ſeruauit obedientiam debitam Deo, non modò in ſeipſo (ut eo modo puniretur quo peccauerat) inobedientiam uirium inferiorum in ſuperiores incurrit, ſed etiam extra ſeipſum rebellionem & inobedientiam creaturarum prius ei ſubiectarum ſuſtinuit, utpote ferarum, leonum, tigridum, pardorum, & ſimilium. Quantum ad terræ figuram attinet, qui eam ponunt ſphæricam ſuapte natura, ut Peripatetici, Ariſtotelis aſtipulatores, rectè ſentiunt. quemadmodum in phyſicis idem exactè comprobat. Errant autem, qui terram eſſe putant conoidem, id eſt in modum coni in amplum diffuſam, cuiquam graciliori ſupereminere & innixi ſuſtentaculo, quemadmodum pinus truncum habet procerum, rectà in altum ſurgentem, in faſtigio uerò ramorum & frondium denſitatem latè ſe explicantem, ut pleræq; conſimiles arbores, quæ ob id coniferæ appellantur. Et conoides, autore Sipontino, figura eſt ea, quæ conũ in ſummitate præ ſert atq; gerit. Non enim poſſent ſaluari aſtronomica experimenta de ortu & occaſu ſignorum, de eclypſi lunæ, & motibus aſtrorum, ſi aliam quam ſphæricam (ut coni) haberet figuram, quemadmodum ex rationibus Ariſtotelicis id cuiq; perſpicuum euadit. Quamuis autem hæc terra ſolida ſit, & immota ſtabilitate fixa, tamen in mundi conſummatione à ſuo priſtino ſtatu demutabitur, quemadmodum dicit Dominus noſter Lucæ 21. cap. Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. Terra uerò illa ſupercœleſtis & ſpiritualis, quam incolunt ſancti & gloriæ æternæ conſortes, perpetua eſt & immortalis, incolas etiam habens nunquam morituros, & idcirco terra uiuentium appellatur. Pſalm. 26. Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. Eius poſſeſſio & hæreditas, mitibus & manſuetis eſt repromiſſa, Matth. 5. cap. Beati mites, quoniã ipſi poſſidebunt terram. Et Pſalm. 36. Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Denique ex conſideratione diuinæ ſapientiæ cuius non eſt numerus, in hac ornatiſſima mundi diſpoſitione mirum in modum elucentis, autor in admirationem rapitur, & piam diuinæ bonitatis cum gratiarum actione confeſſionem: neq; id immeritò. Siquidem totus hic mundus ſenſibilis, homini ſubſtratus eſt, ut ipſe quia ſolus eſt ratione præditus, cognoſcat, à quo & gratia cuius creaturæ ſenſibiles omnes formatæ ſunt. quia à Deo & ipſius hominis gratia, & ex his aſſurgat ad laudem & præconium tanti opificis, eo quidem feruentius, quo illius ſapientiam ex creaturarum contemplatione habuerit magis perſpectam, quandoquidẽ omnia in ſapientia fecit. Quanto enim exactius cognoſcitur opus autoris, tanto ipſius excellentia magis prædicatur. Proinde in ſacris literis ſol, luna, & cæteræ creaturæ inſenſibiles inuitantur ad benedicendum Deo in cantico trium puerorum Hebræorum, Danielis 3. cap. Quinimmo beſtiæ & pecora campi admonẽtur laudare nomen Domini, Pſalm. 148. Non quia hæc inſenſilia & irrationalia poſſint diuinas reſonare laudes, ſed quia homini amplam ſuggerunt materiam, & argumentum copioſum diuinarum laudum. Itaq; ignis & terra benedicunt Deo, cum homo ex ignis & terræ conſideratione excitatur ad diuinæ ſapientiæ laudes, & ad gratias omnibeneficæ eius bonitati exoluendas, quod totam hanc ſenſibilis mundi facturam, in uſum, obſequium & miniſterium humanum apparaueris, aptauerit & conſtruxerit.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ. κα.

Ἐπαλὴ δὲ ἐμελλεν ὁ θεὸς ἐξ ὁράσεώς τε, καὶ ἀοράτου κτίσεως πλαττεργεῖν τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα τινὰ καὶ ὁμοίωσιν. ἅτε δὴ πάντα βασιλέα καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, πᾶσι καθίστησιν αὐτῷ, οἷόν τι βασίλειον, ἐν ᾧ διαιτώμενος, μετὰ παρρησίας καὶ παντελείας ἔφεσι ζωῆς. καὶ οὗτος δὴ ὁ θεὸς παράδεισον, διὰ χαρᾶς ἐν ἐδὲμ τερφτυμβύσας, εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας ἀπάσης πλήσας. ἐδὲμ γὰρ προφέρεται. ἐν τῷ ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότατον κέμενον, ὑπεραίρει δὲ καὶ ἀφθαρτότατον καὶ καθαρώτατον πᾶσαν κτίσιν, φυτοῖς ἀειθαλέσι κομᾷ, θυμηδίας πλέον, φωτὸς ἐμπλέων, ὥρας ἀπάσης εὐθηνεῖ καὶ κάλλους ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον, καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐμπλάσματος. ἐν ᾧ ἐδὲμ ἐν ἀλόγων μὲν ζώων, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἐν θείων χερῶν τὸ πλάσμα. ἐν μέσῳ δὲ τούτου, ξύλον

DE PARADISO. Cap. XI.

QVIA uerò Deus ex uiſibili creatura plaſmaturus erat hominẽ ad ſuã imaginem & ſimilitudinem, tanquam quendam regem, & principem uniuerſæ terræ, & eorum quæ in ea ſunt: præſtruxit ei quandam ueluti regiam, in qua diuerſans, beatam & omni ex parte fœlicem deduceret uitam. Et ipſe eſt diuinus paradiſus, Dei manibus in Eden plantatus, leticiæ & uoluptatis omnis promptuarium. Eden enim, uoluptas interpretatur. In oriente uerò, omni terra excelſior collocatus eſt, optima temperie, & aere ſubtiliſſimo atq; puriſſimo ſplendidus, plantis ſemper uirẽtibus inſignis, odoris ſuauitate refertus, plenuſq; lumine, uniuerſæ ſenſibilis uenuſtatis & pulchritudinis ſuperexcellẽs intelligentiã. Diuinus profecto locus, ac dignus eius qui ad imaginẽ Dei creatus fuerat, incolatu. in quo nullum irrationalium habitabat, ſed ſolus homo, diuinarum manuum factura. In medio uerò eius lignum uitæ

ζωῆς ὁ θεὸς ἐφύτευσεν, καὶ ξύλον τῆς γνώσεως. τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως, ἀπὸ πείρας τινὸς καὶ δοκιμῆς, καὶ γυμνάσεως, τῆς τοῦ κρείττονος ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς. διὸ καὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, κέκληται. ἦσαν δυνάμει ἐδίδου γνωστικῇ, τοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς οἰκείας φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις ἦν, καὶ τῆν ἔφεσιν λιχνοτέροις, ὡσαυτῶς σφοδρὰ τροφὴ τοῖς ἀπαλοῖς ἐστι, καὶ γάλα μᾶλλον. οὐκ ἐβούλετο γὰρ ὁ κτίσας ἡμᾶς θεὸς, μεριμνᾶν, καὶ πολλὰ ταράττεσθαι, οὐδὲ φροντίδας καὶ πόνους κτᾶσθαι τῆς ἰδίας ζωῆς χάριν. ὅπερ δὴ καὶ πεπόνθασιν ὁ Ἀδὰμ γυμνόμενος, καὶ γνοὺς ὅτι γυμνός ἦν, καὶ περίζωμα ἑαυτῷ περιεποιήσατο. φύλλα γὰρ συκῆς λαβὼν, περιέζωσατο. πρὸ δὲ τῆς γεύσεως, γυμνοὶ ἦσαν ἀμφότεροι, ὅτε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο. τοιούτους δὲ ἀπαθεῖς ἐβούλετο εἶναι ὑμᾶς ὁ θεός. ἀπαθείας γὰρ ἄκρας τοῦτό ἐστιν. ἐστὶ δὲ καὶ ἀμέριμνος τῷ ὄντι ἔργον ἔχοντας, τὸ τῷ ἀγγέλῳ. ὑμνεῖν ἀλύκτως καὶ ἀσταλώπητον τὸν κτίσαντα. καὶ τῆς αὐτοῦ κατανοήσεως θεωρίας, καὶ αὐτοῦ ἐπιτέρπεσθαι τῇ ἑαυτῶν μερίμνᾳ. ὅπερ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ πᾶσιν ἡμῖν ἀπεφήνατο· ἐπίρριψον ἐπὶ κύριον τὴν μέριμνάν σου, λέγων, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, οὗ οἰκείας μαθητὰς διδάσκων, φησί· μὴ μεριμνήσητε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, καὶ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε. καὶ πάλιν, αἰτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. καὶ πρὸς τὴν Μάρθαν· Μάρθα Μάρθα μεριμνᾷς, καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. τὸ καθῆσθαι παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀκούειν τοῦ λόγου αὐτοῦ. τὸ δὲ περὶ ζωῆς ξύλον, καὶ ξύλου ἔχειν φύσιν ζωῆς πνευματικήν. ἃ τοῖς περὶ ζωῆς ἀξίοις, καὶ τοῦ θανάτου οὐχ ὑποκειμένοις μόνοις ἐπιτήδειον. τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ὑφαντάσθησαν, ἱστορικὴν νοητήν. πλὴν ἐμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς ἐδημιουργήθη, οὕτω καὶ τὸ τοῦ ἱερωτάτου τεμένους, αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν, καὶ διπλῆν ἔχειν τὴν ἔμφασιν. τοῦ μὲν γὰρ σώματι τῷ τοῦ θειοτάτου χώρου, καὶ ὑποκειμένου

uitæ Deus plantauerat, & lignum scientiæ. lignum autem scientiæ ad experientiam quandam, probationemq; & exercitium obedientiæ & inobedientiæ hominis. Quapropter & lignum scientiæ boni & mali dicitur, aut quia uirtutē donabat cognoscendæ propriæ naturæ, quod quidem bonum erat perfectis, sed malum infirmiorib⁹, & adhuc ad concupiscentiam promioribus: quemadmodum solidus cibus adhuc debilibus, & lacte indigentibus. Nolebat enim qui creauit nos Deus, solicitos esse, & circa plurima turbari, neq; curiosos, & prouisores propriæ uitæ fieri. in quod sanè incidit Adam. Nam cum gustasset, agnouit quia nudus esset, & pudendorum ue lamen sibijpsi ipse circumposuit, ficus enim folia sumens, circūcinctus est. Prius autem quàm gustasset, nudus erat uterque, Adam & Eua, & nō erubescebant. Huiusmodi autem impassibiles uolebat nos esse Deus. nam inafficientia, impassibilitas q; maximè hoc est. Cęterum sine solicitudine ac cura unum opus haberemus, quod angelorum est, laudare indefesse & assiduo creatorem, & ipsius contemplatione delectari, & in illo iactare nostras curas. quemadmodum per prophetam Dauid, nobis hac aperuit sententia: Iacta in Domino curam tuam, & ipse te enutriet. Et Dominus in sacris euangelijs proprios discipulos docens, dicit: Nolite soliciti esse animæ uestræ, quid manducetis, neq; corpori quid induamini. & rursus, Petite regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. & ad Martham: Martha Martha soli cita es, & turbaris erga plurima, uno uero est opus: Maria autem optimam partem elegit, quæ nō auferetur ab ea: sedere uidelicet secus pedes eius, & audire sermones ipsius. hoc autem est uitæ lignum, aut lignum uitā largiens, ab ijs comestibile, qui uita digni sunt, & morti nō subiecti. At uerò quidam sensibilem paradisō imaginati sunt. Alij intelligibilem. Veruntāmen ego crediderim, quemadmodū homo sensibilis simul & intellectualis conditus est, hunc in modum & ipsius sacerrimū templū, sensibile simul & intelligibile fuisse, duplicem præ se ferēs demonstrationē. Nā corpore in hoc diuino & pulchro loco ut

λῶ, καθὼς ἱστορήσαμεν, αὐλιζόμενος. τῇ μὲν ψυχῇ, ὡς ἐπορτάζων, καὶ ἀσυγκρίτως, καὶ πολλαπλασίονα τόπον διέτριβε, θεὸν ἔχων οἶκον τὸν ἔνοικον αὐτὸν ἔχων εὐπλεῖς πορίζόμενος, καὶ τὴν καὶ αὐτὸ πορίζεσθαι μόνος χάριν, καὶ μόνα γλυκυτάτα καρπῶν, τὰ αὐτὸ θεωρίας κατα δυφῶν, οἷά τις ἄγγελος ἄλλος, καὶ ταύτῃ βρόμενος. ὅπερ δὴ καὶ ξύλον ζωῆς ἀξίως ὠνόμασται. ζωῆς γὰρ θανάτῳ μὴ ἀλλοιουμένης, ἀ γλυκύτης τὰ θείας μεθέξεως, τοῖς μεταλαμβάνουσι μεταδίδωσιν. ὃ δὴ καὶ πᾶν ξύλον ζωῆς ὁ θεὸς ἐκάλεσεν, ἀπὸ παντὸς ξύλου φύσας τὰ γὰρ τοῦ παραδείσου βρώσει φάγῃ θε. αὐτὸς γὰρ ὅλα τὰ πᾶν, τὰ ὧν, καὶ δι' ὃ τὰ πᾶν συνέσπειρεν. τὸ δὲ τὰ καλοῦ τε καὶ κακοῦ γνῶσις ξύλον, ἀπὸ πολυχρονίου θεωρίας ἀπάγνωσις. αὖθις δὲ ὅτι ἀ οἰκείας ἐπίγνωσις φύσεως, ἀ τῆς καλῆς μὲν τοῖς τελείοις, καὶ τῇ θείᾳ θεωρίᾳ ἐμβιβάσοιμι, ἐξ ἑαυτῶν τὸν τοῦ δημιουργοῦ μεγαλουργίαν δημοσιούσιν, τοῖς μὲν ἀτελέσι μετὰ πίστεως, ὅτι τὸ ἐκ τοῦ χρόνου εἶναι τινὰ τοιαύτης ἐπιλαμψάμενα θεωρίας. τὰ καλὰ δὲ τοῖς νέοις ἐπὶ τῶν ἐφεσιν λειχνοτέροις, ὃς ἀπὸ τὸ ἀβέβαιον τὰ γὰρ κρείττονι ἀπαμοιβῆς, καὶ μήπω πλαγιάσεως ἐπὶ τὰ μόνα καλὰ πορισθείσης, ἀ τὰ οἰκείας κινδυνούσης σώματος, πῶς ἑαυτῶν αὐβίλημμ καὶ πρόσκαιρα σίφυκεν. διὰ διπλοῦν οἶμαι τὸν θεὸν παράδεισον, καὶ ἀληθῶς οἱ θεοφόροι πατέρες παρέδοσαν, εἴτε ὄντως, εἴτε ἐκείνως διδάξαντες. δυνατὸν γὰρ νοῆσαι πᾶν ξύλον, τῶν ἐκ τῆς πίστεως τὰ θείας δυνάμεως γινομένων ἐπίγνωσιν, ὡς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. πασῶν γὰρ τῶν γνώσεων, καὶ τῶν θεωρειῶν τέτων, ἀ καθ' ἡμᾶς ὑψηλοτέρα σίφυκεν, ἀ τὰ ἡμέτερας φαμὲν συστάσεως, ὡς φησιν ὁ θεῖος Δε δίδαξεν ἀθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ. τοτέστιν, ἐκ τὰ ἐμῆς κατασκευῆς. ἀσφαλὲς δὲ αὐτὴν τοῦ ἀλλαμὲν ὑπάρχειν ποπαγῆ ὄντι, δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας. ἀ ξύλον μὲν ζωῆς, τῶν ἐκ πάντων τὰ ἀδηλῶν ἐγγινομένων θεοτέραν ἔννοιαν, καὶ τὰ δι' αὐτῶν τῶν ἀπάντων γενεσιουργόντα, καὶ δημιουργόν, καὶ αἴτιον αὐαγωγῶν. ὅπερ καὶ πᾶν ξύλον ὠνόμασε, τὸ πλῆρες καὶ ἀναίρετον, μόνωσι τὰ καλοῦ φρόνησιν μὴ θιξιν. ξύλον δὲ γνώσεως καλοῦ καὶ πονηροῦ, τῶν ἀδηλῶν καὶ γνώσιμον βρῶσιν, τῶν δὲ

co(ut iuxta hiſtoriã loquamur) manens anima in loco incomparabiliter ſuperiori & pulchriori conuerſabatur, Deũ habens domeſticum & inhabitantẽ, qui & glorioſum illi erat indumẽtum, quiq; illi circum amicierat gratiam, ſolo ſuæ dulciſſimæ contemplationis fructu delectato: eratq; ueluti quidam alter angelus, & illa enutritus, quod quidem haud ab re lignum uitæ nuncupatũ eſt. Nam uitam morte non interruptam, duleedo diuinę participationis, ijs qui ſuſcipere digni ſunt elargitur, quod & lignum uitæ uocauit Deus. De omni (inquit) ligno quod eſt in paradiſo, eſcã comedite. nam ipſe eſt omne, & per quem hoc omne, uniuerſumq; ſubſiſtit. Lignum autem ſcientiæ boni & mali, diuiduæ & multiplicis contemplationis agnitio, ipſa autẽ propriæ eſt naturæ cognitio. Quæ quidem perfectis, & in diuinam contemplationem aſſurgentibus bona eſt, ex ſeipſa magnum opus ipſius artificis ijs diuulgans, qui (quia extempore in quendam huiuſmodi cõtemplationis habitũ perducti ſunt) lapſum non formidant. Imperfectis autem, & adhuc ad deſideria procliuioribus, non bona, quos (propter infirmitatem perſiſtentiæ in meliori, & quia nondum firmiter ſolidati in ſolius boni perſeuerantia) proprij cura corporis ad ſeipſam trahere & circunflectere nata eſt. Ita duplicem arbitror diuinũ paradiſum, ut uerè Deiferi patres tradidere, ſiue ſic, ſiue illo modo docentes. Fieri autẽ poteſt, ut intelligamus omne lignum, cognitionem diuinæ uirtutis, omnibus ex creaturis prouenientẽ, ceu diuinus inquit Apoſtolus. inuiſibilia enim eius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Omniũ autem intelligentiarum harum rerũ & contemplationum ea quę de nobis eſt, altior eſt. eã dico quę noſtrę eſt cõſtitutionis, quemadmodum inquit diuinus Dauid: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, hoc eſt, ex noſtra cõſtitutione. Ipſa uerò Adæ periculoſa erat, ẽ recenti formato, propter eas quæ dictæ ſunt cauſas. An uerò lignũ uitæ ex omnibus ſenſibilibus deſumptam diuiniorem intelligentiã, & per ipſa ad omniũ generatorum actorẽ & opificẽ & cauſam, aſſurrectionẽ nominauit: quod etiam & omne lignũ, quod plenũ eſt & indiuiſibile, ſolamq; boni ferens participationem. lignũ autem ſcientiæ boni & mali ſenſibilem & uoluptariũ cibum, qui ut

apparet

δικῶν μὲν γλυκαίνοσαν, ὡς δ' ὅτι σὺ μετοχὴ κακῶν, τὸ μετέχοντα καθιστᾶσαν. φησὶ γὰρ ὁ θεός· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν παραδείσῳ βρώσει φαγῇ. ὡς πάντων σῖμαι τῶν ὑποστάντων, ἐπ' ἐμὲ τὸν ποιητὴν ἀναβιβάσθητι, λέγων, καὶ σῦ καρπὸν ἐκ παντὸς καρπώσαι ἐμὶ τὴν ὄντως ζωήν. παντὰ σοι ζωὴν καρποφορέτωσαν, καὶ τὸ ἐμὸν μέθεξιν ποιεῖ τὴν οἰκείας ὑπάρξεως σύνεσιν. ὅτω γὰρ ἔσει ἀθάνατος. ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, ὃ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ἧ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. φυσικῶς γὰρ ἡ ἀδύνατα βρῶσις, τὸ ὑποπρόσαντός ἐστιν ἀναπλήρωσις, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ, καὶ φθορὰν, καὶ ἀμήχανον ἄφαρτον διαμένειν, τὸν ἀδύνατον βρῶσιν γὰ μετοχὴν γινόμενον.

apparet, dulcorat, sed reuera in participatione malorum eum qui suscipit, collocat? Dixit enim Deus: Ex omni ligno quod est in paradiso, cibum comede. ac si diceret, ut arbitror, per omnes creaturas in me tuũ factorem assurge, & me rẽ uera tuam uitam ex omnibus fructibus unicum fructum fructifica, afferantq; tibi omnia fructum & uitam, meam participationem ratus tuæ substantiæ perseuerantiam, sic enim eris immortalis. Ex ligno autem scientiæ boni & mali non comedas. nam quacunq; die ex eo comederis, morte morieris: quandoquidem naturaliter sensibilis cibus, eius quod effluxit repletio est, & in secessum emittitur, & corruptionem. Et impossibile est incorruptibilem permanere eũ, qui corruptibilis cibi particeps fuerit effectus.

COMMENTARIVS.

PAradisum terrestrem describens hoc loco Damascenus, dicit ipsum manibus Dei in Eden plantatum, quod quidem Hebræum nomen (Eden dico) uoluptatem siue delicias (ut hic testatur author) designat. Vnde ubi translatio nostra habet Geneseos 2. Plantauit autem Dominus Deus paradisum uoluptatis à principio: beatus Augustinus dicit, aliam translationem habere, Plantauit autem Dominus Deus paradisum in Eden ad orientem, id est in delicijs. Et Strabus eodem loco. Quidam codices habent Eden, ad ortum, ex quo possumus (inquit) conijcere, paradisum terrestrem in oriente situm esse. Vbicunq; autem sit, scimus eum terrenum esse, & interiecto oceano & montibus oppositis remotissimum à nostro orbe, in alto situm, pertingentem usq; ad lunarem circulũ, unde aquæ diluuij illuc minimè peruenerunt. Et ubi eodem capite litera nostra habet, Et fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigãdum paradisum: Augustinus dicit aliam translationem habere, Fons exijt de Eden ad irrigandum paradisum. Cæterum quod subiungitur in litera, nullum irrationalium in paradiso, hortoq; uoluptatis habitasse, sed solum hominem: uideri forsasse cuiquam posset scripturę non usquequaq; cohærere, quoniam Genes. 1. cap. legitur Deus ad primos parentes dixisse. Dominamini piscibus maris & uolantibus cœli, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Quomodo autem id haberetur dominium, nisi homo animalia rationis expertia ad usum suum accommodaret? & qui id fiat, nisi simul cum illis diuersaretur? Verùm id dominium, prælationem dignitatis, & naturæ sublimitatem potius insinuat in homine supra bruta, quàm applicationem ad usum domesticum. Fuissent enim animalia homini potius in eo statu ad usum contemplationis & cognitionis sui authoris, quàm ad famulatum operationis. Non autẽ erat ad istã naturalẽ eminẽtiam aut agninonem creatoris in sua factura, necessaria animaliũ cũ homine habitatio. Nam & cœlestes spiritus nobis dominantur & præsident, attamen cõmunem nobiscũ uitam nõ agunt. Quid item prohibuisset primos parentes, si mãdatũ Dei incontaminatũ seruassent, interdũ paradiso illo egredi potuisse, & ex animalibus extra domicilij illud habitantibus uoluptatẽ capere, aut quemcunq; uoluissent usum? Quemadmodũ nunc perspicimus homines in domorum suarum penetralibus penitissimisq; cameris animalia etiã domestica non admittere, illa tamen in curia domus, atrioq;, & circa uestibula affatim habere. Sed quomodo, inquies, ad Adam positum in paradiso uoluptatis adducta sunt cũcta animalia, ut singulis nomina imponeret, quemadmodum secundum cap. Geneseos refert, si non habitauerũt animalia in septis paradisi? Respondendum est, illam animalium adductionem diuino nutu factam esse, aut angelicorum spirituum ministerio (ut sentit Augustinus) ad solam nominis impositionem, qua facta, rursum cuncta suis restituebantur locis extra paradisum, in quibus antè constiterant. Neq; ex hoc argui potest animalium in paradiso incolatus & habitatio. Demum obijciet alius, serpentem qui in paradiso parentes nostros tentauit & uicit, ut tertium Geneseos caput ostendit, quocirca uidetur ibi serpens habitaculum habuisse, & potiori iure cætera animalia. Sed diuina tantum permissione id factum est, ut serpens qui non habebat ibi domicilium, accessum haberet ad ipsos inducendos in præuaricationem. Ex hoc autem nullum sumi potest argumentum, serpentem inibi habitasse. Neq; etiam illud colligi potest ex uerbis Damasceni in præcedente capite positis, ubi ait, Serpens autem erat familiaris homini, plus'alijs ipsum accedens, & placidis motionibus congrediens. Vnde & per ipsum, pessimum illud princeps mali diabolus

primis parentibus instillauit documentum. Nempe animalia mansueta & domestica nobiscum & in hoc uitæ statu congrediuntur, miti placidoq; contubernio: non tamen secretos domorum recessus quos habitamus, aut hortos amœnos ad uoluptatem consitos, floribusq; & herbis suaue olentibus refertos, subire permittuntur. Ita neq; serpentem, nec aliud quoduis animal irrationale, intelligere debemus habitasse in eo paradisi loco, qui mansioni primorum parentum designatus erat, licet extra illum ipsa cum homine diuersari, nullum fuerit incommodum. Denique quod subiungit in loco supradicto Damascenus, terram scilicet sponte sua fructus tunc attulisse, ad usum subditorum homini animalium, non necessarium est intelligi de terra concluſa ambitu paradisi, ut ex hoc conuincantur animalia bruta sumpsisse pabulum, & pascua carpsisse in septis illis & claustris paradisi, & proinde ibidem diuersata tanquam in quotidiano habitaculo. Quinpotius illud accipiendum est de terra iacente extra ipsius paradisi metas, quæ illam tum habebat natiuam fœcunditatem, ut nullo inuersa uomere, sponte sua omnimodos proferret fructus. Neque pluuia quæ supernè stillaret è nubibus indigebat, sed perpetuis irrigabatur aquis fluminum è paradiso prodeuntium, quæ illam humectabant & multiplici fruge fœcundabant. Denicq; non erat in illo primo rerum statu asperitas hyemis, aut glacie concreta tellus, sed perpetua ueris temperies, neq; nimio æstu arua perurens, neq; rigente gelu constringens. Et sanè omnia tunc in ueritate conueniebant illi primæ rerum institutioni, quæ poetæ ascribunt aureæ ætati Saturni, per illam quoquo pacto subolfacientes, atq; procul quasi in tenui caligine prospectantes illam fœlicio rem rerum conditionem, quæ ante hominis lapsum florebat. Quod igitur de prima ætate canit Ouidius in mundi exordio, uerum erat:

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Spirabant zephyri natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Deinde enumerans author ea quæ in paradiso terrestri à Deo erant constituta, dicit secundum scripturam ibi fuisse lignum scientiæ boni & mali, ad experientiam quandam, probationemq; & exercitium obedientiæ & inobedientiæ hominis. Quod quidem lignum teste beato Augustino erat corporale, sicut aliæ arbores, nec cibo noxium. Vidit (inquit scriptura) mulier, quod bonum esset lignum ad uescendum, & pulchrum oculis, aspectuq; delectabile. Qui enim fecit omnia bona ualde, nihil mali in paradiso statuit: sed mala fuit transgressio præcepti. Oportebat autem ut homo sub dominio positus, ab aliquo prohiberetur: ut uirtus esset merendi obedientia, quæ sola uerissimè uirtus est rationali creaturæ degenti sub potestate Dei: sicut primum & maximum uicium tumoris, uelle uti sua potestate, quod est inobedientia. Non enim erat unde homo se habere Dominum cogitaret, nisi ei aliquid iuberetur. Arbor ergo non erat mala, sed scientiæ dicta noscendi bonum & malum: quia post prohibitionem erat in illa, transgressio futura, qua homo experiendo disceret quid esset discriminis inter obedientiæ bonum & inobedientiæ malum. Nec de fructu qui nasceretur inde, positum est nomen, sed de ipsa re quæ transgressionem secuta est: hæc Augustinus. Adde, quod dandum erat homini tale præceptum, ad cuius obseruationem non moueretur quoquo pacto, nisi ex promptitudine animi ad obsequendum præcipienti, & sola habita ratione authoritatis præcepti, secluso quocunq; extrinseco impellente, ut tanto patentius innotesceret uoluntas animi Deo subiecti. At uerò si noxius fuisset fructus arboris (quod sanè non latuisset primos parentes, quibus rerum omnium natura erat explorata) illa insuauitas & insalubritas fructus absterruisset eos ab ipsius manducatione, potius quàm reuerentia & timor Dei. Si etiam nulla in fructu uetito fuisset occasio alliciens ad ipsius appetentiam, nihil negocij fuisset præceptum seruare, ad cuius transgressionem nihil hominem iocitasset. Proinde io uetito fructu fuit color pulcher aspectu, & sapor gustu delectabilis, ut ijs ad præuaricationem mandati illicientibus resistens homo, uerè obediens Deo esse probaretur, & diuinam uoluntatem suæ præferre. Veruntamen non tanta fuerunt in fructu, suis illecebris ad præcepti solutionem attrahentia, quin facilè potuisset homo tanta diuinæ gratiæ dote adornatus, ea omnia repudiare & euincere. Idcirco dicit beatus Augustinus, grauem fuisse primorum parentum inobedientiam: quia factu facile erat & haud magno impendio, quod præcipiebatur: quemadmodum ediuerso singularis fuit & eximia Abrahæ obedientia in Deum, cum promptum gereret animum ad immolandum filium, quia res difficillima factu erat quæ præcipiebatur. At uero quod antè transgressionem dati præcepti, primi parentes non erubescebant suam ipsorum nuditatem: id in causa fuit, ut ait sanctus Augustinus, quia nullam legem in membris senserunt legi mentis repugnantem, quæ quidem lex membrorum inobedientiam subsecuta est. Nihil (inquit) putabant uelandũ, quia nihil senserant refrenandũ. Post trangressionẽ uero, protinus anima rationalis bestialem motũ in carne sua erubuit, & pudorẽ habuit, nõ solũ quia sentiebat quod antè nõ senserat, sed etiã quia morus ille pudẽdus de trãsgressione ueniebat. Ibi enim sensit, ubi gratia nesciebatur, cũ in nuditate nihil indecẽs patiebatur. Hæc Augustinus. Proinde rectè dicit litera, huiusmodi impassibiles uolebat nos esse Deus, scilicet non esse solicitos & circa plurima turbari, neq; curiosos & prouisores propriq; uitæ fieri, ut neq; pudore nuditatis affici. Nã inafficientia, impassibilitasq; maximè hoc

est,

est,quod scilicet supradictum est: non esse solicitum circa huius mundi negocia,neq; propriæ uitæ turbulentam curam gerere,neq; erubescere naturæ nuditatem. Habuissemus enim in eo statu dũtaxat uitæ contemplatiuæ officia: ubi nunc in miseriæ uallem delecti,circa actiuæ negocia turbamur,afflictamur,& fluctuamus. Mariæ Magdalenes fuissemus tunc partes secuti, ubi nunc uix bene Marthiæ exequimur munus & opus. Siquidem Martha,actiuæ uitæ typum gerit,opes & terrena bona pauperibus in pios usus dispensantis,uirtutumq; opera quæ ad alterum sunt,in hoc uitæ incolatu exercentis. Maria uero Magdalena contemplatiuæ uitæ speciem præfert,soli contemplationi Dei intentæ,illaq; seipsam semper oblectanns. Et hæc,Domini nostri sententia,alteri præponitur. nam quieta tranquillaq; est,& libera curis,in mentis secessu & secrero cubiculo diuinæ contemplationis dulcedine interius pascitur. Illa uero turbulentiæ & solicitudini obnoxia, ad exteriora rapitur. hæc ut unum & perfectum,illa ut plura,imò & multitudo: hæc initium sumit in hac uita,perficitur in futura,finem nunquam habitura. Illa inchoatur in præsenti uita, & finitur cum anima corpore soluitur. Cæterum de paradiso,in quo secundum scripturam collocati sunt primi parentes,author tres in litera recenser antiquorum patrum sentiendi modos. Quorum itidem triplicem sententiam,beatus Augustinus super Genesim hisce uerbis constringit. Tres(inquit)generales sententiæ de paradiso sunt. Vna eorum qui ipsum corporaliter tantum intelligi uolunt, alia eorum qui spiritualiter tantum,tertia uero eorum qui utroq; modo paradisum accipiũt. Tertiam mihi placere fateor,ut homo factus ex limo,quod corpus humanum est, in paradiso corporali locatus intelligatur,quomodo Adam,etsi aliud significat(quia est forma futuri)in natura propria homo accipitur. Eiusdem quoque cum Augustino sententiæ est hoc loco Damascenus, cui etiam accedendum est,& existimandum, corporalem esse locum, ut scripturæ litera aperte monstrat,in quo primi parentes secundum corporis substantiam & præsentiam conuersati sunt, secundum animam uero in loco longè eminentiori & digniori. Non quidem secundum animæ existentiam,cum illa corpori coniuncta quod uiuificabat,præsens erat in eodem domicilio, paradiso scilicet uoluptatis,ubi & corpus,sed secundum intentionem & conuersationem animæ erant in superiori loco. Nam Deum omnibus imporportionaliter supereminentem contemplabatur anima atrentissimè,& illius speculationi iugiter erat intenta. Illic autem dicitur esse anima, ubi id est ad quod mentis aciem dirigit: ut in cœlo diuersari,cum cœlestia rimarur: & in terra, cum terrena.

Porro erat & in paradiso uoluptatis plantatum lignum uitæ, nominatim quidem à scriptura expressum,quod iuxta literam intelligentiamq; literalem,lignum uitæ dictum est, ut inquit Beda,quia diuinitus accepit illam uirtutem ut qui ex eo manducarer,corpus eius stabili sanitate firmaretur,nec ulla infirmitate uel ætate,in deterius aut in occasum laberetur. Et ut author est Strabus,lignum uitæ hanc naturaliter uirtutem habebat, ut qui ex eius fructu comederer, perpetuã soliditate uestiretur,nulla infirmitate uel anxietate uel senij lassitudine uel imbecillitate fatigandus. Præter hanc autem literalem expositionem, Damascenus hic geminam ponit ligni uitæ mysticam explanationem. Quarum prior est,quod lignum uitæ est ipsius Dei contemplatio animam spirituali alimento enutriens,illiq; diuinæ participationis consortium tradens, quemadmodum superius dictum est tertio capite huius libri,quod angelici spiritus iugi Dei contemplatione tanquam propria pascuntur alimonia. Lignum uero scientiæ boni & mali, huic primo modo respondens,est rerum creatarum & inferiorum agnitio, his quidem salutaris, qui scilicet ea rectè utuntur ad sui creatoris agnitionem & cultum: illis uero noxia, qui ex ea non conuertuntur ad ipsius opificis noticiam & religionem,sed euanescunt in cogitationibus suis. Posterior ligni uitæ spiritualis interpretatio apud authorem hic est,quod lignum uitæ est ex rebus corporalibus Dei agnitio,ex ipsis ad omnium authorem per diuinam anagogen assurgens. Lignum uero scientiæ boni & mali in secundo modo mysticæ acceptionis,cibus est corporalis,uoluptatem sumentibus afferens,quæ si moderata fuerit recta ratione,bona utiq; est & commendanda: sin immoderata & irrefrenata,noxia est & damnanda. Et hæ duæ acceptiones ligni uitæ & ligni scientiæ boni & mali,paradiso deliciarum spiritualiter intellecto sunt accommodandæ: et hic præsertim adducuntur, ut intelligibilis paradisi mystica concipiatur compositio. Nempe quemadmodum duplex positum est lignum uitæ,itidem & scientiæ boni & mali corporale & spirituale: ita sancti patres duplicem posuerunt paradisum,respondentem hisce lignis,corporalem scilicet corporalibus,& spiritualem spiritualibus: patres inquam deiferi (ut inquit litera) siue sic, siue illo modo docentes,id est siue docentes hoc modo, posterius in litera explicato, quo lignum uitæ Dei contemplationem, & lignum scientiæ boni & mali, rerum creatarum cognitionem mysticè signati siue docentes illo modo,paulo antè & superius posito, quo lignum uitæ, arborem uitæ conservatricem, & lignum scientiæ boni & mali, arborem etiam corporalem, boni obedientiæ & mali inobedientiæ demonstratricem denotat. Existimat item author,per omne lignum paradisi,mysticè intelligi posse cognitionem diuinæ uirtutis,ex omnibus creaturis prouenientem: cum nulla sit creaturarum, quæ non aliquod præstet indicium diuinæ potestatis, ut inquit beatissimus Paulus ad Romanos 1. cap. quod inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt,intellecta conspiciuntur. Vbi inuisibilia Dei dicuntur eius potentia, sapientia, bonitas, prouidentia, perfectio,unitas,simplicitas, & cætera id genus, quæ non corporeo sensu, sed solo mentis oculo ab homine perspici possunt, & ex ijs quæ facta sunt & condita, dinosci. Est enim totus

iste

iste mundus & creaturarum ordo, ut liber quidam naturæ homini propositus, in quo & sempiternam Dei uirtutem & diuinitatem, perspicaciore mentis acie contueatur & lectitet. Creatura uero mundi, homo dicitur: tum quod eius gratia, omnis sensibilis creatura, atq; in ipsius usum, obsequiumq; sit condita: tum etiam, quod totius machinæ corporeæ ipse rex & princeps sit constitutus, ut paulo superius ostensum est in præcedenti capite: tum denique, quod cum omni creaturarum genere aliquid habet conspirationis & affinitatis. Cum inanimatis quidem, quia sicut & illa, subsistit: cum uegetibus & plantis, quod uita participet: cum animantibus, quod sensu præditus sit: cum cœlestibus spiritibus, quod ratione & intellectu uigeat. hinc Apostolis, omni creaturæ prædicandum euangelium iniungitur, Mar. 16. cap. quod soli fuerat homini promulgandum. Nempe ibidem, omnis creaturæ nomine, hanc ob causam designatur homo. Itidem & apud Apostolum, cum dicit, notum factum esse euangelium omni creaturæ quæ sub cœlo est.

ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. κβ.

Ουτω μὲν οὖν τῶν νοητῶν ὑσίαν ἵσανεστησατο ὁ θεος, ἀγγέλους φημί, ἢ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν τάγματα. ταῦτα γὰρ ἀϋλως, νοεραῖς οὔσι, ἢ ἀσωμάτοις φύσεως. ἀσωμάτου δὲ φημί, συγκεκομμένης πρὸς τὴν ὕλης παχύτητα. μόνου δ' ὄντως τοῦ θείου, ἄϋλου καὶ ἀσώματου. ἔτι δὲ καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ τὰ τούτων μέσα ἅπαντα. καὶ τῶν μὲν οἰκείαν, (οἰκεία γὰρ θεῷ ἡ λογικὴ φύσις, ἢ νῷ μόνῳ λητὴ) τῶν δὲ πάντα τε προέχουσαν τὸ ἀνθρώπινον, ὡς ἂν τῶν αἰσθησιν ἁπλουστέραν πεπηγυῖαν. ἰσθι δὲ καὶ ὅτι ἀμφοτέρων μίξιν γενέσθαι, σοφίας γνώρισμα μέγιστον, καὶ δὴ πρὸς τὰς φύσεις πολυτελείας, ὡς φησιν ὁ θεηγόρος ῥηγάριος, οἷόν τινα σωφρονισμὸν τῆς ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως. τὸ δὲ ἔνδειξαι φημι, τῶν τοῦ ἀνθρώπου μεταργῆ κατεμφαίνων βούλησιν. αὖτα γὰρ θεσμὸς καὶ νόμος δὴ περιπωλίσκεται. καὶ ἀνθρώπος ὁρᾷ τοῦ πλάστου, τί μοι ἐποίησας οὕτως; ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ ἰσοῦ πηλοῦ, διάφορα καὶ πανσκευάζειν σκεύη, πρὸς ἐνδειξιν τοῦ ἑαυτοῦ σοφίας. ἐπεὶ δὲ τῶν τὰ ἔντος ἔχον, ἐξ ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου φύσεως ἀνθρωπος ἐργεῖ τὸν ἄνθρωπον οἰκείας χρῶσι, κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε, καὶ ὁμοίωσιν. ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα πλάσας· ψυχὴν δὲ λογικὴν, καὶ νοεράν, διὰ τοῦ οἰκείου ἐμφυσήματος· διὸς καὶ θείαν εἰκόνα φαμέν. τὸ μὲν γὰρ κατ' εἰκόνα, τὸ νοερὸν δηλοῖ, καὶ αὐτεξούσιον. τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, τὴν τοῦ ἀρετὴν τοῦ δικαίου ὁμοίωσιν. ἅμα δὲ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ συνέπλασαι. ἀ τὸ μὲν πρόσφορον, τὸ δὲ ὕστερον, ἢ τὰ Ὠριγένους λεγόμενα. ἐπεὶ σφῶν ὁ θεὸς τὸ ἄνθρωπον ἄκακον, ἁπλοῦν, ἀθῶον, ἀπαθὲς, ἄλυπον, ἀμέριμνον, πάσης ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης κομῶντα, οἷόν τινα κόσμον ἀδύτερον, ἢ μεγάλου μικρὸν, ἀγγελον

DE HOMINE. Cap. XII.

HOc pacto igitur intelligibilem substantiam constituit Deus, angelos inquam, & omnes qui in cœlo sunt ordines. hi enim permanifestè intellectuales sunt & incorporeæ naturæ. Incorpoream autem dico, comparatam ad materiæ crassitiem. nam solus re uera Deus, immaterialis & incorporeus. Insuper & sensibile cœlum & terram, & quæ inter cœlum & terram continentur, atq; eam quæ sibi familiaris est natura. familiaris enim Deo rationalis natura est, & solo intellectu comprehensibilis. Hanc autem omnino remotissimè positam, utpote sub sensum iam deciduam, par fuit ex utriscp naturis mixturam fieri, maioris sapientiæ argumentum, et magnificentiæ, circa rerum naturas (ut diuinus ait Gregorius) ueluti quoddam uinculum uisibilis & inuisibilis naturæ: par fuit, dixi, ut conditoris ostenderem uoluntatē. nam ipsa fas est & lex quàm decentissima: & nullus dicet plasmatori, quid me ita feci sti? potestatem enim habet figulus ex proprio luto diuersa fingere uasa, in ostensionem suæ sapientiæ. Quia igitur hæc ita se habebant, ex uisibili & inuisibili natura, propriis manibus plasmauit hominem Deus, ad suam imaginem & similitudinem. Ex terra quidem corpus fingens, animam uero rationalem ac intellectiuam, propria insufflatione illi elargiens, quod sanè diuinam imaginem dicimus. Nam id, Ad imaginem, intellectuale ostendit, & liberæ uoluntatis, arbitriicp potestatem. hoc autem, Ad similitudinem, ostendit per uirtutem (quantū homini possibile est) assimilationem. simul aūt cum corpore anima plasmata est, nō hæc prius, illud posterius, iuxta Origenis deliramenta. Fecit igitur Deus hominem purum, prauitatecp carentem, rectū, fortem, iocundū, securū, omni uirtute decorū, bonis omnibus ornatū, ueluti quendam secundū mundū: in magno quidē mūdo paruū, angelum

ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὸν μικτὸν, ὑπόπτην τ' ὁρατῆς ἐπίσκεψιν μύστην τῆς νοερᾶς, βασιλέα τ' ἄνω γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ὑπήκοον, ἐν οὐρανίοις, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοερὸν, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος, τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα, πνεῦμα μὲν διὰ τὴν χάριν, σάρκα δὲ διὰ τὴν ὑπερσιν. τὸ μὲν ἵνα μένῃ, καὶ λεφάζῃ τὴν δύρητίαν, τοῦ μεγέθους φιλοτιμούμενον. τὸ δὲ, ἵνα πάσχον, ὑπομιμνήσκηται, & παιδεύηται. ζῶον γὰρ τοῦτο οἰκονομούμενον, τετίσθαι γὰρ τοῦ παρόντος βίου καὶ ἄλλα κρείττονος μετεκόμενον γὰρ τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, καὶ πόρρας τῆς μυστικῆς. τῇ πρὸς θεὸν νοήσει θεούμενον. θεούμενον δὲ, τῇ μετοχῇ τῆς θείας ἐλλάμψεως, καὶ ἐπ' εἰς τὴν θέαν μετεκόμενον οὐσίαν. ἐποίησε δὲ αὐτὸν φύσει ἀναμάρτητον, ἐν θελήσει αὐτεξούσιον, ἀναμάρτητον δὲ φημι, οὐχ ὡς μὴ ὠφελόμενον ἁμαρτίαν. μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἁμαρτίας ὄντως ἀνεπίδεκτον, ἀλλ' ὃν ἐν τῇ φύσει τὸ ἁμαρτάνειν ἔχοντα, ἐν τῇ προαιρέσει δὲ μᾶλλον, ὅτοι δεσπόζειν ἔχοντα μόνην, ἐν προκοπῇ ἐν τοῦ ἀγαθοῦ, τῇ θείᾳ συνεργούσῃ χάριτι, ὡσαύτως ἐν προπίπτειν εἰς τὸ κακὸν, καὶ ἐν τοῦ κακὸν γίνεσθαι, τοῦ θεοῦ παραχωροῦντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον. ἐπαρτὴ γάρ, τὸ βίᾳ γινόμενον. ψυχὴν γοῦν λέγω, οὐσίαν ζῶσαν, ἀπλῆν καὶ ἀσώματον, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς κατ' οἰκείαν φύσιν ἀόρατον, ἀθάνατον, λογικήν τε καὶ νοεράν, ἀχημάτιστον, ὀργανικῷ μετεχομένην σώματι, καὶ τούτῳ ζωῆς, αὐξήσεώς τε, καὶ αἰσθήσεως, καὶ γεννήσεως παρεκτικὴν, ἐξ' ἑτέρου ἔχουσαν παρ' ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς τὸ καθαρώτατον. ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς. αὐτεξούσιον, θελητικήν τε καὶ ἐνεργητικὴν, προκοπὴν, ἤτοι ἐπιλύσιμον, ὅτι καὶ κλυσή. πάντα ταῦτα ἔχει φύσιν ἐκ τοῦ δημιουργήσαντος αὐτῆς χάριτος ἀληφθέα, ἐξ ἧς καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ φύσει οὕτως εἶναι, ἀληφθῆ.

angelum alterum, adoratorẽ mixtũ, inſpectorem uiſibilis creaturæ, diſcipulũ intellectualis, eorũ quæ in terra ſunt regem, rectum deſuper, terrenum ſimul et cœleſtem, temporalem & immortalem, uiſibilem & intelligibilem, medium magnitudine & humilitate, eundem ſpiritum & carnem, ſpiritum propter gratiã, carnem propter elationem: illum quidem ut maneat, & glorificet tantorum bonorum indultorem: hanc uero ut patiatur, & patiens reminiſcatur, & caſtigetur, magnitudine largitionum multum honoratum, animal hic diſpenſatum, hoc eſt in præſenti uita, & alium in locum tranſmittendum in futuro ſæculo, & quod finis eſt myſterij, acceſſu ad Deum, deificandum: deificandum autem non translatione in diuinam ſubſtantiam, ſed diuina irradiatione. Fecit autem natura inſontem, uoluntate liberum. inſontem autem dico, non quod nõ eſſet peccati ſuſceptiuus (nã ſola diuinitas, peccatum ſuſcipere nequit) ſed quod in eo quod ſecundum naturam, peccare ſitum non eſſet, uerum potius ſecundum uoluntatis delectum: id eſt, poteſtatem habet & manendi, & proficiendi in bono, diuinæ cooperatoꝛ gratiæ, identidem & mutari ex bono, & in malum prolabi, Deo id permittẽte, propter liberam ipſius poteſtatem. Nam nõ uirtus eſt, quod uiolentia ſit factum. Anima igitur eſt ſubſtantia uiuens, ſimplex & incorporea, & corporeis oculis ſecundum propriam ſui naturam inuiſibilis, immortalis, rationalis, intellectualis, infigurabilis, organico utens corpore: illi uitam, augmentationem, ſenſum, & generationem tribuens, non aliud habens præter ſeipſam, mentem ſed pars ipſius eſt puriſſima (quemadmodũ enim oculus in corpore, ſic mens in anima) liberæ poteſtatis, uoluntate prædita, & operationis efficax, uertibilis, id eſt mutabilis uoluntate: quia creata eſt, hæc omnia ſecundum naturam ex eius qui illam condidit gratia, adepta, ex qua & eſſe, & natura ita eſſe ſuſcepit.

Οσαχῶς τὸ ἀσώματον.

Ἀσώματα δὲ, καὶ ἀόρατα, καὶ ἀχημάτιστα, πῇ δύνῃ πρόπτως νοεῖσθαι, τὰ μὲν κατ' οὐσίαν, τὰ δὲ κατὰ χάριν. καὶ τὰ μὲν φύσει ὄντα, τὰ δὲ πρὸς τὴν τῆς ὕλης παχύτητα. ὑπὸ θεοῦ μὲν ὄντα φύσει, ὑπὸ δὲ ἀγγέλων καὶ

Incorporea autẽ & inuiſibilia, & infigurata bifariã intelligimus: hęc quidẽ ſecũdum ſubſtantiã, illa ſecundũ indultũ ac gratiã. Et hæc quidem, natura entia dicuntur: iſta uero quo ad materiæ craſsitiẽ. In Deo quidẽ hæc natura, in angelis, dæmonibus

λαμόνων, καὶ ψυχαῖς, χάσκειν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ ὕλης παχύτητα, λιγύεται. σῶμα δὲ ὅτι τὸ τριχῇ διαστατὸν, ἤγουν τὸ ἔχον μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος, ἤ τι πάχος. πᾶν δὲ σῶμα ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνίσταται. τὰ δὲ τῶν ζώων σώματα ἐκ τῶν τεσσάρων χυμῶν. χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι τέσσαρα στοιχεῖα ὄντι, γῆ, ἐμπρὰ καὶ ψυχρά. ὕδωρ, ψυχρὸν καὶ ὑγρόν. ἀὴρ, ὑγρὸς καὶ θερμός. πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρόν. ὁμοίως καὶ χυμοὶ τέσσαρσιν, ἀναλογοῦντες τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις· μέλαινα χολὴ, ἀναλογοῦσα τῇ γῇ. ξηρὰ γάρ ἐστι, καὶ ψυχρά. φλέγμα, ἀναλογοῦν τῷ ὕδατι, ψυχρὸν γάρ ἐστι καὶ ὑγρόν. αἷμα, ἀναλογοῦν τῷ ἀέρι. ὑγρὸν γάρ ἐστι καὶ θερμόν. ξανθὴ χολὴ, ἀναλογοῦσα τῷ πυρί. θερμὴ γάρ ἐστι, καὶ ξηρά. οἱ μὲν οὖν καρποὶ, ἐκ τῶν στοιχείων συνίστανται. οἱ δὲ χυμοὶ, ἐκ τῶν καρπῶν. τὰ δὲ τῶν ζώων σώματα, ἐκ τῶν χυμῶν, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ ἀναλύεται. πᾶν γὰρ συνθέμενον, εἰς αὐτὰ ἀναλύεται, ἐξ ὧν συνετέθη.

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ καὶ ἀψύχοις, καὶ ἀλόγοις, καὶ λογικοῖς.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοῖς ἀψύχοις κοινωνεῖ, καὶ τῷ τῶν ἀλόγων μετέχει ζωῆς, καὶ τῷ τῶν λογικῶν μετείληφε νοήσεως. κοινωνεῖ γὰρ τοῖς μὲν ἀψύχοις, κατὰ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων ληψιν. τοῖς δὲ φυτοῖς, κατά τε τὴν τροφὴν καὶ τὴν θρεπτικὴν, καὶ αὐξητικὴν, καὶ σπερματικὴν, ἤγουν γονιμικὴν δύναμιν. τοῖς δὲ ἀλόγοις, καὶ τῷ τόπου μὲν· διὰ μετάβασιν δέ, κατὰ τὴν ὄρεξιν, ἤγουν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν, καὶ κατὰ τὴν καθ' ὁρμὴν κίνησιν. αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἔνεστι πᾶσιν, ὄρεξις, ἀκοὴ, ὄσφρησις, γεῦσις, ἁφή. τῷ δὲ καθ' ὁρμὴν κινήσεως ὄντι, τὸ μὲν τόπου εἰς τόπον μεταβατικὸν, καὶ τὸ κινητικὸν ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ ἀναπνευστικόν. ταῦτα γὰρ τῷ ἡμῖν ὄντι ποιεῖν, καὶ μὴ ποιεῖν. συνάπτεται δὲ διὰ τοῦ λογικοῦ, ταῖς ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς φύσεσι, λογιζόμενος καὶ νοῶν, καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τὰς ἀρετὰς μεταδιώκων. καὶ τῶν ἀρετῶν τὸν κολοφῶνα τὴν εὐσέβειαν ἀσπαζόμενος. διὸ καὶ μικρὸς κόσμος, ὁ ἄνθρωπός ἐστι. χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ἴδια μὲν τοῦ σώματός ἐστι μόνα, τομὴ, καὶ ῥύσις, καὶ μεταβολή. μεταβολὴ μὲν, ἡ κατὰ ποιότητα, ἤγουν θέρμανσιν καὶ ψύξιν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

dæmonibus, & animabus, gratia: & etiã quo ad materię craſsitiem. Corpus eſt tri pliciter diuiſibile, longitudinem ſcilicet habens, et profundum ſiue craſsitudinẽ, atq; latitudinem. Omne autem ſenſibile corpus, ex quatuor elementis conflatur, & animalium corpora ex quatuor humoribus. Animaduertendum eſt, quatuor elementa eſſe: terram, frigidam & ſiccam: aquam, frigidam & humidam: aerem, calidum & humidum: ignem, calidum & ſiccum. Similiter & humores quatuor, proportione reſpõdentes quatuor elementis: atra bilis correſpondet terræ, frigida enim eſt, & ſicca: pituita correſpondet aquæ, nam frigida eſt, & humida: ſanguis aeri, ſiquidem calidus eſt, & humidus: flaua bilis ignis rationem habet, nam calida eſt, & ſicca. Fructus igitur ex elementis conſtant, humores autem ex fructibus aggignuntur: corpora uero animalium ex humoribus, & in illos diſſoluuntur. Nam omne compoſitum in ea ſoluitur, ex quibus coalitum eſt. Noſſe quoque & id decet, hominem & inanimatis communicare, & irrationalium uitæ eſſe particípem, & rationalium intelligentiæ capacem. Cõmunicat autem inanimis ſecundum corpus & contemperamentum ex quatuor elementis, plantis uero ſecundum altricem, augmentatricẽ, & ſeminariam, id eſt gignendi potentiam. Rationis autem expertibus, & in his communicat, et inſuper ſecundum appetitum, iram uidelicet atq; concupiſcentiam, & ſecundum ſenſum, & ſecundum localem motũ. Sunt autem ſenſus quinq;, uiſus, auditus, olfactus, guſtus, & tactus. Motus uero ſecundum locum eſt is, quo de loco in locum tranſitur, & omnino quo corpus mouetur, quo uocem emittimus atque reſpiramus: hæc enim, noſtræ poteſtatis eſt facere, & non facere. Incorporeis autem & intellectualibus naturis, per partem rationalem coniungitur homo, ratiocinans, & intelligens, & diſcernens ſingula, uirtutes proſequens, & uirtutum culmẽ pietatem amplectens: quapropter & minor mundus eſt homo. Scire etiam par eſt, quod propria ſolius corporis ſunt, inciſio, fluxus, & tranſmutatio. tranſmutatio quídem ſecundum qualitatem, calorem uidelicet & frigiditatem, & huiuſmodi:

fluxus

ρυῦσις δέ, ἡ κατὰ τὴν ἐφώσιν. λυπουῦνται γὰρ ξηρὰ, καὶ ὑγρὰ, καὶ πνεῦμα, ὧν χρήζει ἡ ἀναπληρώσεως. ὡς τε φυσικὰ εἰσι πάθη, ἡ τε πεῖνα, καὶ ἡ δίψα. ἴδια δὲ ἡ ψυχῆς, οὐ αἰδὼς καὶ ἡ νέφσις. κοινὰ δὲ ψυχῆς καὶ σώματος, αἱ ἀρεταὶ, ἐχουσῶν καὶ τούτων ὧδε πρὸς τὴν ψυχὴν τὴν ἀναφορὰν, οἷον ψυχῆς πρὸς χρωμένης σώματι. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ λογικὸν φύσει κατάρχει τοῦ ἀλόγου. δεῖ γοῦν τοῦτο γὰρ αἱ δυνάμεις ἡ ψυχῆς, αἱ λογικὴν καὶ ἄλογον. τοῦ δὲ ἀλόγου μέρη εἰσὶ δύο. τὸ μὲν αὐτῶν ὅτι λόγῳ, ἤγουν, ὑπείθεται λόγῳ. τὸ δὲ κατήκοον ὅτι, καὶ ὑπήκοον λόγῳ. αὐτῶν μὲν ἓν καὶ μὴ πειθόμενον λόγῳ ὅτι τὸ ζωτικὸν, ὃ καὶ σφυγμικὸν καλοῦσι. καὶ τὸ αὐξητικὸν, ἤγουν γονητικὸν. καὶ τὸ φυτικὸν, ὃ καὶ θρεπτικὸν καλοῦσι. δεῖ δὲ ὅτι τὸ αὐξητικὸν, τὸ μὴ σμικρύνον τὰ σώματα. ταῦτα γὰρ ἀλόγῳ λυβρωνται, ἀλλὰ τῇ φύσει. τὸ δὲ κατήκοον καὶ ὑπακούον λόγῳ, διαιροῦσι εἰς θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν. καλοῦσι δὲ κοινῶς τὸ ἄλογον μέρος ἡ ψυχῆς, παθητικὸν καὶ ὀρεκτικόν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸ ὑπακούον λόγῳ ὅτι, καὶ ἡ κατ' ὁρμὴν λύνησις. τὸ δὲ μὴ πειθόμενον λόγῳ ὅτι τὸ θρεπτικὸν, καὶ γονητικὸν, καὶ σφυγμικόν. καλοῦσι δὲ αὐξητικὸν μὲν, τὸ θρεπτικὸν, καὶ γονητικόν. ζωτικὸν δὲ τὸ σφυγμικόν. τοῦ μὲν ἓν θρεπτικοῦ δυνάμεις εἰσὶ τέσσαρες. ἑλκτικὴ, ἡ ἕλκουσα τὴν τροφὴν. κατεκτικὴ, ἡ κατέχουσα τὴν τροφὴν, καὶ μὴ ἐῶσα αὐτὴν ῥύσεως ἐπειδᾶσθαι. ἀλλοιωτικὴ, ἡ ἀλλοιοῦσα τὴν τροφὴν εἰς οἰκείους χυμούς. ἀποκριτικὴ, ἡ τὸ περίττωμα διὰ τοῦ ἀφιδρῶνος ἐκκρίνουσα, καὶ ἐκβάλλουσα. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἓν κατὰ τὸ ζῶον δυνάμεων, αἱ μὲν εἰσὶ ψυχικαὶ, αἱ δὲ φυσικαὶ, αἱ δὲ ζωτικαί. καὶ ψυχικαὶ μὲν, αἱ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἤγουν ἡ κατ' ὁρμὴν σύνεσις, καὶ ἡ αἴσθησις. ἡ δὲ κατ' ὁρμὴν λύνησις, ὅτι, τί, τε κατὰ τόπον μεταβατικὴ, καὶ λύνητικὴ ὅλου τοῦ σώματος, καὶ φωνητικὴ, καὶ αὐτοπνευστικόν. ἓν ἡμῖν γάρ ὅτι τὸ ποιῆσαι, καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι ταῦτα. φυσικαὶ δὲ καὶ ζωτικαί, αἱ ἀπαθαίρετοι. καὶ φυσικαὶ μὲν ἡ θρεπτικὴ, καὶ αὐξητικὴ, καὶ αὐτοματικὴ. ζωτικὴ δὲ, ἡ σφυγμική. αὗται γὰρ καὶ θελόντων καὶ μὴ θελόντων ἐνεργοῦσι. δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἓν πραγμάτων τὰ μὲν ὄντως ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα. πρὸς ἀληθείαν μὲν οὖν ἀγαθὸν, ὑπὸ θυμίαν σωτηρίαν παρὸν δὲ, ἡδονὴν. ὁμοίως δὲ πάλιν πρὸς ἀληθείαν μὲν κακὸν, φόβον· παρὸν δὲ, λύπην. δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀγαθὸν φυτεῦθαι ἀπόντος, ἢ τὸ ὄντως ἀγαθὸν, ἢ τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν, ἢ πόμον. ὁμοίως δὲ, καὶ κακόν.

fluxus autem, secundum euacuationem. euacuantur enim, resoluunturq́ sicca & humida, quorum restauratione indiget: quare affectus naturales sunt, fames atq́ sitis. Propria uero animę sunt, pietas & intelligentia. Porro communes sunt corporis & animæ uirtutes, cum ipsæ habent ad illam relationem, ut anima utente corpore. Et id præterea non omittendum, id quod rationis est particeps, natura dominari brutæ irrationaliq́ parti. Dirimuntur enim animæ potentiæ, in rationalem & irrationalem. Irrationalis autem partes sunt duæ: hæc quidem rationi non obediens, quia scilicet non persuadetur ratione: illa uero rationi paret, quia et ratione persuadetur. Quæ autem non obedit rationi, & quæ nō suadetur, uitalis est, quæ & pulsatilis uocatur, & seminaria, siue generatrix, augmentatiua & nutritiua, & omnino uegetatrix, cuius est corpora plasmare atq́ effingere: hæc enim non ratione gubernatur, sed natura. Obediens autem rationi & suasibilis, diducitur in concupiscendi, irascendiq́ particulam. Passim uerò irrationalis pars animæ uocatur ea, quæ perturbationi subiacet, & quæ appetit. Neque id nos effugiat, uim motiuam secundum locum, persuasibilem ratione esse: minusq́ latére decet, rerum has bonas esse, illas uero malas. Absens igitur & expectatum bonum desiderium parit, præsens uero uoluptatem. Simili quoq́ pacto imminens & expectatum malum, timorem: præsens autem, tristitiam. Sciamus etiam oportet, quod nos hic bonū nominantes, & reuera bonum, & quod uidetur bonum, intelligimus: similiter quoq́ & malum.

COMMENTARIVS.

HOminis conditionem & naturam explanans hoc loco Damascenus, in argumentum & ostensionem dignitatis eius, dicit ipsum una cum angelicis spiritibus esse propemodum familiarem Deo, & cognatione propinquum, quod ratione sit præditus. Sanè rationalis natura est quæ ratione, intellectuq́ participat, ut angelica substantia, & natura humana. Et hæc

quidem Deo familiaris dicitur, quod maiorem habeat cum eo naturæ assimilationem & propinquitatem, quàm natura corporea, quodq; eius capax & particeps esse possit per cognitionem & amorem, illiq; intima participatione coniungi, & quasi ipsius familiaritate perfrui, quod rebus omnino sensibilibus prorsus est negatum. Proinde & angeli & homines consuetudine scripturæ dicuntur dij, quod deiformes fint, & ad diuinitans assimilationem propius cæteris rebus accedant. Rationalis uero natura remotissime posita, est ipse homo, siue natura (ut aptius loquar) humana, angelicis substantijs omnibus longe inferior, naturaq; conditione imperfectior, ut quæ iam corpori sit alligata, in quo sensuum functiones peraguntur & opera. Quod si sub Deo secundum nouem angelorum ordines, intelligere libeat nouem rationalis naturæ sua serie dispositos gradus & locos, & hominem sub omnibus constitutum, decimo loco & situ intellectuali: comperiemus humanam naturam, postremũ inter rationales creaturas locum & infimum obtinere: neq; id quidem iniuria. Nam cum triplex sit creaturarum genus, quemadmodum secundo huius libri cap. dictum est, et hic quodam epilogo repetit Damascenus, scilicet substantiæ intelligibiles atq; incorporeæ, ut spiritus angelici: substantiæ corporales & dimensioni addictæ, ut cœlestes orbes, elementa, atq; ex eis composita corpora naturalia, interitum omnino sustinentia: tertio uero, ex utroq; harum creaturarum tanquam extremè oppositarum genere, constitutus homo, secundum animam quidem, intellectuali naturæ cognatus & affinis: secundum corpus uero, sensibilibus corporibus & quæ sensu percipiuntur, atq; sensilibus affecta sunt proprietatibus, admodum similis & propinquus: quid decentius aut congruentius à summo rerum authore ordinari potuit, quàm hominẽ creaturarum omnium medium, medio quoq; loco supra sensibiles naturas & infra intelligibiles spiritualesq; substantias collocari? Vt ex ipsa locationis ratione manifeste deprehendas, quàm ad superiores & inferiores creaturas seruet habitudinem. Cumq; homo sensibilis sit & intellectualis, spiritumq; habeat corpori annexum, nimirum quod à Deo distitior sit quàm angeli, omnino intellectuales & incorporei. Et quod amplius est, in ipso homine infimum corporum, scilicet terra, & infimum spirituum, utpote anima rationalis, postremum inter spiritus rationales locum obtinens mira diuinæ sapientiæ ordinatione connexa sunt, constituuntq; hominem ipsum rationalium quidem creaturarum extremum, sed sensibilium & corporalium naturarum supremum. Neque efflagitanda est, aut exactius indaganda ratio, quare Deus hominem hoc pacto ex uisibili & inuisibili natura compegit. Nam sola eius uoluntas semper recta, æqua, & bona, summæq; sapientiæ semper coniuncta, sufficiens fissima est & sola ratio huius opificij. Potestatem enim habet figulus (ut ex diuino Paulo hic affert litera) ex proprio luto diuersa fingere uasa. Sanè quemadmodum diuinus ait Esaias cap. 64. Et nunc Domine pater noster es tu, nos uero lutum: & fictos nos tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Et Hieremias cap. 18. Sicut lutum in manu figuli, sic uos in manu mea, dicit Dominus: ipse Deus omnium opifex, & cuius bona uoluntate facta sunt uniuersa, noster quinimmo rerum omnium sensibilium & è terra genitorum figulus est terra, lutum, diuersa uasa, uaria substantiarum genera, è terræ materia summi artificis sapientia formata, utpote fositia quæ terræ uisceribus eruuntur, uegetantia, quadrupedia, & denique homo. Inter quæ cum magnum sit naturæ interstitium atque discrimen, perspicuè suam ostendit proditq; sapientiam optimus rerum opifex, quod ex una eademq; materia tantam inter se differentiam sortita uasa eduxerit atque effinxerit. Nec minus in eo ipso suam nobis manifestat summam & admirandam sapientiam, quod ex tam abiecta, crassaq; terræ materia, quæ pedibus omnium substernitur, & imum inter corpora locum gradumq; sortita, corpus humanum, adeò preciosum & insigne opus, egregiumq; & admirabile efformauit, quod planè singularis & eximiæ sapientiæ opificis ingens est argumentum. quemadmodum maioris esset industriæ, ex terra uasa aurea, quàm ex auro eadem fabricare. Hãc certè mirabilem corporis humani compositionem admiratur Trismegistus in libro De potestate & sapientia Dei, dialogo quinto, cum ait Age fili, circumspice humani corporis opificium, cuius admonitione perdiscere, quis tam pulchræ imaginis conditor, quis oculorum pictor, quis nares aures q; tornauit, quis labia distendit oris? quis neruos tetendit atq; ligauit? quis irrigauit uenas? quis ossa congessit solida? quis carnem pellicula tenus circuntexit? quis digitos, articulosq; discreuit? quis fundamenta pedum extendit? quis perforauit poros, atque meatus aperuit? quis splenem coegit atq; compressit? quis pyramidalem impressit cordi figuram? quis iecoris porro texit fibras? quis pulmonum sculpsit fistulas? quis aluo capacem amplitudinem tradidit? quis honoranda corporis membra in propatulo figurauit? quis obscena in obscuro prorsus abdidit, eaq; ab aspectu cernentium uoluit secreta iacere? Vide quot diuinæ artis opera, in una materia demonstrantur. Singulaq; pulchra rectèq; dimensa, nec non proprijs inuicem officijs differentia. Quis nam singula finxit? qualis mater, qualis pater? nónne hæc solus ipse inuisibilis Deus, cuncta propria uoluntate molitus est? Cæterum de animæ humanæ creatione secundum scripturæ sententiam loquitur deinde Damascenus: cum dicit, Deum esse elargitum homini animam rationalem & intellectuam propria insufflatione. Non quidem quod flatum faucibus emiserit Deus more hominum, aut ex sua substantia eam traduxerit, ut senserunt nonnulli, animam rationalem Dei partem esse rati. Quorum si uera esset sententia, neq; in errorem deflecti, neq; in malum pertrahi unquam posset anima, ut scitè contra huiusmodi assertores ratiocinatur

beatus

beatus Augustinus, eosq; conuincit, quod aut oporteret admittere, ignorantiam aut iniquitatem in Deum cadere posse, quod summæ est impietatis. Sed huiusmodi insufflatione accipere debemus, quod ex nihilo Deus eam creauerit, intellectu & uoluntate sibi persimilem, corporiq; indiderit. Siquidem flatus nomine, nonnunquam anima significatur: ut cum Deus per prophetam dicit, Omnem flatum ego feci. Non tamen arbitrandum est, animam hominis prius fuisse creatam, & posterius plasmatum corpus, quemadmodum dicitur posuisse Origenes, asserens (ut aiunt) animas humanas omnes simul fuisse creatas, longe ante corporum formationē: & in altera uita hanc præcedente, aut secundum uirtutem aut uicia uicissim esse. Eas insuper quæ rectè uixerint, in angelorum dignitatem translatas: quæ uero scelerum maculis se labefactarint, in corpora terrena tanquam ergastula, carceremq; detrusas, ut præteritorum malorū meritas luant pœnas. Et hunc prophanum errorem, his sacrarum literarum testimonijs atq; consimilibus falso munire contendunt, qui illi astipulantur. Priusquam humiliarer, ego deliqui. Educ de carcere animam meam. Conuertere anima mea in requiem tuam. Placebo Domino in regione uiuorum. Verùm hæc deridicula sunt, & scripturæ sacræ sententijs aduersa, quæ indubitatò sentit, animam rationalem cum creatur, simul corpori dispositò hoc in mundo infundi, & cum infunditur creari, ut ne minimo quidem momento, animę creatio in singulis hominibus infusionem & unionem cum corpore antecedat: quemadmodum attestatur Psalm. 32. de Deo prædicans, Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum: nomine cordium, ibidem animas (quemadmodum plerunq; alijs in locis) accipiens. Hanc autem Origenistarum insaniam acerrimè confutant sancti, Hieronymus & Augustinus, cùm de erroribus Origenis & origine animæ nostræ disputant. Neq; minus eam improbat Cyrillus in commentarijs suis super Ioannem libro primo, ubi copiosis rationibus & sacrarum literarum authoritate fultis hanc positionem prorsus elidit & exirpat, cum exponit huius Euangelij locum, Erat lux uera quæ illuminat. Porrò multifariam prosequēs author hominis excellentiam & insignem dignitatem, dicit eum factum uelut quendam secundum mundum. Nam primus mundus, qui & maior dicitur, est tota rerum creatarum uniuersitas, angelos, cœlū, terrāq; & quæ in eis sunt complectens: secundus uero mundus & minor, dicitur homo propter proportionem, similitudinem & responsum eius ad maiorem mundum: quodq; homo, quadam proportione ea in se habeat, quæ in maiore mundo comperiuntur. Nempe ut se habent in sensibili mundo quatuor elementa, ita in homine quatuor humores illis respondentes, cholera, sanguis, pituita, atra bilis. Et quemadmodum in maiore mūdo supremum est cœlum, & orbes cœlestes inferiores illius agitatu rapti: ita in homine recta ratio & appetitus rationalis supereminet cui subiectus esse debet appetitus sensitiuus, obtemperans & obsequens. Quod insuper in maiore mundo est media regio aeris, uapores condensans, in nubemq; cogens: id in homine est cerebrum, sub laros fumos & halitus infrigidans. Deniq; quod in toto mundi ambitu est sol, omnia suo lumine collustrans, & uiuifico calore fouens: id in homine est cor, calorem uitalem in totum corpus diffundens. Deniq; quatuor substantiarum gradus, scilicet subsistentium, uiuentium, sentientium & intelligentium, totum complentes uniuersum, in homine quoq; comperiuntur, constituentes totam ipsius integritatem. Enumerat insuper author inter elogia & titulos humanæ dignitatis hominem esse regem eorum quæ in terra sunt, & rectum, gubernatumq; desuper. Siquidem quemadmodum ipse inspector est constitutus & contemplator creaturæ uisibilis, ut habet litera: discipulus autem creaturæ intellectualis: nā à cœlestibus spiritibus (quibus dignitate inferior est) diuina edocetur mysteria, susciputq; lucidos altissimarum cognitionum fulgores: ita idem à Deo ordinatus est, ut rex creaturæ uisibilis illam præstabilitate, nobilitate & authoritate antecedens: rectus autē & gubernatus desuper, id est à creatura intelligibili & spirituali, cui propria & peculiaris cura administrandi hominem est credita, ut secūdum diuinæ sanctionis legem infima per media ad summa prouehantur, id est homo per angelos ad Deum. Siquidem authore beatissimo Dionysio capite quarto libri De cœlesti hierarchia, idcirco lex uetus per angelos ad nos usq; manauit, ut id sanctissimæ ac diuinæ legis institutione caueretur, priora sequentibus iter ad Deum sternere. Et hoc pactò omnifariam medius est homo magnitudine & humilitate, magnitudine quidem dignitatis supra uisibilia, & humilitate subiectionis sub inuisibilibus, cum uisibilium supremus sit homo, & inuisibilium infimus. Nam indidit illi Deus spiritum & carnem. Spiritum quidē propter gratiam & spiritualia munera, quæ recognoscat se à Deo accepisse, eaq; in suum referat authorem. Carnem uero (ut ait litera) propter elationem, non quidem prosequendam & amplectendā (nam odibilis coram Deo & hominibus superbia) sed euitandam prorsus & abijciendam. Præstat enim caro ob sui detectionem & terrenam originem hominibus materiam reprimendę elationis, dum terræ limum ex quo formata est, menti obijcit. Hinc sapiens animi nostri tumorem retundere uolēs. Quid superbis (inquit) terra & cinis? Et per ipsam carnem homo patitur eadem, quæ corpora inferiora, cibo indiget, qualitatibus sensilibus afficitur, & corporeas exercet operationes. Quocirca hæc infima & abiectissima, ratione carnis homo patiens, reminiscitur unde traxerit originem, & castigatur ab elatione animi, quæ forsitan ob animæ præcellentiam & donorum Dei in hominem exuberantiam, menti humanæ posset irrepere. Quemadmodum Agathocles ad Siciliæ regnum euectus, uasis fictilibus sibi cibū potumq; semper ministrari iussit, ut exinde assiduè reddere-

deretur suæ originis memor, quodq; patre figulo genitus foret: ne ob altum regiæ maiestatis fastigium aliquando intumesceret. Insuper in literæ loco subsequente, quo ostenditur arbitrij libertas homini à Deo esse indulta, pulchrè repcit Damascenus illorum quæstionem, qui percontari solent, cur rerum conditor hominem non ita bonum fecerit, ut malum agere non posset. ostenditq; Deum longè maiorem hominis naturæ dignitatem contulisse, quod ipsum liberæ fecerit potestatis (id enim, libera inquam arbitrij facultas, omnium est à Deo homini inditorum præstantissimum atq; nobilissimum) quàm si naturæ necessitate adegisset ad bonum. Si enim inconuertibilis fuisset homo & immobilis à bono, iam non uerè fuisset bonus, ut qui aliud esse non posset, neque suum esset, aut sui arbitrij, quod bene ageret, sed necessitatis naturæ. Quod autem necessitate naturæ fit, ut terræ lapsus ad ima, aut ignis ad suprema emicatio, neq; uirtus est, neque laude aut præmio dignum: quare nec beatitudine remunerandum. Non igitur quicquam bene ageret homo, aut laude extollendum: neq; ad beatitudinem peruenire dignus aut natus esset, si naturaliter foret bonus. Non enim beatitudo, sine operis exercitio cuiquam est exhibenda: & ijs quæ natura nobis assunt, neq; laudari debemus, neq; uituperari. Iraq; qui adimit homini libertatem uoluntatis, summam illi tollit, ad quam natus est perfectionem, utpote beatitudinis æternæ possessionem & consecutionem. Proinde diuinus Dionysius cap. 9. libri De cœlesti hierarchia rectè inquit: Neque enim coactam habemus uitam, neq; liberi arbitrij gratia diuinitus indulta mortalibus, prouidentiæ diuinæ luce & splendore obtunditur. Idem quoq; quarta parte quarti cap. libri De diuinis nominibus: Ideo & absurdam planè multorum rationem non admittimus, qui asserunt oportere esse prouidentiam inuitos etiam nos ad uirtutem ducere: neq; enim est prouidentiæ, uiolare naturam. Quocirca ut prouidentia cuiusq; naturæ est seruatrix, eis quæ per se mouentur (ut libero agitur arbitrio) prouidet, omnibusq; & singulis propriè, ut omnium singulorumq; natura capit, & totius ac uniuersæ prouidentiæ pro modo cuiusq;, prouidentissimas bonitates impartit. At uero quod de anima rationali subiungit author, quod aliud non habet præter seipsam, mentem: ita accipiendum est, quod anima rationalis mentem quidem habet, sed nihil aliud existentem, præter seipsam animã. ut in litera, pronomen seipsam non coniunctum ad mentẽ referatur, sed seiunctim ab eo legatur accusatiuo, & ad animam reducatur, & literæ sensus sit, mentem nihil aliud in anima esse re ipsa, quàm ipsius animæ substantiam atq; essentiam: quamuis alia fit animæ rationalis, & alia mentis ratio. Anima enim rationalis dicitur, quia corpus animat, & rationis discretione sit prædita: mens uero, quia uirtus est naturalis & insita, qua anima intelligit. Iccirco rationem attendendo dicitur in litera, mens esse pars ipsius animæ purissima: non quidem pars componens, sicut oculus componit corpus, & eo ipso à mente cui comparatur discrepans, sed quia particularis est animæ uirtus & potentia, peculiari addicta operationi, scilicet intellectioni, sicut oculus uisioni, in quo utriusque hic fit comparatio. Deinde incorporeorum inuisibiliumq; subuectitur in litera partitio, quod aliqua sunt entia incorporea & inuisibilia secundum substantiam, ut Deus: alia uero & infigurata sunt & inuisibilia, gratia conditoris, qui id illis indulsit, ut angeli, & animæ humanæ. Quæ secundum substantiam inuisibilia sunt & incorporea, natura sunt talia, quia id á se habẽt, & ab alio minime acceperunt. Et soli quidem Deo competit inuisibilem, incorporeum, & infiguratum esse secundum substantiam, & natura. Quæ uero secundum indultum & gratiam inuisibilia sunt & incorporea, talia dicuntur, facta collatione ad materiæ crassitiem: cuius cum immunia sint & expertia, conditionibus itidem materiam consequentibus uacua sunt. Quod si ad Deũ conferrentur, propter magnam ab eo distantiam, ut corporea & uisibilia censerentur: sicut & termino huius libri cap. supradictum est. Perinde atque aqua ad terram, propemodum rara, ad aerem uero collata, densa est. Id autem secundum partitionis membrum. congruit angelis, dæmonibus, & animabus humanis, quæ incorporea sunt & inuisibilia, duntaxat authoris supremi gratia, itidem & habita ratione ad materiæ corpulentiam. Hinc Deum in scriptura inuisibilem nominatum legimus, potissimum apud diuinum Paulum. primæ ad Timotheum cap. 1. dicentem: Regi sæculorũ, immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria in sæcula sæculorũ, Amen. Ita & solus dicitur Deus immortalis, quia id natura habet: angeli autem & animæ humanæ, ipsius elargitione & gratuito munere. Adde quod solus principio & fine caret. Creaturæ uero incorporeæ etsi sine carent, suæ tamen durationis habent principium. Idcirco Paulus eadem epistola cap. 6. dicit de Deo, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Vbi uero in litera explicatur conuenientia & affinitas hominis cum cæteris rebus creatis, non ab re dictum putetur, quod homo rationis expertibus, & in his communicat, in quibus scilicet inanimis & plantis communicare dictus est, utpote secundum corpus, contemperamentumq; quatuor elementorum, & uim uegetatricem. Cum enim quæcunque habent iuferiore gradu constituta entia naturalia, eadem habeant & superiore, digniorely collocata ordine, insuper & aliud quippiam dignius, cõsequens est, in quibuscunq; homo communicat cum inferioribus & minus dignis, in eisdem ipsum communicare, conspirarely debere cum præstantioribus, insuper & in alio quopiam. Vt sicut cum inanimis conspirat homo quantũ ad corpus & quatuor elementorum contemperamentũ: ita & cum plantis ut eodem conuenit, & præterea in eo quod uim uegetatricem habet, altricem, auctricem & generatiuam. Cum animalibus autem rationis expertibus, in ijsdẽ duobus homo coincidit, & præter hoc in uirtu-

in uirtute quoq; sensitiua, appetitiua & motiua. Demum cum angelicis substantijs conspirat homo, quod ratione præditus est & intellectu, quemadmodum illæ: quod etiam uirtutes assequi natus, & præsertim pietatem uirtutum summam. Sanè pietas est syncera animi in Deum religio, cultum illi debitum exhibentis. Hæc ubi adest, & cæteræ quoq; uirtutes ut assectæ & comites facilè assunt. Ideo dicit Apostolus prima ad Timotheum epistola, cap. 4. Exerce teipsum ad pietatem. nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ quæ nunc est, & futuræ: quemadmodum impietas in Deum, omnem secum trahit uiciorum colluuiem: de qua Sapientiæ 14. cap. dicit Salomon: Similiter sunt Deo odio impius & impietas eius. propterea pietas, altissimum inter uirtutes fastigium, culmenq; obtinere dicitur, sicut & impietas uiciorum teterrimum est. Quod si quis obijciat, hominem cum angelicis substantijs cognationem non habere in corporali subsistentia, uita, & sentiendi facultate, cum hæc angelis non adsint, in quibus tamen conuenit cum inferioribus & corporeis substantijs, inanimatis, plantis & animantibus: non igitur rectè prius assertum uidetur, siquid in aliquo cum inferioribus & imperfectionibus conspirat, in eodem & cum superioribus conuenientiam habere. Non absona daretur responsio, quod prædictum est, duntaxat locum habere in collatione substantiarum corporearum inter se: neq; id accommodandum esse ad comparationem hominis ad incorporea, ut quæ iam extra metam, aleamq; & limitem corporum sint constituta. Nihilo secius & rectè quis dixerit, hæc tria, subsistere, uiuere & sentire, substantijs quoq; angelicis quodam modo competere: non quidem corporaliter, sed spiritualiter. Quæcunque enim inferiorum sunt, illa & in superioribus eminenter continentur, & in huiusmodi supereminenti atque spirituali existentiæ, uitæ ac sensitiuæ uirtutis dignitate, homo per animam cum angelis conuenit. Porro operum ac functionum homini competentium quædam sunt propria corporis, quædam propria animæ, quædam uero utriq; communia. Propria corporis ea dicuntur, quę corpori duntaxat competunt, non enam animæ, ut uulsio partium corporis, itidem & defluxus: necnon transmutatio secundum qualitates sensibiles. Siquidem anima humana neq; incisionem sustinet, neque partium defluxum, ut quæ simplex sit & individua: à sensibili etiam transmutatione, eadem longe est aliena. Propria autem animæ sunt, quæ duntaxat animæ & non corpori congruunt, ut ardens in Deum affectus, Deiq; cognitio, & cæteræ peculiares homini operationes, quas nec corporis ministerio, nec officio animus in se exercet. Demum communes corporis & animæ uirtutes sunt, quarum officia ab anima quidem ut effectrice exercentur, & in corpore ut subiecto suscipiuntur. Vt nutritionem, sensuum perceptionem, appetitionem & progressionem, anima tanquam præcipuum efficiēs per agit: corpore tamen & partibus eius ut organis utitur: in quibus hæc opera recipiuntur. Diuisio autem potentiarum animæ in litera subiuncta, ex Eclucis est perspicua. Postremum uim motiuam secundum locum in homine, persuasibilem esse ratione, non abre contingit. Nam ea uis motiua secundum locum, plerunq; ab appetitu irrationali ad opus mouetur, cum scilicet sensu aut exteriori, aut interiori cognitum obiectum apprehenditur, aut ut delectabile & conueniens, aut tāquam triste & incommodum, ob quod excitatur appetitus ad prosequendum illud aut refugiendum, mouetq; concupiscentiua uim progressiuam ad assequendum idipsum, aut repudiandum. At qui appetitus irrationalis, ratione persuasibilis est, & natus illi obtemperare: igitur & uis motiua, à uirtute concupiscendi dependens, nata est ratione duci & regi. Cuius & sæpenumero periculum faciunt homines, qui suggerente effreni appetitu, ad quicquam mali perpetrandum progressi, ob luctantē, contrantentēq; ratione cœptum iter intermittunt, rationiq; parentes abstinent ab eo motu quem impulsu appetitus in domiti inceperant. Sic Dauid cum uitæ se accinxerat ad interficiendum Nabal & euertendam eius domum, ob negatum ei uictus subsidium, quod per nuncios ab eo officiose petiuerat occursu Abigail uxoris Nabal prudentissimæ, & ultronea oblatione munerum eius placatus, desitit incœpto, neq; ulterius progressus est: quemadmodum primi Regum cap. 25. commemorat.

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΩΝ. lib.

Τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσι ψυχικαὶ, αἱ δὲ σωματικαὶ. καὶ ψυχικαὶ μὲν, ὅσαι μόνης εἰσὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν, ὡς αἱ περὶ τὰ μαθήματα, καὶ τὴν θεωρίαν. σωματικαὶ δὲ, αἱ μετὰ κοινωνίας τῆς ψυχῆς τῷ σώματι γινόμεναι, διὰ δὴ τοῦτο σωματικαὶ καλούμεναι, ὅσαι περὶ τροφὰς καὶ συνουσίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. μόνης δὲ τοῦ σώματος ἐν αὐτῷ τῆς ἡδονῆς. πάλιν τῆς ἡδονῆς αἱ μὲν εἰσὶν ἀληθεῖς, αἱ δὲ ψευδεῖς, καὶ αἱ

DE VOLVPTATE. Cap. XIII.

VOluptatū hę sunt animę, illę corporis. Voluptates animæ, quæcūq; solius animæ sunt, ipsi secundū seipsam cōuenientes: ut quæcūq; sunt circa disciplinas & contemplationem. Corporis uero, quæ ob animæ & corporis communionem contingunt. Propterea & corporeæ uocantur, quæcunq; circa cibos & uenerea, & eiusmodi sunt. Solius autem corporis non utique reperiat quis uoluptates. Rursus uoluptatū quædā ueræ sunt, quædā mendaces & falsæ. illæ

μὲν ψυχῆς μόνης, κατ' ἐπιστήμην καὶ θεωρίαν, αἱ δὲ μετὰ σώματος κατ' αἴσθησιν. καὶ τῶν μετὰ σώματος αἱ μὲν ἐσὶ φυσικαὶ ἅμα καὶ ἀναγκαῖαι, ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον, ὡς αἱ τροφαὶ, αἱ δὲ ἡδοναὶ ἀναπληρωτικαὶ, τῶν τὰ ἐνδεήματα τὰ ἀναγκαῖα. αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δέ, ὡς αἱ τῆς φύσεως καὶ τοῦ νόμου μίξεως. αὗται γὰρ εἰς μὲν τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν συντελοῦσι. δύνανται δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν, τὴν παρθενίαν ζῆν. αἱ δὲ ὅτι ἀναγκαῖαι, ὅτι φυσικαὶ. ὡς μὴ θέλειν, καὶ λαγνᾶσαι, μὴ πλησμοναὶ τὴν χρείαν ὑπερβαίνουσαι. ὅτι γὰρ εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς ἡμῶν συντελοῦσιν, ὅτι εἰς ἀναθυμίασιν τοῦ γένους. τἀναντίον δὲ, μᾶλλον καὶ βλάπτουσι. τὸν τοίνυν μέλλοντα θεὸν ζῶντα, δεῖ μετρίως χρῆσθαι τὰς ἀναγκαίας ἅμα καὶ φυσικάς. τὰς δὲ λυτρὰς δὲ τάξει, τὰς φυσικὰς καὶ ἐξ ἀναγκαίας τίθεσθαι, μετὰ τοῦ πρέποντος καιροῦ, καὶ τρόπου, καὶ μέτρου γινομένας. τὰς δὲ ἄλλας, χρὴ πάντως παραιτεῖσθαι. καλὰς δὲ ἡδονὰς χρὴ ὑπολαβεῖν, τὰς μὴ συμπλεκομένας λύπαις, μὴ ὑπερβαλλούσας ἐμποιούσας, μὴ δὲ ὑστέρας βλάβης γνωσιμαίας, μὴ τοῦ μετρίου πορίζειν χωρίζειν, μή τε τὸν αὐτοῦ ἔργων ἡμᾶς ἀφιλοπόνους ἄγειν πολὺ, ἢ καταλύουσας.

solius mentis secundum scientiam & cõtemplationem, hæ cum corpore secundum sensum. Et uoluptatum quæ cum corpore sunt, hæ naturales sunt simul & necessariæ, sine quibus uiuere impossibile est, quæ cibos indigentiam instaurantes sequuntur, & indumenta necessaria: illæ uero naturales quidem non necessariæ, ut quæ rerum uenerearum sunt secundum naturam & legem. illæ enim ad totius generis conseruationem cõducunt, possibile tamen est & sine ipsis in uirginitate degere. hæ rursus neq; naturales, neq; necessariæ: ut ebrietas, & libido, & repletiones necessitatem excedentes. nam neq; in conseruationem uitę nostræ conferunt, neq; in successionem generis, uerùm officiunt. Eum autem qui secũdum Deum uicturus est, oportet necessarias simul & naturales uoluptates, quasi in transitu exercere: secundo autẽ ordine, naturales, sed non necessarias collocare, cũ decenti occasione, tempore q;, & loco, & modo factas: alias uero omnes penitus abiicere. Et par est ut eas bonas uoluptates existimemus, quæ tristitiæ non sunt permixtæ, neq; pœnitudinem inducentes, neq; superfluitatis aggenitrices, neq; mensuram excedentes, neq; nos à studiosis operibus retrahentes plurimum, aut seruiles efficientes.

COMMENTARIVS.

TRes hic ponuntur uoluptatis partitiones. Prima: Voluptatum quædam sunt animæ, & quædam corporis. Voluptates animæ sunt, quæ proprias consequuntur animæ operationes, & nullum habent cum corpore commercium, ut delectationes coniunctæ contemplationi ueritatis, aut operationi uirtutum. Et hæ per se synceræ & ueræ sunt uoluptates, quod tristitijs non sunt admixtæ, neq; pœnitudinem inducunt, aut molestiam. Siquidem delectationi (inquit Aristoteles in Topicis) quæ est in contemplatione huius propositionis diameter est asymeter: nihil est contrarium, quod nõ sustinet aduersantem mœstitiam. Corporis autem uoluptates sunt, quæ annectuntur corporis operationibus, communionem etiam cum anima ut præcipua earum authore habentibus: sicut delectationes consequentes cibum, potum, aut quamlibet sensus operationẽ. Neq; huiusce partitionis tertium assignari potest membrum, quod non inueniantur uoluptates solius corporis, secluſa animæ communione. Sequuntur enim uoluptates naturam operationum quibus sunt assectæ & comites, quandoquidem delectatio sit operationi superueniens complacẽtia. Atqui solius corporis, nullæ sunt operationes: est enim corpus, materiæ nomẽ, quæ nullius operationis est effectiua: quinimmo quascunque operationes in se suscipit corpus, easdem anima in corpore exercet. Neq; igitur ulla erit solius corporis delectatio, sed quæcunq; corporea dicitur, ab anima ut authore proficiscitur, habente commune cum corpore consortium, in uisione, & cæteris sensuum functionibus. Secunda partitio: Voluptatum quædam uerę sunt, ut quæ solius sunt animæ secundum ueritatis speculationem, aut uirtutum officia. Aliæ uero mendaces & falsæ: ut quæ ipsius sunt corporis, & sensuum sequuntur oblectamenta. Et reuera mendaces & subdolæ meritò dicuntur. Nam uoluptatum præ se ferunt speciem, & suis titillãt animum illecebris, sed demum pœnitudinem & amaritudinem grauissimam inducunt, more apum quæ primò mel diffundunt, & protinus aculeo pungunt. Quod accommodé Boetius ita expressit:

Habet hoc uoluptas omnis:
Stimulis agit fruentes,

Apium q;

Apiumq; par uolantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morsu.

Eandem quoq; fucatam & fallacem uoluptatem, Sapiens nomine meretricis describens, Prouerbiorum quinto capite, inquit: Fauus distillans labia meretricis, nouissima autem eius amara sunt sicut absynthium. Et Prouerbiorum 14. capite: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Hinc salubriter nos admonet Dominus noster Lucae 6. capite, comminans æternam maledictionem ijs qui uitae præsentis uoluptates impensius prosequuntur: Vae (inquit) uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram. Vae uobis qui saturati estis, quia esurietis. Vae uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Et eiusdem euangelistæ 16. cap. contestatur, diuitē illum qui epulabatur quotidie splendidè, sepultum esse in inferno, & flamma cruciari. Ita planè uoluptarij homines ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt, ut inquit beatus Iob. Reprehenduntur etiam meritò à sapiente impij, qui dixerunt cogitantes apud se, non rectè: Venite & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Vino precioso & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo uestrùm exors sit luxuriæ nostræ. Vbiq; relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Verùm de istis paulo post subiungitur, quod hæc cogitauerunt & errauerunt: excæcauit enim illos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei, neq; mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicarunt honorem animarum sanctarum. Esaias quoque inclamat in eos qui uoluptatibus immoderatius dediti sunt, quinto capite dicens: Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad uesperam, ut uino æstuetis. Cithara, & lyra & tympanum & uinum in conuiuijs uestris, & opus Domini non respicitis, & opera manuum eius non consideratis. Propterea (inquit) dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino. Quinimmo ubi repentina describitur ultio, & subitaria plaga à Deo hominibus immissa, annotatur tunc illis potissimum inflicta, cum uoluptarijs actibus, corporalibusq; delicijs erant intenti. Nempe apud Matthæum uicesimo quarto capite nos admonet Dominus, quod in diebus Noe ante diluuium erant comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes. Similiter Lucæ decimoseptimo capite dicitur de Sodomitis, quod edebant & bibebant usque ad exitum ipsius Lotli de urbe, & tunc repentina Dei ultio omnes perdidit. Rursum seruus nequam propter diuturnam aduentus domini sui moram ad mala audentior, manducansq; & bibēs cum ebriosis, insperato Domini aduentu tollendus perhibetur, & cum impijs condemnandus. Et sathanas filios Iob, non orantes in templo, aut Deo sacrificantes, sed comedentes & bibentes uinum, ruina inopinata domus oppressit. Proinde Antisthenes liasce uoluptates summum malum appellabat: & Critolaus Peripateticus non modò eas summum malum, sed multorum insuper aliorum malorum causam & originem esse dictitabat. Quod enim malum dederis, ad quod non impellat malesuada uoluptas? Nullum sanè exhorrebunt facinus, qui uoluptatibus manus dant uictas. A' quibus (cum semper nobis tanquam latrones insidientur) summoperè cauendum esse, admonuit Socrates, indicendumq; illis perpetuum bellum. Nam ipsarum blandus est & molliculus ingressus, amarus uerò & pernicioſus iugiter exitus. Ideo Gregorius Nazianzenus, adolescentes ad reprimendas huius generis uoluptates, ita hortatur: Ostendant (inquit) iuuenes aduersum uicia fortitudinem suam, & in hoc, utantur iuuentutis feruore, nec iuuenilibus erroribus cedant, maturitate prudentiæ lasciuiam ætatis uincentes. Gratulabuntur proculdubiò de hac uictoria magis, quàm si fuissent in Olympico certamine coronati. Vincent enim in illo stadio, uel theatro, in quo humana certamina angeli spectant, & corona eorum nulla senectute marcescet, habebuntq; non parui temporis, sed æternam securitatem, cum de hoc certamine coronati abierint in regionem uiuorum. Prudentissimè quoque Diogenes dicebat, uoluptatis contemptum (si nos assuefecerimus) iucundissimum fieri. Et sicut ij qui consueuerunt uoluptuosè uiuere, moleste inde se auelli patiuntur: ita qui aliter exercitati sunt, gratissimè ipsas contemnunt uoluptates. Tertia partitio. Voluptatum corporis quædā naturales sunt & necessariæ, ut annexæ cibo & potui sumendo pro naturæ sustentatione, quod sine illis hanc mortalem uitam degere non possumus. Quædam naturales & non necessariæ, ut quæ ad liberorum propagationem ordinantur, secundum naturæ institutum & ordinem. Hæ siquidem naturales sunt, non tamen simpliciter necessariæ huic uel illi, aut cuiuis singulorum hominum, quamuis secundum conditionem necessariæ sint, atque rationem quandam generalem, si conseruandum sit secundum continuam successionem genus humanum, quæ sanè conseruatio sine illis effici & præstari non potest. At non in unoquoque hominum singulatim sumptorum sunt necessariæ, sicut delectationes cibi & potus. cum possint singuli homines thalami expertem uitam & cœlibem ducere, atque uirginalem seruare candorem, quemadmodum Matthæus capite decimo nono dicit: Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum: non quidem ferro materiali, sed spirituali, scilicet continentiæ, quo carnis illecebras resecarunt, ut cœlestium similes euadāt, uirgineoq; nitore (quantum sinunt

uires)angelorum mundiciam, puritatemq; imitari studẽt. Verùm quia hanc arduam, difficilemq; carpere uiam non passim omnes ualent,ibidem de matre uirgine natus,uirginum dominus & uirgo primarius,subnectit:Non omnes capiunt uerbum istud,sed quibus datum est:qui potest capere,capiat.Deniq; tertio loco & ordine sunt uoluptates neq; naturales,neq; necessariæ,ut quæ in comessationibus aut immoderato uenereorum usu habentur, neq; ad sui conseruationem neq; soboles successionem homini conducentes, quin immo plurimum nociuæ. Sanè huiusmodi effusis & laxatis habenis delectationes intemperatorum,uitæ conseruandæ plurimum officere, quotidiana nos edocent exempla,cum plures (ut inquit beatus Hieronymus) interficiat gula quàm gladius.Et hinc subitæ mortes atq; inteſtata senectus,quemadmodum ait Satyricus. Huic accedit Ecclesiasticus,cap.37. nos admonens:Noli(inquit)auidus esse in omni epulatione,& non te effundas super omnem escam.In multis enim escis erit infirmitas, propter crapulam multi perierunt: qui autem abstinens est,adiiciet uitam.Inconcessum itidem & immoderatum uenereorum usum, uitæ incolumi plurimum incommodare,testatur Aristoteles in libro de Longitudine & breuitate uitæ,dicens animalia frequenter ueneri indulgentia & ad eum propensiora, contractioris esse & corruptioris uitæ.Quocirca audiendum nobis semper est id Virgilianum:

Compedibus Venerem, uindis constringe Lyæum,
Ne te muneribus ledat uterq; suis.
Vina fitim sedant,natis uenus alma creandis:
Sed fines horum tranſilijsse, nocet.

De huiusmodi quoq; tertij generis uoluptatibus rectè inquit Cicero, quod uoluptates blandissimæ dominæ,maiores partes animi à uirtute detorquent. Rursum idem:Dicebat Architas Tarentinus nullam capitaliorem pestem quàm uoluptatem corporis,hominibus à natura datam.Et iterum:Egregiè Plato escam malorum uoluptatem appellat, quod ea homines capiuntur, ut pisces hamo. Impedit enim(inquit)cõsilium uoluptas,rationi inimica,ac mentis (ut ita dicam)perstringit oculos,nec habet ullum cum uirtute commercium. Insuper de eadem Hieronymus: Semper uoluptas famem sui habet,& transacta non satiat. Ambrosius quoq; nihil (inquit) prodigæ satis est uoluptati.Semper famem patitur sui,quæ alimentis perpetuis nescit impleri.Nempe more ignis,quo magis nutritur,eò plus inardescit.

ΠΕΡΙ ΛΥΠΗΣ. λα.

ΤΗΣ δὲ λύπης ἄλλη τέσσαρα, ἄχθος, ἔχθος, φθόνος, ἔλεος. ἄχθος μὲν οὖν ἐστι, λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα. ἄχθος δέ, λύπη βαρύνουσα. φθόνος δέ, λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. ἔλεος δέ, λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις κακοῖς.

DE TRISTITIA. Cap.XIIII.

TRistitiæ quatuor sunt species, acedia,molestia, inuidia, misericordia. Acedia igitur tristitia est, taciturnitatem defectionemq; uocis inducens. Molestia, tristitia est aggrauans, pondusq; afferens.Inuidia,tristitia est ex alienis bonis proueniens.Misericòrdia uerò,in aliorum malis tristitia.

COMMENTARIVS.

VOluptati contraria tristitia,ab autore in quatuor diducitur species.Earum prima Acedia, tristitia sic aggrauans mentem,ut nihil boni ei agere libeat:habetq; sibi annexam & inseparabilem comitem,anxietatem & tedium animi, torporemq; bene operandi, deficientem totum hominem languore pigro,& inducentem menti amaritudinem continuam. Hinc enascitur ex uehementiore mœstitia,taciturnitas & defectio uocis.quod adeò absorbeatur animus & occupetur languida deiectione,ut in uocem depromendam non exeat,sed sui ipsius confusione & obnubilatione impediatur,detineaturq; constricta,ne sermonem efformet. Hanc admodum periculosam & exitialem animi labem,insectatur multifariam scriptura,potissimum Prouerbiorum capite sexto:Vade ad formicam ô piger, & considera uias eius, & disce sapientiam. Quæ cum non habeat ducem,nec præceptorem,nec principem,parat in æstate cibum sibi,& cõgregat in messe quod comedat.Et rursum ibidem:Vsquò piger dormies?quando consurges è somno tuo?Et Prouerbiorum 21.cap.Desideria occidunt pigrum,noluerunt enim manus eius quicquam operari. Denique Ecclesiastici cap.33.Multam malitiam docuit ociosiras.Eandem damnat &Chrysostomus,dicens: Radix desperationis est ignauia,& non solum radix,sed nutrix eius ac mater.Nam sicut uestimentum tineam generat & nutrit,ita ignauia non solum gignit ex se desperationẽ, sed etiam alit eam ac fouet.Et sanctus Leo:Non dormientibus proueniet regnum cœlorum,nec ocio & desidia torpentibus beatitudo æternitatis repromittitur.Deniq; Beda: Pigri uocabulo denotatur, qui uult regnare cum Deo,& nõ uult laborare pro Deo:delectant præmia cum pollicentur,deterrent certamina cum iubentur. Cæterum hic in transcursu & id annotare non piget, licet ad grammaticam spectet rationem,quod supradictum nomen exprimens primam tristitiæ speciem, non duplo cscribi debet, aut proferri, neque per i in secunda syllaba, ut fermè omnes ob græcæ literaturæ ignorantiam scribunt & proferunt, cum illo nomine unum ex septem uicijs capitalibus & mortiferis designant,sed per unicum c scribendum est &pronunciandum supradictũ nomen,atq; per e uocalem in secunda syllaba. nempe apud probatos autores prima eius syllaba corripitur,

ut apud

ut apud Mantuanum in secundo libro de Calamitatibus temporum:

Sic hominum falso deludit acedia uultu,
Spem minuens, animosq; premens, operumq; futura
Præmia deridens, contemni fulmen & ignes
Tartareos, frustraq; doceri phlegetonta timeri.

Secunda etiam eius syllaba apud Græcos scribitur per ι, quæ apud latinos ferè semper in e longum conuertitur. At quoniam in efformatione dictionis latinæ interdum ι græca sine mutatione in alteram uocalem, transit in i latinum & longum, rectè etiam nonnulli per i latinum in secunda syllaba proferunt, & scribunt prædictum nomen, dicentes acidia. Quemadmodum in præcedente libro numero 41. annotatum est, nos spiritum sanctum paracletum dicere debere, quoniam id nomen apud græcos per η literam græcam scribitur, quæ ut plurimum mutatur in e latinum longum, ut præclarè differit Franciscus Philelphus in libri decimitertij suarum Epistolarum quadragesima septima epistola. Verùm quoniam η græcum, in dictionibus ad latinam formam transiatus, interdum (licet rarius) manet impermutatum, & in i nostrum transit, nonnullos inuenias, qui non omnino ineptè scribunt & proferunt paraclitū, penultima longa. at ne crambe bis posita (ut aiunt) sit mors, ad alia progrediendū est. Modestia uerò secunda tristitiæ species aggignitur, quando quippiam nobis infertur aut subtrahitur, quod ægro animo molestèq; ferimus irrogari nobis aut auferri. & hinc ægritudinem atq; mœrorem mentis contraluimus. Vt cum quis fraudatur bono expectato, aut priuatur bono prius habito, uel inopinato premitur malo. & ea fortunæ aduersitas aggrauat animum, æthneoq; pondere deprimit iacentem, cum deberet per patientiam & fiduciam atq; spem melioris successus erigi ab huiusmodi depressione. Itaq; excutiendum est id graue pondus, & eum propheta cantandum: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare uultus mei, & Deus meus. Nam ut in Proverbijs inquit Salomon: In mœrore animi deijcitur spiritus, animus gaudēs ætatem facit floridam, & spiritus tristis exiccat ossa. Et quemadmodū dicit Ecclesiasticus: Melior est mors quàm uita amara, & à tristitia festinat mors. Tristitiam (inquit) longè expelle à te, quoniam multos occidit tristitia, & non est utilitas in ea. Neq; negligenter prætermittendum est salutare contra hanc animi ægritudinem (quandoquidem ut ait poeta. Non est tristitia peius hominibus malum. tristitiæ enim hominibus pariunt morbos) antidotum, quod Hugo de sancto Victore exhibet & porrigit cuius nostrùm. Vis (inquit) nunquam esse tristis? bene uiue, bona uita semper gaudium habet. Quæ omnia etsi locum habeant & ueritatem in qualibet specie tristitiæ, peculiariter tamē & præsertim in hac secunda, qua animus molestia premitur propter aduersitatem aut calamitatem inflictam, quæ nullo melius medicamento, quàm patientia in rebus asperis depellitur. Tertia tristitiæ species hic assignata est inuidia, quæ diffinitur esse tristitia de bono alterius, quatenus æstimatur diminuere gloriam propriam. de qua beatus Augustinus: Inuidia est filia superbiæ, sed ista mater superbia nescit esse sterilis: ubi fuerit, continuo parit. suffoca matrem, & non erit filia. Rursum idem: Inuidia sequitur superbiam, non præcedit. Non enim causa superbiendi est inuidia, sed causa inuidendi est superbia. Est enim superbia, amor propriæ excellentiæ. inuidia uerò, odium fœlicitatis alienæ. quæ quidem æmulatio, unde nascatur, satis in promptu est. Amando enim quisq; excellentiam suam, uel paribus inuidet quod ei coæquantur, uel inferioribus ne coæquentur, uel superioribus quod non eis coæquatur. Superbiendo ergo inuidet, non inuidendo superbus fit. De eadem sanctus Hieronymus. Oro te quid delectationis illi præstat inuidia, quem secretis quibusdam conscientiæ unguis liuor ipse discerpit, & alienam felicitatem eius tormentum facit? Hinc rectè Prosper inquit: Inuidia in suum autorem reciproca est, & de bono alterius, tabescentis animi cruciatus. Rursum idem: Vtinam inuidi oculos haberent in omnibus ciuitatibus, ut de omnium fœlicitatibus torquerentur. Nam quanta fœlicium sunt gaudia, tanti inuidorum sunt gemitus. Et probè Alexander dixit, autore Curtio, Inuidos homines nihil aliud esse quàm ipsorum tormenta. Quocirca summo studio euitandum est id uipereum & tartareum uirus, quod humanis animis hostis antiquus instillare annititur. audiendumq; sapientis monitum Prouerbiorum capite 21. Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius. Audiendum & salutare beati Pauli institutum, ad Galatas quinto. Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Nam inuidia diaboli, mors intrauit in orbem terrarum: imitantur autem illum qui sunt ex parte eius. Et sicut beatus ait Augustinus, inuidia uicium diabolicum, & quo solo diabolus est reus, & inexpiabiliter reus. Non enim diabolo dicitur, ut damnetur, adulterium commisisti, furtum fecisti, uillam alienam eapuisti, sed homini statim inuidisti. Quarta tristitiæ species hic enumerata est misericordia, quæ diffinitur esse alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua utique si possumus, illi subuenire compellimur. Et hæc sola inter assignatas hic species tristitiæ, commendationem meretur, & laudem, dignaq; censetur quam amplectamur ardentius. Beati enim misericordes, quòniam ipsi misericordiam consequentur. Et euntes discite quid est, misericordiam uolo, & non sacrificium. Qui enim habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quo modo charitas Dei manet in eo? Proinde rectè dicit beatus Ambrosius: Misericordia largior, ubi fides promptior.

Nihil

Nichil tam commendat Christianum, quàm miseratio charitatis. Cui accedit & Cicero, dicens: Nulla de uirtutibus plurimis admirabilior, nec gratior misericordia: homines enim ad deos nulla re propius accedũt, quàm salute hominibus dando. Nihil habet fortuna maius, quam ut possit: nec natura melius, quàm ut uelit seruare. Et Valerius Maximus: Nam etsi egregium est hostem ab ęcere, non minus tamen laudabile infelicis scire misereri. Et Pelignus poeta, Regia (crede mihi) res est, succurrere lapsis. Demùm Statius, Pulchrum est uitam donare perenni. Verùm hæc uirtus adeò copiosè in sacris literis est laudata, ut non externorum indigeat commendatione.

ΠΕΡΙ ΦΟΒΟΥ. λβ.

Ἀναιρεῖ δὲ ὁ φόβος ἀς ἐξ, ἀς ἔκπαγλον, ἀς αἰδῶ, ἀς αἰσχύνην, ἀς καταπλῆξιν, ἀς ἔκπληξιν, ἀς ἀγωνίαν. ἔκπληξις δέ ἐστι φόβος μετὰ ἔκστασις φρενήρους. αἰδὼς δὲ φόβος ἐπὶ πονηρίᾳ λόγου. κάλλιστον δὲ τοῦτο τὸ πάθος. αἰσχύνη δέ, φόβος ἐπ' αἰσχρῷ πραγμάτων. ὃ δὲ τοῦτο δὲ καὶ λιπεῖν ἂς σωτηρίαν. καταπλῆξις δέ, φόβος ἐκ μεγάλης φαντασίας. ἔκπληξις δὲ, φόβος ἐξ ἀσυνήθους φαντασίας. ἀγωνία δέ, φόβος ἐλαττώσεως, ἤγουν ἀτυχίας. φοβούμενοι γὰρ ἀτυχῆσαι δὲ πράξεως, ἀγωνιῶμεν.

DE TIMORE. Cap. XV.

Diuiditur autem timor in sex, in eunctationem, uerecundiam, erubescentiam, stuporẽ, terrorem, & agoniam. Cunctatio igitur, est timor futuræ operationis. Verecundia, timor est ex expectatione conuicij: & hic affectus optimus est. Erubescentia, timor ex re turpi perpetrata: neq; hic quidem affectus est sine spe salutis. Stupor, timor ex magna imaginatione. Terror, timor ex imaginatione inconsueti mali. Agonia uerò, timor casus & infortunij, timentes enim in operatione infortunari, agonizamus.

COMMENTARIVS.

TImor, affectus est animi, quo imminens & quod in foribus adest malum, formidatur, præsertim cum id adeò uidetur graue, ut uires nostras excedere censeatur, & quod facilè superari non possit. Eius prima species cunctatio, est tarditas & dilatio aggrediendi quodpiam opus, quod arduum & difficile factu iudicatur, timeturq; nostras uires sua mole oppressurum. Et qui detrectat, exequi operationem aliquam ob uirium suarum diffidentiam, metumq; succumbendi: cunctabundus dicitur, & cunctator. Verecundia uerò est timor perpetrandi quippiam turpe aut flagitiosum, ne id cognitum inferat dedecus aut infamiam suo autori. Et hic affectus (ut habet literatura) optimus est. Nam in ijs quibus accommodari debet, utpote adolescentibus, frenum quoddam est, & retinaculum, quo animus ob ætatis feruorem & grauiores cupiditates ad uicia propensior, a turpium perpetratione retrahitur, timore dedecoris aut infamiæ contrahendæ. Itaq; laudabilis est hic affectus, quod præseruat iuuentutẽ, ne præceps ruat in uicia, ad quæ grauiter impellit concupiscentia. Idcirco Aristoteles in Ethicis, sicut in sene uituperat, ita in puero ruborem laudat. Et Cato senior dicere consueuit, se longè magis ijs iuuenibus delectari qui rubescerent, quàm qui pallescerent. Erubescentia autem, post malum perpetratum pudor est, quo quis mali anteacti conscius, nimet ex eo infamiam sibi illatum iri sireſciscatur: proinde solicite cauet, ne rursum in idem labatur malũ. Non est igitur sine spe salutis erubescentia, quia animum à lapsu erigit, & ne trahatur in consuetudinem defendit. Cõmendabilior tamen est uerecundia, quia ne omnino cõmittatur malum, prohibet. De hac beatus Hieronymus scitè admodũ dicit: Ingenia liberaliter educata, facilius uerecundia quàm metus superat. & quos tormenta non uincunt, interdũ uincit pudor. & Ambrosius: Erubescere debemus & condemnare peccatum, non defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. Demùm Bernardus super Cantica: Quid amabilius uerecundo adolescente? Quàm pulchra & splendida gemma morũ est uerecundia, in uita & uultu adolescentis? quàm uera & minimè dubia bonę ſpei nuncia, & bonæ indolis? uirgo disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, famæ custos, uitæ decus, uirtutis sedes, uirtutum primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honesti. Idem quoq; eodem loco: Verecundia soror est continentiæ, nullum æquè manifestum indiciũ columbinæ simplicitatis, & ideo etiam testis est innocentiæ lampas pudicitiæ mentis semper lotẽs, ut nil in ea turpe uel indecorum residere attentet, quòd non illa ilico perdat. Quarta timoris species, scilicet stupor, est timor ingens ex uehementi & inconsueta imaginatione procedens, & plerunq; sensuum alienationem inducens. Inde stupentem eum uocamus, qui ex magna rei insolitæ admiratione, aut graui timore, sensum rerum non habet. Et stupentia siue stupida dicuntur membra, quando uel paruum uel nullum habet sensum. Terror autem dicitur timor ab aliquo incussus, aut ob comminationem mali infligendi, aut ob difficultatem & grauitatem mali perferendi. Cùm enim quispiam alteri incutit metum ob malum impendens ac ingruens, quod sit tolerandum, terrorem illi inferre atque ipsum territare dicitur. Denique sexta timoris species agonia, diffinitur esse timor & solicitudo mentem uexans ob malum extrinsecum iamiam perferendum, cui resisti non potest. Siquidem si quis in futuro certamine, aut difficili re toleranda, quam detrectare & subterfugere non potest, exhorreat, & timeat laboris grauitatem & pondus, in agonia esse dicitur.

Quemad-

Quemadmodum apud Lucam de Domino nostro legimus, quod factus in agonia prolixius ora bat. Praeterea hic ab autore describitur agonia esse timor sinistri casus & infortunij. Cum enim quicquam aggredimur cuius incertus est exitus, & timemus infortunatum & infaustum in ea re finem aut successum, tunc agonizamus, & agonia premimur.

ΠΕΡΙ ΘΥΜΟΥ. λγ.

Θυμὸς δέ ἐστι, ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως χολῆς, ἢ ἀναβολάσεως γινομένη. διὸ καὶ χολὴ λέγεται, καὶ χόλος. ἔστι δὲ ὅτε ὁ θυμὸς καὶ ὄρεξίς ἐστιν αὐτοῦ τιμωρήσεως. ἀδικεῖσθαι γάρ, ἢ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι, θυμοῦνται, καὶ γίνεται τότε μικτὸν τὸ πάθος, ἐξ ὀδυνηρίας, καὶ θυμοῦ. ἄλλη δὲ τοῦ θυμοῦ πρόσε. ὀργή, ἥτις καλεῖται χολή, καὶ χόλος, καὶ μῆνις, καὶ κότος. θυμὸς μὲν γάρ, ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ὀργὴ δὲ χολή, καὶ χόλος λέγεται μῆνις δέ, χολὴ παλαιωθεῖσα, ἤγουν μνησικακία. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ μίσους, καὶ τῇ μνήμῃ προσδιδοῦς. κότος δέ, ὀργὴ παντελὴς καιρὸν εἰς τιμωρίαν. ἄρχεται δὲ καὶ ἔστιν, ἀπὸ τοῦ κάθος. ἔστι δὲ ὁ θυμὸς τὸ ὀρεκτικὸν τοῦ λογισμοῦ, ἐπιθυμοῦν τοῦ πράγματος, καὶ κωλυθῆναι ὑπό τινος, θυμοῦται κατ' αὐτοῦ ὡς ἀδικηθέντος, τοῦ λογισμοῦ συλλογιστικῶς κρίναντος ἄξιον ἐγκαταστῆναι τὸ γεγονός, ὡς τῆς φυλαττούσης τὴν φύσιν τῶν εἰκαίας τάξεως.

DE IRA. Cap. XVI.

IRA est efferuentia sanguinis circa cor ex euaporatione, exsuscitatione ue bilis proueniens. quapropter & bilis, & bilosa dicitur. Est autem & quando ira est desiderium, uindictæq; appetitus. Nam iniuriati, aut arbitrãtes iniuria affici irascimur: & fit tũc mixta hæc perturbatio, ex concupiscentia & ira. Species autem iræ sunt tres: ira quæ uocatur bilis & bilosa, iracũdia, & infensio. Bilis igitur & bilosa ira, ea est quæ principium habet, citoq; transit. Iracundia uerò ira est, recordatione scilicet malí: unde & græco sermone menis, à manendo & memorię tradendo, dicitur. Infensio autem ira est, tempus in uindictã ultionẽq; obseruãs, unde & græcè cotos à iacendo dicitur. Est autẽ ira satelles cogitationis, concupiscentiæ uindex. Nam cum quippiam cõcupiscimus, & ab aliquo prohibemur, irascimur aduersus eum, perinde ac iniuria affecti, cogitatione uidelicet iudicante dignum querela & indignatione, quod factum est. In ijs autem quæ secundum naturam proprium seruant ordinẽ huius quod ratione non suadetur, uires sunt, nutritiua, sui similis aggeneratiua, & pulsatilis. Vocatur & augmentatiua uirtus, quæ nutrit & generat: & pulsatilis uocatur uitalis. Virtutis autem nutritiuæ uires quatuor sunt: attractiua, cibum attrahens: retentiua, cibum retinens, & non sinens confestim ipsum diffluere: alteratiua, alterans cibum in humores: & expultiua, superfluitates per aluum egerens, & excernens. Neq; id nos lateat, uirium animalium has quidem animales dici, has naturales, illas uitales. animales sunt secundum delectum, ut motus secundum locum & sensus. Motionis autem secundum locum, est & uis progressiua, & omnino motiua secundum locum, & uocis emissiua, & respiratiua. Nam in nobis situm est, hæc facere, & non facere. Naturales autem & uitales uoluntariæ, & secundum delectum non sunt. naturales quidem, ut nutritiua, augmentatoria, & seminaria: uitalis uerò, ut pulsatilis. hæ etenim siue uelimus, siue nolimus, operantur.

COMMENTARIVS.

IRA duplici diffinitione ab autore describitur, secundum diuersas eius causas. Si enim efficientem causam & materialem eius respicimus, prior ei rectè aptatur descriptio, quod sit accensio & feruor sanguinis circa cor, ex commotione cholerae fellisq; proueniens. Si uerò formalem causam aut finem illius attendimus, secundam ei accommodabimus rationem, quod est libido puniendi eum à quo iniuria affecti sumus, aut uidemur. Et hæc animi perturbatio nisi refrenata fuerit & rectæ rationis habenis moderata, præcipitat incautos in grauia mala, multaq; cùm corporis, tum animæ incommoda. Dicit enim Sapiens in Prouerbijs: Vir iracundus prouocat rixas, & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuior. Et rursum: Graue est saxum, & onerosa harena, sed ira stulti utroque grauior. Hanc beatus Paulus tollendam solicitè monet, cum ad Ephesios scribit: Sol non occidat super iracundiam uestram. Et iterum ibidem: Omnis indignatio & ira tollatur à uobis. Et beatus Iacobus epistolæ suæ catholicæ capite primo: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, & tardus ad loquendum, & tardus ad iram. Ira enim uiri, iustitiam Dei non operatur. Et Dominus noster apud Matthæum,

Matthæum, cœlestis uitæ institutа sacro ore depromēs, ait: Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Restringēda igitur (ut beatus ait Gregorius) sub ratione potestas est, & effrenatus furor. Nec quicquam agendum, priusquam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore iustum putat omne quod fecerit. Porrò tres iræ species numerantur in litera. Prima, Bilis, siue ira biliosa, quæ citò & facilè commouetur, sed & leuiter sedatur. Ad quam potissimū propensi sunt, qui cholera abundant. Iracundia uerò est diuturnior animi commotio, ex frequenti mali illati, iniuriæq; recordatione, continuum sumens pabulum, & maius incrementum. & hæc magis animo occultatur, abditaq; latet, quàm exteriore (sicut ira) prodatur indicio. Insensio autē est exulcerati animi perturbatio grauior, opportunitatem uindicandi illatam iniuriam de industria quærens, & nanciscī studens. Et harum quidem trium species prima, minimè omnium mala, minusq; habens periculi & malitiæ, quàm cæteræ. Nempe ut citò concitatur, ita facilè sedatur, instar flammæ stuppam leuiter succendentis, & statim transeuntis atq; euanescentis. Secunda uerò deterior est quàm prima. nam tardè quidem suscitatur, sed diuturnior est, altius animo infixa manens, & frequenti irrogati mali recordatione recrudescens. ut ignis, haud facilè inserit se ferro: ubi tamen incanduerit ferrum, diutius manet igneus calor. Deniq; tertia species omnium est teterrima. nam incendium iræ conceptum continet occultum, quod sola uindicta aut ultione peracta extinguitur, cuius inferendæ occasionem & commoditatem anxiè quærit: persimilis quidē carbonibus igne obtectis, nec suum ostentantibus fulgorem, nec ignis speciem præ se ferentibus, sed diutissimè calorē suum occlusum asseruantibus. De hac beatus Augustinus: Ira inueterata odium est. Ira turbat oculum, odium extinguit. Ira festuca est, odium trabs. homines quotidie irascuntur filijs, nō tamen oderunt filios. Et beatus Hieronymus: Quid iracundo furor suus confert? quem sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ ira ab omni consilio ac mente deturbat, ut dum irascitur, insanire credatur. Deinde ponitur ab autore diuisio uirium animalis in tres partes, scilicet in naturales, uitales, & animales. Virtutes naturales sunt, quæ uiuentium naturam consequuntur, & omnibus uita participantibus assunt. dictæ naturales, quod solo naturæ ministerio suas exercent functiones, & naturali quadam necessitate, ut ratione aut consilio non possint suaderi aut dissuaderi, quod hæ uirtutes non sint natæ ratione regi, aut illi obtemperare. Et tales numerantur duę in litera, scilicet nutricaria uirtus, quæ conuertit alimentum in substantiam aliti: & generatiua, quæ ex semine generat consimile secundum speciem & naturam. Sub nutritiua uirtute comprehenditur & augmentatiua, semper illi coassecla, comes & socia: quod quęcunq; nutriuntur, statuto suo & determinato tempore crementum sumant, & molis accessionem. & e diuerso quæcunq; augentur, etiam nutrimentū accipiant. Quinimmo eadem re ipsa uirtus est nutritiua & augmentatiua, sed ratione diuersa. Siquidem nutritiua dicitur, attendendo rationem substantię alimenti, quod expulsa sua forma, in aliti naturam conuertitur. perinde atq; gutta aquę infusa uino, in uini mutatur substantiam: & lignum impositum foco, in ignem. Augmentatiua uerò, quia maiorem attollit molem animato, cuius quantitati fit accretio per adiectam nutrimenti dimensionem. Nutritiua igitur substantiam respicit, augmentatiua uerò magnitudinem. Prętera nutriuntur animata quamdiu subsistunt. nam alimento destituta, protinus interęunt. non autem semper augentur, sed certum habent sui augmenti terminum. Vires uirales sunt, quę exteriori uenarum motu & pulsu, uitę operationes à corde prodeuntes, & in totum porrectas corpus, indicant. Et huius una hic exprimitur species, scilicet pulsatilis, quę uenarum agitatione & pulsu, uitalium operationum qualitates & proprietates depromit, quas medici pulsatilium uenarum attactu diiudicant. Animales uerò uires sunt, quę animalibus peculiares sunt, & propriè solisq; illis conueniunt: ut motus secundum locum quo animalia à se feruntur, & sensualis rerum perceptio. Et hę à superioribus duabus hoc sustinent discrimē, quod sunt secundum delectum, id est electionem: aut ueram, qualis est in homine, ex proposito uoluntatis & deliberatione quicquam prosequente: aut similitudinariam, qualis ineſt brutis, quę per appetitum irrationalem, facultatem habent sponte sua efficiendi motum secundum locum, aut ab illo desistendi. Propria siquidem ipsis minimè adest electio, ut neq; consultatio, neq; uoluntas. Intelligere tamen illa dicuntur atq; uelle, quę sensu comprehendunt, aut concupiscentia prosequuntur. Nam nomina ueritatis & exemplaris, ob quamdam conformitatem, plerunq; imaginibus & uestigijs attribuuntur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΥ. λδ'.

DE IMAGINATIVA VIRtute. Cap. XVII.

Φαντασικὴ δύναμις ἢ ἀλόγου ψυχῆς, διὰ τῶν αἰσθητηρίων φύρησις, ἥτις λέγεται αἴσθησις. φαντασὸν δὲ καὶ αἰσθητὸν, τὸ τῇ φαντασίᾳ καὶ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτον. ὡς ὅρασις μὲν αὐτὴ, καὶ ὁ πρακτικὸς δύναμις. ὁρατὸν δὲ, τὸ ὑποπίπτον τῇ ὁράσει, λίθος, τυχόν, ἢ τί τῶν τοιούτων. φαντασία δὲ ἐστι, πάθος ἢ ἀλόγου ψυχῆς ὑπὸ φαντασ-

Vis imaginatrix, uirtus est partis animæ, rationis expertis, quæ sensuum adminiculo operatur: quæ & sensus dicitur. Imaginabile uerò, quod imaginationi & sensui obijcitur. Vt uisus quidē, ipsa uisiua uirtus est: uisibile uerò, uisioni obiectū, ceu fortè lapis, aut quippiā talium. Imaginatio autem, passio est irrationalis partis animæ, quæ ab aliquo imagi-

τῶ τινὸς γλύμματος. φάντασμα δὲ πάθος διάκτυπον ἐν τοῖς ἀλόγοις τῆς ψυχῆς, ἀπ' ἀναίσθητου φαντασθὲν γλύμμενον. ὄργανον δὲ φαντασικὸν, ὁ ἐμπρόσθιος κοιλία τοῦ ἐγκεφάλου. sensus uentriculus cerebri.

imaginabili patitur. Phantasma autem, quod & uisum inanis & passio in irrationali parte animæ, à nullo imaginabili facta. Organum uirtutis imaginatiuæ

COMMENTARIVS.

VIrtus imaginatrix rectè diffinitur esse, uirtus partis animæ, rationis expertis. Nam est nobis cum brutis communis, quemadmodum & uirtus sensitiua exterior. Nempe supradicta uirtus nihil aliud est quàm sensus interior, suam exercens operationem, exteriorum sensuum adminiculo. Siquidem rerum exteriore sensu perceptarum, species deferuntur ad organum uirtutis imaginatiuæ introrsum latens, & illic ut in promptuario atq; susceptaculo asseruantur. Ad hæc autem spectra atq; simulacra in abditi sensus recondita sensorio, se conuertens anima, imaginationem efficit & interioris sensus operationem, representatq; imaginabile siue sensus interioris obiectum, per seruatam speciem. Proinde dicitur eadem uirtus operari adminiculo sensuum, exteriorum scilicet, & exterius se prodentium, habentiumq; sua organa in propatulo constituta. Nam à quoq; illorum sensuum deferuntur species sensibiles ad sedem & organum sensus intimi, quarum ope & ministerio, fit imaginatiuæ uirtutis operatio. Imaginabile uerò, dicitur imaginatiuæ uirtutis obiectum, circa quod ipsa suam nata est peragere operationem, ut color, sonus, odor, sapor, & calor. Imaginatio autem est imaginatiuæ uirtutis & sensus interioris operatio. ut uisio interior, & auditio. Diduciturq; in quinq; species, secundum quinq; sensuum distinctionem sumendas, quæ inter se re ipsa discrepant, sicut & obiecta quorum sunt, abinuicem dirimuntur. Denique phantasma diffinitur in litera esse uisum inane, nulliusq; rei ut sese habet, representatiuum. Nam in rerum natura responsum non habet, neq; ab aliquo uno obiecto efformatum est, sed à multis simul confusis, commixtis & effictis, ut si quis inter dormiendum uidere uisus fuerit equum uolitantē, hominem quadrupedem, montem aureum, aut tale quippiam monstrosum quod natura non parit.

ΠΕΡΙ ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ. λε.

Αἰσθησις δὲ δύναμις τῆς ψυχῆς, αὐτηλικὴ τῶν ὑλῶν, ἤγουν διαγνωστικὴ· αἰσθητήρια δὲ τὰ ὄργανα, ἤγουν τὰ μέλη δι' ὧν αἰσθανόμεθα. αἰσθητὰ δὲ, τὰ τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτοντα. αἰσθητικὸν δὲ τὸ εἶδος τὸ ἐχον τὴν αἴσθησιν. αἱ δὲ αἰσθήσεις πέντε, ὁμοίως καὶ αἰσθητήρια πέντε. Πρώτη αἴσθησις, ὄρασις· αἰσθητήρια δὲ καὶ ὄργανα τῆς ὁράσεως, τὰ ὀπτικὰ νεῦρα, καὶ οἱ ὀφθαλμοί. αἰσθάνονται δὲ ἡ ὄψις τῇ πρώτῃ μὲν λόγῳ τοῦ χρώματος, συνδιαγινώσκει δὲ τῷ χρώματι, καὶ τὸ κεχρωσμένον σῶμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τὸν τόπον ἔνθα ἐστὶ, καὶ τὸ διάστημα τὸ μεταξὺ, καὶ τὸν ἀριθμὸν, κίνησίν τε, καὶ στάσιν, καὶ τὸ τραχὺ, καὶ λεῖον, καὶ ὁμαλὸν, καὶ ἀνώμαλον, καὶ τὸ ὀξὺ, καὶ τὸ ἀμβλὺ, καὶ τὴν σύστασιν, εἴτε ὑδατώδης ἐστὶν, εἴτε γεώδης, ἤγουν ἢ ὑγρὰ, ἢ ξηρά. Δευτέρα αἴσθησις ἐστὶν ἀκοὴ τῶν φωνῶν, καὶ τῶν ὑφῶν ἕξις αἰσθητική. διαγινώσκει δὲ αὐτῶν τὴν ὀξύτητα, καὶ τὴν βαρύτητα, λειότητά τε καὶ τραχύτητα, καὶ μέγεθος. ὄργανα δὲ αὐτῆς τὰ νεῦρα τὰ ἐγκεφάλου, τὰ μαλακὰ, καὶ τῶν ὦτων ἡ κατασκευή. μόνος δὲ ἄνθρωπος, καὶ πίθηκος, ὑ κινοῦσι τὰ ὦτα. Τρίτη αἴσθησις, ὄσφρησις. ἥτις γίνεται μὲν διὰ τῶν ῥινῶν, ἀναπεμπτῶν σωμάτων ἀτμὸς ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον. πέρατι δὲ ὡς τὰ πόρατα τῶν ἐμπροσθίων κοι-

DE SENSV. Cap. XVIII.

SEnsus, uirtus est animæ, materialium rerum apprehensiua, id est cognoscitiua. Sensoria organa, id est membra quibus sentimus. Sensibilia uerò quę sensui obiiciuntur, præsentanturq;. Sensitiuum, animal sensu præditum. Sensus autē sunt quinq;, & similiter sensoria quinque. Primus sensus est uisus. Sensoria uerò & organa uisus, nerui ex cerebro, & oculi. Sentit autem uisus præcipua quidem ratione colorē, cognoscit uerò cum colore, coloratum corpus, & magnitudinem eius, & figuram, & locum in quo situm est, & interceptum interuallū, & numerum, & motum & statū, & asperum & leue, rectum & obliquum, acutum & obtusum, & consistentiam, siue aquea, siue terrea, id est liquida aut sicca sit. Secūdus sensus est auditus, qui uoces & sonos apprehendit. Cognoscit autem hic sensus, acumen & grauitatem, asperitatem & leuitatem, & magnitudinem. Organa eius sunt laxi nerui ex cerebro, & aurium structura. Et homo solus & simia, non mouent aures. Tertius sensus est olfactus, qui fit quidem per nares transmittentes euaporationes ad cerebrum. terminatur autem ad terminos anteriorum uentri-

λιδῶν τ̃ ἐγκεφάλου. ἔστι δὲ αἰσθητικὴ, καὶ αὐτὴ λεπτικὴ τ̃ ἀτμῶν. τ̃ δὲ ἀτμῶν ἡ γλυκυτάτη διαφορά ὀσμή, εὐωδία, καὶ δυσωδία, καὶ τὸ μέσον τούτων, ὃ μήτε εὐῶδες ὂν, μήτε δυσώδες. γίνεται δὲ εὐωδία, τ̃ ὑγρῶν τ̃ εἰς τοῖς σώμασιν ἀκριβῶς πεφθέντων. μέσως δὲ, μέσου διάθεσις. καὶ πολὺ εὐῶδες δὲ, ἅμα δὲ ὅλως πεφθέντων, ἡ εὐωδία γίνεται. τετάρτη αἴσθησις, ἡ γεῦσις. ἔστι δὲ τ̃ χυμῶν αὐτιλεπτικὴ, ἥγουν αἰσθητική. ἔχεται δὲ αὐτῆς ἡ γλῶσσα, καὶ ταύτης πλέον τὸ ἄκρον, καὶ ὑπερῶα, ἃ καλοῦσι τινὲς οὐρανίσκον. τὰ οἷς ὅτι, τὰ ὀξὺ ἐγκεφάλου φρέατα νοῦσα, πεπλατυσμένα, καὶ ἀπαγγέλλοντα τῷ ἄγκυ νικῷ τὰ γλυκέως αὐτιλαμβάνειν, ἥγουν αἰσθάνεσθαι. αἱ δὲ καλούμεναι γευστικαὶ πυότητες τ̃ χυμῶν, αἱ εἰσὶν αὗται, γλυκύτης, δριμύτης, ὀξύτης, στυφνότης, αὐστηρότης, πικρότης, ἁλμυρότης, λιπαρότης, γλισχρότης. τούτων γὰρ ὄντων ἡ γεῦσις αἰσθητική. τὸ δὲ ὑγρὸν ἄποιόν ὂν καὶ ταύτας τὰς πυότητας. ὃ δὲ μίαν μὲν αὐτῶν ἔχει. ἢ γὰρ στυφνότης, ἐστὶ τάσις καὶ πλεονασμός ὂν τοῦ ἁπτοῦ. ῥίψις αἴσθησίς ὄντων, ἢ ἄφη, ἣ τις καὶ κοινὴ ὂν πάντων τ̃ ζώων. ἅπτις γίνεται διὰ τ̃ ἐγκεφάλου, πεμπομένων τ̃ νεύρων ἐς ὅλον τὸ σῶμα. διὸ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια, τῇ μὲν ἁφῇ ἔχουσιν αἴσθησιν. ὑποκειται δὲ τῇ ἁφῇ, τὸ θερμὸν, καὶ ψυχρὸν, τό τε μαλακὸν καὶ σκληρὸν, καὶ λεῖον καὶ τραχὺ, καὶ ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, βαρύτης καὶ κοῦφον. διὰ μόνης γὰρ ἁφῆς, ταῦτα γνωρίζεται. κοιναὶ δὲ ἁφῆς καὶ ὄψεως, τό τε τραχὺ καὶ λεῖον, τό τε ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, παχύτης καὶ λειότης, ἄνω τε καὶ κάτω, καὶ ὁ τόπος, καὶ τὸ μέγεθος. ὅταν οὖν τις ὑπὸ μίαν πῶς βούληται ἁφῆς πολλαμβάνεσθαι. καὶ τὸ πυκνόν τε, καὶ τὸ μανὸν, ἥγουν ἀραιὸν, καὶ τὸ στρογγύλον, ὅταν ᾖ μικρὸν, καὶ ἄλλα τινὰ σχήματα. ὁμοίως δὲ καὶ τ̃ πλησιάζοντος σώματος αἰσθάνεται, σὺν τῇ μνήμῃ δὲ καὶ τῇ διανοίᾳ. ὡσαύτως δὲ καὶ ἀριθμῶν μέχρι δύο ἢ τριῶν, καὶ τούτων μικρῶν καὶ ῥᾳδίως πολλαμβανομένων. τούτων ἢ μᾶλλον ἡ ἁφῆς ἁπτασις αὐτιλαμβάνεται. χρὴ γινώσκειν, ὡς ἕκαστον τ̃ ἄλλων αἰσθητηρίων, διὰ πλοῦ ὁ δημιουργὸς καὶ πεποίηκεν, ἵνα τῷ φθόνος ἐλαττώμενον τὸ ἕτερον αὐαπληροῖ τῇ χρείᾳ. δύο γὰρ ὀφθαλμούς. καὶ δύο ὦτα, καὶ δύο πόρους ἡ ῥινὸς, καὶ δύο γλώσσας, ἀλλ' ἢ τοῖς μὲν τ̃ ζώων διηρημένας, ὡς ἢ τοῖς ὄφεσιν. ἢ τοῖς δὲ

culorum cerebri. Est autem sensitiuus & apprehensiuus euaporationum effumationumq;. Euaporationum uerò cõmunissima differentia est, suaueolẽtia & graueolentia, & medium quod neq; suaue, neq; grauiter olet. Fit autem suaueolentia, odorq; gratus, cum humida quæ in corporibus sunt, exactè cõcoquũtur. Medio modo, media fit dispositio. At cum secundum partem & nõ secundum totum coquũtur digerũturq;, grauis odor agnascitur. Quartus sensus est gustus, & est saporum discretiuus atq; sensitiuus. Huius instrumenta sunt lingua, & eius maximè extremitas, & palatũ, quod & græci uraniscum appellant: & nerui dilatati, à cerebro delati, nunciantes sensuum principi eam sensationem quæ facta est. Quæ uocantur autem saporũ qualitates, sunt hæ: dulcedo, felleus sapor, acutus, acerbus, dentiumq; stupefactiuus, austeritas, amaritudo, salsedo, pinguis maturusq; sapor, & uiscosus. Horum enim, sensus gustus discretiuus est. Et aqua, harũ qualitatum uacua est. nam harũ nullam habet. Acerbus autem sapor, intensio & superabundantia austeri saporis est. Quintus sensus est tactus, qui & cunctis animantibus cõmunis est. & qui fit neruis ex cerebro per uniuersum corpus transmissis. Sed & alia sensoria, tactus habent sensationem. Subijciuntur autem tactui, calidum & frigidum, molle & durum, graue & leue. per solum enim tactum hæc cognoscuntur. Cõmunia uerò tactus & uisus sunt, asperum & leue, siccum & humidum, sursum & deorsum, locus & magnitudo, cum talis fuerit ut secundum unã tactus admotionem apprehendi possit, & densum & rarum, & rotundum cum paruum fuerit, & aliæ figuræ. Similiter autem & apptopinquas corpus sentit, cum memoria & cogitatione. Identidem & numerum usque ad duo & tria & huiusmodi paruos numeros, & comprehendi faciles: illos autẽ uisus quàm tactus magis apprehendit. Scire operęprecium est, uniuscuiusq; aliorum sensuũ, sensorium conditorẽ duplex cõstruxisse, ut uno labefactato, alterum illius usum suppleat. Nam duos oculos, duas aures, & duos naris meatus, & duas linguas, sed in quibusdam animalibus discretas, ut in serpentibus. in alijs autem

ἀνομάκις, ὡς γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ. τὴν ἁφὴν, φησὶν ὅλῳ τῷ σώματι, πλὴν ὀστέων καὶ νεύρων, ὀνύχων τε καὶ κεράτων, καὶ τριχῶν, καὶ σωλήνων, καὶ ἄλλων τινῶν τοιούτων. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὄψις, κατευθείας γραμμὰς ὁρᾷ, ἡδὲ ὄσφρησις καὶ ἀκοὴ, οὐ κατ' εὐθεῖαν μόνον, ἀλλὰ παντα χόθεν. ἡ δὲ ἁφὴ, καὶ ἡ γεῦσις, οὐκ κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ παντα χόθεν γνωρίζουσιν, ἀλλὰ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς πλησιάσωσι τοῖς ἰδίοις αἰσθητοῖς.

autem cõiunctas, ut in homine. Tactum autem fecit in toto corpore, præter ossa, neruos, ungues, cornua, capillos, ligamina, & alia huiusmodi. Neq; scitu indignum est agnoscere, uisum secundum rectas lineas uidere, olfactum uerò & auditum non modò secundum rectas, sed undiq;. at tactũ & gustum, neq; secundum rectam, neq; undiq;: sed tũc solum, cum proprijs applicuerit sensibilibus.

COMMENTARIVS.

SEnsus hic pro uirtute sensitiua exteriori sumitur, quæ cum diffinitur esse uirtus animæ, materialium rerum apprehensiua, intelligenda est ibidem particula solum, ut intelligatur, sensus esse uirtus animæ, tantummodo rerum materialium apprehensiua, secludaturq; intellectus ab hac diffinitione, qui res materiæ cõiunctas itidem cognoscit, & insuper incorporea, immaterialia, atq; spiritualia. Plerunq; autem authores in diffinitionibus excludendi particulam consultò omittunt, ut sophisticis importunitatibus uiam præcludant atq; materiam. Insuper subaudiendum est in supradicta diffinitione, quod sensus sit uirtus proximè & immediatè apprehensiua rerum materialium, ut excludatur ab hac descriptione uis imaginatiua, quæ tantummodo rerum materialium est apprehensiua, at non proximè ab ipsis cietur sensibilibus externis, sed extimo sensu interstite, internuncio, & intermedio. Porrò sensus exterior nonnulla percipit per se, & primo, ut uisus colorem, auditus sonum, olfactus odorem, gustus saporem, tactus caliditatem, frigiditatem, humiditatem & siccitatem, quisq; scilicet proprium & peculiare sibi sensibile. Nonnulla uerò per accidens, ut suorum sensibilium subiectas substantias, & accidentarias earum affectiones, magnitudinem, figuram, numerum, & cætera id genus. Quocirca cum dicit litera, uisum præcipua quidem ratione sentire colorẽ, ibi color pro omni qualitate per se à uisu perceptibili sumitur, siue nullius ut persentiatur egeat, quemadmodum lux & lumen, siue alterius indigeat adminiculo, quemadmodum albedo, nigredo, & cæteræ colorum species, in opacis corporibus conspicuæ, quæ ut uideantur diffusione & præsentia luminis indigent. Et in eadem, adeoq; generali acceptione sumit etiam Aristoteles colorẽ, cum inquit: Omnia corpora colore participare. Nempe inuenitur & contractior coloris ratio, cõplectens solum qualitates per se uisibiles, quibus opaca corpora sunt affecta: secundum quem coloris significatum id Aristotelis accipiendum est, colorẽ fine lumine uideri non posse. Verum hæc & pleraq; alia in proximis capitibus adducta, ex physicis, & præsertim libris de anima Aristotelis dilucida sunt, & eo in loco latiorem efflagitant explanationem. Proinde hic diffusiore eorum declaratione consulto supersedemus. Demùm consistentiam hoc loco uocat autor, materiam rei coloratæ & corpulentiã eius, atq; contemperamentũ secundum qualitates elementares. Nam & ipsa uisu dinoscitur, nec non tactu, sicut & cætera omnia post colorẽ hoc loco dinumerata, quandoquidẽ communia sunt sensibilia uisui & tactui, hæc quidẽ per se, ut magnitudo figura, & motus: hæc uerò per accidens, ut corpus coloratum, & eius consistentia. Aduertendum præterea, cum dicit litera, quod gustus Instrumenta organaq; sunt nerui dilatati, à cerebro delati, nunciantes sensuum principi, eam sensationẽ quæ facta est, quod sensuũ principem ibi uocat sensum internum & latentẽ, qui solus omniũ exteriorũ sensuũ obiecta discernit ac diiudicat, colores inquã, sonos, odores, sapores, & qualitates tangibiles. Et cum is tantundẽ possit, atq; quinq; sensus externi, nõ absurdè præcipuus sensuũ appellatur, & potẽtissimus, cui sensus in propatulo positi, ut ministri famulãtur, deferẽtes ad eum omnimodas rerum perceptarũ species. Eandẽ quoq; ob causam abditus ille sensus, cõmunis dicitur, quia nõ peculiariter unius sensus obiectis est addictus, sed quibusq; indifferens. Deinceps saporũ qualitates enumerãs autor, subnectit aquã harum qualitatum uacuã esse. Siquidem humor aqueus ad discernẽdos sapores necessarius est, aut coniunctus & intraneus ei quod gustandũ obijcitur: quemadmodũ succus in fructibus, aut humor in esculentis, aut à natura gustãti subministratus, ut cum aridũ quicquã sumitur gustandũ, ad quod humectandum saliuã natura suppeditat. At huiusmodi humorẽ necesse est esse saporis uacuũ. Si enim natura insitum haberet saporẽ, is impedimento foret cæteris saporibus rectè percipiendis: quemadmodũ color aut sonus aeri cõgenitus, obstarer coloribus & sonis exteris uerè discernendis. Non temerè igitur aqua saporũ est expers, sicut aer incolor est & insonus. Insuper paulo pòst in numerum digerens sensibilia cõmunia, inter ea ponit & magnitudinem, cum talis (inquit) fuerit, ut secundum unam tactus admotionem apprehendi possit: cuius sententiæ hæc est intelligentia. Tunc (ait) tactus magnitudinem apprehendit, quando tam exiguæ molis ea fuerit, ut secundum unicã tactus applicationem tota comprehẽdi possit, utpote una sola manuũ admotione. Nempe si tantæ fuerit quantitatis moles, ut sæpius repetita egeat tactus admotione non ualentis uno attactu eam complecti, hanc tantam molem haud facilè poterit internoscere tactus. Similiter sentit etiã tactus (ut subdit litera) appropinquans corpus, cum memoria & cogitatione. Nam cum quispiam attactu persenserit ignem esse calidum, secundo ignem accedens, & ab ipso aliquanto interuallo distans,

sentiet itidem ignem esse feruidum, non quidē contactu, sed memoria & cogitatione caloris prius percepti, cuius species memoriæ manſit infixa. Ita tactus ſentit appropinquatis corpus, aliquo tamen interſtitio ab ipſo diuulſum, cū memoria & cogitatione qualitatis prius in eo corpore, experimento cognitæ, cuius adhuc memoria in cogitatu ſeruata eſt. Demùm inter uiſum, auditum & olfactum una ex parte, guſtum & tactum ex altera, id eſt diſcriminis, quod inter tres primos ſenſus & ſua ſenſibilia, interſtes iacere debet perſpicuum, mediumq; ſpacium per quod deferātur ſpecies coloris, ſoni & odoris ad organa: huiuſmodi autem interpoſitum, interiectumq; corpus aut aqua eſt, aut aer. In duobus uerò poſtremis non id uſu uenit, neq; opus eſt interſtite ſpacio, ſed ſenſibile applicatum eſſe debet, admotumq; ſentienti. Niſi enim linguæ admotum fuerit dulce, non percipietur dulcedo. et ſi manus aquę non fuerit applicata, quo'nam pacto frigiditas eius à manu dinoſcetur? Verùm hæc omnia ex ſecundo libro Ariſtotelis De anima, amplius ſunt requirenda.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΥ. λε.

ΤΟΥ δὲ διανοητικῦ εἰσίν αἱ τε κρίσεις, καὶ αἱ συγκαταθέσεις, καὶ αἱ ὁρμαὶ πρὸς τὰ πρακτέα, καὶ αἱ ἀφορμαὶ, καὶ αἱ ἀπὸ φυγαὶ τῶν πρακτέων. ἰδικῶς δὲ αἱ τε νοήσεις τῶν νοητῶν, καὶ αἱ ἀρεταὶ, καὶ ὑδιτήματα, καὶ τὰ τεχνῶν εἴ λόγοι, καὶ τὸ βουλευτικὸν, καὶ τὸ προαιρετικόν. ἔστι δὲ ὅτε, τὸ καὶ σῶμα τὸ ὀνείρων θεωρίζον ἡμῖν τὸ μέλλον: ὡσπερ μόνοις ἀληθῆ μαντεύεσθαι οἱ πυθαγόρειοι λέγουσιν εἶναι, τοῖς Ἑβραίοις ἀκολουθήσαντες. ὄργανον δὲ καὶ τούτου, ἡ μέση κοιλία τῆς ἐγκεφάλου, καὶ τὸ ψυχικὸν πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ.

DE VIRTVTE COGITATIVA. Cap. XIX.

VIS cogitationis ſunt iudicia, diſcurſiones, & concitationes ad agendum: & occaſiones, & fugæ actionis. At propriè illę ſunt, quę ſunt intellectiones intellectualiū, & uirtutes, & ſcientiæ, & rationes artium, & ipſius cōſultatiui & electiui. Hęc aūt eſt, quæ per ſomnia uaticinatur nobis futura, quam quidem ſolam diuinationē Pythagorici uerā eſſe autumant, Hebræos ſequentes. Organum uerò huius, medius cerebri uentriculus, & animalis ſpiritus qui in illo eſt,

COMMENTARIVS.

COgitatio diſtinitur eſſe quædā diligens mentis attentio, & quaſi collectio notionū in animo, ad aliquam mentis operationē faciendam, ut ad iudicandum de aliquo, deprehendendam rei alicuius ueritatē, operandū aliquid, proſequendū aut fugiendū. Proinde in hitera enumerantur ipſius uirtutis cogitatiuæ opera, iudicia ad diſcernendū, diſcurſiones ad ignotū aliquod diſcutiendum, cōcitationes animi ad aggrediendū opus, occaſiones ad agendū ut proſequatur bonum ei oblatum, fugæ actionis ut reiiciatur malū impendens ac imminēs. Atqui propriæ illæ ſunt cogitationis partes, & præcipuæ actiones, quæ ad partem mentis conſultatiuā attinent circa artis aut prudentiæ opera, aut ad partē cōtemplatiuam circa ſcientiæ, intellectus & ſapientię operationes, ut ſunt cōſultationes rerū agendarū quæ uerſantur in animo, aut cōtemplationes ueritatis. & hæ geminæ cogitationū uires, immateriales ſunt, neq; organo indigent corporeo: quia uehementes ſunt circa intellectus officiū attentiones, quare intellectus naturā ſequuntur, intellectuales q; dicuntur. At uerò cogitatio, per ſomnia uaticinatur futura, quando intima uoluntario, cōſideratio aut meditatio quę in mente præceſſit, aut cauſa eſt, aut ſignū rerum futurarū. Vt cum uigilantes quicquā agere inſtituerimus, quod animo elapſum rurſum in ſomnio occurrit, & impellit nos ſomnij memores ad id exequendū quod ante inſtitueramus. Alia aūt ſomnia accidentaria ſunt ad res futuras præſignandas, neq; earū per ſe ſunt præſagia, quare etiā cogitatus earū rerum quæ in mentē ueniunt, nullā habentes habitudinem aut rationē cauſæ ad euenta, nihil cōferunt ut futura præcognoſcātur euētura, ut plane ſentit Ariſtoteles in lib. De ſomno et uigilia. Porrò Hebręi unius Dei cultū ſequentes, nō tam ſomnia futurorū præſagia ponūt, quàm in ſomnijs cœleſtiū ſpirituū miniſterio, hominibus fieri reuelationes eorū quæ uēturа ſunt. Vt efformatione angelica, ſomnia Nabuchodonoſor & Pharaonis regū, futurorū prænuncia efficta ſunt, & Dei inſpiratione expoſita. Quemadmodū D. ait Dionyſius cap. 9. lib. De cœleſti hierarchia, ita ad Timotheū uerba faciēs. Illud quoq; ſacerdotale pectus tuū, ſanctāq; prudentiā ammonere curabimus, ut Pharaoni ab Aegyptiorū præſule angelo, Babyloniorūq; principi à ſuæ itidē gentis præſide, & prouidētis & dominātis omnibus diſpēſatio atq; poteſtas per uiſum intimotuere, & illis gentib. ueri Dei famuli atq; cultores, duces cōſtituebantur, dū ea uiſionū expoſitio quæ figurata prius ab angelis fuerat ſanctiſſimis uiris, & qui angelis fermè pares euaſerant, Danieli & Ioſeph à Deo reuelata per angelos fuit.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΕΥ-
τικοῦ λϛ.

ΤΟ δὲ μνημονευτικόν ὅτι, μνήμης καὶ αὐτὸ μνήστιον εἰσίν τι καὶ ταμεῖον. μνήμη γάρ ὅτι φαντασία ἐγκαταλελειμμένη ἀπόνοιά τινος αἰσθητοῦ τι καὶ νοήσεως, ἢ κατ' ὃν γάρ φαινομένης, ἢ σωρεία αἰσθητοῦ τι ἢ νοήσεως. ἡ δὲ ψυχὴ τῷ μὲν αἰσθητῷ, ὅτε τῷ αἰσθητηρίῳ αὐτιλαμβάνηται, ἤγουν αἰσθά-

DE MEMORANDI FACVLTATE. Cap. XX.

VIS memorādi, eſt memoriæ & reminiſcentiæ cauſa & promptuarium. Memoria eſt imaginatio relicta ab aliquo ſenſu & intelligentia ſecundum actum apparentem, aut confirmatio ſenſus & intelligentiæ. Nam anima ſenſibilia per ſenſoria deprehendit, id eſt, ſentit,

νητ, ἢ γίνητ δόξε. ἔνθ ἢ νοητῶν, διὰ τ νῶ, ἢ γίνητ νόησις. ὅταν δν αὖ τύπος, ὧν τι ἐδόξασεν, ὧν τι φάσει, σῳζομένων μνημονεύῃ λέγητ. Δῶ ἢ γινώσκειν, ὅτι ἃ ἔν νοητῶν αὐτίλαψις, ἢ γίνητ, ἐμὰ ἐκ μαθήσεως, ἃ φυσικῆς γνώσεως. ἃ μ ἢ δ αἰσθήσεως. τὰ μ ἢ αἰσθητὰ, καθ ἑαυτὰ μνημονεύητ, τὰ ἢ νοητὰ, ὅτι μ ἐμάθομεν, μνημονεύομεν, θ δ ἐσίας αὐτῶν μνήμιον ἐκέχομεν. αὐάμνησις ἢ λήγητ, μνήμης ἀπολομένης ὑπὸ λήθης αὐάληψις. λήθη δ ἐστι μνήμης ἀπβολή. τὸ μὲν ἔν φαντασικὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων αὐτιλαμβανόμενον τῇ ὑλῇ, τῇ αἰσθήσει τῷ διανοητικῷ, ἃ δὴ λογιστικῷ. ταυτὸν γ ἀμφότερα. ὃ τῇ ἀπολαβητικῇ κρίνει, τῇ ἀπεμπτικῇ τοῦ μνημονευτικοῦ. ὄργανον ἢ τ μνημονευτικὸν, ἃ ὀπίσθιον κοιλίας τ ἐγκεφάλε, ὃν ἢ τῇ ἐγκεφάλε ἴδιον καλοῦσι, καὶ τὸ ψ αὖ τῆ ψυχικοῦ πνεῦμα.

tit, & aggignitur imaginatio, & intelligibilia per intellectum & gignitur intelligentia. Quando igitur formas & spectra eorũ quæ imaginata est, & eorũ quæ intellexit, saluat, memorari dicitur. Sciendum tamen est, intelligibiliũ susceptionẽ nõ fieri nisi ex disciplina, & naturali intelligẽtia: nõ enim ex sensu. Nam sensibília secundũ seipsa memoriæ mandantur, intelligibilium uerò si quippiã didicimus, memoramur. uerùm substantiæ eorũ nequaquam memoriã adipiscimur. Reminiscentia aũt dicitur memorię adẽptæ ab obliuione restauratio. Et obliuio est memoriæ deperditio. Vis igitur imaginatiuã, per sensus res materiales deprehẽsas mandat cõsultatiuæ, cogitatiuæq; parti (idem enim utraq; consultatiuum cogitatiuumq; existunt) quæ susciplens & iudicans, transmittit memoratiuæ facultati. Organum uis memoratricis, posterior uentriculus cerebri, quem occipitium uocant, & qui in eo est animalis spiritus.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum duplex est uis cogitatiua, sensus & intellectus: ita duplex est memoria. utpote sensualis, & intellectualis, siue fœcunda. Memoria sensitiua est rei prius sensu perceptæ recordatio, ex specie sensibilia in sensus interni organo seruata, procedens. Et hanc quoq; bruta nobiscũ cõmunem sortiuntur. nã est quædã particula imaginatiuę uirtutis, & sensus interioris, qua præterito tempore sensu perceptum, reuocatur in memoriã, rursumq; obijcitur parti imaginatiuæ ranquã præsens. Intellectualis autem memoria est rei prius intellectu cõprehensæ rememoratio, ex illius spectro in mente asseruato prouenies. Et hęc homini propria est & peculiaris, eum cõnectens cœlestibus, quæ uirtutis huius fœcunditate iugiter recolit, cum eis uersatur, ac semper ut præsentia sibi constituit, exhibet, & obijcit. Porrò inter has memorias id discriminis affignatur, quod memoria sensitiua, sicut & sensus, natura suas exercet actiones, sine disciplinæ exercitio ac usu. Non enim oculus uidere didicit, uel auris audire. Intellectus autẽ & illi respondens memoria, præter naturalem perspicacitatem tenacitatemq; inditam, indigent exercitio & usu disciplinę, perinde atq; ager præter natiuã fœcunditatem, culturæ exposcit officiũ. Huius rei argumento est, quod ea duntaxat quę didicimus, aut intelligimus, aut memoramur. cętera uerò minimè nostram subeunt intellectualem recordationem. Ab eodem quoq; fonte deducitur ratio eius quod litera subiungit, utpote quod substantię intelligibilium nequaquam memoriã adipiscimur, cum tamen sensibilia secundum seipsa memorię mandentur. Nam sensibilia secundũ suam substantiam sensui obiecta, organoq; sensus intimi suam imprimentia speciem, sufficientem eo ipso præstant causam ut memoriæ insigantur. nam præter illam obiectionẽ & præsentationẽ suæ substantiæ ad sensum, aliud nihil exigitur. At uerò ut intelligibilium habeatur recordatio & memoria, non sufficit substantiæ earum ad intellectum præsentatio atq; oblatio, sed præter hoc requiritur disciplina & intelligentiæ opera, circa illa deprehendenda. Itaq; si defuerit cura discendi illa intelligibilia, quantumuis illorum substãtia offeratur animo, nunquam illorum habebitur re cordatio. Quid autem discriminis habeant memoria & reminiscentia, quid ue ad utriusq; rationem attineat, ex philosophia naturali Aristotelis latius agnoscendum est. Haud tamen sine discussione prętereundũ, quod habet litera, cogitatiuũ scilicet & cõsultatiuum, idem existere. Nempe ea duo, reipsa idem sunt, at non conuertibiliter, quandoquidem non omnes cogitatus humani, circa consultationem occupantur. Sed cum triplices potissimum inueniantur, primi circa sensuum actiones, infimi quidem, & propemodum brutales: secundi uerò circa agendorum, fugiendorúmue consultationem, existentes secundum hominem. Deniq; tertij circa necessariorum contemplationem, quasi supra hominem constituti, cogitatiuum secundi generis & consultatiuum, adæquè & conuersim idem sunt. Primum autem cogitatiuum genus, infra hominem est, & eo indignum. Tertium uerò apud homines rarum, & in eis duntaxat qui disciplinis instituti sunt compertum. Sanè secundum horum trium genus, solum hic insinuat litera, ut quod hominis dignitati respondeat, & perquam frequens apud homines esse conspiciatur.

ΠΕΡΙ ΕΝΔΙΑΘΕΤΟΥ ΛΟΓΟΥ, καὶ προφορικοῦ. κα.

ΠΑλιν δὲ διαιρῶνται τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, εἴς τε τὸν ἐνδιάθετον λόγον, καὶ εἰς τὸν προφορικόν. ἔστι γὰρ διάθετος μὲν λόγος, κίνημα τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ δι' ἀλογισμῶν γινόμενον ἄνευ τινὸς ἐκφωνήσεως. ὅθεν πολλάκις σιωπῶντες, λόγον ὅλον τὸν ἑαυτοῖς διεξερχόμεθα, καὶ ἐν τοῖς ὀνείροις διαλεγόμεθα. ἐπεὶ οὖν δὲ μάλιστα λογικοί πάντες ἐσμέν. καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοί, ἢ οἱ καὶ διά τι νόσημα ἢ πάθος τῶν φωνῶν ἐκβαλόντες, ὅμως ἔτι εἰσὶ λογικοί ἐσμεν. ὁ δὲ προφορικὸς λόγος, ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τῶν ὀργάνων ἔχει, ἤγουν ὁ διὰ γλώττης καὶ στόματος προφερόμενος λόγος. διὸ καὶ προφορικὸς λέγεται. ἔστι δὲ ἄγγελος νοήματος. ἐπεὶ οὖν καὶ λαλητικοί λεγόμεθα.

DE INTERNA RATIONE, ET prolata. Cap. XXI.

RVrsus ratio diducitur in internam & enunciatam, prolatamq;. Est autē interna ratio, motio animæ in cogitatiuo consultatiuoq; intellecta, sine ulla enunciatione. Vnde frequenter tacentes, rationem totam apud nosmetipsos discurrimus, & in somnijs disserimus, & secūdum hoc maximè rationales sumus omnes. Nam qui ex natiuitate sunt muti, aut qui ob morbum aut affectum aliquem uocem amiserūt, nihilominus ob hanc internam uim, rationales existunt. Prolata uerò ratio in uoce & ijs quæ differuntur, operationem habet: id est, per linguam & os prolata oratio est, quare & enunciata dicitur. est autem nuncia intelligentiæ: secundum hoc loquentes dicimur.

COMMENTARIVS.

RAtionem hic ratiocinationem, ratiocinium, & mentis discursionem uocamus, qua agitatur, ut ex certis & notis dubia ignotaq; disquirat. Quæ quidē ratiocinatio, si tacita mente apud nos fiat, sine uocis elatione aut expressione, ratio iuterna dicitur: qualem uigilantes plerunq; faciunt homines, & interdum dormientes. Nempe Aristoteles in Ethicis dicit, studiosorum hominum somnia meliora esse, quàm quorumuis aliorum. Nam ea quæ in uigilia, solicita mente agitata sunt consilia ad uirtutum exercenda officia, in somno itidem solent occurrere. Et qui liberalibus disciplinis iustituti, circa demonstrationes propositionum animum habent intentum cum uigilant, dormientes etiam interdum differunt de ijsdem theorematibus. Quid quod carminibus animum oblectantes, sopore depressi, nonnunquam carmina cudunt? Et qui toto animi affectu Deo adhæret, inter dormiendum etiam diuina animo uersat, dicitq; illud Canticorum epithalamium: Ego dormio, & cor meum uigilat. Proinde sentit Gregorius, bonorum etiam somnia non uacare merito. Et ut pancis agam, omnino uerum est quod ait poeta,

Omnia quæ sensu uoluuntur uota diuruo,
Tempore nocturno reddit amica quies.

Et ab hac interna ratione potissimum dicimur rationales: non autem à prolata & externa. Nam qui à natiuitatis exordio sunt muti, aut aliquo euentu fortuito, uocis officio sunt destituti, non minus rationales sunt, atque illi qui liberum habent uocis usum, quandoquidem nou secus homines sunt, ac alij: rationale autem semper ho minem, & conuersim consequitur. Atqui manifestum est, mutos, aut factos elingues, non habere rationem prolatam, sed duntaxat internam & mente repostam. Cæterum quia autor innuit in litera, ob morbum aut affectum aliquem nonnunquam hominibus adimi uocem, id annotare non fuerit superuacaneum, uehementem affectum stuporis aut repentinæ admirationis, sæpenumero uoci uiam præcludere. Vnde illud poetæ de grauiter stupefacto: Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit. Et teste Valerio: Nausimenis Athenienſis, uxor cum filij sui ac filiæ stupro interuenisset, attonita conspectu inopinatæ rei, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum impotens fuit. Ediuerso ob repentinum & uehementem animi affectum, prius elinguibus restituta uox legitur: ut attestatur idem Valerius de Aegle Samio muto athleta, cui cum uictoriæ quam adeptus fuerat titulus & præmium iniquè eriperetur, indignatione acceptæ iniuriæ accensus, uocalis euasit. Et cum occupatis à Cyro Sardibus, miles quidam de exercitu Cyri irrupisset in domum ubi Crœsus Lydorum rex iam deuictus latitabat ad declinandum furorem hostilem, strictoq; gladio caput illius ignarus quis nam esset peteret, filius Crœsi Atis uidens extremum exitiū patri imminere, qui ad eum usq; diem mutus fuerat, in hanc omnium primam erupit uocem: O homo, ne interfice Crœsum. Qua quidē uoce, patrem exemit discrimine mortis, & loquendi usum deinceps assecutus est.

ΠΕΡΙ ΠΑΘΟΥΣ, ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. κβ.

ΤΟ πάθος, διωνύμως λέγεται. λέγεται γὰρ πάθος μὲν τὸ σωματικὸν, ὡς τὰ νοσήματα, καὶ τὰ ἕλκη. λέγεται πάλιν πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ὅτε ὠδυνήμεθα καὶ ὁ θυμός. ἔστι γὰρ καὶ

DE PASSIONE ET ACTIONE. Cap. XXII.

PAssio homonymè dicitur. Nam passio dicitur corporis, ut ægritudines & ulcera. Dicitur rursus passio & animæ, ut cōcupiscentia & ira. Est aūt cōmuniter

νὰς δὲ καὶ χρηστὰς πάθη ζώων, ὧν ἐστὶ καὶ ἀνδρὶ, ἄλυπα. ἔστι γὰρ ἄνευ πάθους, λύπη, καὶ ἀπὸ τοῦ πάθη δὴ λύπη. τὰ γὰρ καλὰ ἔνια πάσχοντα, ἀπ' ἀλγεῖ. οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἀλγημα, ἀλλ' ἡ τοῦ πάθους αἴσθησις. λεῖ δὲ ὅσον ἀξιόλογον εἶναι, ἄγαν μέγα, ἵνα τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτῃ. ἔστι δὲ ψυχικῶν παθῶν ὃ ἔστιν. τὸ πάθος δὴ, κίνησις δι' ὀρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητὴ, ὑπὸ φαντασίας ἀγαθοῦ, ἢ κακοῦ. καὶ ἄλλως· πάθος δὴ, κίνησις ἄλογος δι' ψυχῆς, δι' ὑπόληψιν καλοῦ, ἢ κακοῦ. ἡ μὲν γὰρ ὑπόληψις ἐστὶ καλοῦ, τῶν ὀρθυμίαν ἐμποιοῦ. ἡ δὲ τοῦ κακοῦ ὑπόληψις, λύπην θυμοῦ. τὸ δὲ χρηστὸν, ἄγαν κοινὸν πάθος, ὅτιος ὁρίζεται. πάθος δὴ κίνησις φαντάσεως ἢ τροφῆς. φόβος μὲν δὴ κίνησις ἀποτρεπτική. θρασὺ δὲ λέγεται, τὸ μὴ ἐκπλήττεσθαι τὸν θυμόν. ὅτως καὶ ὁ θυμὸς, φόβος μὲν δὴ τοῦ θυμοειδοῦς. πάθος δὲ, ἢν δύο μορίων ἡ ψυχῆς, καὶ πολύπλοκος τοῦ σώματος, ὅταν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ βιαίως ἄγηται πρὸς τὰς πράξεις. μὴ τροφὴ γὰρ φαντασίας γίγνεται ἡ κίνησις, ὅπερ λέγεται πάθος. καὶ καθ' ἑτέρους δὲ τρόπους, ἡ φόβος πάθος λέγεται. φόβος μὲν γάρ ἐστι, παρὰ φύσιν κίνησις. πάθος δὲ, παρὰ φύσιν. κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον ἡ φόβος πάθος λέγεται, ὅταν μὴ κατὰ φύσιν κινῆται, ἢ ἐπὶ μὴ μὴ ἑαυτοῦ, ἢ ἐπὶ ἕτερα. ἡ δὲ καρδίας, ἡ μὲν κατὰ σὺ σφυγμὸς κίνησις φυσικὴ ἔστι, φόβος δὲ οὐ. ἡ δὲ κατὰ σὺ παλμοὺς ἄμετρος οὖσα, καὶ ἡ κατὰ φύσιν, πάθος δὴ, καὶ ἡ φόβος. ἡ πᾶσα δὲ κίνησις ἡ παθητικὴ, πάθος καλεῖται, ἀλλ' ἡ σφοδροτέρα, καὶ εἰς αἴσθησιν πίπτουσα. αἱ γὰρ μικραὶ, καὶ ἀνεπαίσθητοι, οὐδέ πω πάθη εἰσί. λεῖ γὰρ ἔχειν τὸ πάθος, καὶ μέγα τοῦ ἀξιόλογον. διὸ προσκεῖται τοῦ ὁρῶ τὰ πάθους, κίνησις αἰσθητὰ. αἱ γὰρ μικραὶ κινήσεις λανθάνουσαι τῇ αἰσθήσει, οὐ ποιοῦσι τὸ πάθος. χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ ἀμφοτέρα ψυχὴ λογικὰς ἔχει τὰς δυνάμεις, τὰς μὲν γνωστικὰς, τὰς δὲ ζωτικάς. καὶ γνωστικαὶ μὲν εἰσι, νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις· ζωτικαὶ δὲ, ἄγαν ὀρεκτικαὶ, βούλησις, καὶ προαίρεσις. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, λεπτολογήσωμεν τὰ περὶ τούτων. καὶ πρῶτον περὶ τῶν γνωστικῶν ἐπωμεν. περὶ μὲν οὖν φαν-

ter & summatim animæ passio, quæ & affectus, quã uoluptas comitatur, aut tristitia, sequitur enim passionem tristitia. At non est tristitia ipsa passio. nam cum insensibilia patiuntur, non dolent. Non est igitur passio dolor, sed passionis sensus. At oportet illum alicuius momenti esse: id est magnũ, ut sensui incidat. Passionum autẽ affectionumq; animæ diffinitio est huiusmodi. Affectio sensualis motio est appetitiuæ uirtutis, ob imaginationem boni aut mali. & aliter: Affectio est irrationalis motus animæ, ob boni aut mali opinionem. Nam opinio boni concupiscentiam mouet: at mali opinio, mouet iram. Diffinitur & communiter passio, hoc pacto. Passio est motio ex uno in aliud. Actio autem, est motio efficax. Efficax uerò dicitur, quod ex seipso mouetur: sic & ira actio est irascibilis. Et passio duarum partium animæ est, & adhuc totius corporis: ut cum ab ira uiolente concitatur ad operationes, ex loco in locum motio fit, quæ & dicitur passio. Secundum etiam alium modum, actio dicitur & passio. Sola quidem actio, est secundum naturam motus. Passio uerò, motus præter naturam. Hac igitur ratione actio etiam passio dicitur, cum fuerit præter naturam motio, siue alicuius ex seipso, siue ab altero fiat. Cordis igitur, pulsatilis motus cum secundum naturam est, actio: qui autem tremitionibus incommensuratus est præter naturam, passio est, non actio solum. Non omnis etiam motus, eius qui patitur passio dici meretur: sed qui uehementiores, & se sensui prodiderunt. Nam qui parui sunt, & insensibiles, nondum passiones dicuntur. oportet enim passionem præ se ferre magnitudinem, quæ alicuius sit æstimationis: ideo diffinitioni passionis adijcitur sensibilis: ut dicatur, passio est motus sensibilis præter naturam. Nam parui motus latentes sensum, non faciunt passionem. Et par est ut cognoscamus, animam nostram duplices sibi uendicare uirtutes, has quidem cognoscitiuas, illas autem animales. Et cognoscitiuæ, mens, cogitatio, opinio, imaginatio, sensus: animales autem, id est appetitiuæ, uoluntas, electio. Vt autem dilucidius fiat quod dicitur, subtilius disseramus de ipsis, & primum de cognoscitiuis dicamus. De imagina-

τασίας, καὶ αἰσθήσεως, ἱκανῶς ἤδη ἐν τοῖς
πρόλεγομένοις εἴρηται. ὅταν δὲ αἰσθήσεως
πέμπωμεν ἐν τῇ ψυχῇ σωτήρια πάθος, ὃ κα-
λεῖται φαντασία. ἐκ δὲ τῆς φαντασίας, γίνε-
ται δόξα. ἔστι δὲ διάνοια κατάκρισις τῆς δό-
ξης, εἴτε ἀληθὴς ὄντος, εἴτε ψευδοῦς, λέγω τὸ
ἀληθές. ὅθεν καὶ διάνοια λέγεται ἀπὸ τοῦ διαι-
νοεῖν, καὶ διακρίνειν. τὸ οὖν κεῖσθαι, καὶ ὁρι-
σθὲν ἀληθῶς, νοῦς λέγεται. Αλλως. Χρὴ γι-
νώσκειν, ὅτι ἡ μὲν πρώτη τοῦ νοῦ κίνησις, νόη-
σις λέγεται. ἡ δὲ περί τι νόησις, ἔννοια κα-
λεῖται. ἣν τις ὑπομένασα, καὶ τυπώσασα τῇ
ψυχικῷ πάθει τὸ νοούμενον, ἐνθύμησις προσα-
γορεύεται. ἡ δὲ ἐν θυμήσει τὰ τοῦ νοῦ μέ-
νασα, καὶ ἑαυτὴν βασανίσασα, καὶ κατακρί
νασα, φρόνησις ὀνομάζεται. ἡ δὲ φρόνησις
πλατυνθεῖσα, πρὸς τὸν διαλογισμόν, ἐν-
διάθετον λόγον ὀνομαζόμενον. ὃν ὁμολογοῦ-
μεν, κίνημα ψυχῆς πληρέστερον ἐν τῷ διὰ
λογιστικῷ γινόμενον, ἄνευ ἤχου ἐκφωνήσεως,
ἢ ὃ τὸν προφορικὸν λόγον φασὶ προέρχε-
σθαι ἐκ τῆς διὰ γλώσσης λαλουμένου. ἀπάντων
μὲν οὖν πρὸς τὴν γνωστικὴν δυνάμιν, ἅπαν-
μεν καὶ πρὸς τὴν ζωτικὴν, ἤγουν ὀρεκτικήν.
Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τῇ ψυχῇ φύσει ἐνέσπαρται φυ
σικὴ δύναμις ὀρεκτικὴ τοῦ κατὰ φύσιν ὄν-
τος, καὶ πάντων τῶν ἀσυλλήπτων τῇ φύσει
προσόντων σωτηρικήν. ἣν τις λέγεται θέλη-
σιν· ἡ μὲν γὰρ οὐσία, τὸ εἶναι, καὶ ζῆν, καὶ νοε-
ῖσθαι, ἐστί νοῦ τι, καὶ αἴσθησιν ὀρέγεται,
καὶ οἰκείας ἐνεργείας φυσικῶς καὶ πλήρους ὑπ
πάντων. διόπερ καὶ ὅπως ὀρίζονται ἔρως
τὸ φυσικὸν θέλημα.

Ορεξίς ἐστι θέλημα.

Θέλημά ἐστιν, ὄρεξις λογικὴ τις, καὶ ζωτι-
κὴ, μόνως ἀπορρέουσα τῷ φυσικῷ. ὡς τι ἡ
μὲν θέλησις ἐστὶν, ἡ αὐτὴ ἡ φυσικὴ, ζωτική
τις, καὶ λογικὴ ὄρεξις, πάντων τῶν κατὰ φύσι-
ν συσταθέντων ἢ ἁπλῶς δυνάμις. ἡ γὰρ τῶν ἀ-
λόγων ὄρεξις, μή ἐστι λογική, ἃ λέγεται θέλη-
σις. Βούλησις δέ ἐστι, πᾶσα φυσικὴ θέλη-
σις, ἤγουν φυσικὴ καὶ λογικὴ ὄρεξις πρὸς
πρᾶγμά τι. ἔγκειται μὲν γὰρ τῇ ἁπλῇ αὐθε-
ντῇ ψυχῇ, δυνάμει τῇ λογικῶς ὀρέγεσθαι. ὅτι
οὖν φυσικῶς ἐνυπάρχει αὐτὴ ἡ λογικὴ ὄρεξις
πρός τι πρᾶγμα, λέγεται βούλησις. βούλη-
σις γάρ ἐστιν, ὄρεξις κατ' ἔφεσιν ἤγουν πρᾶγμα τι
λογικόν. λέγεται δὲ βούλησις, κατ' ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἑαυτῷ,

tione igitur & sensu, sufficienter in prædeterminatis dictum iam est, ut scilicet per sensum in anima, constituatur passio, quæ imaginatio dicitur, ex imaginatione autem gignitur opinio. Deinde mens diiudicans opinionem, siue uera siue falsa est, pro ueritate iudicat, unde & græcè dianœa à diiudicando dicitur, quod autem diiudicatum & diffinitum est uerum, intellectus dicitur. Sed & id nosse oportet, quod alio modo prima mentis notio, intellectus dicitur: quæ autem de aliquo est intellectio, mens, sententiaq; uocatur. quæ autem intendens & affirmans animam ad id quod intellectum est, epithymesis & excogitatio nuncupatur. Excogitatio uero animæ immanens, seipsam exanimans & diiudicans, prudentia nominatur. Prudentia uerò se dilatans, cogitationem facit, internam rationem nuncupatam, quam diffinientes, dicũt motum esse animæ plenissimum in ui cogitatrice factum, sine aliqua uocis expressione: ex quo aiunt rationem prolatam, adminiculo linguæ elocutam progredi. Cum dixerimus de cognoscitiuis uirtutibus, dicamus & de uitalibus, hoc est appetitiuis. Et id latère nõ oportet, animæ naturâ insitam esse uim appetitiuam eius, quod secundum naturam est, & omniũ quæ naturæ substantialiter conferunt: expetitiua est ea, quæ uoluntas dicitur. Nam substantia & esse, & uiuere, & moueri secundum mentem & sensum appetit, propriam cupiens, & naturalem, & plenariam entitatem. Quapropter & hoc pacto diffiniunt naturalem uoluntatem: Voluntas appetitus est rationalis & naturalis, ex ijs solum pẽdens quæ secundum naturam sunt: quare uoluntas est ipse rationalis & naturalis appetitus, & simplex uirtus eorum quæ naturam absoluunt. Qui autem aliorum appetitus est, rationalis non existens, minimè uoluntas dicitur: uoluntas autem, quidam est naturalis appetitus, id est naturalis & rationalis alicuius rei. Cognata enim est animæ hominis uirtus rationaliter appetendi. quando igitur naturaliter mouetur ipse rationalis appetitus ad rem quampiam, naturalis uoluntas dicitur. Nam uoluntas rationalis, appetitus, & desiderium alicuius rei est. Et voluntas est tam eorum quæ in nostra potestate collocata sunt,

quam

καὶ ὧν ἔστιν ἐφ' ἡμῖν. τοιοῦτοι, καὶ ὧν ἔστιν δυνατῶν, καὶ ὧν ἔστιν ἀδυνάτων. βουλόμεθα γὰρ πολλάκις πορνεῦσαι, ἢ σωφρονῆσαι, ἢ ἀνδρωθῆναι, ἢ τι ἔστιν τοιοῦτον. καὶ τοῦτο ἔστιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι, καὶ δυνατόν. βουλόμεθα δὲ καὶ βασιλεῦσαι, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν. βουλόμεθα δὲ τυχεῖν, καὶ μηδέποτε ἀφθαρτῆναι. ὅπερ ἔστιν ἀδυνάτων εἶναι. ἔστι δὲ ἡ βούλησις, τοῦ τέλους, οὐ ἔστιν πῶς ὁ τέλος. τέλος μὲν οὖν ἐστι, τὸ βουλητόν, ὡς τὸ βασιλεῦσαι, ὡς τὸ ὑγιᾶναι. πῶς δὲ τὸ τέλος; τὸ βουλευτόν, ἄγουσι ὁ τρόπος, δι' οὗ ἐφέλομεθα ὑγιᾶναι, ἢ βασιλεῦσαι. εἶτα μετὰ τὴν βούλησιν ζήτησις, καὶ σκέψις. καὶ μετὰ ταῦτα, εἰ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν ὅδε, γίνεται βουλή, ἄγουσι βούλευσις. βουλὴ δέ ἐστι, ὄρεξις ζητητικὴ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρακτοῦ γινομένη. βούλεται δέ, ἐὰν ἄφελε μεταλαβεῖν τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅ. εἶτα αἵρεσις τὸ αἱρετόν, καὶ λέγεται αἵρεσις. εἶτα σπουδάζεται, καὶ ἀγαπᾷ τὸ ἐκ τῆς βουλῆς αἱρεθέν, καὶ καλεῖται γνώμη. ἐὰν γὰρ αἱρῇ, καὶ μὴ διαπεθῇ πῶς τὸ αἱρεθέν, ἄγουσιν ἀγαπήσῃ αὐτό, ὃ λέγεται γνώμη. εἶτα μετὰ τὴν διάθεσιν, γίνεται προαίρεσις ἄγαν ἐπιλεγόμενον. προαίρεσις γάρ ἐστι δύο προαιρούμενον, τὸ αἱρεῖσθαι, ἢ ἐκλέγεσθαι ἅτερον πρὸ ἑτέρου. εἶτα ὁρμᾷ πῶς τῆς πράξεως, ἢ λέγεται ὁρμή. εἶτα λῆξις, ἣν λέγεται χρῆσις. εἶτα πάντων τῆς ὀρέξεως μετὰ τὴν χρῆσιν. ὧν μὲν οὖν ἔστιν ἀλόγων ὄρεξις γίνεται τινός, καὶ θυμὸς ὁρμὴ πῶς τοῦ πρᾶξαι. ἄλογα γὰρ ὄντα ὄρεξις ἔστιν ἀλόγων, καὶ ἄγονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς ὀρέξεως. διὸ δὴ θέλησις λέγεται οὐ τῶν ἀλόγων ὄρεξις, ἀλλὰ βούλησις. θέλησις γάρ ἐστι λογικῶν, καὶ αὐτεξουσίου φυσικὴ ὄρεξις. ὧν δὲ ἔστιν ἀνθρώπων λογικῶν ὄντων, ἄγονται μᾶλλον ὑπὸ φυσικὴ ὄρεξις, ἢ πρὸς ἄγει. αὐτεξουσίως γὰρ, καὶ μετὰ λόγου ἕνωται, ἐπειδὴ συνεζευγμέναι εἰσὶν αἱ γνωσικαὶ καὶ ζωτικαὶ δυνάμεις τῷ ἀνθρώπῳ. αὐτεξουσίως οὖν ὀρέγονται, καὶ αὐτεξουσίως βέλονται, καὶ αὐτεξουσίως ζητοῦσι καὶ σκέπτονται, καὶ αὐτεξουσίως βουλεύονται, καὶ αὐτεξουσίως αἱροῦνται, καὶ αὐτεξουσίως διατίθενται, καὶ αὐτεξουσίως προαιροῦνται, καὶ αὐτεξουσίως ὁρμᾷ, καὶ αὐτεξουσίως πράττει ὧν ἔστιν ἐπὶ φύσιν ὄντων.

quàm quæ non sunt: hoc est, possibiliũ & impossibilium. Volumus enim sæpenumero fornicari, aut castè uiuere, aut domire, aut quippiam eorum quæ in nobis sunt, & possibilia: uolumus etiam & reges esse, quod in nobis situm non est. Volumus & fortè nũquam mori: & hoc quidem impossibile est. Est & uoluntas ipsius finis, non eorum quæ sunt ad finem: finis enim est quod uolumus, ut reges esse, aut sanos. eorum uero quæ ad finem consilium est, id est modus per quẽ aut regnare, aut sani esse possimus. Et post uoluntatem, est inquisitio & consideratio: & post hæc, si hæc inquisitio eorum est quæ in nostra potestate sita sunt, fit consilium. est autem consilium, appetitus inquisitiuus de ijs rebus agendis, quæ in nobis sunt. Consultat enim quispiam, si iuuat rem aggredi an non: deinde iudicat, quid melius, & uocatur iudicium. Consequenter affectat, & amat quod consilio iudicatum est: & uocatur sententia. Nam si iudicetur, & non sit affectatio ad id quod iudicatum est, id est non ametur illud, non uocatur sententia. Mox post affectionem dicitur electio, id est delectus. Electio enim est, duorum propositorũ hoc seligere, & retinere ante alterũ. Deinde mouetur ad agendum, & dicitur prosecutio: et subin de utitur, et dicitur usus: et quiescit ab appetitu post usum. In animantibus igitur rationis expertibus, appetitus alicuius fit, & statim motus ad agendum. Nam irrationalis appetitus irrationalium, & ducuntur à naturali appetitu: quapropter non uoluntas dicitur ipsorum irrationalium appetitus, neq; consilium. Nam uoluntas est rationalis, & liberam habens potestatem naturalis appetitus. In hominibus autem rationis compotibus ducitur magis naturalis appetitus, quàm ducit. libera enim potestate, et cum ratione mouetur. Quoniam autem coniunctæ sunt cognoscitiuæ & appetitiuæ uirtutes in eodem: libera igitur potestate appetit, & liberè uult, & liberè inquirit, & considerat, & liberè consultat, liberè iudicat, liberè amat, liberè eligit, & liberè mouetur, & liberè agit in ijs quæ secundum naturam sunt. Id tamen sciendum, in Deo uoluntatem quidem dici, electionem autem propriè non dici.

Περὶ βουλήσεως τοῦ κυρίου.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὧν θεῷ βούλεσθαι λέγομεν, προαίρεσιν δὲ οὐχί. ὁ λέγομεν.

non

οὐ γὰρ βουλεύεται ὁ θεός. ἀγνοίας γάρ ἐστι τὸ βουλεύεσθαι. περὶ γὰρ τοῦ γινωσκομένου, οὐδεὶς βουλεύεται. εἰ δὲ βουλὴ ἀγνοίας, πάντως καὶ ἡ προαίρεσις. ὁ δὲ θεὸς πάντα εἰδὼς ἁπλῶς, οὐ βουλεύεται. οὔτε δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου ψυχῆς φαμὲν βουλὴν, ἢ προαίρεσιν. οὐ γὰρ εἶχεν ἄγνοιαν. εἰ γὰρ καὶ τῆς ἀγνοούσης τὰ μέλλοντα φύσεως ἦν, ἀλλ᾽ ὅμως καθ᾽ ὑπόστασιν ἑνωθεῖσα τῷ θεῷ λόγῳ, πάντων τὴν γνῶσιν εἶχεν, οὐ χάριτι, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται, διὰ τὴν καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσιν. ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ θεὸς, καὶ ἄνθρωπος. διὸ οὐδὲ γνωμικὸν εἶχε θέλημα. θέλησιν μὲν γὰρ εἶχε τὴν φυσικὴν, τὴν ἁπλῆν, τὴν ἐν πάσαις ταῖς ὑποστάσεσι τῶν ἀνθρώπων ὁμοίως θεωρουμένην. τὴν δὲ γνώμην, ἤγουν τὸ θελητὸν οὐκ εἶχεν ἡ ἁγία αὐτοῦ ψυχὴ, ἐναντίον τοῦ θείου αὐτοῦ θελήματος, οὐδὲ ἄλλο παρὰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα. ἡ γὰρ γνώμη συνδιαιρεῖται ταῖς ὑποστάσεσι, πλὴν τῆς ἁγίας καὶ ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου καὶ ἀδιαιρέτου θεότητος. ἐκεῖ γὰρ τῶν ὑποστάσεων μὴ εἰς ἅπαν διαιρουμένων, καὶ διϊσταμένων, οὐδὲ τὸ θελητὸν διαιρεῖται. κἀκεῖ μὲν, ἐπειδὴ μία φύσις, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις. ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ὑποστάσεις ἀδιάστατοί εἰσιν, ἓν καὶ τὸ θελητὸν, καὶ μία ἡ κίνησις τῶν τριῶν ὑποστάσεων. ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ μὲν ἡ φύσις μία, μία καὶ ἡ φυσικὴ θέλησις. ἐπειδὴ δὲ αἱ ὑποστάσεις κεχωρισμέναι εἰσὶ, καὶ διεστᾶσιν ἀλλήλων κατά τε τόπον, καὶ χρόνον, καὶ τὴν πρὸς τὰ πράγματα διάθεσιν, καὶ ἕτερα πλεῖστα, τούτου ἕνεκεν διάφορα τὰ θελήματα, καὶ αἱ γνῶμαι. ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ μὲν διάφοροι αἱ φύσεις, διάφοροι καὶ αἱ θελήσεις αἱ φυσικαὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος, ἤγουν αἱ θελητικαὶ δυνάμεις. ἐπειδὴ δὲ μία ἡ ὑπόστασις, καὶ εἷς ὁ θέλων, ἓν καὶ τὸ θελητὸν, ἤγουν τὸ γνωμικὸν θέλημα, τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ θελήσεως, ἑπομένης δηλαδὴ τῇ θείᾳ αὐτοῦ θελήσει, καὶ ταῦτα θελούσης, ἃ ἡ θεία αὐτοῦ ἤθελε θέλησις θέλειν αὐτήν. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἕτερον μέν ἐστιν ἡ θέλησις, ἕτερον δὲ ἡ βούλησις. ἕτερον δὲ τὸ θελητὸν, καὶ ἕτερον τὸ θελητικόν. καὶ ἕτερον ὁ θέλων. θέλησις μὲν γάρ ἐστιν, αὐτὴ ἡ ἁπλῆ δύναμις τοῦ θέλειν. βούλησις δὲ, ἡ περί τι θέλησις. θελητὸν δὲ, τὸ ὑποκείμενον τῇ θελήσει πρᾶγμα, ἤγουν ὅπερ

non enim consultat Deus. nam ignorantiæ est consultare: de eo enim quod cognoscitur, consultat nemo. Si autem consilium ob ignorantiam est, omnino & electio: Deus profectò omnia sciens, simpliciter non consultat. Neque in anima Domini, dicimus consilium uel electionem: non enim habuit ignorantiam. nã etsi naturæ erat ignorare futura, attamen secundum hypostasin unita Deo uerbo, omnium cognitionem habebat, non gratia, sed (ut dictum est) propter unionem in uno supposito. Ipse enim est & Deus, & homo: & idcirco consultatricem non habuit uoluntatem. uoluntatem enim habuit & naturalem, & simplicem, quam & singula hominum supposita. Et consideratam hoc modo sentẽtiam (id est uoluntate affectatum) non habuit sancta ipsius anima contrariam diuinæ eius uoluntati: neque sententia aliud erat à diuina eius uoluntate. Nam sententia diuiditur cum hypostasibus, ipsisq́ suppositis, nisi in sancta, & simplici, & incomposita, & indiuisibili deitate. Ibi enim hypostaseon non omnino diuisarum & differentium, neque uoluntas dirimitur, & ibi quia una natura, una quoque est naturalis uoluntas. Quia igitur hypostases, inseparabiles sunt, una uoluntas & unus motus est trium hypostaseon. In hominibus autem, quia natura una, una est naturalis uoluntas: quia uero supposita separata sunt, & distant abinuicem secundum tempus & locum, & dispositionem ad agendum, et alia plura, ob id ipsum et differentes sunt eorum uoluntates, & sententiæ. In Domino autẽ nostro Iesu Christo, quia differunt naturæ, differũt uoluntates diuinitatis ipsius & humanitatis, id est uolũtariæ uirtutes. Quia uero una hypostasis, unaq́ persona, & unus uolens, unum uoluntate affectatum, unaq́ sententia, humana scilicet ipsius sequente diuinã eius uolũtatẽ, et eadẽ uolẽte quę diuina ipsius uult, uoluntas ipsam uelle. Sciendũ autẽ, aliud esse uoluntatẽ, uolentiã, uolũtate affectatũ, uolũtarium & uolẽs. Volũtas enim est ipsa simplex uirtus, qua uolumus. Volẽtia, eius circa aliquid actio. Volũtate affectatũ res quæ subiecta est uolũtati, illiq́ obijcitur, id est quod uolumus.

βέλομεν. εἴον λιανῶται ἡ ὄρεξις πρὸς βρῶσιν. ἡ μὲν ἁπλῶς ὄρεξις ἡ λογικὴ, βέλησις ὄνομ. ἡ δὲ πρὸς βρῶσιν ὄρεξις, βούλησις ὄνομ. αὐτὴ δὲ ἡ βρῶσις, θελητὸν ὄν. θελητικόν ἐστι, τὸ ἔχον πρὸς θελητικὴν δύναμιν, εἴον ὁ ἄνθρωπος. θέλων δὲ, αὐτὸς ὁ μετεχόμενός τῇ θελήσει. δεῖ δὲ εἰδέναι, ὡς τὸ θέλημα, ποτὲ μὲν πρὸς θέλησιν δηλοῖ, ἤγουν πρὸς θελητικὴν δύναμιν, καὶ λέγεται θέλημα φυσικόν. ποτὲ δὲ τὸ θελητὸν, ἢ λέγεται θέλημα γνωμικόν.

uolumus. Vt mouetur appetitus ad cibum. & simpliciter appetitus rationalis, uoluntas est: ad cibum autem appetitio, uolentia: ipse autem cibus uoluntate affectatum. Volũtarium autem, quod uirtutem habet quam diximus uolũtatem, ut homo. Volẽs uero, ipse qui utitur uoluntate. Attamen id ignorare non oportet, uoluntatem quandoq; uolentiam significare, & quandoq; ipsam qua uolumus potentiam, & dicitur naturalis uoluntas: & quandoq; uoluntate affectatum, & dicitur sententia diffinitum.

COMMENTARIVS.

PAssio in primo significatu hic posito sumitur ut est læsio aliqua naturæ molesta & disconuenies: qualis est incisio membri, grauis ægrotatio, & cætera id genus, quæ reuera tristitiam ingerunt. Aliud tamen etiam re ipsa est passio, dolorificaq; læsio, & ipsam consequens tristitia. Nam inanimis ut aquæ cum incalescit, & terræ cum uomere proscinditur, & plantis identidem, ut arbori cum securi exciditur, conuenit huiusmodi passio, quæ tamen nullo afflictantur dolore, quod talem naturæ læsionem non persentiscunt. In sentientibus igitur ut animalibus, & si coniuncta sunt passio & dolor eam consequens, latum tamen discrimen habent: quemadmodũ ex oppositio operatio naturæ consentanea, eamq; consequens delectatio, quamuis in eodem reperiantur, longo tamen dispescuntur & absistunt ab inuicem interuallo. In secunda autem significatia, passio est perturbatio & affectus animi sensum sequens: ut spes, timor, gaudium, metus, & consimiles affectiones. In tertia uerò acceptione omnis motus passio dici posse uidetur, siue ad substantiam proficiscatur, siue accidens. Siquidem motus omnis, ex uno in aliud progressio est, ut pote ex termino à quo inchoatur, in terminum ad quem tendit. Actio uerò dicitur motio efficax, qua scilicet aliquid mouetur ad opus à principio intrinseco: ut aqua feruefacta reducitur ad naturam frigiditatem sine alieno adminiculo. Dicitur & passio duarum esse partium animæ, utpote sensitiuæ offerentis obiectum, & appetitiuæ prosequentis ipsum aut refugientis: ut ex affectionis descriptione in litera paulo antè posita, perspicuum est. Adhuc autem & passio, totius est corporis affectio, sentientis alterationem ex passionum motione: ut cum quis uerecundia afficitur, sanguine ad faciem confluente, uultus rubore suffunditur. Porrò in alia significatione, actio dicitur motus secundum naturam, ut naturalis aquæ frigefactio, & motus lapidis deorsum. Passio uerò motus præter naturam, ut aquæ calefactio, & motus lapidis sursum, quorum utrunque fit ab extrinseco. Similiter defluxus partium substantialium corporis, & diminutio rei animatæ, quæ ab intrinseco fiunt, scilicet contrarietate qualitatum elementarium, in hoc significato est passio. Cæterum cum lapis deorsum ab extero mouente impellitur impetuosè, huiusmodi motus & natura lis est, quia ad locum lapidi natura debitũ fit: & uiolentus, quia maiori uelocitate perficitur quàm suapte natura ferretur lapis. Ira sanè uitalis motus cordis, qui & pulsatilis dicitur, aliquo timorem incutiente factus solito celerior, & naturalis est & propter maiorem quàm natura ferat uehementiam, uiolentus. At uerò in hac quarta passionis significatione modò explicata, qua scilicet dicitur esse motus præter naturam, ut motus aliquis uendicet sibi nomen passionis, oportet hunc esse uehementem, & insigniter sensum mouentem, ut naturæ temperamentum transiliens calefactio aut frigefactio, naturamq; demutans ægrotatio. Nam remissi motus & languidi quamuis præter naturam sint, passionis tamen nomen non merentur. Simile quoque annotat Aristoteles requiri, ut patibiles dicantur qualitates, in Categorijs. Vbi deinde de uirtutibus animæ nostræ disserit author, de uiribus & potentijs animæ rationalis ibi agit, quatenus humana est, & animalis cuiusdam pars constitutiua. Nam uegetatricem etiam uirtutem sortita est, ut nutricariam: auctricẽ, suiq; similis productricem, non quidem ut animalis aut hominis anima, sed ut uiuentis. Præterea de ijs uiribus hic sermo tractatur, quæ inferiore quodam gradu in brutis, superiore uerò loco in hominibus comperiuntur: in quo absolutè, perfectèq; relucent exemplaria, suas in brutis imagines duntaxat habentia. Quemadmodum sensus exterior & interior in animalibus rationis expertibus, cognitiuæ sunt uirtutes, quibus in homine superadditur intellectus inter cognoscendi uires principatum tenens. Sic & in animantibus ratione uacantibus, concupiscentia & ira, animales, appetitiuéque sunt uires, inferiore tamen gradu collocatæ. Quippe superemineret illis in homine uoluntas appetitiuarum uirtutum præcipua archetypa, primatumque tenens, & longè superiore ordine sita, quàm illi subiectæ cæteræ appetendi uires. Quocirca uis motiua secundum locum, ut progressiua, hic rectè prætermissa est, quod in homine digniorem non habeat quàm in cæteris animalibus gradum: neque adijcitur homini peculiaris aliqua aut dignior mouendi ratio, quæ præstabilitatem habeat suprà cæterorum motum. Id insuper annorandũ, quod cum subdit littera, alio modo prima mentis notio intellectus dicitur: ibi intellectus non potentiæ nomen est, sed operationis. nempe simplicium apprehensio (quę hic prima mentis

notio

notio dicitur)ipsius mentis est operatio: quam compositio sequitur aut diuisio, id est, mentis affirmatio aut negatio: quæ hoc loco intellectio de aliquo, & mens sententia q; dicitur. Prudentia indi hic non habitus consultatiui nomen est, sed operationis, qua mens examinat & iudicat q; ea quæ excogitatione, adinuentione q; illi sunt oblata, examinat inquam & inquirit de ijs quæ agenda sunt, quo loco, tempore, instrumento, cui, quibus medijs actutanda sint. Id enim uiri prudentis est officium: rectè per rationem disquirere omnia quæ futuram actionem concernunt. Cæterũ post exactam de cognoscitiuis uirtutibus determinationem, suscipitur ab authore explanatio uirium animæ appetitiuarum. Inter quas præcipuum, supremum q; locum obtinet uoluntas, quæ naturaliter expetit omnia quæ secundum naturam homini competunt, et eidem perfectionem nata sunt afferre, propriam (ut habet litera) cupiens, & naturalem hominis, & plenariam entitatem. Vnde propria hominis ennitas est, quæ ei est peculiaris, atq; soli addicta. Naturalis uero quæ eius naturæ accommodata est, & secundum eius naturam constituta. Plenaria dẽnq; cui nihil deest ad integrã corporis & animæ cõstitutionem requisitum: cum scilicet corpus uegetationem, sensationem, appetitionem, motionem q; suscipit anima uerò intellectionem, & uirtutum operationem suas quidem perfectiones possidet. Si quis itaq; secundum sensum uiuẽs, animum eius q; cultum negligat, & more bruti feratur in omnia quæ concupiscentiæ suader impetus: is non plenariam habet hominis entitatem, ut qui secundum scientiam uirtutem q; minimè uiuat, perinde atq; animal brutũ solius uegetatricis potentiæ exercens officia, non autem sensitiuæ, nequaquam plenariam haberet animantis entitatem, cum in eo sentiendi uirtus & appetendi foret ociosa. De tali quippe homine dictum est in Psalm. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Propterea diffinitur consequenter in litera uoluntas naturalis, esse naturalis & rationalis appetitus, ex ijs solum pendens quæ secundum naturam sunt, id est, quæ naturam nostram absoluere, perficere & integriorem reddere nata sunt. Siue quãtum ad corpus, ut sunt sunt ipsius cõseruatio, sanitas, robur, exercitium, educatio naturæ conueniens. Siue quãtum ad animam, ut sunt uirtutes, disciplinæ, recta uitæ institutio, honesta societas, & consimilia id genus, ad animæ perfectionem attinentia. Enimuerò talia natura experimus, ut conducentia ad naturæ nostræ integritatem & complementum. Et cum huiusmodi appetitui naturali, rationem, propositum & electionem adijcimus, ut eadem antecedẽte consilio & deliberatione exoptemus: tunc naturali uoluntate illa dicimur expetere. Quocirca huiusmodi naturalis uoluntas tantummodo eorum est, quæ uerè nobis sunt bona, quandoquidem mala & exorbitantia à tramite rectæ rationis, non secundum naturam sunt, sed contra & præter naturam, neq; nos perficiunt, sed labefaciunt & corrumpunt, quamuis uideantur aliquam boni speciem prætendere, qua nosipsos minus cautos, in sui appetentiam alliciunt & pertrahunt. Deinde subijciuntur ab authore proprietates uoluntatis, tam naturalis quàm præter naturam quicquam concupiscentis, quemadmodum exempla literæ liquidò pandunt. Inter quas & ea adducitur, quod uoluntas est interdum eorum quæ non sunt in nostra uoluntate collocata, immò & impossibilium: ut uolumus (inquit) fortè nunquam mori. Quod quidem de morte finiente sensibilis huius uitæ munus & incolatum intelligitur, & dissolutione animæ à corpore mortalem hanc ultam degente. quã utiq; recusaremus, si perpetuò in hac uita fine nexus animæ & corporis diuulsione uersati appeteremus. Id uerò impossibile nobis, quia statutum est omnibus hominibus semel mori. Quis enim est homo qui uiuet, & nõ uidebit mortem? Et quod protoplasto dictum est à Deo, idem quoq; & nobis omnibus ab eo ducentibus originem, denũciatum est: Puluis es, & in puluerem reuertêris. Neq; id literæ dictum, de morte animæ rationalis, illius q; interitu accipiendum est, cum sit immortalis anima. Eandem quoq; uoluntatis proprietatem & exemplum habet Aristoteles in tertio Ethicorum, dicens. Electio non est eorum quæ fieri nequeunt: quod si quis eligere dixerit ea, amens esse uidebitur. uoluntas autem etiam est eorum quæ fieri possunt, ut immortalitatis. Porro consilium (quod etiam solius hominis proprium est, sicut & uoluntas) diffinitur in litera esse appetitus inquisitiuus de ijs rebus agendis quæ in nobis sunt. Propria quidem ratio consilij est eorum quæ agenda, fugienda'ue sunt, exacta per rationẽ inquisitio. Atqui inquisitio per rationem, ipsius intellectus est opus, quare & consultatio & consilium, ad intellectum pertinent actiuum. Quia tamen huiusmodi consideratio & disquisitio agendorum, semper annexa est appetitui rationali, uolenti destinatum finem medijs conuenientibus adipisci: id circo hic consilium, appetitus inquisitiuus dicitur. Verùm hæc omnia ex philosophia morali euadunt clariora, cuius proprium est munus, quæ hic afferũtur, amplius enodare. Deinde inter irrationalem appetitum brutorum & naturalem hominis appetitum assignans litera differentiam: dicit quod in hominibus rationis compotibus ducitur magis naturalis appetitus quam ducit. Siquidem ducitur ipse naturalis appetitus & uoluntas nostra, ab intellectu inquirente per consilium quid potissimum sit agendum, & offerente ei bonum quod sequi debeat. Ducit tamen ipsa uoluntas etiam mentem, quinimmo uirtutem omnem cognitiuam & appetitiuam, quod eius imperio atque arbitrio hæ uires sua exerceãt opera, sibiq; insitam libertatem trãsmittit in cæteros actus humanos, quorum omnium moderatrix est, ut regina in regno animæ. Ideo homo libere sentit, intelligit, cõcupiscit, irascitur, libereq; uult. Et huic persimile quippiam in corpore humano perspicimus, ubi pes dirigitur recto calle & mouetur ab oculo, totius corporis duce: lucerna quippe corporis tui est oculus tuus, & tamen pes ediuerso mouet oculum,

transfertq;

transfertq; de loco ad locum, reciprocumq; & uicarium illi rependit directionis & motionis officium. Arquoniam consilium de dubijs est & incertis quo pacto euentura sunt, & electio præsupponit consilium, habetq; coniunctam semper ignorantiam futuri exitus: in Deum autem non cadit ignorantia neq; incertitudo futurorum, cui antequam crearentur omnia sunt agnita, cui itidē futurū est nihil aut succedens, sed omnia simplicissimo æternitatis obtutu, & oculo diuinitatis pręsentia, electio proprie in Deo nō dicitur: propriè inquam, id est in eo significatu paulo antè explicato, & apud philosophiā moralē tritissimo. Nam secundū aliam rationem nihil incommodi est Deo electionem ascribere, ut sit libera unius ad aliquod bonum acceptatio, siue assumptio, secundum beneplacitū uolūtatis suæ alio prætermisso. Qualis fuit ipsius Iacob ad salutē æternā prædiffinitio atq; præordinatio: Esau uero reprobatio & reiectio, ex libera eligētis & reijcientis potestate facta. De qua propheta: Iacob elegi, Esau autem odio habui. De qua itidē differit Apostolus ad Romanos cap. 9. dicens: Vt secundum electionem, propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante. Et hoc pacto eligere dicitur Deus, cum unum assumit ad quippiam boni assequendum, cæteris ab eo bono seclusis, ut Psalm. 77. dicitur elegisse tribum Iuda & Dauid seruum suum: qui ex ouium custodia, atque cura subueheretur ad regnum Israeliticum. Verùm hæc electio etsi libertatem habet, ab ignorantia tamen est remotissima, & summæ immensæq; sapientiæ diuinæ coniuncta. Consimili quoq; modo consilium in Deo, non inquisitionem incertorum quo pacto euentura sunt nominat, aut futurorum inuestigationem, sed certissimam & stabilissimam eorum quæ uentura sunt dispositionem, ac ordinationem. Hinc Psalm. 32. Consilium autem Domini in æternum permanet, & cogitationes cordis eius à generatione in generationem. Nihilominus in Deo propriè ponenda est uoluntas, & primaria quidem atq; præcipua, cuius tanquam ueritatis ac exemplaris, uestigia sunt atq; imagines, uoluntas angelica, & humana. In diuina quoq; uoluntate summa libertas, qua quicquid agit, non alterius impulsu aut adactione, sed sponte sua atq; beneplacito suæ bonitatis agit, summamq; habet in cunctis operibus suis complacentiam. Omnia (inquit Psalm. 115) quęcunq; uoluit, Dominus fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et pia Hester, Dominum orans, In ditione tua (ait) Domine cuncta suot posita, nec est qui tuæ possit resistere uoluntati. Et Dominus ad Mosen: Miserebor cui uoluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Deniq; Psalm. 103. Lætabitur Dominus in operibus suis. Neq; rationi libertatis in Deo obstat naturalis indeflexibilitas in malum. Nam uertibilitas, ad libertatis rationem non exigitur, neque in summa, primaq; libertate locum habere debet: sed potius defectio est & lapsus à perfectione absolutæ & primariæ libertatis imperfectionem arguens, & à bono deficientiam. Proinde angelica libertas & humana, quæ sunt ut diuinæ libertatis imagines, quamdiu uertibilitatem illam & mutabilitatem in deterius habent, minus perfecta sunt illius archetypæ libertatis uestigia, quemadmodum contigit in angelis primum conditis, ante lapsus aut status terminum, & nunc in hominibus præsentem agentibus uitam usuuenit. Cum uero sublata fuerit à uoluntate illa uertibilitas in deterius indultu gratiaq; diuina, quemadmodum nunc est in angelis sanctis, & post assumptionem ad gloriam erit in animabus humanis, tunc sanè perfectior erit libertas, & suæ ueritati atque exemplari, scilicet diuinæ libertati similior. Consimili quoque propemodum ratione, sacratissimæ animæ Christi attributa electio, Esaiæ 7. cap. cū dicitur de ipso Emanuel: Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum & eligere bonum: non ignorantiam aut incertitudinem designat, sed liberam boni prosecutionem, quam uerbo unita eadē anima sanctissima, non necessitate, sed maximæ libera uoluntatis potestate faciebat, unde ei summa diuinorum charismatum exuperantia collata fuisse, Psalm. 44. dicitur: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Verùm de hac electione, latior in decimoquarto capite tertij libri futurus est sermo. At uero ut præsens speculo, omoia uisibilia clarissimè in se repræsentanti, non potest quicquam uisibilium nō uidereiita beatissima Christi anima Dei uerbo unita (in quo cognoscibilia omnia, lucidissimè conspicua sunt) non potest quippiam ignorare. Quare sublimiter de Christo secundum hominis naturam profitetur beatus Paulus, quod in eo omnes thesauri sapiētiæ & scientiæ sunt absconditi: quemadmodum alio quoque loco, dicit Christum Dei uirtutem & Dei sapientiam. Deinceps in litera paulo pōst sequente, id uoluntate affectatum appellat author, quod à uoluntate ut ipsum prosequatur, est delectum atq; expetitum: quod & superius sententiam uocauit. Id autem uoluntate affectatum, non habuit anima Christi contrarium diuinæ uoluntati. Nam uoluntas animę Christi, usqueadeò fuit omniquaq; conformis diuinæ uoluntati, ut ne in minimo quidem ab ea discrepauerit unquam. Proinde cum summè bonus Dei filius, secundum assumptam humanitatem diceret se diligere patrem æternum, approbationem subiunxit: Et quæ placita sunt ei facio semper. & patris se præcepta seruasse, manereq; in eius dilectione contestatus est: Et sicut (inquit) mandatum dedit mihi pater, sic facio. Qui autem id fiat, si quicquam esset inter humanam & diuinam Christi uoluntatem dissidij? Ad idipsum autem amplius comprobandum progrediens litera, proponit sententiam diuidi cum hypostasibus. Vbi enim diuersæ omnino sunt hypostases secundum substantiam, & separatæ abinuicem, diuersæ quoque sunt sententiæ: ut in hominibus, quorum diuersa sunt placita, uoluntateq; affectata. Quod si differentes numero fuerint hypostases, coniunctæ tamen in eadem natura, & inuicem immanentes, eadem prorsus erit omnium sententia, ut diuinarum hypostaseon

tis expromere dictionibus, ne barbariem sapiant, aut horrorem. Postremum, quod uoluntatis nomen interdum ipsam naturalem uolendi uirtutem significet, interdum uero uolentiam & ipsam uoluntatis actionem, haud ab re contingit. Nam tritum id est in disciplinis, quod potentiarũ naturalium nomina, modò uirtutem ipsam natura insitam, modò illius actum designent. Vt sensus nunc sentiendi uim natiuam, nunc sentiendi operationem: & intellectus, interdũ naturalem qua intelligimus facultatem denotat, interdum uero ipsam intellectionem & mentis actionem. Nimirum igitur & id in uoluntate, nonnunquam usuuenire. Quod & Aristoteles in Ethicis non subticuit. Veruntamẽ ipsius uoluntatis nomẽ, pro eo quòd uoluntate affectatũ est, & sententia diffinitum (ut dicit litera) perraro in usu consueto sumitur, minusq; frequenter usurpatur.

ΠΕΡΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ. μ.

Χρὴ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ δυνάμεις, αἱ παθητικαί, αἵτε γνωστικαὶ, αἵτε ζωτικαὶ, αἵτε φυσικαὶ, καὶ αἱ τεχνικαὶ, ἐνέργειαι λέγονται. ἐνέργεια γάρ ἐστιν, ἡ φυσικὴ ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε, καὶ κίνησις. καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσική, ἡ πάσης οὐσίας ἐμφυὴς κίνησις. ὅθεν δῆλον, ὅτι ὧν ἡ οὐσία ἡ αὐτή, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτή. ὧν δὲ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων καὶ αἱ ἐνέργειαι διάφοροι. ἀμήχανον γάρ, οὐσίαν ἄμοιρον εἶναι φυσικῆς ἐνεργείας. ἐνέργεια πάλιν ἐστὶ φυσική, ἡ δυνατικὴ ἑκάστης οὐσίας δύναμις. καὶ πάλιν· ἐνέργειά ἐστι φυσική, καὶ πρώτη ἡ ἀκίνητος δύναμις τῆς νοερᾶς ψυχῆς, τοῦ τὸ ἀεὶ κινητὸν αὐτῇ λόγον, φυσικῶς δὲ αὐτῇ ἀεὶ παρεπόμενον. ἐνέργειά ἐστι φυσική, ἑκάστης οὐσίας δύναμίς τε καὶ κίνησις, ἧς χωρὶς μόνον τὸ μὴ ὂν. λέγονται δὲ ἐνέργειαι, καὶ αἱ πράξεις, οἷον τὸ λαλεῖν, τὸ περιπατεῖν, τὸ ἐσθίειν, τὸ πίνειν, καὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ τὰ πάθη δὲ τὰ φυσικά, πολλάκις ἐνέργειαι λέγονται· οἷον, πεῖνα, δίψα, καὶ τὰ τοιαῦτα. λέγονται πάλιν ἐνέργειαι, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα δὲ δυνάμεως. διττῶς δὲ λέγεται, καὶ τὸ δύναμαι, καὶ τὸ ἐνεργάζομαι. λέγομεν γὰρ τὸν παῖδα, τὸ θηλάζειν, δύναμαι γραμματικόν. ἔχει γὰρ ἤδη τὴν ἐπιστήμην ἐξ ἀρχῆς γραμματικός. λέγομεν πάλιν τὸν γραμματικόν, καὶ δυνάμει γραμματικόν, καὶ ἐνεργείᾳ. ἐνεργείᾳ μὲν, ὅτι ἔχει τὴν γνῶσιν δι' γραμματικῆς, δυνάμει δὲ, ὅτι δύναται δεῖξαι, ὅτι ἐνεργεῖ δι' τὴν ἐξήγησιν. λέγομεν πάλιν ἐνέργειαν γραμματικόν, ὅτι ἐνεργεῖ, ἤγουν δείκνυται. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ διττὸς τρόπος, κοινός ἐστι τῆ δυνάμει, καὶ τῆ ἐνεργείᾳ, διττὸν μὲν τὸ δυνάμει, πρῶτον δὲ τῆ ἐνεργείᾳ. ἐνέργεια φύσις ἐστὶ πρώτη, καὶ μόνη, καὶ ἁπλῆ, ἡ αὐθαίρετος, ἥτις λογική, καὶ αὐτεξούσιος ζωὴ, καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς

DE ACTV. Cap. XXIII.

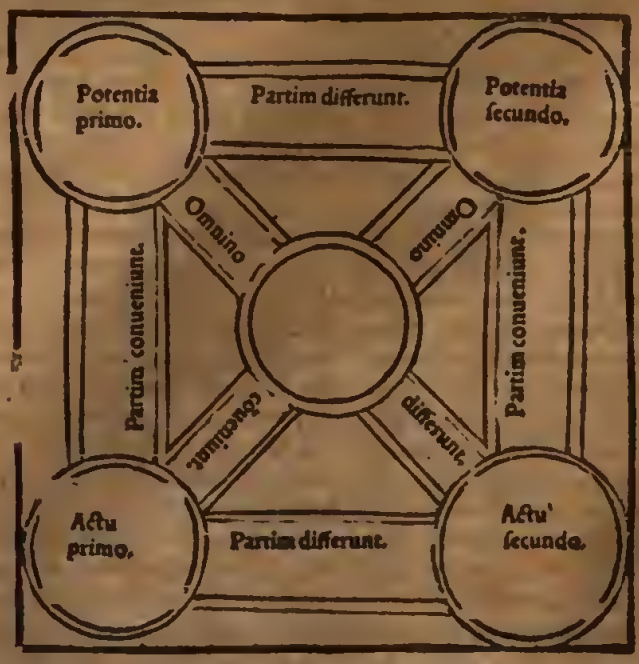
IDeo sciamus oportet, omnes prædictas uirtutes & cognoscitiuas, & intellectiuas, & naturales & artificiales, actus dici. Nam actus, naturalis est uniuscuiusque substantiæ uirtus & motus. Est & rursus actus, naturalis cuiusque substantiæ insitus motus. Vnde manifestum est, eorum quorum substantia est eadem, eorum actum eundem esse: & quorum naturæ diuersæ, & eorum actus esse diuersos. Nam impossibile est, substantiam expertem esse naturalis actus. Actus præterea est naturalis uirtus, uniuscuiusq; substantiæ index. Et rursus, actus est naturalis & prima uirtus semper motrix, intellectualis animæ: hoc est, semper motiua eius ratio, naturaliter ex ipsa semper scaturiens. Actus etiam est, naturalis cuiusque substantiæ & uirtus & motus, sine qua solum est non ens. Dicuntur autem actus, & ipsæ actiones, operationesq; : ut loqui, ambulare, manducare, bibere, & huiusmodi. Et affectus naturales, plerumque actus nominantur, ut fames, sitis, & similes. Dicitur præterea actus, opus & res ab aliqua uirtute profecta. Cæterum dupliciter dicitur aliquid, potentia & actu. Nam puerum lactentem, potentia grammaticum dicimus, quia aptitudinẽ habet ut disciplina euadat grammaticus. Dicimus rursus eum qui grammaticus est, & potentia & actu grammaticum: actu quidem, quando habet notionem ipsam grammatices: potentia uerò, quando potest exponere, at non operatur ipsam secundum grammaticen expositionem. Dicimusq; iterum actu grammaticum, quando operatur, id est præcipit, exponitq;. Sciendum, secundum modum communem esse eius quod potentia, & eius quod actu. Et secundus potentia, respondet primo modo actu. Actus in nobis naturæ est prima, sola, uera, per se electiua, id est rationalis, libera, & per se potens uita, & nostræ

ἄδλους συστατικά. ὡς εἰ ἀπεδρωῶτθο τὴν ζύμωσιν, ἢ οἷόν ὅπως αὐτὴν θεὸν φαυλοπρεπῶς λέγουσιν. ἐνέργεια δὲ φύσεως ἐστὶ δύναμις δραστική. δραστικὴν δὲ λέγεται, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον.

specici constitutiua. Qua qui spoliant Dominum, nō equidem uideo, quomodo Deum ipsum humanatum dicunt. Actus item est motus ac uigor naturæ efficax. Efficax autem dicitur, quod ex se mouetur.

COMMENTARIVS.

ACtus in primo significatu hic posito, uirtutem omnem naturalem, operationemq; ex ea cōsequentem complectitur, ut uim calefactiuam ignis, itidem & calefactionem. In secundo uero, naturalem & congenitam operationem. & in tertio significato, uirtutem naturā solum designat. Quare hi duo postremi modi, sunt ut pars quædam primi. Rursus actus quarto, uis est ratiocinandi atq; intellectiua, animæ rationali congenea. In quinta uero acceptione, illud idē explicat actus quod & in prima, omnibusq; rebus adesse comprobatur, & omnia entium genera ambire. Nam quod naturalis uirtutis est expers, non debet ens censeri. Sexto, actus dicūtur actiones & operationes naturæ, ut ambulatio, locutio. Septimo, affectus naturales: quales sunt ira, gaudium, tristitia. Octauo, opera post artis aut uirtutis operationem relicta, ut domus, statua, pictura. Deinde ponuntur modi potentiq: Primus est, quo quis potentia dicitur citharœdus aut pictor, quia naturalē habet aptitudinem ut talis euadat, etsi nondū assecutus fuerit habitum pingēdi aut emodulādi. Secūdus uero modus potentiæ est, quo quis potentia dicitur pictor aut citharœdus, quia habitū huiusmodi assecutus est ut operetur, nō tamē in præsentiarū operatur. Et is modus, cōmunis est eius quod potentia & eius quod actu. Nā adeptus artē grammatices nō tamen actu operans, quatenus nō operatur secūdum eum quo præditus est habitū, dicitur potētia secūdo, in secūda q; acceptione, grāmaticus: quatenus uero præsentiē & animæ insitū habet grammaticæ habitū, omnino absolutum & perfectū, dicitur grammaticus actu, secundū primam eius quod actu dicitur significationē. Cum uero quispiam exercet operationem grāmatices, dicitur actu grāmaticus, in secūda eius quod actu dicitur acceptione. Itaq; perspicuū est, quod secundus modus potētia, respōdet primo modo actu. Nā potētia secūdo, & actu primo idē prorsus nominā t, scilicet acquisitū habitū, secundū quem nō fit in præsentia operatio. Potentia aūt primo, & actu secūdo, habēt se ut extrema adinuicē pugnātia, & omnino dissidētia: quandoquidē potentia primo, neq; actu ponit, neq; habitū, sed solā aptitudinē, habitus tamē præsidio pariter & actus executione destitutā. Actu uero secūdo, & habitū ponit & actū, atq; illorū utrūq; superaddit aptitudini, habitū scilicet cōpletū, & illius operationē. At uero potentia secūdo & actu primo, sunt ut mediū cōnectens illa extrema, & utriusq; aliquid participans. Nam quia habitū ponit, conspirat cū actu secundo: & quia sustollit operationem præsentem, conuenit cum potentia primo. Porro horum quatuor modorum iam explicatorum comparatio adinuicem, hac subiecta figura facilē innotescet.

Vnde

Vnde qui potentia primo grammaticus est, minimè est talis, neq; nomen illud iurè sibi uendicare poteit, ut puer adhuc literarum ignarus. Qui uero potentia secundo & actu primo grammaticus est, iam talis est, & eo nomine nuncupandus. Qui autem actu secundo est grammaticus, maximè omnium talis est. Quinimmò quicquid tale est, absolutum perfectumq; est: sicut quod potẽtia primo habetur, rude prorsus adhuc est, et informe. Quod uero potentia secũdo & actu primo existit, iã quoquo modo perfectũ est ratione consuetudinariq; habitus acquisiti: non tamẽ adhuc usq; quaque completũ, quod desit operatio, quæ absolutissimam inducat perfectionem. Sic certè in natura cernimus primùm, nouellum fruticem surgentem solo, qui necdum flores & fructus proferre potest, ad quos tamen edendos natus est. Secundo eundem uidemus assecutum quidem uirtutẽ producendi flosculos, non tamen in præsentia producentem, ut tempore hyberno, cum iam completum consecutus est incrementum. Tertiò uerò eundem conspicimus fruticem, & suauibus ornatum floribus, & naturæ suæ congruum germinantem fructum. Nec secus in arte primum est serrum informe, rudis indigestaq; moles, ex qua serra formetur, adaptanda quidem ut per eam fiat sectio, sed neq; adhuc secandi uim habens, neq; sectionem efficiens. Deinde cum per artem inducta est serræ forma, non tamen fit operatio, tum secundo loco illi adest secandi uirtus, sine operis exercitio & usu. Postremò uerò cum adhibetur serra ad opus, tunc perfectissimo se habens modo, adijcit habilitati & uirtuti artis ipsam functionem ad quam parata est. Intellige igitur primo modo naturæ & artis, respondere in ijs quæ ad animi cultum spectant, primum modum potentia. Secundæ uero artis & naturæ dispositioni, congruere secundum modum potentia, & primum actu. Denicq; tertiæ habitudini naturæ & artis, adaptari secundum modum actu: & quæ hic de modis potentia & actu determinantur, omnino tibi peruia erunt & dilucida. Insuper & id paucis annotandum, quod cum dicit hic litera, ponens exemplum de eo quod dicitur potentia, & quod actu, potentia uero, quando potest exponere, at non operatur ipsum secundum grammaticen expositionem, ibi exponere significat declarare, ostendere, explicare: quod sanè grammatici opus est & officium, mentis scilicet notionẽ uerbis aptè depromere ac eloqui: & expositio, eodem loco pro interpretatione accipitur, & sententiæ animo latentis expressione, locutione, & explicatione: quæ quidem interpretatio, potissimum ad grammaticum attinet. Vnde hoc loco, antiqua traductio habet: Virtute uero, quia potest interpretari grammaticè, sed non interpretatur. Dicimus etiam operatione grammaticũ, quando operatur, hoc est interpretatur. Præcipere uero, ut hic opus & actionem grammatici designat: est rectè loquendi præceptiones discipulo tradere. Nam & regulæ locutionum grammaticarũ, præcepta plerunq; dicũtur, & qui sermonis rationẽ edocet, præceptor uulgo nuncupatur. Demum in hominibus actus naturalis, formaq; substantialis humanæ naturæ cõstitutiua (quem uocat litera, actũ in nobis naturę) est anima rationalis, libera arbitrij potestate donata, & operationum naturaliũ effectrix præcipua: sicut & rerum aliarũ naturalium actus primarij, sunt formæ earum essentiales. Qui igitur dicunt Christum non habuisse reuera animam rationalem intellectiuam & electiuam, sed solum corpus, diuinitate locum animæ supplente, aut qui astruunt ipsum cum corpore animam quidem uegetatricem & sensitiuam habuisse, non tamẽ rationalem, quod diuinitas fungeretur munere ipsius animæ rationalis (ut nonnulli hæreticorum impiè asserere sunt ausi) non possunt affirmare, Deum hominem esse factum, neq; nostram assumpsisse naturam: cum non possit homo subsistere, aut quispiã homo denominari, sine anima rationali, quæ est pars eius substantifica. Denicq; actus est motus & operatio, ex intrinseca naturæ uirtute profecta: sicut calefactio ignis, frigefactio aquæ, & omnis illa quæ ab intraneo procedit principio naturalis actio.

ΠΕΡΙ ΕΚΟΥΣΙΟΥ, ΚΑΙ ἀκουσίου μα.

DE SPONTANEO ET INspontaneo. Cap. XXIIII.

Ἐπειδὴ τὸ ἑκούσιον ἐν πράξει τινί ὅτι, καὶ τὸ νομιζόμενον ἀκούσιον ἐν πράξει τινί ὅτι. πολλοὶ δὲ τινων, καὶ τὸ ὄντως ἀκούσιον, οὐ μόνον ἐν τοῖς πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πράττειν τίθενται. Δεῖ οὖν εἰδέναι, ὅτι πᾶσις ἐστὶν, ἡ ὀργανικὴ λογική. ταῖς δὲ πράξεσιν ἕπονται ἔπαινοι, ἢ ψόγοι. καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μετ' ἐλέους, αἱ δὲ μετὰ λύπης πραττόμενα. καὶ αἱ μὲν αὐτῶν εἰσὶν αἱρεταὶ τοῖς πράττουσι, αἱ δὲ φυκταί. καὶ τῶν αἱρετῶν αἱ μὲν ἀεὶ αἱρεταὶ, αἱ δὲ κατά τινα χρόνον, ὁμοίως καὶ τῶν φυκτῶν. καὶ πάλιν, αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται, καὶ συγγνώμης ἀξιοῦνται· αἱ δὲ μισοῦνται, καὶ κολάζονται.

QVia ergo spontaneũ in aliqua operatione est, etiam & quod creditur insponteneũ, in aliqua operatione erit. Multi sanè (nec ab re quidem) insponteneum non modò in patiendo, sed & in agendo posuere. Et par est ut intelligamus actiones, operationes rationales esse: & laudẽ aut uituperationẽ, actiones sequi. Et ipsarũ, hæ cũ uoluptate, illæ cũ tristitia patrantur. Et ipsarum quædam prosequendæ sunt agenti, quædam fugiendæ. Et prosequendarum, quædã semper prosequendæ, quædam certo tempore. Similiter autem & fugiendarũ. Et rursus actionũ, hæ misericordia, hæ uenia dignæ sunt, hæ odiũtur & plectũtur.

ἐφ' μὲν ἑκούσιον, πάντως ἐπακολουθεῖ ἐπαινος, ἢ ψόγος, εἰ τὸ μὲν ἡδέως πράττειν, καὶ τὸ αἱρετὰς εἶναι τὰς πράξεις ταῖς πράττουσιν, ἢ ἀεὶ, ἢ τὸ τε, ὅτε πράττονται. ἐφ' δὲ ἀκουσίου, τὸ συγγνώμης ἢ ἐλέους ἀξιοῦσθαι, καὶ τὸ μετὰ λύπης πράττεσθαι, καὶ τὸ μὴ εἶναι αἱρετὰς, μᾶλλον δ' ἑαυτοῦ τυγχάνειν τὸ πραττόμενον, ἢ καὶ βιάζεσθαι. τοῦ δὲ ἀκουσίου, τὸ μὲν δι' κατὰ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. ἡ βίαν μὲν, ὅταν ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ, ἄνευ αὐτοῦ ἐξωθοῦσα δέῃ, ἄνευ ὅταν ὑφ' ἑτέρου βιαζόμενα μηδὲν ὅλως συνεισφέρωμεν, μηδὲ συμβαλλόμεθα κατ' εἰκαίαν ὁρμὴν, μηδὲ ὅλως συμπράττωμεν. ἢ δι' ἑαυτῶν τὸ βιαιοῦν ποιῶμεν, ὃ καὶ ἀναζώσαντες φαμὲν ἀκούσιον εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, μηδὲν συμβαλλομένου κατ' εἰκαίαν ὁρμὴν τοῦ βιαιοῦντος. ἀρχὴν δὲ φαμὲν, τὴν ποιητικὴν αἰτίαν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, ἀκούσιόν ἐστιν, ὅταν μὴ αὐτοὶ παρίχωμεν αἰτίαν τῆς ἀγνοίας, ἀλλ' οὗτω συμβῇ. ὁ γὰρ μεθύων τὴς φόνου ταύσεται, ἀγνοῶν μὲν ἐφόνευσεν, ἐ μὴν ἀκούσιος. τὴν γὰρ αἰτίαν ἔχει ἀγνοίας, ἄγουσι τὴν μέθην, αὐτὸς ἐπράξεν. ὁ δὲ ἴσως ἐν ἔχει σωφρονεῖν πάντα τρόπον, τὸν πατέρα παρόντα ἀπέκτεινε, δι' ἄγνοιαν λέγεται ἀκουσίως ἔχειν ποιήσαι. τὸ δὲν ἀκούσιόν ἐστιν ὅλως, τὸ μὲν ἡ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον ἀμφοτέροις αὐτίκεται. δεῖ γὰρ ἑκούσιον, τὸ μήτε κατὰ βίαν, μήτε δι' ἄγνοιαν γινόμενον. ἑκούσιον τοίνυν ἐστὶν, οὗ ἡ ἀρχὴ, τυγχάνειν ἡ αἰτία ἐν ἑαυτῷ ἐστὶ τὰ καθ' ἕκαστα, δι' ἃ καὶ ἐν οἷς ἡ πρᾶξις. καθ' ἕκαστα δέ ἐστιν, ἃ καλοῦται παρὰ τοῖς ῥήτορσι περιστατικὰ μόρια, οἷον τὶς, ἄγουσι ὁ πράξας. τίνα, ἄγουσι τὸν παθόντα. τί, ἄγουσι αὐτὸ τὸ πραχθὲν, τυχὸν ἐφόνευσε. τίνι, ἄγουσι ὀργανῳ. πῶς, ἄγουσι τόπῳ. πότε, ἄγουσι ἐν ποίῳ χρόνῳ. πῶς, ὁ τρόπος ἐστὶ πράξεως. διατί, ἄγουσι διὰ ποίαν αἰτίαν. ἔστιν, ὡς ἐσί τινα μέσα ἑκουσίου, καὶ ἀκουσίου. ἃ τινὰ ἁπλῶ καὶ λυπηρὰ ὄντα, διὰ μεῖζον κακὸν καταλιχόμεθα. ὡς διὰ ναυάγιον ἀποβάλλομεν τὰ ἐν τῷ πλοίῳ. ἔστιν ὡς τὰ παιδία, καὶ τὰ ἄλογα, ἑκουσίως μὲν ποιεῖ, οὐ μὴν δι' καὶ προαιρούμενα. καὶ ὅσα διὰ θυμὸν πράττομεν, μὴ προβουλευσάμενοι,

Spontaneum itaq; omnino laus aut uituperatio sequitur, & agentes cum uoluptate: siue prosequendas actiones agãt, aut semper prosequendas, aut tunc quãdo aguntur. Insponteneum autem, aut uenia, aut misericordia dignatur: & quod cum tristitia agitur, quod non eligeretur, neque quod quis per seipsum faceret, etsi id agere uiolentia adigatur. Insponteneí enim est, partim agere per uiolentiam, partim per ignorantiam. Per uiolentiam quidem, quando principium actiuum, id est causa, extra est: hoc est, quando ab alio uim patimur, nullo pacto persuasi, neque coadiuuantes ad ipsum motum, nulloq; modo cooperantes, ut per nosipsos quod uiolentia irrogatum est, faciamus. Et cum difficilimus, dicimus insponteneum esse, cuius principiũ extra est, nihil eo qui uim patitur coadiuuante id principium unde motus est, ipsumq; motum. Principium autẽ appellamus, effectricem causam. Per ignorantiam uero insponteneum est, quando ignorantiæ causam non præbuerimus, sed sic euenit. Nam si quis ebrius homicidium admittit, ignorans quidem necem commisit, at non insponteneè: causam enim suæ ignorantiæ ebrietatem ipse ministrauit. Si autem quis in assueto loco sagittans, transeuntem patrem ignorans interfecit, dicitur id insponteneè patrasse. Cum ergo insponteneum duplex sit, hoc per uiolentiam, illud per ignorantiam, sponteneum utrique opponitur. Nam sponteneum est, quod neq; per uiolentiam, neque per ignorantiam factum. Sponteneum igitur est, cuius principium, hoc est causa, in ipso est sciente singula, per quæ & in quibus actio est. Singula autem sunt, quæ uocantur à rhetoribus circunstantiarum particulę: utputa, quis scilicet sit qui fecit, quis qui passus est, quid ipsum quod passũ est. fortè interfectus est, quo instrumento, quo loco, quando aut quo tempore, quo pacto, quis actionis modus, propter quid, id est, quam ob causam. Sciendum autem, quædam sponteneí & insponteneí media esse, quæ cum insuauia & tristia sint, ob maius deuitandum malum susc ipimus: ut ad uitandum naufragium, proijcimus quæ in naui sunt. Neque lateat, quod pueri & beluæ sponteneè faciunt, sed nõ eligentes. Et quæcunq; per irã facimus, non præconsulti præmeditatiq;

facimus,

ἑκουσίως πράξομεν, ἐμὲν καὶ μὴ προαιρούμενοι. καὶ ὁ φίλος ἀφικνεῖται παρ' ἡμᾶς, ἑκουσίως μὲν ἡμῖν, ἐμὲν καὶ προαιρούμενος. καὶ ὁ θησαυρῷ κατὰ τύχην προσπεσὼν, ἑκουσίως τυγχάνει, ἐμὲν καὶ προαιρούμενος. πάντα τοίνυν τὰ ἑκούσια μέν, ἀλλ' οὐ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ἅπαντα, ἐμὲν καὶ μὴ προαιρούμενα. πότε δὲ ἑκὼν ἕκαστος; ἢ πάντως ἐκλογῇ προηγουμένῃ προαιρούμενος, καθὼς εἴρηται.

facimus, spontaneè quidem faeimus, sed non secundum electionem. & amicus repentè adest, nobis quidem spontaneè, sed non eligentibus: & insperatè quis in thesaurum incidit, spontaneè quidẽ incidit, sed non eligens. Hæc siquidem omnia uoluntaria, ob uoluptatem quæ in ipsis est: non tamen & secundum electionem, quia non sunt à consilio. Vt autem consilium electionem antecedat, necesse est: quemadmodum dictum est.

COMMENTARIVS.

DVplex innuitur in litera esse inspontaneum, hoc in patiendo, i llud uerò in agendo. Inspontaneum, inuoluntariumq; in patiendo fit, cum quis irrogata uiolentia id, inuitus patitur, cui & animo reluctatur, & corpore pro uiribus obsistit: ut uulnerationem, coniectionem in carcerem aut uincula. In agendo uerò fit inspontaneum, cum quisp iam propria uirtute superata, alieno impulsu id agit, dissentiente quidem animo, & corpore pro uiribi sua obluctante: ut si filius uiolentia adactus enecet patrem, incendat templa, aut tale quippiam perpetret. Consimili quoq; modo, spontaneum in patiendo & agendo ponendum est, quandoquidẽ oppositæ consimilem recipere solent partitionem acceptionis, & circa idem uersari. In patiendo quidem spontaneum datur: ut inuicti martyres Christi sponte passi sunt tormenta inflicta, ut testificarentur ueritatem fidei. In agendo uerò, cum quis & sciens & liberè aliquod uirtutis officium aut turpitudinem exercet operationem. Deinde ponitur una partitio actionum, quod hæ uenia & misericordia dignę sunt, hæ uerò pœna & supplicio. Prioris membri sit exemplum, ut si uxor consentiret in adulterium cum tyranno committendum, quo uirum suum ab illo captiuum ex pacto redimeret. esset quidem ipsa uituperanda, & dauda uicio: sed uenia miserieord aq; ibidem locum haberet, quod hac uia sperauerit maritum sibi restitutũ irt. Et si quis metu futuri mali perculsus, praui quippiam perpetraret, quo impendens illud malum euitaret. qualis fuit Lucretia Tarquinio (ut ferunt) consentiens, ad euitandam infamiam quam ille comminabatur se illaturum. Actiones uerò quę odiuntur & plectuntur, omnino prauæ sunt, nullam boni speciem, aut excusationis rationem præ se ferentes, ut quæ sola animi libidine, effrenataq; concupiscentia committuntur, furta, adulteria, & cætera, neque uenia, neque misericordia dignanda. Rursum alia insinuatur actionum partitio, quod quædam sitnt semper prosequendæ, quædam uerò pro tempore, & ad tempus. Actiones semper prosequendæ sunt, quæ omni tempore rectè fieri possunt, ut officia temperantiæ, iustitiæ, amicitiæ, & similium uirtutum, in omni uita humana directionem nostri habentium. Actiones uerò prosequendæ tunc quando aguntur, sunt, quæ non omni, sed certo quodam & opportuno tempore fiunt, aut quia statum habent, determinatumq; tempus quo fieri debeant, ut ieiunia ecclesiastica, & ex ecclesię instituto seruãda, exercitia & opera artium seruilium definitis diebus peragenda: aut quia occasionem habent pro conditione temporis occurrentẽ, qua seclusa, non essent tentandæ huiusmodi actiones. Vt ingruente tempestate, proiectio mercium in mare ad euitandum naufragium: aut resecatio manus infectæ cancro, ne reliquum corpus contagio lædatur Et hæc omnia quæcunque præsenti capite discutiuntur, ex tertio Ethicorum Aristotelis perspicua sunt, & idcirco in transcursu hic solum adducuntur, ibidem latius pertractanda. Animaduertendum præterea: nonnulla spontanei & inspontanei media dici, ut diffinit litera, quod utriusque extremi aliquid participent. Inspontanei quidem, quod extrinseca occasione impellente, tanquam principio quodam extrario fiunt, quo quidem semoto minimè fierent. Spontanei uerò, quod à principio fiunt, intrinseco scilicet, libera agentis uoluntate, ea tanquam minus mala sponte amplectente, & actionis illius singula cognoscente. Ex Aristotelis tamen sententia, huiusmodi media spontaneis uoluntariisq; sunt similiora, tum quod pro ea temporis conditione eliguntur ad maioris mali euitationem: tum quod fieri præcipiuntur & fiunt, admonis ad dentoluendas in mare merces manibus, totoq; corpore ut instrumento exequendis huiusœmodi actibus accommodato. Postremum & id annotare fuerit operæprecium, quod spontaneè agere, rationem habet communiorem: agere uerò ex electione, contractiorem. estq; hoc ut species, illud uerò ut genus, quod quadrifariam litera ipsa planè manifestat. Porrò pueri & beluæ, spontaneè agunt, non quidem per mentem & uoluntatem, quemadmodum homines iam adulti, sed per sensum & appetitum irrationalem, quocirca non est in eis adeò perfecta spontanei ratio (sicut neque cognitio) ut in utentibus ratione. At uerò puerorum, beluarum, & cæterorum in litera enumeratorum operæ, quamuis sine electione fiant, deprehenduntur esse uoluntaria, ob delectationem quæ in ipsis est. Nam inspontaneo per uiolentiam haud dubiè adest tristitia, quod ipsum nolentibus nobis accidat. Itidem & in spontaneo per ignorantiam facto, comes est animi mœstitia, nam ubi primum illud cognoscitur, pœnitudinem & dolorem inducit. Quare si cui operi adest

uoluptas & oblectatio, eo ipso coniectatur & conuincitur esse spontaneum atque uoluntarium. Nempe delectatio, comes operis, ostendit ipsum liberè à nostra uoluntate profectum, & nobis quidem scientibus singula.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΦ' ΗΜΙΝ, ΤΟΥ ΤΙΝΑ ΕΧΕΙ ΤΑ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΑ. ΚΕΦ. ΚΕ'.

DE LIBERA POTESTATE, LIBERO QUOD IN NOBIS EST ARBITRIO. CAP. XXV.

Ὅπερ δὲ αὐτεξουσίου λόγου, τοῦτό ἐστιν ἐφ' ἡμῖν, πρώτου μὲν ἐχέτω ζητῆσαι, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν. πολλοὶ γὰρ εἰς τοῦτο ἀντιβαίνοντες. ἀλλὰ τοίνυν εἴπωμεν, τίνα δὴ τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τίνων ἐξουσίαν ἔχομεν. πρῶτον τοίνυν αἰτίαν ἐκθέσθαι, δι' ἣν ὁ ποιήσας ἡμᾶς θεὸς, αὐτεξουσίους ἐποίησεν. ἀναλαβόντες οὖν πρὸς τὸ πρῶτον, τὸ πρῶτον εἴπωμεν, ἀρξάμενοι κινούντες, ὅτι ἔστι τινὰ ἐφ' ἡμῖν, ἃ δὴ ἐκ τῆς ἐκείνης ὁμολογουμένων, οὐ πάντα ὄντα. τῶν γινομένων ἁπάντων, ἃ θεὸν φασὶν αἴτιον εἶναι, ἃ ἀνάγκην, ἃ εἱμαρμένην, ἃ φύσιν, ἃ τύχην, ἃ τὸ αὐτόματον. ἀλλὰ τοῦ μὲν θεοῦ ἔργον, εἶναι καὶ πρόνοιαν. τῆς δὲ ἀνάγκης, τὸ ἀεὶ ὡσαύτως; ἐχόντων ἢ κίνησις. τῆς δὲ εἱμαρμένης, τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ δι' αὐτῆς ἐπιτελεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὕτη τῆς ἀνάγκης ἐστί. τῆς δὲ φύσεως, γένεσις, αὔξησις, φθορὰ, φυτὰ, καὶ ζῶα. τῆς δὲ τύχης, τὰ ἀσαφῆ, καὶ ἀπὸ σκοποῦ τυγχάνοντα. ὁρίζονται γὰρ τὴν τύχην, συμπτώσεις καὶ σωφρονοῦσι λύουσι αἰτίας, ἀπὸ προαιρέσεως τῆς ἀρχὴν ἐχούσης ἄλλου τινὸς ἕνεκα. ἐστὶ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ποιήσας ἡμᾶς αὐτεξουσίους, καὶ ἀπὸ προαιρέσεως ἐνεργοῦντας. ἀλλ' οὐ πάντα ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ὅσα ἐστὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ἔστι γὰρ ἃ καὶ ἄψυχα, καὶ ἄλογα συμπτώματα, ἀλλὰ φύσεως καὶ τέχνης. ὅσα οὖν τοιαῦτα φασὶ τινὲς τούτων εἰσαγάγωμεν τὰ σήμερον. ἐφ' ἡμῖν ἀνθρώπων, εἴπερ ὁ ἄνθρωπος ἀρχὴ πράξεως; ὁ δὲ γὰρ θεὸν θεμιτὸν ἐπιγράφειν αἰσχρὰς ἐνδόξους πράξεις, καὶ ἀδίκους. οὐδὲ ἀνάγκῃ. τὰ γὰρ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχόντων ὄντων. οὐδὲ εἱμαρμένῃ. τὰ γὰρ γινόμενα, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων τὰ δι' εἱμαρμένης λέγουσιν. ὅτι φύσει. φύσεως γὰρ ἔργα ζῶα, καὶ φυτά. οὐ τύχῃ. τὰ γὰρ ἀσαφῆ, καὶ ἀπροσδόκητα τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις.

De libero arbitrio, hoc est de eo quod in nostra potestate situm est, sermo primā quæstionē habet, si quid in nobis, in nostraq; potestate est. nā multi sibi in hoc aduersantur. Secundam, quæ sunt ea quæ in nobis sunt, & quorum habemus potestatem. Tertiam, causam exponere, ob quam qui fecit nos Deus, liberæ potestatis fecerit. Resumentes igitur à primo, dicamus primùm, ostendentes aliqua in nobis, nostraq; potestate esse, ex ijs quę ab illis cõfitentur. & hunc in mõdum ordiamur. Eorum quæ fiunt omnium, aut Deum dicunt causam esse, aut necessitatem, aut fatũ, aut naturam, aut fortunã, aut casum. Atqui Dei opus, substãtia & prouidẽtia. Necessitatis, motus eorum quæ semper eodem se habent modo. Fati, ex necessitate perfici, quæ per ipsum sunt: nam fatũ, necessitatis est. Naturæ, generatio, augmentatio, corruptio, plantæ, & animalia. Fortunæ, quæ rara sunt, & inexpectata. Diffinitũt enim fortunam, coincidentiam & concursum duarum causarum, principiũ ab electione habentium, quippiam aliud præter id quod euenire natum est agentium. Vt cum quis fodiens sepulchrum, thesaurum inuenit. Neque enim qui posuit thesaurum, sic posuit ut alius inueniret: neque fodiens ea fodit ratione, ut inueniret thesaurum: sed ille quidẽ, ut quando uellet, auferret: hic uerò, ut effoderet sepulchrum. accidit autem aliud quid, præter id quod uterque elegerat. Ipsius autem casus, ea quæ inanimatis & ratione expertibus accidunt præter naturam, (ut ipsi dicunt) & artem. Cui igitur horum subijciemus ea, quæ per homines fiunt, si homo non est causa & principium actionum? Non enim fas est, Deo ascribere, quandoque turpes & iniustas actiones fore. Neque necessitati. Nam non eorum sunt, quæ semper eodem modo se habent. Neque fato: nam non contingentium, sed necessariorum ea dicuntur esse, quæ fati sunt. Neque naturæ: nam naturæ opera, animantes & plantæ. Neque fortunæ: Non enim raræ & inexpectatæ sunt hominum actiones.

Neq

ὅτι ἔσχ' αὐτομάτου. ἀψύχων γὰρ λέγουσιν εἶναι, ἃ ἀλόγων συμπτώματα τῶ αὐτομάτου. λάβωμεν δὴ, αὐτὸν μὲν πράττοντα, καὶ ποιοῦντα ἄνθρωπον, ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ αὐτεξούσιον. ὅτι, εἰ μηδεμιᾶς ἄλλης αἰτίας πράξεως ὁ ἄνθρωπος, περιττῶς ἔχει τὸ βουλεύεσθαι. εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ βουλῇ, μηδεμιᾶς ὢν νῦν πράξεως; πᾶσα γὰρ βουλὴ, πράξεως ἕνεκα. τὸ δὲ περίττον, καὶ τιμιώτατον ἐν τοῖς ἀνθρώποις περιττὸν ἀπεφήναντο, ἐν ἀπορρητοτάτῳ αὐ ἔθει. ἀπόνως βουλεύονται, πράξεως ἕνεκα βουλεύεται. πᾶσα γὰρ βουλὴ, πράξεως ἕνεκα, καὶ οὐκ πρᾶξις.

Neq; casui, nam inanimatorum & rationis immunium ea quæ à casu cõtingunt. Relinquitur igitur, hominẽ ipsum agentem & facientem principium esse proprior um operum, & potestate arbitrioq; liberum. Sin autem nullius principium actionis est homo, superflue id habet ut consultet. nam ad quid utitur consilio, si nullius sit actionis dominus? Omne enim consiliũ, alicuius actionis gratia est. atqui optimum & honorabilissimum eorum quæ in homine sunt, asserere superfluum, absurdissimum profectò fuerit. Si igitur consultat, actionis gratia consultat, nam consilium omne actionis gratia, & propter actionem.

CÓMMENTARIVS.

POst propositas in fronte capitis tres ioquisitiones postea discutiendas, senaria illa partitio cõplectens sextuplices causas effectrices eorum quæ fiunt, nõ ex propria autoris sententia, sed aduersariorum (quos ex concessis, positisq; suis adoritur & confodit) deprompta est, ut & ipsa loquendi ratio liquidò prodit. Nempe quamuis quinq; eorum membra, puta Deus, necessitas oaturalis, motuum cœli ortusq; & occasus siderum effectrix, natura, fortuna, & casus, admittantur eorum quæ sunt causa, fatum tamen nullatenus est concedendum esse caosa eorum quæ fiunt, secondum eam fati acceptionem qua otebantur antiqui, contra quos autor hic ratiocinatur & insistit, ut uidelicet fatum, siderum posinonem nominat, immutabilem necessitatem operibus nostris ioducentem. Arbitrati enim sunt oonnulli, cuique legem ab astris esse præscriptam, qua bona aut praua agat, secunda utatur fortuna, aut prematur aduersa, nullo quidem ingenio deuitabilem aut uiolabilem. Et hanc illi fatum uocarunt, durum sua sententia, & inexorabile. Verùm hæc gentilitia atque genethliaca ex schola ueritatis iam pridem sunt explosa, & septimo capite huius libri latius confutata, ut errorum plena, & nostrę uoluntatis libertatem tollentia: omniumq; causarum ratio, rerum ordinatio, definitioq; futurorum, soli diuinæ prouidentiæ est ascribenda, quæ secundum Sapientis sententiam, attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sanè idipsum litera hic iotinuat, cum inquit: quod ipsius Dei opus est substantia, id est rerum omnium subsistentia (nam omnia per ipsum & in ipso constant) & prouidentia, qua singulis rebus, cuique pro suæ naturæ conditione, sapientissimè prouidet. Hæc planè per omnia means, nihil neglectum aut cura destitutum relinquit. Quemadmodum etiam primo capite de Diuinis nominibus, beatissimus pater Dionysius inquit, de Prouidentia Dei loquens: Circa ipsam, & ipsius causæ sunt omnia, ipsaq; est ante omnia, & in ipsa, cuocta consistunt. atque eo ipso quod est, uniuersa producta suot atque subsistunt, ipsamq; desiderant omnia. Hinc paulo pòst Damascenus in litera: Sed necessariorum ea dicuotur esse, quæ fati sunt: inouens id noo suum, sed aliorum esse dictum. Porrò inter casum & fortunam id discriminis ponit autor in litera, quod fortuna duntaxat agentibus secundum propositum & electionem conuenit, & proinde solis hominibus. Casus uerò tam rummodo inanimatis competit, ut si lapis tecto decidens, lædat prætereuntem: & animalibus ratione uacantibus, ut si auicula quærens pastum, incidat in laqueum aucupis. Quæ autem casu fiunt, præter naturam accidere dicuntur, & artem. Nam oatura & ars, causæ sunt determinatæ in suos effectus, aut semper, aut plerunque eodem modo consequentes. Casus autem, sicut & fortuna causa est indeterminata, & minimè aut natura, aut arte, aut proposito In id quod casualiter euenit destinata, ut ex Physicis Aristotelis perspicuum est. Deinde comprobat singulorum membrorum iam datorum explicatiooe, nullum eorum assignari posse causam effectricem humaoarum actionum. Et primùm quidem Deum dicere non possemus esse huiusmodi causam. Nam tametsi bonarum operationum humanarum ipse author sit & causa, quia sine eo nihil boni agere possumus, oeque sumus sufficientes cogitare à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia oostra ex Deo est. Et sicut palmes non potest ferre fructum, nisi in uite manserit: ita neque nos, nisi in eo manserimus. Nisi enim (ut præclarè Psaltes inquit) Dominus ædificaverit domum, inuanum laborauerunt qui ædificant eam: & nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Propterea in quocunq; bono opere ad finem perducto, oobis cum beato Paulo dicendum est, ut ad Corinthios 15. Non ego id feci, sed gratia Dei mecum. Prauarum tamen & iniquarum actionum humanarum Deum authorem esse, nunquam rectè dixerimus, ut à quo nullum possit prodire malum. Actiones autem hominum sæpius praux sunt & iniquæ, quàm rectè & bonæ. Non igitur omnium actionum humanarum possumus Deum authorem & esse, causam dicere.

Neq

Neq; ea quæ per homines fiunt, subijcienda sunt, ascribendáue necessitati, tanquã præcipuæ causæ effectrici. Nam ea quæ per homines fiunt, nõ sunt eorum quæ semper eodẽ modo se habent: cum diuersi etiam simul diuerso operentur modo, & idem nunc hoc, nunc illud agat. Ea uerò quæ necessitatis sunt, semper eodem se habent modo. Non sunt igitur hominum opera necessitati ut causæ operatrici ascisc enda. Et ita cæteræ assumptionis partes, diffusius sunt explicandæ, ex quarum omnium interemptione (cum nulla earum inueniatur, humanarum actionum posse esse principium) relinquitur ipsemet homo suorum operum esse causa.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΙΝΟΜΕΝΩΝ. μγ.

Τῶν γινομένων τὰ μέν ἐσιν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἐφ' ἡμῖν μὲν οὖν ἐσιν, ὧν ἡμεῖς ἰσμὲν κύριοί σμεν ποιεῖν τε, καὶ μὴ ποιεῖν. τοιαῦτα δ' ἐσὶ τὰ δι' ἡμῶν ἐκάσοις πραττόμενα. ὁ γὰρ ἑκάσοις ἐλόμενος πράττεσθαι, ἢ πράξεως ὀρεχθῆναι, ἐφ' ἡμῖν. καὶ ἁπλῶς, οἷς ἐπαινεῖται ψόγος, ἢ ἔπαινος, καὶ ἐφ' οἷς ὀφείλεται κόλασις, καὶ νόμος. κυρίως δὲ ἐφ' ἡμῖν ὄντα τὰ ψυχικὰ ταῦτα, καὶ περὶ ἃ βουλευόμεθα. ὁ δὲ βουλὴ, ἢ ἐπίσις ἀφλιχομένων ὄντων. ἐπίσις δὲ ἀφλιχομένων ὄντων, ὃ καὶ πότε δυνάμεθα, καὶ τὸ κυρίως αὐτεξ. ποιοῦνται δὲ τὰς τοιαύτας αἱρέσεις, ὁ νῦς ὁ ἡμέτερος. καὶ ἔσος ὅσων ἀρχὴ πράξεως. τοιοῦτα τοίνυν ὄντα, τὰ ἐφ' ἡμῖν, τὰ ἐπίσις ἀφλιχόμενα, οἷον τὸ κινᾶσθαι καὶ τὸ μὴ κινᾶσθαι, ὁρμᾶν ἢ μὴ ὁρμᾶν, ὀρέγεσθαι ἢ μὴ ἀναγκαίων καὶ μὴ ὀρέγεσθαι, ψεύδεσθαι καὶ μὴ ψεύδεσθαι, δίδόναι καὶ μὴ δίδόναι, χαίρειν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ μὴ χαίρειν, ὁμοίως καὶ ἐφ' οἷς ὁ δεῖ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, φ' οἷς ὅτι τὰ ἄριςα καὶ τὰ ἧττον κακίας ἴχνη. τόπων γὰρ ἰσμὲν αὐτεξόσιοι. ὧν δὲ ἐπίσις φλιχομένων ἐσὶ καὶ αἱ τέχναι. ἐφ' ἡμῖν γάρ ὅτι μανθάνωμεν, ἵνα αὖ θελήσωμεν, καὶ μὴ μανθάνωμεν. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς ἡ μὲν αἵρεσις ἢ πρακτὴ, ἃ ἐφ' ἡμῖν ὄντα. ἡ δὲ πρᾶξις, πολλάκις κωλύεται, κατά τινα τρόπον καὶ θέλοντας πᾶσας.

DE IIS QVAE FIVNT. Cap. XXVI.

EOrum quæ fiunt, quædam in nobis sunt, quædã uerò non in nobis sunt. In nobis autem sunt ea, quorum sumus liberam adepti potestatem, & facere, & non facere. Hæc uerò sunt, quæ per nos spontaneæ aguntur uniuersa. non enim spontaneæ dicerentur agi, actione in nobis non existente. Et omnino ea quæ sequitur laus aut uituperatio, & in quibus prævaricatio cadit & lex, & propriè in nobis sunt omnia animæ, de quibus consultamus. Consilium autem eorum est, quæ adæquè, susq; deq; contingunt. adæquè uerò cõtingens est, quod idem possumus, & eius oppositum. at uerò huius electionem intellectus noster facit, atq; ipse est principium actionum. Hæc ergo sunt quæ in nobis sunt adæquè contingentia, ut moueri & non moueri, quippiam cum cõcitatione agere & non agere, appetere quæ non necessaria sunt, & non appetere, mentiri & non mentiri, erogare & nõ erogare, gaudere in quibus par est & nõ gaudere, similiter & in quibus minimè decet: & quæcũq; sunt eiusmodi, in quibus sunt uirtutis & uicij opera. Horum enim arbitrij libertatẽ per se, liberamq; potestatem adepti sumus. Vtrumlibet autem & adæquè contingenter sunt etiam artes. Nam in nobis est, quam uolumus comparare, & non comparare. Est autem operæprecium cognoscere, electionem agendorum semper in nostra potestate esse: actionem uerò, plerunq; quodam prouidentiæ modo præpediri.

COMMENTARIVS.

DIcuntur ea esse in nobis, quæ in nostra potestate constituta sunt & collocata, ut ea faciamus si uolumus, aut non faciamus si placitũ nobis fuerit: ut omnia animæ opera, de quibus consuleamus, qualia sunt uirtutum officia laude digna, & turpes operationes uituperationi obnoxiæ. Sunt enim pleraq; animæ opera, de quibus minimè consultandum nobis est, ut nutricatio, adauctio, similis secundum speciem fœtus productio, & cætera id genus naturæ opera, quæ minimè in nostram consultationem cadunt, & proinde non sunt in nobis. Consilium uerò eorũ est quæ adæquè, id est ad utrumlibet eueniunt, ut ea scilicet facere possimus, itidem & eorũ opposita, & quæ susq; deq; contingunt, id est indifferenter & sine discrimine, ut parui admodum momenti sit negocium, si hoc pacto aut secus contingant: qualia sunt exempla in litera adducta. Deinde ipsum consilium sequitur alterius partis quæ potior uisa fuerit, electio. Ipsam autem electionem facit intellectus noster ut coadiuuans, & ostendens per inquisitoriam consultationem utrum duorum propositorum melius est, atq; dijudicans unum altero esse conducibilius. Voluntas uerò electionem facit, ut hanc partem propositã, altera prætermissa seligens, amplectens & secernens. Est enim electio ipsius uoluntaris actio, antecedente consilio directa, qua quicquam faciendum deligit. Itaque nostrarum actionum intellectus principium est directiuũ, uoluntas uerò principium imperatiuum

perativum, atque primarie effectiuum, ſicut oculus progreſsionem corporis dirigit, & eandem pes exequitur atque complet. Inter ea uerò quæ ad utrumlibet & contingenter nobis conueniunt, reponuntur in literę contextu & artes, ſiue ſeruiles & corpori adminiculariæ, ut ædificatoria, ſartoria, ſutoria: ſiue liberales & ad animi cultum ſpectantes, ut philoſophia, & eius partes. De utriſque ſiquidem uerum eſt, in nobis ſitum eſſe, quàm uolumus aſciſcere nobis, aut non aſciſcere facultatem. Cùm tamen unam quamlibet ſtudio, induſtriáue noſtra comparauerimus, atque uendicauerimus, haud ita in noſtra collocatum eſt poteſtate, eam pro noſtro arbitratu abiicere, atque animo extrudere. Quemadmodum uirtutes & uicia cum uolumus, aſſuefactione diuturna nobis comparamus: non tamen ubi altius radices animo fixerint, ea propellere atque excutere ualemus. Proinde de artium ipſarum, cum necdum eas habemus, comparatione & conſecutione hic agitur ſermo, & menno ſit in litera. Poſtremùm id non perfunctorie tranſeundum, quod electio agendorum ſemper in noſtra poteſtate ſita eſt: quia pro noſtri arbitrij libertate, duorum nobis propoſitorum, hoc uel illud eligere poſſumus: quemadmodum emens ex duabus propoſitis mercibus utram uelit ſibi deligit, facta illi à uendente optione. Actio uerò, & exterior operis executio, interdum quodã diuinæ prouidentiæ modo nobis occulto impeditur. Vt de beatiſſimo Paulo, eiuſq; comitibus refert ſanctus Lucas in actis Apoſtolorum cap. 16. Tranſeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, uetati ſunt à ſpiritu ſancto loqui uerbum Dei. Cum ueniſſent autem in Myſiam, tentabant ire in Bithyniam, & non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Idcirco beatus Iacobus quarto capite nos admonet: cum quicquam facere inſtituimus, adiicere quemque noſtrùm debere, idipſum quidem nos facturos, ſi Dominus uoluerit: quòd in eius conſtitutum eſt poteſtate, actionem noſtram impedire, ſi placitum illi fuerit. Non enim eſt hominis uia eius (ut inquit Hieremias capite decimo) nec uiri eſt, ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Et Sapiens Prouerbiorum capite decimoſexto: Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam: quaſi homo proponat opus, Deus autem illud diſponat. Deniq; diuùi, animæ ſuę dicenti: Anima habes multa bona, poſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare: dictum eſt à Deo, Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. quæ autem paraſti, cuius erunt?

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΑ ΠΟΙΑΝ ΑΙΤΙΑΝ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ ΓΕΓΟΝΑΜΕΝ ΚΕΦ. Κ.

QVAM OB CAVSAM LIBERAE POteſtatis & arbitrij facti ſumus. Cap. XXVII.

Φαμὲν πάντως ἀνάγκη τῷ λογικῷ σωμ σέρχεσθαι τὸ αὐτεξούσιον. πᾶν γὰρ γενητὸν, καὶ τρεπτόν ἐστιν. ὧν γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐκ τροπῆς ἤρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτὰ εἶναι. τροπὴ δέ ἐστι, τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθῆναι, ἢ τὸ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἕτερόν τι γενέσθαι. τὰ μὲν δὴ ἄψυχα, καὶ ἄλογα, πρέπουσα καὶ τὰς παθητικὰς σώμασι κὰς ἀλλοιώσεις. τὰ δὲ λογικὰ, καὶ παθαίρεσιν. τῶν γὰρ λογικῶν, τὸ μὲν ἐστι θεωρητικόν, τὸ δὲ πρακτικόν. θεωρητικὸν μὲν, τὸ κατανοεῖν ὡς ἔχει τὰ ὄντα. πρακτικὸν δὲ, τὸ βουλευτικόν, τὸ ὁρίζον τοῖς πρακτοῖς τὸν ὀρθὸν λόγον. καὶ καλεῖται τὸ μὲν θεωρητικὸν, νοερὸν· τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον. καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν, σοφίαν· τὸ δὲ πρακτικὸν, φρόνησιν. πᾶς οὖν ὁ βουλευόμενος, ὡς ἐπ' αὐτῷ ἐστὶ αἱρέσεως ὄντος ἦν πρακτῶν, βουλεύεται, ἵνα τὸ πρόκειμενον ἐκ τῆς βουλῆς ἕληται, καὶ ἑλόμενος πράξει. εἰ δὲ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης, πεφύκεται τῷ λογικῷ τὸ αὐτεξούσιον· ἢ δὲ ἔστι λογικὸν· ἢ λογικὸν ὄν, λύσεσιν ἔσται πράξεων, καὶ αὐτεξούσιον. ὅθεν καὶ τὰ ἄλογα, οὐκ ἔχει αὐτεξούσια.

Dicimus igitur, ilico cum rationali commeare ac recurrere ſeipſo potens, & arbitrio liberum. Nam omne genitum mutabile eſt. Quorum enim generationis principium à mutatione cœpit, & ipſa quoq; mutabilia eſſe neceſſe eſt. atqui mutatio eſt ex non ente in ens adduci, & ex ſubiecta materia quippiam aliud generari. Et inanimata & rationis expertia mutantur ſecundum prædictas corporales mutationes: rationalia uerò, ſecundum uoluntatẽ & electionem. Et rationalis, eiuſq; quod rationis eſt particeps, uis quædam cõtemplatiua, & quædam actiua eſt. Vis contemplatiua eſt, quæ conſideret quo pacto ſe habent entia: actiua uerò, quæ & conſultatiua, quæ definit ac determinat agendis rationem rectam. Et uocant uim cõtemplatiuam, mentem: & actiuam, rationẽ: & contemplatiuam, ſapientiam: actiuã autem prudentiã. Omnis igitur qui cõſultat, ut electione agendorum in ſeipſo ſuaq; poteſtate exiſtente, conſultat, ut quod iudicio prælatum fuerit, eligat, & cum elegerit, agat. Si autem hoc ex neceſſitate adeſt rationali, quod ex ſeipſo & liberè poteſt, non erit rationale: aut ſi certè erit, quod rationale eſt, dominans erit ſuarum actionum, & arbitrio liberum. Vnde & rationis expertia non ſunt libera arbitrij poteſtate donata: nam ducuntur magis à natura, quàm ducant.

Quapro-

ἄγονται γὰρ μᾶλλον ὑπὸ τῆ φύσεως, ἢπερ ἄγουσι. διὸ ὅτι αὐτοπάγουσι τῇ φυσικῇ ὀρέξει, ἀλλ' ἅμα ὀρεχθῶσι πνὸς, ἑκοῦσι πῶς τῷ πρᾶξιν. ὁ δὲ ἄνθρωπος λογικὸς ὤν, ἄγεται μᾶλλον τῷ φύσιν, ἢπερ ἄγει. διὸ καὶ ὀρεχόμενος ἄπερ ἐθέλει, ἑκουσίαν ἔχει αἵρεσιν τῷ ὀρέξιν, ἢ ἀπολαβῆσαι αὐτῆ. ὅθεν τὰ μὲν ἄλογα ὑπὸ ἐπαινεῖται, ὑπὸ ψέγεται. ὁ δὲ ἄνθρωπος, καὶ ἐπαινεῖται καὶ ψέγεται. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι οἱ ἄγγελοι λογικοί ὄντες αὐτεξούσιοι ὑπάρχουσι, καὶ ὡς λογικοί, καὶ τρεπτοί. Καὶ ἔπεσεν ὁ μὲν διάβολος, ἀγαθὸς ὑπὸ Θ δημιουργῦ γενόμενος, αὐτεξουσίως δὲ τῇ κακίας ὑπέστης γεγονὼς, καὶ αὐτοῦ αὐτὸς ἀφεστάσασαι δυνάμεως, ἤγουν δαίμονες. τὰ δὲ λοιπὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, τῷ τοῦ ἀγαθοῦ θαμάναντα.

Quapropter nō cōtradicunt reſiſtūt ue naturali appetui, ſed ſimulatq; quippiā appetierint, impetu feruntur ad proſecutionē. Verùm homo, rationalis cum ſit, ducit magis naturam quàm ducatur. quapropter appetens, ubi quippiam ue lit, poteſtatem habet refrenare appetitum, aut ipſum ſequi. Vnde irrationalia, neq; laudi neq; uituperationi ſubiacent: homo autem et laude proſequitur, & afficitur uituperatione. Et id manifeſtum, cum angeli rationales ſint, libera poteſtate & arbitrio eſſe fretos: & quia creati, mutabiles eſſe. Quod aperto mōſtrauit indicio diabolus, qui à conditore bonus factus, mera arbitrij poteſtate, malitiæ inuentor effectus eſt, & quæ cū eo ſunt apoſtaticæ, deſertricesq; uirtutes, id eſt dæmones. Reliqui autem angelorum chori in bono perſtiterunt.

COMMENTARIVS.

RAtionalis animæ quatenus cognitiua eſt & conſideratiua, duæ in litera ponuntur uires, ſiue partes, ſcilicet contemplatiua & actiua. Quarum contemplatiua, ſecundum Ariſtotelis in ſexto Ethicorum ſententiam, conſiderat neceſſaria, & quæ ſe aliter habere non poſſunt, à ueritateq; decidere, ut principia, propoſitionesq; diſciplinarum. Actiua uerò & conſultatiua, diſquirit cōtingentia, quæq; aliter ſe habere poſſunt, & falſitati eſſe obnoxia, ut artium ſeruilium opera, & actiones humanas à uirtute uicioq; profectas. Vis quidem contemplatiua mens dicitur, ſumpto nomine mentis pro ui intellectus ſpeculatrice rerum. alias enim, mens tantundē ualet atq; intellectus. Actiua autem uirtus appellatur in litera ratio, accepto rationis uocabulo pro parte intellectus cōſultatrice, à qua ratiocinari & rationem ſubducere dicimur. Rurſum cōtemplatiua pars hic ſecundum nonnullorum ſententiam, ſapientia dicitur, quod inter tres eius habitus, ſcientiam, intellectum, & ſapientiam, hæc poſtrema, dignitatem & primatum teneat. circa diuinorum enim cōtemplationem ſolum eſt intenta: ſcientia uerò & intellectus, etiam humana ſpeculantur. Conſultatiua autem uis uocatur prudentia: quia cum duo ſint eius habitus, ars & prudentia, dignioris appellationem (prudentiæ inquam) ſibi aſciſcit & uendicat. Non quidem quod hæ uires animæ rationalis ſint huiuſmodi habitus conſuetudinarij ſtudio noſtro comparati, ſed quod animæ uires talibus acquiſitis q; aduentitijs q; diſpoſitionibus addicantur, & peculiariter accommodentur. Vnde hoc loco trifariam oſtendit litera, arbitrio liberum commeare recurrereq; cum rationali, id eſt conuerti, & mutua reciprocaq; prædicatione conuerſim & omnino inter ſe connecti, ut omne rationale ſit libera poteſtate præditum: & retro agatur, quicquid arbitrio liberum eſt, & libera poteſtate præditum, illud itidem ſit rationale. Primùm in hominibus, quibus utrunq; adeſſe, liquido conſtat. Secundò in animantibus rationis expertibus, quibus ut rationalis abeſt uirtus, ita quoq; & arbitrij poteſtas. huius rei argumento eſt, quod cum quippiam ipſis obijcitur mouens appetitum, continuò feruntur in illius proſecutionem naturali affectu, neq; quippiam habent reſiſtens aut reluctans huiuſmodi impulſui. Quod ſi nonnunquam retinentur & cohibentur à proſecutione rei delectabilis, id non à ratione aut libertate proficiſcitur, ſed aliqua alia uehementiore affectione, abſterrente & reuocante ipſa bruta ab illo proſequendo. Vt ſi equus appetat auenam quæ in proſpectu eſt, aut canis carnes, memor tamen ſit uerberum prius inflictorum, quod tali loco & conſimili modo auenam proſectus fuerit, aut carnes in domo furtim acceperit, timore uerberationis rurſum infligendæ, abſtinet ab auena comedenda, aut carnibus. Sic memoria præteritæ aduſtionis aut læſionis inflictæ ab elixis aut aſſis clanculum igni ſublatis, deterretur canis aut feles ab illis rurſum ſubmouendis, tametſi uehementer ad illa afficiatur. Propterea rectè & ſcitè dicit litera, ipſa animalia bruta magis à natura duci quàm eam ducere, quod quocunq; ipſa ferat impetus appetitus, illuc impelluntur. Tertiò idem manifeſtatur in angelis, qui ut rationales ſunt, ita & libera poteſtate participant. Cuius apertiſſimum adducitur indicium atq; argumentum, quia nonnullis in malum inexpiabiliter prolapſis, cæteri in bono perſtiterunt. Qui igitur à bonitate exciderunt, ſponte ſua id commiſerunt, non neceſſitate adacti: potuiſſentq; ſi uoluiſſent, eam uitare prolapſionem: ſicut eiuſdem naturæ & ſortis angelici ſpiritus perſtantes in bono, minimè collapſi ſunt. Similiter ſi angelicæ ſubſtantiæ quæ à ſuæ naturæ perfectione non exciderunt, arbitrij poteſtatem non habuerunt, ſed naturæ neceſſitatem, qua indimobiliter ſuo affixæ ſunt principio,

quo

quo pacto igitur eiusdem conditionis angeli defertores exorbitarunt à recto? Quod si aut omnes angelici spiritus perstitissent in bono, aut omnes excidissent à suo principio, minus perspecta & explorata fuisset eorum libertas arbitrij quàm nunc fuerit, cum eorũ aliqui deseruerunt suum bonum, & alij in eo permanserunt.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΥΚ Ε Φ' ΗΜΙΝ. μϛ.

Τῶν δὲ ἐπὶ ἡμῖν, τὰ μὲν ἐκ προϋφ' ἡμῖν ἴσχε τὰς ἀρχὰς, ὅπερ τὰς αἰτίας, τετίσθαι εἰ ἀμοιβαὶ τῶν πράξεων ἡμῶν, ἔστι τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, θεοῦ θέλοντος βελτίω ὑπάρχειν. ἃ μὲν γὰρ γένεσις πάντων, ἐκ τοῦ θεοῦ· ἃ δὲ φθορὰ, διὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν ὑπεσύχθη, πρὸς παιδείαν καὶ ὠφέλειαν. θεὸς γὰρ θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων. δι' ἀνθρώπου δὲ μᾶλλον ὁ θάνατος, γέγονεν, θεοῦ τὸ λοιμὸν παραβάσεως. ὁμοίως καὶ αἱ λοιπαὶ παιδείαι. τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, τοῦ θεοῦ βουλήσεως. ἔστι γὰρ γένεσις ἡμῶν, θεοῦ δημιουργικῶς αὐτὸ δυναμένου ὅτι. καὶ ἡ σύστασις, θεοῦ συντηρητικῶς δυναμένου αὐτό. καὶ ἡ κυβέρνησις, καὶ σωτηρία, θεοῦ προνοητικῶς αὐτὸ δυναμένου. καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν αἰωνία ἀπόλαυσις, θεοῦ ἀγαθότητος αὐτὸ τοῖς φυλάσσουσι τὸ κατὰ φύσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐπλάσθημεν. ἐπαθλεῖ δέ πως αὐτὸ λύγοις τὴν πρόνοιαν, ἔπεσθε λοιπὸν ὀλίγα καὶ περὶ προνοίας.

DE IIS QVAE NON SVNT IN nobis. Cap. XXVIII.

EOrum quæ in nobis non sunt, quædam habẽt occasiones, id est causas, ex ijs quę in nobis sunt, ut retributiones actionum nostrarũ, in præsenti & in futuro seculo. Reliqua uerò omnia diuina ex uoluntate pendent. nam generatio omnium, ex Deo est. Corruptio autem, ob nostram prauitatem, ad supplicium & utilitatẽ inducta est. Deus enim mortem non fecit, neq; delectatur in perditione uiuentium: per hominem autem mors magis, hoc est per Adæ transgressionem, similiter & reliquæ pœnæ. Cætera uerò omnia in Deum sunt referenda. Nam & generatio nostra, conditricis eius uirtutis est: & permanentia nostra, eius continentis uirtutis est: & gubernatio nostra, prouidentis eius uirtutis: & æterna bonorum fruitio, bonitatis eius ijs qui custodiunt id secundum naturam ad quod creati sumus. At uerò quia multi prouidentiæ contradicunt, paucula & nos de prouidentia disseramus.

COMMENTARIVS.

INter ea quæ in nobis non sunt, neque in nostra potestate collocata, quædam (ut ait litera) causam habent & occasionem ex ijs quæ in nobis sunt fita. Quemadmodum retributiones nostrarum operationum, aut in hac, aut futura uita, minimè sunt in nobis constitutæ, sed à solo Deo definiuntur & determinantur: nihilosecius huiusmodi præmia aut pœnæ habent ortum & causam à nostris actionibus, aut bonis aut prauis, quæ procul dubiò sunt in nostra potestate positæ. At quoniam insinuat litera, retributiones nobis à Deo fieri & in præsenti & futuro seculo, id animaduertendum, quod interdum improbi & Dei contemptores quicquam boni operis faciunt, cuius retributionẽ hac in uita recipiunt fortunæ prosperitate, opum affluentia, honorum consecutione, bona corporis ualetudine. Post hanc autem uitam, eis paratur retributio suarum malarum actionum, finem nunquam habitura. Quemadmodum de orantibus, ieiunantibus, aut faciẽtibus eleemosynas, ad aucupandam humanam laudem & gloriam, dicit ipsa summa ueritas: Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Ediuerso boni, diuinorumq; mandatorum cultores, ex humana fragilitate labuntur interdum in uicia, & à recto deuiant, pro quibus diluendis, retribuuntur eis in hac uita aduersitates, calamitates, ærumnæ, morbi, carceres, exilia, ut hisce pœnis expientur contractæ labes, & post hanc uitam æterna merces pro bonis operibus ijsdem retribuatur. Vt adulterium & homicidium à Dauid rege perpetratum, oppressione Thamar filiæ eius, cæde Aman filij sui, rebellione Absolon, expulsione sui à regno, & tristi interitu contumacis eius filij, est in hoc mundo elutum & expurgatum: quemadmodum beatus Gregorius annotat, exponens illud Lucæ decimo sexto cap. responsum Abrahæ ad diuitem sepultum in inferno: Fili recordare quòd recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uerò cruciaris. Idcirco beatus Augustinus suorum malorum retributionem in præsenti seculo fieri petiuit à Domino, dicens: Domine hic ure, hic seca, ut in æternum parcas. In eandem quoq; sententiam conspirat & id secundi Machabeorum 6. cap. dictum: Obsecto autem eos qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus, sed reputent ea quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultionem adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationibus, Dominus patienter expectat, ut eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis statuit, ut peccatis nostris in finem deuolutis, ita demum in nos uindicet, propter quod nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet, corripiens uerò

in aduersis, populum suum non derelinquit. De numero quoque eorum quæ in nobis sita non sunt, occasionem tamen ex ijs quæ in nostra sunt potestate sumpserunt, est corruptio, & præsentis uitæ interitus. Nempe ipsius corruptionis dissolutionisq; animæ à corpore humano, causa primaria & præcipua est iniquitas Adæ, qua transgressus est mandatum Dei, ut inquit Apostolus ad Romanos quinto: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Et Sapientiæ secundo: Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Inuidia autem diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Causa uerò consequens & accessoria est, diuinæ iustitiæ seueritas, quæ intulit humano generi moriendi necessitatem, in pœnam præuaricationis, sicut prius comminata fuerat, ad supplicium quidem, quia ea mortis inflictione punitur humana natura: ad utilitatē uerò, quia consideratione sortis suæ mortalis eruditur homo ad humilitatem, ad peccatorum emtationem, & ad impensius uirtutis studium, cum tempus adest opportunum. Quid superbis (inquit Sapiens) terra & cinis: Et rursum idem: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Et uerum: Quodcunq; facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quò tu properas. Causa autem quæ meretur inflictionem mali, magis illius est causa quàm infligens: perinde atque fur aut sacrilegus capitalis supplicij quoplectitur, potius est causa, quàm iudex aut lex discernens hanc pœnam, & pro æquitate eam inferens. Quocirca mors magis per hominem aditum habuit & introitū in genus humanum, quàm à Deo eam irrogante. Quod præclarè insinuat Salomon, cum primo Sapientiæ capite dicit: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione uiuorum. Impij autē manibus & uerbis accersierunt illam, & sponsiones posuerunt ad illam, quoniam morte digni, qui sunt ex parte illius.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ. μς.

Πρόνοια τοίνυν ἐστίν, ἡ ἐν θεῷ οὖσα τῶν ὄντων γνωμική. καὶ πάλιν, πρόνοια ἐστὶ βούλησις θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα, τῇ πρεπούσῃ διεξαγωγῇ λαμβάνει. ἢ δὲ θεοῦ βούλησίς ἐστιν ἡ πρόνοια, πᾶσα ἀνάγκη, πάντα τὰ τῇ προνοίᾳ γινόμενα, κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, κάλλιστά τε καὶ διακριβέστατα γίνεσθαι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ κρεῖττον γίνεσθαι. ἀνάγκη γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, καὶ προνοητήν. ἔστι γὰρ πρέπον, ἔστι καὶ ἁρμόδιον, ἄλλον μὲν ποιητὴν εἶναι τῶν ὄντων, ἄλλον δὲ προνοητήν. ἔστω γὰρ ἢ ἀδύνατα πάντα· εἰσὶν ἀμφότερα, ὁ μὲν τοῦ ποιεῖν, ὁ δὲ τοῦ προνοεῖν. ὁ θεὸς τοίνυν ὤν, ὅ, τι ποιητής, καὶ προνοητής. εἰ δὲ ποιητικὸς δι' αὐτὸ δύναμις, καὶ ἡ σωστικὴ, καὶ ἡ προνοητικὴ, ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ θέλησίς ἐστι. πάντα γὰρ, ὅσα ἠθέλησεν, ὁ κύριος ἐποίησε. καὶ ἐφ' ὅσα θέλημα τὸ αὐτοῦ ἐθέλεις αὐθέντικον. ἠθέλησε γενέσθαι τὰ πάντα, καὶ γέγονε. θέλει σωίζεσθαι τὸν κόσμον, καὶ σωίζεται. εἰ πάντα, ὅσα θέλει, γίνεται. ὅτι δὲ προνοεῖ, καὶ ὅτι καλῶς προνοεῖ, ἐξ ὧν ἔστι σκοπῆσαι ἄν τις ὕστερον. μόνος ὁ θεός ἐστι φύσει ἀγαθὸς, καὶ σοφός. ὡς ἂν ἀγαθὸς, προνοεῖ. ὁ γὰρ μὴ προνοῶν, οὐκ ἀγαθός. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ ἄλογα, τὴν εἰκοῦσαν τέκνων προνοοῦνται φυσικῶς· καὶ ὁ μὴ προνοῶν, ψέγεται. ὡς δὲ σοφὸς, ἄριστα τῶν ὄντων διῴκηται. χρὴ τοίνυν τούτοις πανταχόθεν, πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξιχνίαστως ἐκδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα.

DE PROVIDENTIA. Cap. XXIX.

PRouidentia igitur est, quæ ex Deo est, in ea quæ sunt, cura. & rursus, Prouidētia est uoluntas Dei, per quam omnia quæ sunt, conuenientē gubernationem suscipiunt. Atqui si Dei uoluntas prouidentia est, omnino necesse est omnia quæ prouidētia fiunt, secundum rectam rationem optima & Deo decentissima fieri, ut & non sit ea melius fieri. Necesse enim est, eundem esse eorū quę sunt, & factorē, & prouisorem. nam neque decet, neq; consequens est, alium factorem esse eorum quæ sunt, & aliū prouisorem: sic enim imbecillitati, debilitatiq; uterq; subiaceret: hic non faciendi, ille non prouidendi. Deus igitur est qui est factor & prouisor: & factiua eius uirtus & contentiua & prouisiua: bona ipsius uoluntas est. Omnia enim quæcunque uoluit Deus, fecit, & in cœlo & in terra, & uoluntati eius nullus resistit. uoluit cuncta fieri, & facta sunt: uult consistere mundū, & consistit: & omnia quæcunq; uult, potest, & fiunt. Quod autem prouideat, & bene prouideat, quispiam hoc pacto rectissimè considerare possit. Solus Deus est natura bonus & sapiēs. Vt igitur bonus, prouidet. nō prouidēs enim, nō bonus. Nā & homines & muta animalia ratione capta, proprijs natis naturaliter prouidēt: & si nō prouident, uituperantur. Vt autē sapiens, optimè eorum quæ sunt curā gerit. Decet igitur nos hęc attēdentes omnia mirari, omnia laudare, omnia absq; scrutatione acceptare, quæ sunt prouidentiæ opera:

tametsi

πᾶν φαίνηται τοῖς πολλοῖς ἄδικα, οἷα τὸ ἄγνωστον ὄν, καὶ ἀκατάληπτον τῇ θείᾳ τοῦ πρόνοιαν, καὶ οὐ λογισμὸς ἡμῶν, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ μέλοντα αὐτὸς μόνος γινώσκει. πάντα δὲ λέγω, τὰ ἐπ' ἐμοί. τὰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν, ὃ ἡ πρόνοια δίδωσι, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξουσίᾳ. ἡ δὲ πρόνοια, τὰ μὲν κατ' εὐδοκίαν δίδωσι, τὰ δὲ καὶ συγχώρησιν. κατ' εὐδοκίαν μὲν, ὅσα ἀναντιῤῥήτως ἐστὶν ἀγαθά. καὶ συγχώρησιν δὲ· συγχωρεῖ γὰρ πολλάκις, καὶ ὁ δίκαιον πρόνοιαν συμφορᾶς, ἵνα τοῦ μὲν αὐτὸς λανθάνοντας ἀρετοῦ δόξῃ τοῖς ἄλλοις, ὡς ὑβρεῖ τὸν Ἰώβ. ἄλλοτε, συγχωρεῖ τὸν ἁγίων τι πραχθῆναι, ἵνα διὰ τῆς πράξεως ἡ δικαίως ἀπόπτωσις, μεγάλου τινὸς θαυμασίου καταρχθῇ, ὡς διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. κατ' ἄλλον τρόπον, συγχωρεῖ ὁ θεὸς πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ ἐκ τῆς ὀρθῆς σωφρονῇ ἐκπέσῃ, ἃ καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δυνάμενος, καὶ χάριτος, ὡς ἀλαζονείαν ἐκκόψῃ, ὡς ὑβρεῖ τὸν παῦλον. ἐγκαταλείπεται τις πρὸς καιρὸν πρὸς διόρθωσιν ἄλλου, ἵνα ὁ κατ' αὐτὸν σκοπεῖτις οἱ ἄλλοι παιδεύονται, ὡς ὑβρεῖ τὸν λαζάρου καὶ τὸν πλησίον. φυσικῶς γὰρ ὁρῶντες πάσχοντας, συνελόμενα. ἐγκαταλιμπάνεται τις καὶ εἰς ἄλλα δόξαν, ἢ δι' οἰκείας ἢ γονέων ἁμαρτίας, ὡς ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς εἰς δόξαν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. πάλιν συγχωρεῖται τις παθεῖν εἰς ἄλλα ζῆλον, ἵνα ἡ δόξης ἡ παθόντος μεγαλωθήσεται, ἄοκνον τὸ πάθος τοῖς ἄλλοις γένηται, ἐλπίδι ἡ μελλούσης δόξης, καὶ ὑπομονῇ τῶν μελόντων ἀγαθῶν, ὡς ὑβρεῖ τῶν μαρτύρων. πάσχειν τις καὶ εἰς αἰσχρὰν ἐμπεσεῖν πρᾶξιν φύσιν, εἰς διόρθωσιν ἑτέρᾳ χάριτος πάθος· οἷον ἐστί τις ἐπιεικέστερος ὑβρεῖ ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτοῦ, πάσχειν ὑπὸ θεὸς εἰς πορνείαν ἐμπεσεῖν, ὅπως διὰ τοῦ πτώματος εἰς σωτήριον ἡ οἰκείας ἀδυναίας ἐλθὼν, ταπεινωθῇ, καὶ πολλῷ ὁμολογήσαι τῷ κυρίῳ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν αἵρεσις τῶν πραττῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν, ἡ τοῦ θεοῦ συνεργίας, δικαίως σωτηρίου τοῖς πεφαρμένοις τὸ ἀγαθὸν ὀρθῶς σωφρονῆσαι τῇ προγνώσει αὐτοῦ. τῶν δὲ πονηρῶν, ἡ ἐγκαταλείψεως τοῦ θεοῦ, πάλιν τῇ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ δικαίως ἐγκαταλιμπάνοντος. ἡ δὲ ἐκκαταλείψεως εἰσὶν εἴδη δύο. ἔστιν

tametsi appareāt multis iniusta, propter idipsum quod incognita & incomprehensibilis est diuina prouidentia, & cogitationes nostræ & actiones, & futura illi soli cognita. omnia dico prouidentiæ opera, quæ nō in nobis sunt: ea enim quæ in nobis sunt, nō prouidentiæ solū sunt, sed liberæ potestatis nostræ, & arbitrij. Prouidentiæ uerò, hæc quidē secundum acceptationem, hæc autem secundū permissionem. Secundum acceptationem sunt, quæcunq; sine controuersia bona sunt. Sunt & quędam secundum permissionem. nam finit frequenter iustum incidere in calamitates, ut uirtutem quæ in illo latebat, alijs apertam, manifestamq; faciat: ut in Iob. Aliquando finit quippiā absurdum fieri, ut per operationem quæ absurda uidetur, magnum aliquod & admirabile dirigat & operetur: ut per crucem, salutem hominū. Et alio etiam modo finit sanctum male affici, ut ex recta conscientia non excidat, aut ex indulta ei uirtute gratiæ in superbiam non extollatur: ut in Paulo. Interdū deseritur quis in malis, ad uitam aliorū in melius commutandam, ut alij uidentes quod apud illum est, emendentur: ut in Lazaro & diuite. Naturaliter enim ipsi uidētes alios patientes, corripimur. Relinquitur & quis ad alterius gloriam, non per proprium, aut parentum peccatum: ut cæcus à natiuitate, ad gloriā filij hominis. Rursus finitur quis pati, in alterius zelum, ut gloria patientis magnificata, impiger alijs stimulus incitetur, spe futuræ gloriæ, & futurorum desiderio bonorum: ut in martyribus. Permittitur & quis quandoque in turpem incidere actionem, ad emendationem deterioris affectus: uerbi causa, quis est elatus in uirtutibus & rectè factis suis. hunc finit Deus in adulterium prolabi, ut per casum, in cognitionem propriæ infirmitatis ueniens, humiliatus confiteatur Domino. Nosse oportet, electionem agendorum in nostra esse potestate: finem autem bonorū, Dei cooperatione, iustè cooperante ijs qui recta conscientia bonū eligunt, secundum præscientiā eius. malorū aūt, derelictione Dei, rursus secundū præscientiā eius iustè derelinquente. At derelictionis duæ sunt species. Est

γὰρ ἐγκατάλειψις, οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ. καὶ ἔστιν ἐγκατάλειψις τελέα ἀπεργαστική. οἰκονομικὴ μὲν, καὶ παιδευτικὴ, ἡ πρὸς διόρθωσιν καὶ σωτηρίαν, καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος γινομένη, ἢ καὶ πρὸς ἄλλων ζῆλον καὶ μίμησιν, ἢ καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ. ἡ δὲ τελέα ἐγκατάλειψις, ὅτε ἀφ' θεοῦ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν ποιητικὸν, αὐτεπαίδευτον καὶ αὐτάρκη τὸν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν ἐξ οἰκείας προθέσεως σκληρύνῃ ὁ ἄνθρωπος. τότε παραδίδοται εἰς τελέαν ἀπώλειαν. ὡς ὁ Ἰούδας. φύσει τοῦ ἡμῶν ὁ θεὸς, μὴ ἐξ ἐλέσθαι τοιαύτης ἐγκαταλείψεως. χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς πολλοί εἰσιν οἱ τρόποι τῆς θεοῦ προνοίας, μὴ μὲν λόγῳ ἐρμηνεύεσθαι, μήτε νῷ καταληφθῆναι δυνάμενοι. δεῖ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ συνεργοῦσαι ὠφελεῖαι, τοῖς μετ' εὐχαριστίας δεχομένοις, πρὸς σωτηρίαν ἐπάγονται, καὶ πάντως ὠφελείας γίνονται πρόξενοι. χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς ὁ θεὸς πανταχόθεν θέλει πάντας σῴζεσθαι, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν. ὁ γὰρ ὠθεῖ τὸ κολάσαι ἐπλασεν ἡμᾶς. ἀλλὰ πρὸς τὸ μετασχεῖν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὡς ἀγαθός. ἁμαρτάνοντας δὲ, θέλει κολάζεσθαι ὡς δίκαιος. λέγεται οὖν τὸ μὲν πρῶτον προηγούμενον θέλημα καὶ εὐδοκία, ἐξ αὐτοῦ ὄν. τὸ δὲ δεύτερον ἑπόμενον θέλημα καὶ παραχώρησις, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. καὶ αὕτη διττή, ἡ μὲν οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπεργαστικὴ πρὸς τελέαν κόλασιν, ὡς εἰρήκαμεν. ταῦτα δὲ ὧδε ἔχει ἐπ' ἐφ' ἡμῖν. ἔστι δὲ ἐφ' ἡμῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ προηγουμένως θέλειν καὶ εὐδοκεῖν. τὰ δὲ πονηρὰ, καὶ ὄντως κακὰ, ὅτι προηγουμένως, ὅτε ἑπομένως θέλειν. παραχωρεῖν δὲ θεοῦ αὐτεξουσίου. τὸ δὲ κατὰ βίαν γινόμενον, οὐ λογικὸν, οὐδὲ ἀρετή. προνοεῖ ὁ θεὸς πάσης τῆς κτίσεως, καὶ ἁπλῶς πάσης τῆς κτίσεως σύμπαντος, καὶ παιδεύων, καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις τῶν δαιμόνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, καὶ τῶν χοίρων.

enim derelictio dispensatiua, correctiuaq; & eruditiua: & est derelictio finalis, & desperatiua. Dispēsatoria quidem & eruditiua, ad correctionem, salutem, & gloriam patientis facta, aut ad aliorum zelum & imitationem, aut ad Dei gloriā. Finalis uerò derelictio, cum Deo cuncta quæ ad salutem sunt faciente, incorrigibilis & immedicabilis, magis autem insanabilis ex proprio proposito permaneat homo. Tunc enim traditur in finalem perditionem, ut Iudas. quod à nobis auertat Deus, & à tali nos derelictione defendat. Sciēdum etiam, quod multi sunt modi prouidentiæ Dei, qui neque sermone explicari, neque mente comprehendi queunt. Neq; latendum est, omnia tristia damna ijs superuenientia qui cum gratiarum actione suscipiunt, ad salutem induci, & omnino utilitatis causas effici. Et Deum præsertim, præcedenteréq; uelle omnes saluari, & regnum eius consequi. non enim ad puniendos nos plasmauit, sed ut efficiat nos bonitatis suæ participes, ut bonus: peccantes autem puniri uult, ut iustus. Dicitur igitur prima, præcedens uoluntas & acceptatio ex ipso existens. Secunda uerò, uoluntas sequens & permissio, ex nostra causa existens. Et hæc duplex est: hæc quidem dispensatoria & eruditiua ad salutem, illa uerò desperatiua ad finalem punitionem, ceu iam diximus. Eorum autem quæ in nobis sunt, si bona quidem, præsertim, antecedenteréq; uult & acceptat: sin mala, & reuera mala, neque præsertim uult, neq; consequenter uult, sinit tamen arbitrium ad illa liberum. nam quod per uiolentiam fieret, neque rationalis, neque uirtutis esset opus. Prouidet Deus omni creaturæ per ipsam omnem, benefaciens & erudiens, & frequenter etiam per ipsos dæmones, ut in Iob & porcis.

COMMENTARIVS.

DE diuina prouidentia hoc loco breuibus discutiens Damascenus, post geminam eius diffinitionem, ostendit oportere eundem esse factorem omnium & prouisorem. Nam si poneretur alius esse factor eorum quæ sunt, & alius prouisor, nunc prouisor subiaceret imbecillitati non faciendi mundum. cum per hypothesim, non ipse prouisor, sed alius quispiam mundum fecisset. Et factor consimiliter subiaceret impotentiæ, non prouidendi mundo: quandoquidem non sua prouidentia, sed alterius, unumquodq; suæ naturæ congruentem gubernationem susciperet. Atqui factor mundi & prouisor Deus est. Deo igitur ascriberetur imbecillitas, quo nihil absurdius. Quod si quis cauillans, dixerit factorem habere itidem prouidendi uirtutem, non tamen eam exercere: & prouisorem quoq; habere mundi condendi potentiam, non tamen ea uti: consequens

quens est igitur & prouidendi uim in factore ociosam esse, cuius quidem nullum exerceret usum, & prouisorem superuacuum, superfluumq; existere, cum à factore prouidendi cura sufficienter geri posset & expleri. Non est autem ponenda pluralitas ociosa, potissimum in mundi regimine: quam tota natura sic à suo autore instituta, abhorret & refugit. Idem igitur qui mundum condidit, sapientissimè illi prouidet. Quod etiam attestatur Lactantius, primo libro diuinarum institutionum, dicens. Qui autem putat hanc tantam magnitudinem nō posse ab uno regi, fallitur. Nec enim quāta sit potestas diuinę maiestatis, intelligit, si existimat singularem Deum qui facere mundum potuit, eundem regere non posse quem fecit. At si concipiat animo, quanta sit diuini huius operis immensitas, cum antea nihil esset, tamen uirtute atq; consilio Dei ex nihilo esse conflatam, quod opus nisi ab una inchoari, perficiq; non potuit, iam intelligit multo facilius ab uno regi, quod est ab uno constitutum. Proinde cum Propheta, Deo nostro canendum est. In generatione & generationem ueritas tua: fundasti terram & permanet, Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Et scripturæ sacræ, huiusce rei propositæ fatent testimonijs. Ad cognoscendam autem ex uestigijs rerum inferiorum, diuinæ prouidentiæ curam, id unum omnibus facilè est perspicuum. quod primitiua forma, unica est, quæ suam diuersis imprimit speciem, cuiq; pro sua conditione, ut sigillum unum effigiatur in hac & in illa cæra multifariam, pro uaria cærę dispositione. Sic unica lux solis multiplicatur in subiectis corporibus, cuique pro suo captu tradens primariæ suæ lucis consortium. Ita quoq; fons in riuulos deriuatur, & unitas in quotuis numerorum species. Eadem prorsus ratione, prouidentia Dei ad omnia se extendens, cunctaq; suauiter disponens, uestigia sua sapientissimè prouisionis rebus conditis indidit, ex quibus ut tenui quodam simulachro ipsa legeretur, cognosceretur & laudaretur. Hanc ob rem naturali instinctu parentes suis liberis prouident, subministrantq; ad uitæ sustentationem necessaria: nec non & ea quæ ad rectam animi institutionem attinent. Quod si non egerint, decidunt ab archetypo, exemplariq; suo, nobis animæ corporisq; uitam abundè administrante. Et bruta animalia rationis expertia, hanc etiam suis fœtibus prouidendi insitam habent curam, ut sui referant authoris prouidentiam. Hinc canicula solicitè suos lactat catulos, & anxia gallina congregat pullos suos sub alis suis. Neque uegetabilia destituta sunt diuinæ prouidentiæ uestigio, in quibus folia ad coperimentum existunt fructuum, ne nimio solis ardore contabescant, & folliculi aut duriusculæ testæ, ad seminis conseruationem & munimentum sunt ordinatæ. In mineralibus itidem, pluuia, uentis, nubibus & elementis, non desunt signa summæ prouidentiæ, tanquam notæ quædam, digito Dei impressa atque inscripta, ut ne minimum quidem subsistentium genus dari queat, quod uacet illo signaculo, aut summam Dei prouidentiam subterfugiat. Proinde euangelica ueritas nos ex fœno uirescente in agro, & lilijs agri manducit ad considerandam eius admirabilem circa homines prouidentiam. Considerate (inquit) lilia agri, quomodo crescunt, non laborant neque nent. Si enim fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic uestit, quanto magis uos modicæ fidei? Et rursum. Respicite uolatilia cœli, quæ non serunt, neq; metunt, neq; congregant in horrea: & pater uester cœlestis pascit illa: non ne uos magis pluris estis illis? Iterum Matthæi decimo capite: Non ne duo passeres asse ueneunt? & unus ex illis non cadet super terram sine patre uestro: uestri autem & capilli capitis omnes numerari sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis uos. Denique Lucæ cap. duodecimo: Non ne quinque passeres ueneunt dipondio? & unus ex illis non est in obliuione coram Deo. Sed & capilli capitis uestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis uos. Et reuera ita omnium est diuina prouidentia dispensatrix & administratrix, ut sine eius nutu nec foliū arboris defluat, quemadmodum in uita sancti Pauli primi Eremitæ à beato Hieronymo conscripta, inquit sanctus Antonius: Veruntamen quo magis admirêre hanc diuinam omnium administrationem, si qui homines sua cura toti prouident, multitudini unius reipublicæ, impediuntur eo ipso, ne singulis possint sigillatim curam impendere, & qui singulis administrant necessaria, id facilius pauciori-bus quàm multis præstant, & non ita integrè possunt toti prouidere multitudini, quod cura uniuersorum impediat singulorum curam, & singulorum itidem solicitudo est impedimento curæ uniuersorum. Quemadmodum qui uno obtutu totam conspicit paginam libri, non potest simul oculos habere intētos in singula illius paginæ uerba legenda. Aut qui occupatos habet oculos circa unius dictionis lectionem, non simul potest animum intendere ad aliarum dictionum anterius aut posterius ibidem scriptarum lecturā, aut ad totius paginæ inspectionē. Deus uerò sic uniuersis prouidet rebus cōditis, quod simul etiā singulis & ita singulis peculiariter prospicit, quod & uniuersis, ut neq; uniuersorum & omnium simul cura, impediat prouidentiam singulorū: neq; cuiusq; eorum quæ cōdita sunt singularis prospicientia: impedimēto est aut alijs singulis, aut omnibus simul prouida solicitudine curandis. Quemadmodum uno simplici intuitu sic uniuersa & simul omnia conspicit, quod etiam singula singulariter discernit, & ita singula sigillatim conspicatur, quod etiam simul omnia uniuersaq; contuetur: perinde atq; foret ille, qui simul totam paginam unico oculorum obtutu obiret, & singulas itidem paginæ dictiones eodem momento percurreret. Deinde circa opera prouidentiæ secundi generis, quæ scilicet sunt secundum permissionem, insinuantur in litera septem modi, quibus nonnunquam permittit Deus homines incidere

in malum pœnæ aut culpæ, ad priuatam aut publicam ipsorum aut aliorum utilitatem. Et secundi modi adducitur exemplum, ut per crucem Deus operatus est salutem hominum. De quo dicit beatus Paulus prima ad Corinthios epist. cap. 1. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iudæis atque Græcis: Christum Dei uirtutem, & Dei sapientiam. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Et rursum: Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu eius. Denique eodem loco: Quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo, per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Proinde in salutiferæ crucis præconium, id perrectè à sanctissimis patribus est prædicatum elogium: Crux pœna latronum, facta est corona sanctorũ. Crux reprobatio mundi, facta est gloria cœli. Crux mortis supplicium, facta est uitæ remedium. Demum septimi & postremi modi in litera positi de operibus diuinæ prouidentiæ secundum permissionem (quo scilicet quis permittitur interdum in tur pem actionem incidere, ad emendationem deterioris affectus) nonnulli ponunt exemplum, neque absurdè quidem, in beatissimo Petro, qui permissus est ter Dominum negare, ad curandam animi affectionem, qua se etiam si alij omnes discipuli scandalizati fuerint in passione Christi, se nunquam scandalizandum fidenter asseuerauit: & si mors sibi foret obeunda, non tamen se Christum negaturum, audentius (quàm par erat) promisit, ut qui propriæ erat fragilitatis non satis sibi conscius. Vt cum suo ipsius lapsu edoctus cognosceret humanam imbecillitatem, exinde promptior esset alijs animum misericordem impendere, cum à Deo prolaberentur, & dominico gregi (cuius pastor erat constitutus) per intimam animi compassionem benigniter condescendere. Cæterum præter hos septem prouidentiæ permissoriæ modos, alij duo à sacrarum literarum expositoribus insuper assignari solent. Prior quidem, quod infirmitas infligitur plerunque hominibus, ob perpetrati prius delicti castigationem & expiationem. Vt in paralitico sanato, Matthæi nono cap. cui à Domino priusquam curaretur, dictum est: Fili, remittuntur tibi peccata tua. quo significaret, ei ob peccata contigisse morbum illum. Et in languido apud Ioannem cap. 5. qui octo & triginta annos morbo detentus decubuerat, sanitatiq; tandem restitutus, audiuit à Domino: Vade, & noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Secundus uerò modus reproborum est, quibus irrogatur morbus, ut hic torqueri incipiant, & per hæc temporanea supplicia transeant ad æterna atque interminabilia. Quod in Antiocho & Herode factum fuisse, sacræ literæ memorant, qui ambo in Deum impij, à uermibus miserabiliter consumpti expirarunt, ut secundi Machabeorum nono cap. & in actis Apostolorum cap. 12. contexitur historia. Et de his per Hieremiam prophetam dictum intelligunt: Duplici contritione contere eos Domine. Sanè duplici contritione conteruntur, cum in hac uita ipsis infertur supplicium, quod mox futuri in altera uita & nunquam terminandi sit argumentum, indicium & exordium. Insuper & id aduertendum, facili manuductione nos induci posse ad dinoscendum, quo nam pacto Deus iustè cooperatur ijs qui eligunt bonum, ad finem extremum assequendum, & iustè itidem derelinquit malos sponte sua prius ab eo auersos, qua derelictione decidunt à fine præcipuo. Si enim duæ intelligantur uiæ, una sentico sa, aspera & salebrosa, ducens tamẽ ad urbem tutissimam, splendidissimam, & bonorum omnium refertissimam: altera plana, & primo aspectu amœna, spirantissimis referta floribus, perducens tandem in nemus umbrosum, quo delitescunt latrones, sicarij, grassatores, pecunia & uita spoliantes eos qui in suas manus inciderint: sitq; quispiam omnium hortator in biuio illo cõstitutorum, ut uiam ipso ingressu difficilem carpant, se illis ducem spondens: nec minus dissuadeat alterius uiæ introitum, quod ducat ad exitium: is difficilem uiam (quam agendam hortatur) ingredientibus, cooperator & dux est, præcognoscens eos post graues uiæ anfractus suo ductu tandem ad quietissimam urbem peruenturos. Oppositum uerò iter facientibus & sponte carpentibus, certò dinoscit futurum interitum: quos tamen derelinquit, quia priores eum deseruerunt, eius monitis nequaquam obtemperantes, is neq; in culpa est, neq; causa futuræ spoliationis & necis eorum. Haud secus omnes homines inter uirtutẽ uiciumq; constitutos, liberosq; ut huius aut illius uiam capessant & amplectantur, non cessat monere Deus ut uirtutem prosequantur, auersentur uicia, declinent à malo & faciant bonum. Obsequentes suis monitionibus adiuuat, & dirigit ad optatam metam, aspernantes uerò permittit iusto suo iudicio corruere in perditionem. Non tamen interitus eorum quoquo pacto author est, sed sola prauorum iniquitas illius est causa. Neque ex eo quod secundum præscientiam suam haud dubiè cognoscit malos in perpetuam mortem lapsuros, colligere possis ipsum præstare occasionem perditoni eorum, aut esse causam exitij. Quemadmodum in editissima turri urbis constitutus, & omnes eius uias circumspiciens (ut simili exemplo utitur Seuerinus Boetius in postremo libro Consolationis philosophicæ, ubi grauissimè de diuina prouidentia & præscientia differit) uidet hunc quidem ingredientem unum urbis uicum, & præcognoscit eum ad hanc urbis partem ea uia peruenturum. Alium uerò conspicit subeuntem alium uicum, & illius ductu deuenturum in aliam urbis partem: hunc rursus uidet equo insidentem, istum curru subuectum, illum uerò pedibus iter agentem.

Attamen

Attamen huiusmodi inspectio ambulantium per plateas urbis, facta ab eo qui in ardua turri collocatus est, neq; necessitatem inducit iter agentibus, ut hanc uel illam carpant uiam: neq; quo quo modo praestat causam, quare hic una ingreditur uiam, & iste alia, aut quare hic conficit iter eques, & ille pedes, quinimmo quisq; ambulantiu per urbem, non minus sua sponte pertransit uiam animo suo constituta, quàm si ille speculator in sublimi culmine turris collocatus, non uideret eos, quandoquidē huiusmodi speculatio & inspectio, nihil prorsus confert ad illorū ambulationē, neque promouet eam, aut adiuuat. Porrò duarum specierum derelictionis, prior scilicet dispensatiua & correctiua, est qua Deus ad tempus sinit electos in graue malum prolabi, ut inde resurgant cautiores, corrigantur & erudiantur: ad humilitatem quidem, recordatione praeteriti mali, & ad feruentiorem bonorum operum actionem, in emendationem pristinae culpae. & hoc pacto dereliquit Deus Petrum negantem, Dauid adulterantem & innocentis occisorē, similiter & numerantem populum regni sui. Et haec derelictio, non modo eruditiua est eorum qui hoc modo prius derelicti, & postmodum à Domino subleuati sunt & erecti: sed etiam aliorum, qui exemplo emēdatioris uitae sanctorum post derelictionem, animantur & ipsi ad poenitentiam, & ut reparentur in bonū post lapsum. Quis enim considerans Dauid regem prostratum in barathrū adulterij & homicidij, atq; in elationis uoraginem, tā benigniter erectū a Domino ad eadē aut potiora propheticae dignitatis munera, non concipiat animo spem ueniae suorū scelerum, quantumcunq; grauia sint & tetra, inciteturq; ad meliorls uitae conuersionem? Quis item attendens beatū Petrū post trinam negationem, amaris lachrymis promeruisse ueniam, & apostolicae authoritatis culmen conseruasse, in eaq; obtinuisse inter caeteros primatū, non etā totus prouocetur ad abnegationē pristinae malitiae, & capessendam utrtutis uiam? Sanè haec sunt specula, à diuina benignitate nostris oculis proposita: ex quibus agnoscamus, quàm propensus est Dominus ad ignoscendum ijs, qui integro corde ad ipsum conuertuntur: & quod non uult mortem peccatoris, sed magis ut cōuertatur & uiuat. Finalis uerò derelictio est, quando adhibitis à Deo congruis ad salutem praesidijs, quis ex sua prauitate illa repudiat, & in sua malitia ad finem usque uitae perseuerat: propter quod iustè à Deo, perpetuò deseritur, destituiturq; diuino opitulamine pro merito suae culpę. Qualis fuit derelictio Iudaeorum, post tanta doctrinae & signorū eis exhibita beneficia suo saluatori & redemptori dura ceruice semper obsistentiū: quibus demū denunciauit hanc formidādam derelictionē, cū ait, In peccatis uestris moriemini. Et alio loco, Relinquetur uobis domus uestra deserta. Talis fuit & derelictio Iudae, qui nulla beneficiorū ratione, obsequij exhibitione, familiaritatis necessitudine, monitis aut comminatione, reuocatus est à concepto proditionis scelere. Idcirco intermi natus est illi Dominus hāc derelictionis miseriam, cum inquit: Vae homini illi, per quem filius hominis tradetur: Melius fuisset ei, si natus non fuisset homo ille. Deniq; de huiusmodi derelictione dictum est animae peccatrici & impoenitenti, sub specie Babylonis, à sanctis angelis Dei: Curauimus Babylonē, & non est sanata. Derelinquamus eam, & eamus unusquisque in terram suam. Vnde si quis medicus aegroto exhibeat efficacem medicinam qua morbo leuetur, praescribat eidē cibi potusq; sumendi modum, definiatq; caetera instaurandae eius saluti necessaria: ille uero morosus, consilio medici nequaquam acquiescere uolens, nihil eorum quae constituit medicus obseruat, sed suo indulgens animo, quicquid appetit concupiscentia cibi permittat, & laxis cōcedat habenis. Quod perspiciens medicus, actumq; de uita illius esse non dubitās, deserit aegrotum, desperans de illius incolumitate recuperanda. Demum perit aegrotus & interit, non quidem medici culpa, qui peritissimus est & humanissimus, nec medicinae inefficacia, quia morbo depellendo quàm maximè est accommoda, sed sola languescentis incuria & negligentia. Ita planè caelestis medicus, exhibitis ijs quae nostrae congrua sunt saluti, ubi illa aspernamur, derelinquit perpetuò eos, qui suo potius animo quàm bene suadenti medico acquieuerint, ut par & rationabile est. Caeterum quod damna & aduersa omnia hominibus superuenientia, si cum gratiarum actione & sine murmure contra Deum susciptantur, ad salutem sint & animae utilitatem, permultis liquet scripturae testimonijs. Nempe beatus Iacobus inquit: Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitae, quam repromisit Deus diligentibus se. Rursum idem: Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis: scientes quod probatio fidei uestrae patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habeat. Et beatus Paulus secundae epistolae ad Corinthios cap. 4. Id enim quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis. Idem quoque ad Hebraeos cap. 12. Omnis autem disciplina, in praesenti quidem uidetur non esse gaudij, sed moeroris, postea autem fructum pacatissimum exercuatis per eam reddet iustitiae. Insuper Ecclesiasticus cap. 27. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Deniq; in praeconium iustorum, dicit liber Sapientiae cap. 3. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis uexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus eorum. Et sanè idipsum quod proponitur, persimile est atq; si quis dixerit amaram potionem, sectionem, ustionem, & caetera id genus dura & tristia, si ab aegroto suscipiuntur secundum medici consilium, omnia ad sanitatem conferre. Deinde distinguit Damascenus in Deo duplicem uoluntatem, scilicet antecedentem et consequentem.

Voluntas antecedens est qua Deus ex seipso quemcq; hominem ad consummatam uult peruenire perfectionem,& finem ad quem conditus est:& ad illud assequēdum præsidia naturalia & gratuita sufficienter cuicq; subministrat. Et hac uoluntate prçcedente uult omnes homines saluos fieri, et ad agnitionem ueritatis peruenire,ut inquit Apostolus primæ epistolæ ad Timoth.2.cap.quia ad salutem æternam adipiscendā omnes homines condidit, & congruentia illi fini media præstitit, scilicet naturam rationalem,gratiam quam cuicq; parato recipere, offert ecclesiastica sacramenta & inspirationem ad bonum. Voluntas uerò consequens est,qua secundum operum nostrorū qualitatem & exigentiam,uult nobis rettribuere mercedem:prçmium inquam aut pœnam,quemadmodum lex æquitatis & iustinæ efflagitat. Et hac uoluntate,pendente potissimum ex conditione nostrarum actionum,perseuerantes in bono uult cœlesti gloria remunerari,& persistentes in peccato,æternùm puniri: quoniam id exposcunt humanæ uitæ merita. Non enim misericors tantum prædicatur:sed & iustus Dominus. Quocirca non ad puniendos homines creauit eos Deus,sed saluandos omnes: ubi tamen nostra ipsorum culpa, à naturali nostra perfectione decidimus,& sponte relinquimus bonum,ipse ut æquus iudex infligit pœnam. Quemadmodum pater filium non gignit ad spoliandum ipsum hæreditate,sed ut paternorum efficiat bonorum participem atque successorem. Quod si filius in patrem fuerit contumax,rebellis atq; iniurius,pater illum insolentem iustè exhæredabit,præter animi sui institutum,nihilq; ab optimi patris discedet officio. Et legislator constituit leges,sancitq; decreta,ut illorū obseruatione,ciues omnes bonos efficiat,idq; præcipua intentione proponit. At si qui fuerint positæ legis transgressores & reipublicæ perniciē inferentes,illos secundum sanctiones ordinatas seuerè puniet,afficietq; supplicio,præter primam animi sui intentionem, qua inprimis affectat omnes reddere bonos. Denicq; agricola arbores inserit terræ,ut fructum afferant opportunum,& ad naturale perueniant incrementum. Si qua tamen sterilescat,& infœcunda exarescat:excidit illam,ne frustra & incassum terram occupet, non ex propria intētione,sed arboris uicio. Haud secus Deus,optimus pater,& legislator, & agricola, omnibus hominibus uitam elargitus est,ut nos suæ gloriæ faceret hæredes, ut suam obseruantes legem præmio donaret, ut bonorum operum fructu cumulatos in paradiso cœlesti plantaret. Quod si obsurdescimus ad eius monita,trāsgredimur illius præcepta, & infœcundi exarescimus, nimirum si æterni regni possessione(qua indignos nos fecimus)excludimur,& iustitiæ suæ percellimur seueritate,meritisq; plectimur pœnis,si denicq tanquam arbor quæ non facit fructum bonum excidimur,atq; in ignem mittimur.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΓΝΩΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ. μβ.

Χρὴ γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προγινώσκει ὁ θεός, ἃ δὲ πάντα προορίζεται. προγινώσκει γὰρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, ἃ προορίζεται αὐτός, ἃ γὰρ θέλει τῷ κακὸν γίνεσθαι, ἀλλὰ βιάζεται τῷ αὐτεξουσίῳ. ὥστε ἡ θείας προγνώσεως διέλυσις ὀρθῶς ὅτιν ὁ προορισμός· προορίζεται δὲ τὰ ἐφ' ἡμῖν, μὴ τῷ προγνῶναι αὐτό. οὐδὲν γὰρ κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, προώρισεν πάντα ὁ θεός, κατὰ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸ μὲν ἀγαθὸν, ἐκ τοῦ θεοῦ ἐνδέδηκε γὲ τῇ φύσει, καὶ αὐτός ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴ, καὶ αἰτία. καὶ ἐκτὸς ἡ αὐτοῦ συνεργίας, καὶ βοηθείας, ἀδύνατον ἀγαθὸν θελῆσαι, ἢ πρᾶξαι ἡμᾶς. ἐφ' ἡμῖν δὲ ἐστιν τὸ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ, καὶ ἀκολουθῆσαι θεῷ πῶς ταύτην καλοῦσι, ἢ ἀποστῆσαι ἡ ἀρετῆς. ὅπερ ἐστὶν γὲ τῇ κακίᾳ γενέσθαι, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ, πῶς ταύτην καλοῦσι τὴν διάστασιν. ἡ γὰρ κακία, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ὅτιν, ἢ μὴ αὐαχώρησις τοῦ ἀγαθοῦ. ὥσπερ καὶ τὸ σκότος, τὸ φωτός ἐστιν αὐαχώρησις. μένοντες οὖν γὲ τῷ κατὰ φύσιν γὲ τῇ ἀρετῇ ἐσμεν. ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τοῦτ' ἐστιν ἡ ἀρετῆς, ἐς

DE PRAESENTIA ET PRAEDIFINITIONE,prædestinatione&c. Cap. XXX.

OPeræprecium est agnoscere, omnia præscire Deum,nō autem omnia prædiffinire atq; prædestinare. Præscit enim & ea quæ in nobis,nō prædiffinit autē hæc.nā non prauitatē fieri, neq; cogit,neq; uim affert uirtuti, quare præscire iussionis diuinæ opus,est prædiffinitio. Prædiffinit aūt ea quæ non in nostra potestate sunt, secundū præscientiā suā. Nā præscientia iam prælegit omnia Deus,secundū bonitatem et iustitiā suā. Cæterum uirtus ex Deo naturę data est, & ipse omnis boni principium & causa est:& sine eius cooperatione & auxilio,impossibile est nos aut bonum uelle aut agere. At in nobis est, immanere uirtuti et sequi Deū nos ad illā uocantē:aut deserere uirtutē quod est in malū prolabi,& sequi diabolū ad illud uim nō inferendo uocantē. Nā malū nihil aliud est quàm à bono secessus:quemadmodū & tenebræ, secessus â lumine. Manentes igitur secundum naturam,in uirtute sumus:declinantes autem ex eo quod secundum naturam est,id est ex uirtute:in id quod

τὸ παρὰ φύσιν ὁρῶμεν, καὶ ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα. Μετάνοιά ἐστιν ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν, ὡς τὸ παρὰ φύσιν, καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν θεόν ἐπάνοδος διὰ ἀσκήσεως καὶ πόνων. ἔπλασε τοίνυν ὁ ἄνθρωπον ὁ δημιουργὸς ἄρρενα καὶ θηλυκόν, καὶ εὐλογήσας αὐτοὺς ὁ θεὸς ἔφη· Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ κοινωνίαν ἑαυτοῦ διὰ ταύτης αὐτοῖς ποιησάμενος. ὅθεν καὶ τῇ Εὔᾳ ζώων ὀνομασίαν πεφρικώς, ὡς διάλογον αὐτοῦ δι' ὀφθαλμῶν, διαστοπικῶς ἐποίησατο. κατ' εἰκόνα γὰρ θεῖον λογικός τε καὶ νοερὸς, καὶ αὐτεξούσιος γεγόμενος, εἰκότως τῆς τῶν ὑγιαίνων ἀρχῆς ἐνεχαρίζετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ πάντων δημιουργοῦ, καὶ διαστότε. εἰδὼς δὲ ὁ πρόγνωστης θεὸς, ὡς γε παραβάσει γενήσεται, καὶ τῇ φθορᾷ ὑποπεσεῖται, ἐποίησεν ἐξ αὐτοῦ τὸ θῆλυ βοηθὸν αὐτοῦ κατ' αὐτὸν, βοηθὸν δὲ πρὸς τὸν διὰ γεννήσεως μετὰ τὴν παράβασιν, τὸ γένος ἐκ διαδοχῆς σύστασιν. ἡ γὰρ πρώτη πλάσις, γένεσις λέγεται, ὁ δὲ γέννησις· γένεσις μὲν γάρ ἐστιν, ἡ ἐκ θεοῦ πρώτη πλάσις· γέννησις δὲ, ἡ ἐκ κατακρίσεως τοῦ θανάτου, διὰ τὴν παράβασιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχή. ἦν οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ, ζωῆς τε νοητῆς, καὶ ζωῆς αἰσθητῆς. ἐν μὲν γὰρ ζωῆς αἰσθητῆς, ὡς ὑλικῆς σωματικῶς διαιτώμενος, ψυχικῶς τοῖς ἀγγέλοις συναναστρέφετο, θείας γνώσεως γνώσεως, καὶ ταύτης τρυφῶμενος, γυμνὸς τῇ ἁπλότητι, καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, πρὸς μόνον τὸν δημιουργὸν διὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων ἀναγόμενος, καὶ τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ ἐνδιαιώμενός τε, καὶ ἐυφραινόμενος. ἐπειδὴ τοίνυν αὐτὸν αὐτεξουσίου θελήματι φυσικῶς κατεκόσμησε, δίδωσι νόμον αὐτοῦ, μὴ γεύσασθαι τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως. πρὸ δὲ ξύλου, αὐτάρκως ἐν τοῦ παραδείσου διαφαλαίῳ, κατέγνω τῇ ἡμετέρᾳ εἰρήκαμεν διανοίᾳ. ταύτην τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ δίδωσιν, ἐπαγγελόμενος ὡς εἰ μὲν φυλάξει τὸ θεῖον ψυχῆς ἀξίωμα, τοῦ λόγου τὴν νίκην διδοὺς, ἀθανατίσειν, καὶ τότε φυλάττων τὸ πρόσταγμα, τὴν αἰδῖον μακαριότητα, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, διηνεκῶν θανάτου γενόμενος. εἰδὲ γε τῇ ψυχῇ ὑποτάξει τοῦ σώματος, καὶ τὰ τοῦ σώματος πρὸ πάντων τρυφὴ, τὴν οἰκείαν τιμὴν ἀγνοήσας, καὶ τοῖς αὐθαίροις παρασκευὴ διανύσει, τὸ ἀπειθητικὸν τοῦ ζόφου ἀφροσύνῃ σκάμενος, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ παρεὶς ἐπίταγμα, θανάτῳ ἔσται ὑποδίδωμος, καὶ φθορᾷ καὶ

id quod contra naturam est, proruimus, efficimurq; mali. Pœnitentia uero est, ex eo quod est contra naturam, & ex diabolo, ad Deum reuersio, per exercitium & labores. Hominem igitur opifex Deus, masculum condidit, tribuens illi suam ipsius diuinam gratiam: & per illam in sui communicatione illum fecit. Vnde & animalium appellationem prædicendo, ut mancipiorum suo usui concessorum tanquam dominus, indidit. Secundũ enim imaginem Dei, rationalis & intellectualis, & liberæ potestatis, factus: rationabiliter terrestrium principatum in manu sũscepit, à communi omniũ opifice et domi natore. Sciens autem præcognitor Deus, quod in transgressionẽ laberetur, & corruptioni subiaceret: fecit ex ipso fœminã illi secundum ipsum auxiliatricem: auxiliatricem quidem per eam propagationem, quæ post transgressionem esset generis ex successione conseruatio. Prima enim plasmatio, generatio dicitur, non propagatio. Generatio quidem, est ex Deo prima plasmatio. Propagatio autẽ, ex condemnatione mortis ob transgressionem, ex seinuicem successio. Hunc posuit in paradiso & intelligibili, & sensibili: qui in terra corpore degens, anima autem cum angelis diuersabatur in diuinæ operibus intelligentiæ, talibusq; enutritus, nudus simplicitate et uita, sine arte et fallacia, ad solum conditorem per creaturas eius assurgebat: & contemplatione eius, uoluptate perfundebatur, & lætabatur. Postquam uero liberæ potestatis uoluntate naturaliter illum ornauit, dat illi legem ne gustet de ligno scientiæ boni & mali: de quo ligno sufficienter in eo capite, ubi de paradiso tractatur, secundũ nostræ potentiæ uires diximus. Hoc illi præceptũ dat: denuncians, quod si custodit animæ dignitatem, rationi uictoriam tribuens, recognoscens illum qui eum creauit, & eius præceptum seruans, æterna participaret beatitudine, & uita uiueret sempiterna, superior morte factus. Sin autem animam corpori submitteret, & oblectamenta corporis præferret, propriam dignitatem ignorans, iumentis insipientibus æquiparatus, excutiens eius qui illum fecit iugum, & diuinum eius aspernatus præceptum, morti foret obnoxius, & corruptioni & labori

πόνῳ ἐπιβυπτοληθήσεται, τὸν παλαίπωρον ἕλκων βίον. ὁ γὰρ ἐν ἀνεπιλήπτῳ, ἀπείρατον ἐπὶ τυγχάνοντα τῷ ἀδιαπτώτῳ, ἢ ἀφθαρσίας τυχεῖν, ἵνα μή ἐν τύφῳ ἐμπέσῃ καὶ κρίμα τοῦ διαβόλου. ἱκανὸν γὰρ αὐτὸ τὸ ἄφθαρτον μετὰ τοῦ ἐκ προαιρέσεως ἐκπεσεῖν, τοῦ φύσει καλῷ ἀμεταμέλητον ἴσχειν τῷ ἀπείρατον παγιότατα. ὥσπερ καὶ πάλιν καὶ οἱ ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἐκ προαιρέσεως ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ κλονεῖν, τοῦ φύσει καλῷ διὰ χάριν τὸ ἀμεταπίνητον ἔσχον. ἐδόκει γάρ πρό τινος δοκιμασθῆναι τὸν ἄνθρωπον (καὶ γὰρ ἀπείρατος, ἀδιάπτωτος, ἀλλ' οὐδὲ λόγου ἄξιος) καὶ τῇ τούτου διὰ τὴν τροπικὴν ἢ γνώμης τελειωθῆναι, ὅτε τοῦ ἀφθαρσίαν ἐρίτιμος κομίσασθαι ἐπαθλον. μέσος γὰρ θεοῦ καὶ ὕλης γεγονώς, διὰ μὲν τὴν τροπικὴν ἢ γνώμης καὶ ἀπαλλαγὴν ἢ πρὸς τὰ ὄντα φυσικὴν σχέσιν, ἑνωθεὶς τῷ θείῳ καθ' ὅσον, τοῦ καλοῦ παγιότατα λαμβάνειν ἀμεταπίνητον ἔμελλε. διὰ δὲ ἢ παραβάσεως, πρὸς τοῦ ὕλην μᾶλλον ἐνηνεῖς, καὶ ἢ αὐτοῦ αὐτίας, τὸ θεῖον φημὶ ἀφανίσας τῇ νοερᾷ, τῇ φθορᾷ προσομοιωθῆναι, καὶ παθητὸς αὐτὶ ἀπαθοῦς, καὶ θνητὸς αὐτὶ ἀθανάτου γενέσθαι, καὶ συμβιάσεως καὶ ῥύσεως γεννήσεως ἐπιθυμῆσαι, καὶ τῇ ἐφέσει ἢ ζωῆς, τῷ μὲν πλείονι ὡς λήθην ταύτην σωτηρίαν ἔχειν, αὐτὴν ἀντέχεσθαι, πρὸς δὲ ἂν τούτου πεμπομένας τοῦ σώματος, ἀδιαδόχως ἀπέχθαίρεσθαι. καὶ τοῦ μὲν ἐφέσει τοῦ θεοῦ, πρὸς τοῦ ὕλην, τὸν θυμόν, τοῦ δὲ ἢ σωτηρίας ὄντως ἐχθρὸν, μεταφέρων πρὸς τὸ ὁμόφυλον. φθόνῳ τοίνυν διαβολικῷ ἔπεσεν ὁ ἄνθρωπος. ὁ γὰρ ἔφερεν ὁ φθονερὸς καὶ μισόκαλος δαίμων, αὐτὸς διὰ τοῦ ἐπαίρεσθαι κάτω γεγονὼς, ἡμᾶς τὰ ἄνω τυχεῖν. ὅθεν καὶ θειότατος ἐλπίδι ὁ ψεύστης διαλυμαίνεται γὰρ ἄλλον, καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἢ ἐπαίρεσθαι ὑφ' αὑτὸν ἀναγαγών, πρὸς τὸ ὁμοιον καταφθορὰν ἢ πτώσεως βάραθρον.

labori submitteretur, miseram laborũq; plenam trahens uitam. Non enim utile illi erat, nullo periculo tẽtatum, nec probatum, incorruptibilitatem cõsequi: ne fortè in superbiã incidisset, et laqueum diaboli. Nam ille propter incorruptibilitatem, post lapsum ex electione, fixionem in malo impœnitentem & incõuertibilem habuit: sicut contrà, & angeli post uirtutis ex proposito electionem, immutabilem per gratiam habuere stabilitatem. Par fuit igitur, primum probatum hominem, & experientia per obseruationem mandati perfectum, sic incorruptibilitatem, uirtutis prœmium accipere. Medius enim Dei & materiæ factus, per obseruationem mandati, post liberationem naturalis habitudinis ad entia, unitus Deo, susceptus erat intransmutabilem firmitatem, eam quæ secundum habitum in bono est. Per transgressionem autem, ad materiã magis mobilis, & suæ causæ (Dei dico) extrudens intelligentiã, corruptioni traditus est. Et passibilis pro impassibili, & mortalis pro immortali factus: & consortio ad propagationem, & natura fluxibili indigens, & desiderio uitæ, uoluptaria (quasi illã continere sufficiant) amplectens, & intrepidè persequens eos odio, qui sibi ipsis illa prouiderint, ad illorum direptionem & desiderium (derelicto Deo) ad materiã, ex salutis reuera inimico transferens ad genus suum, suos posteros, suosq; contribules. Inuidia igitur diaboli uictus est homo. Non enim ferebat inuidus & bonorum osor dæmon ipse, per suam superbiam in ima deturbatus, nos ijs quæ superna sunt, frui: unde spe diuinitatis, mendax miserum fefellit hominem: & ad suæ superbiæ altitudinem adducens, ad consimile adduxit suæ ruinæ barathrum.

COMMENTARIVS.

INter præscire & prædiffinire ipsius Dei, discrimen esse & rationis diuisidium, in primis ostendit hic author: quod hoc contractius sit & strictius, illud uero latius atq; diffusius. Siquidem præscire dicitur Deus omnia, quæ uentura præcognoscit: siue se authore futura, ut bona: siue permittente solum, ut mala: siue item in nostra sint potestate constituta, ut sunt liberæ actiones humanæ: siue nobis non subiecta, ut rerum dispositiones, ex prouidentiæ suæ occultissimis legibus, nosq; latentibus constituq;. Prædiffinire autem ea dicitur, quæ prædisponit atque prædeterminat futura, consilioq; suo indemutabili constituit demum uentura. Et talia quemadmodum statuit, euenient, nulloq; obstaculo, quo minus cõpleantur, impedientur. Vt prædiffiniuit Deus ipsius mitissimi & sancti patriarchæ Ioseph supra cæteros fratres suos principatũ, & Dauidicã in locũ Saul reiecti à regno Israel, surrogationem, quæ nullo humano ingenio præpediri potuerũt. Quinimmo qui illa moliti sunt humano consilio & conatu, ne euenirent impedire, suo molimine potius promo-

promouerunt ea ad præstitutum à Deo exitum: ut filij Iacob uendentes Ioseph Hismaelitis negociatoribus euntibus in Aegyptum, ne haberet in eos primatum, præstiterunt occasionem & materiam, ut tandem in Aegypto principatum obtineret. Et Saul inimiciter & peruicaciter persequens Dauid innocentem, reddidit probatiorem & manifestiorem omnibus eius uirtutem, cuius contemplatione, postea cuncto approbante populo Israelitico, rex est constitutus. Ita denique Iudæi, cũ nomen, gloriam, & doctrinam Domini nostri Iesu Christi extinguere inuidia stimulante sunt conati per inflictionem probrosæ & ignominiosæ mortis, nomen eius gloriosius, splendidiorem gloriam, & commendatiorem doctrinam reddiderunt: quoniam (ut inquit Sapiens Prouerbiorum cap. 21.) nõ est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Hinc rectè dixisse cognoscitur uenerabilis Gamaliel, beatissimi Pauli præceptor, in Actis apostolorum cap. 5. Si ex hominibus est opus hoc (utpote prædicationis publicæ apostolorum, de qua disceptabant in concilio Pharisæi) dissoluetur: si uero ex Deo est, non poteritis dissoluere, ne forte & Deo repugnare uideamini. Est itaque (ut modò dictum est) præscire latius quiddam, & prædiffinire contractius ad sola bona, & quæ in nostra potestate collocata non sunt, se extendens. Et de hoc quoque superius cap. 8. primi libri aliquantulum habitus est sermo. Porrò quod uirtus ex Deo naturæ nostræ data sit, ut subnectit litera, id minimè ita accipiendum est, quod nobis sit infita, cõgenitaq; uirtutis perfectio: quoniam neque innata cuiquam est, neq; ab exordio natiuitatis indita, nulli enim hominum cognascitur uirtus, sed usu, diuturnoq; exercitio paritur. Sed quod homini data est natura uirtutis capax, & ab exordio uitæ congenita naturalis habilitas ad uirtutem, & id quidem Deo authore, qui hominem effecit ad uirtutem capessendam natura dispositum, inclinatũq; ut eius ornatu perficeretur. Verùm non sufficit hęc naturalis inclinatio ad uirtutis opus, sed necessarius insuper est usus, necessaria frequens operatio, ut eam assidua actione comparemus. Quemadmodum equus natura aptus est & habilis ad currendum in stadio, & composito gradu uehendum equitem: sed exercitatione illi opus est & disciplina, ut ad metam rectè currat, aut uehat suũ sessorem: neq; unquam euadit equus talis habitu, qualis est uatura, nisi humana ad ipsum edomandum (ut freno assuescat) adhibeatur industria. Ita denique ager natura destinatus est ad proferendas segetes, habetq; natiuam fœcunditatem sibi insitam ut fructus afferat: uerùm necessaria est insuper cultura & labor arandi atq; seminandi, qno naturalis illa fœcunditas suum exerceat opus. Idipsum autem luculenter & præclarè contestatur Leonardus Aretinus, in dialogo suo de moribus, dicens: Vt equum sic à natura generatum uidemus, ut & currere, & in gyrum flecti, & portare equitem possit: hæc tamen ipsa non perfectè agit, nisi cum domitus & exercitatus est, ita assuefactus, ut illa bene & scienter agat, tunc enim perfectum quiddam habere uidetur: Sic & homo à natura aptus, per exercitationem & assuetudinem, habitum iustitiæ & temperantiæ, cæteratumq; uirtutum nãciscitur: ut tunc demum perfectum ab usu sit, quod à natura fuerat inchoatum. Et de uirtute quidem omni, in hunc ferè modum accipiendum est, habitum scilicet esse animi, exercitatione, usuq; acquisitum, ut iam peritè & scienter opus suum perficiat. Idem quoque paulo pòst in eodem opusculo: Neq; dubium est nos ad iustitiam, & temperantiam, & fortitudinem, & liberaliratem, quodam modo natura aptos produci: usus tamen & assuetudo, exercitatioq; ipsa (ut de equo suprà diximus) ita nos afficit, ut iam perfectum ab usu sit, quod à natura fuerat inchoatum.

Neq; id solum à Deo nobis datum est, quod naturam sortiti sumus uirtutis capacem: sed & id insuper, quod opera facimus ad ipsam uirtutem uobis uendicandam. Quoties enim rectè operamur & secundum uirtutem, siue ut eam uecdum habitam comparemus, siue ut perfectè iam consecutam conseruemus & corroboremus: id sanè à Deo est ut præcipuo authore, quoniam ipse omnis boni principium & causa est: boni inquam, siue natura indiri, siue habitu stabilitl In animo, siue operis ad exteriora prodeuntis. Nam ut inquit Iacobus 1. cap. suæ epistolæ: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. Et summa ueritas nos salubriter admonet Ioannis 15. cap. Sine me nihil potestis facere. Ex quo liquidò constat, quam irratiouabilis sit & impia assertio Pelagianorum, dicentium uoluntatem quidem bonam, à Deo per creationem habuisse exordium, eam tamen ut probè operetur, neqnaquam indigere Dei auxilio, sed sua ipsius natura & indita potestate eam sufficere, ad quoduis bonum opus exercendum. Cum tamen in cuiusq; operis nostri exordio edocemur ex Psalmis diuinum Implorare subsidium, ut adsit actui nostro inchoando, & ad finem usq; optatum perducat: Deus (inquit) in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Et iterum: Respice Domine in seruos tuos & in opera tua, & dirige filios eorum. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarũ dirige. Et planè à sole uostro sensibili edocemur huiusce rei ueritatem, cuius lumine indigemus non solũ ad uidendi facultatẽ in principio ortus nostri ad actũ deducendam, uerùm etiam ad quamuis ulsionẽ deinde exercẽdam & continuandã. Sicut igitur nulla fit uisio sine luminis adminiculo, quod exigitur præsens & concurrens ad quamq; oculi functionem: ita & nulla penitus bona fit operatio, nisi diuina gratia, ut spirituale quoddam lumen cœlitus insulgeat nobis & auxilietur: & non sumus sufficientes cogitare à nobis quasi ex nobis, ut inquit Apostolus, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui cunctis bonis operibus adest author præcipuus, & præsens gratiæ suæ illustratione auxiliator. At uerò cum cuiq; oblata sit facultas uirtutem amplectendi, ad quam & natura inclinat, & frequens

exercitium

exercitium Deo adiutore perducit: in nostra tamen potestate constitutum est, aut uirtutem capessere, & Deum ad meliora uocantem sequi: aut aspernari uirtutem, & ad uiciorum deuia declinare, dæmonicisq; suggestionibus ultrò & sponte, nostra dare manus uictas. Nempe quemadmodum dicit Ecclesiast. cap. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, addiecit mandata & præcepta sua. Si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te, & imperpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod uolueris, porrige manum tuam. Ante hominem uita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Itaq; in hoc biuio & calle bifido constituti, si naturam & Deum naturæ authorem sequimur: uirtutis iter ingredimur. Siquidem id secundum naturam est cuique, quod ei conuenire natum est, & perfectionem afferre. Id uero præter naturam, quod dissonuerit, & infert corruptelam. Vt lumen oculo secundum naturam est, eiq; naturale, cum sit formatus & ordinatus oculus, ut lumine illustretur & colores dijudicet. Tenebræ uerò contra oculi naturam sunt, eiq; innaturales: quod fugiat oculus, horrescatq; tenebras, cupitq; ex illis si ualet in luminis claritatem emergere. Sic sanitas, secundum naturam est corporis humani, debitam humorum proportionem, remperiemq; ex posscentis, ut conseruetur. Morbus uero, contra & præter eius naturam, cum deducat ad interitū. Sic sanè uirtus, secundum naturam est animæ rationalis: ita eam afficiens, ut lumen oculos, & perfectissima sanitas corpus. Vicium uero præter naturam animæ, haud aliter eam labefactans & inficiens, quàm tenebræ oculum, aut corpus humanum morbus exitialis. Cæterum ut prolapsis in morbum & non recusantibus opem humanam adhibetur medicatio, quæ languorem omnē propulset, & sanitatem naturæ consentaneam restituat: negligentibus autem medici consilium, et pertinacia sua refutantibus medicinam, imminet exitium & interitus: ira lapsis in malum & addictis uicio, pœnitentia, ut medela spiritualis, est salutifera, depellitq; innaturale animi humani, reducitq; in naturam & ad Deū. Impœnitentia uerò, & ad finem usq; in malo perseuerans obstinato, ad perpetuum deducit interitū, mortemq; secundam. Neq; id abre accidit, quia ipsa quod innaturale est, non curat depellere per medicamētum conueniens, & cum tempus adest oportunū. Hinc fit ut quæ mala ingerit immedicabile uulnus corpori, & in ægroto pertinax recusatio medicinæ hæc impœnitentia infert animo, utrunq; scilicet, extremam suo subiecto perniciem. Et quemadmodum amara potio contemperata à medico, non sumitur sine molestia ægrotantis, qui eam quidem gustu abhorret, & tamen sibi uim inferens ipsam totam haurit: ita pœnitentia laboriosa est subeunn illam, & molesta: perferenda tamen, ut castiget & abradat uoluptatem peccati. Deinceps prosequitur author in litera conditionem & proprietates primi hominis conditi, proponens imprimis ipsum diuina fuisse gratia in primo exortu adornatum, & quidem rationabiliter. Nam cū Dei perfecta sint opera, & corporalibus rebus in prima earum productione indiderit Deus naturales cuiq; perfectiones, ut primum hominem completa corporis formauit figura, & in ætate integra, an putandus est animā rationalem neglexisse, eamq; destituisse ornamento suo gratuito, neq; exornasse gratia, per quā & rectè operaretur, & aduersarij astutias, calliditatesq; propelleret? Certè qui omnia in sapientia fecit, hominem dotauit largo suæ gratiæ charismate, decorauitq; splendore spiritualium munerum, ut utraq; ex parte mirificè donatus, & cumulatissimis Dei beneficijs locupletatus emitesceret. Deinde subiungit Damascenus, quod Deus fecit ex ipso primo masculo fœminam, illi secundum ipsum auxiliatricem, per eam propagationem, quæ post transgressionē, esset generis ex successione conseruatio. Quo quidem in loco uidetur sentire ex literæ contextu, quod si perstitisset Adam in rectitudine naturæ suæ, quam conditus accepit, Deoq; obtemperasset: humanum genus nō fuisset multiplicandum lege propagationis naturalis, per nuptiarum copulam, qua nunc hominum posteriorum ex prioribus adinuicem continuatur successio: sed alia quadam ratione, nobis quidem incognita, Dei autem immensam sapientiam nequaquam latente. Nempe cum Euam dicat hic author factam ipsi Adæ auxiliatricem, per propagationē quæ post transgressionem esset futura: aperte insinuat ex oppositio, quod si non fuisset futura transgressio, non esset Eua auxiliatrix ipsi Adæ secundum hujusmodi propagationem. At si quis insurgat: Cur igitur Deus antè transgressionem benedicens primis parentibus dedit præceptū? Crescite, & multiplicamini, & replete terram? Cur etiam Adam, connubij atq; matrimonij tum ad officium instituti indiuiduam societatem explicans, dixit: Relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit uxori suæ? Hanc quidem obiectionem discutit & diluit author quarti lib. cap. 25. ubi de uirginitate pertractat, dicens: At dicent fortè, Quid igitur hoc uult, Masculus & fœmina? quid hoc, Crescite & multiplicamini? Ad quod dicemus, quod hoc, Crescite & multiplicamini, non omnino multiplicationem per nuptialem consociationem significat. Poterat enim Deus hoc genus & alio multiplicare modo, si mandatum usq; in finem seruassent intemeratum. Sed sciens Deus, præscientia sua omnia sciens priusquam fiant, quòd futuri essent transgressores, & morte condemnandi: anticipans fecit masculum & fœminam, & augeri & multiplicari præcepit. hæc Damascenus. Quod si quibusdam minuris animalibus id præstitit Deus, ut sibi è foliis natos & suauibus herbis ore legant, si apes melliferæ expertes concubitus, educunt uirgineos fœtus: non potuisset idem præstitisse primis parentibus, si perstitissent in suæ naturæ integritate quam primum acceperūt? Verūm de hac inquisitione, amplior & latior habetur sermo in annotatis decimæoctauæ propositionis 6. lib. Ricardi de Trinitate. At uerò postea describens author exercitiū & opus primi parentis ante

prolapsio-

prolapsionem, dicit in litera, quod anima cum angelis diuersabatur in diuinæ operibus intelligẽtiæ, talibusq; enutritus. Cuius quidem dicti hæc est sententia, quod homo in paradiso positus, secundum animã conuersabatur cũ angelis, in operibus diuinæ intelligentiæ: quæ assidua contẽplatione meditabatur, & animo perspiciebat. Nempe eorũ operũ quæ à diuina sapientia per intelligẽtiam (ut superius secundo huius libri capite dictum est) condita sunt, iugi speculatione: tanquã alimonia spirituali tunc homo nutriebatur, sicut etiam undecimo huius libri cap. pertractatum est. Et hanc planè sententiam insinuat antiqua traductio, ita hunc locũ explicans: Spiritualiter aũt cõciuis angelorũ, operarius diuinarum meditationum, & per eas enutritus. Assignat item subinde rationabilem causam, quare dandum erat homini præceptum à Deo, cuius obseruatione, consequeretur æternam fœlicitatem, & stabilitionem in bono. Quia enim homo liberæ potestatis erat conditus, debuit per boni operis exercitium ad immortalitatis stabilitatem peruenire: ne uideretur gratis tantum assecutus bonum, atq; immeritò, & præmium sine pugna obtinuisse. Quocirca congruum fuit, ei præceptum dari de obedientia in suum conditorem & Dominũ seruanda: quandoquidem primum iustitiæ munus, quod subiecti superioribus debẽt, est eorum iussis obtemperare. Et tale quidem præceptum erat illi dandum, quod obseruaret homo, non propter utilitatem aut commoditatem, ex rei præceptæ obseruatione prouenientem (quemadmodum si pomum uetitum ex hypothesi fuisset uenenosum, inductus fuisset ad illud euitandum potius, ne incideret ex pernicie uenenì in aliquod uitæ discrimen, quàm habita ratione aut consideratione tcuerentiæ, & honoris ipsius præcipientis) sed quod ut iussum fuerat exequeretur, propter solam præcipientis authoritatem & reuerentiam. Huiusmodi autem fuit præceptum ipsi Adæ datum. Nam bonũ & delectabile erat pomum uetitum, ex cuius manducatione per naturam cibi sumpti non impendebat exitium manducanti, ut tota ratio & præcipua abstinẽdi ab illo, esset promptitudo obediẽdi et obsequẽdi illi, qui idipsum quod de se indifferens erat, quin potius alliciebat ad sui sumptionẽ, prohibuerat manducari. Verùm de hoc, in undecimo capite huius, latior habitus est sermo. Dicit insuper paulo pòst author, hominem in principio suæ constitutionis factum medium Dei & materiæ: & inter illa duo tanquã, & meditullio collocatum. Siquidẽ supra hominẽ constitutus fuit Deus, ut unum extremũ, per electionẽ ab homine sequendũ. Infra hominem uero, materia corporalisq; delectano, ut alterum extremũ, et itidẽ propositum, ad quod libertate sua decumbere posset. Homo uerò, per uoluntatis suæ libertatẽ in horum duorum extremorum medio constitutus fuit, ut utrã uellet partem sequeretur: an uidelicet Dei per obedientiam, & tunc diuinam demum sortem consequeretur: an materiæ illecebras per inobedientiã, obsequens corpori, & suæ indulgẽs cupiditati, & tunc materiæ conditiones in pœnam experiretur. At uerò quia primus parens deletro Deo ad materiam declinauit, & sensuum oblectamenta, propriæq; uoluntatis expletionem: id circo imperfectiones materiæ, mutabilitatem, carnis in spiritũ rebellionẽ, procliuitatẽ ad uoluptatũ corporearũ blanditmẽta, rectéq; operandi molestiam & difficultatẽ incurrit, experrusq; est etiã inuitus, eius tyranni iugum difficile, cui se sponte submisit. Quod si mandatum sibi datum obseruasset, post liberationẽ (inquit litera) naturalis habitudinis ad entia unitus Deo, suscepisset tandẽ indemutabilem in bono firmitatem, & habitum boni prorsus indimobilem. Sanè homo in suæ naturæ synceritate integritateq; constitutus, naturalem quandã habuit habitudinẽ ad entia ista corporea, quod illorũ indigeret ministerio ad uitam transigendã, ut cibo & potu. Sin autem debitã Deo seruasset obedientiam, fuisset tandem liberatus non intercedente morte ab ista narurali colligãtia & cõnexione ad hæc inferiora, & demũ translatus ad æternæ fœlicitatis consortiũ: ubi Deo prorsus unitus, non sustinuisset indigentiam cibi & potus, nec horum eguisset sustentaculo. Sicut & post resurrectionem sancti non utentur (etsi corporei) nutrimento sensibili, sed inebriabuntur ab ubertate domus Dei, & torrente uoluptatis eius potabũtur: eritq; uita eorum, spirituali alimonia, unsione scilicet diuinitatis, perpetuò duratura, qua sine fastidio satiabuntur in æternum. Nunc uero quia per præuaricationem, ad materiæ partes & sortem homo decubuit, quæcunque suggerit carnalis amor, propensius amplectitur, auidius ad mundi delicias aspirat, & eos prosequitur odio qui uoluptaria uitæ huius sibi prouiderint, tanquam illud esset ad suorum quæ prosequi studet uoluptariorum uitæ direptionem, & distractionem. Enimuero id sibi proprium habet cupiditas effrenis & immoderata, quod cum suum ipsius & peculiare, priuatumq; expetat bonum, ægro animo fert illius boni quicquam etiam ab alio possideri, existimans illius participationem in plures diffusam. esse proprij boni quoquo modo diminutionẽ, quodq; plus illius haberet, si soius eo potiretur: nunc uerò tanto se minus obtinere, quanto in plures distractum est & discerptum tale bonum. Itaq; qui uoluptatem illecebrosam sibi præter rationem comparare studet, eos odio persequitur, qui etiam sibi ipsis uoluptatem prouidere laborauerunt: quia persuasum habet, ea ratione eam quam expetit uoluptatem diripi & distrahi, cum in plures distribuitur: & id sibi uoluptatis subtrahi putat, quod alijs uidet impartitum. quemadmodum tanto minus panis & uini habet quisq; eorum quibus fit utriusq; dispartitio, quanto plures sunt, quibus illa distribuuntur. Perfecta uero charitas, naturam habet prorsus cupiditati contrariam. Nempe cum non quærat quæ sua sunt, neq; æmuletur: nõ dolet bona sua in plures esse dispersa, quinimmo idipsum solidè gaudet, & enititur studiosè ad bonorum suorũ in alios diffusionem. Sunt enim bona illa spiritualia eiusce conditionis, quod quantũcunq; dispergantur in alios, manent tamen in unoquoq; integra, & indiminuta;

diminuta,& plerunq; ex illorum in reliquos multiplicatione,maius accipiũt & cumulatius in singulis incrementũ.Neq; mirere oppositas omnino cupiditatis & charitatis has esse,& alias pleraſque conditiones.Nam charitas,ex Deo est:cupiditas autem,ex materia.Hæc autem duo,Deus inquam & materia,constituta sunt paulo antè extrema opposita.Verùm hanc literę particulam iam explicatam,scilicet,Et intrepidè persequens eos odio qui fibrịpsis illa prouiderint ad illorum direptionem,clarius explicare uidetur alia traductio hoc modo:Inuitantia quidem à diuortio earum (scilicet uoluptatum)facilè contempsit.Neq; sibi ipsi solum primus parens inflixit per diuini præcepti transgressionem,huiusmodi pronitatem ad materiam,uerumetiam desiderium ad eam, ex salutis nostræ inimico transtulit(ut habet hic litera)ad genus suum,suos posteros,suosq; contribules.Namq; si pater aliquo laborat incurabili morbo,frequenter usuuenit & filium eodem affligi genere morbi,transfuso hæreditaria quadam successione & contagio in prolem.Haud aliter primus humani generis parens,sua transgressione prolapsus in desiderium ad materiam,carnalesq; affectus,huiusmodi pronitatem ad corpus,carnaliaq; desideria traduxit,transtulitq; in totam sui generis posteritatem.Proinde in omnibus(ut scriptura testatur)sensus & cogitatio hominis ab adolescentia sunt prona ad malum.Sentiuntq; omnes aliam legem in membris,repugnantem legi mentis,& carnem concupiscentem aduersus spiritum:quia radixamara, fructum quoq; profert amaricatum,& fons salsuginosus sale respersos effundit riuos.Atqui huiusmodi desideriũ ad materiam consequitur præuaricationem primi parenris:quæ quidem,dæmone per serpentem instillante suum uirus,eodemq; suadente & authore,est perpetrata:quare liquidò constat,huiusmodi propensionem & procliuitatem ad corporeas uoluptates,ex inimico nostræ salutis primariam traxisse originem.Non enim à Deo infusa est homini,cum ipse duntaxat bonorum sit author:& à fonte dulci,profluere nõ possit aqua amara,neq; à bona radice fructus amaricatus.Insu per iubet ipse Deus,hanc inclinationem ad concupiscentias frenari,coerceri & compesci.Subter te(inquit)erit appetitus tuus,& tu dominaberis illius.Et qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam.Quo igitur pacto ipsam indidisset homini,& inspirasset,quam tantopere damnauit,monuitq; cohibendam?

IOANNIS DAMASCENI DE ORTHODOXA FIDE LIBER TERTIVS.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, καὶ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς πρόνοιας, καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κεφ. Α.

DE DIVINA DISPENSATIONE,cura ad nos,& nostra salute. Cap.I.

Αὐτὴ δὲ οὖν τῇ προσβολῇ τῶν ἀρχικάκων δαιμόνων διαφθαρεὶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῆς μὲν ἐντολῆς τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν ἀμελήσας, καὶ γυμνωθεὶς τῆς πρὸς αὐτὸν, καὶ τῶν θείων ἀπολαύσεων ἀπορριφεὶς παραδείσου, καὶ σκεπασθεὶς τῇ τοῦ μοχθηροῦ βίου πραχύτητι, (ὥσπερ γὰρ τὰ φύλλα τῆς συκῆς) καὶ περιβληθεὶς τὴν νέκρωσιν, ἤτοι τὴν θνητότητα, καὶ πραχύτητα τῆς σαρκός, (ὥσπερ δὲ ἡ τῶν νεκρῶν σθρμάτων ἀμφίασις) καὶ τοῦ παραδείσου τῆς τῶν θείων ἀπολαυσίας γεγονὼς ἀλλότριος, καὶ θανάτῳ κατάκριτος, καὶ φθορᾷ ὑποχείριος, ὃ παρῆλθε συμπαθὴς, ὁ δὲ εἶδε λύσις, καὶ ὁ τοῦ εἶδε χαρισάμενος· ἀλλὰ πολλοῖς πρότερον παιδαγωγήσας, καὶ διὰ προφητῶν καλέσας, σείσῃ καὶ τρόμῳ, ὕδατος καταπλυσμῷ, καὶ πανὸς τοῦ γένους μικρᾶς δεῖν πανωλεθρίᾳ, συγχύσει καὶ διαιρέσει τῶν γλωσσῶν, ἀγγέλων ὑπεξουσίᾳ, πόλεων ἐμπρησμῷ, τυπικαῖς διαφανείαις, πολέμοις, νίκαις, ἥτταις, σημείοις καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, νόμῳ,

Ac igitur percussione principis malorum dęmonis deceptum hominem, & conditoris sui præceptum non obseruantem, & nudatum gratia, & fiducia ad Deum destitutum, & indutum asperitate, flagitiosæ uitæ (hoc enim folia ficus) & circundatum mortalitate, crassitieq; carnis (hoc sanè demortuarum pellium circundatio) & à paradiso, iusto Dei iudicio extorrem factum,& morte condemnatum,& corruptioni subditum, non despexit miserator Deus, qui esse dedit,& bene esse largitus est. Sed multis prius ut pædagogus instruxit, & ad conuersionem uocauit suspirio,tremore,diluuio aquæ, & totius generis paulo minus uniuersa deletione,confusione & diuisione linguarũ,angelorum præsidentia,ciuitatũ incẽdio,diuinis in uarijs formis apparitionibus, prælijs, uictorijs, trophæis, signis,prodigijs,et uarijs uirtutibus,lege et prophetis.

προφήτας, δι' ὧν τὸ ἀπολλύμενον ἴῃ, ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσις, πολυχρόνιον χιλιάσας, καὶ καταδουλωσαμένης τὸν ἄνθρωπον, καὶ πᾶν ἔθνος καὶ πάσαν ἰδιοσυγκρασίαν ἔθους βίᾳ, καὶ ἁπλῶς τὸ ἐκ τοῦ εἶναι τὸ ἀνθρώπου ἐκπανοῦ. ἐπεσπᾶτο δ' ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, ὥσπερ τι θηρίον ἄγριον, καὶ ἀνήμερον, τὸν ἀνθρώπινον λυμαινόμενος βίον. ἔδει δὴ τὸν λυτροῦσθαι μέλοντα ἀναμάρτητον εἶναι, καὶ μὴ τοῦ θανάτου εἶναι τῆς ἁμαρτίας ὑπόδικον. ἔπρεπε δὲ νοερωθῆναι, καὶ ἀνακαινισθῆναι τὴν φύσιν, καὶ ὀργὴν παλαιογεγονέναι, καὶ διδαχθῆναι, ἀρετῆς ὁδὸν, ἡ μὲν φθορᾶς ἀπάγουσαν, πρὸς δὲ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον προκαλοῦσαν. τέλος, τὸ μέγα πρὸς αὐτὸν, ἡ φιλανθρωπίας ἐπέκτασις ἱλάσκονται πάλιν, καὶ ὀργὴν διάσκελος γίνεται. καὶ ἐπεσπᾶτο διότητος ἐλπίδι ὁ ἐχθρὸς διελαύνειν τὸν ἄνθρωπον, ζάρκος προβλήματι διελαύνεται, καὶ λάπτεται ἅμα τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ σοφὸν, τὸ δίκαιόν τε, καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ. τὸ μὲν ἀγαθὸν, ὅτι τὸ παρ' ἴδιοις πλάσματος τὴν ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἐπανορθώσεως ἐπ' αὐτοῖς πεσόντι, καὶ χεῖρα ὄρεξε. τὸ δίκαιον, ὅτι ἀνθρώπῳ ἡττηθέντος, οὐχ ἑτέρῳ ποιεῖ νικῆσαι τὸν τύραννον, δι' ἧς βίᾳ ἥρπαζε τὸν θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὃν πάλαι εἶχε τῆς ἁμαρτίας κατάλυτας ὁ θάνατος, ἐδόκει ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, νικηθέντι πάλιν πεποίηκεν, καὶ τοῦ ὁμοίου τὸ ὅμοιον ἀνεσώσατο· ὅπερ ἄπορον ἦν. τὸ δὲ σοφὸν, ὅτι εὗρε τὸ ἀπόρου λύσιν δυσπρεπεστάτην. διὰ δυάδος γὰρ τὸ θεοῦ, καὶ πατρὸς, ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ ὁμοούσιος τοῦ πατρὶ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁ πρωταίνιος, ὁ ἄναρχος, ὁ ἐν ἀρχῇ ὤν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα ὤν, καὶ θεὸς ὤν, ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, κλίνας οὐρανοὺς κατέβητε, τοπικὸν τὸ ἀπερίγραπτον αὐτοῦ ὑπὸ ἀπερινόητος ταπεινώσας, συγκατάβασιν ἄφραστόν τε καὶ ἀκατάληπτον (ἴσως γὰρ ἀγγέλοις ἡ κατάβασις) καὶ θεὸς ὢν τέλειος, ἄνθρωπος τέλειος γίνεται. καὶ ἵνα τελειώσῃ τὸ πάντων καινῶν καινότατον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, δι' ὃ ἡ ἄπαις θεοῦ ἐμφανίζει δύναμις. τί γὰρ μεῖζον τοῦ

prophetis. Per quæ quod docebatur, erat peccati destructio, latè effusi, & in seruitutem adigentis hominem, & omnem prauitatis speciem accumulantis in uita: & ad bene esse, hominis reuersio. Quoniam per peccatum, mors intrauit in mundum, tanquam fera quædam agrestis & immanis, humanam depopulans uitam. Verùm eum qui redempturus erat, oportebat prorsus esse peccantiæ immunem, & per peccatum non esse morti obnoxium. Oportebat etiam & solidari & innouari naturam, & opere ut præsente præceptore formari, & edoceri uirtutis uiam à corruptione abducentem, & ad uitam introducentem æternam. Et finis circa ipsum, magnum patefacit clementiæ pelagus. Nam ipse opifex, conditor & Dominus, pro suo plasmate plasmationem susceptit, opere præceptor effectus est.

Et quia spe diuinitatis, inimicus seduxerat hominem, carnis prætextu decipitur. Et demonstratur simul, & bonitas, & sapientia, & iustitia, & potentia Dei. Bonitas quidem, quoniam non despexit proprij plasmatis, facturæque propriæ infirmitatem, sed miseratus ipsam cadentem, ei manum porrexit. Iustitia: quia homine uicto, non alio quàm homine, fecit uinci tyrannum. Neque uiolentia, à morte diripuit hominem, sed quem olim per peccatum in seruitutem redegerat mors, hunc bonus & iustus, rursus effecit uictorem, & simile simili reparauit, quod opus erat. Sapientia: quia rei admodum dubiæ ac difficilis inuenit solutionem, quàm decentissimam. Nam bona uoluntate patris, unigenitus filius, & uerbum Dei & Deus, qui est in sinu Dei & patris, consubstantialis patri & spiritui sancto, ante sæcula, sine principio, qui in principio est, & apud Deum & patrem est, & Deus est, in forma Dei existens, inclinauit cœlos, & descendit: hoc est, inhumiliabilem eius altitudinem, inhumiliatè humiliauit, & descendit cum seruis suis, descensu ineffabili & incomprehensibili: hoc enim ostendit descensio. & perfectus Deus existēs, homo perfectus fit. Et hoc impletur opus, quod omnium nouorum maximè nouum est, & quod solum nouū sub sole: per quod infinita Dei apparuit uirtus. quid enim maius, quàm

χρίσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον; καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου. καὶ μέτοχος θεοῦ τοῦ ἀνθρώπου χρηματίζει, ὁ μόνος φιλάνθρωπος, οὐκ ἐκ θελήματος, οὐκ ἐπιθυμίας, οὐ σωματικῆς αὐξήσεως, οὐ γαμήσεως φύσεως, οὐ τῆς αὐτοῦ μήτρας τοῦ παρθένου συλλήψεως, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς πρώτης τοῦ Ἀδὰμ χρίσεως. καὶ γίνεται ὑπήκοος τῷ πατρί, τῷ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι τὴν ἡμετέραν παρακολουθήσας, καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν ὑπακοῆς γενόμενος, ἧς ἄκρος ὢν ἔστι σωτηρίας τυχεῖν.

Deum fieri hominem? Et uerbum caro ſine mutatione factum eſt ex ſpiritu ſancto, & Maria, ſancta ſemper uirgine & deipara: & mediator Dei & hominum iudex conſtitutus, ſolus miſericors & amator hominum Deus, non ex uoluntate, aut concupiſcentia, aut contactu uiri, aut generatione uoluptuaria, in illibato utero uirginis cõceptus, ſed ex ſpiritu ſancto, & prima Adæ creatione. Et factus eſt obediens patri, ea quæ ſecundũ nos & ex nobis aſſumptione noſtram inobedientiam ſanans, & exemplar nobis obedientiæ factus, ſine qua poſſibile non eſt aſſequi ſalutem.

COMMENTARIVS.

IN ſuperioris libri calce declaratus eſt multiplex morbus humani generis, quem incidit ex ſeductione dæmonis & præuaricatione primorum parentum. Hic uerò liber ſalutarem exprimit medicinam, exhibitam à Deo tam pernicioſo & latè ſerpenti morbo, per incarnationis myſterium & paſſionis Chriſti acerbitatem. Sed antequam proponat antidotum à cœlo nobis oblatum, pateſacit author grauia incommoda, humani generis lapſum conſequentia, potiſſimum ſeruitutem peccati, & mortalitatem, moriendiq; neceſſitatem. Quorum prius (inquit) deſignatum eſt per folia ficus: poſterius uero, per demortuarum pellium circundationem, ut literæ ſententia ſit. Folia ficus quæ conſuerunt ſibi Adam & Eua, cum poſt tranſgreſſionem cognouiſſent ſe eſſe nudos, & feciſſent ſibi perizomata, ut tertium Geneſeos caput meminit, ſignificabant hominem per lapſum in inobedientiam, eſſe indutum aſperitate flagitioſæ uitæ, & ſubditum iugo peccati. Et demortuarum pellium circundatio primis parentibus facta, cum fecit Deus Adæ & uxori eius expellentis à paradiſo terreſtri tunicas pelliceas, & induit eos: deſignauit hominem mortalitate indutum, & mole carnis propenſæ ad malum, tardæ & infirmæ ad bonum, rebellantisq; ſpiritui, cum prius quidem carnis haberet ſubſtantiam, ſed alacriter ſpiritui obſequentis, & promptè obedientis. Porro hæc magna miſeratio dei, qua non deſpexit hominem tantis circundatum malis, & non ualentem propria uirtute ſe ab illis eximere: parabolico ſermone & uelamento nobis inſinuatur in euangelio, per hominem illum qui de Hieruſalem deſcendit in Hiericho, & incidit in latrones. Sanè is homo ſecundum myſticam & latentem ſententiam erat primus parens, qui de integritate & perfectione ſuæ conditionis (quæ erat ut Dei uiſio) decidit in mutabilitatem, inſtabilitatem, & imperfectionem per peccatum. Hiericho enim, lunà interpretaturi & Hieruſalem, uiſio pacis. Incidit q; in latrones qui eum deſpoliauerunt, & plagis impoſitis, abierunt ſemiuiuo relicto, quia in dæmonis incidit poteſtatem, qui nudauit eum gratia & ueſte immortalitatis: uulnerauit inſuper animam eius ignorãtia, pronitate ad malum, affectuq; mundi, & ſemiuiuũ reliquit, quod agnitionem Dei & pœnitudinis locum illi non penitus abſtulit. Hunc ſacerdos & leuita ſauciũ, & miſeris affectum modis uidentes, præterierunt: quia nec ueteris legis ritus, ſacrificia, & ſacerdotium, neq; Moſes, Aaron, aut quiſpiam patriarcharum, prophetarum, uel antiquorum patrum, potuit uulnerato homini efficaciter mederi. Samaritanus uerò illac tranſiens, & miſericordia motus, impendit illi ſubſidium, alligauit uulnera eius, infundens uinum & oleum: quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus hominum cuſtos (Samaritanus enim cuſtos interpretatur) per diſpenſationem carnis in hunc mundum ueniens, ſalutiferam noſtris uulneribus attulit medicinam, ſacramentorum efficacem gratiam contulit, miſericordiæ dulcedinem nobis infudit, ac intra ſtabulum, id eſt, ſinum & ſepta eccleſiæ reductos, ad integram ſanitatem reuocauit. Sed obijcier quiſpiam, non eſſe differendam medicinam, ut graui adhibeatur & letifero morbo: quin potius acceleranda, ne ex dilatione ægrotus incurrat grauius diſcrimẽ, & mortis periculum. Cum igitur adeò noxius fuerit morbus ille, quo totum laborauit genus humanum, ut extremam illi perniciem & exitium inferret, non fuit differenda medicina ſpiritualis, ſed paulo poſt lapſum mittendus Dei filius, qui per carnis aſſumptionẽ perditum hominem redimeret. Sed reſpondendum eſt, nunquam medicinam magni ponderis & momenti cuiquam adhiberi ægroto, niſi ante fuerit præparatus & diſpoſitus per purgatorias potiones, aut noxiorum humorũ expulſiuas, ad illius poſtremæ & omnium præcipuæ medelæ ſumptionem. Alioqui efficax non eſſet, neq; operatoria illa medicina, quæ datur, crudis adhuc humoribus & indigeſtis totum corpus occupantibus. Ita ſanè ſi protinus poſt lapſum fuiſſet exhibitũ mundo diuinæ incarnationis myſterium, nemo illud propter ſublimitatẽ & altitudinem rei capere potuiſſet, quòd non fuiſſent prædiſpoſiti hominũ animi ad illius comprehenſionẽ. Proinde Deus, noſtræ infirmitatis nõ ignarus, uoluit prius per prophetarũ oracula

uelamenta

uelamenta figurarum,& promissiones cœlitus factas præparari mentes humanas ad expectationem tanti beneficij,& demum dispositis hominibus & longe antè præmonitis hoc tãtum munus cœlo demittere ab alto,ne repentina illa luce effulgente desuper, obtunderentur oculi nostri: & immensitate claritatis diuinæ,eorũ acies perstringerentur. Proinde & in legis naturæ decursu & Mosaicæ,uaria dedit contra humanum morbũ remedia,nunc sacrificia & expiationes,nunc circũcisionem,& cętera id genus spiritualia medicamenta,quibus homines interim à morbi contracti molestia liberarentur,si modò non recusarent huiusmodi antidota recipere. Nullo enim tempore post lapsum,destituit Deus hominem necessarijs ad salutẽ remedijs:sed diuersis temporibus diuersa constituit, pro suæ immensæ sapientiæ ratione. Idcirco scitè dicit Damascenus in litera, quod Deus multis prius,ut pædagogus,instruxit hominẽ.Siquidem pædagogus,pueriq; ductor seueritate disciplinæ coercet illum a uicijs,ad bonumq; inflectit: eundem etiam terrore ac minis porius absterret ab inhonesto,quàm suauitate adhortationis.Sic Deus per totũ ueteris testamenti decursum,nunc horrenda punitione malorum,nunc legis Mosaicæ in clangore strepituq; tubarũ datæ durissimo iugo,genus humanum à uicijs deterruit,ad uirtutemq; induxit. Cũ autem uenit plenitudo temporis,& misit Deus filiũ suum in hunc mundum,tunc dulcedine paterni amoris & lenitate legis euangelicæ,ad bonũ allecti sunt & prouocan homines.Idipsum & Paulus insinuat tertio ad Galatas cap. dicens:Itaq; lex,pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur:at ubi uenit fides,iam non sumus sub pædagogo.Omnes enim filij Dei estis per fidem, quæ est in Christo Iesu. Quod autem oportuerit eum, qui genus humanum erat redempturus,esse prorsus peccantiq; immunem,sicut attestatur hic litera:hinc liquidò constat,quoniam dignè satisfacere pro peccato non potest,qui id in se habet malum,pro quo diluendo satisfactionem parat. Qui enim fiet,ut is Deum ritè placauerit,qui eius est hostis, & signa gerit inimicitiarum cũ Deo? Peccatum autem,maximè Deo est inuisum. Adhæc, qui reum criminis seruum Domino suo iure infenso uult reconciliare,non debet illius mali in se speciem gerere,quo ille Dominus superior & maioris authoritatis grauiter est læsus,ne & illi meritò obiraſcatur, & repudiet eius preces. Cum enim qui displicet(ut ait beatus Gregorius)ad intercedendum mittitur,irati animus ad deteriora prouocatur.Atqui redemptor humani generis reconciliaturus erat hominem Deo, prius admodum ob peccatum offensũ. Vt igitur grata foret & idonea reconciliatio, debuit ipse reconciliator expers esse peccati,& nequaquam per peccatum esse subiectus morti,necessitatiq; moriendi.Et talis profectò erat Dominus noster,in quem mors(quę per peccatum intrauit in mundum)nullum habuit dominium,ius & authoritatem,sed sponte seipsum morti tradidit,ut nos spiritu mortuos uiuificaret,pertulitq; mortem indebitam pro sua benignitate,ut nos a debita morte, cùm corporis,ne esset perpetua,tum animæ liberarer.Proinde finis(ut habet litera)id est exitus ipsius rei propositæ,quo in nouissimis diebus terminata est uetustas temporum antiquorũ,circa ipsum hominem,magnum patefacit clementiæ diuinæ pelagus.In eo siquidem fine & termino, Deus humanam assumpsit carnem ad redemptionem nostram:ostenditq; circa ipsum hominem, suæ misericordiæ incomprehensibilem magnitudinem,quando ipse rerum omnium creator et gubernator, pro reparando homine susceptit nostram substantiam, & factus est præceptor noster, non modò uerbo,sed & opere.Cœpit enim Iesus facere & docere,cum uitam duxit in terris,eximia uirtutum omnium exempla eminentissimè complecteutem.Per eundem,inutile uas & confractum humanæ massæ,solidatũ est & innouatum,redintegrata natura nostra & reparata.Ignis per eum in terram missus & succensus,quo excoctum est in nobis quicquid prius erat terrenum & imbecille, & cœlestis uirtus animis nostris indita.Cæterum hanc literæ portiunculam iam declaratam, uidelicet,& finis circa ipsum magnum patefacit clementiæ pelagus:alia translatio, clarius, nescio si ad græcum exemplar adeò cõformiter,sic exprimit:Et breuiter magna benignitatis abyssus nota fit. Et quoniam hostis noster antiquus promissione uana & pollicitatione excellentissimæ, eminentissimæq; rei, scilicet diuinitatis,facta parentibus nostris,eos decepit,ut humilitas superbiam retũderet,& oppositio ad morbum modo induceretur nobis salus,utq; fallax hostis(quemadmodum par erat)inopinato caperetur laqueo per infimum & abiectissimũ in homine,scilicet carnẽ,eiusq; prætextum deceptus est.Nempe sacratissima Christi caro diuinitatem in ea latitantem obnelans, fuit ut esca occultans hamum.Quam quidem escam piscis uolens deglutire, ab hamo clanculum latente captus detinetur.Sic satanas immaculatam Christi carnem ad mortem sua suggestione deduxit,sperans & eo se gauisurum spolio.Verùm à diuinitate in ea delitescente prostratus est,& collectam anteacto tempore prædã humani generis merito amisit.Sic leuiathan (ut ait Iob cap.40.) hamo captus est,& armilla diuinitatis perforata eius maxilla,uomuit omnes quos ante insatiabili ingluuie tanquam suos absorbuerat.Porrò in hoc opere redemptionis humanæ Deus suæ sapientiæ magnitudinem eo ipso demonstrauit,quia rei admodum dubiæ & difficilis (ut inquit litera)inuenit solutionem quàm decentissimam.Sanè res admodum dubia & difficilis fuit,quis nam esset redempturus genus humanum.Non enim id potuit præstare nudus homo,& qui solam haberet humanam naturam,tametsi deberet: quia erat peccato obnoxius, & debitor Deo pro suo peculiari & proprio peccato:quare minimè idoneus habitus est ad satisfaciendum Deo pro peccatis aliorum,cum & ipse in se haberet,quod diuinæ maiestati displiceret,neque minus indigeret reconciliari quàm cæteri. Omnes enim peccauerunt (ut ait beatus Paulus) et egent gloria Dei.

Neq; id redemptionis humanæ munus debuit præstare Deus, etsi posset: nam is non offenderat. Consentaneum autem est æquitati, eum qui offenderit satisfacere offenso, & eundem emendare iniuriam qui intulit non quidem secundum individuum & singulare suppositum, sed naturæ cõmunionem & affinitatem. Huiusce autem dubiæ rei inuenta est quàm decentissima solutio, quod secundum diuinæ sapientiæ ordinationem, redempturus humanum genus esset Deus & homo, peccati prorsus immunis. Quia enim Deus satisfacere potuit, ut qui sit omniporens & immensus: & quatenus homo, debuit satisfacere. Et hac uia huiusmodi controuersiam nodum & scrupulum diremit diuina sapientia. Si autem insistas, angelum fuisse potius mittendum, ut expleret humanæ redemptionis officium, protinus tibi obuiat diuinæ sapientiæ ratio, quæ rectissimè disponit omnia, exigitq; ut satisfaciat is qui debet illam præstare satisfactionem & possit. Neutrum autem illorum congruit angelico spiritui. Non enim debuit pro homine satisfacere, quia non habet naturæ consortium cum eo qui peccauerat: neq; ex parentum nostrorum transgressione, traductum est in angelos peccatum, aut obligatio ad pœnam. Neq; itidem potuit huiusmodi satisfactionem condignam Deo exhibere, quia non maiorem habet angelus in se dignitatem quàm tota humana natura, quæ auersa à Deo debuit reduci per aliquid illi præponderans, dignius, & natura perfectius, quàm sit tota generis humani propago. Condigna enim satisfactio exigit, ut æquum aut amplius reddatur ei qui læsus est, quàm fuerit idipsum quod in irrogatione iniuriæ fuerat ablatum. Quocirca si etiam animo concipias, angelicum spiritum assumere posse naturam humanam in unitatẽ personæ (quamuis id secundum diuinæ sanctionis leges fieri non ualeat unquam) is etsi fortè deberet satisfacere pro hominibus, à quibus secundum carnem duxisset originem, non tamen id dignè præstare posset, quod non tantundem Deo reddere ualeret in satisfactionem, quãtum est ablatum ei ab homine. Nam cum culpa primorum parentum quoquo pacto rationẽ habeat infinitatis, attendendo conditionẽ eius qui offensus est, sola infinitæ dignitatis persona, utpote diuina, potuit Deo repẽdere dignũ satisfactionis obsequium. Quod si iterum obiectes, Christũ ut hominem omnino fuisse peccantiæ immunẽ: nam (ut ait propheta) peccatũ non fecit, neq; inuentus est dolus in ore eius: & proinde eum non debuisse sansfacere pro homine, cuius præuaricatione reus non astringebatur. Fatemur ingenuè, Dominum nostrum Iesum Christũ pro seipso nihil satisfactionis debuisse, ut in quo nulla fuerit contra Deum offensa: uerùm quia naturæ nostræ communicationẽ suscepit, & ex corrupta uiciataq; Adæ massa, sine tamen corruptione & uicio, carnẽ sumpsit, ratione huius affinitatis cognationisq; cũ hominibus, consp irationisq; in origine carnis cum eis, congruum fuit, ut quia caro & frater noster est, etiam redemptionẽ nostram & salutem operaretur, fieretq; nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Idcirco prius dictum putetur, Christum ut hominẽ debuisse pro nobis satisfacere, non quidẽ debito obligationis necessariæ, aut astrictionis (non enim ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ magnã misericordiã suã saluos nos fecit. Et Deus qui diues est in misericordia, propter nimiã charitatẽ suam qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati: ut scribit Apostolus ad Ephesios 2. cap.) sed debito congruitatis & decentiæ: quia decentissimum erat, perditum hominẽ reparari per hominem, & naturæ restaurationem fieri per similem ei, à quo fuerat inducta ipsius ruina & lapsus. Si deniq; quærere pergas, quare potius Deus humanam quàm angelicã assumpsit naturam: cum & in hac præcesserat grauis ruina, quæ per huiusmodi assumptionem fuisset reparanda. Id sanè diuinæ dignationis est, quod nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: quæ tamen miseratio in homines, non est à ratione congruentiæ & maioris decentiæ aliena, quia scilicet homo ea magis indigebat quàm angelus, utriusq; naturam attendendo: tum quia minus indignus erat: tum deniq; quia magis ei prodesse poterat quod filius Dei naturam suam assumeret, magis quidem indigebat homo quàm angelus, quia totus lapsus erat: minus indignus erat, quia per alium corruerat. Deniq; plus ei proderat, quia adhuc in malo obstinatus nõ erat. Huic accedit, quod assumptio naturæ humanæ amplius spectat ad totius uniuersi perfectionem, quàm angelicæ: Quia enim homo compositus est ex natura corporali & spirituali, & quodã modo communicat & conuenit cum omni creatura, ut superius dictum est: idcirco cum humana natura assumitur & deificatur, quodam modo omnis natura creata, in ea exaltatur et euehitur, dũ in suo simili deitati unitur. Postremum congruum fuit & decens, potius humanam quàm angelicam assumpsi à Deo naturam, propter diuinorum operũ excellentem cõsummationem, quæ quidẽ facta est in humani generis assumptione, cum ultimum coniunctum est primo. Ibi enim est perfecta consummatio: sicut apertè liquet in circulo, qui est perfectissima figurarũ, & ad idem pũctum regreditur à quo incepit. Deus autem creaturarum omnium principium est, & causa effectrix: homo uero, finis & ultimum totius uniuersi, quod postremus omnium conditus sit. At uerò in angelicæ naturæ à Deo assumptione, non ita eluceret totius naturæ uniuersi exaltatio & superhonoratio, quod angelus nõ habeat hoc pacto cũ omni alia natura cõmercium & conspirationẽ. Non etiã ita fieret diuinorũ operũ consummatio per coniunctionẽ principij ad finẽ, qitia angelus minime finis est & ultimum eorum quæ à Deo condita sunt. Quod si non usqueadeò decuit angelicam naturam assumi à miseratrice Dei bonitate, multo minus congruum fuit inferiorem aliquã homine naturam, ut brutam, aut uegetatricem, aut inanimam, assumi à Deo, quandoquidẽ angelus ob intellectus & uoluntatis, spiritualisq; naturæ dotes conformior est Deo, quàm sint naturæ

rationis

rationis aut uitæ expertes,& natus effici per gratiam deiformis. Quæ enim utilitas foret rebus illis solum corporalibus,si à Deo assumerentur:cum neq; in ipsis peccatum esse possit, quod sit expiandum:neq; ratio,uoluntas,aut alia quæuis potentia,per quam ualeat aut cognitione aut amore eleuari ad deiformitatem & diuinam quandam conformitatem,quare superuacanea & nullius omnino fructus poneretur huiusmodi assumptio. Nihil autem sine usu aut ociosum,in diuinæ sapientiæ operibus prodire potest. Adhæc,ex huiusmodi unione naturæ corporalis solũ, cum Deo non consurgeret superexaltatio ipsius uniuersi,quodammodo glorificati in suo simili per illum nexum,cum creatura omnino corporalis non sit uinculum omnis creaturæ. Postremùm neq; dinorum operũ consummatio elucerer in huiusmodi unione diuinitatis cum natura prorsus corporali,cum hæc non sit ultimum & extremum inter opera diuina. Et reuera talis unio qua asinus (absit irreuerentia dicto)fieret Deus uel aliquod aliud brutum,potius dedeceret diuinam potentiam & sapientiam,quàm commendaret. Illa uerò coniunctio & connexio,qua homo fit Deus,in nullo præiudicat nec potentiæ,nec sapientiæ,nec bonitati diuinæ,cum homo oatus sit effici deiformis. Quocirca cum de hac ineffabili & superimmensa diuinæ incarnationis dignatione habetur sermo,ad cognoscendam & colendam ueritatem,sit ille sobrius,modestus,& eruditionem sapiens,non absurdus,temerarius,impius & præceps. Non proponantur futiles, & ueræ religioni dissonæ hypotheses, neq; admittãtur,quibus plerique petunt Deum aut lapidis assumere oaturam, aut bruti aliq; admitti sibi postulant,quod assumat Deus naturam peccato aut ignorantiæ obnoxiam,& similia id genus,contra diuinæ ordinationis leges,& omnem religionis pietatem. Planè hic sermo ut cancer serpit,sonat irreligiosæ mentis impietatem, & pias offendit aures,quæ castis assuetæ uerbis horrescunt audientes huiusmodi stultas & sine disciplina quæstiones, quas beatissimus Paulus deuitandas monet,quia generant lites. Si enim de omni uerbo ocioso sumus reddituri rationem corã districto tribunali iudicis,quanto magis de uerbo irreligioso & impio, quod blasphemiæ proximum est. Nunquam sanè de Deo & diuinis operibus nisi cum ueneratione & reuerentia loquendum est, & potissimum de hoc admirando diuinæ dispensationis mysterio, quod omnem transcendit humanæ pariter & angelicæ mentis captum, quod nulla potest lingua satis explicare,nulla mens comprehendere. Ex supradictis exploretur euasit, quam naturam congruum fuerit à Deo assumi, ad complendum redemptionis humanæ mysterium. Sed superest dissoluenda inquisitio,cur potius unigenitus Dei filius (ut ait litera) humanam sibi carnem unluit,quàm aliarum hypostaseon quæuis,ut aut pater aut spiritus sanctus? Adhibenda est responsio,neq; id quidem præter diuinæ sapientiæ rationem factum, sed maximè fuisse decens & coogruum,ut qui filius Dei erat ab æterno,à patre scilicet ante secula genitus, etiam filius hominis esset in seculo,ex substantia matris in tempore natus. Et hoc pacto per incarnationem non mutaretur denominatio,aut noua induceretur appellatio cuiusuis personæ diuinæ: quod sanè cum nominum confusione accidisset,si aut pater aut spiritus sanctus,propter dispensationem carnis, filij nomen sibi uendicasset. Hoc certè comprobat Augustinus, dicens: Non pater carnem assumpsit, neque spiritus sanctus,sed filius tantum,ut qui erat in diuinitate Dei filius, ipse fieret in homine homiois filius: ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Rursum qoi filius Dei uerbum est patris,sic ab ipso prodit & proficiscitur, ut pater se manifestet, & explicet per ipsum, sicut mens se exprimit per suum uerbum. Quemadmodum igitur ad intentionis manifestationem, uerbum intelligibile & intimum menti, copulatur uoci sensibili & annectitur: sic ad diuinitatis, mentisq; paternæ reuelationem,uerbum patris congruum fuit uniri carni. Hinc filius se hunc in mundum uenisse crebro contestatus est, ut nomen patris manifestaret hominibus,& eius uoluotatem atq; mandatum mundo annunciaret. Ad hæc, beneficium incarnationis ad hoc ordinatum est à Deo,& indultum hominibus,ut simus filij Dei. At posterius debet reduci ad perfectionem,per id quod est prius in eodem genere. Cõgruum itaq; fuit ut filij Dei efficeremur per eum,qui est filius Dei naturalis. Id ipsum comprobat beatus Augustinus, dicens: Vt homo ex Deo nasceretur,primo ex ipso natus est Deus. Oportuit enim ut per eum efficeremor filij adoptiui, qui est filius Dei naturalis. Insuper congruentissimum fuit, mediastimum inter creaturas locum sortitum, per mediam in supersancta trinitate personam reparari, ut decenter medio medium responderet. Ast homo in meditullio creaturarum est collocatus, spiritualem supra se,& corporalem infra se creaturam constitutam sortitus,ut in libro præcedente,capite secundo,item & duodecimo dictum est, inter quas duas ut utriusq; medium interiectus est. Ergo par fuit & æquum,per mediam trinitatis personam ipsum reparari. Præterà, quid decentius quàm per eum reparari naturã lapsam,per quem fuerat conditaenónne consentaneũ est ratiooi, per eum dẽ reparationem fieri,& primam formationẽ? At per filium Dei fuerat homo conditus, quia omnia per ipsum facta suot. Igitur per eundẽ fuit reparandus,& pristinæ restituendus dignitati,abiectaq; peccati corruptela redintegrãdus. Denicq; ex annotatis duodecimæ propositioni 6.lib. Ricardi de Trinitate,hæc etiã patescũt. Porrò in hac suscipiẽda dispẽsatione carnis,unigenitus Dei filius inhumiliabilem suam altitudinem inhumiliatẽ (ut inquit litera) humiliauit. Siquidẽ altitudo diuinitatis,secundũ substantiam & maiestatem suam inhumiliabilis est,quia summa & superimmensa,neq; aliquo pacto diminui, extenuari,aut exinaniri io se & secundũ se potest,sicut nec exaltari.

Secundum commercium autem & annexionem ad alterum, humiliata dicitur ipsa deitatis sublimitas, quia coniuncta est & unita humanæ substantiæ, plurimo interuallo & improportionali graduum interstitio ab ea distanti, & longè inferiore loco cõstitutæ. Perinde atq; si imperatoriam gerens dignitatem, uxorem ducat filiam plebeij cuiuspiam & infimæ sortis, non propterea maiestatis imperatoriæ quicquam deperdit illam, tamen submittit ad ducendam consortem thori, humili & obscuro loco natam, eamq; dignitatẽ suam inhumaniter humiliat, & supremè semper constitutam inclinat. Neq; quicquam indignitatis aut imperfectionis ille cõtrahit ex huiusmodi connubio, sed plurimum splendoris adiicit uxori, quam ignobili genere natam euehit ad imperatorium fastigium. Ita neq; diuina natura quicquam sustinet detrimenti & imminutionis, quod humanæ naturæ longè subsidenti sit unita, sed hanc potius superexaltat ultra suam sortem, ad summæ diuinitatis consortium. Si enim anima rationalis coalescentiã habens cum corpore, nihil propterea natiuæ deperdit dignitatis, sed corpus ipsum dignius reddit, uiuificatq;, & ut propriam sedem inhabitat: Si rursum solaris radius ad hæc ima porrectus, non deijcitur à suæ perfectionis gradu, quod fluminibus & aquis irradiet, à quibus uapores sustollens sursum reducit: quis, nisi mentis inops, putauerit, diuinæ naturæ sublimitatem aliquid diminutionis subire posse, quod inferiori carni coniuncta, eam ad altam & humanæ naturæ metas excedentem extollit unionem? Denim per hoc incarnationis sacramentum descendisse dicitur Dei filius de cœlo, ut de seipso sæpius in Euangelio contestatur, non quia cœlos dimisit, & in terram tunc primùm uenit, cum cœlum & terram, & ante susceptionem carnis, & deinceps semper, diuinitate sua impleuerit: sed quia nouo existendi modo, utpote per dispensationẽ carnis, præsentẽ se huic mundo exhibuit, cum in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus, quo quidem modo prius non se terris obtulerat.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ΣΥΛΛΗΨΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ. ΜΒ.

DE MODO CONCEPTIONIS DEI uerbi, & diuina eius incarnatione. Cap. II.

Ἄγγελος γὰρ κυρίου ἀπεστάλη πρὸς τὴν ἁγίαν παρθένον, ἐκ φυλῆς Δαυὶδ οὔσης καὶ πατριᾶς. προσδόκιμον γάρ, ὡς ἐξ ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν. ἐξ ἧς φυλῆς, ἐδόκει πρὸς σκηνὴν τῷ θυσιαστηρίου, ὡς ὁ θεῖος ἔφη ἀπόστολος· πρὸς ὃ ὑστερον ἐβραῖος ἀκριβὴς γενόμενος. ἣν οὖν δυσχωλιζόμενος ἔλεγε, Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. ἡ δὲ διαταραχθεῖσα ἐπὶ τῷ λόγῳ. Μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ κυρίῳ. καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. οὕτω καὶ τὸν Ἰησοῦν σωτῆρα Ἱερουσαλὴμ λέγουσι. Ἡ δὲ διαπορήσασα, πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; πάλιν φησὶ πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν· ἰδοὺ ἡ δούλη κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Μετὰ οὖν τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας θεοτόκου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος, καὶ δεόντως αὐτῷ, καὶ δυνάμει συνεπελάβετο τοῦ λόγου διὸ καὶ πρόσεστιν ἀκριβῶς καὶ ἀδιαλείπτως τῷ λόγῳ θεότητος ἡ σὰρξ, ἅμα δὲ καὶ ἐφυψώθη πάλιν. καὶ τότε ἐπεσκίασεν ἐπ' αὐτῷ ἡ τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τοῦ πατρὶ ὁμοούσιος, οἱονεὶ θεὸς ἀπορος. καὶ συνετέκτηνε ἑαυτῷ ἐν τῷ ἁγνῷ καὶ καθαρωτάτῳ καὶ παναμώμῳ αἵματι τῆς ἁγίας θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐξ αὐτῆς καθ' ὑπόστασιν σάρκα ἔμψυχον, λογικὴν καὶ νοεράν, τέλειον ἄνθρωπον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶσαν, ἀληθῆ καὶ οὐ φαντασιώδη, ἀλλ' ἀληθῶς καὶ ἀναμαρτήτως καὶ ἀφθόρως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀπαραλλάκτως ἡμῖν κατὰ πάντα τὰ ἰδιώματα τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκτὸς ἁμαρτίας μόνης.

Angelus enim missus est ad sanctã uirginem ex tribu Dauid progenitam: nam manifestum est, quod ex tribu Iuda ortus est Dominus noster, in qua nullus attinebat altari, ut & diuinus inquit Apostolus: de quo posterius discutiemus diligentius. cui annuncians, dixit: Aue gratia plena, dominus tecum. Hæc autem in sermone turbata est, & ait angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Dominum, & paries filium, & uocabis nomẽ eius Iesum: ipse enim saluabit populum suum à peccatis eorum: unde Iesus saluator interpretatur. Illa autem interrogante, Quomodo fiet istud, quoniam uirum nõ cognosco? rursus dixit illi angelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi: ideoq; & quod exte nascetur sanctum, uocabitur filius Dei. Hæc autem ad illũ: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum uerbum tuum. Post igitur consensum sanctæ Virginis, spiritus sanctus superuenit in eam, iuxta sermonem Domini, quem dixerat angelus, instruens ipsam, & uirtutẽ diuinitatis uerbi susceptiuam præbuit, simul autem & generatiuam. Et tunc obumbrauit ei, Dei altissimi, in sua subsistens hypostasi, sapientia & uirtus, filius Dei, patri consubstantialis, uelut diuinum semen. Et construxit sibijpsi ex castis & purissi-

βαρωτάτων αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ τε λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ σπερματικῶς, ἀλλὰ δημιουργικῶς, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ τοῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζομένην τοῦ σώματος, ἀλλ' ὑφ' ἓν τελειωθέντος. αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, χρηματίσας τῇ σαρκὶ ὑπόστασις. οὐ γὰρ προϋποστάσῃ καθ' ἑαυτὴν σαρκὶ ἑνώθη ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ συλλήψει τῇ ἁγίᾳ παρθένου, ἀποδεχόμενος ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἐκ τῶν ἁγνῶν καὶ ἀσπάρτων αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ὑπεστήσατο, ἀπαρχὴν προσλαβόμενος τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος, αὐτὸς ὁ λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ ὑπόστασις. ὥστε ἅμα σὰρξ, ἅμα θεοῦ λόγου σὰρξ, ἅμα σὰρξ ἔμψυχος, λογική τε καὶ νοερά. διὸ καὶ ἄνθρωπον ἀχρειωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. ὥσπερ γὰρ φύσει τέλειος θεὸς, γέγονε φύσει τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, οὐ τραπεὶς τῇ φύσει, οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ τῇ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ληφθείσῃ λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένῃ σαρκὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι λαχούσῃ, γνωθεὶς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως καὶ ἀναλοιώτως καὶ ἀδιαιρέτως, μὴ μεταβαλὼν τὴν ἰδιότητος αὐτοῦ φύσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν, μήτε μὴν τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰς τὴν φύσιν τοῦ αὐτοῦ θεότητος, οὐδὲ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, καὶ ἧς πεποιήκε βιτο ἀνθρωπίνης φύσεως μίαν φύσιν ἀπεργάσας σωθέντος.

rissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali & intellectuali, primitias nostræ consperſionis, non cum semine, sed conditorio opere per spiritũ sanctum: nõ paulatim per additamenta, expleta figura, sed uno contextu absoluta. Ipsum autem Dei uerbum, carni suppositum, hypostasisq; est. Non enim ei quę secundum seipsam ante subsisteret, suppositumq; esset, unitus est Deus uerbũ, sed sanctæ inhabitans uirginis uterum, incircumscriptæ in sua hypostasi, ~~suppositione~~, subsistentia, ~~persona~~, ex castis iemper uirginis sanguinibus, carnem animatam anima rationali & intellectuali sustentauit, primitias assumens humanę consperſionis ac massæ, ipsum uerbum carni factum hypostasis. Quare simul caro, & Dei uerbi animata caro, rationalis & intellectiua. Quamobrem non hominem deificatum dicimus, sed Deum humanatum. Nam qui est natura perfectus Deus, factus est perfectus homo, idem ipse non natura mutatus, neq; dispensationem carnis secundum phantasiã monstrans, sed ex semper sancta Virgine sumptæ rationaliter, & intellectualiter animatæ carni in seipso esse assecutæ unitus est secundum hypostasin, inconfuse, inalterabiliter, & indiuise. Non transmutans suũ ipsius deitatis naturam in carnis substantiam, neq; certè carnis suæ substantiam in suæ deitatis naturam. Neq; ex diuina suiipsius natura, & ea quam assumpsit humana natura, unam naturam perficit compositam.

COMMENTARIVS.

INcarnationis filij Dei modum & seriem hoc loco depromit Damascenus, secũdum ueridicam sancti Lucæ Euangelistæ narrationem, primo sui euangelij capite eandem altissimi huius sacramenti ueritatem recẽsentis. Proponit autem in primis, sacrosanctam uirginem Mariam (in qua completum est hoc diuinum mysterium) esse progenitam ex domo Dauid, quod & catholica in eius præconium cõcinit ecclesia, & manifesta ratio conuincit. Enimuero necesse est matrem ex ea esse tribu progenitam, ex qua eius filius illi consubstantialis, & ex ea totã sumens carnis substantiam, exortus est. Atqui Dominus noster Iesus Christus, ex tribu Dauid sumpsit carnis originem, ut in principio descriptionis genealogiæ eiusdem dicit Matthęus: Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Et beatus Paulus ad Romanos 1. cap. de Christo loquens: Qui factus est ei (inquit) ex semine Dauid secundum carnem. Igitur & sacratissima eius mater, ex qua ueram sumpsit & totam carnis substantiam, ex eadem tribu est oriunda. Cæterũ hic annotare non fuerit inutile, præsentem literam (quia in plerisq; libris uaria est) hoc modo legẽdam esse: Nam manifestum est quod ex tribu Iuda ortus est Dominus noster, in qua nullus attinebat altari. Siquidem Apostolus ad Hebræos cap. septimo (ex quo quidem loco hic citatur eius testimonium) hoc pacto inquit: In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim, quod ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moses locutus est. Adde quod uetustior translatio hoc in loco sic habet: Ex quo patet, quod ex Iuda natus est nobis Dominus, ex qua tribu nemo altario præsto fuit, sicut dicebat diuus Apostolus. Vnde liquidò constat, hanc authoris esse sententiã. At uerò Domini nostri & semper sanctæ matris eius genealogia, diffusius in decimo quinto cap. quarti libri (ut & hic pollicetur) pertractabitur. Porrò si cui fuerit animus, lectionem incarnationis Dominicæ, ut à Luca describitur, & hic narratur explica-

explicatiuam,altius intelligere, legat expositores illius euangelicæ literæ,& præsertim beatum Bernardum in eo luculento & præclaro Opere,quod composuit in explanationem supradicti Euangelij. Neq; enim consilium nobis fuit hic repetere, quæ abundè & diuinè à sanctis patribus explicata sunt. Itaque reliquam authoris sententiam elucidare curemus. Post consensum (inquit) sanctæ uirginis,spiritus sanctus superuenit in eam,non quidem ut copiosiore eam gratia cumularet,aut amplioribus diuinorum charismatum dotibus locupletaret,cum antè ab angelo salutata sit esse plena gratia,pleno autem & superefluenti,quo pacto quicquam nouum adijciens:sed ut uirtutem diuini uerbi susceptiuam ei præberet,pariter & uim generatiuam,fœcunditatemq; supernaturalem sine uiri consortio concipiendi. Vtrunque siquidem longè supra naturæ uires erat,& quod Dei uerbum uerumq; Deum in purissimo uteri sui thalamo susciperet,& quod filium ex uera sui corporis substantia formatum,expers thori conciperet. Sed cum ambo cœlestia dona, spiritus sanctus aduenies ei attulerit,rectè superuenisse in eam dicitur, ob nouos suæ immensæ uirtutis effectus,quos in ea tunc operatus est. Deinde uirtus altissimi (inquit litera) scilicet filius Dei, qui à beato Paulo dicitur Dei uirtus & sapientia,obumbrauit eidem uelut diuinum semē. Quod postremum ea ratione adiectum putatur,quia quemadmodum uirtus hominis seminaria,ad propagationem naturali lege complendam adminiculum præstat, efformandiq; fœtus suggerit uirtutem & materiam:ita in hoc admirabili & ineffabili conceptu uirginali supra omnem naturæ legem peracto, filius Dei candidissimæ uirgini uim effigiandi sibi sacratissimi corporis ex eiusdem sacrosanctæ matris suæ substantia præbuit,quin immo corpus purissimum suæ maiestati diuina uirtute condidit,ædificauitq; sapientia illa æterna sibi domum,& excidit columnas septem. Itaq; rectè ipsa filij uirtus & sapientia, ut diuinum semen, in proportione quadam hic nuncupatur. Quid autem designatur per obumbrationem uirtutis altissimi in gloriosa uirgine,& potissimum quid obumbrationis nomine insinuatur,latius hic differendi non importunus aut impertinens uidetur locus. Sanè umbra nonnihil habet in se proprietatis,perfectionem sonans, scilicet protectionem à feruore & æstu,refrigeriumq; à uehementiore solis ardore. Secundum quam conditionem sæpenumero nomen umbræ ad Deo digna exprimenda applicatur, ut Canticorum secundo capite:Sub umbra illius quem desideraueram sedi,& fructus eius dulcis gutturi meo. Et Psal. 16.Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Rursum Threnorum quarto capite:Spiritus oris nostri Christus,captus est in peccatis nostris, cui diximus, in umbra tua uiuemus in gentibus. Secundum quam umbræ rationem, plerique arbitrantur uirtutem altissimi,& spiritum sanctum obumbrasse Deo dicatæ uirgini, quemadmodum ait Beda in loci illius euangelici expositione. Quia(inquit)spiritus sanctus cor illius cum impleuit, ab omni æstu concupiscentiæ carnalis temperauit,emundauit à desiderijs temporalibus,ac donis cœlestibus mentem illius consecrauit simul & corpus. Verùm hæc uerba Bedæ (eius pace) designare uidentur,ante aduentum spiritus sancti in uirginem,in ipso conceptionis filij Dei momento,fuisse in ea æstum carnalis concupiscentiæ, postea temperatum per inumbrationem sancti spiritus.fuisse itidem in ea,desideria temporalia ante conceptum filij Dei, à quibus obumbrante spiritu sancto,in ipso conceptionis Christi articulo fuerit emundata. Si quis enim nullos carnalis concupiscentiæ unquam senserit æstus,aut nulla habuerit prius secularia desideria, quomodo rectè & uerè dicetur ab illis temperatus, & ab his emundatus? cum temperatio præsupponat uehementiorem æstum præexistentem, & emundatio præteritam sordem. Atqui nequaquam admittendum est,unquam in sacratissima uirgine uel ullum fuisse carnalis concupiscentiæ seruorem,ut in qua nullus unquam fuerit fomes peccati, neque stimulus ad malum:quandoquidem expers omnino fuit originalis culpæ,in suæ substistentiæ & conceptionis exordio, ex qua somitis aculei,& libidinum incendia potissimum in nobis pullulant & surgunt. Quis item rectè fatebitur,in tam sancta uirgine secularia desideria unquam habuisse locum? quæ ab æterno prærordinata fuit & prælecta, ut fieret mater Dei, & cœlestibus semper accensa desiderijs, suam cum Apostolo conuersationem in cœlis habuit. Certè immaculata eius puritas & intemerata conceptio,non patiuntur nos aliquam labis notam inferre aut inurere tam candidæ uirgini, in qua nunquam pestifer afflatus serpentis & uirulenta propaginis contagio, sedem & locum obtinuit. Neque illis quoquo pacto assentiendum est, qui astruunt, In semper sancta uirgine fomitem quidem peccati fuisse,sed extinctum prorsus & sopitum,atq; aded repressum per abundantiorem sanctificationis gratiã,ut nunquam ille exierit in illicitum motũ carnis cõtra spiritum,aut susciterit rebellionẽ uiriũ inferiorum in superiores. Nam si fomitẽ peccati in Deo sacrata uirgine ullo modo fuisse contendant,aut remissum,aut languidum,aut suppressum: quomodo non cogentur consequenter admittere,labem culpæ originalis in eadem aliquando fuisse uirgine, quam quidem culpam ipse fomes consequitur? Nunquam enim ramus & fructus, sine radice deprehendi queat:& si in fructu uenenum est,à stipite enascitur. At sacrosanctam uirginem primæuæ culpæ & ab origine contractæ contagio,in ipso conceptu fuisse contaminatam, non modo ecclesiæ catholicæ determinationi & pietati fidei est contrarium,sed & sacris literis ac scripturis: quæ sicut Christi carnem sacratissimam eximunt ab omni luce peccati cuiusuis generis,ita & sanctam uirginis atque Dei matris carnem,cum eadem sit Christi & dignissimæ parentis suæ caro. Verùm hoc ipsum

ampliori

ampliori indigeret discussione atque agitatione, nisi ea præsenti loco minus uideretur apta & cõgruens. Idcirco in præsentiarum de hac controuersia supersedendo, eamq; in alium locum opportuniorem reseruando, aliam nunc conabimur obumbrationis spiritus sancti in sacrosancta Virgine rationem ex sanctorum patrum sententia afferre. Habet sanè præter supradictam conditionem umbra corporalis quandam in se luminis imminutionem & deficientiam, ut non tam clarum & splendidum sit lumen in umbra sicut extra umbram, sed factum remissius atq; languidius ex umbræ permixtione & offuscatione. Atqui lux diuinitatis immensa, in suæ claritatis splẽdore eximio manens, nõ potuisset à sancta Virgine capi, aut facilè percipi, ob immensitatem suæ fulgoris. quomodo enim finitus & contractus oculus, infinitam cõprehendet lucem? Itaq; spiritus sanctus obumbrationem fecit In beata uirgine, & ita obtendit umbraculum suæ uirtutis, ut temperatam & ad mediocritatem quandam reductam diuinitatis lucem, ipsa in sacro filij Dei conceptu capere posset. Quemadmodum qui illustre solis iubar fixa oculorum acie contueri non possunt, quod nimia illius claritate perstringantur, hebetentur & offundantur oculi, obtendunt manum, soli & oculis interiectam, cuius umbraculo & interiectione ad temperiem reductum solis lumẽ, subeat sine offendiculo & læsione oculos ipsorum. Huic planè sententiæ accedit beatus Bernardus, in sermone tertio de Ascensione Domini, dicens: Et quia discipuli carnales erant, & Deus spiritus est, nec bene conuenit spiritui & carni, umbra corporis sui temperauit se eis, ut obiecta uiuificæ carnis uiderent uerbum in carne, solem in nube, lumen in testa, cereum in laterna. Vnde & uirtus altissimi obumbrauit Virgini, ne nimio splẽdore perstricta, diuinitatis fulgur etiã singularis aquilæ oculare non posset. Idem quoq; in prædicta solennitatis sermone quinto, eandem repetit sententiam, dicens: Vnde & uirgini spiritus legitur obumbrasse, ne uehemẽtiori reuerberata splendore, ad candidissimam illam lucem, purissimumq; fulgorẽ diuinitatis, etiam illius aquilæ acies posset hebetari. Possunt & aliæ conuenientes huiusce diuinæ obumbrationis explicationes ex sacris autoribus colligi, ad quas studiosius inquirendas, hæc tantilla legentium animos excitent, & prouocent ardentius. Sed ad intermissam literæ explanationem ex hac digressione reuertamur. Paulo post autor in litera, sacratissimam Domini nostri carnem, animam rationali animatam, uocat nostræ conspersionis, massæq; primitias, quia specie eadem est cum ea carne quam in principio Deus condidit in Adam, cum formauit hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Neq; solum eiusdem cum ea naturæ, sed & ex illa, desumpta secundum materiam, atq; traducta, quemadmodum in calce præcedentis capitis dictum est, quod Dominus noster conceptus est de spiritu sancto, & prima Adæ creatione. Non enim abhorruit diuina bonitas, ex nostræ substantiæ massa carnem sibi aptare atq; assumere: sicut neq; dedignatus est Dominus seruos fugitiuos uisitare, & à seruitute in libertatem uindicare: neq; rex, posita occultataq; regia maiestate, milites transfugas à tyranni potestate (cui ultro se submiserant) eripere. Ipse profectò pater est benignus, qui filios contumaces & exilio damnatos, nõ modò reduxit in pristinam hæreditatem, sed insuper eos honorauit, & donauit adoptione filiorum Dei. Ipse itidem uerus medicus ægrotos summa inuisit humanitate, quibus ut pristinam instauraret salutem, infirmitates eorum in se trãstulit. Aestum, frigora, plagas, famem, sitim, fatigationem, & cætera humanæ sortis incommoda perpessus est, ut dira peccatorum nostrorum uulnera curaret. Cumq; Deus sit omnis gloriæ, bonitatis, & suffi cientiæ plenissimus, seipsum exinaniuit, naturæ nostræ ueritatem assumpsit, factus homo, ut hominem superexaltaret, & ad Dei reueheret consortium. Et quod his amplius est, nobis æternam meritis damnationem & mortem, salutem & uitam teddere uenit. Ipse à nobis grauiter offensus, eos qui offenderant suam maiestatem, redempturus inuisit. Et pro illatis & iniurijs, inobedientia, contemptu & transgressione, bona innumera, redemptionem, saluationem, reparationem & reconciliationem rependit. Demùm sedentes in tenebris & umbra mortis, & tetro sathanæ carcere claustros, exemit ab ergastulo, & cœlestis regni conscripsit hæredes. Quis hanc tantã Dei miserationem, benignitatem, dignationẽ & charitatem, satis poterit admirari, aut dignis prosequi gratiarũ actionibus? Quis hæc animo pio secum reuoluens, non excitabitur in laudem Dei, & præconium tantæ suæ beneficentiæ? Quis denique considerans, quod filius Dei se nobis redimendis totum exhibuit, quod de nostro sumpsit, ut suum nobis comunicaret (sumpsit enim à nobis humanam formam, per quam Deo pro nobis satisfaceret, ut suæ diuinitatis nos tribueret esse participes) non se totum exhibebit Deo, ut acceptum beneficium aliquanta saltem uicissitudine compenset? Legimus quidem de beato Augustino, quod post susceptum à sancto Ambrosio sacræ regenerationis signaculum & lauacrum, non satiabatur dulcedine, cõsiderare altitudinẽ consilij diuini super salutem generis humani; quia mens eius illã meditando, patiebatur extasim & raptũ in diuinum amorem, absorbentẽ eius animũ in profunditate tanti mysterij: quod etsi inscrutabile sit, tanta tamen diuinę dignationis & cõdescensionis benignitate refertũ est, ut sola eius meditatio attentior, pias mentes reddat in Deum mirificè affectas. Secundò sacratissimam Domini nostri carnem author in litera primitias uocat, ob dignitatem & excellẽtiam illius singularem, quod inter omnes homines primum uendicat locum perfectionis & præstantię, quod templum sit & tabernaculum in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neq; enim ex humana cõspersione & massa unquam tam sancta & digna formata est caro, cui uniretur filius Dei: neq; alia deinceps formanda expectatur. Tertia denique ratio eiusdem dicti potest afferri ex obseruatione ueteris legis,

In qua

in qua primitiæ frugum,olei & & uini ex diuino iussu offerebantur Domino.quæ quidem particulatim desumptę erant,ex multis eiusdem generis,optimè tamen omnium & purissimè,quæ pro cæteris illius generis in oblationem Deo dignabantur.Ita planè sanctissima Christi caro,ex humani generis massa est peculiariter desumpta,optima quidem & mundissima inter cæteras, & destinata à Deo ut offerretur in sacrificium pro nobis omnibus. Idcirco propter assimilationem & conuenientiam cum primitijs ueteris legis,ipsa non absonè,neq; incongruè nuncupatur primitiæ nostræ consperſionis . Et quemadmodum ipsa singularis est,& insigniter alijs superemiuens , ita & eiusdem sacrosanctæ carnis efformatio & compositio in superſanctæ Virginis utero, mirabilis, insueta,& supra solitam naturæ legem facta est.Vnde tria præcipua hoc loco certo ordine Damascenus annotat,quæ ineffabilem filij Dei conceptum in primis admirabilem reddunt, & cæteris conceptibus longo interuallo dignioremPrimùm, quod huiusmodi sacratissimus conceptus factus est non uiri consortio,more aliarum naturalium propagationum,sed spiritus sancti uirtute, quod & ab Esaia prænunciatum fuerat,cum uirginem prædixit concepturam filium,cap.7. Et insolita,nouaq; uirgæ Aaronicæ germinatione præsignatum,Numeri cap.17. Secundum, quod sacrosanctum Christi corpus non sensim per dierum curricula figuratum est in utero uirginis,& effigiatum,perinde atq; in nostra ipsorum generatione masculi corpus quadraginta dierum spacio dicitur formari in utero materno,& quadragesimo primo die secundum figuram & membrorum distinctionem compleri. Sed uno (ut ita dixerim) eodemq; momento,sacratissimæ uirginis consensum protinus sequente,sanctum Christi corpus omnino completum fuit,absolutum,& lineamentis corporeis,figuraq; membrorum omniquaq; cõsummatum. Quod & Hieremias prædixerat 31.cap.cum ait:Nouum creauit Dominus super terram, mulier circundabit uirum. quod gloſa ibidem exponit de conceptione filij Dei,per fœminam, uirginem Mariam intelligens, quæ circundabit gremio uteri uirum,à conceptu,& ipso conceptus momento.de quo propheta: Ecce uir oriens nomen eius,quia (inquit) iuxta incrementa ætatis , per uagitus & infantiam proficere uidebitur sapientia & ætate, sed perfectus uir in uentre fœmineo solitis mensibus continebitur. Et in ipso quidem materno utero,molis & quantitatis corporis atq; membrorum Domini nostri fuit per dierum interualla accrementum,sicut & post natiuitatem,ut primum minora essent, deinde per nutrimenn accessionem fierent paulatim maiora.Ipsa tamen membrorum integra secundum figuram & distinctionem formatio,fuit in ipso primo conceptus sacri momento (ut hic rectè sentit Damascenus)omnino completa,uirtute spiritus sancti huius operis effectrice. Deniq; tertium quod in conceptione filij Dei supra naturæ morem & legem emicuit, est, quod non fuit prius sacratissima Christi caro animæ rationali coniuncta, per se subsistens, & in propria hypostasi,antequam deitati uniretur,& post aliquot horarum aut dierum interstitia, unita illis diuinitas:sed simul anima carni unita,& simul utriq;(licet ineffabiliter)natura diuina,in una suarũ personarum,scilicet filio Dei,ut ne uno quidem momento carnis figuratio,aut animæ cum ea unio, præcesserit assumptionem eius à Dei filio: & uerissimè dicatur sacrosancta Dei mater concepisse Dei filium,non hominem solum,ut impius oblatrauit Nestorius. Neque id quidem diuina tacuit scriptura,cum dicat Esaias cap. 7. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel,quod interpretatur nobiscum Deus,& proinde deitatem cum humanitate designat. At eiusmodi obsecro nomen uocabitur Emanuel? eius profectò filij, quem uirgo concipiet . Concipiet itaq; uirgo Deum,secundum Esaiæ uaticinium,nobiscum per carnem habitaturum.Et Lucas cap. primo:Ecce concipies in utero,& paries filium,hic erit magnus,& filius altissimi uocabitur. Quis erit quæso ô candidissima uirgo,qui secundum cœlestis paranymphi,salutiferiq; præconis nuncium erit magnus, & filius altissimi?Is planè, quem tu ipsa castissimis concipies uisceribus,& paries:Ergo altissimi filium etiam concepisti. Qui autem id fiat, nisi in sanctissimi uteri tui thalamo filius Dei simul unitus fuerit carni,eamq; assumpserit in ipso conceptus momento ? Deniq; cum sanctissimã uirgo,cœlesti prole oppignorata,fœcundataq; diuino fœtu,officiosè uisitaret sanctam illam matronam Elizabeth,post diuturnam sterilitatẽ iam præclarã sobole grauidam , & humiliter eam salutaret,illa spiritu sancto repleta exclamauit inter cætera : Et unde mihi hoc, ut ueniat mater Domini mei ad me?ubi filium beatæ uirginis suum professa est Dominum,non habita ratione carnis assumptæ,quia illa secundum se considerata nullam præstitit habitudinem,& occasionem præbuit dominij ad Elizabeth:sed duntaxat ratione diuinitatis, quàm reuelante diuino spiritu cognouit hypostaticè carni unitam.Erat igitur sacratissima uirgo secundum ipsius Elizabeth testimonium & præconium,mater Dei.Illud autem , ueritatis locum habere non posset , si prius in utero uirginis fuisset anima unita corpori Christi , formatusq; perfectus homo,& per se subsistens in sua hypostasi,& deinde diuinitas illis post temporum interualla superaddita.Est igitur sentiendum,& inconcussè confitendum,simul esse factam unionem animæ Christi cum corpore,& diuinitatis filij Dei cum utraq; partium substantialium hominem constituentium,anima inquam & corpore.Quod & beatus Gregorius hisce uerbis attestatur: Angelo nunciante,& spiritu sancto superueniente,mox uerbum in utero,mox intra uterum uerbum caro. Ex quo tertiò statim consequitur,ut colligit autor,quod non hominem deificatum in Christi incarnatione dicere debemus,sed Deum humanatum.Diceretur quidem homo deificatus, si prius homo per se subsistisset,non unitus Deo,& postea deitati in unitatem personæ coniunctus fuisset, quod minimè in

assumptione

assumptione carnis à Deo factum fuisse, modò dictum est. Sed Deus humanatus, homoq; factus est, quia prius homini unitus non erat, & postea eidem fine aliqua sui mutatione cõiunctus, cum scilicet uerbum caro factum est, ut Ioannes ait. Vbi nomine carnis non intelligitur solum corpus, ut plerunq; alijs in locis, sed per synecdochen totus homo ex corpore & anima coalitus, ut & in illo Psalm. 62. loco: Exaudi Deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet, & compluribus alijs scripturæ locis. Quemadmodum similiter nomine animæ sæpenumero in sacra scriptura totus significatur homo. Vt cum dicuntur octo animæ saluatæ fuisse in arca Noe, & septuaginta animæ cum Iacob Aegyptum intrasse. non enim corporibus exutæ animæ, aut arcam saluatricem, aut Aegyptum subierunt, ingressæq; sunt. Verùm nonnulli hæretici synceram incarnationis filij Dei ueritatem nequaquam capientes, astruere conati sunt, Dei filium non ueram assumpsisse carnem humanam, sed duntaxat phantasticam & apparentem: quod quidem inter Manichæorũ deliramenta uirium numeratur. Horum autem impietatem hoc loco confutat Damascenus. nec nõ & eorum qui dixerunt, Dei filium solam assumpsisse carnem sine anima: diuinitatem uerò, animæ rationalis in corpore functam esse officio. Demùm & illorum, qui in Christo animam quidem uegetatricem & sensitiuam admiserunt, rationalem uerò & intellectiuam inficiati sunt, loco eius diuinitatem corpori coniunctam fuisse satis putantes. Ex quorum omnium assertionibus consequens esset, Christum non nerè hominem fuisse, sed solum secundum phantasiam: ipsum itidem non habuisse partes omnes ad integram hominis constitutionem necessarias, cum diffiniatur homo esse animal rationale ex corpore & anima rationali, intellectiuaq; consistens: quod utriq; non fierer, si destitutus fuisset Christus animæ rationalis officio. Insuper illud hæreticorum commentum, toti scripturæ sacræ, & in primis ipsius Christi actionibus ueris omnino repugnat. Idcirco minimè recipiendum, sed cum impijs suis authoribus repudiandum est. Demùm in ipsa Domini incarnatione, non facta est alterutrius naturarum in alteram transmutatio, neq; ex duabus unius tertiæ compositio. Quemadmodum cum accidens adijcitur substantiæ ab ipsa sustentandum, neq; substantia in accidens mutatur, neq; accidens in substantiam, neq; ex utroq; una tertia conflatur natura, sed manet utraq; natura in sua integritate, una alteri unita. Si quis itidem tunicam induat, & corpori circumponat amictum, neq; corpus induentis in tunicæ transferrur naturam, neq; tunica in corpus, neq; ex induente & tunica componitur alia natura, sed manet eorum utrumq; in sua natura perfectum, unum tamen alteri coniunctum. Sic neq; deitas Christi in humanitatem conuersa est, neq; ediuerso, neq; ex ipsis tertia constituta natura, sed utraq; suam seruat substantiam alteri unita, non minus integrè, quàm si ambæ per se & sine mutua coniunctione subsisterent. Cum enim diuinitas sit intransmutabilis, nihil accipit uarietatis ex unione cum carne.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΣΕΩΝ.

κατὰ μονοφυσιτῶν. ν.

DE DVABVS NATVRIS. Cap. III.

Ἀτρέπτως γὰρ καὶ ἀναλλοιώτως ἑνάθη σαν ἀλλήλαις αἱ φύσεις, μήτε τῆς θεότητος φύσεως εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπόστασιν, μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν, ἢ εἰς ἀνυπαξίαν χωρισάσης, μήτε ἐκ τῶν δύο μιᾶς γεγενημένης συνθέτου φύσεως. ἡ δὲ σύνθετος φύσις, οὐδὲ ὑποστάσεως ἦν ἐξ ὧν συνετέθη φύσεων ὁμοίου ὑπάρχειν δύναται, ἢ ὑπάρχειν ἀσυγκρίτως ἑτέρῳ, οἷον τὸ σῶμα τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συντεθειμένον, ὅτι οὔτε πυρὶ λέγεται ὅμοιόν, ὅτι πῦρ ὀνομάζεται, ὅτι ἀὴρ λέγεται, ὅτι ὕδωρ, ὅτι γῆ, οὐδὲ τινὶ τούτων ἐστὶν ὅμοιόν. ἀ τοίνυν ἐπὶ τοῦ αἰσθητικῆς μιᾶς φύσεως συνθέτου χριστοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐγνωρίσαμεν, ἐξ ἁπλῆς φύσεως ἐπράπη εἰς σύνθετον, οὐ ὅτι τοῦ πατρὸς ἁπλῆς φύσεως ὄντι ὅμοιόν ἐστιν, ὅτι τῇ μητρί. ὁ γὰρ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι αὖτε συνέθετο, ὅτι μὲν γὰρ θεότητι ἦν ὁ ἀνθρωπότητι. ὅτι δὲ θεὸς ὀνομασθήσεται, καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ χριστὸς μόνον. καὶ ἔστι τὸ χριστὸς, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς

INuertibiliter sanè & inalterate, unitæ sunt inuicem naturæ, neq; diuina natura à sua simplicitate discedente, neq; re uera humana in deitatis naturam uersa, neq; substãtia existentiaq; priuata, neq; ex duabus una composita natura facta. Nam composita natura, neutri naturarum ex quibus est composita, consubstantialis esse potest, ex alijs aliud perfecta. Vt corpus quod est ex quatuor elementis compactum, neque igni dicitur consubstantiale, neque ignis nominatur, neque aer dicitur, neque aqua, neq; terra, neq; alicui horum est consubstantiale. Si igitur (ut censent hæretici) unius cõpositæ naturę Christus post unionem extitit, ex simplici natura mutatus est in compositam, & neq; patri qui simplicis est naturę, est cõsubstãtialis. neq; matri. nõ enim ipsa, ex diuinitate & humanitate cõponitur. Neq; in diuinitate erit & humanitate, neq; Deus nominabitur, neque homo, sed Christus solũ. & erit Christus, nõ hypostaseos eius nomen, sed se-

μιᾶς κατ' αὐτὸν φύσεως. ἡμεῖς δέ, οὐ μιᾶς συνθέτου φύσεως τὸν χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ἑτέρων, ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄνθρωπον, οὐδὲ ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα. ἀλλ' ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτά. ἐκ θεότητος γὰρ καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, τὸν αὐτὸν, καὶ ἓν, καὶ λέγεσθαι, ἐκ δύο τε, καὶ ἐν δυσὶν ὁμολογοῦμεν φύσεσι. τὸ δὲ χριστός, ὄνομα ἐπὶ ὑποστάσεως λέγομεν, ὁ μονοφύσεως λεγόμενον, ἀλλὰ μὴν δύο φύσεων ὑπαρχὸν συναμφότερον. αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισε, χρίων μὲν ὡς θεὸς τὸ ἴδιον σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος. αὐτὸς γάρ ἐστι τοῦτο, καὶ κἀκεῖνο. χρίσις δέ, ἡ θεότης ἐστὶ καὶ ἀνθρωπότητος. εἰ γὰρ μιᾶς φύσεως συνθέτου ἦν ὁ χριστὸς, ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρί, ἔσται ἄρα καὶ ὁ πατὴρ συνθέτου, καὶ τῇ σαρκὶ ὁμοούσιος. ὅπερ ἄτοπον, καὶ πάσης βλασφημίας ἀνάπλεων. πῶς δὲ καὶ μία φύσις, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἀσυγχύτως ἑνωθεῖσα; πῶς γὰρ δυνατὸν τὴν αὐτὴν φύσιν, καὶ ταύτην κτιστὴν εἶναι καὶ ἄκτιστον; θνητὴν καὶ ἀθάνατον; περιγραπτὴν καὶ ἀπερίγραπτον; εἰ δὲ καὶ μιᾶς λέγοντες τὴν χριστοῦ φύσιν, ἁπλῶς ταύτην ἀποιφ, ἢ γυμνὸν αὐτὸν θεὸν ὁμολογοῦσι, καὶ φαντασίαν εἰσάγουσιν, ἢ γυμνὸν ἄνθρωπον, καὶ Νεστόριον. καὶ πῶς τὸ ἐν θεότητι τέλειον, καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον; ποῦ δὲ καὶ δύο τὸν χριστὸν λέγουσι φύσεων, μιᾶς συνθέτου φύσεως αὐτὸν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγοντες; ὅτι γὰρ μιᾶς ὁ χριστὸς φύσεως πρὸ τῆς ἑνώσεως, δῆλόν που. ἀλλὰ τοῦτό ὅτι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταυτὸν λέγειν τῇ φύσει, καὶ τὴν ὑπόστασιν. ἐπειδὴ δὲ μίαν τὴν ἀνθρώπου φύσιν φαμὲν, ἰσέον ὡς ἐκ ἀφορῶντες ὡς τὸν ἐν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λόγον τοῦτο λέγομεν. ἀδιάστατον γὰρ, μιᾶς φύσεως λέγειν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα πρὸς ἄλληλα συγκείμενα. ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖσται ὑποστάσεις ἐν ἀνθρώπῳ εἰσὶ, πάντες δὲ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται λόγον τῆς φύσεως (πάντες γὰρ ἐκ ψυχῆς εἰσὶ σωτηριώδους, καὶ σώματος, καὶ πάντες τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς μεταλήφασι, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος κεκτήνται, καὶ τὸ κοινὸν εἶδος) ἐν πλείοσιν καὶ διαφόροις ὑποστάσεσιν μίαν φύσιν φαμὲν,

cundum ipsos unius naturę. Nos autem non unius compositæ naturæ Christum dogmatizamus, neq; ex alijs aliud: quēadmodum ex anima & corpore homo est, aut ex quatuor elementis corpus, sed ex alijs illa. Nam ex deitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & esse & dici, & ex duabus & in duabus naturis cōfitemur. Nomen autem Christus hypostaseos, personęq; dicimus, non unimodè dictum, sed duarum naturarum esse significatiuum. Ipse enim seipsum unxit, ungens quidem ut Deus sua deitate corpus, unctus autem ut homo. nam ipse est hoc & illud: siquidem unctio deitas humanitatis. Si enim unius naturæ compositæ est Christus, & consubstantialis est patri: erit igitur & pater cōpositus, & carni consubstantialis: quod quidem absurdum, & omni plenū blasphemia. Quomodo uerò una natura, contrariarum substantialium susceptiua differētiarum fuerit? Quomodo enim possibile est candē naturam secundum idem, creatam esse & increatam, mortalē & immortalem, circumscriptam & incircumscriptam? Si autem & unius dicentes Christum esse naturæ, simplicē esse dixerint, aut nudum ipsum Deum confitebuntur, & phantasiam inducūt non humanitatem: aut nudum solumq; hominem, secundum Nestorium. Et ubi est quod in deitate perfectum est, & quod perfectum in humanitate? Quando autem dicunt Christum duarum naturarum, qui dicunt ipsum post unionem unius esse compositæ naturæ? Nam quod Christus, unius naturæ ante unionem, omnino manifestum est. Verùm hoc hæreticis inducit errorem, quod idem dicant naturam & hypostasin, suppositum'ue, ac personam. Cùm igitur unam hominum dicimus naturam, sciendum quòd non aspicientes in animæ & corporis rationem, id dicimus (nam impossibile est unius naturæ animā, corpusq; dicere, adinuicem cōparata) sed quia plurima suppositā hominū sunt, & omnia eandem rationē, diffinitionemq; suscipiūt naturę. Omnia enim sunt ex anima & corpore coalita, cōpositaq;, & omnia naturā animæ cōparticipant, & omnia corporis substantiā possident. cōmunem enim speciem plurimarū & differētium hypostaseon, suppositorumq; unā dicimus naturam,

unoquoq;

ἐκάστης φυλαχθῆ ὑποστάσεως, δύο φύσεις ἐχούσης, καὶ ϕησὶ συνιέναι τὰς φύσεις, ψυχῆς λέγω, καὶ σώματος. ὑπὲρ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἔστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν. ὅτε γὰρ ἐγένετο, ἢ δὲ ἔστιν, ἢ ποτε γένοιτο ἕτερος ἐκ θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος, ϕησὶ θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ϕησὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φασὶ μίαν φύσιν ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συγκεκρᾶσθαι, ἅτε καὶ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. ἐκεῖ γὰρ ἄτομον, ὁ δὲ Χριστὸς ἐκ ἄτομον. διὰ γὰρ ἔχει κατηγορούμενον εἰς Χριστὸν τοιαῦτας. διὸ δὴ ἐκ δύο φύσεων τελείων, θείας τε, καὶ ἀνθρωπίνης, φαμὲν γεγράφθαι τὴν ἕνωσιν, ἣ κατὰ φυρμὸν, ἢ σύγχυσιν, ἢ σύγκρασιν, ἢ ἀνάκρασιν, ὡς ὁ θεόλατος ἔφη Δίοσκορος, Εὐτυχής τε, καὶ Σεβῆρος, ἢ ἅτινα τούτων ἐστὶ μανιώδη δόγματα. διόλωρός τε καὶ μωμφονεύτης Θεόδωρος, καὶ ἅτινα τούτων δαιμονιώδη δόγματα. ἀλλὰ κατὰ συνθεσιν, ἄγχυσιν καὶ ὑποστάσεως, ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως, καὶ ἀναλοιώτως, καὶ ἀδιαιρέτως, καὶ ἀδιαστάτως, καὶ ϕησὶ φύσεσι τελείως ἐχούσαις μίαν ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ σεσαρκωμένον, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγοντες τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦντες σώζεσθαι ϕησὶ αὐτὰς μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἀκίδιά τε καὶ οὐδὲ μέρος πεφυκότες ἐκδέχεσθαι, ἀλλ' ἰδιωμάτων ἀλλήλαις ϕησὶ τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει. ὑποστάσει γὰρ φαμὲν τὴν ἕνωσιν, τυπήσει ἀληθῆ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. ὑποστάσει δὲ οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων ἀπεργασαμένων μίαν συνθετην φύσιν, ἀλλ' ἑνωθεισῶν ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν εἰς μίαν ὑπόστασιν συνθετον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. καὶ σώζεσθαι αὐτὴν τὴν ὑποστάσιν ἀμφοτέρων ὁμολογοῦμεν. τὸ γὰρ κτίσιν, μεμίχθαι κτίσει, καὶ τὸ ἄκτιστον, ἄκτιστον. τὸ θνητὸν μεῖναι θνητὸν, καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον. τὸ πεπερασμένον πεπερασμένον, καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον. τὸ ὁρατὸν ὁρατὸν, καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρατον. τὸ μὴ ἀλαζονεύεσθαι τοῖς θαύμασιν, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπίπτειν. οἰκεῖα δὴ τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. αὐτοῦ γάρ ἐστι, καὶ ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα. καὶ μεταλλάττει τὴ

unoquoq; uidelicet suppositō duas naturas habente, & in duabus perfectis naturis, anima dico & corpore. In Domino autem nostro Iesu Christo, non est communem speciē sumere: nam neq; factus est [illegible], nec est, neq; fiet unquam alius Christus ex deitate & humanitate, in deitate & humanitate Deus perfectus, idem & homo perfectus. Hinc non est dicendum, unam esse naturam in Domino nostro Iesu Christo. Et ideo ex duabus perfectis naturis diuina & humana, dicimus unionem factam esse, non secundum massam, aut confusionem, aut mixtionē: ut à Deo repulsus inquit Dioscorus Eutyches, & Seuerus, & eorum scelerata cohors. Neq; [illegible] aut habitualem, aut secundum dignitatem, aut eandem uoluntaris conspirationem, aut honoris æqualitatē, aut eandem homonymē nuncupationem, aut acceptationem, ut Deo odibilis dicebat Nestorius, Diodorus, & igne dignus Theodorus, & eorum dæmonica conuentio. Sed secundum compositionem, id est secundum hypostasin, inuertibiliter, inconfuse, inalteratē, indiuise, & indistanter, & in duabus naturis perfectis, habentibus unam hypostasin, cōfitemur filium Dei incarnatum, eandem hypostasin dicentes deitatis eius & humanitatis, & duas naturas confitentes in ipso saluas, integrasq; manere post unionem, non seorsum & particulatim ponentes unamquamq;, sed unitas adinuicē in una composita hypostasi. Substantialem enim dicimus unionem, hoc est uerā, non secundum phantasiā, appatentiamq; fallacem. substantialem autem, non quod ex duabus naturis una perficiatur natura, sed quod unitæ sint adinuicem secundū ueritatem, in unam compositam filij Dei hypostasin. Et earum substantialem differentiam astruimus saluari: nam creatum mansit creatum, & increatū increatum, & mortale manebat mortale, & immortale immortale, & circumscriptum cū circumscriptum, & incircumscriptum incircumscriptum, uisibile uisibile, & inuisibile inuisibile. Hoc autem miracu-

lis claret, illud iniurijs subiacet. Et quæ humana sunt, uerbum sibi attribuit, peculiariaq; facit. Nam ipsius sunt ea quæ sanctæ ipsius carnis sunt, & tradit

σαρκὶ τ ἰδίων, καὶ τ ἀναδόσεως χρόπου ἕξιν ἀλλήλαις τῶν μερῶν τοιαύτην, καὶ τ καθ' ὑπόστασιν φύσιν. καὶ ὅτι ἐς ἓν, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐνεργῶν ἑκατέρᾳ μορφῇ μετὰ θατέρου κοινωνίας. διὸ δὴ καὶ ὁ κύριος δόξης ἐσταυρώθη, καὶ ὁ υἱὸς τ θεὸς αὐτ μὴ παθὼν φύσεως. καὶ ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπου πρὸ τ πάθους, ἐν τῷ ἑρανῷ εἶναι ὡμολόγηται, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος ἔφησεν· εἰς δ ἓν καὶ ὁ αὐτὸς ὁ κύριος τ δόξης, ὁ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱὸς ἀνθρώπου, ἅπερ ἄνθρωπος γενόμενος. καὶ αὐτ τὰ τε θαύματα καὶ πάθη γνώσκομεν, εἰ καὶ κατ' ἄλλο τὰ θαύματα ἐργάζ, κ κατ' ἄλλο τὰ πάθη ὁ αὐτὸς ὑπέμενεν. ἴσμεν γὰρ ὥσπερ μίαν αὐτ τ ὑπόστασιν, ὅτω καὶ τ αὐτ φύσεων διαφορὰν σώζεσθαι. πῶς γὰρ σωθείη διαφορά, μὴ σωζομένων τῶν τ διαφορᾶν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα. διαφορὰ δ διαφερόντων ἐστὶ διαφορά. τῷ μὲν λόγῳ ᾧ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ φύσεις τ χωρὶς, τοῦτο τῷ λόγῳ τ οὐσίας, φαμὲν σωμάτιον αὐτὸν εἶναι ἄναρθρον, καὶ μὴ τ διότητα, τῷ τε πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, καὶ ἡ τ ἀνθρωπότητα, τῇ τε μητρὶ καὶ ἡμῖν. ὁμοούσιος γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς, καὶ μὴ τὴν διότητα, τῷ τε πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, τῇ τε μητρὶ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. ᾧ δ λόγῳ σωμάτιον τε αἱ φύσεις αὐτὸ, διαφορὰν αὐτὸν φαμὲν τοῦτο πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ τε μητρὸς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. σωμάτιον τε γὰρ αἱ φύσεις αὐτὸ, τὴν ὑπόστασιν, μίαν ὑπόστασιν συνθέτου ἔχουσαι, καθ' ἣν διαφέρει τοῦτο πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν.

carni sua secundum alternæ tributionis modum propter naturarū in se inuicem accessionem ac immanentiā, & secundum unā hypostasin unitionē: & quòd unus erat & idem, qui diuina & humana operabatur in utraq; forma, cū alterutrius cōmunione. Quare & Dominus gloriæ crucifixus dicitur, etsi diuina ipsius nō patiente natura: & filius hominis antè passionem in cœlo esse confessus est, ut ipse Dominus dixit. Vnus enim erat & idem Dominus gloriæ, qui naturā & ueritate filius hominis, id est homō factus est: eius miracula etpassiōes cognoscimus, etsi secundum aliud miracula operabatur, et secundum aliud passiones sufferebat. Scimus enim, quemadmodum unam eandemq; hypostasin, sic & naturārum substantialem differentiam saluari. At quomodo saluabitur differentia, non saluatis ijs quæ aduicem differentiam habent? nam differentia, differentium est differentia. Hæ igitur ratione qua differunt naturæ Christi, id est ratione substantiæ: dicimus ipsum coniunctum esse extremis. secundum diuinitatem quidem, patri & spiritui sancto: secūdum autem humanitatem, & matri, & nobis. Nam ipse secundum diuinitatem, consubstantialis est patri & spiritui sancto: secūdum uerò humanitatem, & matri, & cūctis hominibus. Qua uerò ratione coniunguntur naturæ ipsius, differre ipsum dicimus & à patre, & spiritu sancto, & à matre, & reliquis hominibus. Coniungūtur enim naturæ ipsius in hypostasi, unam hypostasin compositam habentes, secundum quam differt & à patre, & à spiritu, & à matre, & à nobis.

COMMENTARIVS.

IN Christo incarnato non fuisse unam naturam compositam ex duabus naturis, tanquam partibus eam constituentibus, diuina scilicet & humana: multis rationibus hic comprobat Damascenus. Quartum prima est. Natura composita, neutri naturarum ipsam componentium est consubstantialis, sed est aliud quiddam à naturis constituentibus ipsam, perfecta atq; cōpleta, ex alijs scilicet naturis simplicibus, alterius speciei & rationis à tota natura quam cōstant. Quemadmodū homo ex anima & corpore cōpactus, aliud quiddā est ab anima, & aliud itidē à corpore, constans ex alijs, id est diuersis et alterius inter se naturę partibus, unam tertiam naturam et compositam constituentibus: quæ sanè composita, neutri naturarum ex quibus coalescit, est consubstantialis. Non enim est homo eiusdem speciei cum anima rationali, neq; cum corpore. Idcirco neutrius partium denominationem sortitur homo: nempe nec anima dicitur, nec corpus, sed ex utraque constans. Si itaque poneretur Christus esse unius tertiæ naturæ, compositæ ex diuina & humana, neutri earum componentium esset consubstantialis: quare neque consubstantialis esset patri, qui solum est Deus: neque matri, quæ solum est homo, & unicam sortita naturam: quin immo ipse Christus, neque denominari Deus posset, neque homo: quæ sunt perquam absurda. Vnde Christus non est ex alijs aliud, quia non est tertium quiddam constitutum ex duabus naturis ipsum componentibus, sed est ex alijs illa: illa inquam deitas & humanitas adinuicem unita, in unam eandemq; personam & hypostasin: ex alijs, utpote duabus omnino inter se diuersis,

diuersis,& discrimẽ speciei habentibus naturis. perinde atq; homo tunica indutus, non est tertiũ quiddam compositum ex induente & tunica induta: sed ratione sua illa duo inter se magnũ sortita discrimen, induentem scilicet et tunicam complectitur. Secunda ratio,si io Christo esset natura composita ex duabus simplicibus constituta, tunc Christus personæ nomen non esset,sed unius naturę ex duabus coalitę:quemadmodum nomen homo. Atqui id absurdum est,cum sanctorum patrum concordi sententia Christus,nomen hypostaseos sit,et personę duarum naturarum designatiuũ,diuinæ scilicet & humanę. Hinc Christus neq; solam exprimit diuinitatem,neq; solam humanitatem,sed utramque earum in unica persona hypostaticè unitã. Idcirco dicit litera, nomen Christus non esse unimode dictum, id est de una natura. Neq; enim id nomen Christus de sola dicitur natura diuina, neq; solam notat humanam naturã, sed utramq; simul in uno supposito unitam. Nam ipse Christus est hoc & illud,utpote homo & Deus;prout nomen illud singulariter & unicè Domino nostro attribuitur :significatq; ipsum unctum excellentissima & diuina unctione, carnẽ scilicet eius sacrosanctam deitatis oleo ineffabiliter perfusam. quæ sanè super diuina est unctio, et soli Domino nostro cõgruens: In qua diuinitas est utigẽs:& sacratissima Christi humanitas,unctum:ipsa quoque diuinitas, unctio est:et eius humanitas,secutidum præsentem authoris sententiam,quod ungitur. Præter hanc & alia ituenirur unctionis ratio,in solo etiam Domino nostro locum habens: de qua psalmus quadragesimusquartus: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lętitię,prę consortibus tuis. Vbi pater cœlestis dicitur unxisse Christum ut hominem spiritu sancto, ibidem significato per oleum lętitiæ, cum ipsum repleuit exuberantissimè spiritus sancti charismatibus,& tanta quidem affluentia, ut spiritum ei ad mensuram non dederit,sed supra aliorũ omnium gradum ac modum: & de plenitudine eius nos omnes accepemus. Fuerunt quidem & alij plerię spiritus sancti oleo largius delibuti: uerùm Dominus noster prę cõsortibus suis,id est,sanctis omnibus ęternę uitę cohęredibus,hoc pacto unctus est:quia fons est primitiuus unctionis, ex quo deriuatur in cæteros ista spiritualis unctio.sicut unguentum in capite (quemadmodum dicit Psal.133.) quod descendit in barbam et in oram uestimenti eius:siquidem ipse caput, nos eius membra sumus. Tertia ratio:Si Christus est unius naturę ex duabus re ipsa compositę, ut dicunt aduersarij, & Christus est consubstantialis Deo patri,ut sancta confitetur ecclesia catholica:igitur et patet erit compositæ naturę,et consubstantialis homini. quare & pater astruetur incarnatus,sicut & filius:quo nihil absurdius. Idem quoq; de spiritu sancto duci posset argumentũ,quod eiusdem sit cum filio substantię. Similiter ex ea assertione quod Christus unius solũ sit naturæ,sed ex duabus coalitæ, & ex eo quod ipse sacrosanctę suę matri est consubstantialis, ut ex qua nostrę mortalitatis substantiã susceperit, consequens esset et sanctam uirginem naturę esse compositę ex diuinitate & humanitate,eandemq; Deo esse consubstantialẽ: quod extremę est dementiæ. At si ponimus Christum bisubstantialem atque binaturalẽ, & tamẽ unipersonalem, liquidò conspiciemus in hoc magno incarnationis sacramento consummatum & absolutum esse opus diuinum secundum possibilem naturę et personæ quoad unitatem aut pluralitatem uariationem atque combinationem. Siquidem comperitur in rerum uniuersitate primum in una natura una persona,ut in unico angelo. Secundò,in pluribus naturis plures personę,ut in angelo & homine simul intelligentia sumptis. Tertiò,inueniuntur in una natura plures personę,ut in diuina et supersancta trinitate. Superest utique quartum ad complendum hanc connexionem, ut scilicet assignetur in pluribus naturis una persona:quod quidè io altissima filij Dei incarnatione exhibitom est et perfectum. At instabis,id quartum longè antè expletum esse in homine,ubi primum deductus est ad ortum.sunt enim in homine duę naturę,corpus & anima in unitate personę. Quis nanque addubitauerit, corpus alterius esse naturæ ab anima? cum hæc incorporalis sit indiuidua et inextẽsa, illud uerò materiale dimensum et diuiduũ.& ex illis duobus unus & singularis constituitur hõo. Fatemur ingenuè, id nexus et habitudinis genus in homine ut uestigio antecessisse cum hominis compositio,sit imago admodũ propinqua admirandi commercij ipsius dei cum homine: quemadmodum posteriora enucleatius aperient. Verùm in filio Dei incarnato præter illam connexionẽ animæ cum corpore, perspicitur hęc naturarũ pluralitas in unitate personæ,tanquam in ueritate & exemplari. Rursum in homine est naturarũ pluralitas in unitate personæ, per naturalẽ compositionem & constitutionem unius ex pluribus. In Christò uerò naturarum diuersitas in unica persona, sine compositione et concretione. At hoc longè quàm illud perfectius est & dignius,cum magis ad simplicitatem uergat,& à compositione multitudineq; longius abscedat. Nempe in homine tres sunt naturę,duę duarum parnum, et tertia totius compositi, atque composita. In Christo uerò tantummodo duę sunt naturæ,nullam tamen tertiam constituentes. Igitur iohomine compositius aliquid et multiplicius comperitur, quàm in Christo, ratione incarnationis. Verius itaque in Christo,quàm alio quouis puro homine elucet in naturarũ pluralitate unitas personę.ut in Christo eiusce rei ueritas,in homine uerò imago subluceat. Quarta ratio: Nulla eadem natura potest susciperé substantiales differentias admuicem contrarias, cum nequeat oppositа secundum idem dici de eodem: neque possibile sit, eandem naturam oppositarum differentiarum denominationem susciperé secundum idem. Quę sanè postrema particula, non superuacanèe,neque frustra adiecta est. Siquidem hominis natura

mortalis est et immortalis, extensa et inextensa, dissolubilis et indissolubilis, corporea & incorporea: at non secundum idem. cum illa humanæ naturæ secundum corpus competant, hæc uerò secundum animam. Atqui oppositæ & prorsus inter se dissidentes differentiæ in litera numeratæ, Christo attribuuntur, secundum diuersas in eo naturas. Namque in ipso natura diuina increata est immortalis et incircumscripta: humana uerò, creata, mortalis et circunscripta. Et unaquæque harum differentiarum Christo secundum denominationẽ ascribitur, pro huius uel illius naturæ conditione atque proprietate. Non est igitur in eo una natura composita, sed duæ simplices, utraque suis determinata differentijs. Quinta ratio: Si asserentes Christum unius esse naturæ, dicant ipsum simplicis esse naturæ, et non compositæ: tunc si posuerint Christum esse solum naturæ diuinæ, ponent eum solum esse Deum, et non hominẽ. non enim posset esse homo sine natura humana. Si uero posuerint Christum esse solum naturæ humanæ, tunc confitebuntur cum impio Nestorio, ipsum tantummodo esse hominẽ, et minimè Deum. Quomodo enim Deus esse posset exors et immunis naturæ diuinæ? At uerò utrumque istorum est absurdum. Sexta ratio: Asserentes Christum post unionem deitatis cum humanitate esse unius duntaxat naturæ, sed compositæ ex diuina & humana, non possunt dicere Christum unquam fuisse duarum naturarũ. Non enim id dicere possunt, fuisse ante unionem, cum tunc solum unius, utputa diuinæ, fuerit naturæ. Neque post unionem, quia per hypothesin tunc unius est naturæ compositæ secundum ipsos. At uero falsum est, Christum non esse duarum naturarum. Igitur et illud, ex quo colligitur id absurdum, etiã falsum est: scilicet Christum esse unius duntaxat naturæ, ex duabus coadunatæ. quod est propositum. Cæterum erroris hæreticorũ ponentium in Christo naturam compositam, scilicet Eutychianorum, astruentium duas in Christo naturas in unam tertiam esse confusas atque cõmixtas, causa in litera subiungitur: quia idem putant esse naturam & personam, essentiam & hypostasin, substantiam & suppositum, cum lata sit inter primo loco & secundo nominata differentia. Siquidem natura designat commune quidam pluribus individuis, in quo singula eiusdem speciei aut generis individua conueniunt: ut singuli homines in cõmuni humanæ naturæ ratione conspirãt, singuli equi in naturæ equinæ communium & proprietatum eius ratione, & singuli asini in asinorum natura communibus & proprietatibus illius coincidunt. Persona uerò singulare est individuum & unum, numero, ratione & mente præditum, à cæteris eiusdem naturæ individuis singulari proprietate discretum: ut Ioannes, Petrus: hic angelus, hic Deus, demonstrata una diuinarum personarum. Vnde in summa diuinitate una est, & maximè una simplicissimáque deitatis natura, et tamẽ tres supersanctæ hypostases, pater filius & spũs sanctus. In Domino nostro Iesu Christo una est hypostasis, unicum & individuum & suppositum: & tamen duæ ueræ perfectæque naturæ. Denique in omnibus hominibus una est secundum speciem natura humana, omnibus conueniens suppositis: plurima tamen sunt eam naturam participantia individua, & per se subsistentia. Quare longè alia est naturæ & hypostaseos ratio: ut etiam ex annotatis circa quartũ cap. quarti libri Ricardi de Trinitate, et sequentibus propositionibus non operosum erit deprehendere. At cum dicimus, omnes homines eadem natura communicare, eiusdem & esse naturæ, totam uniusinduidui naturam ad totam alterius comparamus. quæ quidem individua, reuera eadem substantiali ratione diffinitione & continentur. Nam quisq; hominum animal rationale est, & substantia animata, ex corpore & anima rationali coalita. Neq; id dicentes attendere debemus, aut conferre unam partem substantialem unius ad alteram eiusdem. quandoquidem partes illæ, corpus inquã & anima, diuersæ sunt inter se naturæ. et cum ad eas aciem mentis conuertimus, rectè dicimus, quemq; hominem ex diuersis naturis esse constitutum. Verùm quia consimilis speciei & rationis sunt consimiles partes, unius cum partibus similibus, alterius ut corpus Ioannis cum corpore Petri, & anima huius cum anima alterius: rursùm ueré & aptè dixerimus, secundũ eam collationem qua totum unum ad alterum componimus, omnes homines connaturales secundum speciem & coessentiales esse. Hæc uero cõmunis speciei ratio in Christo nequaquam inuenitur, ut ait hic Damascenus. Siquidem ad communis speciei rationem attinet, quod plura complectatur in suæ rationis ambitu individua et supposita. Christi autem ratio, ut Domino nostro accommodatur, haudquaquam pluribus conuenit suppositis. Nam neq; unquam transactis temporibus factus est alius Christus, neq; nunc est alius, neq; unquam postmodũ fiet, habens deitatem & humanitatem in unius personæ ueritate coniunctas. Id enim designat id nomen sacrum singularę & præcipuum Christus, ut paulo antè dictum est, & ex annotatis duodecimi capitis secundi libri Ricardi de Trinitate etiam dilucidius euadit. Vbi et id adijcitur, quod consimiliter hoc nomen admirabile et semper honorandum, Iesus, designat suppositum diuinum, utramq; in se naturam, diuinam scilicet & humanam, uerè & integrè continens. Et ergo utrunq; horum nominum peculiare et proprium est Domino nostro, et alijs incõmunicabile. Vtrumq; nomen nouum, quod os Domini nominauit, quod sit benedictũ in secula. Quod si insurgas, complusculos fuisse inter ueteris testamenti patres, quibus Christi nomen attributũ est, de quibus Psalmus 104. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Et mansuetissimus Dauid cum reuerentia appellauit sæpius ipsum Saul, Christum Domini. Id animaduertas, homonymam esse hanc nuncupationẽ, & longè alterius rationis in Domino nostro & cæteris. Fuerunt enim unchoneq;

omnes

omnes aliæ & pontificum et regum ante Domini aduentũ factæ, figurales duntaxat, umbratiles præuiæ et imperfectæ, & tanquam imagines multum distantes ab archetypo. Domini uerò nostri unctio (de qua paulo superius facta est mentio) exemplaris omniũ consummatrix et perfectissima, tanquã ueritas post multas tenues umbras exhibita. Vt enim multæ præcedere solent imagines, ex quibus agnoscatur exemplar postremum omnium exhibendum: ita multi antecesserũt Christi, ut præuij et præambuli, qui unicum et uerum in plenitudine temporum ostendendum Christum repræsentarent. Consimiliter multis in tempore legis antiquæ inditum fuit id nomen Iesus, ut Iosuæ filio Nun, quod alicui particulari populo salutem aut saluationem temporaneam impenderint: sed eorum appellatio alterius fuit rationis à nomine Iesu superbenedicto Domini nostri, et solum imago quædã eius obscura & tenuis. Nempe saluatores alij puri erant homines, peculiarem tantũmodo populum saluum fecerunt, & à temporana quidem captiuitate aut seruitute. At Dominus noster, uerus Deus & uerus homo, non Iudæos tantum aut Aegyptios, sed totum mundum saluare uenit. Neq; liberauit ab incommodo aut iugo seruitutis, aut carceris transitorij, sed à potestate crudelissimi tyranni, scilicet dæmonis, cuius cæteri tyranni sunt imitatores. Vindicauit etiam nos omnes saluifico suo nomine, à morte perpetua, à seruitute peccati & damnationis æternæ. Vides ergo, quanto eminentior est & præstantior hæc saluatio per Dominum nostrum facta, quàm quæuis aliæ liberationes ab alijs præstitæ: ut ipse et uerè sit & dicatur solus saluator mundi, et qui saluũ fecit populum à peccatis eorum. Et præcesserunt quidem nonnullæ saluationes, ut populi Israelitici à fornace ferrea Aegypti, à manibus Chananæorum & Philisteorum, à captiuitate Babylonica, ut referrens unam illam & præcipuam saluationem omnium aliarum, ueritatem, qua Dominus noster uenit in hunc mundum peccatores saluos facere. Benedicta sit eius immensa bonitas, quæ nobis tantam salutem benigniter attulit. Ex prædictis constat, nullo pacto recipiendas esse hæreticorum impietates, circa hoc altissimum incarnationis mysterium procul à uia ueritatis aberrantium. Vt non esse dicendũ, in Domino nostro incarnato factã esse unionem naturarum, secundum confusionem aut commixtionem, siue massam atq; compositionem earum adinuicem, in unam tertiam naturam compositam: quemadmodum diffusè iam ostensum est in hoc capite. Neq; factam esse in eodem unionẽ personalem, eo modo quo dicebat Nestorius. Id enim dictum literæ Neq; personalem, intelligendũ est cum adiectione eius particulæ paulo pòst subiunctæ, Vt Deo odibilis dicebat Nestorius: quemadmodũ annotatio marginalis admonet. Posuit namq; impius Nestorius in Christo unionem personalem in una duntaxat natura, scilicet humana, quandoquidem Christum negauit esse uerum Deum. Illud autem haudquaquam ei tribuendum est: quamuis sit admittendum, in Christo fuisse unionẽ personalem in duabus ucrè subsistentem naturis. Neq; habitualem in Christo ponere debemus factam unionem, id est secundum habitum, proprietatem, conditionemq; quandam diuinam qua cum solus esset homo (ut astruere conati sunt hæretici, diuina tamen assistente per quandam participationem uirtute, miracula operaretur. Alij Christum ponentes duntaxat hominem fuisse, dixerũt ipsum ad diuinam propemodũ dignitatem ob gratiæ abundantiam, operumq; excellentiam esse euectũ: et proinde Deum in scripturis appellatum, quasi non natura Deus esset, sed gloria tantũ & honore nominis. Vnde quidam illorum dixit, Non inuideo Christo facto Deo: hoc & ego fieri possum, si uolo. Verum non attenderunt isti loquentes mendaciũ, quid nam Lazarum quatriduanũ suscitaturus Christus dixit discipulis suis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Ergo filius Dei est Deus: & sicut Dei filius naturâ, ita & Deus naturâ. Et Deus (inquit) erat uerbum. Si enim filius hominis homo est, & genitum naturâ eiusdem substantiæ cum gignente: quomodo non erit filius Dei naturâ Deus? Atqui Christus est filius Dei unus, ut confessus est beatus Petrus, & ob illam confessionem cõmendatus à Domino. Igitur & Christus naturâ Deus, & non dignitate addititia. Rursum alij ob omnimodam uoluntatis Christi cum Dei uoluntate concordiam, illi nuncupationem Dei attribuerunt. Nonnulli ob idipsum, quod æqualis illi cum Deo esset concessus honor. Pleriq; æquiuocè duntaxat & alia ratione Christum posuerunt uocatum Deum, quàm cœli & terræ creator: quemadmodum homo participatione Deus dicitur, & Dei filius. Demum aliqui Christum etsi solum hominem, usque adeò complacuisse Deo astruxerunt, ut acceptatus fuerit ab eo ad eiusdem nominis consortium & communionem. Verùm hæc omnia ficticia sunt hæreticorum commenta, uarias confingentium causas: quibus cum Christo diuinitatem detrahi erent, denominationem Dei in scriptura ei attributam asseruerunt. Porro ut hæreticorum de sacratissima Domini incarnatione perperam sentientiũ noscãtur apertius impia dogmata, quæ ab authore in hoc tertio libro sparsim & acriter quidẽ confutantur, annotare operæpretium est, Manichæos negasse, Christum assumpsisse ueram naturam humanã, sed secundum phantasiã tantũ et apparentiã ipsum carnis formam suscepisse, inter multa alia impietatis suæ deliria illos confinxisse. Valẽtinus autẽ Platonicus asserit Christũ de sacrosanctæ uirginis substantia nihil corporis sumpsisse, sed per eam quasi per fistulã duntaxat transisse. corporis autem substantiam ipsum de cœlo tradixisse confinxit. Verùm cum suis sectatoribus Valeutinianis, in duodecimo huius libri capite impugnatur. Apollinaris uero Laodiceæ Syriæ episcopus, posuit corpus solum, non animam, à Christo in dispensatione carnis esse susceptũ:

Postea uerò cum rationibus urgeretur, dixit eum quidem habuisse animã, non tamen ea ex parte qua rationalis est, sed ex ea solum, qua corpus uiuum & sentiens reddit. ad supplementum uerò rationalis partis ipsum uerbum Dei fuisse perhibuit. Sed ipse cum Apollinaristis suis sectatoribus in annotatis circa finem secundi capitis huius libri paucis improbatus est. Cæterum Nestorius (quem cum nonnullis alijs impietatis satellitibus, author in litera nominat) Constantinopolitanus episcopus, sacratissimã uirginem Mariam non Dei, sed hominis tantumodo genitricem dixit, ut aliam carnis, aliam diuinitas personam faceret: & seiunctim alterum esse Dei filium, alterum hominis ostenderet. Eutyches uerò Constãtinopolitanus abbas, ne sentire cũ Nestorio uideretur, diuinam naturam cum humana in idem compositũ recidisse affirmabat, unumq; factum, nec ullo modo duas illas naturas inter se distingui debere: quam sanè extremã impietatem & blasphemiã hoc tertio cap. Damascenus ualidissimè impugnat, elidit prorsus, ac reijcit. Eadem quoq; cum Dioscoro Alexandrino episcopo (quem huic litera nominat) Eutychianæ uesaniæ fautore in concilio Calcedonensi damnatur. Insurrexit deinde in ecclesiã Acephalorũ hæresis, qui ideo hoc nomine uocati sunt, quia sine capite & præcipuo authore habebantur. Hi Calcedonense concilium improbantes, proprietatem duarum substantiarum in Christo negarunt, unam tantum in eiusdẽ personã naturam prædicantes. Præterea Theodorus (cuius author in litera meminit) cum Nestorianis sentiens, adstruxit Mariam uirginem solum hominẽ peperisse, non Deũ & hominem, quod Christum Deum esse negaret. Sed & ipse & eiusdẽ sectæ hæretici omnes, in quinta synodo generali (quæ Constantinopoli habita est) damnati sunt, & ab authore in duodecimo huius libri capite renuncuntur impietatis & blasphemiæ. Insuper Ebionitæ ab Ebione suo primo authore dicti, Christum per profectũ solum uirum iustum putabant effectum: qui etiam hoc loco ab authore condẽnantur. Photiniani uerò, à Photino Gallogræciæ Smyrnæ episcopo nominati, Ebionitarũ hæresim propemodum extinctam suscitarunt, Christi diuinitatem cum ipsis blasphemantes: quẽ etiam asseruerunt ex sacrosancta uirgine Maria per Ioseph nuptiali consortio fuisse conceptũ. Deniq; Anthidicomaritæ appellati sunt, alij impietatis assertores, quod semper sanctæ uirginis Mariæ uirginitati contradicunt: dicentes, eam post Christũ natũ uiro suo Ioseph nuptiali societate fuisse commixtam. Quorum impudentem insaniam adaugent Eluidiani, ab Eluidio hæresiarcha nuncupati, qui asserunt post Christum natũ alios filios Deo sacratã Mariam de uiro Ioseph peperisse. Hos egregio opere & luculento confutat beatus Hieronymus. Postremũ Monothelitæ dicti sunt hærenci, qui unam tantum in Christo uoluntatem & actionem posuerunt, negaruntq; duas (quæ duabus respondeant naturis) in ipso uoluntates naturales & actiones. Quos Damascenus in 4. huius libri capite latissimè redarguit. Si qui alij fuerunt circa incarnationis mysteriũ hæretici, cum supradictis quoque coincidere usi sunt, & impiè sentire. Enimuero ne unũ declinantes errorem, in alterius laqueos & barathrũ incauti incidamus: id solicitè obseruandum, quod cum dicit litera nos confiteri debere filium Dei incarnatũ secundum compositionẽ, & in ipso duas naturas unitas adinuicẽ in una composita hypostasi, hoc loco & sequentibus, ubi de ineffabili incarnatione filij Dei habetur sermo (ut septimum huius libri caput marginali annotatione meminit) compositio non uulgaram er tritam habet acceptionẽ, ut sit alicuius totius ex suis partibus constituno. non enim huiusmodi in Christo fuit compaginatio ex diuinitate & humanitate, cum illæ duæ naturæ minimè fuerint ipsius Christi partes: non enim potest simplicissima diuinitas cum alio cuiuspiam subire compositionem & constitutionem, quandoquidem id summæ simplicitatis rationi haud parum derogaret. Sed paulò differentẽ à priore rationem habet compositio, designatq; duarum naturarum in uno hypostasi simplicissimã, ac citra totius constitutionem ex partibus unionem. Quæ quidem unio cum nostræ mentis captum longè excedat, non nisi domesticis familiaribusq;, et ex nostra fragilitate petitis rerũ notionibus, ut quibusdam adminiculis & adiumentis insinuari nobis potest. Idcirco nuncupatione compositionis plerunq; exprimitur, & per totius ex duabus diuersæ naturę partibus constitutionẽ tanquam proportionale quiddã declaratur, cum catholica piè confitetur ecclesia, quod sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus. Eodem itidem fermè loquendi genere, quo hic Damascenus, utitur & beatissimus pater Dionysius in primo capite libri de Diuinis nominibus, cum inquit: Supra modum uero benignam aduertimus diuinitatem prædicari, quia in una personarum suarũ infirma nostra integrè uerissimeq; suscepit, ad seipsam reuocans atq; astringẽs humilitatẽ nostram: ex qua ineffabiliter compositus est simplex Iesus, æternusq; temporales subijt metas, atq; intra naturæ nostræ terminos uenit, qui omnem totius naturæ ordinẽ eminenter excedit, suis proprietatibus immutabiliter atque inconfusè subnixus. Vbi à sacratissimo patre sine aliqua oppositione aut repugnantia Dominus noster Iesus Christus & simplex dicitur & compositus: simplex quidem, ob personæ unitatem, & carentiã constitutionis ex duabus naturis tanquã suis partibus: cõpositus uero, ob duarũ in eo naturarum ueritatẽ, et in una hypostasi unionẽ. Porrò quemadmodũ duas in Christo naturas cõfitemur post unionẽ saluas et integras mãere, sine aliqua cõfusione aut trãsmutatione: ita et substantiales earũ differentias fateri debemus manere omnino incolũes et illabefactas. Nõ enim poterit natura aliqua sine naturalibus suis differentijs subsistere. Sanè in homine corpus et anima manifestũ naturæ discrimẽ habẽtia, uniũtur adinuicẽ ad humanã integrandã

naturam, & suis quamuis longè inter se discrepantes saluant differentias. Est enim corpus materiale, extensum, sensibile, mortale: anima uerò rationalis, immaterialis, inextensa, sensui imperuia, morti nequaquam obnoxia. Haud secus in Christo, tametsi multo altiore gradu diuina natura & humana suas etiam oppositas integrè seruant substantiales differentias. Enimuero unio animæ rationalis cum corpore in homine, proxima est manuductio & uestigium quoddam summæ unionis diuinitatis cum humanitate: quandoquidem ut sancta canit ecclesia, sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus. Verùm summopere à lapsu hic cauendũ est, ne sicut anima & corpus hominem secundum substantiam componunt: ita Deũ & hominem, partes putemus Christum constituentes. Non enim hæc, sed unionis duarum naturarum in uno supposito, utrobique prætenditur similitudo, quæ & in nobis & in Christo, quamuis diuerso modo, comperitur. Porro ob hanc ineffabilem Dei cum homine unionem, fit mutua proprietatum utriusque naturæ alternatio, & alterna prædicatio: uniusq; naturæ proprietates alteri ob unionem earum in una hypostasi, attribuuntur. Vt in illo dicto beati Pauli, primæ epistolæ ad Corinthios capite secundo: Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: crucifixio quæ ipsius est carnis propria, attribuitur Deo, Deiq; filio, & Domino gloriæ, ob communionem & commercium in eodem supposito. E' diuerso quod uerbi Dei est, tribuitur carni, cum Dominus noster in terra diuersans, dixit Nicodemo, Ioannis cap. tertio: Et nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. In terra quidem tum subsistens loquebatur filius hominis, & tamen in cœlo seipsum esse dixit, non quidem ut homo, sed quatenus Deus. Ob unionem planè admirabilem naturæ diuinæ cum humana in eadem persona & supposito, fit alterna huiusmodi communicatio atq; attributio, eius quod unius naturæ est proprium, ad alteram, quemadmodum in sequenti capite amplius euadet perspicuum. Ob eandem itidem unionem duarum naturarum in unam hypostasin, quarum utraq; post unionem manet salua & integra, certa perspicitur habitudo Christi, ut medij & in medio illo constituti ad extremos, scilicet Deum patrem & spiritum sanctum, tãquam superius & maius extremum: & sanctissimam eius matrem, cæterosq; homines, tanquam inferius & minus extremum. Enimuero si cœlestia agmina & supramundana tanquam unum constituatur extremum, in exemplo consimili quod ad rem propositã clarius intelligẽdam manuducat. corporea uerò euria & crassitie materiæ obducta, tanquam extremum alterum, & submissius atq; depressius, inter quæ media stinus constituatur homo, utriusq; extremorum quicquam participans. Si diuersitatem naturarum, ex quibus ut partibus substantialibus coalescit, in homine attendamus, cum utroq; conspirabit extremo. Nam secundum animam, cum angelicis spiritualibusq; substantijs conueniet: secundum corpus uerò, cum sensibilibus & corporeis. Si uerò totam hominis personam ex utraq; compactam parte consideremus, ab utroq; extremorum homo discrepabit. ab angelis quidem, nam corporei non sunt: ab inferioribus uerò rebus, nam intellectu & ratione carent. Haud secus constitutis patre & spiritu sancto ut uno extremo, sacratissima uerò Christi matre & reliquis hominibus ut altero extremo: Christus in horum mẽdio, modo quodam constitutus, utriusq; extremi quicquam habet commune. Cuius si duas attendamus naturas, coniungetur medium ipsum utriq; extremorum conuenientiæ, consubstantialisq; ranonis consortio: patri quidem & spiritui sancto secundum diuinitatem, sacrosanctæ uerò matri suæ secundum humanitatem. Quod si una in Christo consideretur persona & hypostasis, utramq; naturam complectens, ab utroque extremo paterur dissidium & discrimen. A' patre quidem & spiritu sancto, quòd non eis adest humanitas: à matre uerò sacratissima, quòd non est ipsi hypostaticè unita (sicut Christo) diuinitas.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΤΗΣ ἀντιδόσεως. κε.

Οτι μὲν οὖν ἕτερόν ἐστιν οὐσία, καὶ ἕτερον ὑπόστασις, πλειστάκις εἰρήκαμεν. καὶ ὅτι ἡ μὲν οὐσία, τὸ κοινὸν καὶ πολυσχηκὸν εἶδος ἐστὶ τῶν ὁμοουσίων ὑποστάσεων σημαίνει, οἷον θεός, ἄνθρωπος. ἡ δὲ ὑπόστασις, ἄτομον εἶδος, ὅτι πατὴρ, ἡ δὲ πνεῦμα ἅγιον, υἱὸς, πέτρος, παῦλος. ἰδιον τοίνυν, ὅτι τὸ μὲν τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὄνομα, τῶν οὐσιῶν, ὅτι τῶν φύσεών ἐστι παρασημαντικόν. τὸ δὲ θεός καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὡσαύτως τὰ ἑξῆς. ὥσπερ ὅταν λέγωμεν, θεός ἐστιν ἀκατάληπτος οὐσία, καὶ ὅτι εἷς θεός. λαμβάνεται δὲ καὶ ὡσὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς τοῦ μεγίστου, μεγάλου

DE MODO ANTIDOSEOS ET ALternatione Cap. IIII.

QVòd igitur aliud est substantia, & aliud hypostasis, sæpissimè dicere solemus: & quòd substantia communem & contentiuam earum quæ eiusdem speciei sunt hypostaseon, designat speciem, ut Deus, homo: hypostasis autem individuum ostendit, ceu patrem, filium, spiritum sanctum, Petrum, Paulũ. Sciẽdum igitur, quod deitatis & humanitatis nomen substantiarũ, id est naturarũ est repręsentatiuũ. At Deus & homo & de [illegible] natura ordinatur: quemadmodum cum dicimus, Deus est incompræhensibilis substãtia, & unus est Deus: sumitur etiam & de hypostasibus, ut particulariori suscipiente uniuer-

τὸ τῆ καθολικωτέρᾳ ὄνομα. ὡς ὅταν φησὶν ἡ γραφή, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου. ἴδε γὰρ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἐδείλωσε. καὶ ὡς ὅταν λέγεται, ἄνθρωπός τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ αὐσίτιδι. τὸν γὰρ ἰὼβ μόνον ἐδείλωσεν. ὅθεν ἡμῶν ἡ λυτρῶσις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς χριστοῦ, ἐπιδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκομεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων συνίστησαν, ὅτι μὲν τὰς φύσεις ἀναθεωροῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλοῦμεν. ὅτι δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συστᾶσαν ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τῶν συναμφοτέρων χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ ταυτόν, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον, ποτὲ δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, θεὸν μόνον, καὶ ὁμοῦ τὸ θεῖον, καὶ ἄνθρωπον μόνον, καὶ ὁμοῦ ἀνθρώπου. καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον. ὡς γὰρ ὄντος ἐκείνου καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπαρχοντος, τὸν μὲν ἀεὶ ἀναστάσεως ἐκ πατρὸς, τὸν δὲ γεγενημένον ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν. θεότητα μὲν οὖν λέγοντες, τὰ κατονομάζομεν αὐτῆ τὰ τῆ ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. τὰ γὰρ φαμὲν θεότητα παθητὸν, ἢ λυτικὸν. ὅτι δὲ τῆ σαρκὸς, ἤτοι τὰ ἀνθρωπότητος κατηγορεῖμεν τὰ τῆ θεότητος ἰδιώματα. τὰ γὰρ φαμὲν σάρκα, ἤτοι ἀνθρωπότητα ἄκτιστον. ὅθεν δὲ τῆ ὑποστάσεως, καθ' ἣν ἐκ τῶν συναμφοτέρων, λέγεται ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὀνομάσωμεν. ἀμφοτέροις τὰ ἰδιώματα αὐτῆ ἀπονέμομεν. καὶ γὰρ ὁ χριστὸς, ὅτι μὲν τὸ συναμφότερον, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος λέγεται, καὶ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος, καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής. καὶ ὅταν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς ὀνομάζηται, μέτεται τὰ τῆ συνυφεστηκυίας φύσεως ἰδιώματα, ἤτοι τῆ σαρκὸς, θεὸς παθητὸς ὀνομαζόμενος, καὶ λύτρον τῆ δεῖπνος ἐσταυρωμένον, τὸ καθὸ θεὸς, ἀλλὰ καθὸ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. καὶ ὅταν ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὀνομάζηται, μέτεται τὰ τῆ θείας οὐσίας ἰδιώματα καὶ αὐχήματα, παιδίον πολυώνυμον, καὶ ἄνθρωπος ἄναρχον, τὸ καθὸ παιδίον καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὸ θεὸς ὢν πολυώνυμος, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων παιδίον. καὶ ὅτος ὅτι ὁ τρόπος τῆ ἀντιδόσεως, ἐκατέρας φύσεως αὐτιδιδόσις τῆ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τοῦ ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. καὶ ἐπὶ τοῦτο δυνάμεθα εἰπεῖν πολλαχοῦ, ὅτι ὁ θεὸς

uniuersalioris nomen, ceu cum dicit scriptura: Propterea unxit te Deus, Deus tuus. Ecce enim patrem & filium ostendit. & ut cum dicitur, Erat homo quidã in terra Ausitide: nam Iob solũ ostendit. In Domino igitur nostro Iesu Christo, quia duas naturas agnoscimus, & unam hypostasin ex utraq; compositam, quando naturas respicimus, deitatem humanitatemq; uocamus. At uerò quando ex naturis coniunctam hypostasin, quãdoque ex utrisque simul, Christum nominamus, & Deum & hominem secundum idem, & Deum incarnatum. quandoque uero ex una partium, id est naturarum, Deum solum, & filium Dei, & hominem solum, & filium hominis. Et quandoque ex sublimibus solis, quandoq; ex solis humilibus. nam unus est, & hoc & illud similiter existens: hoc quidem, semper existens causaliter, ex patre: illud uero, posterius homo factus, ob miserationem et amorem hominum.

Diuinitatem igitur dicentes, non de illa nominamus ea quæ humanitatis sunt propria: non enim dicimus deitatem aut passibilem, aut creatam. Neque de carne, id est humanitate, prædicamus ea quæ deitatis sunt propria: nam neque dicimus carnem, id est humanitatem increatam. At uerò de hypostasi, siue ex utraque, siue ex una naturarum eam nominamus, utriusque naturarum propria illi adñcimus. Nam Christus hoc quidem est quod utrunq; simul, & Deus & homo dicitur, & creatus & increatus, & passibilis & impassibilis. Et quando ex una naturarum filius Dei & Deus nominatur, suscipit consustentatæ naturæ, id est carnis propria, Deus passibilis nominatus, & Dominus gloriæ crucifixus, non secundum quòd Deus, sed secundum quòd homo idem est. Et quã do dicitur homo & filius hominis, suscipit diuinæ substantiæ propria, & glorificationes, puerulus ante sæcula, & homo sine principio, non secundũ quòd puer & homo, sed secũdum quòd Deus (qui est ante sæcula) factus est in nouissimis puer paruulus. Et iste modus est alternationis, alternatæq; attributionis utriusque naturæ, alterutri propria uicissim reddentis propter hypostaseos identitatem, & ipsarum in inuicem immanentiam ac insessionem. Secũdum hoc possumus dicere de Christo, hic Deus noster

ἀμαρτίαν ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁτὲ ἄκτιστος ὢν καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀπερίγραπτος.

nostèr in terra uisus est, & hominibus conuersatus est, & homo iste increatus est, impassibilis, & incircunscriptus.

COMMENTARIVS.

MAgnum esse discrimen inter substantiam siue naturam, & hypostasin seu personam, ex dictis in præcedenti capite iam liquet. Nam substantia communem denotat speciem, generalemq; rationem, sub qua continentur plura eiusdem speciei individua: ut deitas, humanitas. Hypostasis autem siue persona, est singulum quodq; individuum, sub specie contentum, & singulari proprietate ab alijs discretum, ut pater, filius, Ioannes, Petrus. Itaq; nomina communia in abstracto expressa, ut diuinitas, humanitas, solum naturæ, substantiæq; sunt designatiua. Nempe diuinitas naturam significat diuinam, & humanitas humanam. Nomina uero communia in concreto expressa, naturalia sunt siue substantialia, eaq; significant individua, quæ huiusmodi sortiuntur naturas, ut Deus qui diuinam habet naturam, & homo qui humanam. Veruntamen hæc nomina bifariam dicuntur atq; sumuntur, nunc quidem coniunctè, & unialiter atq; complexiuè, ut si nomen Deus tres personas indifferenter sine discretione complectatur, & substantiam potius re spiciat: sicut Deus est unus, æternus, immensus, omnipotens, & cætera id genus, ubi Deus essentialiter sumitur & substantialiter: similiter & in cæteris denominationibus, in quibus aliqua communis proprietas deitatis, & æquè omnibus cõueniens hypostasibus, ipsi Deo attribuitur. Ita & homo substantialiter & essentialiter sumitur, cũ eam habet adiunctam proprietatẽ, quæ omnibus individuis æqualiter conuenit, ut homo est rationalis, intellectualis, liberæ uoluntatis, uirtutis capax. Vbi non de hoc potius quàm illo homine, sed omnibus sine discrimine fit sermo. Interdũ uero eadem nomina naturalia, discretè sumuntur, cũ unũ numero & singulare indicãt ab alijs discretum: quemadmodum cum nomen Deus, annectitur singulari alicuius diuinarũ personarũ proprietati: ut Deus est ingenitus, Deus est genitus, Deus est procedẽs. Hic enim Deus hypostaticè sumitur & personaliter: primo quidem loco pro solo patre, secundo pro filio, tertio pro spiritu sancto. Et ibidem quod particularius est, susçipit nomen uniuersalioris: quia hypostasis & suppositũ diuinum exprimitur nomine naturali, communi secundum suam rationem, ad quamq; diuinarũ personarũ. Et hoc modo, scilicet discretè & personaliter sumitur in illo loco Psalm. 44. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ: ubi nomẽ Deus secundũ primũ unctionis modum in capite præcedenti ad literæ sententiam expressum, solũ ostendit filium: pronomen uero te, Christum demonstrat ut hominem, siue sacratissimam Christi carnem, quæ uncta est unctione admirabili per diuinitatem illi unitam in unam hypostasin. Sanè hoc unctionis genere solus Dei filius hominẽ unxit: nam neq; pater, neq; spiritus sanctus humanã sibi carnẽ uniuit. Quod uero pronomẽ te, eodem loco sacrosanctam filij Dei carnem ostendat, testis est & Cassiodorus, adductũ Psalmi locũ ita explanans: Sed Christus ab illa parte unctus dicitur, qua dispẽsatione & natus, & mortuus, & resurrexisse ueraciter creditur. Et rursum eodem loco: Sed hæc omnia carni cõueniunt, cui pręsentissimum et gloriosissimum uerbum unitum est pro salute cunctorum. Si uero secundum unctionis modũ in præcedentis capitis annotationibus expressum cõsideramus, quo scilicet Deus pater unxit Christũ spiritu sancto, ut ait beatus Petrus in Actis apostolorum, etiam nomẽ Deus ibidem discretè sumuur pro patre, demonstrationis pronomen pro filio incarnato, & oleum lætitiæ pro spiritu sancto. Consimiliter nomen Homo interdum sumitur discretè & personaliter, cum de unico homine sermonem facimus per nomẽ commune speciei: ut cum dicimus, homo quidam construxit arcã, intelligentes ipsum Noe: & homo quidã eduxit Israel de Aegypto, Mosen significantes. Similiter cũ 1. cap. Iob dicitur, Erat homo quidã in terra Ausitide, de solo Iob sermonem facit scriptura. At uerò nostra translatio Iob primo ita habet: Vir erat in terra Hus nomine Iob. Verùm eadem regio quæ Hus est denominata, à primogenito ipsius Nachor fratris Abrahæ, nomine Hus, ut censent Hebræi, nomen etiã habet Ausitidis: cuius meminit Hierem. cap. 25. cum inquit, Pharaoni regi Aegypti & seruis eius & principibus eius, & omni populo eius, & uniuersis generaliter, cunctis regibus terræ Ausitidis, & cunctis regibus terræ Philistiim, & Ascalonis & Gazæ, & Accaron & Azoti. Vbi glosa exponens id uerbũ, terræ Ausitidis, dicit, quæ Hebraice Hus, de qua dicitur, Homo quidã erat in regione Ausitidis nomine Iob. Et huic astipulatur antiqua traductio hoc loco sic habens. Et sicut cũ dicit, uir erat in terra Hus, solum Iob demonstrat: & prologus in librum Iob idẽ attestatur dicens, In terra quidem habitasse Ausitide Iob fertur, in finibus Idumeæ & Arabiæ. Vt autem rectam habeamus & aptam loquendi rationem atq; formam, de hoc ineffabili incarnationis mysterio, nos edocet litera, cum dnas in Christo naturas respicimus, eas nominibus naturæ exprimi debere, & uocari diuinitatem, siue naturam diuinam, & humanitatem siue naturam humanam. Cum uero unam ex duabus naturis coniunctam personam consideramus, interdum ipsam nominamus ab utraq; naturarum simul, ut cum Christum dicimus Deum & hominem, Deũ incarnatũ siue humanatum: interdum uero ipsam eandẽ hypostasin exprimimus ex una solũ natura, alteram non designantes, ut cum eandẽ uocamus Deum, nerbum, filiũ Dei, solam explicamus naturam eius diuinam. At cum eandem personam dicimus hominem, filium hominis, filium uirginis, à sola tunc una parte, scilicet humana natura sumimus denominationẽ per nomen

naturale:

naturale. Vnde duas naturas, diuinam inquam & humanam, in unam coalitas hypostasin, uocat hoc loco Damascenus partes in analogia, quod quemadmodum partes inter se diuersæ, uniũtur in toto: ita huiusmodi duæ naturæ, in uno supposito. Illarum tamen naturarum non est compositio in tertio, sed simplicissima unio: quare propriam partis rationem non sustinent. Cum itidem dicit litera, quod quandoq; ex sublimibus solis, & quandoq; ex solis humilibus, ipsam hypostasin ex duabus coniunctam naturis nominamus, sublimia uocat, quæ in Christo ad diuinitatẽ spectant omnibus supereminentem: humilia uero, quæ ad humanitatem eiusdem pertinent, longè infra illam subsistentem. Itaq; quandoq; nominamus Christum & enunciamus ex ijs solis quæ deitatem eius concernunt, aliquando uero ex ijs duntaxat quæ humanitatem respiciunt, ut superiora monstrant exempla. Nam unus est Christus, hoc & illud similiter existens, utpote sublime & humile, hoc quidem scilicet sublime, semper existẽs causaliter à patre: illud uero, utputa humile, posterius homo factus. Et ut sacer inquit Athanasius, Deus est ex substantia patris ante sæcula genitus, & homo ex substantia matris in sæculo natus. Ex prædictis animaduertendum esse subiungit author, quod alternatio proprietatum, qua quod uni naturæ proprium est, alteri propter communionem earum in eodem supposito attribuitur, nequaquam admittenda est in nominibus naturæ, quia neq; diuinitati attribuenda sunt ea quæ humanitatis sunt propria, ut quod sit creata, passibilis, aut temporalis: neq; humanitati ascribenda sunt ea prædicata, quæ solius sunt diuinitatis, ut quod sit increata, impassibilis, æterna. Sed in nominibus naturalibus aut personalibus, siue alterutram exprimentibus naturam, siue utranq;, accommodatè fit huiusmodi alternata proprietatũ attributio, propter identitatem hypostaseos & consequentiam quandam. Vt ipsi Deo & filio Dei attribuuntur ea quæ sunt hominis propria, cum dicitur Dominus gloriæ crucifixus. Nempe filius hominis crucifixus est: idem autem omnino est filius hominis, et Dominus gloriæ: igitur & Dominus gloriæ crucifixus est, quod statim per expositionem, syllogismumq; expositorium euadit conspicuum. Ita Deus factus est in nouissimis puer paruulus, de quo Esaias cap. 9. ait: Puer natus est nobis, & paruulus datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Porro nouissima hic dicuntur tempora, salutifero Christi aduentui designata: non quidem quod illis alij non succederent dies, neq; temporum curricula, sed quia non erat expectanda alterius legis post euangelicam latio, sed ad finem usq; mundi lex à Christo lata esset duratura. Rogauit enim pro Petro Christus, ut non deficeret fides eius, & exauditus est pro reuerentia sua. despõsauit enim sibi Christus ecclesiam in fide in æternum, secundum Oseæ uaticinium. Rectè igitur nouissimi dies dicti, quibus nouissima à Deo lex est data. Vnde Geneseos cap. 46. Iacob moriturus, ad filios air: Congregamini ut annunciem uobis, quæ uentura sunt in diebus nouissimis: ubi multa de Christi aduentu in mũdum texit oracula. Et Esaias cap. 2. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini, & eleuabitur super omnes colles. Vbi manifestum de Christi aduentu tradit uaticinium. Paulus item primæ epistolæ ad Corinthios cap. 10. Scripta sunt hæc ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum deuenerunt. Idem quoq; ad Hebræos cap. 1. Nouissimè locutus est nobis in filio: significans Deum postea non aliomodo, nec amplius hominibus locuturum. Demum Ioannes in prima sua epistola catholica: Filioli, nouissima hora est. Insuper ex consimili loquendi ratione, qua quod hominis est propriũ, Deo tribuitur: & ista in litera admittitur, hic Deus noster, in terra uisus est. Quod quidem exemplum desumptum est ex Baruch cap. 3. dicente: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ab illo. Hic adinuenit omnem uiam disciplinæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Ediuerso propter hanc permissionem alternationis proprietatum (quam idiomatum communicationem plerique nuncupant) quod solius Dei est propriũ, plerunq; homini ascriptum comperimus, propter quandam consequi necessitatem ex identitate personæ. ut filius hominis, increatus est & æternus. Nempe filius Dei, increatus est & sempiternus. Atqui filius Dei est filius hominis, est igitur filius hominis, increatus & æternus. Veruntamen summopere est cauendum, ne ex huiusmodi alternæ attributionis permissione, ineptire pergamus, & sacrorum eloquiorum metas transgressi, eas nectamus propositiones, quæ absurdæ sunt & prorsus impropriæ, quandoquidem in disciplinis, potissimum diuinis, non minus impropria quàm falsa sunt reiecienda.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ. κεφ. ε.

DE NVMERO NATVRARVM. Cap. V.

ΩΣΠΕΡ οὖν ἐπὶ τῆς θεότητος, μίαν μὲν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις ἢ ἀλήθειαν ὕπαρξιν φαμέν, ἢ πάντα τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμέν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις ταῖς πρὸς ἀλλήλας σχέσεσι, τῇ αἰτιατῷ καὶ παρικῷ, καὶ ἀϊδιότητι καὶ γεννήσει, καὶ τῇ ἁγιότητι καὶ ἐκπορεύσει ὧδε γινώσκομεν, ἀπαραλλάκτους δὲ αὐτὰς καὶ

QVemadmodum sanè in diuinitate unam naturam confitemur, tres etiam hypostaseis secũdum ueritatem existentes asserimus: & omnia naturalia, substantialia, & simpla dicimus. Differentiam autem hypostaseon, in solis tribus proprietatibus, ~~in causali & paterna~~, ~~causali~~ & ~~filiali~~, & processiua agnoscimus: & easdem insecessibiles & indistantes

in increata, et paterna in creata, et filiali, in creata. et processiua

ἀλλάσσεται ἀλλήλων, καὶ ἰώμεθα, καὶ ἡ θεία καὶ ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ ἡ ἀλλήλαις ἀσυγχύτως ἐνδιχωρούσας ὁμολογοῦμεν, καὶ ἰώμεθα μὲν ἀσυγχύτως (τρεῖς γάρ εἰσιν οἱ καὶ ἰῶνται) διαιρούμεθα δὲ ἀδιαστάτως (οὐ γὰρ καὶ ἐπ' ἄπειρον καθ' ἑαυτὴν ὑφίσταται, ἀλλὰ τελεία ἐστὶν ἑκάστη ὑπόστασις, καὶ τῶν οἰκείων ἰδιοτήτων, ἀπεί τοι τὴν τῆς ὑπάρξεως τρόπον διάφορον ἔσχηται, ἀλλ' ἰῶνται τῇ τε οὐσίᾳ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ ἓν μὲν λέγεσθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν ἢ πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ ἃς θεὸς εἰσὶ τὰ λεγόμενα) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι, καὶ πάντα νοῦν καὶ καταλῆψιν ὑπερισχύοντα οἰκονομίαν, τὸν ὑὸν καὶ λόγον θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, λυείσης τῆς ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, λύο μὲν φύσεις ὁμολογοῦμεν, θεάνθρωπον δὲ οὐ ἀνθρωπίνην, συνελθούσας ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἑνωθείσας, μίαν δὲ ὑπόστασιν ἐκ δύο λύο φύσεων ἀρτιτελεσθεῖσαν σωθῆναι. σώζεσθαι δὲ φαμὲν τὰς λύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἐν τῇ μιᾷ συνθέτῳ ὑποστάσει. ἄγομεν γὰρ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα χριστόν, καὶ οὐ ἀλλοίωσιν αὐτὰς ἔσεσθαι, καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα. ἰώμεθα μὲν τοι ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαιρέτως διαφράσας τε καὶ ἀριθμουμένας. ἔστι δὲ καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἡ ἁγίας τριάδος, ἀσυγχύτως τε ἰῶνται, καὶ ἀδιαιρέτως διήρηται, καὶ ἀριθμοῦνται, καὶ ὁ ἀριθμὸς διαίρεσιν, ἢ διάστασιν, ἢ ἀλλοτρίωσιν καὶ διατομὴν οὐ συνάγεται (εἷς γὰρ θεὸς ὁ μονογενὴς λόγος, τὸν πατέρα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ τοῦ χριστοῦ φύσεις, αἱ καὶ ἕνωνται, ἀλλ' ἀσυγχύτως ἰῶνται, καὶ αἱ ἐν ἀλλήλαις ἐνδιχωροῦσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀλλήλας τροπὴν τε καὶ μεταβολὴν ὑποίσονται. φυλάττει γὰρ ἑκατέρα τὴν ἑαυτῆς φυσικὴν ἰδιότητα ἀμετάβλητον. διὸ καὶ ἀριθμεῖται, καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ εἰσάγει διαίρεσιν. εἷς γάρ ἐστιν ὁ χριστός, ἐν τε θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι τέλειος. ὁ γὰρ ἀριθμὸς, ἢ διαιρέσεως ἢ ἑνώσεως αἴτιος οὐ πέφυκεν, ἀλλὰ τῆς πεποιημένων ἀριθμουμένων σημαντικός, ἅ τε ἰώμενον, ἃ τε διαιρεῖται. ἰώμεθα μὲν, ὡς ὅτι πεντήκοντα λίθους ἔχει ὁ τοῖχος ὅτος· διαιρεῖται δὲ, ὅτι πεντήκοντα λίθοι ἐνταῦθά εἰσιν· ἐν ἄνθρακι τοῦτο. οὐ ἰώμεθα μὴν, ὅτι λύο φύσεις εἰσί, ἐν ἄνθρακι, πυρὸς λέγω καὶ ξύλου. διαιρεῖται δὲ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ πυρὸς

indistantes ab inuicem, & unitas, & inuicem inconfuse se immeantes scimus, & sine confusione quidem unitas (nam tres sunt, etsi uniunt) discretas autem, sed indistanter. Siquidem unaquæq; secũdum seipsam subsistit, id est perfecta est hypostasis, & suam proprietatem, id est existentiæ modũ differentem possidet, sed unitæ sunt substantiâ, & naturalibus proprietatibus: & eo quòd non distant neq; discedunt à paterna hypostasi, & unus Deus & sunt & dicuntur. Eodem modo & in diuina & ineloquibili, & mẽtem omnem, compræhensionemq; omnẽ excedenti dispensatione unius sanctæ trinitatis Dei uerbi, & Domini nostri Iesu Christi, duas naturas confitemur, diuinam & humanam, coniunctas ad inuicem, & secundum hypostasin unitas, & unam hypostasin ex duabus naturis perfectam ac compositam. Saluari etiã dicimus duas naturas post unionem, in una composita hypostasi, id est in uno Christo: & secundum ueritatem ipsas esse, & suas identidem naturales proprietates unitas, inconfuse tamen & indiuisibiliter differẽtes, & numeratas. Et quemadmodum tres hypostases supernæ trinitatis, inconfuse uniuntur & indiuisibiliter discernuntur & numerãtur, & numerus diuisionem, distantiã, alterationẽ, aut sectionem non inducit (nam unũ Deum agnoscimus patrem & filium & spiritũ sanctũ) eodem quoq; modo & Christi naturæ tametsi uniuntur, inconfuse tamen uniuntur: & tametsi in se inuicem commeant, immanentéq;, in inuicem tamen uersionem & transmutationem non admittunt. Seruat enim utraq; sui ipsius naturalem incommutatam proprietatem: quare & numerantur, & numerus non inducit diuisionem. Nam unus est Christus in diuinitate & humanitate perfectus. Numerus enim non diuisionis aut unionis causa est, sed eorum quæ discreta sunt, quãtitatis significatiuus, siue unita, siue diuisa sint. Vnita, ut quòd numerus hic, quinquaginta lapides habet: diuisa, ut quòd quinquaginta lapides iacẽt in hoc cãpo. Vnita, ut quòd duæ naturæ sint in carbone, ignis (dico) atque ligni: diuisa, ut quòd natura ignis

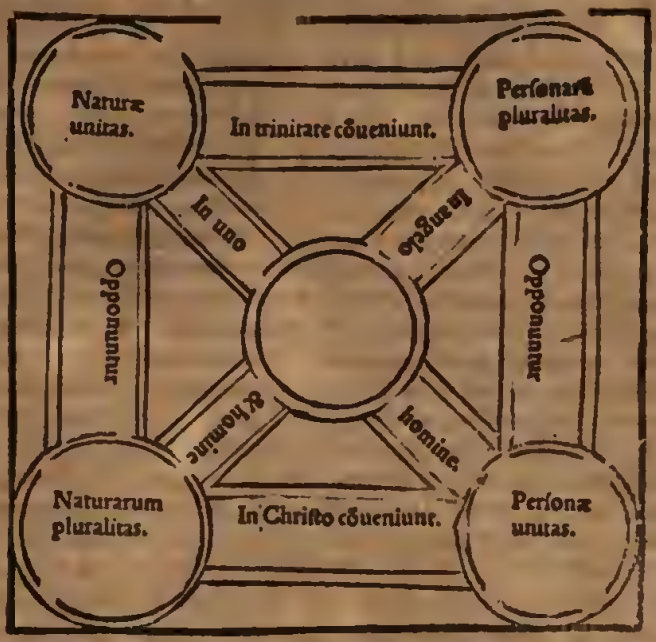
ὑπόστασις, ἡ δὲ τοῦ ξύλου ὑπόστασις, ἄλλος τρόπος φύσεώς ἐστιν, καὶ διαιρούσης αὐτὰ, καὶ οὐ τῷ ἀριθμῷ. ὅσπερ οὖν οὐκ ἐνδέχεται τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, εἰ καὶ ἑνωμένας ἀλλήλαις, μίαν ὑπόστασιν εἰπεῖν, διὰ τὸ μὴ συγχυσιν καὶ ἀφανισμὸν τῆς ὑποστάσεως διὰ φορᾶς ἐργάζεσθαι, ὅτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ τὰς καθ' ὑπόστασιν ἑνωμένας, ἐνδέχεται μίαν φύσιν εἰπεῖν. ἵνα μὴ ἀφανισμὸν καὶ σύγχυσιν καὶ ἀντίδοξίαν τῆς αὐτῆς διαφορᾶς ἐργασώμεθα.

altera est, et natura ligni altera. alio modo uniente, & dirimente hæc: non autem numero. Quemadmodum igitur impossibile est tres deitatis hypostases (quanquam uniuntur) unam hypostasin dicere, propterea ne confusionē & abolitionē differentiæ hypostaseon inducamus, hunc in modum & duas Christi naturas secundum hypostasin unitas, impossibile est unam naturam astruere, ne abolitionem & confusionem differentiæ earum operemur.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum nono & decimo cap. 1 lib. itidem & decimo quarti ipsius Ricardi de Trinuate ostenditur, quòd Deus & homo substantia & hypostasi quodam modo ex opposito respondent, quòd in Deo sit summa naturæ unitas, & personarum pluralitas, in homine uerò substantiarū scilicet animæ & corporis sit pluralitas, & personæ unitas, & ex ijs quæ in hominis compositione cognoscimus, manuducimur quoquo pacto ad unitatem substantiæ diuinæ in trinitate personarum intelligendam: ita hoc loco Damascenus ostendit supersanctā trinitatem & dispensationem carnis in Christo, ferè ex opposito sibi inuicem respondere: & ex unitate diuinæ substantiæ personarumq; discretione & distinctione, cognita ex primo libro, manuducit infirmitatem mētis nostræ ad intelligendam in Christo unitatem personæ & naturarum diuersitatem, ob proprietates utriusque horum dissimiliter similes, & cum quadā dissimilitudine similiter ex opposito se habentes. Quod enim in supersancta trinitate, ipsius substantiæ est proprium, hoc in Christo, proportionaliter est proprium personæ. Et quod illic in tribus cōperitur hypostasibus, conformiter hic in duabus reperitur naturis, seruata semper recta lege proportionis. Nempe quemadmodum in diuinitate, unica est natura diuina, nihilo minus tres sunt hypostases & personæ secundum ueritatem distinctæ, & suis personalibus proprietatibus ab inuicem discretæ, tamen immeantes inuicem, & sine confusione se inuicem habentes: ita in admiranda Christi incarnatione, una est duntaxat persona Deus & homo prorsus idem, non alius & alius, & tamen duæ sunt naturæ etiam post unionem manentes saluæ & integræ, suasq; naturales proprietates sine aliqua transmutatione seruantes. & huiusmodi naturæ sibi inuicem sine confusione indimobiliter immanent, ut non queat una ab altera separari, aut diuelli. Porrò hanc primam utriusque propositorum conuenientiam explanans litera, dicit circa principium capitis 1 & omnia naturalia, substantialia & simpla dicimus. Vbi naturalia uocat naturales & communes diuinitatis proprietates, quæ scilicet naturam deitatis consequuntur, & singulis trium hypostaseon sine discretione conueniunt: quales sunt, potentia, bonitas, æternitas, immensitas, & consimiles. Et hæ quidem substantiales sunt: nam tametsi rationem fortasse habent accidentariam, eædem tamen sunt ipsi diuinæ naturæ, eiusq; substantiam respiciunt: ut ex uicesima propositione primi libri Ricardi de Trinitate planum est. Eædem quoque diuinæ proprietates simplę sunt. Nam non multiplicantur ad hypostaseon discretionem & numerum, cum non sit alia patris potentia, alia filij, alia spiritus sancti, sed una & eadem trium potentia: sic una & simpla bonitas, & sapientia. Differentia autem hypostaseon in his est personalibus proprietatibus, quòd pater incausalis est, & à nullo habens originem: filius causalis, & ex parte ut causa genitus: spiritus autem sanctus, ex utroque procedens. Quæ omnia ex primo libro iam dilucida euaserunt, & ex quinto quoque libro Ricardi de Trinitate rationaliter, ut uia doctrinali, dinoscuntur. Cæterum ex ijs prius agnitis, aptissimè elucidat hoc loco Damascenus diuersitatem naturarum in Christo, & unitatem personæ, quæ oppositio ferè sese habent modo (ut iam paulo antè dictum est) ad ea quæ in summa diuinitate comperta sunt. In hac enim unitas naturæ, in Christo deitas: in hac hypostaseon discretio in Christo, unitas. Denique in hac, unitas substantiæ in personarum pluralitate: in Christo uerò, substantiarum pluralitas in personę unitate. At uerò si naturam diuinitatis ad Christi personam, & hypostases in deitate ad Christi naturas conferamus, magna ad inuicem conuenientia comperietur, & hic pluralitas, illic uerò unitas utrobiq; esse dinoscetur. Quod quidem in toto hoc capite litera exactissimè manifestat. Sicut enim in d unitate, natura substantiaq; maximè est una, & tres sunt hypostases suis proprietatibus distinctæ, in se inuicem tamen immanentes, & sine cōfusione unitæ: ita in assumptione humanitatis à uerbo, una est hypostasis, unusq; Christus, duas sortitus naturas integrè, quæ in se inuicē immeāt, & suis proprietatibus distinctæ sunt. Siquidē una increata, impassibilis, immortalis: altera creata, passibilis, morte dissolubilis. Verum hæc omnia per subiectā descriptionem planius eluceſcunt.

Secundo

Secundò conueniunt ad inuicem ſuperdiuinæ hypoſtaſes in trinitate, & duæ naturæ in Chriſto: quod ſicut perſonæ diuinæ inconfuſè uniuntur in una natura. nam cum unius ſint ſubſtantiæ, adinuicem tamen ſeruant diſtinctionem, & indiuiſibiliter diſcernuntur, cum ab inuicem ſeparari non poſſint, propter ſubſtantiæ identitatem, & mutuam immanſionem: & tamen diſcretionem habent perſonalem, ſingularibus proprietatibus agnitam: neq; numerus ipſarum perſonarum affert diuiſionem diuinitatis, aut diſtantiam earum ab inuicem: neque aliquam ingerit alterationem aut permutationem deitatis, cum tres ſupernæ hypoſtaſes unus ſint uerus Deus: ita duæ naturæ in Chriſto uniuntur in uno eodem'que ſuppoſito, ſine tamen confuſione aut commixtione earum, cum ſemper abinuicem maneant ſecundum ueritatem diſtinctæ. Et quamuis ſibi inuicem immaneant, & inſeparabiliter in ſe commeent, tamen non habent in ſe inuicem uerſionem, neque tranſmutationem: nam hæc non fit illa, ſed ſeruant utraque ſuas naturales proprietates, & numerum quidem conſtituunt diadis, ſed numerus ille non inducit diuiſionem hypoſtaſeos. Nam unus eſt Chriſtus, uerus Deus & homo: nempe numerus rerum non eſt cauſa unionis, aut diuiſionis, ut ait litera. Sicut enim palmus, pes, menſura bicubita, aut tricubita, minimè cauſa eſt extenſionis rerum quibus applicatur, ſiue coniunctæ ſint, ſiue diuulſæ ab inuicem, ſed duntaxat oſtendit & determinat magnitudinem aut protenſionem eius quod menſuratur: Sic numerus non eſt cauſa unionis, aut diuiſionis eorum quæ diſtincta ſunt, ſed ſolũ deſignatiuus multitudinis ipſorum, ſiue ſint unita, ſiue ſeparata. Quod uel eo conſtat indicio: nam prius unitis, et deinde ſeparatis idem accommodatur numerus, ut quinquagenarius, quinquaginta lapidibus in unum cumulum congeſtis, & deinde iiſdem diſperſis ab inuicem in agro: aut quinquaginta ſaxis in unum locum coactis, & aliis totidem, eodem tempore ſparſim iacentibus in terra. Numerus itidem binarius applicatur igni & ligno, unitis in carbone: ſimiliter & igni & ligno ſeparatim ſubſiſtentibus. Non eſt igitur numerus quoquo pacto cauſa unionis aut diuiſionis rerum. Quòd uerò ignis in carbone, & lignum, unita ſint, in ſeparatis autem igne & ligno, ſint diremptа & diſſecta, non ob numerũ id accidit, ut qui utrobique ſit idem, ſcilicet binarius: ſed ob alium ſe habendi hic & illic modum. Siquidem in carbone duæ illæ naturæ ad inuicem in unum ſunt ſuppoſitum compactæ, atque coalitæ. Cum uerò ſeparatim ſubſiſtunt hic lignum, illic uerò ignis: ibi duæ quidem ſunt naturæ, ſed utraque per ſe ſubſiſtens in ſuo individuo & ſingulari, & diuulſa ab altera: quare diuerſus ſubſiſtendi modus unionis & diremptionis naturarum cauſa eſt. Et ſanè in Chriſto natura diuina & humana unitæ ſunt, ut ignis & lignum in carbone: ſi modo ſumma liceat imis componere. Diuinitas uerò & humanitas non unitæ, ut in Deo patre, & Petro, aut alio quouis puro homine ſunt: ut lignum ſeparatum ab igni, & è diuerſo ignis diſtractus à ligno. Demum ex ſupradictis omnibus ſecundum analogiæ regulam & rectę proportionis legem colligit author, quod ſicut impoſſibile eſt tres diuinitatis perſonas eſſe unam perſonam: quia tunc abolerentur & confunderentur ſingulares earum proprietates, quibus ab inuicem diſcernuntur: ita etiam impoſſibile eſt duas in Chriſto naturas ponere unam eſſe naturam.

καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ θεοῦ λόγου, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἐνῳκεῖσθαι τὸν ἕνα τοῦ θεοῦ τὴν οὐσίαν. οὐδὲν γὰρ ὧν ἡ φύτευσε τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ὁ θεὸς λόγος, ἀρχῆθεν πλάσας ἡμᾶς ἐνέλιπεν, ἀλλὰ πάντα ἀνέλαβε, σῶμα, ψυχὴν νοεράν καὶ λογικὴν, καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα. τὸ γὰρ ἥμισυ τούτων ἀμοιρῶν ζῷον, οὐκ ἄνθρωπος. ὅλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβε με, καὶ ὅλος ὅλον ἐνῶσαι, ἵνα ὅλον τὸν σωτηρίαν χαρίσηται. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. ἰᾶται τοίνυν σαρκὶ σὰρξ μέσον τι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ μιστεύοντος θεῷ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς πηχύτητι. ἡγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς τε καὶ σαρκὸς ὁ νοῦς. νοῦς δὲ, ἡ ψυχῆς τὸ καθαρόν, ἀλλὰ καὶ νοῦ θεός. καὶ ὅτι μὲν πρέπον ἐχωρήθη τοῦτο τῷ κρείττονος, τῶν οἰκείων ὁ νοῦς τοῦ χριστοῦ ἡγεμονίαν φυλάσσοντα. ἐνίκησε δὲ καὶ ἐπίσης τοῦ κρείττονι, καὶ ταῦτα γνώριμα, ἃ ὁ θεία βούλεται θέλησις. χωρίον ὁ νοῦς γίγνεται καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἑνωμένης θεότητος. ὥσπερ ἀνέλαβε καὶ ἡ σαρξ, τὸ σώμα τοῦ· ὡς ἡ ἓν ἀριστικὸν φάγος πλανᾶται οἴησις (τὸ γὰρ αὖ μεμερισμένον, λίγδα, χωρίσει διμέδιμνον) σωματικῶν τε ἄθλα κρίνεσθαι. πῶς δὲ θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ ὁμοούσιος τοῦ τε πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁ χριστὸς λεχθήσεται, εἰ μέρος ἦν θεότητος φύσεως, μέρος δὲ ἀνθρωπίνης ἐν αὐτῷ ἑνωτὴ φύσεως; λέγομεν δὲ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐγκρίθαι ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνελλιθῆναι, καὶ δεξιωθῆναι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεις ἀνίστανται ἐν ἀπίστοις ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ φύσις ἡμῶν ἐν τῷ τοῦ χριστῷ ὑποστάσει. φησὶ γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος, συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς χριστῷ. καὶ δῆλον δὲ φαμὲν, ὅτι ἐκ κοινῶν ὄντων ἡ ἕνωσις γίγνεται. πᾶσα γὰρ οὐσία κοινὸν ὄνομα τῶν ὑπ' αὐτὴν πιπτόντων ὑποστάσεων. καὶ ἐπίστην εὑρεῖν μείζονα ἐν ἰδιάζουσαν φύσιν, ἢ τὴν οὐσίαν. ἐπὶ ἀνάγκης τὰς αὐτὰς ὑποστάσεις ὁμοουσίους καὶ ἑτεροουσίους λέγειν. καὶ τὸν ἁγίαν τριάδα, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ἑτεροούσιον, κατὰ τὸν θεότητα λέγειν. ἡ αὐτὴ τοίνυν φύσις ἐν ἑκάστῃ τῶν ὑποστάσεων θεωρεῖται. καὶ ὅτι ἅπτεται τῶν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκῶσθαι κατὰ τοὺς μακαρίους Ἀθανάσιόν τε καὶ Κύριλλον, τὸν θεότητα

et spiritus sanctus incarnationi dei uerbi, nisi secundum aceeptationem & uoluntatem. Ac omni humanæ naturæ in quimus unitam esse omnem diuinitatis substantiam: nam nihil eorum quę plantauit in natura nostra Deus uerbum, cum in principio plasmauit nos, deficit, sed omnia assumpsit, corpus, animam rationalem & intellectiuam, & eorum proprietates. Quod enim unius horum expers animal, non homo est. Totum enim totus assumpsit me: & totus toti unitus est, ut toti salutem largiretur. Nam quod inassumptum, est incurabile. Vnitum igitur est carni, mentis medio uerbum dei, mediantis inter dei puritatẽ, & carnis crassitiem. Principatũ enim animæ & carnis, mens tenet: quid animę, purissimũ mentis uerò, Deus. Et quando locum dat meliori, proprium mens principatum ostendit. cedit autem meliori, sequiturq; potiorem, & ea facit quæ diuinæ coplacent uolũtati. Locus mens facta est diuinitatis, secundum hypostasin ipsi unitæ, quemadmodum uidelicet & caro: non cohabitator, eo modo quo hæreticorum scelesta errat opinio: Non (inquiunt) uas unius modij, duo modia capiet: corpora litet immaterialia iudicãtes. Quo modo autem Deus perfectus, & homo perfectus, & consubstantialis patri & nobis, Christus diceretur, si diuinæ naturæ pars, humanæ naturæ parti in ipso unita esset? Dicimus autẽ naturam nostram surrexisse à mortuis, assumptam esse, et sedere ad dexterã patris, nõ quod omnes hominũ hypostases surrexerint, & sedeãt in dextra patris, sed omnis natura in Christi hypostasi. Dicit enim diuinus Apostolus, cõsurgereet sedere nos fecit in Christo. Et hoc etiã dicimus, quod ex communib. substãtijs unio facta est. Nã omnis substãtia cõmunis est omnium sub se contentarũ hypostaseon. Et fieri nõ potest, ut inueniat particularis & ppria natura, siue substãtia: quia neesse esset easdẽ hypostases, & consubstãtiales & diuersarũ substãtiarũ dicere, & sanctã trinitatẽ & consubstantialẽ & diuersisubstãtialẽ secundũ deitatẽ dicere. Eadẽ igit natura in unaquaq; hypostaseon consideratur. Et quãdo dicimus naturã uerbi incarnatã esse secũdũ beatos patres Athanasiũ & Cyrillũ, diuinitatẽ

φαμὲν ἑνῶσθαι σαρκί. διὸ οὐκ ἀρνούμεθα ἀπαθῆ, ἡ φύσις τὸν λόγον ἔπαθεν· οὐ γὰρ ἔπαθεν ὁ θεὸς καὶ λόγος ὡς αὐτός. λέγομεν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πεπονθέναι ὡς τοῦ χριστοῦ, οὐ μὴν πάσας τὰς ἰδιοσάσεις τῶν ἀνθρώπων ἐμφαίνομεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁμολογοῦμεν τὸν χριστὸν πεπονθέναι. ὅς τε φύσιν τὸν λόγον λέγοντες, αὐτὸν τὸν λόγον σημαίνομεν. ὁ δὲ λόγος, καὶ τὸ ἰδιαίτερον τῆς οὐσίας διίστησι, καὶ τὸ ἰδιάζον τῆς ἰδιοσάσεως.

dicimus unitã esse carni. Quapropter nequaquam dicere ualemus, naturam uerbi passam fuisse. nam diuinitas in ipso passa non est: sed dicimus humanam naturam passam esse in Christo, non tamen omnes hominũ hypostases ostendentes, & in humana natura Christum esse passum confitemur. Quare naturam uerbi dicentes, ipsum uerbum significamus: siquidem uerbũ, & quod commune substantiæ est habet, & quod proprium hypostaseos.

COMMENTARIVS.

SVbstantia hoc loco, naturaq; dicitur (quemadmodum iam tertio aut quarto capite huius libri prædictum est) species plurium hypostaseon personarumq; contentiua: hypostasis uerò est indiuiduum & unum numero, sub natura substantiaq; contentum. Vt homo substantia est, Socrates indiuiduum & particulare. non quidem quia naturæ humanæ unam partem habeat, & altera careat, est enim in Socrate & quolibet hominis indiuiduo tota natura humana, sed quia unum est numero. Et sanè plura eiusdem speciei indiuidua solo numero differunt, non natura, cum omnia, eadem natura scilicet speciei participent: ut Socrates, Plato, Cicero, natura humana. Et substantia, ut commune quiddam, de hypostasi, ut subiecto sibi particulari prædicatur, quemadmodum homo de Socrate. Ex quo consequens est, unumquodq; indiuiduorum, eiusdem speciei perfectam, totamq; substantiam habere, non eius partem solum, neque ea inter se secundum naturam differre, sed solum secundum accidentia, ut colorem, figuram, formam, & cæteras indiuiduales proprietates, quibus unius ab altero suppositio discrimen internoscitur. Et hæc, characterica signalesq; proprietates dicuntur, quod sint, ut characteres quidam impressi, aut signa indita ad discerniculum unius ab altero, & uelut naturales quædam notæ. Huiusmodi autem accidentia & propria signa, non naturæ sunt discretiua, aut distinctiua, sed suppositorum. Siquidem figura, locus, aut ætas, non humanam dirimit naturam (cum ipsa secundum seipsam ab ijs omnibus absoluatur, & omnia hęc à se excludat) sed Ioannem Petrum & Paulum, & cætera hominis indiuidua discernit. Hinc rectè authores diffiniunt hypostasin esse substantiam cum accidentibus: substantiam quidem, qua conuenit cum alia hypostasi: eum accidentibus uerò, quibus una hypostasis dissidet ab alia. Et hypostasis habet id quod commune est, utpote substantiam & naturam, cum proprietate particulari: quemadmodum Petrus naturam humanam, cum accidentarijs proprietatibus. Substãtia uerò ut humana, secundũ seipsam, & in sua communi ratione considerata, non est hypostasis, ut Petrus & Paulus: sed in unaquaq; hypostasi, integra, perfectaq; saluatur & consistit. Hinc fit, ut si Ioannes sanatur, pristinæq; restituitur ualetudini, & tota in eo natura humana sanetur, ratione ipsius indiuidui. Quòd enim particulari conuenit, substantiæ, speciei q; conueniat oportet: non tamen necesse est propterea particulares omnes homines simul sanari. Et cum particulare comburitur lignum, & tota in eo ligni natura absumitur, non tamen protinus unumquodque lignum exuri necesse est. Porro hæc omnia ab humanis (quantum fas est) ad diuina transferendo, quæ de substantia & hypostasi hic pertractata sunt, sicut in Ioanne tota est & perfecta natura humana, & tota in Petro, demum omnis & tota in Paulo (nulli enim illorum deest quicquam, ad humanitatis integritatem attinens, sed & Ioannes perfectus est homo, & Petrus, & Paulus, neque alia est natura humana in uno quàm alio eorum, sed eadem prorsus secundum speciem: in proprietatibus autem numeralibus & accidentarijs differentiam sustinent) ita tota natura diuina est in patre, & tota in filio, & tota in spiritu sancto, & in qualibet triũ hypostaseon omnis atq; perfecta. Neque alia deitas in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto, sed prorsus eadem, & maximè una, longè maiori & simpliciori unitate, quàm sit in particularibus hominibus humanæ naturæ unitas. Siquidem in rebus inferioribus est duntaxat naturæ unitas secundum speciem, in diuinis autem unitas substantiæ secundum numerum, & in proprietatibus personalibus sola est hypostaseon discrepantia. Et cum filius Dei unitus est humanæ carni, tota itidem integra'que diuinitas unita est humanitati. nam patiente (ut dictum est paulo antè) una hypostaseon, omnis totaq; substantia secundum eam & in ea patitur. Cui & id accedit, quòd diuinitas ipsa omnino simplex est & indiuidua, neque in partes ullas diuelli potest, ut una pars intelligatur unita carni, & altera nequaquam unita, sed cuicunque unitur, ut tota & integra illi uniatur necesse est. Non tamen idcirco oportet & Dei patris per

sonam

sonam & spiritus sanctis, uniri humanitati. Perinde atque si Ioannes induitur amictu, & tota in eo natura humana induitur, non tamen propterea oportet & Petrum & Paulum simul indui. Quod deinde comptobat author testimonio beati Pauli, dicentis ad Colossenses cap. secundo, quod in Christo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Vbi omnis plenitudo diuinitatis, dicitur tota perfecta quæ diuinitas: non eius particula quædam. Et hæc in Christo secundum humanam naturam habitat corporaliter: quia unita est sacratissimo corpori, & animæ eius in unitatem suppositi. & manet in eo unione excellentissima, & longè angustiore quàm habitet in iustis per gratiam: non quidem corporaliter sed solum spiritualiter: neque per unionem substantiæ, sed per habitum gratiæ. Ad idem quoque comptobandum, citat testimonium beatissimi patris Dionysij: qui in prima parte secundi cap. libri de Diuinis nominibus ait: Est præterea discreta Iesu ex nobis sumpta, perfecta, immutabilisq; substantia: & quæcq; sunt assumptæ carnis substantialia sacramenta. Et rursum paulo pòst eodem loco: Discretum est autem à diuinis operibus in nos benignè manantibus, quod secundum nos atq; ex nobis integrè & uerè substantiâ sumpsit supersubstantiale uerbũ, eaq; gessit & pertulit, quæ sunt humanæ ipsius assumptionis electa, atq; præcipua. His enim neq; pater neq; spiritus ulla ratione cõmunicat, nisi fortè quis asserat benignitate, clementiaq; & comunione uoluntatis. Quod & 13. cap. primi libri adductum est, ad declarandum, quod solus filius humanam assumpsit carnem, sicut & hic proponitur. In primo quoque huius libri capite, idem diffusius est explicatum. Demum & à beato Augustino aptis accomodisq; elucidatum exemplis rerum inferiorum: quibus ostendit, non oportere, si tota diuinitas atque perfecta, carnem susceperit in una suarum personarum, idcirco & patrem & spiritum sanctum carni unitum esse. Nempe (inquit) aliud anima, aliud ratio, & tamen in anima est ratio, & uita est anima. Sed aliud anima agit, aliud ratio. Anima uiuit, ratio sapit. & ad animam pertinet uita, ad rationem sapientia. Et cum unum sint, anima sola suscipit uitam, ratio sola sapientiam. & tamen nec anima sine ratione, nec ratio sine anima. Sic & pater & filius licet unum sint, & unus Deus sit, ad Christum solum pertinet caro, sicut ad solam rationem sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce aliud. In sole, calor & splendor in uno radio sunt. sed calor exsiccat, splendor illũinat. aliud suscipit splendor, aliud calor. Et licet calor et splendor ab inuicem non queant separari, suscipit splendor illuminationem, non feruorem: suscipit calor feruorem, non illuminationem. Aliud simul, aliud singulares agunt, & tamen ab inuicem non separantur. sic & filius suscepit carnem, & non deseruit patrem, nec se diuisit à patre. Suscepit inquam filius carnem in proprietate, sed tamen pater & spiritus sanctus non defuit maiestate. In diuinitate æqualitas, in carne sola filij proprietas, non autem ab eo patris aut spiritus sancti recessit aliquando diuinitas. Cum ergo una sit deitas, una sit diuinitas, impleuit quidem carnem Christi pater et spiritus sanctus, sed maiestate, non susceptione. Vis scire, quia cum eo fuit et pater, Non sũ (inquit Dominus Iesus Christus) solus, sed pater mecũ est. Audi & de spiritu sancto, quia cum eo erat, euangelista refert: Quia Iesus plenus spiritu sancto, regressus est ab Iordane. Ecce hic solus filius Iesus Christus suscepit carnem, & tamen pater & spiritus sanctus non defuit maiestate. Sicut cœlum & terram implet pater, implet & spiritus sanctus: carnem Christi deserere non potuerunt, quando in diuinitatis unitate manserunt. Consimiliter & totam perfectamq; humanitatem assumpsit Christus, & ueras omnesq; partes hominis, corpus scilicet & animam, naturalesq; utriusque proprietates: non tamen in quouis humanæ naturæ supposito assumpsit humanã carnem, sed unicum, determinatumq; corpus tanquam domum sibi ædificauit æterna sapientia, ex uirgine parente formatũ, & unicam itidem animam omnium spiritualium donorũ plenitudine exuberantem sibi assumpsit. Neque quidem in utraque parte speciei humanæ aut utroque sexu nostram sibi formam desumpsit, aut in sexu formineo: sed duntaxat uirili, ut par erat. Est enim sexus uirilis honotatior, dignior, & natura potentior: & supra muliebrem à Deo, naturæq; lege constitutus. Caput enim mulieris uir, ut inquit Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios cap. 11. Decuit autem Christum illam sibi assumere speciei humanæ partem, illumque sexum, qui honorabilior esset & præstabilior, primatumq; teneret, ut qui à Deo constitutus erat caput super omnem ecclesiam, & ordo spiritualis gratiæ responderet ordini naturæ. Ad hæc dignum fuit ipsam reparationem habere responsum ad primam, humani generis formationem. ut quomodo conditus primum est homo ita & foret instauratus. Atqui totius humanæ conditionis atque creationis principium est uir. Fecit enim Deus ex uno, omne genus hominum: qui fuit ut radix totius humanæ propaginis. Ergo congruum fuit, & unum esse principium totius reparationis humanæ: ex quo salus et redemptio in omnes tam uiros quàm mulieres profluueret. Huic accedit, quod reparatio debuit per eundem, consimilemq; fieri modum, per quem fuerat inducta ptçuaricatio. ut qui intulerat morbum, idem quoque conformitate sexus salutare afferret remedium. At præuaricatio & maledictio præsertim inducta est per uirum, cum dicat Apostolus ad Romanos 5. cap. quod per unum hominẽ peccatũ intrauit in mundũ, et per peccatũ mors. Ergo abolitio præuaricationis, & instauratio lapsus, rationabiliter debuit præstari per uirũ. ut sicut per unũ hominẽ mors, ita per unũ hominẽ resurrectio mortuorũ. & sicut in Adam omnes mo-

riuntur, ita in Christo omnes uiuificentur. Et ficut per unius uiri inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi: ita per unius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Cæterum quemadmodũ mulier cooperata eſt ad lapſum, & ab ea inchoata eſt præuaricatio, per conſenſum in ſuggeſtionem ſerpentis, & in uiro conſummata per eſum ligni: ita in reparatione generis humani, mulier inter omnes benedicta credendo uerbis angelicis, & conſentiendo, præſtitit exordium noſtræ ſalutis. deinde Chriſtus ex ipſa ueram carnem ſumendo, compleuit opus noſtræ redemptionis. Quocirca neque utrumque humani generis ſexum aſſumere debuit: neq; de utroque, more natiuitatis noſtræ, cum hoc minus decens fuiſſet ſuæ maieſtati, ſed unum de altero, uirilem ſcilicet de muliebri. Ex quo ſanè conſtat, utrumque ſexum ad noſtram concurriſſe redemptionem: ſicut & uterque præbuerat materiam & occaſionem ad noſtram damnationem. Et quemadmodum in omnes tam uiros quàm mulieres tranſfuſa eſt damnationis pœna, ex hoc contagioſo principio: ita ſanè in omnes & uiros & mulieres deriuata eſt redemptionis gratia, ex hoc uno ſalutifero & ſaluifico principio Vt omni ex parte fit conſpicere, medicinam conſimili reſponſu morbo obuiaſſe, & admiranda Dei ſapientia hoſtem antiquum per eadem eſſe deuictũ, per quæ prius proſtrauerat in mortem genus humanum. Ex hoc itidem conſtat, completam in Chriſto ex ſola muliere nato eſſe perfectionem uniuerſitatis, in modis deducendi hominem ad ortum. Etenim tres primi prius exhibiti fuerant: & nihil erat reliquum, niſi ut Deus quartum ſuperadderet, ad abſoluendum illum quaternarium productionis. quod utique non feciſſet, ſi Chriſtus alio modo conceptus fuiſſet Horum quidem modorũ primus eſt, nec de uiro nec muliere: completus in Adam primo parente. Secundus de uiro, ſine muliere, exhibitus in Eua, matre omnium uiuentium. Tertius de uiro & muliere, in ſuccedentibus per naturalem propagationẽ perſpectus. Quartus denique, de muliere ſine uiro, in ſolo Chriſto & admiranda eius conceptione conſummatus & abſolutus. Cæterũ ut ad literæ reuertamur explanationem, quod Chriſtus totam aſſumpſerit naturam humanam, utramque uidelicet partem ſubſtantialem, & naturales earum proprietates, hac ratione confirmat author: quia huiuſmodi aſſumptio potiſſimum facta eſt, ut perdita ſalus homini redderetur: & quod ſauciatũ eſſet in homine, hac ſalutari medicina curaretur. Cum igitur totus homo & quoad ſubſtantiam & proprietates naturales atq; affectus, fuerit uulneratus: ſi quid horum non fuiſſet aſſumptum, neque fuiſſet à morbo curatum. Entmuero ſi medicus quiſpiam ad caput & manus ſaucias manum medicatricem extendat, non autem ad pedes letali itidem uulnere affectos: is caput quidem curabit & manus, ſed non pedes, quod illis medicam manum non admouerit. Sic ſanè, ſi Dei filius corpus humanum duntaxat aſſumpſiſſet, aut animam, uel utramque partem ſubſtantialẽ, ſed non earum proprietates: quicquid fuiſſet non aſſumptum, haudquaquam curari potuiſſet, quia ſummus ille medicus curationis opem & malagma ad illud non adhibuiſſet. At quia homo non modo in partibus ſubſtantiam ſuam conſtituentibus incurrit morbum & inordinationem, ſed etiam in proprietatibus earum & affectibus peſtiſero ſerpentis antiqui afflatu, nihil'que erat in eo non læſum, non uulneratum, non languidũ, uenit benigniſſimus medicus, dignanoneq; ſua & ſubſtantiam & proprietates hominis aſsumpſit, ut in ſe ſanctificaret, ad rectitudinemq; reduceret omnia. ordinatiſſimaq; ipſorum affectuum & paſſionum in ſe ratione, noſtrarum perturbationum obliquitates & inordinationes curauit. Cui pro tanta benignitate ſemper à nobis meritò gratiæ debentur, quòd uerè languores noſtros tulerit, & infirmitates noſtras ipſe portauerit, eiusq; liuore ſanati ſimus. Siquidem quanto grauior & perniciioſior fuit morbus latè in omnes graſſatus, quanto dignior & maioris authoritatis medicus, quanto denique efficacior & præſentior medicina: tanto amplius aſtringimur, qui hæc ſuſcepimus beneficia, ad gratiarum actiones, laudes, & honorem ipſi ſupremo medico perſoluendum. Cæterum cum litera idipſum explicans dicit, totum enim totus aſſumpſit me: pronomen demonſtrationis, me, tantundẽ ualet (ut annotat marginalis adiectio) atque meam naturam, neque ſingularem ibi demonſtrat authoris hypoſtaſin, tum quod manifeſtum eſt Dei filium nequaquam aſſumpſiſſe perſonam ipſius authoris, neq; eius corpus aut animam, tum etiam quod in hoc diſpenſationis admirandæ ſacramento non dicitur perſona aſſumpſiſſe perſonam: quandoquidem ex duabus perſonis nunquam coaleſcit tertia ut integra, ex illis tanquam partibus compacta. Neque itidem natura aſſumpſit naturam, aut natura perſonam: niſi idipſum intelligatur ratione unius ſuarum hypoſtaſeon: cum aſſumere actionem denotet, ad hypoſtaſin, ſuppoſitumq; pertinentem. Sed hypoſtaſis diuina humanam naturam aſſumpſiſſe, confitenda eſt. At uerò quemadmodum in cæteris rebus perſpectũ habemus, extremum ſuperius coniungi inferiori extremo, per medium utrique interiectum, ut lineæ in altum porrectæ ſupremam partem connecti infimæ per intermedias partes, utrique extremitatũ interiacentes: ita inſuper admirabili unione uerbi diuini cũ natura humana, uerbũ Dei ut ſuperexcellens & ſupereminens omnia, extremũ compactũ eſt carni tanquã alteri extremo in imo, infimoq; gradu conſtituto, per mentẽ humanã ſuperiori extremo longè inferiorẽ, & inferiore extremo naturæ dignitate ſublimiorẽ. Mens autẽ principatũ animæ tenere dicitur, ut quid animæ puriſſimũ, quod per appoſitionẽ in litera dictũ eſt: ut intelligatur mens humana eſſe, quid animę puriſſimũ, & pars animę puriſſima atq; præcipua: quemadmodũ in duodecimo ſecundi lib. capſu pradictũ eſt. Mẽtis uerò, Deus principatũ tenet: quia lõgè et impropornonaliter eſt mẽte eminentior,

entior,ut qui sit ab omnibus eminētissimē exceptus. Quādo autē mēs hominis cedit meliori et superiori,utpote Deo,ei penitus obtemperans, eiusq; monita & iussa capeiens, tunc proprium ostendit & seruat ipsa mens in carnem & animam principatum:quemadmodum subtracta Deo debita obedientia per præuaricationem,proprium admisit ipsa mens principatum,in subiectam carnem protinus aduersantem spiritui. Et propter huiusmodi unionem superexcellentem uerbi diuini,cum mente humana & carne,ipsa mens dicitur esse facta locus diuinitatis, hypostaticē illi unitæ:itidem & caro humana. non quidē locus corporalis & materialis,sed spiritualis & intellectualis:de quo sanē loco, capite 16. primi libri factus est sermo. Neque fuit Deus mentis & carnis humanæ per incarnationem cohabitator,eo modo quo impietas hæreticorum confinxit. Vnde nonnulli hæretici,negantes Christi diuinitatem,dixerunt: Deum inhabitasse Christi mentem & carnem,duntaxat per gratiæ infusionem & communicationem, mansionem'que spiritualem,quo modo & corpora syncerē pureq; uiuentium dicuntur templum Dei, et in cuiusque iusti anima Deus habitare dicitur. Anima enim iusti(ut ait scriptura)sedes sapientiæ. Et in euangelio:Si quis diligit me,sermonem meum seruabit,et pater meus diliget eum,& ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et in Apocalypsi: Ego sto ad ostium & pulso,si quis aperuerit mihi, intrabo ad illum,& cœnabo cum illo, & ille mecum. Neque unionem realem & naturalem filij Dei cum carne nostra admiserunt,quoniam non potest (inquiunt) quod minus est, uniri maiori, & illud totum continere: ut unius modij uas non potest duos modios uini complecti. Atqui caro & mens humana, quid minus est:& deitas longē maius & amplius. Non potest igitur(aiunt)tota deitas uniri carni. Verùm quamuis assumpta propositio & in materialibus & corporeis rebus locum habeat,non tamen in immaterialibus & spiritualibus: cum in hominis compositione, anima longē dignitate & plenitudine maior, angustiæ corporis coniungatur. Quare non solum secundum gratiæ habitudinem & participationem concedendus est filius Dei cohabitator esse mentis humanæ & carnis, sed & secundum ueram ūnionem in unam personam. Cæterum pro literæ contextu,id non prætermittendum,rectē apud grammaticos dici, hic modiut,& hoc modium. Nempe Titus Liuius libro tertio,Decados secundi belli Punici dicit:Ad fidem deinde lætarum rerum,effundi iussit in uestibulo curię annulos aureos,qui tantus aceruus fuit,ut metientib. uisum fuerit,supra tres modios expleſſe. Plin. uerò libro trigesimo tertio Naturalis historiæ dicit:Neq; enim aliter potuissent trimodia illa annulorū Carthaginensi ab Hannibale mitti. Sic triangulus & triangulum rectē dicimus, punctus & punctum, & plerāque talia. Sed id grammaticum est. Deinde aliam rationem ducentem ad incommodum, contexit author,ad probandum,quod Christus totam habuit diuinitatem,in una suarum personarum toti,perfectæq; humanitati coniunctam. Nam si naturæ diuinæ pars esset unita parti duntaxat humanæ naturæ, & non tota toti:tunc Christus neque perfectus diceretur Deus, quia non totam haberet diuinitatem: neque perfectus homo, quod non omnem nec totam haberet humanitatem. Tunc itidem Christus nec patri esset consubstantialis,cum ipse partem tantum, pater uerò totam haberet diuinitatem. Neque suæ sacratissimæ matri & nobis consubstantialis foret: nam nosipsi totam habemus in nobis humanam naturam,Christus uerò partem solum in se haberet. Hæc autem absurdissima sunt,& blasphemiæ proxima. At uerò propter huiusmodi communicationem Christi nobiscum in ueritate totius naturæ humanæ,quæ Christus in seipso peregit, & nobis quoque communia facit, & eadem Deus in nobis fecisse dicitur. Vt quemadmodum Deus suscitauit Christum à mortuis,& collocauit ad dextram suam in cœlestibus:ita & nos conresuscitasse à mortuis dicitur,& constituisse ad dextram suam. Vnde cum secundo ad Ephesios capite dicit Apostolus,quod Deus cōresuscitauit nos,& cōsedere fecit in cœlestib. in Christo Iesu: non ibi pronomine Nos, hypostases nostras homiuumq; supposita ostendit: quandoquidem perspicuum est, nosipsos secundum singularitatem personarum neque resuscitatos esse neque ad patris dextram sedere:sed nostram naturam demonstrat,quæ omnis tota atque perfecta in Christo,& resuscitata est,& sedet in dextra maiestatis Dei patris. Cuius quidem naturę cum & nosipsi simus participes,quod iam in capite præcessit,in membris quoque factum (ut exponunt alij) dicitur: quia id reuera in illis futurum est, quod resuscitabuntur & consortes erunt regni. Conresuscitauit ergo(inquiunt)nos in spe,non rei in nobis exhibitione,sed exemplaris præmissione. Siquidem Christi resurrectio, nostræ resuscitationis, & ipsius ad dextram patris consessus,nostræ quoque exaltationis causa est & exemplar. Aliaq; quoque eiusdem dicti Apostolici, neque absurda quidem assignari potest ratio. quod quemadmodum primus parens noster, singularis quidem fuit persona, quantum ad suam substantiam, & tamen quodammodo communis quantum ad rationem originis & principij:quia omnes homines deinde futuri,in ipso tanquam seminario quodam fuerunt secundum originem,sicut fructus & arbor in semine. Et idcirco præuaricatio ab ipso cōmissa,in omnes homines secundum reatum & pœnam pertransiit, tanquam uiciata radice inficeretur arbor tota & fructus:Ita & Christum Dominū nostrū,si partes eius substantiales & proprietates singulares attendas,rectē admodū unicum & particularē hominē dixeris. Si uerò rationem principij reconciliationis & reparationis totius humani generis consideres,& quod à Deo missus est, ut totus per ipsum mundus renouetur in spiritu: non iniuria quodam modo communem eum dicas,& uniuersalem hominem, ut ex quo omnes qui eum

recipiuut,

recipiunt, prodeant renati ſecundum ſpiritum, & filij Dei. Idcirco quæcunque in ipſo completa ſunt opera, & in nobis quoque facta dicuntur, propter unionem naturæ quam habemus ad ipſum: & parnicipationem gratiæ defluentem ab ipſo in nos Dei filios. Hinc, cum Deus pater Chriſtum reſuſcitauit, & ſubuexit in cœlum, hanc quoque reſuſcitationis & conſeſſus dignitatem nobis communicauit: ut in eo, ſecundum uirtutem ſubſiſtentibus, & ex eo regenerationem ſortitis, atque ſpiritualem ſumentibus originem, & ergo unum cum illo conſtituentibus, quo Chriſti gratia & gloria in omnes illi adhærentes tranſiret. Id ipſum Cyrillus primo libro Commentarrorum in Euangelium Ioannis, exponens illud dictum euangeliſtæ, Et habitauit in nobis, his uerbis ſignificat. Sumus (inquit) omnes in Chriſto, & communis humanæ naturæ perſona in Chriſto reuixit. Propterea & Adam nominatur, quod per naturæ noſtræ communitatem gloria & immortalitate omnes ita locupletat: ſicut contrà, morte & uituperatione omnes Adam primus mulctauit. In omnibus igitur uerbum, per aſſumptionem unius habitauit: & cum unus filius Dei in uirtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis definiatur, ad uniuerſum genus humanum hæc dignitas funditur. Et ſic per unum generis noſtri ad nos quoque illud peruenit. Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Quare in Chriſto qui dem ſeruiens natura noſtra, uerè liberata eſt, ad unionem aſcendens myſticam, eius qui ſerui formam induit. In nobis autem, propter affinitatem carnis qua illi coniungimur, qui ſimilitudine illius ad præcipuum bonum ſuum conſcendimus, Dij ac Dei filij per fidem conſtituti. Habitauit autem in nobis Dei uerbum, in templo uno: quod propter nos & de nobis ſibi condidit, ut omnes in ſeipſo habens, ut uno corpore patri (ut Paulus ait) reconciliaret. hæc Cyrillus. Poſtremum & id aduerte: authorem cum ſubnectit in litera, quod ex communibus ſubſtantijs unio facta eſt: communem ibi ſubſtantiam appellare naturam quæ plurium eſt, & multis conuenit, ut diuina ſubſtantia tribus ſummæ deitatis hypoſtaſibus eſt communis: & natura humana omnibus hominum ſuppoſitis, in quibus ſanè eadem eſt ſpecie humanitas, eandemq; ſortita rationem. Itaque in Chriſto facta eſt unio ex communibus ratione ſubſtantijs, natura ſcilicet diuina & humana: quarum utraque, plùribus eſt communis hypoſtaſibus. Nempe propriam particularemq; ponere ſubſtantiam, ſiue naturam, repugnantiam claudit. Si enim in Ioanne (exempli gratia) ponatur huiuſmodi propria ſubſtanna, tunc ipſe & Petrus erunt conſubſtantiales, quia uterque homo: & ſimul erunt diuerſarum ſubſtantiarum, quod unus propriam habeat naturam, ab alterius natura diſcrepantem. Conſimiliter ſi in Dei filio propria admitteretur deitatis eſſe ſubſtantia, ipſe & pater conſubſtantiales eſſent, propter eandem à patre communicatam, & à filio ſuſceptam diuinitatem in ratione originis: & tamen uterque ſimul diuerſarum eſſent ſubſtanniarum, propter conceſſam in filio ſubſtanniæ proprietatem. Hæc autem manifeſtè inter ſe pugnant. Demum ut tantum myſterium incarnationis, & humanis & angelicis linguis ineffabile, congruè & aptè pro tenuitate noſtra poſſimus eloqui, & quoquo pacto depromere: Damaſcenus oſtendit iſtam, Natura uerbi eſt incarnata, admittendam eſſe, & recipiendam: quia tantundem ualet ac iſta, Diuinitas in uerbo Dei unita eſt carni, quam abſq; ulla hæſitatione rectè dabunt omnes, haud ſecus quàm hanc, Verbum caro factum eſt. Nempe natura uerbi, ſiue diuinitas uerbi, nihil aliud re ipſa eſt, quàm ipſum uerbum: etſi rationis aliquantum ſit diſcrimen, quod hoc perſonam ſolam exprimit, illud uerò naturam in perſona. Id tamen nullum rei parit diſſidium: nam etiam uerbum communem notat diuinam ſubſtantiam cum perſonali proprietate, quæ filio Dei peculiaris eſt: ſcilicet naſcibilitate & gignentia. Nequeidem ſubit iudicium de propoſitione paulo antè data, Natura uerbi eſt incarnata, ſiue carni unita: & de iſta, Natura uerbi eſt paſſa, quæ prorſus eſt reijcienda. Nam paſſio, diuinitati competere non poteſt, cum ſit impaſſibilis: neque illi uerè tribui. Vnio autem ad carnem, rectè congruere poteſt diuinitati, neque illi repugnat: cum in diſpenſatione ſuſceptæ carnis, duæ naturæ dicantur unitæ ad inuicem in una perſona. At quoniam paſſibilitas humanæ eſt naturæ conditio, accommodatè dixerimus, humanam naturam eſſe paſſam in Chriſto, aut Chriſtum eſſe paſſum in humana natura. Et quoniam ſobriè & cautè in hac materia loquendum eſt, ſecundum rationem & formam locutionis antiquorum patrum accommodandus eſt omnis noſter ſermo, ſine innouatione aut permutatione illius: ne tranſgrediamur terminos antiquos, quos poſuerunt patres noſtri. Cæterũ de ſupradictis propoſitionibus, & certa loquendi ratione in explicatione præſentis myſterij, latior fiet diſcuſſio, & ſermo diffuſior, in undecimo huius libri capite.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ. κ. Δ.

DE VNA DEI VERBI COMPOSITA hypoſtaſi. Cap. VII.

Προεῖναι μὲν οὖν ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως φαμὲν τὴν θείαν καὶ ἄϋλον ὑπόστασιν, ἁπλῆν καὶ ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, πάντα ἔχουσαν

PRæcedere igitur intemporaliter & æterne dicimus, diuinam Dei uerbi hypoſtaſin, ſimplicem, incompoſitam, increatam, incorporalem, inuiſibilem, intangibilem, incircumſcriptam, omnia habentem,

quæcunq;

ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ὡς αὐτῷ ὁμοούσιον, καὶ τὴν γεννήσεως τρόπον καὶ σχέσει τὴν πατρικῆς ὑποστάσεως διαφέρουσαν, τελέως ἐχόντως, οὐδέποτε τῆς πατρικῆς ἐκφοιτώσαν ὑποστάσεως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τῶν πατρικῶν κόλπων οὐκ ἀποσπασθεὶς λόγος ἀπορρήτως γνωσθεὶς καὶ ἀκαταλήπτως τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας παρθένου ἀπόρως, καὶ ἀπεριλήπτως, ὡς οἶδεν αὐτὸς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ θεοπρεπείᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑποστάσθαι ἐαυτῷ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, ἐν πᾶσι μὲν οὖν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα δὲ καὶ ἐν τῇ γαστρὶ ὑπάρχων τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἐνεργείᾳ σαρκώσεως. σαρκωθεὶς τοίνυν ἐξ αὐτῆς προσλαβόμενος τῷ ἀπ' ἐκείνου τοῦ ὑμετέρου φυράματος σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ. ὡς τε αὐτῷ χρῆσαι τῇ σαρκὶ ὑποστάσει, τῷ τοῦ θεοῦ λόγου ὑποστάσει, καὶ συνθεῖναι γεγενῆσθαι τῇ πρώτῃ ἀπλῶς οὐσίᾳ τοῦ λόγου ὑποστάσει, συνθεῖσαν ἐκ δύο τελείων φύσεων θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ φερούσαν αὐτῷ τῷ θείᾳ τοῦ θεοῦ λόγου ἰδιότητος τὸ χαρακτηριστικὸν, καὶ ἀφαιρετικὸν ἰδίωμα. καθ' ὃ διαφέρεται τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, τά τε τῆς σαρκὸς χαρακτηριστικὰ καὶ ἀφαιρετικὰ ἰδιώματα, καθ' ἃ διαφέρει τῆς μητρὸς, καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. φέρει δὲ καὶ τὰ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα, καθ' ἃ ἑνοῦται τῷ πατρὶ, καὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνωρίσματα, καθ' ἃ πρὸς τὴν μητέρα καὶ ἡμᾶς. ἐπὶ δὲ διαφέρει τοῦ τε πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς τε μητρὸς καὶ ἡμῶν, κατὰ τὸ ὑπάρχειν θεόν τε δομῶ καὶ ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ. ἕνωσις γάρ, τῆς τοῦ χριστοῦ ὑποστάσεως ἰδιαίτατον ἰδίωμα γινώσκομεν. τοιγαροῦν ὁμολογοῦμεν αὐτὸν, ἵνα ᾖ τὸ θεῖον καὶ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾖ ὁμοῦ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ἵνα χρισθῇ, ἵνα λύσῃ. τὸν μόνον μονογενῆ υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ ἐνδυσάμενον λύσιν ἡμῶν, δύο αὐτὸν τὰς γεννήσεις σέβοντες, μίαν τὴν ἐκ πατρὸς πρὸ αἰώνων ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, καὶ χρόνον, καὶ φύσιν, καὶ μίαν τὴν ἐπ' ἐσχάτων δι' ἡμᾶς, καθ' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. δι' ἡμᾶς, ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. καθ' ἡμᾶς, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς καὶ χρόνου κτίσεως. ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐκ ἐκ σπορᾶς, ἀλλ' ἐξ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς ἁγίας παρθένου, ὑπὲρ τόμον λυτήσεως. ὁ θεὸς αὐτὸς μόνον κηρύττοντες

quæcunque habet pater: ut ipsi consubstantialem, modo generationis & habitudine à paterna hypostasi differentem, perfectè immanentem, & non quandoque à paterna hypostasi digredientem. In nouissimis autem diebus, non discedens è sinu patris uerbum, incircumscriptè inhabitasse in utero sanctæ uirginis insemináliter & incomprehensibiliter, ut ipse scit: & in ipsa plusquam æterna sua hypostasi, ex sancta uirgine suscepisse carnem. In omnibus igitur & super omnia erat, in utero sanctæ Deiparæ existens: sed in ipsa, per incarnationis operationem. Incarnatus igitur, ex ipsa carnem assumens primitias nostræ molis, carnem animatam anima, rationali & intellectuali, ut & eadem esset carni hypostasis, quæ & Dei uerbi hypostasis. Et composita facta est quæ prius erat simplex uerbi hypostasis: composita quidem ex duabus perfectis naturis, diuinitate scilicet & humanitate. Vt & ipsa ferat diuinæ Dei uerbi filiationis characterícam & discretiuam proprietatem, secundũ quã discreta est à patre & spiritu: & characterícas, discretiuasq; carnis proprietates, secundum quas differt à matre & reliquis hominibus. Ferat autem & diuinæ naturæ proprietates, secũdum quas unitur patri et spiritui: et humanę naturę cognitionis signa ac proprietates, secundũ quas unit matri & nobis. Prętera differt à patre & spiritu, à matre & nobis, secundũ hoc qđ ipse Deus est simul & homo: hoc enim, hypostaseos Christi maximè propriè propriũ cognoscimus. Cõfitemur ergo, ipsum unũ filium Dei etiã post humanitatis assumptionẽ, & filiũ hominis eũdem unũ Christũ, unum Dominũ, unigenitũ & uerbũ Dei, Iesum Christum Dominum nostrum: duas eius natiuitates uenerantes, unam ex patre antè secula, super causam, & sermonem, & tempus, & naturam: & alteram in nouissimis propter nos, secundum nos, & super nos. Propter nos, quia propter nostram salutem. Secundum nos, quia factus est homo ex muliere, et tempore partus: Super nos, quia non ex semine, sed ex spiritu sancto, & ex sancta uirgine super partus legem. Et nõ Deum ipsum solũ prędicamus,

spoliatum

γυμνὸν ϗ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος, οὐδὲ μὴν ἄνθρωπον μόνον ψιλοῦντες αὐτὸν τῆς θεότητος, οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, ὁμοῦ θεόν τε καὶ ἄνθρωπον. θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον. ὅλον θεόν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον. τὸν αὐτὸν ὅλον θεόν, καὶ μετὰ ϗ σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, καὶ μετὰ ϗ ὑπερθείας αὐτοῦ θεότητος. σῴζοντες τὸ ἐπὶ μὲν τέλειον θεόν, καὶ τέλειον ἄνθρωπον, τὸ πλῆθος καὶ ἀνελλιπὲς ἀνελλοῦντες τῆς φύσεως. σῴζοντες δὲ τὸ ἐπὶ μὲν ὅλον θεὸν καὶ ὅλον ἄνθρωπον, τὸ μοναδικὸν καὶ ἄτμητον διακρινόντες ϗ ὑποστάσεως. κὴ μίαν δὲ φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην ὁμολογοῦμεν, διὰ τὸ ἐπὶ μὲν σεσαρκωμένην, τὴν τῆς σαρκὸς ἰδίαν σημαίνοντες ϗ τὰ μακάριον Κύριλλον. καὶ σεσάρκωται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ ϗ οἰκείας ἀϋλότητος ἐκ δήπουθεν, καὶ ὅλος σεσάρκωται, καὶ ὅλος ὅλῃ ἀπορίῤῥαπτος. σμικρύνεται σωματικῶς, καὶ συστέλλεται. καὶ θείως ὅλῃ ἀπορίῤῥαπτος, ὁ συμπεριγραφόμενος ϗ σαρκὶ αὐτοῦ, τῇ ἀπορριγράπτῳ αὐτοῦ θεότητι. ὅλος μὲν οὖν ὅλῃ θεὸς τέλειος, οὐχ ὅλος δὲ θεός. ὁ γὰρ μόνος θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. καὶ ὅλος ἄνθρωπος τέλειος, οὐχ ὅλος δὲ ἄνθρωπος. ὁ μόνος γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός. τὸ μὲν γὰρ ὅλον, φύσεως δεῖ λέγεται κατ' ἐξοχήν· τὸ ὅλος δέ, ὑποστάσεως. ὥσπερ τὸ μὲν ἄλλο, φύσεως· τὸ ἄλλος δέ, ὑποστάσεως. ϗ πᾶσι μὲν ἴσῃ καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα καὶ ϗ τῇ γαστρὶ ϗ θεομήτορος, ἀλλ' ϗ ταύτῃ ϗ ὁρᾶται σαρκώσεως. Ἰσέον δέ, ὡς εἰ μὴ προδιχωρεῖν ϗ ἀλλήλας τὰς τοῦ ἑνὸς φύσεις φαμὲν, ἀλλ' ὑπάλληλον ὡς ἐκ ϗ θείας φύσεως ἡ προδιχώρησις γίγνεσθαι. αὕτη μὲν καὶ διὰ πάντων δήπου καθὼς βέλεται, καὶ προδιχωρῶ, δι' αὐτῆς δὲ δι'. καὶ αὕτη μὲν τῶν οἰκείων αὐχημάτων τῇ σαρκὶ μεταδίδωσι, μᾶλλον αὐτὴ ἀπαθὴς, κὴ τῶν τ' σαρκὸς παθῶν ἀμέτοχος. εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν τῶν οἰκείων ϗθορᾶν μεταδίδωσι, μᾶλλον τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος, πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ ἡλίου ποιητὴς τε καὶ ἥλιος;

spoliatum humanitate secundū nos: neque sanè hominem solum, spoliantes ipsum diuinitate, non alium & alium, sed unū & eundē simul & Deum & hominem, Deum perfectum & hominem perfectum, totum Deum, & totum hominē: eundem & totum Deum cum carne ipsius, & totum hominē cum superdiuina eius deitate. Per hoc autem quod dicimus perfectum Deum, & perfectum hominem, pleni tudinem & indeficientiam naturarum declarantes. Per hoc uerò quod dicimus, totum Deum & totum hominē, singularitatem & indiuisionem hypostaseos ostendentes. Et unam naturā Dei uerbi incarnatam confitemur, per hoc incarnatam secundū beatum Cyrillum, carnis substantiam significantes. Et incarnatum est igitur uerbum, diuinusq; logos, & à propria immaterialitate non discessit, & totus incarnatus est, & totus est incircumscriptus. Minoratur corporaliter & contrahitur, deitas autem est incircunscripta, non coextēsa carne eius cum incircūscripta eius diuinitate. Totus igitur est Deus perfectus, sed nō totum Deus: nam non solum Deus, sed & homo. Et totus homo perfectus, non totum autem homo: non solum enim homo, sed & Deus. Nam totum est naturæ repræsentatiuum, totus autem hypostaseos: quemadmodum aliud naturæ est, alius uerò hypostaseos. Sciendum insuper, quod & si se inuicem immeare Domini naturas dicimus, scimus tamen quod ex diuina natura immeatio prouenit: nam omnia pertransit, quemadmodum uult, & permeat omnia: per ipsam autem nihil. Et ipsa quidem proprias glorificationes carni tradit: cū ipsa maneat impassibilis, & immunis passionum carnis. Nam si sol nobis proprias actiones radens, nostrarum manet expers: quāto magis solis factor & dominus?

COMMENTARIVS.

NOnnulli hæreticorum, ut Paulus Samosatenus, & Photinus eius consectator, dixerunt Christum ante sacrosanctam uirginem Mariam eius matrem nullo modo fuisse, quia ipsum nudum esse hominem posuerunt, & Deum negauerunt. Constat autem quod secundum humanam naturam non præcesserit tempore sacratissimam uirginem, ex qua spiritu sancto obumbrante sumpsit nostræ carnis substantiam. Alij uerò oppositò prorsus modo sentientes, ut Valentinus, & Apelles eius astipulator, dixerunt Christum omnimodè ante beatam uirginem fuisse: quia ipsum solum esse Deum astruxerunt, & uerum hominem esse negarunt.

runt. At manifestum est, secundum diuinitatem Christum ante sæcula fuisse & ab æterno: quare & sacrosanctæ matris suæ temporalem ortum untemporali duratione longè antecessisse. Verum ecclesia catholica omoem hæreseos impietatem respueus,& solam ueritatis sinceritatem amplectens,haud dubiè confitetur, Christum & uerum esse Deum, & uerum hominem, & utriusq; naturæ propria integrè seruasse. Proinde secundum diuinam naturam æternus est & untemporalis, ante semper sanctam uirginem, immo ante omnia sæcula ueré subsistens. Secundum humanam uerò naturam,& ut homo,post beatam uirginem fuisse dicendus est, ex qua habuit ortum temporalem. Et quia unipersonalis est Christus,& idem prorsus secundum hypostasin Deus & homo, idcirco author simplicem & incompositam uerbi Dei hypostasin præcedere ipsam humanæ carnis assumptionem dicit,quòd ante huiusmodi unionem in carne,ipsa hypostasis filij Dei, in una duntaxat natura, scilicet diuina subsistebat, & noo erat humanæ naturæ unita. Post assumpnonem uerò humanitatis,ipsa filij Dei hypostasis, composita hic dicitur, quod duæ naturæ perfectæ, diuina & humana,unitæ sunt in unam hypostasin, diuinitate tamen eius à tua indiuidua simplicitate,immutabilitate & incompositione, nequaquam discedente. Porrò cum uerbum Dei inhabitauit sacratissimæ uirginis uterum,fuit quidem in eo,peculiari quodam modo,scilicet per incarnanonis operationem,& unionem cum carne humana: non tamen ideo desijt esse intimus patri,& intimè ei immanens,cum beatus Ioannes primo capite de uerbo Dei incarnato dixerit,Vnigenitus qui est in sinu patris,ipse enarrauit. Et ipse Dei filius nostræ mortalitatis trabea indutus,dixit discipulis suis, Ioannis decimoquarto capite:Ego In patre,& pater in me est. Neque itidem desijt in omnibus esse in cœlo sursum, & in terra deorsum,in mari & in omnibus abyssis: neque super omnia,cum diuinæ maiestatis ab omnibus eminenter excepiæ celsitudine sit in immensum super omnia constitutus. Semper enim de ipso Dei filio uerum est,& tunc quoque fuit,quod Apostolus ad Ephesios capite quarto scribit, quod unus Deus & pater omnium,qui est super omnes,& per omnia, & in omnibus nobis. Et sanctissimus ille uerbi diuini præco & præcursor,sublimitatem diuinæ maiestatis in Christo significans,dixit: Qui de terra est,de terra est, & de terra loquitur:qui de cœlo uenit, super omnes est. At quia hæc altissima mysteria longè excedunt tenuem nostræ mentis aptum quod ita sese habeant, credenda quidem uel firmissimè sunt: non tamē quomodo sese habeant,& quo'nam pacto peragi potuerint, curiosius indaganda. Proinde profundiorem huiusce rei perscrutationem, rectè nobis prohibet Damascenus,dicens,Dei uerbum incomprehensibiliter inhabitasse uterum uirginis sanctæ, ut ipse scit:eo quidem dicto significans,nos ad eam scientiam pertingere minimè posse, & ab accuratiori tanti mysterij pernestigatione, supersedere prorsus debere. Quāuis item uerbi Dei hypostasis,ante dispensationem carnis susceptam esset simplex, & in unica subsistens natura,scilicet diuina,separataq; ab humanitate,& post susceptionem carnis esset composita, in duplicique natura consistens, diuina scilicet & humana, atque unita humanitati, tamen post illam ineffabilem unionem una & eadem prorsus est hypostasis uerbi Dei quæ fuit ante unionem, neque quoquo pacto deperdidit ranouem & denominationem hypostaseos filij Dei,aut unitatem. Si enim alia persona fuisse poneretur per susceptionem carnis quàm antè fuerit, tunc quatuor numerarentur & collocarentur in summa diuinitate hypostases,utpote pater,filius,spiritus sanctus.& hypostasis,diuinam humanāq; naturam perfectè in se complectens,alia per hypostaseōn ab hypostasi filij Dei. Illud autem impium est asserere,& prorsus execrandum. Atqui si idem prorsus secundū substantiam & unus est homo,prius nudus,& deinde uestimento amictus,quod circumponit corpori,& si una manet substantia prius accidente uacans,& deinde accidentaria proprietate ut alberdine affecta: quare non fatebimur unam esse filij Dei hypostasin, & omnino eandem,prius non cōiunctam carni,postea uerò ipsam sustentantem:Se enim eundem prorsus esse,in Euangelio apertissimè declarauit,cum indutus forma nostræ carnis dixit Iudæis:Antequam Abraham fieret,ego sum.& rursum:Ego & pater unum sumus. Alio itidem loco:Nemo ascendit in cœlum,nisi qui descendit de cœlo.ubi seipsum significat,eundem qui descendit de cœlo,ut nostram susciperet substantiam,& iterum ascendit peracta nostra redemptione,cum corpore glorioso ad cœlos. Denique idem patrem orans,inquit.Pater clarifica me ea claritate quam habui priusquā mundus fieret apud te.ubi liquidò prodit seipsum,qui loquitur,fuisse ante mundi constitutionem. loquebatur quidem ut homo,fuit autem ante mundi factoram ut Deus. Sed quid opus est exemplis adducendis immoraricū plurima passim in euangelijs ad id conferentia occurrant. Deinceps quia hypostasis uerbi Dei est uerus Dei filius,& uerus hominis filius, uerus Deus & uerus homo (quod incōcussa & solidissima fide,absq; hęsitatione tenendū est),idcirco hęc quatuor in se habet. Primò proprietatē personalem & discretiuā diuinæ filiationis,quod scilicet de substantia patris ante omnia sęcula est genita,& per illam differt à patre & spiritu sancto.Secūdò habet & carnis proprietates discretiuas, quemadmodum unusquisq; hominum sortitus est,quo ab alio discrepat,ut quod hoc tempore & loco natus sit,ex matre semper uirgine.Et hi'e proprietatibus à matre benedicta & reliquis hominibus discrepat.Tertiò,habet diuinæ naturę proprietates, communes eidem cum patre & spiritu sancto: ut potentiam,sapientiam,bonitatem,æternitatem. Quartò,humanæ naturæ conditiones,communes eidem cum sacrosancta matre & cæteris hominibus:ut mortalitatem,passibilitatem,sensum,rationem.Duo prima, hypostasin respiciunt,& discrimen faciunt à

cæteris eiusdem naturæ hypostasibus: duo secunda, naturam concernunt, & communientiam arguunt inter eiusdem naturæ supposita. Cæterum quemadmodum gemina in Christo est natura, ita & duplex natiuitas: hæc æterna & intemporalis, ex substanna patris, & secundum diuinitatem. Illa uerò temporalis & corporalis, ex matris substantia in sæculo, secundum humanitatem. Et hæc est supra naturæ legem & uires. Neque solum natiuitas, sed & conceptus ipse filij, & partus uirginis, longè supra naturæ metas collocatur. Certè ipse conceptus filij Dei super naturæ legem fuit, quia non ex uiri consortio, sed superueniente spiritus sancti uirtute factus est, seruata sanctissimæ matris integerrima uirginitate. Perinde atque uirga Aaron frondit, floruit, & fructus protulit, sine seminis aut terræ adminiculo, uniusq; noctis interuallo, quod longiusculo tempore secundum naturæ iura absoluendum erat. Præsignauitq; uirgam illam fœcundissimam, quæ egressura erat de radice Iesse, secundum Esaiæ oraculum, & productura florem suauissimum, super quem requieseret spiritus Domini: qui & alio loco dicitur ascendere coram Domino tanquam uirgultum, & sicut radix de terra sitienti, quia ex sacratissima uirgine corpus accepit, non fœcundata humano commercio. Partus itidem & natiuitatis eiusdem filij Dei, supra naturæ legem completus est: quia sine læsione aut uiolatione uirginitatis ac integritatis sacrosanctæ matris, quæ & in partu & post partum, candidissima & purissima uirgo semper extitit, præsignata quidem per portam Ezechielis semper clausam, quam solus rex Israel, rex ille regum & Dominus omnium, ingressus & egressus est, occlusam tamen in suo ingressu & egressu semper illam conseruans: quemadmodum (si summis ima conferre fas est) imago uultus humani speculum subit sine fractione, & rursum substrahitur eidem absque diruptione & solaris radius sua subtilitate uitrum penetrat, & rursum se contrahit absq; uitri læsione. Quis igitur dubitauerit, uerum solem iustitiæ in suo ad nos exortu, sine maternæ integritatis iniuria ex sacratissimo thalamo suo prodijsse? Porrò per hanc secundam natiuitatem & naturæ nostræ susceptionem filius Dei à propria immaterialitate, per primam natiuitatem à patre accepta, non discessit, ut inquit litera. Siquidem anima rationalis corpori humano coniungitur, crasso & materiali nõ tamen idcirco à sua spirituali natura & immateriali discedit. Non minus enim sua substantia immaterialis est & inuisibilis, cum corpori coniungitur, quàm dirempta à corpore. Eodem ferè modo uerbum Dei unitum esse carni, confitendum est, non tamen à suæ diuinitatis spirituali subtilitate discessisse. Et sacrosancta eius caro ut corporea & mole prædita, circumscripta fuit, cõclusa loco uno, & cõnentis ambitu: deitas aũt in circũscripta remansit, omnem implens locũ, à nullo tamen conclusa: quare non fuit coextensa Christi caro deitati, neque illi deitas. Perinde atque si linea pedanea admoueatur lineæ in immensum protensæ, aderit quidem alicui particulæ lineæ infinitæ, non tamen illi toti interminæ coextendetur. Enimuero caro Christi, ut linea pedanea est, deitas uerò eiusdem tanquam linea infinita. Vt aũt aptus & accõmodus ueritati habeatur sermo, ad hæc alia superadmirabilis unionis sacramenta exprimenda, in unum hic animaduertendum: quòd in supersanctæ trinitatis mysterio, itidem & incarnationis, enunciando, totus, alius, & similia nomina, in masculino genere hypostasin & personam designant: in neutro uerò, naturam & eius proprietates insinuant. Propterea in trinitate admittitur alius esse pater & alius filius, sed non aliud pater aliud filius, quia diuersa est patris & filij persona: non tamẽ alia unius & alterius substantia. E` diuerso in susceptionis humanæ naturæ commercio, aliud Deus, & aliud homo: non tamen alius Deus, & alius homo, quia diuersæ sunt Dei hominis naturæ, non tamen personæ. Sic rectè dixerimus, quòd Christus est totus Deus perfectus & totus homo perfectus, cum nihil eidem desit diuinitatis, neq; etiã humanitatis: non tamen totum est Deus, cum non solã habeat naturã diuinam, sed & humanã: neq; totum est homo, cum etiã diuinę habeat naturæ cõmunionẽ. Deinde annotat author, quòd quamuis in quinto huius libri capite dictũ fuerit, duas in Christo naturas se inuicẽ immeare, & incõfuse unitas esse, huiusmodi tamen immeationis efficacia, ex diuina potissimũ natura prouenit, ut quæ sit spiritualior, purior, subtilior & penetrantior. & eam ob causam permeat naturam humanã, efficacia suæ immensæ uirtutis. Et propter huiusmodi permeationem, natura humana & crassior & corpulentior dicitur etiam immanere naturæ diuinæ, propter inseparabilem unius cum altera connexionem. Quemadmodum anima primum permeat corpus ob spirituale eius & incorpoream naturã. Et subinde corpus etiam ipsi animæ immanet inseiunctæ, ut nihil sit corporis, quin illi assit anima. Præcipua tamẽ immeandi ratio ex anima pendet. Sic lumẽ spiritualiũ rerum præferens naturam, etsi sensibile sit, immeat cœlos & elementa, quæ crassiorẽ sustinẽt materiã, illiq; sunt adiecta. Cõsequenter aũt & huiusmodi corpora immanẽt lumini, quòd neq; loco, neq; spacij interuallo diseparantur, sed utrunq; alterũ subit. Nihilominus immeatio illa potius ex lumine prouenit: ut quod sit tenuius & penetrãtius, minusq; feculentiæ materiæ sentiens. Etenim quod magis incorporeum est & immateriale, potiorẽ immeandi habet uim & uirtutẽ: quod uerò magis ad materiæ cõditiones deuergit, immeationẽ potius ut subtrahi alteri subiectũ suscipit. At uerò quia dignius alteri minus digno in eodem termo coniunctũ, cõmunicat illi suas dignitates pro captu et modulo suo, & tamẽ ab illo non suscipit indignitates, neq; imperfectiones: hinc (ut notat litera) diuina natura humanę suas tradit proprias glorificationes, dignioresq; denominationes & proprietates, & tamẽ nõ sustinet carnis imperfectiones, neq; obnoxia est passionib. corporis. Enimuerò

uerò si quis regia maiestate insignis, & clarissimo sanguine natus, considerem thori sibi ascisceret coniugem plebeiam & infimæ sortis, obscuroq; loco progenitam, suæ uxori claras, sibiq; pecubares traderet denominationes, appellaretur q; illa regina & domina, titulisq; uiri sui honestaretur: non autem è diuerso rex ipse contraheret impares fectiones suę sponsæ, neque plebeius nuncuparetur, aut ignobilis: Sic anima corpori suas communicat uires, uegetatricem & sensitiuam, non tamen è diuerso corporis sortitur ignobilitatem, ut dissectionem, mortalitatem, & senium. Et sol subiectis corporibus suam impertit claritatem, uiuificamq; uirtutem: non tamen corporum à se illustratorum sordes, colluuiem aut putredinem susci pit. Haud aliter Christi diuinitas sanctissimam carnem reddit suarum perfectionum participem, ut quòd templum sit & habitaculum diuinitatis, quòd signorum et miraculorum à deitate factorum cooperatorium sit & coniunctum instrumentum, quòd filio Dei in unitate personæ unita, à carnis tamen passionibus & imperfectionibus manet aliena, neq; ab ea contrahit aut mortalitatem, aut passibilitatem.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, Η ΥΠΟ ΤΟ σωματικὸς ποσὸν ἀνάγεται αἱ τῆ ἀμέρει φύσεις, ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον. VII.

AD QVAERENTES, AN AD QVANtitatem continuam reducantur Domini naturæ, an ad discretam. Cap. VIII.

Εἰ δὲ τις ζητᾶ πρὸς ἡμᾶς τὸ ἀμερὲς φύσεων, ἢ ὑπὸ τὸ σωματικὸς ποσὸν ἀνάγονται, ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον; ἐροῦμεν, ὅτι αἱ τοῦ κυρίου φύσεις, οὔτε γραμμή ἐισιν, οὔτε ἐπιφάνεια, οὔτε μία ἁπλῶς ἐπιφάνεια, οὔτε μία χρονικὴ, ἢ χρόνος, οὔτε τόπος, ἵνα ὑπὸ τὸ σωματικὸς ἀναχθῶσι ποσόν. ταῦτα γὰρ ἐισι τὰ σωματικῶς ἀριθμούμενα. Ἰσέον δὲ, ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν διαφόρων ἐστὶ καὶ ἀδιαίρετον ἀριθμεῖσθαι, τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα. καθ' ὃ δὲ διαφέρουσι, κατὰ τοῦτο καὶ ἀριθμοῦνται. οἷον ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, καθ' ὃ μὲν ἑνοῦνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. τῷ λόγῳ γὰρ τῆς οὐσίας ἑνούμενοι, δύο φύσεις οὐ δείκνυται λέγεσθαι. καθ' ὑπόστασιν δὲ διαφέροντες, δύο ὑποστάσεις λέγονται. ὡς τε ὁ ἀριθμὸς, τῶν διαφόρων ἐστί. καὶ ᾧ τρόπῳ διαφέρουσι τὰ διαφέροντα, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἀριθμοῦνται. ἕνωνται μὲν οὖν αἱ τοῦ κυρίου φύσεις ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν, διήρηνται δὲ ἀδιαιρέτως λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. καὶ ᾧ μὲν τρόπῳ ἕνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. οὐ γὰρ καθ' ὑπόστασιν δύο εἶναι φαμὲν τὰς φύσεις τοῦ χριστοῦ. ᾧ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται. δύο γάρ ἐισιν αἱ φύσεις τοῦ χριστοῦ, λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. δύο μὲν γὰρ καθ' ὑπόστασιν, καὶ πρὸς ἀλλήλας πρόσχρησιν ἔχουσαι, ἀσυγχύτως ἑνῶνται, τὴν οἰκείαν ἑκάστη φυσικὴν διαφορὰν διασώζουσα. ᾧ τρόπῳ τοίνυν ἀπορεῖ τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμοῦνται, ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται. εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ χριστὸς, θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, ὃν προσκυνοῦμεν σὺν πατρὶ καὶ πνεύματι, μιᾷ προσκυνήσει

Si quis autem interrogat de Domini naturis, an ad continuam quantitatem, an ad discretam reducuntur? respondebimus, quòd Domini naturæ neque unum corpus sunt, neque una superficies, neque una linea, neque locus, neque tempus, quo queant in continuam quantitatem reuocari. Hæc enim sunt, quæ quantitati continuæ annumerantur. Et sciendum, numerum esse differentium rerum: impossibile siquidem est numerari ea quæ secundum nihil differunt. at secundum quod differunt, secundum hoc & numerantur: ut Petrus & Paulus secundum quod uniuntur, non numerantur: ratione enim substantiæ unius, duæ naturæ dici non possunt: secundum autem hypostasin differentes, duæ hypostases dicuntur. Quare numerus rerum differentium est: & quo modo illæ sunt differentes, eo quoque modo & numerantur. Vniuntur autem Dominni naturæ, inconfuse secundum hypostasin: at diuiduntur indiuise, ratione & modo differentiæ. Quo modo unitæ sunt, non numerantur: nam non dicimus duas secundum hypostasin esse Christi naturas. Cæterum quomodo indiuisibiliter diuiduntur, numerantur: nam duæ sunt Christi naturæ, ratione & modo differentiæ. Vnitæ enim sunt secundum hypostasin, & in se inuicem assessionem habentes, inconfuse sunt unitæ, propriã una quæq; differentiã seruãies. modo igit differentię solo numeratę, ad discretã quantitatẽ reducunt. Vnus igit est Christus deus perfectus, et homo perfectus, quẽ adoramus cũ patre et spiritu una adoratiõe

μετὰ τῆς ἀχράντου σαρκὸς αὐτοῦ, ἐκ ἀπροσκυνήτου τῷ σαρκὶ λίγοντες. προσκυνῶ γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ λόγου ὑποστάσει, ἣ γέγονεν ἡ ὑπόστασις γίγνεσθαι, ἐ τῇ κτίσει λατρεύοντες. ἐ γὰρ ὡς ψιλῷ σαρκὶ προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἑνωμένῃ θεότητι, καὶ ὡς εἰς ἓν πρόσωπον, & μίαν ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ λόγου, τὴν σὺν αὐτῷ συναγομένην φύσιν. φοβοῦμαι τὸ ἄνθρακι ἅπτεσθαι, ὅτι ἐ ξύλῳ συνημμένῳ πυρί. προσκυνῶ τὸ χριστὸν ἐν σωματοφόρῳ, ὅτι τῷ τῇ σαρκὶ ἑνωμένῳ θεότητι. ἐ γὰρ τέταρτον προσπίθεμαι πρόσωπον ἐν τῇ τριάδι· μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἓν πρόσωπον ὁμολογῶ τὸν θεὸν λόγον, καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ. πρὶν γὰρ ἑνωθῆναι ἦν τριάς, καὶ μετὰ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν.

cū immaculata carne eius. Neq; inadorabilē carnē esse dicimus: nā adorat in una uerbi hypostasi, quæ & ipsi hypostasis facta est. Neq; creaturā colimus: nam non ut nudā carnē adoramus, sed counitā diuinitati, & ut in unā personā & unam hypostasin Dei uerbi duæ eius reuocatæ sunt naturę. Timeo qui dē carbonem tangere, propter ignem ligno cōiunctum: adoro Christi simul utrūq;, propter carni coniunctam eounitamq; diuinitatem. Neque quartā in trinitate introduco personam (absit enim) sed unā personā cōfiteor Dei uerbi & carnis eius. Nam trinitas mānsit trinitas, etiam post uerbi incarnationem.

COMMENTARIVS.

AD continuam quantitatem reduci non posse duas in Christo naturas, hinc liquet. Nam cui nulla speciem conuenit, eoque genus ipsum cōgruere potest. Sed ad nullam quantitatis continuæ speciem reuocari queunt duæ illæ naturæ. Non enim ad eas quæ extensionem & molem designaot, ut lineam, superficiem, corpus, & locum. Nam diuina natura, dimensionis est expers, & incorporalis. Neq; ad eam quæ temporariæ durationis mensuram, successionemq; denotat, cum diuinitas ipsa longè supra tempus omne sit supereminens, intēporalis & æterna. Ad hæc, ut aliqua duo ad quantitatē continuā attineaot, necessariū est illa ad inuicem cōtinuari, & cōmuni termino coalescere, illoq; tanquā nexu & uinculo uniri. Id aūt neutiquam duabus in Christo naturis competere potest. Non enim secundū extensionē cōnectuntur ad inuicē. Nam tametsi natura humana secundū corpus, partium habeat protensionē, & molem attollat: diuina tamen nequaquā sortitur huiusmodi conditionē. Atqui non potest inextensum extenso continuari, ut neq; anima corpori, neq; punctū lineæ: sed ut duo continuentur ad inuicē extensione, utrūq; extensum sit oportet. Eadem quoq; ranone, neq; secundū successionē duranonis temporalis, coadunari ad inuicē potuerunt duæ illæ naturæ: cum una earū temporalis sit ex suæ conditionis ratione: altera uerò æterna, & tempus omne supergrediēs. At uerò quòd ad discretā reducātur quantitatē duę in Christo naturæ, ex eo probat author, quia numerus rerū est differentiū, aut re ipsa quidē differentiū, ut Ioannis, Petri, & Pauli numeratiuus est tetnariusi aut ratione solā, ut sapientiæ, bonitatis, potētiæ, unitatis, & perfectionis in Deo dinumeratiuus est quinarius, quiæ tamen solā inter se habēt rationis distantiā. Et sanè secundū quod ea differunt quib. applicatur numerus, secundū idipsum quoq; numerātur, ut si re ipsa dissidēr, secundū rem etiā numero discernūturisi ratione sola, solius rationis numerus facit discrimē. Si natura dirimuntur, quēadmodū homo & equus, naturę quoq; discerniculū numerus cōstituet. Si hypostasi sola, nō natura distinguūtur, & numerus ipse hypostaseon designabit diuersitatē: ut in Socrate & Platone. Nam quo modo res ipsæ inter se differūt, eo quoq; modo numerātur. Rursum ut res plures inter se unitæ sunt, & ad unionē reductę, secundū eam rationē minimè numerātur, quandoquidē numerus est multitudo ex unitatib. aggregata: sed ut distinctæ suot & multitudinis subeuntes rationē, numero digerūtur & secernuntur. Atqui duę Christi naturę unitę sunt secundū hypostasin, eoq; modo nō numerāturut cū explicantur nomine hypostaseos ipsas etiā naturas designante, nō duo dicūtur, sed unus. Siquidē in Christo nō duo numerātur, Deus & homo: quāuis hoc nomē humanā, illud uerò diuinā insinuet naturā: sed unus & idem numero, Deus & homo Christus Iesus. Vt aūt incōfuse diuidūtur ipsę Christi naturę, discretæq; indiuisibiliter & inseparabiliter distinguuntur, cū scilicet nomine substātię, essentięq; explicātur, numerātur binario: sunt enim duæ in Christo naturę, diuina & humana, diuinitas & humanitas. Sic anima & corpus duę in homine naturę ut distinctę cōsiderātur, numero cōstringūtur: ut uerò unitæ in idē suppositū, minimè. Idē enim homo est corporeus, & anima rationali animatus. Eodē quoq; modo humana natura in Ioanne & uestes eius numerātur, si rerū naturas attēdamus: si uerò hypostasin, idē prorsus est homo et uestitus. Demū aquæ natura et calliditas inducta, ut ab inuicē distinctæ dinumerātur, ut uerò unita in eodē, nequaquā: quēadmodū prorsus idē est aqua & calidū. Ex his cōstat, quid respondendū sit percōtantib. an Christus sit duo. Nēpe si nomē illud numerale hypostaseon designat numerū, nequaquā duo dici debet, cū nō sit duo individua aut suppositā, quēadmodū sacer Athanasius in symbolo ait de Christo: qui quāuis Deus sit & homo, non duo tamē, sed unus est Christus. Nā sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus. Si uerò nomen illud numerale, naturas designet & numeret, neq; illa quidem admittenda.

admittenda, & scilicet Christus sit duæ naturæ, diuina & humana. Nam cũ Christus nomẽ sit hypostaseos, ipsæ duę naturæ nomine essennæ explicatæ, nõ aptè nec accõmodè de Christo dicuntur, enã coniunctim sumptæ. Impropria enim prorsus & repudianda est hæc, Christus est diuina natura & humana, & nequaquã sit usui & locutioni sanctorũ patrũ conformis: sed dicendũ potius, & in Christo duæ sunt naturæ, uel quod Christus ex duabus naturis aut in duabus est subsistens. Quod si alterã naturarũ seiunctum de Christo enũciare uolueris, non solũ ineptũ quid effícies, sed etiã omnino falsum. Quis enim sanę mẽtis admiserit, Christũ esse humanitatẽ, aut diuinitatẽ? Vt igitur cõgruus & aptus obseruetur sermo in diuinis rebus edisserẽdis: nominib. hypostaseos designatiuis potius substãtialia & essentialia nomina attribuẽda sunt: ut Christus est Deus, Christus est homo. Suntq; impropria omnia loquẽdi de tam sublimib. mysteriis genera, non minus quàm falsa reiecienda, & explodẽda. Nõ igitur ąquo pacto admittenda est ista, Christus est duo, sed prorsus asserendũ & Christus est unũ (suppositũ scilicet & induiduũ: non unũ naturæ unitate) aut potius & Christus est unus, cum masculinũ genus admodum sit accommodũ ad hypostasin designandã. Et hoc postremo loquẽdi genere potissimũ utũtur authores: quos sedulò debemus in elocutionib. nostris imitari. Demũ author circa calcẽ præsentis capitis ostendit carnẽ, id est humanitatẽ Christi esse adorandã, ea summa ueneratione & reuerẽtia, quę Deo debetur: nõ quidẽ cũ per seipsam cõsideratur, nõ habita ratione uerbi cui unitur in una hypostasi, sed ut attẽditur cõiuncta uerbo in unitate personę, cui meritò debetur adoratiõ, honor, gloria, & benedictio. Et idipsum Apocalypsis cap. 5. satis insinuatur, cũ dicitur. Dignus est agnus qui occisus est accipere uirtutẽ, & diuinitatẽ, & sapientiam, & fortitudinẽ, & honorẽ, & gloriam, & benedictionẽ, & omnẽ creaturã quę in cœlo est, & super terrã, & sub terra, & quę sunt in mari, & quæ in eo ões audiui dicẽtes, Sedẽti in throno & agno, benedictio, & gloria, & potestas, in sæcula sęculorũ. Vbi per sedentẽ in throno diuinitas, & per agnũ humanitas Christi designatur. cui nihilominus omnis creatura in cœlo terra & mari dat benedictionme, honorẽ, gloriã & potestatem. Sed qui id fiat, nisi humanitas Christi ut unita uerbo, adoretur & glorificetur ab omni creatura cum omni reuerentia & honorẽ? Inſuper eũ psalmi 98 locũ, Exaltate Dominũ Deũ nostrũ, & adorate scabellũ pedũ eius, quoniã sanctũ est: exponẽs Cassiodorus inquit, Beatus Augustinus diligẽtissimus exquisitor, corpus Domini & de Maria uirgine sumptũ, scabellũ diuinitatis eius asseruit debere sentiri, propter naturã humanitatis, quã est dignatus assumere. Pedes aũt eius, stabilitatẽ diuinitatis significare uidẽtur, quę semper in naturę suę omnipotẽti gloria, tãquã pedũ indefecta stabilitas perseuerat. Huius ergo uerbi assumptũ corpus quãuis gloriosum, quãuis magnũ, quãuis adorabile, tamen propter humilitatẽ humanitatis, scabellũ pedũ cõpetenter accipimus. Itaq; cũ admonemur adorare scabellũ pedũ Domini, sacratissimã Christi carnem deitati unitã adoratione colere iubemur, quatenus cõiuncta quidẽ est in eandem hypostasin. Perinde atq; purpura regis, cũ eam rex indutus est, unà cũ rege honoratur: quæ tamẽ seiuncta, nõ eo digna censeretur honore. Et id quidẽ quod proponitur hoc loco, in primis rationi consonum est, & ueritati conforme. Nam Christus etiam ut homo, adorandus est: & in scripturis adorari prædicatur, quòd idem quoque sit Deus: ut psalmo 96. Adorate eum omnes angeli eius. quod &, beatus, Paulus ad Hebræos scribens, adducit in testimonium ad excellentiam Christi demonstrandam. At humanitas & caro Christi considerata, quatenus unitur uerbo, iam reuocatur ad rationem unionis hypostaticæ, & consideratur ut in unitate personæ cõspiratum uerbo Dei. Ergo cum huiusmodi attendimus considerationem, ipsa quoq; adoranda est singulari cultu & latria, quandoquidem hoc pacto semper aspicimus ipsius personæ dignitatem.

ΠΡΟΣ ΤΟ, ΕΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΦΥΣΙΣ ΑΥΝΥΠΟΣΤΑΤΟΣ, ΑΠΑΥΤΟΥΣΙΟΣ. ΚΕΦ. Ι.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT quod natura sit insubsistens. Cap. IX.

Εἰ γὰρ καὶ μὴ ὅτι φύσις ἀνυπόστατος, οὐσία ἀπρόσωπος. γνώσεσί γὰρ καὶ προσώποις, οὐ τὰ οὐσία καὶ ἡ φύσις θεωρεῖται, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀλλήλαις ἑνωθείσας φύσεις καθ' ὑπόστασιν, ἐπὶ τοῦ ἰδίου λόγου τῆς ὑποστάσεως. δυνατὸν δὲ εἰς μίαν συνδραμεῖσθαι ὑπόστασιν, μὴ τὰ ἀνυπόστατα εἶναι, μὴ ἰδιάζοντα ἐπὶ τῆς ἐκείνης ὑποστάσεως, ἀλλὰ μίαν ἐξ ἀμφοτέρων. ἡ αὐτὴ δὲ λόγος ὑποστάσεως ἀμφοτέρων τὰ φύσεων ὑποστάσεις χαμαιτυπεῖσθαι, ὅτι ἀνυπόστατον αὐτῶν μίαν εἶναι συγχωρεῖ, ὅτι μὴ ἑτέρους ποιεῖ τοὺς ἀλλήλων εἶναι ἀγαπητούς. ὅθεν ποτὲ μὲν ἓν, ποτὲ

Enimuero si nõ est natura in hypostasi subsistẽs, neq; substãtia personalis erit. Nam in hypostasib. & personis, & substãtia & natura considerantẽ. Sed nõ necesse, naturis inuicẽ secundũ hypostasin counitis, ut unaquęq; ppriã habeat hypostasin (nã fieri potest ut in unã cõcurrant hypostasin) neq; eas insubsistẽtes esse, neq; unãquanq; ppriã retinere hypostasin, sed unã eandemq; hypostasin habere utrãq;. Nam ipsius uerbi hypostasis, utriusq; naturarũ hypostasis existẽs, nullã insubsistentẽ esse permittit, neq; alterius esse hypostaseos. neq; quãdoq; quidẽ huius, quãdoq;

ἀλλ' ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχει ὑπόστασις, ὑφ' ἧς μερίζομεν καὶ διαιροῦμεν, καὶ μέρος μέν ἐστιν αὐτῆς, τῇ δὲ, μέρος δὲ τῇ δὲ, ἀλλ' οὐκ ἐκείνης, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης, καὶ πᾶσα ἐκείνης, ἀμερῶς καὶ ὁλοχερῶς ὑπάρχουσα. ὑφ' ἧς γὰρ ἰδιοσυστάτως ὑπέστη ἡ τοῦ θεοῦ λόγου σάρξ, ἐν ἴδιον ὑπόστασις γέγονε πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐ αὐτὴ ὑπόστασις, φύσιν ὄσα τὸ μέλλον, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἰδιοσύστατος ὑπόστασις γέγονεν. διὸ δὲ ἀνυπόστατός ἐστιν, οὐδὲ ἑτέρων ἐν τῇ τριάδι πρόσφορα ὑπόστασιν.

uerò illius, sed semper utriusq; indiuisibiliter & inseparabiliter est hypostasis. Nō secta et diuisa, partē quidē sui huic, partem uerò illi distrubuens, sed tota huius, & tota illius impartibiliter & pleniſſimē existens. Non enim in propria subsistentia sustentata est Dei uerbi caro, neque in alia hypostasi facta est quàm in Dei uerbi hypostasi, sed in ipsa sustentata, & subsistens potius: neq; secundū propriā subsistens hypostasin facta est. Quapropter neq; insubsistēs est, neq; trinitati supaddit hypostasin,

COMENTARIVS.

QVia nonnulli asseuerare tentarunt naturam esse insubsistentem, tanquam secretam & separatam ab omnibus hypostasibus, siue ea diuina sit, siue angelica, siue humana: improbat eos hic Damascenus ratione ducente ad incommodū, hoc pacto. Si non est natura in hypostasi subsistens, neque substantia personalis erit. Nam in hypostasibus & personis, & substantia & natura considerantur. Dicunt enim substantia & natura, communem essentiam & speciem, plurū singularium contentiuā: hypostasis uerò & persona singulare dicunt & unum numero quod huiusmodi naturam & substantiā habet & intra se sortitur. ut Socrates, Plato, Cicero hypostasis est singulariter discreta: humanitas uerò & animalitas, natura est & substantia, in personis quidem considerata. Non enim reperitur animalitas nisi in singulis animalū indiuiduis. neq; humanitas nisi in hominū indiuiduis & singulis ominibus. Atqui falsū est, nullā substantiā esse personalē, quia tunc nullū esset substantiæ indiuiduum, singulare & unū numero, neque ali quis homo particularis, quod extremæ est insaniæ asserere, & contra quotidianam experientiā. Ergo & absurdū est ponere naturā esse insubsistentē, & in nulla hypostasi sustentatam. Nō tamē oportet (iniquit litera) si duæ naturæ inuicem secundum hypostasin uniantur: quod earū utraque propriā habeat hypostasin, ab alterius hypostasi discrepantē. Nempe corpors natura itidē & animæ humanæ in eadē uniuntur hypostasi, scilicet Ioanne. Neq; tamen insubsistentes sunt, cum in Ioanne & corpus subsistat & anima. neq; utraq; earum propriam habet hypostasin, immo neutra. neq; enim corpus per se hipostasin habet, neq; anima etiā propriā: sed ambæ uniuntur in eadem hypostasi hominis scilicet Ioanne. Consimiliter in igne, materia eius et caliditas duæ sunt naturæ unitæ in uno, eodēq; ignis supposito, & in eo subsistentes & nō habet earū unaquæq; propriā hypostasin, quinimmo neutra. Ita duæ in Christo naturæ renera uniuntur in eadē hypostasi, in qua utraq; earū est subsistens. et nō habent suā propriamq; unaquæq; hypostasin. essent enim tunc duæ ibi hypostases, sicut et naturæ: quód syncera fides et catholica professio penitus abnegat et refutat. Porrò quāuis ex rebus sensibilibus petita familiaria & nobis & domestica hic proponātur exēpla ad intelligendū quoquo pacto id quod omnē superat intellectū et mentē: nō tamē putanda sunt illa omniquaq; cū hoc ineffabili mysteria esse similia. nam humana natura non subsistit in hypostasi uerbi diuini, ut pars in suo toto, aut accidens in subiecto, sed modo quodā existendi nouo atq; mirabili. Itaq; ipsius uerbi hypostasis nullā naturarū Christi (ut subiungit litera) permittit esse insubsistentē neq; ullā itidem earum permittit esse diuersę hypostaseos ab hypostasi alterius. Nempe nō sinit diuinā naturā unius esse hypostaseos et humanā alterius, sed utrāq; eiusdē. Neq; etiā sinit diuinā naturā esse alterius hypostaseos ab hypostasi humanæ, neq; humanā naturā alterius esse hipostaseos ab hypostasi naturæ diuinæ: cum utriusque naturæ sit una et eadem secundum numerum hypostasis. Neq; hypostasis uerbi Dei quādoq; est hypostasis huius naturæ, ut diuinæ et quandoq; illius naturæ ut humanæ, sed semper est hypostasis utriusq; naturæ indissolubiliter. Neq; hypostasis ipsius, itidē uerbi est hypostasis secta et diuisa, partē quidē sui distribuēs huic naturæ ut diuinæ, & partē distribuēs illi naturæ scilicet humanę. sed tota huius naturę ut diuinæ existit, & tota illius naturę scilicet humanę, sine aliqua naturarū dissectiōe. Vnde cū aqua in se calorē susceperit quo prius caruit, ante illius susceptionē suppositū quidē fuit, et per accidentariā affectionē nō deperdit indiuidui rationē neq; denominationē, sed post susceptā caliditatē, adhuc aquæ manet singulare et indiuiduū, perinde atq; prius fuit: Inducta uero caliditas minima suppositū est, cum nequaquā per se subsistat, sed in aquæ indiuiduo est consistens. Si ferrū itidē igniatur, candor ille & fulgor igneus non tollit rationē indiuiduā ferri, neque per se constituit substantiale indiuiduū, sed in ferro est subsistens. Haud aliter si incomprehensibile Dei mysteriū potest his infirmarū rerū exemplis

utcunq;

utrũq; elucidari, hypostasis uerbi Dei post assumptã carnẽ humanã haud minus mansit hypostasis filij Dei atq; ante assumptionẽ fuerat, neq; ullo pacto per assumptionẽ illã decidit à ratione & denominatione hypostaseos, quàm antè habuerat. Et unita iam sibi carne, æquè secunda est in summa trinitate persona & per se subsistens, atq; prius fuerat: quocirca non est per dispensationem carnis introducta in trinitate quarta persona, ut etiam in præcedẽti capite dictum est. Natura uerò humana in Christo non est secundum propriam subsistens hypostasin, neque fuit unquam. Non enim ante assumptionem à uerbo, constituit humanam hypostasin in utero beatæ uirginis: quia tunc ipsa non concepisset Deum, sed hominem nudum, quod euangelicæ ueritati & supradictis in 2. cap. huius libri repugnat. Neq; in ipsa assumptione à uerbo, fuit hypostasis humana: nam si tunc admittitur fuisse hominis persona, & post assumptionẽ desijsse esse persona ponus in assumptione à uerbo, ipsa persona humana consumebatur. Non fuit ergo ubi uera assumptio personæ, sed ponus absumptio. Deniq; assumptionẽ à uerbo, id humanũ quod assumptum est, fuit persona. Nempe cum assumens differat ab assumpto (nihil enim, seipsum assumere potest) si illud quod assumptum est à uerbo, est persona, & qui illud assumpsit similiter est persona, duæ in Christo erunt personæ, una assumens & altera assumpta, sicut & duæ in eo sunt naturæ & per consequens nulla ibi est unio: quare neq; uerbi incarnatio. Ecce in quantum erroris barathrũ decideret, qui humanã naturã in Christo ponerẽt in propria subsistere & humana hypostasi, ipsumq; cũ Nestorio in duo suppositа diuiderẽt, unũ diuinũ & alterũ humanũ. cũ ipse unicum sit suppositũ & unica hypostasis, scilicet diuina: duas tamen naturas cõplectens. At dices fortasse. Non'ne in Christo integræ sunt & geminę partes hominis substãtiales, scilicet anima & corpus, cum naturalib. utriusq; proprietatib. quibus discernitur ab alio quouis homine? Quare igitur ipse secundũ quod homo, eadẽ ratione nõ est persona, qua Ioannes, Petrus & Paulus? Nõ inficiamur Christo & homini adesse partes substantificas, & utriusq; earũ proprietates, haud minus quàm cuiuis aliorũ hominũ. Id tamen nõ sufficit ad completã personæ rationẽ illi ascribendã sicut alijs. Nẽpe in perfecta ratione sua persona importat fundamentũ totius existentię naturalis, in quo ultimate stabiliatur natura: insuper et proprietatẽ dignitatis, q; sit eorũ quę in illa sunt unione dignissimũ & præstantissimũ. Utrũq; aũt horũ deest humanę naturæ in Christo nõ enim ipsa basis est et prȩcipuũ stabilimentũ existẽtię illius, cũ seipsa nõ subsistat, sed sustentetur in hypostasi diuina, quæ unica est utriusq; naturæ hypostasis & sustentàculũ · quemadmodũ cũ sæpius tum 2. capite huius libri dicit Damascenus, q; uerbi hypostasis facta est ipsi carni hypostasis. Nõ habet itidẽ natura humana in Christo præcipuã nobilitatẽ, & dignitatẽ potiorem inter cætera illius unionis extrema, sed digniori unitur, naturę scilicet diuinę à qua tanquã principaliore & excellentiore illius unionis parte, meritò sumitur hypostaseos ratio & nuncupatio. Cõueniunt etenim ipsi hypostasi uerbi, duæ supradictæ cõditiones personæ. tum, q; principale est illius existẽtiæ fulcimentũ: sustentans in se modo quodã ineloquibili naturã humanã, tum, q; excellentiæ & dignitatis ultra cætera illius unionis membra, manifestam habet præeminentiã. Adde quòd ipsa uerbi Dei hypostasis, ante carnis susceptionẽ habuit ueram & completã rationem hypostaseos. quam quidem per unionem cum carne nequaquã deperdidit, aut ullũ passa est detrimentũ atq; iacturam. quocirca & post assumptionẽ carnis eadem mansit diuina hypostasis, non demutata à suæ existentiæ ueritate, neq; destituta ipsius personæ integritate aut nuncupatione. Ex quo facilè deprehendas causam, quare cum duæ sunt in Christo unitæ naturę, ab una earũ sumitur hypostaseos nomen & ratio, nõ autem ab altera. Enimuerò Christus secundũ quòd Deus persona est, sed ut homo, nequaquã persona dici debet. Ex eodẽ etiã dilucidè dinoscas q; obiectio superior inquisiuit, quare scilicet quisq; cæterorũ hominũ, humana rectè dicitur persona, nõ aũt Christus? Nã in unoquoq; aliorũ hominũ, natura humana est primariũ existentiæ ipsorũ fundamentũ, & dignissimũ quid eorũ quæ in ipso cõiuncta sunt, quorũ utriusq; ostensum est naturæ humanæ in Christo deesse. Sed ex prædictis colliges protinus, minorẽ igitur dignitatẽ esse in Christo secundũ quòd homo est, quàm in cæteris hominibus: quia non est in ipso dignitas personalis, neq; superexcellentiæ super cætera illius unionis quæ in ipso est extrema, quæ tamẽ ambo in alijs insunt hominib. & eximiã arguũt in ipsis prȩcellentiã. Fatemur quidẽ illã personalẽ habitudinẽ & dignitatẽ, Christo ratione humanæ naturę nõ adesse, sed illã compensari dicimus longè excellẽtiori & improportionaliter nobiliori dignitate scilicet quòd proprietatem personæ (qua per se, & sua solius ratione caret) habet in eminentiori atq; sublimiori, scilicet in assumente persona diuina. Non'ne quæso multò dignius est naturam humanam assumptam esse à Christo in unitatem diuinæ personæ, quàm si ipsa permansisset duntaxat more aliorum hominum intra metas suæ sortis, & personam constituisset humanam? Certè tanto prȩclarius, quanto diuina persona humanę supereminet. At si rursum insteris: si Christus ut homo non est persona hypostasis sùe humana, sicut unusquisq; aliorum hominum: non igitur ipse secundum eandem rationem dicitur homo qua cæteri, sed homonymè tantum & æquiuocè. Id prorsus inficiamur, hominem alia ratione diffinitionęq; substantiali dici de Christo & nobis. Si quidẽ Christus dicitur homo, quia animal est rationale, aut quoniã substantia animata, ex corpore & anima rationali intellectiuaq; constans, ut unusquisq; cæterorum hominum nõ aliã ob rationem

tionem dicitur homo. Non est igitur hominis substantiali diffinitioni adiuciunda alia particula, aut superaddendum quippiam, quo Christo conueniat. Nam quamuis ob unionem naturæ humanæ cũ diuina in una hypostasi, tollitur ipsi Christo ratio humanæ personæ propter dignius superueniens ad quod euehitur, non tamen ob supradictam coniunctionem aufertur ei quicquam de ratione hominis, sed illa prorsus in ipso manet integra, & eadẽ cum nobis. Quemadmodum per hoc quòd diuina natura unita est humanæ, in unitate personæ, non habet uerbum diuinum aliam Dei rationem quàm ante incarnationem habuerat, aut quàm nunc habeãt pater & spiritus sanctus, qui carnem non susceperunt: sed eadem omnino & indemutata ratione Deus dicitur, qua prius, & qua utraq; cæterarũ summæ trinitatis personarum, Deus nuncupatur. Si deinde insistas, Christus ut homo, substantiale est indiuiduum, ratione, intellectu, mentee præditũ: & singulari proprietate humana ab alijs discretus. Igitur per diffinitionẽ personę consequitur ipsum quatenus homo est, hypostasin & personam esse. Dicimus Christum quatenus homo est, indiuiduũ quidem esse, id est unicum & singulare atq; unum solum, sicut & quæuis res est indiuidua: non tamen indiuiduũ, id est in se & per se subsistens: nam id unum ab altero sustentatur, scilicet uerbo diuino. Vt aũt quippiam sit persona, debet hoc secundo modo esse indiuiduum, & non ab altero principaliore sustentari, neque in eo subsistere. Neque similis est ratio de uerbo dei, quod eadem ratione post unionem ad carnem non debeat dici hypostasis. nam etsi unitur carni, non tamen ab ea sustentatur, neque illa tanquam principaliori nititur aut fulcitur, sed è diuerso eam fulcit. Quod si quærere pergas, sit'ne dicendus Christus ut homo, esse suppositum. Dicimus, si suppositum sumitur pro eo quod ut particulare communiori secundum rationem subiicitur, hoc modo Christum esse suppositum: est enim particulare hominis, & hic homo. Si uerò suppositũ dicatur id q̃ per se & in se subsistit, atque in quo totũ esse rei stabilitur & fundatur, Christus ut homo, non dici debet simpliciter suppositum, quia in eo natura humana unita est uerbo diuino, tanquam suo supposito, in quo principaliter subsistit. Dixi simpliciter, & sine adiunctione. Nam si adiunctum quippiam fuerit diuinam notans hypostasin, non perperam dicetur suppositum. Vt rectè dixeris, Christus est suppositum humani diuinum, itidem & suppositum diuini humanum: non tamen aptè, Christus est suppositum humanum.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΙΣΑΓΙΟΥ. κβ'.

ΕΝΤΕΥΘΕΝ καὶ τὸν ἐν τῷ τρισαγίῳ πρὸς Δόκιμον ἐκ τοῦ ματαιόφρονος Πέτρου τοῦ Κναφέως γεγραμμένον, βλάσφημον ὁρίζομεθα, ὡς τὸν ἕτερον τῆς ἁγιοτριάδος ἕνα σταυρωθέντα προσωπον, καὶ ἀπὸ μέρους πιθῶσαν τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν, τὸν τοῦ πατρὸς συνυπόστατον δῶρα μιν, καὶ ἀπὸ μέρους τὸν εἰσαρκωμένον, ὡς ἄλλον ὄντα ἢ τὸν ἰσχυρὸν, ἢ παθητὸν τὸν ἁγίαν τριάδα δοξάζοντα, καὶ συνεκφωνοῦντα τῷ υἱῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅπαγε ταῦτα τὸν βλάσφημον καὶ ληρώδη γραπτὸν φλυαρίαν. ἡμῖν γὰρ τὸ, ἅγιος ὁ θεός, ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἐκλαμβάνομεν, ἐκ οὗ τῷ υἱῷ μόνῳ τὸ τοῦ πατρὸς ἀφοριζόντων ὄνομα, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν θεὸν ὁμολογοῦντα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τὸ ἅγιος ἰσχυρὸς, ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τίθεμεν, ἐκ ἀπαμφισβητήτου τοῦ ἰσχυροῦ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ τὸ, ἅγιος ἀθάνατος, ὑπὲρ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ τὰ πάντα, ἐκ ἔξω τῆς ἀθανασίας πιθόντες τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστης τῶν θεοπρεπῶν πάσας ταῖς θεωνυμίας ἁπλῶς καὶ ἀκρλύτως ἐκλαμβάνοντες, καὶ τὸν θεῖον ἀποστολικὸν ἐκμιμούμενοι, φάσκοντα, ἡμῖν ἓς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ,

DE ADDITIONE ET HYMNO qui trisagium dicitur. Cap. X.

HInc additionem in trisagio ab insano, uaneq; sentiente Petro Gnapheo factam, diffinimus blasphemam esse, ut quartam inducentem personam, & ad partem ponentẽ Dei filiũ, patris subsistentem uirtutem: & ad partem eum qui crucifixus est, ut alium existentem præter fortem Deum, aut passibilem sanctam trinitatem glorificantem, & cum filio patrem ad spiritum sanctum crucifigentem. Faceſſant hæ blaſphemiæ, & aſcriptitiæ nugæ. Nos enim hoc, Sanctus Deus, de patre accipimus, non illi soli deitatis addeterminantes nomen, sed agnoscimus filium Deum, & spiritum sanctũ. & hoc, Sanctus fortis, de filio ponimus, non priuantes fortitudine patrẽ, & spiritum sanctũ. & hoc, Sanctus immortalis, de spiritu sancto subiũgimus, nõ extra immortalitatẽ patrem & filiũ statuentes: sed omnes has Dei denominationes, simpliciter & indissolubiliter accipimus. Et diuinum Apostolũ imitamur dicentẽ. Nobis autem unus Deus pater, ex quo omnia, & nos ex ipso:

& unus

καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ. ὁ μὲν ἄλλα καὶ τὸν θεολόγον γρηγόριον, ὥσπερ προείρηται. ἡμῖν δὲ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα, ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ, μὴ φύσεις τρισὶν ὑποστάσεσι τὸν ὀνομάτων, ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μᾶς καὶ ἀσυγχύτους φύσεως ἰδιότητας. καὶ τοῦτο δῆλον, ἐξ οὗ καὶ ἐν ᾧ καὶ πάλιν ἕτερον μὲν ἡ ἐξ ὧν ἐκφώνησις ἐπαινοῦσα τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀρχὴν, τὸν δὲ αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν ᾧ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. ὅτι γὰρ οὐκ εἰς τὸν ὑὸν μόνον λέλεκται τὸ τρισάγιον, ἀλλ' εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα, μάρτυς ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος Βασίλειός τε καὶ γρηγόριος, καὶ πᾶς ὁ τῶν θεοφόρων πατέρων χορός. ὅπερ ἁγία τῆς τριάδος ἀγιότης, τὰς τρεῖς τῆς ὑποστάσεις τὰ ἅγια σεραφὶμ ἡμῖν ὑποφαίνουσι, διὰ δὲ τῆς μιᾶς θεότητος τὴν μίαν τῆς ἀρχικῆς τριάδος οὐσίαν τε καὶ βασιλείαν γνωρίζουσι. φησὶ γοῦν ὁ θεολόγος γρηγόριος, ὅτι μὲν οὖν τὰς ἅγια ἅγιος, ἃ καὶ τοῖς σεραφὶμ συγκαλύπτεται καὶ δοξάζεται τρισὶν ἁγιασμοῖς, εἷς μίαν σωτῆρα κυριότητα καὶ θεότητα. ὃ καὶ ἄλλῳ τινὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τις φιλοσόφων κάλλιστά τε καὶ ὑψηλότατα. φασὶ μὲν οὖν καὶ οἱ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συντάξαντες, ὅτι λιτανεύοντος τοῦ τῶν κωνσταντινουπόλεως λαοῦ, διά τινα θαῦμα παρὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀποστόλου τοῦ πρόκλου τοῦ ἀρχιεπισκόπου γεγονότος, σωῒδιόν ἁρπαγῆναι παιδίον ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ οὕτω μυηθῆναι τὸ παιδίον ἀγγελικῆς τινος διδασκαλίας τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. καὶ αὐθις ὑπηρφφῆναι τοῦ παιδίου καὶ τὸ μυηθὲν ἀπαγγείλαντος, ὅσαι τὸν ὕμνον ἅπαν τὸ πλῆθος, καὶ οὕτω λιπάσαι τὸν ἀειμνήστου. καὶ γὰρ τῇ ἁγίᾳ δὲ καὶ μεγάλῃ καὶ οἰκουμενικῇ τετάρτῃ συνόδῳ, ᾗ ἐν χαλκηδόνι φημὶ, οὕτως ὑμνῳδεῖσθαι τὸ τρισάγιον ὅτως ὕμνον παραδίδωσι. ὅτων δὲ τοῖς ἐπὶ τῶν ἐπιγραμμένοις τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ συνόδῳ ἐμφέρεται γέλως ἂν ὄντως καὶ παίγνιον, τὸ δὲ ἀγγέλων μυηθῆναι, καὶ τῇ τῶν ἐπαγωγῆς λήξει πιστωθῆναι,

& unus Dominus Iesus Christus, per quē omnia, & nos p ipsum: & unus spiritus sanctus, in quo omnia, & nos in ipso. Sed & diuiniloquū Gregoriū, ita aliquo in loco dicentē: Nobis quidē unus Deus pater, ex quo omnia: et unus Dominus Iesus Christus, p quē omnia: & unus spiritus sanctus, in quo omnia his particulis, ex quo, per quē, & in quo, naturas nō diuidētibus. Nihil cīm diuidūt hę præpositiōes, aut ordinationes nominū, sed designāt unius incōfusæ naturę proprietates. Et id ex hoc cognoscīt, quod in unū rursus coniūguntur, si nō in uanū istud apud Apostolū legitur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula, amē. Quod enim nō ad filiū solū dictum est hoc trisagium, sed ad trinitatem, testis est diuinus & sacer Athanasius, Basilius, & Gregorius, & omnis deiferorum patrum chorus: quòd per trinam sanctitatem, tres supersubstātiales deitatis hypostases, sancta Seraphim insinuāt: per unam aūt dominationem, unam diuinæ principantis trinitatis substantiam, & regnum notificant. Dicit enim diuiniloquus Gregorius sic: Sancta sanctorū quæ ipsis Seraphim uelanī & glorificanī, tribus sanctificationibus in unam concurrunt dominationem & deitatem: quod & ab alio quodam ante nos sapientissimè dictū est, & optimè, & sublimissimè. Aiunt autem qui ecclesiasticam historiam ordinarunt, quòd cum Constantinopoli supplicationes faceret populus, ob mīnas quasdam diuinitus sub Proclo archiepiscopo factas, raptū fuisse puerū è populo, & sic didicisse angelico quodam magisterio trisagium hymnum, Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. Et mox reddito puero, quod edoctus fuerat annunciante, omnem multitudinem cantasse hymnum: & hoc pacto minas resedisse. Sed & in magna, & ex toto orbe uniuersali quarta Synodo (Chalcedonēsem dico) sic cantatus esse trisagius hymnus dicitur. Sic enim in actis hu-

ius sanctæ Synodi inseritur. Ridiculum igitur est, & reuera ludibrium, hymnum per angelos edoctum, & inductarum minatum cessatione creditum,

&

καὶ τῇ τῶν ἁγίων πατέρων συμφώνῳ συνόδῳ κυρωθεῖσαν, καὶ βεβαιωθεῖσαν, καὶ πρότερον ὑπὸ τοῦ σεραφὶμ ὑμνηθεῖσαν τρισάγιον ᾠδήν, ὡς τῆς τρισυποστάτου θεότητος ἐμφατικὴν, τῇ τοῦ ἑνὸς φύσεως, ἴσον καταπατηθῆναι λόγῳ οἴεται, καὶ δηλῶσαι προσθεῖναι, ὡς τοῦ σεραφὶμ ὑποβάλλοντος. ἀλλ' ὦ τῆς αὐθαδείας, ἵνα μὴ λέγω τῆς ἀνοίας. ἡμεῖς δὲ οὕτω φαμέν, κἂν δαίμονες διαῤῥήγνυνται. ἅγιος ὁ θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

& tot sanctorum patrũ concordia roboratum et firmatũ et prius à Seraphim decãtatum: dicamus trisagiã odam, terq; sanctum resonantem concentum ueluti trisubsistentẽ deitatem, triumq; esse hypostaseon, subsistentiarumq; declarãtem, Gnaphei irrationabili opinione qua si conculcatum iri, & demũ corrigi, tanquam ipse seraphim superexcedat. Sed qua in re? pertinacia & procacitate: ne amentiam dicam. Nos autem sic dicimus (etsi dæmones disrumpentur) Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis.

Verum ὁ πρεσβύτατος ne dicam amentiam

COMENTARIVS.

IN hoc loco, trisagium uocat hymnum Damascenus, hoc canticum, ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Hoc modo nuncupatum, quod ter hagios continet, in trium diuinq; naturq; hypostaseon designationem. qui in latinum traductus, ita in catholica canitur ecclesia, atque in Dei laudem celebratur: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis. Huic autem sacratissimo hymno Petrus Gnapheus circa tempora authoris non recte de diuinis dominicæ incarnationis sentiens mysteris, ratus alium esse filium Dei, et alium hominis filium, ex sacrosancta uirgine natum, ponensq; duarum in Christo naturarum unamquamque in propria subsistere hypostasi additionem facere temerarius attentauit, quartamq; particulam adiicere, qua filium hominis passum mortem et crucifixũ insinuaret, quod alium ipsum faceret à filio Dei, designato per eam particulã, Deus fortis. Verũ ex hac sua additione, quarti introducit in trinitate personam, non naturæ solum, sed & hypostaseos discrimen à filio Dei habentem. Quòd quidem inconueniens ut euitet, si eam quam adiicit personam dicit secundũ eam qua passa est naturam, patri & spiritui sancto coincidere, & sola personali proprietate ab eis discretionem sustinere, in oppositum decumbens prioris dicti sui extremum, necessarium est quod totam trinitatem passibilem fateatur. patremq; & spiritum sanctum itidem cum filio crucifixum: quod omnino blasphemum est, & impium. Cæterum tres illæ Dei denominationes, in hymno prius adducto positæ, scilicet Deus, fortis, & immortalis, simpliciter & indissolubiliter accipiuntur, ut subiungit litera: quia quamuis per earum numerum & ordinem designetur trium diuinarum hypostaseon et numerus et ordo, non tamen per earum significatum, distinctio personarum insinuatur: quod huiusmodi denominationes non uni attribuuntur personæ, cum cæterarum exclusione ab eisdem: sed ita accommodantur uni, quod & cæteris non minus singulq; earum conueniant. Et in promptu ratio est, quia huiusmodi denominationes non designant proprietates personales, quibus ab inuicem personæ diuinæ discernuntur, quemadmodum gigneus, genitum, & procedens: sed substantiales, siue essentiales diuinæ naturæ communitates exprimunt, in quibus omnes trinitatis personæ conueniunt, & indifferentes sunt. Ideo in singulari numero subnectitur uerbum deprecatorium, miserere nobis, ad denotandam diuinæ naturæ (cui deitas, fortitudo, & immortalitas, inprimis conuenit) indiuiduam & simplicem unitatem. Neque interiecta debet haberi coniunctio copulans, inter nomen Sanctus tertio loco positum, & Immortalis, proximè subiunctum nomen, ut plerique latinorũ legunt, dicentes, Sanctus & immortalis, miserere nobis. tum quod in græco cantico nõ habeatur eo loco nota copulationis, tũ quod in duabus præcedentib. denominationibus, inter nomen sanctitatis & peculiarẽ denominationẽ, Deus & fortis, nõ interseratur huiusmodi connexionis particula sed sine intermedia copula dicatur, sanctus Deus, sanctus fortis. Porrò id admodũ frequens est in scripturis, diuinarũ scilicet personarũ numerũ & discretionẽ designari per aliquas particulas: quarũ tamẽ ratio, cuiq; triũ personarũ cõmunis est et congrueus. quẽadmodũ in illo beati Apostoli uerbo, ex primæ epistolæ ad Corinthios cap. 8. in litera adducto, similiter & altero ad Romanos cap. 11. In quorum utroque, hæ propositiones & ordinationes nominum, ex quo, per quem, in quo, ex ipso, per ipsum, in ipso, nihil diuidunt: quia non designant personarũ diuinarum per proprietates (quas notant) distinctionẽ, aut discretã attributionẽ. Nõ minus enim omnia ex filio ant spiritu sancto ortũ habent, quàm ex patre: neq; minus omnia per patrem & spiritum sanctũ constat, quàm per filium. & æquè omnia in patre & filio cõtinentur, atq; in spiritu sancto. Eam ob rẽ sanctissimus Paulus illis tributis ad Roma. 11. cap. certo ordine dispositis subiũgit, Ipsi gloria in sęcula. quo designaret diuinæ naturæ unitatẽ, ex qua, per quã, et in qua sunt omnia. Nihilosecius particula Ex quo, patrẽ denotat: q; principiũ sit omniũ, non modo rerũ conditarũ, sed et filii, et spiritus sancti, qui ex ipso sunt secundũ originẽ, et ab eo habent quod omnia creata sunt ex eis. Per quem filio ascribitur, quod sapientia patris eſt, per quam condita sunt uniuersa. ut dicit Ioannes cap. 1. Omnia per ipsum (scilicet uerbum)

facta

facta sunt. Et Apostolus ad Hebræos 1. Per quem fecit & secula. Denique in quo spiritui sancto adapratur, quia amor est & dilectio, qua omnia à Deo continentur, saluantur, & seruantur ob immensam suam bonitatem. Sic tamen harum particularum unaquæq; nni accommodatur personæ, quòd ab ea cæteræ non excludantur, neque illa de cæteris negetur. Quemadmodum potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto attribuitur. & tamen harum trium proprietatum (nam substantiales sunt, sicut & prænominatæ) unaquæq; personarum cuique ueriſſimè congruit. Quod si quis contenderet, hymnum illum trisagium, & trinæ sanctitatis expressiuum, ad solum filium Dei referri debere, & non ad patrem aut spiritum sanctum, idipsum refelle author deinceps in litera, authoritate sanctorum patrum suffultus, quorum sententia est, quòd per trinam sanctitatis nominationem, designantur tres summæ unitatis hypostases: & per unam dominationem subinde expressam, ipsius supernæ diuinitatis unitas, unicumq; regnum. Fit autem huiusmodi trina sanctitatis expressio, & unius dominationis, qua de hic loquitur Damascenus in illo hymno celeberrimo & cantico sanctorum Seraphim Esaiæ sexto posito: quorum alter clamabat ad alterũ, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Quod etiam canticum, Apocalypsis quarto capite applicat, dicens. Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis. Et requiem non habebant, die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens. De hoc enim hymno, hoc in loco differit author: non de illo priore, Sanctus Deus sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis: cum in illo minimè fiat mentio de una dominatione tribus sanctitatis nuncupationibus subiuncta, sicut in hoc posteriore. Cum deinde diuinum citat Gregorium Nazianzenum dicentem, quòd sancta sanctorum, quæ ipsis Seraphim uelantur & glorificantur, tribus sanctificationibus in unam concurrunt dominationem: ibi sancta sanctorum dicuntur altissima diuinæ maiestatis arcana: quinimmo summa ipsa deitas, sanctitatis omnis fons exuberantissimus, & super omnem sanctitatem eminentissimè excepta. Quæ quidem uelatur ipsis seraphim. nam ut sexto capite dicit Esaias, iuxta Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, stabant duo seraphim, sex alæ uni, & sex alæ alteri: duabus uelabant faciem eius, & duabus uelabant pedes eius, & duabus uolabant. Ea autem uelatio secundum sacratissimi patris Dionysij sententiã in tricesimoterrio capite libri de Cœlesti hierarchia, designat moderatissimam abstinentiam audacis & temerariæ inquisitionis abditorum Dei secretorum, qua cœlestes spiritus cum ueneratione & reuerentia temperant ab ijs perscrutandis, quæ eorum cognitioni non sunt indulta, neque permissa. Demum ipsa sancta sanctorum glorificantur ab ipsis seraphim. nam ut modò adductum est ex Esaia, clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, sanctus sanctus Dominus Deus exercituum. At uerò quoniam supradictum hymnum trisaginm (cuius in exordio huius cap. meminit) author memorat in quarta synodo uniuersali, utpote Calcedonensi fuisse cantatum, id scitu non est indignum, post nascentis ecclesiæ Christianæ exordium quatuor fuisse concilia præcipua & summæ authoritatis. Primum Nicenum, trecentorum & octodecim patrum, sub Syluestro primo, summo pontifice, & Constantino primo Romanorum imperatore, contra Arrianam impietatem, negantem filium Dei esse patri coæternum & consubstannalem. Secundum Constantinopolitanum, centum & quinquaginta patrum, sub Damaso summo pontifice & Theodosio seniore, Romanorum imperatore, contra Macedontum, negantem spiritum sanctum esse Deum. Tertium Ephesinum, sub Celestino primo pontifice maximo, & Theodosio iuniore Romanorum imperatore, ducentorum patrum: in quo damnata est impia Nestorij perfidia & blasphemia, astruentis sacratissimam uirginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodo fuisse genitricem: ut aliam personam carnis, aliam faceret deitatis: Christumq; uerum Deum esse negaret. Quartum fuit concilium Calcedonense, sexcentorum & triginta patrum, sub Leone primo, summum moderante pontificatum, & Martiano principe Romanorum. In quo damnata est Eutychiana hæresis, asserens Christum post assumptam carnem humanam non in duabus naturis subsistere: sed solam in eo diuinam naturam permanere, humana in diuinam permutata. Ex cuius quarti concilij actis ac sanctionibus, author in litera adducit hymni trisagij approbationem. Quem & nos (inquit) cantandum suscipimus, ex totius ecclesiæ authoritate, etsi dæmones disrumpantur: id est quamuis spiritus tenebrarum & angeli tãchanæ id ægerrimè ferant, indignentur & stomachentur, quòd sacratissimo illo hymno Deus unitrinus à nobis laudatur, propter huiusmodi tamen indignationem, inuidiam & æmulationẽ non desistemus à tali diuinæ maiestatis prædicatione & celebratione. Proinde idipsum cum amaritudine & uehementia animi zelauit honorem Dei, & contemnentis hostes ac osores diuini nominis dictum putetur. Quale & id poetæ, Inuidia rumpantur ut ilia Codro.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΚΑΙ ΕΝ ΑΤΟ
μῳ θεωρουμένης φύσεως καὶ διαφορᾶς ἑνώσεώς τε
καὶ σαρκώσεως, καὶ πῶς ἑκάτερα τούτων μίαν
φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην.

ΗΦύσις, ἢ ψιλῇ θεωρίᾳ καταναοήται (καθ' ἑαυτὴν γὰρ οὐχ ὑφίσταται) ἢ κοινῶς

DE NATVRA IN SPECIE ET IN individuo considerata, & de differentia unionis & incarnationis. Cap. XI.

NAtura, aut sola cogitatione contemplatur (nam secundum seipsam non subsistit) aut communiter

in

ἐν πάσαις ταῖς ὁμοειδέσιν ὑποστάσεσιν ἑαυτῆς σωματίζουσα, καὶ λέγεται ἐν αὐτῇ ἡ θεία φύσις. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου· ἐν μιᾷ ὑποστάσει. καὶ λέγεται ἐν ἀτόμῳ θεωρουμένη φύσις, ἡ αὐτὴ οὖσα τῇ ἐν τῷ θεῷ ἐδέᾳ θεωρουμένῃ. ὁ οὖν θεὸς λόγος σαρκωθείς, ὅτι τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ θεωρίᾳ καταλαμβανομένων φύσιν ἀνέλαβεν. ἡ γὰρ σάρκωσις πάσας τὰς ὑποστάσεις ἀνέλαβεν, ἀλλὰ τῶν ἐν ἀτόμῳ τῶν αὐτῶν οὖσαν, τῇ ἐν τῷ θεῷ ἐδέᾳ. ἀπῆχθαι γὰρ ἀνέλαβε τὸ ἐμπαθὲς φυράμα τοῦ, ἐν καθ' ἑαυτὸν ὑποστᾶσαν καὶ ἄτομον χρηματίσασαν πρόσωπον, καὶ ὅτως οὐ κατὰ τὸ πολυπρόσωπον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπαρξάσαν. αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου ἐγένετο τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ κατὰ τοῦτο ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀπρέπως ἁπλῶς λεγόμενον, καὶ ἡ σὰρξ λόγος ἀμεταβλήτως, καὶ ὁ θεὸς ἄνθρωπος. θεὸς μὲν ὁ λόγος, καὶ ὁ ἄνθρωπος θεὸς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. ταῦτα δὲν δεῖ ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐν ἀτόμῳ φύσεως. ὅτι μὲν γὰρ ἄτομον ἦν τὴν ὑπόστασιν ἀνερίτως καὶ μόνως ἁπλοῦν, ὅτι τὸ ἰδιαίτερον τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς ἰδιαιτέρου φύσεως ἐν μιᾷ τῆς ὑποστάσεως θεωρουμένης καὶ ὁριζομένης. ἄλλο μέν δεῖ φύσεως, καὶ ἕτερον σαρκώσεως. ἡ μὲν γὰρ φύσις, μόνως ἁπλοῦν τῆς συνάφειαν. πῶς τί δὲ γέγονεν ἡ συνάφεια, οὐκ ἔστι. ἡ δὲ σάρκωσις (τοῦτο δὲ δεῖ εἰπεῖν καὶ φανερώτερον) τῆς πρὸς σάρκα, ἤτοι πρὸς ἄνθρωπον συνάφειαν ἁπλοῦν. καθάπερ καὶ ἡ πύρωσις τοῦ σιδήρου, τῆς πρὸς τὸ πῦρ φύσεως. αὐτὸς μὲν οὖν ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Σώκηνον ἀπολογίᾳ ἐπιλυόμενος ἐρμηνεύειν τὸ, μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, ὅτω φησίν· εἰ μὴ γὰρ μίαν ἐπόντος τοῦ λόγου φύσιν, σεσιγήκαμεν, οὐκ ἀποφηνάμενοι τὸ σεσαρκωμένην, ἀλλ' οἷον ἔξω τιθέντος τὴν οἰκονομίαν, ἵν αὐτοῖς τὰ κατὰ σὰρκα καὶ ἐν ἀνθρώποις ὁ λόγος, πόσοι ἀμύητοι ῥηθῆναι· εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, πῶς τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; ἢ πῶς ὑφέστηκεν ἡμῶν οὐσία; ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ ἡμῶν οὐσίας ἡ ἁπλῆ σύνοδος ἐσημειώσατο διὰ τὸ λέγειν σεσαρκωμένην, παυσάμενος καλεμίζειν ῥᾴδιον ἑαυτοῖς ὑποσκάπτουσι. ἐνταῦθα μὲν οὖν τῆς φύσεως τοῦ λόγου, οὐδὲ ἡ φύσις ἔταξεν. ἐν

in omnibus eiusdem speciei hypostasibus quas coniungit: & dicitur in specie consideratanatura, autuniuersalis, & ipsa in accceptione accidentium in una hypostasi, dicitur in indiuiduo cosiderata natura. Deus igitur uerbũ incarnatũ. Neq; sola eogitatione cõtemplatã naturã sumpsit (nam nõ hocincarnatio, sed deceptio, & figmentum incarnationis) neque in specie consideratam, quandoquidem non omnes hypostases assumpsit: sed in indiuiduo cõsideratã, & in eadem existentem specie. Primitias enim nostrę massæ assumpsit, non quæ secundum seipsam subsisteret, & indiuiduum prius esset, & sic ab ipso assumpta, sed quæ in eius hypostasi subsisteret. nã ipsa hypostasis Dei uerbi, facta est carni hypostasis. Et secundum hoc uerbum caro factum, inuertibiliter scilicet, & caro uerbum intransmutabiliter, & Deus homo. Deus enim uerbum, & homo Deus, propter unionem secundum hypostasin. Idem igitur est dicere, naturam uerbi, & eam quæ in indiuiduo est naturã. Nam neque indiuiduum, id est hypostasin proprie & solummodo ostendit, neque quod hypostaseon commune: sed cõmunem naturam in unam hypostaseon consideratam, atque inquisitam. Aliud igit est unio, et aliud incarnatio. & unio quidem solã ostendit coniunctionem: ad quid aũt eoniunctio facta est, nondum ostendit. At ineatnatio, siue idem dicendo, humanatio: ad carnẽ, id est ad hominẽ coniunctionem ostẽdit. quemadmodũ & ignitio ferri, ad ignẽ coniunctionem. Ipse igitur beatus Cyrillus in secunda ad sui stimulatorẽ epistola, interpretans unã naturã Dei uerbi inearnatã, sic inquit: Si enim unã dicentes naturã uerbi tacercmus, non adijcientes incarnatam, sed quasi forinsecus locantes dispensationem, fuerit forsitan illis non insuasibilis sermo, simulantibus interrogare, si una natura totum, ubi perfectum in humanitate: aut quomodo in nostra substantia subsistit? Quia igitur & in humanitate perfectio, & nostræ ac secundum nos substantiæ declaratio inducta est, per hoc quod dictum est incarnatã, quiescant arũdinca uirga innixi. Ipse igitur naturã uerbi, pro natura statuit. Nã si

pro

αὐτὴ ὑποστάσεως τῆς φύσιν τῆς λήμματος, ὅτι ἄτοπον ἦν τὸ δίχα τοῦ σεσαρκωμένου τοῦτο ἀπεῖναι. μίαν γὰρ ὑπόστασιν τοῦ θεοῦ λόγου ἀπολύτως λέγοντες ὄν, ὀρθῶς λέγομεν. ὁμοίως δὲ καὶ Λεόντιος ὁ Βυζάντιος ὑπὲρ τῆς φύσεως τὸ ῥηθὲν νενόηκεν, ὅτι αὐτὴ τῆς ὑποστάσεως. ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς διαιρέτας μεμψεις τοῦ ὅλου τόμου ἀναθεματισμοῦ ἐγκλησίαν, ὅτω φησὶν ὁ μακάριος Κύριλλος. ἡ φύσις τοῦ λόγου, ἤγουν ἡ ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ λόγος. ὥς τε τὸ ἀπεῖναι φύσιν τοῦ λόγου, ὅτι τῇ ὑποστάσει μόνῃ σημαίνει, ὅτι τὸ κοινὸν τῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῇ κοινῇ φύσιν ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ὁλικῶς θεωρουμένῃ. ὅτι μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ λόγου σεσαρκώται, ἄτοπον· φύσιν γὰρ τοῦ λόγου παθητὴν σαρκὶ, οὐδέπω καὶ νῦν ἀκηκόαμεν, χριστὸν δὲ παθόντα σαρκὶ ἐδιδάχθημεν. ὥς τε ἐν τῇ ὑποστάσει σιωπᾶν τὸ ἀπεῖναι, φύσιν τοῦ λόγου. λείπεται τοίνυν ἀπεῖναι, ὅτι τὸ σεσαρκῶσθαι μὲν, ἑνῶσθαι δὲ σαρκί· τὸ δὲ σάρκα γεγενῆσθαι τὸν λόγον, αὐτῇ τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει, ἀτρέπτως γεγενῆσθαι τὴν σαρκὸς ὑπόστασιν. καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ ὁ ἄνθρωπος θεός, ἄρτι. θεὸς γὰρ ὢν ὁ λόγος, γέγονεν ἀμέτα βλήτως ἄνθρωπος. ὅτι δὲ ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν, ἢ ἐνηνθρώπησεν, ἢ ἑνῶσθαι φῶς ἀκηκόαμεν. ὅτι δὲ ὁ θεὸς ἑνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων μεμαθήκαμεν. καὶ ὅτι ὁ θεὸς μορφοῦται, ἤτοι ἐσθῆται τὸ ἀλλότριον, ἤτοι τὸ καθ' ἡμᾶς, ἄρτι. ἐφ' ἑκάστης γὰρ τῶν ὑποστάσεων, τὸ θεὸς ὄνομα πάρεστι. θεότητα δὲ ἐπὶ ὑποστάσεως ἀπεῖναι ἐδιδάχθημεν. θεότητα γὰρ τὸν πατέρα μόνον, ἢ τὸν υἱὸν μόνον, ἢ μόνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀκηκόαμεν. θεότης μὲν γάρ, τῇ φύσει δηλοῖ. τὸ δὲ πατὴρ, τῇ ὑποστάσει, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπότης τῇ φύσει, πατὴρ δὲ τῇ ὑποστάσει. θεὸς δὲ, καὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως σημαίνει, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὑποστάσεων πάρεστι πρωνύμως, ὥσπερ καὶ ἄνθρωπος. θεὸς γάρ ἐστιν, ὁ θείαν ἔχων φύσιν· καὶ ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρωπίνην. ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἴστεον, ὡς ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ' εὐδοκίαν λόγον τῇ σαρκὶ τοῦ λόγου κοινωνήσουσιν, οὐ μὴν κατὰ τὰς θεοσημίας, καὶ κατ' ἐνέργειαν καὶ βούλησιν.

pro hypostasi naturam cepit, nihil absurdum erat sine hac particula Incarnatam, dicere illud. Nam unam hypostasin Dei uerbi absolutè dicentes, non erramus. Similiter autē & Leontius Byzantius pro natura dictum intellexit, non pro hypostasi. Et in Apologia ad accusationes secundæ detestationis Theodoriti, sic inquit beatus Cyrillus: Natura uerbi, id est hypostasis, quod est ipsum uerbum. Quare dicendo naturam uerbi, neq; hypostasin solam significat, neq; commune hypostaseon, sed cōmunem naturam in uerbi hypostasi uniuersaliter consideratam. Quod igitur natura uerbi incarnata est, id est unita carni, dictum est. Naturā autem uerbi passam carne, nondum nunc usque audiuimus: at Christum carne passum edocti sumus: quare non hypostasin ostendit, dicendo naturam uerbi. Relinquitur igitur ut dicat, quòd ipsam incarnatam esse, est unitam esse carni: & carnem factum esse uerbum, est ipsam uerbi hypostasin inuertibiliter factam esse carnis hypostasin. Et quòd Deus homo factus est, & homo Deus, dictum est: Deus enim qui uerbū est, homo intransmutabiliter factus est. Quòd autem deitas homo facta sit, aut incarnata, aut humanata, nullo pacto audiuimus: at quòd deitas unita sit humanitati in una suijpsius hypostaseon, dicimus. Et quod Deus formatur, id est quòd secundū substantiā alienum efficitur, quod scilicet secundum nos dictum est. Nam de unaquaq; hypostaseon Deus nominatur: sed deitatem dicere de hypostasi non possumus. Nam deitatem, patrem solum, aut filiū solum aut solū spiritū sanctū, non audiuimus: deitas enim, naturā ostendit: paterverò, hypostasin: quemadmodū & humanitas, naturā: Petrus, hypostasin. Deus aūt & commune naturæ significat, & unamquāq; hypostaseon denominat: nam Deus est diuinam naturā habens, & homo humanam. Et cū his omnibus sciendum, quod pater, & spiritus sanctus nulla ratione carni uerbi communicant, nisi secundum diuina signa, & secundum acceptationem & uoluntatem.

COMMENTARIVS.

VT rectè intelligatur (quod omnē excedit intellectū, diuinę incarnationis mysteriū, & quo modo natura uerbi unita est carni, proponit author in primis naturā tripliciter cōsidera

T ri posse,

ri posse, scilicet aut sola cogitatiõe, aut in specie, aut in indiuiduo. Tũc quidẽ sola cogitatione cõsiderari natura dicitur, quãdo secundũ cõmunẽ eius rationẽ cõsideratur, ab indiuiduis animi cogitatiõe abstractã, & nulla indiuiduorũ eius habita cõsideratione. Et huiusmodi cogitatio solũ in animo locũ habet, nõ in re. nulla enim natura, secundũ seipsam & re ipsa subsistit separata ab omnib. indiuiduis. ut, nõ est inuenire naturã humanã abstractã ab hypostasibus hóminũ, & per se subsistentẽ. Tunc uerd cõsideratur natura secundũ speciẽ, & in specie, quãdo secundũ conuenientẽ omnibus indiuiduis eius rationẽ attenditur, & ut ab omnibus participatur suis singularibus: ut si quis naturam humanam, rationalem aut mortalem dixerit. Demum natura in indiuiduo considerari dicitur, quando attenditur ut in uno subsistens indiuiduo, cum singularibus eiusdem proprietatibus ei conuenientibus, & illud ab alijs discernentibus: ut natura Ioannis, Petri, aut Pauli. Cum itaque dicimus uerbũ Dei nostram sumpsisse naturam, id non accipiendum est considerando naturam primo modo, & sola cogitatione, cum tunc non esset secundum ueritatem incarnatio: sed solummodo illius effictio, siue inanis animi apprælienſio. Neq; etiam considerando naturam secundo modo & secundum speciem, quoniam non in omnibus indiuiduis hominum, sed unico duntaxat huiusmodi sumptio naturæ facta est. Sed tertio modo in indiuiduo naturam attendendo, uerbum Dei naturam sumpsit humanam, scilicet in indiuiduo consideratam, & eiusdem speciei cum cæteris hominum indiuiduis existentem. Idcirco cum dicimus naturam uerbi, neque solam nominamus filij Dei personam, neque solam naturam diuinam omnibus diuinis personis communem, sed substantiam diuinitatis communẽ, in una hypostaseon, scilicet uerbi consideratam. Si quis enim naturam Petri dixerit, neque solam eo nomine ostendit Petri hypostasin, neque solam naturam humanam Petro & omnibus hominibus communem, sed designat humanam naturam in Petro consideratam. Sic natura uerbi neque solam naturam diuinam, neq; solam uerbi hypostasin explicat, sed naturam diuinitatis cum hypostasi diuina, utpote persona uerbi Dei, insinuat. Quod subiungit author, aliud esse unionem & aliud incarnationem, intelligendum est illa duo aliud inter se esse ratione & intelligentia. Nam unio uniuersalius quiddam est, incarnatio specialius. Nempe unio id extremum non exprimit ad quod fit connexio: incarnatio uerd idipsum exprimit, utpote carnem uerbo unitam, perinde atque coniunctio, non id nominat cui ferrum coniungitur: ignitio uerò ipsum ostendit igni uniri, eiusq; feruore & candore affici. Deinde discutit Damascenus huius propositionis sensum & ueritatem, natura uerbi est incarnata, ostendens quid controuersiæ ob illam propositionem inter priscos & antiquos patres obortum sit. Sanè quia beatus Cyrillus in suis operibus scriptum reliquerat (ut coniectare licet) in Christo naturam uerbi incarnatam. nõnulli eius æmuli & obtrectatores dixerunt eum hisce uerbis denotasse, solam in Christo esse naturam diuinam, & non humanam. Hanc ob rem interrogatione importuna percontati sunt ab eo, Si in Christo una natura, scilicet diuina, totum est, ubi ergo perfectum est eius in humanitate, aut perfecta in eo natura humana? aut quo modo Christus in humana natura subsistit? Quibus aduersarijs respondet Cyrillus: quòd si solam ipse nuncupasset naturam uerbi, non adijciendo particulam incarnatam, potuissent fortasse illorum uerborum occasione induci in eam opinionem atq; existimationem, quòd uoluisset Cyrillus in Christo solam ponere naturam diuinam, & tunc rationabilis fuisset locus illis interrogationibus agitandis. At uerò, quia adiecit naturæ uerbi particulam, incaruatam, qua designauit carnem humanam uerbo in Christo unitam, & nostram ab eo substantiam assumptam, non habent æmuli unde eum meritò reprehendant. Proinde quiescant (inquit) arundinea uirga innixi, id est suffulti ratione inualida & futili. Nihil enim arundinea uirga fragilius: qua qui innititur, ea protinus confracta decidit in terram. Haud secus cum eo agitur qui ratione nihil roboris habente, sua dicta muinre annititur. Deinceps compluribus antiquorum patrum authoritatibus ostendit Damascenus, quòd cum naturam uerbi dicimus, non hypostasin ipsam, substistentiamq; diuinam significamus, sed ipsam essentiam atque substantiam in una personarum suarum consideratam. Insuper idem propositum hac ratione confirmat. Naturam uerbi passam carne non dicimus: nam natura uerbi est natura diuina in uerbo subsistens, quæ reuera est impassibilis. Attamen rectè dixerimus, Christum esse passum carne. Non igitur prorsus idem sunt natura uerbi, & Christus. Atqui Christus solam nominat hypostasin filij Dei. Igitur natura uerbi non illam tantummodo denotat, sed aliam subit rationem. Siquidem cum aliqua duo ita se habent quòd uni eorum quicquam attribuitur quod idem negatur ab altero, haud dubiè illa inter se diuersa sunt. Atqui passum carne, haudquaquã naturæ uerbi attribuitur, cum ipsa minimè sit obnoxia passioni. Christo uerò idẽ uerè assignatur, ut apud beatũ Petrum primę suę Epistolæ quarto capite. Christo igitur in carne passo, & uos eadẽ cogitatione armamini. Non sunt igitur prorsus idem, neq; eandem sortiuntur rationẽ, natura uerbi, & Christus. At uerò Christus nomẽ est hypostaseos, ut ex superioribus liquet. Non ergo natura uerbi, hypostasin designat: sed naturã diuinã in una suarũ hypostaseon atque personarum subsistentem, quod est propositum. Sed forsan insurges, actiones, motiones & operationes esse suppositorum, & non naturarum pluribus communium: incarnatũ autẽ, humanatum, carni unitũ, factũ homo, designat actus atq; motus quosdã. igitur solis

debent

bent hypostasibus adaptari, & non naturæ uel substantiæ communi. Quare non erit ista admittenda, natura uerbi est incarnata, si ibidem natura pro communi sumitur substantia. Aut si detur & tribuatur illa, natura uerbi ibi sumetur pro sola hypostasi, & secunda summæ trinitatis persona: horum autem utrumque prius dictis repugnat. Fatemur sanè aptiorem & commodiorem fieri sermonẽ per nomen naturale aut hypostaticũ, adiunctũ supradictis prædicatis, quàm per nomẽ naturę. ut rectius dicimus, Deus est factus homo, incarnatus, humanatus: item uerbum est factũ caro, incarnatũ, humanatũ: quàm natura uerbi est incarnata. Et adducta nunc obiectio probè ostendit, huiusmodi prædicata non esse adiungenda nominibus naturarũ in sua uniuersalitate sumptis, sine determinatione hypostaseos. ut non scitè nec propriè loquitur, qui dixerit, deitas sit homo facta, aut incarnata, aut humanata. Nihilosecius nomen naturæ sumptũ cũ determinatione & expressione hypostaseos, cuius est propriũ opus quod enũciatur, aptè adiungitur supradictis prædicatis. quandoquidẽ ob eam adiunctionẽ personæ, ferè de hypostasi censetur haberi sermo, qui fit de natura ad unã hypostasin determinata. quare nõ est hîc omnino respuenda, natura uerbi est incarnata, humanata, aut carni unita. Si rursum obiicias, cum natura uerbi dicatur incarnata, & natura uerbi idẽ sit re ipsa quod deitas aut diuinitas, consequens uidetur & hanc admitendã esse, quod deitas siue natura diuina sit incarnata aut humanata. In prõptu est responsio, naturam uerbi & deitatẽ, idem designare & esse, sed diuerso modo. Nam deitas & diuinitas significant naturam diuinã cõmuni & uniuersali ratione: non considerată in aliqua determinata hypostasi, sed indifferentẽ ad quãlibet trium personarũ. Idcirco incarnatũ & humanatũ quæ exprimunt dispensationẽ susceptæ carnis à solo filio assumptã, ineptè illis nominibus naturarũ in sua generalitate sumptis attribuerentur. Natura uero uerbi, significat naturam diuinã sub una personarũ considerată & iam determinată ad eam personã cui soli competit incarnatio. Quocirca propriè & aptè fit illa elocutio: natura uerbi est incarnata, habita scilicet ratione hypostaseos expressæ, quæ totũ sermonẽ contrahit, & reddit uni personæ addictũ: non minus quàm si solũ nomen personæ ibidẽ subiiceretur. Eadẽ quoq; ratione in hîc repudiantur istæ, deitas est homo facta, aut incarnata, aut humanata: & rameu admititur ista, deitas est unita humanitati in una sui ipsius hypostaseon. quia prioris propositiões tribuit incarnationẽ siue humanationem deitati naturæq; diuinæ, in suo ambitu & uniuersalitate sumptæ, quo modo illi nõ conuenit. Posterior uero propositio, unionẽ humanitatis ascribit deitati, iã determinatæ ad unã hypostasin, in qua est facta huiusmodi coadunatio & admiranda unio. Porrò in omni disciplina summopere curant authores, locutiones haberi proprias & accõmodas: improprias uerò haud secus atq; falsas reiici, & ab usu doctrinali prorsus summoueri. Quod cũ in aliis locis, tum hic potissimum studiosè Damascenus obseruat, accuratè ostendens quarũ propositionũ usus in hoc maximè arduo augustissimoq; mysterio, à diuinis patribus usurpatus est, & quarũ reiectitius. quo nos reddat summopere admonitos, in locutionib. huiusce rei, exactissimã cautionem circumspectionẽq; haberi debere. admittẽdas q; in usum nostrũ eas duntaxat, quas approbatis & uetustis authorib. receptas obseruatasq; didicimus: neq; alias pro arbitratu nostro cõfingendas, aut efformandas. Siquidem celeberrimi sacrarum literarũ expositores hanc propositionem, deitas est homo facta, aut incarnata aut humanata, non admittunt, hanc fortasse ob causam, quoniã posset cuiquam ea enunciatio passim admissa opinionem ingerere, naturã diuinam secundũ unamquãq; suarũ hypostaseon unitã esse naturæ humanæ. cum non peculiariterq; nec nominatim ea exprimatur persona, ad quã propria pertinet assumptio carnis. At uerò, quia huiusce opinationis occasio tollitur adiectione expressa unius diuinæ substantiæ & personæ, nõ recusarũt antiqui patres huius enunciationis usum, deitas est unita humanitati in una sui ipsius hypostaseon: neq; huius, natura uerbi est incarnata. Ad hæc, non incõmodum fortasse censebitur hanc simpliciter admittere deitas est unita humanitati, quę secundũ rectę ratiocinationis legẽ sequitur ad hanc, deitas est unita humanitati in una suũpsius hypostaseon. Nam uniri, proprietatem dicit & conditionem naturæ, cum rectè dicatur una natura alteri uniri, ut corpus animæ. deitas autem & humanitas naturam insinuant ac nominant. Neq; tamen æqua ratione has admiserim, deitas est homo facta, deitas est incarnata, aut humanata. nam hæc tria postrema, proprietatem dicunt suppositi & personæ conuenientem cum singulari discretione. Idcirco non idem est iudicium de his ultimis propositionibus iurè refutandis, & illa anteriore iam admissa. Quemadmodum rectè negatur essentia diuina esse ingenita, aut genita, aut procedens: quoniã hæ proprietates sunt personales, & non naturę. Et tamẽ admititur essentia patris esse inaccepta, filij accepta, & spiritus sancti coaccepta: quoniã hæc prædicta, de essentia & natura non absurdè dicuntur. sicut ex annotatis 22. cap. sexti libri Ricardi de Trinitate perspicuum est, & dilucidũ. Deinde recolligens author quę superius explicata sunt, subiungit prius dictũ esse quod Deus formatur, id est, nouã susciput formã atq; naturã, quam antè non habuit, quemadmodum inquit Apostolus ad Philippenses 2. cap. Qui cũ in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in ipsa scilicet incarnatione humanæq; naturæ susceptione, de qua fit hic sermo. Et eo ipso Deus (ut hypostasin nominat filij Dei) efficitur alienum secundum substantiam: quo-

niam aliam nouamq; induit naturam, scilicet humanam, quę prorsus alienum quid est à natura diuina. Efficitur inquam Deus id alienum secundum substantiam, quod scilicet est secundum nos: nam naturam sumpsit humanam, alienam quidem secundum rei conditionem & diuersitatē à diuinitate, sed nostræ prorsus consimilem substantiæ. Et scitè consultoq; alienum dixit Damascenus in tertio genere, non alienus in primo: quo naturæ diuersitatem innueret, non hypostaseos. Nempe per dispensationem carnis non efficitur Deus alienus secundum substantiam, sed idem prorsus manet qui prius erat. Et qui eundem Dei filium colimus ex patre ante secula genitum, & ex substantia matris in sæculo natum, adimplemus quod præcipit Psalmus 80. Israel si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ipse nanque propter susceptam nostræ carnis substantiam, neque Deus est recens, neque alienus: sed antiquus dierum, & æterno patri Deus coæternus. Postremùm quod deiras naturam diuinam insinuat, pater uerò hypostasin: & Deus nunc coniunctè significet commune naturæ diuinæ, nunc uero unamquamque hypostaseon discretè, ex quarto cap. huius libri amplius dinoscas. item & ex annotatis decimi capitis primi libri. Similiter ex decimotertio capite primi, & primo huius diffusius intelligas, quod pater & spiritus sanctus nulla ratione carni uerbi cōmunicāt, nisi secundum diuina signa, id est miracula, quibus liquidò significauit Christus & probauit suam diuinitatem, quæ quidem admiranda signa & pater operatus est, & spiritus sanctus. Ipse enim filius Dei ad discipulos contestatus est Ioannis decimoquarto capite: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Et idem ad Pharisæos calumniatores: Porrò si in digito Dei (id est spiritu sancto) ejicio dæmonia, profectò peruenit in uos regnum Dei.

ΚΑΤΑ ΝΕΣΤΟΡΙΑΝΩΝ, ΟΤΙ Θεοτόκος ἡ ἁγία παρθένος. κεφ. ιβ.

QVOD VIRGO MARIA, THEOtocos, id est deipara, deiq; genitrix sit dicenda, contra Nestorianos. Cap. XII.

Θεοτόκον δὲ λογίως καὶ ἀληθῶς τὴν ἁγίαν παρθένον λογούμεθα. ὡς γὰρ θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς, ἀληθὴς θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα. θεὸν γὰρ φαμὲν ἐξ αὐτῆς γεγεννῆσθαι, οὐχ' ὡς τῆς θεότητος τὸ λόγον ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβούσης ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ πρὸ αἰώνων ἀχρόνως ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντος, καὶ ἀναρχως καὶ ἀϊδίως συνόντος τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, τὸν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ἐνοικήσαντα, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀμεταβλήτως σαρκωθέντος, καὶ γεννηθέντος. ὁ γὰρ ἄνθρωπον γυμνὸν ἐγγόνησεν ἡ ἁγία παρθένος, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινόν. οὐ γυμνόν, ἀλλὰ σεσαρκωμένον. οὐκοῦν ἐκ τῶν οὐρανῶν τὸ σῶμα καταγαγόντα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι' αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαβόντα, καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα κομίσασα, καὶ οὐκ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως ἔλαβεν, τίς χρεία τῆς ἐνανθρωπήσεως; ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ λόγου, διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴν ἡ ἁμαρτήσασα καὶ πωσοῦσα καὶ φθαρεῖσα φύσις νικήσῃ τὸν ἀπατήσαντα τύραννον, καὶ οὕτω τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθῇ. καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου

DEiparam, Dei genitricem, deiq; parentem, & propriè & uerè sanctam Virginem celebramus. Nam ut uerus Deus est, qui ex ipsa natus est: ita uera Dei genitrix, uerum Deum ex ipsa incarnatum genuit. Deum enim dicimus ex ipsa natum esse, non ut diuinitate, principium uerbi ut uerbum esset, ex ea accipiente: sed ut ipso Dei uerbo ante sæcula, sine initio ex patre genito, & sine initio & sempiternè existente cum patre & spiritu sancto: in nouissimis temporibus propter nostram salutem in utero eius inhabitante, & ex ipsa incommutabiliter incarnato & genito. Non enim hominem nudum genuit sancta uirgo, sed Deum uerum: non nudum, sed incarnatum: non ex cœlo corpus traducentem, & ut per canalem transeuntem, sed consubstantialem nobis carnem suscipientem, in seipso sustentatam. Si enim cœlitus corpus acceptum est, & non ex ea natura quæ secundum nos sumptum est, quæ utilitas humanationis? humanatio enim Dei uerbi propter hoc facta est, ut ipsa quæ peccauit & ceciderit, & corrupta est natura, uinceret eū qui se duxerat tyrannū, & sic à corruptione liberaret. Quadmodū diuinus inquit Apostolus, Quoniā per hominē mors,

ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν, ἀ τὸ πρῶτον ἀληθῶς, καὶ τὸ δεύτερον. ἀ δὲ καὶ λέγει, ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ἀ τὸ σῶμα φησὶν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ δῆλον ὡς ὁ ψιλὸς ἄνθρωπος ὄφθη. ἐδεῖ γὰρ καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ὀνόμασι, καὶ κύριον, τὸ σωματοφόρον σημαίνων. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἑρμηνεύεται γεγραμμένος. γεγραπται δὲ δῆλον, ὅτι ἔστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις ἐκ χοὸς πεπλασμένη. τὸ κύριος δὲ, ἢ θείας οὐσίας ὄντως πηγαστικόν. πάλιν δὲ φησιν ὁ ἀπόστολος· ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικός. ἐκ εἶπε δὲ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ γυναικός. ἐνόμισεν οὖν ὁ θεόπνευστος, ὡς αὐτός ὅτιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεός, ὁ ἐκ δὲ παρθένου γεγονὼς ἄνθρωπος. καὶ αὐτός ὅτιν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεννηθεὶς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεός, γεννηθεὶς δὲ σωματικῶς, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐ πεπλασμένῳ ἀνθρώπῳ ἐνοικήσας, ὡς ἐν προφήταις, ἀλλ' αὐτὸς ἐσωματῶς καὶ ἀληθῶς γενόμενος ἄνθρωπος, ἤτοι ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτοῦ, ἐψυχωμένῃ σαρκὶ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ὑποστήσας, καὶ αὐτὸς γεγονὼς αὐτῇ ὑπόστασις. τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ γενόμενον ἐκ γυναικός. πῶς γὰρ ἂν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ὑπὸ νόμον γέγονεν, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἡμῖν ὁμοίως γέγονεν; ὅθεν δικαίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν. τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα, ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν. ἐ γὰρ θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς, πάντως δὲ καὶ ἄνθρωπος, πῶς γὰρ ἂν ἐκ γυναικὸς γεννηθὲν θεὸς ὁ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὕπαρξιν, εἰ μὴ ἄνθρωπος γέγονεν; ὁ γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου, ἄνθρωπος δηλονότι. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς θεός ὅτιν, ἕς ὅτι δηλονότι ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς κατὰ τὴν θείαν καὶ ἄναρχον οὐσίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς παρθένου τυχὼν κατὰ τὴν περιμέλιον καὶ ὑστερον οὐσίαν, ἤτοι ἐν ἀνθρωπίνῃ. ἐδεῖ δὲ μίαν ὑπόστασιν καὶ δύο φύσεις, καὶ δύο γεννήσεις σημαίνειν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. χριστόκον δὲ οὐδαμῶς φαμὲν τὴν ἁγίαν παρθένον, δόξαι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκου φωνῆς, ὁ μακρὸς καὶ βδελυρὸς καὶ ἰουδαΐφρων

mors, per hominē resurrectio ex mortuis. Si primum uerum, & secundum: siquidem dicit, primus Adam ex terra terrenus, secundus Dominus ex cœlo, non corpus dicit ex cœlo, sed ostendit quòd non nudus homo est. Ecce enim & Adam ipsum nominauit, & Dominum: & utrumque simul significauit. Adam enim interpretatur terrigena. Terrigena autem insinuat, quòd hominis natura ex terra plasmata est. Dominus uerò, diuinæ substātiæ est insinuatiuum. Rursus autem inquit Apostolus, misit Deus filium suum unigenitum natum ex muliere: non dixit per mulierem, sed ex muliere. Significauit igitur diuinus Apostolus, quòd ipse est unigenitus filius Dei & Deus, qui ex uirgine natus est homo: & ipse qui ex uirgine natus est, filius Dei, & Deus est. Natus quidem corporaliter secundum quòd homo factus est, nō in præplasmato homine inhabitans, quemadmodum in prophetis, sed ipse substantialiter & ueraciter factus homo, id est in sua hypostasi, animatam carnem anima rationali & intellectuali sustentans, & ipse factus est illi hypostasis: hoc enim designat, natū ex muliere. Quomodo enim ipsum Dei uerbum sub lege factum est, si non homo nobis consubstantialis factum est? Vnde iure optimo & pro ueritate, Deiparam, incontaminatam nominamus Mariam: hoc enim nomen omne dispensationis mysterium commendat. Nam si deipara est quæ genuit, re uera Deus est qui ex ipsa genitus est, re uera etiam & homo. Quomodo enim ex muliere genitus, natusq; Deus est, ante sæcula hypostasin habens: nisi homo factus est? Si autem ipse qui ex muliere natus est, Deus est, unus est profectò qui ex Deo patre natus est secundum diuinam & sine initio substantiā, & qui in nouissimis temporib. ex uirgine natus est secundū initium habentē & tēporalem substantiā, id est humanā. Hoc aūt unam hypostasin, & duas naturas, & duas natiuitates Domini nostri Iesu Christi significat. Christiparam autem nequaquam dicimus sanctā uirginē, quia ad renuendum uocabulū Theotocos, id est deipara & Dei genitrix: sceleſtus & odibilis, & cum Iudæis sapiens

Νεστόριος, τὸ σπλῦν ἡ ἐπιμὰς ὑβρὶ ἐπιμὰς ἡ μόνης ὄντος τιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν θεοτόκα, λέγω αὐτὸς σχεδὸν ἡνωτῆ σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ σατανᾷ, ταύτην τὴν βλασφημίαν ἐξ ὕβρεως, ὡς ἐπιζηλῶ μὲν. χριστὸς γὰρ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς. ταῦτα γὰρ τὰ χριόμενα, βασιλέα τε καὶ ἱερωσύνην. καὶ πᾶς θεοφόρος ἄνθρωπος, χριστὸς λέγεσθαι δύναται, ἀλλ' ὁ θεὸς φύσει, ὡς καὶ Νεστόριος ὁ θεήλατος, ὃν ἐκ παρθένου τεχθέντα θεοφόρον εἰπεῖν ἐφεύρετο. ἡμᾶς δὲ μὴ γένοιτο θεοφόρον αὐτὸν εἰπεῖν ἢ νοῆσαι, ἀλλὰ θεὸν σεσαρκωμένον. αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, λυτθεὶς μὲν ἐκ μὴ παρθένου, πεφιλθὼν δὲ θεὸς μετὰ τὴν πεφιλάνθρωπος, ἅδην δὲ αὖτ' ἐπ' αὐτῷ θεωθέντος, ἅμα τῇ ὡς τὸ ἓν ταύτης παγαγωγῇ, ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὕπαξιν, τὴν θέωσιν αὐτὴ ἐπὶ τὸ λόγου. καὶ ὅτω νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον, ὁ μόνον σὰρ τὴν φύσιν τὸ λόγου, ἀλλὰ καὶ σὰρ τὴν θέωσιν τὸ ἀνθρωπίνου, ὧν ἅμα ἡ σύλληψις καὶ ἡ ὕπαξις πεθαυματούργηται, ἡ μὲν σύλληψις τὸ λόγου, ἡ δὲ σαρκὸς ἡ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ὕπαξις, αὐ ἡ ἡ θεομήτωρ ἐπισφρῦς χορηγήσης τὸ πλασθῆναι τῷ πλάστῃ, καὶ τὸ ἀνθρωποθῆναι τῷ θεῷ καὶ ποιητὴ τὸ παντὸς θεῦναι τὸ πρόσλημμα, σωζόσης ἡ φύσεως τὰ ἴδια θεῖα τοιαῦτα, οἷα καὶ ἓν ὄντα, ὁ τὸ θεῖον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνθρώπινον τὸ χριστῷ, τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ καθ' ἡμᾶς. ὅτι γὰρ γνώμῃ πρόσθεν καθ' ἡμᾶς, ὕστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀεὶ ἐκ πρώτης ὑπαρξεως ἄμφω ὑπῆρξε, σὰρ τὸ δὲ ἄκρας συλλήψεως ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ τὴν ὕπαξιν ἐσχηκέναι. ἀνθρώπινον μὲν οὖν ὅτι, κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, θεοῦ δὲ καὶ θεῖον ὑπὲρ φύσιν. ἐπὶ δὲ καὶ τῆς ἐμψύχου σαρκὸς τὰ ἰδιώματα ἴσχει. διατίθεται γὰρ αὐτὰ ὁ λόγος οἰκονομίας λόγῳ, φυσικῆς διαθέσεως τάξει, καὶ τὰ ἀληθέως φυσικῶς γινόμενα.

Nestorius id adinuenit: ut uas contumeliæ, in contumeliam solius ueré honoratæ super omnẽ creaturã deiparæ, tametsi ipse cum patre suo diabolo disrumpatur. Nam & Dauid rex Christus dicit̃, & Aaron princeps sacerdotũ: hæc enim ungebãtur, regnũ & sacerdotiũ. Et omnis deifer homo Christus, id est unctus dici potest, sed non natura Deus. Vnde & Deo odibilis Nestorius, natum ex uirgine deiferum dicere anhelauit. Nobis aũt absit, deiferum ipsum aut dicere, aut cogitare, sed Deũ incarnatum. Ipsum enim uerbum caro factũ est, conceptũ ex uirgine, prꝙueniens quidẽ & assumptione Deus, & ipsa iam ab ipso deificata, quasi trib. simul factis unà cum deductione eius ad esse assumptione, existẽtia, & deificatione eius à uerbo. Et sic intelligenda & dicẽda deipara uirgo, nõ solũ propter naturã uerbi, sed etiã propter deificationẽ humanæ carnis: quorũ simul cõceptio & existentia, miro operata sunt modo: cõceptio quidẽ uerbi: caro aũt in ipso uerbo existẽtia, ipsa Dei matre ineffabiliter suppeditãte plasmationẽ plasmatori, & humanationẽ Deo factori uniuersi, et deificãti ꝙ assumsit, saluãte unione ea quę unita sunt, talia, qualia uniebantur: nõ quidẽ diuinũ dico solũ, sed & id quod humanũ Christi, & quod super nos & quod secundũ nos. Necꝙ eĩm factũ prius secũdũ nos, posterius factũ supra nos: sed semꝑ ex præcipua hypostasi ambo subsistẽre, ꝓpterea quod ex ipso conceptionis articulo in ipso uerbo existentiã habuit. Quod igit̃ humanũ est, secundũ ꝓpriã naturã tale est. Dei uerò & diuinũ, ineffabiliter & supernaturã. Præterea & carnis animatæ ꝓprietates gessit: illas aũt suscepit, dispẽsationis motus naturalis ratione, ordine secundũ ueritatẽ naturaliter obseruato.

COMMENTARIVS.

AD confutandam impiã Nestoriã blasphemiam in sacrosanctam uirginem, obgarrientis ipsam nec concepisse nec genuisse Deum, sed nudum hominem, ut hac uia semper adorandam Christi deitatem negaret, & solum fuisse hominem conuinceret: hoc loco probat Damascenus, ipsam & proprè & uerè dicendam esse deiparam, Dei matrem, Dei genitricem, Deiꝙ parentem. Proprié quidem, & non per translatitiam aliquam metaphoricamꝙ locutionem, secundũ quam quisquis Deum in sua aut aliorũ mente, fide per charitatẽ operante generat, mater Dei quodã mysticè & spirituali cognationis uinculo in scriptura dicitur, quemadmodũ Mathęi 12. cap. cuidã dicenti Domino nostro, Ecce mater tua & fratres tui foris stãt, quęrentes te. respõdit Dominus, extẽta manu in discipulos suos, Ecce mater mea & fratres mei. Quicũꝙ enim fecerit uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror & mater est. Atqui nõ solũ eo modo spirituali, uerũ etiã & alio lõgè magis proprio & accõmodo, sanctissima uirgo, Dei mater est, utputa ꝙ ex se reuera corporaliter Deũ genuerit, & secundũ ipsius rei (secluſa omni trãslatione locu-

ne locutiõis)uerã exhibitionẽ. Verè itidẽ ſacroſanctã uirginẽ, Dei matrẽ celebramus: nam id ex ſacrarum literarum promptuario comprobatum, exploratumq; habetur. Siquidem Lucæ primo capite, archangelus ad uirginẽ diuino partu conſecrandam ait: Et quod ex te naſcetur ſanctum, uocabitur filius Dei. quibus quidem uerbis ſignificatur filius Dei naſciturus ex uirgine. Atqui filius Dei, Deus eſt. Sacratiſſima igitur uirgo filium Dei & Deum genuit. Eodem quoq; loco ſancta Elizabeth ſpiritus ſancti lumine afflata, exclamauit ad Mariam uirginem: Et unde mihi hoc, ut ueniat mater Domini mei ad me? Dominus autem (ut paulo pòſt affert Damaſcenus) diuinæ ſubſtantiæ eſt inſinuatiuum. Igitur tam ſanctæ mulieris præconio, ſacroſancta uirgo, Dei mater prædicatur. Demum Eſaias capite nono: Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & uocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſæculi, princepes pacis. Quo quidem uaticinio inſinuatur paruulus ille qui natus eſt nobis, Deus eſſe fortis. Conſequens itaque eſt, eam à qua natus eſt paruulus ille, Deum fortem genuiſſe, & Dei matrem eſſe. Quod et ex alijs ſcripturarũ locis deducere promptum illis erit, qui diligentius eas euoluerint. Propterea tertia ſynodus uniuerſalis, atq; inter quatuor primas ſacroſanctas patrum conciones tertio loco celebrata, ſcilicet Epheſina, diffiniuit ſacratiſſimam uirginem θεοτόκον, id eſt Deiparam, & Dei matrem eſſe nuncupandam. Idem quoq; deinde confirmatum eſt temporibus Vigilij ſummi pontificis per tonus eccleſiæ ſecundam (ut ita dixerim) approbationem, & renouatam contra pullulantes hæreſes ſententiam. Nempe ea tempeſtate Cõſtantinopoli quinta ſynodus habita eſt contra Theodorum, & omnes hæreticos, qui affirmabant beatiſſimã uirginem, ſolum hominem, non etiam Deum et hominem peperiſſe. Qua quidem in ſynodo ſtatutum eſt (authore Platina) ut beata uirgo θεοτόκος diceretur, quod Deum ſuo partu nobis ediderit. Hac itidem de re, quod beata uirgo Deum concepit & genuit, nonnulla ſuperius in ſecundo capite huius libri annotata ſunt. Præterea Valentinus hæreticus, ſuiq; ſectatores Valentiniani ab eo dicti, aſſeuerarunt Chriſtum non ex ſemper ſancta matre naturã humanam, ſed ex cœli ſubſtantia corpus deſumpſiſſe, atq; per uirginem Mariam, more aquæ tranſeuntis per ſiphones & fiſtulam (de cuius materia nihil in ſuam traducit naturam) tranſitũ feciſſe. Qui inter cætera innixi ſunt illi uerbo Domini noſtri ad Nicodemum, Ioannis tertio capite: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Rurſum & illi dicto Apoſtoli primæ epiſtolæ ad Corinthios capite 15. Primus homo de terra terrenus, & ſecundus homo de cœlo cœleſtis. rati Chriſtum cœleſtem dictum, & cœlo delapſum, quòd ex materiali cœli ſubſtantia corpus ſibi aptauerit. perperam interpretari ſcripturas, & à recta earum intelligentia longè aberrantes. Siquidem illa quam afferunt ſcripturæ expoſitio, utique uero diſſonat: cum per deſcenſum de cœlo, cœleſtemq; nuncupationem, ſumma eius diuinitas (quæ inclinauit cœlos & deſcendit) unita noſtræ carnis infirmitati deſignatur. Ipſa enim diuinitas præcipuam in cœlo ſedem habere, ob ſuam ſublimitatem dicitur, & ratione unionis hypoſtaticæ ad carnem deſcendiſſe. Adde quod & cœleſtis homo dicitur Chriſtus ob eximiam uitæ puritatem & munditiam, ad cœleſtium & ſupernorum ciuium imitationem propemodum accedentem. Qui enim terrena omnia contempſit, & angelicam, immò ſuperiorem ut (ita dixerim) angelorum puritate uitam in terris egit, ſuo docens exemplo & uerbo, calcato mundo ad cœleſtia aſpirare, qualis niſi cœleſtis dici debeat? quemadmodum ediuerſò dicuntur terreni, qui uehementiore affectu, huius mundi delicijs, honoribus aut opibus inhiant, nullo bonorum cœleſtium deſiderio accenſi. Si enim beati Pauli conuerſatio in cœlis erat, non ne & Chriſti? cuius animus ſupernorum & cœleſtium contemplatione ſemper erat occupatus. Non iniuria igitur & cœleſtem hominem, Chriſtum ab Apoſtolo nuncupatum putauerimus, ob cœleſtem uitam ab eo edoctam, & opere exhibitam. Quod ſi pertinaclus contenderint impij & mendaces, Chriſtum cœleſtem eſſe dictum, ob ſumptũ ex cœli ſubſtantia corpus: ut homines eandem ob cauſam fateantur eſſe nuncupatos cœleſtes, opus eſt, cum eodem loco ſubiungit Apoſtolus: Qualis terrenus: tales et terreni. & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Atqui id ſecundum, prorſus abſurdum eſt: ſiquidem cœleſtes dicti ſunt homines, ob cœleſtis & ſpiritualis uitæ conuerſationem, qua Chriſto aſſimilantur, conformesq; euadunt. Ergo & primum penitus eſt abſonum. Porro confutatur horum ueſania et impietas, cum alijs permultis, tum hac Damaſceni ualidiſſima ratione, quod ſi ex cœlo corpus ſuſcepiſſet Dominus noſter, illa ſuſceptio nihil utilitatis attuliſſet cuiquam. Non enim cœlo: nam per præuaricationem lapſum non fuerat, neque reparatione indigebat. Neque homini: nempe eius natura præuaricatrix & infirma, non fuiſſet aſſumpta à uerbo, quare neque curata. Haud ſecus ac medicus applicans fronti ſanæ & incolumi cataplaſma, quod admouendum foret pedi ſaucio, uulnus letale pedis minimè ſanat, neque fronti affert adminiculum. Et hoc pacto non aſſequeretur ſuum finem ipſa incarnatio Domini, ad quem à diuina ſapientia & bonitate ordinata erat, ſcilicet humani generis redemptionem. Id enim decreuit immenſa diuinæ bonitatis magnitudo, quod ſicut per primum parentem duplex nobis illata fuit mors, ſcilicet corporis & animæ: Corporis quidem, quia moriendi neceſſitas nobis eſt inflicta: Animæ uerò, quia per culpam ſeparatio à Deo, & diuinæ gratiæ ſubſtractio, nobis etiam & toti humanæ poſteritati eſt irrogata. Ita per Chriſtum hominem pro nobis factum, duplex reſurrectio ex mortuis nobis reddita: à morte inquam corporis, ad uitam immortalem in conſummatione ſeculi obtinendam: & à morte animæ, ad uitam ſpiritualem gratiæ: ut duplici uulneri, duplei quoque reſponderet antidotum. Ad con-

futandam uerò ſupradictorum patris mendacij ſatellitum ſacrilegam inſaniam: adduxit deinde Damaſcenus dictum Apoſtoli ex primæ epiſtolæ ad Corinthios decimoquinto capite ſumptum, quod pro ſuæ impietatis comprobatione aſſumpſerant, quo tela ipſorum in eos retorqueat, & propriis illos armis (ut aiunt) confodiat. Sanè in loco iam nominato noſtra tranſlatio habet: Primus homo de terra terrenus, & ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Alia uerò tranſlatio, qua uſus eſt Damaſcenus, habet, ut hic adducit in litera: Primus Adam ex terra terrenus, ſecundus Dominus ex cœlo. Vbi Chriſtum nominat Apoſtolus & Adam, & Dominum: per id utrumq; id eſt utramq; Chriſti naturam ſubinſinuans: humanum quidem, cum uocat ipſum Adam, eo nomine deſignans ex interpretationis ui atque proprietate, Chriſtum è terra genitum, atque noſtram habere ſubſtantiam: quandoquidem Adam non tam proprium nomen quàm commune, tantundem ſignificat atque terrigena, ſiue de terra genitus: quod utique nomen rectè congruit primo parenti, quòd ex limo terræ formatus legatur: & deinceps nobis omnibus, eandem prorſus ex puluere terræ ducentibus originem. Diuinam uerò Chriſti naturam ſignificat ibi Apoſtolus, cum eum nuncupat Dominum: ſignificans ea appellatione, diuinitatem eius omnium dominatricem, & in excelſo cœlorum habitaculo regnantem. Similiter & per aliud Apoſtoli dictum ad Galatas quarto capite in litera adductum, ſignificauit beatus Paulus Chriſtum uerum Deum, ex uirgine matre natum. Nempe dicens, quòd Deus filium ſuum miſit, Chriſtum, Dei filium & Deum eſſe inſinuauit: adijciens autem natum ex muliere, eundem humanam ex matre ſubſtantiam ſumpſiſſe atteſtatur. Particula enim Ex, denotat genitum ex gignentis eſſe ſubſtantia. Idem quoque & ad Romanos primo capite dilucidè aperuit Apoſtolus, dicens: Quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Cum enim filium ſuum, ad patrem referens, nuncupat ipſum, filium Dei & Deum explicauit: cum uerò ſubnectit, Qui natus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, eundem uerum hominem ex ſtirpe Dauid progenitum, & humanam ex ea naturam ſumpſiſſe demonſtrat. Quinimmo & Dominus noſter ſeipſum, & hominis filium & Deum ſæpenumero in euangelica lectione prodit, ut cum Mathæi nono capite dicit: Vt autem ſciatis quia filius hominis habet in terra poteſtatem dimittendi peccata: quo quidem uerbo & humanitatem ſuam patefacit, cum ſe filium hominis uocat, & deitatem itidem ſuam liquidò oſtendit, ad quam ſolam pertinet peccatorum relaxandorum poteſtas, ſecundum Eſaiæ ſententiã dicentis 43. capite, ex perſona Dei. Ego ſum qui deleo iniquitates ueſtras. Neq; erat filius Dei & Deus, in præplaſmato (ut inquit litera) homine inhabitans, id eſt antè formato, & perfectè integreq; ſubſiſtẽte in utero uirginis, quàm diuinitas illi uniretur. Non enim fuit prius formatũ corpus Chriſti, & anima illi unita, ut perfectus fuerit homo per ſe ſubſiſtens, quẽ inhabitauerit Deus per gratiã, ut ſanctos prophetas & cæteros homines Deo dignos, & deinde poſterius diuinitas cõiuncta carni & animæ: ſed ſimul corpus cõpletè figuratũ, illi unita anima ſanctiſſima, & utriq; uno eodẽq; momento cõiuncta diuinitas in unitate perſonæ, ut ſe cũdo quoq; præſentis libri cap. ſuprà dictũ eſt. Nõ igitur ſolũ in Chriſto habitauit Deus per gratiã, ut in alijs hominibus, ſed etiã per deitatẽ unitam hypoſtaticè ſanctiſſimæ eius carni tanquã templo ſuo, in ſuſceptione naturæ humanæ: quod ei ſoli peculiare eeſt, ac' propriũ. Ideo Apoſtolus ad Coloſſenſes ſecundo capite dicit de Chriſto, In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: quod de nullo alio dici queat. Quocirca ſacroſancta uirgo Maria nõ ſolũ Dei mater eſt & nuncupatur, quòd fœliciſſimo partu Deum ediderit, genuerit; nobis: ſed etiam quia Deum concepit, non nudum hominem, ſed uerum Deum & uerum hominem, ut præcedentia quoque declararunt, Et hæc abſolutiſſima eſt & completiſſima materni nominis ratio, qua Dei mater uerè dicitur, quòd uerum Deum & cõcepit in utero, & peperit. Nempe ſi nudum concepiſſet & purum hominem per ſe ſubſiſtentem, & in ſola hypoſtaſi humana ſuſtentatum aliquanto tempore, & deinde ante tempora partus à filio Dei aſſumptum, tum quidem uerum Deum & hominem partu edidiſſet: non tamen idcirco adeò uerè & abſolutè Dei genitrix diceretur, atque nunc prædicatur ob hanc integram materni nominis rationem, quòd uerum Deum conceperit uirginali utero, eundemq; genuerit: quandoquidem à conceptu præcipuè ſumitur maternæ denominationis conſideratio, in quo ex matris ſubſtantia formatur fœtus: ſecundo uerò loco & cõſequenter à partu, quo in lucem editur, quod in ipſo conceptu ex matris propagine ſumpſit exortum. Cæterum ut huiuſce nuncupationis (qua almam uirginem, Deiparam optimo iure uocamus) dignitas & ſublimitas eluceat, oſtendit litera id auguſtiſſimum nomen nobis inſinuare, quòd unus & idẽ eſt qui ex Deo patre ante ſæcula natus eſt, & ex uirgine matre in tẽpore natus, uerus Deus & uerus homo. Et hoc ipſum quod modo dictũ eſt, ſignificat unã hypoſtaſin, duas naturas, & duas natiuitates Domini noſtri Ieſu Chriſti. Cõnectendo itaq; extrema medijs, & demũ inter ſe, ſi deipara eſt quę genuit, reuera Deus eſt qui ex ipſa genitus eſt, & reuera homo. Quòd ſi ex ſancta uirgine genitus, Deus eſt & homo, idẽ eſt à patre ſine initio genitus, & à matre in nouiſſimis diebus mundo editus. Eundem aũt dicentes à patre ante ſæcula, & à matre in ſęculo natum: eandem Chriſti hypoſtaſin, duas eius naturas, & duas natiuitates ſignificamus. Atqui in ea confeſſione unius in Chriſto hypoſtaſeos, duarum eius naturarum

rarum & natiuitatum, totum dispēsationis susceptę carnis mysterium comprehenditur, & commendatur. Igitur primum postremo connectentes, haud obscurè conspicimus, id nomen Deipara, sanctę uirgini attributum, omne dispensationis mysterium complecti & continere. Itaque dignissimum est & uenerationis plenum nomen deipara, & omnem dignitate excedens nuncupationem, quæ tantæ uirgini posset ascribi, quod in sua ratione tanta & tam ardua comprælienda sacramenta. Quicquid enim præstantiæ aut excellentiæ in alqs est eiusdem supersanctæ uirginis denominationibus, idem quoque complicatur in hoc singulari nomine deipara, quo ipse Deus includitur, omnem in se præstantiam & eminentiam superexcellenter implicans. Si enim ipsam matrem saluatoris mundi & redemptoris humani generis appellas, si matrem singularem, eandem & uirginem fœcundam, si denique matrem regis angelorum, & cæteris id genus ea dignis ipsam uocas nominibus, quæ profectò omnem nominum dignitatem supergreditur: hæc omnia concludis in ratione huius præcipui nominis deipara. & insuper hoc ipso quiddam alrius atque sublimius indicas quàm alrjs, quòd scilicet Dei sit mater, qui ex ipsa carnem susceperit, quòd factura sui factoris, creatura creatoris, filia sui per creationem patris sit genitrix, quòd Deum quem totus orbis nequit comprehendere suo incomprælienſibiliter clauserit utero, quòd cœlo terraq; capacior eum uirgineis complexa sit uisceribus, qui cœlo altior est, terra profundior, ubiq; præsens, nusquam conclusus, nullo difinitus qui curriculo, & in æternitate semper indemutabilis, idemq; subsistens. At uerò quamuis deiparæ nomine honorandam, celebrandamq; omnino sanctam uirginem censeat Damascenus, non tamen eandem Christiparam sua tempestate appellandam putauit. hac quidem ratione & minimè negligenda inductus, quòd catholici patres synceritate fidei & doctrinæ insignes, non modo hæreticorum impia refugiunt dogmata, sed & uocabula quibus usi sunt repudiant. quo semotiores sint & seiunctiores ab impijs illorum assertionibus atque sententijs, dum ne in uerbis quidem & uocabulis cum ipsis communicare uolunt. Quia igitur Nestorius in beatam uirginem blasphemus, Christiparam uocabat eandem uirginem, ut illius nominis prætextu, umbra, & specie suam palliaret occultieq; tegeret impietatem, contendens eo nomine designare ipsam nudum & solum genuisse hominem, qui Christus dictus est, id est unctus sancti spiritus oleo & charismate, in ipsum abunde effuso: eo quidem modo quo sacerdotes, reges, prophetæ, & iusti homines, Christi nuncupati sunt, ob materialem aut spiritualem unctionem. Quinimmo & Cyrus rex Persarū, licet à cultu ueri Dei alienus, apud Esaiam quinto & quadragesimo capite Christus dicitur, quòd Domini nostri uerè Christi typum gesserit & figuram, cum à captiuitate Babylonica liberatos Iudæos in urbem Solymam remisit: quemadmodum saluator noster ereptum è carcere principis tenebrarum & confusionis genus humanum, in cœlestem reduxit hæreditatem & supernam Hierusalem. inquit enim Esaias loco supradicto: Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprælendi dexteram ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regū uertam: oculatissimi & perspicacissimi patres deprehendentes uenenū sub melle, & anguem in herba latitare, Christiparæ nomen admittere recusarunt. Si quis tamen intelligat Christi nomen, ut duplicem naturam diuinam & humanam designat, in una hypostasi coniunctas (secundum quam rationem prius quidem explicatam, soli Domino nostro Iesu Christo peculiare est & proprium) nullum putetur inconueniens, semper sanctam uirginem Christiparam uocare: quia tantundē ualet hoc pacto, atq; si quis eam deiparam dixerit. Christus enim, Deus noster est. Et id quidem nunc fieret, sine periculo conspirandi cum hæreticis in sententia aut uerbis, cum ipsius Nestorij impietas iam olim sit explosa, damnataq;, neq; amplius infestet ecclesiam. Quemadmodum ea ciborum genera quibus tempore morbi abstinendū est, depulso iam morbo, impunè sumi possunt: & quæcunque ob imminens quod timetur periculum cauentur aut uitantur, illo iam reiecto atq; deuitato, in usum assumi cohiberiq; citra discrimen poterunt. Deinde cum stomacho & indignatione in Nestorium uerba exacuit Damascenus, ægrè ferens sacratissimæ uirginis honori ab illo derogari: quæ uerò honorata est super omnem creaturam, tametsi ipse (inquit) cum patre suo diabolo disrumpatur. Sanè sola uirgo Maria uerè honorata est super omnem creaturā, quod ipsa una electa est, & prælecta, ut Dei sit mater, & substantiam subministret suo totiusq; mundi conditori, unde illi corpus humanum & templū diuinitatis efformetur. Id enim nec angelicæ substantiæ, nec cuiquam aliorum hominum, indultū est priuilegium, quod huiusmodi materna dignitate polleat. quamuis ipse Nestorius cum diabolo patre suo (per imitationē scilicet, quemadmodum Iudæis à Domino dictum est, Vos ex parte diabolo estis, & desideria patris uestri uultis implere) disrumpatur, indignetur, frendat dentibus & infremat, indignè ferēs sanctissimam uirginem eo honorari titulo, illo exornari elogio, quòd Dei genetrix dicatur: & idcirco cōtendat oblatrare ipsam nudū, solūq; hominē genuisse, quo tāti honoris splendorē, nominisq; dignitatē illi subducat. Porrò quēadmodū Nestorius sacrosanctā uirginē uoluit Christiparā appellari, ut illius nominis umbra & colore suū obtegeret uesaniū, & instillaret animis humanis sui erroris uenenū: ita & Christū uoluit appellari deiferū, ut prætenta nominis excellentia locū nanciscī posset negandi Christū natura esse Deū, & naturali origine. Siquidē deifer dicetur homo, qui nō natura, sed diuinitatis participatione Deus est, quòd Deū habeat sui cordis habitatorem & intimum hospitē: quemadmodum pollicetur Dominus noster Ioannis cap. 14.

Siquis

COMMENTARIVS.

PRoloquium est, ab omnibus receptum in disciplinis principiũ. Quorum diuersæ sunt naturæ, eorundẽ & differentes sunt naturales proprietates. quandoquidem cuiq; naturæ suę respondeant nanuæ & congenitæ proprietates. Rursum & id quoque non minorem habet principij uim. In quocunque duæ manent naturæ post unionem integræ, saluæ & inconfusæ, in eodem quoque integras manere utriusque earum naturales proprietates: alioqui maneret in aliquo natura sine suis proprietatibus, quod utique absurdum est. Atqui in Christo natura diuina & natura humana, inter se diuersæ sunt, & permultum dissident, ut omnibus dilucidum est. Igitur utriusque earum proprietates essentiales consimile inter se habent discrimen: ut una incircũscripta sit intemporalis, æterna, increata, impassibilis, altera uerò circunscripta, temporalis, non æterna, creata, passibilis. Insuper in Christo Domino nostro duæ illæ naturæ manent post unionem saluæ, incolumes, illabefactæ & integræ, ut tertium huius libri caput diffusius elucidauit: igitur in eodem & ipsarum naturarum substantiales proprietates manserunt inconfusæ & impermixtæ, in sua integritate & ueritate. Itaque Christus ut Deus, habet omnia ad naturam essentiamq; spectantia, quæcunque pater. Omnia (inquit ipse filius) quæcunque habet pater mea sunt, & omnia mihi tradita sunt à patre meo. Rursum idem alio loco ad patrem: omnia mea tua sunt, & tua omnia mea sunt. Verùm hæc omnia sanè intelligẽda sunt de proprietatibus naturalibus, & diuinam concernentibus substantiam. Nam personales & hypostaticę proprietates, incommunicabiles sunt, & ita uni addictæ personæ, quòd alijs conuenire non possunt. Nimirum igitur, si ignascentiam, paternam proprietatem singularem & personalem, non habeat filius: ut quæ sit soli patri propria, ut neque è diuerso nascentiam siue gignentiam, proprietatem peculiarem filio, habet pater: his enim discretæ sunt ab inuicem, hypostases diuinæ. Et quoniam Christus, perfectus est homo, omnia habet naturalia, tum substantialia, tum accidentaria, communem respicientia humanam speciem, quæcunque Adam primus habuit, sola excepta peccantia, id est peccandi facultate, potestateq; prolabendi in deterius, si modo ea potestas & non potius infirmitas dicenda sit. Quam quidem peccantiam, siue peccabilitatem (ut ita dixerim) Adam habuit in prima suæ naturæ conditione. Nam quamuis rectus, & magnæ dignitatis atque uirtutis, à Deo formatus sit, habuit tamen uoluntatem ad bonum & malum uertibilem, sicut & angelicæ substantiæ in suæ creationis exordio, quod & ipsa rei comprobauit experientia: nam sponte sua, à rectitudine & integritate primi status decidit. Huiusmodi autem peccantia, nequaquam fuit in Domino nostro. Nam non modo peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, sed etiam nec peccatum facere potuit. Quo enim pacto posset in Deum peccatum cadere, aut quæ conuentio lucis ad tenebras? aut qua ratione ualeret summæ bonitati hypostatice unita caro, ad malitiam decumbere? Quare comprimant ora sua operepręcium est, & maiore post hac pietate religioneq; loquantur, qui postulant & sibi petunt admitti quòd uerbum Dei assumat naturam peccantem aut peccatricem, quæ aut labem peccati contraxerit, aut contrahere possit. Non enim minus absurda est ista petitio, atque si quis efflagitet summæ luci & immensæ, tenebrarum horrorem coniungi, aut summo calori frigus immisceri, quod ipsa rerum natura prorsus abhorret. Clamat namque Apostolus, Christum tentatum per omnia: pro similitudine absque peccato. Et alio loco, in similitudinem carnis peccati missum à Deo filium contestatur, quod eius sacratissima caro, eiusdem sit & consimilis naturæ cum carne nostra, quæ est caro peccati, & peccato obnoxia. In Christo autem nequaquam fuit caro peccati, sed caro quæ salutaris est medicina contra peccatum, & oblata ad ipsius peccati destructionem & deletionem. Et quoniam naturales proprietates utriusque naturæ, superstites manent & illabefactæ in Christo, etiam & propriæ ambarum actiones permanent incolumes in eo, & saluæ. Eam ob rem ipsius Christi miracula sunt, ut ait litera, ipsius itidem & passiones. Ipsius inquam ut Dei sunt miracula, ut actiones diuinæ: & ipsius eiusdem ut hominis sunt passiones, tormentorum perpessiones, cruciatuumq; tolerationes, ut actiones humanæ. Verùm hæc posterius euadent manifestiora.

ΠΕΡΙ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. ΚΕ.

DE VOLVNTATIBVS ET ARbitrijs, libertatibusq; potestatibus Domini nostri Iesu Christi. Cap. XIIII.

ΕΠΕΙΔΗ μὲν οὖν δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα, καὶ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας φαμὲν.

QVa igit Christi duæ naturę sunt, duas eisdem & naturales uoluntates & naturales actiones dicimus.

At

πῶ· ἢ τὸ θέλειν καὶ ὀρᾶν καὶ φέρεσθαι χρήσιμος, μόνῳ τῷ μετεχομένῳ πνεύματι, καὶ τῶν ἄλλων, αὐτὸν κατὰ τὴν κοινὴν λεγομένην διαφορὰν, χωρίζον. λέγεται οὖν τὸ μὲν ἁπλῶς θέλειν θέλησις, ἅπερ ἡ θελητικὴ δύναμις, λογικὴ οὖσα ὄρεξις καὶ θέλημα φυσικόν. τὸ δὲ πῶς θέλειν, ἤγουν τὸ τῇ θελήσει κατακέμενον, θελητὸν καὶ θέλημα γνωμικόν. θελητικὸν δέ ἐστι, τὸ πεφυκὸς θέλειν, οἷον θελητικὴ ἔστιν ἡ θεία φύσις, ὡσαύτως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη. θέλων δέ ἐστι τὸ μετεχόμενον τῇ θελήσει, ἅπερ ἡ ὑπόστασις, οἷον ὁ πέτρος. ἐπειδὴ τοίνυν εἷς μὲν ὁ χριστὸς, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστι θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως. ἐπειδὴ δὲ δύο φύσεις ἦσαν θελητικὰς, ὡς λογικὰς (πᾶν γὰρ λογικὸν θελητικόν τε καὶ αὐτεξούσιον) δύο θελήσεις ἤγουν θελήματα φυσικὰ ἐν αὐτοῦ βρύουσι. θελητικὸς γάρ ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ' ἄμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις. τῷ γὰρ φυσικῶς ὑπάρχεσθαι ἡμῖν θελητικῷ δυνάμει αὐλαβεῖ. ☞ ἐπειδὴ ἓς ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ θέλων καθ' ἑκατέραν φύσιν, τὸ αὐτοθέλητον λέξομεν ἐν αὐτῷ, ἐφ' ὡς μόνα θέλοντες, ἃ φυσικῶς ἦς θεὸς ἤθελεν (ἐπεὶ γὰρ θνάτου τὸ θέλειν φαγεῖν, ἢ πεῖν, ἢ τὰ τοιαῦτα) ἀλλὰ ἢ τὰ συσκηνοῦντα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐκ γνωστότητι γνώμης, ἀλλ' οὐ ἰδιότητι τῆς φύσεως. τότε γὰρ ταῦτα φυσικῶς ἤθελεν, ὅτε ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις ἤθελε, καὶ ἠνέχετο τῇ σαρκὶ πάσχειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια. ὅτι ἡ φυσικῶς προσὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ θέλησις, οὐτοῦθεν ἄπλετον. ἐναπεμερίσθησ τὸ θεῖον, ποίᾳ εἴληχεν ἀσίᾳ, ἡ φυτικὴ, ἡ αἰσθητικὴ, ἡ νοερὰ. τῇ μὲν οὖν φυτικῆς ἴδιον, ἡ τροφητικὴ, ἡ αὐξητικὴ, ἡ γονιμικὴ κίνησις. τῇ δὲ αἰσθητικῆς, ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις. τῇ δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς, ἡ αὐτεξούσιος. ἐν δὲ τῇ φύσει πρόσεστι τῇ φυτικῇ ἡ τροφητικὴ, καὶ τῇ αἰσθητικῇ ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις, ἐν δὲ φύσει ἅπαξ πρόσεστι καὶ τῇ λογικῇ ☞ νοερᾷ, ἡ αὐτεξούσιος. αὐτεξουσίους δὲ οὐδὲν ἐστὸν ἄλογον, εἰ μὴ ἡ θέλησις. γεγονὼς τοίνυν ὁ λόγος σὰρξ ἔμψυχος, καὶ νοερὰ, καὶ αὐτεξούσιος, γέγονε καὶ θελητικός. εἰ δὲ καὶ ἀδιδακτά ἐστι τὰ φυσικά. ἀνάγκη δὲ λογίζεσθαι, ἃ ζῶν, ἃ

dus est usus uolendi & uidēdi, & operādi, qui ei soli qui usus est adest, & ab aliis eundem secundum cōmuniter dictam differentiam separat. Dicitur igitur simpliciter uelle, uoluntas, id est qua uelle possumus uirtus, quæ est rationalis appetitus, & naturalis uoluntas: quoquo pacto autem uelle secundum id quod uoluntati obiicitur affectabile uoluntate, & uoluntate apprehensibile. Et uoluntarium est, quod natum est uelle: ut uoluntaria est diuina natura, identidem & humana. Volens autem est, qui utitur uoluntate, id est hypostasis, ut Petrus. Quia igitur unus est Christus, & una eius hypostasis, unus est & ipse uolens & diuinè & humanè. Et quia duas naturas habet uoluntarias, quippe qui rationalis (nam omne rationale, uoluntarium & liberę potestatis) uoluntates duas, id est naturales quibus uelle possit uires, in ipso dicimus. Voluntarius enim ipse est secundum utramq; naturā: nam quę à natura nobis ineſt, ralem ipse uoluntariam uirtutem sumpsit. Et quia unus est Christus, & idem uolens secundum utramq; naturam: idem uoluntate affectabile ab ipso dicimus. Non quòd ea sola uoluerit, quæ naturaliter ut Deus uoluit (nam non est deitatis uelle comedere, bibere, & eiusmodi) sed quòd & constitutiua naturæ uolebat, non contraria sententia ac uoluntate, sed naturarū proprietate. Tūc eñ hæc naturaliter uolebat: quādo diuina ipsius uolūtas uolebat & sinebat carnē affici, & agere quę essent ꝓpria. Quòd igitur homini naturaliter affit uolūtas, ea excepta quæ diuina est, hinc fuerit manifestū. Tres siquidem uitæ species sunt: uegetatrix, sensitiua, intellectiua. Vegetatricis aūt peculiaris est nutritiuus, augmētatiuus, & generatiuus motus. Sentitiuę, qui secundū locū motus. Rationalis & intellectiuæ arbitrarius & liberæ potestatis. Si igitur secundū naturam adest uegetatrici nutritiuus, & sensitiuę secundum locum motus, igitur secundum naturam adest rationali & intellectiuæ, arbitrarius & liberæ potestatis motus. Atqui libera potestas, nihil aliud est nisi uoluntas. Factum igitur uerbum caro animata & intellectiua, & liberæ potens factum est, & uoluntarium. Præterea & naturalia, quæ disciplina non uendicantur: nullius enim cogitare, aut uiuere, aut

πανλῶ, ἢ ὕπνῳ, ἢ ὑπνῶ πανλαύ. ὅτε ἡ θέλω πανλάυομλι, ὡς τι φυσικὸν τὸ θέλω. καὶ πάλιν ὡ γὼ τοῖς ἀλόγοις ἄγα μλὸ ἡ φύσις, ἄγνοῃ ἡ γὼ ζῷ ἀνθρώπῳ ἀγνοιαστικῶς νῦν θέλουσιν ὑφυομλύον, ἆρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. καὶ πάλιν, ὡ κατ' εἰκόνα τ μακαρίας καὶ ὑποστάσεως θεότητος ὁ ἄνθρωπος γεγόνοῃ, αὐτεξούσιος δὲ φύσει καὶ θελητικὸν ἡ θεὸς φύσις. ἆρα καὶ ὁ ἄνθρωπος ὡς αὐτὸ εἰκὼν αὐτεξούσιος φύσει καὶ θελητικός. τὸ γὰρ αὐτεξούσιον, θέλησιν ὁρίσαντο οἱ πατέρες. ἐπεὶ ἡ πᾶσιν ἀνθρώποις γένυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ ὁ τοῖς μὲν γένυπάρχῃ, τοῖς ἡ οὐκ γένυπάρχῃ, τὸ δὲ ἰδιωτικῶς πᾶσιν γένθεωρούμλοις, φύσιν χαρακτηρίζῃ γὼ τοῖς ἐπ' αὐτὸ ἀτόμοις, ἆρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. καὶ αὖθις, ὡ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἡ φύσις οὐκ ἀνδείχεται, ἐπίσης ἡ πᾶσιν γένυπάρχει τὸ θέλειν, καὶ ὁ τοῖς μὲν πλέον, τοῖς δὲ ἔλαττον. ἆρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. ὡς τι ὡ φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ Κύριος, ὁ μόνος καθὸ θεός, ἀλλὰ καὶ καθὸ ἄνθρωπος γένογεν, φύσει θελητικὸς ὄντων. ὥσπερ γὰρ τῶν ἡμετέραν φύσιν ἀνείληφεν, ὅτω καὶ τὸ ἡμέτερον θέλημα φύσιν ἀνείληφεν. καὶ νῦν ὥσπερ οἱ πατέρες, τὸ ἡμέτερον γένεω ζῷ τυπῶσαι αὐτὸν ἴφασαν θέλημα. ὡ φυσικὸν οὐκ ἔστι τὸ θέλημα, ἢ ὑποστατικὸν ἔστω, ἢ παρὰ φύσιν. ἀλλ' ὡ μὲν ὑποστατικὸν, ὑποβούλου ὅτως γε ἔστιν ὁ υἱὸς ζῷ πατρί. μόνως γὰρ ὑποστάσεως χαρακτηριστικὸν, τὸ ὑποστατικόν. ὡ δὲ παρὰ φύσιν ἐκπτῶσις ζῇ φύσεως ἔστω τὸ θέλημα. φθαρτικὰ γὰρ νῦν ἡ φύσιν, τὰ παρὰ φύσιν. ὁ τ ὅλων γὰρ θεὸς καὶ πατὴρ, ἢ καθὸ πατὴρ θέλει, ἢ καθὸ θεός. ἀλλ' ὡ μὲν καθὸ πατὴρ, ἄλλο αὐτοῦ ἔστω τὸ θέλημα, παρὰ τὸ τοῦ υἱοῦ. οὐ γὰρ πατὴρ ὁ υἱός. ὡ ἡ καθὸ θεός, θεὸς δὲ ὁ υἱός, θεὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἆρα τὸ θέλημα φύσεως, ἤγουν φυσικόν. ἐπεὶ νῦν οὖν πατέρας, ὧν τὸ θέλημα γῶ, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία, γῶ δὲ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ χριστοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἆρα μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσεως ἔστω καὶ ἡ οὐσία. καὶ πάλιν, ὡ κατὰ τοὺς πατέρας, ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ ζῷ γὼ θελήματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη ἢ γῶ θέλημα λέγοντας φυσικὸν γῶ χριστῶ μὰ λέγειν διαφορὰν · ἢ φυσικὸν λέγοντας διαφορὰν, γῶ θέλημα μὴ λέγειν.

esurire, aut sitire, aut dormire discit: sed & nec̃ uelle discimus, quare naturale est uelle. Et rursus, in irrationalib. ducit natura: at in homine ducit̃, liberè secundū naturalē uoluntatē moto. Igitur natura, uolūtarius homo. Cęterū si secundum imaginē beatę & supersubstantialis deitatis homo factus est, et liberè potens suapte natura & uolūtaria, diuina natura est: erit igitur & homo, ut ipsius imago, liberè potēs natura & uoluntarius. Liberā enim potestatē atq; arbitrium esse uoluntatē, nostri diffiniẽre maiores. Pręterea, si omnibus hominibus adest uelle, & nō ijs quidē adest, illis uerò nō adest: quod aūt cōmuniter in omnibus conspicit̃, illud naturā designat in ijs, quę sub ipso sunt individuis: natura igit̃ uolūtarius homo. Itē si & magis et minus, natura nō suscipit, et ęquè inest in omnib. uelle, et nō his plus, illis minus: nōne hac ratione homo uolūtarius? et Dominus, nō modo secundū q̃ Deus uerū, & secundū quod homo, factus, natura uolūtarius est? Quēadmodū enim nostrā naturam suscepit, sic & nostrā naturalē uoluntatē assumpsit, & secundū hoc maiores etiā nostri dixerūt, nostrā in eo esse uoluntatē. Si naturalis nō est uolūtas, aut hypostatica est, aut præter naturā. Si hypostatica, sic alia uolēs á patre erit filius: nam ad solā pertinēs hypostasin, designat hypostaticū. Si uerò pręter naturā, prolapsio á natura erit uolūtas: nā ea quę pręter naturā, corruptiua sunt eorū quæ sunt secundum naturam. Vniuersorum item Deus & pater: aut secundū quod pater uult, aut secundū quod Deus. Atqui si secundū quod pater, alia eius erit, præter filij uoluntatē: nō enim pater, filius. Si aūt secundum quod Deus, Deus aūt filius, Deus & spiritus sanctus. ergo uoluntas erit naturæ, id est naturalis. Præterea si secundum patres nostros, quorum uoluntas una, eorum & substantia una, & una sit uoluntas deitatis Christi, & humanitatis eius: ergo una & eadem horum (deitatis inquam & humanitatis) substantia. Et rursus, si secundum patres, naturæ differentia in una uoluntate non apparet, necesse est, aut unam uoluntatē dicentes, naturalem in Christo non dicere differentiam: aut si naturalem dicunt differentiam, unam uoluntatem non dicere.

Et

εἰ αὖθις, ἀ καθὼς φησι τὸ θεῖον εὐαγγέλιον, ἐλθὼν ὁ ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη τύρου καὶ σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκον, οὐδένα ἠθέλησε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν, εἰ τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα παντοδυνάμου, θελήσας δὲ λαθεῖν, οὐ δυνηθήτω, πῶς καθὸ ἄνθρωπος θελήσας οὐκ ἠδυνήθη, καὶ θελητικὸς, ἵν' ᾖ καθὸ ἄνθρωπος. καὶ πάλιν ἐλθὼν φησὶν εἰς τὸν τόπον, ἵνα πίῃ. καὶ ἐδώκαν αὐτῷ ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον. καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πεῖν. εἰ μὲν οὖν καθὸ θεὸς ἐδίψησε, καὶ γευσάμενος οὐκ ἤθελε πεῖν, ἀπαθὴς ἄρα καὶ καθὸ θεὸς. πάθος γάρ, ἤ τι δίψα, καὶ ἡ γεῦσις. εἰ δὲ οὐ καθὸ θεὸς, πάντως καθὸ ἄνθρωπος ἐδίψησε καὶ θελητικὸς ἦν, καθὸ ἄνθρωπος. καὶ ὁ μακάριος δὲ παῦλος ὁ ἀπόστολος, γενόμενος φησὶν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἡ ὑπακοὴ, τοῦ ὄντος, θελήματος ἦν ὑποταγὴ, οὐ τοῦ μὴ ὄντος. οὐ γὰρ τὸ ἄλογον ὑπήκοον, ἢ πτηνὸν λέξομεν. ὑπήκοος δὲ τῷ πατρὶ γενόμενος ὁ κύριος, ἀ καθὸ θεὸς, γέγονεν, ἀλλὰ καθὸ ἄνθρωπος. καθὸ γὰρ θεὸς ὅτε ὑπήκοος, ὅτε πτηνός. τὸ ὑπὸ χεῖρα δὲ ταῦτα, καθὼς ὁ θεοφόρος ἐφη γρηγόριος. θελητικὸς ἄρα κἀ καθὸ ἄνθρωπος ὁ χριστός. φυσικὸν δὲ τὸ θέλημα λέγοντες, ἵν' ὦμεν ἀκατασκεύαστον εἶναι φαμὲν, ἀλλ' αὐτεξούσιον. εἰ γὰρ λογικὸν, πάντως καὶ αὐτεξούσιον. τὸ μόνον γὰρ ἡ θεία καὶ ἄκτιστος φύσις ἀδιάβλητον ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοερὰ καὶ κτιστή. οὕτω δὲ λέγομεν. φύσει γὰρ ὢν ἀγαθὸς ὁ θεὸς, καὶ φύσει δημιουργὸς, καὶ φύσει θεὸς, οὐκ αὐάγκη ταῦτα ᾖ. τίς γὰρ ὁ τὼν αὐάγκων ὑπάγων; λέγομεν δὲ εἰδήσει, ὡς ἀ αὐτεξουσίους, ὁμωνύμως μὲν λέγεται, ἄλλως δὲ ὡδὶ θεοῦ, καὶ ἄλλως ὡδὶ ἀγγέλων, καὶ ἄλλως ὡδὶ ἀνθρώπων. ὡδὶ θεοῦ μὲν γὰρ, ὑπερουσίως. ὡδὶ δὲ ἀγγέλων, ὡς συνεπεκτεινούσης τῇ ἕξει τῆς προαιρέσεως, καὶ παρὰ γνῶσιν ὅλως χρόνου μὴ προσδιαιρουμένης. ἔχων γὰρ φυσικῶς τὸ αὐτεξούσιον, ἀπροσπτώτως τοῦτο διέγνωται, μηδὲ τῶν ἐκ σώματος αὐτοπάθειαν ἔχων, μηδὲ τὸν προσβάλλοντα. ὡδὶ δὲ ἀνθρώπων, ὡς χρονικῆς τῆς ἕξεως προϋπεστώσης τῆς ἐγκρίσεως. αὐτεξούσιος μὲν γὰρ ὄντως ὁ ἄνθρωπος, καὶ

Et iterum, si quemadmodum diuinum inquit euangelium, ueniens Dominus in partes Tyri & Sidonis, & ingressus in domum, uoluit nullum se cognoscere, & non potuit latere: si diuina eius uoluntas omnipotens, & uoluit latere, quomodo non potuit? Ergo secundum quod homo uoluit, & non potuit: & uoluntarius fuit, etiam secundum quod homo. Et rursus: Cum uenisset in locū, dixit, Sitio: & dederunt uinum cum felle mixtum: & cum gustasset, noluit bibere. Si igitur secundum quod Deus sitiuit, & cum gustasset noluit bibere: ergo secundum quod Deus, passionibus erat obnoxius. nam passio sitis & gustus: si autem non secundum quod Deus, reuera secundum quod homo sitiuit: & uoluntarius erat, secundum quod homo. Et beatus Paulus Apostolus, Factus est (inquit) obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: si obedientia, eius cuius est uoluntas, est subiectio, & non eius cuius non est (irrationale enim, aut obediens, aut inobediens non dicimus) & obediens factus est patri Dominus, non secundum quod Deus factus est, sed secundum quod homo. Secundum enim quod Deus, neque obediens, neque inobediens. nam subiectorum sunt hæc, ut diuinorum interpres inquit Gregorius. Voluntariū igitur secundū quod homo, Christus. Naturalem aūt uoluntatē dicentes, nō coactā illā dicemus, sed seipsa potentē et liberā: nā si quid rationale omnino, & liberè potēs. Neq; enim solū diuina & increata natura, coactū nihil habet, sed ne quidē intellectiua, & creata: quod quidē dilucidū est. Nā natura bonus est Deus, et natura creator, & natura Deus, & non necessitate hęc est: quis em̄ necessitatem induceret? Et scire par est, liberā potestatē et arbitriū, homonymè dici: et alio modo in Deo, alio in angelis, & alio in hominibus. Nam in Deo supersubstantialiter dicitur. In angelis hoc modo, ut habitui assit prōpta prosecutio, neq; interpolationē omnino temporis admittat. Nā habet naturaliter liberam potestatē, qua sine impedimento usi sunt, nullā ex corpore reluctantiā habentes, neq; suggerentē hostē. At in hominibus, ut temporaliter, prēmeditato prosecutiōis habitu: libera enim potestate est homo, &

τὸ κακὸν ἀλλοτρίωσιν. ὅτε γὰρ καὶ Ἡσαΐας προφήτης, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον προελίσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. διότι πρὶν γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπαυθεῖ πονηρίας, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. τὸ γὰρ πρὶν, δηλοῖ ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς ζητήσας Θεὸς Λόγος ὤν, ἀλλὰ θεὸς ὤν, κατὰ θεότητα καὶ τὸ κατὰ σάρκα ὑποστὰς, τουτέστι καθ' ὑπόστασιν ἑνωμένος τῇ σαρκὶ, αὐτῷ τῷ ὄντι ἦν κατὰ πάντα ἀληθῶς, τὸ ἐκ φύσεως ἔχων ἀγαθόν. φυσικὰ γὰρ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ, καὶ φυσικῶς καὶ ἐπίσης πᾶσιν ὑπάρχουσι, κἂν καὶ μὴ πάντες ἐπίσης ἐνεργοῦμεν τὰ τῆς φύσεως. ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν γὰρ ἐσμὲν τὸ παρὰ φύσιν ἐξ ἧς παραβάσεως ἁλίσκεσθαι. ὁ δὲ λύσεται ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἡμᾶς ἐπανάγων. ὅπερ γάρ ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἡ ἄσκησις δὲ, καὶ οἱ ταύτης πόνοι, οὐ πρὸς τὸ ἀθλητήσεσθαι τῷ ἀρετῷ, ἔξωθεν ἐπίκτητον οὖσαν ἐπιγινώσκομεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ ἐπείκτῳ καὶ παρὰ φύσιν κακίαν ἀπαλείφεσθαι, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ σιδήρου ἰὸν οὐ φυσικὴν οὖσαν, ἀλλ' ἐξ ἀμελείας ὑπογινόμενον σὺν μόχθοις ἀπαλλοτρίοῦντες, τῷ φυσικῷ τοῦ σιδήρου λαμπρότητα ἐμφανίζομεν. ἰσέον δὲ, ὡς τὸ τῆς γνώμης ὄνομα, πολύτροπον καὶ πολυσήμαντόν ἐστι. ποτὲ μὲν γὰρ δηλοῖ τῷ παράνομον, ὡς φησιν ὁ Θεὸς ἀπόστολος· περὶ δὲ τῆς παθούσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ μου κατεπαρῳνησάντο γνώμῃ. ποτὲ δὲ ψῆφον, ὡς ὁ Δανιὴλ, περί τινος ἐξῆλθεν ἡ γνώμη καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. ποτὲ δὲ ὑπὲρ πίστεως, ἢ δόξης, ἢ φρονήματος. καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ ἀφορισμὸν σημαινόμενα λαμβάνεται τὸ τῆς γνώμης ὄνομα.

malo alienationem. Sic enim Esaias dicit, quòd priusquam sciat puer eligere mala, eligit bonum: quia antequã sciat puer bonum aut malum, dissuadetur malitia ex eo quod est eligere bonum. Priusquam enim ostendit, quòd non secundum nos inquirens & consultãs, sed Deus existens, & deitus quod secũdum carnem erat sustentans, hoc est secundum hypostasin coniunctus carni, ipso suo esse, & sciendo omnia, ex natura habuit bonum. Naturales enim sunt uirtutes, & naturaliter & æquè in omnibus insunt, etsi non omnes æquè operemur ea quæ sunt naturæ: nam ex eo quod secundum naturã, in id quod præter naturam, per transgressionem lapsi sumus. Verùm Dominus ex eo quod præter naturam, ad id quod secundum naturam nos reparauit: hoc enim est Secundum imaginem, & secundum similitudinem. Et exercitatio, & huiusmodi labores, non ad acquirendam uirtutem quæ forinsecus sit inducenda, excogitati sunt: sed ad inductam & præter naturam prauitatem expellendam. Quemadmodum & ferri rubiginem non naturalem existẽtem, sed ex negligentia contractam, per laborem detergentes, naturalem ferri splendorem nitescere facimus. Sciendũ est etiã, quòd nomẽ gnomes multinodum, & multisignificatiuum est. Quando enim ostendit exhortationem, ut dicit diuinus Apostolus, De uirginib. præceptum Domini non habeo, gnomen autem do. Quandoque cõsilium, ut quando inquit propheta Dauid, Super populum tuum malignati sunt gnomen. Quandoque suffragium, ut Daniel, A quo exiuit gnome inuerecunda? Et quandoque pro fide, opinione, aut prudentia, & simpliciter dicendo, secundum plurima significata sumitur gnomes nomen.

COMMENTARIVS.

NVmerum & distinctionẽ naturarum, sequitur etiã numerus & differentia uoluntatũ atq; actionum naturaliũ: sed unitatẽ aut pluralitatem hypostaseon, sequitur unitas aut pluralitas agentiũ, aut uolentium: quandoquidẽ ipsius personæ est agere aut uelle. Itaq; quoniam in Christo duæ sunt naturæ, in eodẽ duæ sunt uoluntates, & duplices actiones, ut singulæ naturæ respondeat sua uolũtas & propriæ actiones. Sed quia in Christo unica est hypostasis, & unus atq; idẽ Deus & homo, unus est prorsus atq; idem, uolens diuinè & humanè: unus item & penitus idem, agẽs diuinè & humanè. Quemadmodũ ipsius hominis duæ sunt partes substãtiales natura differẽtes, scilicet anima & corpus, & earũ diuersæ uirtutes pariter & actiones. Corporis enim est uirtus uegetatrix, sensitiua, & progressiua. Animæ uerò, intellectiua, cõsultatiua, & electiua. Rursum corporis actiones sunt, nutritio, augmentatio, uisio, auditio, ambulatio: quandoquidẽ exercẽtur in corpore. Animæ uerò operationes sunt, cõsideratio, contẽplatio, cõsultatio, & electio.

Nihilominus unus & idem est homo utriusq; partium functiones peragens, propter identitatē hypostaseos: siquidem prorsus idem est homo, uidens & intelligens, audiens & animo consultans, ambulans & eligens. Consimili penè ratione duæ fuit in Christo uoluntates & actiones, duabus eius naturis respondentes, unus tamen & prorsus idem est uolens & agens. Astruit itidem author unum & eundem scilicet Christum, uelle & agere nō diuise & seperatim, ut diuina quidem opera agat sine humanorum concursu & coefficientia, & humana sine cooperatione diuinorum: sed asserit ipsum utraq; agere coniunctè & unitè. Nam ad diuinas actiones tanquam assecla & cooperatrix instrumentaria concurrebat humanitas, & humanis actionibus simul coniuncta fuit coadiutrix diuinitas. Vt operationi miraculorum annexa manuum impositio, extensioq; ad languidos, aut uerborum prolatio fuit. Consimiliter & locutioni humanæ Christi coniuncta fuit uirtus diuina, miracula operans. Quemadmodum actionibus corporis humani adest animæ uirtus coefficiens, sicut progressioni aut uisioni. Et contrà, actionibus animæ adminiculum præbet corpus, sensuum officio ea suggerens & suppeditans, quę intellectioni aut electioni animæ obijciantur. Porrò diuersas in Christo uoluntates esse & actiones secundum utriusq; naturarum discrimen hac ratione conuincit Damascenus: quia cum substantia, naturaq; sit prior, uolontas uerò & actio posterior: quorum natura est eadem, horum & uoluntas & actio eadem, & è diuerso: quorum uoluntas & actio eadem, horum & substantia eadem. Hic enim ex posteriori cogoitio, ad prius naturæ cognoscendum progredimur: illic uerò ordine naturæ, ex priori ad posterius agnoscendum. Exinde exploratum habemus, trium superdiuinarum hypostaseon consubstantialiū & consentialiū eandem quoque esse uoluntatem, & actionem ad extera prodeuntem. E' diuerso ex unius horum differentia ad aliorum differentiam astruendam procedimus. Nam quorum substantia naturāq; est differens, horum & uoluntas & actio differens: ut ex priori „in posteriorum proprietatem dinoscendam feramur. Et é diuerso: quorū uoluntas & actio differens, horum quoque natura sit diuersa: ubi posteriora ad prioris agnitionem nos inducunt. Atqui perspectum est ex dictis in tertio capite huius libri duas in Christo esse naturas, inter se omnino differentes & indiuise discretas: neque tamen idcirco diuisus est Christus, sed unus & idem Deus & homo subsistēs. Igitur & duæ in Christo sunt uoluntates, diuina & humana, & duplices actiones illis respondentes, utpura diuinæ, prodeuntes à diuina uoluntate: & humanæ consequentes humanam uoluntatem. Neque propterea Christum in duo dirimimus, sed in ipso uno & eodem, duarum uoluntatum & geminarum actionum ueritatem saluamus, permanentiamq; integram astruimus. Et ratio horum præcipua est, quia uoluntates & actiooes naturales sunt, naturamq; sequuntur, & non sunt personales neque hypostaticæ. Si enim sumerētur secundum unitatem aut discretionem hypostaseon, tunc tres ponendæ essent in supersancta trinitate uoluntates, & triplices actiones, quemadmodum et tres sunt personæ: quare essent illæ tres aliud uolentes una quàm alia, similiter aliud & diuersum agentes una ab alia, quod est absurdum. Porrò, quemadmodum calefactiua uirtus ignis est, secūdum quam ignis calefacit & illuminatiua, secundum quam illuminat, subiecto suscipiente denominationem actionis, ab insita uirtute proficiscentis. Calefactiua itidem uirtus calefacit, & illuminatiua lumen diffundit: ubi actionem potentiæ & uirtuti à qua emanat comparamus. Ita uoluntariam dicimus uirtutem, secundum quam quis uult & actuam, secundum quam agit. Et uoluntariam quoq; uirtutem dicimus uelle actiuam, agere: designantiq; hęc uerba proprium ac peculiarem supradictarum uirtutum actum. Cæterum sicut non idem est secundum rationem uelle, & aliquo modo uelle. Nam uelle, est uolendi uirtutem potentiamq; habere: & ergo naturæ est, cui indita est uolūtas, rametsi in præsentia nullam exerceat operationem. Sed aliquo modo uelle, est uolendi actum habere, certo quodam modo & circumstantijs determinatum. Ita & in actionibus idem discrimen assignandum est: scilicet quod non prorsus idem est, agere & quoquo pacto agere. Nam agere simpliciter, est agere potentia, & uirtutem in se agendi habere, quamuis etiam actu nulla exerceatur operatio. Quoquo pacto aūt agere, est in præsentia operationem quampiam exercere, ut actu calefacere, illuminare, sanare. Itaque adiectione particulæ, quoquo pacto, designatur modus & cōditio ipsius usus agendi: qui quidē modus, et soli qui usus est, id est ipsi soli utēti adest: ut hoc secūdo loco in litera, uius, participiū uideatur, & pro habēte usum sumatur siue utēte. Idemq; modus separat huiusmodi utentē ab alijs, quibus huiusmodi particularis circūstantia nō cōuenit. ut si quempiā dixerimus honestè agere, modū agendi illius designamus illi actui conuenientem, eumq; ab alijs actibus qui honesti non sunt, dirimentem. Rursum quoniam unus est Christus & idem uolens secundum utramque naturam, idem esse uoluntate affectabile ab ipso, colligit author: id est, idem utriusque uoluntatis diuinæ scilicet & humanæ obiectum, & ab utraque pariter affectatum: ut quod diuina affectauerit uoluntas, idem & humana: & quod humana desiderauerit uoluntas, idem quoque & diuina. Quod quidem uerum esse facilè perspicimus, si summā inter ambas concordiam accuratius attendimus: ut quicquid earum una expetierit, alteram protinus sine refragatione aliqua, reluctatione aut reclamatione itidem uoluisse concedamus. Non tamen ea sola uoluit Christus, quæ naturaliter ut Deus uoluit: Complura siquidem naturaliter uoluit ut homo, quemadmodum cibum, potum, quietem, somnum, quæ diuinati neutiquam ascribi possunt. Attamen haud idcirco concesserim, aliud uoluntate humana affectatum, & aliud diuina. Nam uoluntate huma-

na

na congrua humanæ naturæ & illi conseruandæ accommoda uolebat, non quidem uoluntate ac sententia contraria diuinæ uoluntati, sed naturali proprietate, quam nullo pacto impediuit diuina uoluntas: quinimmo hæc uoluit, ipsam humanam uoluntatem talia uelle, carnemq; desiderio cibi & potus affici, & quæ sibi propria essent agere. E diuerso humana Christi uoluntas noluit diuinam ea uelle, quæ diuinæ naturæ erant respondentia: ut signa facere, miracula operari, deitatis gloriam manifestare. quare summa inter eas erat consonantia, & conspirano sine aliquo diffidio. Porrò ad comprobandum Christum ut hominem fuisse uoluntatium, & liberæ potestatis arbitrio præditum, sex rationibus deinde comprobat author, ipsum hominem naturæ esse uoluntarium & uoluntatem habere. Quarū prima est. Tres conspiciuntur uitæ species in rebus sensibilibus, scilicet uegetatrix in plantis, omnium infima, & materiæ corporiq; omnino addicta. Sensitiua in animalibus rationis expertibus medium obtinens locum, & quodam modo sensibili coniuncta materiæ, & quoquo pacto separata, cum rerum species sine ipsarum materia intra se suscipiat. Et intellectiua in hominibus, suprema quidem & dignissima, atque à materiæ consortio seiugata. Cuiq; autem huis triplicis uitæ suus respondet motus proprius ac peculiaris. Siquidem uegetatricis uitæ proprius est motus nutritiuus: sensitiuæ motus secundum locum quo animalia à se feruntur, excita ab apprehensio sensibili. Demum rationabs & intellectiuæ uitę motus arbitrarius & uoluntarius, ut ex philosophia naturali compertum habetur. Atqui motus nutritiuus cum cæteris comitibus & annexis adest uitæ uegetatiuæ secundum naturam, & motus secundum locum etiam sensitiuæ secundum naturam conuenit, ponissimum perfectioribus animantibus. Igitur æquo iure & pari ratione motus arbitrarius & liberæ potestatis adest uitæ rationab & intellectiuæ secundum naturam. Est igitur homo natura uoluntarius, & uoluntatem habet secundum naturam sibi inditam, quod est propositum. Secunda ratio. Quæ disciplina non comparantur, naturalia sunt & nobis natura assunt: ut uiuere, sentire, esurire, sitire: nullo enim disciplinæ usu opus est, ut hæc nobis uendicemus. At neque uelle doctrina discendiue usu habetur: ut permanifestum est. igitur ipsum uelle, nobis naturà adest, & omnibus hominibus uoluntas est naturalis. Porrò quamuis ut rectè uelimus & secundum uirtutem disciplina morab nobis opus sit, quæ nos edoceat, quid nam prosequi aut refugere debeamus: similter ut ea uelimus quæ diuinæ maiestati sunt beneplacita & grata, debemus edisscere præcepta Dei, & mandata, quæ obseruanda præcepta: tamen ut simpliciter uelimus & absolutè, nullo doctrinæ aut disciplinæ indigemus adminiculo: sicut neque ut intelligamus aut ratione utamur. Tertia, In animalibus rationis expertibus, naturalis affectus & cupiditas ducit ipsa ad opus. Vt cum afficiuntur cibi aut potus desiderio, feruntur ad ea sumenda: & cum concitantur ira, rapiuntur impetu naturæ ad uindictam exp etendam. in homine uerò, ipsa natura, naturalisq; apperitus ducitur à uoluntate, ut liberè moderante naturam suo imperio, & admittente hunc naturæ affectum aut eum refrenante, præscribente itidem legē & metā huic naturali cupiditati, ut cū cibum expetit homo: uoluntas ut domina aut permittat cibum aut negat, aut certos constituit limites intra quos sumendus est cibus. Igitur homo naturà est uoluntate præditus. Quarta, Homo factus est secundum imaginem summæ deitatis, sicut Genesis primum caput inquit. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Rursum eodem loco, Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem Dei creauit illum. Neque deperdita est illa Dei imago per lapsum & præuaricationem Adæ in anima hominis, ut contenderunt Origenistæ, tametsi obscurata fuerit & adumbrata. Sicut effigies regis insculpta nummo si desciatur in cœnum, inquinatur quidem sed non aboletur. Nam longò post præuaricationem tempore, Genesis nono capite dictum est à Deo ad Noe. Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur & sanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus est homo. Et primæ epistolæ ad Corinthios undecimo capite, Vir quidem non debet uelare caput suum, quoniam imago & gloria Dei est. Demum Iacobi tertio capite, In ipsa benedicimus Deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti sunt. Atqui Deus, naturà est liberè potens & uoluntarius. Igitur & homo ad eius imaginem factus, est talis, & liberè uolens. Neque quispiam consimili ratione contendere possit, bruta, plantas, & inanima, liberam uoluntatis potestatem esse sortita, ut homines. Nam non dicuntur illa ad imaginem Dei facta, ob suæ conditionis imperfectiorem gradum, & maiorem à Deo in naturæ habitudine conformitatemq; distantiam: quamuis diuina illis non desint uestigia, quibus tanquam notis quibusdam & signis, omnia entium genera, hæc quidem plus, illa uerò minus, insignita sunt. Quinta, Velle non adest uni homini & abest alteri, sed omnibus hominibus communiter & indifferenter adest. Quod autem omnibus eiusdem speciei individuis adest, illi speciei naturale est & congenitum. Vt calefactiuum in omnibus conspicitur ignis individuis. Neq; enim quempiā dederis ignē particularem, cui uirtus calefaciēdi defuerit: quare calefactiuū naturā naturalēq; ignis proprietatē designat. Et rationale, in omnib. cōperitur hominū hypostasibus: siquidē nō huic adest homini, illi uerò nē, cū nullus sit hominū expers rationis. Consequitur igitur rationale, naturā hominis. Quare eodē iure & simili ratione uoluntas naturà adest homini, & non est illi additiua neque aduentitia. Sexta ratio, Quæcunque magis & minus non suscipiunt, sed æquè omnibus eiusdem naturæ indi-

uiduis competunt, natura illi speciei conueniunt. Vt rationale non uni homini plus, & alij minus adest. omnes enim æquè ratione participant. Et risibile non hijs plus, illis minus inest: sed æquè omnibus. Consequuntur igitur rationale & risibile naturam hominis: quemadmodum & cæteræ substantificæ differentiæ, & propria speciei peculiaria. Atqui uelle, omnibus hominibus æquè adest, & non conuenit huic quidem plus, illi uerò minus. Igitur uelle ipsius naturæ est, eamq; consequitur. Est itaque homo, natura liberæ potestatis, & uoluntate donatus, quod est propositum. Deinceps multis rationibus sulcit Damascenus, & munit id quod in præsenti cap. nititur comprobare, scilicet in Christo humanam esse uoluntatem, natura diuersam à diuina uoluntate. Quarum prima est: Si uoluntas naturam non consequitur, ut dicerent aduersarij, tunc aut hypostatica est & personalis, aut præter naturam. Sanè tunc hypostatica esset uoluntas, quando uiam ab alia discerneret, diuideret'que personam, more aliarum personalium proprietatum, & in diuersis hypostasibus alia & alia uoluntas foret. Quod si admitteretur, tunc alia esset patris, alia filij uoluntas, sicut & persona. quare filius, alia esset uolens quàm pater. Id autem absurdum est, & impium. Non est igitur uoluntas personalis proprietas. Si uero uoluntas dicatur esse præter naturam, tunc erit naturæ disconueniens, & nata eam corrumpere. Quod enim est præter naturam, corrumpit illud quod secundum naturam existit: us morbus sanitatem, calor aquæ frigiditatem, & mors uitam. At falsum est, uoluntatem esse naturæ destructiuam: cum & Deo assit, in quem non cadit destructio. Non est igitur innaturalis uoluntas. Relinquitur itaque tertium, scilicet ipsam uoluntatem esse naturalem, & naturam sequi. Sicut igitur in Christo sunt duæ naturæ, ita & duæ uoluntates inter se diuersæ. Secunda ratio: In diuinitate Deus pater, aut quatenus Deus. Si quatenus pater, cum ipse pater non sis filius, alia erit patris uoluntas à uoluntate filij: sicut & alia est persona patris, & alia filij. Id autem est inconueniens, & rijs quę primo libro dicta sunt repugnans. Si uerò ipse pater uult quatenus est Deus, cum & filius sit Deus, & spiritus sanctus Deus, ipsa uoluntas consequetur naturam, eritq; naturalis. Et quoniam id secundum tribuendum est, patrem scilicet uelle ut Deus est: etiam & id dandum, uoluntatem diuinam comitari naturam diuinã. Quare sicut tota & integra in filio est deitas, ita eidem adest diuina uoluntas. Et pari ratione ostendendum est, quod quisque hominum, ut Ioannes aut Petrus, non uult ut hic homo, aut iste homo, sed ut homo, uoluntatemq; humanam etiam spectare ad naturam hominis, non ad indiuidualem parsicularemq; proprietatem, ut modo discussum est. Cum itaque in Christo sit tota & integra humanitas, in eodem quoque est uoluntas humana secundum ueritatem. quare in ipso duæ sunt uoluntates omnino diuersæ. Tertia ratio: Quorum uoluntas est una, eorum & substantia est una: ut ex proloquio quadripartito paulo antè explicato constat. Igitur si una & eadem sit uoluntas deitatis & humanitatis Christi, & eadem erit in ipso substantia diuinitatis & humanitatis. Illud autem impium est, & prius ostensis contrariũ: cum probatæ sint in ipso duę esse naturę. Ergo & absurdum est ponere, unam solam in ipso esse uoluntatem. Quam rationi Christus in euangelio legitur uoluisse quædam, & non potuisse. ut apud Marcum cap. septimo, Veniens in partes Tyri & Sidonis, ingressusq; domum uoluit nullum se cognoscere, & non potuit latère. Id autem non secundum diuinam uoluntatem fieri potuit, quia cum ipsa sit omnipotens, quicquid uult, idipsum etiam potest. Omnia enim quæcunq; uoluit dominus, fecit, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Ergo quatenus homo, uoluit latère, & non potuit. Igitur ut homo, uoluntatem habuit propriam, & à diuina uoluntate diuersam. Similiter cum ignominiosè cruci esset affixus, & siti confectus, se sitire contestatus est: & cum gustasset oblatum uinum felli commixtum, noluit bibere. Atqui hoc ipsum etiam neque secundum diuinam naturam, neque uoluntatem accipiendum est: nam illa passionibus non est subiecta, neque sitit, neq; amarulento poculo quod recuset. Igitur secundum humanam naturam sitiuit, & humana uoluntate cum gustasset acetum, noluit bibere. Est igitur in Christo uoluntas humana alterius naturæ & conditionis quàm diuina. Quinta ratio: Ad completam obedientiæ rationem primum id exigitur, quod uoluntas ei assit qui sit obediens, qua alterius præceptum liberè perficiat. Neque enim obedientia est subiectio eius, cuius non est uoluntas: quandoquidem hanc ob causã bruta nequaquam obedientia dicuntur, quod uoluntatis sint expertia. Secundò requiritur & ea conditio, quod obediens sit subiectus cuiquã superiori, à quo mandatum accipiat cuiuspiã rei agendæ. Quare Deus, obediens non dicitur, quod non sit alteri maiori subditus. Cum itaque Christus ab Apostolo dicatur obediens patri usque ad mortem: non ut Deus, sed ut homo obedientiam præstitit, pet secundam obedientię conditionem. Voluntatem itidem habuis qua patri obediuit per primam eiusdm conditionem. Atqui ea uoluntas non fuit diuina, cum secundum illam non competabat ipsi obedientia. Fuit igitur in eo humana uoluntas, qua patris præcepta seruauit: quare secundum quod homo, libera uoluntatis potestate præditus est. Verùm enimuero diuina uoluntas in Christo & alijs summæ trinitans duabus personis nequaquam est coacta, sed seipsa potens, & summè libera. Natura enim uolens est Deus, natura bonus, natura creator, natura Deus: & non est hæc, bonus inquam, creator & Deus, necessitate. Siquidem necessitas inducitur duntaxat à potentiore, & maioribus freto uiribus, quibus alterius etiam obluctantis uires superet. Nullus autẽ uirtute Deum excedit, cuius

potestas

Potestas immensa. Non potest igitur quisquam illi necessitatem uiolentiamq; inducere. Ex eo autem quod Deo natura adest uoluntas, sicut bonitas & deitas, & tamen in eo minimè coacta est, sed maximè libera, immò summa libertas, rectè colligit hoc loco Damascenus, quòd naturalis uoluntas humana, naturamq; humanam substantialiter consequens, quæ Christo inesse ostensa est: nequaquam etiam coacta est, sed liberè potens. Alioqui imperfectior esset humana Christi uoluntas, quàm cuiusquam aliorum hominum, quæ in cæteris hominibus libera esse liquidò dinoscitur. Porrò quæ natura inanimis, uegetibus, & brutis assunt animantibus, necessitatem quandam habent annexam, quòd ea liberam non habent potestatem. In Deo autem, angelicis spiritibus, & hominibus necessitas coactioq; uoluntati repugnat, & si natura ipsis uoluntas cum libertate conueniat. Et sanè in Deo primaria est & summa libertas, liberaq; potestas uoluntatis, qua omnia liberè potest, & efficit, pro suæ sapientiæ ratione. Et ex illa ut fonte immenso libertatis, deriuatur libera uis in cœlestes spiritus, pro captu & modo suæ conditionis: & demum etiam in homines diffunditur huiusmodi libertatis participatio, tanquam in postremos talis communicationis limites, & claudentes metam finemq; huiusce propagationis. Siquidem infra hominem neque uoluntas neque naturalis libertas usquam reperitur. At uerò quamuis uoluntas Deo conueniat, & angelicis spiritibus atque hominibus, diuersa tamen ratione (ut deinde annotat author) in unoquoque horum dicitur. Nempe in Deo supersubstantialiter dicitur, sicut & cætera quæ illi attribuuntur. Cum enim ipse sit supersubstantialis, & super omnem substantiam immensam supereminens, quæcunque in eo sunt, etiam supersubstantialia sunt: & quamuis accidentariam uideantur ratione præ se ferre, sunt tamen omnia in eo supersubstantialiter. In angelis uerò, eminenter est uoluntas & excellenter, ut habitui assit prompta prosecutio. Vnde habitus hic ab authore dicitur uis illa uolendi intima, intendens proponensq; quippiam efficere. Prosecutio uerò, progressio in opus, executioq; propositi ac instituti ipsius animi. Itaq; in cœlestibus spiritibus habitui semper adest prosecutio, quia quod intima uoluntatis uirtute instituunt, id continuò ac fine temporis interuallo operi accommodant, promptèq; perficiunt, quod nullum habeant usus ipsius uoluntatis obstaculum aut præpedimentum. In homine uerò, per præmeditationem uoluntas primum quicquam faciundum intra se ordinat ac disponit. deinde facto temporis aliquanto interstitio, idipsum quod instituit, prosequitur, & ad opus applicat. Quocirca uoluntas in eo dicitur esse temporaliter, & præmeditato prosecutionis habitu. Quod autem in homine prosecutio sit habitu posterior, & exterior actio ipsa intentione, causa est interdum suggestio dæmonis, rectas intentiones animo conceptas exterminantis (ut quondam Pharao Aegyptius pueros Israelitas masculos iussit interfici) tollentisq; eas de corde nostro, ne fructum operis afferant (quemadmodum uolucres cœli semen secus uiam iactum absumpserunt) aut ingerentis animo nostro noxias & pernicioſas, oppositasq; rectis & bonis propositis intentiones: ut inimicus ille homo, bono semini iacto in terram nocte superseminauit zizania. Nonnunquam itidem huiusce tarditatis & difficultatis operis causa est corpus nostrum, mouens ad ea quæ sensus deliniunt ac demulcent uoluptate. Siquidem corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Sanè spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, & concupiscit caro aduersus spiritum, ut non quæcunque uolumus illa faciamus. Et beatus Paulus humani generis in peccatum prolapsi, grauemq; carnis pugnam sentientis, personam agens, sentit aliam legem in membris repugnantem legi mentis suæ. Sexta ratio, ostendens in Christo duas esse ponendas uoluntates, diuinam scilicet & humanam. Quemadmodum superiora declararunt, ex uoluntate prodit & proficiscitur obedientia, ex eadem etiam ortum sumit inobedientia. Vt eum Adam obediuit mandato Dei, uolens quidem obediuit: & cum trãsgressus est præceptum, uolens etiam transgressus est: quare uoluntas omnium prima in nobis patitur, id est afficitur passionib. ad turpe trahentibus, & labe peccati contaminatur antequam homo exeat in opus. Primùm enim uoluntas contrahit maculam iniquitatis, per intrauenum in malitiam consensum: & deinde opere perpetratur peccatum. Itaque uoluntas humani generis, & in primo parente & posteris fuit infecta sorde malitiæ. Et per aduersariorum hypothesin uoluntas humana non est à Christo assumpta. Non est ergo uoluntas humana à peccato mundata: quare à peccato per Christum liberati non sumus, neque extra peccati seruitutem constituti. Siquidem quicquid à Christo assumptum non est, id nec curatum nec mundatum est. Septima, libera potestas, ipsius Dei opus est, quia à Deo nobis est indulta. Eadem, naturæ uirtus est: quia naturaliter nostram consequens substantiam. Quod si Christus illam liberam humanæ uoluntatis potestatem non assumpsit, ut Deus denegauit eam proprio opificio, scilicet Christo homini à se formato, ut non bonam, quod absurdissimum est: non enim potest à summè bono aliquid non bonum emanare: quare libera potestas humanæ uoluntatis, opus Dei reuera bona erit. Aut Deus non dedit Christo humanam uoluntatem. ue per illam assumptionem, nostræ uoluntatis obliquitas & inquinamenta expiarentur & purgarentur. Quare commoda nos medela destituisset, cum non sit alia medendi uulneribus nostræ uoluntatis accõmodior uia, quàm per idipsum quod à Christo uolũtas assumatur. Id uerò est asserere Deum perturbationibus corporeis, inuidiæ maliuolentiæq; obnoxium: quo nihil execrandum magis est, aut damnandum.

Quòd

Quòd si subterfugium quærens & tergiuersationem dixerit aliquis ex duabus uoluntatibus in Christo compositum esse quiddam unum, sicut ex duabus naturis unita est una hypostasis: & quod illud unum ex duabus conflatum uoluntatibus, sit una uoluntas, quæ sola in Christo statuatur. Respondet Damascenus, id nequaquam admittendum, unam scilicet ex duabus compositam in Christo esse uoluntatem, comprobans hoc ipsum quatuor rationibus. Quarum prima est: Compositiones sunt eorum quæ in hypostasi sunt: ad hypostasin enim attinet compositio unius ex pluribus. Atqui uoluntas non in hypostasi est, sed in natura. Nempe non personalis & hypostatica est uoluntas, sed naturalis, & substantiam consequens. Et ipsa quidem uoluntas, non propria consideratur ratione, sed alterius, scilicet naturæ cui substantialiter coassistit. Non est igitur duarum uoluntatum diuinæ & humanæ, in unum ternum in Christo compositio Secunda: Si ex duabus uoluntatibus in Christo sit compositum aliquid unum, & ex duabus actionibus una in Christo constituta actio, tunc eodem iure & aliarum proprietatum utramque naturam consequentium & inter se ferè oppositarum, cogemur compositionem ponere. Siquidem par omnino ac eadem militat ratio, de aliarum proprietatum naturam diuinam & humanam in Christo consequentium compositione. sicut de compactione duarum uoluntatum in unum tertium. Atqui non est ponenda cnmpositio aliarum naturalium proprietatum Christi in unum tertium. Quomodo enim ex oppositis & inter se pugnantibus, creato & increato, æterno & temporali, incircumscripto & circumscripto, quicquam unum componatur? Neque igitur duarum uoluntatum in unum tertium est compositio. Tertia ratio: Impossibile est compositũ suscipere denominationẽ eorum ex quibus componitur, ut homo ex corpore & anima constitutus, neque corpus dicitur neque anima. & corpus quatuor elementis conflatum, nullius elementorũ nomen sortitur. et compositum ex naturis, non dicitur natura, sed hypostasis. Ergo ex duabus uoluntatibus in Christo compositum, non rectè uoluntas appellabitur. Qui igitur huiusmodi compositum confingunt, uoluntatem à Christo omnino tollunt. Quarta. Si dicatur in Christo esse una composita uoluntas, eo ipso separatur à uoluntate patris, neque ut Deus unam habet cum patre eandemq; uoluntatem: quãdoquidem uoluntas patris minimè est composita. Illud autem absurdum est & incommodum. Ex quo demum colligitur in litera, solam Christi hypostasin esse compositã. & comunem naturis, atque naturalibus eius proprietatibus. Sanè Christi hypostasis, composita est & communis naturis, quoniam utramque naturam diuinam & humanam habet in una persona unitam. Eadem quoq; communis est naturalibus utriusque naturæ Christi proprietatibus, quia eas integre & inconfuse in se seruat, sicut & naturas: quemadmodum æternitatem temporalem durationem, incircumscriptionem circumscriptionem, immaterialitatem materiæ molem & corpulentiam. Sola uerò Christi hypostasis est composita et cõmunis naturis et naturalibus eius proprietatibus, quia præter eam nihil aliud comperitur hunc in modum compositum. & commune geminis naturis, neque conflatum ex duabus uoluntatibus. Deinceps ostendit Damascenus, non ponendam esse in Domino Iesu Christo electionem, secundum eam rationem qua diffinitur esse post inquisitionem de re ignota, & consultationẽ unius partis altera dimissa, à uoluntate acceptatio. Nam cum ipse Deus sit, & omnia sciens, nihil ei est ignotũ, neq; inquisitione indiget ut quipiam ei sit perspectius. Neque obuiat huic omniscientiq; Christi illud Lucę secundo cap. dictum, quod Iesus proficiebat sapientia, ætate & gratia apud Deum & homines. Nam non secundum suæ sapientiæ accrementum proficiebat, quæ ab ipso conceptionis momento summa in eo fuit: sed eam (qua plenus erat) sapientiam, cæteris pro tempore paulatim demonstrabat. Perinde atque sol æquè semper lucidus, suam in subiecta corpora claritatem prius remissius, deinde copiosius diffundit. Quod sacratissimus pater Gregorius Nazianzenus locum illum edisserens, attestatur: Dicitur (inquit) Iesus secundum sapientiam proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio in ipso fuit perfecta: sed ex eo quod paulatim manifestabatur. Neque inidem contra hunc locum militat illud dictum Christi, Marci decimotertio capite: De die autem illo uel hora nemo scit, neq; angeli in cœlo, neq; filius, nisi pater. Siquidem filius Dei etiam secundum quod homo, scit diem & horam iudicij: sed non nobis, & ad nobis reuelandum, quibus idipsum scire non expedit. Non est (inquit) uestrum nosse momenta & tempora, quæ pater constituit in potestate sua. Et ergo sunt in ipso Christo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, id est latentes, & nobis non patefacti. Pater autem cœlestis quia diem illum non tacuit, neque celauit, sed filio suo reuelauit, diem illum scire dicitur, etiam ad reuelandum alteri. Aut ut diuinus sennt Hilarius, filius & spiritus sanctus quia non sunt à se, de die illa nesciunt à se. Pater autem quia à se est, scit à se. Proinde de die illa & hora nescire se filius protestatur. Quòd uerò in Christo fuerit naturaliter, atq; ab ipso conceptus exordio boni agnitio, quinimmò omnium scientia, confitmat author uaticinio Esaiæ in sepnmo capite eius posito: utpote, Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum & eligere bonum. In quo, butyri & mellis manducatione (per quæ duo cibus omnis homini idoneus designatur, et infantili ętati accõmodus) Christus uerus homo demonstratur, et infantiã pro nobis suscepisse. Particula uerò Vt subinde posita, non causalitatẽ, sed consecutionem denotan

quinimmò

quinimmo eorum quæ simul extiterunt expressionem, ut sententia sit, ipsum puerum cùm butyrum & mel comedet, uescetur{que} infantili cibo, habiturum simul scientiam reprobandi malum, & eligendi bonum: quod{que} infantili ætate habebit boni, mali{que} discretionem. Aduertendum itidem, quòd in eo literæ loco quo naturales dicit author esse uirtutes, non putandus est his uerbis Platonicorum dogma probare, & Origenistarum: qui post illos prolapsi sunt, asserentium animas humanas priusquam coniungerentur corpori, longo ante tempore à summo rerum opifice creatas esse, & uirtute scientia{que} mirificè adornatas. Verùm ex immersione in corpus illius{que} compage, hæc animi ornamenta situm duxisse, contraxisse labem & offuscationem: quæ assidui usus exercitio studio{que} peruigilii sit detergenda, donec pristinus illis decor reparetur. Hinc nostrum scire non esse nisi quoddam reminisci autumãt. Hęc sanè impia uesania non modo ab Aristotele acerrimè confutata est, sed & à fidei Christianæ syncera puritate penitus reiecta, atque in 12. secundi libri cap. improbata. Neque illi astipulatur hoc in loco Damascenus, sed uirtutes nobis naturales uocat, quia in principio naturæ nostræ in ipso Adam rectè institutæ, uirtutes homini insitæ congenitæ{que} erant, ut naturales quædam perfectiones, quæ{que} secundum naturam homini competerent. Verùm per transgressionem diuini mandati, prolapsum est genus humanum à naturali illa perfectione in pronitatem propensionem{que} ad malum, & difficultatem ad bonum, seruata tamen in omnibus naturali ad eam perfectionem inclinatione. Quocirca labore & exercitio nobis opus est, non ad uirtutem forinsecus inducendam, cum sit nostræ naturæ consentanea, & illi à principio suæ conditionis indita: sed ad propellendum id quod in nobis est præter naturam, reducendum{que} animũ in id quod secundũ naturã. Perinde atque perlucida gemma, offuscato natiuo splendore, per immersionem in lutum deterenda solum est, quo naturalis illi fulgor redeat & restituatur. Idcirco cum dicit literæ supradictam explicans sententiam, Hoc enim est secundum imaginẽ: sensus est, hoc ipsum quod in nobis est secundum naturam, est secundum imaginem & similitudinem Dei, ad quam factus est homo. Ea siquidem imago, rectissima ac perfectissima in homine condita est, & secundum naturã: sed per transgressionem, in id quod est contra naturam prolapsa est, & deniq{que} per incarnationis mysterium, rursum ex eo quod est contra naturam in id quod secundum naturam reparata. Postremum & id annotari dignum, quòd inter significationes nominis Gnomes, author hic ponit ipsum nonnunquam designare suffragium: utitur{que} Danielis testimonio dicentis, A' quo exiuit gnome inuerecũda. Nostra uerò translatio, secũdo Danielis cap. sic habet: Et Daniel interrogauit eũ qui à rege potestatẽ acceperat, quam ob causam tam crudelis sententia à facie regis esset egressa. Ex quo loco exemplum literæ uidetur depromptum. Vnde speciem prudentiæ, quam Aristoteles gnomen appellat, latini sententiam nuncupant, ut sextus Ethicorum ostendit.

ΠΕΡΙ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΚΥΡΙΩ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΩ. ΚΕΦ. ΙΕ΄.

DE ACTIONIBVS QVAE SVNT in Domino nostro Iesu Christo. Cap. XV.

Δύο δὲ λέγομεν τὰς ἐνεργείας φαμὲν, ὡδὶ ἔχειν ἐν τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. εἶχε γὰρ ὡς μὲν θεὸς καὶ τοῦ πατρὸς ὁμοούσιος ὁμοίως καὶ θείαν τὴν ἐνέργειαν· καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, καὶ ἀνθρωπίνην φύσεως τὴν ἐνέργειαν. Ἰστέον δὲ, ὡς ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ὁ ἐνεργῶν. ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστι, ἡ δραστικὴ καὶ ἐσπαρμένη τῇ φύσει κίνησις. ἐνεργητικὸν δὲ, ἡ φύσις ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια προέρχεται. ἐνέργημα δὲ τὸ ἐνεργείας ἀποτέλεσμα. ἐνεργῶν δὲ, ὁ κινούμενος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤτοι ἡ ὑπόστασις. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐνέργημα, καὶ τὸ ἐνέργημα ἐνέργειαν, ὡς καὶ τὸ κτίσμα κτίσιν. οὕτω δὲ φαμὲν, πᾶσαν κτίσιν, τὰ κτίσματα ἀπλῶς λέγειν. Ἰστέον ὡς ἡ ἐνέργεια, κίνησίς ἐστι, καὶ ἐνεργῶν μᾶλλον ἡ ἐνεργεῖ, καθὼς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγῳ.

DVas autem actiones dicimus in Domino nostro Iesu Christo. habuit enim ut Deus, & patri consubstantialis, similem, diuinamq{que} actionem: & ut homo factus, & nobis consubstantialis, humanæ naturæ actionem. Sciendum igitur, quod aliud est actio, aliud actiuum: aliud actus, & aliud agens. Actio enim est efficax & substantialis naturæ motus. Actiuum, natura ipsa, ex qua actio prodit. Actus, actionis absolutio, & res ipsa gesta. Agens autem, quod utitur actione, id est hypostasis. Dicit{que} etiã actio actus, et actus actio: quẽadmodũ creatio creatura: sic enim dicimus, omnis creatio, omnes creaturas ostẽdentes. Sciendũ etiã, q̃d actio motus est, & fit magis quàm egat, quẽadmodũ deiloquus inquit Gregorius in sermone de spiritu sancto.

μιθα, ἀλλὰ καὶ ἀριθμοῦμεν, καὶ ἀδιαιρέτως ταύτας γινώσκομεν, ὅτου κῆ τὸ θέλημά τουκαὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὸ συναφὲς γινώσκομεν, καὶ τὸ διάφορον ὡσαύτως γινώσκομεν, καὶ ἀριθμοῦμεν, κῆ διαίρεσιν οὐκ εἰσάγομεν. οὔτε γάρ πως ἡ σὰρξ, κῆ τετύπωται, κῆ μεταβολὴν εἰκέναι τὴν πατρικὴν φύσιν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ θέλημα καὶ ἡ ἐνέργεια καὶ τετύπωται, κῆ τὴν οἰκείαν οὐκ ἐξέστησαν ὅρων. οὕτως γὰρ ὅπερ ὁ ἐστὶν ἐκεῖνο ὢν καὶ ὅπως ἐκεῖνος, ἅπερ θεικῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως θέλων καὶ ἐνέργων. δύο τοίνυν τὰς ἐνεργείας ὑπὲρ χριστοῦ λέγων ἀναγκαίως, οὐδὲ τὸ διῃρῆσθαι τὴν φύσιν. ὧν γὰρ ἡ φύσις ἠνωμένη, τούτων διάφορος ἡ ἐνέργεια. καὶ ὧν ἡ ἐνέργεια πεφυλαγμένη, τούτων ἡ φύσις διάφορος. καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ὧν ἡ φύσις ἡ αὐτὴ, τούτων κῆ ἡ ἐνέργεια ἡ αὐτὴ. καὶ ὧν ἡ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία ἐστὶ. οὐκοῦν θεηγόροις πατράσι. ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτερον, ἢ μίαν ἐνέργειαν ὑπὲρ χριστοῦ λέγοντας, μίαν λέγειν κῆ τὴν οὐσίαν. ἢ, εἰ περ ἐν ἀληθείᾳ ἐσμὲν, κῆ καὶ δύο τὰς οὐσίας ὁμολογοῦμεν, δύο καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ θεϊκὰς αὐτοῖς ἐπομένας συνομολογεῖν. ὁμοούσιος γὰρ ὢν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἴσος ἐστὶ καὶ κατ' ἐνέργειαν. ὁμοούσιος δὲ ὢν ἡμῖν ὁ αὐτὸς κῆ τὴν αὐθρωπότητα, ἴσος ἐστὶ καὶ κατ' ἐνέργειαν. φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Νυσσαίων ἐπίσκοπος· ὧν ἡ ἐνέργεια μία, τούτων πάντως καὶ ἡ δύναμις ἡ αὐτή. πᾶσα γὰρ ἐνέργεια, δυνάμεώς ἐστιν ἀποτέλεσμα. ἀδυνάτου δὲ ἀκτίστου καὶ ἀπείρου φύσεως μίαν φύσιν, ἢ δύναμιν, ἢ ἐνέργειαν εἶναι. εἰ δὲ μίαν χριστοῦ τὴν ἐνέργειαν ἀποιμεν, πῶς τοῦ λόγου θεότητι πάθη φαμὲν καὶ λύπην καὶ ἀγωνίαν. εἰ δὲ λέγοιεν, ὡς πολλαχοῦ παρὰ θεολογίᾳ εὑρίσκομεν οἱ πατέρες οἱ ἅγιοι ἐφασαν, ὧν ἡ οὐσία μία, τούτων καὶ ἡ ἐνέργεια μία. καὶ ὧν διάφορος ἡ οὐσία, τούτων διάφορος καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὡς ἐπὶ τὰ πολὺ παρὰ θεολογίᾳ ὑπὲρ τῆς οἰκονομίας μεταγειν, ὁρῶμεν, εἰ ὑπὲρ θεολογίας μόνον εἴρηται τοῖς πατράσι, καὶ ἐπὶ τοῦ καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν παρὰ ἐνέργειας ὁ υἱὸς λέγει πατρὶ τῆς αὐτῆς, οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας. τίνι δὲ ἀπονεμοῦμεν, τὸ, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, καὶ, ἃ ἂν

mus, sed & numeramus, & easdem inseparabiles agnoscimus: sic & uoluntatum & actionum coniunctionem cognoscimus, & differentiam agnoscimus, & numeramus, & diuisionem haudquaquam inducimus. Et quemadmodum caro deificata est, & transmutationem suæ naturæ non est passa: hunc in modum & uoluntas & actio, et deificatę, & proprios non egressæ terminos. Vnus enim est hoc & illud existens, id est deitùs & humanitùs uolens & agens. Duas igitur actiones in Christo astruere, necessarium est, propter duplicem naturam. Nam quorum natura diuersa, illorum diuersa actio: & quorum diuersa actio, illorum & diuersa natura. Et è diuerso, quorum natura est eadem, horum & actio est eadem: & quorum actio una, horum quoque & substantia una est, secundum diuinorũ interpretes patres. Necesse est igitẽ duorum alterũ, aut unã actionẽ in Christo dicentes unam dicere & substantiã: aut si ueritati adhęremus, & duas substãtias secundũ euãgeliũ & patres nostros confitemur, duas etiã actiones identidẽ illos sequẽtes cõfiteri. Consubstãtialis enim existens Deo & patri secundũ diuinitatẽ, æqualis erit & secundum actionem: & consubstantialis nobis existens secundum humanitatẽ, ęqualis erit secundũ actionẽ. Dicit emim beatus Gregorius Nyssaenorũ episcopus, quorũ actio una, horũ omnino & uirtus eadẽ: nã omnis actio uirtutis est perfectio. Atqui impossibile est increati & creatę naturę unã naturã, aut uirtutẽ, aut actionẽ esse. Si uerò unã Christi actionẽ dicamus, diuinitati uerbi ascribemus intellectualis animæ affectus, timorẽ incꝫ, & tristitiã, & agoniã. Quod si dicat quis, ut de sancta trinitate disputãtes sancti patres dixerũt: quorũ substantia una, horũ & actio una: & quorũ diuersa substantia, horum differens & actio, & ꝙ non oportet ea quę theologię sunt, circa dispẽsationẽ quęrere. Respondebimus, si in theologia dictum est solum à patribus, & non est etiam post incarnationem eiusdem actionis filius cum patre, necꝫ eiusdem erit substantiæ. Cui igitur attribuemus hoc Pater meus usqꝫ modò operatur, & ego operior: &, Quæcunqꝫ

βλέπει τὴν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. καὶ εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε. καὶ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. Ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ. ταῦτα γὰρ πάντα ἐμοῦ παρόντος οὐ μετὰ τῶν σάρκωσιν τοῦ πατρὸς λέγουσιν αὐτόν, ἀλλὰ οὐ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. καὶ πάλιν, εἰ περὶ τὰ ὄντα πρόνοια ἐστὶ μόνου πατρὸς οὐ ἁγίου πνεύματος, ἀλλὰ οὐ τοῦ υἱοῦ καὶ μετὰ τῆς σαρκώσεως, φόργικας δὲ τοῦτο ὄντως, ἀρκεῖ οὐ μετὰ τῆς σαρκώσεως τῆς αὐτῆς θείας ἐνεργείας τοῦ πατρός. εἰ δὲ ἐν τοῖς θαυμάτων τὰ αὐτοῦ οὐσίας ὄντα τοῦ πατρὸς τὸ χριστὸν ἐγνωμεν, φόργικα δὲ θεῖ τυγχάνοντα θαύματα, ἀρκεῖ οὐ μετὰ σάρκωσιν δὲ αὐτῆς ἐνεργείας θεῖ τοῦ πατρός. εἰ δὲ μία φόργικα τοῦ θεάτρου αὐτοῦ οὐ τοῦ ζωικοῦ αὐτοῦ, σωθήσεται ἔσται. καὶ ἔσται μία τετράς ἐνεργείας ἤγουν τὸ πατέρα, ἃ οὐ ὁ πατὴρ σωθήσεται ἐνεργείας ἔσται. εἰ δὲ σωθήσεται ἐνεργείας, ἀπολεῖται καὶ φύσεως. εἰ δὲ ἄποιον, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον σωφσάγιτη, φρόνιμον, ὅτι εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον σωφσάγιτη, ψιλῇ τῇ λόγῳ αὐτοῦ προφορᾷ, οὐ τῷ πνεύματι ἐνεργείᾳ σωφσάγιτη χθιστή. οὐ ἴσον τῇ, ὥσπερ βία πρόσωπα, ἄλλοι ὑποστάσεις τοῦ ἁγίας τριάδος, οὕτω οὐ βίας ἐνεργείαι. ἃ ὥσπερ μία ἡ ἐνεργεία, οὕτω οὐ ἓν πρόσωπον οὐ μία ὑπόστασις. οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες σωφάνως εἰρήκασι, τὰ τοῦ αὐτοῦ οὐσίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ ἓν ἐνεργείας. ὅτι δὲ, εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πρόσωπον σωφσάγιτη, εἰ μέτι μίαν, μέτι δύο χριστὸν τὰς ἐνεργείας λέγειν θεασόμεθα, ὅτι ἓν πρόσωπον αὐτοῦ λέγειν. ὅτι δύο πνεύματα ἔφαμεν. οὐ ὥδε τοῦ πυρπυρακτωμένης μαχαίρας, ὥσπερ αἱ φύσεις σώζονται τοῦ τε πυρὸς οὐ τοῦ σιδήρου, ὅτω οὐ δύο ἐνεργείαι, οὐ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. ἔχει μὲν ὁ μὲν σίδηρος τὸ τμητικόν, τὸ δὲ πῦρ τὸ καυστικόν. οὐ ἡ τομὴ μὲν τοῦ σιδήρου ἐνεργείας ἐστὶν ἀποτέλεσμα, ἡ δὲ καῦσις τοῦ πυρός. οὐ σώζεται τὸ τούτων διάφορον, ἐν τῇ καιομένῃ τομῇ, οὐ ἐν τῇ τμηθείσῃ καύσει, ἀ οὐ μέτι ἡ καῦσις τοῦ ὁμοῦ ἔχει γίνεσθαι μετὰ τῆς γνώσεως, μέτι ἡ ὁμοῦ ἔχει τοῦ καῦσαι· οὐ ὅτι διὰ τὸ διπλοῦν τοῦ φυσικῆς ἐνεργείας δύο πυρπυρακτωμένας μαχαίρας φαμὲν, οὔτι διὰ τὸ μονοειδὲς τῆς πυρπυρακτωμένης μαχαίρας, σύγχυσιν τῆς οὐσιώδους αὐτῶν διαφορᾶς ὁρίζομεθα.

uidet patrem facientẽ, eadẽ & filius similiter facit: &, Si mihi nõ creditis, operib. meis credite: &, Opera quæ ego facio, teſtimonium perhibẽt de me: &, Quẽadmodũ pater ſuſcitat mortuos & uiuificat, ſic et filius quos uult uiuificat. Hæc eñ omnia nõ ſolũ cõſubſtantialẽ patri poſt incarnationẽ oſtendũt ipſum, ſed & eiuſdẽ eſſe actiõis. Et rurſus, ſi circa entia prouidẽtia eſt, nõ modo patris & ſpiritus ſancti, ſed & filij etiã poſt incarnationẽ, & hęc actio eſt: igitur & poſt incarnationẽ eiuſdẽ eſt actionis cũ patre. Si autẽ ex miraculis eiuſdem exiſtentẽ ſubſtãtię cum patre Chriſtũ cognouimus, actio uerò Dei ſint miracula, profectò poſt incarnationẽ, eiuſdem actionis eſt cum patre. Si aũt una actio diuinitatis eius & carnis eius compoſita crit, & etit altera actio ab ea quæ patris aut & pater cõpoſitę actionis erit: ſi uerò compoſitæ actionis, igitur & naturæ. At uerò ſi quis dicat, quod cũ actione perſona inducitur: reſpondebimus, ſi cum actione perſona inducitur, rationabiliter recurrit, ut cum perſona actio inducatur: & erunt quemadmodum tres perſonæ, id eſt hypoſtaſes ſanctæ trinitatis, ſic & tres actiones: aut quemadmodum una actio, ſic & una perſona, ac una hypoſtaſis. Sancti autem patres concorditer dixerunt, quæ eiuſdem ſunt ſubſtantiæ, & eiuſdem eſſe actionis. Præterea ſi actioni perſona coinducitur, qui neque unam, neque duas Chriſti actiones dicendum autumant, neque unam perſonam eius dicendam, neque duas ſtatuerunt. Et in ignito quidem gladio, quemadmodum naturæ ſaluantur ignis & ferri, ſic & duæ actiones, & perfectiones eorum. Habet enim ferrum incidendi uirturem, & ignis urendi: & inciſio, actionis ferri perfectio, abſolutio'que operis: combuſtio uerò, ignis. Et ſaluatur horum differentia in combuſta inciſione, & in inciſa combuſtione: tameſi neque combuſtio ſine inciſione fiat poſt unionem, neq; inciſio ſine combuſtione. Et neque propter duplicitatẽ naturalis actionis, duos ignitos gladios dicimus: neq; propter ſingularitatem igniti gladij, confuſionem ſubſtantialis eorum differentiæ inducimus.

Sic

ὅτῳ καὶ φ̃ τοῦ χριστοῦ, ἡ μὲν θεότης αὐτοῦ, ἡ θεία καὶ παντοδύναμος φ̃ργεια, ἡ δὲ ἀνθρωπότης αὐτοῦ, ἡ καθ' ἡμᾶς. ἀναστάσιμα δὲ ἡ μὲν ἀνθρωπίνως, τὸ κρατῆσαι τῆς χειρὸς τῆς παιδὸς, καὶ ἐγκυδῶναι. ἡ δὲ θείας, ἡ ζωοποίησις. ἄλλο γὰρ τοῦτο, καὶ κἀκεῖνο ἕτερον, εἰ καὶ ἀλλήλων ἀχώριστοι συναφείας ἐν τῇ θεανδρικῇ φ̃ργείᾳ. εἰ δὲ διὰ τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ κυρίου ὑπόστασιν, μία ἔσται καὶ ἡ φ̃ργεία, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν μία ἔσται καὶ ἡ οὐσία· καὶ πάλιν, εἰ μίαν φ̃ργείαν λέγοντες τοῦ κυρίου ἐποιοῦμεν, ἢ θείαν ταύτην λέγομεν, ἢ ἀνθρωπίνην, ἢ οὐδέτερον. ἀλλ' εἰ μὲν θείαν, θεὸν μόνον αὐτὸν γυμνὸν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος λέγομεν. εἰ δὲ ἀνθρωπίνην, ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον βλασφημοῦμεν. εἰ δὲ οὐδὲ θείαν, οὐδὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ θεὸν οὐδὲ ἄνθρωπον, οὐδὲ τοῦ πατρὸς οὐδὲ ἡμῖν ὁμοούσιον. ἐκ δὲ φ̃ύσεως, ἢ καθ' ὑπόστασιν ταυτότης γίγνεται. τὸ μὲν γὰ ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἀναιρεῖται. τῆς γὰ διαφορᾶς σωζομένης τῶν φύσεων, σωζομένη διπλασιὰ καὶ αἱ τούτων φ̃ργειαι. τὸ γὰρ ὅτι φύσις ἀνφ̃ρέθης. εἰ μία τῶν διαιρουμένων τε χριστοῦ ἡ φ̃ργεία, ἢ κτισὴ ἔσται, ἢ ἄκτιστος. μίαν δὲ τούτων οὐκ ἔσται φ̃ργεία, διότι οὐδὲ φύσις. εἰ δὲν κτισὴ, κτισθεὶς μόνον διπλώσει φύσιν. εἰ δὲ ἄκτιστος, ἄκτιστον μόνον χαρακτηρίσει οὐσίαν. διὰ γὰ ταὐτὸς καταπέπλα ταῖς φύσεσιν ἔσται τὰ φυσικά. ἀδυνάτου γὰ ὑπάρχειν φύσιν φ̃ργείας, ἡ μὴ ἐστὸς κατέχει. καὶ δῆλον, ὅτι ὅτε ἔσται. ὅτε γινώσκεται τῶν φύσεων διαφοὰν, ἄνευ τῆς φύσεων φ̃ργείας. δι' ὧν γὰ φ̃ργεῖ ἕκαστον, τῶν οἰκείαν φύσιν πίστη. ὅπου οὖν μὴ ἐποίησεν. εἰ μία χριστοῦ ἡ φ̃ργεία, ἡ αὐτὴ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ποιήσει. οὐδὲν γὰ τῶν φ̃ύσει μόνοις τὰ φ̃αυτὰ ποιεῖν δύναται. οὐ γὰ τὸ πῦρ ψυχῇ καὶ θερμαίνει, οὐδὲ ξηραίνει καὶ ὑγραίνει τὸ ὕδωρ. πῶς οὖν ὁ φύσει ὢν θεὸς, καὶ φύσει γενόμενος ἄνθρωπος, τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη μιᾶς φ̃ργείας ἀπετέλεσεν; εἰ δὲν εἴληφεν ὁ χριστὸς νῦν ἀνθρώπου, ἤγουν ψυχὴν νοερὰν τε καὶ λογικὴν, διανοητὴν ταύτην, καὶ ἀεὶ διανοητὴν. φ̃ργεῖ γὰ νῦ, ἡ διάνοια. ἆρα καὶ καθ' ἄνθρωπον φ̃ργικὸς ὁ χριστὸς, καὶ ἀεὶ φ̃ργικός. ὁ δὲ παύσοφος καὶ μέγας ἅγιος Ἰωάννης ὁ

Sic & in Christo, diuinitatis eius, diuina & omnipotens actio: humanitatis autem eius quę secundum nos. Absolutio autem humanitatis, quod tenuit puellam manu, & erexit. Diuinitatis, uiuificatio. Aliud enim hoc, & illud aliud: etsi abinuicem inseparabiles sunt in deiuira actione. Insuper, si propter unam esse Christi hypostasin, una erit & actio, propter unam hypostasin, una erit & substantia. Et rursus, si unam actionem in Domino dicamus, aut diuinam illam dicemus, aut humanam, aut neutram. Atqui si diuinã, Deũ solum ipsum, nudũ ea quę secundum nos humanitate dicemus. Si autem humanam, nudum ipsum esse hominem blaspemabimus. Si autem neque diuinam neque humanam, neque Deum neq; hominem, neque patri neque nobis consubstantialem. Ex unione quidem secundum hypostasin identitas facta est, non tamen differentia naturarum sublata. Differentia uerò naturarum saluata, saluantur uidelicet & ipsarum actiones: nam non est natura inefficax, actionisq; exors. Si una dominatoris Christi actio aut creata erit, aut increata: media enim harũ nõ est actio, quemadmodũ neq; natura. Si igit̃ fuerit creata: creatã solũ ostendet naturã. Sin increata, increatã solũ designabit substantiã. Oportet enim omnino alterna & cõmeantia esse naturis naturalia: nã impossibile est, defectuosæ naturæ existentiã cõperire. Si aũt secũdũ naturã actio, nõ eorũ est quę nõ habẽt naturã. Et manifestũ, q; neq; esse neq; fieri naturã possibile est sine actione: p quod eã agit ꝺdq;, propriæ naturæ fidẽ facit, quod quidẽ est nõ mutatũ, lapsumq;. Si una Christi actio, eadẽ erit diuinorũ & humanorũ effectiua. Atqui nihil q; in ijs quę secũdũ naturã sunt maneat, cõtraria agere potest: nõ enim ignis frigefacit & calefacit, nõ exsiccat & humectat aqua. Quomodo igitur natura Deus existens, & natura factus homo, miracula & passiones una actione absoluit? Si mentem humanam Christus assumpsit, id est, animam rationalem & intellectiuam, intelligit omnino, & semper intelliget: actio enim mentis, intellectio. Igit̃ secundũ quod homo, aget Christus, & semper aget. Magnus reuera & omni sapientia locuples diuinus Ioannes

καὶ ἐνέργειᾳ ἑκατέρᾳ φύσις ἐν αὐτῷ, μετὰ τῆς θατέρᾳ ἰδιωτικῆς. τὸ μὲν λόγῳ κατέργα ζομένῃ ἅπερ ἐστὶ λόγῳ σὺν τῇ αὐθεντικῇ καὶ ὑπερτάτῃ θεότητι ὅσα δεῖ ἀρχικὰ καὶ βασιλικά, τὸ δὲ σώματι ἐκπληροῦντι ὅσα δεῖ τῷ σώματι πρὸς τὸ βούλημα τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτῷ λόγου, ὃ καὶ γέγονεν ἰδίωμα. τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ φυσικὰ πάθη τῇ ὁρμῇ ἐπιτείνει, τὸ δὲ αὐτῇ ἐκ τῶν λυπηρῶν ἀφορμῇ οὐ προσαίτιον, ἢ τὰ ἐξωθεν προσπίπτοντα ἐπασχεν, ἀλλ' ἐκείνῃ τῇ τοῦ ἀκολουθίαν τῆς φύσεως. τὸ λόγῳ θέλοντος οὐ προσχωρήσαντος οἰκονομικῶς πάσχειν αὐτῷ, καὶ πρᾶξαι τὰ ἴδια, ἵνα ὄντως τῶν ἔργων τῆς φύσεως, πιστωθῇ ἡ ἀλήθεια. ὥσπερ δὲ ἐκείνῃ θείᾳ ἐνεργείᾳ ἐκ παρθένου λυτρώσεως, οὕτω καὶ ἐκείνῃ ἀνθρώπῳ τὰ ἀνθρώπινα ἐνήργει, ὧν ἐστὶν ὕλαι ὑγιεῖς πάσχειν προσφυόμενος, ἐν γενηθεὶς τῇ ὕλαι ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐπιφορᾷ δυνάμει σωτηριώδη πᾶσι τὸ ἀδιάφθορον, καὶ βαρείαν ὑλικῶν ποδῶν μὴ ἐπαίοντος. ἐκ ἀνθρωπίνης γὰρ ἐπράξη τὰ ἀνθρώπινα, ἐ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ἀλλὰ καὶ θεὸς, ὅθεν καὶ τὰ τότε παθη ζωοποιὰ καὶ σωτήρια. ἐδὲ θεϊκῶς ἐνήργει τὰ θεῖα. ἐ γὰρ θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. ὅθεν δι' ἀμφῶν καὶ λόγου καὶ τῶν τοιούτων, τὰς θεοσημίας ἀργάζετο. εἰ δέ τις λέγει πῶς ὡς ἐκ ἐπ' ἀναιρέσει τ' ἀνθρωπίνης ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ὠδὶ χρισὸν λέγομεν, ἀλλ' ἐπασθὴ αὐτοσχεδιασμοειδῶν τῇ θείᾳ ἐνεργείᾳ πάθος λέγομεν ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, τῇ τοῦτο μίαν ἐνέργειαν ὠδὶ χρισὸν λέγομεν, ὁρῶμεν, ὅτι τῇ τοῦτο μὲν λόγῳ τῇ εἰ μίαν φύσιν λέγοντες, ἐκ ἐπ' ἀναιρέσει τῆ ἀνθρωπίνης ταύτῃ λέγεσιν. ἀλλ' ἐπασθὴ αὐτοσχεδιασμοειδῶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν θείαν φύσιν παθητικὴ λέγεται, ἡμᾶς δὲ μὴ χρὴ τῇ πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν σχεσιν, πάθος τὴν ἀνθρωπίνην προσαγορεύσαι λέγειν. ὁ λόγος γὰρ καθόλου φαναι ὕλης ἐκ παθέσεως ἢ ἐκ συγκρίσεως γινώσκεται ἢ ὁρίζεται. οὕτω γὰρ ἀλλαίτια ὑριθήσονται τὰ ὄντα πράγματα. εἰ γὰρ διὰ τὸ ἐνέργειαν εἶν τὴν θείαν λέγεσιν ἡ ἀνθρωπίνη πάθος ὄν, ταὐτὸς καὶ διὰ τὸ ἀγαθὸν εἶν τὴν θείαν φύσιν, ποτὲ ἔσται ἡ ἀνθρωπίνη. τῇ τῇ τῆς σωὶ αὐλίσεως αὐξησροφῇ, διὰ τὸ πάθος λέγωσι τῆς ἀνθρωπίνης λέγεσιν, ἡ θεία λέγεσις ἐνέργεια λέγοι.

& agit utraq; in ipso natura cum alterutrius cõmunicatione: uerbo quidã operante ea quæ sunt uerbi propter authoritatem & potestatem diuinitatis, quæcunq; sunt præcipua & regia: corpore uerò absoluente quæcunque sunt corporis munia, ad uoluntatem uerbi, quod ipsi counitur, cuius & factum est proprium. Non enim à seipso ad naturales passiones alacritatẽ operabatur, neq; ipsam ex tristibus occasionem & refutationẽ, aut ea quę ex trinsecus accidũt passus est: sed mouebatur secundũ obsequium naturę, uerbo uolente & permittente secundum dispensationẽ pati ipsam & agere propria, ut per opera naturæ crederetur ueritas. Nam quemadmodũ super substantiã substãtialiter de uirgine natus est: sic & super hominẽ ea quæ hominũ sunt operabatur, super instabilẽ aquam terrenis pedibus ambulans: nõ terrena facta aqua, sed supernaturali diuinitatis potentia, cõsistente ad indefluxibilitatem, & grauitati materialiũ pedũ non cedente. Non enim humanitus faciebat humana: nam non homo solum, sed & Deus: unde & passiones eius uiuificãtes, & salutares. Neq; deitùs operabatur diuina: nam nõ Deus solũ, sed & homo. Vnde per contactũ, & sermonẽ, & id genus similia, diuina signa operabat. Et si quispiam dicat, quòd nõ ad tollendã humanã actionẽ unã actionem in Christo dicimus: sed quia humana actio, distinguẽdi modo à diuina actione, passio dicit: secundũ hoc unã in Christo actionẽ dicimus. Refellemus, quia & hac ratiõe, qui unã naturã dicũt: nõ ad tollendã humanã illã dicũt: sed quia distinguẽdi modo, humana natura ad diuinã naturã passiua dicitur. Nobis aũt absit, distinctione ad diuinã actionẽ, passionẽ appellare humanã motionẽ. Nã nullius (ut uniuersaliter dicat) existẽtia, ex collatione aut cõparatione cognoscit, ac diffinit: sic em altera causa & circuloco perirent res existere. Nã si propterea q actio diuina sit motio, humana passio est reuera & quia bona est diuina natura, mala erit humana. Et secũdũ cõuersionẽ ex cõtrapositione, oppositoq; modo collatiõe facta, quia passio dicit humana motio, diuina motio actio dicit:

κὴ διὰ τὸ πονηρὸν εἶν τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσῃ ἀγαθὴ ἐστι ἡ θέα. κὴ πάντα δὲ τὰ κτίσματα, ὅτως ἐστι πονηρὰ, κὴ ψεύστης ὁ ἀπὼν, κὴ βάσκανος ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, κὴ ἰδὼν καλὰ λίαν. ὑμᾶς ἢ φαμὲν, οἱ ἅγιοι πατέρες πολυτρόπως τὴν ἀνθρωπίνην ὀνόμασαν λίνησιν, πῶς τὰς ὑποκειμένας γνοίας. πῶς γὰρ ἔσχεν γὰρ αὐτὴν καὶ δύναμιν, ἵ γνῶρίσαι, καὶ διαφορὰν, κὴ λίνησιν, κὴ ἰδιότητα, καὶ ποιότητα, καὶ πάθος, ἃ κὴ αὐτὴ διασολὴν ἡ θέας, ἀλλ' ὡς σωικτικὴν μὲν καὶ ἀκολούθητον δύναμιν, γνῶρίσαι δὲ, ὡς χαρακτηριστικὴν καὶ τὴν γνῶσιν τοῖς ὁμοειδέσιν ἀπαραλλαξίαν ἐμφαίνουσαν. διαφορὰν δὲ, ὡς διορισικὴν. λίνησιν δὲ, ὡς γνόλακτικὴν. ἰδιότητα δὲ, ὡς συσκικὴν ἵ μόνῃ αὐτῇ καὶ ἀπ' ἄλλῃ πῶσοῦσαν. ποιότητα δὲ, ὡς ἀδιαιρέτον. πάθος δὲ, ὡς λυπηρόν. πάντα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ θεὸν, πάσχει ἴσως λυπεῖσθαι, ὡς μὴ ὄντα αὐτοκίνητα, ἢ αὐτοδύναμα, οὐ κατὰ αὐτὴν διασολὴν οὕτω (ὡς ἔφημεν) ἀλλὰ κατὰ τὸν δημιουργικῶς αὐτοῖς ἐντεθέντα νόμον τὰς τὸ πᾶν συνεχόμενας αἰτίας λόγον. ὅθεν καὶ μετὰ τὴν θέαν σωικφωνοῦντος αὐτῷ, γνῶρίσαν πῶς γόρευσεν. ὁ γὰρ ἀπὼν, γνῶρίζει καὶ ἑκάτερα μορφὴν μετὰ τὴν θεατρικὴν ὑποκρισιν, τί ἐτερον ποιήσῃ; ἢ ὁ ἀπὼν, καὶ γὰρ ποσα γάνοντα ἡμέρας ἀπόστατος μένας, ὕστερον ἐπέναγεν. ἔδοκει γὰρ τῇ φύσει, ὅτι ἤθελε, τὰ ἴδια γνῶρίζειν. ἢ οἱ διάφορον γὰρ αὐτῷ φάσαντος γνῶρίσαι, ἢ οἱ διπλῶ, ἢ οἱ ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ. ταῦτα γὰρ δ' αὐτωνυμίας, δύο τὰς γνῶρίσας σημαίνουσι. κὴ δ' αὐτωνυμίας γὰρ πολλάκις ὁ αὐτὸς γνόλακτος, καὶ διὰ τὸ ἀπὼν, θεὸν δὲ καὶ ἀνθρώπινον. ἡ δ' διαφορὰ, διαφόντων ὄν διαφορὰ. τὰ δὲ μὴ ὄντα, πῶς διοίσουσιν;

& quia mala eſt humana natura, bona erit diuina. Atq; omnes creaturæ hoc pacto erũt malę, & mẽdax erit qui dixit: Vidit Deus cũcta quę fecerat, & erãt ualde bona. Nos aũt dicimus, Sanctos patres multifariã humanã nominaſſe motionẽ, ſecundũ ſubiectarũ intelligentiarũ exigentias. Vocauerunt eã ipſam, & uirtutẽ, & actionẽ, & differentiã, & motionẽ, & proprietatẽ, & qualitatẽ, & paſſionẽ: non ſecundũ diſtinctionẽ ex oppoſito ad diuinã actionẽ: ſed ut conhabitualẽ & indemutabilẽ uirtutẽ. Actionẽ aũt, ut ſignatricẽ, & in omnib. eiuſdẽ ſpeciei immutabilitatẽ demõſtrantẽ. Differẽtiã, ut definitricẽ. Motionẽ, ut oſtenſoriã. Proprietatẽ, ut conſtitutiuã, & ſoli ſpeciei & nõ alĳ aſſiſtentẽ. Qualitatẽ, ut ſpecificã. Paſſionẽ, ut motã. Nã omnia quæ ex Deo & poſt Deũ, id patiunt, ut ſicili cet moueant: quippe quæ nõ ſint per ſeipſa motio, & per ſeipſa uirtus. Non igit̃ ſecũdũ ex oppoſito diſtinctionẽ, ut dictũ eſt: ſed ſecundũ rationem ex creationis modo illis inditã, ab omniũ opifice cauſa. Vnde & illã pronũciantes, unà cũ diuina, actionẽ nuncupauerũt. Qui eã dixit, operabat utraq; forma cũ alterutrius cõmunione, quid aliud feciſſe uidetur, q̃ qui dixit: Et cum ieiunaſſet qua draginta diebus, poſtea eſurĳt? Dabat enim naturę quãdo uolebat propria operari: ſiue diuerſam in ipſo dicãt actionẽ, ſiue duplicẽ, ſiue aliã & aliã: hæ eã nominũ adiectiones, duas actiones ſignificãt: nã & p huiuſmodi ꝓnominationes, frequenter numerus oſtendit̃: ut per hoc quod dicimus diuinũ & humanum. Differerentia enim rerũ differentiũ eſt differentia: quæ autem non ſunt, qui fit ut differant?

COMMENTARIVS.

OStenſurus hoc loco Damaſcenus duas in Chriſto eſſe actiones, ſicut uoluntates & naturas, uarias adducit actionis & actus ſignificationes, ex 12. & 13. cap. præcedentis libri iam perſpectiores & exploratiores. Inter actionẽ tamen & actũ hanc annotat hic differentiã, quãuis plerũq; ſoleãt pro eodẽ ſumi: quòd actio, motus eſt, & formę alicuius acquiſitio ſiue productio, ut calefactio aquę, illuminatio aeris. Cõpleto uerò motu, forma tota acquiſita, dicitur actus: ut caliditas aquę, aut ſanitas poſt abſolutã medicationem. Atqui motus ipſe, re ipſa nihil aliud eſt quàm forma ſubſtãtialis, aut accidẽtaria: quę paulatim atq; ſenſim tẽpore motus acquiritur, ut calefactio re ipſa eſt ille calor, qui pedetẽtim in aqua progignitur. Ipſa igitur actio (ſi quid nã re ipſa ſit, attẽdimus) magis fit quàm agat. Quare ſacer Gregorius Nazianzenus rectè cõfutat ponentes ſpiritũ ſanctũ eſſe actionẽ, eo ipſo q̃ tunc ageretur, & nõ ageret & cũ primùm abſoluta eſſet eius aſpiratio, protinus ceſſaret. quãdoquidẽ abſolutio motu, mobile natura quieſcit. Vtũq; autẽ prædictorũ falſum eſt, cũ enim omnipotẽtia ſit eius uirtus, & omniũ artifex, immẽſusq; agẽdi uigor, quo modo agetur ſpiritus à quopiã? Inſuper nõ modo cũ ſpirat, adeſt pręſentibus, & cũ in animas ſanctas ſe transfert, ſed & manſionẽ facit apud eos qui digni habẽtur eius conſortio-

haud

haud minus quàm pater & filius ad iustos ueniũt, & mansionẽ apud eos faciunt. Rursum in alia significatione, uita uegetatiuq; potentiæ operatio, naturalis actio dicitur, ut uisio, auditio, ambulatio, uolatio. Demq; intellectus operatio, similiter & uolũtatis, actio dicitur, ut cognitio mẽtis, & libera uolũtatis motio. Sed hæc omnia triplicis uitæ opera, uegetatio, sensatio, & animi motio, in Christo cõperiuntur, ut euangelica lectio apertissimè declarat. Est igitur in ipso uerè humana actio, cõsequens humanã naturã & uoluntatẽ. Adiungit & aliã actionis significantiã, qua dicitur prima in uobis cõstituta intelligentia, id est, ipsa rerũ intellectarũ notio, in animo nostro efformata atq; cõcepta. Et ea simplex est, & sine habitudine, id est cõnexione aut ratione ad aliud: quoniã ex alio minimè dependet, aut ad alterũ colligantiã conspirationẽq; habet: sed ab ipsa mẽte in penetralibus animi effigiatur, nullo uocis aut scripturæ usui officioq; alligata, neq; alterius earũ compositionẽ requirens. Siquidẽ perfecta est mentis notio, neq; uoce neq; scripto explicata. Prolatio uerò, & sermonis explicatio, cõposita dicitur: quia non solũ habet (ut perfecta sit) uocis elocutionẽ, quam ingerat auribus, sed & intelligẽtiq; notionis q; annexionẽ, quàm animo loquentis latitantẽ depromit, & in audientis mentẽ transfundit. Alioqui uocem quidẽ auribus hauriet audiens, quid nã uerò ea designetur, prorsus ignorabit. Necessaria siquidẽ est cum uoce, notionis ipsius connexio, ut paretur animo intelligentia. Demum actio dicitur interdũ illud opus quod perficitur & cõpletur. Et illa est multifida & multiplex. Quædã enim est, ubi illud quod perficitur & absoluitur, est ipsius animę solũ: ut intellectio, aut uoluntatis intima operatio. Quędã est animæ utentis adminiculo corporis, ut uisio, auditio, progressio, quæ ab anima fiunt, organi corporei officio. Quædam etiam est actio: ubi id quod peragitur & exercetur est corporis intellectualiter animati: ut latentis intelligentiæ per sermonẽ explicatio & expressio. Siquidem id solũ conuenit corpori animato anima intectuali & rationali, cum rationis expertia huiusmodi elocutione uacent. Demũ quædam cõperitur huiusce generis actio, quę est idipsum quod actione absoluitur & consumatur: ut domus diceretur hoc pacto ædificatoris actio, quia est illud quod ædificatione expletur. Siquidẽ mens ipsa ante omnia in animo constituit, & apud se considerat quid nam sit agendũ, deinde per corpus, illud accõmodat ad opus: quare agendi principatus & præcipua causa animæ est adscribenda, cum utatur corpore tanquã instrumẽto, ad id exercendũ quod instituit. Secundo uerò loco corpus agere dicitur, ut organũ quod mouetur ab anima & ducitur, quare sup principalem habet & secundariã agendi rationem. Et quemadmodum alia est natura corporis, & alia animæ, quamuis eundẽ totum hominẽ constituant: ita alia est natura & specie actio corporis, & alia animæ, quamuis utriq; alteri sit adiumẽto ad agendum, per se quidem insufficiens, & alterius indigens auxilio. Porrò, quemadmodum architectus primùm animo secum figurat domum, & in singulas digerit partes, quo quęq; loco cõstituenda sit, apud se reputans atq; efformans: deinde eius præcepto manu operarij accingũt se operi, moliuntur ædificium, fundamenta locant, parietes extruunt, & tectum superimponũt: est q; architectus ipse, præcipuus artifex: reliqui uerò ut eius organum, exequentes artis opus: ita sanè anima rationalis, quicquid corpore administrandum est, figurat primum, & in suis effigiat penetralibus: deinde tactu admononeq; manuum ad opificium, continentiaq; & comprehensione materiali, circundationeq; sensibili, idipsum corpus & instrumentum animæ explet, quod prius anima extense & immaterialiter in se figurauit. Proinde rectè dicit hoc loco Damascenus: Quod autem à corpore perficitur, tactus est continentia, & facti uelut circundatio: animæ uerò, ueluti facti formatio & figuratio. Vnde in homine anima rationalis efficiendi primatum, primariamq; agendi authoritatem obtinet, mouetq; corpus ut suum organum, cuius usu & ministerio suas exercet functiones. Siquidem in omni efficientium genere, instrumentum inferiorem habet agendi rationem, quàm id cuius est instrumentum. Haud aliter in Christo diuinitas præcipuum efficiens, humanitate eius & coniuncto organo unitoq; utebatur ad diuinas actiones perficiendas: neque solum corporis, sed & animæ officio miracula operabatur. Siquidem sanaturus leprosum (ut octauo capite Mathæus scribit) extendit manum suam, dixitq; illi: Volo, mundare. atque continuo sanatus est languidus. Vbi repentina leprosi curatio, diuinitatis est unum opus, per animæ actionem, utpote uoluntatis operationem, & corporis itidem usum, scilicet locutionem, & manus extensionem, demonstratum atque expletum. Cæterum præcipuam huius capitis propositionem quam hic intendit astruere, utpote duas in Christo esse actiones, diuinam & humanam, permultis rationibus deinde munit, primùm quidem assertoris, & deinde ducentibus ad incommodum. Prima ratio. Sicut in Christo duas fatemur naturas, unitas adinuicem sine confusione, atque ab inuicem differentes: ita & duas fateri debemus uoluntates & geminas actiones illis respondentes, coniunctas quidem in eodem, salua tamen semper earum differentia. Secunda. Sicut humana natura à uerbo assumpta non est transmutata à suæ naturæ conditione. ita uoluntas humana & actio diuinitati cõiunctę, nõ deseruerunt naturalem suam conditionem, neq; prætergressæ sunt metas suę naturę, cum fuerit unus & idem Christus Dominus noster, diuina diuinè uolens & agens, ac humana humanè. Tertia. Quorum natura diuersa, horum & diuersa actio, ut in præcedenti cap. latius dictum est: in quo positæ rationes ad probandum duas in Christo esse uoluntates, huc consimiliter repetuntur ad ostendendum propositum. Atqui duæ in Christo sunt naturæ, ut superiora probauerũt.

eiusdem fuisse cum patre substantiæ, scilicet diuinę: quandoquidem deitatis gloriam suo fulgore declararunt, usqueadeo ut ex operum contemplatione induxerit Iudæos Christus ad credendum se uerum esse Deum. Si mihi (inquit) non creditis, operibus credite. Opera quæ ego facio ipsa testimonium perhibent de me. At uerò miracula sunt actiones diuinæ, omnem quippe creatam uirtutem superexcedunt: igitur post incarnationem Christus eiusdem adhuc fuit actionis cum patre, non minus quàm ante. Quòd si quis cauillandi cupidus dicat, deitatis & humanitatis Christi eandem esse actionem, & unam omnino, eo ipso refellendus est, quòd tunc huiusmodi actio composita esset ex diuina & humana actione, neque simpliciter una illarum, nec altera, sed permixta ex utraque: quare illa actio erit alia ab actione patris, aut etiam pater compositæ fuerit actionis. Vnde tandem consequens erit, non solum Christum, sed & patrem ipsum compositæ esse naturæ: hæc autem omnia absurda sunt, & à uero longè abhorrentia, ut superius ostensum est. Rursum si quis insurgat, cum actione personam induci debere: quare si in Christo duas ponimus actiones, diuinam & humanam, & duas itidem in eo personas poni debere: quod prius dictis obuiat. Tunc sanè cum actione induceretur persona, quando numerum actionum sequeretur multiplicatio personarum, & quot essent in aliquo actiones, totidem in eodem essent personæ: ut si una actio, una persona: si duæ actiones, duæ itidem personæ. Id autem falsissimum est: nam in unoquoque homine duæ sunt actiones, una animæ, & altera corporis: & tamen unica hypostasis. & in Christo duæ sunt actiones, diuina & humana, nihilominus una est persona. Quòd si quis pertinacius contendat, cum actione personam induci, ergo (inquit autor) è diuerso etiam cum persona inducitur actio, ut ad numerum personarum multiplicetur actiones: quemadmodum ex eo quòd cum natura inducitur actio, consequens est conuerso ordine & cum actione naturam introduci. Atqui in summa trinitate tres sunt hypostases: erunt igitur in eadem & tres diuersæ actiones, ut cuique personarum sua respondeat actio. Itaque alia erit actio patris, alia filij, alia spiritus sancti. At quorum actiones sunt differentes, eorũ & naturæ inter se differunt: trium igitur diuinarum hypostaseon erunt tres diuersæ naturæ, quo nihil absurdius. Aut siquis dicat contrario modo, in diuinitate unam esse actionem, & cum actione personam induci: igitur in diuinitate unica erit persona & hypostasis: quod non minus à uero abhorret. Secundo: si cum actione persona inducitur qui putant neque unam neque duas in Christo ponendas esse actiones, neque unam eius personam, neque duas esse statuendas, confiteri deberent. Id autem falsum est, præsertim quantum ad priorem particulam: quoniam catholici & rectè de fide orthodoxa sentientes, non putant unam in Christo constituendam esse actionem, sed duas: & tamen unicam in eodem astruendã esse personam, religiosè fatentur. Qui uerò duas in Christo ponendas esse actiones negaret, aut qui nec unam, nec duas, in eodẽ confitendas esse actiones arbitraretur, longè à ueritatis aberraret calle. Nimirum igitur, si ad hanc suam positionem absurdum quicquam consequeretur. Enimuero ad rectè intelligendum quonam pacto in Christo unitas est personæ, & tamen duæ naturæ, & geminæ actiones, summopere annotanda est autoris manuductio deinde subiuncta de gladio igniro, qui unicus est & singularis; attamen in ipso duæ sunt naturæ omnino diuersæ, ignis & ferri, per naturales suas proprietates longè differentes, & tamen in eodem coniunctæ. & duæ itidem diuersæ ibi sunt actiones naturales, illis naturis respondentes, scilicet illuminatio & sectio, adinuicem ita coniunctæ, ut una sine alia fieri nequeat, nihilominus suam seruant naturalem distinctionem. Si qui uerò proteruius & peruicacius obniti uellent, unicam in Christo actionem esse contendentes, acerrimè sequentibus rationibus eos impetit, aggreditur & cõuincit Damascenus. Prima Si propter unicam Christi hypostasin unica in eo ponenda est actio: consimili ratione propter unicam eius personam una in eodem cõstituenda esset natura. Cum actione enim inducitur natura, & è contrario. At hoc falsum est, cum sæpius dictum sit, Christum unipersonalem & bisubstantialem esse. Igitur & illud falsum est, quod priore proponitur loco. Et reuera aut unica in Christo collocanda est actio, itidem & unica natura, aut duæ in eo astruendæ naturæ, similiter & duæ actiones. At primum non est quoquo pacto admittendum. Reliquum est igitur, secundum recipere. Secunda: Si unica in Christo dicitur esse actio, aut illa solum erit diuina, aut solum humana: aut neq; diuina, neq; humana. Si primum detur, ipse solum Deus erit, & nõ homo. Quî enim homo esse posset omni humana actione destitutus? Si attribuatur secundũ: Christus sõlum erit homo, & non Deus. Cui enim diuina non cõpetit actio, nequaquã Deus est. Si admittatur tertiũ: Christus neq; Deus erit, neq; homo, ut qui diuinæ actionis pariter & humanæ esset expers. Vnumquodq; aũt horum triũ prorsus falsum est, cum secundũ catholicã ueritatẽ & fidem, Christus, uerus sit Deus, & uerus homo. Tertia ratio: Si unica in Christo ponitur actio, aut ea creata erit, aut increata. Non enim poterit media actio aliqua inter istas cõfingi, quæ scilicet neq; creata sit, neq; increata: sicut neq; inter creatã naturã & increatã, media aliqua inuenitur natura. Si detur illa actio esse creata, illa solã in Christo demonstrabit naturã creatã: quare nõ erit in eo natura increata atq; diuina, aut illa actonis erit exors: quorũ utrũq; incõueniens. Si dicatur esse huiusmodi actio Christi increata: ergo solam ostendit in eo naturam increatam: quare locũ in eo non habebit natura creata atq; humana, aut illa propria uacabit actione: quod nimirum est absurdum. Oportet enim naturalia utpote naturales proprietates atque actiones, ipsis naturis commeare,

& apto

& apto nexu respondere. Sunt autem naturalia, alterna & commeantia naturis, quia naturarum consequuntur conditionem & denominationem. E' diuerso itidem & naturæ ipsarum actionum sortiuntur appellationem, & reciprocam ouncupationem. Siquidem si natura est diuina & increata, actio quoque eius & diuina fuerit, & iocreata. Et contrà, si actio diuina: & natura à qua proficiscitur, diuina. Sic si actio humana est, & natura: & si natura humana, & actio quoque eius erit humana. Et ut paucis agamus, qualis natura, talis & actio, & è diuerso. Neque dixerit quispiam, naturam comperiri sine actione illi propria: nam ea defectuosa foret & imperfecta, cum omnis natura ad actionem ut suam perfectionem ordinetur. Impossibile est autem defectuosam inuenire naturam, cui scilicet desit quicquam ad suam integritatem complementum q requisitum: quandoquidem illa derogaret perfectioni summi opificis, & aliquam in eo argueret aut imbecillitatem, aut maliuolentiam. Si enim uoluit & non potuit illi naturæ mancæ integram adijcere perfectionem citra deficientiam, inualidus fuit & impotens. Si uerò potuit quidem, sed noluit hunc naturæ defectum tollere, & completam illam efficere: non uidetur à maliuolentia alienus, quæ summæ bonitati derogat. Quòd si potuit quidem, & uoluit, sed per obliuionem aut negligentiam, ignorantiamue prætermisit, tunc impingitur ipsi rerum omnium authori atque inuritur nota negligentiæ, incuriæ & imperitiq in suo opere: quod summæ ipsius sapientiæ omnino repugnat. Verũ cum Dei perfecta sint opera, ut dicit scriptura, omnibus indubitatum esse debet, nullam à Deo deficientem in necessarijs naturam produci posse. Esset aũt natura deficiens & manca, si propriam non haberet designatam actionem. Nempe eo ipso quod quippiam actionem exercet suq naturæ consentaneam, cognoscimus in illo naturam integram esse & saluam, nõ uiciatam, nec labefactam. Cum uerò naturalem huiusmodi functionem peragere amplius non ualet, id nobis argumento est, naturam à suo statu demutatam prolapsam q esse. Cui quidem authoris dicto, astipulatur & Aristoteles in Meteoris sentẽtia: Quęcũq (inquit) suum proprium opus efficere possunt, uerè sunt. ut uerus est oculus, qui uidere potest: & uera serra, quæ secat. At oculus qui uidere nequit, non uerè est oculus, sed homonymè, ut oculus mortuus. Et lignea serra quæ secare non ualet, non uerè est serra, sed imago serræ, & serra æquiuocè. Quarta ratio. Si una duntaxat esset Christi actio, ut dicerent aduersarij, illa esset diuinorum operum pariter & humanorum effectiua. At nihil secundum naturam contrariorum effectuum est per se productiuum, modò ea in quæ fit actio, eodem modo sese habeant, & disposita sint. Quòd enim nix natura frigefaciens, contrectantis se manum calefaciat: id accidentariò euenit, & per antiperistasin contrariorum q circumstantiam. Quidd sol itidem niuem & ceram soluat in liquorem, & lutum induret, propter subiectorum & eorum quæ patiuntur diuersam dispositionem contingit. Non potest igitur Christus, una & eadem actione miracula & passiones, mortis q tolerationem perficere: siquidem ea inter se contraria sunt. Nempe miracula immensæ sunt potestatis & uirtutis: passiones uerò, mortalitatis & infirmitatis pro nobis susceptæ. Quinta ratio. Christus assumens naturam humanam, assumpsit omnia quæ sunt ipsius hominis essentialia & naturalia: quare & mentem humanam, animam q rationalem & intellectiuam. Propria autem intellectus operatio, est intellectio: sicut propria oculi actio ipsa est uisio. Igitur Christus ut homo intellectionem exercuit, & sine ulla quidem intermissione, ut qui in lege Domini meditabatur die ac nocte: quare ut homo actionem habuit, & quod amplius est, continuam. Sanè in nobis, intelligendi uirtus atque potentia, actionem suam longo tempore antecedit: adest enim illa à nostræ natiuitatis exordio: hæc uerò duntaxat, cum discretionem & plenum perfectum q rationis usum attigimus. Insuper & in nobis intellectio est interpolata, & quibusdã uicissitudinibus intercisa: nunc enim intelligimus, nunc uerò ab intellectione feriamur & quiescimus. In Christo oerò ab ipso sacratissimæ conceptionis articulo simul fuit uirtus intellectiua humana & eius actio, ut ne momento quidem potentia præcesserit actum. Neq interrupta fuit illa mentis Christi operatio, aut aliquibus interpolata alternationibus: sed iugis, continua, toto suæ uitæ decursu nulla actione corporis aut durissimæ mortis perpessione impedita: perinde atq oculus semper apertus, nullis q obuelatus palpebris, in clarissimum solem assiduè præsentem iugiter intentus. At uerò præter humanum intellectum pooendus etiam est in Christo intellectus diuinus, & intellectio itidem diuina, cõsequens naturam eius diuinã: quod ijsdem omnino rationibus promptum erit cuiuis ostendere, quibus duas in Christo ponendas esse uolũrates præcedeote cap. probatũ est. Sexta ratio: Beatus Ioannes Chrysostomus dicit eum nequaquã aberrare à ueritate, qui passionẽ Christi, actionẽ esse posuerit. Passionẽ inquam, id est tolerationem mortis, & perpessionẽ iniuriarum, flagellorum, spinarum, & clauorum pro salute nostra. Quę sanè passio, optimo iure pro Chrysostomi sententia actio dicitur, quoniam eadem passio nos eruit à potestate tenebrarũ, recõciliauit patri, effecit filios adoptionis, hæredes regoi, traduxit q in cœlestem patriam. Quis autem negauerit hæc, redemptionem inquam humani generis, saluationẽ eius & liberationẽ à morte, actiones mirificas esse, & efficaces? Atqui passio illa & mortis toleratio humanitatis est: nõ est enim diuinitas passioni subiecta: Christo igitur secundum quod homo, ascribenda est actio humana. Septima: Actio naturalis diffinitur esse alicuius naturę substantialis motio. Neq deprehendi potest in tota rerum uniuersitate natura, nullam habens propriam motionem, agendi q efficaciam: aut aliqua actio, quæ non sit naturalis uir-

tutis

tatis mario. Igitur humana in Christo natura, & propria eius uirtus suam habuit propriam actionem, sicut & in cæteris hominibus habere conspicitur: quare Christus ut homo, peculiarē habuit actionem. Certē Deus ipse efficacissimus & absolutissimus est actus, semper agens, & omnis actionis fons primarius atque exuberantissimus: qui omni naturæ à se conditæ impressit immensæ suæ uirtutis actiuæ uestigia, communicauitq; cuique pro modo suæ conditionis agendi uim, quo omnia declararent se ab ipso supremo actu duxisse originem, illiq; in actione utcunq; assimilarentur. Hinc perfectiora entia, eiq; propinquiora, maiorem sortita sunt agendi efficaciam, ut spiritualia & immaterialia, quæ proinde continuam habent ac perpetem sine intercisione operationem, sine reluctamine, contrarietate, aut difficultate. Inferiora uerò & à primo uigoris immensi principio distantiora, minorem habent agendi uim & languidioremi quemadmodum corporalia & naturalia entia, non perpetuam, sed frequenti quiete interceptam habentia actionem, & in sua actione contrariorum pugnantiam, obluctamenq; simul & difficultatem. Si itaque naturam quis dederit immotricem atque inefficacem, illa carebit uestigio uirtutis actiuæ, neque se prodet ab illo summo actu, agendiq; uigore emanasse: quod non minus est incommodum, quàm à summè bono authore quicquam effluxisse non bonum. Ad hæc, illa natura torpida esset ociosa & defectuosa, actione sollicer destituta: quod in uniuerso locum non habet. Octaua ratio. Nunquam admittendum est, unam esse operationem Dei & creaturæ sicut neque unam esse utriusque naturam. Non minus enim naturales actiones, quàm naturæ ipsæ inuicem distant & dissentiunt. Itaque suscitatio Lazari à diuinitate Christi facta, nequaquā humana est actio: & lachrymatio Christi in illa suscitatione, quæ humana est operatio, nequaquam diuina censeri debet. At uero quoniam hæ duæ naturæ in una conueniunt hypostasi (unus enim & idem est Christus, suscitans Lazarum & lachrymans) utraque operatio communiter utriusque est naturæ, unius quidem propriæ, & tanquam effectricis illius: alterius autem per communicationem & cooperationem. ut suscitatio ipsius est diuinitatis, ad eam tamen cooperata est humanitas: & lachrymatio, humanitatis est, concurrit tamen ad ipsam per cooperationem diuinitas. Nulli quippe dubium est, quod ex anima rationali hominis enascatur uita utriusque partis substantialis: quæ quidem animæ propria est & naturalis, corpori autē propter unionē ad animā cōmunicata, & in ipsum ab anima transfusa. Ex corpore uerò hominis procedunt naturæ humanę imperfecta, utriq; itidē communia, passibilitas, affectiones, dissolutio, & cætera id genus. Insuper agit anima suas actiones peculiares, non tamen sine corporis adminiculo: & corpus suas absoluit operationes, ipsius animæ adiutorio. Demùm anima cōmunicat corpori suas perfectiones, uitam, motum, sensum: non tamen à corpore uicissim suscipit illius imperfectiones, incisionem, defluxum partium, substantiæ suæ interitum. Eodem planè modo à diuinitate procedit gloria, utriq; in Christo naturę communis: diuinitati quidem naturalis, humanitati autem communicata. Ab humanitate uerò Christi procedunt nostræ naturæ infirma, utriqne itidem communia: diuinitati quidem, non per illorum passionem, sed cooperationem. Non enim patiebatur diuinitas in Christo infirmitates nostras, sed simul illas cum humanitate in natura humana operabatur. Et sanè quæcunque ardua & sublimia hic disseruntur de diuinæ naturæ & humanæ actionibus, quo'nam pacto simul erant coniunctę per manuductionem actionum corporis & animæ rationalis, aptè intelligi possunt, animam diuinitati, corpus autem humanitati adaptando. Porrò dicitur in litera uerbum diuinum operatū esse quęcunq; sunt præcipua & regia, id est quæcunq; sunt augusta, potestatemq; & authoritatem diuinam præ se ferentia opera: ut est sanatio languidorum solo uerbi imperio, & alia quæ regio more imperatuam ostendunt uirtutē. Erat enim docēs (inquit euangelista) ut potestatē habēs, & nō ut eorū scribæ & pharisęi. In potestate quoq; imperauit spiritus immundis, & exierunt ab obsessis. Vēris & mari imperauit, & obedierūt ei: unde in admirationē ducti sunt uniuersi. Corpus uerò Domini nostri, humanaq; eius natura (quę nomine corporis hic intelligitur) nō à seipsa, seclusaq; diuinitatis operatione, aut naturalib. afficiebatur passionibus, cōmiseratione, tristitia, pauore: tędio, aut recusabat subire tristitia, ut bibere calicē passionis, mortēq; gustare: aut passa est ea quæ forinsecus ei sunt illata, ut flagella, spinas, crucē, à se ipsa. Sed in omnib. his humanę naturæ operibus cōcutrit & diuinitas, uolens humanā naturā hisce passionibus affici, recusare tristia, mortēq; subire. Quæcunq; igitur humana in Christo natura peregit, cū diuinę naturę cōmunicatione absoluta sunt: quia uolendo humanā naturā agere propria, simul cū illa in talū actione cōmunicauit. Quēadmodū enim super naturā & eius metas, de uirgine natus est, & substāntialiter quidē, nā uerā ab ea substantiā humanā suscepit: itaquę hominū sunt opera, interdū super hominē perfecit, & supra humanę naturæ sortē: ut ambulationē, quę hominis est operatio, super aquas fluidas & liquidas, quod supra hominē est. Nonnunquā uerò quę hominū sunt, secundū hominē operatus est, quo naturę humanę ueritas ex suis innotesceret actionib. ut ambulationē super terrā: quēadmodū cōōncta diuinitas innotuit ex humanis actionib. supra hominē factis, ut ambulatione super aquas. Cęterum nō arbitrandū est, Dominū nostrū, cum pedibus aquas calcauit, sine pondere terrestri tū corpus habuisse: quemadmodū Theodorus impius scriptum reliquit, corporale pondus nō habuisse Dominū secundū carnē, sed absq; pondere super mare ambulasse. At contrarium illius fides catholica prædicat. Nam beatissimus pater Dionysius

nyſius dicit, quòd non infuſis pedibus corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulauit ſuper undã. Nempe in epiſtola ad Gaium (quę ordine quarta ponitur) ait: Itaq; à tanta magnitudinis celſitudine Ieſus ad noſtra etiam ueraciter infirma deſcendens, ultra humanum modum ſubſtantiam noſtræ carnis accepit, ac ſupra hominem quę ſunt hominis geſſit. Cuius rei euidens indicium eſt uirgo excellentis miraculi nouitate cõcipiens, & aqua inſtabilis ac fluida, materialium terrenorũq; pedũ ſuſtinens pondus, nec cedens, ſed ſupermundana admirandaq; potentia conſtans, ad materiæ ſolidioris imaginẽ. Idem quoq; parte prima 2. cap. de Diuinis nominibus inquit. Ignoramus tamen quomodo ex uirgineis ſanguinibus altero quam naturali iurè formatus eſt: quoúe pacto ficcis pedibus corporale pondus habentibus materiæq; grauitatem, liquidã perambulauit inſtabilemq; ſubſtantiam. Et ſacratiſſimus Hieronymus. Qui putant Domini corpus ideo non eſſe uerum, quia ſuper molles aquas quaſi molle & aereum inceſſerit, reſpondeant quomodo ambulauerit Petrus, quem utiq; uerum hominem nõ negabunt. Et planè ſi credimus ferrum, quod ſecuri exciderat, precibus Heliſæi prophetæ nataſſe ſuper aquas, ſeruata grauitate ferrea: & eo pacto reſtituturum ei cui elapſum fuerat, ut quarti Regum ſexto capite ſcribitur, quid non credemus, filium Dei ſeruata grauitate corporea ſuper aquas ambulaſſe? Reprehenſi quidem ſunt à Domino diſcipuli de imbecillitate fidei, cum uidentes Dominũ ſuper aquas ferentem uestigia, putabant phantaſma eſſe, & modicę fidei uocati ſunt, & quare dubitarent interrogant. Nos autem hæc omnia facta legentes, in parem adhuc incidemus errorem, & confingemus in eo corpus fuiſſe aereum, ſublata naturali grauitate? Quod qui ponunt, uidentur idipſum excogitaſſe ad extenuandum id ſignum & diuinum opus: ne cui uideatur mirum, ipſum ſuper aquas inceſſiſſe, cum corpus eius tunc grauitatis fuerit expers: ſicut nec nouum eſt, aut naturæ inſolitũ, quod aer ſuper aquas ſuſpenſus agitetur, & huc illucq; feratur. Neq; aquæ illę in ſoliditatem terrenam commutatę ſunt, aut denſitatem terreſtrem contraxerunt: quoniam ambulatio ſuper aquam ſic affectã, tanquã glacie conſtrictã aut cõgelatã, non fuiſſet ſupra naturæ ordinem, ut neq; progreſſio ſuper terrã facta. Et ergo illud cõmentum de ſoliditate terrena aquę, adinuentũ putari deberet etiam ad negandũ miraculum, & imminuendã diuinæ uirtutis operationem. Sed ſeruata ſuæ naturę inſtabilitate, fluore & liquiditate Dominũ cœli terræq; potentẽ non cedentes aquæ ſuſtinuerunt: ſicut & rubri maris & Iordanis aquę non ſunt à ſuæ naturæ proprietate demutatæ, cum populo Iſraelitico tranſitum præſtiterunt, quandoquidẽ poſtea ad ſolitum reuerſæ ſunt curſum. Neq; Iordanis etiã unda alias induit qualitates, cum prophetis Heliæ & Heliſæo ad tactum pallij Heliæ uiam patefecerunt, quàm antè habuerit: quoniã facto illorum tranſitu conſueto curſu per ſuũ ferebatur alueũ. Enimuerò propter huiuſmodi alternationem & mutuã cooperationẽ, qua utraq; in Chriſto natura operabatur ſibi propria cum alterius cõmunicatione, ipſe Chriſtus (ut ait litera) non humanitus faciebat humana, id eſt ſecundum ſolam naturam humanã, & more aliorum hominum: nam & illa coefficiebat diuinitas, uiuificas & nobis ſalutares reddens paſſiones, quas corpus eius ſanctum tolerabat. Neq; itidem Chriſtus diuina operatus eſt ſigna deitus, & per ſolam naturã diuinam, ut pater aut ſpiritus ſanctus. Cooperabatur enim illi & natura humana, ut diuinitatis organum & inſtrumentum. Quòd ſi dicat aduerſarius unam actionem in Chriſto poni, non quidem ad ſuſtollendam actionem eius humanam, ſed quia humana actio in eo (ut denoterur diſtingui per ipſam uocis & nominis diuerſitatem, à diuina actione) dicitur paſſio: quare una ſola in Chriſto eſt actio, ſcilicet diuina, quæ nomen actionis retineat & ſeruet. Reſpondet author, non eſſe id admittendum, quòd humana in Chriſto operatio nominetur paſſio, propter diſtinctionẽ à diuina actione. Nam nullius rei natura cognoſci debet ac diffiniri ex collatione & comparatione eius ad alterum, à quo ex oppoſito diſtinguatur, & ſecundum diſtinctionẽ ex contrario differre dinoſcatur, ut ſcilicet oppoſita ei ad alterius denominationẽ detur nuncupatio. Nam hoc pacto ſicut ex comparatione ad primum diffiniretur ſecundum, ita è diuerſo ex comparatione ad ſecundũ dinoſceretur primũ: & ſic quædam eſſet cauſarum reciproca alternatio & circulatio, quam prohibent rectę diſciplinę. Inſuper ſi hac ratione cognoſcendi creaturæ ſecundum diſtinctionem & denominationem ex oppoſito, ponantur à natura diuina differre, & hæc bona ſit, conſequens eſt creaturas omnes malas eſſe, & naturã humanã malam. Siquidẽ bono, oppoſitũ malũ. Quo modo igitur uerũ erit, quod Geneſeos primo dicitur: Vidit Deus cũcta quæ fecerat, & erant ualde bona? Simili quoq; ratione ut claritas lunæ dinoſcatur eſſe alia diuerſaq; à claritate ſolis, & claritas ſolis ſit lux, oporteret lunæ claritatem eſſe & denominari tenebras, cum luci ſint oppoſitæ tenebræ: & hoc pacto multa colligi poſſent abſurda, ex conſimili lege ratiocinãdi, quæ protinus ridicula & inepta ſe produnt. Quomodo autem humanam motionẽ ſancti patres multifariam explicauerunt, de inceps differit auctior, ſeptem illius nuncupationes, & cuiuſq; illarum rationem ſuo ordine digerens. Siquidem ipſam motionem humanam primo uocauerunt antiqui uirtutem, quòd conſitibilis ſit & indemutabilis omnino ab humana ſubſtantia, ſicut uirtus à natura quam cõſequitur. Secundò, eam dixerunt actionem, quòd ſignet, declaretq; naturam à qua proficiſcitur, & in omnibus eiuſdem ſpeciei individuis indifferentiam demonſtret. Tertiò, differentiam, quòd definiat determinetq; conditionem, metam & limites ſuæ naturæ, inducatq; diſcrimen ipſius agentis ab alio quouis alterius ſpeciei. Quartò, antiqui humanam operationem uocauerunt motionem,

nem, quòd illabefactam suæ naturæ uirtutem ostendat. Cuiusq; nanq; rei motio naturam eius integram indemutatamq; monstrat. Quintò, eam uocarunt proprietatem, quòd humanę speciei propria sit & peculiaris, ab alijs eam dirimens, diuersamq; constituens. Sextò, eandem dixerunt qualitatem, quòd species sit & forma accidentaria hominis, eum qualitate affectum reddens. Septimò, autores humanam actionem appellarunt passionem: non quidem ob eam, quam modo reiecti & improbati confinxerunt, rationem, scilicet propter distinctionem ex oppositio ad diuinam actionem: nam confutata est, & futilis ostensa, illa ratio: sed quia omnis actio & motio humana mouetur ab actione & uirtute diuina. Siquidem posteriora mouentia sine primo nullam habent mouendi uim: Deus autem primaria uirtus mouens. creata uerò omnia posteriora sunt & inferiora mouentia: quocirca non solum hominis, sed & cuiusuis rei creatæ actio à diuina actione potestateq; mouetur, & illa adiutrice absoluitur. Et quoniam antiqui patres rectè de mysterio dispensationis susceptæ carnis sentientes, dixerunt in Christo nunc diuersam esse actionem, nunc duplicem, nunc aliam & aliam, hæ uocũ adiectiones, additionesq; horum nominum, diuersa, duplex, alia & alia, factæ ad id nomen actiones duas in Christo actiones designant. Nam per huiusmodi accessiones nominum, & præpositiones, numerus quidam ostenditur: quemadmodum per hæc nomina, diuinum & humanum, duarum in Christo subsistentium naturarum numerus declaratur. Cum itaque diuersa in Christo dicitur actio, siue alia & alia, denotatur humana actio differens esse ab eius diuina actione. Atqui differentia rerum existentium est differentia: quæ enim non sunt, nullo pacto differre dicuntur. Est igitur in Christo diuina actio: & est etiam humana actio in eodem, discrepans à diuina, quod est propositum in hoc capite præsertim intentum, scilicet quòd in Christo geminæ sunt actiones, duabus naturis respondentes.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ, ΕΙ ΔΥΟ φύσεων καὶ ἐνεργειῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀνάγκη ἐπὶ χριστοῦ τρεῖς φύσεις, καὶ τοσαύτας λέγειν τὰς ἐνεργείας.

§ γ.

Ὁ μὲν καθ' ἕκαστε ἄνθρωπος, ἐκ δύο συγκάμματος φύσεων, ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ταύτας ἀμετακλήτους ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο φύσεις ἀκόντως λεχθήσεται. σώζεται γὰρ ἑκατέρων καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, τῶν φυσικῶν ἰδιότητα. ὅτι γὰρ τὸ σῶμα ἀθάνατον, ἀλλὰ φθαρτόν· ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ θνητὴ, ἀλλὰ ἀθάνατος· ὅτι τὸ σῶμα ὁρατόν, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατή. ἀλλ' ἡ μὲν λογικὴ καὶ νοερὰ καὶ ἀσώματος. τὸ δὲ παχύ τε καὶ ὁρατὸν καὶ ἄλογον. τὸ μὲν δὴ φύσεως τὰ κατ' οὐσίαν ἀντιδιαιρήσεται. τὸ μὲν ἄρα οὐσίας ψυχή τε καὶ σῶμα. καὶ πάλιν· εἰ ζῷον λογικὸν θνητὸν ὁ ἄνθρωπος, πᾶς δὲ ὅρος ἐξ οὐσιωμένων φύσεων ὁρίζεται πάντως, τὸ τοιοῦτον δὲ ἡ τοῦ ἐξ φύσεως λόγος τὸ λογικὸν τῷ θνητῷ. ἐκ ἄρα μιᾶς φύσεως ἂν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν τοῦ οἰκείου ὁρισμοῦ λεγόμενος. εἰ δὴ λέγεται τὸ ποτὲ μιᾶς φύσεως, ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸ δ' ἐστὶ τὸ ἐξ φύσεως παραλαμβάνεσθαι ὄνομα, λεγόντων ἡμῶν ὅτι ὁ σμικρὸς ἄνθρωπος ἀνθρώπου κατά τινα φύσεως σμικρότητα, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ σύστασιν ἔχοντος πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐκ ψυχῆς

AD EOS QVI DICVNT, SI DVArum naturarum & actionum est homo, necesse est in Christo tres naturas, & totidem actiones astruere.

Cap. XVI.

VNusquisque sanè homo ex duabus componitur naturis, anima & corpore: & has intransmutabiliter in seipso continens, duas habere naturas rationabiliter dicetur: saluat enim utriusque etiam post unionem, naturalem proprietatem. Nam neque corpus immortale, sed corruptibile: neque anima mortalis, sed immortalis: neque corpus inuisibile, neque anima corporalibus oculis conspicua, sed rationalis, & intellectiua, & incorporea. illud uerò crassum, & uisibile, & irrationale. Non unius autem naturæ, ea quæ secundum substantiam ex opposito diuiduntur: non unius ergo substantiæ anima, & corpus. Et rursus, si animal rationale mortale, homo, & omnis definitio, subiectarum naturarum est indicatiua, & non sit idem secundum naturæ rationem, rationale mortali, non fuerit profectò unius naturæ homo, secundum propriæ definitionis regulam. Si uerò dicatur aliquando unius naturæ homo, pro specie sumitur naturæ nomen. Cum dicere soleamus, quòd non differt homo ab homine secundum aliquam naturæ differentiam, sed eandẽ substantiam habẽt omnes homines

συμπεριλαμβάνει καὶ σώματος, καὶ δύο ἐκάστου φύσεις συλλογίζεται, ὑφ' ἓν πάντως ὁρισμὸν αὐάγοντας. καὶ ὁ θεολογικὸς οὗτος, ὁπόταν καὶ πάντων τῶν ἁπλῶν ὡς γνωστῶν, μίαν φύσιν ἁγίου Πνεύματος ἐφόσον ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ βλασφημούντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λόγῳ ἐστὶ λέγων· ὅτι ἄνωθεν ἀπίστως ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἄλλο μέν ἐστι τῶν γινομένων φύσιν· ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἐξεστι πάλιν συνιδεῖν. πᾶν γάρ, ὃ καινῶς καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖται, ὃ μὲν πλέον, μηδὲ ἐλαττόμενον ὑπάρχον, οὐσία ἀνομάζεται. ἐπὰν οὖν πᾶς ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστὶ καὶ σωματικῆς ἰδιότητος καὶ σώματος, καὶ ἔστιν μία φύσις τῶν ἀνθρώπων λέγεται. ὥστε ἐστὶν ἡ ὑποστάσεως ἰδιότης λέγειν δυνάμενα μίαν φύσιν. αἱ τε γὰρ φύσεις σώζεσι καὶ μετὰ τῆς ἑνώσεως ἐπάσεις τῆς φυσικῆς ἰδιότητας, καὶ ἑκάτερον χρεῶν ἐπίσημον ὑπάρχειν. ὁ δὲ ἐγκόπτων ἄλλος χρίσεως, ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, θεός τε καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. καὶ πάλιν· ὁ τοῦ πατρὸς υἱὸς τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐστί, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐστί. τὸ μὲν κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐστί, τῶν δὲ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀπηλλαξίαν ἐνδείκνυσι· τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος ἐστί, αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτοῦ ἀνομαίνει. εἰς αὐτὴν ἔξιν αὐτὰ πάντα ἄγων. ἃ γὰρ τὸ ἐστὶν εἰς τῆς τοῦ ἱστορεῖ μεταποιεῖσθαι οὐσίαν, ἃ δὲ ἱστόρων ἱστόρων γίνεσθαι, καὶ ἀμφότερα βαπτίζονται, ἃ ὧδε τοῦ ἰδίου ὄρων μένοντα, δύο φύσεις ἴσονται. ὁ γὰρ τῶν κατ' οὐσίας λόγων τὸ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ. ἐκ ἀνάγκης οὖν ὧδε τοῦ ἀνθρώπου μίαν φύσιν λέγοντας ὁ ὅλος τὸ ταὐτὸ τῆς οὐσιώδους πιστότητος ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἀλλὰ ὅλος τὸ ἀπηλλαγμένον τῶν ἐπὶ τὸ ὅλον ἀναγομένων ἀτόμων, μίαν καὶ ὧδε χριστῷ φύσιν λέγῃ, ἔνθα εἶδος πολιτικῆς πολλῶν ἐνοτάσεων, ἐπίσημον. ἐπὶ δὲ πᾶσι σωθήσεται ἐκ τῶν πρώτων σωτηρίων σωτηθῆναι λέγεται. ὁ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος σωτηθῆναι, ἀλλ' ἐκ πλίνθου καὶ ξύλων. ἐπὶ ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγῃ ἐκ πάντα τὰ λάχιστα συγκεῖσθαι φύσεων, ἐκ τε τῶν τεσσάρων στοιχείων καὶ ψυχῆς. οὕτω καὶ ὧδε τοῦ ἐνὸς τῶν μερῶν σκοπούμεν.

ex anima & corpore cõpoſiti, & duabus quiſq; naturis perfecti, ſub una omnes ratione cõtinentur Et nõ id quidẽ præter rationẽ, cum & omniũ creaturarum ut generabiliũ unã naturã ſacer Athanaſius dicat, in ſermone aduerſus blaſphemantes ſpiritũ ſanctũ: ſic inquiens: Quoniã aũt ſupra creaturã eſt ſpiritus ſanctus, & aliud præter generabiliũ naturã: propriũ enim diuinitatis eſt, ea quæ retro, futuraq; ſunt, conſcire. Enimuero omne quod cõmuniter & in multis conſpicitur, nõ in alio quidẽ plus, in alio uerò minus exiſtens, ſubſtantia naturaq; nominatur. Quia igitur omnis homo ex anima & corpore coalitus eſt, ſecundũ hoc ipſũ una dicitur hominũ natura. In hypoſtaſi autem Chriſti haudquaquã dicere ualemus unã naturã. Nã naturę ſaluãt etiã poſt unionẽ unaquęq; naturalẽ proprietatẽ, & ſpeciẽ Chriſtorũ inuenire nõ poſſumus. Nõ enim factus eſt alius Chriſtus ex diuinitate & humanitate, idẽ Deus & homo. Et rurſus: Nõ eſt idẽ, ſecundũ ſpeciẽ hominis unũ eſſe, & ſecũdũ ſubſtantiã animę & corporis, unũ eſſe. Nã ſecundum ſpeciẽ hominis unum eſſe, hoc in omnibus hominibus incommutabilitatem demonſtrat. Secundũ uerò ſubſtantiam animæ & corporis unum eſſe, hoc eſſe iſtorum lædit, ad inexiſtentiam omnimodam iſta adducens. Nam aut unum in alterius tranſmutabitur ſubſtantiam, aut ex ipſis, alterius naturę aliud generabitur, & ambo mutabuntur: aut erunt in propriis manentia terminis: & ſic duæ naturæ erunt, & non unum ſecundũ ſubſtantiam: non enim idem ſecundum ſubſtantię rationem, corpus incorporeo. Non neceſſe eſt igitur eos qui dicunt unam in homine naturam, non ꝓpter identitatem ſubſtãtialis qualitatis animę et corporis, ſed propter ineõmutabilitatẽ indiuiduorũ ſub una ſpecie reductorũ unã & in Chriſto naturã dicere, ubi nõ eſt ſpeciẽ multarũ cõtentiuã hypoſtaſeon cõperire. Ad hęc aũt: Omnis cõpoſitio ex cõtinuò cõpoſitis coaleſcere dicitur (non enim dicere ſolemus, domum ex terra & aqua compoſitã eſſe, ſed ex laterib. & lignis) quia neceſſe eſſet hominem dicere ex quinque ad minimum conflatũ, cõpoſitumq; eſſe naturis, ex quatuor elemẽtis, & anima. Sic & in Domino noſtro Ieſu Chriſto, non partes partium conſideramus, ſed

ἀλλὰ τὰ πρὸς ἡμᾶς συμπεφώνηκε διότι δύο τὰ ἐξ ὧν ἀνθρωπότης. ἔστι δὲ ἃ λύο φύσεις, τὸν ἄνθρωπον λέγοντες, ἴσως φύσεις ἀδιαίρετος λέγω καὶ ἀσυγχύτους θεότητα, καὶ ἡμᾶς ἐκ λύο φύσεων τὸν ἄνθρωπον λέγοντας ἐκ δύο τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖν φύσεων· ὁμοίως καὶ περὶ ἐνεργειῶν. καὶ ἀναλόγως δὲ ἀνάγκη τῇ φύσει, τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ὅτι δὲ λύο φύσεων ὁ ἄνθρωπος λέγεται τε, καὶ ἔστι, μάρτυς ὁ θεόλογος Γρηγόριος· φύσεις δὲ δύο λύο φάσκων, θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἰπὰ καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα. καὶ ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος δὲ λέγων, ποικίλη φησὶν ἡ δύναμις ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ δὲ μὲν ὁρατῆς, δὲ δὲ ἀοράτου φύσεως, διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις δι' ὕδατος καὶ πνεύματος.

sed è uicino composita, deitatem & humanitatem. Præterea si duarum naturarum hominem dicimus, & nos tres in Christo naturas dicere necesse est, & uos quoque ex duabus naturis hominem dicentes, ex tribus Christum dogmatizatis naturis. Similiter autem & de actionibus. Nam alternam & cū natura remeantem, actionem esse necesse est. Quòd autem homo duarum naturarum dicatur, & sit, testis est deilo quus Gregorius. Duæ enim naturæ (dicit) Deus & homo, quía & duæ naturæ, anima & corpus. Et in sermone de baptismate, talia dicit: Cum nos duplices simus, ex anima (dico) & corpore, hoc quidem uisibili, illa uerò inuisibili natura, duplex est & purgatio, per aquam & spiritum.

COMMENTARIVS.

QVoniam propter duas in Christo naturas, diuinam & humanam, etiam post unionem distinctas, ostensum est præcedenti capite duplices in Christo actiones esse ponendas: & omnis homo ex duabus constituitur naturis inter se diuersis, & actiones differentes sortitis, anima scilicet & corpore, quæ in Christo quoque non defuerunt, cum sit uerus homo: nonnulli colligere uoluerunt, tres in Christo ponendas esse naturas, diuinitatem, animam & corpus: & triplices illi attribuendas esse actiones, ut cuique naturarum sua respondeat actio. Hos improbat, & refutat hoc loco sacer Damascenus: non quia falsum quid, aut alienum à ueritate asserant, sed quia numerum naturarum non eo quo debent modo & ordine sumunt. Attendunt enim ita dicentes, partes partium naturam humanam in suas partes dissecantes, animam & corpus: cum solum considerare deberent & numerare proximas totius partes, naturam scilicet diuinam & humanam: quæ per analogiam hic partes dicuntur, ut superius discussum est. Quocirca aptius & rectius loquuntur, qui duas solum in Christo naturas nominant. Enimuero uerum est, quòd triplicis in Christo naturæ assertores assumunt unumquemq; uidelicet hominem ex duabus naturis specie ac proprietate plurimum discrepantibus componi: ut dilucidè litera ostendit, longè diuersas & ferè ex opposito constitutas animæ & corporis proprietates enumerans: insuper & per substantialem hominis diffinitionem, quòd animal est rationale mortale, huiusmodi differentiam naturarum comprobans: eo ipso quòd geminæ istæ differentiæ rationale & mortale, naturarum ex quibus constituitur homo explicatiuæ & indices, non eiusdē naturæ rationem designent. Siquidem rationale naturam denotat hominis constitutiuam, rationis participem scilicet animam intellectiuam, quæ minimè mortalis est, aut fato obnoxia. A' qua quidem parte & totus homo consequenter rationalis denominatur, perinde atque à formę substantialis ignis ui motiua aut combustiua, totus ignis mouere dicitur, aut comburere. Mortale uerò designat alteram hominis partem substantialem, morti subiectam & putredini, utpote corpus minimè rationis capax. A' quo totus itidem homo resoluendus in mortem dicitur, & puluerem, ut ob materiam ignis dicitur ignis ipse moneri, & sursum emicare. Constat autem hasce duas partes, animam & corpus, minimè eiusdem conditionis esse, aut proprietatis, quinimmo plurimum inter se discrepare. Quòd si quis insurgat, nos dicere solere, unumquenque hominem cum alio unius & eiusdem esse naturæ, neque unum ab altero natura differre quomodo igitur in uno homine diuersæ ponentur naturæ? Vtrunque sanè horum uerum est, sed secundum aliam naturæ acceptionem, itidem & aliam collationem atque comparationem. Siquidem cum unius naturæ dicitur homo, ibi natura pro specie sumitur, quæ multorum individui duorum sub una eademq; communi ratione est contentiua: & tunc unus homo ad alterum confertur, dicunturq; omnes homines unus homo: quia in eadem specie humana conueniunt, communionemq; habent huius rationis, quòd quisq; eorum ex corpore & anima rationali componitur. Idcirco ambas unius hominis partes essentiales, ad ambas consimilesq; alterius partes, ita dicentes comparamus. Cum uerò dicitur homo ex duabus naturis constitui, naturā sumimus pro parte substantiam alicuius cōstituente, & unam hominis partē ad alteram eiusdem essentialē comparamus partem. Neq; id absurdum cuiquam uideatur, naturam interdum pro specie sumi, ut dictū est, cum nonnunquā etiā accipi inueniatur pro genere, ratione multis speciebus cōmunem designante: quemadmodū sumitur in eo Athanasij dicto, quo unam dicit esse

naturam omnium creaturarũ, quatenus generabiles sunt, id est creabiles, formabiles à Deo, & producibiles. Neq; enim hic id nomen generabile, secundum peculiarem & propriam philosophiæ naturali sumitur rationẽ, cũ & spiritualia quoq; ut mentes humanas & angelicas suo complectatur ambitu. Horũ enim omniũ una cõmunis ratio est, quòd à Deo suæ existentiæ principium susceperunt. Porrò quod propriũ sit diuinitatis, futura certò cognoscere, ut adducit sacer Athanasius, attestatur & Esaias capite 41. dicens: Annunciate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis uos: quasi argumentum diuinitatis esse idipsum constituens, si uentura sine ambiguitate dinoscantur. Atqui spiritus sanctus futura proculdubio noscit, non illorum ex superiore aliqua substantia (quemadmodum angelici spiritus) notionem mutuans, sed alijs ut Prophetis & Apostolis eam primò cõmunicans, quemadmodũ de eo dixit Dominus discipulis: Et quę uentura sunt annunciabit uobis. Et beatus Petrus ait: Non uoluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Prophetia aũt certa est futurorũ denunciatio. Est igitur spiritus sanctus uerè Deus, & non creatura, ut Macedonius & sua scelerata cohors falsò cõmenti sunt. At uerò siue hoc, siue illo modo sumatur natura, nequaquã in Christo dicere possumus unam esse naturam. Non enim unã naturã componentẽs quia duo in eo naturæ diuina & humana saluant in eo post unionem, & seruant utraq; suas naturales proprietates, ut suprà dictũ est: quare integræ in ipso semper saluæq; subsistunt. Neq; in Christo ponere possumus unam naturam, id est speciem. Nam ad hanc una cõmunis requiritur ratio, & quæ in multis conspeciatur indiuiduis. Christi aũt ratio, scilicet cõpositum ex diuinitate & humanitate in una coniunctis hypostasi, nequaquã pluribus congruit singularibus, sed uni & soli Domino nostro, ut superius 3. cap. huius libri amplius declaratũ est. Hinc manifestũ est, latam esse differentiã inter hęc duo, secundũ speciẽ hominis unum esse, & secundũ substantiã animę & corporis unum esse. Nam primũ in natura comperitur, & omnibus conuenit hominibus. Sunt enim omnes homines unum secundũ speciẽ hominis, cum omnes in eadẽ specie communiq; hominis ratione coincidant. Secundũ uerò neutiquã inueniri potest: nam id esset unam & eandẽ corporis animæ esse substantiã: & animã esse corpus, ac corpus esse animũ: quod haudquaquã fieri potest. Et ergo hoc, scilicet secundũ substantiã animæ & corporis unum esse, lædit & offendit ipsum esse istorũ (ut habet litera) scilicet animæ & corporis, adducens ista duo hominis constitutiua ad omnimodã inexistentiam. Nam si unum in alterius substantiã transmutatur, illud ad inexistentiã redigitur, & si ex ipsis ambobus adinuicẽ cõfusis, alterius naturæ aliud aggignitur, amborũ tollitur existentia. Ex supradictis aũt rectè colligit autor, quòd dicentes unã esse in homine naturã, non quidẽ propter substantialẽ identitatẽ animę & corporis, quoniã illa est impossibilis, sed propter conuenientiã omniũ hominũ in una ratione specifica, non debent eadẽ ratione asserere unã esse in Christo naturã, id est speciem & rationẽ specialem: quoniã non possunt plura huiusmodi rationis, secundũ quã hic dicitur Christus, indiuidua inueniri. Deinde ostendit etiã, non aptè, neq; accõmodè eos de Christo differere, qui tres in eo contendunt astruendas esse naturas. Nam omnis cõpositio (ait) ex continuò cõpositis coalescere debet. Dicuntur quidẽ continuò composita partes immediatæ, proximęq; & primariæ totius, & non partes partiũ. Vt ligna & lapides, propinquæ sunt partes domus, anima & corpus hominis. Remotę uerò & mediatæ partes, sunt partes partiũ, & non solũ totius: ut aqua & terra, ex quibus conficiuntur lateres, partes sunt domus, è remoto constitutæ & distantes: & quatuor elementa, ex quibus coalescit corpus, partes sunt mediatæ hominis. Omnis aũt compositio ex partibus non per saltum & interstitiũ sumptis, sed proximè toti cohærentibus, constituenda est, & explicanda. Quare in Christo considerandæ sunt, & concedendæ duæ naturæ præcipuę ex quibus unitur, scilicet diuinitas & humanitas: nam humanitas duas insuper naturas cõplectitur, animã & corpus. Neque has necesse est in Christo nominatim, & ut numerũ augeant, per seriem dinumerare: nõ quidem quia ei non assint, sed quòd rei cuiusquã compositionẽ expromentes, ineptè partiũ partes asserimus. Eadẽ quoq; ratione tametsi in Christo alia sit animæ rationalis, & alia corporis actio, sicut & in nobis, nõ tamen tres in Christo actiones constituere debemus, deitatis, animę & corporis. Nam animæ actio itidẽ & corporis humana est actio, & sub humana continetur ut communiori: quare cum diuina sufficit in eo humanam ponere actionem, ut duas præcipuas, & duabus primarijs naturis respondentes. Propterea consequenter confutat autor eos, aduersus quos hoc in capite discepationem suscipit: ducens ipsos ad id incommodi, ad quod alios trahere & urgere nitebantur, hoc modo: Si ex eo quòd hominẽ ex duabus naturis ponimus, necesse est nos in Christo tres naturas fateri: ergo simili prorsus ratione qua uosipsi cauillum monentes dicitis hominem constitui ex duabus naturis, anima & corpore, debetis itidem confiteri Christum ex tribus esse naturis: quod si non admittitis, neque nos illud admittere cogemur: non quidem ob naturarũ deficientiam, sed non aptam earum explicationem, & numerationem. Nempe cum hominem ex duabus naturis coalitum asserimus, proximas & primarias totius partes animã & corpus designamus, quæ propria est & apta expressio. Dicentes uerò Christum ex tribus esse naturis, partes unius præcipuarum partium, & minus quidem aptè numeramus. Proinde hæc propositio potius refutanda esset, & illa recipienda. Demum quemadmodum

admodum homo ex duabus constatur naturis, ut satis superq; notũ est: ita & duplex ei congruit purgatio: hæc per aquam, illa per spiritum. Purgatio per aquã, uisibilis est, & uisibili hominis naturæ respondet, scilicet corpori, cuius sordes abluit. Et hanc purgationẽ solam præstitit suo baptismo Ioannes, protestatus se in aqua baptizare. Purgatio uerò per spiritum sanctũ, inuisibilis est, & inuisibili respondens naturæ hominis, utpote animæ, cuius inquinamẽta detergit. Et hęc à Christo nobis est exhibita, qui idcirco in spiritu baptizare dicitur, aut nullo adiecto, baptizare simpliciter prædicatur, quòd hæc purgatio præcipua sit, & longè præstantissima: illa uerò imago & symbolum huius. Vnde Lucas in Actis apostolorũ cap. primo: Ioannes quidem baptizauit aqua: uos autẽ baptizabimini spiritu sancto nõ multos hos dies. Et Ioannes cap. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nõ potest intrare in regnũ Dei. Cuius quidẽ baptismatis purgationis typus & figura fuit diluuiũ Noe, mare rubrũ à filijs Israel pertransitũ, Iordanis etiam sub Iosue à populo Israelitico transmissus, & Naaman Syrus à lepra per septuplicẽ in Iordane lotionẽ curatus. Sed hæc omnia ex decimo capite quarti libri futura sunt clariora.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΘΕΩΣΘΑΙ ΤΗΝ ΣΑΡΚΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ. ΚΕΦ. ΙΖ.

DE DEIFICATIONE NATVRAE carnis Domini, & uoluntatis. Cap. XVII.

ΧΡΗ ἐιδέναι, ὡς ὁ περὶ μεταβολὴν φύσεως, ἢ τροπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ σύγχυσιν, ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου τεθεῶσθαι λέγεται, καὶ ὁμόθεον καὶ θεὸς γεγενῆσθαι, ὡς φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. καὶ θαρρῶν λέγω, ὁμόθεον. οὐ γὰρ ἄνθρωπον γεγενῆσθαι τὸ χρίσαν, καὶ θεὸν τὸ χριόμενον. ταῦτα γὰρ ὁ περὶ μεταβολὴν φύσεως, ἀλλὰ περὶ τὴν οἰκονομίαν, ἥνωσιν τὴν καθ' ὑπόστασιν λέγω, καθ' ἣν ἀδιαιρέτως τῷ θεῷ λόγῳ ἑνώθη, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις ἀσύγχυτον φύσεων περιχώρησιν, ὡς φαμὲν καὶ τὴν τοῦ σιδήρου πύρωσιν. ὥσπερ γὰρ τὴν ἀνθρώπησιν χωρὶς μεταβολῆς καὶ τροπῆς ὁμολογοῦμεν, ὅτι καὶ τὴν θέωσιν γεγενῆσθαι τῆς σαρκὸς δεχόμεθα. οὔτε γὰρ διότι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἧττον ἔχειν τῆς οἰκείας θειότητος, οὔτε τῶν προσόντων αὐτῇ θεοπρεπῶν ἀϊδιωμάτων. οὔτε μὴν ἡ σὰρξ θεωθεῖσα, τὰ οἰκείας ἐτράπη φύσεως, ἢ τῶν αὐτῇ φυσικῶν ἰδιωμάτων. μεμενήκασι γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, αἵτε φύσεις ἀσύμφυρτοι, καὶ αἱ τούτων ἰδιότητες, ἀλάβητοι. ἡ δὲ τοῦ Κυρίου σὰρξ τὰς θείας ἐνεργείας ἐπλούτησε διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀπρεπῆ συνάφειαν, ἤτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν, ὅλαμῶς τε κατὰ φύσιν ἰδίων ὑποστᾶσαι ἐνεργείαν. ὃ γὰρ κατ' οἰκείαν ἐνέργειαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἡνωμένον αὐτῇ λόγον, τὰ θεῖα ἐνήργει, τοῦ λόγου δι' αὐτῆς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν μᾶλλον ἐνεργείαν. καίει μὲν γὰρ ὁ πεπυρακτωμένος σίδηρος οὐ φυσικῷ λόγῳ τῷ καυστικῷ κεκτημένος ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς τὸ πῦρ ἑνώσεως τοῦτο κεκτημένος. ἃ αὐτὴ παραγράφων θνητή τε ἦν δι' ἑαυτὴν,

EST scire operæprecium, quòd non secundum transmutationem naturæ, aut uersionem, aut alienationem, aut confusionem, caro Domini deificata dicitur, simul Deus, & Deus facta, ut diuiniloquus inquit Gregorius: quorum hoc quidem deificauit, illud uerò deificatum est, ausim dicere homotheon, id est simul Deum & hominem fieri, quod ungit: & Deum, quod unctum. Hæc enim non secundum transmutationem, sed secundum dispensatoriam unionem. Secundum hypostasin dico, secundum quam inseparabiliter Deo uerbo unitur, & in se inuicem naturarum ingressionem, immansionem'que, quemadmodum dicimus ferri ignitionem. Nam ut humanationem sine transmutatione & uersione cõfitemur: ita & factam deificationem carnis glorificamus. Neque enim idcirco, quòd uerbum caro factum est, à terminis propriæ diuinitatis excessit, neque ab ijs, quæ diuinitati adsunt, Deo decentibus glorificationibus. Sed & neque caro deificata, à propria uersa est natura, aut à naturalibus proprietatibus: manserunt enim & post unionem naturæ inconfusæ, & earũ proprietates illæsæ. Caro autem Domini, diuinis actionibus ditata est propter purissimam ad uerbũ unionem, id est hypostasin, nequaquam naturalium proprietatum excidentiam sustinens. Non enim secundum propriam actionem, sed propter unitum sibi uerbum diuina operatur, uerbo per eam, propriam manifestante actionem. Nam & urit ignitum ferrum, non naturali ratione ustiuam possidens actionem, sed ex unione ignis ad ferrum illud obtinet. Ipsa igitur mortalis erat propter seipsam,

κὴ ζωοποιὸς σὰρξ τῇ πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει. ὁμοίως κὴ τῶν τοῦ θελήματος θέωσιν, οὐχ' ὡς μεταβληθέισας τὰς φυσικὰς διαφόρους, λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἰδιωμάτης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ καὶ παντοδυνάμου θελήματος, καὶ γεγονότος θεία φανερωτικὸν θέλημα. ἕνὸν θέλειν μὲν λαβεῖν, οὐκ ἰσχύσαν δ' ἐπὶ τῷ εὐδοκήσαντος τοῦ θεία λόγου λαχθῆναι τῷ αὐτῷ ἀληθῶς ὑπάρχειν τὸ ἀδρανὲς τῆς ἀνθρωπίνου θελήματος. θέλειν μὲν, τῶν τοῦ λεπρὸν φύσεως καθαρσίου, διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ἕνώσεως. ἰσχὺν δ', ὡς ἡ θέωσις τῆς φύσεως, καὶ τοῦ θελήματος, ἐμφαντικώτατον καὶ σαφεστικώτατόν δεῖ τὸν δύο φύσεων, καὶ τῆς δύο θελημάτων. ὥσπερ γὰρ ἡ πύρωσις οὐ μεταβάλλει τὸν τοῦ πυρωθέντος φύσιν εἰς τῆς τοῦ πυρός, ἀλλὰ δηλοῖ πότε πυρωθὲν καὶ τὸ πυροῦσθαι, καὶ οὐχ' ἕνὸς, ἀλλὰ δύο δεῖ δηλωτικόν· οὕτω καὶ ἡ θέωσις τὸ μίαν φύσιν ἐκ τῶν δύο σώζειν, ἀλλὰ τὰς δύο καὶ τὸν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. φησὶ γὰρ ὁ θεολόγος Γρηγόριος· ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη. ὧν γὰρ εἰπὼν, καὶ τὸ μὲν, κὴ τὸ δὲ, δύο ἐδήλωσεν.

& uiuificans propter unionem aduerbum secundũ hypostasin. Simili quoque pacto & uoluntatis deificationẽ, non ut transmutata naturali motione, dicimus, sed ut unita diuinæ ipsius & omnipotenti uolũtati, & facta Dei humanati uoluntas. Vnde cũ uoluit latêre, non potuit, Deo uerbo complacente per seipsum demonstrare, in ipso ueraciter esse humanæ uoluntatis infirmitatem. Volens autem, leprosi operatus est emundationem, propter unionem ad diuinam uoluntatem. Sciendum autem, quòd deificatio naturæ & uoluntatis, quàm apertissimè manifestatiuum est & demonstratiuum duarum naturarum, & duarum uoluntatum. Nam perinde atque ignitio non transmutat igniti naturam, in eam quæ est ipsius ignis, sed ostendit quod ignitur, & quod ignit, & nõ unius, sed duorum est ostensiua: ita & deificatio non unam naturam cõstituit compositam, sed duas, & unionem secundum hypostasin. Dicit enim diuiniloquus Gregorius: Quorum hoc quidem deificauit, illud uerò deificatum est: quorum dicens, & hoc quidem, illud uerò, duo demonstrauit.

COMMENTARIVS.

QVemadmodum Deum humanarum dicimus, & Dei humanationem, non quidem ob conuersionem diuinitatis in carnem, sed propter unionem Dei ad humanam naturam: ita carnem Christi deificatam fateri debemus, siue carnis deificationem, ob carnis ad uerbum unionem in una hypostasi, assumptionemq; humanitatis in Deum, non autem ob transmutationem aut uersionem carnis in diuinitatem. Itaque in unione illa dispensatoria, & Dei fuit humanatio, & carnis deificatio: quę duo solum habent rationis discrimen, ob terminorum distinctionem, & diuersam designationem. Nam Dei humanationem dicentes, Deum hominem factum insinuamus: constituimusq; Deum ut primum huius diuinæ operationis terminum, hominẽq; tanquam secundum: & exinanitionis motum explicamus, quo inclinauit Deus cœlos, & descendit. Sed carnis deificationem nominantes, carnem à uerbo assumptam denotamus: collocantes carnem tanquam primum huius ineffabilis motionis terminum: Deum uerò ut secundum, & ad quod tendat huiusmodi motus, & altissimam sublimationem glorificationemq; exprimimus, qua imum ad summum est subuectum. quemadmodum in priore enunciatione summum ad imum denotabatur inclinatum. Quocirca quod ungit utpote diuinum Christi, hominem factum admittere debemus. & quod ungitur scilicet humanum ipsius Christi, factum esse Deum. Sicut enim sanctissimi patres hanc recipiunt, Deus est factus homo, ob uerbi Dei humanationem: ita & hanc, Homo est factus Deus, ob carnis naturæq; humanę (quæ tota nomine carnis intelligitur) deificationem. Summopere tamen expetunt rectam & piam utriusq; propositionis intelligentiam, secluſa omni importunitate sophistica, exponibilium q; inculcatione, quæ à diuinis & arduis sensis explicandis eliminari prorsus debent & reijci. Quis enim non iure stomachabitur, & indignè ferer, ad hanc diuinã aquilæ euangelicę propositionẽ, Verbũ caro factũ est (quã audientes reuereri debemus, & cũ pietate atq; religione genua flectere, caput inclinare) sophisticas adduci expositiones, & sophismatũ ineptias ab omni disciplina explodẽdas? Memini nisse aũt nos decet id, quod tertio huius libri capite superius annotauit autor, quòd Christus ungens est ut Deus sua deitate corpus, unctus aũt ut homo: nã ipse est hoc & illud. siquidẽ unctio, deitas humanitatis. Ex quo quidẽ loco literę, quod hic adducitur, facilè peruiũ fit intellectui: nã eundẽ expetit sensum. Vnde ut modò dicta exactius intelligãtur, scire operę preciũ est, quòd in hominis cõpositione corpus ipsum fit animatũ, ob ingressionẽ, immeationẽ, atq; immansionẽ ipsius animę, carnẽ humanã animãtis: neq; fit carnis animatio, per transmutationẽ, uersionemq; carnis in animã. E' diuerso anima rationalis informans corpus, dicitur ab eo (si ita loqui liceat) corporata: nõ quia in corporis cõuertatur substantiã, sed q; seruata naturali sua existẽtia, unitur

corpori

corpori in eadē hypostasi: neq; tollit hęc animę corporatio naturales eius actiones, aut proprietates. Intelligatur itaq; Dei uerbi humanatio, ut animę corporatio: & carnis Christi deificatio, ut corporis animatio. & actiones actionib. respōdentes sumātur, conferanturq; ad inuicem: & facilius eorum omnium quæ in hoc disseruntur capite patebit intelligentia. Manifestum itidem euadet, q̄ sacratissima Christi caro, propter seipsam naturalēq; suā conditionē mortalis erat. Propter unionem uerò sui ad uerbū, eadē erat uiuificans: ut corporaliter, quia mortuos ad uitā reuocabat, scilicet puellā, adolescentē, & Lazarū, tanquā deitatis organū. aut spiritualiter: quia sua passione humanū genus uitæ restituebat, & cotidie dignè eā sumētes uiuificat per gratiā. Panis (inquit) quē ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Quomodo enim nō est uiuificans caro, de qua dictū est: Qui māducat meā carnem, & bibit meū sanguinem, habet uitam æternam. Et iterum: Panis uerus est, qui de cœlo descendit, & dat uitā mundo. Et quis est ille panis uerus? is utiq; de quo ipsa ueritas testatur, Caro mea uerè est cibus. Cætera quę hoc in capite disserūtur, apertā habēt & facilē intelligentiā, poterūtq; haud magno impēdio ex supradictis haberi clara. Nā more suo pleraq; eorū quę ante discussit, hic repetit autor, & repetita tenaclus mēti hæreāt.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΘΕΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ ΝΟΥ ΤΙ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΣΟΦΙΑΣ. ξ΄.

ADHVC DE VOLVNTATE ET libero arbitrio, intelligentia, cognitione & sapientia. Cap. XVIII.

ΘΕὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον λέγοντες τὸν χριστόν, πάντως πάντα δι' ὡ σωθῆ τὰ τε τοῦ πατρὸς, φυσικὰ, τά τε τῆς μητρὸς. γέγονε δ' ἄνθρωπος, ἵνα τὸν νικηθὲν νικήσῃ. ὃν γὰρ ἀδικίας ἔλυσε ὁ τὰ πάντα δικαίως, καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ τὸν δικαίως, ἀλλοτρίᾳ τοῦ τυραννοῦντος, τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' ἐν ἐγκλήματος ἦν τυραννοῦντι τὸ κατάκρισις, ἄνθρωπον νικήσαντι, καὶ οὐδὲν θεῖον βιασαμένῳ. ὡς ἦν τὸν πεσόντα, νικητὴν ἀναδεῖξαι βουλόμενος ὁ συμπαθὴς θεὸς καὶ φιλάνθρωπος, ἄνθρωπος γίνεται, ἵνα ὅμοιον τὸ ὅμοιον ἀνακαλέσηται. ὅτι δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἀδείας αὐτόθεν. πῶς δὲν ἄνθρωπος γίγνοιτο, εἰ σάρκα ἄψυχον ἢ ψυχὴν ἄνευ σώματος ἐλάβομεν; ἐπεὶ δὲ ἄνθρωπος. τῇ καὶ τὸ φανθρωπήσεως ἀπωνάμεθα, τὸ πρωτοπαθήσαντος μὲν σεσωσμένου; μηδὲ ἵνα σωσαφάσῃ θεότητος ἀνακεκαινισμένου τὸ καὶ νενοσηκός; τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον. ἀναλαμβάνει τοίνυν ὅλον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ τοῦ κάλλιστον, οὐδὲν ἁμαρτίαν πιστὸν, ἵνα ὅλον σωτήριον χαρίσηται. νοῦς γὰρ ἄδοφος ἐσφαλμένος γνώσεως ἐπ' αὐτῷ ποτε. εἰ γὰρ ἀνενόητος, καὶ ἀκίνητος, καὶ αὐτάρκης πάντως. τὸν οὖν κατ' εἰκόνα ἀνακαινίσαι βουλόμενος ὁ θεὸς λόγον, γέγονεν ἄνθρωπος. τί δὲ τὸ κατ' εἰκόνα, εἰ μὴ ὁ νοῦς; τὸ λειπὸν οὖν πῶς, τὸ χεῖρον ἀνέλαβε; νοῦς γὰρ ἐν μεταξὺ ὢν θεοῦ, καὶ σαρκὸς· ἐν μὲν, ὡς σώσεται τῷ θεῷ ἑνί, ὡς εἰκών. νοῦς δὲν νοῒ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει νοῦς θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς πηχύτητι. εἰ γὰρ ψυχὴν ἄνουν ὁ λύτρωτὴν ἀνέλαβεν,

DEum perfectum & hominē perfectum dicentes Christum, omnino cuncta tribuemus & patris naturalia, & matris. Nam factus homo est, ut quòd uictum uincat. Non enim impotens erat, qui omnia potest, & omnipotenti potestate, & uirtute eripere à tyrannicè detinente hominem. Sed accusationis & querelæ erat materia tyrannizanti, qui uicerat hominem, si à Deo uim pateretur. Eum ipsum igitur qui lapsus est, uictorem demonstrare uolens, miserator Deus, & amator hominum, homo factus est, simile simili reparans. Quòd autem rationale animal, & intellectuale, homo, nemo reclamat. Quomodo igitur homo factus, carnem inanimatam, aut animam intellectualem assumpsit? nō hoc enim homo. Quid autem ab humanatione utilitatis accipimus, eo qui primò passus fuerat non saluato, neque coniunctione diuinitatis renouato & roborato? quod enim assumptione destitutum est, incurabile est. Assumpsit igitur totum hominem, & quod eius optimum, quod ob infirmitatem ecciderat, ut toti salutem condonaret. Mens autem sine intelligentia, & priuata cognitione fuerit nunquam: nam si ineffieax, omni operatione destituta, & immobilis, & inexistens omnino fuerit. Quod secundum suam imaginem est, renouare uolens Deus uerbum, homo factus est. Quid autem secundum imaginem, nisi mens? quod melius igitur relinquēs, deterius assumpsit? Mēs enim intermedia est Dei & carnis: huiusquidē, ut inhabitatrix: Dei uerò, ut imago. Mens igit mēti miscet, & intermediat mēs puritati Dei, & crassitiei carnis. Si enim animam intellectualē, menteq; carentē Dominus assumpsit,

ἀλόγου ζώου ψυχὴ ἀνέλαβεν. ὡς δὲ σάρκα γεγενῆσθαι ὁ εὐαγγελιστὴς ἔφη τὸν λόγον, ἴσιον ὡς παρὰ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, ποτὲ μὲν ψυχὴ λέγεται ὁ ἄνθρωπος, ὡς τὸ· ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς εἰσῆλθεν Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον. ποτὲ δὲ σάρξ, ὡς τὸ· ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. οὐ σὰρξ οὖν ἄψυχον, οὐδὲ νοῦν, ἀλλ' ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. φησὶ γοῦν αὐτὸς, τί με ζητεῖτε ἄνθρωπον, ὃς ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; ἀνέλαβε τοίνυν σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ· ἡγεμονικῇ μὲν τῆς σαρκὸς, ἡγεμονευομένῃ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου θειότητος. ἦν μὲν οὖν φυσικῶς, καὶ ὡς θεὸς, καὶ ὡς ἄνθρωπος τὸ θέλειν. ὑπῆρχε δέ, καὶ ὑπετάσσετο τοῦ αὐτοῦ θελήματι, τὸ ἀνθρώπινον μὲν κινούμενον γνώμῃ ἰδίᾳ, ἀλλὰ ταῦτα θέλον, ἃ τὸ θεῖον αὐτοῦ ἤθελε θέλημα. παραχωρούσης γὰρ τῆς θείας θελήσεως, ἔπασχε τὰ ἴδια φυσικῶς. ὅτε μὲν γὰρ ἠθέλησε τὸν θάνατον, φυσικῶς τ' θείας αὐτοῦ θελησάσης θελήσεως, καὶ παραχωρησάσης, ἠθέλησε τὸν θάνατον, ἀγωνιάσαί τε, καὶ ἰδιαλίασαι. καὶ ὅτε ἤθελεν ἡ θεία αὐτοῦ θέλησις, αἱρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ θέλησιν τὸν θάνατον, ἐκούσιον αὐτῇ τὸ πάθος ἐγένετο. τὸ γὰρ καθὸ θεὸς μόνον, ἐκουσίως ἐκὼν τὸν θάνατον, ἀλλ' οὐ καθὸ ἄνθρωπος. ἔθος τῇ ἁγίᾳ θανάτου πόλεμον οὐ ἡμῖν ἐχαρίσατο. ὅταν γὰρ πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους φυσὶ· πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. δηλονότι ὡς ἄνθρωπος τὸ ποτήριον πίναν ἐμέλλον· τὸ γὰρ ὡς θεὸς, ὡς ἄνθρωπος πίνων θέλῃ τὸ ποτήριον παρελθεῖν. τοῦτο τ' φυσικῆς ἀδελφίας τὰ ῥήματα. πλὴν, μὴ τὸ ἐμὸν γενέσθω θέλημα. ὅτι καθὸ σοῦ ἐπουσιός εἰμι. ἀλλὰ τὸ σόν. ὅτι τὸ ἐμὸν, καθό σοι ὁμοούσιος. ταῦτα τ' δυσωλμίας πάλιν τὰ ῥήματα. πρότερον γὰρ τ' φυσικῆς ἀδελφείας παραθεῖσα καὶ τ' αἰδησιν τῆς ὑπὲρ τὸν χωρισμὸν τ' σώματος, καὶ φυσικὸν συμπάθειαν παθοῦσα ἡ τοῦ ψυχὴ, ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου γενομένου κατ' οὐσίαν αὐτοῦ, αὖθις ἐφ' ἑαυτὴν ἐπανελθοῦσα θελήματι τῷ θανάτου καταῤῥώννυται. ἐπειδὴ γὰρ ὁ αὐτὸς ὅλος ἦν θεὸς μετὰ τῆς ἀνθρωποτητος αὐτοῦ, καὶ ὅλος ἄνθρωπος μετὰ τῆς αὐτοῦ θειότητος, αὐτὸς ὡς

irrationalis animantis animam assum pſit, quod ſi ſic: quo pacto dicit Euangeliſta, uerbum carnem factũ eſſe? Sciendum autem, quòd in ſacra ſcriptura quandoq; anima dicitur homo, ut hic: In ſeptuaginta quinq; animabus intrauit Iacob in Aegyptum. Quandoq; autem caro dicitur homo, ut hoc in loco: Et uidebit omnis caro ſalutare Dei. Nõ caro igitur inanimata, neq; mente deſtituta, ſed homo factus eſt Dominus. Inquit enim ipſe: Quid me cædis hominem, qui ueritatem uobis locutus ſum? Aſſumpſit igitur carnẽ animatam anima rationali & intellectuali: moderatrix ſiquidem ipſa carnis eſt, moderata uerò à uerbi diuinitate. Habuit igitur naturaliter & ut Deus & ut homo uoluntatem: comes erat, & ſubijciebatur uolũtati eius humanitas nõ amota proprio iudicio. ſed hæc uolebat, quæ diuina eius uoluntas uolebat. Nam permitente diuina uoluntate, patiebatur propria naturaliter. Quando enim renuebat mortem naturaliter, diuina eius uolente uoluntate & permittente, renuebat mortem, agonizabat, & pauebat. Et quando uoluit diuina eius uolũtas, ut humana ipſius uolũtas eligeret mortem, uoluntaria ipſi paſſio facta eſt. Non enim ſecundum quod Deus, ſolum uolũtariè ſe ipſum tradidit in mortem, ſed & ſecundum quod homo: unde & contra mortem nobis audaciam præſtitit. Sic enim ante ſalutarem paſſionem dixit: Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: perſpicuum quòd ut homo calicem bibiturus erat, non enim ut Deus. Vt homo igitur uolebat ut calix tranſiret. hæc naturalis timoris uerba. Veruntamen non mea fiat uoluntas, id eſt ſecundum quod tibi ſum conſubſtantialis, alterius'que ſubſtantiæ: ſed tua, id eſt mea & tua ſecundum quod ſum tibi conſubſtantialis. hæc bonæ audaciæ uerba. Prius enim à naturali infirmitate tentata, & ſecundum ſenſum eam quæ in ſeparatione à corpore compaſſionem paſſa anima Domini, & ueraciter hominis facti: ſecundum placitum bonæ uoluntatis eius, iterum diuina uoluntate roborata, aduerſus mortem audaciam cepit. Enimuero quia ipſe totus erat Deus cum humanitate eius, & totus homo cum eius diuinitate, ipſe ut

homo

ἄνθρωπος γὼ ἑαυτῷ, κὴ δι' ἑαυτοῦ, καὶ παρέ-
δωκε τὸ ἀνθρώπινον τῷ ὑιῷ κὴ πατρὶ, τύπον κ
μῖμ ἑαυτῷ ἄρισον ⁊ ὑπογραμμὸν δηλῶν, ⁊
ὑπήκοος τῷ πατρὶ γέγονε, αὐτεξουσίως δ
θέλει τῷ θέῳ κὴ τῷ ἀνθρωπίνῳ θελήματι.
πάσῃ γὰρ λογικῇ φύσει, παντὸς ἐμπέφυκε
τὸ αὐτεξούσιον θέλημα. ὡς τί γὰρ ἂν εἶεν τὸ λογι-
κὸν, μὴ αὐτεξουσίως λογιζόμενον; ἢ δ' ἂν φυ-
σικῶν ὄρεξιν, κὴ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ὁ δημιουρ-
γὸς φύεσιν πᾶς σύστασιν ⁊ οἰκείας φύ-
σεως ἐνεργασμένους αὐτὰ ἄγεσθαι. λόγῳ γὰρ
ἀμοιρῶντα, τὸ δύνασθαι ἄγειν, ἀλλ' ἄγεται ὑπὸ
⁊ φυσικῆς ὀρέξεως. ὅθεν ἅμα ἡ ὄρεξις γέγο-
ται, δίδωσι καὶ ἡ πᾶς τοῦ πρᾶξιν ὁρμή. οὐ
γὰρ λόγῳ ἢ βουλῇ ἢ σκέψει ἢ ἐρίσει ἐχρῆτο.
ὅθεν ὅτε ὡς ἀρίστου μιμητὰ ἐποιεῖτο, κὴ
μακαρίζεται, ὅτε ὡς κακὸν πράττοντα κο-
λάζεται. ἡ δὲ λογικὴ φύσις, ἔχει μὲν τῆ φυσι-
κοῦ ὄρεξιν ἐνεμφύτου, ὑπὸ ⁊ λόγου ἀγομέ-
νου τε καὶ ῥυθμιζομένου, ἵνα ⁊ φυλακτόν-
των τὸ κῆ φύσιν. τὸ γὰρ λόγου τὸ πεπρω-
μα, τὸ τὸ ὄντως, ἡ αὐτεξούσιο θέλησις· ἵν' ὃ
να φυσικοῦ γὼ τοῦ λογικῶ φαμὲν εἶναι.
διὸ καὶ ὡς ἀρίστου μιμεῖσθαι, ἐπαινεῖται, κὴ μα-
καρίζεται· ⁊ ὡς κακὸν μιτῶν, κολάζεται.
ὥστε ἄθλιον μὲν αὐτεξούσιος ἐνεμφύτου ἢ τοῦ
ἐνεργοῦ ψυχὴ, ἀλλ' ἑκοῦσα αὐτεξούσιος ἄθλι-
ον, ἃ ἡ θεὰ αὐτοῦ θέλησις ἄθλιαν θέλαν αὐ-
τοῦ. ὁ γὰρ νοῦμεν τοῦ λόγου ἡ σαρξ ἐκενώ-
θη. καὶ Μωσῆς γὰρ, ⁊ πάντων οἱ ἅγιοι, νοῦ
μεν θεῖον ἐκενώθη, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ὢν θεός
τε καὶ ἄνθρωπο, κατὰ τοῦ θέων καὶ ⁊
ἀνθρωπίνου ἄθλιον θέλησιν. διὸ οὐ γνώμη,
φυσικῆ δὲ μᾶλλον δυνάμει, αἱ δύο τοῦ ἐν-
ρίς θελήσεις διάφορον ἀπέλιπον. ἡ μὲν γὰρ
θεὰ αὐτοῦ θέλησις, ἄναρχός τε καὶ πάν-
τουργὸς ὢν ἐπομένου ἔχει τοῦ δυνάμιν, κὴ
ἀπαθὴς· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ θέλησις, ἐπ'
χρόνου τε ἤρξατο, καὶ αὐτὴ τὰ φυσικὰ καὶ
ἀδιάβλητα πάθη ὑπέμεινε. καὶ φυσικῶς
μὲν, ⁊ πάντα δυνάμε ὢν. ὡς δὲ τοῦ θεοῦ λό-
γου ἀληθῶς καὶ κατὰ φύσιν γεγονυῖα, καὶ
πάντα δυνάμε.

homo, in seipso & per seipsum, subiecit quod humanũ erat Deo, formam nobis optimam & exemplum relinquẽs: & obediẽs patri factus est. Libere autẽ uolebat, & diuina & humana uoluntate. Nam omni rationali naturæ omnino insita est liberę potestatis uoluntas: ad quid enim haberet rationale, si nõ libere uteretur? Nam & ipse rerum opifex animantibus rationis expertibus naturalem appetitum indidit, ad conseruationẽ propriæ naturę, necessitatis modo illas agentẽ. Rationis enim expertia nõ possunt ducere, sed à naturali appetitu ducunt̃: unde simul atq; appetitus ortus est, ilico & ad operationẽ motus: non enim ratione, consilio, cõsideratione, aut iudicio utunt̃. Vnde & neq; ut uirtutẽ participantia laudãtur, & beatificant̃: neque ut uitiũ admittentia puniunt̃. At rationalis natura naturalẽ habet appetitum à ratione motũ ductumq; & regulatum, ad ea custodienda quæ sunt secundum naturam. Rationis aũt priuilegium hoc est, liberę potestatis uoluntas, liberũq; arbitriũ: quam quidẽ in rationali naturalẽ dicimus motionẽ. Quapropter ut uirtutẽ participans laudat̃, & beatificat̃: ut uerò prauitatẽ uitiũq; participans, punit̃. Quare libere uoluit mota Domini anima, sed illa liberè uoluit, quæ diuina eius uolũtas uoluit illã uelle. Nõ enim spiritu, uerbi caro mouebat̃: nã & Moses & sancti omnes spiritu diuino mouebãtur, sed idẽ ipse unus existens Deus & homo, secundũ diuinã & humanã uolebat uoluntatẽ. Idcirco nõ gnome habituq; cõsulendi, sed magis naturali uirtute, duę Christi uoluntates differebãt inuicẽ & impassibilis. Nã diuina eius uolũtas sine principio erat, & omniũ efficax consequentẽ habens uirtutẽ. Humana uerò eius uoluntas à tẽpore cœperat, et ipsa naturales & innoxias passiões sustinuit. Et naturaliter nõ omnipotẽs erat: ut aũt Dei uerbi secundum ueritatẽ & naturã facta, omnipotens.

COMMENTARIVS.

SIcut in primo huius libri capite iam dictum est, Dei filius, homo factus est ob suam misericordiam, ut simile simili repararet: hominem scilicet separatum à diabolo, & prolapsum in potestatem eius restauraret per hominem diaboli uictorem, & lapsorum erectorem. Qui fortior superueniens, fortem armatum custodientem atrium suum, & in pace possidentem humanam propaginem deuicit, spolia eius abstulit, ac uniuersa eius uasa diripuit. At ipsum autem Christum ueniens princeps mundi huius, non inuenit in eo quicquam, sed uirtute ipsius electus est foràs, & factum est de eo iudicium. Hanc planè similis per simile reparationem innuit Apostolus ad Romanos cap. 5. dicens: Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in con-

tora rerum creatarum multitudine, nulla propinquior aut congruentior sumi potest manuductio ad inenarrabile incarnationis mysterium, quàm unio mentis cum carne in homine. Verùm in annotatis tertij capitis huius libri super hac re nonnulla quoque facta est mentio. Insuper quoniam Christus animam rationalem assumpsit, & naturales eius uires, intellectum scilicet & uoluntatem: proprium iudicium intellectus humani (nam ad intellectum ipsum proprie attinet iudiciũ, sententia & diiudicatio rerum, & nullo pacto ad uoluntatem) non amotum est à Christo. Sicut enim reuera intellectum habuit humanum anima Christi rationalis: ita & iudicium humanum, discretionem ac sententiam: quæ tamen discors non erat diuinæ sententiæ: sed comes & subiecta, id solum ostendens affectandum, quod diuinæ (quæ semper rectissima est) uoluntati complaceat. Humana etiam Christi uoluntas diuinæ eius uoluntati semper conformis fuit. Nam quando recusabat & horrebat mortem, id diuina uolente uoluntate & permittente eam agere propria, naturaliter faciebat. Et cũ uoluit diuina uoluntas humanam uoluntatem sponte acerbam mortem amplecti, & suscipere, tunc humana uoluntas passionem ipsam uoluntariè elegit, & subijt. Quemadmodũ ait Esaias cap 53. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit inquam ut Deus. Paulus ad Galatas capite secundo: Quòd autem uiuo, in fide uiuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Et ad Ephesios capite quinto: Estote imitatores Dei, sicut filij clarissimi: & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: traditio autem spontaneam designat exhibitionem. Voluit itidem ut homo. Nam sæpius tentarunt eum comprehendere Iudæi, sed nemo misit in eum manus, quia nondum uenerat hora eius. Mortem suam & genus mortis sæpius prædixit, traditorem discipulum buccellæ indicio prænonstrauit, comprehensuris eum Iudæis ultrò se obuium obtulit, potentifica uoce sua illos in terram prostrauit, & deinde ijsdem potestatem ut ipsum caperent permisit. Cum noluit capi, non potuit: rursus cum uoluit, captus est. Quid hæc omnia quæso designant, nisi perspicuum uoluntariæ suæ passionis argumentum? Eódem accedit illud Apostoli uerbum ad Philippenses secundo capite: Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Obediens quidem ut homo, quemadmodum ex superioribus innotescit. Obedientia uerò solum est eorum, quæ sponte & uoluntariè fiunt. Voluntariè igitur ut homo mortem crucis pertulit. Rursum apud Ioannem capite decimo dixit Dominus ad Iudæos: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam. Sponte itaque animam suam pro ouibus suis posuit. Siquidem potuisset rogare patrem Christus (ut ipse Petro contestatus est) & exhibuisset ei plusquam duodecim legiones angelorum, quorum præsidio fuisset à Iudæorum manibus ereptus. Quòd igitur patrem non rogauerit, sed morti se libenter obtulerit, sponte sua factum est. Vnde & audaciam nobis contra mortem præstitit, ut inquit litera: inuictissimis martyribus, quòd animam suam pro fidei testificatione intrepidè morti exponerent, uirtutem adiecit. In eum etenim ut obiectum oculis exemplar intuentes corpora sua, propriam uitam contra naturæ conditionem & inclinationem interritis terminis omnibus obiecerunt, ut fortissimum ducem strenui milites sequerentur: qui cum eos in agone præcesserit, facilius idem iter ingressi sunt. Vnde & rectè ait beatus Ioannes Chrysostomus, quòd Christus mortem gustauit, ut timorem mortis fideles uincerent. ut enim (inquit) medicus non habens necessitatem, ex cibis ægroti degustat, ut persuadeat ægroto promptius cibos illos accipere: sic & Dominus, cum omnes homines mortem timerent, persuadens eis ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipse gustauit mortem, nullam habens mortis necessitatem. Attamen ut uerum se hominem Christus declararet, naturales & affectus humanos assumpsisse sustinuit secundum animam prius quidem refutare quodam modo, & deinde sponte capessere mortem. Siquidem anima rationalis propter unionem ad corpus, naturalem habet inclinationem ad ipsum petens id saluare & conseruare. Quare secundum sensum, uitam & sensitiuam, cum patitur caro quicquam molestum, anima illi compatitur, & naturaliter exhorret sui dissolutionem & separationem à corpore. Et sacratissima Domini nostri anima, ut humana in ea manifestaretur conditio, & naturalis proprietas, hanc in principio passa est condolentiam ad corpus, & recusationem separationis ab eo. Postmodum uerò eadem à diuina uoluntate & uirtute confortata, submisit se penitus diuino arbitrio atque beneplacito, eiq; se totam integre sponteq; subiecit. Sicut igitur spontanea fuit transgressio per inobedientiam: ita spontanea pro nobis satisfactio per promptam obedientiam atque reparatio. Neque id de humana Christi uoluntate, cum autore in litera sentire incommodum est: eam scilicet primo recusasse mortem ex propria infirmitate, deinde liberè elegisse eandem ex diuina uirtute & confortatione. Quemadmodum si quis puerum tenellæ ætatis solum ire sinat sine ductore & præsidio, is necdum ualens pedibus progredi, collabetur in terram, ut infantilis illa & puerilis imbecillitas expostulat. Deinde porrecta ei manu ductoris erectus, supra uires ætatis rectè progredietur sine lapsu, innixus uiribus sui ducis, quem sine offendiculo sequetur. Et de hac quoque materia in 22. capite secundi libri habitus est sermo. Enumero sententiæ autoris in litera explicatæ stipulatur Cyrillus quarto libro cõmentariorum in Ioannem, exponens illud uerbũ Domini nostri: Quia descẽdi de cœlo, nõ ut faciã uoluntatẽ meã, sed uoluntatẽ eius qui misit me, patris

& hoc

& hoc pacto differens. Quid autem erat quod uoluntarium & non uoluntarium Christo fuisse dicimus? Iudæorum in illum iniuriæ, flagella, sputa, calumniæ, mors ipsa. Hæc enim propter nos passus est Christus. Nam si potuissemus nos saluari (quod illi studio erat) absque passione omnino sua noluisse certè opprobria illa pati. Verùm quoniam libera uoluntatis potestate usi Iudæi omnino censiteruut tot tantaq; illi facere, admittit passionem propter nos: & facit uoluntarium sibi, quod per se erat inuoluntarium, propter humani generis utilitatem, patre assentiente ac comprobante: hinc enim maximè immensam diuinæ naturæ bonitatem inspicimus, quòd etiam id propter salutem nostram non recusauerit, quod per se erat abijciendum. Quòd autem non uoluntarium quodam modo Christo erat crucis patibulum, uoluntarium autem propter uoluntatem patris & propter salutem nostram, inde facilè disces. Cum enim ad passionem accessurus esset, patrem in orationis habitu alloquebatur, dicens: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen non ut ego uolo, sed ut tu. Ea enim ratione qua uerbum Dei, Deus est, & ipsa naturaliter uita: nemo ambiget, quòd nullo modo mortem formidauit. Caro autem factus, permùtit carni ut sua patiatur. Et ideo ut uerè homo, præsentem iam in ianuis mortem timescit, ac dicit: Si possibile est, transeat à me calix iste. Verùm quoniam aliter fieri non potest, fiat non ut ego uolo, sed ut tu. Vides quemadmodum natura humana etiam in ipso Christo, sua patitur & formidat? sed à coniuncto sibi uerbo ad conuenientem Deo fortitudinem & robur reducitur: doceturq;, ne quod sibi uidetur, sed diuinam uoluntatem sequatur, & illd semper tendat, quò uoluntas Dei perducit: hæc, ipsa ueritas ita se habere cõfirmat. Spiritus enim (inquit) promptus, caro aũt infirma. Non enim ignorauit Christus, nõ parũ à dignitate abesse diuina, quòd mors timenda uideatur: propterea imbecillem quidem naturaliter esse carnem dixit, promptum autem spiritum, qui sciebat nihil esse mali, calumnijs iniuriantium uexari. Perspicis, non fuisse propter carnem uoluntariam Christo mortem: fuit tamen uoluntaria, quoniam propter eam secundum uoluntatem patris salus & uita hominibus donata est. hæc Cyrillus. Porrò ex hac uoluntaria acerbissimæ mortis perpessione Christus formam nobis optimam (ut habet litera) & exemplum reliquit: quemadmodum beatus Petrus primæ epistolæ capite secundo inquit Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius. Et reuera optimam nobis formam reliquit nostram uoluntatem abnegandi, & diuinam in omnibus sine contradictione sequendi. Exemplum identidem obédientiæ & admirandum & imitandum proposuit optimus uitæ nostræ dux, uirtutumq; Dominus, ut promptam Deo obedientiam hilariter exhibeamus. Si enim is, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, uirtutum omninm promptuarium, absolutissimumq; exemplar, non homo solum, sed & Deus, splendor gloriæ & figura substantiæ paternæ, imagoq; Dei inuisibilis, non suam uenie facere uoluntatem, sed eius qui misit eum patris, orauitq; ut non sua, sed patris uoluntas fieret: quid nos in iniquitatibus concepti, & bibentes tanquam aquam iniquitatem, qui uerè dicere non possumus, Peccatum non habemus, præstare Deo debemus, nisi promptissimè illi obedire, nostramq; omnino subijcere uoluntatem? Cæterum, quoniam cuiusque uoluntatis proprium est, liberam habere potestatem, & diuina in Christo uolũtas & humana, huiusmodi libertatem agendi sortita est, liberamq; facultatem. Et eo ipso differt uoluntas à naturali appetitu, bruris animalibus indito, quòd hic necessitate & impetu quodam naturali fertur in actionem: ut, cum primum appetitus & concupiscentia in illis exortus sit & excitatus, continuo fiat & ad operationem motus. Nempe ut in libro tertio de anima tradit Aristoteles, sensus modd exterior, modo interior apprehendens obiectum ut bonum, & appetitus huiusmodi apprehensionem sequens: In animalibus rationis expertibus efficiunt motum secundum locum, quo à seipsis mouentur, & per se. Idcirco cum primum in huiusmodi animantibus surgit appetitio incitans ad prosequendum quippiam naturæ accommodum, aut delectabile, continuo naturali necessitate consequitur motus ad locum, quo illud habeatur: quia non est in eis appetitu superior uirtus, cohibens ipsum à prosecutione. sicut in hominibus ratio habet moderamen cupiditatis, quam etiam actu appetentem frenat, & coercet ab ijs quæ honestati sunt repugnantia. Quòd si interdum appetibile quippiam bruto obijcitur, ad quod prosequendum non mouetur, ut panis cani saturato: id eo uenit, quòd appetitus in ipso non instimulatur, nec agitatur ad illud concupiscendum, neque ibidem est appetitio, quare nec motio secundum locum appetentiam sequens. Sed & hæc prius discussa sunt in uicesimo septimo capite secundi libri, circa annotationes ad literam. Demum & id annotare fuerit operæprecium, circa eam literæ sententiam paulo pòst subiũctam. Non enim spiritu uerbi caro mouebatur: quòd, quemadmodum dicit Matthæus capite quarto, ductus est Iesus à spiritu in desertum, ut tentaretur à diabolo: spiritu utique sancto, cuius septiformi charismate secundum Esaiæ oraculum repletus est: & septemplex illa unctio septem sunt mulieres apprehendentes uirum unum in die illa suæ sacratissimæ conceptionis: quinimmo spiritus ei datus est non ad mensuram, & ex eius plenitudine accepimus omnes, gratiam pro gratia. Et alius item euangelista: Et expulit eum spiritus in desertũ. Et sanè omnibus uel sine testimonij comporobatione persuasum esse debet, omnes Domini nostri actiones spiritu sancto dirigente absolutas esse. Non tamen spiritu, uerbi caro mouebatur eo modo, quo

cæteri

cæteri homines ſancti. Siquidem illi ſpiritum ſanctum habuerunt illapſum mentibus eorum, inſpirationem futurorum, directorem & gubernatorem operum ipſorum, intimumq; ad omnia bona motorẽ. Chriſtus uerd præter id mouendi genus, alterũ habuit lõgè ſublimius: utpote quòd caro eius mouebatur à diuinitate illi unita in una hypoſtaſi, quòd nulli cæterorũ hominum congruit: quare non ſolum ſpiritu mouebatur, nec eo quidem pacto quo cæteri. Et hanc eſſe literæ ſententiam atque intelligentiam, continuò ſubiuncta uerba declarant. Rurſum ad id rectè intelligendum quod protinus in litera ſubnectitur, ſcilicet quòd non gnome habituq; conſulendi, ſed magis naturali uirtute duæ Chriſti uoluntates differebant inuicem: animaduertere par eſt, quòd ſi diuina in Chriſto uoluntate non conſultante, humana eiuſdem uoluntas, inquiſitoria deliberatione quicquam ſuarum actionum exercuiſſet, habuiſſent quidem illæ duæ uoluntates habitu conſulendi diſcrimen. At cum in humanam Chriſti uoluntatem (ſicut & diuinam) conſultatio non cadat, ſicut nec ignorantia, quemadmodum ſecundo libro etiam oſtenſum eſt, non habent id inter ſe diſcriminis: ſed naturali ſua conditione ab inuicem diſcrepant, quia diuina uoluntas ſuapte natura efficaciſſima eſt, & uirtutem habens omnia efficiendi quæ uelit. Quæcunque enim uult, eadem & poteſt. Humana uerò Chriſti uoluntas non hanc ſua natura habet omnipotentem uirtutem, ſed ut uerbo iuncta.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΑΝΔΡΙΚΗΣ ἐνεργείας. ϛ΄.

Ο Μακάριος Διονύσιος, καινήν τινα θεανδρικὴν ἐνέργειαν φάσκων τὴν χριστοῦ ἡμῶν πεπολιτευμένην, οὐκ ἀναιρῶν τὰς φυσικὰς ἐνεργείας μίαν ἐνέργειαν ἐκ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἡνωμένης φύσεως (ἔστω δὲ καὶ ἡ μία φύσις ἐποιήσατο καινὴν ἐκ θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἡνωμένην. ὧν δὲ ἐνέργεια μία, τούτων καὶ οὐσία μία, καὶ οὐκ ἀγίους πατέρας) ἀλλὰ δηλῶν λέξαι τὸ καινὸν καὶ ἀπόῤῥητον τρόπον τῆς φυσικῶν τοῦ χριστοῦ ἐνεργειῶν ἐκφάνσεως, ὅσῃ ἀπῤῥήτῳ βούλεται τὸ εἰς ἄλληλα τῆς χριστοῦ φύσεως περιχωρήσεως, περιφορᾶς καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου αὐτοῦ πολιτείαν, ξενίαν καὶ παράδοξον, καὶ τὴν φύσει τοῦ ὄντως ἄγνωστον, καὶ τὸν τρόπον τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποῤῥήτου ἕνωσιν αὐδιότως. ὃ δὲ διηρημένας φαμὲν τὰς ἐνεργείας, οὐδὲ διηρημένως ἐνεργούσας τὰς φύσεις, ἀλλ' ἑνωμένως ἐκάστῃ μετὰ τῆς θατέρᾳ κοινωνίας ἐνεργούσας ἃ ἴδιον ἴσχυεν. ὅτε γὰρ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως ἐνήργουν. ὅ γὰρ φιλὸς ἦν ἄνθρωπος ὅτε τὰ θεῖα, καὶ θεὸς μόνον. ὁ δὲ ἦν γυμνὸς θεός, ἀλλὰ θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος. ὥσπερ γὰρ τῇ φύσει, καὶ τῇ ὑπάρξει, καὶ τῇ φυσικῇ διαφορᾷ οὐκ ἐστάμεθα, ὅτως καὶ τῇ φυσικῶν θελημάτων τε καὶ ἐνεργειῶν. ἴσιον τοι γὰρ ἦν, ὡς ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ ποτὲ μὲν, ὡς ὑπὲρ τοῦ λόγου ποιήσαι φαμὲν ποτὲ δὲ, ὡς ἐκ φύσεως πεφώτικε. καὶ τοῦτο δὲ λέγομεν, ὡς μίαν ἀναφαίνεται ἐνεργειαν. αἱ γὰρ δύο φύσεις, ὧν ὁ χριστὸς· καὶ ὁ εἷς χριστὸς,

DE DEIVIRILI ACTIONE. Cap. XIX.

BEatus Dionyſius nouam quandam theandricam deiuiramque actionem Chriſtũ nobis adminiſtraſſe dicens, non auferens naturales actiones; unam actionem ex diuina & humana factam dicit. Sic enim & unam naturam diceremus nouam, ex diuina & humana factam: nam quorum actio una, horum & ſubſtantia una ſecundum ſanctos & deiferos patres noſtros. Verùm hoc dicit, uolens inſinuare nouum & ineffabilem modum manifeſtationis naturalium Chriſti actionum, ineffabili modo commeationis & immanſionis inuicem naturarum Chriſti conſentaneè, & adminiſtrationem eius ſecundum hominem, extraneam, admirabilem, & naturæ entium incognitam, & modum alternatæ dationis ſecundum ineloquibilem unionem. Non diuiſas enim dicimus actiones, neque diuiſe agentes naturas, ſed unitè unãquanque cum alterius communicatione agentem idipſum quod proprium habuit. Neque enim humana humanè operabatur (quandoquidem non nudus erat homo) neque diuina ſecundum Deum ſolũ: nam non erat nudus Deus, ſed Deus ſimul exiſtens & homo. Quemadmodum enim naturarũ unionem, & naturalem differentiã ſcimus, ſitã & uoluntatum, & actionum. Animaduertendum igitur eſt, quòd de Domino noſtro Ieſu Chriſto, quandoque ut de duabus naturis ſermonem agitamus: quandoque uerò ut de una perſona, & hoc & illud in unam referimus intelligentiam. Nam duæ naturæ, unus eſt Chriſtus: & unus Chriſtus,

δύο φύσεις δι' ὅτου τοῦτον ἓν δεῖν ἀπεῖν· γὼρ γεῖ ὁ χριστὸς καθ' ἑκατέραν τὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ γὼργεῖ ἑκατέρα φύσις γὼ τοῦ χριστοῦ, μετὰ θεωτόρου κοινωνίας. κοινωνεῖ γάρ νιν ἡ μὲν θεία φύσις, τῇ σαρκὶ γὼργούσῃ ἃ ἦν τὸ, δυνάμει δὲ θείας θελήσεως πᾶν αρεστεῖσθαι πάσχειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἃ ἦν τὸ, τῆ γὼργείαν δὲ σαρκὸς παύτως εἶν σωτήριον. ὅπερ οὐ τῆς ἀνθρωπίνης γὼργείας δεῖν, ἀλλὰ τῆς θείας· ἡ δὲ σαρξ τῇ θεότητι τοῦ λόγου γὼργούσῃ, διά τι τὸ ὡς δ' ὀργάνου τοῦ σώματος τὰς θείας ἐκτελεῖσθαι γὼργείας, καὶ διὰ τὸ γνα εἶναι τὸν γὼργοῦντα θεϊκῆς τι ἅμα καὶ ἀνθρωπίνης. ἐδόκει γὰρ χρὴ, ὡς ὁ ἅγιος αὐτοῦ νοῦς καὶ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ γὼργεῖ γὼργείας, νοῶν δὲ γινώσκων, ὅτι δεῖ θεὸν νοῦς, καὶ ὅτι ὑπὸ πάσης πᾶσκυνεῖται τῆς κτίσεως, καὶ μεμνημένος τῶν ὧδε τῆς γῆς αὐτοῦ διατριβῶν τι καὶ παθῶν. καὶ νυνεῖ δὲ γὼργούσῃ τῇ τοῦ λόγου θεότητι καὶ διεπούσῃ καὶ ἐνεργούσῃ τὸ παῦ νοῶν καὶ γινώσκων καὶ διέπων οὐχ' ὡς ψιλὸς ἀνθρώπου νοῦς, ἀλλ' ὡς θεὸς καθ' ὑπόστασιν ἑνωμένος, καὶ θεοῦ νοῦς χρηματίζων. ὅθεν οὖν λέγοῖ ἡ θεανδρικὴ γὼργεία, ὅτι ἀνδρωθέντος θεοῦ, ἤγουν γανθρωπήσαντος, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη αὐτοῦ γὼργεία θείας ἦν, ἤγουν τεθεωμένη καὶ οὐκ ἄμοιρος τῆς θείας αὐτοῦ γὼργείας· καὶ ἡ θεία αὐτοῦ γὼργεία οὐκ ἄμοιρος τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ γὼργείας, ἀλλ' ἑκατέρα σὺν τῇ ἑτέρᾳ θεωρεμένη. λέγει δὲ ὁ τρόπος ὅτος, περίφρασις, ὅταν τις δύο τινά, δύο μίαν περιλάβῃ λέξιν. ἅπαξ γὰρ μίαν τῆ τετμημένην καῦσιν λέγομεν, καὶ τῆ κεκαυμένῃ τομῇ τ' πεπυρακτωμένης μαχαίρας, ἄλλην δὲ γὼργεῖαν φαμὲν τῆ τομὴν καὶ ἄλλην τὴν καῦσιν, καὶ ἄλλης καὶ ἄλλης φύσεως· τὸ μὲν πυρὸς τὴν καῦσιν, τὸ δὲ σιδήρου τὴν τομήν· ὅτω καὶ μίαν τ χριστοῦ θεανδρικὴν γὼργεῖαν λέγοντες, δύο τὰς γὼργείας νοοῦμεν τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ, τῆ μὲν θεότητος αὐτοῦ, τὴν θεῖαν· τῆ δὲ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην γὼργεῖαν.

duæ naturæ. Idem igitur est dicere: Agit Christus secundum utranque suipsius naturarum, & agit utraque in Christo natura, cum alterius communicatione. Communicat igitur diuina natura carni agenti: quapropter bonæ uolũtatis diuinæ beneplacito permittebatur pati & agere quæ propria erant. Et propter quod actio carnis omnino erat salutaris, non humanæ actionis erat, sed diuinæ. Caro autem (diuinitate uerbi agente) propter hoc ut organo corpore diuinas perficiebat actiones, & propter hoc ipsum etiam quod unus erat agens, diuinè simul & humanè. Neque latêre decet, quòd sancta eius mens naturales eius operatur actiones, intelligens & agnoscens quòd est Dei mẽs, & quòd ab omni adoratur creatura, & reminiscens conuersationum eius in terra, & passionum. Communicat autem operanti diuinitati uerbi, dispensanti & gubernanti uniuersum intelligens, & cognoscens, & dispensans, non ut nuda hominis mens, sed ut Deo secundum hypostasin counita, & Dei mens constituta: hoc enim ostendit deiuirilis actio, quòd sit Dei uiri facti, id est humanati. Et humana eius actio, diuina erat, id est deificata, & minimè diuinæ actionis immunis. Et diuina eius actio nõ immunis humanæ actionis, sed utraque conspecta est. Dicitur autem tropus hic periphrasis, id est circunlocutio, quando quis duo quædam per unam complectitur dictionem. Quemadmodum enim unam incisam combustionem dicimus, & combustam incisionem igniti gladij, sed aliam actionem dicimus incisionem, & aliam ustulationem, & alterius ac alterius naturæ esse: ignis quidem, ustulationem combustionemq; ferri uerò, incisionem: sic unam Christi deiuirilem actionem dicentes, duas actiones naturarum eius intelligimus, diuinitatis quidem eius, diuinam: & humanitatis eius, actionem humanam.

COMMENTARIVS.

BEatus pater Dionysius in una epistolarum suarum ad Caium, quæ ordine quarta ponitur, ait de Domino nostro Iesu Christo: Nanque, ut breuiter dixerim, neque homo ille erat, non quasi non homo, humanæq; conditionis exors: sed ueluti ex hominibus ultra homines, ac super hominem homo ueraciter factus. Iam quoq; neq; diuina ut Deus, neque ut homo humana perficiens: sed Deo homine facto, nouam quandam ac inusitatam ex diuinitate atq; humanitate permixtã operationẽ nobiscũ quidem cõuersatus ostẽdens. Hãc aũt operationẽ autor hic uocat theandricã, atq; deiuirã: eãdemq; dicere possemus (si lubet) diuinihumanã, siue humanidi-

manidiuinã,quòd humana actio in Christo diuinã quoq; uirtutẽ habuit coeffectricẽ,& diuina actio in eodem humanam eriam uim habuit more organi cooperatricem. Itaque cum autor iti litera dicit,quòd beatus Dionysius non auferẽs naturales actiones,unã actionẽ ex diuina & humana factã dicit,particula negatiua nõ, & in participiũ auferens,& iti sequens uerbũ dicit, ferri intelligenda est,ut sentẽtia sit,quòd beatus Dionysius per deiuirilis actionis assertionẽ,neq; naturales à Christo aufert actiones, diuinã scilicet & humanã: neq; unã dicit actionẽ esse factã ex diuina & humana. Alioqui & unã in Christo cogeremur ponere naturã ex diuina & humana compositã: quod prius ostensis omnino repugnat. Sed diuinę sapiẽtię plenissimus Dionysius ea posinone & sentẽtia,suã utriq; naturę actionẽ propriã relinquens,utranq; factã dicit cũ alterius cõmunicatione,unione & cõiunctione,ut diuinã actionẽ cũ humanę actionis cõmunione: more organi & instrumẽti coniuncti diuinã actionẽ absoluentis,ut in miraculorũ operibus liquidò factũ constat: & humanã itidẽ actionẽ in Christo factã insinuat cũ diuinæ actionis cooperatione & unione, cũ omnis in Christo humana actio expleta fuerit diuinæ uolũtatis beneplacito,eaq; ipsam fieri uolẽre: quare omni humanę actioni cõiuncta fuit diuinę uolũtatis actio: quę eadẽ & diuina est actio. Itaq; omnis in Christo diuina actio humanata(ut ita dixerim) cẽsenda est,& omnis humana actio deificata: quẽadmodũ de naturis dictũ est. Perinde atq; si quis audiens uoces ab alio prolatas,intelligat simul: aut uidens scripturã ad institutionẽ literariã attinentẽ,& simul atq; eã lectitat intelligẽs,habet intellectionẽ & sensationẽ non cõfusas ad inuicẽ, neq; in unã cõflatas tertiã actionẽ,sed ab inuicẽ distinctas: & tamẽ sine separatione sic unitas, ut intellectio fit cõiuncta sensus operationi,ad cognitionẽ mentis administarię: & sensuum disciplinæ actio,uisio inquã & auditio,cõnexa intellectioni,ut uideatur ibidẽ & intellectio esse sensitiua,& sensatio intellectiua. Eadẽ pariq; ratione se habet deiuirilis actio, quæ similiter per sectionẽ & ustionẽ ferri igniti potest apta manu ductione cõcipi,quarũ operationũ utraq; cũ alterius fit adiumẽto & cõmunione: tamẽ ambę inter se naturę discrimẽ habent,& dissidiũ. Et cũ deinde litera subiũgit de Christo,Neq; enim humana humanẽ operabatur: intelligẽda est eo loco particula solũ,paulo pòst in sequente sentẽtia expressa, & æqua similiq; ratione hic intelligẽda. Siquidẽ pro humanę naturæ cõditione humana operabatur: at ea humana opera nõ solũ humana efficiebat uirtus, sed & illi diuina cooperabatur,uolẽs quidẽ humana omnia eo quo fiebant modo exerceri. Omitto quòd nõnulla opera humana supra hominẽ operatus est,ut ambulationẽ supra aquas,absconsionẽ sui à cõspectu uolentiũ ipsum lapidare,& exitũ de templo,transitũ per mediũ æmulorũ præcipitare eũ conantiũ,locutionẽ,extensionẽ manuũ,& contactũ sanitates inducentẽ. Cũ uerò postea subnectit,Et hoc & illud in unã referimus intelligentiã: id ita accipiendũ est,ut hoc,referat propinquius,secũdoq; loco positũ,scilicet quòd de Christo sermonem agimus ut de una persona: dicentes ipsum unũ & eundẽ Deũ esse,& hominẽ. Illud uerò,distãtius refert & primo positũ loco,scilicet q; de eo ut de duabus naturis loquimur,dicẽtes quidẽ in eo duas esse naturas,diuinã & humanã. Nã ut fides catholica naturarũ diuersitatẽ in Christo ponit,ita & personę unitatẽ. Et ut sacer Athanasius inquit: Quòd Deus & homo unus est Christus: sic unus & idẽ,Deus,& homo. Enimuero propter huiusmodi actionẽ utriusq; naturę cũ alterius cõmunicatione,nõ humanæ fuit actionis,sed diuinæ. quòd actio sacratissimę carnis Christi omnino erat salutaris & fructuosa humano generi: cui Dominus noster sanctissimæ carnis suæ actionibus cõtra morbũ spiritualẽ,medicamentũ attulit & salutẽ: præparauit antidotũ cõtra uirus serpentis: & summopere profuit,diuina id efficiente uirtute, quæ actiones illas omnes per cõmunionem,cooperationẽ & unionẽ,maximè reddidit efficaces. Et potissimũ actionẽ illã oblationis spõtaneæ ad mortẽ,in qua factus est propitiatio pro peccatis nostris: nõ nostris aũt tantũ,sed etiã totius mũdi: factus etiã est nobis sanctificatio,& redemptio. Nã,ut beatus Petrus ait, peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignũ,eiusq; liuore sanati sumus. Nõ enim solũ mortuus est Dominus noster pro gente,(ut ait Ioannes cap.11)sed ut filios Dei,qui erãt dispersi, cõgregarer in unũ. Et nimirũ ipse est granũ illud fruměti,quod cadens in terrã per mortis acerbitatẽ: & emortuũ,multũ fructũ attulit,utpote totius naturæ nostræ lapsæ reparationẽ,mortis interitũ, uitæ restaurationẽ. Propter eandẽ quoq; cõmunicationẽ mutuã,& cõiunctionẽ actionũ, Cristus diuinas perficiebat actiones,corpore ut organo ad eas exercendas utens. Siquidẽ actio,à præcipua primariaq; causa effectrice profecta,& ipsi quoq; secũdo agẽti atq; instrumẽtario secundũ denominationẽ ascribitur. Vt cũ manus adminiculo securis lignũ secat,& ipsa itidẽ securis lignũ dicitur secare,sicut & calamus scribere. Et cũ mẽs humanũ organo uocis & linguæ suas expromit notiones: & ipsa etiã uox & lingua mentẽ explicare rectè dicitur. Atqui sacratissimũ Christi corpus, ut organũ fuit coniunctum & instrumentũ diuinitatis sua explentis opera. Quare & caro Christi ut coefficiẽs & cooperãs,diuinas etiã perfecisse actiones admittẽda est, & miracula deitatẽ attestantia peregisse. Demũ & id animaduertere nõ erit indignũ, quòd sancta Christi mẽs, intellectusq; humanus,& naturã eius humanã consequẽs(fiquidẽ de ea hic sermonẽ agitat autor, & nõ de mente eius diuina,haud aliter ab humana mente distincta, quàm uoluntas diuina ab humana dirimitur) in Christo ipso cõsidente ad dextrã maiestatis Dei patris, actiones habet suæ naturæ cõsentaneas, utpote cognitiones spirituales & memorationes eorũ, quæ dispẽsatione carnis Christus egit, quãdo in terris uisus est, & cũ hominibus cõuersatus, & iugẽ Dei cõtemplationẽ atq; uisionẽ. Vt cõiuncta aũt diuinæ menti, quinimmo facta Dei mẽs,

simul cum ipsa mente diuina admirabili prouidentia totum gubernat uniuersum, omniaq; suauissimè dispensat atq; disponit. Eadem quoq; mens humana ab omni adoratur creatura, nō quidem ut nuda, & separata intellectu à Christi diuinitate, sed ut eidē in una hypostasi unita: quēadmodum cap. 8. huius libri dicta est caro Christi esse adoranda etiā cultu Deo debito, propter inseparabilem eius coniunctionem in una persona cum deitate semper glorificanda.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΔΙΑ-
βλήτων παθῶν. ξβ'.

DE NATVRALIBVS ET INNOCVIS
passionibus. Cap. XX.

manifestati

Ὁμολογοῦμεν δέ, ὅτι πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἀδιάβλητα πάθη τοῦ ἀνθρώπου ἀνείληφεν. ὅλον γὰρ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀνείληφε, πλὴν τῆς ἁμαρτίας. οὔτε γὰρ ἡ φυσικὴ ἡμῖν ἐνέσπαρται, ἀλλ' ἐκ τῆς διαβόλου ἐπεισήχθη, ἀλλ' ἐν τῇ ἡμετέρᾳ αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἑκάστοις συνίσταται, καὶ βίᾳ ἡμῶν οὐκ ἐνεργεῖται. φυσικὰ δὲ καὶ ἀδιάβλητα πάθη ἐστί, τὰ ἐκ τῆς ἡμῶν, ὅσα ἐν τῇ τῆς κατακρίσεως, ἀφ' ἧς τὸν ἄνθρωπον ἐσύλησε βίος· οἷον, πεῖνα, δίψα, κόπος, πόνος, τὸ δάκρυον, ἡ φθορά, ἡ τοῦ θανάτου παραίτησις, ἡ δειλία, ἡ ἀγωνία, ἐξ ἧς οἱ ἱδρῶτες, οἱ θρόμβοι τοῦ αἵματος, ἡ δὲ τῶν ἀγγέλων βοήθεια, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἅπερ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις φυσικῶς ἐνυπάρχει. πάντα τοίνυν ἀνείληφεν, ἵνα πάντα ἁγιάσῃ. ἐπαράδοξον δέ, καὶ ξένον, ἵνα ἡμῖν τὸν νικῆσαι πραγματεύσηται, τῷ δεῖν τῇ φύσει δυνάμει, νικᾶν τὸν αὐτίπαλον, ὅπως ἡ φύσις ἡ πάλαι νικηθεῖσα, δι' ὧν πρὸς βολῶν ἡττήθη, διὰ τούτων νικήσῃ τὸν πάλαι νικήσαντα. ὁ μὲν οὖν πονηρὸς ἐξωθεν προσέβαλλε λογισμοῖς, ὥσπερ καὶ τῷ Ἀδάμ· διὰκεῖνο γὰρ οὐ διὰ λογισμῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὄφεως. ὁ δὲ λύσεως τὴν προσβολὴν ἀπεκρούσατο, καὶ ὡς καπνὸν διέλυσεν, ἵνα προσβαλόντα αὐτῷ τὰ πάθη, καὶ νικηθέντα ὑφ' ἡμῶν νικαπαγώνιστα γένηται· καὶ ὥσπερ ὁ τοῦ Ἀδάμ, τὸν παλαιὸν ἀνεσώσηται. ἀμέλει τὰ φυσικὰ ἡμῶν πάθη οὐ φύσει καὶ οὐκ ἐξ οὐσίας ἦλθεν ἐπὶ τὸν Χριστόν. οὐ φύσει μὲν γάρ· ἀλλὰ ναῦς γὰρ αὐτῷ, ὅτι μετέχει τῆς σαρκὸς πάσχειν τὰ ἴδια· οὐκ ἐξ οὐσίας δέ, ὅτι ἐκουσίως τὸν ὑπέμεινε. θέλων γὰρ ἀναγκασθέντος ὑπ' αὐτοῦ θεωρεῖται, ἀλλὰ πάντα ἑκούσια, θέλων ἐπείνασε, θέλων ἔδίψησε, θέλων ἐδειλίασε, θέλων ἀπέθανεν.

machinationes

CONfitemur autem, quòd omnes naturales & innoxias passiones assumpsit. Nam totum hominē, & omnia quæ sunt hominis assumpsit, præter peccatum. Hoc enim non naturale est, nec ab opifice nobis inditū, sed ex diabolo resersum, in nostra liberè potestatis electione spontaneè constitutū, non uiolentia nobis dominans. Naturales autem & innocuæ passiones sunt eæ, quæ non in nostra potestate sitæ sunt: quæcunque ex condemnatione ob transgressionem in humanam ingressæ sunt uitam: ut fames, sitis, pœna, labor, lachrymæ, corruptio, mortis recusatio, timor, agonia, ex qua sudores, guttæ sanguinis, & ob naturæ infirmitatem ab angelis confortatio, & eiusmodi: quę quidem cunctis hominibus naturaliter insunt: omnes itaque accepit, ut omnes sanctificet. Tentatus est, & uicit, ut nobis uictoriam pararet, & daret naturæ uirtutem uincendi aduersarium, ut natura olim uicta, per quas suggestiones uicta fuisset, per illas uinceret & antiquum uictorē. Malignus igitur deforis suggerebat, non per cogitationes, quemadmodum ipsi Adam: etenim illi non per cogitationes, sed per serpentem. Dominus autem suggestionē repellebat, & ueluti fumum dissoluebat, ut suggestiuæ ipsi passiones expugnatæ, & uictæ, nobis etiā facilè expugnabiles euadāt: & sic nouus Adā, antiquū reparet ad salutē. Deniq; naturales nostræ passiones, secundū naturā & super naturā fuerūt in Christo. Secundū naturā quidē: nā mouebant in ipso, quādo sinebat carni ut pateretur propria. Super naturā uerò, quòd non præcedebāt in Domino uolūtatis naturalia. Nihil enim in ipso coactū conspicit, sed omnia spontanea. Volens enim esuriuit, uolēs sitiuit, uolens timuit, & uolēs mortuus est.

COMMENTARIVS.

QVoniam Apostolus ad Hebræos 2. capite dicit, quòd debuit Christus per omnia fratribus assimilari: & quarto capite eiusdem epistolæ contestatur, quòd non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. ideo hoc loco rectè differit autor, quòd omnes naturales & innoxias passiones nostras Christus, cum humanam indueret naturam, assumpsit: & quid naturales innocuæq; passiones sint, & definitione pariter & exemplo dilucidat. Veruntamen ut idipsum, quod

hi 6

hic uniuerſaliter proponitur, ad particularia deſcẽdendo exactius diſcutiatur: operęprecium eſt ſcire, quòd quędã ſunt paſſiones naturales ortũ habẽtes ex culpa & tranſgreſſione primorũ parentũ: non tamẽ ſunt de ſe pertrahẽtes impellẽtesq; ad culpã, ſed potius materiã præſtãt exercendę uirtutis: ut fames, ſitis, defatigatio, mortalitas. Et eiuſce generis paſſiões reuera inuocuas decuit Chriſtũ aſſumere. Vnde eſurijt, ſitiuit, defatigatus eſt, mortuus eſt pro nobis, ut ſacræ literæ ſatis atteſtãtur. Aliq; uerò ſunt paſſiones, naturales quidẽ, ſi naturã lapſam attẽdimus: innaturales uerò, ſi rectitudinẽ eius cõſideramus, nõ tantũ ex culpa prodeũtes & præuaricatione protoplaſtorũ, uerum etiã ad culpã occaſionẽ & uiã præbentes, aut culpę annexæ, ut ſunt procliuitas ad malũ, tarditas ad bonũ, peccatũ, fomes irritamenta malorũ ſuggerens, & cętera id genus. Iſtas autẽ nõ congruũ fuit Chriſtũ aſſumere, quia fuit miniſter iuſtitię, omnino ſegregatus à peccato, quando quidẽ peccata mundi uenit tollere: & idcirco nulli labi aut maculę peccati, fomento q; ad culpã prouocanti debuit eſſe obnoxius, aut addictus. Rurſum paſſiones primi generis, quæ ſcilicet duntaxat ſunt ex culpa, nõ tamen inclinãt, nec inducunt animũ ad culpã, duplices ſunt: hę quidẽ naturales, illę uerò perſonales. Naturales, cõmunesq; paſsiones ſic dicũtur, quæ reſpiciunt totã naturã humanã in uniuerſum, & omnib. humanę ſpeciei ſingularibus cõueniunt: ut fames, ſitis, mors, & ſimiles. Perſonales uerò paſſiones ſunt, quę reſpiciũt atq; cõcernunt aliquas perſonas peculiariter, ſecundũ ſuarũ complexionũ diſpoſitionẽ, aut propriã corporis formationẽ, neq; ſingulis cõueniunt hominũ indiuiduis: ſicut diuerſa morborũ genera, cęcitas, ſurditas, claudicatio, membrorũ capitio, & ſimiles. Quoniã aũt Chriſtus uenerat humanã naturã redimere cõmuniter, & ſine perſonarũ diſtinctione, par fuit ipſum naturales dũtaxat & non perſonales paſſiones ſibi aſciſcere. Hinc nec morbos cõtraxit, nec deformitates corporis, quæ plerũq; hominib. ob impedimẽtũ aliquod naturę aut fortuitò accidũt. At uerò, quoniã moleſtiã naturę ingerẽtes, & dolorificas Chriſtus aſſumpſit paſsiones pro nobis, nõ aũt uicioſas & peccãtię affines, ut modò dictũ eſt, ſcitè dicit autor in litera, q; omnia quę ſunt hominis aſſumpſit, præter peccatũ. Hoc enim nõ naturale eſt, nec ab opifice nobis inditũ. Sanè quãuis ſenſus & cogitatio hominis ab adoleſcentia ſua prona ſint ad malũ, ex uiriũ inferiorũ ad ſuperiores rebellione, læſioneq; naturæ ob tranſgreſſionẽ: illa tamẽ pronitas nõ naturalis eſt, neq; primę inſtitutioni hominis cõſentanea: ſed præter & cõtra hominis naturã irrepſit, uiciauitq; eius rectitudinẽ. Vt ſiniſtra ualetudo & ad morbũ pronitas atq; infirmitas, nõ corporis naturã conſequitur, ſed præter illius contẽperamẽtũ accidit, rectãq; illius diſpoſitionẽ diſſoluit. Et acedo, in quã uertitur dulciſſimũ uinũ, præter uini conditionẽ euenit, illius naturã corrũpens. Peccatũ aũt ab opifice nobis inditũ nõ eſſe, liquidũ omnibus eſt (cũ non poſsit à ſumme bono malũ proficiſci) & ſapientis quoq; teſtimonio cõprobatum, Deus (inquit) mortẽ nõ fecit, nec lætatur in perditione uiuorũ. Impij aũt manibus & uerbis accerſierunt illã, & æſtimantes illã amicã defluxerũt, & ſpõſiones poſuerunt ad illã. Inuidia aũt diaboli mors introiuit in orbẽ terrarũ. Vbi non ſolũ de morte corporis, ſed & animę, quę per peccatũ eſt, fit mentio: de qua dictũ eſt, Homo quidẽ per peccatũ occidit animã ſuam. Et rurſum: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Siquidẽ animę mors, intulit primũ mortẽ corporis, eſtq; illa huius cauſa: ut radix uirulẽta fructus uenenoſi, dicẽte Apoſtolo: Quoniã per unũ hominẽ peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatum mors. & iterũ: Stipendia peccati mors. Porrò quemadmodũ ad noſtrã utilitatẽ Chriſtus pro ſua benignitate & miſericordia has paſſiones aſſumpſit, ut eas conſecraret in ſe, ac ſanctificaret, & æternę ſalutis operatorias nobis efficeret, meritoriasq; uitæ, ita & cætera diſpenſationis carnis opera peregit ad fructum ſpiritualẽ, profectũq; uirtutũ nobis comparandũ. Vnde & tentari ſuſtinuit, ut per quas rẽtationes in principio natura humana uicta fuerat ab antiquo ſerpente, per eaſdẽ quoq; in nouo homine ipſa eundẽ uinceret impoſtorẽ. Siquidẽ fuit natura noſtra in primo parente uicta per ſuggeſtionẽ gulę ſuadentem pomi uetiti eſum: ſimiliter & ſuperbiæ, deorum aſſimilationem promittẽtem, demum & auaritiæ, boni & mali ſcientiam pollicentem, ad immoderatamq; illius appetentiam inducentem, ut tertium Geneſeos caput fidem facit. Et ijſdem prorſus ſuggeſtionibus ipſa in Chriſto uictrix fuit diaboli, qui de gula eum primò tentauit, ſuadens ut lapides in panem conuerteret. De uana gloria, cum conſtitutum ſupra pinnaculum templi, ut deorſum ſe præcipitem daret, gloriatus eſt. Deniq; de auaritia, cum regnorum mundi concupiſcentiam ſuggereret, ſui adoratione conſequendorum. Et in unoquoque horum trium uiciorum idem uictus eſt, qui quondam uicerat. Vſus eſt autem tentator in Adam & Chriſtum eodem & conſimili tentationis genere, diuerſo tamen à ratione modoq; tentandi, quo aſſiduè infeſtamur. Siquidem hoſtis antiquus per ſerpentem exteriori ſuggeſtione ſuadebat Adæ, comedere de ligno uetito, & non per intrinſecas immiſſiones aut cogitationes. Similiter & Domino noſtro extrinſecus ſuggerebat ſuæ malitiæ uenenum, non autem importunis cogitationibus interius eum pulſabat: quoniã in utroque ipſorum erat recta ordinatio & obediẽtia corporis ad animam, & uirium animæ inferiorum ad ſuperiores. At uerò in nobis caro concupiſcit aduerſus ſpiritum &, ſpiritus aduerſus carnem, & inimici hominis domeſtici eius. Idcirco præter exteriores tentationes, quæ obijciuntur abijs quæ extra nos ſunt, quotidie ſuſtinemus interiores & occultas infeſtationes inimici per prauarum cogitationum immiſſionem, irreptionem, & ſuggeſtionem. Cæterum, quamuis in Chriſto eædem & conſimiles fuerint paſſiones naturales, quales & in nobis: non tamen eodem

ἅπτει τῶ λιτῆ φαντασίας, δῆλος τὸ λιτὸν ἐκτὸς ἀπτίστου, δῆλον ὅτι ἡ σὰρξ, εἰ μὴ ἕνωτο τῷ θείῳ λόγῳ. ἅπαξ δὲ γνωθεῖσα καθ' ὑπόστασιν, πῶς ἔσται δῆλος; ἢ ὃς ὁ χριστὸς, ὁ δυνατὴ δῆλος ἑαυτῷ εἶναι ὁ λύσιος. τοῦτο γὰρ ὁ τῶ ἁπλῶς λεγομένων οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῷ πῶς ἔτερον. τίνος οὖν ἔσται δῆλος; ἢ πατρός; ἀλλ' ὃ μὲν ἐστὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, καὶ ἢ ἐστὶν οὐσίᾳ, ἁπλῶς ἢ πατρός ὅτι δῆλος, ἑαυτῷ δὲ ἀδελφός. πῶς δὲ πρὸς ἡμᾶς λέγεται ὁ ἀπόστολος, ὥστε οὐκ ἔτι εἶ δῆλος, ἀλλ' υἱός, εἰ δὲ αὐτὸς υἱὸς τυθγάνων, ἅπερ αὐτὸς δῆλος ὤν; πῶς μὲν εἰκὸς οὖν λέγεται δῆλος, ὃν αὐτὸς ὢν τοῦτο, δι' ἡμᾶς δὲ δῆλος μορφῶν ἀληφῶς, καὶ δῆλος μεθ' ἡμῶν λειτουργῶν. ἀπαθὴς γὰρ ὢν, δι' ἡμᾶς ἐδέλυσε πάθεσι, καὶ διάκονος ἢ ἡμῶν σωτηρίας γέγονεν. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὸν δῆλον, διϊστῶσι τὴν ἕνα χριστὸν εἰς δύο· καθάπερ Νεστόριος. ἡμεῖς δὲ δικαιότερον αὐτὸν φαμὲν καὶ λύσιον πάσης ἢ δυνάμεως, τὸν ἕνα χριστὸν, τὸν αὐτὸν ὁμοῦ θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, καὶ πάντα εἰδέναι. ἐν αὐτῷ γὰρ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ ἢ σοφίας καὶ ἢ γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι.

id est minutis phantasijs, creatum ab increato diuidas, serua est caro, nisi unita esset Deo uerbo. Semel autem unita secundum hypostasin, quomodo serua erit? Vnus enim existens Christus, nō potest seruus suijpsius esse, & dominus: nam hæc, non simpliciter dictorum, sed ad alterū: cuius igitur erit seruus? Patris? Ergo non omnia quæcunque habet pater, & filij sunt: si quidem patris est seruus, suijpsius nequaquam est. Quo modo aūt de nobis dicit Apostolus: Quare nō amplius est seruus, sed filius per ipsum in adoptionem filiorum: si quidem ille seruus? Appellationem igitur serui subit, nō quòd ipse sanè existat hoc, sed quòd propter nos formā serui accepit, & seruus nobiscū uocatus. Impassibilis enim existens, propter nos subditus passionibus, & minister nostræ salutis est. Qui uerò dicunt ipsum seruum, dirimunt unum Christum in duo: quemadmodum Nestorius. Nos autem dominatorem ipsum dicimus, & Dominum omnis creaturæ, unum Christum, eundēq; Deum simul ac hominem, & omnia scientem. Nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.

COMMENTARIVS.

CVm in principio huius capitis dicit autor, quòd Christus ignorantē & seruā assumpsit naturā, id naturę humanę à Christo assumptæ nō attribuitur ratione illius peculiaris substātiæ humanæ, quæ fuit uerbo copulata unione hypostatica: sed quantū ad alias hypostases, & personas humanas, specie illi cōsimiles. Vt sentētia sit, q̄ nostrā assumpsit naturam, ignorantē & seruā, nō in seipso Christo, sed in nobis. Enimuero si humili loco nata, & ex infima plebe, ascisca tur in regis uxorē, eiq̄ cōnubio iūgatur, secūdū suā cōsiderata originē, plebeia diceretur, & ignobilis: ut uerò regalibus nuptijs illustrata, & regina dicitur, & domina. neq̄ plebeia tūcupāda est, neq̄ abiecta: nā præclaris uiri sui titulis nobilitatur. Et corpus quidē nostrū, si secundū suā naturā detur existentiā, nō cōsiderata eius ad animā unione, exanime diceretur, exangue et inanimatū: Si uerò perspiciatur ut animę unitū, & ab ipsa uiuificatū, animatū est uegetū, & animę motionibus honestatū. Sic sanctissima Christi caro, si per se & secluſa unionis ratione attēderetur, serua quidē esset, & ignorās. Vnione uerò ipsius ad uerbū inspecta, quę indissolubilis est, nec serua, nec ignorās dici debet. Nō serua quidē, quia cōiuncta uerbo Dei, quod omnib. dominatur: eadēq̄ ratione eius sortitur excellentiā, & omniū dominatione insignitur. Neq̄ ignorās, quia unita filio Dei, qui est sapiētia patris, & in q̄ omnes thesauri sapiētiæ & sciētię sunt abscōditi, omniscientia etiā locupletatur, & eo splēdore honoratur. Proinde rectè & probè dicit Gregorius, ut adducit litera: Quòd, si separaueris id quod uidetur, scilicet humanā in Christo naturā, oculis mortalium pernā & conspicuā, ab eo quod intelligitur, scilicet diuina eiusdē natura, sola mētis acie, & intimo obtutu animi conspicienda, intelligēdo scilicet humanā naturā ratione & cogitatione abstractam in Christo à diuina: tunc ipsa secundum propriam considerata conditionem, & seruua diceretur, & ignorans. At quoniā natura humana, ubi semel unita fuit diuinitati, nunquam ab ea fuit per diuortium disseparata: huiusmodi separatio secundum intellectum & rationem facta, nunquam ueritati ipsius rei responderet, neq̄ uero esset consona: quare nunquam debemus humanam in Christo naturam aut ignorantem aut seruam dicere. Quòd autem propter unionem cum uerbo Dei quippiam cōpetat humanæ Christi naturæ, quod alias ei non cōpeteret, hac ratione cōprobat autor, ducta à simili. Perspicuum est, humanam in nobis naturā, mortalem esse, & nequaquā uiuificantem. Et humana in Christo natura per unionem ad uerbum, mortalitatem quidem in principio non abiecit: facta est tamen uiuificās, mortuosq̄ reuiuificās, & eis uitam reddens. Quos enim uult filius, uiuificat: & qui audierint uocem filij Dei, uiuent. Viuificans itidē spiritualiter, & liberans à peccato, quę mors est animæ. Ego (inquit Dominus

noſter)ſum reſurrectio,& uita. Qui credit in me,etiam ſi mortuus fuerit,uiuet:ſed de hoc in antè præcedenti capite factus eſt ſermo. Ita planè humana natura,de ſe non habet certam futurorũ agnitionem. Ipſa autem in Chriſto unita uerbo,& illam obtinet,& omnium ſciẽtiam. Quo modo ergo ignorantia in Chriſto locum habebit? aut quomodo ipſe ignorans dici poterit? Conſimiliter ut pergit autor diſcutere,neq; Chriſtus iure poteſt dici ſeruus. Nam hæc nomina dominus & ſeruus,non naturæ ſunt nomenclaturæ,id eſt notæ,& termini atque ſigna: ſiue non ſunt nomina claudentia naturæ ſignificantiam,aut naturam deſignantia: neq; ſigna ſunt cogitationis naturæ. Dominus enim & ſeruus non quid ſit res indicant, ſed quam ad alterum ſortiatur habitudinem,perinde atque pater & filius: ſunt enim ad aliquid,& eorum eſſe eſt ad aliud quodam modo ſe habere. Si igitur abſtractione mentis & cogitatione ſeparauerit quiſpiam increatum à creato,diuinam ſcilicet naturam in Chriſto ab humana,eſſet Chriſti caro ſerua, niſi unita foret Deo. Verùm propter huiuſmodi unionem hypoſtaticam uindicatur à nomine ſeruitutis, & nequaquam ſerua denominari debet: quod nonnullis aſtruit autor in litera rationibus. Primò: Quia Dominus & ſeruus ſimpliciter & abſolute non dicuntur,ſed ad alterum: eſt itaque omnis ſeruus, alicuius ſeruus, utpote domini. At cuius ſeruus dicetur Chriſtus? an ſuiipſius? Id autem abſurdum, quia tunc etiam ſuiipſius eſſet dominus: ſiquidem ſeruus ad dominum refertur: quare idem ad ſeipſum dominus eſſet & ſeruus,& idem ſeipſo ſuperior et inferior: quo nihil ineptius. Secundò: Si dicant aduerſarij, Chriſtum non ſuiipſius eſſe ſeruum, ſed patris: hoc urgendi ſunt argumento: Filius(ut admittunt)patris eſt ſeruus,& tamen non eſt ſeruus, ſicut oſtenſum eſt: ergo non omnia quæcunque habet pater,ſunt filij: quod eſt contra illud dictum Domini in euangelio, Omnia quæcunque habet pater, mea ſunt. Siquidem pater haberet hoc pacto dominatum in filium,quem filius non haberet in ſeipſum. Sed inſtabit calumniator,hanc rationem inualidã eſſe,& eo modo facilè refelli poſſe: Chriſtus ſecundum diuinitatem eſt filius patris, & non eſt filius ſuiipſius. Nihil enim ſuiipſius eſt principium: ergo non omnia quæ habet pater,etiam filij ſunt: quandoquidem pater habet paternitatem in filium, quam tamen filius non habet in ſeipſum. Verùm,ſi penſiculatius attendamus, non ſimilis eſt utrobique ratio in hac & illa illatiõe. Nam pater & filius nomina ſunt perſonalia, & proprietates ſingulares deſignantia,quibus diuinæ hypoſtaſes ab inuicem diſcernuntur: & hæ quidem incommunicabiles ſunt,ut quæ uni perſonæ cõuenlunt,aliis nequaquam conuenire poſſint. Idcirco de illis minimè intelligenda eſt euangelica ſententia, Omnia quæ habet pater, mea ſunt: ſed duntaxat de iſs quæ naturam diuinam eſſentiamq; reſpiciunt,& tribus diuinis perſonis communia,indifferentiaq; ſunt. Inter quæ reponi deber & numerari dominium,ſiue dominus, cũ deſignet communem eſſentialemq; proprietatẽ. Dicit enim in ſymbolo ſuo Athanaſius: Dominus pater,Dominus filius,Dominus ſpiritus ſanctus: & tamen non tres Domini, ſed unus eſt Dominus. Rectè ergo colligitur adductum in ſecunda ratione inconueniens,quia de naturali proprietate ducitur argumentum,ut fieri debuit. Tertiò: Si Chriſtus ut homo ſeruus eſt,quemadmodum ueritatis calumniatores oblatrant, quo igitur pacto nos ſeruitute exemit, & filios adoptionis effecit? Non enim potuiſſet ipſe ſeruus,alios ex ſeruis filios reddere. Attamen,ſecundum diuini Pauli ſententiam,miſſus eſt à Deo filius natus ex muliere, factus ſub lege, ut adoptionem filiorum reciperemus. Deinde de unoquoq; noſtrum ſubiungit: Itaq; non eſt ſeruus,ſed filius: quòd ſi filius,& hæres per Deum. Cum itaq; id beneficij nobis filius Dei præſtiterit, quòd non receperimus iterum ſpiritum ſeruitutis in timore,ſed ſpiritum adoptionis filiorũ Dei,in quo clamamus Abba pater, & filij ſunt liberi, nequaquam Chriſtus ut homo, ſeruus eſt exiſtimandus. Quo enim pacto alijs præſtiterit,quod ipſe prior non haberet? Sed obijciet quiſpiam, in ſacris litteris ſæpenumero Chriſtum appellari ſeruum: ut in Pſalmo 85.explicante orationem Chriſti ad æternum patrem: Saluum fac ſeruum tuum Deus meus, ſperantem in te. Et iterum eodem loco,Lætifica animam ſerui tui: quia ad te Domine animam meam leuaui. Rurſum Pſal.104.qui etiam eſt de Domino noſtro,Qui inſurgunt in me,confundãtur: ſeruus aũt tuus lætabitur. Deniq; Pſal.115.qui itidem eſt de Chriſto Domino, O Domine quia ego ſeruus tuus: ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ: & aliis pleriſq; in locis. Quo modo ergo non appellabimus eum ſeruum, quem uidemus in ſcripturis toties eo nomine nuncupatũ? Reſpondet autor in litera, Chriſtũ ſæpius in ſacris literis ſeruũ appellatũ,nõ quidẽ ob ſeruitutis conditionẽ ei conuenientẽ,ſed quòd formã ſerui acceperit, naturã ſcilicet humanã, quę ex ſua cõſtitutione ſerua eſt Deo,& ſubiecta. In Chriſto tamẽ lõgè ſupra ſeruitutẽ ad omniũ rerũ dominationẽ & principatũ mirificè ſublimata eſt,propter unionẽ eius hypoſtaticã cũ Deo. Nẽpe in ipſo ſuperior natura & diuina,minimè deducta eſt & deflexa ad imperfectiones inferioris naturæ & humanæ,ut ſæpius dictum eſt: ſed è diuerſo inferior atq; demiſſior natura noſtra, ad dignitates, honores, & præclaros titulos ſuperioris,eminẽtioriſq; eſt exaltata. Quia igitur diuina in Chriſto natura omniũ eſt dominatrix & princeps, cõtulit & illud ſuæ humanitati,ut ratione unionis etiã ſit omniũ domina, habeatq; dominationẽ in cœlo,et in terra. Idcirco nõ ſolũ ut Deus,ſed etiã ut homo,dominator eſt Chriſtus,& omnis creaturę dominus, et ab ipſo quidẽ ſacratiſſimę cõceptionis ſuę momẽto atq; articulo. Dedit enim ei pater(ut ipſe in euãgelio atteſtatur) poteſtatem omnis carnis,& dedit ei omnia pater in manus: datãq; ſibi eſſe poteſtatẽ, Chriſtus profitetur,in cœlo,& in terra. Hæc aũs

autoritas

autoritas & dominatio, declarata est propalã atque apertius post eius passionẽ & resurrectionẽ, quãdo uoce apostolorũ promulgata est in nomine eius per omnẽ terrã fidei ueritas. Et idcirco propter humiliratẽ & obedientiam eius in mortis tolerantia, dicit apostolus ad Philippẽses, patrẽ exaltasse eũ, & dedisse ei nomen quod est super omne nomen, quia tunc illã exaltationem et nominis insignitionẽ manifestauit hominibus, quamuis ab ipso exortu & conceptu exaltatus uerè fuisset, & nomine diuinitatis donatus, quòd & Deus diceretur & homo. & idẽ uerè esset Deus, & homo. Sed ne gratis & præter scripturæ autoritatem hæc dicta uideantur, audiatur beatissimus Paulus ad Hebræos 1. cap. hanc omnium dominationem & superexaltationem Christo ut homini attribuens, cum inquit: Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Quod ex Psalmo 96. desumpsit testimonium, ubi prophetа in spiritu de Christo Domino secundum dispensationem carnis ita loquitur: Annũciauerũt cœli iustitiã eius, & uiderunt omnes populi gloriam eius. Adorate eum omnes angeli eius: audiuit & lætata est Sion. Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine. Quoniã tu Dominus altissimus super omnẽ terram, nimis exaltatus es super omnes deos. Et Stephanus in Actis apostolorũ septimo capite libere proclamat: Ecce uideo cœlos apertos, & filiũ hominis stantem à dextris uirtutis Dei. Rursum Paulus ad Ephesios primo, de patre æterno scribit: Secundũ operationem potentiæ uirtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dextram suam in cœlestibus, supra omnem principatum & potestatem. & uirtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et Apocalypsis quinto cap. Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & dignitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam. & benedictionem. Rursum eodem loco, ab omni creatura, ista laus Christo describitur decantata: Sedenti super thronо, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum. Denique Danielis septimo dicitur: Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruient. Potestas eius, potestas æternа, quæ non auferetur, & regnũ eius, quod non corrumpetur. Ex quibus satis constat, Christum Dominum super omnia esse exaltatum, non modo secundum diuinitatem, uerum enam secundum humanam naturam pro nobis assumptam. Sed obiciet fortasse quispiã, Christum ea exhibuisse opera quæ ei sunt, & uenisse in mundum ut seruiret. Quod suo ipsius comprobatur testimonio, dicentis Matthæi 20. cap. Non uenit filius hominis ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Et apud Lucam cap. 22. Quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio uestrũm sum, sicut qui ministrat. Non igitur præterrationem fecerit, qui eum seruum appellabit. Respondendum est, id Christi ministerium, quod cùm uerbo, tum exemplo exhibuit mundo, non fecisse debitæ subiectionis, sed gratuitæ dignationis: qua cum dominus sit omnium, ita se exinanire sustinuit, & eo humilitatis deuenire, ut more serui inter nos diuersari dignatus sit, quo ab ipso nos humiliandi exemplũ sumeremus. quod planè oculis nostris proposuit, cum ablutis & detersis humili obsequio discipulorum pedibus, dixit: Vos uocatis me Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim: si ergo laui pedes uestros ego magister, & dominus, quanto magis debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis: ut quemadmodũ ego feci, ita & uos faciatis. Vbi se dominum esse, aperte professus est & contestatus.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΚΟΠΗΣ
§. ιθ.

DE PROFICIENTIA.
Cap. XXII.

Προκόπαν δὲ λέγεται σοφίας, καὶ ἡλικίας, καὶ χάριτος· τῇ μὲν ἡλικίας αὔξῃ· διὰ δὲ τῆς αὐξήσεως τῆς ἡλικίας, τὴν ἐν αὐτῷ σοφίαν εἰς φανερώσιν ἄγει. ἐπὶ δὲ, τὴν τῶν ἀνθρώπων φρόνησιν καὶ χάριτι προκόπτει, καὶ τὴν τελείωσιν τῆς τοῦ πατρὸς οἰκειότητος, ἥν ἐαυτῷ τὴν ἀνθρώπων διογνωσίαν καὶ σωτηρίαν, οἰκείαν ποιούμενος, καὶ οἰκειούμενος παντάχοθεν ἁμὶ τόπου. οἱ δὲ προκόπτειν αὐτὸ λέγοντες σοφίᾳ καὶ χάριτι, ὡς προδήλου τούτων ἀληθείας, ὅτι δὲ ἄκρας ὑπαρξεως ἢ σαρ-

PRoficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia. Aetate quidem, crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Item & proficientiam hominum & consummationem in sapientia & gratia, bona patris uolũtate, id est Dei agnitionem & hominum salutem, propriam proficientiam faciebat omnia iam quod nostrum est, sibi peculiariter asciscens. Qui uerò proficere ipsum dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem additionemq; subinde suscipientem, non ex extrema car-

nis

a fine existentiæ

κὸς γυμνῶσι τῆ φύσιν λέγουσιν, οὐδὲ τῆ κατ' ὑπόστασιν ἕνωσιν προσδέχονται. Νεστορίῳ ἢ ὄντι μανικῶς φρονοῦντι πλάσμα, χαυνωτὴν ἕνωσιν καὶ φυσικὴν ἕνοίκησιν, τὸ πρᾶγμα λέγοντι, μὴ γινώσκουσι, μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἡ γὰρ ἀληθῶς ἑνώσασα τῷ θείῳ λόγῳ σάρξ οὐκ ἀπρὸς ὑπάρξεως, μᾶλλον δὲ καὶ κατ' αὐτὸν ὑπάρξει, καὶ τῆ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει πρὸς αὐτὸν ἴσχει ταυτότητα, πῶς δὲ πλείων κατεπλήσθη πάσης σοφίας, καὶ χάριτος; ἢ αὐτὴ τῆς χάριτος μεταλαμβάνουσα; ἢ δηλ χάριν, ἣν τῷ λόγῳ μετέσχεν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, ἣν τε αὐδεωπίνην, ἣν τε θεὸν τὸν φύσει χριστὸν γεγονότων (ἑτερα λέγει ὁ αὐτὸς ὧν ὁμοῦ θεός τε καὶ ἄνθρωπος) τὴν χάριν καὶ τὴν σοφίαν & πάντων τ' ἀγαθῶν τὴν πληρότητα τῷ κόσμῳ πηγάζοντα.

nis existẽtia, unionẽ factam astruunt, neque secundum hypostasin adorant unionem. à Nestorio uana sapiente persuasi, habitudinariam unionem, & nudum incolatum falsò prædicant: non cognoscentes nequæ ea quæ dicunt, neque de quibus disserunt. Nam si uerè unita est Deo uerbo caro extremæ existentiæ, magis profectò in ipso existet, & hypostaticam ad ipsum habebit identitatem. Quomodo ergo nõ perfectè deitata est omni sapientia & gratia? non ipsa quidem per gratiam participans ut nos, neque secundum gratiam ea quæ uerbi sunt participãs: sed potius propter unionem secundũ hypostasin, humana & diuina unius Christi facta participat. Sed & quia ipse erat Deus simul & homo, gratiam & sapientiam, & omnium bonorum plenitudinem, mundo irrigat.

COMMENTARIVS.

BEatus Lucas secundo capite dicit de Christo Domino, quòd proficiebat sapientia, grate & gratia apud Deum & homines: quod de profectione & de profectu ætans nullam habet ambiguitatẽ, quòd factus fuerit in eo per temporum interualla, successionemq; graduum ætatis. De proficientia uerò in sapienta, & gratia, gemina insinuatur in litera exposino. Prior quidem, quòd quãuis ab ipso suæ conceptionis articulo plenus fuerit sapientia & gratia, eam tamẽ paulatim & per ætatis incrementum manifestabat hominibus: ut ampliorem ostendit in duodecimo ætatis anno, cum in templo consedit in medio doctorum, quàm tempore ætatis præcedente & longè uberiorẽ tricesimo uitæ suæ anno, cum publice & palàm locutus est mundo, quàm unquã antea patefecerat: rametsi semper in eo fuerit æqualis. Et hæc intelligentia dicti euangelici latius discussa est decimo tertio cap. huius libri. Secunda uerò supradictæ sententiæ, de profi cientia Christi expositio est: quòd quemadmodũ singularis amor præceptoris in discipulum efficit, ut discipuli in scientia profectus, proprius magistri existimetur: & proficere quodã modo dicatur præceptor in discipulo, quem ad literarũ proficientiam subuehit. Sicut item pater in filium generosæ indolis affectus, quem bonis institutis moribus, proficere dicitur, cum sua institutione proficiẽtem filium reddit: sic Christus optimus humanæ uitæ magister, hominumq; amator, & pater dulcissimus, ob eximiam suam charitatem in nosipsos, hominũ in Dei cognitione uirtutisq; opere profectum, suum reputans, profecisse sapientia & gratia hoc secundo modo dictus est, quòd in illis alios proficientes effecerit. Si enim hominum insipientiam, suam esse dixit, qui tamen est Dei uirtus & sapientia: & si membrorum delicta, sua esse pronunciauit, qui peccatum non fecit, propter habitudinem, connexionem, & affinitatem capitis ad membra, acè diuerso. Dicit enim Christus psalmo 21. Longè à salute mea, uerba delictorũ meorũ. Et psalmo 68. Deus, tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita: multo potiore iure, proficere & sapientia & gratia dicetur, quia talem proficientiam hominibus impartit: & quæ nostra sunt, ob syncerum dilectionis affectum, sua facit, & dicit. Homines enim cum Christo, in sapientia & gratia quoquo pacto conspirant, ac conueniunt. In insipientia uerò & delicto, nosipsi cũ Christo nullo pacto coincidimus, cum in ipso hæc locum non habeant. Quòd si quis contẽdat, pertinacius Christum profecisse sapientia & gratia per accessionem utriusq;, in illo sensim incrementa sumentis: is facilè confutatur eo ipso, quod Lucas secundo capite post enarrationem oblationis Christi in templo subiungit: Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Si utiq; in tenella illa ætate plenus erat sapiẽtia: quo pacto quæso per temporum curricula accreuit ei sapientia? Ioannes item dicit, Christũ esse uisum à mortalibus quasi unigenitũ à patre, plenum gratiæ & ueritatis, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Denique repleuit eũ ab ipso exortus primordio spiritus sapientiq;, ut dixerat Esaias: quo igitur pacto quadã successione & subinde crementũ cœpit in eo sapiẽtia, & gratia? Quod qui nituntur asserere, nõ putant in Christo factã esse unionẽ diuinitatis cum extrema carnis existentia, siue natura humana: quam autor extremã carnis existentiã hic uocat, ob corpus materiale & crassum, eiusdẽ prorsus secundum substantiam naturæ cum terra, aliarumq; rerum naturalium materia, & proinde inter substantias postremo loco constitutum. Est enim materia minoris dignitatis, quàm forma, & totum compositum. Iidem quoq; dicentes Christum sumpsisse incrementũ sapiennæ

secundum

secundum temporum spacia, non adorant unionem deitatis cum humanitate factam secundum unam hypostasin & personam in Christo: quia non confitentur eum esse uerum Deum & hominem, sed hominem solum. Similiter ndem, habitudinariam unionem & nudum incolatum prædicant, quia cum Nestorio Christum ut nudum hominē conuersātum, in terra dicunt: & propter solā ad Deum habitudinē in cōformitate gratię & participatione, Deum ipsum nuncupatum esse credunt, unitum'que duntaxat Deo per gratię susceptionem: quod superius in tertio cap. huius libri improbatum est. Idcirco horum oppositum potius est sentiendum, unitam scilicet uerbo Dei carnem in identitate personæ, & ideo eam omni sapientia & gratia cumulatam eminentiore modo & perfectiore quàm nosipsi. Siquidem sol iste sensibilis lucidus dicitur & clarus, non quòd ab alio splendorem participet aduentitium, & qui subinde illi adimatur: sed quia intrinsecum habet iubar, à sua substantia indimobile: & ipse ut fons quidam luminis, in subiecta corpora suæ lucis radios ubertim diffundit. Aer uerò clarus est sola participatione claritatis à sole susceptæ, & facilè ab eo dimobilis. Eadem sanè ratione sacratissima Christi caro omni sapientia & gratia ditata est propter ineffabilem ad Dei uerbum unionem. & deinceps in omnem creaturam rationalem copiosè dona gratiarum diffudit, ut caput in membra: nam ex eius plenitudine accepimus omnes. Cœlestes uerò spiritus, angelicę'que substantiæ & homines sola participatione diuinorum munerum, sapientia & gratia locupletati sunt.

ΠΕΡΙ ΔΕΙΛΙΑΣ. ϛ.

Τὸ δὴ δειλίας ὄνομα διπλοῦν ἔχει τὴν ἔννοιαν. ἔστι γὰρ δειλία φυσικὴ, μὴ θελούσης τῆς ψυχῆς διαιρεθῆναι τοῦ σώματος, διὰ τὴν δι' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ γνωσθεῖσαν αὐτῇ φυσικὴν συμπάθειαν τε καὶ οἰκειότητα, δι' ἣν φυσικῶς φοβοῦται καὶ ἀγωνιᾷ καὶ πέφυκε τὸν θάνατον. ἧς ὅρος· ἡ δὴ φύσιν δειλία ἐστὶ, δι' ἣν αἰσυλλήπτου τοῦ ὄντος αὐτικτικοῦ. ἀ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγλυται τοῦ δημιουργοῦ τὰ πάντα, τοῦ εἶναι ἐστὶ τὸ μὴ εἶναι τῇ ὑφισιν ἴσχει φυσικῶς. τοῦτον δὴ τὸν φύσιν ἴδιον, ἅ πᾶς τὰ συστατικὰ ὀρμή. καὶ ὁ θεὸς λόγος πάντων ἄνθρωπος γενόμενος ἴσχε ταύτην τὴν ὑφισιν, ὡς μὴ τοῖς συστατικοῖς τῆς φύσεως τῆς ὁρμὴν ἐκλειφόμενος, βρώσεώς τε καὶ πόσεως ὕπνου τε ἐφιέμενος, καὶ φυσικῶς ἐν πάσι τούτοις γενόμενος. ἐν ᾧ τοῖς φθαρτικοῖς, τῆς ἀφορμὴν, ὡς ἐν τῷ καιρῷ τὸ πάθος ἐκουσίως τῆς πρὸς τὸν θάνατον συνελθεῖν ποιήσασθαι. ἀ γὰρ κατὰ νόμον φύσεως ἐγίνετο τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὑ καθ' ἁμᾶς ἀναγκασμένως. ἑκουσίως γὰρ τὰ φυσικὰ θέλων κατελίφατο. ἔστι οὖν τις ἡ δειλία, καὶ ἡ ἀγωνία, τῶν φυσικῶν δὲ καὶ ἀβλαβῶν παθῶν. καὶ μὴ ὑποκειμένων ἁμαρτία. ἔστι πάλιν δειλία, ἡ ἐκ πεθήσεως λογισμῶν συνισταμένη ἀπιστίας, καὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τοῦ θανάτου ὥραν· ὡς ὅταν νυκτὸς δειλιῶμεν, ψόφου τινὸς γινομένου. ἃ πρὸς φύσιν δέον. ἀλλ' ἀ ἐκλιόμενον· παρὰ φύσιν δειλία δέ, παράλογος συνελή. ταύτην ὁ λύκειος ὁ πεθόμαχος δὲ δὴ ἐν δειλίᾳ ποτὲ, εἰ μὴ ἐν τῷ τοῦ πάθους

DE TIMORE. Cap. XXIII.

TImoris nomen duplicem habet intelligentiam. Nam est timor naturalis, nolente anima separari à corpore, propter naturalem inditam illi à rerum conditore à principio compassionem, & familiaritatem: propter quā naturaliter timet, agonizat, & renuit mortem. Cuius definitio est: Secundum naturam timor est contractionis uirtus, ipsius appetitiua esse. Nam si ex nihilo ad esse deducta sunt omnia à rerum opifice ipsius esse, & nequaquam non esse naturaliter habent desiderium. Eorum autem quæ secundum naturam sunt proprius est motus ad ea quæ constituunt atque saluant. Deus igitur uerbum, homo factus, habuit hoc desiderium, in ijs quæ naturæ erant constitutiua motuū declarans, cibi & potus & somni appetens, & naturaliter harum rerum experientia usus. In corruptiuis autem reformidationem, ut in tempore passionis contractionem ad mortem, spontaneè factam. Nam & si lege naturæ ea quæ gesta sunt fiebant, non tamen more nostro coactæ: sponte enim naturalia uolens suscepit. Quare ipse timor & pauor & agonia, naturales sunt & innocuæ passiones, & nequaquam subiectæ peccato. Est rursus timor qui ex errore cogitationum prouenit, & diffidentia, & ex eo quòd quis mortis horam ignoret: ut quando nocte timemus strepitu aliquo facto, qui quidem præter naturam est. Quem & definientes dicimus: Præter naturam timor, est irrationalis contractio. Hunc autem Dominus non sustinuit, ideo non timuit unquam, nisi passionis tempore,

καιρῷ. εἰ καὶ ἀκουσιακῶς ἑαυτὴν συνίστησι πολλάκις, ἤγνοει τὸν καιρόν. ὅτι δὲ ἀληθῶς ἐφοβήθη, φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος ἐν τῷ πρὸς Ἀπολιναρίου λόγῳ. διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγεν· νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. τὸ δὲ νῦν, πρὸ ὀλίγου, ὅτε ἠθέλησεν. ὅμως μέν τοι τὸ ὂν ἐδηλώκεισαν. ἡ γὰρ τὸ μὴ ὂν ὡς πρὸν ἀνέμαξεν, ὡς δοκοῦσι γινομένων τῶν λεγομένων. φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ μηδ' ἕτερα. ἐθελουσίως δὲ θνήτης πάθους πρόσεστι, διὰ παθητοῦ σώματος, ἐθελοντὶ παραχωρῶν καὶ λύπην ἐνδηλοῦται, διὰ ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταραττομένης. ὅτι ἀδημονῶν καὶ προσδυσχεραίνει, διὰ νοὸς ἀδημονοῦσης καὶ προσδυσχεραίνης. ἀλλ' οὐ μὴν ἀπήμασι φύσεως συνίζανεν γινόμενα, ἀλλ' ἀθανάτου ἑαυτῆς ἐγένετο τὰ γινόμενα. τὸ δὲ ἀπήμασι φύσεως μὴ συμβαίνειν τὰ γινόμενα, τὸ μὴ ἀκουσίως ταῦτα ὑπομένειν, δηλοῖ.

tempore, & si dispensatiuè in semetipso infremuit sæpe: nō enim ignorabat tempus. Quòd autem uerè timuerit, asserit sacer Athanasius in sermone aduersus Apollinarium. Propter hoc Dominus dicebat: Nunc anima mea turbata est, nunc autem: hoc est quando uoluit. Attamē id quod erat ostendit: non enim quod non erat, ut præsens nominauit, quasi opinione fierent ea quæ dicebantur: natura enim & ueritate omnia gesta sunt. Et post alia dicit: Nequaquam diuinitas passionē admittit, seorsum patiente corpore. Neque turbationem & tristitiā ostendit, seorsum turbata & contrista ta anima. Neque anxiatur, & orat, seorsum mente anxiata & orante. Verū enimuero non delicto naturæ contingebant quæ dicta sunt, sed ad ostensionem existentiæ facta sunt: & quòd naturæ delicto quæ fiebant non contingerent, hoc ostendit illa non inspontaneè facta.

COMMENTARIVS.

DVo timoris genera definit autor in litera. Quorum primum rectè dici potest timor naturalis: qui naturalis est reformidatio eorum quæ sustollunt uiram & esse naturæ, inferunrq; molestiam aut dolorem nobis. Nempe rationalis anima tantam habet natura inditam sibi ad corpus affectionem & affinitatem, ut illi coniuncta reformidet sui dissolutionē, nexusq; separationem: & separata naturale habeat desiderium atque appetitum ad iteratam cum corpore nunquam postea dissolubilem unionem. Et cum huiusmodi à Deo inditum desiderium, ociosum esse non possit, & uanum, ipsum explebitur in extrema eesurrectione, & uniuersali corporum resuscitatione, secundum diuinæ legis ordinationem demum futura. Huiusmodi autem desiderium animarum ad corpus rursum assumendum, Apocalypsis sexto capite insinuat. Et cum aperuisset (inquit) sigillum quintum, uidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum Dei, & propter testimonium quod habebant. Et clamabant uoce magna, dicentes: Vsquequo Domine sanctus & uerus, non iudicas & non uindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi. Et nō modò homines & animalia rationis expertia, sed & omnia entium genera habent naturalem appetitum ad esse, studentq; se conseruare à corruptione, saluareq; quantum possunt: quo imitentur ipsum summum ens, à quo sumpserunt originem; assimilenturq; ei in existentiæ atque entiratis gradu. Hinc uidemus aquam minutatim sparsam, in guttas se colligere, atq; in figurā se reducere sphæricā: immò quoad potest, guttā guttæ rursum cōtinuari ac coniungi, ut sub eo habitu figuræ aquæ collectio commodius conseruetur. Hinc rursum uniri petunt & coniungi, partes mutili colubri, si quoquo modo possent: quia unitæ melius saluantur in utra, & conseruantur ab interitu. Cæterum in definitione timoris naturalis posita in litera, & alio deinde sequente loco literæ, item & definitione timoris præter naturam, contractio sumitur pro reluctatione cōtra suū contrariū, ob quā cōstringitur & colligitur in unū tora naturæ uirtus, ut imminēti malo ualentius eesistat. Nempe cū ingruit timor naturalis mortis, natura pro uiribus obluctatur suo contrario: & uires suas omnes contrahit, atque adunat, ut ualidius illi suo hosti contranitatur: huiusmodi autem reluctatio in aduersarium, hic contractio nuncupatur, & ferè semper timori annexa esse deprehenditur. Altera autem traductio, loco contractionis ponit trepidationem, neque id absurdè: nam huiusmodi contractioni, quam infert timor, ferè semper coniuncta est trepidatio, qua formidamus imminens illud malum nobis grauissimum, molestissimumq; futurum. Et sanè timoris proprium est, trepidationem inducere. hinc illud poetæ, Nos pauidi trepidare metu. Secundum timoris genus, quod ab autore describitur In litera, dici potest timor sensitiuus, quòd ipsius sensus aut imaginationes & plerunque intellectus sequatur apprehensionem, à sensu tamen primum exortam. Et hic timor definitur

esse

esse reformidatio cuiuspiã mali, q̃d creditur futurũ, & proprias uires superaturũ. Et id plerũq; uenturũ putatur: nõ tamẽ superueniet, aut grauius putatur illius periculũ, quàm reuera erit. Id circo ex errore cogitationũ prouenire dicitur, aliter existimãtiũ quàm res se habebit: nãq; homines interdũ metuũt graviora pericula ueris. Huius uerò timoris, nosipsi ob graues animi, & immoderatos affectus, plerũq; causam prębemus. Quia enim plus æquo ad honores, opes, uoluptates aut sensibilis huius uitę amorẽ afficimur, timemus ñs quę ardẽter cõcupisc mus priuari, facilẽ in uanas incidimus suspiciones, putamusq; alios nobis insidias struere: quib. quod uehemẽtius æquo amamus adimant atq; surripiãt. Et quo ardẽtius quicquã talũ amamus, eo grauius timemus: qui uerò remissis afficiũtur perturbationib. minus eo timore percelluntur, qui sæpenumero uanus est. Trepidauerunt (inquit Psalmus) timore, ubi non erat timor. Et, ut ait Sapiens, Fugit impius nemine persequẽte. Nihil enim meticulosius animo alicuius mali sibi cõscio. Denique, ut Pelignus ait poeta,

Sic timet insidias, qui se scit ferre uiator,
Quod timeat, tutum carpit inanis iter.

Porrò primum timorem natura nobis insitum habuit Dominus noster, & manifesto ostendit indicio, quãdo imminente hora passionis cœpit contristari, & mœstus esse: cœpit itẽ pauere, & tædere: quemadmodum habet euangelium. Est enim is timor, innocua & naturalis passio. Constat autem ex uicesimo cap. huius libri, tales passiones Christum susc episse. Secundum uerò timorẽ nequaquã habuit Christus, quia plerunq; præter rationem accidit, ex ignorantia ueri, suspicione, aut uana opinatione: quæ omnia à Christo longè fuerunt aliena. Artamen legitur nonnunquam Christus infremuisse spiritu, ut Ioannis cap. 11. Iesus autem infremuit spiritu, & turbauit seipsum. Et paulo pòst eodem loco: Iesus autem rursum fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Fremuit quidem dispensatiuè, & ex dispensat ione carnis susceptæ, sponte sua & sola dignatione: quia motum indignationis in se excitauit in principem huius mundi, per quẽ inducta fuit mors, haud multo pòst foras ejiciendum, & in Iudæorum incredulitatem, quos ad calumniandum eius opera, quàm credendum, propensiores cognouit. Turbauit autem semetipsum, quia non ab extrinseco turbatus est, (nullus enim alius ipsum turbare potuit) sed à seipso solo. Vnde liquidò constat, quòd uolens turbatus est, uoluntate præueniente eam turbationem, quinimmo excitante ipsam, & intra rectæ rationis metas continente. Sic, & uolens mortẽ timuit: & quando uoluit, timuit, utpote instante passionis hora: quæ tametsi à cõceptionis exordio illi esset cognitissima, nunquã tamen ante eã timuisse legitur, ob unam hanc rationẽ, quia noluit. Quin potius ardentissimo affectu aduentare horã passionis desiderauit, eius dilationem ęgrè pertulit, conquestus eã tantum prorogari, ob feruentissimũ nostræ redemptionis peragendæ desiderium. Nam Lucæ 12. cap. dicit, Baptisma habeo baptizari (scilicet sacri sui sanguinis perfusione, quo totus in passione maduit) & quomodo coartor usque dũ perficitur? Rursum Lucæ 22. Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Quid aliud quæso tantopere desiderauit uerus amator hominum, nisi aduentum illius horæ, quæ iam in ianuis erat, qua seipsum pro nobis offerret hostiã Deo? Id uehemens desiderium prodit æstũ illũ, & diuini amoris ardorẽ, quo totus flagrabat Christus, & inflãmabatur, ut nostram consummaret salutem. Cæterum quanquam infremuit Dominus, & turbauit seipsum, consimiles que animi affectus naturam consequentes humanam in se uerè ostendit: illis tamen nequaquã agitata fuit diuinitas, ut paulo pòst latius ostendetur, & autor hic in litera comprobat autoritate Athanasij hanc continente sententiam, quòd nequaquam diuinitas passionem admittit: sed corpus seorsum passum est: non quidem quia tempore passionis à diuinitate separatum fuerit, sed quia diuinitatẽ nõ habuit passionis socią & participẽ. Neq; diuinitas turbationẽ & tristitiã ostẽdit, sed sola Christi anima turbata est, & contristata, diuinitate (licet animę coniuncta) illarũ passionum immuni permanente. Neq; diuinitas Christi anxiatur, & orat, cum in eam passibilitatis expertẽ cadere non possint huiusmodi affectiones: sed mẽs Christi seorsum atq; separatim anxiata fuit, & orauit: nõ quidẽ quòd à diuinitate fuerit dirempta, sed quia anxietatis participatio non fuit diuinitati cõmunicata: non enim commuticauit diuinitas cum anima in anxietate toleranda.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ. ΚΕ.

ΠΡΟσευχὴ ὅτιν, ἀνάβασις τῆ νοερᾶ διάνοιᾳ, ἢ αἴτησις τῶ παρακόντων παρὰ θεοῦ. πῶς γοῦν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ Λαζάρου καὶ ἐν τῶ καιρῶ τοῦ πάθους προσηύχετο; ἔτι γὰρ αὐτὸς βάσεως ἐν τῆ πρὸς τὸν θεὸν ἑνώσει τοῦ ἁγίου αὐτοῦ νὸς, ἅπαξ καθ' ὑπόστασιν τῶ θεῶ λόγω ἡνωμένου, οὔτε τῆς παρὰ θεοῦ αἰτήσεως.

DE DOMINI ORATIONE. Cap. XXIIII.

ORatio est ascensio mentis in Deum, aut decentium à Deo petitio. Quomodo igitur Dominus in suscitatione Lazari, & passionis tempore orabat? Nõ enim ascensione ad Deũ sancta eius mẽs indigebat, semel secundum hypostasin Deo uerbo unita, neque petitione à Deo:

ὡς γάρ ὄντως ὁ χριστός, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰκασμένος πρόσωπον, καὶ τυποῦν ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν γεγονώς, καὶ διδάσκων ἡμᾶς πρὸς θεὸν αἴρειν, καὶ πῶς αὐτοῦ καὶ τὴν διάνοιαν ἀναπέμπειν, ἵνα δὴ τὸ ἁγίῳ αὐτοῦ νοῒ ὁδηγοῦν ἡμῖν τὴν πρὸς θεὸν ἀνάβασιν. ὥσπερ γὰρ τὰ πάθη ὑπέμεινεν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτῶν νίκην βραβεύων, ὅτε καὶ πρὸς δύχετο, ἡμῖν ὁδηγῶν, ὡς ἔφην, τὴν πρὸς θεὸν ἀνάβασιν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πᾶσαν δικαιοσύνην πληροῦν, ὡς ἔφη πρὸς Ἰωάννην, καὶ καταλλάττων ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἐπ' ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἑαυτοῦ τὸν πατέρα τιμῶν, καὶ δείκνυς, ὡς ὐπεῖναι αὐτίθεος. ὅτε μὲν οὖν ἔλεγεν· πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου, ἐγὼ δὲ ἤδειν, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις, ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα γνῶσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας, ὃ πᾶσι σαφέστατον πέφυκεν, ὅτι ὡς ἀρχὴν ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν τιμῶν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, καὶ δείκνυς ὡς ὐπεῖναι αὐτίθεον, ταῦτα ἔφησεν. ὅτε δὲ ἔλεγεν· πάτερ, εἰ δυνατὸν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, πάλιν οὐχ' ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, οὐ πάντῃπου ἀπλῶς ὄντως, ὡς διδάσκων ἡμᾶς ἐν τοῖς περασμοῖς παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ αἰτεῖν τὴν βοήθειαν, καὶ τὸ θεῖον τοῦ ἰδίου πατρὸς προκρίνειν θελήματος. καὶ δείκνυς ὡς ἀληθῶς τὰ τῆς ἰδιότητος ἀκριβοῦντα φύσεως. ὅπου τε κατὰ ἀλήθειαν δύο θελήματα, φυσικὰ μὲν καὶ τῶν αὐτοῦ κατάλληλα φύσιν, ἀλλ' οὐχ' ὑπεναντία λέγεται. πάτερ φησίν, ὡς ὁμοούσιος, εἰ δυνατὸν, οὐχ' ὡς ἀγνοῶν. τί δὲ ὄφελος θελῆσαι; ἀλλὰ παραλαμβάνει ἡμᾶς τὸ θεῖον τοῦ ἰδίου πατρὸς προκρίνειν θελήματος. οὐδὲν γὰρ μόνον ἀδύνατον, ὃ θεὸς οὐ βούλεται, οὐδὲ πράττεται. πλὴν οὐχ' ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ, ὡς μὲν θεός, ταυτοβουλὴς ὢν τῷ πατρί· ὡς δὲ ἄνθρωπος, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος φυσικῶς ἐνδείκνυται θέλημα. οὐδὲν γὰρ φυσικῶς πράττεται τὸν θάνατον. τὸ δέ, θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; τὸ ἰδίου προσώπου. οὔτε γὰρ θεὸς αὐτοῦ ὁ πατήρ, εἰ μή γε διαιρεθήσεται τῆς τοῦ φαντασίας τοῦ ὁρωμένου ἐκ τοῦ νοουμένου πάσοιτο μὲν ἡμῶν, οὔτε δὲ καταλέλοιπε πρὸς τὸ τῆς οἰκείας θεότητος, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καὶ παρωργισμένοι.

nam unus est Christus. Verū nostrā in se exprimebat personam & typū: quod nostrum est, in seipso formabat, nobis factus exemplum, & edocens nos à Deo quærere, & ad ipsum attendere, & per sanctam eius mentem nobis sternens uiam, ad Deū ascensum. Quemadmodū enim passiones sustinuit, nobis uictoriam aduersus ipsas brauium comparans: sic & orauit, nobis uiā sternens (ceu dictum est) ascensionem in Deum, & pro nobis omnem iustitiam implens, ut dicebat ad Ioannē, nobisq; per seipsum reconcilians patrem, & ut principium & causam sui ipsius ipsum honorans, & insinuans, quòd non est contrarius Deo. Nam & quando dixit in suscitatione Lazari: Pater, gratias ago tibi, quoniā audisti me: ego autem sciebam, quoniā semper me audis: sed propter astantē turbam dixi, ut cognoscant, quoniam tu me misisti: non omnibus perspicuum fuit, quòd ut principium sui et causam honorabat patrem, & ostendebat, quòd non est Deo contrarius. Quando uerò dicebat, Pater si possibile est, transeat à me calix iste, ueruntamen non ut ego uolo, sed ut tu: non undique manifestum erat, quòd docebat nos, in tentationibus à solo Deo quærendum esse auxilium, & diuinam nostræ præferendam esse uoluntati: & ostendebat, quòd ea quę nostrę naturæ sunt, sibi peculiaria faciebat, appropriabatq; quodq; secundū ueritatē duas uoluntates, & naturis eius cōsentaneas, non autē aduersantes posse dixit. Pater dixit, ut cōsubstantialis. Si possibile, dixit, nō ignorās (quid enim Deo impossibile) sed erudiens nos, diuinā nostræ præponere uolūtati: hoc enim solū impossibile, q̄d Deus nō uult, neq; permittit. Hoc, Veruntamē no ut ego uolo, sed ut tu: quòd ut Deus quidem, conuolūtarius est patri: ut homo uerò, humanitatis naturaliter commonstrat uoluntatem: hæc autem naturaliter renuebat mortem. Istud porrò, Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? nostrā peculiariter uendicans naturā dixit. Neq; enim Deus eius qui pater, nisi subtilibus mentis imaginationibus, diuiso eo quod uideī ab eo quod intelligitur, ipse nobiscū ordinetī: neq; derelictus unquā est à ppria deitate, sed nos sumus qui derelicti sumus, & despecti

Quare

ὅτι τὸ ἁμάρτημα οἰκεῖον ἐποιήσατο προσώπου, τοῦ τὰ πάθη ὑφάντος. Quare noſtrã induens appropriansq; perſonam, hæc orabat.

COMMENTARIVS.

CHriſti ad patrem oratio frequens, & aſsidua (nam & aſcendiſſe in montem legitur, ut ſolus oraret, & pernoctaſſe in oratione Dei) non ex indigentia proceſsit, ut noſtra, qui multorum ſumus indigi. Quomodo enim pleniſsima illa bonorum ſpiritualium in Chriſto exuberantia, indigentiam aliquam perfectionis, aut gratiæ admitteret? Verè tamen ei conuenit completa orationis definitio hic aſsignata, & longè quidem perfectius, quàm cæteris hominibus. Nam fuit in ipſo, aſcenſio mentis in Deum per affectum, & deſiderij ſubleuationem, quando intentiſsimè aliis poſthabitis ferebatur, toto cogitatu, & conatu in Dei uenerationem, & adorationem. Hinc in Pſalmis ſæpius inducitur Chriſtus patrem orans dixiſſe: Ad te Domine leuaui animam meam. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis: lætifica animam ſerui tui: quoniam ad te Domine animã meam leuaui. Sed dices forſitan: Chriſtus mentem ſuam nunquam habuit à Deo deſiexam, ſed iugiter & indeſeſſe in eam intentam, ut Pſalmo 15. dicit, Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quomodo ergo tempore orationis habuit aſcenſionem mentis in Deum, cum non ſemper orauerit, & tamen eius mens ſemper in Deum fuerit eleuata? Eſto, quòd mentem ſanctiſsimam Chriſtus aſſiduè habuerit intentam in Deum per meditationem, quia in lege eius meditabatur die ac nocte, & iugem contemplationem nullo quidem actu corporeo intermiſſam: quia oculi eius ſemper ad Dominum. Non tamen inceſſanter habuit mentem in Deum eleuatam per confeſsionem diuinæ laudis, uenerationemq; & cultum Dei, cum ſæpius aliis ſanctis operibus eius mens fuerit occupata. Ad orationis autem rationem exigitur huiuſmodi eleuatio mentis in Deum, per laudationem Dei, adorationem eius, & honorationem. Nec minus ſecunda in definitione orationis poſita particula, Chriſto congruit, utpote decentium à Deo petitio. Sicut enim non ſibi, ſed nobis orauit: ita neque pro ſe, ſed pro nobis: decentia à Deo petiuit. Vbi autem pro aliis quicquam à Deo petimus, haud minus ſeruatur integra orationis conditio, atque ſi pro nobis peteremus. Docemur enim & iubemur orare pro perſequentibus & calumniantibus nos: item & orare pro nobis inuicem ut ſaluemur. Huic accedit, quòd Chriſtus etiam multa pro ſeipſo petiuit, ut liberationem à ludæis perſequentibus, Pſalmo 21. & 68. accelerationem reſurrectionis, Pſalmo 15. ſui ipſius clarificationem, Ioannis, 17. & alia pleraque, in Pſalmis & Euangelijs ad manuum occurrentia. Verùm ſciſcitabere forſan, Cum Chriſtus indigentia aut penuria diuinorum munerum non fuerit adactus ad orandum, cur igitur orauit? Non enim fruſtra fuiſſe putanda eſt, aut præter rationem, eius oratio. Rationabilis utique fuit & legitimis cauſis facta ſemper eius oratio. Nam aut orans, æterno patri gratias egit de maximis & plurimis ſuſceptis beneficijs: ut Matthæi undecimo capite, exultãs in ſpiritu dixit: Confiteor tibi Domine pater cœli, & terræ, quoniã abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et miracula facturus ſæpenumero in cœlum ſuſpexiſſe dicitur, & patri gratias egiſſe. Aut pro membris ſuis orationem Deo fudit, ut pro diſcipulis patrem rogauit, quòd ſeruaret eos à malo: Ioannis decimoſeptimo capite. Et pro perſecutoribus ſuis orauit, ut pater illis ignoſceret: Luçæ uicesimotertio. Aut pro ſeipſo orauit, ut ab inimicis liberaretur, à patre glorificaretur, morte deuicta ſuſcitaretur ad uitam perennem, & ad immortalitatis gloriam demum transferretur: ut decimoſeptimo capite Ioannis. Pſalmus 15. 21. 68. 85. & plerique alij cõtinentes orationem filij ad patrem, ſecundum ſuſceptæ humanitatis diſpenſationem (non enim ut Deus orauit, ſed ut homo) liquidò declarant. At quoniam in omni oratione ſua Chriſtus Ioannis undecimo capite, ſe auditum dixit à patre: Ego (inquit) ſciebam, quia ſemper meam diuinam audiuerte par fuerit, & congruum, quòd Chriſtus in omni oratione ſua procedente ex uoluntate humana, ut ſubiecta, & conformi diuinæ uoluntati: illiq; per ſummam obedientiam concordante exauditus eſt: ut ipſe Lazarum reſuſcitaturus ad patrem conteſtatur. Et Apoſtolus ad Hebræos quinto capite, de Chriſto dicit, quòd cum clamore ualido, & lachrymis exauditus eſt pro ſua reuerentia. In oratione uerò progrediente ex uolũtate humana dimiſſa ſuæ naturæ, & permiſſa agere, & pati propria, ad ſuam declarandam conditionem, non eſt exauditus, quia non orauit huiuſmodi oratione, ut exaudiretur: ſed ut exemplũ nobis daret, in tribulatione confugiendi ad Deum, & noſtram uoluntatem diuino arbitrio ſubijciendi. Talis autem fuit oratio, quam ingruente paſsionis hora fecit ad patrem, quòd calix à ſe transferretur: de qua Pſalmus 21. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi. Porrò illam in cruce orationem Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquiſti? Pſalmo 21. contentam, & Matthæi 27. Marci uerò 15. cap. deſcripram, Chriſtus ad patrem fecit (ut hic ſentit autor) non pro ſeipſo, neque propriam agens perſonã. Non enim (inquit) ut Deus ita orauit. Nam patrem æternum, Deum ſuum uocat: non eſt autem pater, propriè filij Dei, & Chriſti, ut Deus eſt, Deus ſed pater & filius, unus ſunt Deus. Inſuper Chriſtus, ut Deus nunquam à patre derelictus dici poſſet, cum ſit ſemper in patre manens. Neque ut homo hanc ad patrem Chriſtus orationẽ (ait) fecit: quamuis pater, eius ut hominis, Deus rectè & ſæpe dicatur: quia nunquam derelictus eſt Chriſtus, ut homo à propria deitate, quare nec à deitate patris, cum eadem ſit prorſus utriſq;

deitas. Sed noſtram ſibi aſſumens & approprians perſonam, ita orauit: ſeip̃ derelictum dicit, quia nos derelicti fuimus & deſerti à Deo, quem priores dereliqueramus. Quemadmodum in eodem loco Pſalmi, ubi ſequitur, Lõgè à ſalute mea uerba delictorum meorum: ſina dicit delicta, quę ſunt humani generis, ut ea ſibi attribuat propter affinitatem capitis ad membra, quæ ſunt membrorum. Verùm ſentiunt alij, Chriſtum hanc orationem etiam pro ſeipſo feciſſe: fatenturq; ingenuè cum autore, quòd nõ dicitur Deus pater Chriſtum deſeruiſſe hora paſsionis, quia ſubſtraxerit ei diuinitatem, aut diſſoluerit unionem in eo deitatis, & humanitatis. Manſit enim ſemper deitas carni cõiuncta: cum dicat Apoſtolus, Quod ſi cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. quare & cum cruci affixus eſt, etiam fuit Dominus gloriæ, propter diuinitatem nunquam à carne ſeparatam. Sed dereliquit Chriſtum, ut hominem Deus Pater ſecũdum horum ſententiam, quia poteſtati perſequentium eum expoſuit, defenſionemq; quam præſtare potuiſſet, illi ſubſtraxit, ſinens illum etiã extrema pati. Non enim potuiſſet Iudæorũ ſçuinia, adeò in Chriſtũ inualuiſſe, niſi permiſsione diuinę maieſtatis eũ tradentis manibus illorũ: quemadmodũ Pilato dixit Dominus Ioannis 19. cap. Non haberes poteſtatem aduerſus me ullam, niſi tibi datum eſſet deſuper.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΕΙΩΣΕΩΣ. οβ.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὡς δύο εἰσὶν οἰκειώσεις ἀσὶ, μία φυσικὴ καὶ ὑποστατικὴ, καὶ μία προσωπικὴ καὶ σχετική. φυσικὴ μὲν οὖν καὶ ὑποστατικὴ, καθ' ἣν ἀπὸ φιλανθρωπίαν ὁ λύσεως τοῦ πρὸς φύσιν ἡμῶν καὶ τὰ φυσικὰ πάντα ἀνέλαβε, φύσει καὶ ἀληθείᾳ γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ τῶν φυσικῶν γε πάθη γεγονώς. προσωπικὴ δὲ καὶ σχετική, ὅτε τις τὸ ἐπ' ἄλλου πρόσωπον διὰ σχέσιν, οἷον φημὶ ἐγὼ ἀπὸ γλώττης, ἢ κατ' αὐτὸν οὐ ποιεῖ λόγους μηδὲν αὐτῷ προσήκοντας, καθ' ἣν τοῦ κατάρου, ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἡμῶν τὰ τοιοῦτα ὑπ' ὄντα φυσικὰ, ὑπ' αὐτὸς τοιοῦτος ὢν ἡμῶν, ὡσαύτως, ἀλλὰ τὸ ἀμέτοχον αὐτὸς ἀναλαμβάνων πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τὸ ὀφείλων. τοιοῦτον δὲ ὄντα, καὶ τὸ γεγονέναι ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

DE APPROPRIATIONE. Cap. XXV.

NEque latendũ eſt, quòd duæ ſunt appropriationes. Vna naturalis & ſubſtantialis, & altera perſonaria & habitudinalis. Naturalis igitur & ſubſtãtialis, ea eſt ſecundũ quã Dominus ob clementiã & hominum miſerationem, naturã noſtram, & naturalia cuncta aſſumpſit, natura & ueritate factus homo, & naturalia expertus. Perſonaria autem, & habitudinalis, quando quis alterius ſubinduit perſonam ob habitum, dico ob miſerationem, aut charitatẽ: & ut pro ſe, qui pro illo ſunt, facit ſermones, nihilo illi congruentes. Secundũ quã appropriationẽ, male dictionẽ & derelictionẽ noſtrã, & huiuſmodi, nõ quę illi naturalia eſſent (neque enim ipſe hęc factus eſt) appropriauit, ſed noſtrã in ſe præ ſe ferẽs naturam, & nobiſcũ ordinatus. Tale autẽ eſt, & quòd pro nobis factus maledictũ.

COMMENTARIVS.

PRopter ea quæ capite præcedẽti dicta ſunt, quòd interdũ noſtrã ſibi in operibus ſuis Chriſtus perſonã appropriauit, autor duplicẽ hoc loco appropriationẽ in Chriſto factam diſtinguit. Vnam naturalẽ, & ſubſtantialem, qua ea Chriſto accõmodantur, quæ ob ſuſceptionẽ noſtræ ſubſtantię ei uerè conueniunt, & pro ſua illi perſona naturaq; attribuuntur. Vt appropriatio proprietatũ naturaliũ animę, & corporis humani, & uerè Domino noſtro conuenientiũ, & nõ ſecundum phantaſiã, aut allegoriã. Similiter appropriatio innocuarũ paſsionũ, famis, ſitis, defatigationis, lachrymarũ, timoris, & cæterarũ id genus, quę in Euãgelio Chriſto attribuũtur. Alia eſt appropriatio perſonaria, & habitudinalis, quando ſolicet ea attribuuntur Chriſto, quæ nõ ei, ſed nobis conueniunt: ex ardentiſsimo aũt charitatis feruore, ea imperfecta quæ membrorũ ſunt, ſua facit: & de membris quidẽ loquens, ut de ſeipſo loquitur: ſibi ea aſcribẽs, quę illi minimè cõpetere poſſunt. Vbi Pſalmo 11. Lõgè à ſalute mea uerba delictorũ meorũ. Rurſum Pſalmo 68. Deus tu ſcis inſipientiã meã, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Vbi inſipientia, & delicta appropriantur Chriſto, nõ quòd ei inſint, ſed nobis: quorũ miſeriã ex abundantia cõmiſerationis ſuã facit, & dicit. Quemadmodũ benignus medicus aſsidẽs ęgroto, ut ſuũ in eum affectũ exprimat, infirmi languorẽ in ſe transfert, gemit, ſuſpirat, dolet ut ægroti ſocius. Secundũ huiuſmodi etiã appropriationẽ loquitur Apoſtolus, ad Galat. 3. cap. dicens: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictũ: quia ſcriptũ eſt, Maledictus omnis homo qui pendet in ligno, ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu. Vbi Chriſtus maledictum pro nobis factus eſſe dicitur, quòd ut reus & malefactor mortẽ in cruce ſuſtinuit, quaſi pro ſuo punitus crimine. Is tamen per quẽ benedictio nobis reddita, & maledictio per primos illata parẽtes in benedictionẽ uerſa, nihil in ſe maledictionis habuit. Itaq; non pro ſe, ſed pro nobis, maledictum factus eſt. Simile eſt & id Apoſtoli ſecundæ epiſtolæ ad Corinthios capite quinto: Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, quòd ipſe hoſtia eſt pro peccato hominum (quæ ſanè hoſtia, nomine peccati in ſacra ſcriptura plerunque deſignatur, ut in Oſee de ſacerdotibus dicitur, quòd pecca-

pecata populi comedent) Deo Patri oblata non pro se, sed pro nobis peccatum factus.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ, ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΟΥ ΝΟΗΤΟΥ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΑΘΕΙΑΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΘΕΟΤΗΤΟΣ. ΟΓ.

Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος πάντα ἔπαθεν σαρκί, θεότητος μόνης ἀπαθοῦς αὐτοῦ φύσεως, ἀπαθοῦς μενούσης. Ἑνὸς γὰρ χριστοῦ, ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος συνηνωμένου, ἐν θεότητι ἅμα καὶ ἀνθρωπότητι ὄντος, πάσχοντος, τὸ μὲν παθητὸν κατὰ φυσικὸν πάθος ἔπασχεν, ἃ συνέπασχε ἢ τὸ ἀπαθὲς. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ παθητὴ οὖσα, τοῦ σώματος τεμνομένου, αὐτὴ μὴ τεμνομένη, συνάλγει καὶ συμπάσχει τῷ σώματι. ἡ δὲ θεότης ἀπαθὴς οὖσα, οὐ συνέπασχε τῷ σώματι.

Ἰσέον δέ, ὅτι θεὸν μὲν σαρκὶ παθόντα, φαμὲν θεότητα δὲ σαρκὶ παθοῦσαν, ἢ θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα οὐδαμῶς. ἀ γὰρ ἥλιος λέγεται ὁρᾶν ἀδιαλείπτως, ἢ ἐξίνη τιμωρεῖ τὸ λεγόμενον, ἄτρωτος μὴ ἀπαθὴς διαμένει ὁ ἥλιος· πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀπαθὴς τοῦ λόγου θεότης καθ' ὑπόστασιν ἑνωμένη σαρκί, τὴν σαρκὸς πάσχουσαν ἀπαθῆ διαμένει. καὶ ὥσπερ εἴ τις πυρακτωμένῳ σιδήρῳ ὕδατι ὑδρίᾳ ὕδωρ, ὁ μὲ φυκε πάσχειν κατὰ τὴν ὕλαδος (ἐκ τοῦ λέγω) σβέννυται, ἀδιάφθορος δὲ διαμένει ὁ σίδηρος· ἐκ φύκε γὰρ κατὰ τὴν ὕλαδος διαφθορὰν· πολλῷ μᾶλλον ἡ σαρκὸς παχοῦσης, ἡ μόνη ἀπαθὴς θεότης τὸ πάθος οὐ προσήκατο, καὶ ἀχώριστος αὐτῆς διαμένουσα. οὐκ ἀνάγκη γὰρ παντελῶς καὶ ἀνελλιπῶς ὁμοιοῦσθαι τὰ παραδείγματα. ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς παραδείγμασι, καὶ τὸ ὅμοιον θεωρεῖσθαι, καὶ τὸ παραλλαγμένον, ἐπὶ παραδείγμα. τὸ μὲν γὰρ πᾶσιν ὅμοιον, ταυτὸν ἂν εἴη καὶ παράδειγμα, καὶ μάλιστα ὧδε ἔχει θεῖον. ἀδύνατον γὰρ ἐν πᾶσιν ὅμοιον εὑρεῖν παράδειγμα, ἐπί τε τῆς θεολογίας, ἐπί τε τῆς οἰκονομίας.

DE PASSIONE CORPORIS Christi, & impassibili eius diuinitate. Cap. XXVI.

IPsum igitur Dei uerbum, omnia sustinuit carne, diuina eius sola natura, impassibili perdurante. Nam uno Christo, ex deitate & humanitate cōpositō, in deitate & humanitate existente, patiente, hoc quidē passibile, ut natū erat pati, patiebatur: at nō simul patiebatur, quod erat impassibile. Nā anima passibilis existens, inciso corpore, ipsa non incisa cōdolet, & cōpatiē patiēti corpore. At diuinitas impassibilis existens, nō cōpatiebatur corpori. Et id sciendū, ꝙ dicimus Deū carne passum: diuinitatē aut tē carne passam, aut Deū per carnē passum, nequaqꝫ. Nā quemadmodū sole arborē superillucente, si securis incidat arborē, inincisus & impassibilis perseuerat sol: multo magis impassibilis uerbi diuinitas, secundū hypostasin carni copulata, carne patiēte impassibilis perseuerabit. Et quēadmodū si quis ignito ferro superinfundat aquā, ꝙd quidē natū est pati, a b aqua (ignis dico) extinguit: incolume uerò manet ferrū, non natū enim est ab aqua corrūpi. Multo magis carne passa, sola impassibilis diuinitas, passionē nō admittit, inseparabilis ab ipsa permanēs. Nō tamē necesse est omnimode, & sine quocūqꝫ defectu, exēpla imaginē referre: quādoquidē necesse est, in exēplis, & simile contēplari & dissimile. Alioqui nō esset exemplū (nā quod in omnib. simile, idē profectò fuerit, nō exemplū) & maximē in diuinis. Impossibile enim est in omnibus, simile inuenire exemplum, siue in sermone qui de Deo, siue in dispensatione carnis scilicet assumptæ.

COMMENTARIVS.

QVamuis Christus uerè uulnera, plagas & mortem passus sit, ut indubitatò confitetur fides catholica, non tamen secundum utranque naturam in ipso inconfuse unitam hæc sustinuit, sed duntaxat secundum humanam, ut quæ sola sit passibilis. Diuinitas autem quia suapte natura est impassibilis, ab omni passionis iniuria credi debet fuisse aliena. Et quemadmodum ait Cassiodorus in in explanatione Psalmi 21. Passus est impassibilis, per passibilem quam susceperit humanitatem, immortalis mortuus est: & qui nunquam moritur, resurrexit. De quo loco pater Cyrillus ita pulchrè locutus est: Gratia uerò Dei pro omnibus gustauit mortem, tradens ei proprium corpus, quamuis naturaliter ipse uita sit, & resurrectio mortuorum. Similiter & beatus Ambrosius: Idem patiebatur, & non patiebatur: moriebatur, & non moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurrexit, & nō resurrexit. Sic & hominē dicimus hodieꝫ pati, mori, sepeliri, cum tamen anima eius nullo fine claudatur: Hæc Cassiodorus. Haud tamen putetur in illis uerbis esse contradictio, aut sensus repugnantia, quoniam non ad eandem referuntur naturam. Affirmatiua enim uerba ad humanam: negatiua uerò ad diuinam accommodantur substantiam. Nempe idem Christus patiebatur secundum humanitatem, & non patiebatur secundum diuinitatem: & ita de cæteris. Quinimmo simpliciter ista est recipienda, & catholicè tribuenda, Christus est passus, mortuus & sepultus, quia eam sacræ literæ enunciant, astruunt, asserunt. Sed

& ipſa hanc ſecum admittit in ueritate, Chriſtus non eſt paſſus ſecundum deitatem, non eſt mortuus ſecundum diuinitatem, non eſt ſepultus ſecundum diuinam naturam, ut quæ ſepulchro concludi, continerique nequiuerit. Verùm nemo eſt uel mediocriter dialecticis inſtitutus, qui non apertè perpendat, inter datas propoſitiones nullam eſſe contradictionem, aut ſententiæ pugnantiam, cum non ſecundùm idem fiat utriuſque comparatio. Cæterum ad familiarem manu ductionem, qua intelligatur propoſitum, ponit litera exemplum de corpore, & anima humana. Sanè quòd inciſo corpore noſtro anima illi intimè coniuncta non incidatur, ſymbolum quoddam eſt, & exemplum diuinitatis non ſuſtinentis paſſionem, quamuis caro ei coniuncta, paſſioni fuerit expoſita: nomine carnis, totam naturam humanam intelligendo. Nam non modò corpus, ſed & ſacratiſſima Chriſti anima patiebatur, ut totus homo ſaluus fieret. Triſtis eſt (ait) anima mea uſque ad mortem. Quòd uerò patiente corpore inciſionem, anima illi compatiatur, & condoleatio eo diſſimile eſt exemplum ab eo, cuius proponitur declaratiuum. Nam neque compaſſa eſt, neque condoluit diuinitas carni patienti, cum ſit ſuapte natura, ab omni paſſibilitate, quinimmo & mutatione prorſus aliena. Porrò quòd humanitate Chriſti patiente tormenta, & mortem, diuinitas fuerit impaſſibilis, præſignatum eſt, & inſinuatum in ablatione immolationeque ipſius Iſaac facta ab Abraham. In qua Iſaac ereptus fuit à gladio, angelo inclamante ne extenderet pater in eum manus: & aries hærens cornibus inter uepres, immolatus pro Iſaac. Quippe in ea figura, myſticoque ſacrificio, Iſaac diuinitatis gerit typum, nulli moleſtiæ, aut paſſioni obnoxiæ. Aries uerò humanitatem Chriſti oblatam pro peccato deſignat, tanquam ouis enim ad occiſionem ductus eſt: qui quidem cornibus hæſile inter uepres traditur, quia Chriſtus ut homo inter duo brachia crucis ſuſpenſus eſt, ſiue duabus crucis extremitatibus cornuum ſpeciem gerentibus affixus. Et inter ſpinas peccatorum noſtrorum ſuſpenſus eſt, ut ait Hieremias: Spinis peccatorum ſuorum circumdedit me populus hic. Alii uerò hunc arietem in uepribus hærentem, Chriſtum ante crucifixionem ſpinis coronatum intelligunt. Et hæc ſanè, ſicut & illa, rectè eſt allegoricæ explanationis intelligentia. Vnde Geneſis uiceſimoſecundo capite dicit litera, quòd angelus Domini de cœlo clamauit, dicens: Non extendas manum tuam ſuper puerum, neque facias illi quicquam. Vbi gloſa literæ interiecta reddens rationem præcepti angelici, inquit: Quia caro crucifigi, diuinitas non potuit tangi. Idem quoque quod hoc capite oſtendendum proponitur, deſignatum eſt Leuitici decimoquarto capite, ubi mundatus à lepra iubetur offerre pro ſe duos paſſeres uiuos, quorum unũ immolari curabat, alterum aũt uiuũ dimittere præcipiebatur, ut in agrum auolet. Nempe per duos paſſeres, gloſa eodem loco intelligendas eſſe dicit Chriſti diuinitatem, & humanitatem. Per paſſerem uiuum qui immolari præcipitur, ſignificari aſſerit, id quod in Chriſto paſſibile eſt, & occidi poteſt: utpote eius humanitatem, morti pro nobis deſtinatam, atque addictam. Denique per alterum paſſerem, qui uiuus dimiſſus eſt auolare in deſertum, gloſa accipi debere, ſentit diuinitatem Chriſti impaſſibilem, & ab omni paſſionis moleſtia liberam ſuapte natura, atque alienam. Non itaque ſenſit Chriſti diuinitas paſſionis dolores, ut neque alter paſſerum liber abire dimiſſus, interitum aut mortis inflictionem ſuſtinuit, in illa immolatione pro immundatione lepræ. Denique idem myſterium, arduumque ſacramentum humanitatis in Chriſto paſſæ, & diuinitatis à paſſione immunis atque expertis, ſub occulto figuræ uelamine inuolucriſque imaginis, ac umbræ, deſignatur Leuitici decimoſexto capite, ubi deſcribitur ritus purgationis totius populi, obſeruandus in die expiationis ſolennis. In quo quidem ritu inter cæteras cerimonias illud quoque adiicitur, quòd Aaron ſuſcipere debeat ab omni ſa multitudine filiorum Iſrael, duos hircos pro peccato, quos ſtare faciet coram Domino in oſtio tabernaculi teſtimonij, mittens ſuper utrunque ſortem, unam Domino, alteram capro emiſſario. Cuius exierit ſors Domino, offeret illum pro peccato: cuius autem in caprum emiſſarium, ſtatuet eum uiuum coram Domino, ut fundat preces ſuper eo, & emittat illũ in ſolitudinem. Nempe Chriſtus quia pro totius mundi expiandis peccatis oblatus eſt, hircus pro peccato non abſurdè nuncupatur. Duorum autem hircorum is qui miſſa ſorte immolabatur, ſanctiſſimam Chriſti carnem ſignificat, pro peccatis noſtris oblatam, & grauiſſima paſſam ſupplicia. Is uerò ſuper quem uenit emiſſionis ſors, Chriſti diuinitatem inſinuat impaſſibilem, & ab omni paſſionis irrogatione longè ſemotam. Quod & gloſa eodem loco comprobat dicens: Quia Chriſtus Deus & homo ſecundum humanitatẽ paſſus, ſecundum diuinitatem impaſſibilis, ſumuntur duo hirci, & ſtatuuntur coram Domino in oſtio tabernaculi. Ipſe enim eſt uerum oſtium, quod ducit ad oſtium tabernaculi teſtimonij, quod eſt in cœlis. Mittit Aaron ſuper utrunque ſortem, qua diuinitatem & humanitatem diuidi intelligamus, ut hæc patiatur, illa cõfortet patientem: unam Domino, alteram capro emiſſario, Chriſto ſcilicet. Et paulo poſt ſubiungit: Et abijt hircus emiſſarius in ſolitudinem. id eſt Chriſti diuinitas in ſinum Patris, quò nullus accedit niſi ipſe & ſpiritus ſanctus. Abijt ergo, quia operandi uirtutem coluburt, & portauit iniquitates noſtras, nõ ut haberet, ſed ut conſumeret: Deus enim ignis conſumens eſt. Et rurſum: Abijt in ſolitudinem, de qua dicitur, Terra deſerta, inuia, & inaquoſa. Ibi hoſtis locum non habet, ubi Deus manet. In cœlum enim diuinitas tempore paſſionis abijſſe dicitur, non locum mutans, ſed quodam modo uirtutẽ colibens, ut poſſent impij conſummare paſſionem. Cæterum alio ſenſibili exemplo, deinde autor manu ducit imbecillitatem noſtram ad rectè intelligẽdum quonam

modo

modo id fieri possit, quòd carne mortem patiente diuinitas illi coniuncta manserit impassibilis, exemplo inquit solaris radij arborē superillucentis, & tamen ad arbores dissectionem non sustinentis diuulsionem: ex quo uerè colligit, multo magis carne patiente diuinitatem fuisse passionis immunē. Nempe solaris radius arbori superfusus extensus est ratione subiecti cui adest, & in diuersas partes diuiduus: quare potius uideretur dissecare debere, & incidi simul cum arbore cui coextēditur, quàm diuinitas omnino simplex, indiuidua, & molis expers, pati cum carne cui cōiungitur in una hypostasi. Siquidē longē maius est discriminis interuallū inter deitatē, & humanitatē, quàm inter radiū solis, & arborē. Similiter magis uiderentur ferrū posse dissolui per aquā superfusam extinguentē feruorē eius igneum & candorem, quàm diuinitas pati per carnē: cum illuc corpori corpus conferatur, & diuturnitate temporis possit ferrum molliri aut cauari aqua instar lapidū: nā & ferreus assiduo consumitur annulus usu. Si itaq; ferrū aqua infusa non dissoluitur, sed solus in ferro ignis extinguitur: multo magis carne patiente, diuinitas passionē non sustinuit. Non tamē necesse est (ut prudēter admonet autor in litera) hęc exēpla rerū sensibiliū aut cōmilia, omniquaq; & in uniuersum rei propositę similitudinē habere, ut nullū inter ea sit discrimē. Quod & beatus Hieronymus in expositione fidei catholicę atteſtatur, cū ait, Ad hoc primo omnū illud dicimus, cū etiā in exteris rebus prę ferūtur exempla nō per omnia seruare possunt similitudinē rei illius, cui prębere putātur exemplū: sed unius alicuius partis, pro qua uidētur assumpta, similitudinē tenēt: quemadmodū exēplo fermēti & retis (quorū utriq; in Euangelio regnū cœlorū cōparatur) idē deinde diffusius explicat. Post quę demū subiungit: Ex quibus constat, exempla non in omnibus, ns quorū exempla sunt esse similia. Alioqui si eadē essent omnia, iam non exempla dicerentur, sed ipsæ potius res de quibus agitur uiderentur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΧΩΡΙΣΤΟΝ ΔΙΑΜΕΙΝΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΘΕΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΚΑΙ ΟΥ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ, ΚΑΙ ΜΙΑΝ ΔΙΑΜΕΙΝΑΙ ΥΠΟΣΤΑΣΙΝ. ΚΕΦ.

QVOD INSEPARABILIS PERmansit diuinitas uerbi ab anima & corpore in morte Domini, & quòd una permansit hypostasis.

Cap. XXVII.

ΑΝαμάρτητος οὖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ καὶ λέγων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ λύσωμεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ) ἐκ τοιούτου θανάτου, ὃν πρὸς αἰτὸν τὴν ἁμαρτίας εἰς τὸ λύσιμον εἰσῆλθεν ὁ θάνατος. θνήσκει δέ φησι, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον ἀναλαμβάνων, καὶ ἑαυτὸν τῷ πατρὶ προσφέρων θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν. αὐτὸν γὰρ περιπλεκόμενον ἀναιρεῖ, καὶ αὐτὸν ἐκδιδοὺς ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον δίδωσι, καὶ ὅτως ἡμᾶς λυθῆναι τῆς κατακρίσεως. μὴ γὰρ χρείαν τοῦ τυραννήσαντος τὸ τοῦ πατρὸς προσηνέχθη αἷμα. πρόσεισι τοίνυν ὁ θάνατος, καὶ καταπίνει τὸ σώματος δίλυσιν, τοῦ θεότητος ἀγκίστρου προσπάρεντος. ὃ καὶ μαρτύρεται καὶ ζωοποιὸν γευσάμενος σώματος, διαφθαρῆναι, καὶ πάντας ἀναγκαίως πάλαι κατέπιεν. ὥσπερ γὰρ ὁ σκότος τοῦ φωτὸς ἐπιφαινομένου φεύγει καὶ φανίζεται· ὅτως ἡ φθορὰ τοῦ ζωῆς προσβολῆς ἀπελαύνεται, καὶ γίνεται πᾶσι ζωὴ, φθορᾶς δὲ τοῦ φθείρασθαι. ἀκὶ τέλεσαι τοιούτου ὡς ἄνθρωπος, ὃ ἁγία αὐτοῦ ψυχὴ τοῦ ἀπελθοῦσα διῤῥήθη σώματος, ἀλλ' ἡ θεότης ἀχώριστος ἀμφοτέρων διέμεινε, ἥ τε ψυχῆς φημὶ καὶ τοῦ σώματος. καὶ οὐδὲ οὕτως ἡ μία ὑπόστασις, ὡς δύο ὑποστάσεις διῄρηται. τότε γὰρ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ ταυτὸν ἦν ἀρχῆς, ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ἔχον τὸ ὕπαρξιν.

INsons & impeccabilis existens Dominus noster Iesus Christus (peccatū enim nō fecit, qui tollit peccatū mūdi: neq; inuētus est dolus in ore eius) non subijciebatur morti: siquidē per peccatū in mundū introiuit mors: moritur igit̄, pro nobis mortē suscipiens: & seipsum patri hostiā, sacrificiūq; offerēs pro nobis. Ipsi em̄ deliquimus, & ipsum oportuit redēptionis preciū p nobis suscipere, & ita nos à cōdēnatione absolui: absit em̄ tyrāno, ~~ut absti~~ oblatum & christi sanguinem ~~peretà Domini sanguine~~. Intercessit igitur mors, & transglutiens illicientem corporis escā, diuinitatis hamo transfixus est: & insons & uiuificū gustans corpus perit: sed & omnes restituit, quos olim deglutiuerat. Nā quēadmodū tenebrę, illato lumine disparēt: sic & corruptio percussa uita, pfligatur, & fit omnib. uita: ei uerò qui corrūpit, corruptio. Et quanq; mortuus est ut homo, & sancta eius anima ab incōtaminato separata corpore: nō tamē diuinitas ab utroq; separata remāsit, ab anima inquā & corpore. & neq; sic una hypostasis, in duas desecta est hypostases. Nā & tunc corpus & anima secundū idem à principio in uerbi hypostasi habebāt existentiā,

καὶ ὁ τοῦ θανάτου ἀλλάλων διαιρεθέντα· ἓν κατὰ αὐτῶν ἕκαστον, τῷ μίαν τὸ λόγου ὑπόστασιν ἔχοντα. ὥστε ἡ μία τοῦ λόγου ὑπόστασις, τοῦ τε λόγου, καὶ ἥ τε ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος ὑπῆρχεν ὑπόστασις· οὐδέποτε γὰρ οὔτε ἡ ψυχὴ, οὔτε σῶμα ἰδίαν ἔσχον ὑπόστασιν, παρὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν, μία δὲ ἀεὶ τοῦ λόγου ὑπόστασις, καὶ οὐδέποτε δύο· ὥστε μία ἀεὶ ἡ τοῦ χριστοῦ ὑπόστασις. ἀ γαρ καὶ τὸ χριτικὸς τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ κεχώρεσεν, ἀλλ' ὑποστατικῶς, διὰ τοῦ λόγου ἑνώσεως.

& ipsis in morte ab inuicē seperatis, uñ nūquodq; eorū māsit, unā uerbi habēs hypostasin. Quare una uerbi hypostasis, & uerbi, & animę, & corporis fuit hypostasis: nunq; em̄ neq; anima, neq; corpus propriam habuere hypostasin, prę̄ter eā quę uerbi est hypostasis. Vna em̄ semper uerbi hypostasis, & nunq; duæ: quare una semper Christi hypostasis. Quo fit, ut etsi localiter anima à corpore separabatur, hypostaticè tamen per uerbum uniebatur.

COMMENTARIVS.

IMpeccabilem fuisse Christum Dominum, facilè ex eo conuincit autor, quia uenit tollere peccata mundi. Quomodo enim calor igneus habens admixtam secum aliquantam frigoris asperitatem, poterit funditus extirpare algorem ab aqua? & si lux rutilans densas sit depulsura tenebras, ut nullum habeat partem tenebrarum, sed sit lucida tota necesse est. Haud aliter qui totius mundi peccata tollere uenit, quomodo in se peccati labem sustinere posset, aut corruptelam uiciorum? Porrò albedo quiddam in se habet decoris, & spectabilis gratiæ, quòd luci sit admodum conformis: non tamen sui ad alia transfusione nocturnas abigit ab aere tenebras. Sol uerò non solum lucis in se habet splendorem, sed illius insuper extra se propagatione, à mundo noctis opaca propellit: & idcirco maiorem habet claritatis perfectionem, quòd & alia reddat luciformia. Eadem fermè ratione in nonnullis diuino munere præseruatis fuit immunitas à peccato, non tamen potestas diffundendi illam synceritatem in alios, neque à cæteris tenebras peccatorum effugandi. In Domino autem nostro non solum fuit impeccantia, sed etiam syncerissimæ suę puritatis transfusio in mentes aliorum, nocte peccatorum contenebratas: sustulit enim et detersit peccata mundi. Quare eximia & summa in eo fuit peccati carentia, & exuberantia puritatis exundantis in alios: sicut & plenissimus fons est, qui ob aquarum affluentiam deriuat in proxima loca aquarum suarum scaturiginem. Et hic planè affluentior est, & copiosior, quàm alter fons continens intra suos limites aquam abundè profluentem, neque eam ad extera irriganda propagans. Cæterum propter huiusmodi impeccabilitatem, minimè fuit debitor mortis: quandoquidem illa per peccatum inducta est mundo: pro sua autem dignatione, illam ut nos uiuificaret suscepit. Et quoniam mortis habens imperium, procurauerat Christo mortem, ad quam nouerat obligatus, destructa mors est: tyrannus prostratus: & quos detinuerat capnuos, liberati sunt. Sic saoè hostis antiquus transglutiens (ut ait litera) illicientem dominici corporis escam, diuinitatis hamo transfixus est. Cui astipulatur & beatus Gregorius, exponens in Moralibus illud dictum beati Iob quadragesimo capite positū, In oculis eius quasi homo capiet eum. Quis nesciat (inquit) quòd in hamo esca ostēditur, aculeus occultatur? Esca enim prouocat, ut aculeus pungat: Dominus itaq; noster ad humani generis redemptionem huc ueniens, uelut quendā de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, ut in eo diabolus quasi escā suam, mortem carnis appeteret. Quam mortem, dum in illo iniustè appetit, nos, quos iustè tenebat, amisit. In hamo ergo eius incarnationis captus est: quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se deuoratorem duceret: ibi diuinitas, quæ perforaret. Et ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret: ibi occulta uirtus, quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interijt, unde deuorauit. Eandem quoque sententiam innuit idem in explanatione huius sententiæ Iob 40. cap. Nunquid capies leuiathan hamo, aut perforabis armilla maxillam eius? Cæterum per mortem Christi humano generi est uita reddita, quia mortem nostram moriendo destruxit, secundum prophetæ uaticinium, Ero mors tua ô mors: & uitam nobis amissam restituit, aspersione sui sanguinis nos peccato mortuos uiuificans. Eadē Christi mors facta est exterminatori & corruptori generis humani, corruptio: quia Christus per mortem suam (ut ait Apostolus) destruxit eum, qui mortis habebat imperium. Quòd autem uerè mortuus est Christus ut homo, & anima eius à corpore separata, manifestè tradit eloquium Euangelicum. Nam & in Patris manus commendauit spiritum suum, & inclinato capite emisit spiritum. Quòd uerò diuinitas per huiusmodi mortem à neutra partium, neque anima scilicet, neque corpore fuerit seiuncta, sed utrique mansérit unita, hoc ipso dilucidum est, & perspicuum: quia quod Christus semel assumpsit, nunquam dimisit. neque unquam factum est diuortium illius admirandæ unionis uerbi Dei, cum sacratissima eius anima, & corpore. sed indissolubile permansit illud coniunctionis uinculū, nullo intercedente repudio, aut dissidio in huiusmodi fœdere. Quomodo enim sanctissima eius anima descendens ad inferna, uectes ferreos carceris inferni confregisset, proculcasset glorioso triumpho potestates, & principatus tenebrarum, eduxisset; unctos antiquos patres de tenebris, & umbra mortis, nisi fuisset

eidem

eidem animæ inseparabiliter coniuncta diuinitas, cuius uirtute hæc peracta sunt? Quid insuper prohibuisset, sanctum Christi corpus uidere corruptionem, si non illi affuisset conuersatrix diuinitas semper unita manens? Nempe tunc forma cadaueris subijsset sanctum Christi corpus, ut in aliorum hominum morte usu uenit, & induxisset illi putrefactionem. Quam quidem necessarium fuisset iterum expelli in Christi resurrectione, & iterata animæ ad corpus unione, diuinitatis q; rursum ad utranque illarum partium coniunctionem fieri oportuisset. Sed quomodo recte intelligas diuinitatem iterum assumpsisse humanitatem in ipso resurrectionis momento, & illius partibus iterata unione coniunctam atque compactam? Tunc sanè rursum uerbum caro factum esset, & renouarum incarnationis sacramentum, quod per mortem fuisset interruptum. Verùm cum diuinitas sit impassibilis, & per illata carni morte nihil passa detrimenti, quid ipsam quæso diremit ab anima, & corpore, ut nudum maneret hominis mortuum corpus, & anima diuinitate nuda? Tunc certè & ipsa diuinitas quicquã sustinuisset (ut ita dixerim) molestiæ aut iniuriæ per mortẽ, & diuulsa fuisset ab ijs partib: quibus prius uniebatur: quod aliquid passibilitatis præ se ferre uidetur. Neq; tamen per separationẽ animæ Christi à corpoce, & deitatẽ utriq; immanentẽ atq; unitã, una hypostasis in duas desecta est hypostases, ut cecte cẽset autor, & discutit. Nempe sicut ante carnis susceptionẽ erat uerbi Dei hypostasis, per seipsam subsistens: ita post assumptionẽ carnis eadẽ mansit uerbi hypostasis, neq; deperdita diuinæ hypostaseos ratione, neq; in aliud quippiã translata. Corpus enim, & anima in Christo unita, propriã nõ constituerunt hypostasin, neq; persona humana: sed in hypostasi uerbi sustentabantur, ut ex prædictis in 9. huius libri cap. perspicuũ est. Quare post sepacationem sacratissimæ animç à corpore, neq; anima Christi propriã habuit hypostasin, sed hypostasi uerbi Dei innitebatur, & uniebatur: neq; corpus etiã pcopriã habuit hypostasin, sed hypostasi uerbi coniunctũ erat. Atqui eadẽ omnino est nerbi diuinitas cõiuncta animę separatę à corpore, & coniuncta corpori dissoluto ab anima: est enim simplex deitas, & indiuidua, neq; in partes dissecabilis. Quare & nnica manfit post mortem uerbi hypostasis, utranq; partium hominem cõstituentium in se sustentans, licet ab inuicem diremptarum. Sed forsitan obijciet quispiam, Superius dictũ est, diuinitatem fuisse unitam carni per mentem animam q; rationalem q: soluto autem medio, soluuntur & extrema. Igitur cum anima Christi fuit separata à carne, etiam deitas à carne seiuncta fuisse ponenda est. Respondendum est, assumptionem illam habere ueritatem de medio necessitatis connectente extrema, non autem de medio congruitatis. Anima autem solum erat medium congruitatis uniens deitatem cum carne. Insuper ipsa anima Christi non solum erat tale medium, ratione coniunctionis secundum actum, uerumetiam secundum habitum. Itaque licet anima non esset unita carni in morte, erat tamen illi unibilis, & paulo pòst unienda, & per hoc caro etiam nnibilis deitati. Quòd si rursum instes, diuinitatem non esse unibilem naturæ irrationali, & insensibili, ut superioca probarunt. Caro autem Christi post mortem, & irrationalis erat, & insensibilis: non igitur illi fuit unita diuinitas. Adhibenda est responsio, quòd quamuis sanctissima Christi caro post mortem esset sensus & rationis expers, habebat tamen ordinem & habitudinem ad animam, quæ rationem & sensum in se habet. Et si iterum contendas, illud non sufficere, scilicet quòd aliquid sit possibile ad unionem animæ rationalis, & dispositum ad hoc quòd congruum sit ipsum uniri cum diuinitate. Fatendum quidem est, quòd illud proculdubio non suffecisset in primordio incarnationis, immo simul decuit diuinitatem uniri corpori & animæ, ut coniunctis. Secus autem est sentiendum in ministerio nostræ redemptionis, quod quidem debuit consummari per mortẽ: ratione cuius æquum fuit, ut illa quæ prius ualde congruentec coniuncta erant, non minus congruè essent ad tempus diuisa, caro uidelicet, & anima. Et pro illo tempore admodum sufficiebat ipsi carni unitas habitualis, & secundum habitudinem ad animam, loco congruitatis cedentis eam idoneam ad unitatem actualem cum diuinitatis natura. Si deinde scisciteris, cum omnis unio terminetuc ad aliquid unum, ad quod unum finitur huiusmodi unio deitatis cum carne? an scilicet faciat unum in natura: quod minimè uidetuc tribuendum, cum alia sit natura deitatis, alia carnis natura: an potius unum in persõna. Respondendum est, quòd huiusmodi unio terminatur ad unum in personã: nam caro tunc uniebatur diuinæ naturæ in unitatem hypostaseos, & personæ filij Deimon quidem quòd illa hypostasis diceretur carnis, qula esset caro: sicut filius Dei, hypostasis dicitur hominis, & etiam homo: sed hypostasis carnis dicitur, quia habebat carnem in se sustentatam: unde illa poterat dici caro uerbi Dei. Et consimili ratione anima Christi uniebatur deitati post separationẽ à carne, in unitate ypostaseos uerbi Dei, quod quidem tum dicebatur hypostasis animę, quia habebat animam sibi hypostaticè unitam: quæ propter hanc coalescentiam dici potuit anima uerbi Dei, quemadmodũ hoc loco satis aperte insinuat Damascenus. Sed forsan insistes, Ioannis decimo cap. dictum esse à Christo, ut filio Dei, Potestatem habeo ponendi, id est deponẽdi animam meam: ergo filius Dei animã in morte deposuit, & in morte fuit anima à uerbo separata. Dicendum est, illud fuisse uerbum filij Dei, ratione carnis assumptæ, ut etiam testatur Augustinus. Quòd si instes, carnẽ non competere animã ponere, cum non habeat autocitatẽ aut potestatẽ super ipsam. Respondendum est, quòd idipsum carni attribuitur, ratione manẽtis in se deitatis. Est enim eo in opere deponẽs, & id unde deponit deponens animam, est uirtus diuina. Vnde uerò deponit eam, est caro assumpta. Voluit enim

Christus

πᾶναν, δίψαν, κόπον, τῆ τ' ἄλλων διάτρησιν, θάνατον, ἤτοι χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ τὰ ὅμοια τοῦτα. καὶ ὅσον τὸ συμπαθὲς φθαρτὸν τὸ τοῦ λυτροῦ σῶμα φαμὲν. πάντα δὲ ταῦτα ἐκουσίως ἀνέλαβεν. συμπαθὴς δ' ἡ φθορὰ καὶ τῆ παλαίᾳ τοῦ σώματος εἰς τὰ ἐξ ὧν συνέστη στοιχεῖα, διάλυσιν καὶ ἀφανισμόν. ἢ τίς μᾶλλον ἂν πολλῶν αἴσθοιτο φθορᾶς ὀνομάζοντος ταῦτα πάντα τὸ τοῦ λυτροῦ σῶμα ἐκ τοῦ ἰσχυρὸν, ὃς φησιν ὁ τῶν ψαλμῶν Δαβίδ· ὅτι ἐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. ἆρ' ἄφθαρτον μὲν ἦν τὸ τοῦ λυτροῦ σῶμα λέγομεν τῆ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδεικνύμενον καὶ παίοντα, τῆ τὸ πρῶτον τῆς φθορᾶς σημαινόμενον, τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἀσυγχύτως. εἰ δ' ἄφθαρτον, οὐκ ὁμοίσιον ἡμῖν. ἀλλὰ μὴ δικαίως μὴ ἐκ ἀληθείας γέγονεν, ἃ γεγονέναι φησὶ τὸ εὐαγγέλιον, τῆ πάναν, τῆ δίψαν, τοὺς ἅλας, τῆ τ' πλευρᾶς νύξιν, τὸν θάνατον. εἰ δὲ δοκήσει γέγονε, φαντασμὸς καὶ σκιὰ, τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. μὴ δὲ δοκήσει μὴ δ' ἐκ ἀληθείᾳ γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ δοκήσει μὴ δ' ἐκ ἀληθείᾳ σεσώσμεθα. ἀλλ' ἄπαγε. οἱ ταῦτα λέγοντες, τὸ σωτηρίας ἀμοιρεῖν φασιν. ἡμεῖς δὲ τὴν ἀληθῆ σωτηρίας ἐντυχόμεθα καὶ γευσόμεθα. τῆ τὸ λύτρον τῆς φθορᾶς σημαῖνόμενον, ἄφθαρτον, ἤτοι ἀπάφθορον ὁμολογοῦμεν τὸ τοῦ λυτροῦ σῶμα, καλῶς ἡμῖν οἱ θεοφόροι πατέρες παραδεδώκασι, μετὰ μὲν δὴ τῆ ἐκ νεκρῶν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, καὶ τῆ τὸ πρῶτον σημαινόμενον, ἄφθαρτον τὸ τοῦ λυτροῦ σῶμα φαμὲν. τῷ ἡμετέρῳ δὲ σώματι τελεῖ τὴν ἀνάστασιν καὶ τῆ μετὰ ταῦτα ἀφθαρσίαν, ὁ κύριος ἅπαξ τὴν ἰδίαν ἐδωρήσατο σώματος, αὐτὸς ἀπαρχὴ δὲ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῆς ἀπαθείας, ἡμῖν γεγόμενος. δεῖ δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος.

famem, sitim, laborē, clauorum confossionem, mortē, id est animæ à corpore separationē, et id genus alia. Secundū quod significatū, corpus Domini dissolutioni obnoxiū dicimus: omnia enim hęc uolūtariè suscepit. Significat etiam & dissolutio perfectam corporis in ea (ex quibus cōpositum fuerat) elemēta dissipationē, interitū, & disparentiam: quæ quidē magis à compluscul is corruptio nominatur. Cuius experientiā Dominicū corpus minimè sensit, ut inquit prophera Dauid: Quoniā nō derelinques animā meā in inferno, neq; dabis sanctū tuū uidere corruptionē. Igit indissolubile Domini corpus dicere secundum insipientes lulianū et Gaiū, secundū primū dissolutionis significatū ante resurrectionē, impiū est. Nam si indissolubile, nō consubstantiale nobis, sed opinione, & nō ueritate facta sunt, quę facta esse testat Euangeliū, famē, sitim, clauorū fixuras, lateris apertionē, & mortē. Si autē opinione facta sunt, fraus igit & deceptio est dispēsationis mysteriū: & opinione, non ueritate factus est homo: et opinione igitur, et nō ueritate saluati sumus. Sed hæc faceſſant, & qui talia dicūt, salutis expertes fiāt: nos uerò uerā salutē adipiscamur, ac cōsequamur. Secūdò aūt dissolutionis significato, indissolubile, id est incorruptibile confitemur Domini corpus, quēadmodū nobis deiferi patres tradiderūt. Attamē post resurrectionē ex mortuis, secundū primū significatū, indissolubile dominicū corpus assseueramus. Nāq; & nostro corpori resurrectionē, et postea indissolutionē, Dominus per propriū edonauit corpus. ip se primitiæ & resurrectionis & indissolutionis, incorruptionisq;, & immortalitatis nobis factus. Oportet enim corruptibile hoc, induere incorruptionē, inquit diuinus Apostolus.

λυτρωτὴς
ἀπάθεια
ὁ χειροτονήσας
ἀλλοτρίωσις
ἀπαθὲς
τὸ λυτρωτὸν

COMMENTARIVS.

CAssiodorus hūc decimiquinti psal. locū exponens: Quoniā nō derelinques animā meā in inferno, nec dabis sanctū tuū uidere corruptionē, ait: Hoc nō facilè iudices transeundū. Nā cū in 29. psal. reperies, Quæ utilitas in sanguine meo, dū descendero in corruptionē? istud quasi uidetur esse cōtrariū. Quod tali ratiōe dissoluitur. Ibi se dicit descēdere in corruptionē, cū affigē tiū clauorū et lanceę irruptione penetratur: quia et ipsa solidi corporis trāsuerberatio, nō immeritò quędā probatur dicta corruptio. Hic uerò corruptionē, id est putrefactionē, iustè negat fieri, quę carnaliter carnē uasta i humanā. Tertio enim die, cum reuiuificari promeruerit carnē, probata est, nō potuisse corrumpi. Vbi duas corruptionis significantias Cassiodorus innuit, easdē cum acceptionib. dissolutionis in litera positis. In quarū quidem acceptionū prima Christi corpus ante resurectionē erat dissolubile, & corruptioni obnoxiū, peragendū ad redēptionis nostrę per passionē eius mysteriū. Nam si corpus Christi hoc modo fuisset indissolubile, non fuisset nobis consubstātiale, ut ait litera. Quorū enim substātia est eadē, et proprietates naturales & actiones sunt eadē. Igitur ex opposito quorū proprietates & actiones sunt diuersæ, & substātia est diuersa. At si Christi corpus ante resurrectionē fuisset indissolubile secūdū primū dissolutiōis

significatum,

bus in maiorem consolationem: ita & aduersarijs atque dæmonibus in grauiorem confusionem. quos ut in terra uicerat, & eiecerat in natura hominis assumpta: ita & anima eius de eisdē triumphauit apud inferos, ipsos inuitos spoliando. Vt enim dicit beatus Paulus secundo capite ad Colossenses: Christus expolians principatus & potestates, traduxit confidenter palām triumphans illos in seipso. Quòd autem secundū ueritatem, & præsentiam descēderit ad inferna, liquidò constat ex eo loco Psal. 15. paulo antè adducto, Quoniam non derelinques animam meam in inferno: quod non nisi de anima, quę in inferno aliquando fuerit, non tamē ibidem derelicta, aptè quispiam dixerit. Et beatus Petrus ad Iudęos in Actis Apostolorum 2. cap. de Christo constatur: Quem Deus suscitauit à mortuis, solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Præterea Psalmo 29. Christus ad patrem dicit: Domine abstraxisti, uel (ut alia habet traductio) eduxisti ab inferno animā meam. ubi manifestè indicat, se ad infernum descendisse, alioquī inde eductus nō esset. Insuper Psalmo 70. Christus Dominus ad patrem dicit. Conuersus uiuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me: id est, de profunda uoragine inferni suscitās me, rursus in uitā me reuocasti. Et Zacharias cap. 9. ad Christū Dominū: Tu quoq; in sanguine testamēti tui, eduxisti uinctos de lacu in quo nō erat aqua. Rursum Paulus ad Ephesios 4. cap. dicit: Quòd aūt ascēdit, quid est nisi quia descēdit primū in inferiores partes terræ? id est, ad inferos, ut exponit glosa, cuius probatio præmissa est, quia captiuā duxit captiuitatē quā inde traxit. Et beatus Ambrosius eundē Apostoli locū ad literā exponēs, cōtinuò uerbis Apostolicis subnectit: Verū est quia ideo descendit, ut ascenderet. Non sicut homines, qui ad hoc descenderūt, ut illic remanerent. Ex sententia enim tenebantur apud inferos: quæ sententia saluatorem tenere non poterat, quia uicit peccatū. Triumphato ergo diabolo, descendit in cor terræ, ut ostensio eius prædicatio esset mortuorum: ut & quotquot cupidi eius essent, liberarentur. Nec poterat ascendere, qui ad hoc descenderat, ut ui potestatis suæ calcata morte, cum captiuis quorum causa pati se permisit resurgeret. Ex quibus planè uerbis constat, Apostolum eo loco sermonem facere de Christi descensu ad inferos. Et nos quidem dedita opera, consulto'que hæc testimonia citauimus (tametsi & ex aliis pleriſque scripturæ locis idem colligi possit) ad comprobandum Christi ad inferos secundum animam descensum: ut dilucidè ostendamus, eundem, ex sacrarum literarum autoritate, sententia'que colligi, & deduci posse: & occludantur ora eorum qui contendunt, scripto'que reliquerunt, illum fidei nostræ articulum ex sacræ scripturæ litera minimè haberi. Quoniam quæcunque (aiunt) autoritates scripturę ad id astruendum adducuntur, possunt ad aliā sententiam quidm Christi ad inferos descensum detorqueri, atque deflecti. Quamuis autem id quoquo modo proteruiendo fieret (quod tamen non nisi magna cum absurditate effici posse uidetur) licet etiam grauissima Damascēni hoc loco astruentis hunc Christi ad inferos descensum, repudiaretur autoritas: tamen necessarium est eos (modò catholici esse, & dici uelint) fidem habere huic articulo, quòd Christus descendit ad inferna, in symbolo Apostolorum à beato Philippo adiecto. Hæc enim uel sola, cessantibus cæteris assertionibus, approbatio sufficit, ut quisque indubitata mente adhæreat huiusce articuli ueritati. Porrò quòd Christus in terris apparens fuerit incredulis, infidelitatis improperiū, & redargutio, ut habet litera, haud difficile est cognitu. Nempe si suam præsentiam exhibeat medicus ægroto, opemq; suam fideliter polliceatur eidem, si modò dictis ipsius & monitis obtemperet: hanc tamen opis medicæ benignam oblationem, ex animi peruersitate aspernetur ægrotus, medicum contumelijs prosequatur, & abijciat, id huiusmodi languido improperium est, & redargutio, quòd oblatam ultro medici curam admittere recusauerit. Sic sanè cum cœlestis medicus uenit saluum facere quod perierat, & non est receptus ab incredulis, illa Christi uisitatio cedit ipsis in maius improperium, & exinde grauius ueniunt redarguendi. Quod & Simeon ille iustus innuit, cum dixit puerum Iesum esse positum in ruinam multorum, & signū cui contradicetur. Et Dominus noster apud Ioannem capite decimoquinto, idem expressit, cum ait: Si non uenissem, & locutus eis non fuissem, neque opera in eis fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habēt de peccato suo. Et ſpius aliis in locis Euangelij hanc incredulitatē Iudęis Dominus exprobat.

rum, ne quis uidelicet puerliter desipiens æstimet uel mediatoris Dei & Domini nostri corpus excitatum à mortuis sustentaculo eguisse ciborum, uel nostra post resurrectionem corpora in uita & conuersatione spirituali escis reficienda carnalibus: ubi diuinæ contemplatio claritatis esurire & sitire, sicut & bonorum cæterorum penuriam pati, nullatenus sinit. Simpliciter itaq; & piè sentiendum est, immortale iam factum post resurrectionem corpus Dominicum, nullam quidem necessitatem, attamen facultatem habuisse uescendi. Ideoq; ubi oportunitas probandæ substantiæ naturalis exigebat, cibis esse refectũ. qui nimirũ cibi nullũ saginæ adiumentũ (ut mortalium corporib. solent) illi præbuerint. sed quomodo in ignẽ missa aqua, ita mox comesti cibi, spirituali eius sunt uirtute absumpti. Itaq; gustauit Christus cibũ post resurrectionẽ, ut per effectum comestionis ueritas patesceret carnis: quemadmodum ait beatus Gregorius. Siquidem ad insinuandam ueritatẽ resurrectionis, non solũ tangi, sed & conuesci uoluit: non quòd uel ipse, uel nos post resurrectionẽ cibo debeamus indigere, sed ut corpus non spiritũ esse manifestaret, manducauit potestate, non necessitate. Aliter enim absorbet aquã terra sitiens, aliter solis radijs calens: illa, indigentia: iste, potẽtia. Proinde Petrus apostolus ad comprobandã resurrectionem Dominicam, id adducit tanquã efficax argumentũ, dicens ad Cornelĩ Centurionẽ: Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eũ manifestũ fieri non omni populo, sed testib. præordinatis à Deo, nobis qui mãducauimus & bibimus cũ illo postquã resurrexit à mortuis. Porrò quòd huiusmodi manducatio dispensatoria fuerit, & per dignationẽ atq; benignã condescensionẽ, hinc liquet. Nam cum esset post resurrectionẽ in statu uitæ immortalis & sufficientiæ, excludẽtis omnẽ cibi indigentiã, dignatus est tamen exhibere operationẽ status inferioris atq; uitæ mortalis, prætendentem indigentiæ conditionẽ, ut nos sustolleret ad sublimitatẽ resurrectionis suæ, ueritatemq; capiendã. Perinde atq; si quispiã in montis culmine cõstitutus, ad ima descenderet, ut manu porrecta ijs qui in demissiore sunt loco, eos ad fastigia montis secũ subleuaret. Itaq; nostræ infirmitati hac manducatione Christus mirum in modũ cõsuluit, fidemq; roborauit. Insuper huiusmodi manducatione (ut habet litera) confirmauit Christus, quòd ipsa eadẽ caro quæ passa est, resurrexit. Eadẽ inquã secundum substantiã, sed altera secundũ gloriã. Ad quod credendũ, & alterũ nobis in corroboratione prębuit argumentũ, scilicet suorũ uulnerũ cicatrices. Vt enim idẽ omnino secundũ naturã corpus se habere ostenderet, quod antea habuerat, cum illud abolitis passionis indicijs ostendere discipulis posset, si uoluisset, cerie utiq; dispensationis gratia (ut ait Beda) passionis in eo maluit indicia reseruare, utpote uulnerũ manibus pedibus & lateri inflictorũ signa atq; uestigia. ut discipuli qui hęc uidebant, manifestè possent dinoscere, non spiritũ sine corpore, sed corpus esse spirituale quod uidebant: & idẽ prorsus quod cruci fuerat affixũ, atq; uulneribus affectũ. Alterã uerò corporis esse gloriã constat. Nam iam immortale, incorruptibile, impassibileq; redditũ fuerat, & clausis ianuis ad discipulos introgressum. Id beatus quoq; Gregorius comprobat, dicens: Palpandã carnẽ Dominus præbuit, quã clausis ianuis introduxit, ut esse post resurrectionẽ ostenderet corpus suũ eiusdẽ naturæ & alterius gloriæ. Quod & in beatis post resurrectionẽ haud dubiè futurũ est. At uerò non fuerũt huiusmodi seruatæ uulnerũ cicatrices in corpore Christi ad deformitatẽ aut horrorẽ, quin potius ad gloriã & in testimoniũ uictoriq; de principe huius mundi, quẽ acri duello superauit eiecit foràs. & in eo prælio susceptarũ plagarũ signa monumentũ sunt uirtutis, & suæ gloriæ incrementũ. Quemadmodũ etiã dicit beatus Augustinus, in sacris martyrũ corporib. post resurrectionẽ permansuras notas quasdã & stigmata inflictorum illis uulnerũ, quæ futura sunt ipsis in decorẽ, gloriã, & mirabilẽ ornatũ. Porrò sicut per dispensationẽ Dominus noster post resurrectionẽ exhibuit manducationẽ, & suorũ uulnerum indicia ad suæ resurrectionis testificationẽ: quæ quoniã omnũ prima erat, & inductura fidẽ de omniũ resurrectione mortuorũ, indigebat euidentioribus indicijs, & plurib. approbationibus. & idcirco non oportet ea duo in cuiuslibet aliorum resurrectione etiam exhiberi, quoniam non eadem militat ratio, cum iam solida iacta sint fundamenta fidei de resurrectione mortuorũ. Ita & claritatem eximiam, qua corpus suum fuit dotatum ab ipso resurrectionis momento, qua & cæteri filij regni dotabuntur, quando fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum, dignatione quadam dispensatoria occultauit: ut redderet corpus suum conspicuum discipulis, quos delegit tanti mysterij præcones, & exinde cognoscerent eadem lineamenta & figuram, quam ante passionem habuerat, inducerenturq; ea ratione facilius ad credendum, reuera Christum idem resumpsisse corpus, quod ante mortem habuerat. Quod si claritatem illam glorioſi corporis sui Christus explicuisset, quemadmodum in sua transfiguratione, quando resplenduit facies eius sicut sol, & uestimenta eius facta sunt alba sicut nix, non potuissent in ipsum intendere imbecilles oculi mortalium: quoniam perstricti fuissent, & hebetati nimio illo splendore cœlestis irradiationis: & longè quidem minus, quàm potuerint filij Israel defigere aciem oculorum in nultum Mosi, ex diuturna Dei familiaritate splendentem luce insolita, & claro fulgore nitentem. Denique quòd sacratissima Christi anima adoranda sit ut unita uerbo unione hypostatica, iam in decimonono secundi libri capite dictum est, insuper & ex octauo capite præcedentis libri perspicuum satis euasit: ubi discussum est, quonam modo sanctissima Christi caro sit adoranda.

αὐτῷ προσκυνεῖται. ὅπερ γὰρ τρόπον ὁ βασιλεὺς καὶ γυμνὸς προσκυνεῖται καὶ ἐνδεδυμένος, καὶ ἡ ἀλουργὶς, ὡς μὲν φιλὴ ἀλουργὶς πατεῖται καὶ πορφύρα πάτεται· βασιλικὸν δὲ ἐνδυμάτιον ἐνδεδυμα, τιμᾶται καὶ δοξάζεται. καί τις αὐτῶν προπηδήσειεν, θάνατον ὑπομένει πολλάκις κατακείνεται. ὡς δὲ καὶ ξύλον φιλόν, ἀπτὸν μὲν ἀφῇ ἀπρόσιτον· πυρὶ δὲ προσμιλῆσαι, καὶ ἄνθρακι γεγόνασι, τὸ δὲ ἁπτὸν, οὐκέτι δὲ τὸ σωματωθὲν πῦρ, ἀπρόσιτον γίνεται. καὶ σὰρξ ἡ τοῦ ξύλου φύσις ἁπτὸν μὲν ἀπρόσιτον, ἀλλ' ὁ ἄνθρακ ἤτοι τὸ πεπυρακτωμένον ξύλον, ὅπερ ἐστὶ καὶ σάρξ, καὶ μὲν τῇ ἰδιωτῇ φύσει, οὐκ ἔστι προσκυνητὸν, προσκυνεῖται δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένῳ θεῷ λόγῳ, τὸ δὲ ἁπτὸν, ἀλλὰ οὐχ ὡς ἰδιωθὲν αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν θεῖον λόγον. καὶ τὸ φαμὲν ὅτι σάρκα προσκυνοῦμεν φιλὴν, ἀλλὰ σάρκα θεοῦ, ἤτοι σεσαρκωμένον θεόν.

ipſo adoratur. Eo namque modo, quo rex & nudus adoratur & indutus, & purpura ut nuda purpura: & conculcatur, & proſcitur. facta autem regis amictus, honoratur, & glorificatur. & ſi quis illã proterere præſumpſerit, perſæpe morte mulctatur. Et quemadmodum lignum nudũ, non eſt tactui inacceſſibile, atq; igni coniunctum, & carbo factum, non propter ſeipſum, ſed propter coniunctum ignem, inacceſſibile fit: & non ut ligni natura, tactu inacceſsibile eſt, ſed ut carbo, id eſt quando ignitum eſt lignum. ſic & caro, ſecundum ſui naturam non eſt adorabilis: adoratur autem in incarnato Deo uerbo, non propter ſeipſam, ſed propter coniunctum ipſi ſecundum hypoſtaſin Deum uerbum. Et non dicimus quòd carnem adoramus nudam, ſed carnem Dei, id eſt incarnatum Deum.

COMMENTARIVS.

QVæ octauo præcedentis libri capite dicta ſunt de adoranda Chriſti ſacratiſsima carne, apertiorem reddunt huius loci intelligentiam. Siquidem ibidem determinatum eſt, & idem quoq; hic repetitur, quòd ſanctiſsima Chriſti caro abſolutè & ſecundum ſe conſiderata. & non quatenus diuinitati unita, nequaquam eſt adoranda: quia ea ratione, creatura eſt, cui minimè exhibendus eſt adoratioſſis cultus. Et hoc modo ipſam conſiderantes, diſpeſceremus ſubtilibus cogitationibus animiq; diremptione & abſtractione, quod uidetur, ab eo quod intelligitur: ſcilicet humanitatem Chriſti corporeis oculis peruiam & ſenſibilem, ab eiuſdem deitate, ſolo intellectus obtutu comprehendenda. Si uerò eadem conſideretur ut unita uerbo hypoſtatica unione, & eandem cum eo perſonam conſtituens, reuera adoranda eſt propter ipſum uerbum cui unitur, ut præcipuam adorationis cauſam, & in ipſo quoque uerbo, cum quo in unum perſonali unitate coaleſcit. Et hanc quidem determinationem duabus manuductionibus, ſcilicet purpuræ regiæ & ligni igniti, autor in litera clarius elucidat. Ex quibus facilè diluitur cauillus aduerſariorum in ipſius capitis titulo annotatus, annitentium probare, ſi duas in Chriſto naturas aſtruimus, aut creaturam nos colere, aut unam in Chriſto naturam nos ponere adorabilem, & unam inadorabilem. Quibus planè reſpondendum eſt, nos duas in Chriſto naturas poſt unionem ſaluas & integras ingenuè fateri, ut tertio præcedentis libri capite latius eſt agitatum: non tamen idcirco creaturam nos colere, aut naturam creatam (ſcilicet humanitatem Chriſti) ſecundum ſe propriamq; ſubſtantiam conſideratam, ſed in ratione & habitudine ad uerbum Dei, cui in eadem unitur hypoſtaſi: quandoquidem Chriſti caro propter ipſum Dei uerbum & in ipſo adoratur. Quare neque in Chriſto unam dicimus naturam adorabilem ſcilicet diuinam, & alteram inadorabilem utpote humanam, ſed utramque adorabilem unam quidẽ propter ſe, & ſuapte natura: alteram uerò non ſecundum ſe, ſed ptopter unionem cum uerbo. Si enim à uerbo ſeparata foret, non eſſet hoc pacto adoranda. Cæterum quia nunquam ſeparabitur ab eo, ſed indiſſolubiliter illi permanet unita, ut uerbo coniuncta ſemper adoranda colendaq; eſt. Quod & beatus Auguſtinus atteſtatur, exponens illud Pſalmi 98. Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt. In Chriſto (inquit) terra eſt, id eſt caro, quæ ſine impietate adoratur. Suſcepit enim de terra terram, quia caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem accepit. Hæc ſine impietate à uerbo Dei aſſumpta adoratur à nobis: quia nemo carnem eius uerè manducat, niſi prius adoret. ſed qui adorat, non terrã intuetur, ſed illum potius cuius ſcabellum eſt, propter quem adorat. Enimuero permulta ſic inuenias in rerũ natura, quæ per ſe talia nõ ſunt, coniuncta tamen alteri, propter ipſum fiunt talia. Nempe corpus humanum ſi ipſum nudum & anima deſtitutum intelligas, neq; animatum eſt, neq; uiuens: propter animam autem, cui coniungitur, uitæ fontem & originem, uiuificatur corpus & uegetatur: & quamdiu animæ fuerit compactum, uiuens dici debet, & uegetum. Et plerunq; minus dignum perfectiori dignioriq; coniunctum accipit ipſius dignioris perfectiones atq; præclaras conditiones, & non communicat illi ſuas imperfectiones. Sic ferrum per ſe conſideratum, & ſumptum, tangibile quidem eſt, denſum & opacum: ſi uerò fuerit ignitum, & inſito feruore ignis incandens, minimè iam tactui peruium eſt, aut impunè manu contrectabile, iam lucidum & igneo candore relucens. Quòd

τριὰς ἡ ὁμοούσιος ἢ ἄκτιστος θεότης λατρεύεται, εἷς θεὸς ἀληθινὸς, δημιουργὸς τῶν ἁπάντων καὶ κύριος, ἀρετὰς πολιτεύονται, ἀναστάσεως ἐλπὶς διὰ τὴν χριστοῦ ἀναστάσεως δεδώρηται, φρίττουσι τοῦ πάλαι ὑποχειρίους ἀνθρώπους οἱ δαίμονες, καὶ τό γε θαυμαστὸν ὅτι ζῶντα καὶ πάντα διὰ σαρκὸς καὶ παθῶν καὶ θανάτου κατώρθωται, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὸ εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας ἐκπέπεμπται, οὐ πολέμῳ καὶ ὅπλοις καὶ στρατοπέδοις, οὐδὲ φαύλους προτρέψασθαι, ἀλλ' ὀλίγοι γυμνοὶ πλωχοὶ καὶ ἀγράμματοι, διωκόμενοι, αἰκιζόμενοι, θανατούμενοι, σταυρωθέντα σαρκὶ, καὶ θανόντα ἐκηρύττοντες, τὴν σοφὴν, καὶ δυνατὴν κατακράτησαν. εἶπε γὰρ αὐτοῖς τοῦ σταυρωθέντος ἁπαντοδυνάμου δύναμις. ὁ θάνατος ὁ πάλαι φοβερώτατος ἥττηται, καὶ τῆς ζωῆς νῦν ὁ συνηθὴς καὶ μισητὸς πάλαι πεπρίνται. ταῦτα τῆς χριστοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα, ταῦτα τοῦ αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα. οὐ γὰρ ὡς διὰ μωσέως, ὑφ' ἑαυτὸν ἦγε τὸν λαὸν ἐξ αἰγύπτου καὶ τῆς φαραὼ δουλείας, θάλασσαν διαπόντισας δίδωσι, πᾶσαν δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπότητα, ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ πικροῦ τυράννου τῆς ἁμαρτίας ἐρρύσατο, οὐ βίᾳ ἄγων πρὸς ἀρετὴν, οὐ γῆν καταχώννυς, καὶ πνεῖ φλέγων, καὶ λιθοβολᾶσθαι πρὸς τάσσων τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ πραότητι, καὶ μακροθυμίᾳ πείθων τοὺς ἀνθρώπους ἀγαπᾶν τὴν ἀρετὴν, καὶ τοῖς ἐκεῖ ταύτης φιλοπονεῖσθαι πόνοις καὶ ἡδύνεσθαι. πάλαι μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες, ἐμαίζοντο, καὶ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας ἀνετείχοντο, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία ἐλελόγιστο. νῦν δ' ἐκεῖ δύσεβέας, καὶ ἀρετῆς, ἀεισμοὺς αἱρεῖται, καὶ στρεβλώσεις, καὶ θανάτου. εὐγε ὦ χριστὲ θεοῦ λόγε καὶ σοφία καὶ δύναμις, καὶ θεὲ παντοκράτωρ πάσαι τούτων ἁπάντων οἱ ἄπορει ἡμεῖς αἰτούμεθα; σὰ γὰρ ἅπαντα. καὶ αἰτοῦς παρ' ἡμῶν οὐδὲν, ἢ τὸ σώζεσθαι, αὐτὸς καὶ τοῦτο δίδους. καὶ λαμβάνεις χάριν εὐλόγως, διὰ ἄφατον ἀγαθότητα. οἱ χάρις τῷ ὄντι τὸ εἶναι δι δόμενοι, καὶ τὸ εἶναι χαριζόμενοι, διὰκ τούτου παρεπισώτας, αὖθις ἐπανάγοντι πρὸς τοῦτο, διὰ τῆς ἀφάτου συγκαταβάσεως.

trinitas consubstantialis, increata natura colitur, unus Deus uerus, opifex omnium & Dominus, uirtutes regũt: resurrectionis spes per Christi donata est resurrectionem. Horrent quondam sibi subiectos homines ipsi dęmones: & quod admirabile est, hæc omnia per crucem, passiones, & mortem directa sunt, minificeq; operata. In ômnem terram Euangelium prædicatum est, non bello, & armis, & militum copijs aduersarios in fugam uertens: sed pauci nudi, pauperes, & illiterati, persecuti, uerberati, mortificati, crucifixum carne, & mortuum prædicantes, sapientibus & potentibus præualuerunt. Sequebatur enim eos crucifixi uirtus omnipotens. Mors quondam terribilissima uincitur: & quæ olim perosa & odibilis, uitæ præfertur: hæ Christi præsentia directiones, hæc uirtutis ipsius documenta. Non enim ut per Mosem, urtum populum ex Aegypto & Pharaonis seruitute mare diuidens saluauit: sed magis humanitatem omnem ex corruptione mortis, & amara peccati tyranride exemit. Non uiolentia dueens ad uirtutem, non terra suffodiens, igne comburens, aut lapidare præcipiens peccantes: sed mansuetudine, & magnanimitate hominibus suadens diligere uirtutem, & pro illa certare in laboribus & delectari. Nam olim peccantes uerberabantur, & adhuc amplectebantur peccatum, ~~& Deus illis imputabat peccatum~~: nunc autem pro pietate & uirtute uerbera eligunt, & tormenta, & mortem. Euge o Christe, Dei uerbum, & sapientia, & uirtus, & Deus omnipotens, quid tibi pro his omnibus nos pauperes retribuemus? Tua enim omnia, & à nobis petis nihil, nisi saluari. Ipse etiam hoc das, & accipientibus gratiam habes, propter ineffabilem bonitatem tuam. Tibi gratia, quòd esse dedisti, & bene esse elargitus es, & eos qui ex illo deciderint, rursus erigens ad illud, propter ineffabilem condescensionem & misericordiam.

et Deus illis ondebatur peccatum. J.V. diuinum aliás subsistebat. uel subsistebant. uel subsistunt

COMMENTARIVS.

CVr filius Dei humanam susceperit naturam, non pater aut spiritus sanctus, rationem assignat autor in litera, ut diuinæ personæ proprietas singularis, ob assumptam humanam formam neutiquã mutetur & decidat à sua ratione, sed semper maneat eadem secundum denominationẽ post unionẽ cũ humanitate, sicut antè fuerat. Nẽpe cũ filius Dei etiã factus est filius hominis: personalis proprietas eius qua discernitur à cęteris personis, scilicet filiatio, nequa

ultionem. Id itaq; figura erat cultus idolorum prorsus extirpandi: cum uerus legifer Dominus noster (cuius Moses typũ gerebat) genus humanũ ex Aegypto spirituali, tenebris scilicet & umbra mortis, carcereq; & ergastulo peccati, & à durissimo principis huius mũdi imperio per Pharaonem significato, liberaret. Quod utiq; futurum & prophetæ pronunciauerant, ut Zacharias cap. 13. Erit in illo die, dicit Dominus, exterminabo nomina simulacrorum à terra, & non erit eorũ memoria. Et Esaias cap. 19. Et mouebuntur manu facta Aegypti à facie eius, & cor eorũ uincietur in eis. Idem quoq; eodẽ loco: Ecce ascendet Dominus super nubẽ leuẽ: & ingredietur Aegyptum, & mouebuntur simulacra Aegypti. Etenim super nubẽ leuẽ ascendit Dominus, quando carnem de intemerata uirgine nullo peccati pondere prægrauata, animo in cœlestibus semper suspensa, & superni luminis illustrata splẽdore sumpsit. Aegyptũ tunc ingressus est, quando humanę carnis trabea indutus subijt hanc tenebrarũ uallẽ, ut eam cœlestis gratiæ lumine perfunderet. Et tunc cõmota sunt idola Aegypti, quoniã per aduentũ eius & euangelicã promulgationem, superstitiosus & pestifer idolorũ cultus est exterminatus. Idem quoq; & Daniel futurum uidit in spiritu, cum cõspexit lapidẽ excisum de monte sine manibus (qui Christũ significabat) percussisse statuã, quatuor præcipuorũ regnorum in quibus idolorũ cultura maximè inualuerat designatiuã, & eam prorsus cõminuisse. Demum Ezechiel cap. 30. Disperdam simulacra, & cessare faciam idola de Mempbi, & dux non erit amplius de terra Aegypti. Hanc aũt futuram culturæ idolorũ cessationem prænouerunt, fortasse dæmonũ ministerio, & sapientes gentium, atq; deplorarunt. Quos acerrimè cõfutat beatus Augustinus, octaui lib. De ciuitate Dei, cap. 23. & sumpto ex ipsis argumento, nostrã religionem mundã esse & immaculatã mirũ in modum cõfirmat. Cuius quidẽ sinceræ religionis si plantatio prima inspicitur, cognoscitur profectò euangelij diuulgatio & dissemination Christianæ fidei, omnino fuisse diuinæ uirtutis opus. Si enim attendere libet, per quid humanæ salutis cõpletum est mysteriũ, protinus occurrit crux sancta, Iudæis quidẽ scandalum, & gentibus stultitia: nobis aũt Christum cõfitentibus, salus & uita, per quam, stultũ ipsius Dei, sapientius est omnibus hominibus. Ludibria uerbera, uincula, mortes athletarũ Christi, operata sunt uitã, fidem, salutẽ, regniq; cœlestis hæreditatẽ in credentibus. Si uerò per quos in toto terrarũ orbe euangelicũ semen dispersum est, & totus mundus ad Christum cõuersus, placet intueri, illico se offerunt apostoli, nudi quidẽ mundi opibus, sed locupletissimi diuitijs cœlestibus. Illiterati quantũ ad humani studij exercitium, sed sapientissimi infusione cœlestis spiritus, & omnẽ mundi sapientiã eminentissimè transcendentes. Inualidi quidem corpore & utribus mundi, sed fortissimi animo, cõstantiæq; uirtute munitissimi. Reges, tyrannos, principes, & omnem mundi uiolentiam deuicerunt: facti fortes in bello, non cõtrà pugnando, sed tolerando, omnẽ aduersariorum ueritatis rabiẽ, immanitatẽ, & persecutiones prostrauerunt. Idẽ quoq; pauci, nam duodecim à Domino in id delecti ministeriũ, uniuersum mũdum sub Christi misere iugũ, triumphatores egregij, & quibusuis belli ducibus præstantiores. Non enim morientes reliquerunt hostibus uictoriã, more imperatorũ gerentium bella huius mundi: sed sua morte aliorũ animas uiuificabant, & insignẽ cœlo triumphũ mundo deuicto inferebant. Sed quid hæc mira & pleraq; similia, à Marsilio Ficino, uiro utiq; doctissimo in lib. De religione Christiana studiose collecta, aliud attestantur, nisi quòd manus Domini fecit hæc omnia, & dextera Domini fecit hanc uirtutẽ & mirabilia? Deniq; si considerare placitum fuerit ad quos diffusa fuerit & dilatata hæc salutis operatio, è uestigio totus occurrit mũdus, nõ particularis aliquis populus, quemadmodũ duce Mose olim solus populus Israeliticus ex Aegypto liberatus est. Enimuero nunquã figura ad sui exemplaris assurgit dignitatẽ, sed semper minus quiddam habet, atq; ab illius perfectione decidit: alioqui nõ figura, sed rei ipsius esset ueritas. Atqui Moses populũ Israeliticum ex fornace ferrea Aegypti liberans, & Iosue eundẽ populũ profligatis Chananæis in terram promissionis inducens, formã quandam & figurã præferebant Domini nostri, à grauissimo diaboli iugo homines sua passione & morte liberantis, & in terrã uiuentium cœlestem q; Hierusalẽ repromissam diligentibus Deũ, deuictis hostibus perducentis. Non igitur ad omnimodam huius liberationis & introductionis à Christo factæ perfectionẽ illi ambo pertigerunt, sed longè citra illã substiterunt. Si quidẽ id in populo uno peculiari & delecto à Deo corporaliter exercuerunt, quod saluator noster spiritualiter toti humano generi præstitit. Et id quidem Esaias futurũ prædixit, patrẽ cœlestem, ad filium ita loquentẽ inducens: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitãdas tribus Iacob, & feces Israel cõuertendas: dedi te in lucẽ gentium, ut sis salus mea usq; ad extremũ terræ. Insuper Moses ab hominũ dura seruitute liberauit Israel: Christus uerò à pessimorum dæmonũ potestate nos eruit. Deniq; Moses populũ suum à temporali eripuit exitio, & quod tandẽ interuẽtu mortis erat finiendũ. Christus uerò ab ęternã morte & dãnatione perpetua nos exemit. Vt omni ex parte cognoscatur ipsius Christi in homines beneficentia longè maior fuisse, quàm Mosi in Israeliticã plebẽ cura, prouidẽtia & solicitudo. Itaq; magnas filio Dei unigenito gratias debemus, quòd esse nobis dederit per creationẽ, atq; deductionem ad ortum. Adhuc maiores ei persoluere astringimur gratiarũ actiones, quòd insuper bene esse nobis elargitus sit per reparationem nostri lapsus, uiuifica sua morte atque salutifera factam. At uerò maximas eidem debemus reddere gratias, quòd præter omnia hæc, cum ex illo bene esse quod in nobis reparauit exciderimus per peccatum, & spontaneam à Deo

auersionem

τοῦ. ἡμᾶς δὲ χρισὸν γεγεννῆσθαι τὴν ἁγίαν θεαρχίαν τοῦ ὑὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, ἀφ' οὗ καὶ γεγένηται ἡ ἁγία ἀειπαρθένος ἐσκίρωσεν, καὶ σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο, καὶ ἐχρίσθη ἡ σὰρξ τῇ θεότητι. χρισις γὰρ αὐτῆς ἡ ἀνθρωπότης, ὃς φησιν ὁ θεολόγος γρηγόριος, καὶ ὁ ἱερώτατος ἡμῶν ὁ ἅγιος Ἀλεξανδρείας Κύριλλος πρὸς τὸν Βασιλέα Θεοδόσιον γράφων, τάδε φησίν· χρῆναι γὰρ ἔφημι, μᾶλλον τὸν ἐκ θεοῦ λόγον, ἀνθρωπότητος δίχα, μᾶλλον τὸν ἐκ γυναικὸς ἀνθρώπου γενέσθαι νεὼν, οὐχ ἑνωθέντα τῷ λόγῳ χρισὸν ἰησοῦν ὀνομάζεσθαι. ἀνθρωπότητι γὰρ καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως συνῳκισμένος ὁ ἐκ θεοῦ λόγος, νοεῖται χρισός. τὴν πρὸς τὰς βασιλίσσας ἔτους· πρὸς φασὶν ὅτι τὸ χρισὸς ὄνομα, πρέπει καὶ μόνῳ τῷ ἰησοῦ, τῷ καθ' αὑτὸν νοουμένῳ καὶ ἑνωθέντι λόγῳ· ἡμεῖς δὲ ἐξ' ὅτου δεδιδάγμεθα φρονεῖν, οὐ λέγομεν. ὅτι γὰρ γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, πότε καὶ ὠνομάσθαι λέγομεν αὐτὸν χρισὸν ἰησοῦν. ἐπασθὴ γὰρ χίχρισται τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἤτοι τῶν πνευμάτων παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ταύτην χρισὸς ὀνομάζεται. ὅτι ἐν πρὸ τοῦ ἄνθρωπον ἡ χρισις, ἀναὶ ἐνδιάσειέ τις ἢν ὀρθὰ φρονεῖν ἐμοὶ ὁτωρ. καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ μακαρίτης ἐν τῷ πρὸ τῶν σωτηριώδους ἐπιφανείας λόγῳ ᾧ λέγει λέγει· ὁ μὲν παρὼν θεὸς πρὸ ἐν σαρκὶ ἐπεδήμησεν, ἀκλὴς ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ἦν πρὸς τὸ θεῖον ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὤν. ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος τὸ χρισὸς ὄνομα ἔσχε· τὸ σὰρκὸς πρόσωπον, ἐπασθὴ ἀνελθεῖν τῷ ὀνόματι τὸ παθητὸν καὶ ὁ θάνατος. εἰ δὲ μὴ θεὸς φησὶ γράφει ἔσχε ἐν χρισόν σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως. ἐστὶν ὡς πολλάκις λέγεται ἡ θεία γραφὴ τῷ προχρόνῳ χρόνῳ αὐτὸ τὸ μέλλοντος. ὡς τὸ μετὰ ταῦτα εἶδεν ἡμῖν ἄφθη, καὶ πρὸς ἀνθρώπους συναναστράφη· ὅπου γὰρ ἄφθη οὐδὲ συναναστράφη θεὸς ἀνθρώποις, ὅτι ταῦτα ἐλέγετο. καὶ τὸ, ἐπὶ τῶν ποταμῶν βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν. οὐδέπω γὰρ ταῦτα ἐγεγόνει.

tis. Nos autem filiũ & uerbũ Dei & genitum & uocatũ Christum dicimus: ex quo in sanctæ uirginis utero conceptus est, & caro incõmutabiliter facta est, & unita est caro diuinitati: unctio eñ ipsa, ad humanitatẽ attinet, ut diuiníloquus ait Gregorius, & sacerrimus Alexandrinorũ Cyrillus ad regẽ Theodosium scribẽs. hæc aurẽ dicit: Oportere eñ dico, neq; uerbũ quod ex Deo absq; humanitate, neq; ex muliere natũ hominẽ & templũ non unitũ uerbo, Iesum Christũ nominare. Nã humanitati secundũ dispensatiuã unionẽ ineffabíliter cõiunctũ quod ex Deo est uerbũ, intelligitur Christus. Et ad reginas sic: Quidã dicunt, quòd nomen Christus cõuenit soli & propriè secũdũ seipsum intellecto, & existenti ex Deo patre genito uerbo. At nos nõ sic docemus, aut sapere, aut dicere: nam quando uerbũ caro factũ est, tunc & ipsum nominatũ esse dicimus Christũ Iesum: quia profectò unctus est oleo lętitiæ, id est spiritu sancto à Deo patre: & hac ꝓpꝛ causa Christus nominatur. Quòd aũt unctio circa humanitatẽ sit: nequaquã dubitauerit quispiam eorũ, qui recta sapere sunt cosueti. Et celebratissimus Athanasius in sermone salutaris Epiphaniæ hoc pacto dicit: Præexistens Deus ante aduentũ in carnẽ, non erat homo, sed Deus erat apud Deũ patrẽ inuisibilis & impassibilis existẽs. Quã do uerò factus est homo, nomẽ Christus inductũ est, & quia sequit nomen passio & mors. Siquidẽ diuina scriptura affirmat, ꝓpter hoc ũxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ: sciendũ ꝙ diuina scriptura sępenumero utitur prætcrito tẽpore pro futuro: ut Post hæc in terra uisus est, & cum hominibus conuersatus est: nondum enim uisus fuerat, neq; cum hominibus cõuersarus, quando hęc dicebant. & Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dũ recordaremur tui Sion, nondũ hæc facta contigerant.

COMMENTARIVS.

QVẽadmodũ in 11. cap. 1. lib. iã dictũ est, Origenes Platonicorũ (ut nõnulli cẽsent) dogmatib. nimiũ tribuẽs, cũ quib. idẽ tenuisse uidetur in hoc prꝛexistẽtiç animarũ articulo, posuit animas humanas lõgo tẽporis interuallo antequã corporib. unirẽtur, in cœlo creatas fuisse, & ibidẽ aut bona opera, aut prava perpetrasse: ob peccatorũ uerò tũc cõmissorũ punitionẽ, deinde in hũc mũdũ detrusas, et corporib. tãquã carceri colligatas, in ꝙ ueterũ malorũ pœnas luerẽt. Quẽadmodũ annotat beatus Hieronymus in epistola Periarchõ Origenianç reprehẽsoria, errorũq; illius declaratiua: et Epiphanius in epistola ad Ioannẽ Hierosolymitanũ, à Hieronymo in latinũ tradu ęta. Verũ hicerror impius synceritati catholicę fidei repugnat, & aduersatur: quę animas nostras tũ primũ creari à Deo tradit, cũ suo corpori debitis orgãis disposito quiçq; earũ infũditur, & eodẽ prorsus momẽto corporib. humanis infundi, cũ creãtur: secũdũ illã Ptalmi 32. sententiã, qui finxit

figillatim

cum deitas in ipso fuerit immortalis, & impassibilis. Constat itaque passionem, & mortem Domini, sequi nomen Christi: cum propter idem utpote naturam humanam, & Christus appellatus sit, & passus, & mortuus. & prius ob unionem carnis cum uerbo, dictus sit Christus: deinde uerò passionem & mortem sustinuerit: quo fit, ut passio & mors secundum temporis ordinem sequantur prædictum nomen. Demum & id annotandum censer autor, Christi nomen Psalmo 44. Dei uerbo esse attributum, cum dicitur ibidem: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quinimò in plerisq; alijs Psalmorum locis, Dominum nostrum Christum appellatum esse, perspicuum est, longo quidē temporis interstitio antequam fieret admirabilis uerbi Dei cum carne unio: ut Psalmo secundo: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Et Psalmo 88. Tu uerò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum. Rursum Psalmo 131. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui. Eodem quoq; loco: Illuc producā cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo. Sed in omnibus his & alijs scripturæ locis futura humanitatis à deitate unctio, quasi facta & præterita designatur, ob infallibilem uenturæ rei certitudinem. Quemadmodum frequentissimum hunc morem sacræ obseruant literæ, quod lōgo pòst tempore futura tanquam completa & transacta explicant: quo designent, ea non minus certum habitura euentum, quàm si iam exacta completaq; forent. Idem quoq; & rerum gestarum scriptores nonnunquam factitant, cum ducem ad futurum bellū (cuius tamen incertus est exitus) militum animos excitātem describunt, & hisce uerbis utentem: Si acri animo, & strenui fueritis milites, iam uicimus: ubi præteriti temporis pro futuro fit commutatio, ad ingenerandam animis militum tantā uictoriæ futuræ fiduciā, & spem atq; si in manibus haberetur, & corā adesset.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΡΕΡΩΤΩΝΤΑΣ ΕΙ ΔΙΟ ΦΥΣΕΙΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΝ Η ΑΓΙΑ ΘΕΟΤΟΚΟΣ, ΚΑΙ ΕΙ ΔΙΟ ΦΥΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΕΚΡΑΝΤΟ. ΚΓ.

AD INTERROGANTES, SI DVAS naturas concepit sancta deipara, an duę naturæ in cruce pependerint.

Cap. VII.

ΦΥΣΙΣ μὲν ὅτι, τὸ ἀγένητον καὶ τὸ γεννητὸν διὰ τοῦ φύσις γράφομεν. ὅπερ δὲ λοιπὸν τὸ ἄκτιστον. τὸ δὲ ἀγέννητον & γεννητὸν οὐ φύσεως ἀλλ' ὑποστάσεως. ὅτι τὸ γεννηθῆναι καὶ μὴ γεννηθῆναι. ὅπερ διὰ τῶν δύο τούτων ἐμφέρεται, ἔστι μὲν οὖν ἡ μὲν θεία φύσις ἀγέννητος, ὅτι ἄκτιστος. πάντα δὲ τὰ μετὰ τὴν θείαν φύσιν, γενητὰ, ὅτι κτιστά. διαιρεῖται τοίνυν ἡ μὲν τῇ θείᾳ καὶ ἀκτίστῳ φύσει, τὸ μὲν ἀγέννητον ἐν τῷ πατρί, οὐ γὰρ ἐγεννήθη. τὸ δὲ γεννητὸν ἐν τῷ υἱῷ. ἐκ πατρὸς γὰρ ἀϊδίως γεγέννηται· τὸ δὲ ἐκπορευτὸν ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἑκάστου δὲ ἐδίων ζώων, τὰ μὲν πρῶτα, ἀγέννητα, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητα. γεγόνασι γὰρ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, οὐκ ἐγεννήθησαν δὲ ἐξ ὁμοίων. γένεσις μὲν γὰρ κτίσις ἐστὶ, γέννησις δὲ ἰδίᾳ μὲν θεοῦ ἐκ μόνου πατρὸς, ὁμοουσίου υἱοῦ προόδῳ. ἰδίᾳ δὲ σωμάτων, οὐκ ἐκ σωμάτων ἄρρενός τε καὶ θηλείας, ὁμοουσίου ὑποστάσεως πρόοδῳ. ὅθεν γινώσκομεν, ὡς οὐκ ἔστι φύσεως τὸ γεννᾶσθαι, ἀλλ' ὑποστάσεως. εἰ γὰρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γεννητὸν ἐθεωρεῖτο καὶ τὸ ἀγέννητον. ὑπόστασιν τοίνυν ἀγέννητον ἡ ἁγία θεοτόκος, ἐν υἱῷ γνωρίζομεν τοῖς φύσει, θεότητι μὲν ἐκ πατρὸς γεννηθεῖσαν ἀχρόνως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐν χρόνῳ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεῖσαν, καὶ σαρκὶ πεπεμένον. εἰ δέ τινες ἐρωτῶντες, αἰνιττοίντο,

NAturæ autem est ingenitum, & genitum, eo in significatu, quo increatum & creatum ostendunt. Sed in alio significato ingenitum, & genitum, non naturę, sed hypostaseos sunt, id est genitum & non genitum esse. Est igitur diuina natura, ingenita, id est increata: omnia uerò præter diuinam naturam genita, id est creata. Consideratur igitur in diuina & increata natura, alio in significato ingenitum in patre: non enim genitus est, & genitum in filio: nam ex patre, sempiternè genitus est, procedens autem in spiritu sancto. Vniuscuiusque autem speciei animalium primū ingenita: nam facta prodierunt à mundi opifice, non autem generatione ex similibus propagata. Nam genesis creatio est: generatio autem in Deo, ex solo patre consubstantialis filij profectio est: in creaturis uerò, ex concursu maris, & fœminæ, similis substantiæ individui procreatio. Vnde cognoscimus, non esse naturæ, genitum esse, sed hypostaseos: si enim naturæ esset, nequaquam in ipsa natura genitum contemplaretur, & ingenitum. Hypostasin igitur genuit sancta deipara in duabus agnitam naturis, diuinitate quidem ex patre intemporaliter genitam: in ultimis autē temporibus in tempore ex ipsa genitā, & carne partu editam. Si autem qui interrogant, obscure dicēr,

Cc quòd

ΠΩΣ ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ ΛΕΓΕΤΑΙ Ο ΜΟΝΟΓΕΝΗΣ ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΕΦ. Η.

QVOMODO PRIMOGENITVS, DICITVR VNIGENITVS FILIVS DEI. Cap. VIII.

Πρωτότοκος δὲ ὁ πρῶτος γεννηθείς, εἴτε μονογενὴς, εἴτε καὶ ἄλλων ἀδελφῶν. εἰ μὲν οὖν ἐλέγετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πρωτότοκος, μονογενὴς δὲ οὐκ ἐλέγετο, ἐνόμιζον ἄν τινες τῶν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, ὡς κτίσμα ὑπάρχοντα. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρωτότοκος, καὶ μονογενὴς λέγεται, διὰ δὲ καὶ ἀμφότερα τηρῆσαι ἐπ' αὐτοῦ, πρωτότοκον αὐτὸν μὲν φαμὲν πάσης κτίσεως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος, εἰκότως υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκος καὶ οὐ πρωτοκλινὴς λεχθήσεται· ἡ γὰρ κτίσις οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. πρωτότοκος δὲ, ὡς πολλοῖς ἀδελφοῖς. μονογενὴς γὰρ ὢν καὶ ἐκ μητρὸς (ἐπειδὴ πρὸ μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς, ἵνα πλησίον ἡμῶν, ἐν ἄνθρωπος γένηται, γενόμενος δὲ ἐν ἡμῖν δι' αὐτοῦ υἱοθεσίᾳ, ἥνπερ ἐνεδύσατο διὰ τοῦ βαπτίσματος) αὐτὸς ὁ φύσει υἱὸς τοῦ θεοῦ, πρωτότοκος γὰρ ἡμῖν διὰ θέσει καὶ χάριτι υἱοῖς θεοῦ γενομένοις· καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ χρηματίσασι, γέγονεν. ὅθεν καὶ ἔλεγεν, ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν· οὐκ εἶπε πατέρα ἡμῶν, ἀλλὰ πατέρα μου φύσει ἀληθείᾳ, καὶ πατέρα ὑμῶν χάριτι καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. καὶ οὐκ εἶπε θεὸν ἡμῶν, ἀλλὰ θεόν μου, αὖ δίκαιος ἦν πᾶσαν οὐσίαν, τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, καὶ θεὸν ὑμῶν ὡς δημιουργὸν καὶ κύριον.

PRimogenitus est, qui primus genitus est, siue unigenitus, siue ante alios fratres. Si igitur diceretur filius Dei primogenitus, & non etiã diceretur unigenitus, suspicari possemus creaturarũ ipsum esse primogenitũ, tanq; ipse esset creatura. Quia uerò & primogenitus, & unigenitus dicitur, oportet ambo in ipso saluare. Primogenitũ dicimus ipsum omnis creaturæ, quia ipse ex Deo, & creaturæ ex Deo: sed ipse ex substantia Dei & patris, solus intemporaliter genitus: & ideireo nõ abre unigenitus. Primogenitus & nõ primicreatus: nã creatura nõ est ex substãtia patris, sed uolũtate eius ex nihilo ad esse deducta. Primogenitus aũt in multis fratrib nã & unigenitus ex matre existit. Posteaquam participauit sanguine & carne, sicuti & nos, & homo factus est, facti sumus etiã & nos per ipsum filij Dei, adoptati per baptismũ. Ipse uerò natura filius Dei, primogenitus in nobis adoptione & gratia filijs Dei factis, & fratrib. eius existentibus, factus est. Vnde dicebat, Ascendo ad patrem meũ, & patrẽ uestrũ: & Deum meũ, & Deũ uestrum. Nõ dixit patrẽ nostrum, sed patrẽ meum, natura uidelicet: et patrem uestrum, gratia. Et Deum meum, & Deum uestrum: nõ autem dixit Deum nostrũ, sed Deum meum: diuiso subtilibus cogitationibus eo quod uidetur, ab eo quod intelligitur: & Deum uestrum, ut artificem & dominum.

COMMENTARIVS.

PRopria & frequentius usitata primogeniti ratio ea est, quam author in principio capitis explicat, secudũ quam ille ante quẽ non est alius genitus, dicitur primus esse genitus. atq; primogenitus: siue post ipsum alij geniti sint, ut post Ruben alij filij Iacobi siue nullus post illum genitus, ut post Dominũ nostrũ nullus ex sacratissima uirgine Maria natus est: quare ipse secundũ carnẽ & primogenitus est, & unigenitus: sicut etiã in diuinitate patris est primogenitus, & unigenitus: est enim omnis unigenitus etiã primogenitus, non aũt é diuerso. Et hanc in sacris literis esse frequentissimã primogeniti rationẽ atq; acceptionẽ, probat apertissimè inter cæteros beatus Hieronymus in libro contra Heluidum de perpetua uirginitate sacrosanctæ uirginis Mariæ. Qui ueritatis inimicus ex eo Lucæ Euangelistæ dicto, quod Maria peperit filiũ suũ primogenitum, astruere conatus est ipsam post natiuitatẽ Christi alios ex Ioseph filios connubiali lege peperisse, quorũ collatiõe, Dominus noster primogenitus diceretur exist. mãs eũ solũ primogenitũ dici debere, post quẽ alij sunt geniti: quæ quidẽ secunda primogeniti significatio, lõgè contractior est, & strictior quàm altera, paulo antè posita. Quisquis enim hoc secũdo modo primogenitus est, etiã secundũ primã significationẽ est primogenitus, & nõ é diuerso: cũ unigenitus quispiam sit primo modo primogenitus, & non secũdo. Nam prima acceptio primogeniti cõplectitur tã unigenitũ, quàm eũ qui primus est, & nõ unicus. Verùm hãc Heluidij ratiunculã dissoluit Hieronymus, negãs in prædicto Euãgelistæ dicto & plerisq; alijs scripturæ locis eam esse primogeniti acceptionẽ quã prætẽdit aduersarius: neq; ibi primogenitũ dici post quẽ alij ex ijsdẽ parentib. sunt geniti, ut uoluit Heluidius, sed ante quẽ nullus alius genitus est. Cũ enim Exodi 13. capite præceperit

ἀσυγχύτως καὶ ἀπόστασιν, ἀλλ' ἀδιαιρέτως, λόγῳ καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. ᾧ τρόπῳ ἄνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται· οὐδὲ λεγόμεθα δύο ἀποστάσεις ἐν τῇ φύσει τοῦ Χριστοῦ, ἢ δύο ἰδίας τῆς ἀποστάσεως, ᾧ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διήρηνται, ἀριθμοῦνται. δύο γάρ εἰσι φύσεις, λέγω καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς. ἀνωμάλως γὰρ καὶ ἀποστάσει, καὶ οὐ διήλαις πεφυκυίας, ἀσυγχύτως ἑνωνται, τῇ εἰς ἄλληλας μεταβολῇ ἀλεξάμεναι, τῇ εἰκαίᾳ κατὰ φυσικὴν διαφορὰν, καὶ μετὰ τῆς ἑνώσεως διασώσασαι. τὰ δὲ λοιπὰ, ἀνάμεν λειπόν· καὶ τὸ ἄλειπτον, ἄπλουν. τοσοῦτον δίνων τῆς διαφορᾶς καὶ μόνῳ ἀριθμεῖσθαι τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθῆναι. ἀδιάστατον δὲ τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα ἀριθμεῖται. καὶ δὲ διαφέρουσιν, οὐ τῷ ἀριθμεῖσθαι, οἷον ὁ πέτρος καὶ ὁ παῦλος καθὸ ἄνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. τῷ λόγῳ δὲ τῆς οὐσίας φύσεις δύο φύσεις ἔστι λέγεσθαι, οὐκ ἀποστάσεις λέγονται. ὅτι καὶ διαφορὰ, πλέον τοῦ ἀριθμοῦ.

inconfuſe, ſecundū hypoſtaſin, & indiuiſibiliter diſcretę ſunt, ratione & modo differētię. Et quo modo unitę ſunt, nō numerantur. non em̄ dicimus duas hypoſtaſes eſſe Chriſti naturas, aut duo eſſe ſecundū hypoſtaſin. Quo aūt modo indiuiſibiliter diſcretę ſunt, numerantur: nā duę ſunt naturę, ratione & modo differētię: unitę em̄ ſunt ſecundū hypoſtaſin, & in ſe inuicē immanētes, incōfuſe cōiunctæ ſunt, tranſmutationē in inuicē non ſuſcipiētes, propriā unaquæq; naturalē differentiam etiā poſt unionē ſeruātes. Nā creatū manet creatū: & increatū, increatū. Modo igit̄ differentiæ, & ſolo quidē adnumeratæ, ad quantitatē diſcretā reuocabunt̄. Nā impoſſibile, ſecundum nihil differētia numerari: ſecundū aūt q̄d differūt, ſecundū illud & numerantur. Vt Petrus & Paulus, ſecundū quod uniunt̄, nō numerantur. ratione enim ſubſtātiæ uniti, duæ naturæ neq; ſunt, neq; dicuntur. At uerò ſecūdum hypoſtaſin differentes, duæ hypoſtaſes, duoq; indiuidua dicuntur. Quare differentia, numeri cauſa eſt.

circumuentes

COMMENTARIVS.

QVæ octauo præcedentis libri capite ſunt dicta, reddunt totū hoc caput illuſtrius & clarius. Siquidē in utroq; eorū oſtendit autor Domini naturas, diuinā & humanā, ad quantitatem continuā minimē reduci debere, quòd diuina natura à mole corporea, & ſucceſſione temporaria longè ſit aliena: ſed ad quantitatē diſcretā, quòd numero diſcernuntur, binariūq; naturarū cōſtituunt. Non tamē quouis modo & ratione, geminæ illæ naturæ diſcretionē ſuſcipiūt. Nam ut habet litera, quomodo unitæ ſunt, nō numerantur. Quia enim duæ Chriſti naturę in una eademq; hypoſtaſi ſunt unitæ, citra tamē confuſionē omnē, aut tranſmutationē unius in alterā, nō conſtituunt numerū hypoſtaſeon, neq; duas cōponunt hypoſtaſes. Vt autem diſcretę ſunt, & indiſtanter, quinimmo indiſſolubiliter abinuicē diſtinctæ (ſiquidē una illarū non eſt altera) numerantur, & duo dicuntur: attendēdo differentiā earū ſecundum propriā cuiuſq; ſubſtantiā, & naturales proprietates: ſunt enim diuina natura & humana, duæ in Chriſto naturæ: quocirca ratione & modo differentiæ, ad diſcretam reuocari quantitatē dicuntur. Perinde atq; in homine corpus & anima quatenus uniūtur in eadē hypoſtaſi, nō numerātur ſecundū hypoſtaſin, neq; duo cōſtituunt indiuidua. Attēdendo uerò ſubſtātialē earūpartiū differentiā, & quòd alia corporis, alia animæ ſit natura atq; ſubſtantia, numerātur inter ſe, & duæ hominis partes dicuntur. Nempe enim differentia (ut in calce capitis dicit litera) numeri eſt cauſa. Quæ nāq; nihil inter ſe ſuſtinent diſcriminis, numero non digeruntur, neq; diſcernūtur: ut Petrus unus idēq; homo, nulla numeri ſpecie dinumeratur. Quæ uerò differūt abinuicem, eo ipſo quo differunt, numerū admittunt: ut Petrus & Paulus. Eſt igitur differētia ipſius numeri cauſa. Non aūt è diuerſo rectè poſſumus numerum eſſe cauſam differentiæ. Nempe tametſi nullus rebus differentibus accommodaretur numerus, nihilo ſecius diſſidium inter ſe, diſcrepantiamq; haberent. Quemadmodum dimenſio & rerum extenſio, menſurationis eſt cauſa: quæ enim dimenſionis & molis ſunt expertia, nullo menſuræ ſenſibilis genere dimetiri queunt. Non autem contrà, menſuratio cauſa eſt extenſionis rerum, ut quæ nulla eis applicata menſura, non minus ſecundum molem protendantur.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΒΑ. πίσματος. κγ.

ΟΜολογοῦμεν δὲ, ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. τὸ δὲ βάπτισμα τοῦ κυρίου θάνατόν ἐστι σημαῖνον. συνθαπτόμεθα γὰρ τῷ κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὡς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. ὥσπερ οὖν ἅπαξ ἐτελειώθη

DE FIDE ET BAPTISMATE. Cap. V.

COnfitemur autem unum baptiſma in remiſſionem peccatorum, & in uitam æternam. Baptiſma ſiquidem, Domini mortem inſinuat: conſepulti enim ſumus Domino per baptiſma, ut inquit diuinus Apoſtolus. Quemadmodum igitur ſemel completa

ὁ τ̃ κυρίου θάνατος, ὅτως καὶ ἅπαξ δεῖ βαπτίζεσθαι, βαπτίζεσθαι ἢ κατὰ τὸν τ̃ κυρίου λόγον, εἰς τὸ ὄνομα τ̃ πατρὸς, καὶ τ̃ υἱοῦ, καὶ τ̃ ἁγίου πνεύματος, διδασκομένους τ̃ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα ὁμολογίαν. οἵοι γάρ εἰσι εἰς πατέρα & υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα βαπτισθέντες, μίαν φύσιν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διδαχθέντες, αὖθις ἀναβαπτίζονται, ὅτι ἀναστανροῦσι τ̃ χριστὸν, ὡς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, καὶ γευσαμένους τ̃ ἐπουρανίου δωρεᾶς, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μελλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τ̃ χριστὸν & παραδειγματίζοντας. οἵοι δὲ μὴ εἰς τ̃ ἁγίαν τριάδα ἐβαπτίσθησαν, τοῦτοις δεῖ ἀναβαπτίζεσθαι. εἰ μὲ φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὅλως εἰς χριστὸν καὶ εἰς τ̃ θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. εἶτ' ἔστω δεῖν γίνεσθαί φησι τὸ βάπτισμα τ̃ τῇ ἐπικλήσει, ἀλλ' ὅλῳ τύπῳ τ̃ θανάτου τ̃ χριστοῦ ἐστὶ τὸ βάπτισμα. διὰ μὲ τ̃ τριῶν καταδύσεων, τὰς τριῶν ἡμερῶν & τοῦ κυρίου ταφῆς σημαίνει τὸ βάπτισμα. τὸ δὲν εἰς χριστὸν βαπτισθῆναι ἁπλοῦν, τὸ πεσθέντας εἰς αὐτὸν βαπτίζεσθαι. ἀδύνατον δὲ εἰς χριστὸν πεσθῆναι, μὴ διδαχθέντας τ̃ εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα ὁμολογίαν. χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν ἔχρισεν ὁ πατὴρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὡς φησὶν ὁ θεῖος Δαβίδ. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ Ἡσαΐας, ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με. τὴν μὲν τοῦ ἐπικλησιν οὖν οἱ κύριοι μαθητὰς ὁ κύριος διδάσκων, ἔλεγε· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπειδὴ γὰρ ἐπ' ἀφθαρσίαν ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς, παραβάντας δὲ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐνετείλω, φθορᾷ θανάτου κατεδίκασεν, ἵνα μὴ ἀθάνατον τὸ κακὸν, συγκαταβὰς δὲ τοῖς δούλοις ὡς δεσπότης & καθ' ἡμᾶς γενόμενος τῆς φθορᾶς διὰ τ̃ ἰδίου πάθους ἐλυτρώσατο, ἐπάγασθαι ἡμῖν εἰς τ̃ ἁγίας καὶ ἀχράντου αὐτ̃ πλουσίας πηγὴν ἀφέσεως, ὅλως μὲν εἰς ἀναχώρησιν καὶ ἔκπλυσιν τ̃ τε ἁμαρτίας καὶ τ̃ φθορᾶς, αἷμα δὲ πρὸ τ̃ ζωῆς ἀπέδοτο πρόξενον. φησὶ γοῦν πολλάς τε ἡμῖν δίδωσι δι' ὕδατος ἀναγεννήσεις καὶ πνεύματος, δι' ἧς δίδωσιν ἄφεσιν καὶ ἐκκάθαρσιν, ἣν ὁ ἅγιος πνεῦμα τοῖς πιστοῖς τ̃ ἁγίου πνεύματος. ἐπεδὴ δὲ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος, διπλῆν ἡμῖν ἔδωκε καὶ τὴν κάθαρσιν, δι'

est Domini mors, sic semel oportet baptisari iuxta Domini uerbum, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, instructos confessione patris, & filij, & spiritus sancti. Quicunq; igitur in patre, & filio, & spiritu sancto baptisati sunt, & unam naturam diuinitatis in tribus hypostasibus edocti, & rursus rebaptisantur, illi iterum crucifigunt Christum, ut inquit diuinus Apostolus: impossibile nanque est eos qui semel illuminati sunt, renouari in pœnitentiam, iterato crucifigentes sibiipsis Christum, & ludibrio subijcientes. Quicunque uerò in sancta trinitate baptisati nõ fuerint, illos rebaptisari oportet. Nam tametsi dicit Apostolus, quòd in Christo & in morte eius baptisati sumus, non sic oportet (ait) innouationem baptismatis fieri, sed quòd typus & repræsentatio sit mortis Christi baptisma: nam per tres immersiones: tres dies sepultu ræ Domini repręsentat baptismus. In Christo igitur baptisari, significat credẽtes in eum abluí. Atquí impossibile est in Christum credere, non edoctos confessionem in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Nam Christus est filius Dei uiuentis, quem unxit paterspiritu sancto, ut inquit diuinus Dauid: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et Esaias ex persona Domini: Spiritus sanctus super me, propter quod unxit me. Inuocationem autem proprios discipulos ipse Dominus edocens, dixit: Baptisantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quia enim corruptioni obnoxios fecit nos Deus, cum salutare eius transgrederemur mandatum, corruptione mortis nos mulctauit. Vt autem non immortale foret malum, descendit ad seruos ut miserator, & homo factus, à corruptione per propriam redemit passionem, & scaturiuit nobis ex sancto, & incontaminato latere eius fontem remissionis, aquã in regenerationẽ & ablutionẽ peccati & corruptionis, sanguinẽ uerò potũ, uitæ æternę causam. Et præcepta nobis dedit, per aquã regenerari & spiritũ spiritu sancto per imprecationẽ, & inuocationẽ aquæ superuenienti. Nã cũ & duplex esset homo, ex anima et corpore, duplicẽ et nobis indulsit purgationẽ per

aquam

ὕδατός τε καὶ πνεύματος· τὸ μὲν πνεύματος, τὸ καθ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἐν ἡμῖν ἀνακαινίζοντος· τὸ δὲ ὕδατος, διὰ τοῦ πνεύματος χαρίτος, καθαίροντος τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς φθορᾶς ἀπαλλάττοντος. καὶ τῆς μὲν τοῦ θανάτου εἰκόνα ἐκπληροῦντος τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ δὲ ζωῆς ἀρραβῶνα, τὸ χρῖσμόν τοῦ πνεύματος. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ πνεῦμα θεὸν ἐπεφέρετο· καὶ ἄναθεν ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ τῷ ὕδατι. ὡς ἔστι καθαρτήριον. ὧδε Νῶε δι' ὕδατος ὁ θεὸς τὴν κοσμικὴν ἁμαρτίαν κατέκλυσε. δι' ὕδατος πᾶς ἀκάθαρτος νῦν τὸν νόμον καθαίρεται, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱματίου πλυνομένου ἐν ὕδατι, ἐλλέξον Ἠλίας τὴν χάριν τοῦ πνεύματος συμμιγνύμενον τῷ ὕδατι ὕδατι φλέξας τὴν ὁλοκάυτωσιν. καὶ χυδαῖον ἅπαντα νῦν τὸν νόμον ὕδατι καθαίζοντα. τὰ δὲ ὁρατὰ σύμβολα τῶν νοημάτων ἐστίν. ἃ μέν τοι ἀναγώγησις, νῦν ψυχῇ γίνεται. πίστις δὲ ἡθετῶν εἶδε καίτοι ὄντας κτίσματα διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἄγει μακαριότητα. ἡ μὲν οὖν τῆς ἁμαρτιῶν ἄφεσις, πᾶσιν ὁμοίως διὰ τοῦ βαπτίσματος δίδοται, ἡ δὲ χάρις τοῦ πνεύματος νῦν τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, καὶ τὴν προκαθάρσεως. νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴν ἑτέρου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία καὶ σφραγὶς, καὶ φυλακτήριον, καὶ φωτισμός. χρὴ δὲ πάσῃ δυνάμει ἀσφαλῶς ἡμᾶς ἡμῖν αὐτοῖς καθαροὺς ἐκ ῥυπαρῶν ἔργων, ἵνα μὴ πάλιν ὥσπερ κύων ὑδὲ τὸ ἴδιον ἔμετον ὑπισχνούμενοι, λάλυσι πάλιν ἑαυτοὺς τῆς ἁμαρτίας ποιήσωμεν. πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστιν, ὁμοίως καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως. ἡ γὰρ ἀληθὴς πίστις, διὰ τῶν ἔργων δοκιμάζεται. βαπτιζόμεθα δὲ εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα, ὅτι αὐτὰ τὰ βαπτιζόμενα χρῄζει τῆς ἁγίας τριάδος, εἰς τὴν αὐτῶν σύστασίν τε καὶ σλεμονὴν. καὶ ἀδύνατον μὲν συμπεφυκέναι ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. ἀχώριστος γὰρ ἡ ἁγία τριάς. πρῶτον βάπτισμα, τὸ κατὰ πλυσμὸν εἰς ἐκνοπὴν ἁμαρτίας. δεύτερον, τὸ διὰ θαλάσσης καὶ τῆς νηφάλης. σύμβολον γάρ ἐστι μὲν νηφάλη τοῦ πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ τοῦ ὕδατος. πρῶτον τὸ νομικόν. πᾶς γὰρ ἀκάθαρτος ἀπελούετο ὕδατι, ἔτι πλυνὶ τε τὰ ἱμάτια, καὶ ὅτως εἰσῆν εἰς τὴν περιβολήν. τέταρτον, τὸ καινὸν, εἰσαγωγικὸν ὑπάρχον, καὶ εἰς μετάνοιαν ἄγον τοὺς βαπτιζομένους, ἵνα εἰς χρεὼν πιστεύσωσιν.

aquam uidelicet & ſpiritum. Spiritu quidem, quòd ſecundum imaginem & ſimilitudinem in nobis renouante: aqua uerò, per ſpiritum gratiæ, corpus à peccato purificante, & à corruptione eximente: & imaginem mortis explente aqua, arrham autẽ uitę tribuente ſpiritu. In principio enim ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Et ſuperna ſcriptura teſtimonium fert aquæ, quòd ipſa eſt purgatio. ſub Noe cũ per aquã Deus mundi peccatum deleuit. Per aquam omnis immundus ſecundum legem purificatur, & indumentis per aquam lotis. Monſtrauit Helias gratiam ſpiritus, aquę immixtam, aqua cõburente holocauſta. Et ferè omnia ſecundum legem aqua purificãtur: nam uiſibilia, intelligibilium ſigna ſunt. ueruntamen regeneratio ſecundum animam fit: fides enim, filiorum adoptionẽ nouit: quippe qui ſint creaturæ per ſpiritum, & in antiquam reuocati beatitudinẽ. Peccatorum igitur remiſſio omnibus æquè per baptiſma donata eſt: gratia uerò ſpiritus ſancti, ſecundũ proportionem fidei, & puritatis. Nũc igitur per baptiſma, primitias ſpiritus ſancti accipimus: & initium alterius uitæ fit in nobis, id eſt primitiæ regenerationis, & ſignaculum & tutela, & illuminatio, & ſanctificatio. Oportet autẽ omni uirtute ſecurè ſeruare nos ipſos puros ab inquinatis operibus, ut non rurſus inſtar canum ad proprium reuertentes uomitum, ſeruos iterum noſmet ipſos ſubijciamus peccato. Fides enim ſine operibus mortua eſt, ſimiliter & opera ſine fide: nã uera fides per opera cõprobatur. Baptiſamus aũt in ſancta trinitate, quia ea quę baptiſma ſuſcipiũt, opus habent ſancta trinitate ad ſuũpſorũ conſtãtiã, & perſeuerantiã: & impoſſibile eſt, nõ ſimul eſſe inuicẽ tres hypoſtaſes: inſeparabilis eñ ſancta trinitas. Primum baptiſma fuit diluuij, in abſciſſionẽ peccati. Secũdũ, q̃d per mare & nubẽ: lignum eñ erat nubes, ſpiritus: mare uerò pręferebat aquã. Tertiũ, q̃d legale. omnis eñ immũdus abluebaẽ aqua, lauabat ueſtimẽta, & ſic ingrediebaẽ caſtra. Quartũ, Ioannis introductoriũ exiſtens, & ad pœnitentiã adducẽs baptiſatos, ut in Chriſtum credant.

ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς φησὶ βαπτίζω ὕδατι· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, αὐτὸς ὑμᾶς, φησὶ, βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί. προκαθαίρεσιν οὖν ὁ Ἰωάννης ὑδάτι τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ ὕδατος. τέμπτον, τὸ τοῦ κυρίου βάπτισμα, ὃ αὐτὸς ἐβαπτίσατο. βαπτίζεται δέ, οὐχ' ὡς αὐτὸς χρείαν καθάρσεως, ἀλλὰ τὸ ἐμὸν οἰκειούμενος καθαρσιν, ἵνα σωτηρίαν τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ὑδάτι τοῦ ὕδατος, ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ παύσῃ τὸν παλαιὸν ἀναμένουσα τῷ ὕδατι, ἵνα ἁγιάσῃ τὸ βαπτισθὲν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῆς ἁγίας τριάδος ἀποκαλύψῃ μυστήριον, ἵνα τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἡμῖν πῶς τὸ βαπτίζεσθαι γένηται. βαπτιζόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς, τὸ τέλειον τοῦ κυρίου βάπτισμα τὸ διὰ ὕδατός τε καὶ πνεύματος. πυρὶ δὲ λέγεται βαπτίζειν χριστός. ἐν ὕδατι γὰρ πυρίνων γλωσσῶν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους τὸ πνεῦμα χάριν ἐπέχεεν, ὡς φησὶν αὐτὸς ὁ κύριος, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι ὑμᾶς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. ἢ διὰ τὸ μέλλον πυρὸς κολαστικὸν βάπτισμα. ἕκτον, τὸ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων, ὄντως ἐπὶ πένθει, ἑβδομηκοντάκις καὶ μαρτυρίᾳ, ὃ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐκάλεσεν ὑμῶν βάπτισμα, ὡς λίαν αἰσιμον καὶ μακάριον, ἕβδομον δὲ τὴν τριετῆ μολυσμὸν ῥύπου. ὄγδοον, τὸ τελευταῖον, ὃ σωτήριον, ἀλλὰ τὸ μὴ καινὰς ἀναιρετικὸν (ἀκίνητος γὰρ καινὰ, καὶ ἁμαρτία πολιτεύεται) κολάζον ἢ ἀτελεύτητα. σεμνὸν ἔδαφος, ὡσὰ πρόδρομα, καρποφόρησε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑδάτι τὸ κύριον, τῆς ἀπαρχὴν τοῦ ὑμετέρου ἐκπροσφέρον βαπτίσματος, καὶ ἡμῶν τὸ σῶμα. ἐπεὶ καὶ τοῦτο, ἤγουν τὸ σῶμα, τῇ θεώσει θεός ἅμα πᾶν ἄνθρωπος ἔθεσε πρόδρομα λύσιν κατακλυσμοῦ συναγελίζεται. ὑδάτι δὲ οὐ ἁγίως ἐκρόλως τοῦτο ἐποίησεν. θεὸς γὰρ ὕδωρ. ὁ δὲ θεὸς, πῦρ καταναλίσκον ὄν. τὸ ἔλαιον βαπτίσματα παραλαμβάνεται, μύρον τῷ χρίσαι ἡμῶν, καὶ χριστὸς ἡμᾶς ἐργαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐπαγγελόμενον διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἔλαιον. ἐπεὶ καὶ ἀφθονία ἐλαίας τοῖς ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ πρόσωθεν, ἢ πρόδρομα μηνύουσιν. ἐβαπτίσθη Ἰωάννης τὸν χεῖρα ἐπιθεὶς ὑπὲρ τὸν θεῖον τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἰδίῳ αἵματι. οὐ χρὴ ὑποβρίσαντα, τὸ βάπτισμα, ὅτι δι'

Ego enim (inquit) uos baptiſo in aqua: qui autem poſt me uenit, ipſe uos in ſpiritu ſancto baptiſabit, & igni. Præpurificabat igitur Ioannes per aquam ad ſpiritum. Quintum, quod eſt Domini baptiſma, quo & ipſe baptiſatus eſt. Baptiſatur autem, non quòd ipſe egeret purificatione, ſed noſtram ſibi approprians purificationem, ut contereret capita draconum in aqua, ut diſſueret peccatum, & omnem ueterem Adam ſepeliret in aqua: ut ſanctificaret baptiſtam, & impleret legem, ut trinitatis reuelaret myſterium, ut forma & exemplum nobis ad baptiſandum fieret. Baptiſamur enim & nos perfecto Chriſti baptiſmate: quod eſt per aquam & ſpiritum. Igne autem dicitur baptiſare Chriſtus: nam in ſpecie ignearum linguarum ſuper ſanctos Apoſtolos ſpiritus ſancti gratiam effudit, ut inquit ipſe Dominus. Quoniam Ioannes quidem baptiſauit aqua, uos autem baptiſabimini in ſpiritu ſancto & igni, non poſt multos hos dies: aut propter futuri ignis punitorium baptiſma. Sextum, quod per pœnitentiam et lachrymas, uerè laboriosum. Septimum, quod per martyrium & ſanguinem, quo & ipſe pro nobis Chriſtus baptiſatus eſt: ualde uenerandum & beatum, quatenus ſuccedentibus non coinquinatur ſordibus. Octauũ, quod & ultimum, non ſalutare, ſed malitiæ exitioſum (nam non amplius prauitas & peccatum dominantur) punit enim ſine fine. Corporaliter in colũbæ ſpecie deſcendit ſanctus ſpiritus ſuper Dominũ, primitias noſtri baptiſmatis inſinuans, & honorans corpus: quia & hoc, id eſt corpus, deificatione Deus eſt, & ſimul quia olim aſſueta columba diluuij ceſſationem nunciauit. Super autem ſanctos apoſtolos in forma ignis deſcendit, quia Deus eſt: Deus aũt, ignis conſumẽs eſt. Oliũ in baptiſmate aſſumit, unctionẽ ſignificans, & Chriſtos, id eſt unctos nos efficiens, & miſercordiã Dei nobis annunciãs per ſpiritũ ſanctũ: quia & ramum oliuę ijs qui ex diluuio ſaluati ſunt, colũba tunc attulit. Baptiſatus eſt Ioannes, manũ apponens ſuper diuinũ, & incõtaminatũ Domini uerticẽ, & ꝓprio ſanguine. Nõ oportet differre baptiſma, quãdo per opera,

φήμη ἡ πίστις τῶν πιστούντων μαρτυρεῖται. ὁ γὰρ λόγος πίστιν τοῦ βαπτίσματος κατασκευάζει μᾶλλον, ἢ ὠφελεῖται.

opera, fides uenientium teſtimonium habet. Qui autem in dolo uenit ad baptiſma, condemnabitur potius, quàm inde utilitatem ſuſcipiat.

COMMENTARIVS.

VNum baptiſma nos cõfiteri debere, edocet beatus Paulus 4. ad Epheſios cap. dicens: Vnus Dominus, una fides, unũ baptiſma. Quod quidẽ ponſſimum unum dicitur, quia circa eundem hominẽ nunquã iterandum eſt, cum typũ gerat mortis Chriſti, quam ſemel tantũ pertulit pro nobis. Et intelligendũ iſtud eſt de baptiſmo fluminis, qui præſertim in uſu ſcripturæ baptiſmatis nomine deſignatur. Præter quod eſt baptiſmus (ut uulgo appellant) flaminis, quo per ſpiritũ ſanctum abluimur atq; perfundimur. Et hunc ſuſceperunt Apoſtoli in die Pentecoſtes, ſicut pollicitus illis fuerat Dominus cœlos aſcẽſurus: Vos aũt baptizabimini ſpiritu ſancto, nõ poſt multos hos dies. Inſuper eſt & baptiſmus ſanguinis, quo abluuntur martyres qui ſanguinem ſuum pro Chriſto fuderunt. Et hoc baptiſmi genus (ſicut & prius cætera quo) in ſe ſuſcepit Dominus noſter in ſua acerbiſſima paſſione, & ſe ſuſcepturũ inſinuauit Lucæ 12. cap. cum ait: Baptiſmã habeo baptiſari: & quomodo coartor, uſq; dum perficitur? Hęc aũt duo poſſi cernia baptiſmata ſanctis per innumera repleri, & in agone martyrij ſanguinẽ ſuum pro fide catholica non ſemel fundere. At uerò ſuſcipitur baptiſma fluminis (quo de præcipua hic agitur determinatio) in remiſſionem peccatorũm: quia eius uirtute omnia peccata prius admiſſa quantumuis grauia aut multa, cuiuſcunque etiam fuerint generis, ſiue origine ſcilicet, ſiue propria uoluntate contracta, abolẽtur: quemadmodũ Naaman Syro ſepties in Iordane ſe lauanti omnis lepræ macula ablata eſt, & reſtituta caro munda ut pueri. Confitemur itidem unum baptiſma in uitam æternam, quia baptiſmatis ſuſceptione, uitæ æternæ patet homini introitus: ſicut ſuper ſaluatorem noſtrum in Iordane baptiſatum cœli aperti ſunt. Efficimur & per baptiſmum, filij Dei per adoptionem, quod deſignauit uox paterna ſuper Chriſtum facta, conteſtans ipſum eſſe filium Dei uerum, & naturalem. Demum & in baptiſmate fluminis rite ſuſcepto ſpiritum ſanctum accipimus: quod identidem ſignificatum eſt per ſpiritũ ſanctum in ſpecie columbæ deſcendentem ſuper Chriſtum, cum in Iordane baptiſaretur. Porrò per baptiſma dicimur conſepulti Domino, ut dicit Apoſtolus, id eſt ei ſepulto conformati atq; aſſimilati. Siquidem ſepultus Dominus, prioris uitæ operationes naturales amplius non exercuit, ſed morte ſua earum functionibus eſt deſtitutus. Vbi autem à mortuis reſurrexit, ad alterum uitæ ſtatum conditionemq; traductus eſt, utpote immortalem, incorruptibilem atque impaſſibilẽ. Idcirco poſt reſurrectionẽ apparens diſcipulis (ut ſcribit Lucas cap. 24) dixit eis: Hęc ſunt uerba quæ locutus ſum ad uos, cum adhuc eſſem uobiſcum: ſignificans, ſe non amplius eſſe cum eis in conformitate ſtatus, & conditionis uitę ſicut fuerat ante mortem, ſed iam ad alterum uiuendi ſortem translatum: neque ſeipſum negauit eſſe, tunc cum eis quantum ad corporalem præſentiam, ut qui ipſis corã loqueretur. Ita ſanè per baptiſmum cum rectè ſuſcipitur, moriuntur in nobis priores actus peccatu & uetus homo noſter deſtruitur, atque demergitur cum exercitu Pharaonis in profundum maris. Deinde renati in Chriſto, ad nouam transferimur uitam ſpiritualem, qua uirtutum exercentur operationes, & Dei præcepta à nobis obſeruantur. Et hoc pacto Chriſto cõreſurgimus: quãdo (ut ait Apoſtolus) ſicut Chriſtus ſurrexit à mortuis, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Cæterum quòd non ſit iterandum baptiſma, comprobat autor per ſententiam Apoſtoli ex ſexto ad Hebræos cap. Per quam nequaquam prohibet Paulus in iis, qui ſuſceperunt baptiſmum, & poſtmodum prolapſi ſunt, in uitia, reconciliationem per ſalutarem pœnitentiam. Vt Nouatus ſuiq; ſectatores autumarunt, aſtruentes collapſis in peccata poſt baptiſma denegandam eſſe ueniam & remiſſionem, diuinæq; miſericordiæ fontem noſtræ fragilitati contra Dei ſententiam obſtruentes. Sed intendit Apoſtolus hiſce uerbis, illos qui illuminati ſunt gratia ſuſcepti baptiſmatis, & à priſtina rectitudine per uitia decidertint, rurſum renouari non poſſẽ per iteratam baptiſmatis ſuſceptionem. Eſt enim id regenerationis, renouationiſq; ſacramẽtum: non enim denuò ab eodem debet baptiſma ſuſcipi. Qui nanq; illud tentarent (dicit Apoſtolus) rurſum ſibimetipſis Chriſtum crucifigerent, & contẽptui haberent, nõ rei exhibitione, ſed ſigni: quia iterantes baptiſmũ, qui mortis Chriſti figura eſt, ſigno illo atq; indicio demonſtrarent Chriſtum ſecundò aut tertiò pro nobis crucifixum & mortuum, quod nimirum in Chriſti contemptũ & ludibrium uerteretur. Debet autem baptiſatio, in nomine ſanctę trinitatis, Patris, & filij & ſpiritus ſancti fieri, quemadmodum diſcipulos edocuit Dominus Matthæi 28. capite. Quare ſi qui in ſancta trinitate baptiſati non ſunt, iurè rebaptiſandi ſunt, quemadmodũ habet litera, ut fuerunt illi de quibus in Actis Apoſtolorum 19. cap. agitatur ſermo. Qui cũ profiterẽtur ſe neq; ſi ſpiritus ſanctus eſt audiuiſſe, ſed Ioannis baptiſmate ſe dũtaxat eſſe ablutos, iuſſi ſunt à Paulo baptiſari. Neq; ibi fuit baptiſmi iteratio, ſed ueri baptiſmi prius nõ habiti collatio. Qui uerò in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti baptiſati leguntur in Actis Apoſtolorũ octauo p. & decimo, aliſq; pleriſq; in locis, quod quidẽ ſpiritu ſancto dirigente factutatũ eſt, quo nomẽ Chriſti incredulis

dulis deſpectum, honoratius haberetur, & celebrius, non fuerãt rebaptiſandi. Nam & hi in confeſſione trinitatis baptiſati ſunt. Nomen enim Chriſti explicatum, & patrem inſinuat ungentem, & filium unctum, & ſpiritum ſanctum quo unctus eſt. Neque illud ocioſe prætereundum eſt, fontem baptiſmalem habuiſſe efficaciam ſuam, ſicut & ſignificantiam ex ſcaturigine aquæ de latere Domini noſtri, lancea poſt mortem transfixo. Fuit enim illa ſcaturigo fontis remiſſionis, & regenerationis noſtræ in Chriſto, per quem in aqua & ſpiritu renaſcimur Deo. Sicut & emanatio ſanguinis eodem tempore ex latere Chriſti, deſignauit ſuum precioſum ſanguinem relictum nobis in potum, & cauſam utræ æternæ, in digniſſimo uidelicet & omnium ſacrorum excellentiſſimo euchariſtiæ ſacramento, in quo ſacratiſsimam carnem ſuam ad manducandum nobis reliquit, & ſanguinem in potum, ut hoc ſpirituali cibo refecti ad uitam perduceremur æternam. Caro (inquit) mea uerè eſt cibus, & ſanguis meus uerè eſt potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet uitam æternam. Præceptum autem dedit nobis Deus regenerari per aquam & ſpiritum, cum Ioannis tertio cap. dixit Nicodemo: Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Et ſpiritus quidem ſanctus renouat id in nobis quod eſt ſecundum imaginem, & ſimilitudinem Dei. Nam ſi imago regis impreſſa nummo demergatur in lutum, ſecundum ſubſtantiam quidem manet imago, ſed labefactata & offuſcata luto. Si uerò abluatur aqua nummus, priſtinus illi imagini redditur decor. Ita ſanè imago & ſimilitudo Dei, animæ noſtræ indita, per originalis culpæ labem cum corpori infanditur, inquinatur, & maculam contraliit: quæ quidem macula per ſalutare baptiſmatis lauacrum uirtute ſpiritus prorſus aboletur. Et quoniam non modò in anima, uerum etiam & in corpore ſunt primæuę huius, & à prima origine contractæ luis uicioſitates, & ſordes, eas aqua baptiſmalis abluit à corpore, ipſum ſanctificans, ut deinceps Dei uiui ſit templum. Et ea ratione purificare corpus (ut ait litera) & à corruptione peccati eximere dicitur: nam à mortis naturalis lege minimè quempiam eximit. Rurſus aqua lauacri baptiſmalis præfert, atq; repræſentat imaginem mortis Chriſti. Nam Chriſtum pro nobis mortem perpeſſum terra ſepulchri condidit, ut eum qui baptiſmo abluitur, aqua cui immergitur contegit, & ſepelit. Spiritus autem ſanctus in baptiſmo datur, ut arrha & pignus futuræ gloriæ, poſt mundi huius exilium ſemper habendæ. Siquidẽ nunc minutula datur particula eius, quod tunc exuberantiſſimè & ſuperefluenter nobis communicandum eſt. Proinde id donum ſpiritus tantillum, alludendo ad morem ementium, arrha uitæ dicitur. Id oſtendit & Apoſtolus, primo ad Epheſios capite ſcribens: Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ in redemptionem acquiſitionis, in laudẽ gloriæ ipſius. Quòd autem aqua ſit purificationis inſtrumentum, & Dei ordinatione ad purgandas peccatorum ſordes adminiculum adhibitum, multifariam oſtendit autor in litera: in primis per id quòd ſub Noe aquarum eluuione peccatum mundi abterſum eſt. Vnde Petrus Apoſtolus primæ epiſtolæ tertio capite dicit diluuium ipſum ſub Noe factum, baptiſmi Chriſti typum & figuram geſſiſſe, his uerbis: Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id eſt octo animæ ſalnæ factæ ſunt per aquam. Quod & uos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma, nõ carnis diſpoſitio ſordium, ſed conſcientiç bonæ interrogano in Deum. Similis formæ dicit baptiſma, id eſt per omnia aſſimilatum illi arcæ: quia quicquid ibi carnaliter geſtum eſt, hic ſpiritualiter impletur. Qui enim illic arca continebantur, ſalui facti ſunt, aquæ ſuperducti: qui uerò hic in Eccleſia baptiſmo abluuntur, etiam ſaluantur. Illa nanq; arca præferebat eccleſiæ imaginem & umbram, extra quam non eſt ſalus uitæ. Probat item deinde Damaſcenus aquam uim habere purgatricem exemplo Heliæ prophetæ, quod tertij Regum 18. cap. traditur. Is enim cum ligna ſuper altare recens conſtructum, & bouem in fruſta conciſum compoſuiſſet, iuſſit impleri quatuor hydrias aqua, & lignis ipſis atq; ſacrificio ſuperfundi. Rurſum id ſecũdò & tertiò fieri præcepit, ut cucurrerint aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta fuerit. Immiſſus autem ad preces Heliæ ignis de cœlo, totum holocauſtum aqua perfuſum abſumpſit, eircumfluentẽ aquã lambens. Præbuit igitur aqua etiã fomentũ igni conſumenti holocauſtũ, & eam ob rem rectè hic dicitur aqua cõbuſtiſſe holocauſta. Deinceps quis ſit baptiſmi effectus, & efficacia, autor in litera adaperit: quòd ſcilicet per ipſum omnibus æqualiter confertur remiſſio peccatorum: ſancti autem ſpiritus gratia, cuiq; ſecundum rationem atq; menſuram fidei, & interioris puritatis. Vnde ſi multi ad unum corpus lucidum oculos conuertant, hi quidem propinquiores ipſi perlucido corpori, illi uerò diſtãtiores, in omnib. æquè depellitur tenebrarum obſcuritas, luminis autem infuſio fit ſecundum proportionem propinquitatis, & diſtantiæ ab ipſo lucido. Nam propinquiores, plus luminis, cæteri uerò minus participant. Similiter ſi complu ſculi eundem acceſſerint ignem, diuerſa tamen ad illum intercapedine conſtituti, hi quidem maiore interſtitio, illi uerò minore ab eo diſtantes, in omnibus illis æqualiter eſt frigoris expulſio: quandoquidem nihil in ipſis priſtinæ frigiditatis permaneat: ſed non æqua in omnibus eſt caloris inductio: nam uiciniores igni, amplius, alij uerò minus caliditatis ſuſcipiunt. Ita planè in omnibus baptiſmo abluris æqua eſt peccatorum reſecatio, atque obiectio: gratiæ autem infuſio, ſecundum proportionem diſpoſitionis factæ, & habitæ ad ipſam ſuſcipiendam. Siquidem maiorem animi puritatem conſecuti, abundantiorem recipiunt gratiam: ut defecatior aer, plus luminis & ſplendoris à ſole. Veruntamen hæc tanta baptiſmi uirtus nihil nobis

afferet

afferet adiumenti, nisi sollicite fuerimus uos sedulò seruare mundos ab operibus peccati. Quod item studiosè admonet beatus Petrus, secundæ epistolæ, secundo capite dicens: Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, & saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora, deteriora prioribus. Melius enim erat illis, non cognoscere uiam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsuem conuerti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato. Contingit enim eis illud ueri prouerbij, Canis reuersus ad suum nomitum, & sus lota in uolutabro luti. Cum autem post acceptum baptisma sequimur præcipites, passiones desiderij nostri, subijcimus iterũ nos seruos peccato. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. Superamur autem à uicio, quod dominari in nobis sinimus. Quod ubi ignauia & negligentia nostra contingit, irrita fit uirtus suscepti prius baptismatis. Nam ut habet Ecclesiasticus capite 34. Qui baptisatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio illius? Nihil sanè amplius, quàm eius ablutio qui prius luto sordidus, & deinde abstersus, rursus se eidem luto inuoluit. Deinceps octo dinumerantur à Damasceno baptismatis genera: quorum primum fuit cataclysmus, & diluuium sub Noe, uindicem Dei iram in peccatores exercens, quo de paulo antè factus est sermo. Secundum uerò fuit per mare & nubem, cum populus Israeliticus duce Mose transiuit mare rubrum, deductus à Deo per lucidæ nubis beneficium tempore diurno: de qua deductione loquitur Psalmus 77. Et deduxit eos in nubem diei, & tota nocte in illuminatione ignis. De hoc uerò secundo baptismate dicit beatus Paulus primæ epistolæ ad Corinthios capite decimo: Nolo enim uos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare tratisierunt, & omnes in Mose baptisati sunt in nube, & mari. Baptisatos quidem eos dicit Paulus in Mose, quia cum ab Aegypto liberarentur ducatu Mosi, gerebant in se, & exprimebant figuram nostri baptismi, quinimmo eorum qui Christianorum baptismo abluuntur. Siquidem mare Aegyptios submergens, totumq; Pharaonis exercitum fluctibus obruens, aquam præsignabat baptismalem, qua tota uiciorum caterua cum uetustate hominis demergitur. Nubes uerò à diurno æstu Israelitas, ut umbraculum protegens, illosq; ab Aegyptijs diriimens, ut non ualerent eos accedere, spiritum sanctum denotat, refrigerium & temperiem contra cupiditates uiciorum præstantem, nosq; à sathanæ infidijs eripientem. Vnde & in transfiguratione Domini apparuit nubes lucida Apostolos obumbrans, ut scribit Matthæus cap. 17. quæ omniũ sentẽtia, spiritum sanctum monstrabat. Tertium baptisma scilicet legale, quo immundus abluebatur aqua purificationis, ut Leuiticus sæpissimè faciendum sancit, figurificabat partim quidem baptismum legis euangelicæ, partim uerò sacramentum pœnitentiæ, quo abluimur ab inquinamentis nostris sponte contractis, per contritionem, confessionem, & satisfactionem. Quartum baptisma erat Ioannis, introductorium quidem ad baptisma Christi. Quippe Ioannis baptisma, non erat legis sacramentum habitum est, sed præparatorium duntaxat ad Christi baptisma, quod præ nunciabat. Non solum enim nascendo & prædicando, Christi natiuitatem præcurrebat & prædicationem Ioannes, sed & baptisando, eius baptisma: quo per assuefactionem facilius disponerẽtur homines ad lauacrum Christi capessendum. Proinde introducto Christi baptismate cessauit Ioannis baptisma: sicut inducta ueritate cessat imago, & umbra. Quoniam autem suo baptismate Ioannes corpora duntaxat abluebat, animam autem intus à peccatorum sordibus non tergebat, quod tamen præstat Christi baptisma: ideo Ioannes in aqua se baptisare professus est, Christum autem in spiritu sancto & igni. Et abhinc adiectione Christũ baptisare contestatus est, quòd præcipuus sit autor uirtutis, & efficaciæ baptismi in nobis. Super quem (inquit Ioannes cap. 1.) uideris columbam descendentẽ, hic est qui baptisat. Itaque si Ioannis baptisma ad Christi lauacrũ conferatur, imperfectũ dicitur, quòd alterà duntaxat hominis partẽ purificaret. Christi uerò, perfectũ, quòd & animam, & corpus, quinimmo totum hominem abluat. Ioannis item baptismati tanquam dispositioni successit aliud, tanquam habitus & perfectio. Christi uerò baptismo nullus alius succesturus est, quòd finis sit, & consummatio omniũ aliorum baptismatum. Quintum est baptisma Christi & ab ipso institutũ, tanquã introitus & ianua aliorũ omniũ sacramentorum. Et quoniã Dominus noster nõ solũ docere uenit, sed & facere, suo ipsius baptismo (ut hic rectè asserit autor) baptisatus est: quod quidem & sacræ exprimũt literæ, cũ eum describũt à Ioanne in Iordane fuisse baptisatũ. Tametsi enim à Ioanne alijs datũ baptisma, introductoriũ fuerit ad baptisma Christi, atq; disponẽs, & idcirco nõ Christi, sed Ioannis baptisma dictũ sit: illud tamẽ quod à Ioanne ipsi Christo est exhibitũ, ob singularẽ eius excellentiã, trinitatis scilicet supersanctæ in eo reuelationẽ, cœlorũ apertionẽ, & spiritus sancti apparitionẽ (quæ in alijs à Ioanne factis baptisationibus exhibita non fuut, ut quæ corpus tantum abluebãt, gratiã aũt non conferebant) nõ Ioannis, sed Christi baptisma est denominandũ. Nam sequentia in præsentis literæ contextu liquidò produnt, autorẽ de Christo baptisato à Ioanne, id quod præmisit intellexisse. Siquidem à Ioanne in Iordane ablutus Christus, bapnstam suum sanctificauit, legẽq; impleuit: quemadmodũ Ioanni ex humilitate, baptisandi ministeriũ illi exhibere recusanti respondit: Sine: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc identidẽ trinitatis reuelatũ est mysterium. Nam uox patris de cœlo intonans, filio suo unigenito testimonium perhibuit, & spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendit. Denique tunc Christus forma, & exemplum suscipiendi baptismatis,

nobis

nobis factus est, ut à capite inchoatum, & sanctificatum baptisma, in omnia membra sanctificationem transfunderet. Et ita factus est Christus primitiæ baptisatorum baptismo Christi, ut sit ut omnibus ipse primatum tenens. Neque Dominus noster huiusmodi susceptu baptisma, quòd indigeret purificatione, qui fons est totius puritatis, & mũditiæ: sed ut nostræ purificationis, qua indigemus, formam & exemplum traderet, ut etiam capita draconum in aqua contereret: uirtuteq; baptism antiqui serpentis uires confringeret: quemadmodum Psalmus 73. de ipso decantat, Contribulasti capita draconum in aquis: Tu confregisti capita draconis: dedisti eum escam populis Aethiopum. Non itidem absurdum uideri debet quod modò adductum est, baptisma scilicet Christo collatũ, à Ioanne fuisse Christi baptisma, & nõ baptisma Ioannis. Nã sicut dispositio tum maximè perficitur, cũ habitũ perfectũ attingit, & in habitus conditionẽ coalescit: ita Ioannis baptismus ante præparatorius, in Christo cõsummatus est, & ad suę perfectionis summã peruenit. In Christo nanque baptisato attigit Ioannis baptisatio metam suæ dispositionis, omnium ablutionum à Ioanne factarum dignissima, & perfectissima: neque inferiori nomine (quo aliæ, in cæteris factæ) denominanda, Ioannis baptisma, sed pro rei dignitate, superiori nomine digna, ut sicut alterius fuit rationis, & altioris quàm reliquæ: ita quoque à digniori scilicet ueritate, ipsa nomen sortiatur: quandoquidem in Christi à Ioanne baptisatione, præparatio & introductio in ueritatem, & rei exemplaris exhibitionem est commutata. Meritò itaque ea ipsa ablutio, Christi baptisma & fuit, & dicitur. Præterea in sacris literis Christus dicitur etiã igni baptisare, ut Matthæi tertio cap. atteſtatur, & Actι Apostolorum in primo capite, quòd in specie linguarũ igne arum misit spiritum sanctum in apostolos: quemadmodum de seipso conteſtatus est, ignem ueni mittere in terram, & quid uolo nisi ut succendatur? Et in cœlum ascensurus apostolis pollicitus est, ipsos propediem baptisandos esse in spiritu sancto, & igni. Quod quidẽ dictum non ita accipiendũ est, quasi Apostoli ante tẽpus ascensionis Dominicæ, quo hæc a deos uerba habita sunt, nõ fuerint Christi baptismate abluti. Nam, ut inquit Augustinus, credibile est discipulos Christi, cum primùm ad eius asciti sunt societatem, eius baptismo esse baptisatos, ut haberet baptisatos seruos, per quos cæteros baptisaret. Nec defuit humilitatis minister, qui etiam pedes eorum lauit. Certum est enim (inquit) nullum ad corpus Christi pertinere nisi baptisatum, præter eos quibus passio reputatur pro baptismo. Scriptum itidem est, quando Paulus baptisatus est, & non est scriptum, quando alij apostoli baptisati sunt: sed debemus intelligere eos baptisatos esse, propter illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei: itaq; quòd apostoli secundum Christi promissum baptisandi erant spiritu sancto, intelligendũ est de effusione exuberantiori gratiæ spiritus sancti in eos futura sensibili indicio in die Pentecostes proximè sequente, cum charismatum spiritus primitias exundantiore copia acceperunt. Deinde & alteram assignat autor causam, quare Christus dicitur baptisare igni, propter scilicet futuri ignis punitorium baptisma. Vbi futurum ignem punitorium intelligit Damascenus, aut eum quo totus conflagrabit mundus in cõsummatione seculi, cum uenturus est Dominus ad iudicium. De quo Psalmus 49. Deus manifestè ueniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. Et Psalmus 96. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Rursum Petrus Apostolus secundæ epistolæ suæ tertio capite, Aduenient autem dies Domini, ut fur, in quo cœli magno impetu transient, elementa uerò calore soluentur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus, & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum diei Domini: per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Et ignis ille punitorius erit peccatorum, tunc in hominibus innatescentium: quando quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: sicut prius diluuium per aquã punuit temporis illius peccata, quando omnis caro corruperat uiam suam. Aut per futurum ignem punitorium intelligit hoc loco Damascenus purgatorium ignem, quo animarum in æternæ hæreditatis sortem ascisendarum sordes eluuntur, cum corpore exutæ quippiam adhuc expiandum habent, antequam in cœlestem ciuitatem, quam nihil coinquinatum intrat, admittantur. De quo Apostolus primæ ad Corinthios epistolę capite tertio. Si quis aũt superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, unitscuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedẽ accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. De igne siquidẽ purgatorio ibidẽ loquitur Apostolus, qui punitorius est, & expiatorius malorum in hoc mũdo non abolitorũ. Sextũ baptisma in litera expressum, est baptisma pœnitẽtię, quo lachrymis abluuntur cõmissa in Deũ peccata. Eo uerè baptisata est illa mulier prius in ciuitate peccatrix, sed deinde Domini amãtissima, cui dimissa sunt peccata multa, quoniã dilexit multũ, cũ lachrymis rigauit pedes Domini, & extersit capillis. Eodẽ & Petrus ablutus, cũ post trinã negationẽ & gallι cantũ egressus foràs fleuit amarè. Deniq; eodẽ & sanctus propheta purgatus est, qui graues pœnitẽtię labores quos subiturus erat enarrauit dicẽs: Lauabo per singulas noctes lectũ meũ, lachrymis meis stratũ meũ rigabo. Septimũ est baptisma martyrii, & effusionis sanguinis pro ueritate, & iustitia. Quo & ipse Christus pro nobis (ut iam dictũ est) baptisatus est, quãdo scilicet suo

precioso

precioso sanguine pro nostra redemptione undiq; perfusus est. Et illud quidem baptisma non solum sponte pro nostra salute pertulit, sed & ipsum ardentissimè antequam aduentaret affecta fuit, ut eximiam suam in nos & incredibilem declararet charitatem. Baptisma, inquit, habeo baptisari & quomodo coartor, usq; dum perficiatur: Vbi baptismã uocat sui sacratissimi sanguinis effusionem, & per totum corpus aspersionem. At uerò inter baptisma fluminis & istud sanguinis baptisma id discrimen est, quòd baptisma quinti generis siue fluminis in confessione trinitatis susceptum sequentibus inquinari potest culpis. Neque secundum Iouiani deliramenta (quæ copiosè & acerrimè à Hieronymo confutantur) baptisatus Christi baptismo redditur impeccabilis, aut à futuro in malum prolapsu secludit aut alienus. Baptisma uerò sanguinis non potest futuris cõtaminari sordibus, quia morte absoluitur, quæ in Domino obdormientes reddit extra statum & cõditionem peccandi constitutos. Octauũ & ultimum baptisma ab autore hic enumeratum est baptisma executoriũ diuinæ iustitiæ in impios, qui detrudentur in ignem æternum cum diabolo & angelis eius, de quo Ioannes Baptista Matth. cap. 3 dicit. Cuius uentilabrum in manu sua, & permundabit aream suam. & cõgregabit triticum in horreũ suum, paleas autẽ comburet igni inextinguibili. Porrò illud baptisma in tenebris exterioribus in terminũ, ubi erit fletus & stridor dentiũ, ubi uermis eorum nõ morietur, & ignis non extinguitur, non salutare est, quia salutẽ ijs qui eo puniuntur non confert: sed malitiæ exitiosum est, quia autores malitiæ intolerabili supplicio cruciat, & imponit finẽ prauitati & peccato ex integro cõmittendis, ut prius commissa sunt, quamuis cõtractas antea culpas nunquã eluat aut expiet. Siquidem in damnatis æterno supplicio, prauitas & peccatum dicitur nõ dominari amplius, quia nouæ ibi perinde atq; prius peccata nõ perpetrantur, tametsi autẽ cõmissa nunquam abradantur. Postremùm annotandum proponit autor, quòd cum Dominum nostrũ baptisauit sanctus Ioannes in Iordane, tunc etiam ipse Ioannes baptisatus est baptismo spiritus sancti, cuius charismata abundãtius & uberius quàm antè suscepit, sanctificatus à Domino, nouo sanctificationis priuilegio, ex contactu sacratissimi corporis Domini, & baptisandi ministerio, in eum exhibito. Nõ quidem quòd prius spiritum sanctũ non habuerit Ioãnes, quo ex utero matris repletus fuit, præsentemq; Dominum insolita exultatione cognouit: sed quia nouo alioq; genere, & affluentius, tunc spiritu sancto repletus fuerit. Fuit itaq; in illa Christi baptisatione mutua utriusq; Christi inquã & Ioannis, in alterũ baptismi collatio & acceptio. Quippe Christus à Ioanne baptisatus est flumine, & eum baptisauit spiritu. E diuerso Ioannes Christum baptisauit in flumine, & baptisatus est ab eo spiritus sancti largiori effusione. Cùm uerò Ioannes ab impio Herode capite obtrũcatus est in carcere pro ueritate & iustitia, tunc baptismate sanguinis & martyrij insuper baptisatus est.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ πζ

Ἡμῶν ἡ πίστις διπλῆ ἐστιν. ἔστι γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς. ἀκούοντες γὰρ τὴν θείαν γραφὴν, πιστεύομεν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος. αὕτη δὲ τελειοῦται πᾶσι τοῖς νομοθετουμένοις ὑπὸ τοῦ χριστοῦ, ὀργὴν πιστεύσασι, οὐ σεβάσασι, καὶ τὰς ἐντολὰς πράξασι τὰ ἀνάκαινίσαντος ἡμᾶς. ὁ γὰρ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πιστεύων, ἢ κοινωνῶν διὰ τῶν ἀτόπων ὀργάνων τῷ διαβόλῳ, ἄπιστός ὅτι. ἔστι δὲ πάλιν πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος ὁ βλεπομένων, ἃ ἀόρατα· καὶ ἀδιάκριτος ἐλπὶς τῶν ὑπὸ θεοῦ ἡμῖν ἐπαγγελλομένων, καὶ τῶν ἐπαϊόντων ἡμῶν ἐπιτυχίας. ἃ μὲν οὖν πρῶτα, τῆς ἡμετέρας γνώμης ὄντα, ἃ δὲ δεύτερα, τῶν τοῦ πνεύματος. ἰσέον δέ, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος περιτιθέμεθα ἅπαν τὸ ἐκ γενέσεως κάλυμμα, ἥτοι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἰσραηλῖται πνευματικοὶ, καὶ θεοῦ λαὸς χρηματίζομεν.

DE FIDE. Cap. XI.

Fides tamen duplex est: nam est fides ex auditu. Audientes enim diuinas scripturas, credimus doctrinæ spiritus, quæ quidem perficitur omnibus quæ à Christo posita sunt, opere credens, pietate exercens, & præcepta eius faciens qui renouauit nos. Qui enim secundum traditionem catholicæ ecclesiæ credit, sed communicat operibus diabolo, infidelis est. Est autem rursus & fides eorum quæ sperantur substantia, rerum argumentum quæ non uidentur, indubitabilis & indiiudicabilis spes, tam eorum quę à Deo nobis promissa sunt, quàm assecutionis nostrarum petitionum. Prima igitur nostræ uoluntatis est, secunda charismatum spiritus. Sciendum autem, quòd per baptisma circũcidimur omne quod à generatione contraximus indumentum, id est peccatum: & Israelitæ spirituales, & Dei populus euadimus.

DVplicem fidem hoc loco distinguit autor. Prima est acquisitiua, quam per doctrinã esse iuimur, cum edocemur articulos fidei: aut audientes uerbum Dei dicimus, quæ nobis credenda proponuntur. De hac autem loquitur Apostolus ad Romanos decimo capite dicens. Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Ergo fides ex auditu est, auditus autem per uerbum Christi. Et huiusmodi fides ut habeatur efficax, debet bonis operibus comprobari, & diuinorum obseruatione mandatorum fulciri: quoniam, ut dicit beatus Iacobus secundo suæ epistolæ capite: Fides sine operibus mortua est. Et Matthæi septimo capite dicit Dominus: Nõ omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. sed qui facit uoluntatem patris mei, introibit in regnum cœlorum. Per eos quidem qui Christum Dominum appellant, confessio fidei intelligitur: sed inefficax ad æterni regni introitum, nisi diuinæ uoluntatis completio, & operatio bona accesserit eidem. Idcirco de his qui ore quidem credunt, sed operibus à fide pietate abhorrent, dicit Paulus primo capite ad Titum: Qui dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Et huiusmodi fides primi generis, nostræ est uoluntatis. quoniam ut dicit Augustinus, cætera potest homo nolens, credere autem non nisi uolens. Altera autem est fides infusa animis eorum qui baptisma suscipiunt, & una de numero charismatũ spiritus sancti, inspirantis eam cordibus fidelium: quam Apostolus undecimo ad Hebræos capite describit, quod est sperandarum substantia rerum, argumẽtum non apparentium. Vnde ibi dicitur fides substantia rerum sperandarum, quòd fundamentum sit, & primaria causa sperandi futuram in nobis beatitudinem. Si quis enim non credat Deum esse bonorum retributorem, aut uitam æternam esse, quomodo is afficietur desiderio uitæ æternæ consequendæ? Hinc Apostolus eodem loco ad Hebræos dicit, quòd oportet accedentem ad Deum credere, quia est, & quòd inquirentibus se remunerator est. Est itaq; fides ut dux, spes uerò ut comes eius, & eam consequens, quinimò ex eius principijs oriens. Proinde in litera præmente paulo pòst fides dicitur spes indubitabilis, tam eorum quæ à Deo nobis promissa sunt, scilicet æternorum bonorum: quàm assecutionis nostrarum petitionum (quas cum in nomine eius facimus in fide nihil hæsitantes, protinus assequimur) eo quòd fides spem aggignat, eiusq; fundamenta iaciat. Dicitur rursum fides argumentum non apparentium, quòd comprobatio sit certissima & nulla ambiguitate uacillans, eorum quæ nec sensui, nec ratione naturali apparent: quinimò super sensum omnem & rationis captum longè eminent. Et id sanè argumentum ideo instituitur dicentis autoritati, quæ summa est ueritas, neque ab ea falsum prodire potest: ut neque à summa luce tenebræ, nec à calore frigus. Si enim tanta Pythagoræ ab auditoribus uenerationi tributa est, autore Valerio, ut quæ ab eo acceperant, in disceptationem dubitationemq; adducere nefas crederent: & interpellati ad reddendam suorum dictorum causam, id solum respondebant, illum sic dixisse, nullam aliam afferentes rationem, quàm præceptoris testimonium, qui tamẽ uanitati subiectus erat, ut & cæteri homines: nam omnis homo mendax. Quid ergo fidei adhibendum est Deo, qui summè uerax est, & in quem mendacium, error, aut fallacia cadere non potest? Reuera ei dicenti, & nobis loquenti in scripturis, indubitatò credendum est nec eorum quæ credenda proponit, curiosior indaganda est ratio. Deinde ostendit Damascenus, affinitatẽ quandam inter baptismum quo abluimur, & circuncisionem spiritualem, qua præciduntur à nobis noxia & superflua uiciorum, quod utiq; etiam fit in baptismo. Vnde Israelitæ secundum carnem circumcisi sunt, carnali circumcisione & manu facta, quæ figura & umbra tantum erat circumcisionis spiritualis & mysticæ in nobis cum baptizamur cõpletæ. Siquidem in lotione baptismali abraditur à nobis, & abscitur uetustas peccati, ab origine prima contracti, & efficimur Israelitæ spirituales, filij scilicet Abrahæ, Isaac & Iacob, non quidem secundum carnem, sed spiritum, utpote per fidei bonorumq; operum imitationem. De qua spirituali & multum honoranda cognatione loquitur Apostolus ad Romanos nono cap. dicens Non enim omnes (inquit) qui ex circumcisione sunt Israel, ij sunt Israelitæ: neq; qui semen sunt Abrahæ, omnes filij. Sed in Isaac uocabitur tibi semen. id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei: sed qui filij sunt repromissionis, æstimantur in semine. Et beatus Ioannes Baptista ad scribas & pharisæos increpitans ait, capite Matthæi. Nolite dicere in cordibus uestris. Patrem habemus Abraham. Potens enim est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: id est de duris gentilium præcordijs imitatores fidei & operum Abrahæ efficere. Similiter Iudæis gloriantibus, quòd ex fornicatione nati non essent, sed patrem haberent Abraham, respondit Dominus noster: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Quibus uerbis denotauit, spiritualem illam affinitatem cum sanctis patriarchis & in imitatione fidei & bonorum operum, longè esse præstantiorem & acceptiorem Deo, quàm carnalem cognationem, operum æmulatione consectationeq; uacuam. Hinc commendat Zachæum prius publicanorum principem, sed deinde abiecto pondere diuitiarum uere effectum Christi discipulum, benignus hominum amator dicens: Salus hodie huic domui facta est, eo quòd ipse sit filius Abrahæ. ubi non carnis propaginem respexit Dominus, sed fidei & uirtutũ imitationem.

DE

ΠΕΡΙ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΕΝ Ω ΕΤΙ ΚΑΙ ΝΥΝ ΕΣΜΕΝ. ΚΕ.

DE CRVCE, VBI ET ADHVC de fide. Cap. XII.

Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ τοῖς δὲ σῳζομένοις ἡμῖν, δύναμις θεοῦ ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει, ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γὰρ ἐστὶ τοῖς μὴ πίστει διερευνῶσι, & τὸ ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον τοῦ θεοῦ λογιζομένοις, ἀλλ' ἀνθρωπίνοις καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς ἐξερευνῶσι τὰ θεῖα. πάντα γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ, ὑπὲρ φύσιν ἐστὶ & λόγον καὶ ἔννοιαν. ἐὰν γάρ τις λογίσηται τοῦ ὅπως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, τίνος τὸ φιλεῖν ἠθέλησε; ὁ θεὸς τὰ πάντα, καὶ φυσικοῖς λογισμοῖς φθάσαι βουληθῇ, ἐὰν καταλαμβάνῃ. ψυχικὴ γάρ ἐστιν ἡ γνῶσις αὕτη, καὶ δαιμονιώδης. ἐὰν δέ τις πίστει χειραγωγούμενος, ἀγαθὸν καὶ παντοδύναμον, καὶ ἀληθῆ, καὶ σοφόν, & δίκαιον τὸν θεὸν λογίσηται, εὑρήσει πάντα λίαν καὶ ὁμαλά, καὶ ὁδὸν εὐθεῖαν. ἐλπὶς γὰρ πίστις, ἀδιάκριτον σωθῆναι. πίστει γὰρ πάντα τά τε ἀνθρώπινα, τά τε πνεύματα πρὸς σωτίσαντα. ὅτε ὁ γεωργὸς ἐκτὸς πίστεως τέμνει γῆς αὔλακα. ἐπέμπτου μικρῷ ξύλῳ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ ναυτιλλόμενος εἰς θαλάσσης πλάτος πρὸς ἀλίδωσιν. ἐὰν γάμοι συνίστανται, ἐκ ἄλλου τινὸς τοῦ ἕνεκα τοῦ εἶναι. πίστει νοεῖται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει πρέπει. πάντα τά τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πίστει κατορθοῦται. πίστις δὲ ἐστιν, ἀκρυπραγμόνητος συγκατάθεσις. πᾶσα μὲν πρᾶξις καὶ θαυμαστουργία τοῦ χριστοῦ, μεγίστη & θεία, καὶ θαυμαστή. ἀλλὰ πάντων ἐστὶ θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτοῦ σταυρός. δι' ἀλλοῦ μὲν γὰρ ὁ θάνατος κατήργηται, καὶ τοῦ πρωτοπάτορος ἁμαρτία λέλυται, ὁ ἅδης ἐσκύλευται, καὶ ἀνάστασις διεδώρηται, δύναμις ἡμῖν τοῦ καταφρονεῖν τοῦ πρόσκαιρου καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου δέδοται, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα ἐπαύοδος κατόρθωται, πύλαι παραδείσου λυθεῖσαι χθυσαν, καὶ φύσις ἡμῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ κεκάθικε, κλῆνα θεοῦ καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν ἀπὸ μιᾶς τοῦ σταυροῦ τοῦ ζωοποιοῦ ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. διὰ σταυροῦ γὰρ ταῦτα πάντα κατώρθωται. ὅσοι γὰρ ἐβαπτίσθημεν εἰς χριστόν, φησὶν ὁ ἀπόστολος, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· ὅσοι δὲ εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, χριστὸν ἐνεδυσάμεθα. χριστὸς δέ ἐστι θεοῦ δύναμις, & θεοῦ σοφία. διὰ τοῦ θάνατος τοῦ χριστοῦ, ἤτοι ὁ σταυρός,

SErmo crucis, ijs qui pereunt stultitia est: nobis autem qui salute respiramus, uirtus Dei est. Nam spiritualis omnia dijudicat, animalis uerò homo non susci pit ea quæ spiritus sunt. stultitia enim ijs qui fidem non susci piunt, & bonitatem & omnipotentiam Dei non existimāt, sed humanis & naturalibus cogitationibus diuina scrutantur. Omnia enim Dei, sunt super naturam, adhuc & super sermonem & mentē. Quis enim cogitauerit, quo pacto ex nihilo adesse, & cuius gratia deduxerit Deus uniuersa: si naturalibus cogitationibus inuenire uoluerit, non apprehendet: animalis enim est hæc indagatio, & dæmonica. Si quis uerò fide manuductus, bonitatem, omnipotentiam, ueritatem, sapientiam, iustitiam & diuinitatem cogitet, inueniet omnia leuia & plana, & uiam rectam. Sine enim fide, impossibile est saluari. nam fide omnia & humana & spiritualia constant. Neque enim agricola sine fide incidit terræ sulcum, neq; mercator paruo ligno suam ipsius animam insano maris pelago cōmittit, nec nuptiæ fiunt, non aliud quicquam in uita, sine fide. Fide intelligimus: ex nihilo ad esse omnia Dei uirtute ducta esse. omnia & diuina & humana fide dirigimus. Fides autem, est inscrutabilis consensus. Omnis igitur actio & miraculifica operatio Christi: maxima, diuina & summè admirāda. omnium tamen admirabilissimū est pretiosa ipsius crux. Per nullū enim aliud mors primi parentis destructa est, primi parentis peccatum solutum, infernus spoliatus, resurrectio donata, uirtus nobis contemnendi præsentia mortemq; ipsam elargita, ad antiquam beatitudinem regressio reparata, portæ paradisi patefactæ, natura nostra in dextris Dei sedens, filij Dei & hæredes facti, nisi per crucē Domini nostri Iesu Christi. Per ipsam enim hæc omnia mirificè sunt impleta. nā quicunq; baptisati sumus in Christo, ut inquit Apostolus, in morte eius baptisati sumus: & quicūq; in Christo baptisati sumus, Christū induimus, Christus aūt est Dei uirtus & sapiētia. Ecce mors Christi, id est crux

τῆ ὑποστατικῆ τοῦ θεοῦ συνέσει καὶ δυνάμει ἡμᾶς περιέβαλε. δύναμις δὲ θεοῦ ἐστιν, ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, ἢ ὅτι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ, ἤτοι ἡ κατὰ τὸν θάνατον νίκη δι' αὐτοῦ ἡμῖν πεφανέρωται, ἢ ὅτι ὡς περὶ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ σταυροῦ ἅπερ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συνέχονται, ὅτως ἅπερ τοῦ θεοῦ δυνάμεως, τόπος ὑψους καὶ τὸ βάθος, μῆκός τε καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις, συνέχεται. ὅτως ἡμῖν σημεῖον δέδοται ὅθεν τοῦ μετώπου, ἤγουν προσώπου τοῦ Ἰσραὴλ ἡ περιτομή. δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ πιστοὶ τῶν ἀπίστων ἀφορίζόμεθα καὶ γνωριζόμεθα. ὅτος θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ πρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου. ὅτος σφραγὶς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, ὡς ἡ γραφὴ φησί. ὅτος τῶν κτιόνων ἀνάστασις, τὸ ἰσόστασμα, ἀσφαλὴς καταπηξία, πτωμάτων βάσεως, ἐπισκοφούντων χαραγωγία προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τε καλῶν ἀπρόπαιον, πάντων τε ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀνάστασις, ξύλον ζωῆς αἰωνίου. αὐτὸ μὲν οὖν τὸ τίμιον ξύλον ὡς ἀληθῶς, καὶ σεβάσμιον, ἐπεὶ ἔφαπτον ὡς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν χριστὸς προσηνέχθη, ὡς ἁγιασθὲν τῇ ἁφῇ τε ἁγίου σώματός τε καὶ αἵματος, ἀκότως προσκυνητόν, τῷ πλάτει, τε λόγχῃ, τὰ ἐνύματα, καὶ τὰ ἱερὰ αὐτε σκεύωματα. ἃ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν φάτνη, τὸ ἀσύλαιον, ὁ Γολγοθᾶς, ὁ σταυρὸς, ὁ ζωοποιὸς τάφος, ἡ Σιὼν τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ἀπρόπολις, καὶ τὰ ὅμοια, ὡς φησὶν ὁ θεοπάτωρ Δαβὶδ, εἰσελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνώματα τε αὐτε, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον ὅ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτε. ὅπερ δὲ τὸ σταυρὸν λέγει, σηλοῖ τὸ ὑπόμνημα, ἀνάστηθι κύριε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σε. ὅπερ ἐστὶ τοῦ σταυροῦ ἡ ἀνάστασις. εἰ γὰρ τὸ ἐρυμνὸν πεθητὸν οἶκος, καὶ κλίνη, καὶ πόσῳ μᾶλλον τὰ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος δι' ὧν καὶ σεσώσμεθα. προσκυνοῦμεν ἢ οὐ τὸν τύπον τῶν τιμίων καὶ ζωοποιῶν σταυρῶν, ἀκριβῶς ἐπόψας ὕλης χρῶν), ὃ τὴν ὕλην τιμῶντες, μὴ χρώμενοι, ἀλλὰ τὸν τύπον ὡς χριστοῦ σύμβολον. ἔφη γὰρ τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς ἀπερχόμενος, τότε φανήσεται) τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, τὸν σταυρὸν λέγων. διὸ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐλέγετο ὁ τῆς ἀναστάσεως ἄγγελος, Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον. καὶ ὁ ἀπόστολος, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν χριστὸν

hypoſtatica Dei uirtute & ſapientia circumdedit nos. Virtus ſiquidem Dei, eſt uerbum crucis: aut quia potentia Dei, id eſt contra mortem uictoria, per ipſam nobis manifeſtata eſt: aut quia, quemadmodum quatuor extrema crucis per medium centrum continentur & conſtringuntur, ſic per Dei uirtutem altitudo & profunditas, longitudo & latitudo, id eſt omnis uiſibilis & inuiſibilis creatura continetur. Hæc nobis ſignum data eſt ſuper frontem, quemadmodum Iſraeli circumciſio: per ipſam enim fideles ab infidelibus & diſtamus & diſcernimur. Ipſa eſt ſcutum & arma & trophæum aduerſus diabolum: ipſa ſignaculum, ut non tangat nos exterminator, ut inquit ſcriptura. Ipſa facentium erectio, ſtantium firmamentum, baculus debilium, paſtorum uirga, conuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ ſalus & corporis, omnium malorum auerſio, omnium bonorum cauſa, peccati deſtructio, arbor reſurrectionis, lignum uitæ æternæ. Ipſum nimirum precioſum lignū, & perquam ueré uenerandum: in quo ſemetipſum in hoſtiam pro nobis Chriſtus obtulit, ut ſanctificatum tactu ſancti corporis & ſanguinis, decenter adorandū. Clauiq; & lancea, & indumenta, & ſacra ipſius tabernacula: quæ ſunt, præſepe, ſpelunca, Golgata, crux, uiuificū ſepulchrū, Sion eccleſiarum propugnaculum, & ſimilia, ut deiparēs ait Dauid: Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi ſteterunt pedes eius. Quòd autem crucem dicat, oſtendit quod ſequitur: Reſurge Domine in requiē tuam. ſequitur enim crucē reſurrectio. Si enim amatorū deſiderabilis domus & lectus, & amictus: multo magis Domini & ſaluatoris noſtri, per quæ & ſaluati ſumus. Adoramus etiam figuram precioſæ & uiuificæ crucis, tametſi ex alia materia facta eſt, non materiam uenerantes (abſit enim) ſed figuram, tanquam Chriſti ſignum. Dixit enim diſcipulis ſuis, conteſtans, Tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo: crucem dicens. Et idcirco mulieribus dixit reſurrectionis angelus: Ieſum quæritis Nazarenum, crucifixum, Et Apoſtolus: Nos autem prædicamus Ieſum Chriſtum, & ipſum

crucifi-

ἐσταυρωμένον. πολλοὶ γὰρ χριστοὶ καὶ ἰησοῦ, ἀλλ' οὐχ ὁ ἐσταυρωμένος, οὐκ εἰπε λελογχευμένον, ἀλλ' ἐσταυρωμένον. προσκυνητέον τοίνυν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ τὸ σημεῖον, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ἔσται. τὴν μὲν οὖν ὕλην οἷς ἂν ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ σωσιστὴς, εἰ καὶ χρυσὸς, εἰ λίθοι εὐσχήμονες, μετὰ τὴν τύπωσιν, εἰ τύχοι, διάλυσιν, οὐ προσκυνητόν. πάντα τοίνυν τὰ θεῷ ἀνακείμενα προσκυνοῦμεν, αὐτῷ τὸ σέβας προσάγοντες. οὕτω τὸ τίμιον σταυρὸν προσκυνοῦμεν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς τὸ φῶς τοῦ παραδείσου τοῦ θεοῦ πνευματοῦμενον. ἐπειδὴ γὰρ διὰ ξύλου ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου ἀνορθοῦσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν. ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, φυσιλλαγμένης ταῖς χερσὶ τοῦ υἱοῦ ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα. ῥάβδῳ Μωσαϊκῇ, σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα, καὶ σώσασα μὲν τὸν Ισραὴλ, Φαραὼ δὲ βυθίσασα. χεῖρες σταυρωειδῶς ἐκτεινόμεναι καὶ τὸν Αμαλὴκ βροτόμεναι. ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον, καὶ πέτρα ῥυγνυμένη, καὶ πολύχυτα νάματα. ῥάβδος τῷ λαῷ τὸ τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα χρηματίζει. ὄφις ὑπὲρ ξύλου θριαμβευόμενον ὡς νενικηκὼς, τὸ ξύλον οὖν νικηφόρον ὁρῶντες τὸν ἐχθρὸν σταυοῦντα οὖν πεδύοντες, ὡς χριστὸν τὸν σαρκὶ ἁμαρτίᾳ ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν, προσύλωσε. Μωσῆς ὁ μέγας ὕψωσε βοῶν πρὸ τοῦ ξύλου κρεμάμενον ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Ησαΐας, ὅλην τὴν ἡμέραν διεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. οἱ οὖν προσκυνοῦντες, φυσιοῦσθε τύχωμεν χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου, ἀμήν.

crucifixum. Multi enim Christi & saluatores, sed unus crucifixus, non dixit lancea perfossum, sed crucifixum. Adorandum igitur est signum Christi: ubi enim fuerit signum eius, illic & ipse erit. Materia autem ex qua figura crucis exprimitur, siue sit aurum, siue lapides pretiosi, aut alia quæuis materia, post figurationem si cōtingat dissolui, non adoranda. Omnia igitur quæ Deo adiacuerunt, adoramus ipsi reuerentiam pietatisq; cultū exhibentes. Hanc pretiosam crucem præfigurauit uitæ lignum, quod in paradiso plantatum est à Deo. Nam pōsteaquam per lignum mors, oportebat per lignū donari uitam & resurrectionem. Iacob adorans summitatem uirgæ, alternatis cancellatisq; manibus filios Ioseph benedicēs, signū crucis manifestissimè descripsit. Virga Mosaica in similitudine crucis mare percussit, & saluauit Israel, Pharaonem autem submersit. Manus cruciformiter extensæ, Amalech repulerūt. Ligno amara aqua, dulcis facta est, & petra rupta, & profundens fluenta. Virga Aarō, sacri pontificatus insigne fuit. Serpens in ligno triumphatus qui mortuus est, ligno mortuum uidentes inimicū saluante, credentes quòd Christus in carne peccati peccatū non sciente, in cruce peccata affixit. Magnus Moses clamat: Videbitis uitā uestram pendentem in ligno ante oculos uestros. Et Esaias: Tota die expandi manus meas ad populū discredentē, & contradicentē. Qui hanc igitur adorant, participes fiant Christi crucifixi. Amen.

COMMENTARIVS.

QVoniam uiuificę crucis mysteria explanaturus hoc loco Damascenus, in principio mentionem facit ex Paulo de homine animali & spirituali: id animaduertendum, quòd quemadmodum dicit Origenes in proœmio expositionis Cantici Canticorū: Moses in principio Geneseos describit duplicis hominis formationem, scilicet exterioris, cum inquit, Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem: & interioris, cum hominem dicit factum ad imaginem & similitudinem Dei. Quicquid enim nobis cum animātibus rationis expertibus cōmune est, ad exteriorē attinet hominē. Quod uerò cum superioribus & incorporeis naturę entibus cōspirans in nobis cōperitur, ut mens, libera uoluntatis potestas, & Deū iugiter recolēs memoria, ad interiorē spectat hominē: de quo Apostolus ad Rom. 7. cap. ait: Cōdelector legi Dei secundū interiorem hominem. Et 2. ad Cor. cap. 4. Etsi exterior homo noster corrūpatur, interior tamen renouatur de die in diē. Itaq; spiritualis homo hic dicitur, qui uiuit secundū interiorem hominem, affectumq; omnem spiritui & Deo subijcit, cuius ductu agitur. Et is illabefactū habens interiorē spiritualemq; gustū, quo intimè degustat: quoniā suauis est Dominus, omnia facilè diudicat, humanaq; & naturalia à supernaturalibus & diuinis operibus solertia animi exactè discernit. Quemadmodum corporeū habens gustū incorruptum, saporū omnium uerum habet discerniculū. Animalis uerò homo hic dicitur, qui secundū exteriorem degit hominē, sensuum oblectamēta & illecebras prosequens, & carnalia explēs desideria. Is aūt cum interioris hominis gustū habeat omnino uiciatū & corruptū, non percipit ea quæ Dei sunt: perinde atq; linguā habens amaro humore

more perfusam,nõ acutũ neq; rectũ habere potest saporũ discrimen.Non potest igitur animalis homo & supra terrenas cogitationes atq; naturales minimè cõscendens,diuina percipere mysteria,ut cuius gratia deduxerit Deus,uniuersa adesse.Nulla quidẽ ponor fuit causa productionis rerũ adesse,nisi ut Deus bonitatẽ suam(cuius erat ab æterno immẽsè plenus) alijs cõmunicaret, eamq; extra se profunderet,atq; propagaret. Siquidẽ Deus ipse immẽsum bonitatis pelagus & per se sufficientissimus,nõ cõtentus infinitq; intra se bonitatis exuberantiã subsistere,alijs à se uoluit cuiq; pro suo captu participationẽ suæ bonitatis indulgere atq; impartiri, ut D. ait Dionysius in libro de Cœlesti hierarchia,cap.4.Primum omnium(inquit)illud uerissima ratione dixerimus,ut bonitate sola,summa illa diuinitas rerum essentias statuit,atq; adesse produxit.Est enim omnium causæ,excellentisq; bonitatis id proprijũ,ut ad consortiũ sui quæ sunt,inuitet & attrahat omnia,singula scilicet pro captu & modo rationis suæ.Igitur omnia quæq; subsistũt, pro uidentiæ ratione regũtur,ex summa illa omniũ autore deitate manãtis,illiq; participant. Porrò quanta sit fidei ut Deũ habendæ necessitas pariter & utilitas, ex eo manifestat autor, quòd sine fide & credulitate assequendæ futurũ aliquod bonũ quod in præsentia nõ cõspicitur, sed habendum speratur atq; expectatur,nullũ apud homines tentatur opus,neq; terræ cultura, neq; nauigatio,neq; connubiũ.Eandem quoq; sententiã astruit Hieronymus in Expositione fidei catholicæ,dicens:Nec maee quis ingreditur, & liquido ac profundo se cõmittit elemento,nisi se prius credat posse saluari.Nec agricola semina sulcis obruit,nec fruges spargit in terrã, nisi crediderit uenturos imbres,aßuturum quoq; solis teporẽ:quibus terra cõfota,segetes multiplicata fruge producat,ac uentis spirantibus nutriat.Nihil deniq; est quod in uita geri possit, si nõ credulitas antè præcesserit.Quid mirũ igitur,si accedentes ad Deũ,credere nos primò omniũ profitemur? cum sine hoc nec ipsa exigi possit uita cõmunis.Deniq; matrimonia cõtrahuntur,quia creditue successura posteritas.Et pueri discendis artibus tradũtur,quia magistrorũ in discipulos trãsfundenda creditur disciplina.Et imperij insignia unus suscipit,dum credit sibi populos & urbes, ac matũ etiam exercitũ parituruũ.Quòd nisi hęc singula prius crediderit fututa,nullus aggreditur. Quo modo non multo magis ad agnitionẽ Dei credendo ueniatur?Hæc Hieronymus. Definitur aũt hic fides esse inscrutabilis cõsensus,quia firmus est,& sine animi uacillatione assensus diuinorum mysteriorũ,quẽ tamen nec sensu,nec rationis naturalis lumine perscrutati possimus ob eius sublimitatẽ & celsitudinẽ:sed sola animi pietate, solida fide subnixi, illũ attingimus,nobisq; uendicamus.Deinceps beneficia pet salutiferq crucis mysteriũ,multifariã suscepta recẽsens autor,in primis illud proponit,quòd per Christi crucẽ primi parentis peccatũ solutũ est:quemadmodum Apostolus ad Colosſ.scribens cap.2.de Christo mortem in cruce passo dicit: Delens quod aduersum nos erat chirographiũ decreti,quod erat contrariũ nobis:& ipsum tulit de medio,affigens illud cruci,& expoliãs principatus & potestates traduxit cõfidenter, palam triumphans illos in seipso.Et eadẽ epistola cap.1.Quia in ipso cõplacuit omnẽ plenitudinem inhabitare,& per eũ recõciliari omnia in ipsum,pacificãs per sanguinẽ crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt.Cõsimiliter Dominus noster Ioan.12.cap. ostendens quo mortis genere esset seipsum Deo patri oblaturus hostiã uiuentẽ,& beneplacentẽ pro nobis,inquit:Ego si exaltatus fuero à terra,omnia trahã ad meipsum.Sanè in crucẽ sublatus omnia ad se traxit, quia nos Deo recõciliatos,sibi reparationis gratia uniuit,dispersosq; Dei filios in unũ collegit. Deinceps figurationis & formæ ipsius crucis(in qua quatuor extrema per mediũ centrum colligantur & coadunãtur)rationẽ mysticã autor in literã dedarat:quam & beatus Augustinus exponẽs illud uerbum Apostoli cap.3.ad Ephes.Vt possitis cõprehendere cũ omnib. sanctis, quæ sit lõgitudo,latitudo,sublimitas,& profundũ,cõformiter explicat hoc modo. In his uerbis figura & mysteriũ crucis ostẽditur.Qui enim quia uoluit,mortuus est:et quomodo uoluit,mortuus est.Nõ frustra ergo tale genus mortis elegit:in quo latitudinis huius & lõgitudinis, altitudinis & profundi dimẽsio cõperiretur.Nã latitudo in cruce,est trãsuersum lignũ ubi figũtur manus. lõgitudo eũ ab ea parte ligni quæ ab ipso trãsuerso ad terrã tendit, & ab ipso usq; ad terrã cõspicua est. Altitudo aurem in illo ligno est,quod ab eodẽ transuerso sursum,caput uersus eminet.Profundũ uerò est in ea parte ligni quæ nõ apparet,quæ fixa terræ ocultatur. hæc itaq; quatuor extrema crucis,per medium centrũ(id scilicet punctum quo transuersum lignum alteri à summo in imũ porrecto connectitur & coincidit,ubi scilicet sese intersecant)cõtinentur & coniunguntur, & in omnem porriguntur creaturarum locũ & habitationẽ,sursum,deorsum,dextrorsum & sinistrorsum:ad designandũ creaturam omnẽ saluris capacẽ,per sanguinem Christi in cruce effusum esse reconciliatum Deo & unitũ:quemadmodũ prædixerat Dominus noster Ioan. cap.12. Ego (inquit) si exaltatus fuero à terra,omnia trahã ad meipsum. Ad se planè tanquam ad centrũ, omnes undiquaq; constrinxit & collegit.Præterea ipsa crux dicitur nobis signum data esse super frontem. Nam Ezechiel.9.cap.legitur Dominus dixisse ad uirũ lineis indutum:Transi per mediam ciuitatem in medio Hierusalem,& signa Thau super frontes uirorũ gementium & dolentiũ super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius.Deinde cum alijs sex uiris habentibus uasa interitus in manibus suis mandatum fuerit ministerũ occidendi quosuis in ciuitate usq; ad interneciõnem,ipsis dictũ est:Omnẽ aũt super quem uideritis Thau,ne occidatis.Vbi glosa dicit: Thau litera extrema in antiquis Hebræorum literis, quibus ad hunc usq; diem utuntur Samaritani,

crucis

crucis habet similitudinem, quæ in Christianorũ frontibus frequenter signatur, cuius munitione protegimur. Rursum Apocalypsis 7. cap. angelus ab ortu solis ueniens, & habẽs signum Dei uiui, clamauit ad quatuor angelos quibus datum erat nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei in frontibus eorum: eo scilicet signo, quod tutela & munimentũ est cõtra aduersas potestates: quod & gentiles ipsi nostrę fidei expertes cognouisse experimento referuntur. Et inter cæteros Iulianus Cæsar impius & sacrilegus, dæmonũ cateruam à magico uiro (cui superstitioſe addictus erat) accitã diris incantationibus, crucis signaculo effugauit, qui tamẽ infestus admodũ & infensus Christianæ religioni fuit. Memoratur & illud de etlinico quodã & gentili, qui iter agens, & nocte superueniente interceptus cõcesit se in templũ idolorum pro quiete nocturna, quoniã illi tunc aliud nõ occurrit hospitium, aut diuersoriũ, in quod se reciperet. Metuens tamẽ loci solitudinem & horrens, signo se crucis muniuit, quod à Christianis audierat, illud magnæ esse uirtutis cõtra quæuis aduersa. Nocte uerò intempesta uidit ingentẽ dæmonum turbã eo in loco tenentem consistoriũ, & suo principi malorum quæ perpetrauerant, & ad quæ induxerant homines, rationẽ reddentem. Cumq; unus ex eis iussus esset à principe cõspicere quis nam ibidẽ latitaret, auderetq; solus in deorũ domicilio, temploq; cõsistere: accedens propius dæmon & potentificæ crucis signo hominẽ illum munitum cognoscẽs, protinus cum diro eiulatu retrogessus clamauit: Vas uacuũ, sed signatum: quod pietate fidei & professione esset uacuus, terrifica tamen cruce signatus. Illico tota illa immundorum spirituũ turba, instar fumi euanuit. Ille uerò iam expertus, quàm salutaris esset crux etiam ijs qui fidei sacris necdũ essent initiati, sine mora fidem sanctã edoceri uoluit, & sacrũ baptisma suscepit. At uerò quòd salutifera crux nobis sit munimentum & protectio, ut non tangat nos exterminator, designatũ est per scripturam Exod. 12. cap. referentẽ ibidem filios Israel iussu Domini, unxisse sanguine agni paschalis occisi, superliminare, & utrumq; domus postem. & hoc signo ab exterminatore primogenitorum Aegypti tutos fuisse. Quod sanè crucis figuram expressit, precioso agni ueri & immaculati sanguine perfusæ, & nos ab infestationibus dæmonum & aduersariorum saluus nostræ munitissimos reddentis. Quoniam autẽ hoc in loco litera enumerat præclara crucis prœconia, ut quod sit iacentiũ erectio, stantium firmamentũ, baculus debilium, & reliqua: nõ præter rem fuerit, & insignes illos sanctæ crucis hic enumerare titulos, quos Cassiodorus in expositione quarti Psalmi, cum magna pietate & religione colligit hoc modo: Crux est humiliũ inuicta tuitio, superborũ deiectio, uictoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cœlestiũ confirmatio, mors infidelium, uita iustorum. Rursum eodem loco ex Ioanne Cõstantinopolitano, & hæc refert crucis præconia: Crux est Christianorũ spes, crux Romanorum uictoria, crux mortuorũ resurrectio, crux cæcorum dux, crux cõuersorum uia, crux claudorum baculus, crux pauperum cõsolatio. Et certè non potest saluifica crucis arbor satis dignis extolli laudibus, ut quæ toti mundo medelã & uitam attulerit. Proinde ipsam, eximia & insigni ueneratione colendam designat Dauid pater Domini nostri Iesu Christi secundum carnem, cum Psalmo 131. dicit: Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Quem quidem locum exponens Cassiodorus, ait. Quod si hoc & ad historiã piè uelis referre, significat fortè sanctam crucẽ, ubi corporaliter stetit, quando in ea confixus apparuit. In qua stetisse rectè dicitur, ubi corpus eius infixũ fuisse monstratur. Meritò ergo propheta hũc locum dicit adorandũ, qui nobis & fidei signum præstitit, & salutem. Cæterum cum crucem adoramus & ueneramur, non materiã ipsam ex qua componitur honoramus, ut probè admonet litera, sed figuram ipsam, tanquam signum Christi. Siquidem natura figuræ signiq; est, nos inducere in agnitionem memoriamq; figurati & signati. Idcirco reuerentia signo exhibita, non simpliciter & absolutè illi impenditur sed refertur præcipuè in ipsum signatum, tanquam ultimum uenerationis terminum. Atqui crux est figura & signum Christi, ut pro nobis immolati, mortem passi, & humanam redemptionem in crucis passione potissimum operati. Quo enim alio sensibili signo tanquam instrumento, æquè nobis salutẽ attulit Christus, atq; crucifixione, suiq; pro nobis in hostiam salutarẽ oblationem? qua principem mundi huius prostrauit, & humanum genus æterna morte exemit. Siquidem neq; præsepium, quo pannis inuolutus reclinari mox natus sustinuit: neq; uestimẽta, quibus pro huius uitæ incolatu fuit indutus: neq; sepulchrum, quo exanimis reconditus fuit & tumulatus, tantã nobis impenderũt salutis opem, atq; uiuifica crux. Quocirca inter cætera quæ Christo adiacuerunt nobis salutifera, crux præsertim adoranda est, eam referendo adorationẽ in Christum, ut pro nobis in ea oblatum, & aduersarum potestatum uictorem. Non tamen hic sumimus adorationem pro cultu latriæ soli Deo debito, cum perspicuum sit, eam culturã cruci non deberi, ut quæ omnino diuinitatis sit expers: sed pro reuerentia & honoratione cuiquã citra Deum exhibita, ob aliquã eius ad Deum habitudinem, & ad homines utilitatem. Et reuera huiusce honorationis ratio ad sanctam crucẽ est digna & eximia, quòd ara fuerit sacratissima, in qua immolatus est pro nobis agnus ille Dei, qui tollit peccata mundi. Eandẽ quoq; ob causam ipsi sanctæ cruci in qua suspensus est Dominus noster, potior debetur reuerentia, quàm alijs ad illius similitudinẽ & repræsentationem efformatis: quòd hæ duntaxat illam referunt, & passionis mysterium nobis in mentẽ reuocant. Illa uerò consecrata fuit contactu sacratissimi corporis Domini, & cruore ipsius perfusa, electa à Domino pro eius beneplacito, in qua nostram operaretur salutem. Proinde non ex natura aut conditione crucis

ab Aaron gerendi index, Christum denotat summum sacerdotem, & magnum pontificem declaratum, per idipsum quòd in cruce seipsum hostiam Deo patri obtulerit. Postremum, quòd serpens in ligno exaltatus, Christi fuerit typus in cruce suspensi, luculenter declarat Beda, exponens hunc locum euangelij Ioannis è tertio cap. deprompsium: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis. Exaltatio (inquit) serpentis ænei, quem dum percussi aspicerent sanabantur, passio nostri redemptoris est in cruce, in cuius solũ fide regnum mortis & peccati superatur. Rectè enim per serpentes peccata, quæ animam simul & corpus ad interitum trahunt, exprimuntur: non solum quia igniti, quia uirulenti, quia ad perimendum sunt astuti: uerùm etiam quia per serpentem, primi parentes nostri ad peccandum persuasi, ac de immortalibus sunt peccando mortales effecti. Rectè autem per serpentem æneum Dominus ostenditur, quia uenit in similitudine carnis peccati. Quoniã sicut æneus serpens effigiem quidem ignitis serpentibus similem, sed nullum prorsus in suis membris habuit ardorem ueneni nocentis, quin potius percussos à serpentibus sua exaltatione sanabat: sic nimirum sic redemptor humani generis non carnem peccati, sed similitudinem indut carnis peccati: in qua mortem crucis patiendo, credentes in se ab omni peccato, & ab ipsa etiam morte liberaret. Serpens igitur qui Israelitas lęserat, in ligno triumphatus est & uictus, qui mortuus erat, non secundum numerũ, sed speciem. Nam qui in ligno suspensus, erat uitæ expers, similis erat figuræ cum eo qui Israelem morsu infestauerat: ipso ligno erecto in deserto, saluante Israelitas uidẽtes mortuum inimicum, utpote æneum serpentem, qui figura persimilis erat inimico serpenti afflatu ueneni nocenti. Saluante, inquam, huiusmodi uidentes, credentes quod Christus in carne peccati, id est habente similitudinem carnis peccati, non tamen peccatum sciente, in cruce peccata nostra affixit. Vt enim scribit beatus Petrus primæ epistolæ suę 2. cap. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iustitiæ uiuamus, cuius liuore sanati sumus.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΕΙΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ. κγ'.

Οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχε, πρὸς ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, ὅπερ νοητὸς καὶ αἰσθητὸς συνεστήκαμεν φύσεως, διπλοῦν καὶ τὴν προσκύνησιν ζητεῖ δημιουργῷ προσάγομεν, ὃς πρὸς καὶ ζητεῖ νῷ ψάλλομεν, καὶ τοῖς σωματικοῖς χείλεσι, καὶ βαπτιζόμεθα ὕδατί τε καὶ πνεύματι καὶ δὴ πλοῦς ζητεῖ κυρίῳ ἑνούμεθα, τ μυστηρίων μετέχοντες, καὶ τ τοῦ πνεύματος χάριτος. ἐπεὶ τοίνυν ὁ θεὸς φῶς δὴ νοητὸν, καὶ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἀνατολὴ γοῦν ταῖς γραφαῖς ὠνόμασται ὁ χριστὸς, ἀναβατέον αὐτῷ τ ἀνατολὴν ὡς προσκύνησιν. πᾶν δ καλὸν ζητεῖ θεῷ ἀναβατέον, ἐξ οὗ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται. φησὶ δὴ καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ· αἱ βασιλεῖαι τ γῆς ᾄσατε τῷ θεῷ, ψάλατε ζητεῖ κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ὑψηλοῦ τοῦ οὐρανοῦ τ οὐρανῶ πρὸς ἀνατολάς. ἔτι δ φησὶν ἡ γραφὴ, ἐφύτευσεν ὁ θεὸς παράδεισον γοῦν Ἐδὲμ πρὸς ἀνατολάς, ἔνθα τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασεν ἔθετο, ὃν πρόβατα ἐξώρισεν, ἀπῳκισέ τε τοῦ παραδείσου τ ζωφῆς κατῴκισεν, ἐκ δυσμῶν ἀνατολήν. τ δ' ἂν ἀρχαίαν πατρίδα ἀπεζητοῦντες, καὶ πῶς αὐτ ἀπενίζοντες, ζητεῖ θεῷ προσκυνοῦμεν. καὶ ἡ σκηνὴ δὲ ἡ Μωσαϊκὴ κατ' ἀνατολὰς εἶχε τὸ καταπέτασμα, καὶ τὸ ἱλαστήριον. καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, ὡς τιμιωτέρα, ἐξ ἀνατολῶν παρενέβαλε. καὶ γοῦν ζητεῖ τῷ ναῷ δὲ τοῦ Σολομῶντος ναῷ, ἡ τοῦ κυρίου πύλη, κατ' ἀνατολὰς ἔβλεπε.

DE ADORATIONE AD ORIENtem. Cap. XIII.

NON simpliciter & fortuitò ad orientem adoramus, sed quia ex uisibili & inuisibili, id est intellectuali & sensibili conflati sumus natura, duplicem adorationem cõditori nostro offerimus: ut & mẽte psallimus, & corporalibus labijs, & baptizamur aqua & spiritu: & dupliciter Domino unimur, mysterijs participantes, & gratia spiritus. Quia igitur Deus est lux intelligibilis, & sol iustitiæ, & oriens in scripturis nominatur Christus: dedicãdus illi oriens est ad adorationem. Nam omne præstantius magisq; bonum Deo offerendum, à quo omne bonum benignè largitur. Dicit autem diuinus Dauid: Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, qui ascendit supra cœlum cœli ad orientem. Et quia dicit scriptura: Plantauit Deus paradisum in Eden ad orientem, ubi hominem quem plasmauit, posuit: quẽ transgredientem, exilio mulctauit, & è regione paradisi ipsum habitare fecit, ab occidẽte uidelicet. Antiquã igitur patriam requirentes, & ad ipsam suspirantes, Deum adoramus. Et Mosaicũ tabernaculum ad orientem habebat uelum, & propiciatorium. & tribus luda, ut honorabilissima, ad orientẽ castra ponebat, & in famigerato Salomonis tẽplo, porta Domini ad orientẽ situabatur.

Verùm

ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Χριστὸς σταυρούμενος, ἀπὸ δυσμῶν ἐβλέπε· καὶ ὅτε προσευξόμεθα, πρὸς αὐτὸν ἀτενίζοντες. καὶ ἀναλαμβανόμενος, πρὸς ἀνατολὰς ἀνεφέρετο. καὶ ὅτε αὐτῷ οἱ ἀπόστολοι προσεκύνησαν. καὶ ὅτε ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσαντο αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς αὐτὸς Κύριος εἶπεν· οὕτως παρουσία ἔσται τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. αὐτὸν ἂν ἐπιβλέψωμεν, ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς προσκυνοῦμεν. ἄγραφος δὲ οὖσα ἡ παράδοσις αὕτη πολλὰ γὰρ ἀγράφως ἡμῖν παρείληπται.

Verùm etiam & Christus crucifixus, ad occidentem respiciebat. & sic adoramus ad ipsum suspirantes. Et assumptus ad orientem ferebatur, & sic ipsum apostoli adorauerunt. Et sic ueniet, quemadmodum intuebantur ipsum euntem in cœlum, ut angeli dixere ad apostolos, & ut ipse Dominus dixit: Quemadmodum fulgur egreditur ab oriente, & peruenit usq; ad occidentem, sic erit aduentus filij hominis. Ipsum igitur expectantes, ad orientem adoramus. Non scripta autem est hæc apostolorum traditio: nam multa sine scripto nobis tradita sunt.

COMMENTARIVS.

HEbræi ex diuina ordinatione atq; constitutione adorauerunt Deum ad occidentem, ot facilé coniectare licet ex octauo capite Ezechielis, ubi inter abominationes quæ fiebant in templo Dei, & ostendebantur prophetæ in uisione, apparuerunt in ostio templi Domini, inter uestibulum & altare, quasi uiginti quinq; uiri, dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad orientem, & adorabant ad ortum solis. Et huiusmodi sanctio præceptioq; adorationis ad occidentem faciendæ, eis tradita coniectatur atq; putatur, ut reuocarentur ab idolo latria, rituq; gentilium adorantium solem pro Deo, & ad orientem se in sua adoratione conuertentium. Verùm sicut aliæ traditiones Hebræis à Deo constitutæ, per legis euangelicæ coruscationem sunt commutatæ in alias & conuenientiores: quemadmodum circumcisio in baptismum, agnus paschalis in sanctissimum eucharistiæ sacramentum, & sabbatum in diem Dominicum: ita quoq; tempore promulgationis euangelicæ gratiæ, hic adorationis ritus ad occidentem, permutatus est in adorationis morem ad orientem: eo potissimum tempore quo idololatria prorsus eliminata & exposita, per adoranonem ad orientem non relicta est Christianis, causa aut occasio imitationis ethnicorum. Itaq; hoc loco patefacit autor, quàm rationabilis fuerit huiusmodi traditio, adorationis ad orientem faciendæ. primùm illud tanquam pro iaciendo fundamento proponens, quòd quemadmodum ex corpore uisibili & anima inuisibili coalescimus atq; constamur: ita duplicem Deo debemus exhibere adorationem, scilicet corporalem, quæ fit in genu flexione, manuum ad cœlum protensione, faciei ad orientem conuersione, & aliis sensibilibus signis, animi ad Deum ueneratione iodicantibus: & spiritualem, quæ fit animi affectu, & ad Deum erectione, subleuatione atq; deuotione. Et hanc quidem Dominus noster mulieri Samaritanæ explicuit, Ioannis quarto cap. dicens: Venit hora, & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate: nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. At uerò quod utrumq; Deo cultum debemus, corporis scilicet & animi, multis probat argumentis & inducis. Tum quia eidem mente & spiritu laudes decantamus, ut inquit Paulus: Psallam spiritu, psallam & mente, & labris etiam sensibilem illi fundimus & uocis orationem. Tum quia aqua baptisamur, corporali & uisibili elemento: & spiritu inuisibiliter animam sanctificante, atque à contractis peccatorum maculis expurgante. Tum deniq; quia bifariam Deo coniungimur: uisibiliter, inquam, per mysteriorum participationem: & inuisibiliter, per gratiam sancti spiritus, nos amoris uinculo uniente Deo. Qui enim adhæret Deo (ut dicit Paulus) unos spiritus fit cum eo. Vnde mysteria hic uocat autor sensibilia sacra, sub quibus spiritualia continentur. Vt sub specie panis & uini continetur sacratissimum Christi corpus, & preciosus eiusdem sanguis. Mysteriis igitur participamus, quando sacrosanctum eucharistiæ sacramentum sub sensibili panis & uini specie cõtentum sumimus. Et ea quidem sumptione dignè facta Deo unimur, intimeq; eidem inserimur: quemadmodum contestatus est ipse qui tantum dedit hominibus donum. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Porrò quod pro adoratione corporali, & sensibili, oriens Deo sit dedicandus atq; attribuendus, hanc deinde autor insinuat rationem. Corporalia & sensibilia potissimum sunt Deo impendenda, quæ propius accedunt ad conformitatem & rationem spiritualium denominatioom illi congruentium. Nempe corporalia, propter spiritualia Deo accommodantur, & propter quandam assimilationem ipsorum inter se. Atqui Deus in scripturis denominatur lux intelligibilis, sol iustitiæ, & oriens. Dicit enim Ioannes capite primo: Erat lux uera quæ illuminat omnem hominem orientem in hunc mundum. Idem quoq; primæ epistolæ 1. cap. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Malachias quoq; cap. 4. Vobis timentibus, nomẽ meũ orietur sol iustitiæ. Deniq; Zacharias cap. 6. Ecce uir oriens nomẽ eius. Hinc inter suspirabundas sanctorũ patrum preces, qui aduentum Domini oostri in terrã ardentissimis uotis expetebãt, id canitur: O' oriens splendor

lucis

lucis æternæ, & sol iustitiæ, ueni illumina sedentem in tenebris & umbra mortis. Luci autē spiritali, soli iustitiæ, & orienti inuisibili, nihil in corporalibus propius respondet, quàm pars mūdi orientalis. Ab ea enim lux uisibilis suum sumit exortū, sol iste sensibilis progreditur in nostrum conspectum, & cœlestia sidera oriuntur, atq; in hoc prodeunt hemisphæriū. Nimirum igitur oriens mundi & pars orientalis, adorationi corporali Deo exhibēdæ est accommodanda, ab eo præsertim tempore quo per uiscera misericordiæ suæ uisitauit nos oriens ex alto. Sic sanè orienti inuisibili uisibilis oriens apta ratione cōsentiet atq; conuenier. Alia insuper adijcitur ratio in litera. Omne præstantius magisq; bonum, illi offerendum est, à quo omne bonū benigniter emanat. Quamuis enim Deus improportionaliter & immensè omnem creaturarū præstantiā, & dignitatem transcendat, ea tamē quæ in rerū natura præstātiora sunt & meliora, propinquius atq; uerius exprimunt, eius omnia supereminētis excellentiā, ut quæ ei similiora sint, atq; naturæ dignitate uicmiora: quare talia ei potius sunt attribuenda, quò eius pulchritudo per pulchra, perfectio per perfecta, atq; dignitas per digna nobis magis eluceſcat & innoteſcat. Proinde magis substantiæ, actus, ignis, auri, solis, lucis, nocis, aromatū, dulcedinis, caloris q; denominatio, Deo à pie philosophantibus, & sacrarum literarum ductum sequētibus attribuitur, quàm suorū oppositorum. Est enim substantia, accidente dignior, actus potentia, ignis cæteris elementis nobilior, aurū reliquis metallis, sol alia sidera suo lubare exuperat, lux alijs qualitatibus uisibilibus præstabilior, uox cæteris sonis, aromata suauiter olentia cæteris odoribus, dulcedo inter sapores primatū tenet, & calor inter qualitates tangibiles. Et ita de cæteris sentiendum. Atqui oriens sensibilis præstantior est alijs mundi partibus, meridie, occidēte, et septentrione. Est enim oriēs diei lucisq; exordiū, & à quo supremū cœlum suum auspicatur motū. Meridies autē, ipsius diei motusq; diurni est medium, & mediastimus inter exortū lucis & occasum. Principium autem, prius est medio. Occidens uerò finis est diei, terminus lucis, & tenebrarū initium. Septentrionalis autem punctū meridiei contrapositum, nocturnum cœli motum per mediū dirimit & dissecat. Perspicuum est autem, principium æstimationis lucis, eius fini tenebrarumq; inductioni, & medio tenebrosæ noctis loco esse prǫferendum. Est igitur Deo potius attribuenda ad orientem adoratio, quàm ad aliam quamuis mundi partem. Cæterū permulta in litera adducit autor argumenta & signa dignitatis, præstantiæq; ipsius orientis, ex sacris literis deprompta, & satis intellectui peruia. Inter quæ in primis id affert, quòd dicit scriptura paradisum terrestrē à Deo esse plantatum ad orientē. Nempe ubi nostra qua utimur translatio, habet Geneseos 2. cap. Plantauerat autem Dominus Deus paradisum uoluptatis à principio: altera translatio (quam glosa explicat ordinaria) cōtinet: Plantauit Deus paradisum in Eden ad orientē, ut quod nos uoluptatis nomine exprimimus, alij nuncupanone Eden signent. cuius quidem dictionis ratio diffusius libri secundi cap. undecimo est posita. Et quod domestica nobis translatio dicit, A principio, altera (ni fallor) significantius & expressius dicit, Ad orientem. Deinceps affert autor in litera, tria ex ueteri testamento signa atq; argumenta dignitatis ipsius partis orientalis super cæteras. Primùm, quòd Mosaicū tabernaculum ad orientē habebat uelum & propitiatoriū. Sanè propitiatorium, tabula erat aurea eiusdē mensuræ, cuius arca, & illi tanquam coopertorū, supereminēs sic dicta, quia ibi Deus Mosi apparens, & cū eo loquens, propitiabatur populo, misericordiamq; præstabat. Cuius compositio præcipitur Mosi 25. cap. Exod. cum dicitur: Facies & propitiatorium de auro mūdissimo. Et paulo pòst de duobus cherubim fieri etiā iussis subiūgitur: Respiciantq; se mutuò uersis uultibus in propitiatorium, quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam & loquar ad te, supra propitiatorio scilicet ac de medio duorum cherubim qui erunt super arcam testimonij, cuncta quę mandabo per te filijs Israel. Velum autem (cuius hic meminit autor) erat intermediū atq; interstes parti priori ac exteriori tabernaculi quæ dicebatur sanctum, & parti interiori atq; secretiori quæ uocabatur sanctū sanctorum, disseparans atq; seiungens duas illas partes abinuicē. De cuius facienda compositione sic Exod. 26. cap. dixit Dominus ad Mosem: Facies & uelum de hyacinthio, & purpura, coccoq; bis tincto, & byssо retorta, opere plumario, & pulchra uarietate cōtextum. Et deinde subiungit: Inseretur autem uelum per circulos, intra quod pones arcam testimonij, & quo sanctuarium & sanctuarij sanctuaria diuidentur. Pones & propitiatorium super arcam testimonij in sancta sanctorum. Quòd autem propitiatorium & uelum in tabernaculo Mosaico spectabant ad orientem, attestatur glosa Exodi 26. capite, exponens literam iam adductam de componendo uelo, his uerbis: Hactenus de pariete meridiano, septentrionali & occidentali expositum est. In sequentibus, orientale latus qualiter compositum sit monstratur: sed prius de medio pariete quod sancta sanctorum à priore tabernaculo diuidit, dicendum est. Secundum indicium præstantiæ & perfectionis orientalis partis super reliquas in litera adductum est, quòd tribus Iuda ut honorabilissima, ad orientem castra ponebat. Erat planè tribus Iuda cæteris honoratior, propter regiam dignitatem qua insigniebatur, & Christi ex ea originem secundum carnem: & idcirco nobilissimum sortita castra metandi locum. At quod ad orientem tabernaculi fœderis tribus Iuda castra posuerit, ex secundo cap. libri Numeri liquet, ubi Dominus præcepit Mosi et Aaron dicens: Ad orientem Iudas figet tentoria per turmas exercitus sui, eritq; princeps filiorum eius Naason filius Aminadab. Denicq tertium argumentum dignitatis ipsius orientis ex antiqua

lege

lege hic expressum est, quod in celebratissimo Salomonis templo, porta eius ad orientem erat sita. Quod uel ex eo facilè coniectari potest. Nam quemadmodum fit apud Christianos: ita & in Hebræorum templis porta ex opposito ad locum orationis erat collocata. Atqui Iudæi orabant pro more suo ad occidentem, ut suprà dictum est. Igitur porta templi Salomonis è regione constituta, ad orientẽ uergebat. Præterea adducit litera & illud non perfunctorie prætereundum, quòd Christus crucifixus, ad occidentem respiciebat: quod ut quoquo pacto concipiatur esse uero cõsonum, id aduertendũ quod Cassiodorus exponens eum locũ Psalmi 67. Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, qui ascendit supra cœlũ cœli ad orientem inquit. Ad orientem uerò quod dixit, Hierosolymam euidenter ostẽdit, quæ est in orientis partibus collocata, unde Dominus apostolis uidentibus ascendit ad cœlos. Sicut ergo Iudæi Christũ extra portã ejecerunt ut crucifigeretur, tanquam malefactorẽ, & indignum quem urbs ipsa cõtineret: ita & facie uersa ad oppositã urbi partẽ eosdem ipsum crucifixisse, sanis ueritati cõsentaneum uiderur, tanquam minus dignum qui urbem contueretur: quare facie ad occidentẽ conuersa crucifixus est. Et hinc (ut coniectare licet) in templis & basilicis nostris Dominus noster figuratur ad occidentem crucifixus: quem, ubi primùm templa subimus, oculis nostris obiectum cernentes, proni facie ad ipsum conuersi, orientem uersus Christum adoramus.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΑΧΡΑΝ. ΤΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ. Κ΄.

DE SANCTIS ET INCONTAMINATIS Christi mysterijs. Cap. XIIII.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεραγαθος θεὸς, ὁ ὅλος ὢν ἀγαθότης, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν πλοῦτον τοῦ αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐκ ἠβουλήθη μόνος εἶναι τὸ ἀγαθὸν, ἵνα μὴ ἴδιον φύσῃ, καὶ μυσερὸς μετέχομενον, ἀλλὰ καὶ τούτοις χορηγῆσαι πρῶτον μὲν τὰς νοερὰς καὶ οὐρανίους δυνάμεις, εἶτα τὸν ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἶτα τὸν νοερὸν καὶ αἰσθητὸν τὸν ἄνθρωπον. πάντα μὲν οὖν τὰ κατ' αὐτὸν γενόμενα διατηρεῖ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητος μέθεξιν. αὐτὸς γὰρ ἐστι πᾶσι τὸ εἶναι, ἐπεσθαι γὰρ αὐτῷ ἐστὶ τὰ ὄντα, τὸ μόνον ὄντι αὐτὸς τὸν οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρήγαγεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸν ἐνέργεια τὰ κατ' αὐτὸν γενόμενα σωζομενα καὶ συνέχει, ἐκ πόθου τοῦ εἶναι. κατά τε γὰρ τὸ εἶναι καὶ τὸ ζωῆς μετέχειν, καὶ νοεροῖς τὴν ἀγαθὸν. τὰ δὲ λογικὰ καὶ κατὰ τὰ προειρημένα μὲν, οὐ μόνα δὲ ἀλλὰ καὶ τὸ λογικὸν καὶ τούτοις μᾶλλον. εἰκαιότερα γὰρ πᾶσιν ἐστὶ πᾶς αὐτὸν, οὐ πάντων ὄντων καθ' ὑπόκειται ἀσυγκρίτως. ὁ μὲν ἄνθρωπος, λογικὸς, καὶ αὐτεξούσιος γενόμενος, ἐξουσίαν ἔλαβεν ἀδιαλείπτως ἔχειν τὴν οἰκείας προαιρέσεως σῴζεσθαι τοῦ θεοῦ, ἤγουν ἁμαρτωλὸν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτέστι, τῆς τοῦ κτίσαντος ὑπακοῆς. ἐπεσθαι γὰρ τοῦτο ἐβούλετο τὸ ἀπροαίρετον αὐτὸν γέγονε, καὶ θανάτῳ καὶ φθορᾷ ὑποπίπτων, ὁ ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἡμῶν διὰ σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ αὐτοῦ, ὁμοιωθὲν ἡμῖν, πλὴν πάντα γενόμενος ἄνθρωπος χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ λυθεὶς τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. ἐπεσθαι γὰρ μετέδωκεν ἡμῖν τῇ ἰδίας οἰκείου καὶ τοῦ ἰδίου πνεύματος, καὶ διὰ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει αὐτὸς τῆς πτωχῆς καὶ ἀδόξου ἡμῶν φύσεως, ἵνα ἡμᾶς καθάρῃ

BOnus, & omnibonus, & superbonus Deus, totus existens bonitas, propter superabundantes diuitias bonitatis suæ, non passus est solũ esse bonum (id est suam ipsius naturã) à nullo participatum. Huius gratia fecit, primum quidem intellectualẽ & cœlestes uirtutes: deinde uisibilẽ & sensibilem mundum: mox ex intellectuali & sensibili natura hominem. Cuncta igitur quæ ab ipso facta sunt, participant eius bonitatem secundum esse, quia ab ipso & in ipso sunt omnia: non modò quia ipse ex nihilo illa adesse deduxit, sed quia sunt ipsius actio, quæ ab ipso facta sunt, conseruat & cõtinet. Ex abundanti autem, animalia, nam secundum esse & uitam participando, communicant bono. Rationalia uerò & secundum prædicta, sed non solum, uerùm & secundum rationem. Et hæc magis familiaria quoquo pacto sunt ad ipsum, quanquam omnibus improportionaliter supereminet. Cæterum homo rationalis, & arbitrio liber factus, potestatẽ accepit, indesinenter per propriam electionẽ uniri Deo, si permansisset in bono, hoc est in creãtis obedientia. Posteaquam uerò eius qui illum fecit, transgressus est præceptũ, & morti & corruptioni succubuit, factor & opifex generis nostri, propter uiscera misericordiæ suę, similis factus nobis secundũ omnia, factus homo est sine peccato, & naturæ nostrę unitus est. At uerò quia tradiderat nobis propriã imaginem & propriũ spiritum, & nõ custodiuimus, ipse pauperẽ nostram & imbecillẽ assumpsit naturam, ut nos purgaret,

& in-

καὶ ἀφθαρτίσῃ, καὶ μετόχους πάλιν ἑαυτῆς καταστήσῃ θεότητος. ἔδει δὲ μὴ μόνον τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως, τὴν μετοχὴν γενέσθαι τοῦ κρείττονος· ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν βουλόμενον ἄνθρωπον, καὶ δι' ὑστέραν γέννησιν γεννηθῆναι, καὶ τροφῆναι τροφῇ ξένῃ, καὶ τῇ γεννούσῃ πρόσφορον, καὶ ὅτε φθάσαι τὸ μέτριον τῆς πλειότητος. ἵνα μὴ ὃν τὸν αὐτὸν γρονώσῃ, ὅπερ σαρκώσῃ, καὶ τὸν βαπτίσματος, καὶ τὸν πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐλευθερώσῃ τῆς φύσεως τῆς ἁμαρτίας τοῦ προπάτορος, τοῦ θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ γέγονε, καὶ ὁδὸν καὶ τύπον ἑαυτὸν καὶ ὑπογραμμὸν τίθησιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τοῖς αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες ἴχνεσι, γνώμεθα δίκαι, ὅπερ αὐτὸς δι' φύσει, ἡμεῖς καὶ κληρονόμοι θεοῦ, καὶ αὐτοῦ συγκληρονόμοι. ἔδωκεν οὖν ἡμῖν, ὡς ἔφην, γέννησιν δευτέραν, ἵν' ὥσπερ γεννηθέντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ, ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ κληρονομήσαντες τὴν κατάραν καὶ τὴν φθορὰν· ἵνα καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες, ὁμοιωθῶμεν αὐτῷ, καὶ κληρονομήσωμεν τὴν τοῦ ἀφθαρσίαν καὶ τὴν εὐλογίαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ πανδυμαλικός ἐστιν ὁ τοῦ Ἀδὰμ, ἔδει καὶ τὴν γέννησιν πανδυμαλικὴν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν. ἀλλ' ἐπειδὴ δίπλοῦς ἐσμεν καὶ συνθετοί, διπλῆ καὶ τὴν γέννησιν διπλῆν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν συνθέτου. ἡ μὲν οὖν γέννησις ἡμῖν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος δίδοται, φημὶ δὴ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ἡ δὲ βρῶσις, αὐτὸς ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καταβάς. μέλλων γὰρ τὸ ἑκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν καταλιπεῖν πάθος, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ ἣν ἡμέραν ἀνέστη ἑαυτὸν, ἅπασιν ἐκείνην διέθετο τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. ἐν τῷ ὑπερῴῳ οἴνων τὸν ἁγίας καὶ ἐνδόξου Σιὼν, τὸ πάλαιον πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φαγών, καὶ πληρώσας τὴν παλαιὰν διαθήκην, νίπτει τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, σύμβολον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἤδη τὸ μυηθέν. εἶτα κλάσας ἄρτον, ἐπιδίδωσιν αὐτοῖς, λέγων· λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ὁμοίως δὲ λαβὼν καὶ τὸ ποτήριον δι' οἴνου καὶ ὕδατος, μεταδίδωσιν αὐτοῖς λέγων· πίετε δι' αὐτοῦ πάντες. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ

& incorruptibiles faceret, rursus'que deitatis suæ participes restitueret. Atqui oportebat nori solum primitias nostræ naturæ in participationem uenire melioris, sed & totum uolentem hominem, & secunda natiuitate nasci, & nutriri cibo nouo, & natiuitati conuenienti, atque ita præuenire mensuram perfectionis. Per suam itaque natiuitatem, id est incarnationem, & baptisma, & passionem, & resurrectionem, liberauit naturam à peccato primi parentis, à morte & corruptione. Et resurrectionis primitiæ factus, uiam & formam, & exemplum seipsum constituit, ut & nos uestigia eius sequentes, efficiamur adoptione, quod & ipse est natura, filij & hæredes Dei, & sui cohæredes. Dedit igitur nobis (ceu iam dixi) secundam natiuitatem: ut quemadmodum nati ex Adam assimilabantur ipsi, hæreditantes maledictionem, & corruptionem: ita & ex eo nati assimilemur ei, & hæreditate adipiscamur incorruptionem, & benedictionem, & gloriam eius. Et quia ipse spiritualis est Adam, decuit & natiuitatem spiritualem fore: similiter autem & cibum. Atqui uerò quia duplices sumus & compositi, par etiam fuit natiuitatem duplicem fore: identidem & cibum compositum. Natiuitas igitur per aquam nobis, & spiritum donata est, per sanctum dico baptisma. Cibus uerò, ipso panis uitæ, Dominus noster Iesus Christus, qui ex cœlo descendit. Nam susceptur uoluntariam pro nobis mortem, in nocte in qua seipsum obtulit, testamentum nouum disposuit sanctis discipulis & Apostolis, & per ipsos omnib. alijs in ipsum credẽtibus. In cœnaculo igitur sanctæ & gloriosæ Sion, antiquum pascha cum discipulis sui manducans, & implens antiquum testamentum, lauit discipulorum pedes, signum sancti baptismatis præbens. Deinde frangens panem, dedit illis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro uobis frangetur, in remissionem peccatorum. Similiter accipiens calicem ex uino & aqua, tradidit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic meus est sanguis noui testamenti, qui pro uobis effundetur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam cõmemorationem. Quotiensc ũq; enim manducabitis panem hunc, &

ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καταγγέλλετε, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὁμολογεῖτε, ἕως οὗ ἔλθῃ. ἐὰν οὖν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ζῶν ᾖ καὶ ἐνεργής, καὶ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν, εἰ εἶπε γενηθήτω φῶς, γέγονεν· γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο· εἰ τοῦ λόγου κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, εἰ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ὕδωρ τε καὶ πῦρ καὶ ἀὴρ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν τοῦ λόγου κυρίου συνετελέσθησαν, καὶ ὅπερ διὰ τὸ πολυεύμετρον ζῶον, ὁ ἄνθρωπος, εἰ θελήσας αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἐξ ἁγίας ἀειπαρθένου καθαρὰ καὶ ἀμόλυντα αἵματα ἑαυτῷ ἀπὸ ὕλης σάρκα ἐπεσκέψατο, ὁ δύναται τὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ σῶμα ποιῆσαι; καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα; εἶπεν ἐν ἀρχῇ, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὸ ὑπὸ γνωμένον ὑπὸ ἀγίου τὰ ἔσχατα βλαστήματα τοῦ θείου σπερματικοῦ καὶ δυναμωμένου πνεύματος. εἶπεν ὁ θεός, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα, καὶ ὅπερ ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. καὶ τοῦ παντοδυνάμου αὐτοῦ προστάγματος, ἕως οὗ ἔλθῃ γένηται. ἕτως γὰρ εἶπεν, ἕως οὗ ἔλθῃ. καὶ γίνεται ὑπὸ τῆς ἁγίας ταύτης γεωργίας ἐπὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑποσκιάζουσα δύναμις. ὥσπερ γὰρ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείᾳ ἐποίησεν· ἕτω καὶ νῦν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεται, ἃ ὁ νοῦς χωρῆσαι εἰ μὴ μόνη ἡ πίστις. πῶς ἔσται μοι ταῦτα, φησὶν ἡ ἁγία παρθένος, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; ἀποκρίνεται Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σοί, καὶ δύναμις ὑψίστου ὡς σκιάσει σοι· καὶ νῦν ἐρωτᾷς, πῶς ὁ αὐτὸς γίνεται σῶμα χριστοῦ; καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα χριστοῦ; λέγω σοι καὶ ἐγώ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται, καὶ ταῦτα ποιεῖ τὰ ὑπὲρ λόγου καὶ ἐννοίαν. αὐτὸς δὲ καὶ οἶνος παραλαμβάνεται. οἶδε γὰρ ὁ θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδρέπειαν, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ τὰ μὴ πρὸ τοῦ συνήθειαν τετριμμένα ἀσχημονεῖ τῇ ἀναβαίνοντι. τῇ ἐν συνήθειᾳ συγκαταβάσει λιχριμένος, διὰ τὴν συνήθειαν τῆς φύσεως ποιεῖ τὰ ὑπὲρ φύσιν. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἐθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι, καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τοῦ ἐλαίου τὴν ὕδατι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, καὶ ἐποίησεν αὐτῷ λουτρὸν ἀναγεννήσεως. ὅ-

calicem hunc bibetis, mortem filij hominis annunciatis, & resurrectionem eius confitemini, donec ueniat. Si igitur uerbum Dei uiuens est, & efficax, & omnia quęcunque uoluit Dominus fecit: si dixit, fiat lux, & facta est: fiat firmamentū, & factū est: si uerbo Dei cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorū: si cœlum & terra, aqua, ignis & aer, & omnis ornatus eorum, uerbo Domini perfecta sunt, & homo ipse ubique diuulgatum animal: si uolens ipse Deus uerbum, factus est homo, & ex sanctæ uirginis purissimis & illibatissimis sanguinibus in seipso sine semine carnem sustentauit, non potest panem sui ipsius corpus facere, & uinum & aquam sanguinem? Dixit in principio, Producat terra herbam uirentem: & usque nunc pluuia facta producit germina, diuino coadiuta & uigorata præcepto. Dixit Deus, Hoc est corpus meum, & hic meus est sanguis: & hoc facite in meam commemorationem: & omnipotenti eius percepto donec ueniat, efficitur. Sic enim dixit, Donec ueniat: & fit pluuia nouę huic agriculturæ per inuocationem spiritus sancti, obumbrans uirtus. Nam quemadmodum omnia quæcunq; fecit Deus, spiritu sancto operante fecit: sic & nūc spiritus sancti operatione hęc super naturam operatur, quæ non potest capere nisi sola fides. Quomodo fiet mihi istud, dicit sancta uirgo, quoniã uirum non cognosco? Respondet Gabriel archangelus: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obūbrabit tibi: & nunc interrogas, quomodo panis fit corpus Christi, & uinum & aqua sanguis Christi? Respōdeo tibi & ego: Spiritus sanctus obumbrat, & hæc operatur super sermonē & intelligentiam, panis aūt & uinū transsumuntur. Nouit enim Deus humanam infirmitatē, quòd cōplura usu non trita auersatur, molestè ferens. Assueto igitur condescensu usus, per consueta naturæ, ea facit quę sunt super naturā. Et quēadmodū in baptismate, quia cōsuetudo hominib. est aqua lauari et oleo ungi, cōiunxit oleo, & aquę gratiā spiritus sancti, & fecit illud lauacrū regenerationis. hūc in mo-

τως ἐπέλθοις τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐδέσθαι, ὕδωρ τε καὶ οἶνον πιεῖν, συνέζευξεν αὐτοῖς τῇ αὐτοῦ θεότητι, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ, σῶμα καὶ αἷμα αὑτοῦ, ἵνα σῴζῃ τε σωζόμενα καὶ ἡμῖν φύσιν, ᾗ ἐσμὲν ἐπιφυσιούμεθα. σῶμα δεῖ γὰρ ἀληθῶς λαμβάνειν θεότητα τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα, οὐχ' ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, μεταποιεῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα θεοῦ. εἰ δὲ πρότερον ἐπύθου τοῦ γίνεται. ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ κύριος σάρκα ἐπεισήνεγκε. καὶ πλεῖον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀληθὴς ἦν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ παντοδυνάμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξιχνίαστος. ὃ χαίρων ἂν καὶ ἐγὼ εἶπον, ὅτι ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τῆς ἰδίας καὶ πνευματικῆς, καὶ γίνεται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτῆς σῶμα. ὅτως ὁ τῆς θεολογίας ἄρτος οἶνος τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιεῖται εἰς τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα. καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ᾧ καὶ τὸ αὐτό. γίνεται πίνων τοῖς πίνουσιν ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος· τοῖς δὲ ἀπίστοις ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. καθάπερ καὶ ὁ τῆς ζωῆς θάνατος, τοῖς μὴ πεδύσι γὰρ γίνεται καὶ ἀφθαρσία εἰς ἀπόλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι καὶ τοῖς ἐναντιουμένοις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον. ὥστε τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ. μὴ γένοιτο. ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τελειωμένου, αὐτὸ τὸ κυρίου ἀπόντος, τοῦ μὲν δεῖ, ὁ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα· καὶ ὁ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα. καὶ πῶς τότε τοῖς ἰουδαίοις, ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις. καὶ πάλιν, ὁ τρώγων με ζήσεται. διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συναισθήσεως καθαρᾶς καὶ ἀδιστάκτου πίστεως προσέλθωμεν. καὶ ταύτῃ ἕστω ἡμῖν, καθὼς πεδύσαμεν μὴ

in modũ, quia mos hominibus est panem manducare, & uinũ & aquã bibere, coniunxit his ipsis suã diuinitatẽ, & fecit hęc suũ corpus, & sanguinẽ, ut per assueta, & quæ sunt secundum naturã, in ijs quæ sunt super naturam collocemur. Corpus enim secundum ueritatem coniunctum est diuinitati, quod ex sancta uirgine corpus est: nõ quòd ipsum corpus assumptum ex cœlo descenderit, sed quòd ipse panis & uinũ transmutatur in corpus & sanguinem Dei. Si autem modum requiris, quonam pacto fit: sat sit tibi audire, quoniam per spiritum sanctum, quemadmodum ex sancta deipara seipso, & in seipso Dominus carnem sustentauit. Et nihil amplius cognoscimus, quàm quòd uerbum Dei uerũ est, & efficax, & omnipotens, modus autem inscrutabilis. Neq; & hoc etiã dictu promptũ, quo modo naturaliter per comestionem panis, & uinum & aqua per potionem, in corpus & sanguinem comedentis & bibentis transmutatur, & non fit aliud corpus præter id quod prius erat ipsius. Sic & propositionis panis, uinumq; & aqua, per inuocationem & aduentum spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus & sanguinem Christi, & nõ sunt duo, sed unum & idem. Fit igitur ijs qui fide dignè assumunt, in remissionem peccatorum, & in uitam æternam, & in custodiam, animæ & corporis: ijs autem qui in infidelitate indignè participant, in punitionẽ & supplicium. Quemadmodũ & Christi mors, credentibus facta est uita & incorruptibilitas in fruitionẽ sempiternæ beatitudinis: infidelibus aũt, & Domini interfectoribus, in supplicium & pœnã sempiternã. Non est figura, panis et uinum, corporis et sanguinis Christi (absit enim hoc) sed est ipsum corpus Domini deificatũ, ipso Domino dicẽte: Hoc est meũ (nõ figura corporis) sed corpus: et non figura sanguinis, sed sanguis. Et ante hoc, ipsis Iudæis: quoniã nisi mãducaueritis carnẽ filij hominis, et biberitis eius sanguinẽ, nõ habebitis uitã æternã. Caro mea uerus est cibus, et sanguis meus, uerus est potus. Et rursus: Qui mãducat me, uiuet. Proinde omnicũ timore et cõscientia pura, et indubitabili fide accedamus, et omnino fiet nobis quẽadmodũ credimus non

τητός τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὴν πρὸς σωτήριον ἡμῶν λαμβανόμενον. εἴτε οὖν ὕστερος, εἴτε οὕτως, τὸ τοῦ λυρίου σῶμα προσφυῶς λιχθήσεται. πνεῦμα γὰρ ζωοποιεῖ σῶν ὄντι ἡ σὰρξ τοῦ λυρίου. διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος σωιλήφθη. τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμα ἐστι. οὐκ ἐν λέγω ἐκ αὐαιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον αὐτοῦ λυλῶσαι βουλόμενος. εἰ δέ τινες αὐτίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ λυρίου, τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἐκεῖνος Βασίλειος, οὐ μετὰ τὸν ἁγιασθῆναι εἶπεν, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι αὐτὰ προσφερών, οὕτω καλέσαι τὸν μεταλαμβάνομεν. διὰ αὐτὸ γὰρ ἐσμὲν θεότητος μεταλαμβάνομεν. κοινωνία λέγεται καὶ τῷ ὄντι ἀληθῶς διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς διὰ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ, καὶ μετέχειν αὐτοῦ σαρκὸς καὶ θεότητος, κοινωνοῦμεν καὶ ἑνοῦσθαι ἀλλήλοις διὰ αὐτοῦ. ἐπεὶ γὰρ διὰ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες τοῦ σῶμα χριστοῦ, καὶ τοῦ αἷμα, καὶ ἑνὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι χριστῷ χρηματίζοντες. πάσῃ δυνάμει τοίνυν φυλαξώμεθα μὴ λαμβάνειν μετάληψιν αἱρετικῶν, μήτι δοῦναι. μὴ δῶτε γὰρ τὰ ἅγια τοῖς κυσὶν ὁ κύριος φησὶ, μηδὲ ῥίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, ἵνα μὴ μετοχοὶ τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γραφώμεθα καταλείσεως. εἰ γὰρ πάντως γνῶσίς ἐστι πρὸς χριστόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους, πάντως καὶ πᾶσι τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ προαίρεσιν ἑνούμεθα. ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ γνῶσις αὕτη γίνεται, οὐ χωρὶς τῆς ἡμῶν γνώμης. πάντων γὰρ τῷ σῶμα ὄντος, ὅτι ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν, καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. αὐτίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγονται, οὐχ' ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τοῦ χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ γυμνῶς διὰ μόνης τῆς θείας.

id est uenturi seculi, aut eũ qui ad cõseruationẽ nostræ sumitur substãtię. Siue igitur hoc, siue illo modo, Christi corpus accõmodatè dicetur. Nã spiritus uiuificãs est caro Domini: quia ex uiuificante spiritu cõcepta est. quod eñ natũ est ex spiritu, spiritus est. Hoc aũt dico, nõ auferens corporis naturã, sed uiuificationẽ & diuinitatẽ eius ostẽdere uolẽs. Etsi quidã exẽplaria corporis & sanguinis Domini, panẽ & uinũ uocauerũt, ut deifer uocauit Basilius, non tamẽ post sanctificationẽ dixit, sed prius q̃ sanctificaret ipsa oblatio, ita uocabant. Participatio etiã dicitur, nã per ipsam, Iesu diuinitatẽ participamus. Dicit & cõmunio, & est re uera: quia communicamus per ipsam Christo, & participamus eius carne & diuinitate: & quia cõmunicamus & unimur inuicẽ p illã. Nã quia ex uno pane participamus omnes, unũ corpus Christi, & unus sanguis, & inuicẽ mẽbra efficimur, cõcorporati Christo existẽtes. Omni igiẽ uirtute obseruemus, ne participemus participatione hęreticorũ, nec̃ tribuamus (nolite eñ sancta dare canibus, inquit Dominus noster: nec̃ seminare margaritas uestras ante porcos) ut nõ participes erroris, & malę fidei eorum efficiamur atq̃ condẽnationis. Si eñ omnino unio est ad Christũ, & adinuicẽ omnino, & omnib. cõparticipantib. nobis, secundũ electionẽ unimur. Nã ex electione, unio ipsa fit, nõ sine nostra sentẽtia ac deliberatione. Omnes eñ unũ corpus sumus: quoniã ex uno pane participamus: quẽadmodũ diuinus inquit Apostolus. Exemplaria autem futurorũ dicuntur, non ut non existentia uerẽ corpus & sanguis Christi, sed quoniam nunc quidem per ipsa participamus Christi diuinitate, tunc autem intellectualiter per solam uisionem.

COMMENTARIVS.

QVoniam in huius capitis initio dicitur ab autore Deus esse bonus, omnibonus & superbonus, idipsum ex manu ductione rerũ sensibiliũ aliquãto fiet apertius, quomodo hæc tria Deo secundũ aliquod rationis discrimen cõpetunt. Enimuero lux immensa, & infinita, lucida quidẽ est, & omnilucida, quia omnem lucis speciem, modum, & rationem complectitur: est & superlucida, quòd lucẽ omnem finitã improportionaliter transcendit. Ita linea infinita, extensa dicitur: & omni extensa, quia omnẽ continet extensionis mẽsurã: & superextensa, quòd omnẽ extensionis rationẽ & modũ lõgè excedat. Demũ fons immẽsus, exuberans est, & omni exuberãs atq̃ superexuberãs. Sic Deus & bonus est, & omnibonus, quia omnẽ bonitatis rationẽ in se supereminenter cõprehendit: & superbonus, quòd super omnẽ bonitatẽ in immẽsum exaltatus sit, omni bonitate superior. Deniq̃ totus existit bonitas: nã substãtia sua bonitas est, nõ qualitate quadã accidentaria. Cæterum bonitatis proprium est, se extra se diffundere, & alijs sui cõsortiũ pro modo cuiusq̃ communicare. Ideo diuina bonitas nullius indiga, sui participationem alijs tradere

filiorum reciperemus. Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui clamantem in corda uestra, Abba, pater. Itaque iam non est seruus, sed filius: quòd si filius, & hæres per Deum. Et quoniam qualis est primus generationis autor, & parens, talem decet esse natiuitatē & educationem: ipse autem Christus est spiritualis Adam: congruum igitur fuit, & regenerationem nostram in Christo, & cibum nostræ enutritionis, esse spiritualem. Vnde Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios ca. 15. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Atqui primus Adā terrenus, maledictioni & corruptioni fuit obnoxius, ex præuaricatione illi inflictis. Nos igitur secundū carnem ex eo nati, maledictionem & corruptionem uelut hæreditarios morbos, traductione quadam incurrimus. Secundus uerò Adam, cœlestis & spiritualis, benedictionem & incorruptionem peccati exuberantissimè obtinuit. Est enim ipse Deus benedictus in secula, & nulla in eo uiciorū fuit corruptela: quocirca & nos ex eo nati, illiq; assimilati, sortiemur benedictionem. Siquidem in ipso (ut Abrahæ facta fuerat promissio) benedictæ sunt omnes cognationes terræ, & de plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. Porrò natiuitas ista spiritualis habetur per baptisma, quo renascimur Deo ex aqua & spiritu. Cibus uerò spiritualis est panis uitalis & uiuificus, à Christo institutus in ultima cœna, cum panem frangens discipulis tradidit, omnes ex eo manducare iussit: perhibuitq; id esse suū corpus, quod pro hominib. frangetur (ut habet litera) in remissionē peccatorum. Frangetur, inquam, id est uulneribus afficietur, & à naturali diuelletur cōtinuatione per flagella, coronam spineam, clauos & lanceam: quæ partium diuulsio, quasi quædam est integritatis ipsius corporis fractio. Sicut Apostolus Paulus primæ epistolæ ad Corinthios 11. cap. huius altissimi mysterij institutionem primariam referens, inquit: Hoc est corpus meum quod pro uobis tradetur. Et Lucas cap. 22. Hoc est corpus meum quod pro uobis datur. Aut frangetur, id est in mysterij huius frequentatione, in sua specie, scilicet panis figura, diuidetur ab ijs qui post modū sacra facturi sunt: & id quidem in remissionem peccatorum. Nempe in quauis huius sacramenti oblatione, fit figuræ ipsius panis diuisio, atq; in partes distributio: quæ fractio Dominici corporis dici posset, non quia in sacratissimo fiat eius corpore, iam immortali impassibili, & dissectionem non admittente, sed quòd illa fractio efficiatur in panis specie, sub qua sacrosanctū Christi corpus uerè continetur. Quo etiam loquendi genere & sensu usus est Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios decimo cap. cum ait de hoc augustissimo mysterio: Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Deinde mysterium institutionis sanguinis Christi explicans autor, dicit eum accepisse calicem ex uino & aqua, discipulisq; tradidisse. Ex quo planè loco manifesta constat ratio, quare in dignissimo altaris sacrificio ex institutis ecclesiasticis pauxillum aquæ immiscetur calici unà cum uino simul consecrandum: quia scilicet Christus in primaria huius sacramenti ordinatione, non uinum merum, & purum, sed aquæ permixtum (ut hic perhibet Damascenus) in suum sanguinem consecrauit. Aſt Hieronymus aliam assignans eiusdem ritus causam, ait: Dominici sanguinis uinum aqua esse miscendum, non solum traditione, sed ipso etiam genere mortis & passionis Dominus noster ostendit, ex cuius sacro latere sanguis & aqua lanceæ illisione effluxit. Cuius mysticam rationem deinde subiungens, ait: Aduertimus in aquis figuras gentium designari, dicente Ioanne in Apocalypsi: Aquæ quas uidisti, populi multi sunt: in uino autem, sanguinem Dominicæ passionis ostendi. Ac sic cum in huius sacramenti oblatione, uino aqua miscetur, eo ipso designatur, quòd Christus fidelis populus incorporatur, iungiturq;, & quadam ei copula perfectæ charitatis unitur. Eam ob rem pluſculum uini & parum aquæ illi adhibendum est sacrificio, ut hoc facile in ninum conuerti possit, & non è diuerso. Non enim Christus in populum, sed contrà populus in Christum transferendus est. Dicimur autem communicatione ac participatione tanti mysterij secūdum Pauli sententiam annunciare mortem Christi Domini, id est eam pro nobis completam atque toleratam repræsentare, & spectantium oculis obijcere, reuocando eam in memoriam fidelium. Siquidem salutaris illa diuinorum mysteriorum oblatio, instituta est fieri in commemorationem mortis Christi, utq; recolatur & renouetur quotidie in nobis memoria passionis eius. Hæc (inquit discipulis Dominus) quotiescunque feceritis, in mei memoriā facietis, iussitq; illa mysteria fieri in sui cōmemorationē. Proinde in hoc dignissimo, excellentissimoq; sacrificio uinū figillatim consecratur post panē: ad insinuandā potissimum effusionē sacratissimi sanguinis Christi, ab eius corpore passionis hora separati. Annunciatur aūt Domini mors per sumptionem corporis & sanguinis eius, donec ueniat ipse ad iudicium in consummatione seculi: quia id mysteriū nō mutabitur in aliud succedens, sicut sacrificia Iudæorū permutata sunt in nouę legis sacramēta, sed ad finem usq; mūdi celebrabitur, ut de benignissima Domini nostri in hoc diuino sacramēto nobiscū præsentia, uerū etiā sit, quod discipulis Matthęi 28. cap. pollicitus est: Ecce uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Deinceps ostendens autor ueritatem huius sacramenti ex omnipotentia Dei in rerum creatione perspecta, neque minus ualida aut efficace ad operationem huius mysterij, uocat hominem, ubique diuulgatum animal, id est nominatissimum, & famæ celeberrimum atque cognitissimum. Solent enim quæ in aliquo genere dignissima sunt & suprema, diffusiore & frequentiore fama celebrari: ut aurū inter metalla, & species aromatiæ cęteris

est beatorum gloria, uiuentium salus, & defunctorum refrigerium. Perinde atq; confracto in minutulas partes speculo, in quaq; particularum speculi confractarum integra uidetur hominis facies, haud aliter atq; prius in toto & integro speculo cernebatur. At uerò quãuis ad manu ductionem faciliorem dentur pro mysterij huius intelligentia, exempla quædam sensibilia, & nobis familiaria, nemo tamen solis illis innitatur, ut quæ lõgè citra altitudinem tantę rei deficiant, sed pura & syncera fide laboret capere tam arduũ sacramentum. Neq; importunus quispiam modum inquirat quo panis in corpus Christi, & uinum in sanguinem conuertitur, ut qui nobis sit incomprehensibilis. Quippe huiusmodi inquisitio quandam animi incredulitatẽ arguit, & curiositatẽ perscrutandi ea quæ nobis altiora sunt: persimilisq; insolenti Iudæorum uoci, qua litigabant ad inuicem, cum Dominus noster altissimũ huius sacramenti mysterium eis aperiret, dicentes: Quomodo potest hic carnem suam nobis dare ad manducandum? Quem locum Cyrillus libro quarto Cõmentariorũ in Ioannem exponens, salubriter nos admonet, dicens: Sed nos magnũ quæsso à peccatis aliorũ profectum faciamus: & firmam fidem mysterijs adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus, illud Quomodo aut cogitemus, aut proferamus. Iudaicum enim hoc uerbum est, & extremi supplicij causa. Ideo Nicodemus etiã cum diceret, Quomodo hæc fieri possunt? meritò audiuit: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Aliorũ igitur ut diximus culpa perducti, cũ Deus operatur, non quęramus Quomodo, sed operis sui uiã atq; scientiam illi solũ concedamus. Nam quemadmodũ, quãuis nullus nouit quid 'nam secundũ naturã Deus sit, iustificatur tamen per fidem, cũ credit præmia illum redditurũ quærentibus eum. Sic, etsi operũ eius rationem ignorat, cum tamen fide omnia illum posse non dubitet, nõ contẽnenda probitatis huius præmia consequetur. Quomodo igitur summis cruciatibus digni nõ erunt, qui rerum omnium opificẽ Deũ ita contemnunt, ut Quomodo in suis operibus dicere audeant? quem totius sapientiæ largitorẽ esse non ignorant: quem omnia posse, scriptura nos docuit. hæc Cyrillus. Quòd aũt inscrutabilis & ignotus nobis sit modus iste conuersionis panis in corpus & uini in sanguinem Christi, naturali elucidat exemplo: Quoniam (inquit) nequaquã nobis constat, & petispectũ est, quomodo cibus & potus corporalis naturaliter transmutetur in corpus & sanguinem comedentis, manente tamen eodem corpore quod prius erat, & non alio facto. Igitur longè potiori iure incognitũ nobis fuerit, & exploratũ, quomodo supernaturaliter fiat huiusmodi transmutatio panis & uini in corpus & sanguinẽ Christi. Si enim terrena nõ capimus, & quæ natura operatrice quotidie in nobis fiunt: quonam pacto supercœlestia illa mysteria nostræ mentis captum longè transcendentia comprehendemus? Enimuero si uino copioso infundatur gutta aquæ, quæ ilico in uinũ cõuertatur, idẽ prorsus est uinũ post aquæ guttę permutationẽ quod antè fuerat. Ita prorsus post sumptum ab homine alimentum, & in substantiam eius quod nutritur conuersum, idem manet corpus humanum quod antè fuerat. Neq; illam identitatem impedit accessio particularum nouarũ ad corporis substantiam: quandoquidẽ & anima potior hominis pars utrobiq; sine partium adiectione aut defluxu maneat eadem, & præcipuę corporis partes eędem subsistant, ut manus, caput, & pedes: & quæ adjiciuntur particulæ, in eodem situ, ordine & figura instaurantur, quo fuerunt partes deperditæ, ut ex physicis exploratum est. Similiter quoq; diuini uerbi uirtute facta transmutatione panis in uerum Christi corpus, & uini in sanguinem, non duo sunt Christi corpora, unum in cœlo ante transmutationẽ, & alterũ sub hostia ineffabiliter contentum, sed unum prorsus & idem. Vocat aũt hoc loco panẽ propositionis autor ipsam hostiã, quę in sacrificij altaris tẽpore proponitur in principio, ut secundũ ritũ ecclesiasticũ deinde consecretur. Et eo rectè nuncupatur nomine, quia huiusmodi hostia salutaris, ueritas est panũ propositionis Mosaico ritu cõfectorũ, & in templo positorũ: sicut Leuitici 24. cap. Dominus dixit ad Mosem: Accipies quoq; similam, & coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas. Quorũ senos altrinsecus super mẽsam coram Domino purissimã statues, & pones super eos thus lucidissimũ, ut sit panis in monumentũ oblationis Domini. Solet enim interdũ res nomine figuræ suę designari, propter huius ad illã conformitatem, assimilationem, & cognationem. Quid uerò designent mysticè duodecim illi panes propositionis, & ritus cõpositionis atq; situs ipsorũ, luculenter explicat Cyrillus libri quarti Commẽtariorũ in Ioannẽ cap. 12. Deinde multiplicẽ fructũ ex digna sumptione huius cibi salutaris procedentẽ autor enumerans, dicit eum esse in uitam æternã, remissionẽ peccatorum, & animę corporisq; custodiam. Quod quidem dilucidum euadit ex uerbo Domini nostri Ioannis 6. cap. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam. Et panis iste uiuificus qui sumitur, est agnus Dei qui tollit peccata mundi: nonne igitur ritè sumẽtibus peccata relaxat atq; remittit? Quoniam itidem per hoc sacrum conuiuiũ in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, nonne omnis peccati scoria abraditur, cum mens cœlesti edulio saginatur? Et quoniã dicit Dominus noster Ioannis sexto capite: Qui manducat meam carnem, & bibit meũ sanguinem, in me manet, & ego in eo: & qui manducat me, ipse uiuet propter me: reuera cœlesti præsidio illius anima, & corpus custoditur, qui manentem in se Dominum cœli, & habitantem habet hospitẽ, aduento suo benedictionẽ & salutẽ domui quã ingreditur copiosè afferentẽ. Si enim benedixit Dominus domui Aegyptij propter Ioseph, & multiplicauit tam in ædibus quàm agris cuncta eius substantiam, num multo magis ad introitum regis gloriæ, & Domini uirtutum (qui

maior

cidit. Erat autem arca, quædam umbra duntaxat & figura horum mysteriorum, quæ in se proportione excellentiam habent maiorem. Siquidem sacratissimum Christi corpus uera est illa arca, in qua habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & in qua omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. Nonne igitur metuenda est Dei manus (in quam secundum Paulum horrendum est incidere) ne irreuerenter contrectantibus hæc sacra inferat dignæ punitionis seueritatem? Extimuerunt quidem illas Dei correptiones Bethsamitæ: extimuit & hanc Dauid, non audens arcam in domum suam transferre. Scripta autem sunt hæc ad correptionem nostrã, ut pertimescamus horrendam Dei iram, si pollutis manibus immundo ore, & impuro corde hçc sancta sumamus. Rursum noluit Achimelech ipsi Dauid necessitate famis adacto dare panes propositionis sanctos (qui huius sunt figura mysterij, ut iam dictum est, & paulo pòst litera explicat) nisi postquam intellexerat eum & socios eius à mulierum consortio mundos esse, & continentes. Debet'ne igitur hic sanctissimus panis, legalibus illis panibus multo præstantior, cum sanctimonia, animiq; & corporis munditia sumi? Demum Ioannes Baptista uitæ sanctitate eximius, ut digno Christum præconio ludçæ nunciaret, & Iordanis ablueret lauacro, uestitus erat pilis camelorum, locustas & mel syluestre comedebat, in deserto assiduè diuersabatur. Quanto igitur & quàm diligenti studio comparanda est mentis puritas, ut non modò contrectetur, sed & sumatur id sanctum sanctorum? Porrò quoniam circa hunc locum habet litera, carbonem uidit Esaias: id non negligenter animaduertendum, quòd sextum Esaiæ caput secundum uulgatam, qua utimur, traductionẽ sic habet: Et uolauit ad me unus de seraphim, & in manu eius calculus quẽ forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigi hæc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur: Annotat autem Hieronymus, ipsos septuaginta interpretes carbonem traduxisse, ubi nos calculi nomen habemus. Et illius loci expositores in hanc omnes conueniunt sententiam, quòd ibidem calculus pro carbone sumatur. Deinceps litera luculenter elucidat hæc incontaminata, & sacra Christi mysteria in antiquo testamento multifariam fuisse præfigurata, & inprimis per panem & uinum oblatum à Melchisedec: cuius etiam sacerdotium fuit sacerdotij Christi symbolum, & significatiuum, secundum Psalmi 109. sententiam huc adductam. Quam exponens Cassidorus ait Hoc etiam propheta promisisse filio commemorat patrem. Cui enim potest ueraciter istud, & euidẽter aptari, nisi Domino saluatori? qui corpus & sanguinem suum in panis ac uini erogatione salutariter consecrauit. Quem ordinem per mysticam similitudinem Melchisedec iustissimus rex instituit, quando Domino panis & uini fructus obtulit. Constat enim pecudum uictimas perisse, quæ fuerunt ordinis Aaron: & Melchisedec manere potius institutũ, quod toto orbe in sacramentorũ erogatione celebratur. Sed & Paulus Apostolus de hoc Christi sacerdotio perpetuo per Melchisedec designato, diuinissimè & altissimè disserit septimo ad Hebræos capite, liquidò comprobans sacerdotium Leuiticum cum lege Mosaica tandem esse desiturum: Christi uerò sacerdotium longè dignius & augustius cum lege euangelica perpetuò mansurum. Hæc itidem hostia prænunciata est uoce prophetica Malachiæ 1. cap. ubi Dominus inducitur loquẽs Israel, cuius repudicaturus erat sacrificia: Ab ortu solis usq; ad occasum (id est ab eoa, orientaliq; terræ plaga, usq; ad occiduam, occidentalemq; eius partem) magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomẽ meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Vbi prophetа quod diuino afflatus spiritu longè futurum prænuidit, ob uenturæ rei denotandam certitudinem, tanquam præsens iam adesset, & coràm in prospectu positum, enunciauit, utpote gentium ubiuis terrarum habitent ad Christi fidem conuersionem, & salutaris eius hostiç illibatam incontaminataməq; oblationem. Itaq; quòd esca ista cœlestis dignè ab hominibus pro facultate humana sumpta, sit incontaminata, incorruptaq; persistat, ut dicit litera, nulli ambiguum esse debet. Non enim cum sanctificata hostia in partes dissecatur, aut uinum in guttas, sacratissimam Christi corpus, aut sanguis distrahi, aut diuelli putandum est, ut quod sit immortale, incorruptibile, & inconsumptibile: sed sensiliũ duntaxat accidentium, post sanctificationẽ ad fidei robur exhibendumq; uisibile signum manentium, ea est partitio. Neq; itidem more humani cibi cœlestis iste cibus in nostram transit substantiam, aut in secessum mittitur, ut ait Dominus Matthæi 15. cap. quin potius è diuerso anima nostra transit pro suo modo in Deum, & deificatur: quemadmodũ non ignis in ferrum, sed è diuerso ferrum in ignem transsumitur: & fit ignitum, consortio ipsius ignis illi immeantis. Hinc uocem à Deo ad se delapsam scribit Augustinus: Cibus sum grãdium, cresce & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibũ carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Quãtæ uerò sit efficaciæ, & uirtutis hæc saluberrima medicina, liquidò patefacit autor, cõsequenter subiungens, quòd curat morbos, & omnimoda damna. Nullũ sanè fuit morbi corporalis genus, quod saluator noster quando in terra uisus est, & cum hominibus conuersatus, solo uerbi imperio aut potẽtificq manus impositione nõ subitò curauerit. Ita cũ se ut mederetur male habẽtibus pientissimus animarũ medicus ueniisse cõtestatus est, hac salutari medela omnẽ animç morbum prorsus expellit. Non enim abbreuiata est manus Domini, ut saluare aut curare nequeat modò cum solida fide, & pio desiderij affectu ipsum accesserimus: quemadmodum corporis salutem ab eo impetrare cupientes, supplices eum rogabant, aut eos qui pro se rogarent Dominum, habebant. Quinimmo si contactus fimbriæ uestimẽti sui duntaxat ex corporis circumpo-

sitione

dicens: Vnus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane & uno calice participamus. Quia igitur salutaris hostiæ cõmunicatione fideles incorporantur Christo, & ei uniuntur tanquam capiti, necessarium est & eos inter se uniri tanquam membra. Quęcunq; enim ad idem tertium uniuntur, ea & inter se uniri est necesse: ut si multæ lineę ad idem concurrunt punctum, & inter se in eo extremo coalescunt & coadunantur.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ κυρίου καὶ περὶ τῆς ἁγίας θεοτόκου. ϛα.

Περὶ δὲ ἁγίας καὶ ἀοιδίμου καὶ πανυμνήτου ἀειπαρθένου θεοτόκου Μαρίας, ἐν τοῖς πρόσθεν μέρεσι διαλαβόντες, καὶ τὸ καιριώτατον πάντων πεποιηκότες, ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι, νῦν τὰ λείποντα πᾶσαν πληρώσωμεν. αὐτὴ γὰρ τῇ προαιωνίῳ προγνώσει καὶ βουλῇ τοῦ θεοῦ προωρίσθη, καὶ διαφόροις ἀπορρήτοις λόγοις προφητῶν διὰ πνεύματος ἁγίου ἀνακηρύττεσθαί τε καὶ προκηρυχθῆναι, ἐν τῷ προωρισμένῳ καιρῷ, ἐκ Δαυϊτικῆς ῥίζης ἐκλάσαι, διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν γεγονυίας ἐπαγγελίας. ὤμοσε γὰρ κύριος, φησί, τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτὴν. ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. καὶ πάλιν· ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι; τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός. καὶ Ἡσαΐας. ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ ἀναβήσεται. ὅτι μὲν οὖν ὁ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυϊτικῆς φυλῆς κατάγεται, Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς οἱ ἱεροὶ τῶν εὐαγγελιστῶν σαφῶς ἐμήνυσαν. ἀλλ' ὁ μὲν Ματθαῖος διὰ Δαβὶδ διὰ Σολομῶντος κατάγει τὸν Ἰωσήφ· ὁ δὲ Λουκᾶς, διὰ Νάθαν. ἡ δὲ ἁγίας παρθένος γνήσιον καὶ ἀμφότεροι παρεστήσαντο. χρὴ οὖν ἀληθῆ, ὡς ἐκ νόμου εἶπον· Ἐβραίοις, οὐδὲ τῇ θείᾳ γραφῇ γενεαλογοῦσαι γυναῖκας. νόμος ἦν, μὴ μνηστεύεσθαι φυλὴν ἐκ φυλῆς φυλῆς. ὁ δὲ Ἰωσὴφ ἐκ Δαυϊτικῆς κατάγων φύλης, καὶ πάππος ὑπάρχων (οὕτω γὰρ αὐτῷ μαρτυρεῖ τὸ θεῖον εὐαγγέλιον) ἐκ παρθένου ἁγίας παρθένον ἐμνηστεύσατο, ἀμήχανον τοῦ αὐτοῦ σκήπτρου κατάγεσθαι. λάβας τοίνυν τὸ τοῦ Ἰωσὴφ κατάγειον, ἐπισκόπει. χρὴ δὲ καὶ ἴσως εἰδέναι, ὡς νόμος ἦν ἀγόνου ἀνδρὸς τελευτήσαντος, τὸν τοῦτο ἀδελφόν, τὴν τοῦ τετελευτηκότος γαμετὴν πρὸς γάμου ἄγεσθαι, καὶ ἐγείραι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ. τὸ δὲ πατρόθεν, καὶ φύσιν μὲν τὸ ἀληθές, ὅτι τοῦ γεγεννηκότος

DE GENEALOGIA DOMINI ET sanctæ uirginis deiparæ. Cap. XV.

De sancta & superlaudabili semper uirgine, & deipara Maria in prætactis mediocriter tractauimus: & quod maximè opportunum uisum est repræsentauimus, quod propriè & uerè deipara & est & nominatur. Nunc relicua compleamus: Ipsa enim ante secula prænotitiuo Dei consilio prædefinita est, & diuersis similitudinibus & oraculis prophetarum per spiritum sanctum figurata & prædicata, in prædefinito tempore ex Dauidica radice pullulauit, propter factas ad ipsum repromissiões. Iurauit enim (inquit) Dominus Dauid ueritatem, & nõ frustrabitur eum, de fructu uẽtris tui ponam super sedem tuam. Et rursus: Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar: semen eius in æternũ manebit, & thronus eius ut sol in cõspectu meo, & ut luna perfecta in æternũ, & testis in cœlo fidelis. Et Esaias: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos ex radice eius ascẽdet. Enimuero quod Ioseph ex Dauidica tribu descenderit, Matthæus & Lucas sacratissimi euangelistæ dilucidè monstrarunt. Sed Matthæus quidẽ ex Dauid per Salomonem deduxit Ioseph. Lucas autem per Nathan. Sanctę uero uirginis generationẽ ambo siluerunt. Decet autem scire, non fuisse morẽ Hebræis, neq; diuinæ scripturæ, genealogias texere mulierum. Nam lex fuit, tribum non desponsare ex alia tribu. Atqui Ioseph ex Dauidica descẽdit, & iustus erat: hoc enim de ipso diuinũ testatur euangelium. Non igitur præter legem, sanctam uirginẽ ad desponsationem duxisset, nisi ex eius sceptro descendisset. Cum igitur ostenderit euangelista descensum Ioseph, satis factum esse putandum est. Præterea id nequaquam latere par est, quod lex erat uiro moriente sine prole, fratrẽ eius defuncti coniugem sibi nuptijs copulare, & suscitare semen fratri. Quòd igitur partu edebatur, secundum naturam, secundi, id est illius qui genuit, erat

ἀεὶ ἀξιωμένην ὁ θρασύμυθος τοῦ Σοφοῦ ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν, πῶς μνηστείαν ἐκτίνει ἡ τοῦ Ἰωσὴφ υἱὸν τῇ ἱερείᾳ ἐκδίδοται, ὁ κανὼν τόμος, ἡ γράμματα ἐδίδη. ἡ δὲ μνηστεία φυλακή τις ἦν παρθένου ὑπάρχει, καὶ τῶν παρθένων ἐπιτροπῶν ἀκριβολόγημα. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἀπεστάλη ἄγγελος κυρίου πρὸς αὐτήν, τὴν τοῦ κυρίου σύλληψιν. ὅτως τε σωτὴρ ἐκύησε τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ τῆς τοῦ πατρὸς φύσεως τὸν ὁμοούσιον, οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἤγουν σωματείας καὶ συνουσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς οὐσίας, καὶ συνεργίας τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐχορήγησε τι τοῦ πεσεῖν τὸ ἀπαθὲς καὶ τοῦ πλάσαι τὸ πλασθῆναι καὶ τοῦ ὑφῶ τῷ θεῷ καὶ θεῷ τὸ σαρκωθῆναι καὶ ἀνθρωποποιῆναι, ἵνα ἅγνων καὶ ἀμολύντων αὐτῆς σαρκῶν τι καὶ αἱμάτων, τὸ τοῦ πλούτου ἀκένωτον χρέος. ὅθεν πρὸ μὲν ἐκείνου, σωτὴρ ἐκτὸς ἦν Ἀδὰμ πεπλασμένης· ὅτως καὶ αὐτὸν τὸν νέον Ἀδὰμ ἀπεκύησε, νόμῳ λοχείας παθόμενον, καὶ ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως. τίκτει γὰρ ἀπάτωρ ἐκ γυναικὸς, ὑ ἐκ πατρὸς ἀμήτωρ. καὶ ὅτι μὲν ἐκ γυναικὸς, νόμῳ λοχείας· ὅτι δὲ ἄνδρα πατρὸς, ὑπὲρ φύσιν γεννήσεως. ἐπὶ δὲ τῷ εἰθισμένῳ χρόνῳ (ἐπὶ γὰρ ἐννεαμηνιαίου τελείας, καὶ τῷ δεκάτῳ ὠδῖνας) γεννᾷ νόμῳ λοχείας· ἐκ δὲ ἀνωδίνως, ὑπὲρ θεσμὸν γεννήσεως. ἧς μὲν ἔδυνε τὸ πονηθῆναι, οὐδὲ ὠδῖνι ἐπικληθῆναι τῇ τὸν πεφυτευκότα λέγοντα, πεῖν ὠδῖνα τεκεῖν. καὶ πάλιν, πεῖν ἐλθεῖν τὸν καιρὸν ἐν ὠδῖνι, ἐξέφυγε, καὶ ἐπιλαθέσθαι ἔοικεν. γεγήθυνεν τοίνυν ἐξ αὐτῆς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σεσαρκωμένος, ὁ θεοφόρος ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς σεσαρκωμένος. ἐχ' ὡς προφήτης φόρτου ἁμαρτίας χρίσμα· ἡγεσίᾳ ὅλης τοῦ χριστοῦ, ὡς τὸν ἄνθρωπον μὲν γενέσθαι τὸ χρισθὲν, καὶ θεὸν τὸ χρίσμα, ὁ μεταβολῇ φύσεως, ἀλλ' ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν. ὁ αὐτὸς δὲ ἦν ὅτι χρίων καὶ ὁ χριόμενος· χρίων ὡς θεὸς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρωπον. πῶς οὖν ὁ θεοτόκος ἡ θεὸν σεσαρκωμένον ἐξ αὐτῆς γεννήσασα; ὄντως κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος καὶ κυρία, τῶν αὐτῶν πεισμάτων ἀπαυτόζεσθαι, ἀλλὰ καὶ μήτηρ τοῦ ἀμιγεῖ χρηματίζεσθαι. πῶς πρὸ μὲν συλληφθεὶς τὴν φύσιν τῆς συλλαβοῦσαν ἐτήρησεν· ὅτω καὶ τεχθεὶς, τὴν αὐτῆς παρθενίαν ἐφύλαξεν ἄτρωτον, μόνον θελήσας αὐτὸς, καὶ κεκλεισμένην τηρήσας

semper in sapientia gloriatur: ipse qui deprehendit sapientes in astutia eorum, in desponsationē puella Ioseph à sacerdotibus traditur, ut nouus liber literas scienti. Nam desponsatio, custodia uirginis erat, & uirgines obseruantis depulsio. Quando autem uenit plenitudo temporis, missus est angelus Domini ad ipsam, annunciās Domini conceptionem. & sic concepit filium Dei, cōsubstantialem patris uirtutem, non ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, id est ex congressu & semine, sed ex patris bonā uoluntate & coopératione spiritus sancti. suppeditauit creatori creari, & plasmatori plasmati: & filio Dei & Deo, incarnari & humanari, ex puris & illibatis carnibus eius & sanguinibus, primæ matris absoluens debitum. Nam quemadmodū illa sine commixtione ex Adam plasmata est: sic ista nouum Adam, lege partus in utero tulit, quem peperit super natiuitatis naturā. Natus est enim ex muliere sine patre, & ex patre sine matre. Et quoniā ex muliere, lege partus: quoniā sine patre, super naturā est natiuitatis. Et quoniā cōsuetoin tempore (nā nouem menses cōplens, & decimū attingēs nascit) id fit lege partus: quòd aūt sine dolore, supra legē partus est. Cuius enim uoluptas nō præcessit, neq; pariēdi dolor subsecutus est: secundū prophetam dicentē: Priusquam dolorē partus senserit, peperit. Et rursus: Priusquā adueniret tempus dolorū partus, effugit, & peperit masculū. Natus est igitur ex ea filius Dei, & Deus incarnatus: nō deifer homo, sed Deus incarnatus. Nō ut propheta actione unctus, sed totius uigētis præsentia ut homo quidē fiat ꝙd ungit: & Deus quod ungitur, nō transmutatione naturæ, sed unionē secundū hypostasin. Idē enim erat ungens et qui ungebat: ut Deus ungens seipsum ut hominē. Quomodo igitur non est deipara, quæ Deū incarnatum ex se genuit? Sic propriè & uerè Dei genitrix & Domina, quæ omniū creaturarum dominatrix, ancilla & mater omnium conditoris effecta. Quemadmodum uerò qui conceptus est, uirginem concipientem seruauit: sic & natus, ipsius uirginitatem seruauit illæsam: solū transiuit per eam, & clausam seruauit

cinnè atq; minus aptè accõmodari sacratæ uirgini. Fatemur ingenuè, totũ ferè literæ contextum Eccles. 24. cap. positum, similiter & 8. cap. Prouerb. & 6. cap. lib. Sapiẽtiæ, primùm intelligi debere de æterna & increata Dei sapientia. Veruntamen propter conformitatẽ, cognationem, & consubstantialitatem sacratę uirginis ad ipsam æternã sapientiam, & Dei uerbũ ex ipsa incarnatum, eadem omnia non ineptè applicantur etiam ad Dei matrẽ. Cuius rei euidens est argumentum, quòd in officio ecclesiastico ex supradictis locis deprompta, decantantur in honorẽ & præconium semper sanctæ uirginis. Quemadmodũ quæcunq; ferè in amatorijs Cãticis canticorum dicuntur sub nomine sponsæ, in primis de ecclesia Christi dilecta sponsa (quam sub precioso sanguine sibi acquisiuit & sanctificault) ad literã intelliguntur. Quia tamen sanctissima uirgo, ecclesiæ sanctæ mater est, & totius uerè credentium cœtus primaria, ob huiusmodi habitudinẽ, dicta in Canticis applicantur ex instituto ecclesiastico ad beatã uirginem, electã Dei sponsam. Itaq; ut ad propositum nostra recurrat oratio, si Paulus 1. ad Ephesios cap. de seipso & alijs ad salutem prædestinatis rectè dicit, immensam Dei patris bonitatem commendãs: Qui elegit nos in ipso Christo, ante mundi constitutionẽ, ut essemus sancti & immaculati in cõspectu eius in charitate: si minoris inquã dignitatis, & longè inferiori ordine cõstituti homines, electi sunt ante mundi constitutionẽ, ut sint sancti & immaculati in eõspectu Dei: putanda'ne est sacratissima Dei uirgo etiam electa ante mundi constitutionem, ut esset sancta tempore opportuno & immaculata Dei mater? Nemini reuera id dubium esse debet, cum dicat Ecclesiasticus, quòd Deo antequam crearentur cuncta sunt agnita. Secundum deiparæ uirginis elogiũ hic annotatum est, quòd diuersis similitudinibus & oraculis prophetarũ per spiritum sanctũ figurata est & prædicata. Siquidem rubus ardens quẽ uidit Moses incõbustum (ut Exod. 3. cap. describit) intemeratã designauit puritatis matris uirginitatẽ, sine integritatis suę corruptione filium Dei enixam. Et Numeri 17. cap. uirga Aaron prius arida, & sine terræ fomento florens, eandẽ præsignauit uirginem sine uiri cõsortio fructum salutiferũ edentem. Rursum uellus Gedeonis cœlesti rore irrigatum, reliqua terra arida permanente, insinuauit eandẽ sancti spiritus uirtute fœcundatã, partũ salutarem editura: de quo Psalmus 71. Descendet sicut pluuia in uellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Demùm clausa Ezechielis porta, per quam rex Israel & ingressus est & egressus, ea tamen semper manente occlusa, præsignauit sacrosanctã uirginem sine puritatis suæ detrimẽto filium Dei cõcepturam atq; pariturã. Et alia pleraq; in ueteri Testamento occurrẽt, similitudinem & figuram tam sanctę uirginis præ se ferentia. Nec minus oracula prophetarũ in promptu & ad manum aderunt, eam multo antè tempore præcinentia. Et in primis illud dictũ à Deo, prophetarum Domino, ad serpentẽ post præuaricationẽ primorum parentũ, Inimicitias ponã inter te & mulierẽ, & semen tuũ & semen illius. Ipsa cõteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo illius. Quæ'nam obsecro ex toto sanctarũ & illustriũ mulierum numero est, quæ serpentis antiqui caput cõtriuit, & inimicitias cum illo exercuit, & cnlus semẽ semper serpenti fuit aduersum, nisi sacranssima uirgo Mariaʼ quæ satanæ potestatẽ confregit, uitijs omnibus semper infesta emicuit, cuius fructus uentris benedictus in secula, principẽ mundi huius foras eiecit. Illud itidẽ Esaiæ 7. cap. dictũ: Ecce uirgo cõcipiet, & pariet filiũ, & uocabitur nomen eius Emanuel: quod quidem uaticinium in beata Dei matre cõpletum esse, Matthæus euangelista 1. cap. nos edocet. Rursum & illud Esaiæ 11. cap. in litera adductũ, Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini. Illic enim per uirgã de radice Iesse egressuram, intelligitur ad literã uirgo Maria de stirpe Dauid progenita: & per florem, ex illa uirga ascensurum, intelligitur Dominus noster, qui est flos campi, & lilium conuallium. Deniq; Hieremias cap. 31. Nouum faciet Dominus super terrã, mulier circundabit uirũ. Quod sanè perfectũ est in uirgine, quando filiũ Dei cõcepit in utero, ut in libro præcedente dictũ est. Multa insuper & alia facilè inuenientur prophetarum dicta, in cõsimilem conuenientia sententiam, quæ operosum esset diffusius adducere. Tertium quod de sacrosancta uirgine hic proponitur, est, quod ipsa ex stirpe Dauid sumpsit originẽ. Nam cœlitus ad Dauid repromissiones factæ sunt, ex ipso & semine eius oriturum esse Christũ. Atqui matris & filij est eadẽ secundum carnem progenies, & ex quibus filius, ex ijsdem & mater sumit exortũ. Igitur & beata uirgo ex Dauid est exorta. Quinimò & Ioseph uir Mariæ etiã ex Dauidica tribu progenitus est, & in euangelio filius Dauid ab angelo nominatur, & de domo Dauid esse describitur. Et idipsum sancti euangelistæ Matthæus & Lucas liquidò attestantur. Matthæus quidẽ cap. 1. Christi genealogiam describens ex Abraham in Ioseph cõtinuata serie deductã, per ipsum Dauid progeditur, & Salomonẽ proximè ex eo trahentem originem. Lucas uerò 3. cap. retrograda serie procedens, ex Ioseph per intermedios in Abraham, & demum ex eo in Adam & Deũ omnium autorẽ, generationis omnẽ seriem reuocans, à Nathan filio in Dauid patrẽ sine cuiusquam interiectione proficiscitur. Itaq; ex utriusq; euangelistarum testimonio cõstat ipsum Ioseph utrũ Mariæ, ex Dauid descendisse. Sed secũdum legem desponsationis Numeri 36. cap. sancitam, unusquisq; uirorũ debuit ducere uxorem de sua ipsius tribu, & non de aliena. Cum igitur iustus esset Ioseph, & propterea solicitus constitutionũ legalium obseruator: habuit desponsatam sibi uirginem ex eadem tribu scilicet Dauidica exortam, quod est intentionis nostræ propositũ. Quòd si quis obijciat, Lucę primo Elizaber uxorẽ Zachariæ, & matrẽ beati Ioannis Baptistæ, dici cognatã uirginis Mariç, ipsius archangeli paranymphi

hic Nathan inter filios naturales Dauid esse cum Salomone collocatũ? Cæterum de hac sacrosanctę uirginis origine, & præsertim quomodo ex Dauid per Nathan filium eius naturalẽ progenita fuerit, & non per Salomonẽ, in Commentarijs super epistolas Pauli nuper editis & annotatis circa 7. cap. epistolæ ad Hebræos, amplior fit & exactior discussio. Sed nunc ad literam ulterius explanandam progrediendum, in qua consequenter annotat autor, quòd Anna uxor Ioacim & sanctæ Dei parentis mater, hanc filiam suam per supplicationem & repromissionẽ à Deo protulit. Quòd sanè conforme est ijs quæ beatus Hieronymus in libello de sacratissimæ uirginis Martæ exortu (si modò ille, ut inscribitur, Hieronymi sit) edito commemorat. Ibidem namq; refert, quòd sancta Anna cum Ioacim uiro suo circiter uiginti annos castissimum seruauit coniugium sine munere prolis. Assiduis tamen uotis fructum cõiugij à Deo exposcens, uouit se illum Dei obsequio perpetuo dedicaturam. Tandẽ post longa sterilitatis opprobria & reiecta ipsius Ioacim in propatulo munera, quæ templo obtulerat cum exprobatione infœcunditatis, uterq; ipsorum, Ioacim inquam & Anna, nuncium de cœlo accepit nascituræ eis filiam, quam Mariã uocare debeant, & Deo ab ineunte cõsecrent ætate, ut constituerant. Quæ omnia deinde completa sunt: & sacratissima uirgo tres annos nata in templo præsentata est, & Dei obsequio in puellaribus annis dicata. Itaq; sanctissima Anna sacræ uirginis mater, in hoc quòd prolem acceperit per supplicationem & repromissionẽ à Deo, nulla illustriũ & gloriosarũ mulierum inferior habenda est. Multæ quidẽ illustres leguntur matronæ, quæ per uota & repromissionẽ post sterilitatis notam à Deo prolem obtinuerunt: ut Sara, mater Isaac: Rebecca, mater Iacob: Anna Samuelis, mater Samsonis, Elizabeth beati Ioannis Baptistæ mater. Ipsa tamen Anna mater gloriosæ uirginis Mariæ, in hoc, scilicet prolis post sterilitatis ignominiam per cœlestem denunciationem assecutione, nulla istarum est posterior: quinimò tanto superior & eminentior, quanto ex ea genita proles, sacratissima scilicet uirgo, cæterarum liberis est præstantior & dignior. Sicut enim parentes præclaris titulis suis illustrant suos filios: ita è diuerso proles dignitate sua & claritudine mirum in modum nobilitat et illustriores reddit suos parentes. Gloria enim patris est, filius sapiens. Proinde in gloriosæ Annæ præconium (quod & in filię suæ laudem, honore mq; itidem cedit) nonnulli ad calcem salutationis angelicæ cum multa religione, pietate, animiq; ueneratione, & illud adijciunt: Et benedicta sit Anna mater tua, de qua sine macula, tua processit caro uirginea. Amen. Itaq; supra naturam & diuina gratia, peperit Anna tantam & tam insignẽ prolem, quod satis consonat interpretationi huiusce nominis. Anna enim interpretatur gratia, præter eam interpretationem quam ponit litera, Annam scilicet interpretari dominam. Quòd quidem interpretamentum scilicet dominam, etiam ipsum Mariæ nomen indicat. Nam præter uulgatam illam interpretationẽ, qua Maria dicitur maris stella, siue illuminatrix, etiã Syro sermone domina (ut non nullorum est sententia, quibus hic Damascenus adstipulatur) interpretatur. Porrò quòd Maria interpretatur stella maris, testis locupletissimus est Bernhardus in secũda Homelia super euangeliũ, Missus est Gabriel angelus à Deo, dicens: Loquamur pauca & super hoc nomine, scilicet Maria: quod interpretatũ maris stella dicitur, & matri uirgini ualde cõuenienter aptatur. Ipsa namq; aptissimè sideri cõparatur: quia sicut sine sui eorruptione sidus suũ emittit radiũ, sic absq; sui læsione uirgo parturit filiũ. Nec sideri radius suã minuit claritatẽ, nec uirgini filius suã integritatẽ. Ipsa est igitur nobis illa stella ex Iacob orta, cuius radius uniuersum orbem illuminat, cuius splendor et profulger in supernis, et inferos penetrat, terras etiã perlustrãs, & calefaciens magis mẽtes quàm corpora, fouet uirtutes, excoquit uitia. Ipsa inquã est præclara & eximia stella, super hoc mare magnũ & spacioſum necessarid subleuata, micans meritis, illustrans exemplis. Hæc Bernhardus. Cæterũ cur desponsata fuerit sacrosancta uirgo quæ Deum erat paritura, & diuina illud prouidentia disposuerit, elegantissimè Bernhardus & copiosè disserit in secunda Homelia supradicti euangelij, annunciationem angelicã describentis: & hoc loco autor etiã discutit, dicens antiquũ serpentem & satanã studiosè semper obseruasse uirgines omnes, insidiatumq; illis fuisse, propter prænunciationẽ & oraculum propheticũ, Esaiæ 7. cap. expressum: Ecce uirgo cõcipiet, et pariet filiũ. Idcirco curault, studuitq; pro uiribus uirgines omnes illius tempestatis induci ad contrahendũ matrimoniũ, ne per aliquã earum cõpleretur illud Esaiæ uaticinium, quo uirgo prænunciatur filiũ conceptura et paritura, qui Deus esset et homo genus humanũ à potestate tenebrarũ redempturus: quod omniũ minimè uolebat inimicus noster. Verùm ut Deus ipse qui (sicut ait Iob cap. 5.) apprehendit sapientes in astutia eorũ, et consilium prauorum dissipat, deciperet hostem antiquum, qui semper in sapientia gloriatur, intumescit et extollitur. Ipse enim sibi astutus uidetur et callidus, inflaturq; animo ob uersutias et mille nocendi artes quas nouit: neq; posuit adhuc, neq; ponet unquam elationem illam animi et inflationem, quam ex scientiæ, sapientiæq; dono contra suum autorẽ cum caderet concepit, et quam primis parentibus tentator suggessit, dicens: Eritis sicut dij, scientes bonum et malum: diuina ordinatione, dignissima uirgo Maria nuptui tradita est: tum ne uelut adulterij rea, si nulli coniuncta uiro filium pareret, poscereturad pœnam legis, aut notaretur infamia: tum ut uir eius testis esset et custos uirginitatis illius, et eorum quę ad rem attinebant domesticã curam gerens, profecturæ Dei matri in Aegyptũ, et inde redituræ obsequium præstaret: tum denique ut diuinæ incarnationis mysterium inimico nostro occultatũ foret et abditum, qui nõ intelligebat diuini

primò natum,& ante eum alios non esse ex ea natos:non tamen protinus significat sequentem aliorum generationem ex eadem matre,sicut reuera significaret,si in secunda sumeretur acceptione. Quemadmodū astruere conatus est insanus Heluidius execrandæ impietatis autor,contendens sacratissimā uirginem post editum felici partu Dei filium,& alios ex Ioseph sponso,consortio nuptiali filios suscepisse,quos euangelistæ fratres Domini in contextu euangelico nuncupent. Verùm hanc uesaniam & impudentissimam assertionē acerrimè confutauit beatus Hieronymus in libello De perpetua beatæ Mariæ uirginitate, contra improbos illius latratus edito. In quo rationes ipsius ex sacris literis perperam intellectis sumptas acutissimè diluit. Et inter cæteras eam,quam ratione aduerbij Donec in supradicto Matthæi dicto positi effinxit,cōtendens quia euangelista dicit, Ioseph non cognouisse eam,donec peperit filiū suum primogenitum:ex eo consequi, quòd ipsam cognouerit Ioseph,postquam peperit filium suū. Visus enim est Heluidius hanc rationē contexens,nō satis intellexisse significationē prędicti aduerbij in scriptura usitatam,secundum quam ferè semper significat quid ante determinatū aliquod tempus factū est, aut non factum,nō autem denotat illius oppositum post transactū illud tempus esse cōpletum. Vt cum dicit Psalmus 122. Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri:non protinus rectè colligitur,quòd postquā Dominus nostri misertus fuerit,amplius oculi nostri ad ipsum nō erigentur,sed multo potius tunc ad ipsum subleuabūtur. Rursum cum Psalmus 109. dicit,Dixit Dominus Domino meo,sede à dextris meis,donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorū:non aptè quis intulerit,quòd postquam inimici Domini positi fuerint ut scabellum pedū eius,tunc definat sedere à dextris patris,cui in æternū ad dextram est assessurus. Eiusdem fermè rationis est aduerbiū Antequam, quod in uerbo illo Matthæi 1. cap. positū, Cum desponsata esset Maria, mater Iesu,Ioseph, antequam cōuenirent,inuenta est in utero, habēs de spiritu sancto:designat Dei matrē fuisse grauidā spiritus sancti uirtute,antequā ipsa & Ioseph cōuenirent cōsortio cōgressioneq; nuptiali:non tamen designat idcirco ipsos unquā postea thoro connubiali cōuenisse: quemadmodū si dixeris Iudā antequā moreretur,nō fecisse pœnitentiam suæ proditionis,nō ideo rectè inferas eum postquā mortuus est pœnitentiā egisse: quoniā quid ante factū sit,uis illius aduerbij exprimit,at nō simul denotat eius oppositū postea esse factum. Hæc autem argutiarū genera,& quomodo fratres Domini in scriptura dicantur,diffusè in prædicto Hieronymi opusculo expressa inuenies. Insuper quemadmodū sacrò sancta Dei mater filium suum sine uirginei pudoris detrimēto genuit,ita & sine dolore, quinimò cum ineffabili & inæstimabili gaudio:quandoquidē non erat subiecta illi maledicto Euę,In dolore paries filios tuos,sicut nec culpæ originalis:sed speciali prærogatiua exempta erat ab hac cōmuni mulierum lege, Mulier cum parit,tristitiā habet. Veruntamen nō omnino sublati sunt illi dolores partus, neq; submoti à deipara uirgine,sed ad tempus dilati,& cōmutati in acerbissimos dolores quos tempore passionis filij sui iuxta crucē stans sustinuit:de quibus Hieronymus in sermone de assumptione sanctæ uirginis,ita inquit. Beata Dei genitrix martyr & uirgo fuit, quamuis in pace uitam finierit: hinc quoq; quòd uerè passa sit,Simeon propheta ad eum loquitur:Et tuā ipsius (inquit) animā pertrāsibit gladius. Ex quo cōstat,quòd alij quoq; sancti,etsi passi sunt pro Christo in carne,tamē in anima(quia immortalis est)pati non potuerunt. Beata uerò Dei genitrix, quia in ea parte passa est,quæ impassibilis habetur,ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter & atrocius passa est gladio passionis Christi,plusquā martyr fuit. Vnde cōstat,quia plus omnibus dilexit,propterea & plus doluit,in tantū ut animā eius totam pertransiret & possideret uis doloris, ad testimoniū eximiæ dilectionis. Quæ quia mente passa est,plusquam martyr fuit. Nimirum ut eius dilectio amplius fortis, quàm mors fuerit,quia mortē Christi suam fecit. Et beatus Bernardus in uno sermone de beata uirgine,accōmodans illud dictū 12. Apocalypseos,Signū magnum apparuit in cœlo,mulier amicta sole,& luna sub pedibus eius,& corona stellarum duodecim in capite suo,& duodecim illas stellas mysticè applicans ad duodecim Mariæ uirtutes, sic denique dicit:Martyriū sanè uirginis(quam nimirū inter stellas diadematis eius,si meminisris, duodecimā nominauimus)tam in Simeonis prophetia,quàm in ipsa Dominicę passionis historia cōmendatur,Positus est hic(ait sanctus senex de paruulo Iesu)in signū cui cōtradicetur, & tuā ipsius animam(ad Mariā aūt dicebat)pertransibit gladius. Verè tuā ô beata mater animā gladius pertransiuit. Alioqui nō nisi eam pertransiens,carnē filij tui penetraret. Et quidem posteaquā emisit spiritum tuus ille Iesus(omniū quidē,sed specialiter tuus)ipsius planè nō attigit animā crudelis lancea,quæ ipsius(nec mortuo parcēs,cui nocere nō posset)aperuit latus,sed tuā utiq; animā pertrā siuit. Ipsius nimirū anima iam ibi nō erat,sed tua planè inde nequibat auelli. Tuā ergo pertransiuit animā uis doloris,ut plusquam martyrē te ipsam nō immeritò prædicemus, in qua nimirū corporeæ sensum passionis excesserit cōpassionis affectus. An non tibi plusquam gladius fuit sermo ille reuera pertransiens animam, & pertingens usq; ad diuisionem animæ & spiritus, Mulier ecce filius tuus. O commutationem, Ioannes tibi pro Iesu traditur,seruus pro domino,discipulus pro magistro,filius Zebedæi pro filio Dei,homo purus pro Deo uero. Quomodo non tuam affectuosissimam animam pertransiret hæc auditio,quando & nostra licet saxea, licet ferrea pectora,sola recordatio scindit. Non miremini fratres, quòd Maria martyr in anima fuisse dicatur. Miretur qui non meminerit se audisse Paulum inter maxima gentiū crimina memorantem,

κὴ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ χριστοῦ. κὴ ὁ κύριος ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις τοῖς ἀποστόλοις φησίν, ὑμεῖς φίλοι μού ἐστε, ἐὰν μὴ ὑμᾶς καλῶ δούλους. ὁ γὰρ δοῦλος οὐκ οἶδεν τὶ ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος. εἰ δὲ κὴ βασιλεὺς βασιλεύων, κὴ κύριος κυριεύων, κὴ θεὸς θεῶν, ὁ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων καὶ κύριος, λέγεται, πάντως κὴ οἱ ἅγιοι, θεοί τε κὴ κύριοι καὶ βασιλεῖς. τούτων θεὸς, ὁ θεὸς, κὴ λέγεται. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶ τῷ Μωσῆ, θεὸς Ἀβραὰμ, κὴ θεὸς Ισαὰκ, κὴ θεὸς Ιακώβ. κὴ θεὸν φαραὼ τῷ Μωσῆ ὁ θεὸς ἐποίησε. θεοὺς δὲ λέγω, κὴ βασιλεῖς κὴ κυρίους, οὐ φύσει, ἀλλ' ὡς τῶν παθῶν βασιλεύσαντας, κὴ κυριεύσαντας, καὶ τῇ τούτων θείᾳ εἰκόνος ὁμοίωσιν, καθ' ἣν κὴ γεγόνασι, ἀπηχοῦσι πάντα φυλάξαντας (βασιλεῖς δὲ λέγεται, κὴ ἀπὸ τοῦ βασιλείως αἰῶνος) κὴ ὡς ἐναθέντας θεῷ κατὰ πάθαίρεσιν, καὶ οἷον ἁβαμβεῖς ἐνοικον, καὶ τῇ τούτου μεθέξει γεγονότας χάριτι, ὅπερ αὐτὸς ἐστὶ φύσει. πῶς οὖν οὐ τιμητέον τοὺς θεράποντας, καὶ φίλους, καὶ υἱοὺς τοῦ θεοῦ χρηματίσαντας; ἡ γὰρ πρὸς αὐτοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ, ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην δουλείας. ἔτι τιμᾶται θεῷ καὶ καθαρὰ γενόμενοι κατεργάζεται. φιλάνθρωπος γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς καὶ ἐμπολιτεύεται, φησὶν ὁ θεὸς, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς. ὅτι μὲν οὖν ψυχαὶ δικαίων ἐν χειρὶ θεοῦ, κὴ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν θάνατος, φησὶν ἡ θεία γραφή. ὁ θάνατος γὰρ τῶν ἁγίων, οὐκ ἔστιν μᾶλλον ὕπνος, ἢ θάνατος. ἐκοπίασαν γὰρ ἐν τῷ νῦν αἰῶνα, καὶ ζήσονται εἰς τέλος. καὶ τίμιον ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. τί δὲν τιμιώτερον τῶν ἐστὶν ἐν θεῷ ζωὴ καὶ ὄντως ὁ θεὸς, καὶ φῶς. κὴ οἱ ἐν χειρὶ θεοῦ ὄντες, ἐν ζωῇ κὴ φωτὶ ὑπάρχουσιν. ὅτι δὲ κὴ διὰ τῶν κὴ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνῴκησεν ὁ θεὸς, φησὶν ὁ ἀπόστολος. οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστὶν; ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστὶ. καὶ οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία. πῶς οὖν ὁ θεὸς, τὰ ἔμψυχα τοῦ θεοῦ σκηνώματα; οἷς ζῶντες ἐν παῤῥησίᾳ τῷ θεῷ προσπίπτουσι. πηγὰς ὑμῖν σωτηρίους ὁ δεσπότης χρισὲς τὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος λείψανα, πολυτρόπους τὰς εὐωδιασίας πηγάζοντα, μύρου εὐωδίας ἐρεύγοντα. κὴ μυρίας ἀπεσταλκε. εἰ δὲ ἀκριτὸν κὴ σφοδρὸν πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ἐπήγασεν

& hæredes, hæredes quidē Dei, cohæredes autē Christi. Et Dominus in sacris euāgelijs, apostolis dicit: Vos amici mei estis, non etiā uos uocaui seruos, nam seruus nescit quid facit dominus eius. Si autē & rex regnantiū, & dominus dominantiū, & Deus deorū, conditor omniū; & dominus dicitur, omnino & sancti, dij & domini & reges. nā horum deus, qui Deus & dominus & rex est & dicit. Ego enim sum (inquit Mosi) Deus Abrahā, & Deus Isaac, & Deus Iacob. & Deum Pharaonis fecit Deus Mosem. Deos aūt dico & reges & dominos, nō natura, sed ut affectus regentes, illorū dominantes, & diuinæ imaginis similitudinē (secundū quam geniti fuerunt) inobliteratā custodientes. nam & dicitur rex regis imago, qui uniti sunt Deo secundū uoluntatem, quiq; illū suscipiūt inhabitatorē, & qui id participatione sunt effecti gratia, quod ipse est natura. Quomodo igitur non honorandi sunt, qui cultores & amici & filij Dei existunt? Nam honor erga gratos & benignos conseruos, benevolentiæ erga cōmunem dominum indicium est. Hi promptuarium Dei & pura habitacula facti sunt. Inhabitabo enim eos, dicit Dominus, & inambulabo, & ero corū Deus. Et quòd iustorū animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos mors, dicit diuina scriptura. Nā mors sanctorū, dormitio magis est q̄ mors: laborauerunt enim in præsenti seculo, & uiuūt in æternū. Et preciosa in conspectu Domini, mors sanctorū eius. At quid preciosius, q̄ in manu Dei esse? uita enim est Deus, & lux. & qui in manu Dei sunt, in uita & luce existūt. Quòd aūt per mentē, corpora eorū inhabitauerit Deus, dicit Apostolus: Nescitis quia corpora uestra, spiritus sancti habitantis in uobis templū est? Dominus aūt spiritus est, & si quis templū dei corruperit, corrūpet & illū Deus. Quomodo igitur nō honorāda sunt animata tēpla Dei, & animata tabernacula? hi uiuentes in fiducia Deo assistunt. Fontes nobis salutares dominator Christus præbuit sanctorū reliquias, multimoda beneficia scaturientes, unguentum suauitatis emanantes: & nullus discredat, Si enim ex rupe & firmo saxo aqua in eremo profiluit

uolente

ματος ἐκλελυγμένους ὡς σφαγιάστας χριστοῦ, καὶ τὸ αὐτοῦ ποτήριον πότηριον, πότε τῆ ζωοποιῷ αὐτοῦ θανάτῳ βαπτισθέντας βαπτίσματι, ὡς κοινωνοὺς τῶν παθημάτων αὐτοῦ καὶ τῆς δόξης. ὧν ταξίαρχος ὁ πρωτοδιάκονος χριστοῦ καὶ ἀπόστολος καὶ πρωτομάρτυς Στέφανος. καὶ οὓς ὁσίους πατέρας ἡμῶν, οὓς διαφόρους ἀσκητάς, οὓς τὸ χρονιώτερον καὶ ὑπομονώτερον μαρτύριον τῆς συνειδήσεως σταθμίσαντας, οἳ περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. οὓς πρὸ τῆς χάριτος προφῆται, πατριάρχας, δικαίους, οὓς προκατηγγελκότας τῆς ἐνεὶς παρουσίαν. τούτων πάντων ἀναθεωροῦντες τῆν πολιτείαν, ζηλώσωμεν τῆν πίστιν, τῆν ἀγάπην, τῆν ἐλπίδα, τὸν ζῆλον, τὸν βίον, τῆν καρτερίαν, τῶν παθημάτων τῆς ὑπομονῆς μέχρις αἵματος, ἵνα καὶ τῆς δόξης στεφάνων αὐτοῖς κοινωνήσωμεν.

ne delectos, ut milites Christi, & qui eius biberunt calicem, tunc uiuificę eius mortis baptismate baptizati, ut cōmunicantes passionibus eius & gloriæ. Quorum dux exercitus est protodiaconus Christi, & missus, & protomartyr Stephanus. Et sanctos patres nostros exercitatores, qui diuturniore martyrio cōscientiæ certauerūt, qui circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egeni, tribulati, afflicti, in solitudinibus errātes, & montibus & spelūcis & cauernis terrę, quibus nō erat dignus mundus. Prophetas ante gratiæ tempus, patriarchas iustos, qui prænunciauerunt Christi aduētum. Horū omnium attendentes conuersationē, æmulamur fidem, bonitatem, spem, zelum, uitam, tolerantiam passionum, & sustinentiam usq; ad sanguinem, ut & corona gloriæ cum ipsis participemus.

COMMENTARIVS.

INter multas rationes quibus ad honorandos sanctos induci meritò debemus, illa neq; futilis est, neq; contemnenda, quòd non amplius serui sunt Dei, sed filij, dignitatemq; filiorū Dei & honorificentiam nominis huius, quam nunquam deperdent, assecuti sunt. Sanè seruorum est, timore potius infligendæ pœnæ, ob neglectum officium, Domino obsequiū præstare, quàm amore beneuolentiæ. Filiorum uerò proprium est, ex reuerentia & ueneratione ad optimū patrem, ei morem gerere. Qui itaq; adoptionem filiorū Dei sunt assecuti, nō hoc modo serui sunt, sed filij. Timor siquidem non est in charitate (ut inquit Ioan. 1. epist. suæ 4. cap.) sed charitas foràs mittit timorē. Et Paulus ad Rom. 8. cap. Non accepistis iterū spiritum seruitutis in timore, sed spiritum adoptionis filiorū Dei, in quo clamamus, Abba, pater. Attamen qui in sortē filiorum Dei sunt recepti, utiq; serui eius sunt ratione naturæ & obsequij: quia Deo suo conditori subiecti, famulatum ei totis animi uiribus, ex amore & bona uoluntate exhibent. Et huiusmodi seruis (qui ijdē & filij sunt) æterna repromittitur & retribuitur beatitudo, Lucæ 19. cap. his uerbis: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituā: intra in gaudium domini tui. Et Paulus Apostolus uas electionis, in omniū fermè epistolarū suarū fronte, se hoc modo seruum Iesu Christi profitetur, ac denominat. Huic accedit & alia ratio, impellens nos iure ad uenerationē sanctis impendēdam. Nam participatione & gratia dij sunt, domini & reges: quemadmodum ipsorū conditor & autor Deus est, Dominus & rex, natura. Enimuero nomen Dei hominibus interdum attribuitur, ut iudicē designat, eumq; cui autoritas est & potestas in alios: nam sub ea ratione, ipsius Dei omniū iudicis, & in omnia potestatē exercentis uices agit, & partes exequitur. Quemadmodū Moses à Deo cōstitutus fuerat, ut autoritatem habens, & uirtutem exercendi iudiciū in Pharaonem, per signorum prodigiorumq; ostensionem. hinc Moses à Deo dicitur esse constitutus Deus Pharaonis. Sic Exodi 22. cap. præcepit Dominus: Dijs nō detrahes, & principi populi tui non maledices. Et rursum eodē in loco: Applicabitur ad deos, id est iudices populo moderando præsidentes. Quòd autem rerū omnium autor, rex regū dominusq; dominantium dicatur, Psalm. 49. attestatur: Deus (inquit) deorū dominus locutus est, & uocauit terram. Et Psalm. 135. Cōfitemini Deo deorū, quoniam in seculum misericordia eius. Ex duodecimo autem beati patris Dionysij cap. lib. de Diuinis nomimbus, istarū nuncupationum rationem cur Deo ascribantur, altissimè dignissimeq; cognoscas. Quòd uerò homines, & dij dicantur interdum ipsius diuinitatis participatione, & Domini, dilucidè testatur Apostolus primæ epistolæ ad Corinthios cap. 8. dicens: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra (siquidem sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus Iesus Christus, per quē omnia, & nos per illum. Perinde atq; unus in cœlo est sol, natura claritatē sibi natiuam sortitus, multa sunt tamen subiecta corpora, cœlum aer, aqua, quæ claritatem à sole mutuantur, illiusq; participatione fulgida sunt & lucida. Psalmus item 81. Deus steterit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Et paulo pòst eodem loco, Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: participatione scilicet diuinitatis & filialitatis Dei, ijs conueniente qui in se Dei imitatione quàm proximè possunt, efformare student: illiq;

uerimus,sed potius dormientes:quemadmodũ Paulus cùm aliàs,tum primę epistolæ ad Thessalonicenses 4.cap.uocat,cum dicit: Nolumus uos ignorare de dormientibus, ut non contristemini,sicut & cæteri qui spem nõ habent.Rursum: Mortuum corpus miracula operari quoquo pacto non potest,cum sit prorsus uirtute niuifica destitutum. Atqui sanctorum corpora & reliquiæ,miracula Dei cooperante gratia faciunt:ut dęmoniacos liberant,mortuos suscitant,ægros sanant.Non sunt uerè mortua dicenda. Planè sanctorum corpora, natura quidem mortua sunt,quòd amplius anima inhabitare non uegerentur. Quis enim dubitauerit,sanctorum animas non iam corporibus,quæ quondã uiuificacunt,detineri,sed cœlestes habitare domos:neq; id sanè negat Damascenus hoc loco . Abnuit tamen sacra ipsorum corpora mortua appellare, quòd ipsis adest uirtus quædam uiuifica,miracula operans, uitamq; mortuis restituens (quemadmodum ossa Helisæi prophetæ beneficium uitæ reddiderunt,cadaueri proiecto in eius epulchrum,ut quarti Reg. 13.caput commemorat)& quouis morbo laborantibus ægrotis leuamen præstans:quod utiq; testatur,diuinam quandam uirtutem,uitalemq; efficaciam illis sanctis reliquijs adesse.Consimiliter itidem Hieronymus contra Vigilantium detestantem uenerationem reliquiarum sanctarum,damnantemq; id ecclesiæ institutũ,dicit: Constantinus imperator sanctas reliquias Andreæ,Lucæ,& Timothei transtulit Cõstantinopolim,apud quas dæmones rugiunt.Arcadius item Augustus,ossa Samuelis prophetæ de Iudæa transtulit in Trachiã,cum summa populi uenerationc.Honoramus enim seruos,ut seruorum honor redundet ad Dominum: non ipsos eo cultu qui Deo debetur,adoramus,ut ueritatis inimici oblatrare nõ desinunt.Neq; solum nobis elaborandũ est,ut debitum illis honorem,tanquam patronis nostris apud Deum impendamus,statuas illis uisibiles erigamus,fundamus preces,& religiosum ipsis cultũ exhibeamus: uerùm etiam operæprecium est,ut sanctos eorum mores,& opera uirtutum imitemur,& huiusmodi imitatione efficiamur animatæ statuæ,& imagines ipsorum sanctorũ.Siquidem statua corporalis ut aurea,argẽtea,ærea,lapidea,aut lignea,efformatur ad similitudinẽ eius quem refert,ut ex lineamentorũ assimilatione & conformitate,facilè ducamur in memoriam & recordationem eius qui tali statua figuratur.Ita cum homines enituntur imitari sanctorum uirtutes, quibus in primis emicuerunt,illorumq; uitam in seipsis effigiare, tunc efficiuntur animatæ statuæ & imagines ipsorum,ut qui sanctis illis propemodum assimilentur, & uirtutum studio paritateq; conformes redditi sint. Quemadmodũ qui zelum,ardoremq; Pauli æmulatur in cõuertendis ad Christũ hominibus,uiua Pauli statua efficitur:qui Stephani fortitudinẽ in perferenda morte pro ueritate & iustitia, animata Stephani fit imago : deniq; qui beati Nicolai liberalitatẽ & benignitatem in proximos sectatur,Nicolai statua & imago uiua ritè nuncupatur . Et ita de cæteris consimili ratione est sentiendum.At quoniã ordo disciplinæ exposcit, ut à communioribus ad specaliora paulatim fiat progressio,quæ de honorandis debito cultu sanctis, generatim sunt propositа,nunc particulariter prosequitur autor propriam rationem , titulum honoris,& denominationem dignitatis atq; meriti cuiusq; sanctorũ explicans, ob quam honoris reuerentia & ueneratio peculialiter illi debetur. Vnde beatum Ioãnem Baptistam , post deiparam uirginem in primis honorandum esse proponit,ut prophetam,& baptistam,& missum,& martyrem. Prophetam utiq; fuisse Ioannem Baptistam, Zacharias pater eius spiritu sancto repletus, contestatus est Lucæ primo capite: Et tu puer,prophęta altissimi uocaberis:præibis enim ante faciem Domini parare uias eius.Idem cõprobauit & Dominus noster Matthęi 11.cap.ad turbas loquens de Ioanne:Quid existis in desertũ uidere prophetam?etiã dico uobis,plusquam prophetam.Baptistam eundẽ fuisse & martyrẽ,euangelica patẽter enarrat historia . Deniq; missum eundem fuisse & apostolum, Ioannes euãgelista 1.cap.testatur,dicens: Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.Et Matthæi 11. cap. Dominus noster affirmat hanc Malachiæ propheriam de sacratissimo Christi prẽcone esse cõpletam:Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam,qui præparabit uiam tuam ante te.Si itaq; pater cœlestis misit Ioannem(qui nomine angeli ibi designatur)ante faciem Christi,reuera Ioannes fuit missus à Deo. Demùm idem primus regni Domini nostri effectus est prædo,quia cum ante eius exortum,in tota ueteris Instrumenti fere non esset apertè nominatum,nec prædicatũ regnum Dei,ipse primus nunciauit hominibus per pœnitentiam aditũ regni Dei referandum, in solitudine omniũ auribus inclamans: Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnũ cœlorum.Hinc Dominus noster Matthęi 11.cap.dixit:A` diebus autem Ioannis Baptistæ usq; nunc, regnum cœlorum uim patitur,& uiolenti rapiunt illud. Deinceps in ecclesiastico ordine dicit autor,Dominum constituisse primùm apostolos,secundò prophetas,tertiò pastores & doctores:cõformiter ad apostolum Paulum loquens , in prima ad Corinthios epistola cap.12,dicentem: Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia,primùm apostolos,secũdò prophetas,tertiò doctores. & ad Ephesios cap. 4. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos,quosdam autem propbetas, alios uerò euangelistas , alios autẽ pastores & doctores; ad consummationẽ sanctorũ in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi . Et ibidẽ prophetarum nomine nõ intelliguntur ij qui Christũ præcesserunt, longo antè tempore ipsius aduentum prænunciantes;quandoquidẽ de illis dictũ sit à Domino Matthæi 11.cap. Lex & prophętæ usq; ad Ioannem prophetauerũt:sed ij qui in exordio nascentis ecclesiæ post Christi ascensionem prophetico spiritu claruerũt:de quibus 13.cap.Actorum apostolicorũ meminit:Erãt autem

ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. πρωτότυπον δὲ ἐστὶ τὸ εἰκονιζόμενον, ἀφ' οὗ καὶ τὸ πλάσμα γίνεται. τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς τὴν σκηνὴν κύκλῳ προσκυνεῖ εἰκόνα καὶ τύπον φέρουσαν τῶν ἐπουρανίων; μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως; φησὶ γοῦν ὁ θεὸς τῷ Μωσῇ· ὅρα ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Καὶ τὰ Χερουβὶμ δὲ τὰ σκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, ἀχεῖρα χεῖρας ἀνθρώπων ἔχει; τί δὲ ὁ ἱεροσολυμίτης ναὸς; ἀχειροποίητος ἦν ἀνθρώπου τέχνῃ κατασκευασμός; ἡ δὲ θεία γραφὴ κατηγορεῖ τῶν προσκυνούντων τοῖς γλυπτοῖς. ἀλλὰ μὴν τῶν θυόντων τοῖς δαιμονίοις. ἵνα μὲν Ἕλληνες, ἵνα δὲ μὴ οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' Ἕλληνες μὲν δαιμονίοις, Ἰουδαῖοι δὲ τῷ θεῷ. καὶ ἀπόβλητος μὲν τῶν Ἑλλήνων θυσία καὶ κατάκριτος· ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων, τῷ θεῷ εὐαπόδεκτος. ἔθυσε γὰρ Νῶε, καὶ ὠσφράνθη ὁ θεὸς εὐωδίας, καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τὸ εὐῶδες ἀποδεξαμένου. ἔθυσε τοίνυν καὶ τῶν Ἑλλήνων γλυπτά, ἐπεὶ δαιμόνων ἦσαν ἀφιερώματα, ἀποβλητά τε καὶ ἀπηγορευμένα τυγχάνοντα. πῶς δὲ τὰ τῶν ἀοράτων, καὶ ἀσωμάτων, καὶ ἀπεριγράπτων, καὶ ἀχηματίστων θεῶν, τίς ἂν δύναται ποιήσασθαι μίμημα; πῶς ἀφροσύνης τέλειον ἄκρας καὶ ἀσεβείας τὸ σχηματίζειν τὸ θεῖον. φητὸν γὰρ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἀπὸ τετριμμένου τοῦ εἰκόνος χαρακτῆρος. ἐπεὶ δὲ ὁ θεὸς ἅπαξ ἀπλάγχνα ἐλέησε πάντα, καὶ ἀληθείαν γίγονεν ἄνθρωπος ἅπαξ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἐξ' οὗ ὁ θεὸς Ἀβραὰμ ὤφθη καὶ ἔπλασε ἄνθρωπον, ἔδει ἅπαξ τοῖς προφήταις· ἀλλὰ κατ' ὀψίαν γίγονεν ἀληθῶς ἄνθρωπος, διὸ φησί που ἡ θεία γραφὴ· καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη, ἐθαυματούργησεν, ἐπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀνέστη, ἀνελήφθη, καὶ πάντα ταῦτα τῇ ἀληθείαν γέγονεν, καὶ ὡράθη τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐγράφη ἐν εὐσυνεσίᾳ ἡμῶν καὶ διδαχῇ τῶν τελικῶν τὰ μὴ πρόντων, ἵνα μὴ ἑωρακότες, ἀκούσαντες δὲ καὶ πεπιστεύκαμεν, τύχωμεν τῆς μακαρισμοῦ τοῦ κυρίου. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα, οὐδὲ πᾶσιν ἀναγνῶσι σχολάζουσιν, οἱ πατέρες σωθῶσιν, ὥσπερ τινὰς ἀρισεῖας, τὰ εἰκότα ταῦτα γράφειν, ἃς ὑπομνησιν σώτομεν. ἀμελεῖ πολλάκις μὲν κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ κυρίου πάθος, τῆς εἰκόνος βλέποντες σωτηρίας ἰδόντες, τὸ σωτήριον

imaginis honor ad exemplaris trãsfertur honorem. Exemplar autẽ eſt, quod imaginem efformat, & ex quo quod deducitur fit. Cuius gratia Mosaicus populus tabernaculum in circuitu adorabat, imaginem & formam gerens cœleſtium, magis autem & totius creaturæ? Dixit igitur Deus Moſi: Vide feceris omnia ſecundũ formã tibi oſtenſam in monte. Et cherubim obumbrantia propiciatoriũ, non'ne opera ſunt manuum hominum? Quid autem in Hieroſolymis celebratiſſimũ templũ: non'ne manu factum eſt, & hominũ arte conſtructum? Diuina autem ſcriptura accuſat adorantes ſculptilia, ac etiã ſacrificãtes dæmonibus: ſacrificabant autẽ Græci, ſacrificabant & Iudei: ſed Græci dæmonibus, Iudæi uerò Deo. Et deteſtabile etat Græcorum ſacrificiũ, & damnabile. Iudæorum aũr, Deo bene acceptabile. Sacrificauit enim Noe, & odoratus eſt Deus odorẽ ſuauitatis, bonæ uoluntatis & beneuolentiæ ad ipſum ſuauitatem ſuſcipiens. Sic Græcorũ ſculptilia, quia dæmoniorũ erant ſimulacra, deteſtabilia & interdicta ſunt. Ad hæc, inuiſibilis & incorporei, incircũſcripti ubiquis & infigurabilis Dei, quis poteſt facere repræſentationẽ? Inſipientiæ igitur & extremę impietatis eſt, figurare diuinitatem. hinc in antiquo Teſtamento tritus nõ fuit imaginũ uſus. At uerò poſteaquam Deus per uiſcera miſericordię ſuæ ſecũdum ueritatẽ factus homo eſt propter noſtrã ſalutẽ, nõ ut Abrahæ uiſus eſt in ſpecie hominis, nõ ut prophetis, ſed ſecundũ ſubſtantiã ueraciter factus homo eſt, diuerſatus in terra & cũ hominibus cõuerſatus eſt, miracula operatus eſt, paſſus eſt, crucifixus eſt, ſepultus eſt, reſurrexit, aſſumptus eſt. Et hæc omnia ſecundum ueritatem geſta ſunt, & uiſa ab hominibus, & ſcripta nobis ob memoriã & doctrinã ſunt, cum præſentes nõ eſſemus, ut cũ nõ uiderimus, audiẽtes & credẽtes adipiſcamur beatitudinẽ Dei. Et quia nõ omnes literas norunt, neq; lectioni incũbunt, patres noſtri cõſenſerunt, ueluti quædã trophea, hęc in imaginibus repręſentare ad promptã memoriã. Siquidẽ ob negligentiã frequenter cogitatione non tenentes paſſionẽ Chriſti, imaginẽ transfixionis Chriſti uidẽtes, in ſaluatoris

Massiliensi scribens, inquit: Perlatũ ad nos fuerat, quòd incõsiderato zelo succensus, sanctorum imagines sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, cõfregeris. Et quidẽ te eas adorari uetuisse (id est coli honore, soli Deo debito) omnino laudamus: fregisse uerò, reprehendimus. Dic frater, à quo factũ esse sacerdote aliquãdo auditũ est, quod fecisti? Aliud enim est picturã adorare, aliud per picturæ historiã quid sit adorandũ addiscere. Nam quòd legentibus scriptura, hoc & idiotis præstat pictura cernẽtibus: quia in ipsa ignorãtes uident, quid sequi debeant, in ipsa legunt, qui literas nesciũt, unde & præcipuè laicis pro lectione pictura est. Deniq; ex sexta synodo id decretũ depromptũ est: Venerabiles sanctorũ imagines Christiani nõ deos appellant, neq; seruiunt eis ut dijs, neq; spẽ salutis ponunt in eis, neq; ab eis expectant futurũ iudiciũ: sed ad memoriam & recordationẽ primitiuorũ uenerantur eas & adorant, sed nõ seruiũt eis cultu diuino, nec ulli creaturæ. Itaq; hoc loco ostẽsurus autor, rationabilẽ esse & uerę religioni cõsentaneã imaginũ ueneratiõnẽ declarat in primis eã in ueteri etiã Testamẽto obseruaram esse, per hoc quod sæpius legitur homo hominem pronus in terrã adorasse, id est digno reuerentiæ cultu honorasse: quod homo ad Dei imaginẽ factus sit, & uiua Dei imago, nõ quidẽ humana manu fabricata, sed digito Dei effigiata. Ad hæc, tabernaculũ iussu Domini à Mose fabricatũ, à populo adorabatur, & cherubim obũbrantia propiciatoriũ, & in celeberrimo tẽplo Salomonis fiebat solẽnis adoratio: & tamen hæc tria, tabernaculũ inquam, cherubim, & templũ, erant manu facta, & humano opere perfecta. Ex hoc igitur, quòd sanctorũ imagines sint manu factæ, nõ efficax sumitur argumentum eas nõ esse adorandas. Neq; itidẽ ex eo, quòd gentilitũ ut Græcorum sculptilia summopere damnãtur in scriptura, dicit enim Psalm. 96. Cõfundantur omnes qui adorãt sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Nam gentes sua adorabãt sculptilia adoratione & cultu soli Deo debito, existimantes diuinitatẽ illis inesse, & facientes illa deos suos. Christiani uerò nõ ita honorant suas imagines, neq; cultũ diuinitati debitũ illis attribuunt, sed honorẽ illum referunt in sanctos illos, quorũ sunt effigies. Quemadmodũ gentes diuersa cõstituerunt sacrificia, itidem & Iudæi multimoda obtulerunt sacra. Attamen gentũ sacrificia, execranda fuerunt, & nefanda, nam immolata dæmonijs, & nõ Deo. Iudæorũ uerò sacrificia, sicut à Deo institutа, ita eidẽ pergrata & accepta fuere. Vnde quoniã ante incarnationẽ Dominicã diuinitas ipsa nõ se præstiterat uisibilẽ, neq; sensu aliquo per unionẽ rei corporeq; perceptibilẽ, neq; figurari debuit, neq; ritè potuit: proinde in ueteri Testamento nõ fuit in consuetudinẽ ductus imaginũ usus. Quod ex Deuteronomij 4. cap. perspicuũ euadit, ubi Moses ad populũ Israeliticũ hæc uerba facit: Non uidistis aliquã similitudinẽ in die, qua locutus est uobis Dominus in Oreb, de medio ignis, ne fortè decepti faciatis uobis sculptã similitudinem, aut imaginẽ masculi uel fœminæ, similitudinem omnium iumentorũ quæ sunt super terrã, auiũ sub cœlo uolantiũ, atq; reptilium quæ mouentur in terra, aut piscium qui sub terra morantur in aquis: ne fortè eleuatis oculis ad cœlũ uideas solem, & lunam, & omnia astra cœli: & errore deceptus, adores ea & colas, quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerũ cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt. Hinc extremæ impietatis est figurare diuinitatem, antequã ipsa sub forma sensibili se nobis exhibuerit, ut in totius ueteris Testamenti decursu. Nunc uerò non impiũ est, illis eam figuris repręsentare, quibus se hominibus insinuare dignata est, ut humana, aut columbę. Aut eriã impium est diuinitatẽ figurare cum existimatione huiusmodi & opinione, quòd figura quæcũq; sensibilis ipsi deitati quoquo pacto sit persimilis, illamq; formæ & lineamentorũ protractione æquet aut referat. Deus enim spiritus est, omni figura formaq; materiali superior, & super omnẽ speciẽ, imaginemq; sensibilẽ improportionaliter exceptus. Postquam uerò Dei filius humanã sumpsit formã, & in terris uisus est, atq; cum hominibus conuersatus, tunc demùm potuit diuinitas iam crasso corporis obuelata & induta tegmine, quoquo pacto figurari, aut sensibili effigiatione repræsentari. Fuit autem alia ratione & modo uisus Deus in terris post assumptã nostræ carnis substantiã, quàm fuerit prius uisus Abrahæ, Mosi, aut prophetis, ut scitè annotat litera. Nam cũ apparuit Dominus Abrahæ in conualle Mambræ, non per diuinã substantiã, sed angelicã ei (sicut & cæteris antiquis patribus) apparuit, quandoquidẽ autore beato Dionysio in libro de Cœlesti Hierarcha cap. 4. si quis fortasse dixerit, ex Deo ipso absq; ullo medio quibusdã sanctorũ diuinas apparitiones cõtigisse, is illud quoque de sacratissimis libris sapiẽter intelligat, ut secretũ ipsius Dei (quodcunq; tandẽ illud est) nemo unquam uidit, neq; uidebit. Cæterũ diuinæ illæ apparitiones sanctis uiris per signa Deo cõ uenientissima sacris quibusdam atq; intuentiũ modo ac uiribus accõmodatis uisionibus, contigere. Hęc Dionysius. Ad hæc, angelica substantia sanctis patribus apparens, nõ unita fuit in una hypostasi, speciei humanæ alteriq; corporeæ formæ in qua apparuit, ut neq; substantia hominis coniuncta est in unitate personæ, uesti ad corpus circumpositæ. Quinimò sicut sine suæ substantiæ diminutione homo uestem quam assumpserat exuit, ita sine suæ naturæ detrimento cœlestes spiritus corpora quæ induerant, expleto sui ministerij officio, in pristinam materiam resoluebant. At uerò cum Dominus in nostræ carnis substantia mundo apparuit, uera ibi & tota diuinitas affuit in propria sua substantia, & unita quidem humanæ naturæ in una eademq; hypostasi. Fuit igitur hæc longè uerior, sublimior & augustior Dei apparitio, per præcedentes apparitiones imperfectas admodum & figurales præsignata. De qua Dominus noster Lucæ decimo capite ad discipulos uerba faciens, inquit: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quòd multi reges & prophetæ uoluerunt uidere, quæ uos

διόπνους πάντως καὶ ὠφέλιμος. ὃς τε κάλλιστον καὶ ψυχωφελέστατον ὀρθοτομεῖ τὰς θείας γραφάς. ὃς ποθεῖ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς διεξόδοις τοῦ ὑδάτων πεφυτευμένον, ὅπως καὶ ψυχὴ τῇ θείᾳ ἀρδευομένη γραφῇ, παίντοτε, καὶ καρπὸν ὥριμον δίδωσι, πίστιν ὀρθόδοξον, καὶ ἀειθαλέσι τοῖς φύλλοις, ταῖς θεαρέστοις φημὶ πράξεσι. πρός τι γὰρ πρᾶξιν ἀγαθὴν, καὶ θεοφιλῆ ἀδόλωτον, ἐν τοῦτῳ γραφῶν ῥυθμιζόμεθα. πάσης γὰρ ἀρετῆς παρακλησιν, καὶ παιδείας ἁπάσης ἀρτιοποιὸν, ἐν ταύταις εὑρίσκομεν. ἐὰν ὦμεν φιλομαθεῖς, ἐσόμεθα καὶ πολυμαθεῖς. ὑπομελέᾳ γὰρ καὶ πόνῳ, καὶ τῇ τοῦ δεδύτος θεοῦ χάριτι, κατορθοῦται ἅπαντα. ὁ γὰρ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. πρόσωμεν τοίνυν εἰς τὸν κάλλιστον παράδεισον τῶν γραφῶν, τὸν δενδρώδη, τὸν γλυκύκαρπον, τὸν ἀρχαιόκαρπον, τὸν παντοίοις νοεροῖς θεοφόροις ὀρνίοις πελαδήμασι πολυχρωμένοις ἡμῶν τὰ ὦτα, τὸν ἀπομύσαν ἡμῶν τὴν καρδίαν, καὶ λυπημένην μὲν παρακαλοῦντα, θυμηδίᾳ δὲ κατευνάζοντα, καὶ χαρᾶς ἀϊδίου ἐμπιπλῶντα, τὸν ὡσεὶ βιβάζοντα ἡμῶν τὴν διάνοιαν ὡς τὰ χρυσαυγῆ μετάφρενα τῆς θείας πτερυγώσεως καὶ ὑπερλάμπρα, καὶ ταῖς φαιδρόταταις αὐτῆς πτέρυξι πῶς τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ φυτευτοῦ τοῦ νοητοῦ ἀμπελῶνος ἀνάγοντα, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ τῶν φώτων προσάγοντα. ἀλλὰ μὴ πόρρωθεν προσώμεν, πολύμυθοι δὲ μᾶλλον καὶ ἀδημόνως. μὴ ἐκκακήσωμεν προσιόντες (ὅταν γὰρ ἡμῖν ἀνοιγήσεται) ἐὰν ἀναγνῶμεν ἅπαξ καὶ δίς) καὶ μὴ διαγνῶμεν ἃ ἀναγινώσκομεν, μὴ ἐκκακήσωμεν, ἀλλ' ὑπομείνωμεν, ἀδιοκήσωμεν, ἐρωτήσωμεν. ἐπερώτησον γάρ φησι τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· οὗ πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. ὁ γὰρ πάντων ἐστὶ γνῶσις. ἀρξώμεθα ἐκ τοῦ τοῦτο τὸ παραδείσου τοιοῦτος, ἀφύκτους καὶ καθαρώτατα νάματα, ἀλλόμενα εἰς ζωὴν αἰώνιον. φθονηφόσωμεν ἀπίστως, καταβυθίσωμεν. τῶν γὰρ χαίρειν ἀλάπαυστον κεκλίωται. ἐὰν δέ τι καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔξωθεν χρήσιμον παρπάζεσθαι δυνηθῶμεν, ὑπὸ τῶν ἀπηγορευμένων δῆτα. γρυώμεθα δόκιμοι τραπεζίται, τὸ μὲν γνήσιον καὶ καθαρὸν χρυσίον σωρεύοντες, τὸ δὲ κίβδηλον παραιτούμενοι. λάβωμεν λόγους καλλίστους, θεοὺς δὲ γελοίας καὶ μύθους ἀλλοτρίους, τοῖς κυσὶν ἀποῤῥίψωμεν· πλείστων γὰρ ἡμῖν κατ' αὐτῶν

diuinitus inspirata, utilis est omnino. Quare optimum & animæ conducentissimũ est, diuinas scrutari scripturas. Nam quemadmodum arbor plantata secus decursus aquarum, sic anima diuina irrigata scriptura impinguatur, & maturum fructũ affert fidem orthodoxam, & semper uirentibus foliis decoratur, id est Deo placentibus actionibus. Ad actionẽ enim studiosam & cõtemplationem syncerã, ex diuinis scripturis apti euadimus: nam uirtutis omnis exhortationẽ, & omnis uitij auersionem in illis cõperimus. Si igitur fuerimus discendi cupidi, erimus & multa discentes: nam diligentia & labore & indultoris Dei gratia dirigũtur omnia: qui enim petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Pulsemus igitur ad pulcherrimũ hortum scripturarum, suauissimũ, dulcissimum, uenustissimũ, ut omnigenis intellectualium uolucrum cantibus circumsonet aures nostras, & tangãt corda nostra, mẽtem tristitia affectam consolẽtur, ira turbatam serenẽt, gaudio æterno impleãt, ascendere faciãt ad dorsa diuinæ columbæ, instar auri rutilantia, & splendidis eius alis ad unigenitum filium, & hæredem hortulani, intelligibilem uitem reducãt, & per ipsam patri luminũ adducãt. Sed ne incassum pulsemus, promptè magis & perseueranter nõ detrahamus pulsantes: sic enim nobis aperietur. Si legerimus semel aut bis, & non intellexerimus quæ legerimus, nõ improbemus, nõ detrahamus, sed perseueremus, exercitemus, interrogemus: Interroga, inquit, patrẽ tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi: nõ enim omniũ est sciẽtia. Hauriamus ex huius horti fonte perẽnia & purissima fluenta salientia in uitã æternã: deliciemur insatiabiliter, & delectemur: nam gratiam immarcescibilẽ possidet. Si autẽ ab ijs qui foris sunt, decerpere quippiã utile ualuerimus, nõ aspernabile est. efficiamur probati trapezitæ, legitimũ & purum aurũ aceruantes, adulteratum aũt refutantes. Sumamus sermones optimos, deos aũt ridiculos, & fabulas alienas, canibus proijciamus: nam plurimam ex ipsis contra seipsos

fortitu-

COMMENTARIVS.

SCripturam ſacram tam neteris quàm noui Teſtamenti,credendam nobis eſſe & colendam, ſingulariq; reuerentia honorandam,in primis ex eo oſtendit autor hoc loco, quòd unus & idem Deus, & ueteris autor Inſtrumenti & noui,quiq; in utroq; prædicatur,credendusq; & honorandus iubetur:à quo ut totius ueritatis fonte utraq; ſcriptura emanauit, & tradita eſt, ut per eam ad agnitionem ipſius pleniorem ueniamus. Sanè Manichæi inter cætera ſuæ impietatis deliramenta delatrarunt uetus Teſtamentum non à Deo eſſe, ſed à principe tenebrarum & malo principio: & nouum duntaxat admittentes Teſtamentum,antiquum repudiarunt. Quorum hic error maximè eliditur,cum Chriſtus ſe ueniſſe ut legem impleret conteſtatur, cum ſcripturas ueteris Teſtamẽti de ſe teſtimoniũ perhibere profitetur, cum deniq; Deus olim patribus locutus eſſe multifariam in prophetis aſſeritur. Quæ quidẽ Dei locutiones per prophetas,ad ueteris Teſtamenti ſcripturas prorſus attinent. His cõſentanea eſt & Apoſtoli ſententia ad Rom. 3. cap. dicentis: Quoniam quidẽ unus eſt Deus qui iuſtificat circumciſionẽ ex fide, & præputium per fidẽ. Legem ergo deſtruimus per fidẽ? Abſit:ſed legem ſtatuimus. Et Dominus noſter Ioan. 5. capite ad Iudæos calumniatores ait: Si crederetis Moſi, crederetis forſitan & mihi:de me enim ille ſcripſit. Si autem illius literis non creditis,quomodo uerbis meis credetis? Et non modò Moſes,ſed & omnes prophetæ teſtimoniũ Chriſto perhibent, ut ait beatus Petrus in Actis apoſtolorum cap. 10. Huic accedit & alia ratio ad cõprobandam ſcripturam, & ueteris Teſtamenti & noui recipiendam eſſe: & præcipuè obſeruandam,quoniã utraq; per ſpiritũ ſanctum reuelata eſt & inſpirata. Porrò Montanus impij erroris dogmatiſtes, & inſanæ eius uates Priſcilla & Maximilla aſſeuerare auſi ſunt,prophetas nõ ſpiritu ſancto afflatos oracula ſua texuiſſe, ſed arreptitios,& tanquã mente captos ea protuliſſe uaticinia,quæ nõ intellexerũt. Verùm horũ ueſaniam longo antè tempore damnauerat beatus Petrus 1. cap. 2. epiſt. ſuæ, dicens: Non enim uoluntate humana allata eſt aliquando prophetia,ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines. Et ad eandẽ eradicandã ex agro fidei noxiã herbam, Concilij Nicenum inter cætera proteſtatur ſpiritũ ſanctum per prophetas locutũ eſſe. Demùm Apollinarius uir eruditiſſimus (teſte Hieronymo in libro de Viris illuſtribus) inſigne uolumen cõpoſuit, quo cõfutat Montani cum ſuis mulierculis inſaniã atq; impudentiam, paracleti nomen ſibi aſcribentis, & illis tanquã prophetiſſas diuino ſpiritu ſe afflaſſe iactantis. Sed & Hiſtoria eccleſiaſtica, quinti lib. decimotertio cap. & ſequentibus, prædictam damnat Montani hæreſim, & ſuas inſanas uates, multa de illis proſequens. Vt autem ſcripturarum ſanctarum ſtudium auidius amplectamur, pleriſq; ſenſibilibus manuductionibus autor ſtudioſius inducit animos noſtros. Et in primis exemplo arboris plantatæ ſecus defluxum aquarum,& tempore opportuno fructum reddentis. Vbi alludere uiderur ad id Pſalm. 1. de beato uiro præconiũ: Sed in lege Domini uoluntas eius,& in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignũ quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & foliũ eius non defluet. Eſt enim ſacræ ſcripturæ cognitio,uelut aqua ſpiritualis,ubertim irrigans animam illius ſtudioſam,fructiferamq; reddens. Eſt & cibus animæ ſolidus,quo paſcitur fidelis anima,uelut pabulo ſuæ naturæ accõmodo. non enim in ſolo pane uiuit homo, ſed & in omni uerbo quod procedit ab ore Dei, ut dictũ eſt Matthæi 4. cap. Atqui quæcunq; ſcriptura ſancta cõplectitur uerba,ab ore Dei profecta ſunt. Ea igitur ſpirituale præbẽt animæ nutrimentũ,& uitam. Quæ enim alia (inquit Hieronymus) poteſt eſſe uita ſine ſciẽtia ſcripturarũ, per quã Chriſtus agnoſcitur, qui eſt uita credentiũ. At idẽ quoq; ſcripturarum ſtudiũ nos hortari debet copioſus fructus inde proueniens. Nã uirtutis omnis exhortationem,& omnis uitij auerſionem, in illis eſt cõperire. Quid enim aliud uetus nouumq; Inſtrumentũ,cùm uerbis,tum exemplis molitur,quàm ad uirtutẽ nos hortari, & à uicijs abſterere? Narrantur ſiquidem inibi multorũ benefacta,bonaq; opera & habita ex illis præmia, quæ nos ad illorũ æmulationẽ feruentius incitent. Referuntur itidẽ aliorũ ſcelera,& illis inflictæ ab ultrice Dei dextra punitiones,ut cum fermè nunquã uitia memorentur,ſine ultione diuina deinde immiſſa,reuocemur diuinorũ iudiciorũ timore à malorum perpetratione. Et planè quemadmodum dicit Caſſiodorus in Pſalmorũ expoſitione,ſicut fœcundiſſimus ager odoriferas herbas ſaluti noſtræ producit accõmodas: ſic lectio diuina,cũ per ſingula uerba requiritur, ſemper illic cura ſanctæ mẽtis reperitur. Quòd ſi quis percontetur,quo'nam pacto ſcripturarũ agnitionem conſequi poſſimus,rectè autor in litera reſpondet,diligẽtia & labore & indultoris Dei gratia. Nempe ut corporale lumẽ oculis hauriatur corporeis,neceſſaria eſt palpebrarũ apertio, oculiq; detectio,& inſuper à ſole luminis infuſio: quorũ neutrum per ſeipſum ſufficiẽs eſt, utrumq; autem alterius auxilio eget. Ita ſanè ſi claritas intelligẽtiæ ſacræ ſcripturę oculo mentis noſtrę ſit irradiatura,opus eſt labore in primis ad detergendam ignorantiæ caliginem atq; tenebras. Inſuper & diuinæ gratiæ radio indigemus, qui infulgeat illi oculo animæ ab alto, eumq; ſpirituali nouoq; ſplendore illuſtret,ne in nocte ignorantiæ cæcutiat. Quòd ſi horũ alterũ deſit,nequicquam agnitionẽ ſacrarũ literarũ nobis ſperamus. Deinde multiplici allegoria cõmendans ſcripturarum ſcientiam, & ad illam capeſſendã exhortans, ipſam horto amœniſſimo comparat & dulciſſimis referto floribus, ubi cuiuſq; generis auium cantus cum ſumma modulatione audiuntur. Sic planè ſic in ſpirantiſſimo ſcripturarũ horto,intellectuales ſunt aues prophetę, Pſalmorum

pugnantes deos, & hos Troianis, illos Græcis fauentes, quis nisi mentis inops credat deorum habere numen? cum huiusmodi mores ne inter homines quidem bene institutos admittantur. Porrò qui & quot libri scripturæ sacræ paginam complent, deinde digesto ordine recenset autor, illos sumi comprobans secundum numerum literarum Hebraicarum. Quod quidem & Hieronymus astruit in prologo libris Regum præfixo, dicens: Quomodo uiginti duo elementa sunt, per quæ scribimus Hebraicè omne quod loquimur, & eorum initijs uox humana comprehenditur: ita uiginti duo uolumina supputantur, quibus quasi literis & exordijs in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens uiri iusti eruditur infantia. Porrò quinque literæ duplices apud Hebræos sunt: Caph, Mem, Nun, Phe, Sade. Aliter enim scribuntur per has, principia, mediatesq; uerborum, aliter fines. Vnde & à pleri q; libri duplices æstimantur, quemadmodum latius in eodem loco prosequitur, librorum omnium ueteris Testamenn determinationem constringens. At uerò in enumerandis libris hoc loco, censentur primus & secundus Esdræ, unus liber. Nam tertius & quartus Esdræ libri, apocryphi sunt, nec in sacrorum librorum canonem recepti, nec autoritate Hebræorum comproban· ut dicit Hieronymus in prologo Esdræ hoc pacto: Nec quenquam moueat, quòd à nobis unus liber editus est: nec apocryphorum tertij & quarti libri somnijs delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ Neemiæq; sermones in unum uolumen coartantur. Rursum cum nominantur ab autore in litera præcipui prophetæ, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel: sub Hieremia non modò eius prophetia comprehenditur, sed & Threni, id est lamentationes eius, quibus urbis Solymæ deplorauit excidium: & Baruch, qui cum scriba esset Hieremiæ, ex eius quasi ore suum uidetur librum deprompsisse. Cum uerò deinde in litera nemi natur Sapientia Salomonis, & Sapientia Iesu, inter libros uirtutum doctrina refertos: Sapientia Salomonis ibi intelligitur liber Sapientiæ à Salomone compositus, non à Philone, ut quidam falso autumant: cum neque rex, neque iudex, neque templi Dei extructor fuerit Philo Iudæus, qualem se autor libri Sapientiæ, nono illius libri capite à Deo esse delectum profiterur. Ad hæc, quomodo supradictus liber Sapientiæ inter ueteris Instrumenti libros annumeratur, si à Philone Iudæo (ut aiunt) compositus est: qui tempore Gaij itidem & Claudij Cæsarum pro Iudæis legationem ad ipsos obiuisse scribitur, coruscante iam euangelij luce, & in totum orbem suos diffundente beneficos radios: cum uerisimile uideatur, antiquæ legis libros omnes, tempore prioris illius status synagogæ, & ante exordium euangelicæ legis fuisse compositos. Rursum secundo prædicti libri capite, spiritu (ut literæ contextus ostendit) prophetico, describuntur impij conatus Iudæorum, machinamenta scribarum & pharisæorum in Christũ Dei uirtutem & sapientiam, quæ in alijs locis, in Psalmis & Euangelijs, eodem dictante spiritu sancto, & eadem ferè uerborum serie referuntur. Circunueniamus (inquiunt) iustum iquoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat, & gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo, si sermones illius ueri sunt, & tentemus quæ uentura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est uerus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Et reliqua, quæ de passione Domini & morte ignominiosa ipsi iusto, & qui factus est nobis iustitia & redemptio, inferenda ibidem referuntur. Ad hæc omnia passionis Christi mysteria, tempore Philonis erant completa, uel ante ipsius tempora. Quomodo igitur ab eo describerentur, tanquam adhuc futura atque complenda? Huic accedit, quòd huiusce libri (quo de fit sermo) autor in loco supradicto detestatur impiorum Iudæorum in ipsum iustum inuidiam, æmulationem & zelum, execratur q; grauem ipsorum malitiam ac impietatem. Id autem Philonem nequaquam seciſſe, facilè coniectare licet: ut qui suo tempore inter Iudæos honoratus admodum erat, & celeberrimus habebatur, in lege ipsorum conuersatus semper, & Christianę legis expers. Quare tam apertè recentem patrum suorum nequinã scriptis mandasse minimè credendus est: per quod suorum contribulium, quorum sectabatur traditionem & uitam, incurrisset odium. Præterea beatus pater Dionysius ex supradicto Sapientiæ libro ciat testimonium in prima parte quarti capitis libri de Diuinis nominibus, dicens: Et in primis scripturarum institutionibus quendam de diuina sapientia dixisse comperies, Amator factus sum formę illius: quod ex octauo Sapiętię capite sumptum est. Atqui fuisset admodum difficile, librum illũ, si à Philone fuisset compositus, adeò iam fuisse diuulgatum, ut ad manus tanctę patris Dionysij, illi synchroni atq; cõtemporanei, tum peruenisset. Quòd si dicas etiã Dionysiũ potuisse, cũ hęc diceret, uidisse Philonis libros iam recẽs editos· sciscitari uelim, quomodo ergo beatus pater uocat librũ illum primas literarũ institutiones, atq; prę introductiones, si rum primũ fuerit in lucẽ prolatus? cum hæc uerba planè significent librũ illum antiquiorẽ fuisse, quàm fuerint tempora Philonis. Deniq; in nono Sapientiæ capite describitur autor illius libri (quisquis tandem is fuerit) orasse Dominũ pro impetranda sapiętia, ad rectè gubernandũ populũ, & acceptũ à patribus suis regnum. Atqui tertij libri Regum tertio capite rex Salomon idem sapientiæ donum à Deo postulasse legitur, cum apparuit illi Dominus per somniũ nocte, dicens. Postula quod uis, ut dem tibi: & inter cætera respondit Salomon petens à Deo: Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Hęc igitur petitionis & postulationis sapientiæ in utroq; loco conscriptæ conformitas, argumento est, Salomonem fuisse libri Sapien-

Psalterium.
Esaias.
Hieremias, & Threni.
Baruch.
Ezechiel.
Daniel.
Osee.
Iohel.
Amos.
Abdias.
Ionas.
Micheas.
Naum.
Abacuc.
Sophonias.
Aggeus.
Zacharias.
Malachias.

Libri noui Testamenti.

1 Legales, qui & Euāgelia.
Matthæus.
Marcus.
Lucas.
Ioannes.
2 Historiales.
Actus Apostolorum.
3 Morales, qui & Epistolæ.
Pauli ad Romanos.
Corinthios, duæ.
Galatas.
Ephesios.
Philippenses.
Colossenses.
Thessalonicenses, duæ.
Timotheum, duæ.
Titum.
Philemonem.
Hebræos.
Epistolæ Catholicę.
Iacobi.
Petri, duæ.
Ioannis, tres.
Iudæ.
4 Prophetales.
Apocalypsis Ioannis.

Cæterum & id annotare hic nō fuerit superuacuū, quòd septē illæ epistolæ sanctorū quatuor Apostolorū, Iacobi, Petri, Ioannis & Iudę, recto & apto nomine nūcupantur Catholicę, id est uniuersales, q̄ non scribātur ad aliquā particularē ecclesiā aut singularē hominē, quemadmodū epistolæ beati Pauli: sed indifferētur & promiscuè ad totū credentiū in Christū cœtum, uniuersamq̄ Christianorū congregationē, excepta secunda & tertia epistola Ioannis. Scriptorū aūt imperitia factū est (ut nōnulli uiri eruditissimi cōiectant) q̄ cōmutatis aliquibus mediarū syllabarū literis, pro Catholicis uulgo Canonicæ dicātur epistolę: cū nō Canonicæ, sed Catholicæ sint appellādę. Neq̄ illud hic prętereundū cēsemus, nō esse reuocandū in dubiū (quēadmodū nōnulli ante actis temporib. factitarunt) sit'ne epistola quę ad Hebręos inscribitur, à beato Paulo Apostolo cōposita, aut alio quouis autore, ut sancto Clemēte, Luca, aut Tertulliano: sed indubitatò sentiendū est, & asserendū, illā esse beati Pauli epistolā, inprimis diuinā & dignissimā. Primò quidē, quoniā in sacrosancta synodo Nicena, ecclesia uniuersalis eam recepit, tanquā ab Apostolo Paulo scriptam: ipsamq̄ talē haberi debere sanxit atq̄ decreuit. quare nullus post hanc definitionē publicā relinquitur ambiguitati locus. Secundò, quia beatissimus pater Dionysius à Paulo diuinis mysterijs sacræ fidei institutus, in Operibus suis citat testimonium ex illa epistola, tanquā à suo (ut uocat) pręceptore, ducęq̄ ac institutore cōposita: quod utiq̄ compertū satis et exploratū, ut oculatus testis, habere potuit. Tertiò, beatus Ioannes Chrysostomus in Homelijs suis supradictam exponentibus epistolā, affirmat eandē esse Romæ à beato Paulo scriptā. Non igitur temerè tanti uiri autoritati est refragandū, aut reclamandū. Quartò, in calce huius epistolę dicitur ipsa missa fuisse ad Hebræos quibus scribebatur, per Timotheū Pauli discipulū, & spiritualē in Christo filiū: quod non leue præstat argumentū, eam à Paulo fuisse scriptā, qui familiaritatē & consuetudinē habebat cū Timotheo. Quòd si alius quispiā eam cōposuisset, non ita cōmisisset illam Timotheo defendā, ut cum quo nō tantā habuisset in ecclesiarū ædificatione societatē. Postremò id cōuincit ardentissimus ille zelus & feruor, quo totus flagrabat animus Pauli ad conuersionē Hebræorū ad fidei ueritatē: quem ad Romanos scribens apertè indicat, cū dicit: Optabā anathema esse pro fratribus meis, qui sunt cognati mei, ex quibus est Christus secundū carnē. & rursum ad eosdē alio loco: Quādiu quidē ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocē carnē meā, id est Iudæos, & saluos facià aliquos ex illis. Itaq̄ diuino illo igni agitatus, succensus & inflāmatus Paulus, epistolā ad Hebræos scripsit: qua persuaderet eis, depositā uetustate legis, iam noua euangelicæ gratiæ sacramenta multo augustiora, dignioraq̄ mundo indulta esse. Cōsimiliter id firmiter tenendum est, Apocalypsin ipsam esse beati Ioannis Apostoli & Euangelistæ: neq̄ trahendum in dubium, an sit alterius cuiusdā Ioannis presbyteri, cuius sepulchrum etiā uisitur apud Ephesum, ut refert Historia ecclesiastica lib. 3. cap. 31. Nēpe qui Apocalypsin scripsit, dicit in primo illius cap. se cum eā à Deo haberet reuclationē, fuisse in insula Pathmos, propter uerbū Dei, & testimoniū Iesu. Idipsum aūt de nullo legimus sanctorū uirorū illius tēporis, quām de beato Ioanne Apostolo & euāgelista, dilecto Christi discipulo, qui propter insuperabilē euāgelisandi constantiā à Domitiano Cęsare in Pathmos insulā relegatus, diuinæ uisionis & allocutionis meruit crebra cōsolatione reuelari, ut catholica de ipso cōcinit ecclesia. Quinimmo ad ipsum beatū Ioannē ibidē in exilio degentē, sacratissimus pater Dionysius epistolā cōscripsit: qua significauit, eundē ab exilio (ut diuina reuelatione acceperat) ad ecclesiam suam Ephesinam cum tranquillitate reuersurū. Insuper in tertia parte tertij capitis libri de Ecclesiastica hierarchia, Dionysius ponens partitionem scripturæ sanctæ per ea quæ in libris cūm ueteris, tum noui Testamenti pertractantur, in adiectis scholijs dilucidè explicatam, dicit: Siue arcanam illam ac mysticam omnino uisionem dilecti discipuli, diuinamq̄ Domini Iesu & altissimam theologiā, eis qui dñ fieri merentur exponit, eosq̄ per mysteria sacra & diuina sustollit atq̄ confirmat. Vbi per arcanam illam & mysticam uisionem, intelligit Dionysius eo loco sanctam Apocalypsin, quam apertè testatur his uerbis esse Ioannis Apostoli & euangelistæ: quare & illud sine controuersia sentiendum est, & asserendum. Neque ratio illa militat quam inducunt

διὰ τὸ μίαν γὰρ πατρὶ καὶ ὑῷ θεωρᾶσθαι κίνησιν· ὡς τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ τὸ, ἀπέσταλκε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς. καὶ τὸ, ἵνα γνῶσιν ὅτι σύ με ἀπέσταλας. τὰ μὲν προφητικῶς, καὶ τούτων, τὰ μὴ ὡς μέλοντα ὅσον, ἐμφανῶς λέξω. καὶ τὸ τοῦ Ζαχαρίου, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι. καὶ τὸ τοῦ Μιχαίου ἐρχόμενον, ἰδοὺ κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται καὶ πατήσει ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς. τὰ δὲ, τὰ μέλλοντα ὡς γεγονότα. ὡς τὸ, ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. καὶ τὸ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. καὶ τὸ, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ τὰ τοιαῦτα. τὰ μὲν ἀπὸ προφητικῆς ἐνώσεως καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἐπ' αὐτῷ λεχθέντα. τὰ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν πρὸ τῆς ἑνώσεως ἀλαμῶς, ἃ μή τι προφητικῶς, ὡς ἔφαμεν. τῶν δὲ ἐν τῇ ἑνώσει πρόπτωσίς ἐστι τρεῖς. ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τοῦ ἱεράρχου τὸν λόγον ποιούμεθα, θεωσιν τῆς σαρκὸς καὶ λόγωσιν, καὶ ὑπερύψωσιν λέγομεν. καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸν προσγενόμενον τῇ σαρκὶ πλοῦτον, ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὕψιστον θεὸν λόγον ἑνώσεώς τε καὶ συμφυΐας ἐμφαίνοντες. ὅτι δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, σάρκωσιν τοῦ θείου λόγου, γνωρίσεως, κενώσεως, ἐκφυλισμοῦ, ταπείνωσιν, φραγμὸν. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἱερέως ὑπολείγεται τοῦ λόγου τε καὶ θεοῦ. ὅταν δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἅμα, γνῶσιν, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφυΐαν, συμμόρφωσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα φάσκωμεν. διὰ τοῦτο ἓν τὸν τρίτον τρόπον, οἱ πολλαχοῦ μνησθέντες δύο τρόποι λέγονται. διὰ γὰρ τῆς ἑνώσεως δηλοῦται, τὴν ἐκάτερον ἐκ τοῦ συνυφεστῶτος αὐτῷ ἁρμογῆς καὶ περιχωρήσεως. διὰ γὰρ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως, ἡ σὰρξ θεοῦσθαι λέγεται, καὶ θεὸς γενέσθαι καὶ ὁμοίως τοῦ λόγου, καὶ ὁ θεὸς λόγος σαρκωθῆναι καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι, καὶ ἱστόμα λέγεσθαι, καὶ ἕκαστος καλεῖσθαι, οὐχ ὡς δύο φύσεων μεταβληθεισῶν εἰς μίαν φύσιν συνόδου. (ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ φύσει ἅμα τὰ ἐναντία φυσικὰ γενέσθαι) ἀλλ' ὡς δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν, καὶ τῆς εἰς ἄλλας περιχωρήσεως ἀσύγχυτον, καὶ ἀμετάβλητον ἐχούσης. ἡ δὲ περιχώρησις, οὐκ ἐκ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν. ἀμήχανον γὰρ τῷ σάρκα περιχωρῆσαι διὰ

propterea quòd in patre & filio una cõtemplatur motio. Vt, Omnia per ipsum facta sunt. Et, Quòd misit uerbum suum, & sanauit eos. Et, Vt cognoscãr, quoniam tu me misisti. Quædam propheticè, & horum hæc quidem ut futura: ut, Manifestè ueniet, & id Zachariæ, Ecce rex tuus ueniet tibi. Et quod à Michea dicitur, Ecce Dominus procedet de loco suo, & descendet: & ambulabit super excelsa terræ. Hæc futura, ut præterita: ut, Ipse Deus noster post hæc in terra uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Et, Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera eius. Et, Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis. & huiusmodi. Quæ igitur ante unionem, & post unionem dicentur: quæ uerò post unionem, ante unionem nequaquam, nisi forte quippiam propheticè, ceu diximus. Eorum autem quæ in unione, modi sunt tres. Nam quandoque ex meliori sermonem facimus, & deificationẽ carnis, & uerbifactionem, & superexaltationem dicimus, & id genus: carni diuitias aggenitas ex unione, & cognatione ad altissimũ Deum uerbum insinuantes. Quandoque ex inferiore, incarnationẽ Dei uerbi, humanationem, exinanitionẽ, pauperiẽ, & humiliationem dicimus: hæc enim & similia, ex mixtione ad humanitatem dicuntur de uerbo & Deo. Quandoque ex utrisque simul, unionẽ, communionẽ, unctionẽ, coniũctionẽ, conformationẽ, & similia proferimus: propter hũc eñ tertiũ modũ prædicti duo modi dicunt. Nã per unionẽ ostenditur, quid habeat ex utriusque harmonia, & immãsione, ꝙd illi adest. Nã propter unionẽ secundũ hypostasin, & caro deificari dicit, & Deus fieri, & simul Deus cũ uerbo, & Deus uerbũ incarnari, & homo fieri, & creatura dicit, & nouissimus uocat. Nõ ut duab. naturis mutatis in unã naturã cõpositã (nã impossibile est, in una natura, simul aduersantia naturalia cõsistere) sed ut duabus naturis secundũ hypostasin unitis, & in se inuicẽ immansionẽ habentib. inconfusam, et immutabilẽ. At immanẽtia, nõ est ex carne, sed ex deitate facta est: nã impossibile est carnẽ permeare

ἵνα δείξῃ ὡς ἡ ἀλήθειά ἐστιν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ θεοῦ εἶναι θεός. τὸ ὑποχωρεῖν, ἵνα δείξῃ μὴ πρέπειν δύνασθαι, μηδ' ἑαυτοῖς πρόσθεν δύνασθαι, διὰ τῆς κατ' οἰκείωσιν τῆς ἀναφορᾶς, ὡς τὸ, θεέ μου θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ τὸ, τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν. καὶ τὸ, γεγόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. καὶ τὸ, αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. οὔτε γὰρ ὡς θεὸς, οὔτε ὡς ἄνθρωπος, ἐγκαταλέφθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ πατρός. οὔτε ἁμαρτία, οὔτε κατάρα γέγονεν. οὔτε ὑποταγῆναι χρῄζει τῷ πατρί. καθὸ μὲν γὰρ θεός, ἴσος ἐστὶ τῷ πατρί, καὶ οὐδὲν ἐλάττων, οὐδὲ ὑποτεταγμένος. καθὸ δὲ ἄνθρωπος, οὐδέποτε αὐτὸς γέγονε τοῦ γεννήτορος, ἵνα ὑποταγῆς δεηθῇ. τὸ ἁρμόδιον ἑαυτῷ οἰκειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάσσων ἑαυτὸν, ταῦτα ἐλεγεν. ἡμεῖς γὰρ ἡμεν οἱ ἁμαρτίας καὶ κατάρας ἔνοχοι, ὡς ἀπειθεῖς καὶ πλάνοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαταλελειμμένοι. τὰ δὲ, διὰ τὴν κατ' οἰκείωσιν διαίρεσιν. ἐν γὰρ τῇ οἰκείωσίᾳ διείλεν τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἅπερ τῶν σάρκα ἐκ τοῦ λόγου, λέγεται καὶ δοῦλον καὶ ἀγνοῶν. καὶ γὰρ ἦν δοῦλος καὶ ἀγνοούσης φύσεως ἦν. καὶ ἐπεὶ μὴ ἦν τοῦ θεοῦ λόγου ἡ σάρξ, δέλεαρ ἦν καὶ ἀγνοοῦσα· ἀλλὰ διὰ τὸν πρὸς τὸν θεὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, οὔτε δοῦλον, οὔτε ἀγνοεῖ. οὕτω καὶ θεὸν τὸν πατέρα αὐτὸν ἐκάλουν. τὰ δὲ διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φανερώσιν τε καὶ πίστωσιν, ὡς τὸ, πάτερ δόξασόν μου τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοί. αὐτὸς μὲν γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ὄντως, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ. καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου ἀρμόδιον, τοῦ θειοτάτου υἱοῦ θεοῦ, ᾧ δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. διὰ γὰρ τὴν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφανερώθη, καὶ ἔδοξάσθη τοῦ κόσμου, ὅτι υἱὸς ὄντως τοῦ θεοῦ. καὶ τὸ, πεποιημένος σοφίᾳ καὶ χάριτι. τὰ δὲ κατὰ τὸν τοῦ ἐνδιαίτου προσώπου οἰκείωσιν, μετὰ τῶν ἐνδιαίτων ἀριθμῶν ἑαυτὸν, ὡς πρὸς τὸν Σαμαρείτην φησίν, ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν ἰουδαίων ἐστίν. τρίτος τρόπος, ὁ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως δηλωτικὸς, καὶ τοῦ σώματος φυτεύου παρασταλικὸς.

sed ut ostendat, quòd secundum ueritatem est homo, cum eo quod & Deus. Secedere autem, ut doceret non proteruiendum esse, neq; nos ipsos prodere oportere. Quędam secundum accõmodationẽ et relationẽ nostri: ut, Deus meus, Deus meus, quid me dereliquisti? & Qui nescisti peccatũ, pro nobis peccatũ fecit. & hoc, Factus pro nobis maledictio. &, Ipse filius subijcietur ei, qui sibi subiecit omnia. Nã neq; ut Deus, neq; ut homo, derelictus unquam est à patre: neque peccatum, neque maledictio factus est, neque subijci indiget patri. Nam secundum quòd Deus, æqualis est patri, neque contrarius, neque subordinatus: secundum autem quòd homo, nunquam inobediens factus est genitori, quo subiectione egeat. Nostram igitur sibi accommodans personam, & seipsum nobiscum ordinans, hæc dixit: Nos enim sumus peccati & maledictionis obnoxij, ut increduli & inobedientes, & propterea derelicti. Quædam propter separationẽ, quæ cogitatione fit. Nam si cogitatione separas, quæ reuera inseparabilia sunt, id est carnem à uerbo: dicitur & seruus, & ignorans: nanque seruæ & ignorantis naturæ est. Et nisi caro uniretur Deo uerbo, serua esset & ignorans, sed propter ad Deum uerbum secundum hypostasin unionẽ, neq; serua fuit, neq; ignorauit. sic & Deum suum, patrem uocauit. Quędam propter manifestationẽ ad nos, & credulitatẽ. ut, Pater clarifica me ea claritate, quam habui apud te priusquã mundus esset. Ipse quidẽ clarificatus erat, & est, sed nobis manifesta non erat & credita claritas eius & gloria. Et quod ab Apostolo dicitur, Qui prædestinatus est filius Dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectiõe à mortuis. Nã per miracula & resurrectionẽ, & aduentũ spiritus sancti, patefactum est & creditũ mũdo, quòd ipse est filius Dei. Et hoc, Proficiebat sapiẽtia & gratia. Quędã uerò secundũ accõmodationẽ ludaicę personę, cũ ludæis annumerãs seipsum: ut ad Samaritanã dixit, Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quoniã salus ex Iudęis est. Tertius modus est unius hypostaseos indicatiuus, & utriusq; naturæ simul designatiuus.

COMMENTARIVS.

INter ea quæ primo modo generali de Christo dicuntur, scilicet ante incarnationem, tertio loco, modoq; speciali constituũtur ea quæ immobilem statum eius insinuãt. Ea sanè nomina immobilem Christi statum designare dicuntur, quæ proprietatem aliquam ei immanentem explicant, & ab eo indimobilem, ut uerbum, sapientia, uirtus, splendor. Siquidem uerbum nostrum mentale, menti nostræ intimum est: semper ei præsens, & nusquam ab eo digrediens. Sic Christus uerbum patris ab eo quidem, ut principio emanat, patri tamen immanens, & nunquã ab eo discedens. Pari ratione sapientia à sapiente, & uirtus à potente proficiscitur: extra sapientem tamen & potentem neutiquam euagatur. Demum splendor à corpore lucido suam sumit originem, emanatq; ab eo ut primario fonte: illud tamẽ nunquam relinquit, sed semper intimus est illi, atq; immanens. Non enim hic de splendore qui foràs diffunditur, habetur sermo, sed qui insitus & innatus est ipsi splendido corpori. Itaq; hisce nominibus, filius ex patre esse denotatur, nunquã tamen ab eo separabilis aut dissolubilis. Et quòd uerbũ quidem dicatur Christus, perspicuum omnibus est, potissimũ ex primo Ioannis cap. Quòd uerò sapientia & uirtus Dei nominetur, atteſtatur beatus Paulus primæ epistolæ ad Corinthios cap. primo, dicens: Ipsis aũt uocatis Iudæis atq; Græcis, Christũ Dei uirtutẽ & Dei sapientiã. Demum splendor dicitur Christus apud Paulũ, ad Hebræos cap. primo scribentẽ de filio Dei patris: Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Et hoc pacto de cæteris in litera aut præcedentib. aut sequentibus Christi nuncupationib. promptũ fermè erit dignoscere, quo ex loco sacrarũ literarũ depromptæ sunt. Exempli gratia, quòd magni consilij angelus dictus sit, ex nono Esaiæ cap. desumptũ est, ubi nostra interpretatio habet: Et uocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Illic enim septuaginta interpretes, loco omnium harum denominationum duntaxat transtulerũt, Et uocabitur nomen eius magni consilij angelus: quod utiq; nomen rectè Christo conuenit, quòd nuncius fuerit magni illius cõsilij & sacramẽti à seculis abscõditi, quo genus humanũ Deus redimere cõstituit. Nõnullæ etiã istarũ nuncupationũ rationes, diuinè admodũ & dignè explicantur à beato patre Dionysio in lib. de Diuinis nominib. ex quo diffusius poterũt pleraq; horũ nominũ cum suis rationib. dignosci. Deinde in quarto modo speciali huius primi generis, dicitur filius à patre, generatiuè & non conditoriè. Siquidem genitus est Dei filius ex patris substantia, omnimodè ei persimilis, uirtute, sapientia, bonitate, æternitate, omnipotentia, ut ex 1. lib. huius autoris dilucidũ iam euasit: ex quo etiam multa horũ nominũ manifestantium in Christo aut diuinæ naturæ proprietates, aut hypostaseos, intelligi clarius possunt, neq; noua hic indigẽt explicatione. Habet itaq; Christus esse à patre, generatiuè & per gignentiã, nõ aũt conditoriè, id est per cõditionẽ, siue creationẽ, sicut quęcũq; res ex nihilo producta Nõ enim est Christus ut Deus, aliunde quàm ex Dei substãtia genitus, aut ex nõ esse ad esse deductus: quẽadmodũ in 1. lib. iam abundè dictũ est. Quæcũq; itẽ habet filius, neq; participatiuè à patre, neq; ut ex præceptore, sed ut ex causa habet. Quę enim participatiõe quippiã habẽt, ab extrinseco idipsum recipiũt, aduentitiũ & à sua alienũ substãtia, minusq; & imperfectius id assequuntur quàm in eo sit à quo participationẽ huiusmodi sortiuntur, ut luna à sole claritatẽ mutuatur, & aer, aliaq; subiectæ corpora, minus sanè splẽdoris quàm sol habẽtia. Christus aũt nõ eo pacto quippiã alienũ ab extrinseco suscipit, sed ipsam à patre diuinitatis substantiã, illi semper intimus, neq; inferiore gradu uirtutẽ, sapientiã, aut deitatẽ habet quam pater, sed prorsus eandẽ. Præceptor itidẽ non substantiã discipulo cõmunicat, sed doctrinã, quam quidẽ in eum uocis beneficio transfundit: minorem tamen, & imperfectiorẽ quàm in se habet: minus enim sapit discens, quàm docens: & alia docẽtis est, aliaq; discentis scientia. Pater autem filio substantiam ipsam naturamq; communicat & sapientiam, non quidem particulatim, sed totam prorsus, quinimmo immensum sapientiæ pelagus. Denique non alia est patris, alia filij sapientia, sed una penitus, & eadem. Non igitur habet filius à patre quicquã ut ex præceptore, sed ut ex causa & fonte suę originis. Deinceps in quinto modo particulari huius primi generis proponit autor quędã esse nomina indicatiua beneplaciti paterni per ipsius Christi operationẽ impleti: non ueluti per instrumentũ aut seruum, sed ut per substantiale & hypostaticũ eius uerbum. Quod ideo dictũ putetur: nam solent Ariani (ut inquit Theophilus super Ioannẽ) dicere, quòd sicut per serrã ostiũ fieri dicimus quasi per organũ: sic & per filiũ omnia facta esse dicũtur, nõ q; ipse sit factor, sed organũ: & sic facturã aiunt filium, tanquam factum ad hoc, ut per eum omnia fierẽt. Nos aũt ad huiusmodi fictores mendaciũ simpliciter respõdemus: Si enim (ut dicitis) pater creasset ad hoc filiũ, ut eo tanquã organo uteretur, uideretur q; inhonorabilior sit filius, quàm quę facta sunt: sicut ea quę per serrã sunt facta, ipso organo nobiliora existunt: nã serra propter ipsa facta est. Sic & propter ipsa quę facta sunt (ut aiũt) pater creauit filiũ, tãquã si nõ deberet Deus cũcta creare, nequaquã filiũ produxisset. quid hisinsanius? Præterea instrumentũ nõ de substãtia artificis est, nec illi intrinsecũ, quinimmo lõgè inferius atq; minus, quàm ipse artifex. Filius aũt de substãtia patris est, & illi intimus, omnimodã habẽs cũ patre & dignitatis & uirtutis æqualitatẽ. Oblatrarũt itẽ alij impietatis satellites, patrẽ per filiũ, ut seruũ condidisse omnia, & suã implesse uoluntatẽ. Quod quàm sit à uero alienũ, hinc perspicere licet, q; neq; seruus de domini est substãtia, neq; scit quid faciat dominus eius, neq; æquã cum domino autoritatẽ habet & potestatem. Filius aũt Dei, patri est cõsubstantialis, patris sapientia, &

eiusd em

natura simul aduersantia naturalia consistere. Vt proprietates istæ naturales, increatũ creatum, incircumscriptum circumscriptum, æternum temporale, immateriale materiale, inter se manifestè repugnantes, non possunt simul in una eademque natura existere: quandoquidem non possunt repugnantia simul uni adesse. Atqui proprietates istæ simul comperiuntur saluæ, & integræ in Christo. Si enim diuinitatẽ eius attendimus, increatus, incircumscriptus, æternus & immaterialis est. Si uerò eiusdem perspicimus humanitatem, creatus, circumscriptus, temporalis & materialis est. Non igitur est una in Christo natura composita, sed duæ post unionem saluæ & integræ permanentes, ut in libro præcedente abundè dictum est. Quòd item immanentia & immansio, duarum naturarum in se inuicem, non ex carne, sed ex diuinitate facta est in Christo, ex septimo tertij libri cap. perspicuum euasit, hac potissimum ratione: quoniam quod purum, subtile, spirituale q̃ est, immeat materialia, crassa & corporalia. non autem è diuerso, ut anima rationalis nostrum corpus, ignis ferrum, solaris splendor aerem immeat: non autem contra corpus animam, ferrum ignem, aer splendorem permeat. Id tamẽ purius, quod per se & subtilitate sua alterũ crassius immeat, dat etiam illi crassiori immanentiam & immansionem cum eo: ut anima nostra corpori communicat immansionem cum ea, & ignis ferro, & splendor aeri, quòd immaneat ipsi fulgori. Atqui diuinitati cõparata caro, crassum quiddã est, corpulentum, & fœculentũ. deitas uerò, subtilissimũ, maximè spirituale, & purissimũ. Non igitur immeatio & immanentia ex carne est, ut primaria illius effectrice: sed diuinitate, immeante quidem propria & efficacissima uirtute sua carnem, & deinde carni communicante immanentiam & intimam unionem indimobilem, indissolubilem q̃ ad diuinitatem. Cæterum quæ deinde in primo sex modorum complectentium ea quæ post unionem Christo secundum humanitatem conueniunt, enumerantur, mixtionem habent diuinitatis ad humanitatem. Nam non modò est huiusmodi mixtio deitatis ad carnem, in his omnibus dispensatione carnis uerè factis operibus, secundum unionem: uerumetiam & secundum operationem, quoniam ut sæpius in tertio libro dictũ est, utraq; in Christo natura operabatur sibi propria cum alterius cõmunicatione. Vt humana natura sibi conuenientia & accommodata faciebat opera, cũ ipsius diuinitatis ad illa efficaciter concurrentis cooperatione: sicut & humana natura diuinæ cooperata est, in signis, miraculisq; faciendis. Itaq; in his omnibus humanæ naturæ propriis operibus, mixtio est diuinitatis & secundum unionem, & cooperandi efficaciam atq; uirtutem. Secundo autem modo speciali horum sex, quædam proponuntur conuenire Christo, ut homini nõ secundũ ueritatem, ut in primo modo, sed solum secundum simulationẽ. Enimuero non fuit in Christo unquã simulatio malitiæ, aut ueritati uirtutiq; contraria: quando quidẽ neq; in summa ueritate, neq; ab ea esse potest huiusmodi fictio. Christus aũt ueritas est: Ego (inquit) sum uia, ueritas & uita. & ad hoc natus est, uenitq; in mundũ, ut testimonũ perhiberet ueritati, omnisq; qui est ex ueritate, audit uocem eius: quo enim pacto in summã lucẽ cadere possunt tenebræ, in caliditatẽ frigus, in ueritatẽ falsitas? Veruntamen in eo sæpenumero fuit simulatio doctrinæ, qua cuiusquã rei aliter quàm sese habuit præ se tulit speciem, ad aliquod necessariũ uel utile nobis illo ipso significandũ. Neq; ista simulatio cũ ueritate pugnabat: quinimmo semper ad uerũ aliquod designandũ, nobisq; insinuandũ ordinabatur. Vt contactu fimbriæ uestimẽti Iesu sanata muliere magnæ fidei, quæ duodecim annos fluxum sanguinis perpessa fuerat, interrogauit, Quis me tetigit? & circumspexit quis nam esset. non quia illius erat ignarus, quem nec cordium nostrorũ latent occulta: sed ut huiusce interrogationis occasione, signũ illud admirandũ omnibus innotesceret, & inde Deus glorificaretur, præsentiũq; fides solidaretur. Ita de Lazaro defuncto percõtatus est, Vbi posuistis eum? ut ostenderet, se uia humana & ut hominem, idipsum ignorasse, præsentemq; non fuisse cũ sepultus fuerat, quo maior esset miraculi euidentia, & non diceretur esse cõpositio facta collusio inter ipsum & sorores defuncti, quasi de industria occultassent eo in loco Lazarũ ut defunctũ, qui tamen nõ esset mortuus. Nõ uult (inquit Chrysostomus) ipse Christus se injicere, sed omnia ab alijs discere, & rogatus facere, ut ab omni suspicione eripiat signũ. Insuper accessit ficũ secus uiã Christus, & quæsiuit in ea fructũ: ad designandũ se uenisse in mũdum, ut in Iudæorũ populo fructum fidei & uirtutis inueniret: sed inuentum illum prorsus uacuũ bono opere, horrenda maledictione perstringendum. Rursum cum prregrinis ad castellũ Emaus ambulans, finxit se longius ire, ut ostenderet se eorum animis non omnimode propinquum esse, de cuius potentia diuinitatis & uirtute subdubitabant, neq; solidã resurrectionis eius tam factæ habebant fidem. Quod quidem testatur in homelia Gregorius, dicens: Quia Christus in eorum cordib. adhuc peregrinus erat à fide, ure se longius finxit. Nihil ergo simplex ueritas per duplicitatem fecit: sed talem se exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Simili quoque modo de alijs euangelij locis ad consimilem spectantibus materiam, est dicendum. Deinde in tertio modo speciali prædictorum sex modorum, enumerat autor ea quę Christo secundũ humanitatẽ attribuuntur, secundũ appropriationẽ, non quidem personalem, sed habitudinariam ad nos: & inter cætera huiusmodi, nominat subiectionem. Vnde Christus ut homo, patri subditus non fuit subiectione uiolentiæ & coactionis, quomodo filius contumax & inobediens inuitus subijcitur autoritati paternæ, aut populus rebellis ditioni regis: quandoquidem in nullo aberrauerit à mandato patris, sed quæ placita fuerunt ei, semper fecerit. Nihilo secius patri subiectus fuit, & subordinatus subiectione naturæ & conditionis humanæ. Illa enim à Deo autore etiam

in Chri-

in Christo condita, fuit longè minor & inferior, quàm subſtantia diuina, quinimmo quàm angelica, ſi abſolutè naturam unius, alterius naturæ conferas, non attendendo in Christo unionem naturæ humanæ cum diuina in una hypoſtaſi. Siquidem omnium hominum eadem eſt ſpecie natura, eiuſdemq; eſſentialis perfectionis. De Ioanne autem Baptiſta dictum eſt à Domino, Matthæi 11. cap. Qui minimus eſt in regno cœlorum, maior eſt illo. Non utiq; maior meritis: nam piè credendus eſt beatus Ioannes infimorum angelorum merita tranſcendiſſe ob eximias ſuas uirtutes, ſed maior dignitate naturæ: ſpiritualis enim ſubſtantia, corporali eſt natura perfectior. Si igitur humana natura in Ioanne inferior eſt conditione naturali quàm angelica, & humana natura in Chriſto abſolutè, & per ſe conſiderata, eſt æqualis conditionis & ſortis cum humana natura in Ioanne: conſequens eſt, & humanam in Chriſto abſolutè ſumptam, & non ſub ratione unionis ad diuinam, inferiorem eſſe perfectione & dignitate naturali, quàm ſit ſubſtantia angelica. Cum itaq; angelica ſubſtantia Deo reuerenter ſit ſubiecta ratione ſuæ naturalis ad Deũ habitudinis: quid prohibet Chriſtum, ut hominẽ hoc modo dicere ſubiectum eſſe patri, etiã per appropriationẽ perſonalẽ? Præter quem modũ etiã dicitur ſecundũ humanitatẽ ſubiectus patri per accõmodationẽ & appropriationẽ ad nos: qua ſibi ea attribuit quæ noſtræ conueniũt perſonæ, ut ſe ſubiectũ profiteatur patri Chriſtus hoc modo, quia nos eius mẽbra Deo patri ſumus ſubiecti. At uerò nonnullorũ eſt ſententia, etiã filiũ Dei ſecundũ diuinitatẽ ſubiectũ eſſe patri, & nomine illius ſubiectionis intelligi debere filialem obedientiam, quã ineffabiliter filius exhibet patri: quẽadmodũ in 17. propoſitione 6. libri Ricardi de Trinitate diffuſius eſt annotatũ. Circa quinti deinde modi ſpecialis ex 17. cap. Ioannis ſumptũ exemplũ, ſcilicet, Pater clarifica me illa claritate, quã habui apud te priuſquã mundus fieret: id annotatu nõ cenſetur indignũ, quòd ineffabilẽ diuinitatis claritatem & ſplendorẽ quem habuit filius apud patrẽ antequã mundus fieret: non deperdidit Chriſtus: neq; minorẽ aut remiſſiorẽ obtinuit, quando naturam aſſumpſit humanam: manſit enim illa ſemper indiminuta, & immenſa. Veruntamen filium pater clarificaſſe dicitur, quando miraculorum operatione & Apoſtolorum per totum mundũ prædicatione manifeſtauit illam filij claritatem, & deitatis ſplendorẽ: effecitq; ut cognoſceretur ubiq;, & crederetur Chriſtus eſſe Dei filius patri conſubſtantialis: & idem uerus homo ex uirgine natus, ſecundũ illam in ſacra ſcriptura frequenter obſeruatam regulã. Quod ſemper eſt, tunc in aliquo fieri dicitur, cũ id in eo factũ eſſe primùm cognoſcitur, & manifeſtatur aliis. Adijcitur & aliud eiuſdem quinti modi exemplũ, ex primo cap. ad Romanos ſumptũ de Chriſto Ieſu, qui prædeſtinatus eſt filius Dei. Sanè cũ prædeſtinatio ſit gratiæ præparano, qua ab æterno Deus homini Chriſto & cunctis quos præſciuit conformes fore imaginis filij ſui, bona ſine meritis præparauit: Chriſtus ut homo prædeſtinatus eſt eſſe filius Dei, quia ab æterno præordinatus eſt à Deo, ut ex ſacratiſſimo eo corpore & anima quæ in ſuã concurrerunt compoſitionẽ cõſtituendus, uniretur ineffabiliter in una hypoſtaſi naturæ diuinæ, propter quam unionẽ & eſſet & diceretur filius Dei. Nõ itaq; ibi de uerbo Dei loquitur Apoſtolus, ſed de homine, qui nõ erat antequã factus eſſet. Nõ enim uerbũ prædeſtinari potuit, cũ ſit patri coæternũ. Deinceps nominũ poſt reſurrectionẽ Chriſto competentiũ quatuor in litera aſſignantur genera. Primò ea quæ ſecundũ diuinitatẽ ei cõgruunt. Secundò quę ſecundũ humanitatẽ eidẽ cõueniunt. Vtriuſq; modi exẽpla in litera abundè ponuntur. Tertiò quę utriuſq; naturę diuinæ ſcilicet & humanæ in una eadẽq; hypoſtaſi ſunt inſinuatiua: ut id, Introibit rex gloriæ. Ibidẽ enim de uno per unitatis numerũ ſit ſermo, deſignans unã, non plures perſonas. Introitus uerò humanè deſignat naturã, cuius eſt, locũ aliquẽ (quo prius nõ continebatur) ſubire. Deniqne rex gloriæ, diuinã indicat naturã, ſecundũ quam Chriſtus, Dominus eſt & rex glorię. Et ita de cęteris duobus in hoc tertio modo adductis exemplis ſentiendum eſt, per ipſa unam hypoſtaſin in duabus naturis inſinuari. Quarto poſt reſurrectionem Chriſto comperunt nomina, quæ ipſius ſunt, ut ſe nobiſcum ordinantis, & connumerantis ſeipſum cum membris ſuis. Vt cum patrem cœleſtem uocat Deum ſuum, quod duntaxat ſecundum humanam naturam illi congruere poteſt: ſecundũ quam pater cœleſtis, & creatoreius eſt & gubernator, atq; per prouidentiã director. Horum uerò modorum ſecundus, complectens ea quæ humanam Chriſti naturam concernunt, in tres dirimitur modos particulares. Primò in ea quæ ſecundum ueritatem, ſed non ſecundum naturam, ſecundum tamen diſpenſationem ad hominem ſpectant. Secundò in ea quæ ſecundum ueritatem & naturam, homini poſt reſurrectionem glorificatu accõmodata ſunt. Demum in ea quæ ſecundum ſimulationem Chriſto ſunt ſecundum hominem attributa. Cuiuſq; horum modorũ exempla ex litera ſunt perſpicua. Primi quidẽ modi exẽpla aſſignantur cicatrices, cibus & potus. Vnde Beda exponẽs illud Lucę 24. dictũ, quòd Dominus poſt reſurrectionẽ oſtẽdit diſcipulis ſuis manus & pedes, inquit: Solent in hoc loco gentiles calumniã ſtruere, quaſi non ualuerit Dominus uulnera ſibi inflicta curare. Quibus reſpondendũ eſt, quia nõ eſt conſequens, ut qui maiora feciſſe probatur, minora facere nequiuerit. Sed certè diſpẽſationis gratia qui mortẽ deſtruxit, ſigna mortis delere noluit. Primò quidẽ, ut per hoc diſcipulis fidẽ ſuæ reſurrectiõis aſtrueret: deinde, ut patri pro nobis ſupplicans, quale genus mortis pro homine pertulerit, ſemper oſtendat: tertiò, ut ſua morte redẽptis quàm miſericorditer ſint adiuti, propoſitis eiuſdẽ mortis indicijs inſinuet: poſtremò, ut in iudicio quàm iuſtè dãnentur impij denũcier. Deinde tertij quoq; modi exemplũ exprimitur in litera, cũ dicit de Domino q̃ finxit ſe lõgius ire 24. Lucę cap. Quẽ quidẽ

euangelij

euangelij locum exponens Augustinus inquit: Id nō ad mendaciū per tinet. nō enim omne quod fingimus, mendaciū est: sed quando id fingimus quod nihil significat, tunc mendaciū est. Cum aūt fictio nostra refertur ad aliquā significationē, nō est mēdaciū, sed aliqua figura ueritatis. Alioquī omnia quę à sapientib. & sanctis uiris, uel etiā ab ipso Domino figuratè dicta sunt, mendacia deputabuntur: quia secundū usitatū intellectū nō cōfistit ueritas in talibus dictis. Sicut aūt dicta, ita etiā fingūtur facta sine mēdacio, ad aliquā rē significandā. Quid aūt significantiæ habuerit illa Domini apud duos discipulos fictio, repræsentās ipsum lōgius ire uelle, paulo antè hoc in capite dictūest. Postremū solicitè admonet autor, id summopere animaduertendū, quòd utraq; sunt unius & eiusdē Domini nostri. Vtraq; inquā, excelsa scilicet sublimiaq; opera, & humilia atq; infima: quorū hæc ad humanā attinent naturā, illa uerò ad diuinā. Porrò communia, quæ excelsum quippiā habent, & humile adinuicē coniunctū in Christo, cōpositò asciscenda sunt & attribuenda, id est uni atq; eidē indiuiduo atq; suppositō, scilicet Domino nostro, qui idē Deus & homo: quemadmodū cōtactu manus, leprosi mundatio: uerbi imperio, mortui resuscitatio. Quocirca quēadmodum duæ in Christo naturę & secundum substantiā & naturales proprietates abinuicē dissidentes cōcedendę sunt: ita & unica in ipso hypostasis est ponenda, ut neq; hypostaseos unitas, naturarum cōfundat differentiam, neq; naturarum in Christo diuersitas diuidat aut dirimat hypostasin. Verùm id ex tertio libro dilucidius factum est, & ibidem diffusius pertractatum.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΤΩΝ ΚΑΚΩΝ ΑΙΤΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ. ϛϛ.

Χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, τὴν ἀγαχώρησιν τοῦ θεοῦ φόρτωσιν αὐτοῦ καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ· ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ὅτι μὲν γὰρ αὐτὸς ποιεῖ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα, (μόνος γὰρ αὐτός ἐστι πάντων δημιουργός) ἀλλ' ἐκ αὐτὸς τίμια κατασκευάζει ἢ ἄτιμα, ἀλλ' ἡ οἰκεία ἑκάστου προαίρεσις. καὶ ἔστιν ἐλθεῖν, ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς ἀποστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ φησί· ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα, καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. ἀλλὰ δὲ, ὡς ἐκουσίως ἡ κάθαρσις γίνεται. ἐὰν γάρτις φησὶν ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἢ δὲ ἀκόλουθος αὐτοπροφὴ αὐτοφωνεῖ, ἐὰν δὲ μὴ ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς ἀτιμίαν, ἄχρηστον τῷ δεσπότῃ, σωτηρίας ἄξιον. τὸν μὲν πεκαθαρμένον φησὶν καὶ τὸ, σωτήκλασεν ὁ θεὸς πάντας εἰς ἀπείθειαν. καὶ τὸ, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν. ταῦτα πάντα, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ ἐνεργήσαντος, ἐκλεκτέον, ἀλλ' ὡς τοῦ θεοῦ παραχωρήσαντος, ἅτε τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὸ ἀβίαστον εἶναι τὸ καλόν. τὴν οὖν παραχώρησιν αὐτοῦ, ὡς ἐνέργειαν καὶ ποίησιν αὐτοῦ λέγειν, σωφρονεῖν τῇ θείᾳ γραφῇ.

QVOD NON EST CAVSA MALORUM Deus. Cap. XX.

OPeræprecium est agnoscere, moris esse diuinę scripturę, permissionem Dei, actionem eius uocare. Vt cū dicit Apostolus in epistola ad Romanos, An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere hoc quidem uas in honorem, illud autem in ignominiā? quandoquidē ille facit hęc, & ille. Solus profectò ipse est uniuersorū opifex: sed non ipse honorabilia aut ignominiosa struit uasa, sed propria uniuscuiusq; uolūtate ac delectu. Et hoc etiā dilucidū est ex ijs, quę Apostolus in secūda ad Timotheū inquit epistola: In magna domo nō sunt solū uasa aurea & argētea, sed & lignea & testacea: & illa quidē in honorē, hæc aūt in ignominiā. Si igit quis expurgauerit seipsū ab his, erit uas in honorē sanctificatū, et utile dominatori in omne opus bonū paratū. Perspicuū aūt, q̄ uolūtariè purgatio fit: si em̄ quis (inquit) expurgauerit seipsum. Et temeat, recíprocaq; sēntiā cōuersio respōdet: si nō expurgauerit, erit uas in ignominiā, inutile dominatori, cōminutione cōfractioneq; dignum. Præmissum igitur dictum, & hoc: Conclusit Deus omnia in incredulitate. & hoc, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, ut oculis non uideant, & auribus nō audiāt: hęc omnia nō ut Deo agēte accipiēda, sed ut Deo pmittēte ob liberā agēdi facultatē, q̄ sine uiolētia bonū esse debet. Permissionē igit eius, ut actionē & operationē eius dicere, consuetū est sacrę scripturæ.

ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτι φυσικὸν τὸν θεὸν κτίζειν κακὰ, καὶ μὴ εἶναι τὴν πόλιν κακίαν, ὧν ὁ κύριος ἐπιπόσον, ὁ κακῶν αἴτιον τὸν θεὸν δείκνυσιν, ἀλλ' ἐπιδεικνύσι μᾶλλον τὸ τῆς κακίας ὄνομα, δύο σημαῖνον. ποτὲ μὲν γὰρ τὸ τῇ φύσει κακὸν δηλοῖ, ὅπερ γνωστέον ἐστὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ θελήσει. ποτὲ δὲ τὸ πρὸς τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν κακὸν καὶ ἐπίπονον, ἤγουν τὰς θλίψεις καὶ ἐπαγωγάς. αὐτὰ δὲ, ὡς μὲν δοκεῖν, κακαί εἰσιν, ἀλγειναὶ συγχάσαι· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἀγαθαί. ὑδιεργὸς γὰρ καὶ σωτηρίας γίνονται τοῖς σωζομένοις πρόξενοι. ταύτας δὲ διὰ γίνεσθαι φησὶν ἡ γραφή. ἴσιον δὲ, ὡς καὶ τέτων ἡμᾶς ἐσμὲν αἴτιοι. τῶν γὰρ ἑκουσίων κακῶν τὰ ἀκούσια εἰσιν ἐκγονα. καὶ ἴσως δὲ ἴσιον, ὅτι εἴθισται τῇ γραφῇ πολλαχῶς ὀφέλοντα λέγεσθαι, ἀποτελεσικῶς λέγειν· ὡς τὸ, Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. ὁ γὰρ ἁμαρτήσας, ἵνα νικήσῃ ὁ θεὸς ἥμαρτον. οὕτω δὲ ὁ θεὸς ἐλάσσω τῆς ἡμῶν ἁμαρτίας, ἵνα ἐκ ταύτης νικητὴς ἀναφανῇ. φθόνῳ γὰρ ἀσυγκρίτως κατὰ πάντων καὶ μὴ ἁμαρτανόντων τὰ νικητήρια, ἀγωνοθέτης ὢν, καὶ ἀκατάληπτος, καὶ ἄκτιστος, καὶ φυσικῶς ἔχων τὸ δόξαν, καὶ ἀπρόσιτον. ἀλλ' ὅτι ἡμῶν ἁμαρτανόντων, ἀλλ' ἄλλως ὅσῳ ἐπιφέρων τὸν ὀργὴν, καὶ μετανοοῦσι συγχωρῶν, νικητὴς ἡμετέρας κακίας ἀναδείκνυται. ἀλλ' ὑπὲρ τέτου δὲ ἡμᾶς ἁμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅτι ἕκαστος ἀποβαίνει τὸ πρᾶγμα. ὥσπερ ἐὰν διάβηταί τις ὀργάζομενος, φίλος δὲ τις ὢν τῇ, φησὶν, ὅτι ἵνα μηδὲ σπόρον ὀργάσωμαι, παρεγένετο ὁ φίλος. ὁ μὲν οὖν φίλος οὐχ ἵνα μὴ ὀργάσηται παρεγένετο, ἔτυχε δὲ ἀπὸ ξένης. ἀχολέμενος γὰρ περὶ τὸν τοῦ φίλου ὑποδοχὴν, ἀλλ' ὀργάζεται. λέγεται δὲ ταῦτα ἰδιωτικὰ, ὅτι οὕτως ἀποβαίνουσι τὰ πράγματα. ὁ θέλει δὲ ὁ θεὸς μόνος εἶναι φίλαιος, ἀλλὰ πάντας ὁμοιοῦσθαι αὐτῷ κατὰ δύναμιν.

Verùm enimuero & cum dicit eũ creare mala, & non esse in ciuitate malum quod non faciat Dominus, non malorum causam Deum esse ostendit: sed quia anceps est nomen mali, duo significans. nam quandoq; natura malũ ostendit, quod quidem uirtuti contrarium est, & diuinæ uoluntati. Quãdoque quod ad sensum nostrũ malum & laboriosum, ut tribulationes, & inductiones: hæ enim existimatione malæ sunt, cum doloroſæ existant, re autem uera bonæ: nam conuersionis & salutis, intelligentibus causæ fiunt, & has per Deum fieri dicit scriptura. Sciendũ etiã quòd & nos horũ causę sumus: nã uoluntariorũ malorum, inuoluntariꝝ sunt effectus. Et hoc animaduertendũ, quòd mos sacrę scripturę est, quædam quæ secundũ euentum debent intelligi, causaliter dicere: ut illud, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Non enim peccauit, ut uinceret Deus quod peccauit: neque indigebat Deus nostro peccato, ut ex illo uictor appareret. Reportat enim Deus aduersus omnes etiam non peccantes incomparabiliter uictorias, qui conditor est incomprehensibilis, & increatus, & naturalem habẽs gloriam, & nõ acquisititiam. Sed quia nobis peccantibus non iniustus est aferens iram suam, & pœnitentibus parcens, uictor mali nostri demonstratur. Non ad hoc aũt nos peccamus, sed ita euenit res. Quẽadmodũ si sedeat quis operãs, supueniat aũt quispiã amicus, ait, ne hodie operer, aduenit amicus: at tamẽ amicus, nõ ut nõ operer aduenta uit, sic aũt euenit: nam occupatus circa amici susceptionẽ, nõ operat. Et dicunt hęc, euentus: quia ita eueniũt res. Non uult aũt solũ Deus esse iustus, sed omnia sibi (quãtũ eorũ fert uirtus) assimilari.

COMMENTARIVS.

OStensurus hoc loco Damascenus, Deũ non esse causam malorũ effectricẽ, prçmittit tanquã iaciendũ rei propositæ fundamentũ, hũc esse morẽ scripturæ, & permissionẽ Dei uocare solet actionẽ: & quæ permittit Deus, ita exprimit scriptura, ac si ea ipsa ageret: quod permultis in litera exẽplis cõprobatur, & inprimis eo, & ut figulus facit hoc quidẽ uas in honorẽ, illud uerò in contumeliã. Etenim solus ipse Deus (ut habet litera) est uniuersorũ opifex. Solus quidẽ, quia non fuit alius cũ eo adiutor opificij rerũ, sed suã ipsius uirtute cõdidit uniuersa. Honorabilia uerò uasa aut ignominiosa, ipse suã solius potestate nõ efficit, tametsi utrorũq; naturã ad esse deduxit. Et eos enim qui salutẽ consequuntur, & qui damnationem incurrunt, secundum substantiam creauit. Et omnes quidem ut saluentur, non enim (ut inquit Apostolus) posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionẽ salutis. Honorabilia tamen uasa facit non sola Dei uirtus, quãuis præcipua sit bonorum

norum operum uostrorum causa, sed etiam libera uoluntatis eorum qui bonitatem sequuntur potestas, cooperans ipsi Deo, nostra opera in nobis (ut inquit Esaias) operanti. Ignominiosa uero uasa quantum ad malitiam facit sola liberae uoluntatis peruersitas, decumbentis spõte sua ad deterius Deo nullo modo ad contaminationem uasorum concurrente. Proinde facere uasa ad ignominiam dicitur Deus, quia permittit aliquos sua propria iniquitate se reddere æterna morte dignos, & in malis ad finem usq; perstare. Vasa uero ad honorem reuera facit, quia sine eius prę fidio nullus effici potest uas ad æternæ uitæ honorem præparatum, & uirtute refertum. In illis quoq; uerbis Apostoli, eandem ferè sententiam quam & superiora explicarunt, asserentibus, In magna domo non sunt solũ uasa aurea & argentea, sed & lignea & testacea: per magnã domum (inquit glosa) intelligitur ecclesia in hac uita mortali degens, bonos habens malis sine discrimine permixtos, ut granum paleæ, tritici zizaniis, rosas spinis, & bonos pisces malis. Per uasa aũt aurea & argentea, intelliguntur boni & electi, & ipsi ĩdem sunt uasa in honorem, quia ad honorem cœlestis gloriæ subleuantur. Per uasa uero lignea & fictilia accipiuntur ficti & reprobi, & ipsi ĩdem sunt uasa in contumeliam, quia demerguntur in supplicium damnationis, & ad ostẽsionem seueritatis diuinæ iustitiæ reseruantur. Adducitur insuper & aliud supradictæ propositionis exemplũ ex Apostolo, scilicet: Cõclusit Deus omnia in incredulitatẽ. Omnia inquam, id est gentes & Iudæos (de quibus ibidem apud Apostolum fit sermo) secundum materiam subiectam. Siquidẽ gentes in incredulitate conclusisse dicitur, quia permisit eas in infidelitate grauiter aberrare, & idolorum cultui esse deditas. deinde ex sola misericordiæ suæ benignitate uocauit eas deuiantes & palpitantes in tenebris ad ueram fidei agnitionem, ut in eorum peccatis liquidò pateat humana fragilitas, & in uocationis beneficio clarissimè eluceat diuina bonitas. Iudæos itidem conclusit Deus in incredulitatem, quia permisit eos merito suæ culpæ excæcari infidelitate, cum præsens ipsis & oblatum cœleste lumen recipere abnuerunt. Non tamen abscidit Deus omnimodã ab eis misericordiã suam: nam paulo ante consummationẽ seculi immensa Dei bonitas, ut misericordiæ suæ diuitias prodat & declaret illis, uocaturus est eos omnes ad fidem, & inducturus in suum ouile. Porrò cum in alio exemplo huc subiuncto, Iudæis Deus dicitur dedisse (secũdum permissionem quidem, quia ut id mali haberent, permisit) spiritum compunctionis, malam compunctionem hoc signat: quia sæpe fit, ut etiam bonum sit homini molestum: quemadmodum Pharisæis doctrina Christi. Et sic spiritum compunctionis appellat ibi propheta mentem inuidentem, qua inuiderunt gloriæ & doctrinæ Christi: & exinde interioris oculi cæcitatem & spiritualis auris surditatẽ incurrerunt. Id aũt postremũ scripturæ dictum, sumptum est ex Esaia 6. cap. dicẽte: Excæca cor populi huius, & aures eius aggrana, & oculos eius claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanẽ eum. Quæ omnia de Deo quasi autore dicta sunt, ad eius designandum permissionem quòd ea in populo Iudæorũ obtingerent. Quod & in alijs plerisq; scripturæ locis usuuenit. Si quis deinde obijciat illud Esaiæ 45. cap. Ego Dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malũ. Ego Dominus faciens omnia hæc. Item & illud dictum Amos 3. cap. Non est malũ in ciuitate quod Dominus non fecerit. Ex quibus colligi posse uidetur, Deum esse causam malorum. Respondet autor, malum in utroq; loco supradicto non sumi pro malo culpæ & uitio, sed malo pœnę inflicto à Deo. Vnde Gregorius exponens illum 45. cap. Esaiæ locum, inquit: Non mala quæ nulla sua natura subsistunt, creantur à Domino: sed ereare se mala Dominus indicat, cum res bene creatas, nobis malè agentibus in flagellum formar, ut ea ipsa & per dolorẽ quo feriunt, delinquentibus mala sint, & per naturam qua existunt, bona. Confundantur ergo, qui Deum, malorum conditorem arbitrantur. Hic enim malum non contrariũ bono, sed pro bello ponitur & afflictione, secundũ quod dicitur, Sufficit diei malitia sua. Et glosa dilucidans illud dictũ 3. cap. Amos propheræ in litera adductũ, Si erit malũ in ciuitate, quod Dominus non fecerit: malũ inquit, id est afflictio, quæ non iniusta, sed patienti grauis & mala uidetur. Huiusmodi autem afflictiones uocat litera tribulationes, & inductiones, id est ullationes aduersitatum & immissiones grumnarũ atq; pressurarũ; quas nobis sæpenumero inducit Deus, ut à præteritis nos malis castiger. & à futuris auertat, more prudentissimi medici porrigentis ægroto amaram potionem, qua morbũ propellat, & sanitatem instauret. Insuper & annotandũ est summopere id documentum, ad intelligentiam scripturæ inprimis accõmodum, quod in litera subiungitur: quædam scilicet causaliter dici, quæ secundũ euentũ debent intelligi: & multa exprimi tanquã forent causa eius cui anne ctuntur, quæ tamen causa non sunt, sed secundũ euentũ ita contingunt. Qui sanè loquendi modus in sacris literis est frequentissimus, & in creberrimo uersatur usu, potissimũ cum ab euangelistis quicquã gestũ narratur, ut adimpleretur prophetæ cuiuspiã oracului: quemadmodũ apud Matthæum cum plerisq; in locis, tum 2. capit. Et erat ibi usq; ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictũ est à Domino per prophetã dicentẽ, Ex Aegypto uocaui filiũ meum. Siquidẽ factum prius narratũ, non ideo factũ est, ut talis cõpleretur prophetia: sed huiusmodi factũ consequitur prophetię adimpletio, euenitq; ut tali facto compleatur huiusmodi prophetia. Ita beatus Paulus ad Rom. 11. cap. Cõclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnũ misereatur. Vbi præcedẽs incredulitas nõ denotatur sequẽtis diuinę miserationis esse causa: quandoquidẽ illa potius irã Dei merebatur, sed euentus ibidẽ designatur, & ita res accidisse declaratur, q; post incredulitatem secuta

sit benignissima Dei ad fidem uocantis misericordia. Quocirca non commendanda est illa incredulitas, quòd talem apud Deum inuenerit misserationem: cum hæc miseratio non ob incredulitatem, sed solam Dei bonitatem (cui soli id beneficium misserationis acceptum referri debet & ascribi) exhibita sit. Simtliter neque fœlix Adæ culpa debet prædicari aut cantari, quæ talem meruit habere redemptorem: quandoquidem culpa illa primorum parentum misera fuit, & infœlix, inferens toti posteritati generis humani interitum perpetuum, & mortem. Quomodo ergo rectè fœlix dicetur ea culpa, ex qua omnis infœlicitas exorta? Rursum nō meruit illa culpa habere Christum Dominum redemptorem, sed rectius dixerim eam meritam esse damnationem æternam. Quis enim adeò desipiat, ut dicat ex culpæ primorum parentum merito allatam nobis esse redemptionem, cum culpæ debeatur pœna? Sed redemptionis donum ex sola Dei misericordia uenit, & illi soli debet ãtribui tanquam causæ præmotrici, præcipuæ & primitiuæ. nam misericordiæ Domini, quòd non sumus consumpti. Non igitur laudandum est dæmonis opus, neque illi ascribendum, quod solius Dei est donum: sed cautius & prouidentius extollenda sunt Dei opera, & dicendum potius: O magna Dei misericordia, quæ talem nobis miseris dedit redemptorem. In illo quoque dicto Psalmi 50. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris: particula Vt non causalitatē importat, sed solum exprimit euentum: quemadmodum declarat litera, & comprobat etiam Cassiodorus, eum Psalmi locum sic exponens: Sermones Domini meritò iustificati dicuntur, quoniam sine dubio semper eius dicta complentur, sicut ipse dicit, Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Itaque peccatorum ueniam Deus misericorditer (ut petiuit Propheta) cōcedens, iustificatur in suis sermonibus, id est fidelis, iustus & uerax inuenitur in uerbis suis, quibus promisit Deus ueniam pœnitenti. Et uincit Deus, cum iudicatur, id est cum nonnulli perperam de Deo sentientes iudicant eum non misereri in lethale peccatum prolapsis, conuincit eos, & sententiam eam destruit, parcendo in grauissima scelera collapsis. Siquidem iudicatur ab illis Deus immisericors & immitis: uictor tamen euadit, quia suæ misericordiæ benignitatem ipso remissionis effectu ostendit & declarat. Particula autē Vt non hic causalitatem exprimit, sed euentum. Nempe post graue adulterij & homicidij facinus (quod humiliter confitetur Prophera) & impetratam illius ueniam, ostenditur Deus in suis promissis uerax: & cum iudicatur ab impijs ut immansuetus, conuincit eos falsitatis & mendacij, misericordiam reis impartiendo.

ΟΤΙ ΟΥ ΔΥΟ ΑΡΧΑΙ. ϛβ.

QVOD NON DVO SINT PRINcipia. Cap. XXI.

Ὅτι δὲ δύο οὐκ ἀρχαί, μία ἀγαθὴ, καὶ μία πονηρά, φητέον ἐσόμεθα. φανερὸν γὰρ ἀλλήλοις τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρόν, καὶ ἀλλήλων φθαρτικὰ, καὶ γὰρ ἀλλήλοις ἢ σωὸ ἀλλήλοις ἔχ ὑφισάμενα. γὰρ μέρη τοίνυν, τὸ πᾶν ἔκαστον ἔσται τὸ παντὸς. καὶ πρῶτον μὴ περιγραφόσονται, οὐχ ὑπὸ τὸ παντὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ μόρους τὸ παντὸς τόπον ἕ κατον. ἔπαπτα, τίς ὁ τῶν χώραν ἑκάστῳ ἀφορίσας μεμβλῶ; ἔτ ἀλλήλοις σωγχεῖν οὐ συμβιβαδῶναι φόσουσιν. ἐπεὶ ὁ καιρὸν τὸ καιρὸν ἀφίστιν ἄγον, πῶς τὸ ἀγαθὸν γε συμβιβᾶ ζόμενον; δεῖ ἀγαθὸν τὸ ἀγαθὸν, φιλικῶς πῶς τὸ καιρὸν ἀπαιάμενον. εἰ δὲ ἕτερον, ὁ τούτων ἑκάτερον τῶν οἰκείαν ἀφορίσας ἀπηριβῶ, ἐκεῖνο μᾶλλον ἔσται θεός. ἀνάγκη δὲ καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ ἅπτεσθαι καὶ φθείρειν ἀλλήλας, ἢ εἶναί τι μέσον, τὸ ὃ δὲ ἀγαθὸν, δὲ καιρὸν ἔσται, ὥσπερ τι διάφραγμα, διῆργον δὲ ἀλλήλων ἀμφοτέρων. οὐκ ἔτι δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχὰς ἕξομεν. καὶ ἀνάγκη δὲ οὐ τούτων τὸ ἕτερον, ἢ ἀμιγῆ εἶναι, ὅπερ τὸ καιρὸν δὲ λύεται. (τὸ γὰρ ἀμιγὲς δὲ καιρόν.)

QVod non duo principia, unū bonum, & alterū malū, hincagnoscere ualeamus. Nā adinuicē bonum & malū contraria, & inuicē sui ipsorū corruptiua: & se inuicē, aut cū se inuicem nō subsistētia. Ad partē igitur horū unūquodq; erit in uniuerso, & primū cit cūscribetur horū unūquodq;, nōmodò ab uniuerso, sed & ab uniuersi parte. Præterea, quis regionē unicuiq; dispartietur? nō em̄ ea adinuicē contuliſſe, & cōueniſſe dicere poſſint: quia nō malū est, quod malum ad pacem agit, ad bonumq; conciliat: neque bonum, quod bonum amicabiliter erga malum afficit. Si autem alius est, qui horū unicuique propriam definierit conuersationem, ille potius fuerit Deus. Necessarium autem duorum alterum, aut se tangant & corrumpant se inuicem, aut mediumesse, in quo neq; bonum, neque malum fuerit, perinde atq; quoddam interstitium dirimens abinuicem utrunque, & non iam duo, sed tria erunt principia. Necesse etiā & horū alterū aut pacē habere, quod quidē malū non potest: nā pacē habere, non malū est.

aut

ἢ μάχεσθαι, ὅπερ τὸ ἀγαθὸν τέλειόν ἐστιν (τὸ γὰρ μαχόμενον τέλειον ἀγαθόν) ἢ τὸ μὲν καλὸν μάχεσθαι, τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἀντιμάχεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καλῷ φθάρεσθαι, ἢ ἀεὶ λυπεῖσθαι καὶ κακοῦσθαι, ὅπερ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ γνώρισμα. μία τοίνυν ἀρχή, πόθεν κακίας ἀπορλαγμονή. ἀλλ' εἰ τοῦτο φασί, πόθεν τὸ κακόν; ἀμήχανον γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν γίνεσθαι. φαμὲν οὖν, ὅτι τὸ κακὸν οὐδέν ἐστιν ἑτερόφυτον, εἰ μὴ σύρισις τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν παρεδρομή. οὐδὲν γὰρ κακὸν κατὰ φύσιν. πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ θεός, καλὰ λίαν, καλῶς γέγονεν. ὅτω τοίνυν μένοντα καλῶς ἔκτισται, καλὰ λίαν ἐστίν. ἐκουσίως δὲ ἀποφοιτῶντα ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ εἰς τὸ παρὰ φύσιν ὁρμῶντα, τῷ τοῦ κακοῦ γίνεται. τῇ φύσει μὲν οὖν πάντα ὕλαι καὶ ὑπόκεινται τοῦ δημιουργοῦ. ὅταν δὲ ἐκουσίως τινὲς τῶν κτισμάτων ἀφιστῶσι, καὶ πλέονος τοῦ ποιήσαντος αὐτῷ χρήσωνται, τοῦτο ἑαυτῷ συγκεκλεισται τὸ κακόν. κακία δὲ ἐστὶν οὐσία τις ὄντως, οὐδὲ οὐσίας ἰδίωμα, ἀλλὰ συμβεβηκός, ἅτοι ἐκ τῆς τῇ φύσει εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἐκουσίως πλαγιότητος, ὅπερ ἐστὶν ἁμαρτία. πόθεν οὖν ἡ ἁμαρτία; ἢ αὐτεξούσιον γνώμης τὸ σφάλμα τύχημα. κακὸς οὖν ὁ διάβολος. καὶ καλὸς μὲν γέγονεν ὁ κακός, ἀλλ' ἀγαθός. ἄγγελος γὰρ φωτεινός, καὶ λαμπρότατος ἐκ τοῦ δημιουργοῦ ἔκτισται, αὐτεξούσιος ὡς λογικός, ἐκουσίως τε ἢ τῇ φύσει αὐτοῦ ἀπεφοίτησε, καὶ τὸ τοῦ ζόφου ἢ κακίας γέγονε, θεοῦ μακρυνθεὶς τοῦ μόνου ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ φωτοποιοῦ. (ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶν ἀγαθὸν ἀγαθύνεται.) καὶ κακοῦσθαι ἐξ αὐτοῦ μακρύνεται γνώμη. ὁ γοῦν τὸ πῶς, τὸ τοῦ κακοῦ γέγονεν.

aut bellum agere, quod quidem bonũ non potest: nam bellum agere, non finaliter bonũ, finisq; rationem habens. Aut malũ quidem bellũ agere, bonum uerò non cõtrapugnare, sed à malo cor rumpi, aut semper molestia affici, & deterius se habere: quod non est (quo bonũ dignoscatur) signũ. Vnũ igitur est principiũ, ab omni malignitate liberũ. At si hoc dicunt, unde malũ? impossibile enim, ex bono malũ habere ortum. Dicimus q malũ nihil aliud est quàm boni priuatio, & ex eo quod secundũ naturã id q̃d præter naturã prolapsio: nam nihil malũ secundũ naturã. Cuncta enim quæcunq; fecit Deus, bona sunt ualde, secundũ quod facta sunt: sic igitur manentia quemadmodũ creata sunt, existũt ualde bona. Cũ aũt uolũtarie discedũt ex eo quod secundũ naturã, in id quod præter naturã prolabẽtia, in malo statuunt. Secundũ naturã igitur, omnia subdita & parentia opifici. At quãdo aliqua creaturarũ uolũtarie rebellauerit, & inobediẽs facta fuerit ei qui creauit illã, in seipsa parit malitiam. Malitia enim non substantia est, neq; substantiæ propriũ, sed accidens, id est ex eo quod secundũ naturã in id quod præter naturã uoluntaria auersio: quod quidẽ est peccatũ. Vnde igitur peccatũ? à libera potestate uolũtatis diaboli inuentum. Malus ne ergo diabolus? Secundũ q̃d factus est, non malus, sed bonus: angelus em̃ lucidus et splẽdens ab opifice creatus est liberæ potestatis, quippe qui rationalis. Voluntariè uerò à uirtute secũdum naturam, discessit, & in caligine malitiæ factus est, à Deo elongatus, solo bono & lucis indultore. Ex ipso nanque omne bonũ, benignè fit, & quantum ab ipso elongatio uoluntate fit, non loco, tantum in malum proruitur.

COMMENTARIVS.

MAnichęi inter cætera impietatis suæ dogmata, duo posuerunt prima rerũ principia: unum bonum, à quo producta sint inuisibilia & incorporea, ut supercœlestes & angelicę substãtiæ: alterum malum, à quo exorta sint eorum opinione uisibilia & corporalia. Ad quod comprobandum adduxerunt illud Matthæi quarto capite dictum, quòd diabolus Domino nostro in montem excelsum sublato ostenderit omnia regna mundi: promittens illa se illi daturum si procidens adoraret ipsum. Ex quo loco arbitrantur efficax argumentum sumi, diabolum rerum istarum inferiorum esse dominum & rectorem: non intelligentes quidem illum id ex arrogantia & fraudulentia dixisse, qua aliena sibi uendicare contendit, non quòd mundus iste sit suus, quãuis suũ esse dixerit, ut qui mendax sit, & omnis mendacij pater. Insuper in corroborationẽ suę sententiæ astruunt diabolum à Domino nostro Ioannis 12. & 14 cap. appellatum esse principem huius mundi, & inde rationem ducunt ipsum totius machinæ corporeæ tenere principatũ: non perspicientes mundum ibi non pro rerum conditarum natura sumi, sed pro hominum mundana sectantium desideria eluuie & caterua, quorum princeps diabolus est, quòd in eos dominium exercens, pro sua libidine ad quæuis mala ipsos impellit, ac præcipitat: quemadmodum a-

pud Iob ipse dicitur esse rex super omnes filios superbiæ. Vnde Augustinus illũ Ioan. locũ exponẽs, ait: Absit ut diabolum principem mũdi ita dictum existimemus, ut eum cœlo & terræ dominari posse credamus: sed mundus apellatur in malis hominibus, qui toto orbe terrarum diffusi sunt. Sic ergo dictum est, princeps huius mundi, id est princeps malorum hominum qui habitant in mundo. Et Beda eundem elucidans locum, principem inquit mundi diabolum dicit: quia principatur eis qui ordine peruerso mũdum potius quàm mundi cõditorem diligunt. Quẽadmodũ apud Apostolũ 6. cap. ad Ephesios dicuntur dæmonici spiritus rectores tenebrarum harũ: quòd peccatorũ qui in tenebris ambulant, & spirituales sunt tenebræ, principatum obtinent, regimen & primatum. Ad reprimendam autem hanc Manichæorũ uesaniam, sacrosancta synodus Nicena suo adiecit symbolo, credendũ esse in unum Deũ patrem omnipotentẽ, factorẽ cœli & terræ, uisibilium omniũ & inuisibilium: quo Deum fateatur etiã uisibilium omniũ creatorem, quod & uetus Testamentum apertissimè in principio Geneseos tradit. Et potuissent ipsi tum illius loci, tum prophetarũ & Psalmorum, Deũ cœli & terræ, maris, & omniũ quæ in eis sunt autorem profitentinm lectione, à sua insania resipiscere, si non totius antiqui Testamenti textum negassent, dicentes ipsum à malo principio exordiũ habuisse, & proinde recipiendũ non esse. Verum sicut ex uno malo facilè in aliud proruitur malum, ad quod suo pondere pertrahit: ita ex uno falso prona est in aliud absurdius falsum uia. Nimirum igitur si à ueritatis calle digressi Manichæi, & in errorum acti diuerticula, ex uno errore duorum primorum principiorũ, in alterũ prolapsi sunt erroris barathrum, negationẽ scilicet ueteris Testamenti. Porrò quatuor rationes ab autore in litera adductæ ad probandũ quòd non sunt ponenda dno rerum prima principia, & efficacissimæ sunt, & ad aliquod nnaquæq; perducunt incõmodum, procedenres ex hypothesi aduersariorum ad cuiusmodi manifestè falsi illationem, ex cuius interemptione (more demonstrationũ ad impossibile perducentium) fiat regressus ad interimendũ id falsum quod fuerat assumptum. Enimuero prima ratio deducit ad id inconueniens, quod utrũq; illorũ principiorũ circũscriberetur, certo locorum limite & meta clausum. Vnũquodq; aũt illorum, Deum ponunt, quare Deus erit circunscriptus, & corporũ angustia terminisq; conclusus, quod diuinæ quidẽ naturæ repugnat. Secnnda ratio id infert cõtra eos absurdũ, q. illorũ principiorũ neutrũ Deus erit, quod est oppositũ positionis eorũ: sed is potius habebitur Deus, qui suã cuiq; uniuersi partem quam moderetur distribuit. Tertia id contrariũ positioni illorum concludit, quòd non duo (quemadmodũ astruũt) prima sunt rerum principia ponenda, sed tria: scilicet bonum, malũ, & medium illa dirimens. Postrema uerò id contra ipsos colligit, quòd bonũ principiũ non contra pugnans, à malo assiduè infestante, bello premetur, afficietur molestia, & deterius se habebit: quæ sanè, boni conditiones non sunt, sed inualidi, impotentisq;, & ad interitũ tendentis principij. Cum aũt in huius quartæ rationis deductione adducit litera, quòd bellũ agere, non finaliter bonum est, finisq; rationẽ habens, hæc est sententia illius loci atq; intelligentia, quòd geruntur sæpenumero bella, & quidẽ à bonis, ut illis finem aliquẽ honestũ assequantur, scilicet pacem (si quidẽ belligeratio, pacis demũ obtinendæ gratia plerũq; fit) religionis amplificationem, reipublicæ tutationem, patriæ suorũ ue parentũ aut liberorũ defensionẽ. A malis itidẽ mouẽtur bella, ad finẽ aliquem licet minus honestum consequendũ, ut iniuriæ uindictam, regni dilarationem, finium imperij prorogationem. Nunquam tamen nec à bonis, nec malis bellum agitur, habens rationem finis primarij & præcipui, ut omnia scilicet ad bellum referãtur, ipsum uerò ad aliud nihil ulterius ordinetur. At si duo ponerentur principia prima, unum bonũ, & alterum malũ, oporteret illa adinuicẽ aut pacem habere, quòd naturæ mali repugnat, cum pacem habere, non sit malum: sed bonum, aut bellum inter se assiduè habere, quod naturæ boni aduersatur. nam bellum gerere, ipsum ad alium finem ulterius non referendo, nequaquam bonum est, sed prauum. Potest et istis prꝛter literæ sententiam addi quinta ratio talis: Nulla dualitas, principium est: unitas enim natura prior est, & binarij principium. Non igitur poterunt duo esse principia, unum bonum, à quo proficiscãtur omnia bona: & unum malum, à quo exortum habeant mala. sed necesse est illa duo, ab uno eodemq; fonte, radice ac primordio originem suam sumere, quod quidem unũ, potius dicetur rerum omniũ principium, & non erunt illa duo quæ ponunt prima rerum principia: sed potius à primo deducta principio. Quòd si illud primum rerum principiũ posueris esse bonum, iam ex bono erit malum, & arbor bona fructum malum proferet, contra euangelicam sententiã. Si uerò astruxeris ipsum esse malum, tunc ex malo erit bonum, & arbor mala fructum efferet bonum. Si tertiò dixeris ipsum unum & primum rerum principium esse bonum & malum, nihil illo absurdius dici queat, cum illa sint opposita, & non possint simul in eodem consistere. Deniq; si dederis ipsum unum rerum principium, neq; bonum esse, neq; malum, & illud quidem absurdum, cum debeat esse intellectu & ratione præditum, liberæq; potestatis arbitrio insignitũ, & quicquid uoluntate dotatum est, aut bonum aut malum esse necesse est. Huic accedit, quòd inter bonum & malum, ut naturæ sunt conditiones & proprietates, nullum assignari potest medium. Insuper hoc dato, ex nõ bono enasceretur bonum, & ex non malo ortum duceret id quod est malũ, quæ omnia sunt absurda. Et hanc rationem mouit beatissimus pater Dionysius quarta parte 4. cap. libri de Diuinis nominibus, ubi etiã dilucidè ostendit malũ non posse habere ortũ ex bono, quod & litera hic adducit, inquirẽs unde malũ primum prodierit. Ipsius Dionysij uerba sunt hæc: Ac primũ quidem

istud

ſitud cõfitenter dicemus, & malũ ex bono nequaquã eſt: & ſi ex bono fit, malũ profectò non eſt. Neq; enim proprium eſt ignis, refrigerare: neq; boni, non bona producere: & ſi quæ ſubſiſtũt, omnia ex bono ſunt, natura enim eſt bono, producere atq; ſeruare: malo autem, corrumpere ac perdere. Eodem quoq; loco latiſſimè mali uenationem pertractat, oſtendens ex nullo eorũ quæ ſunt natura, malum eſſe, neq; in illorum quopiam, natura adeſſe malum, diſcurſu atq; deductione per ſingula rerum genera diffuſius facta. Demũ poſt exactiſſimã diſcuſſionem & ampliſſimã, tandem definit atq; determinat, nihil aliud eſſe malum, niſi boni priuationem, atq; à debito ordine rectitudineq; prolapſionem atq; diſcuſſionem. Cuius ſententiam hoc in loco Damaſcenus ad unguem inſequitur & conſtringit: inter cætera ad intelligendam mali rationem, id etiam huic afferens, & malitia non ſubſtantia eſt, neq; ſubſtantiæ propriũ, ſed accidens. Enimuero malitia neq; re ipſa, neq; ratione ſubſtantia eſt. Re quidẽ, quia nõ eſt quippiã per ſe ſubſiſtens, aut rei per ſe ſubſiſtentis pars: ratione uerò, quia nõ eius quod per ſe ſubſiſtat rationem præfert, ut omnibus dilucidũ eſt. At uerò ratione quidẽ accidens eſt malitia, non re, quandoquidẽ non ſit affectio quædam accidentaria, re ipſa inexiſtens animæ: ſed duntaxat rationẽ habeat accidẽtariã, deſignãs boni abſentiam, carentiãq; & deſtitutionẽ. Perinde atq; tenebræ, qualitas non eſt re ipſa in aere ſubſiſtens, ſed ſola luminis priuatio neq; rem accidentis habet, ſed ſolam rationẽ. Quemadmodũ diuinus quoq; Dionyſius quarta parte 4. cap. de Diuinis nominib. inquit. Et ſi malas fieri animas dicimus, non quo fiunt malæ, niſi in bonarũ qualitatũ operationũq; defectu, atq; proueniẽte ex infirmitate propria priuatione ac prolapſione fruẽdi bonis ſuis: Nã & circũfuſum nobis aerẽ offundi tenebris dicimus, defectu atq; abſentia lucis: ipſa uerò lux, ſemper lux eſt, quæ etiã illuminat tenebras. Itaq; neq; in dæmonib. neq; in nobis eſt malum quaſi exiſtens, ſed ut defectus ac deſertio cõſummanonis propriorũ bonorũ. Et quoniã (ut ex prædictis liquet) malũ eſt diſceſſio à Deo totius bonitatis fonte, quantũ quis à Deo uoluntatis affectu elongatur, tantũ in malũ prolabitur. Siquidem loco non poteſt à Deo fieri elongatio, ut qui ſit ubiq; præſens. Quò ibo (dicit Pſalmus 138) à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiã? Si aſcendero in cœlũ, tu illic es: ſi deſcendero in infernũ, ades. Voluntate uerò ab eo fit elongatio, quãdo noſtra uoluntas diſcrepat & diſſidet ab eius noluntate, illiq; contraria eſt, & repugnans, ut ſi impuri ſumus, immites, iracundi, iniuſti: cum Deus nos iubeat mundos eſſe, miſericordes, manſuetos & iuſtos. De qua elongatione loquitur Pſal. 72. Quia ecce qui elongant ſe à te, peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Sic alta à longè cognoſcere dicitur, & longè à peccatorib. eſſe ſalus, quoniã iuſtificationes Domini nõ exquiſierunt. E diuerſo qui uoluntatis cõformitate ipſi Deo euadunt perſimiles, appropinquare Deo dicũtur, & illis Deus propinquus eſſe dicitur. Vnde Iacobus admonet nos omnes dicẽs, Appropinquate Deo, & ipſe appropinquabit uobis. Et Pſal. 144. Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate. Qui itaque minus à Dei diſcedit uoluntate, minus in malũ proruit, ut qui leuia & quotidiana admittit peccata. Qui uerò magis à diuina lege exorbitat, grauius itidem in malam procurrit. Quemadmodum qui minus à ſole auertitur, tenebras quidem incurrit, ſed minus atras: qui uerò magis à luce ſolis oculos ſuos detorquet, grauioribus & denſioribus immergitur tenebris.

ΤΙΝΟΣ ΕΝΕΚΕΝ ΠΡΟΓΙΝΩΣΚΩΝ Ὁ ΘΕΟΣ ΤΟΥΣ ΑΜΑΡΤΗΣΟΜΕΝΟΥΣ, ΚΑΙ ΜΗ ΜΕΤΑΝΟΗΣΟΝΤΑΣ, ΕΚΤΙΝΟΝ. ϛϕ.

CVIVS GRATIA DEVS PRAESCIENS EOS QVI PECCATVRI SVNT, & pœnitentiam non agent, creat. Cap. XXII.

Ὁ Θεὸς διὰ ἀγαθότητα τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ γινόμενα, καὶ τὴν ἐσομένων προγνώσεις ἔχει. εἰ μὲν οὖν μὴ ἐμέλλεν ἔσεσθαι, οὐδ' ἂν ἦσαν ἐμέλλεν ἔσεσθαι, οὐδ' ἂν προεγινώσκετο. τῶν γὰρ ὄντων αἱ γνώσεις, καὶ τῶν μελόντων ἐσομένων αἱ προγνώσεις. πρῶτον γὰρ δεῖ εἶναι, καὶ τότε τὸ καλὸν ἢ κακὸν εἶναι. εἰ δὲ μέλλοντας ἔσεσθαι ἕνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, τὸ καλὸν ἔσται ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. ἐκ δὲ τῆς αὐτεξουσίου προαιρέσεως μέλλον ἔσεσθαι, ἐκ τούτου καὶ γνώσεται, τὸ κακὸν ἐκ τῆς κακῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. πάντα γὰρ ποιεῖ ὁ Θεὸς ἀγαθὰ ἁπλῶς ἅπαντα ἃ ποιεῖ. ἔχας δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐτεξουσίου προαιρέσεως, καλός τε καὶ κακὸς γίνεται. εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον ὁ κύριος, συνέφερε δὴ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὃν οὐκ ἐγέννησεν, ἢ δὴ αὐτὸν ἀπὸ τῆς κακίας κτίσαι καὶ ποιῆσαι, ἢ μὴ

Deus propter bonitatem ex non eſſe ad eſſe deducit ea quę fiunt, & futurorum prænotitor eſt, ſiquidem futura non eſſent, neque mali futuri eſſent, neque præuiderentur. Nam eorum quæ ſunt, cognitiones: futurorum autem omnino præcognitiones exiſtunt: nam primum eſſe oportet, & tunc bonũ aut malum eſſe. Atqui ſi futuri ſunt propter Dei bonitatẽ, mali autem futuri ſunt ex propria uoluntatis electione: ſi non fierent, malũ uinceret Dei bonitatẽ. Facit eñ Deus bona, cũcta quę facit, & unuſquiſq; ex ꝓpria uolũtate bonus aut malus fit. Et ſi Dñs dixit, Melius eſſet homini illi, ſi natus nõ fuiſſet, nõ ꝓpriã creationẽ, ex ꝓbrãs dixit,

ἀλλὰ τῶν ἐξ οἰκείας πονηρίας καὶ ῥᾳθυμίας ἀπηγορευμένων ἑαυτῷ κτίσματι αἰτίῳ κακίας. ἡ γὰρ ἐξ οἰκείας γνώμης ῥᾳθυμία, ἄχρηστον αὐτῷ τῷ τοῦ δημιουργοῦ ἐποίησεν. ὥσπερ εἴ τις πλούτου καὶ ἀρχὴν παρὰ βασιλέως ἐγχειρισθεὶς, τυραννίδα τὴν δυσγενίστερον, ὃν ἄξιος χειροτέρου τιμωρήσεται, εἰ μέχρι τέλους τῇ τυραννίδι κατενδυσάμενος.

sed aduenientem ex propria uoluntate & ignauia, creaturæ suæ prauitate ex propria enim uoluntatis ignauia, inutile sibi facit creatoris beneficium. Quemadmodũ si quis diuitijs & principatu à rege donatus, tyrannide in benefactorem insurgat, quẽ rex iustè capiens, puniet, si usq; ad finem prospexerit illum tyrannidi immanentem.

COMMENTARIVS.

SOlent nonnulli importunius scisciatari, diuinorum operum non ad sobrietatem, rationem indagãtes, quę deberẽt potius cum reuerẽtia admirari: quare Deus illos ad esse deducit & creat, quos præuidet prolapsuros in malũ, & pœnitentiam non acturos. Cuius rationem autor assignat in litera, quoniam ea quæ per se & ordinata sunt, non debent per accidentaria & inordinata impediri, quo minus fiant. Rerum autem creatio, per se à Deo est, & ordinatissima ratione disposita, malitia uerò per accidens irrepit, inordinata est, & innaturalis. Non igitur decet hominum formationem & creationem præpediri per aduentitiam & subrepentem malitiam in ipsis. Quòd si Deus illos non crearet, quos præuideret in malitia ad finem usq; perseueraturos, tunc malũ uinceret Dei bonitatẽ: nam præcognitũ illorum malũ prohiberet ipsorũ productionem, ex sola Dei bonitate proficiscentem. Illud autem absurdum est, & impium, quandoquidem è diuerso sapientia uincit malitiam attingẽs à fine usq; ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Porrò præter hanc literæ rationem quæ admodum digna est, & alia solet plerũq; assignari, quare illos creat Deus quos præuidet futuros malos, & in malitia ad finem usq; uitæ perseueraturos, quam sanctus innuit Augustinus, dicens: Deus adeò omnipotens est, quòd mala fieri nõ sineret, nisi maiora inde bona eliceret, utpote suæ iustitiæ in puniendo declarationem atq; rectitudinem, & aliorum huiusmodi exemplo à malo reuocationem. Vtrũq; enim Deus assequitur, cum ij quos creauit, sponte sua à bono decidentes, & malitiæ dãtes manus uictas, æternis addicti sunt pœnis: quia finem ad quem nati fuerant, sibi cõparare non studuerunt. Quemadmodũ agricola si bonum in agro semen seminauerit, quod in zizania declinet & cõuertatur, ipsum sterile gramen, & lolium infœlix ad ignis usum applicabit. Et hortulanus si arborem horto infitam peripexerit sterilem effectam, securi excisam in alimẽtum ignis & combustionẽ accommodat. Et paterfamilias uasis confracti (quod fuerat integrum) & iam inutilis fragmenta ad aliquem suæ domus usum licet abiectiorem & sordidiorem conuertit. Sic sanè Exodi nono capite à Domino dictũ est Pharaoni, flagella Dei quæ ad sui correptionem erant inducta, non ad emendationem suscipienti: Quia in hoc ipsum excitaui te, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Neque prædictis obuiat aut aduersatur illud Domini nostri uerbum de Iuda proditore, & singulo quoque perpetuò damnato, Melius esset homini illi, si natus non fuisset. Non enim eo ipso significatur simpliciter, melius esse, ipsum non fuisse creatum & natum, quàm in malitia permanentem, uitam terminasse. Sed designat illud Domini uerbum, illi melius esse & minus acerbum & durum, non fuisse unquam natum, quàm post natiuitatem in malitia mortuum, perpetuò esse damnatum. At nõ rectè collegeris, si id melius fuerit illi, idcirco ipsum simpliciter melius esse & congruentius. Cæterum ex hac sententia in Iudam infœlicem, & reprobos omnes abore ueritatis dicta liquidò cõstat, melius illis esse & minus molestũ, nõ subsistere omnino, quàm perpetuò malè subsistere. Nam etsi nullo modo subsistere, omnimodam priuet ipsius esse participationem & Dei: malè tamen fine termino subsistere, priuat bene subsistendi beneficium per sempiternam miseriam: priuat insuper summè boni assimilationem, per malitiam quæ indimobiliter ijs adhæret, qui irreparabiliter à Deo sunt separati. Hæc autem duo reprobis grauiora sunt, quàm foret ipsa non existentia.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΝΟΜΟ ἁμαρτίας. γθ.

DE LEGE DEI, ET LEGE PECCATI. Cap. XXIII.

ΑΓαθὸν τὸ θεῖον, καὶ ὑπεράγαθον, καὶ τὸ τούτου θέλημα. ἔστι γὰρ ἀγαθὸν, ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται. νόμος δὲ θεῖος, ἡ ἐντολὴ διδάσκουσα φόβον, ἵν' ἐν αὐτῷ μένοντες φῶς ὦμεν, ὡς φησὶν ὁ παράκλησις ἁμαρτία δέ, αὕτη δὲ

BOna diuinitas, & superbona, & eius uoluntas: nam hoc bonum, quod Deus uult. Lex autẽ est, quod docet eius mandatũ, ut in ipso manentes, in luce simus. Cuius quidem mandati prærauicatio, peccatum est: quod

per

διὰ τῆ διαβόλε προσβολῆς, ἡ δι' ἡμετέρας ἀβιάστε καὶ ἑκουσίε παραδοχῆς, συνίσταται. λέγεται δὲ καὶ αὐτὴ νόμος. ἐπιβαίνων οὖν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος ἅμα ἑαυτῷ, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτὸν, καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἡμετέρα συνείδησις νόμος τοῦ νοὸς ἡμῶν. καὶ ἡ προσβολὴ δὲ τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἐπιβαίνων τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, δι' αὐτῆς ἡμῖν προσβάλλει. ἅπαξ γὰρ παραβαίνοντες ἑκουσίως τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, καὶ τῇ προσβολῇ τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι, ἐδώκαμεν αὐτῇ εἴσοδον, παραβάντες ὑφ' ἑαυτῶν τὴν ἁμαρτίαν. ὅθεν ἑτοίμως ἄγεται τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς αὐτό. λέγεται οὖν καὶ ἡ ἐνοικοῦσα τοῦ σώματος ἡμῶν ὀσμὴ καὶ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ τοῦ σώματος, νόμος γὰρ τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. ὁ μὲν οὖν νόμος τοῦ νοός μου, ἤτοι ἡ συνείδησις, συνήδεται τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ἤγουν τῇ ἐντολῇ, καὶ ταύτῃ θέλει. ὁ δὲ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἡ προσβολὴ, διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν, ἤτοι τῆς σωματικῆς ἐπιθυμίας, καὶ ἡδονῆς, καὶ κινήσεως, καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, αἰχμαλωτίζει με, τουτέστι τῇ συνειδήσει. καὶ αἰχμαλωτίζει με, καὶ θέλοντα τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, καὶ ἀγαπῶντα, καὶ μὴ θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν, κατὰ ἀνάκρασιν, διάτι τοῦ λόγου τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυμίας, καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ὡς ἔφην, πλανᾷ καὶ πάθει ἡττᾶσθαι τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ὁ θεὸς, τὸ ἀδύνατον τῷ νόμῳ, ἐν ᾧ ἠσθένει ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκὸς, πέμψας τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, (σάρκα μὲν γὰρ αὐτὸν ἔλαβεν, ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἔλαβεν.) κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. τὸ γὰρ πνεῦμα, συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, καὶ παρέχει δύναμιν τοῦ νόμου τοῦ νοὸς ἡμῶν, κατὰ τὸν νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, τουτέστι διδάσκει ἡμᾶς τί προσευξόμεθα. ὥστε ἀδύνατον, εἰ μὴ διὰ ἐπομονῆς καὶ προσευχῆς τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ καταργάσασθαι.

per ſuggeſtionem diaboli & noſtram incoactam & liberam admiſſionem paritur. Dicitur autem & hæc, lex. Adueniens igitur Dei lex menti noſtræ, attrahit ad ſe ipſam, & ſtimulat noſtrã conſcientiam. Dicitur autem & conſcientia noſtra, lex mentis noſtræ. Sed & ſuggeſtio maligni, hoc eſt lex peccati, adueniens membris carnis, ſe per hanc nobis immittit: nam ſemel tranſgredientes uoluntariè legem Dei, & ſuggeſtionẽ maligni admittentes, dedimus illi ingreſſum, mãcipati à nobis ipſis peccato: unde promptè ducitur corpus noſtrum ad illud. Dicitur ergo inhærens corpori noſtro odor & ſenſus peccati, id eſt concupiſcentia & uoluptas corporis, lex in membris carnis noſtræ. Lex igitur mentis, id eſt conſcientia, condelectatur legi Dei, id eſt mandato, quod quidem uult. Lex uerò peccati, id eſt ſuggeſtio, per legem quæ eſt in mẽbris, id eſt corporis concupiſcentiam, & inclinationem, & motum, & per irrationalem animę partem militat aduerſus legem mentis meæ, hoc eſt conſcientiam, & captiuat me uolentem Dei legem, et non agentem, & nolentem peccatum: ſecundum contradictionem per ſuadelam uoluptatis & concupiſcentiam corporis, & partem animæ brutam rationiſq; expertem (ceu dixi) errare facit, & ſuadet ſeruire peccato. Sed Deus, quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur lex per carnem, mittens filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati (nam carnem aſſumpſit: pectatum autem nequaquam) condemnauit peccatum in carne, ut iuſtitia legis impleretur in ijs, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum. Nam ſpiritus conreluctatur infirmitati noſtræ, & præbet uirtutem legi mentis noſtræ aduerſus legem quæ eſt in membris noſtris. Quid enim oremus ſecundum quos oportet, neſcimus: ſed & ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: hoc eſt, docet nos quid oremus. Quare impoſſibile eſt, niſi per perſeuerantiam & orationem mandata Dei adimplere.

LEx(ut ait Cassiodorus) dicitur ex eo quòd animos nostros liget, suisq; teneat obnoxios constituris: quæ quidem generalis est cuiusque legis ratio, & nominis ipsius interpretatio. Prima autem partitione sua hic diducitur lex in legem Dei, & legem peccati. Lex Dei(ut idē inquit) est in declinandis peccatis sancta præceptio, bonum quidem fieri suadens, malum uerò prohibens. Et hęc planè sancta, iusta, & bona, omniq; ex parte recta: atque ut dicit Psalmus 18. Lex Domini immaculata conuertens animas. Lex uerò peccati est diuini mandati præuaricatio, diabolo suggerente, & nostra uoluntate illi consensum præbente, facta. Quæ omnino legi Dei contraria est, atque ex opposito pugnat, inducens ad malum, & dissuadens bonum. Et hæc ad mailtiā atq; interminabilem luctum uiam præstat: illa uerò ad uirtutem & interminum cœlestis uitę gaudium. Deinde secunda partitione diuiditur hoc in loco lex in legem mentis nostræ, & legem carnis. Lex mentis nostræ est ipsa naturalis ratio, Dei legem habens sibi inditam, impressamq; & insitam, qua bonum à malo, interno lumine diudicamus, ad bonumq; amplectendum & malum declinandum natura incitamur. Et hanc omnibus adesse hominibus, etiam diuinæ legis expertibus, ostendit Apostolus ad Romanos secundo capite, dicens: Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Et Dominus noster idem insinuat Lucę 12. cap. cum ait: Quid aūt & à uobisipsis non iudicatis q̄d iustum est? innuens naturalē in nobis rationē esse, qua quid iustum sit, nec ne, dignoscere possimus. Lex uerò carnis est ad uoluptates, illecebras, effrenesq; cupiditates pronitas atq; procliuitas, corpori nostro per legem peccati immissa. Cum enim per suggestionem suam diabolus primos parentes nostros legi peccati subegisset, reddidisset q; sibi cum tota posteritate obligatos: carnem insuper nostram pestifero peccati putore, afflatuq; labefecit, quo reddita est rebellis spiritui & inobediens, propensa ad ocium, libidinem & malitiam. Propterea dicit scriptura, quòd sensus & cogitatio humani cordis, in malum prona sunt ab adolescentia sua. Et rursum, quòd cuncta cogitatio cordis hominum, intenta sit ad malum omni tēpore. Sed hæc post transgressionem primorū parentum dicta sunt, & legis peccati immissionē. Itaq; quatuor in litera assignantur leges, utpote lex Dei, & lex mentis nostræ ei respondens, ambæ ad bonum allicientes. Præterea lex peccati & lex carnis nostræ siue membrorum, ex illa emanans, mutuo adinuicem uinculo colligatæ & pertrahentes ad malū. Quas præclarè Paulus Apostolus exprimit, ad Romanos 7. cap. dicens: Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis. Et paulo pòst: Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autē legi peccati. Cæterum sicut lex Dei & lex peccati pugnitus inter se aduersantur, ita lex mentis & lex carnis omnimodam adinuicem habent repugnantiam: quod hac exemplari declaratione haud difficile fuerit deprehendere. Intelligantur optimo, sapientissimo & potentissimo regi duo esse filij, diuersis inter se moribus, quorum prior bona sit indole, patri obtemperans & morem gerens: is reuera in mandatis paternis delectatur, ea probat, & sequitur. Alter uerò prauo natus ingenio auscultet tyrāno suggerenti rebellionem & inobedientiam in patrem, & transgressionem iussorum eius. Huic molesta sunt & grauia patris mandata, quæ non modò aspernatur, sed & fratrem suum bene natum suasionibus suis solicitat, ut patrem deserat, tyrannum sequatur. Si itaq; bonus filius acquiescat suasiunculis fratris, nimium illi credulus, ducitur cum eo in exitium & iugum tyranni. Si uerò contrà peruersus filius conuertatur à bono fratre ad mentis sanitatem, & rectitudinem uitæ, fit tandem patri obsequens, tyranni manibus eripitur, & saluatur. Ita sanè à Deo, optimo rerum parente, mens & caro in homine sunt compacta, dissidentibus omnino & inter se pugnantibus naturis. Mens etenim suapte natura rectà ad bonum trahitur, malumq; refugit, suo autori subiecta: & proinde condelectatur diuinæ legi, eam approbans, ut inquit Apostolus ad Romanos 7. cap. ipsius mentis inclinationem exprimens: Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem. Et rursum, Consentio legi Dei, quoniam bona est. Et iterum, Scimus enim quia lex spiritalis est. Caro uerò ipsius diaboli suggestionibus inducta, illi auscultat libenter, fœdus cum eo pepigit, renititurq; & obluctatur mandato Dei. Quinetiam mentem suis illecebris pellicit ad uoluptaria & oblectamenta corporis: quæ, si obsequatur allicienti, præcipitatur in turpia: si uerò carnem retrabit ab obsequio tyranni & laqueo, eam saluat, ad bonumq; conuertit. Hanc etiam legis mentis nostræ & carnis contradictionem & colluctationem Apostolus præclarè patefacit septimo ad Romanos cap. dicens in persona cuiusuis ad bonum quidem per mentis legem conāns, sed à lege carnis reluctamen & obstaculum sustinentis: Non quod uolo bonū, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem, uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Vbi manifestè declarat repugnantiam & contrarietatem spiritus & carnis, quòd ille ad bonū nititur, hęc uerò renititur bono, & ad malū illicit. Quam liquidò itidē Apost. exprimit 5. cap. ad Galatas, dicens: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: hęc enim sibi inuicem aduersantur, ut nō quæcunque uultis illa faciatis. Et beatus Petrus primę epistolæ 2. cap. Obsecro uos fratres tanquam aduenas & peregrinos, abstinere uos à carnalibus desideriis,

quæ

quæ militant aduerſus animam. Huius autem quadruplicis legis adinuicem habitudo, conueni-entia & differentia, per hanc facile patet deſcriptionem.

Conſtitutis his quatuor rationum extremis, haud difficile fuerit cõparationes ipſorũ & proportiones uia doctrinali deſumere. In primis enim ſicut ſe habet ipſorum primum ad ſecundum, ita tertium ad quartum. Siquidem duo prima, à cœlo ſunt, & deſuper ueniunt, ad uirtutem inducunt, & demum ad cœlos hominem reuehunt. Duo uerò poſtrema, à principe tenebrarum primùm inducta ſunt, ad uitia impellunt, & ad inferna demergunt. Etiam è diuerſo ſicut ſecundum ad primum ſe habet, ita quartum ad tertium: quandoquidem utrobiq; cauſale ad ſuam cauſam, & effectus ad ſuam originem confertur. Rurſum ut propoſitorum quatuor terminorum primus ad tertium ſe habet, ita ſecundus ad quartum. Nam illa ex oppoſito pugnant & diſſidẽt abinuicem. Primum quidem utriuſq; comparationis extremum, in luce, rectitudine & ordine conſtitutum: ſecundum uerò, in tenebris, obliquitate, & confuſione. Quare etiam per conuerſam proportionem, ſicut tertium ſe habet ad primum, ita quartum ad ſecundum. Nam eadem eſt inter ipſa repugnantiæ atq; diſſonantiæ ratio. Deniq; ſicut primum horum cum ſecundo ſe habet ad primum, ita tertium & quartum ſeſe habet ad tertium. Vtrinq; enim eſt totius ad ſuam partem relatio atq; comparatio. Et ita reliqui proportionum modi, in his quatuor terminis conſtituantur. Porrò cum deinceps in litera aſſumit autor ſententiam Pauli octauo ad Romanos cap. dicentis, Sed Deus quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur lex per carnem: ibidem de lege mẽtis, naturaliq; ratione loquitur Damaſcenus, itidem & beatus Paulus, cuius ea ſunt uerba. Sanè ipſi legi mentis impoſſibile erat, propria uirtute legem carnis, à qua mirum in modum premebatur, ſubiugare & reprimere. Et in eo infirmabatur lex noſtræ mentis, quòd inualida nimium fuit & debilis, ut legem carnis euinceret, ſibiq; redderet obtemperantem, ut & ſeptimo cap. ad Romanos inquit beatus Paulus: Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Itaq; Deus filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati, indutum ſcilicet carne eiuſdem cum noſtra ſubſtantiæ, & ſimilium qualitatum, ut mortalitatis & paſſibilitatis: quæ tamen motum & inclinationem ad peccatum (ut noſtra ſuſtinet caro) in ſe paſſa non eſt, neq; ſubiecta propenſioni ad malũ. Miſſus autem in mundum Dei filius, condemnauit peccatum in carne, quia regnum legis peccati deſtruxit, principem huius mundi eiiciens, & legem carnis debilitauit atq; diminuit, remedia ſalutaria ut ſanctiſſimæ uitę ſuæ, exẽpla, doctrinæ monita & eccleſiaſtica ſacramenta cõſerens, quibus rebellio carnis magnopere frenaretur & ſopiretur. Itaq; ſalutaris filij Dei incarnatio & gratia per ipſum nobis facta, adiumentum præſtat ad edomandam carnis legem, & menti ſubiiciendam, ut dicit beatus Paulus ſeptimo ad Romanos cap. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtum. Cum adiutorio aũt Domini noſtri ad infirmitatem carnis & propenſionem in malum ſuperandam, habemus & adiutorium ſpiritus ſancti, qui adiuuat infirmitatem noſtram, & interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, quemadmodum dicit Apoſtolus octauo ad Romanos cap. Vbi ſecundum eandem locutionis figurã qua dicitur Apoſtolis à Domino, Matthæi decimo cap. Nõ enim nos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris ueſtri qui loquitur in uobis: ait Paulus ſpiritum poſtulare prò nobis,

nobis,gemitibus. Nō enim ſpiritus ſanctus poſtulat,aut gemit,quaſi indigeat alicuius,aut angu ſtias animi patiatur: ſed quia ipſe poſtulare nos facit & gemere, nobisq; interpellendi & gemēdi inſpirat affectum,adiutoriū igitur hic ſpiritus ſancti, expreſſū eſt. Charitas enim quæ per ſpiritū ſanctū diffuſa eſt in nobis,ipſa gemit,ipſa orat. Cōtra hanc aures claudere nō nouit,qui illā de dit. Gemitus uerò inenarrabiles uocat,quia facit ſpiritus ſanctus quos inhabitat gemere pluſquā dici poſſet, & amplius quàm uerbis eloqui quiſpiā ualeret. Aut habita illius ſēd crebro gemitu ex petitur obiecti ratione, inenarrabiles dicūtur gemitus,quòd ſint de re inenarrabili, æternis ſcili cet bonis in uita cœleſti conſequendis. Nam nec oculus uidit,nec auris audiuit, nec in cor homi nis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe,ut primæ ad Corinthios epiſtolę capite ſe cundo dicit Apoſtolus.

ΚΑΤΑ ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ΠΕΡΙ τοῦ σαββάτου. ρ.

ADVERSVS IVDAEOS DE SABbato. Cap. XXIIII.

Σαββάτῳ ἡ ἑβδόμη ἡμέρα πέπλη): λε λοιῆ τῆ κατάπαυσιν. ἐν αὐτῇ γὰρ κατέ παυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς φησιν ἡ θεία γραφή. διὸ καὶ μέχρις ἑπτὰ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς πεδιαίνων, πάλιν ἀνακυκλεῖ ται, καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς). οὗτος ὁ ἀριθμὸς τίμιος παρὰ ἑβραίοις, τῷ θεῷ πεπαίξασθαι ἡμᾶς αὐτὸ, οὐχ ὡς ἔτυχεν. ἀλλὰ καὶ μετὰ βαρυτάτων τῶν τῆς πλημμελείας ἐπετιμίων. οὐχ ἁπλῶς γὰρ τοῦτο πεποίηται, ἀλλά τινας μυστικῶς τοῖς πονηματικοῖς καὶ καὶ θορατικοῖς καταστοχάσασθαι αἰτίας. ὡς ἐμὲ γοῦν ἔνεστι τὰ ἀμαθῆ, εἰ ἐκ τῶν καθ' ὑφωμένων καὶ παχυτέρων ἄρξωμαι· εἰδὼς ὁ θεὸς τὸ παχὺ καὶ φιλόσαρκον, καὶ πῶς ἡ ὕλη ὅλως ἀποῤῥιπὶς τοῦ ἰσραηλίτου λαοῦ, ἅμα δὲ, καὶ τὸ ἀδιάκριτον· πρῶτον μὲν, ἵνα ὁ δίδους καὶ τὸ ὑποζύγιον ἀναπαύσῃ), ὡς γέγραπται· ἐπιστᾷ αὐτὸς δίκαιος οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ. ἅμα δὲ, ἵνα καὶ σχολὴν ἄγοντες, ἐκ τῆς περὶ τὴν ὕλην περιεργασμοῦ, πρὸς θεὸν σωφρονῶσι), ἐν ψαλμοῖς, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, καὶ μελέτῃ τοῦ θείου γραφῶν, ἅπασαν τὴν ἑβδόμην ἀναλίσκοντες. καὶ ἐν τῷ θεῷ καταπαύοντες. ὅτι μὲν ἐκ τοῦ ἐκ τῶν νόμων, ἡ γραφὴ θεόπνευστος, καὶ τὸ σάββατον τῷ θεῷ ἀφιέρωτο. ὅτι δὲ ἡ θεόπνευστος γραφὴ διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἀφιερώθη τῷ θεῷ τὸ σάββατον, ὡς ἂν πρὸς τῆς ταύτης μελέτῃ ἐν αὐτῷ ἀσχολιχώσωσιν, εἰ μὴ πάντα τὸν βίον τῷ θεῷ ἀφιερῶντες, οἱ μὴ πόθῳ τῷ λατρεύειν ὡς πατρὶ δεδουλωμένοις, ἀλλ' ὡς δεσπόταις ἀτιμάζοντες, καὶ μέρος μικρὸν καὶ ἐλάχιστον μέρος τοῦ ἑαυτῶν ζωῆς τῷ θεῷ ἀποτίμωντα, καὶ τοῦτο, φόβῳ τῆς ἐν τῇ παραβάσει δίδωσιν καὶ ἐπιτιμίων. δίκαιον γὰρ νόμον ὁ λύτα, ἀλλὰ ἀδίκοις. ἐπὶ πρώτου Μωσῆς προσάπαντα ἡμέρᾳ, καὶ αὖθις ἑτέρων προσάπαντα τεσσα

SAbbatum,ſeptima dies obtinuit: ſignificat autē requiem: nam in hoc requieuit Deus ab uniuerſis operibus ſuis, ut diuina ait ſcriptura. Et idcirco uſq; ad ſeptem, numerus dierum procedens,rurſus recirculat,& à prima incipit. Hic numerus honorabilis apud Iudęos, quòd Deus præceperit honorare ipſum, non utcunq;, ſed cum grauiſſimis ex tranſgreſſione pœnis. Nō ſimpliciter autē hoc præcepit, ſed propter quaſdam cauſas,myſticis,ſpiritualibus, contēplatoribusq; uiris intellectas. Et quantum mea pro ruditate agnoui, ut ab inferioribus craſſioribusq; a cru dioribus incipiā: ſciens Deus craſſam,& carnis amatricem,& ad materialia penitus procliuem populi Iſraeliticimentem,ſimul autem indiſcretionē,iudicandiq; defectum: primùm quidem ut ſeruus,& ſubiugale(ut ſcriptum eſt) requieſcant, faciantq; ſabbatum, quia & uir iuſtus miſeretur animarū iumentorū ſuorum. Simul autem,ut uacantes ab occupatione circa materialia,ad Deum adducerentur, in pſalmis,& hymnis,& canticis ſpiritualib. & meditatione diuinarum ſcripturarum, uniuerſum ſeptimum diem conſumentes, & in Deo requieſcentes. Quādo enim nō erat lex, neque ſcriptura diuinitus inſpirata, neque ſabbatum Deo ſacrabatur. At quando ſcriptura diuinitus inſpirata per Moſem data eſt, ſacratum eſt Deo ſabbatum, ut circa ſcripturæ meditationem in ipſo exercitarentur, qui non omnem uitam Deo conſecrabant, qui non affectu dominatori, ut patri ſeruiebant: ſed ut ſerui ingrati ſaltem exiguam & minimam uitæ ſuæ partem Deo impartirent, & hoc timore pœnarum & increpationum, quæ erant in tranſgreſſione. Iuſto enim non ponitur lex, ſed iniuſtis. Quia primus Moſes quadraginta diebus,& iterum alijs quadraginta,ieiunio aſſidens Deo,

πῶς λοιπόν; τῷ λιμῷ, φασίν, καὶ τοῖς σάββασι δὲ τὴν ψυχὴν κακοῦντα, τὸν νόμον μὴ καταλύων ἑαυτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ σαββάτου ἡμέρᾳ πῶς τάσσω; ἀλλὰ φαῖεν, ὅτι πρὸ τοῦ νόμου τοῦτο, φύσει πρὸ τοῦ θεσβίτου ἡλιοῦ πεντεκαίδεκα ἡμέρας ὅλας αὐσαντος· ἐν βραχεῖ μιᾷ; ὅτου γὰρ ἡ μόνον διὰ Ἡλιοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ Ἡλιοδωρίας· ἐν τοῖς σάββασι δὲ τὸν τεσσαράκοντα ἡμέρων ἑαυτὸν κακώσας, ἔλυσε τὸ σάββατον, καὶ οὐκ ὠργίσθη τούτῳ ὁ θεὸς ὁ τοῦ νόμου δοτικῶς, ἀλλὰ καὶ ὡς αἰτησὶς ἐπαθλον, ἐν χωρὴβ ἑαυτὸν ἐνεφάνισε. τί δὲ περὶ Δανιὴλ φάσσειν; οὐχὶ τρεῖς ἑβδομάδας διετέλεσεν ἄσιτος; τί δὲ πᾶς Ἰσραὴλ, ὁ πρωϊνίσας τὸ σαββάτου, καὶ ἀναίτιος ἔσται; ἀλλὰ καὶ πλεῖον ἐμπέσοι γὰρ σαββάτῳ, ὁ μὲν ἀκατάπαστος ἀναίτιος· ὁ δὲ πασχολῶν, κατάκριτος; τί δὲ πᾶς Ἰσραὴλ, ὅταν ἐπὶ ἡμέρας τοῦ θεοῦ κιβωτὸν περιφέροντες, τὰ περιχώματα τείχη πολιόρκησαν; ἐν ἑπτὰ γὰρ κύκλοις τὸ σαββατον; ὡς οὖν ἴφλου, χολὴς ἕνεκα τοῦ θεοῦ, ἵνα ναὸν σμικροτάτου ἀπόμοιραν αὐτῷ ἀκρίμωσι, καὶ ἀναπαύσωνται ὅτι δοῦλος καὶ ὁ ὑποζύγιος, ἵνα τῷ σαββάτῳ τέρψεις ὦσιν τοῖς νηπίοις ἐπι, καὶ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δεδεδωμένοις τοῖς σαρκικοῖς, & μηδὲν ὑπὲρ τὸ σῶμα καὶ τὸ χράμμα φρονῆσαι δυναμένοις. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. ὅσοι γὰρ ἐλάβομεν αὐτὸν, ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. οὐ γὰρ ἐπ' ἐπιστολῇ δουλοῦμεν, ἀλλ' υἱοὶ ἐπ' ἐπι ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. ἐπ' ἐπι μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς φόβον, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῖς ἀπαθῆναι ὀφείλοντες, καὶ ἀεὶ τὸν δίκαιον, τὸν θυμὸν λέγω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας κατεπαύοντες, καὶ τοῖς θεοῖς χολάζειν ἀδιστρέπτους, τῇ μὲν ἐπιθυμίαν ἅπασαν, ἀεὶ πρὸς θεὸν ἀνατείνοντες, τὸν δὲ θυμὸν, τῇ δὲ τοῦ θεοῦ ἀνομίαν καθοπλίζοντες, καὶ τὸ

Deo, omnino sabbatis per ieiuniū afflige bat seipsum, lege præcipiente nō se ipsos sabbati die affligendos esse. Ar si dicāt, quòd id ante legem fuit, quid dicēt de Helia Thesbite quadraginta dierum uiā conficiente, uno cibo sumpto? Hic enim non solum per ieiuniū, sed & per uiæ peragrationē, in sabbatis quadraginta dierū, seipsum affligens, soluit sabbatum: & non iratus est ob hoc qui legē dedit, quin potius ut uirtutis præmium, in Oreb seipsum manifestauit ei. Quid autem & de Daniele dicunt? non ne tres hebdomadas cōsum mauit ieiunus? Quid autem omnis Israel, non circumcidit sabbato puerum, si contingat octo esse dierū? Non ne magnū ieiuniū, quod legis positione iussi sunt, si in sabbato occurrerit, ieiunant? Nonne sacerdotes & Leuitæ in operibus tabernaculi uiolant sabbatum, & inculpabiles sunt? Sed & iumentum si in foueam ceciderit sabbato, qui extrahit, inculpabilis: & qui contempserit, condemnabilis. Quid uerò omnis Israel, non ne septem dies arcam Domini circūferentes, Hiericontina mœnia per circuitum demoliti sunt, in quibus omnino fuerat & sabbatū? Vt igitur dixi, uacationis gratia ad Deum, ut uel minimam portionem distribuerent, & requiescerent, & seruus & subiugale, sabbati obseruatio excogitata, paruulis ad huc & sub elementis mundi huius seruientibus, corporalibus, & nihil supra corpus & literā intelligere ualentibus. Quando autē uenit plenitudo temporis, misit Deus filiū suum unigenitum, hominem factum ex muliere, factū sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut filiorū adoptionē reciperemus. Quotquot enim recepimus eum, dedit nobis potestatē filios Dei fieri, credentibus in ipsum. Quare non amplius sumus serui, sed filij: non amplius sub lege, sed sub gratia. Non amplius in parte Domino seruientes in timore, sed totum uitæ nostræ tempus offerre debentes, & semper seruum, iram dico & concupiscentiam, & peccato requiescere facientes, & ad uacandum Deo conuertentes, uniuersum desiderium semper ad Deum extendentes, & iram aduersus Dei inimicos armantes, & subiugale

ὑπὸ ζύγιον, ἔστι τὸ σῶμα, ὑμεῖς δὲ μὴ δὲ λάας δὲ ἁμαρτίας ἀναπαύοντες, ταῖς δὲ θείαις ἐντολαῖς ἐξυπηρετοῦσι προτρέποντες. ταῦτα ὁ πνευματικὸς ἡμῖν ἐντέλλεται τοῦ χριστοῦ νόμος, καὶ οἱ τοῦτον φυλάσσοντες ὑπερτέρους τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου γεγόνασιν. ἠλθόντος γὰρ τοῦ τελείου, τὸ ἐκ μέρους κατήργηται. καὶ τοῦ καλύμματος τοῦ νόμου, ἤγουν τοῦ διαπεπετάσματος, δηλαδὴ δὲ τοῦ σωτῆρος σταυρώσεως, καὶ τοῦ πνεύματος πνεύσαντος γλώσσας ἐπιλάμψαντος, τὸ γράμμα κατήργηται, τὰ σωματικὰ πέπαυται, καὶ ὁ δὲ δουλείας νόμος πεπλήρωται, καὶ νόμος ἐλευθερίας ἡμῖν δεδώρηται. καὶ ἑορτάζομεν τὴν τελείαν δὲ ἀνθρωπίνης φύσεως διατάπαυσιν· φημὶ δὲ τὴν δὲ ἀναστάσεως ἡμέραν, ἐν ᾗ ἡμᾶς ὁ πνεῦ ιησοῦς ὁ δὲ ζωῆς ἀρχηγὸς καὶ σωτὴρ, εἰς τὴν ἐπαγγελθεῖσαν τοῖς πνευματικῶς τῷ δεῷ λατρεύουσι χιλιετηρίδα εἰσήγαγεν. εἰς ἣν αὐτὸς πρόδρομος ἡμῶν εἰσῆλθεν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. καὶ καθέζεται αὐτὸς τῷ δὲ ἐν ἐρανίῳ πυλῶν, ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κατὰ δικαιοσύνην σωματικῶς, ἔνθα καὶ οἱ τὸν πνευματικὸν τηροῦντες νόμον εἰσελεύσονται. ἡμῖν γοῦν τοῖς τῷ δὲ πνεύματι ζῶσι, καὶ ἐν τῷ δὲ γράμματι, τὸ δὲ τῆς σαρκικῆς δέσεως ἀπόθεσις, καὶ ἡ πνευματικὴ λατρεία, καὶ ἡ πρὸς θεὸν συνάφεια. περιτομὴ μὲν γὰρ ἔστιν ἡ δὲ σωματικῆς ἥδονῆς καὶ τῆς περιττῆς, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπόθεσις. ἀκροβυστία δέ, ἥδιστον ἑτέρου ἔστιν, ἡ μὴ θρέμμα, ἡδονικῆς μοίρας περίττωμα. πᾶσα δὲ ἡδονὴ μὴ ἐν θεῷ καὶ τῷ θεῷ γινομένη, πλήρωμα ἥδονῆς ἔστιν. ἧς τύπος ἡ ἀκροβυστία. σάββατον δέ, ἐν τῇ δὲ ἁμαρτίας διατάπαυσις. ὥστε ἀμφότερα ἐντυγχάνουσι, καὶ ἅπερ ἀμφότερα ἅμα ὑπὸ τῆς πνευματικῶν τελέσθαι, ἀδιάλυτα πᾶσαν πρᾶξιν ἀνομίαν ἐργάζονται. ἔτι δὲ ἴσμεν, ὅτι ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς, πάντα τὸν πρόντα χρόνον δηλοῖ, ὡς φησιν ὁ σοφώτατος Σολομών, δίδου μερίδα τοῖς ἑπτὰ, καὶ γε τοῖς ὀκτώ. καὶ ὁ θεηγόρος Δαβὶδ περὶ τῆς ὀγδόης ψάλλων, περὶ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν τῶν ἡμερῶν ἀνάστασιν διατάσσεται ἐν ψαλμῷ. τὴν ἑβδόμην ἦν ἡμέραν, ἀργίαν μὲν ἄγαν τῷ δὲ σωματικῶν, τοῖς δὲ πνευματικοῖς ἐναχολοῦσι πρόσταγμα ὁ νόμος, μυστικῶς πάντα τὸν χρόνον, τοῦ δηλονότι Ἰσραὴλ, καὶ νοῦν ὁρῶντα θεὸν ἔχοντι ἐναφῆναι τοῦ θεοῦ ἑαυτὸν προσάγειν, καὶ ὑπεράνω τῶν σωματικῶν γίνεσθαι.

iugale noſtrum, id eſt corpus à peccati iugo requieſcere facientes, & ad diuinorum mandatorũ ſeruitium dirigentes. Hæc, ſpiritualis nobis præcipit Chriſti lex: & qui hanc obſeruant, ſuperiores Moſaica lege euadunt. Cum uenit enim quod perfectum eſt: quod ex parte, euacuatũ eſt: & uelamine legis, id eſt uelo per ſaluatoris crucifixionem diſciſſo, & ſpiritu igneis linguis relucente, litera euacuata eſt, corporalia ceſſarunt, & ſeruitutis lex impleta eſt, & lex libertatis nobis donata eſt. Et feſtam celebramus, perfectam humanæ naturæ requiem, diem inquam, reſurrectionis, in qua nobis Dominus Ieſus uitæ autor & ſaluator, in repromiſſam ijs qui ſpiritualiter Deum colunt, hæreditatem introduxit. In quam ipſe præcurſor noſter intrauit reſurgens à mortuis, & apertis cœleſtibus portis in dextera patris corporaliter ſedet: ubi & qui ſpiritualem obſeruant legem, introibunt. Nobis igitur qui ſpiritus elementis hæremus, & non literæ, omnis carnalium eſt depoſitio, & ſpirituali cultu ad Deum coniunctio. Circumciſio enim, eſt carnalis uoluptatis, & ſuperfluorum, & minimè neceſſariorum abiectio. Nam præputium nihil aliud eſt, quàm cutis uoluptuariæ particulæ ſuperflua. omnis autem uoluptas, non in Deo & ex Deo facta, ſuperfluitas uoluptatis eſt: cuius figura, præputium. Sabbatum uerò, à peccato ceſſatio ac requies: quare ambo unum ſunt, & ſic ambo ſimul à ſpiritualibus impleta, neque quamlibet iniquitatem operãtur. Præterea ſciendum, quòd ſeptenarius numerus omne præſens tempus oſtendit, ut ſapientiſſimus inquit Salomon: Da partes ſeptem, nec non & octo. Et diuinorum enarrator Dauid de octaua pſallens, de futuro poſt reſurrectionem ſtatu pſallebat. Octaua igitur die, uacationem agere à corporalibus, ſpiritualibus autem exercitari præcipiens lex myſtica, omni tempore uerò Iſraeli, & mentem uidentem Deum habenti, ſubinſinuabat ad Deum ſeipſum adducere, & ſuperiorem corporalibus rebus euadere.

COM-

COMMENTARIVS.

SAbbati apud Iudæos obseruationem,& illius in diem Dominicum per legem euangelicam commutationē,hoc loco declaraturus autor, in primis proponit singula quaq; hebdomada,illius celebrationem à Domino præceptam esse Iudæis,non quomodocunq; , ut sine interminatione suppliciorum aut punitionis,sed cum grauissimis ex transgressione pœnis,utpote comminatione mortis inferendæ,& iussione executionis huiusmodi pœnarum in transgressores. Siquidem interminatus est Dominus,præuaricantibus sanctificationē sabbati pœnam mortis cum aliàs,tum Exodi 31. cap. dicens : Loquere filijs Israel, & dices ad eos: Videte ut sabbatum meum custodiatis,quia signum est inter me & uos in generationibus uestris,ut sciatis,quia ego Dominus,qui sanctifico uos. Custodite sabbatum meū, sanctum est enim uobis. Qui polluerit illud,morte moriatur. Qui fecerit in eo opus,peribit anima illius de medio populi sui . Sex diebus facietis opus,in die septimo sabbatum est,requies sancta Domino . Omnis qui fecerit opus in hac die,morietur. Custodiant filij Israel sabbatū,& celebrent illud in generationibus suis . Pactum est sempiternum inter me & filios Israel,signumq; perpetuū . Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram,& in septimo,ab omni opere cessauit.Iussit insuper Dominus hanc mortis pœnam inferri illi,qui inuentus est ligna colligisse in sabbato,& à Mose detentus , sciscitāte à Deo, quid'nam supplicij illi foret inferendum:iussus est lapidibus obrui,ad cæterorum terrorē. In cæteras autem causas,propter quas instituta est à Deo hebdomadarum celebratio sabbati,& illa adducitur in litera,ut intermissionem laboris habeant,& relaxationem animalia subiugalia,ad usum domesticum laborantia,ut equus,bos,& asinus.Similiter serui & ancillæ ferientur à quotidianis laboribus.Et ea quidem ex 23.Exodi capite sumpta est, ubi Dominus dixisse perhibetur:Sex diebus operaberis,septima die cessabis,ut requiescat bos, & asinus tuus , & refrigeretur filius ancillæ tuæ,& aduena.In corroborationē huius & id adducit litera,quia & uir iustus miseretur animarum iumentorum suorum.Quod quidem ex 12. cap. Prouerbiorum desumptum est, ubi nostra translatio habet: Nouit iustus iumentorum suorum animas , nisi cera autē impiorum crudelia.Dedit siquidem nobis natura miserandi affectū,quo in bruta quoq; misericordia mouemur,cum aut nimio pressa sunt labore,aut morbo,uulnereq; affecta. Deinde & alia subiungitur causa requietionis in sabbato à labore corporali,& celebrationis Deo exhibendæ , ut Iudæi potissimum eruditi in lege,& diuinorum eloquiorū intelligentiā consecuti,circa scripturæ meditationem in ipso sabbato exercitarentur,& eam alijs explicarent . Enimuero Iudæi illud memorabile habuerunt institutū,quod singulo quoq; sabbato cum feriabātur ab opere seruili,rudes literarū,& secularibus intenti negocijs cuiusuis sexus,aut ætatis , cōuenerunt ad synagogas suas,& ab uno sacrarū literarum interprete audierūt,librorū suæ legis, ueteris q; Testamenti explanationem.Et hoc pacto totus dies in Dei obsequiū erat accōmodatus,mentis q; ad ipsum cōuersionem.Quod in Actis apostolorū 15.cap.apertè insinuatur in oratione beati Iacobi, ad coapostolos,dicentis:Moses à diebus antiquis habet in singulis ciuitatibus , qui eum prædicēt in synagogis,ubi per omne sabbatū legitur.Quod & à Paulo in 13. cap. Actuū apostolorum etiam affirmatur,dicente: Qui habitabāt Hierusalē,& principes eius hunc ignorātes, & uoces prophetarum quæ per omne sabbatū leguntur,iudicantes impleuerunt. Et quoniam populus Israeliticus duræ erat ceruicis,neq; affecti sinceri amori seruiens Deo , operæpreciū erat ad obseruationem sabbati,& aliorū præceptorum,graues adhibere pœnarū minas,quarū timore saltē animo seruili & metu adacto,impellerentur ad horū adimpletionē : quandoquidem iusto nō ponitur lex,sed iniustis,ut dicit Apostolus 1. ad Timoth. epist. cap. 1. Quod quidē non de lege dirigente, & docente, quid agendū,quid'ue declinandum,intelligendū est: talis enim lex & iusto & iniusto est cōmunis:sed de lege cogente & coercente per pœnarū metum. Iustus enim sibi ipsi lex est, & non impellitur ad bonū amplectendum timore pœnæ,sed amore iustitiæ, quam nulla etiam facta pœnarum cōminatione sequeretur. Iniustus uerò solo suppliciorum metu adigitur ad bonum agendum,malumq; fugiendū,more pigri & desidis scholastici,qui duntaxat uerberū metu inducitur ad studium,studiosis autem pueris non sunt ferulæ necessariæ. Porrò quod in præceptione sanctificationis sabbati magis intendebatur uacatio animi ad Deū,quàm intermissio ab afflictione aut labore corporali,probat litera multorū exemplo, qui in sabbatis afflictionem ieiunij,aut corporalem exercebant laborem,non tamen uiolabant sabbatum; quia huiusmodi labor ordinabatur proximè in Dei cultum & uenerationē,quæ erat præcipua institutionis sabbati causa.Et primùm quidem exemplo Mosi,qui bis ieiunauit quadraginta diebus , quare & sabbatis intercidentibus,in eo dierum numero afflixit se ieiunio , cum tamen præcipiat lex , in die sabbati non esse ieiunandū.Quod etsi in scriptura expressum nō habeatur,apud Hebræos tamē obseruatū esse per traditionē uulgatam hinc liquet,quòd Iudith uidua legitur ieiunasse omnibus diebus uitæ suæ præter sabbata & Neomenias,& festa domus Israel, sicut & apud Christianos ueritum est,die Dominico ieiunare. Vnde Deuteronomij nono cap.ter idipsum in litera expressum est,quòd quadraginta diebus Moses fuerit coram Domino in ieiunio . Non tamen idcirco arbitrandum est(ut Hebræi autumant) eum ter compleuisse 40. dierum ieiunium, sed bis tantum,ut hic quoq; affert Damascenus: Primùm quidem , quando recepturus priores tabulas legis,ascendit in montem,ieiunioq; ad illarum susceptionem se disposuit, ut 24. Exodi cap. me-

minis. Secundò, quando post priorum tabularum cõfractionem rursum montem conscendit, ut à Deo uenam peteret peccati ipsius populi, in uituli conflatilis adoratione commissi: quemadmodum 34. Exodi caput explicat. Et hoc secundum ieiunium Deuteronomij 9. cap. bis annotatum est, ob unam eandemq; causam semel factã. Secundò affertur exemplũ Helię, qui longo tempore post legis dationem, sabbati diebus magnum conficiebat iter contra præceptionem legis. Siquidem Iudæi in sabbato duntaxat mille passuum uiam facere potuerunt, miliariumq; peragrare, quod ad recreationem magis, quàm laborem aut negociorum necessitatem attinebat. Quemadmodum in Actis apostolorũ 1. cap. dicit Lucas de discipulis Christi: Tunc reuersi sunt Hierosolymam à monte qui uocatur Oliueti, qui est iuxta Hierusalem, sabbati habens iter. Helias uerò in unoquoq; sabbatorũ interueniente illis 40. diebus, longé maius spacium uiæ conficiebat. Quare sabbatum quidẽ soluit secundum literalem obseruationẽ, non tamen transgressus est, aut præuaricatus præcipientis mandatum, neq; intentionem. Insuper inter cætera, quæ intellectu facilia sunt, & ad manũ prompta exempla, adducitur obseruatio magni ieiunij: quòd si secundum temporis rationem & reuolutionẽ, in die sabbati occurrebat, tunc quidem obseruabatur, & tamen præceperat lex, nõ esse ieiunandum in sabbato. Porrò magnum illud ieiunium, cuius hic litera meminit Leuitici 23. cap. indicitur populo Israelitico, hoc pacto: Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Decimo die mensis huius septimi, dies expiationũ erit celeberrimus, & uocabitur sanctus: affligetisq; animas uestras in eo, & offeretis holocaustum Domino. Omne opus seruile non facietis in tempore diei huius, quia dies propitiationis est, ut propitietur uobis Dominus Deus uester. Omnis anima, quæ afflicta nõ fuerit die hoc, peribit de populis suis: & quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo meo. Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimum sempiternum erit uobis, in cunctis generationibus & habitationibus uestris. Sabbatum requietionis est, & affligetis animas uestras. Die nono mensis septimi, à uespera usq; ad uesperam celebrabitis sabbata uestra. Quod autem hic dictum est sabbatum requietionis, septuaginta interpretes interpretati sunt, Sabbatũ sabbatorũ, ut denotetur huius diei super alios dies festos maior celebritas, & dignior solennitas. Præterea & ex 12. Matth. cap. hic adducitur exemplum de sacerdotibus, qui (ut ad Pharisæorum cõfutationem ibidem testatur Dominus noster) sabbatis in templo sabbatũ uiolant, & sine crimine sunt. Violant, inquam, quantum ad operationem exteriorẽ manu exhibitã in hostiarũ immolatione, lotione & præparatione, cum secundum literam, lex opus manu exerceri prohibuerit: nõ tamen uiolant per legis præuaricationem aut intentionis ipsius legislatoris transgressionẽ, & proinde culpã nullam contrahunt, quinimò Deo præstant obsequium. Nõ enim legis erat sententia, ea opera manu exercenda prohibere debere, quæ ad gloriã Dei spectabant, aut humanæ uitæ necessitatem aut salutem: qualia erant circumcisio puerorũ, & hostiarũ oblatio. Siquidem præcipua causa sanctificationis sabbati, fuit uocatio ad Dei obsequium: quę ut cõmodius fieret, mente abstracta à negociatione seculari, prohibitum est in sabbato, opus manu peragendum. Quòd si occurrente rei opportunitate, per opus manuũ potius Dei honor & gloria manifestaretur, quàm per cessationẽ à tali opere, non erat etiam secundũ legis positionẽ tale opus in sabbato prohibitũ, quin potius iussum. Hanc ob rem & lutũ fecit Dominus ex sputo in sabbato, & superposuit oculis cæci nati, insuper etiã iussit languidum iam sanatũ tollere grabatum suum, ut innotescerent illa stupenda signa, ad Dei honorem. Enimuero fuit ipsius sabbati obseruatio, mandata nobis paruulis adhuc, & sub elementis mundi seruientibus, ut ex 4. cap. epist. ad Galatas adducit hic litera. Vbi elementa mundi (ut inquit Hieronymus) lex Mosi, & omne uetus Instrumentũ intelligendum est, quibus quasi ab elementis & religionis exordijs Deum discimus. Quemadmodum in grammatica, elementa appellantur literæ, per quas, syllabas ac uerba cõiungimus, & ad texendã orationem, longa meditatione procedimus. Ars quidem Musica & Geometrica, sua habent elemẽta, Logica & Medicina suas isagogas: ita lex Mosaica, euangelij est introductio, & præuia ad ipsum præparatio. Cum autem euangelicę legis perfectio eluxit, & mundo patefacta est, cõmutata est obseruatio sabbati corporalis in spiritualẽ & mysticam: sicut seruitus in libertatem, timor in amorẽ, lex dura in iugum suaue, & onus leue, gratiam scilicet euangelicam est cõuersa: sicut item nox in diem, umbra in ueritatẽ, figura in exemplar, litera in spiritũ est permutata. In hac uerò spirituali obseruatione sabbati, congruente legi euangelicæ, requietio à labore corporali antiquę legis, mutata est in cessationem ab opere seruili scilicet peccato: qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Et quoniam perfectior est ueritas, quàm figura, non uno tantum die hebdomadæ hoc spirituali modo seruandum est sabbatũ, sed toto uitæ nostræ tempore. Seruus item & ancilla nostra, scilicet perturbationes animi, ira, uoluptas, timor, amor, spes, gaudium, quæ ratione seruire debent, à suis operibus scilicet inordinatis motionibus, toto nostro sabbato temperanda sunt, & sub moderatione rationis continenda in quiete & tranquillitate. Insuper subiugale nostrũ, scilicet corpus sub animæ iugo constitutum, toto uitæ nostræ tempore debet quiescere à suo opere scilicet sensuum illecebris. Et ita quęcunq; corporaliter obseruata sunt in sabbato Iudæorũ, spiritualiter in nostro sabbato, requietione scilicet à peccato & uacatione à uitijs obseruanda sunt: ut demùm transeamus ad alterius uitæ sabbatum, scilicet requiem sempiternam sanctorũ, quæ per præsentis uitæ sabbatum, tanquam imaginem etiam repræsentatur. Ex his cognoscere promptum est,

quòd

quòd quanto ſpiritus corpore eſt ſuperior, tanto ſabbatū noſtrum & euangelicum præſtantius eſt, quàm ſabbatum Iudæorum conſiſtens in obſeruatione literæ: ut nō cenſeri debeat illud abolitum, aut penitus deſitum, ſed potius commutatum in melius, & in ſuam ueritatē perfectius traductum. Quo fit, ut ſabbatum Iudæorum rectè dictum fuerit legitimum, ſempiternū, & perpetuum, non quidem in ſe, & literali corporalique obſeruatione & ritu, ſed in ſua ueritate, exemplari, & ſpirituali illius completione. Attamen habuit ſabbatum Iudæorum etiam in lege euangelica præter hanc myſticam & ſpiritualē celebrationem, etiam corporalem & exteriorē ritum ſibi reſpondentem, ſcilicet unius diei, cuiuſq; hebdomadæ ſolennitatem, in qua fit uacatio a negotijs & laboribus corporeis, & animi ad Deum cōuerſio, per pium cultum & meditationem diuinorum operum. Non tamē eundem habet diem hebdomatim celebrem lex euangelica, quem Moſaica, ſed ſeptimus dies in octauum, & ſabbatum in diē Dominicum, ex traditione apoſtolorum, & ſpiritus ſancti edoctione, eſt cōmutatum. Sic ſanè euacuatum eſt, quod imperfectū erat, cum prodijt quod perfectum eſt: & uelamine legis diſciſſo, nuda patuit ueritas. Velamē quidem legis hic dicitur obſcuritas, & figuralis umbra legis Moſaicæ, clauſa continens ſub cortice literæ myſteria, in lege euangelica exhibita. Et deſignarum eſt per uelamen quod Exodi 34. cap. Moſes à monte reuerſus ſuperpoſuit faciei ſuæ, quæ cornuta uidebatur ob egrediētes à uultu eius ſplēdoris radios: quemadmodum dicit Apoſtolus 2. epiſt. ad Corinth. cap. 3. Et non ſicut Moſes ponebat uelamen ſuper faciem ſuam, ut non intēderent filij Iſrael in faciem eius, quod euacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum. Vſq; in hodiernū diem idipſum uelamen in lectione ueteris Teſtamenti manet nō reuelatum, quod in Chriſto euacuatur. Sed uſq; in hodiernum diem cum legitur Moſes, uelamen poſitū eſt ſuper cor eorum. Cum autem conuerſus fuerit ad Deum, auferetur uelamen. In paſſione uerò Domini uelū templi in duas partes diſciſſum à ſummo uſq; deorſum, deſignauit arcana ueteris Teſtamenti prius abſtruſa, nec paſſim omnibus peruia, per cōſummationem eorum, Chriſti mortem, & euangelicam legem aperta eſſe, reuelata & detecta. Neq; ab re id conſtitutum, quòd ſeptimus dies in octauum ſit permutatus, qui ſingula quaq; hebdomada celebris habeatur. Nempe id ob reſurrectionis Dominicę myſterium proximo poſt ſabbatum die, octauo inquam peractum, inſtitutum eſt, cuius in hac celebratione recolitur memoria: ſimul & ſpes noſtra fouetur, atq; erigitur ad expectandam requiem illam beatitudinis æternæ, poſt cōmunem omniū reſurrectionem. In quam quidem requiem & cœleſtem hæreditatem, præcurſor noſter (ut inquit litera) Ieſus Chriſtus introiuit. Dicitur autem hoc loco Dominus noſter & ſaluator, præcurſor noſter, quia præceſſit nos in reſurrectione ad conditionē uitæ immortalem & incorruptibilem, uirturemq; dedit & ſpem, quòd eum ſequemur in huiuſmodi reſurrectione à mortuis. Aſcendit itidem cœlos, & introiuit æternæ gloriæ hæreditatem primus, exemplumq; dedit nobis & fiduciam, poſt ipſum æthereas ſedes cōſcendendi. Quocirca introduxiſſe nos dicitur in æternam illam hæreditatem, quia ea nobis præſtitit & exhibuit tum reſurrectione, tum aſcenſione ſua, quibus & nos eandem hæreditatem conſequamur. Quod Apoſtolus inſinuat ſexto ad Hebræos capite dicens: Qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem: quam ſicut ancoram habemus animæ tutam & firmam & incedentem uſq; ad interiora uelaminis, ubi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, ſecundum ordinem Melchiſedec pontifex factus in æternum. Eodem quoq; loco autor ſectatores legis euangelicæ dicit hærere elementis ſpiritus, & non literæ. Namq; elementa ſpiritus dicuntur documenta legis euangelicæ, quæ ſpirituales ſunt, & Deo propinquior: cui cultu ſpirituali obſequitur. Deus enim ſpiritus eſt, & inde lex ſpiritus dicitur. Elementa uerò literæ ſunt inſtituta legis Moſaicæ, ritusq; & cerimoniæ eius ad literam obſeruatæ: quæ propterea Lex literæ nuncupatur, ut apud Apoſtolū ſecundæ epiſtolæ ad Corinthios capite tertio: Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui Teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Quòd ſi miniſtratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non poſſent intendere filij Iſrael in faciem Moſi, propter gloriam uultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Deinde quid circuncifio ſpiritualis dicatur & in lege euangelica, inſinuans autor, ſubinfert quòd ambo ſcilicet circuncifio myſtica (qnæ carnalium eſt uoluptatum reſecatio) & ſabbatum ſpirituale (quod eſt à peccato ceſſatio & requies) unum idemq; ſunt, atq; deſignant, ſcilicet declinationem à malo, inquitatisq; deuitationem. Et ab ijs qui legem ſequuntur euangelicam ambo ſpiritualiter implentur, cum ſuperfluæ carnis uoluptates (quæ præputio denotantur) cultro continentiæ abſtinentiæq; reſecantur, & peccata quælibet pro uiribus euitantur. Et ſpiritualem huiuſmodi circuncifionem carnali & manu factæ circuncifioni præponendam eſſe, docet Apoſtolus 2. cap. ad Romanos dicens: Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circuncifio: ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circuncifio cordis in ſpiritu non litera. cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Verùm de utroq; horum, circuncifione inquam & ſabbato, cùm literali, tum ſpirituali, abundè & luculenter diſſerit Cyrillus in fine quarti libri Commentariorum in Ioānem. At quoniam ſabbatum ſeptima die hebdomadæ obſeruari Iudæis iuſſum eſt, circuncifio uerò octaua die fieri debere decernebatur, quid ſignificationis in ſcripturis habeat ſeptenarius numerus, pariter & octonarius, conſequenter explicat litera. Interdum quidem ſeptenarius numerus, uetus Inſtrumentum deſignat, quòd Iudæi ſeptimum

diem ſcilicet ſabbatum celebrent, ſeptimũ itidem menſem, & annum ſeptimum, & in ultimo ſeptimæ hebdomadis, annorum faciant iubileum. Octonarius uerò numerus, nono accõmodatur Teſtamento, quòd in eo celebratur octaua dies, ſingula quaq; hebdomada, ſcilicet reſurrectionis Dominicæ. Hinc Hieronymus ad Paulinum dicit, Apoſtolum Paulum uenisſe Hieroſolymam, & manſiſſe apud Petrum diebus quindecim, qui ex ſeptem & octo coaceruantur, ut eo dierum numero deſignaretur futurus, & ueteris & noui Teſtamenti doctor & prædicator. Hoc enim (inquit) myſterio hebdoadis & ogdoadis, futurus gentium prædicator inſtruendus erat. Itaq; per partes ſeptem & octo, quas Eccleſiaſtes cap. 11. iubet dare, utriuſq; Teſtamenti ſententia á nobis firmiter tenenda, & alijs communicanda intelligi poteſt. Nonnunquã uerò ſeptenarius numerus (ut affert hic Damaſcenus) omne præſentis uitæ tempus infinuat, quòd omne huius temporariæ durationis interuallũ, ſeptem dierum circulo agitur, & mundus ipſe ab exordio ſui uſq; ad cõſummationem, ſeptem ætates complectitur, ut primo cap. ſecundi libri dictum eſt. Octonarius uerò, futuræ reſurrectionis ſignificat diem, & æternam requiem quæ poſt mundi finem eſt futura: quemadmodum dicit Caſſiodorus in expoſitione ſexti Pſalmi, qui inſcriptus eſt pro octaua: Vt quidam uolunt (inquit) pro octaua, Domini ſignificatur aduẽtus, quando finita ſeculi hebdomada, ad iudicandum uenerit mundum. Et in expoſitione undecimi Pſalmi, cui etiam pro octaua titulus in fronte præmoratur, octaua (inquit) ad æternã pertinet requiem. Nam octauum diem mundus iſte non recipit, ſed finito ſeptimo redit ſemper ad primum. Porrò ſabbato & circũciſioni ſpirituali reſpondere debet Iſrael myſticus, ſpiritualis & uerus, qui utrumq; decenter obſeruet. Nempe ut 32. Geneſeos cap. oſtenditur: Iacob poſt apparitionẽ angeli diuinam referentis maieſtatem dictus eſt Iſrael, quòd uiderit Deum facie ad faciem. Vnde quiſquis oculis fidei hac in uita Deum uidet in ſpeculo & ænigmate, mentem habens illuminatam & radio in Deum erigente perfuſam, uerus eſt Iſrael & ſpiritualis, per Iſraelem filium Iſaac ſecundũ carnem repræſentatus tanquam per figuram ſabbatum q; ſpirituale celebrat ſemper, per abſtinentiam à peccatis: & circumciſionem cordis myſticã quotidie in ſe agit, per refrenationẽ titillantium uoluptatum. Qui uerò in æternam beatitudinem tranſlatus, depoſito uelamine ænigmatis iam facie ad faciem Deum uidet, ueriſſimus Iſrael eſt, æternumq; celebrat ſabbatum, nulla laboris moleſtia unquam interrumpendum: & circumciſionem habet perpetuam à corruptione, morte, & paſſibilitate corporis, incorruptibilitate & uitæ ſempiternæ munere iam dotatus.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑΣ. ρκ.

Κακίζουσι σαρκικοὶ τὴν πλθγνίαν, καὶ εἰς μαρτυρίαν προβάλλονται οἱ φιλήδονοι τὸ, ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐγείρει σπέρμα τῷ Ισραὴλ. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, τῷ ἐκ πλθφόρᾳ σαρκωθέντι θεῷ λόγῳ θαῤῥήσαντες, ὡς ἡ πλθγνία ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐφυτεύθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων. ἐκ πλθφόρᾳ γὰρ γῆς ὁ ἄνθρωπος πεπλασμένος. ἐκ μόνου Ἀδὰμ ἡ Εὔα ἐπλάσθη. ἐν παραδείσῳ πλθγνία ἐπολιτεύετο. φησὶ γοῦν ἡ θεία γραφὴ, ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο. ἐπεὶ δὲ παρέβησαν, ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν, καὶ αἰσχυνθέντες ἐῤῥάψαν ἑαυτοῖς περιζώματα. καὶ μετὰ τὴν παράβασιν ὅτε ἤκουσαν, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ὅτι σὰρξ ἐστὶ παραβάσεως θανάτου εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· τότε ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἐγέννησεν. ὥστε διὰ τὸ μὴ ἐκπρισθῆναι τὸ καὶ ἀναλωθῆναι τὸ γένος τῷ θανάτῳ, ὁ γάμος ἀδιαφόρως, ὡς αὖ διὰ τὴν παιδοποιίας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐστασίασται. ἀλλ' ἴδοι τις τυχόν. τί δὴ τὸ αἴρον καὶ τὸ θῆλυ βούλεται; καὶ τὸ, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε; πῶς δ' λέξομεν, ὅτι τὸ μετὰ αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, ἐ παίντως τῶν διὰ γαμετῶν

DE VIRGINITATE. Cap. XXV.

DEtractant carnales uirginitati, & in testimonium citant uoluptatis adamatores, quòd maledictus omnis homo qui non ſuſcitat ſemen in Iſrael. Nos autem reſpondemus, Deo uerbo ex uirgine incarnato freti, quòd uirginitas deſuper eſt, & à principio inſita naturæ hominum. Ex uirgine enim terra, homo plaſmatus eſt: ex ſolo Adã, Eua creata eſt. In paradiſo uirginitas cõuerſabatur. Dicit enim diuina ſcriptura, quòd nudi erant tunc Adam & Eua, & nõ erubeſcebãt. Quando aũt trangreſſi ſunt, cognouerũt quòd nudi eſſent: & erubeſcentes, ſuerunt ſibĩpſis perizomata. Et poſt tranſgreſſionem, quando audiuit, Terra es, & in terrã reuerteris, quando per præuaricationẽ mors introiuit in mundum: tunc cognouit Adam Euam coniugẽ ſuam, & concepit, & peperit. Quare propterea ne exterminaretur & conſumeretur hoc genus à morte, nuptiæ conſtitutæ ſunt, ut per prolis procreationẽ, genus hominum cõſeruaretur. At dicent fortè, Quid igitur hoc uult, Maſculus & fœmina? quid hoc, Creſcite & multiplicamini? Ad quod dicemus, quòd hoc, Creſcite & multiplicamini, nõ omnino multiplicationem

λῆς συναφείας πληθυσμὸν ἀπλοῖ. ἀδιάπτω γὰρ ὁ θεὸς καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ τὸ γένος πληθύναι, εἰ τῇ γάμου μίξει πέλας ἐπέτρεψαν ἀπεραίτητον. ἀλλ' εἰδὼς ὁ θεὸς τῇ πόρνῃ σει αὐτοῦ, ὃ πάντα ἀπλῶς πρὸ γενέσεως αὐτῶν, ὡς μέλλουσιν ἐν ἁμαρτίαις γίνεσθαι καὶ θανάτῳ καταδικάζεσθαι, πολλαῖς, ἐποίησε τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ, καὶ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι προέταξεν. ἀλλ' ἴωμεν κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν τὰ τῆς ἁγνείας ἀγάλματα· ταῦτα δὲ καὶ πῶς ἡ ἁγνεία ἀπέβη. Νῶε εἰς τὴν λιβυτὸν εἰσελθεῖν προστάττοντος, καὶ κόσμε σωθῆναι φυλάττεσθαι ἐγχειρίζοντος, ἵνα μὴ πορεύηται· εἴσελθε σὺ φησὶ, καὶ οἱ υἱοί σε, καὶ ἡ γυνή σε, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σε. πάλιν αὐτοὺς ἐκ τῆς γῆς ἐξελθεῖν, καὶ ἡ γυνή σε, καὶ οἱ υἱοί σε, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν σε. εἶτα πάλιν διὰ τὸν πληθυσμὸν ὁ γάμος συγχωρεῖται. ἵνα Ηλίας ὁ πνεύματος ἁρματηλάτης καὶ οὐρανοφοίτης, ἐκ ἁγαμίας παράζηλος τοῖς ἀνθρώποις ἐμαρτυρήθη μεγαλείσματι; τίς οὐρανὸν ἔκλεισε; τίς νεκροὺς ἤγαγε; τίς Ιορδάνου ἐπεμψε; οὐχ ὁ παῖς οὗτος Ηλίας; Ελισσαῖος δὲ ὁ τότε φοιτητὴς, ὁ τοῦ ἴσου αὐτῷ ἀπολαύσας μισθοῦ γὰρ διπλασίου τῆς χάριν τοῦ πνεύματος αἰτούσης, ἐπληρούμενος; τί δὲ, οἱ τρεῖς παῖδες, ὁ παῖς ἁγνείαν ἀσπάσαντες, πυρὸς κράτησε γεγόνασι, διὰ τῆς παρθενίας, τῶν σωμάτων ἀκέλευστον τοῦ πνεύματος γενέσθαι; ὁ Δανιὴλ; ὃ τοῦ σώματι τῆς παρθενίας στομωθέντι θηρῶν ὀδόντες ἐμπαρῆναι οὐκ ἴσχυσαν; ὁ μέλλων τοῖς Ισραηλίταις ὁ θεὸς ὀπτάνεσθαι, ἁγνίζειν τὸ σῶμα προστάττων; οὐχὶ ἱερεῖς ἑαυτοὺς ἁγνίζοντες, ὅτε τὰ ἅγια ἐπεβαινον, καὶ τὰς θυσίας προσῆγον; οὐχ ὁ νομος μεγάλων ὕμνων τὸν ἁγνείαν ἀνηγόρευσεν; Χρὴ τοίνυν ὑπὸ τὸ πνευματικώτερον λαμβάνειν τὸ νομικὸν πρόσταγμα. ἔστι γὰρ σπέρμα πνευματικὸν, ἀγάπης καὶ φόβου θεοῦ συμμεμιγμένον τῇ ψυχικῇ γαστρὶ ὠδίνουσι καὶ τικτούσῃ πνεῦμα σωτηρίας. ὅτε δὲ εὐλογητέον καὶ τὸ, μακάριος, ὃς ἔχει σπέρμα ἐν Σιὼν, καὶ οἰκέτας ἐν Ιερουσαλήμ. τί γὰρ ἐὰν πόρνος ᾖ ἐὰν μέθυσος, ἐὰν εἰδωλολάτρης, μακάριός ἐστιν, ἐ μόνον ἔχει σπέρμα ἐν Σιὼν, tionem per nuptialē consociationem significat. Poterat enim Deus hoc genus & alio multiplicare modo, si mandatum usque in finem seruassent intemeratum. Sed sciens Deus, præscientia sua omnia sciens priusquam fiant, quòd futuri erāt transgressores & morte condemnandi, anticipans fecit masculum & fœminam, & augeri & multiplicari præcepit. Via ergo pergamus, & uideamus uirginitatis commendationes: idem autem est & de castitate dicere. Noe in arcam ingredi iussus, & mundi semen custodire commissus, sic præceptum accepit: Ingredere (inquit) tu & filij tui, & uxor tua, & uxores filiorum tuorum. & separauit eos ab uxoribus, ut cum castitate pelagus & illud totius mundi naufragium euitarent. Post diluuij autem cessationem, Egredere (inquit) tu & uxor tua, & filij tui, & uxores filiorum tuorum. ecce rursus propter multiplicationem nuptiæ concessæ sunt. Deinde Helias qui igneo curru in cœlū sublatus est, non'ne nuptias ualere permisit, & in sublimatione super homines testimonium accepit? Quis cœlos clausit? quis mortuos suscitauit? quis Iordanem diuisit? non'nne uirgo Helias? Helisæus uerò huius assectator, æqualem uirtutem præferens, non'ne cum duplari gratiam spiritus sancti petijsset, hæreditauit? Quid autem, non'ne tres pueri uirginitatem colentes, igne superiores euasere, per uirginitatem corporibus ab igni inexpugnabilibus factis? Non'ne Danielis corpori uirginitate solidato, ferarum dentes infigi non potuerunt? Non'ne cum uidendus esset Deus ab Israelitícis, castum corpus esse præcepit? Non'ne etiam sacerdotes se ipsos castos seruabant, & ita adyta intrabant, offerebantq; hostias? Non'ne lex magnum uotum castitatem appellauit? Oportet igitur spiritualius accipere legis præceptum: nam est semen spirituale per charitatem & timorem Dei, in mentis utero parturienti & parienti spiritum salutis. Sic autem accipiendum est hoc, Beatus est qui habet semē in Sion, & domesticos in Hierusalem. Quid enim si fornicator, si ebriosus, si idololatra, beatus'ne est, si solum habet semen in Sion,

καὶ οἰκείας ἐν Ἱερουσαλήμ; ἐδοκεῖ οὖν φρονεῖν ὀρθῶς. παρθενία γάρ ἐστι τὸ τῶν ἀγγέλων πολίτευμα, τὸ πάσης ἀσωμάτου φύσεως ἴδιωμα. ταῦτα λέγομεν, οὐ τὸν γάμον καθαίροντες· μὴ γένοιτο. (οἶδαμεν γὰρ τὸν κύριον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, τὸν γάμον εὐλογήσαντα· καὶ τὸν οἶνον τε, τίμιον ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος) ἀλλὰ καλεῖ, ἱερώτερον τὴν παρθενίαν γινώσκοντες. ἐν τισὶ μὲν ταῖς ἀρεταῖς αἱ σὺν ὕβρει πάσεις καὶ ὑφέσεις, ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς καλίαις. γινώσκομεν ὅτι γάμος ἰσχυροὶ πάντας βροτοὺς, μετὰ τοῦ θηρὸς ἀρχηγέτας. ἐκεῖνοι γὰρ παρθενίας εἰσὶ, καὶ ὁ γάμος πλαστούργημα. ἀλλ' ἡ ἀγαμία ἀγγέλων δεῖγμα (ὡς ἔφημεν) μίμημα. ὅσῳ γὰρ ἀνώτερος ἄγγελος ἀνθρώπου ἐστὶ τῷ τρόπῳ, τοσούτῳ παρθενία γάμου τιμιωτέρα. τί δὲ λέγω ἄγγελος; αὐτὸς ὁ χριστὸς ἡ παρθενίας τὸ κλέος, ὁ μόνος ἐκ πατρὸς ἀρρόδιστος καὶ ἀσυμπλόκως γεγεννημένος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ἐπεὶ μᾶλλον ἡμᾶς ἐδίδαξε παρθενίαν ἀσκεῖν, σεσαρκωμένος. ἐκ αὐτὸς παρθενίαν ἡ ἀληθῶς καὶ παντελῶς ἀλλοτρίους γὰρ ἑαυτῷ. ὅθεν καὶ ταύτην ἡμῖν ἐμελέτησεν μᾶλλον, (ὁ γὰρ πάντας χωρῆσαι λόγος, ὡς αὐτὸς ἔφησεν) ἔργῳ δὲ ἡμᾶς ἐξεπαίδευσεν, καὶ πῶς ταύτην ἡμᾶς κτήσωνται. τίνι γὰρ μᾶλλον ἔστι σαφὲς, ὅτι παρθενία ἐν ἀνθρώποις καὶ πολιτεύεται; καλὴ μὲν ἡ τεκνογονία, ἀλλ' ὁ γάμος σωίζεται. καλὸς ὁ γάμος διὰ τὰς τεκνώσεις, καὶ τὸ λυσιτελὲς ἡ ἐπιθυμίας διὰ ἢ τὸν νόμον μίξεως μᾶλλον ἢ πῶς αὐτὸν μιαίνεσθαι πρέπει. καλὸς ὁ γάμος, εἰς ὃ παρεισφέρεται ἱερώτερα· ἱερώτερον δὲ ἡ παρθενία, ψυχῆς τεκνογονίαν αὔξουσα, καὶ θεῷ καρπὸν ἄσειστον ἡ πόσου χιλιοπλασίονα προσάγουσα. τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός.

& familiares in Hierusalem? Nullus qui rectè sapit, hoc dicit: Virginitas angelorum conuersatio est, hæc omnis, incorporeæ naturæ proprietas. Hæc enim dicimus, non nuptijs derogantes: absit enim. Nam scimus, Dominũ præsentia sua nuptias benedixisse: & eum qui dixit, Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Sed bonis nuptijs meliorem uirginitatẽ agnoscimus: in uirtutibus enim & intensiones & remissiones sunt: similiter & in uitijs. Non ignoramus, quoniam nuptiarũ filij sunt omnes homines, prẽter generis autores atque duces: nam illi sunt uirginitatis & nuptiarũ plasmatio: sed cœlibatus, angelorum est (ceu diximus) imitatio. Quanto igitur angelus hominibus superior, tanto uirginitas nuptijs honorabilior. Quid autem dico angelus? ipse Christus uirginitatis gloria, non modò ex patre sine initio, & sine duorum concursu genitus: sed & homo secundum nos factus, super nos ex uirgine sine alieno consortio incarnatus est. Et ipse uirginitatem ueram & perfectam esse in seipso demonstrauit. Vnde hanc nobis legem non statuit (nõ enim omnes capiunt uerbum hoc, ut ipse dixit) sed opere nos erudiuit, & ad illam nos confirmauit. Cui igitur non euasit perspicuum, quòd uirginitas in hominibus nunc principatũ tenet? Bona quidẽ liberorum procreatio quam nuptiæ constituunt, & bonæ nuptiæ ob fornicationes quas præscindunt, rabiem concupiscentiæ per legitimam commixtionem non sinentes ad iniquos furere actus. Bonæ nuptiæ, quibus non adest continendi gratia: at melior uirginitas, animæ fœcunditatem prolis adaugens, & Deo fructum temporaneum orationem afferens. Honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus: mœchos autem & adulteros iudicabit Deus.

COMMENTARIVS.

MVltiplicem uirginitatis cõmendationem hic prosequens autor, primùm ostendit, eam à mundi exordio fuisse inditã naturæ humanæ atq; celebratã, eo ipso quòd ex uirgine rerum primus homo plasmatus est. Vbi terrã uirginẽ uocat incontaminatã & immaculatã, qualis à Deo fuit cõdita, cum scilicet necdũ esset hominũ peccato infecta, maledicto subiecta, nec humano sanguine polluta: cuius susceptione (cum effusus esset sanguis Abel iusti ab inuido fratre) secundò ipsa maledicta est à Domino & labefacta. Permansit aũt hoc loquendi genere terra uirgo, & in sincera suæ cõditionis natura, quoad transgressus esset Adam mandarum Domini, & continuò maledictioni obnoxia facta est, subiectaq; tribulis & spinis proferendis. Secundò & id ad uirginitatis approbationem facit, quòd primi parentes quàm diu in paradiso diuersati sunt, uirgines permanserunt: eiecti uerò de loco illo amœnissimo, nuptiale habuerunt cõsortium. Neque ex eo quòd in paradiso degentibus præceperit Deus, Crescite & multiplicamini, quodq; masculũ & fœminã creauerit, cõuincitur quòd essent in paradiso uirginitatis integritatem perditurí: tũ quòd poterat Deus humanũ genus alio multiplicare modo, quàm per sexuũ commixtionem, si in diuini mandati obseruatione perstitissent: tum quòd præcognoscẽs Deus futurum

futurum primorum parentũ lapsum, formauit eos cum sexuum discretione: quæ erat necessaria ad propagandum genus humanũ post statum præuaricationis. Vnde hoc loco sentit Damascenus (quod & in secundo lib. cap. 30. annotauerat) primos parentes, si integrè diuinũ mandatum seruassent, & in eo ad finẽ usq; perseuerassent, nõ habituros fuisse prolis multiplicationẽ per eon nubiale cõmercium, sed aliquo alio modo, quẽ diuina prouidentia pro suæ sapientiæ magnitudine ordinasset. Cui quidem sententiæ nec Hieronymus omnino repugnat in primo lib. cõtra Iouinianum, quamuis nec eam partem, nec oppositam certa sententia determinet. Inquit enim de primis parentibus differens: Quod si obieceris antequã peccarent, sexum uiri & fœminæ diuisum, & absq; peccato eos potuisse coniungi, quid futurũ fuerit, incertũ est: neq; enim possumus Dei scire iudicia, & ex nostro arbitrio illius sententiæ præiudicare. Hoc quod tactũ est, in propatulo est, quod qui in paradiso uirgines permanserũt, electi de paradiso copulati sunt. Ejiciuntur de paradiso: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut statim ab initio cõditionis humanæ uirginitatem paradisus & terra nuptias dedicarit. Nuptiæ (inquit idem) terrã replent, uirginitas paradisum. Verùm de hoc plura circa tricesimũ secundi libri caput, annotata sunt. Cum autem hoc loco uirginitatis cõmendationes afferuntur, & præconia itidem castitatis recensentur. nempe castitas, puritas est & munditia cùm corporis, tum animi à uetitis & incõcessis uoluptatibus carnis, habetq; rationem paulo ampliorem, quàm uirginitas. siquidem in coniunctis matrimonio seruantibus thorum legitimũ, itidem & uiduis est castitas, coniugalis scilicet & uidualis, in quibus uirginitas locũ non habet. Omnẽ tamen uirginitatem, castitatẽ appellare licebit, sicut omnem hominẽ animal. Cum itaq; uirginitatis cõmendationes perspectæ fuerint & cognitæ, castitatis quoq; laudes & præconia exinde dilucida erunt. Tertiò, ad castitatis, munditiæq; & puritatis assertionẽ accedit, quod tempore diluuij à Noe & cæteris arcam ingressis fuerit obseruata: ut ex litera 7. cap. Geneseos perspicuum euadit. Vbi ex ipsa loquendi ratione & modo designauit Deus, Noe & filios suos tempore diluuij abstinere debere, ab uxorũ cõsortio, quod ipsum Noe cum filijs suis cõiunctim nominet, cum ipsorum ingressum in arcã præcipit, uxorẽ uerò Noe & coniuges filiorũ eius unà cõnectat, separatim à uiris. In exitu uerò arcæ præcipiẽs, alio utitur nominationis ordine, cõiungitq; ipsum Noe uxori: & filios illius uxoribus suis, ut denotet tunc usum coniugij illis permissum esse, cum etiã tunc illud multiplicandi genus humanũ præceptum rursum acceperint, Crescite, & multiplicamini, & replete terrã. Et maximè uidetur ranoni consentaneum, eos qui arca cõtinebantur, tempore tanti discriminis à copula & usu nuptiarũ se cõtinuisse: quo facilius in cœlibatu & castitate, Dei iram exercentẽ in totũ mundum ulnonem placarent. Quemadmodũ audita prædicatione Ionæ de futura subuersione Ninue, indixit rex Niniuitarum ieiunij hominibus, & pecoribus ad auertendã Dei iram, dicens Homines & iumenta, & boues, & pecora nõ gustent quicquam, & nõ pascantur, & aquã non bibant. Quarto, multi sancti patres ueteris Testamenti, abstinẽres à nuptijs, & uirginalem seruantes integritatem, eam mirum in modũ commendabilem reddunt, ut Helias, & Helisæus eius discipulus. Quod & Hieronymus astruit in primo libro contra Iouinianum, contendentem nuptias æquales esse apud Deum gradus & præmij, sicut est uirginitas, Heliam scilicet & Helisæũ: quinimò & Danielem in ueteri Testamento sinceritatem uirginalẽ obseruasse, neq; omnes ueteris Testamenti partes nuptijs fuisse addictos, ut astruere moliebatur Iouinianus. Ipsius autẽ Hieronymi uerba sunt hæc: Heliam & Helisæum quàm stultè Iouinianus in catalogo posuerit matitorũ, me tacente manifestum est. Si enim Ioannes Baptista uenit in spiritu & uirtute Heliæ, & Ioannes uirgo est, utiq; nõ solum in spiritu eius uenit, sed & in corporis castitate. Superfluum aũt est de Daniele dicere, cum Hebræi usq; hodie autument & illum, & tres pueros fuisse eunuchos, ex illa Dei sententia quam Esaias loquitur ad Ezechiãm Et de filijs eius qui nascentur, extollent & facient eunuchos in domo regis. quod & in libro Danielis etiã manifestũ legimus. hîc Hieronymus. Sed & beatus Ignatius in quinta suarum epistolarũ quæ est ad Philadelphienses, eodem commemorat & alios antiquæ legis, sanctos patres uirginali candore adornatos, cum inquit: Virgines solum Christum præ oculis habete, & eius patrem in animabus uestris, illuminatæ à spiritu sancto. Memor sum sanctitatis uestræ, sicut Heliæ, sicut Iesu Naue, sicut Melchisedech, sicut Helisæi, sicut Hieremiæ: sicut Ioannis Baptistæ, sicut dilectissimi discipuli, sicut Timothei, sicut Titi, sicut Enodij, sicut Clementis, uel eorum, qui in castitate de uita exierunt. Quintò & id uirginitatem ostendit Deo esse acceptissimam, quòd trium puerorum Babylonicæ fornaci iniectorum, uirginalitq; puritate nitentium corpora ab ignis incendio manserunt illæsa, atq; intacta. Id sanè diuina effecit uirtus, ut qui in se extinxerant ignem libidinis, & pullulantia in carne incẽdia uoluptatis, ab exteriori igne seruarentur illæsi, non habente in eos sui seruoris efficaciam. In lege quoq; euangelica, uirginibus inflicta flammarum tormenta, plerumq; traduntur nullam eis læsionem intulisse. Vt Deo dilectus discipulus Ioannes euangelista in dolium feruentis olei à Domitiano missus, exiuit illæsus & uegetior atq; sincerior quàm intrauerat. Sic beata uirgo Cæcilia, flammis balnearibus à tyrãno imponi iussa, nullã ex eis molestiã, & neq; sudoris quidem expressionem pertulit, quod cãdidissimæ uirginitatis propositũ (pro qua seruãda & precibus & lacrymis sæpe Deum solicitauerat) illibatũ conseruauerit. Demum sacratissimæ uirgines Lucia & Agnes, medijs iniectæ flammis, nullum ab igni passæ sunt detrimentum, quasi exhorrente ea contingere

purissima

puriſſima corpora,in quibus nullum habuit locũ ignis carnalis concupiſcentiæ. Quibus planè indicijs liquidò monſtrauit diuina benignitas, quanti apud ipſam meriti & precij ſit uirginalis munditia,ut cui ſtupens cedat ignis,perinde atq; obtuſa foret ſuæ uirtutis acies. Quoniam autem detrahentes uirginitati,eamq; tanquã inuiſam Deo damnantes, in ſuæ ſententiæ robur adduxerunt illud ex ueteri lege,Maledictus homo,qui non reliquerit ſemen in Iſrael:ex quo contendunt,ante legem euangelicã nullum potuiſſe ſub maledicti interminatione ſeruare uirginitatem.idcirco Damaſcenus hoc loco reſpondet huic obiectioni aduerſariorum, oſtendens dictam propoſitionem non eſſe intelligendam de ſemine carnali, ſiue prole:quemadmodum contendunt uirginitatis impugnatores. Nam cum non ſit in hominis poteſtate conſtitutum,ſuſtollere prolem ex uxore, & ſuſcipere liberos, ſed Dei illud eſt munus præſtantis, pro ſua bonitate fructum nuptiarũ cui uoluerit,incurrerent multi illã maledictionem,ſine ſua culpa, & abſq; rationabili cauſa:ut qui cõnubio iuncti nõ poſſent obtinere ſobolem, quemadmodũ qui accepta uxore ſine liberis moritur,& ſecundum Domini præceptũ,Deuter.25.cap.traditum,frater illius ducit uxorẽ defuncti,ut ſuſciteꝫ ſemẽ fratri ſuo:quis illum defunctum cenſeat maledictũ, quòd non reliquerit ſemen in Iſrael:Si deinde illius frater etiã ſine liberis moriatur, & ſubinde ſeptem fratres eandem duxiſſent uxorẽ,& omnes ſine liberis mortui fuiſſent,quis quæſo illos ſeptẽ putet maledicto legis percelli debere?cum non debeat pœna cuiquam infligi pro eo,quod non eſt in ſua poteſtate conſtitutum. Inſuper in libro Sapientiæ dicit Salomon, quòd felix eſt ſterilis & coinquinata quę neſciuit thorum in delicto,habebit fructũ in reſpectione animarũ ſanctarum. Et ſpado qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatẽ,nec cogitauit contra Deũ nequiſſima. Dabitur enim illi fidei donũ electum, & ſors in templo Dei acceptiſſima. Hæc autẽ tempore legis antiquæ dicta ſunt. Præterea 56.Eſaiæ cap.repromittit Deus eunuchis,& omnibus mandata ſua ſeruantibus,locũ in domo cœleſti,& nomen æternum,quod ſit præſtantius quacunq; prolis fœcũditate,& ſucceſſoria poſteritate. Dicit enim:Et nõ dicat eunuchus,Ecce ego lignũ aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis:Qui cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ ego uolui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea,& in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus.Nomen ſempiternũ dabo eis, quod non peribit. Ecce repromittitur benedictio eunuchis à Deo,qui igitur fiet,ut propter ſobolis deficientiã maledictionem incurrant? Et cum ſecundum Sapientis ſententiã,utile ſit mori ſine filijs, quàm relinquere filios impios:quomodo ex hac uita ſine liberis decedere,cenſebitur maledictione dignũ:Intelligenda eſt igitur ſuprà dicta propoſitio,quæ interminatur maledictionẽ,non relinquentibus ſemen in Iſrael, de ſemine ſpirituali & fructu boni operis,cõcepto quidẽ ex diuini ſpiritus adiutorio, in animi noſtri propoſito,deinde educto in partum per executionẽ exteriorem,& accõmodationem ad opus. De quo quidẽ ſpirituali & myſtico,tum cõceptu,tum partu,loquitur Eſaias 26. cap. dicens: A facie tua Domine cõcepimus,& quaſi parturiuimus,& peperimus ſpiritũ ſaluos. Enimuero cum animo conſtituimus adiutore Deo,quicquã boni agere,tunc in mẽte noſtra fœtũ ſpiritualẽ concipimus,charitate feruenti, ut calore intimo uteri,foueamus. Cum uerò illud mentis inſtitutũ opere cõplemus,& exterius perficimus,tunc ſpiritualẽ noſtrã prolẽ edimus in lucẽ, & ſalutari partu educimus. Cauendum tamen eſt ſummopere,ne quod animo intendimus,fraudetur opere,& uaneſcat irritũ. Alioqui ſtrangularetur fœtus in utero, ſemenq; iactũ in terram, frugẽ expectatam non proferret,ſed ſterilis & infœcũdus efficeretur animus. Et quamuis in ipſo partu ſobolis ſpiritualis,operis inquam executione grauis ſit moleſtia,& difficilis labor: quemadmodũ mulier cum parit,triſtitiã habet,tamen aſſiduuũ exercitium bonæ operationis tollet omnẽ huiuſmodi moleſtiam,conuertetq; eam in facilitatẽ,leuitatem ac dulcedinẽ: ſicut cum peperit mulier iam, non meminit preſſuræ,quia natus eſt homo in mundũ. Poſtremùm conſuetudine bonorũ operum enutritur hæc myſtica proles,cõſolidatur & corroboratur, atq; in adultã perfectamq; ætatem perducitur,à qua nullo decidit ſenio,aut morte diſſoluitur. Et hæc admodũ digna eſt ſeminis generatio,filiorumq; procreatio in primis exoptanda,nõ inquinamento,pollutioni,aut libidini obnoxia, ut ea quæ ex carnis eſt lege,ſed caſta,munditiã omnẽ & puritatẽ præferens. Quòd autem ſterilis bonorũ operũ prouentu,& carẽs ſemine iſto,& fœtu ſpirituali,maledictioni ſubiaceat,manifeſtè nobis prodit ficus illa,in qua Dominus quæſiuit fructũ eſuriens,ſed inuenit ſolia tantum,& cõtinuò in illam maledictionis ſententiam tulit:maledicta uerò,cõfeſtim exaruit. Inſuper & comminatio illa euangelica:Omnis arbor quæ non fert fructum bonũ,excidetur, & in ignem mittetur.Et ficulnea in qua triennio quæſitus eſt fructus, à patrefamilias iuſſa eſt excidi,quòd inaniter terrã occuparet,paſſaq; fuiſſet excitionẽ, niſi hortulanus unius anni inducias ei impetraſſet, quo ſtercora circa eam mitteret, ut fœcundaretur, & tandem fructificaret. Hæc quidẽ in parabolis à Domino dicta ſunt,ſed ad nos præcipuè ſpectant, & futuri niſi caueamus nos admoneni periculi,à quo ſua gratia & bonitate Deus nos omnes eripiat. Deinceps dignitatem & præſtantiam uirginitatis extollens autor, dicit eam eſſe angelorũ conuerſationem,& incorporeæ naturæ proprietatem. Cui aſtipulatur Hieronymus in ſermone de Aſſumptione beatiſſimæ uirginis Mariæ,dicens: Bene ad uirginem angelus mittitur, quia ſemper eſt angelis cognata uirginitas.Profectò in carne præter carnem uiuere,nõ terrena uita eſt,ſed cœleſtis.In carne ſiquidem angelicam uitam acquirere,maius eſt meritum,quàm habere. Eſſe enim angelum,

felicita-

felicitatis est: esse uerò uirginem, uirtutis: dum hoc obtinere niribus nititur enim gratia quod habet angelus ex natura. Vtrumq; tamen, & esse uirginē & angelum, diuini muneris est officiū, nō humanum. Et Dominus noster Matth. 22. cap. ad Sadducæos: In resurrectione neq; nubent, neq; nubentur, sed erunt sicut angeli Deo in cœlo. Vbi angelorum conuersationem ostendit in uirginitate consistere, sicut & eorum futura est, qui digni erunt resurrectione ad uitā. Cæterum hæc tanta de uirginitate præconia non hic afferuntur in sugillationē & præiudicū nuptiarum. Non enim si egregia uirtus & eximij splendoris sit uirginitas, protinus rectè colligas, damnādas esse nuptias: quin potius honorandæ sunt, & cōmendandę, cum à Deo sint in exordio cōditionis humanæ institutæ, & à Domino nostro, tum uerbo, tum facto, multifariam approbatę. Vnde Beda exponens Ioan. 2. cap. conscriptam celebrationē nuptiarum in Cana Galilææ, ait: Porrò Tatiani & Martiani, cæterorumq; qui nuptijs detrahunt, perfidia quàm sit damnabilis, insinuat Dominus noster & saluator hoc loco. Si enim thoro immaculato, & nuptijs debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquam Dominus ad has uenire, nequaquā eas signorum suorum initijs consecrare uoluisset. Quid item de uirgine desponsata nasci uoluisset, si nuptiæ labem aliquam, aut maculam criminis haberent? Nō elegisset profectò matrē uiro cōnectam & cōiugem, si in nuptiali fœdere, uinculoq; matrimoniali quicquam damnandū cōperiretur. De huiusmodi quoq; hæreticis nuptias damnantibus, loquitur Apostolus 1. ad Timoth. epist. cap. 4. Spiritus autē manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidā à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinæ dæmoniorū in hypocrisi, loquentiū mendacium, & cauteriatā habētium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit, ad percipiendū cum gratiarum actione fidelibus, & ijs qui cognouerunt ueritatem. Sed tales etiam manifestè confutantur per Apostolum primæ epistolę ad Corinthios 7. cap. de uirginitate & nuptijs latissimè differentem, licitum q; esse matrimoniū ostendentē, cum dicit: Quòd si se non cōtinent, nubant: melius est enim nubere, quàm uri. Hieronymus itidem cōtra Iouinianum lib. primo, sic uirginitatē præfert nuptijs, ut has etiā honorabiles, & cōmendatione dignas ponat. Nūc ergo (inquit) cum hæreticorū sit, damnare cōiugia, & Dei spernere cōditionem, quicquid Iouinianus de laude dixerit nuptiarū, libenter audimus. Ecclesia enim matrimonia non damnat, sed subijcit: non abijcit, sed dispensat: sciens (ut suprà dixi) in domo magna nō solum esse uasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia. Demùm beatus Ignatius in epistola paulo antè citata eandem cōprobat sententiam, scilicet nuptias honorandas esse, non reprobandas: Non detraho (inquit) cæte is beatis, qui nuptijs copulati fuerunt, quorum nunc memini. Opto enim Deo dignus ad uestigia eorum in regno ipsius inueniri: sicut Abrahā, Isaac, & Iacob, sicut Ioseph & Esaias, & cæteri prophetæ, sicut Petrus & Paulus, & reliqui apostoli, qui nuptijs fuerunt sociati, qui nō libidinis causa, sed posteritatis subrogandæ gratia, coniuges habuerunt. Neq; id mirum cuiquam debet haberi, utraq; (uirginitatem inquam & nuptias) honorabilia esse, uirginitatem tamen eligibiliorem. In uirtutibus enim (ut ait litera) intensiones & remissiones sunt. Siquidem una uirtus, altera est perfectior, & melior, ut uirginitas castitate coniugali. Quæ igitur priorem habet excellentiam, illius esse dicitur intensio: quæ uerò inferiorem præstantiam, eius est remissio. Quem admodum & in corporibus lucidis intensiones sunt, & remissiones: quia sol luna est lucidior, & stellis, & tamen uuumquodq; horum, claritate est cōspicuum. Et in metallis itidem sunt gradus quidam dignitatis, ut argento aurū præstabilius, utrumq; tamen pretiosum. Et in frumentis triticum hordeo est expensibilius, nō tamen est hordeū reijciendum. Demùm in uitijs identidē intensiones sunt & remissiones, quia unū uitiū altero deterius est, ut adulterij fornicatione, & homicidium peius furto: & cuius grauior malitia, illius dicitur intensio: & cuius minor, remissio. Verùm quanto dignior & præstātior uirtus est uirginitas, tanto difficilior est, ut habeatur, & integra cōseruetur. Propter quam quidē arduā, ipsam assequendi difficultatē, nō nobis statuit obligatoriam legē, Christus ad ipsam obseruandā. Nō enim nos astrinxit præcepto & obligatione seruandæ uirginitatis, sed eius quod optimū est, consilium proposuit, dicēs Matth. 19. Et sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnū Dei (nō ferro quidem materiali, sed spirituali, utpote frenatione & cohibitione cōcupiscentiæ carnis) qui potest capere, capiat. Quo planè postremo uerbo significat, non omnium esse, arduam uirginitatis seruandæ uiam ingredi, sed eorum duntaxat, qui sponte sua id uitæ genus capessunt, & amplectuntur. Et Apostolus 1. epistolæ ad Corinth. cap. 7. De uirginibus præceptum Domini non habeo, consiliū autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem: quoniam bonum est homini sic esse, utpote in uirginitate degere. Nuptiæ uerò non tam arduam habent sublimitatem, neq; id culmē celsitudinis aut fastigium attingunt. Necessariæ tamen & admodū utiles sunt humano generi, quòd non solum ad officium propagandæ prolis constitutæ sunt, uerumetiam in remedium cōcupiscentiæ carnalis, cuitationemq; fornicationis, aliorumue generum effrenatæ libidinis. Cum enim conceditur maritale consortium, certis legibus, & habenis frenatur cupiditas carnis, ne præceps ruat disruptis loris in horrenda nitia, stuprum, adulterium, & cætera teterrima monstra. Ideo Apostolus primæ epist. ad Cor. cap. 7. dicit: Propter fornicationem autē unusquisq; suam uxorē habeat, & unaquæq; suum habeat uirum. & reliqua in eandem consequentia sententiam: Attamen habent nuptiæ annexas

secum

secum solicitudines, & curas educandi susceptam prolem, gubernandi familiã, & rem domesticam curandi, quæ orationis opportunitatem & ocium plerunq; adimunt. His autẽ curis, & grauibus anxietatibus exempta est uirginitas, & proinde liberior atq; expeditior ad orationem disponitur: quemadmodum dicit Apostolus primæ epist. ad Corinthios cap. 7. Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autẽ cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta, & uirgo quæ innupta est, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore, & spiritu: quæ autem nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat uiro. Porrò hoc ad utilitatem uestram dico, non ut laqueum uobis injiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat, sine impedimento Domino obsecrandi. Et cætera quæ ibidem afferuntur.

ΠΕΡΙ ΠΕΡΙΤΟΜΗΣ. ρϐ. DE CIRCVMCISIONE. Cap. XXVI.

Ἡ περιτομὴ, πρὸ μὲν νόμου ἰδίαλεν τῷ Ἀβραὰμ, μετὰ τὰς εὐλογίας, μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν, σημεῖον ἐκ σπέρματος αὐτοῦ καὶ οὐ τῶν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτοῦ ἀναγραφῆς ἐκ τῶν ἐθνῶν. μεθ' ὧν συναναστρέφετο. καὶ ἀπλῶς. ὅτε γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ Ἰσραὴλ μόνος καθ' ἑαυτὸν διετρίβη, ὁ συναναμιγνύμενος ἐκεῖσε ἐθνικὸς, οὗτοι ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐγεννήθησαν, ἀπερίτμητοι ἔμειναν. ἰώσιας δὲ ἐπιβαλὼν αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνην, περιέτμησεν, καὶ γίγονε δευτέρα νόμου περιτομή. ὥσπερ Ἀβραὰμ τὴν ἰδίαν νόμου περιτομὴν. ὥσπερ ἐπαύσατο γὰρ ἐν ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη. καὶ πάλιν ἐκ δευτέρας ἐλωκεν ὁ θεὸς διὰ Ἰησοῦ νόμου περιτομὴν, μετὰ τὸ διαβῆναι τὸν Ἰορδάνην, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ γέγραπται. τότε δὲ εἶπεν τὸν καιρὸν, εἶπεν ὁ κύριος θεὸς Ἰησοῦ· πέτινον σκληρὰς μαχαίρας πετρίνας, ἐκ πέτρας ἀκροτόμου, καὶ καθίσας περίτεμε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐκ δευτέρου. καὶ μετ' ὀλίγα. ὡσὶ τεσσαράκοντα γὰρ καὶ δύο ἔτη, ἐπλανήθη Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Βαττακείτιδι. καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίτμητοι αὐτῶν ἦσαν οἱ πλείους τῶν μαχίμων τῶν ἐξελθόντων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οἱ ἀπειθήσαντες τοῖς ἐντολαῖς τοῦ θεοῦ, οὓς καὶ ὤμοσε μὴ εἰσελθεῖν αὐτοὺς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν, δοῦναι αὐτοῖς γῆν ῥέουσαν γάλα, καὶ μέλι. αὐτὰ δὲ τέκνα, αὐτὰ πατέσπασε τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, οὓς Ἰησοῦς περιέτεμε, διὰ τὸ γεγρῶδαι αὐτοὺς ἀπερίτμητος τὴν τῶν ὁδῶν. ὡς τε σημεῖον ἦν ἡ περιτομὴ, ἀφορίζον τὸν Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὓς συναναστρέφετο. τύπος δὲ ἦν τοῦ βαπτίσματος. καθάπερ γὰρ ἡ περιτομὴ, τὸ χρεωδὲς μέλος ἀφῃρεῖτο τοῦ σώματος, ἀλλὰ πρόπλημα ἄχρηστον· οὕτω διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὴν ἁμαρτίαν περιτεμνόμεθα. ἡ δὲ ἁμαρτία ἐστὶν περίττωμα ἀλόγου ὀρέξεως, καὶ τὸ χρεώ-

Circumcisio ante legem data est Abrahæ, post benedictiones, post repromissionem, signũ distinguens ipsum, & eos qui ex ipso, & qui in domo eius generabãtur, à gentibus cum quibus diuersabatur: quod quidẽ manifestum. Nam quando in deserto quadraginta annis Israel solus, & per seipsum diuersatus est, nõ cõmixtus alteri genti, quotquot in deserto generabantur, non circumcidebantur. Sed cum Iosue traduxit eos per Iordanem, circumcisi sunt, & facta est secunda lex circũcisionis. In Abraham enim data est lex circumcisionis, deinde cessauit in deserto quadraginta annis. Et rursus secundò dedit Deus Iosuæ legẽ circumcisionis post transitum Iordanis, ceu in libro Iesu Naue scriptum est. Sub hoc aũt tempore, dixit Dominus Iosuæ: Fac tibi cultros petrinos è petra rupis, & sedẽs circumcide filios Israel secundò. & post pauca: In quadraginta enim & duobus annis, cõuersatus est Israel, in solitudine Battaritide: & propter hoc, incircũcisi erant ipsorum plurimi bellatorum, qui exierant ex terra Aegypti, & non crediderant mandatis Dei, quibus & definiuit, ut nõ uiderent terrã bonam, quam iurauit Dominus patribus nostris, ut daret ipsis terrã, fluentem melle, & lacte. Pro ijs autem rependit filios ipsorum, quos Iosue circumcidit, propterea quòd facti erãt incircumcisi per uiam. Quare signum erat circumcisio, discriminans Israel à gentibus, quibuscum diuersabatur. Et figura erat baptismatis. Nam quemadmodum circumcisio nõ utile membrum amputabat corporis, sed superfluitatem inutilem: sic per sanctũ baptisma à peccato circumcidimur. Manifestũ aũt, quod peccatũ, superfluitas cõcupiscentiæ est, & nõ necessaria,

ἁπλῶς ἐπιθυμία. ἀδύνατον γὰρ τινὰ μὴ ὅλως ἐπιθυμεῖν, ἢ τέλειον, ἄγευστον ἡδονῆς εἶναι. ἀλλὰ τὸ ἄχρηστον καὶ ἀδύνατος ἔστιν ἡ ἄχρηστος ἐπιθυμία τε καὶ ἡδονή, τοῦτό ἐστιν ἡ ἁμαρτία. ἣν περιτέμνει τὸ ἅγιον βάπτισμα, παρέχον ἡμῖν σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐπὶ τῷ μετώπῳ, καὶ ἅμα ἰδίους ἀφορίζον ἡμᾶς (πάντα γὰρ τὰ ἔθνη τῷ βαπτίσματι ἐτύχομεν, καὶ τῷ σημείῳ τὸ σταυρὸν ἐσφραγίσθημεν) ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ ἔθνει τὸν πιστὸν ἀπὸ ἀπίστου. τοῖς τοίνυν ἀληθείας ἐμφανισθέντος, αὐτοῦ ὁ τύπος καὶ ἡ σκιὰ. ὅστις περιτομὴν νῦν τὴν περιτμηθεὶς, καὶ ἐναντίον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. ὁ δὲ περιτμηθεὶς ὀφείλει ὅλον τὸν νόμον τηρῆσαι. ὁ δὲ κυρίου, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον, περιετμήθη. καὶ πάντα δὲ τὸν νόμον καὶ τὸ σάββατον ἐτήρησεν, ἵνα πληρώσῃ καὶ τοῦτο τὸν νόμον. ἀφ' οὗ δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις ἐπεφάνη, καὶ εἴδωλα πανταχόθεν κατακαίνονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ τοῦ τὸ πνευματικὰ λαβεῖν καὶ πολιτεύειν, καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία κεκήρυκται.

cessaria concupiscentia. Impossibile enim est, quenquam nullo modo concupiscere, aut tandem sine gustu uoluptatis esse. Sed quod inutile est uoluptatis, id est inutilis concupiscentia & uoluptas, hoc est peccatū: idipsum est quod circumcidit sanctū baptisma, præbens nobis signū honorabile, crucē in fronte: non à gentilibus discriminans nos, (nam omnes gentes baptisma consecutæ sunt, & signo crucis insignitę) sed in unaquæq; gente fidelem ab infideli distinguit. Veritate igitur apparente, inutilis figura & umbra: quare superuacanea nunc circumcisio, & cōtraria sancto baptismati. nam qui circumciditur, obligatur totam legem obseruare. Dominus autē, ut impleret legem, circumcisus est: & omnem legem & sabbatum seruauit, ut impleret & sisteret legem. Ex quo uerò baptizatus est, & spiritus sanctus hominibus in similitudine columbæ apparuit descendens super eum in Iordane, ex tunc spiritualis cultus & conuersatio, & cœlorum regnum prædicata sunt.

COMMENTARIVS.

CIrcumcisionem ante legem datam esse, conspicuum est: nam lex per Mosem data est: circumcisio autem non ex Mose neque lege, sed ex patribus est. Eandem post benedictiones & repromissionem à Deo Abrahæ factā, præceptā esse, litera Geneseos aperiē manifestat. Siquidem benedictiones Abrahæ à Deo factæ, explicantur 12. cap. Geneseos, ubi Deus ad Abraham dicit: Faciam te in gentem magnam, & benedicā tibi, & magnificabo nomen tuū, eriscq; benedictus. Benedicā benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atq; in te benedicentur uniuersæ cognationes terræ. Repromissiones uerò eidē factæ declarantur 15. cap. Geneseos, cum dicitur: Sermo Domini factus est ad Abrahā, dicens: Non erit uernaculus tuus, hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredē. Eduxitq; eum foràs, & ait illi: Suspice cœlum, & numera stellas, si potes. & dixit ei: Sic erit semen tuū. Credidit Abrahā Deo, & reputatum est illi ad iustitiā. Deinde 17. cap. Geneseos præceptū illi circumcisionis traditur, cum dicitur ipsi: Circumcidetur ex uobis omne masculinū, & circumcidetis carnē præputij uestri, ut sit in signum fœderis inter me & uos. Porrò duæ in litera assignantur causæ institutionis ipsius circumcisionis. Prima, ut esset signū, distinguens inter domū Israel, populumq; Hebræorū, ex quo Christus erat nasciturus secundū carnē & inter gentes. Nam selectus Abrahā, à Deo & iussus egredi de terra & cognatione sua, habitaretq; in terra Chanaā inter gētes, accepit circumcisionis præceptum, quo dirimeretur ipse & domus eius à gentibus, inter quas habitabat: obseruataq; est usq; ad exitum de Aegypto, quod toto eo tempore erat populo Israelitico inter gētes cōmunis habitatio. Post egressum uerò de Aegypto, & toto tempore mānionis in deserto, populus Israeliticus quia secretus & seiunctus à gentibus, nō est circumcisus, quoniā non aderat ibi necessitas circumcisionis, & causa impellens. Cum uerò Iordane traiecto ingressi sunt terrā promissionis, rursum iussus est populus Hebræorū circumcidi, quòd iterū commisceretur gentibus in eodem habitationis solo. Quòd autē ex 5. cap. libri Iosuæ in litera adducitur præceptū à Domino, Et sedens circumcide filios Israel secundò: non ita accipiendū est, quòd ijdem secundum individuū homines post primam circumcisionē rursum fuerint circumcisi: non enim in uno & eodem homine iterabatur tunc circumcisio, ut neq; nunc baptismus. Sed hoc pacto id intelligendum, quòd populus Israeliticus post legē circumcisionis primò Abrahę datam, & deinde diuina dispensatione 40. annos in deserto intermissam, tum ob segregationē ipsius Israel à cęteris populis toto illius temporis curriculo, tum ob cōtinuum serè itioeris laborem profectionisq; motum, quem ferre non potuissent pueri recens circumcisi, rursum solenni obseruatione & Dei mandato, post interruptionem illius, circumcisionem accepit populus Israel in ijs qui ante circumcisi non erant. Nominat item litera solitudinē in qua uersati sunt filij Israel quadraginta annos, Battaritida: quia quam Hebręi solitudinem Bethoron nominant, Gręci Battaritida dicunt. In solitudine igitur Battari-

tide conuersatus est Israel,id est in deserto Berhoro,ut habet etiam antiqua traductio. Huius autem mentio fit in scriptura, Iosue decimosexto cap. cum dicitur de sorte filiorum Ioseph, quòd descendit ad occidentem iuxta terminũ lefleti,usque ad terminos Bethoron inferioris & Gaser: In alijs quoq; scripturæ locis,illius nominis fit mentio. Secunda causa institutionis ipsius circumcisionis est,ut figura esset & repræsentatio quædam bapnsmi, postmodum instituendi. Vt enim circumcisio secundum carnem, superfluitatem inutilem resecabat à carne: sic baptismus peccatum quod noxium est, & damnosum animæ,abluit. Et quemadmodum tunc circumcisio labem culpæ ab originis contractam abrasit, ita nunc baptismus eandem detergit maculam, & regeneratos in Christo efficit filios Dei, quinimò longe efficacius & perfectius, quàm sua figura. Cæterum quòd dictum est, baptismum abradere ab anima concupiscentiam illicientem ad peccatum:non ita accipiendum est,quòd omnino concupiscentiam ipsam exterminet ab animo, aut extirper. Nam impossibile est, aliquem nullo modo cõcupiscere,& sine uoluptatis perceptione uiuere.Namq; appetendi uis ita uirtuti sensitiuæ in animalibus est annexa,ut in omnibus utraq; reperiatur, neq; sensum sine appetitu in quoquam inuenias. Et sicut uires ipsæ,ita & earum actus adinuicem colligati sunt. Et plerunque sensus operationem consequitur rei sensu perceptæ appetitio,si conueniens & naturæ accommoda uideatur. Neq; potest in homine aded sopiri & edomari uis appetitiua,ut nullo modo moueatur ad appetentiam, neq; ad suum excitetur actum. Sed ita ratione frenari potest,ut duntaxat ea quæ rationi, honestatiq; sunt consentanea,expetat. Vnde magis probanda est Peripateticorum sententia, ponentium uirtutem consistere in affectuum,perturbationumq; nostrarũ moderatione, motionecq; cum mediocritatis ratione,quàm Stoicorum asserentium omnimodam appetitionum euacuationem & carentiam, uirtutis esse usum,eamq; reddere debere homines impatibiles.Non enim uirtus tollit naturam, sed perficit:si autẽ sustuleris naturales affectus & passiones,sublata erit natura, aut omnino stupida effecta,& insensibilis. Et prædicta Aristotelica assertio,est euangelicæ ueritati, rectæ rationi,& huic Damasceni sententiæ(quam hoc loco astruit) admodum consentanea. Neque in necessaria concupiscentia eorum quæ ad uitam degendam spectant,quamuis uoluptati etiam necessariæ fuerit coniuncta modò rectis prudentiæ legibus definiatur, peccatum haber locum: sed solum in superflua & immoderata cupiditate,qnæ scilicet maior est æquo, & quam legitima rationis determinatio præscribat,ut in nimio cibi & potus usu.Et hanc petulantiam & superfluitatem concupiscentiæ insolescentis contra rationem, circumcidit sanctum baptisma, circumcisione scilicet spirituali & immateriali,non manu facta,neq; carnali. Quam quidem spiritualem & mysticam circumcisionem,Hieronymus in libro de Vera circumcisione, ostendit aliud nihil esse,quàm noxiorum affectuum,& à Deo abducentium resecationem atq; repressionem, inter cætera dicens: Cultello itaq; petrino, corporis nostri circumcidenda est natura. Petra autem est Christus,cuius cultellus est amor: quo crescente,in nobis seculi desideria decrescunt. Obterendq; sunt omnes animi uoluptates,relinquenda studia delectationum,quoniam hæc circumcisionis est ueritas,non figura. Nitendum in summa,ut cunctis naturalibus amputatis conuersatio nostra tendat ad cœlum, ubi Christus ad dexteram Dei est. Postremùm assignat autor in literæ rationem,quare Christus circumcisionem in se susceperit,cum tamen illa non indigeret. Nam erat in paruulis ordinata circumcisio,in remediũ & sublationem peccati originalis, morbi quidem hæreditarij,à parentibus in posteros tristi contagio propagati. At Christus non fuit hoc morbi genere labefactus,sed plenus gratia à primo suæ conceptionis momento. Non igitur ei opus erat hoc cauterio medicinali. Nõ enim est opus ualentibus medico,sed malè habentibus. Verùm uoluit & ipse circumcisionis ritum & legem in se obseruari, ut omnem impleret iustitiam,qua per summam humilitatem minori se subdidit,scilicet legi. Cum enim esset Dominus & autor legis(Dominus est enim ait filius hominis,etiam sabbati)& proinde à legis abstrictione exemptus,factus tamen est sub lege,ut eos qui sub lege erant,redimeret.Et quemadmodum Matthæi quinto cap.contestatus est, non uenit soluere legem, sed adimplere. Et sanè impleuit totam legem Dominus noster,tum quia integrè & ad ungnem eam seruauit, quo nobis exemplum dedit seruandi leges,& instituta eorũ quibus subiecti sumus,illisq; obediendi,tum quia finem illis imposuit & consummationem, & in loco illorum constituit efficaciora ac digniora sacramenta,ut pro circumcisione baptismum.Lex enim & prophetæ, usq; ad Ioannem prophetauerunt:& lex per Mosem data est,gratia autem & ueritas,per Iesum Christũ facta est, qui metam figuris & terminum constituens sua ipsius obseruatione, ipsius ueritatis splendorem oculis nostris infudit:ut reiecta nube umbratili,in diei claritate ambularemus. Solent & aliæ causæ admodum rationabiles assignari,quare Dominus in se circumcisionẽ admisit.Sed prædictæ,ad explanationem literæ sufficiunt.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ. ρκ.

DE ANTICHRISTO. Cap. XXVII.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι δεῖ τὸν ἀντίχριστον ἐλθεῖν. πᾶς μὲν γὰρ ὁ μὴ ὁμολογῶν τὴν

NOsse oportet, oportere antichristũ uenire,omnis.n.qui nõ cõfitetur filium

ὑὸν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸν, γὼ σαρκὶ ἐληλυθότα, καὶ εἶναι θεὸν τέλειον, καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον τέλειον, μετὰ τοῦ εἶναι θεὸν, ἀντίχριστός ἐστιν. ὁμοίως ἰδιοτρόπως καὶ ἰδιαιρέτως Ἀντίχριστος λέγεται, ὁ ὡς ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ αἰῶνος ἐρχόμενος. χρὴ δὲ διαγορεῦσαι πρῶτον δεῖ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον γὼ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καθὼς εἶπε ὁ κύριος. καὶ τότε ἐλεύσεται εἰς ἔλεγχον τῶν αὐτοθέων Ἰουδαίων. εἶπε γὰρ αὐτοῖς ὁ κύριος· ἐγὼ ἦλθον γὼ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με. ἔρχεται ἄλλος γὼ τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, καὶ πάντα λήψεσθε. καὶ ὁ ἀπόστολος· διὰ τοῦτο ἵνα τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς γὼργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες γὼ τῇ ἀδικίᾳ. οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ὑὸν μὲν θεοῦ ὄντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν καὶ θεὸν οὐκ ἐδέξαντο· τὸν δὲ πλάνον, θεὸν ἑαυτὸν λέγοντα δέξανται. ὅτι γὰρ θεὸν ἑαυτὸν ἀπο καλέσει, ὁ ἄγγελος τὸν Δανιὴλ διδάσκων, ὅτι τῷ φυσίῳ, ὡς θεὸς γὼ πατρῷον αὐτοῦ ὁ συνήσει. καὶ ὁ ἀπόστολος· μήτις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ὡς πᾶν λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸν καθίσαι ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι θεός. εἰς τὸν ναὸν δὲ τοῦ θεοῦ, τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τὸν ἰουδαϊκόν. τὸ γὰρ ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς ἰουδαίοις ἐλεύσεται· οὐχ ὑπὲρ χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ χριστοῦ. διὸ καὶ Ἀντίχριστος λέγεται. δεῖ οὖν πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον γὼ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, οὗ ἔσται ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, γὼ πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ γὼ πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας γὼ τοῖς ἀπολλυμένοις, ὃν ὁ κύριος αὐτὸς τῷ ῥήματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ παρουσίᾳ τῆς ἰδίας φανείας αὐτοῦ. ἐκ αὐτοῦ γὰρ φησιν ὁ διάβολος γένηται ἄνθρωπος, ἤγουν τῆς τοῦ κυρίου γὼ ἀνθρώπησιν μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἄνθρωπος ἐκ πορνείας πέπηγεν, ἐπιλείψει πᾶσαν τῆς γὼργειαν τοῦ σατανᾶ. πῶς δὲ λύσει γὼ ὁ θεὸς τὸν ἄνομον τῆς μελλούσης αὐτοῦ πῶς ἀρίστως, πῶς χαρᾷ γένοιτο ἂν

filium Dei, & Deum, uenisse in carne, & esse Deum perfectum, & factum esse hominem perfectum, cum hoc ipso quod Deus est, antichristus est. Attamen peculiari modo ac præcipuo, antichristus dicitur, qui in consummatione seculi uenturus est. Oportet ergo primùm prædicari euangelium omnibus gentibus: quemadmodũ inquit Dominus, & tunc ueniet in redargutionem aduersariorum Dei Iudæorum, Dixit enim illis Dominus: Ego ueni in nomine patris mei, & non recepistis me: ueniet alius in nomine proprio, & illum recipietis. Et Apostolus: Pro eo quod dilectionem ueritatis nõ susceperunt, ut ipsi saluarentur, propter hoc mittet eis Deus operationem erroris ad credendum mendacio, ut iu dicentur omnes qui nec crediderunt ueritati, sed approbauerũt iniustitiã. Iudæi igitur filiũ Dei qui est Dominus Iesus Christus & Deus, non receperũt: seductorem, seipsum dicentem Deum, suscipiẽt. Quòd autem seipsum uocabit Deũ, angelus Danielem docens, sic inquit: Aduersus deos patrum suorum non intelliget. Et Apostolus: Ne quis uos seducat ullo modo: quoniam nisi uenerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in tẽplo Dei sedeat, demonstrãs seipsum quòd sit Deus. In templo quidem Dei, non nostro, sed ueteri Iudaico. Non enim nobis, sed Iudæis ueniet: non pro Christo, sed aduersus Christum, & eos qui sunt Christi: propter quod & antichristus dicitur. Oportet igitur primũ prædicatum esse, euangelium in omnibus gentibus, & tunc reuelabitur iniquus: cuius aduentus secundum operationem satanæ in omni uirtute & signis & prodigijs mendacij, & in omni fallacia iniusticiæ, ijs qui pereunt: quem Dominus interficiet uerbo oris sui, & dissoluet, aduentu superapparitionis suæ. Nõ ipse igitur diabolus fiet homo, instar Dei humanationis (absit enim) sed nascetur homo ex fornicatione, & susciplet omnem operationem satanæ. Nam præsciens Deus irrationabilitatem futuræ eius uoluntatis, permittet ut

σαι γὰρ αὐτῷ τὸν διάβολον. τίκτεται τοίνυν πορνείας ὡς ἔφημεν, καὶ ἀναστρέφει λεληθότως, καὶ ἀφνίδιον ἐπανίσταται, ἵνα αὐταίρεται, καὶ βασιλεύει. καὶ γὰρ τοῖς πρωτοιμίοις τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ τυραννίδος, ὑπὸ κρύπτει ἀγαθοσύνῃ τὴν νίκην ἠπιότητος γένηται, δόκησιν τῷ ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐκφάνειν πᾶσαν τὴν πονηρίαν αὐτοῦ. ἀλλ' ὅταν δὲ γε σημείοις καὶ τέρασι ψεύδεσι, πεπλασμένοις καὶ ἐκ ἀληθείας, καὶ τοῦ σαλεύειν καὶ ἀσπρίπτειν τὴν φρένας τῶν πάντα πίστει τὴν ἀρτίως ἐν θεῷ ζῶντος, ὥστε σκανδαλισθῆναι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. ἀποκάλυπτει ἡ ἐνώχ, ὁ ἡλίας ὁ θεσβίτης, καὶ ἐπιστρέψουσι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, τοῦτέστι τὴν συναγωγὴν ἐπὶ τὸν λαὸν ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ τὸ τῶν ἀρχόλων εὐαγγέλιον, ἵνα μὴ αὐτὸ ἀναιρεθήσονται. καὶ ἀλλ' ὅταν ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἐθεάσαντο αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, μετὰ σαρκὸς καὶ ψυχῆς, καὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας, τὸν υἱὸν τῆς ἀπωλείας τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. μηδεὶς τοίνυν ἀπὸ γῆς ἐκλογιζέσθω τὸν λύσιον, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς ἀσφαλίζεται.

illum inhabitet diabolus. Nascetur igitur ex fornicatione (ceu diximus) & educabitur occultè, & repentè insurget, & eleuabit se, & regnabit. Et in exordijs regni sui, seu potius tyrannidis, simulabit bonitatem: cum uerò dominator factus fuerit, persequetur ecclesiam Dei, & manifestabit omnem malitiam suam. Et ueniet in signis & prodigijs mendacij fictis, & nonueracibus, & eos qui debile & infirmũ fundamentum mentis habent, decipiet, & separabit à Deo uiuente, ita ut scandalizentur, si fieri potest, electi. Mittentur autem Enoch & Helias Thesbites, & conuertent corda patrũ in filios, hoc est synagogam ad Dominum nostrum Iesum Christum, & Apostolorum prædicationem, & ab illo interficientur. Et ueniet Dominus ex cœlo, quemadmodum Apostoli intuiti sunt eum euntem in cœlum, Deus perfectus, & homo perfectus, cũ gloria & uirtute, & interficiet hominem peccati, filium perditionis spiritu oris sui.

COMMENTARIVS.

SEcundum communẽ antichristi rationẽ, quisquis oppositus est, aut contrarius Christo, illi doctrina aut moribus cõtradicens atq; repugnans, antichristus dici potest: quales fuerũt hæretici omnes, & tyranni ecclesiæ persecutores: quales itidem sunt omnes, qui dicunt se nosse Christũ, factis aũt negant. De quibus Ioan. primę suæ Catholicæ 2. cap. Audistis quia antichristus uenit, nunc aũt multi antichristi facti sunt. Peculiari tamen denominatione futurus est unus omniũ antichristorũ cõplementũ, malitiæ omnis & erroris consummatio atq; eluuies, quem præcursores & prænuncij prauitatis antecesserunt, ut ipsius figura tenuisq; repræsentatio. Et ob improbæ uitæ conformitatẽ, morũq; similẽ habitudinem, nominis quoq; cõmunionem cũ eo habuerunt, & antichristi uocati sunt. Quẽadmodũ Dominus noster uerus Christus uenit, omniũ Christorum & spiritu sancto unctorũ ueritas & exemplar, uirtutũ omniũ & meritorũ consummatio, prophetiarumq; cõplementum, figuratus per diuersos ueteris Testamenti Christos, ipsum tenui uestigio utcũq; referẽtes. Porrò hic antichristus singularis & præcipuus (quo de uerbum fit in præsentia sermo) inter cætera suæ impietatis opera in tantam efferetur arrogantiam, quòd se Deum dici & haberi uolet, quemadmodũ autor in litera cõprobat tum Danielis prophetæ, tum Apostoli testimonio. Vnde Danielis 11. cap. sic nostra habet translatio, de uero illo & in persona antichristo loquens: Et eleuabitur & magnificabitur aduersum omnem Deum, & aduersus Deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur donec compleatur iracundia. Perpetrata quippe est definitio, & Deum patrum suorum non reputabit, nec quenquã deorũ curabit, quia aduersum uniuersa consurget. Quod ergo nostra traductio dicit, Deum patrum suorum non reputabit: litera Damasceni exprimit hoc pacto, Aduersus deos patrũ suorum non intelliget: designans ipsum antichristũ non habiturum intelligentiam aut existimationem de Deo aut dijs maiorum suorum aut prædecessorum, ut gentilium, Iudæorum, aut Christianorum. Nam omnem deorum priscorum cultũ exterminabit, ut solus ipse Deus habeatur & colatur. Sicut Nabuchodonosor rex Babylonicus iussit omnes deos terræ abradi per Holofernem principem militiæ suæ, atq; eliminari, ut solus ipse tanquam Deus coleretur, ne tanta deorum turba ac multitudine suum numen obscuraretur: quemadmodum refert historia libri Iudith. At uerò originem huius antichristi referens autor in litera, ostẽdit planè eam ad ortum Christi oppositò modo prorsus se habere. Nempe Christus ex matre uirgine, spiritus sancti uirtute conceptus & natus est supra naturæ legem, & cum summa munditia, puritate, integritateq; matris. Antichristus autem non ex immaculato nuptiarum thoro, sed ex turpi fornicatione, inconcessoq; concubitu nascetur, ut talia in eo iaciantur ab ipso exortu suæ malitiæ fundamenta, qualia deinde consequentur eius opera. Sapit enim plerunq;

runq; ramus ſuæ radicis naturam. Inſuper Chriſtus Dominus noſter ab ipſo cõceptus ſui articulo, ſpiritu ſancto fuit omniquaq; plenus, & ſeptiformi illius dono repletus. Antichriſtus uerò ſtatim ab ipſo natiuitatis exordio, diabolico ſpiritu replebitur: cuius ſuggeſtione, per tyrãnidis uiolentiam inducet multos in ſuæ ueſaniæ conſenſum, cum Chriſtus per ſummam manſuetudinem & benignitatem induxerit hominum corda in ſuæ doctrinæ & legis ſuſceptionem. Chriſtus item ipſam docuit ueritatem, & cœleſtem hominibus diſciplinam attulit. Antichriſtus autem fraude, dolis, aſtu & multiplici calliditate circũueniet homines, & ad ſuam pertrahet ſententiam, edoctus à patre mendacij, cuius ſuaſu & inductione tentabit omnia. Denique Chriſtus uera fecit miracula, mortuos ſuſcitauit, cæcos illuminauit, & leproſos mundauit. Antichriſtus uerò ſigna, mendacia & prodigia faciet, inducentia hominibus admirationem, ſed ab eo cui mille nocendi ſunt artes, & fraudum nomina mille, inſtructus nulla ſecundum ueritatem faciet ſigna, ſed ad ſolam opinionem, phantaſiam & apparentiam. Quæ omnia ex teſtimonijs ſcripturæ in litera adductis, perſpicua ſunt. Inſuper autumant permulti antichriſtum illum de quo præſens habetur ſermo, & ſacræ loquuntur literæ, etiam in Babylone naſciturum, ut ex ciuitate illa confuſionis diabolicæ, egrediatur illa radix iniquitatis, & peſtifera lues, omniũq; molorum ſex, ſentina, & eluuies: quemadmodum Chriſtus ex Bethleem domo Dauidica, feruitutis deſignatrice, & panem indicante cœleſtem, natus eſt. Arbitrantur itidem ipſum ex tribu Dan originem ſumpturum, & id prægnoſcentem Iacob patriarcham, cum filijs ſuis iam moriturus benediceret, ad filium Dan dixiſſe, Fiat Dan coluber in uia, ceraſtes in ſemitis: & ibidem ipſum, colubrum appellaſſe, quòd ex eo naſciturus eſſet ſerpens ille tortuoſus antichriſtus, qui totum orbem ſuo affabit mortifero ueneno. Eandem ob cauſam exiſtimant Apocalypſeos ſeptimo capite, ubi nominatur tribus Iſraelitæ (ex quarum unaquaque numerantur duodecim millia ſignati in frontibus ſuis, ut ſerui Dei altiſſimi) tribum Dan conſultò prætermiſſam eſſe, quòd ex ea antichriſtus ortum ſit habiturus. Chriſtus uerò ex tribu Iuda, omnium nobiliſſima, & regio ſtemmate inſignita, ſecundum ſcripturas editus eſt. Cæterum quemadmodum tyranni, reges & principes paulo poſt exordium legis enangelicæ ſuſcitarunt graues perſecutiones in eccleſiam Dei: ita faciet & antichriſtus, quinimmo longè acerbiorem & duriorem, ut de tempore aduentus ipſius loquens Dominus noſter Matthæi uiceſimoquarto capite conteſtatus fuerit, quòd erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi uſque modò, neque fiet. Surgent enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem ducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabuntur dies illi. Breuiabuntur inquam, non menſura, ſed numero, ne mora temporum, fides concuciatur credentium. Graſſabuntur enim hæc mala tribus annis & dimidio duntaxat, quemadmodum Daniel duodecimo capite dicit de antichriſto, quòd durabit per tempus, tempora & dimidium temporis: per tempus ibidem annuum temporis curriculum intelligens. Inter omnes quidem perſecutiones quas perpeſſa eſt à tyrannis eccleſia, illa maximè inſignis fuit crudelitate & fæuitia perſequentium, quæ imperatoribus Maximiano & Diocletiano autoribus facta eſt, cũ & exquiſita tunc in profeſſores Chriſtiani nominis tormenta ſint excogitata, & illis irrogata: & longè maior numerus martyrum pro Chriſto trucidatorũ fuerit, quàm in alia quauis perſecutione, ut ex 5. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro apertius liquet. Atqui perſecutio ab antichriſto futura, ab ore ueritatis denunciatur grauior uentura & uiolentior, quàm quæcunq; præterita infeſtatio eccleſiæ. Vnde facilè eſt coniectare, q; erit horrenda, & grauiſſimo turbine concutiet eccleſiam, propemodum eam euerſura. Veruntamẽ non deſeret ſuam dilectam ſponſam Deus tunc ſine ad iutorio, neq; deſtituet ipſam ſuo præſidio: ſed mittet duos propugnatores ſuos Heliam & Enoch: de quibus quidem uenturus ad prædicandum aduerſus antichriſti impietatem & uecordiam, plerique intelligi debere contendunt, quod Apocalypſis undecimo capite dicit: Et dabo duobus teſtibus meis, & prophetabũt diebus mille, ducẽtis ſexaginta, amicti ſaccis. Hi ſunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conſpectu Domini ſtantes. Et cum finierint teſtimoniũ ſuum, faciet aduerſus eos bellum, & uincet eos, & occidet eos. Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ uocatur ſpiritualiter Sodoma & Aegyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus eſt. Et uidebũt de tribubus & populis & gentibus & linguis corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora eorum non ſinent poni in monumentis. Et poſt tres dies & dimidium, ſpiritus uitæ à Deo intrauit in eos, & ſteterũt ſuper pedes ſuos, & audierunt uocem magnam de cœlo dicentem eis, Aſcendite huc, & aſcenderunt in cœlum in nube, & uiderunt illos inimici illorum. Veruntamẽ ſine præiudicio eorum quæ hoc in loco Damaſcenus de antichriſto diſſerit, conformia uulgatæ ſententiæ, & quæ plurimorum in ore uerſatur, id unum hic adiecerim, quòd nonnulli uiri eruditiſſimi ſentiunt Mahumetem illum ſpurciſſimum, & abominabilis execrandæq; legis autorem, eſſe uerum in perſona antichriſtum, à ſacris literis prænunciatum: quia uident ferè omnia quæ ſcripturæ de antichriſto prædicunt, in eo eſſe completa, ipſiq; potiſſimum rationem nominis antichriſti competere. Quis enim magis unquam Chriſto contrarius in lege & moribus? Chriſti ſiquidem lex repugnat carni & ſanguini, monetq; animã noſtrã odio habendam, ut in uitam æternam cuſtodiamus eam. Mahumetes autem ut propenſam ad libidinẽ genus humanum hiſce illecebris inneſcaret, inuitaretq; ad ſuę legis ſuſceptionem, laxauit habenas uoluptatibus & ſpurcitijs, uxorũ

pluralitatem admisit, earum repudiũ & pro arbitrio reconciliationem, & demum paradisum uoluptatibus & delicijs mundi refertissimum, suis cultoribus repromisit cum Cherinto hæretico & sectatoribus eius. Christus item aliena detineri & cõcupiscí uetuit, quinimmo auferentibus tunicam, dandũ insuper pallium consuluit. Mahumetes uerò rapinam, prędas, populationem q; suis permisit, assuetus ex rapto uiuere: legem suã non rationibus, sed armis defensandam dictitans, & alterius sectæ uiros armis adigendos ad suæ legis obseruationem decernens. Deniq; Christus totius ueritatis magister, nil nisi uerum, pium, syncerum, rationabile, credendũ agendumq; proponit. Mahumetes uerò in suo Alcorano, futilia multa, deliramẽta, nęnias, fabulas aniles, & mẽdacia cõfingit, atq; indigestè inculcat, neq; scripturæ, neq; rectæ rationi quoquo pacto consona. Vt ex ipsa legis suæ nefariæ inspectione protinus innotescat, aut eum esse antichristũ, aut præcipuũ & proximũ antichristi præcursorẽ. Sed neq; sine scripturæ testimonio & autoritate mouetur isti ad id ipsum de Mahumete asserẽdum, quòd uerus sit in persona antichristus, quodq; post ipsum non sit expectandus alius. Nam Apocalypsis 13. cap. describit bestiã ascendentẽ de terra, & habentẽ duo cornua similia agni, ueturã sub septima tuba: per quã quidem bestiã, omniũ cõcordi sententia designatur antichristus à scripturis descriptus. Atqui per bestiã illam procul dubio ad literam intelligitur Mahumetes, ob bestialẽ & fœdissimam uitam, legemq; turpissimã, quã tulit honestati & rationi maximè aduersam. Nẽpe in fine supradicti capitis habetur. Hic sapiẽtia est. Qui habet intellectũ, cõputet numerũ bestiæ. Numerus enim hominis est, & numerus eius, sexcenti, sexaginta sex: qui sanè numerus est annorũ ab incarnatione Domini usq; ad exortũ flagitiosissimi Mahumetis, & perditissimæ eius sectæ: quæ quidẽ pullulare cœpit circa annũ Domini sexcentesimũ, sexagesimũ sextũ sub Heraclio imperatore Rom. Quinimmo loco eiusce numeri annorũ, in græco ponitur id nomẽ anthemos: per literas suas eundẽ numerũ referẽs, & significãs tantundẽ atq; cõtrarius uel aduersus, q. Christo uero Dei agno sua bestiali impuritate maximè fuerit oppositus. Ex quo colligũt prędicti huius posterioris sententiæ præter Damasceni literã adductæ assertores, ipsum Mahumetẽ esse uerũ antichristũ nõ in figura, sed persona. Veruntamẽ quoniã multa in Daniele, euangelijs, Apostolo ad Thessalonicẽses & Apocalypsi dicũtur de antichristo: quæ haud facilè possunt accommodari Mahumeti, neque in eo completa, neq; complenda uidentur: ut de grauissima tribulatione uentura circa finem mundi: de arrogantia diuini numinis, qua extolletur antichristus dicens se Deum: de diebus abbreuiatis propter electos, cum lex ista corruptissima fermè mille annos inualuerit, & Indies maius sumat incrementum: de Helia & Enoch mittendis contra antichristum: de Iudæis ipsum pro suo Christo recepturis, & reliquis, quæ non usq; adeo congruè uidentur posse adaptari Mahumeti: utri dictarum sententiarum sit accedendum, an Damasceno, an alijs Mahumetem antichristum esse censentibus, haudquaquam meum est definire. Sed hæc duntaxat recensere fuit animus, ut daretur cuique occasio sacram perscrutandi exactius scripturam, & indagandi huiusce materiæ ueritatem, quantum humano studio id perquiri potest & inuestigari.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ. ρλ

Πιστεύομεν οὖν καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν. ἔσται γὰρ ὄντως, ἔστι νεκρῶν ἀνάστασις. ἀνάστασιν δὲ λέγοντες, σωμάτων φαμὲν ἀνάστασιν, ἀνάστασις γὰρ δεύτερόν ἐστιν πτῶσις. ἀεὶ γὰρ ψυχαὶ ἀθάνατοι ὄσαι, πῶς ἀνασταίνονται; εἰ γὰρ θανατοῦσθαι, χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος, ἀνάστασίς ἐστι πάντως, σωμάτων πάλιν ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ἀδιαφθόρου τοῦ ἀφανθέντος καὶ πεσόντος ζώσα σάσις. αὐτὸ ἂν τὸ σῶμα, τὸ φθαρόμενον καὶ ἀφανιόμενον, αὐτὸ ἀνασταίνεται ἄφθαρτον. ἐκ ἀδιαφθάρτου γὰρ ὁ φθαρτὸς ἔκ τοῦ χοὸς τῆς γῆς αὖθις συνισάμενος, πάλιν ἀναλυθεὶς καὶ ἀποσκαφεὶς εἰς τὸν γῦν, ἐξ ἧς ἐλήφθη κατὰ τὸν τοῦ δημιουργοῦ ἀπόφασιν, πάλιν ἀνασῶσαι αὐτό. εἰ γὰρ μὴ ἔσται ἀνάστασις, φάγωμεν, καὶ πίωμεν, τὸν ἐνόντα ἡδὺν καὶ ἀπολαυστικὸν βίον μετέλθωμεν. εἰ

DE RESVRRECTIONE. Cap. XXVIII.

CRedimus autẽ & resurrectionem mortuorũ: erit emẽ resurrectio mortuorum. Resurrectionẽ aũt dicẽtes, corporũ intelligimus resurrectionẽ: est emẽ resurrectio, secunda eius quod interijt statio: nam animæ cũ immortales sint, quomodo resurgẽt? Siquidẽ mortẽ definientes, dicimus esse separationẽ animę à corpore: resurrectio omnino erit cõiunctio rursus animæ & corporis, & secunda, iterataq; eius quod dissolutũ fuerit, ieritq; pessum, animalis restitutio. Ipsum igitur corpus quod corrumpitur & dissoluitur, idẽ resurget incorruptibile. Nõ impotens enim est is qui in principio ex puluere terræ ipsum cõstituit, rursus resolutum & conuersum in terram ex qua sumptum fuerat, secũdum conditoris dictum, iterato suscitare illud. Nam si non est resurrectio, manducemus & bibamus, & uoluptuariam deliciosamq; uitã transigamus. Si non

ἐκ ἔστιν ἀνάστασις, φησί τινι τῶν ἀλόγων διαφέρομεν; εἰ δὲ ἔστιν ἀνάστασις, μακαρίσωμεν τὰ θηρία τὸ ἄγριον τὰ ἄλυπον ἔχοντα βίον. εἰ δὲ ἔστιν ἀνάστασις, οὗ θεὸς ὄντως, οὐδὲ πρόνοια, αὐτομάτως δὲ πάντα ἄγονται καὶ φέρονται. εἰσὶ γὰρ ὁρῶμεν πένητας δικαίους ἅμα, καὶ νομίους καὶ ἀδίκους μιμουμένους, καὶ μυρίαις μὲν τῷ παρόντι βίῳ τυγχάνοντας ἀπλήστοις, ἁμαρτωλοὺς δὲ καὶ ἀδίκους, μὲν πλούτῳ καὶ πάσῃ τρυφῇ δύβλωτοντας. καὶ τίς ἂν ἔδοι δικαιοκρισίας ἢ σοφῆς προνοίας ἔργον ἐν φρονοῦσι ταῦτα λάβοι; ἴσασι οὖν, ἴστε ἀνάστασις. δίκαιος γὰρ ὁ θεός, καὶ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. ἀμὲν οὖν ἡ ψυχὴ μόνη τοῖς τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐνέβαλεν, μόνη καὶ στεφανωθήσεται. καὶ ἀ μόνη ταῖς ἡδοναῖς ἐνεπυλίδη, μόνη δικαίως αὖ ἐκολάζετο, ἀλλ' ἐπὰ μήτε τῷ ὑπάρξαι διαχωρισθέντι ἔχοι, μήτε τῇ ἀρετῷ, μήτε τῷ διακίαν ἡ ψυχὴ μετὰλλη δίχα τοῦ σώματος, δικαίως ἄμφω ἅμα καὶ τῶν ἀμοιβῶν τεύξονται. μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ θεία γραφή, ὅτι ἔστι τῶν σωμάτων ἀνάστασις. φησὶ γοῦν ὁ θεὸς πρὸς Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ὡς λάχανα χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα, πλὴν κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς οὐ φάγεσθε. καὶ γὰρ τὸ ὑμέτερον αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἐκζητήσω, ἐκ χειρὸς παντὸς τῶν θηρίων ἐκζητήσω αὐτό, καὶ ἐκ χειρὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. πῶς ἐκζητήσει τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς παντὸς τῶν θηρίων; ἢ ὅτι ἀνατήσει τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποθνησκόντων; οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπου ἀποθανεῖται τὰ θηρία. καὶ πάλιν τῷ Μωϋσεῖ, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. ἐκ ἔστιν ὁ θεὸς, νεκρῶν θεὸς τῶν ἀποθανόντων, καὶ ἐκ ἔστι ἐμοὶ ὄντων, ἀλλὰ ζώντων, ὧν αἱ ψυχαὶ μὲν τῷ χαρὶ αὐτοῦ ζῶσι. τὰ δὲ σώματα πάλιν ἔσεσθαι ἀνάστασιν ζῶσι. καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ φησὶ πρὸς τὸν θεόν· αὐτανιλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσιν, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἀποστρέψουσιν. εἶδυ πρὸς τῶν σωμάτων ὁ λόγος. ἅπτα ἐκπέμψεις τὸ πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. καὶ Ἡσαΐας δὲ· ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. ἀλλ-

non est resurrectio, in quo differimus à rationis expertibus? Si non est resurrectio, beatas dicimus agrestes feras, iucundam tristitiaq; carētem deducentes uitam. Si non est resurrectio, neque Deus est, neque prouidentia, sed casu cuncta ducuntur, & feruntur. Ecce enim uidemus complures iustos penuria laborantes & iniurijs affectos, neq; unum in præsenti uita adeptos præsidium: peccatores autem & iniustos, diuitijs & omnibus delicijs affluentes. At quis hoc iusti iudicij aut sapientis prouidentiæ opus, qui probè sapiat, existimabit? Erit igitur, erit resurrectio: nam Deus iustus est: & ijs qui sustinēt eum, mercedis retributor efficitur. Si igitur anima sola, uirtutis certaminibus conflixit, & sola coronabitur: & si sola in uoluptatibus implicita fuit, & ipsa sola iustè punietur. Sed quia neq; subsistebat separata, neque uirtutem, neque uicium transegit anima sine corpore, iustè ambo simul ad retributiones sunt fabricata. Testatur autem & diuina scriptura, quòd erit corporum resurrectio. Dixit enim Deus ad Noe post diluuium: Quasi olera uirentia dedi uobis omnia: ueruntamen carnem cum sanguine animæ non comedetis: nam & sanguinem animarum uestrarum requiram, de manu omnium bestiarum requiram illum, & de manu hominis fratris eius requiram animā eius. Qui effuderit sanguinē hominis, p sanguine illius effundetur sanguis eius, quoniā in imagine Dei feci hominē. Quomodo requiret sanguinem hominis de manu omniū bestiarū, nisi quia resuscitabit corpora hominū mortuorū? non em̄ pro homine morientī bestię. Et rursus Mosi. Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac, et Deus Iacob. nō est Deus mortuorū, Deus morientiū, & nō amplius futurorū, sed uiuentiū: quorū animę p fectò in manus eius uiuunt, & corpora rursus p resurrectionē uiuēt. Et Dei parēs Dauid dicit ad Deū: Auferes spiritū eorū, & deficient, & in puluerē suū reuertētur. Ecce de corporib. sermo. Deinde subiungit: Emitte spiritū tuū, & creabuntur, & renouabis faciē terrę. Et Esaias: Resurgent mortui, & suscitabuntur qui sunt in monumētis. Atqui manifestum

λογ δέ, ὡς ἐχ αἱ ψυχαὶ ἐν τοῖς μνημείοις τίθενται, ἀλλὰ τὰ σώματα. καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ· καὶ ἐγένετο φησὶν ἐν τῷ με προφητεῦσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ, ὀστέον πρὸς ὀστέον, ἕκαστον πρὸς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτά, καὶ περιετάθη αὐτοῖς δέρματα ἐπάνωθεν. ἔτι δὲ λέγει πῶς ἐπανῆλθε τὰ πνεύματα. καὶ ὁ θεῖος δὲ Δανιὴλ φησί· καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀναστήσεται Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὁ μέγας, ὁ ἱστηκὼς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου. καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, θλῖψις οἵα οὐ γέγονεν, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἔθνη ὑπὲρ τῆς γῆς, ἕως τοῦ καιροῦ ἐκείνου. καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς ὁ εὑρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ, καὶ πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν τῇ γῇ χώματι ἐξεγερθήσονται· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. καὶ οἱ σωιζόμενοι, ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, καὶ ἐκ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι ἐκλάμψουσι. πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν τῇ γῇ χώματι ἐξεγερθήσονται· ἁπλοῦν ὡς ἀνάστασιν ἐμφαίνει σωμάτων. ὁ γὰρ ἀπόστολος τὸν φησι τὰς ψυχὰς ἐν γῆς χώματι καθεύδειν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ λύτρωτὴς ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις, τὴν τῶν σωμάτων ἀνάπαυσιν ἀνάστασιν κεκλήκασιν. ἀκήκοασι γὰρ φησιν οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐξελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. ἐν τοῖς μνημείοις δὲ τὰς ψυχάς, πόθεν ἦν ἐν φρονοῦντων ἄπειρος ἂν; οὐ λόγῳ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ὁ λύτρωτὴς ἐφανέρωσε. πρῶτον μὲν, τετραταῖον καὶ ἤδη φθαρέντα καὶ ὀδωδότα ἐγείρας τὸν Λάζαρον· οὐ ψυχὴν γὰρ ἀνεκαλέσατο σῶμα, ἀλλὰ καὶ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ, καὶ οὐχ ἕτερον, ἀλλ' αὐτὸ τὸ φθαρὲν ἔγειρε. πῶς γὰρ ἂν ἐγινώσκετο ἢ ἐπιστεύετο ἡ τοῦ πανθείου ἀνάστασις, μὴ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ὑποστάσεως ἰδιωμάτων ταὐτὸν σωιζομένων; ἀλλὰ Λάζαρον μὲν, πῶς ἐνδείξει τῆς οἰκείας θεότητος, καὶ πίστωσιν τῆς αὐτοῦ τε, καὶ ὑμῶν ἀναστάσεως ἤγαγε, πάλιν ὑποστρέφειν μέλοντα εἰς θάνατον. αὐτὸς δὲ ὁ λύτρωτὴς ἀπαρχὴ τῶν τελεσθέντων, ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, καὶ ἀναβὰς εἰς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθεὶς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλθεῖν μέλλων μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐν τῇ κρίσει τοῦ κόσμου, ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πάντων, ἐν τῇ ἀνακαινίσει τῆς κτίσεως, ἐν τῇ ἀφθαρσίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ ἀθανασίᾳ τῶν ἀποθανόντων, ἐν τῇ ἀπολήξει τῆς ἁμαρτίας, ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ θανάτου, ἐν τῇ ἀπαλλαγῇ τῆς φθορᾶς, ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς ζωῆς, ἐν τῇ ἀπορρήξει τῆς κατάρας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς εὐλογίας, ἐν τῇ ἀποκαθάρσει τῆς ἀκαθαρσίας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἁγιότητος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δόξης, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς βασιλείας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἀγάπης, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς πίστεως, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἐλπίδος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ὑπομονῆς, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς πραότητος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἐγκρατείας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς σωφροσύνης, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δικαιοσύνης, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς πίστεως, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἐλπίδος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ὑπομονῆς, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς πραότητος, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς ἐγκρατείας, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς σωφροσύνης, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δικαιοσύνης,

festum est, quòd non animæ in monumentis collo cãtur, sed corpora. Et beatus Ezechiel: Et factũ est (inquit) cum ego prophetarem, & ecce succẽssio terræ, & adduxit ossa, os ad os, singulum ad harmoniam, compagem ꝙ suam. & aspiciebam, & ecce inducebantur eis nerui, & carnes renascebãtur, & ascendebant super ipsa, & circumductæ cutes desuper. Deinde docet, quomodo Dei iussu, ingressi sunt spiritus. Et diuinus Daniel dicit: Et in tempore illo exurget Michael princeps magnus super filios populi tui, & erit tempus tribulationis, qualis facta nõ est, ex quo nata est gens in terra usque ad tempus illud, & in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et multi dormientium in terræ puluere resurgent: hi in uitam æternam, & illi in opprobrium & confusionem sempiternam. & qui intelligentes fuerint, fulgebunt tanquam claritas firmamenti, & á multitudine iustitiæ, ut astra in secula, & amplius, effulgebunt: & multi dormientium in terræ puluere, exurgent. Manifestũ, quòd resurrectionem insinuat corporum: non enim quis dicere possit, animas in terræ puluere dormire. Sed & Dominus in sacris euãgeliis apertè corporum resurrectionem tradidit: Audient enim (inquit) qui in monumentis sunt, uocem filij Dei: & ibunt qui bona egerunt, in resurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. In monumentis aũt animas quando unquã quispiam mentis compos diceret? Non uerbo aũt solum, sed et opere, corporum resurrectionem Dñs manifestauit. Primũ quidẽ, quatriduanũ, & iã corruptũ & fœtentẽ suscitauit Lazarũ, nõ animã priuatã corpore: sed & corpus cũ anima: & non aliud, sed hoc ipsum quod corruptũ fuerat, suscitauit. Quo' nã pacto eĩ cognoscereẽ aut crederẽ mortui resurrectio, nisi signalib. indiuidui ꝓprietatibus, ex quib. illud cõstabat? Sed Lazarũ quidẽ ad demõstrationẽ suę diuinitatis, et credulitatẽ et suæ & nostrę resurrectiõis suscitauit: qui rursus rediturus erat in mortẽ. Ipse uerò Dñs primitię resurrectiõis ꝓfectę,

&

καὶ μηκέτι θανάτῳ ὑποπιπτούσης ἀναστάσεως γίγνεται. διὸ δὴ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔλεγεν· εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ χριστὸς ἐγήγερται. εἰ δὲ χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἄρα ἡμῶν ἡ πίστις· ἔτι γὰρ ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. καὶ ὅτι χριστὸς ἐγήγερται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν. καὶ πάλιν· εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας, διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. ὅτως εἶπε, ὡς ὁ κύριος ἀνέστη. ὅτι δὲ ἡ τοῦ κυρίου ἀνάστασις, σώματος ἀφθαρτοδότου καὶ ψυχῆς ἕνωσις ἐστί. (ταῦτα γὰρ τὰ διαιρεθέντα) δῆλον. εἶπε γὰρ· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομήσω αὐτόν. μαρτυρεῖ ὁ ἀξιόπιστος τοῦ θεοῦ λόγος ἀναγγέλων, ὡς περὶ τοῦ ἰδίου ἔλεγε σώματος. ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδητε (φησὶ τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ὁ κύριος, πνεῦμα δρᾶσιν ὁρᾶν) ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐγὼ γὰρ οὐκ ἀλλοίωμαι, ὅτι πνεῦμα, σάρκα καὶ ὀστᾶ οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρᾶτε ἔχοντα. καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ τὴν πλευράν, καὶ τοὺς σφυγμοὺς πόδας ψηλαφῆσαι. ἆρα οὐχὶ ἱκανὰ ταῦτα τὴν τῶν σωμάτων πίστωσιν ἀνάστασιν; πάλιν φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος· δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. καὶ πάλιν· σπείρεται γὰρ φθορᾷ, ἐγείρεται γὰρ ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται γὰρ ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται γὰρ δυνάμει. σπείρεται γὰρ ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται γὰρ δόξῃ. σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἔστι καὶ πνεῦμα θνητόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ἄτρεπτον, ἀπαθές, λεπτόν. (οὕτω γὰρ σημαίνει πνευματικὸν) οἷον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερχόμενον, ἀκοπίαστον, τροφῆς, ὕπνου, καὶ πόσεως ἀνενδεές. ἴδωνται γάρ φησιν ὁ κύριος ὡς οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ. γάμος ἔστι, γενεσιουργία. φησὶ γοῦν ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν, ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐν τῷ ὡς ἑτέραν μορφὴν μεταποίησιν λέγων. ἄπαγε, τὴν ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν γαλλαγήν. ἀλλ' ἐρεῖς· πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ὦ τῆς ἀπιστίας, ὦ τῆς ἀφροσύνης. ὁ χεὶρ εἰς σῶμα ἐκ βελόνης μόνη

& non amplius morti succumbentis factus est. Quapropter diuinus Apostolus dicebat. Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: igitur uana est fides nostra, igitur adhuc sumus in peccatis nostris. Nunc autem Christus resurrexit, primitiæ dormientium, & primogenitus ex mortuis. Et rursus, Si credimus q̃ Iesus mortuus est, & resurrexit: sic & Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. Sic dicit, ut scilicet Dñs surrexit. Quòd aũt Domini resurrectio, corporis incorruptibilis facti & animæ unio fuerit (hęc enim separata fuerunt) manifestũ est. Nã dixit: Soluite templũ hoc, & in tribus diebus ædificabo illud. Testis aũt fide dignus est sacrum euangelium, quòd de proprio dixit corpore: Palpate me, & uidete (proprijs inquit discipulis Dñs, spiritũ existimantib. se uidere) quoniã ego sum, & non sum mutatus: quia spiritus carnẽ & ossa non habet, quemadmodum me uidetis habere. & cum hoc dixisset, ostendit eius manus & latus, & Thomæ extendit ad palpandũ. Nonne igitur sufficiunt hæc ad astruendã fidem resurrectionis corporum? Rursus diuinus ait Apostolus: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Et iterum: Seminatur in corruptione, surget in incorruptibilitate: seminatur in infirmitate, surget in uirtute: seminatur in ignominia, resurget in gloria: seminatur corpus animale, id est crassum & mortale, resurget corpus spirituale, immutabile, impassibile, subtile. Hoc eñ designat spirituale, quale Domini corpus post resurrectionẽ clausis portis ingrediens, infatigabile, cibo, somno, & potu non indigens. Erunt enim (inquit Dñs) sicut angeli Dei: nõ nuptię eiũt, nõ filiorũ procreatio. Dicit eñ diuinus Apostolus: Nostra aũt cõuersatio in cœlis est, ex quo & saluatorẽ expectamus Dñm Iesum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ cõfiguratũ corpori claritatis suę, nõ mutationẽ in aliã formã dicens (absit enim) sed potius ex corruptione in incorruptibilitatẽ, immutationẽ. Sed dicet quispiã, Quomodo resurgũt mortui? O infidelitatẽ, ô insipientiã, Qui puluerẽ in corpus sola uolũtate

transf-

μεταβαλὼν, ὁ μικρὰν ὕλης ῥανίδα τὸ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ αὔξειν προσέταξας, καὶ τὸ πολυειδὲς ἐξ ἐκείνης πολύμορφον ἀπετέλεσε τοῦ σώματος ὄργανον, ἆρα μᾶλλον τὸ γεγονὸς καὶ ῥαγὲν αὖθις πάλιν, μόνον βουλήσεως ποιεῖ σώματι ὄγκον; ἄφρον. εἰ τοῖς τοῦ θεοῦ λόγοις ἡ πίστις ἢ πώρωσις συγχωρεῖ, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις πίστευε. σὺ γὰρ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων, τὸ ἴδιον σῶμα. θεασαι τοίνυν, ὡς ἐν τάφοις, ταῖς αὔλαξι τὰ σπέρματα καταχωννύμενα. τίς ὁ τούτοις βίζας ἐνθεὶς, καλάμους, καὶ φύλλα, καὶ ἔσταχυς, καὶ σὺν λεπτοτάτης αὐθρίκας; ἐχὶ ὁ τῶν ὅλων δημιουργός; ὃ δὲ τὰ πάντα τετελεσμένα τὸ πρόσταγμα; ὅτων τοίνυν πίστευε, καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἐπιδὴ θέᾳ βουλήσει καὶ νεύματι, σωζόμεθα γὰρ ἐχει τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν. ἀναστησόμεθα τοιγαροῦν τῶν ψυχῶν πάλιν ἡνωμένων τοῖς σώμασιν, ἀφθαρτιζομένοις καὶ ἀποδυομένοις τὴν φθοράν. καὶ παρασησόμεθα τοῦ φοβεροῦ τὸ χρυσοῦ βῆμα. καὶ παραδοθήσονται ὁ διάβολος καὶ οἱ δαίμονες αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτοῦ ἤγουν ὁ Ἀντίχριστος, καὶ οἱ ἀσεβεῖς, καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· οὐχ ὑλικὸν, οἷον τὸ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οἷον εἰδέναι ὁ θεός. οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος σὺν ἀγγέλοις εἰς ζωὴν αἰώνιον σὺν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστῷ, ὁρῶντες αὐτὸν ἀεὶ, καὶ ὁρώμενοι, καὶ ἄλυπον τὴν ἀπ' αὐτοῦ σύμφορον συμπαθείαν καρπούμενοι.

trāſmutauit, quí paruam materię ſtillā, id eſt ſemen in utero adoleſcere præcepit, & fecit illud multiforme & multimodum corporis organum: nonne magis quod fuit & defluxit, iterū ſuſcitabit ſola uoluntate? Quali autem corpore uenient? Inſipiens tu, ſi Domini ſermonibus obſtinatio, cæcitaſq; credere non permittit, ſaltem operibus crede. Tu enim quod ſeminas, nō uiuificatur, niſi mortuum fuerit. & quod ſeminas, non corpus quod generabit ſeminas: ſed nudum granum fortè triticí, aut cuiuſpiam reliquorum. Deus aūt illí corpus tribuit quemadmodū uult, & uniuſcuiuſq; ſeminum propriū corpus eſt. Conſidera igitur in ſulcis tanquā in ſepulchris ſemina ſuffoſſa, quis illis radíces imponit, & ſtipitē, & folia & ſubtiliſſimos culmos? Nonne qui uniuerſorum artifex eſt, cuius præcepto cōdíta ſunt uniuerſa? Sic igiī crede, & mortuorum reſurrectionē fore diuina uoluntate ac nutu: cōcurrentem enim habet uoluntati uirtutem. Reſurgemus ergo animabus iterum coniunctis corporíbus incorruptibílib. factís, & exutis corruptionū, & repræſentabimur terríbili tribunali Chriſti. Et tradentur diabolus & dæmones eius, & homo eius, id eſt antichriſtus, & ímpij, & peccatores in ignem æternum, non materialem qualis eſt apud nos, ſed qualem nouit Deus. Qui uerò bona egerunt, fulgebūt ſicut ſol cum angelis in uitā eternā, cū Domino noſtro Ieſu Chriſto, uidētes ipſum ſemper, & uiſi, & inceſſabili (quæ ab ipſo eſt) lętitia perfruētes.

COMMENTARIVS.

DE mortuorum reſurrectione hoc poſtremo capite, & totum opus claudente, determinatus autor, ut à Deo cōditore hominū, librū exorſus, in extremā hominis conſummationē atq; ultimā perfectionē ipſum deducat, intermedijs ipſis ordinatiſſimè digeſtis atq; diſpoſitis, primū proponit reſurrectionē ipſam, corporū quę prius diſſoluta fuerāt eſſe, non animarū, quæ interitū minimè ſuſtinent. Siquidē reſurrectio eſt iterata corporis & animæ poſt mortē unio. Mors aūt hic definitur eſſe animæ hominis à corpore ſeparatio. Quæ quidē mortis definitio manifeſtū oſtendit diſcrimen inter hominis & iumentorū interitum, ne idem eſſe credatur: quemadmodū Eccleſiaſtes perſonam agens incredulorum, & animā noſtram mortalem ponentium, dixit. Nam bruta ſecundū ſe tota intereunt, corpore quidē diſſolutò in puluerem, & anima in nonexiſtentiā dicente: quare in eis non eſt (ſi rectè loquamur) animæ à corpore ſeparatio, ſed potius animæ in corpore interitus & corruptio, quòd poſt ſeiunctionem à corpore non amplius ſubſiſtat brutorum anima. Homo uerò, corporis quidem patitur diſſolutionem in puluerem: animę uerò corruptionē, minimé: nam ſeiugata à corpore manet ſuperſtes, & in propria ſubſiſtens natura. Rectè igitur ipſa dicitur in hominis morte à corpore ſeparari, ut quæ poſt ſeparationem per ſe maneat indecidué ſubſiſtens. Quare ipſius animæ rationalis non eſt propriè reſurrectio, cū per mortē nō ante interierit, ſed ſolius corporis diſſolutionē in cineres & fauillā paſſi, dicenda eſt ſecundū hāc tationē reſurrectio. Nihil ominus ſine anima, nō fiet corporū reſurrectio; quoniā illa ut altera pars ſubſtātialis hominis rurſum corpori eſt uniенda. Poſſet tamen ſecundū aliā rationē admitti

milti ipſius animæ rationalis eſſe reſurrectio, ſicut & corruptio. Nam ſicut animę noſtræ corruptio aptè uocari poteſt ipſius à corpore ſeparatio, per quã definit uiuificare corpus & informare: quamuis poſt diſſolutionẽ uerè ſubſiſtat, nõ tamẽ ſecundũ eam rationẽ quã prius erat ſortita, eum nõ amplius animet & uegetet corpus, ut prius. Et propter huiuſmodi rationis deperditionem, ſolutionẽq; cõpagis eius, nõ abſurdè dici queat anima noſtra, ut forma ſubſtantialis pluyſi ca, corrũpi. Ita cũ iterũ corpori unietur à quo prius erat ſeiuncta, & nexũ cum ipſo conſtituet indiſſolubilẽ, dici poterit ſuo modo reſurgere, alia quidẽ ratione quàm corpus ipſum. Et hæc iterata animæ ad corpus adunatio, haud ineptè uocari poterit ipſius animæ reſurrectio ſecundum hanc rationẽ ei peculiarẽ, & longè diuerſam à ratione reſurrectionis corporũ. Namq; corpora noſtra reſurgent: quia prius in non exiſtentiã reſoluta & terrã, rurſum integrè ſubſiſtent, & animabus cõiungentur. Animæ uerò noſtræ reſurgent: quia prius ſubſiſtẽtes & ſeparatę à corpore, poſtea corporibus iteratò cõiungentur, & totũ hominẽ denuò cõſtituent. Ne quis aũt ſe difficilem præbeat fidei reſurrectionis ſuſtipiẽdæ, autor ad omnipotentiã Dei conſiderandã nos inducit: quæ ſicut prius ex limo terræ potuit corpus humanũ formare, ita ipſum in puluerẽ reſolutũ poterit denuo in priſtinũ ſtatũ reparare. Et reuera qui ſolũ naturæ uirtutẽ attendebant, ut rerũ naturaliũ perſtrutatores philoſophi, neq; ſupra illã mentis oculũ exerebant, impoſſibilẽ putabant eſſe corporũ reſurrectionẽ: & apoſtolos eã prædicãtes, ut deliramenta quædã & friuola aſſerentes irridebant: quemadmodũ Acta apoſtolorũ 17. cap. de Paulo Athenis prædicãte atteſtantur. Verùm huiuſmodi rerũ indagato res defeterunt ſcrutãtes ſcrutinio, quia uirtutẽ Dei infinitam & immenſam uoluerũt cõcludere finibus & metis uirtutis naturæ, finitæ & certo limite determinatæ: & unã alteri æquare cõtenderunt, perinde atq; infinitã lineã, finitę uoluerint cõmenſurare. Nõ enim futura eſt mortuorũ reſurrectio uirtute naturali, ſed diuina & omnipotẽte Dei potentia, cui nihil difficile, nihil impoſſibile, quæ infitã naturæ poteſtatẽ improportionaliter excedit: ut linea in immẽſum protenſa, exiguã & modico porrectã tractu exuperat lineã. Attamen ex his quæ in natura nobis perſpecta ſunt, & ex operib. Dei præteritis, poſſumus haud magno impẽdio manuduci in credendã mortuorũ reſurrectionẽ, modò nos ipſos præbeamus dociles & perſuaſibiles. Et hac uia ſancti patres plurimũ tentarũt, ipſam reſurrectionẽ nobis credibilem oſtendere. Vnde B. Gregorius ad infirmos in fide, apud ſe hęc cõquirentes de futura reſurrectione, Quando homo ex puluere reducitur? quãdo agitur ut cinis animetur? ſic reſpõdet: Longè minus eſt Deo reparare quod fuit, quàm creaſſe quod nõ fuit. Aut quid mirũ, ſi hominẽ ex puluere reſuſtitet, qui omnia ex nihilo creauit? Mirabilius namq; eſt cœlũ & terrã ex nullis exiſtentibus cõdidiſſe, quàm ipſum hominẽ ex terra reparare. Et ecce in uno grano paruiſſimi ſeminis, latet ſota quæ naſcitura eſt arboris moles. Quid ergo mirũ, ſi oſſa, neruos, carnẽ, capillosq; reducat ex puluere, qui lignũ, fructus, folia in magna mole arboris ex paruo quotidie ſemine reſtaurat? Deinde ad grauia perducit autor incõmoda eos, qui pertinacius negare cõtenderent futurã reſurrectionẽ: quorũ id unũ eſt in primis, quòd ſi tollatur reſurrectio mortuorũ, tunc in nullo à brutis animalibus & ratione carẽtibus diſcrepamus. Nã ſi nõ eſt reſurrectio, nõ eſt anima noſtra ſuperſtes poſt mortẽ: cũ ex oppoſito, ſi ſupereſt anima humana poſt mortẽ, pręmiũ aut pœnã pro ſuis operibus receptura, iterato corpori unietur cõſorti pœnę, aut gaudq, ſicut & operũ bonorũ aut malorũ fuit particeps: quare erit reſurrectio. Quòd ſi anima noſtra poſt mortẽ nõ permanet ſubſiſtẽs, eadẽ eſt humana cõditio quæ et brutorũ, in quib. anima interit cũ corpore. Quinimò deterior erit & inferior noſtra ſors, quàm animaliũ rationis expertiũ. Nã rectæ rationis iudicio à cupiditatibus & uoluptatib. corporis nos hac in uita abdicamus, atq; frenamus: quare præſentis uitæ delicijs ſecundũ noſtri affectus appetentiã nõ perfruimur, neq; futuræ itidẽ uitæ oblectamentis perfruemur: nã nulla erit ſecundũ hypotheſin futura uita. Ferę aũt agreſtes & brutа potiũtur uoluptatibus corporeis ſaltẽ in hac uita. Erũt igitur ipſa eo ipſo beata, homo uerò undiq; miſer, ut cui omnes abnegatæ ſunt uoluptates, cuiq; & præſentis uitæ & futurę interdictę ſunt delectationes. Aliud aũt incõueniens quod cõſequenter in litera cõcluditur, eſt, quod tollentes reſurrectionẽ etiã tollũt Dei prouidentiã & iuſtũ iudiciũ, cũ nõ relinquãt locũ corpori cum anima præmijs afficiẽdo, aut pœnis, pro qualitate operũ: quandoquidẽ in præſenti uita huiuſmodi nõ exercetur iudiciũ, in qua ipſi peccatores & abũdantes in ſeculo diuitias obtinẽt & rerũ proſperitatẽ, boni uerò calamitatibus affligũtur & ærũnis quamplurimis. Porrò tametſi Deus in præſenti uita bonos ſinat tribulationib. agitari ac premi, malos aũt rebus gaudere ſecũdis, & fortunatos florere: nõ tamẽ idcirco aut iudiciũ eius nõ eſt iuſtũ, aut prouidentia nõ recta. Nã hoc in mũdo nõ exercet extremũ ſuũ iudiciũ, ſed illud reſeruat in uita futura conſummandũ, quo iuſtis præmia pro ſuis reddat operibus, & malis ſupplicia. Et illud maximè erit æquitati conſentaneum, quandoquidem pro bonis tunc bona retribuet, & pro malis intermina mala. Quemadmodũ Lazaro ulceribus, fame & paupertate afflicto, ſinum quietum Abrahæ conceſſit, diuiti uerò epuloni infernos cruciatus. Malis quidem, huius mundi opes & bona impartit, ut illis ſuæ beneficentiæ muneribus reuocet eos ad uitæ rectitudinem, & ex diuinæ in eos benignitatis largitate reducat ad ſalutem, atque ad colendum ſuum benefactorem. Verùm ipſi ſuæ uoluntatis prauitate abuntur eis bonis ad illecebras ſuarum uoluptatum, & ad grauioris damnationis cumulum illa ſibi materia faciunt. Ediuerſo bonis inſert Deus hic tribulationes ad expurgationem terrenæ ſecis hærentis animæ, & peccatorũ contractorum, quia meliora illis bona præparat, ſcilicet

li ad Hebræos: Statutũ est hominibus semel mori. Deniq; & illa secundi Regũ 14. cap. Omnes implicans nostræ conditionis sors. Omnes morimur, & quasi aquæ in terram dilabimur. Sed hi non longa post mortẽ interiecta mora, rursum ad uitam suscitabuntur, & cum alijs resurgent. Nõ enim posset esse resurrectio, nisi præcessisset animæ et corporis in ipsis per mortẽ dissolutio, quæ denuo in resurrectiõe compacta sint & adunata. At dicer fortasse quispiã, Cum Dominus noster sit uenturus iudicare uiuos & mortuos, & soluni qui mortui fuerint prius, resurgent: ergo uiui illi qui à Domino iudicabuntur, non resurgent. Siquidẽ resurrectio præsupponit mortem, & interitum antecedentem. Non igitur futura est omnium resurrectio. Cui respondendũ est, cum scriptura Christum uiuorum & mortuorum iudicem futurum dicit, uiuos ibi appellari, qui in aduentu ipsius ad iudiciũ ac consummationẽ seculi, uiui adhuc degent in terra, & deinde morientur: Mortuos uerò, qui ante nouissimum illum diem defuncti fuerint. Quare id nõ obstat, quo minus ante moriantur omnes homines, & deinde resurgant. Aut uiuos ibi appellat scriptura, qui ad uitam æternam sunt resurrecturi, et ad beatorum assumentur sortem: mortuos uero, qui morte peccati ex hac uita decedentes à Deo uero fonte uitæ sunt separati, & in resurrectionem iudicij sunt resuscitandi. Itaq; uiuos & mortuos iudicaturus est Dominus, id est bonos & malos, electos & reprobos, ones & hœdos. Deinceps & euangelico testomonio astruit author resurrectionẽ, sumpto ex quinto cap. Ioannis, ubi oẽs qui in monumentis sunt, dicuntur audituri uocẽ filij Dei. uox quidẽ illa, Surgite mortui, et uenite ad iudicium, erit filij Dei ut iubentis & imperantis: nam eius fiet iussu et imperio. Archangeli autem & cœlestium spirituũ eadem uox erit, ut exequentium Dei iussum, & formationẽ uocis administrantiũ. Quemadmodũ dicit apostolus primæ epistolæ ad Thessalonicenses quarto cap. Quoniã ipse Dominus in iussu & in uoce archangeli & in tuba Dei descendet de cœlo. Dicitur autẽ uox illa, Tuba, quia officio tubæ ueteris Testamenti fungetur, & simile cum illa peraget ministeriũ. Siquidẽ secundũ Mosaica instituta, turba ordinata fuit ad conuocandum populum ad consilium, ad præparandum milites in bellum, & deniq; ad inuitandum homines ad festum. Illa autem diuina uoce accersentur omnes ad iudicium Dei, armabitur omnis creatura in accusationem malorum. nam pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos, & inuitabuntur iusti ad perpetua festa cœlorum. Deniq; facto & opere Dominum nostrum etiam comprobasse mortuorũ resurrectionem, ostendit literã, eo ipso quòd Lazarum resuscitauit quatriduanũ à monimento, ijsdem omnino signalibus & singularibus affectum proprietatibus, quas ante mortem habuerat, quo idẽ prorsus numero designaretur esse resuscitatus, qui prius fuerat mortuus. unde signales & charactericæ individui proprietates hic dicuntur accidentariæ conditiones in uno existentes individuo, quibus ab alio quolibet discernitur atq; discriminatur, q. ijs signatũ sit et insignitũ individuũ, ut ab alio quouis facilè internoscatur. sicut in homine figura, statura, effigies uultus, uox, et similes proprietates, quib. unius ab alio homine differentia planè perspicitur. Non enim substãtia hominis, ut anima aut corpus oculis, humanis sunt peruia, aut nostro sensui perspecta: sed accidentia duntaxat, quibus obuelatur substantia. Quare cum illa sunt eadem in uno & eodem prius & posterius, eo ipso cognoscitur is idem esse numero homo nunc & prius. Si itaq; individuales illæ proprietates quibus idẽ homo dignoscitur, nõ fuissent eædem in Lazaro resuscitato, quæ fuerant in eo ante mortẽ, tunc nõ fuisset credita Lazari mortui resuscitatio, sed ex eodẽ tumulo alterius cuiuspiã uocatio. Atqui eædẽ numero erant in ipso Lazaro resuscitatò individuales proprietates, quæ prius ei infuerant ante mortẽ, ut omnibus uel ipsis æmulis sensu erat perspectum: eadem scilicet uox, figura, habitus faciei, & statura. Ideo credita est omnibus & à nullo etiã æmulorũ neritatis negata, mortui Lazari resuscitationi & idẽ prorsus esse resuscitatus, qui fuerat antè mortuus. Veruntamen non fuit illa resuscitatio Lazari, sicut nec adolescentis delati extra portam, nec puellæ domo paterna adhuc clausæ eiusdem rationis ac generis, cum resurrectione mortuorum. Nam illi resuscitati sunt ad uitam mortalem & passibilem, in hoc mundo aliquanto adhuc tempore agendam, & deinde rursum in mortem resoluti. Mortuorum autem resurrectio fit ad uitam immortalem, & nullo unquam fine terminandam. Sed fuit huiusmodi resuscitatio illorum trium à Domino, quædam imago & repræsentatio futuræ resurrectionis. Nam sicut in illa resuscitatione idem numero resuscitabatur qui antè fuerat mortuus: ita & in resurrectione in nouissimo die ijdem resurgent à monumentis, qui hic prius uixerant, & morte fuerant dissoluti. Christi uerò à mortuis resurrectio, uerum fuit exemplar & ueritas resurrectionis nostræ, quæ futura est ad illius iam factæ conformationem & similitudinem. Quòd si calumniator aliquis Deo & scripturis incredulus, pertinacius asserat Christum nequaquam à mortuis resurrexisse, neque nos itidem resurrecturos: inducit contra illum Apostolus primæ ad Corinthios Epistolæ 15. cap. Incommodum (quod & litera affert hoc loco) q. adhuc sumus in peccatis nostris. Siquidẽ Christus mortẽ nostrã spirituale ex peccato inflictã, moriendo destruxit, et uitã resurgendo reparauit. fuitq; illa triumphalis resurrectio, redẽptionis nostræ cõsummatio, et liberationis nostræ à peccato complementum. Sicut enim ipse deposita omni mortalitate, per resurrectionem translatus est ad sortem immortalitatis atq; conditionẽ: ita nos uirtute resurrectionis eius, deposita uetustate peccati, ad nitę nouitatẽ surteximus, traductiq; sumus. quemadmodum scribit Apostolus ad Romanos sexto capite: Vt quomodo

Christus surrexit à mortuis, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Si enim cõplanati sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus. Si autẽ mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam uiuemus cum illo. Si igitur non est facta in Christo uera corporis resurrectio, quæ est causa et exemplar resurrectionis spiritualis totius humani generis, neq; in hominibus facta est resurrectio illa mystica à morte peccati. Quare si Christus non surrexit à mortuis, adhuc sumus in peccatis nostris, obnoxij iugo peccati originalis et damnatiõi mortis, sicut ante passionẽ eius fueramus. Id autẽ grauissimũ est in cõmodũ. Falsum est igitur, Christũ nõ surrexisse à mortuis. Demũ authoritate Apostoli primæ ad Corinthios 15. cap. de resurrectiõe latissimè disserentis, cõprobatur in litera mortuorũ resurrectio. & quanta sit futura corporis immutatio à conditionibus præsentis status, ostenditur, cum dicitur q̃ seminatur in corruptione nostrũ corpus, & surget in incorruptibilitate. & similia quæ subijciuntur. Vnde seminari hic dicitur corpus humanũ, quando animæ uegetatione destitutum ac emortuum, terra conditur ac sepelitur, quòd illa tumulatio persimilis sit iactioni seminis in terã duro uomere excultã. Nempe ut granũ seminis, terræ mandatũ & sulcis, putrescit, soluitur q̃ in putredinẽ: ex eo autẽ putrefacto noua surgit seges eiusdẽ cum ipso naturæ. ita corpus hominis tanquã semen, sepulchro impositum uertitur in puluerẽ. & in tempore resurrectionis renascetur atq; repullulabit idem secundũ substantiam, diuersum tamen secundum accidentarias proprietates. Posset etiam dici cõrpus seminari, quando primùm disponitur ad animæ susceptionem in utero matris, cum qua deinde huius uitæ curriculum transigãt. Nam tota ea corporis dispositio est ut seminarium quoddã & materiale primordium, in quo postea fiat resurrectionis maturitas et complementum, manente eadem substantia, sed mutatis qualitatibus accidentarijs. Siquidem nunc animale corpus est & mortale, crassum atq; passibile. tunc autem resurget spirituale, immortale, incorruptibile, & impassibile. At uerò non dicitur corpus humanum in resurrectione futurum spirituale, quia ipsum deperdita sua materiali substantia uertendum sit in spiritũ, ut quidam autumarunt. Hanc enim existimationem sustulit Dominus à mentibus Apostolorũ, dicens: Palpate, & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Sed spirituale dicetur, quia spiritui plenè subdetur, neque iam amplius ei repugnabit, nec alimentis egebit: quibus tamen homo ante peccatum eguit. Transibit enim tunc corpus, quantum ad proprietates & conditiones suas in naturam spiritus, seruata tamen substantiæ suæ ueritate. quia agile futurum est, leue, subtile, cibis non indigens. Eritq; illius conditio omnino opposita conditioni, quã tempore præsentis uitæ egerat. Et quidẽ nunc corpus quod corrumpitur, aggrauat animã, & terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantẽ, reddens spiritũ cui plerumq; dominatur, terrenũ affectu & corporalem, trahitq; ipsum ad suam naturã atq; conditiones. Post resurrectionẽ uerò spiritus dominiũ habebit supra corpus, ipsumq; suo nutu siue reluctamine aget, & transfundet in illud suã gloriã, uim, & naturã. Itaq; quod nunc est corpus ad spiritum, id tunc erit spiritus ad corpus. Porrò ut apertius intelligatur futura corporum immutatio in gloriam, per resurrectionem, utitur loco supradicto ad Corinthios Apostolus manuductione seminis iacti in terrã, unde postea regerminat atq; repullulat triticum uirens & uegetum, cum ait: Et quod seminas, non corpus quod generabitur seminas. unde cum semen in terram iacitur, ex quo postea triticum surgit in spicam, aut alia seges, substantia quidem seminis redibit & reuertetur in segete, sed in ea nouæ qualitates erunt & dispositiones quæ non fuerunt in semine. Siquidem semen aridum est, emortuũ, & nudum. seges autẽ uegeta, uiua, culmo, arista spicaq; adornata, & paleis uestita. Itaq; liquidò constat, cum terræ mandantur semina, nõ segetem, qualis futura est, tunc sulcis cõmendari: neq; illas seminibus qualitates adesse, quæ, cum excreuerit seges, aderunt. Deus autem uirtute sua, seruata seminis substantia quæ prius affuit, dat segeti nouas qualitates & perfectas admodum, quæ semini defuerunt. Ita cum sepulchro corpus imponitur, tanquam semen agro, habet qualitates ignobiles, abiectas & humiles, mortalitatem, corruptionem, resolutionem. In resurrectionis autem hora, manente eadem prorsus corporis substantia (ut & seminis in segete eadem specie) innouantur & mutantur diuina uirtute corporis qualitates, in meliorem q̃ sortẽ reformantur. Nempe mortalitas immortalitate cõmutatur, corruptibilitas incorruptione, passibilitas impassibilitate, grauitas agilitate, opacitas claritate, & ita de cæteris. Habebit autẽ hæc in meliorẽ statũ cõmutatio corporũ, in ijs duntaxat locũ, qui resurgent ad uitã. Nam reprobi & ad damnationis iudiciũ resurrecturi, sua quidẽ recipiẽt corpora, eadẽ secundũ numerũ, sed oppositis affecta qualitatibus. Quamuis enim futura sint immortalia, ut semper ad pœnã durent, & nullis unquã supplicijs intereant, sed perpetua morte crucientur: erunt tamen passibilia, grauia, ponderosa, & cæteras imperfectionis affectiones sortientur. quemadmodum & animę illorũ, oppositam ad beatos habituræ sunt sortem. Sequentur enim corpora, suarũ animarũ conditiones. Verùm hæc ex oppositorum natura atq; regula satis percipiuntur. Et sufficiebat determinatio de ijs quæ in affirmatione & oppositione sunt: quoniã ex illis negatio et priuatio clarius elucescit. Cæterũ post resurrectionẽ in nouissimo die futurã, iudiciũ districtũ quo Christus totũ orbẽ iudicaturus est, obijcit autor animis nostris, cum subiungit in litera, quòd repræsentabimur terribili tribunali Christi. quod & beatus Paulus secundæ epistolæ ad Corinthios 5. cap. testatur, cum ait: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat quisque propriæ corporis prout gessit,

fit, siue bonum, siue malum. Cuius iudiciariæ potestatis Dei terrore trepidans Hieronymus ait super Matthæũ: Quoties diem illum iudicij considero, toto corpore contremisco: siue enim comedo, siue bibo, siue aliud quid facio, semper uidetur tuba illa terribilis sonare in auribus meis, Surgite mortui uenite ad iudiciũ. Et beatus Gregorius diutni timoris plenus, ad tribunalis illius solicitam considerationẽ nos salubriter admonet, dicens: Certè si aliquis uestrùm cum suo aduersario causam dicturus, in meo iudicio die crastina esset exhibẽdus, totam forsasse noctem insomnẽ duceret, quid sibi dici posset, quid obiectionibus responderet, secũ solicita & æstuanti mente uersaret. Ne me inueniret asperum, uehementer metueret: ne apud me appareret noxius, formidaret. Et quis ego, aut quid ego? Nimirũ nõ longè pòst futurus post hominẽ uermis, atq; post uermem puluis. Si ergo tanta cura pertimescitur iudicium pulueris, qua intẽtione cogitandum est, qua formidine præuidendum tantæ iudicium maiestatis? Hunc ergo tanti pauoris iudicem ante oculos ponite, hunc uẽturum timete, ut eum cum uenerit non timidi, sed securi uideatis. Timendus est ergo, ne timeatur. Mihi fratres credite, quia tanto tunc magis erimus securi de eius sententia, quãto nunc amplius satagimus esse suspecti de culpa. Erunt autem in supradicto iudicio duæ à iusto iudice latæ sententiæ: una in bonos, qui inuitabuntur dulcissimè ad æterni regni perceptionem. Altera in malos, qui percellentur damnatione & sententia ignis æterni, in quem detrudentur præcipites ipsi cum diabolo & angelis eius, quemadmodũ ex multis scripturæ locis, prophetis, psalmis, euãgelijs, epistolis apostolicis, hæc omnia copiosè cõfirmari possent, nisi operosum foret in re indubitata testium nubem inducere, & superuacua inculcare testimonia. At uerò cum eo loco de igne infernali loquens Damascenus, dicit illum non esse materialem, qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus: non prorsus ibi negat ignem infernum esse corporeum & materialem. Nam sacræ literæ uidentur satis apertè insinuare, ignem illum reuera materialem, corporalemq; esse, ut Lucæ 16. cap. diues in inferno sepultus petijt linguam suam refrigerari gutta aquæ, quia cruciabatur in flamma. Et Matthæi tertio cap. beatus Ioannes terribiliter inclamat, paleas esse comburendas igni inextinguibili. Inextinguibile autẽ proprietatem designat, & conditionẽ ignis propriam. Demũ Iob 24. cap. de cruciandis æterno supplicio dicit, Transibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Postremum in Matthæo nominatum legimus caminũ ignis, & in Apocalypsi stagnum ignis, & stagnũ ardens igne & sulphure. Necnon alij passim occurrent loci, eandem præ se ferentes sententiam. Sed negat hic Damascenus ignem illum talẽ esse in qualitatibus & operationibus eas consequentibus, qualis est ignis apud nos. Siquidem magnum est inter hunc & illum, interstitium atq; discrimen in proprietatibus. Nam noster ignis, exnnguibilis est & lucidus, consumens ea in quæ agit, & in spirituales incorporeasq; substantias non habens actionẽ. Ignis autem infernus, æternus est & inextinguibilis, tenebrosus, et lucẽ non diffundens, cum in eo sit infimo loco, in quo tenebræ sunt exteriores. Est prçterea ignis infernus agens in corpora damnatorũ, et grauissimè affligẽs uera doloris illatione, nõ tamè consumens, ut perpètuò ad pœnã durẽt. Denicq; agit (ut multorũ est sententia, & ueritati sacrisq; literis admodũ cõsentanea) ignis ille infernus, et in animas corpore solutas et in spiritus dæmonicos inflictione acerbissimi doloris, qui etiã experientiæ cogninõe percipitur ab eis. Siquidẽ uicesimo primo lib. de Ciuitate Dei dicit Augustinus, q̃ sicut anima hominis in sua conditione iungitur corpori ut dans ei uitam, quamuis illa sit spiritualis & hoc corporale, & ex illa coniunctione uehementer concipit ad corpus amorẽ: sic alligatus est igni spiritus ut accipiens ab eo pœnã, & ex illa coniunctione uehementer concipit horrorẽ, ac per hoc & dolorẽ, qui uerus est, & ex uero igne corporali & ex reali applicatione corporalis ignis ad spiritũ causatur. Vnde in 3. cap. uicesimi primi libri de Ciuitate Dei beatus Augustinus ostendit, q̃ nõ quicquid infert dolorem, consequenter inferat mortẽ, ut ex eo colligat, damnatorũ corpora non idcirco morte dissoluenda, quamuis acerbissimũ patiantur ab igne punitorio dolorẽ. Vbi inter cætera ita concludit: Quapropter si anima quæ uel sola uel maximè dolet, habet tamen quandam pro suo modo immortalitatẽ suam, non ideo mori poterunt illa corpora, quia dolebunt. Postremò si corpora faciunt ut animæ doleant, cur eis dolorem possunt, mortem uerò inferre nõ possunt, nisi quia consequens non est, ut mortem faciat quod dolorem facit? Cur ergo incredibile est, ita ignem illis corporibus dolorem posse inferre, non mortem, sicut ipsa corpora dolere animas faciunt, quas tamen non ideo mori cogunt? Non est ergo necessarium futuræ mortis argumentum, dolor. In quarto uero eiusdẽ libri capite declarat idem autor naturalibus exemplis, multa corpora, inconsumpta in igne diutius perstitere: quorũ consideratione docet etiã posse diutno potissimũ nutu inter infernos cruciatus uiuẽtia corpora permanere. Deinceps in nono eiusdẽ uicesimi primi libri de Ciuitate Dei capite discutit Augustinus, qualis sit ignis ille, & uermis damnatorũ, de quo Esaias cap. 66. & Dominus noster Marci nono cap. iterum atq; iterum contestatus est, quòd uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur: recenset nonnullorum sententiam, existimãtium utrumq; uermem inquam & ignẽ, ad corpus pertinere: itidem & aliorum, autumantium illa ambo per translationem corporalium ad incorporalia, pertinere ad animam: necnon & illorum adducens determinationem, qui ignem ad corpus, uermem uerò ad animam spectare credunt, & his postremis accedere magis, astipulariq; eo loco uidetur, demum tamen ita rem ipsam absoluit: Quid autem horum uerum sit, res ipsa expeditius

indicabit, quando erit scientia tanta sanctorũ, ut eis cognoscendarum illarũ pœnarum necessaria non sit experientia, sed ea quæ tunc plena erit atq; perfecta. ad hoc enim sciendum, sapientia sola sufficiet. Nunc enim ex parte scimus, donec ueniat quod perfectũ est, dum tamen nullo modo illa corpora talia futura esse credamus, ut nullis ab igne afficiantur doloribus. Postremum in decimo eiusdem libri capite disquirit Augustinus, quomodo ignis infernus, si corporeus est, cruciat spiritus humanos à corpore separatos, itidem & dæmonicos, his uerbis ea de re differens: Hic occurit quærere, si non erit ignis incorporalis, sicut est animi dolor, sed corporalis, tactu noxius, ut eo possint corpora cruciari, quomodo in eo erit etiam pœna spirituum malignorum? Idẽ quippe ignis erit, supplicio scilicet hominũ attributus et dæmonũ, dicente Christo: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis eius. Et post pauca subiungit Augustinus: Cur non dicamus, quamuis miris, tamen ueris modis, etiam spiritus incorporeos esse, & pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei, & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum uinculis inolubiliter alligari? Adhærebunt ergo spiritus dæmonum, immo spiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi quibus adhærebunt eorum iunctura inspirentur, & animalia fiant, quæ constent spiritu & corpore, sed ut dixi, miris & ineffabilibus modis adhærendo, accipientes ex ignibus pœnã, non dantes ignibus uitam, quia & iste alius modus quo corporibus adhærent spiritus, & animalia fiunt, omnino mirus est, nec comprehendi ab homine potest, & hoc, ipse homo est. Cæterum supradicta latius ex Augustino huc adducta sunt, ut si quis locum desiderat in quo hæc quæ impræsentiarũ hic pertractantur, diffusius agitantur, euoluat præsertim uicesimũ primum librũ Augustini de Ciuitate Dei iam sæpius hic citatum, & potissimum quatuor illa capita superius annotata, ut pote tertium, quartum, nonum, & decimũ, ex quibus amplius præsentis negocij materiam dinoscet. Verùm ut dicendi huic de re iam tandem finem faciamus, et ad sobrietatem sapientes non temerè & proprio sensu ea definiamus quę supra nostram sunt inuestigationem, hæc nostra est sententia, hæc præcipua nostra determinatio atq; definitio, quòd quo pacto ignis ille infernus agat in corpora quę non consumat, aut in substantias incorporeas, amplius discutiendum non est, sed diuino reliquendum iudicio, & potentificę Dei maiestati, qui omnipotenti sua uirtute tale instituit seueritatis suę iustitiæ instrumentũ, quale ipse nouit. Quod enim utrumq; efficere possit, non est hæsitandum: qui autem id fiat, non amplius est disquirendum, cum hoc excedat imbecillem nostræ mentis captum. Sed cum omni tremore nostrã debemus salutẽ operari, ut à taliũ experimento & perpessione nos benignitate sua eripiat, liberetq; Deus: animo solicito semper et sedulo uoluentes, quoniã horrendũ est incidere in manus Dei uiuentis, qui nos per fidem hic ambulantes, tandem perducat ad claram sui uultus contemplandam speciem: & ita det nobis ire de uirtute in uirtutem, ut uideatur Deus deorum in Sion, qui est benedictus in secula, Amen.

QVARTI ET VLTIMI LIBRI IOANnis Damasceni de Fide Orthodoxa, & Commentarij in eundem, Finis.

Bauaria. Anno Domini M. D. XX. *mense* Octobri.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΠΕΙ-ΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΠΡΕ-

IOA. DAMASCE-NI SERMO, QVOD ijs QVI

ἐν πίστει, τῷ Δαμασκηνῷ, περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων, ὅπως αἱ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμεναι λειτουργίαι, καὶ θυσίαι, τούτοις ὀνίνησιν.

in fide hinc migrarunt, [illegible] inspecte.

ΤΩν βρωμάτων ἡδία καὶ τίμια πολυτίμητα πολλάκις, οὐ μόνον τοὺς πεινῶντας ἐλκύουσιν, ἀλλ' εἰσὶ καὶ τοὺς ἤδη κεκορεσμένους προσφιλοτίμως διεγείρουσιν. ὡσαύτως καὶ τῶν ῥημάτων τὰ λίαν ἡδύποτα καὶ βιώδη, οὐ τοὺς διψῶντας μόνον, ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς ἔμπαλιν πρὸς μετάληψιν θέλγουσιν· ὡσαύτως πάλιν τοὺς φιλοπλούτους, ὅταν μεγάλης πεισθῶσι κρατῆσαι, ἵνα ἀεὶ κατὰ καιροὺς τούτους ζητῶσιν ἀφορμὰς, ὅπως καθ' ἡμέραν τὸν πλοῦτον τούτοις προσαυξήσωσιν. οὕτω καὶ ὑμᾶς ὦ τιμιώτατοι τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐκλογὰ, ἱερεῖς καὶ πατέρες, ἀδελφοὶ, μητέρες, καὶ τέκνα φίλτατα, ὁ τῶν θείων λογίων λιμὸς, οὐδέποτε διέλιπε τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ὅτ' ἂν σοφία γνώσεως τοῦ θείου ἐνδιδῷ πνεύματος λόγον προσπελάσαι, ἀλλ' ἕψεσις ὄντως θεοχαρίτωτος, προάγουσα ὑμᾶς εἰς δυνάμιν ἐκ δυνάμεως, καὶ ἐκ χαρίτων εἰς χάριτας, καὶ ἐκ μυήσεως εἰς ἀνάμνησιν. ὁ γὰρ πολλάκις πλείοις λέλοιπε, τοῦτο παιδίον νῦν ἅπτεται. καὶ ὁ σοφὸς πεῖσμα, ἰδιώτης εὑρίσκει. καὶ ὁ διδάσκαλος, σιλάτε, μαθηταῖς ἐπιφοίτησον. ὑμῖν δὲ, οὐκ ἔξεστιν ἐπεὶ ζηλωτὸν, ἀλλ' ὡς πορρωτέρω μετὰ τὸν ζυγὸν κατελελειμμένῳ, μὴ στάχυα μετὰ τὸν ἄμητον λέξῃ τὸ πολυθρύλητον παρεωραμένον, καὶ πάλιν ἀπλῶς ἐνδιδύσκοις ὁ πώραν μετὰ πλὴν συλλογὴν ἐκλελεισμένῳ ἐνδιατρίβοντος, ὅπως τοῦ βεληθέντος χρίστου τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σωθρονοῦντος, καὶ τὸν λόγον λέξῃ τὴν ἔργων καὶ ἀποδείξεων βεβαιοῦντος, διεξιώσομεν δὴ. ὁ πολὺ πανταπεῖνα τὰ καλὰ καὶ θεοφιλῆ πράγματα, καὶ διανοήματα κυλινόμενος ὅρος, καὶ σφαῖρα πάλαι μυαῖος ἐχθρὸς, τῇ μὲν φιλαδελφίᾳ πλήττόμενος, τῇ δὲ πίστει ῥηγνύμενος, τῇ συμπαθείᾳ κραδαινόμενος, ἐνίσκιπτέ πιον ὁ πάνομος σκῦφόν τινα ἔκφυλον καὶ ἀλλότριον, καὶ τῶν ἱερῶν θεσμῶν εἰς ἅπαν ἀντίθετον. ὡς ὅπ τὰ μετὰ θάνατον ταῦτα θεοφιλῆ ἔργα, οὐδέν τινος πολλαχόθεν ὀνίνησιν.

DUlciorum precio ac cupedijs ſæpenumero non modò famelici trahuntur, ſed etiam ſaturi ad edendum irritantur. Et poculorum fragrantia, non ſiticuloſos ſolos, ſed planè diuerſo modo ſe habentes, ad bibendum demulcet. Similiter & diuitiarum amatores, quamuis magnas facultates poſſideant, ad eas tamē magis ac magis ampliandas cupiditate coacti, nouas ſemper occaſiones inquirunt. Ita ô ſelecti prædigniq; in eccleſia Dei ſacerdotes & patres, fratres & matres, necnō et chariſſimi filij, neq; diuinorum eloquiorū fames, neq; ſacrarū diſciplinarū ſitis, neq; ſcientiæ diuinitus datæ inopia, ſed deliderijū (diuinū illud munus, quo de uirture in uirtut ē, de gratia in gratiā, de commemoratione in commemorationem ducimur) facit, ut huic ſermoni qui nunc depromptus eſt, accumbamus. Enimuero nonnunquā id quod à perfectis relictū, reperit puellus: et in id quod prætercurſum à ſapientibus, incidunt idiotę: & id q̄d occultatum à magiſtris, cōparuit diſcipulis. At nobis tale quid loqui, audere fas nō eſt. Verùm quemadmodū qui poſt uindemiā racemos, aut poſt uberē meſſem neglectas à meſſoribus ſpicas, aut poſt collectos arborū fructus autumni reliquias comportant: ità & nos rē aggrediemur, freti adiutorio Chriſti ueri Dei. Ipſe enim uolentibus cooperatur, & ſermonē efficacibus neceſſarijq; confirmat argumentis. Igitur ſerpens ille, cuius ſtudiū eſt, bona Deoq; accepta opera uitiare, iugulare, hoſtilesq; dolos ſtruere, qui & fraterna charitate percellitur, fide diſrumpitur, compaſſione rotatur, ut eſt prævaricator legum: nonnullis inſpirat figmentum adulterinum, alienum, ſacriſq; conſtitutionibus omnino aduerſum; nempe, bona gratāq; Deo opera omnia, defunctis nihil prodeſſe.

Con-

ἀπέκλεισε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς κατ' αὐτῶν, καὶ κομιεῖται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. καὶ ὅτι οἱ ἔνδον ἀδὴς τὴν ὁμολογήσεταί σοι; καὶ πάλιν· ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ ὅτι, διαφέρει ἕκαστος, ἐκεῖνο καὶ θαύμασον. ἀλλ' ὦ σοφοὶ, ἔφαμεν πρὸς αὐτοὺς, σπουδάσατε καὶ διδάχθητε, ὅτι πολὺς μὲν ὁ φόβος τοῦ θεοῦ τῶν ἁπάντων δεσπότου θεοῦ, πολλῷ δὲ πλείων ἐστὶν ἀγαθότης. καὶ φοβεραὶ μὲν αἱ ἀπειλαὶ, ἀνέκφραστος δὲ ἡ τούτου φιλανθρωπία. καὶ φρικταὶ πάλιν αἱ κατάκρισις, ἄφατος δὲ τοῦ οἰκτιρμοῦ αὐτοῦ ὁ πέλαγος. ἴστε γοῦν τί φησιν ἡ θεία γραφή· ὡς ἐνόησε Μακκαβαῖος ἐν τῇ Σιὼν τῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως τοῦ μεγάλου, ὁ πάνυ πεπαιδευμένος εἰδὼς ὀργὴν ὑπ' αὐτοῦ λαὸν ἁμαρτάνειν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν, διορθώσατο αὐτῶν τὸν νοῦν ἐλπίσας, καὶ τούτων ἔνδον εὑρὼν εἰδωλεῖα, ὑβρίλασμὸν αὐτίκα ὑπὸ ἐκείνου τούτων, πρὸς ὃν οἶκτον ἔπεμψεν κύριον προσκυνήσας, παρθυσιῶς πρίασας καὶ φιλαδέλφως λίαν. ὅθεν καὶ πρὸς τῇ θείᾳ γραφῇ, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ μεγαλωθεὶς πεπαίδευται. Οἱ δίγε μύσται καὶ αὐτόπται τοῦ λόγου, οἱ ἐν τῷ κόσμῳ γύρῳ ζωγρήσαντος μαθηταὶ τοῦ σωτῆρος Θεοῦ Ἀπόστολοι, ὧδι τὸ φρικτὸν καὶ ἀχραάντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, μνήμην ποιεῖσθαι τῶν πιστῶν κοιμηθέντων ἱδρύσαντο. ὃ καὶ κατέχει βεβαίως ἡ καθ' ὅλην αἰωνιζόντως ἡ τοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων ἀποστολικὴ καθολικὴ ἐκκλησία, ἵκτοπ μέχρι τοῦ νῦν, καὶ τοῦ κόσμου λήξεως ἄχρι, ἐκ ἀληθείας παντὸς, ὀρθῶς ματαίως, ὀρθῶς ἐκεῖ καὶ ὡς ἔτυχε τοῦτο θαυμάζοντος. ὀφθὲν δὲ αἰόνητον ἡ τῶν χριστιανῶν ἀπλανὴς θρησκεία πρὸ ἐλπίδι, καὶ εἰς αἰῶνα κατέχει ἀπρόσαλθητον. ἀλλὰ παντὰ ἐπωφελῆ, καὶ θεάρεστα. Θείαν οἰκονομίαν, καὶ σωτήριον μεγίστης πρόξενα. ἵνα τοιγαροῦν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βαθὺς Διονύσιος ἐν τῇ περὶ τῶν κεκοιμημένων μυστικῇ θεωρίᾳ, οὕτω δὲ λέξασ (ἵν' ἐκ τῶν αὐτοῦ θείων καὶ σεβασμίων λόγων πρὸς ἐναργῆ ἀπόδειξιν ἐφάψωμαι.) ὡς αἱ τῶν ἁγίων προσευχαὶ, καὶ ἐν τῷδε βίῳ μένουσι μετὰ θάνατον εἰς τὸν ἀξίους ἱερῶν ἐν χῶν ἤγουν τοῦ πιστοὺς, ἐνδείκνυσι. ὁ δὲ μένουσι παντῶς ἐνταῦθα μηδὲν ἔτερον, ἢ ὁ

Concluſit enim Deus aduerſus eos, inquit, & reportabit unuſquiſq; ea quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit, ſiue bonum, ſiue malum. Et, In inferno quis confitebitur tibi? Et rurſum, Quia tu reddes unicuiq; iuxta opera ſua. Et, Quod ſeminauit unuſquiſq; id & metet. Sed ò ſapientes, ad uos loquor, ſcrutamini & erudimini, quia plurimus eſt timor Dei Domini omnium, ſed multo amplior bonitas: & formidabiles quidem minæ, incomparabilis autem clementia: & horrenda quidem ſupplicia, ineffabile autem miſerationum ſuarum pelagus. Scitis enim quid dicat diuina ſcriptura, quomodo ludas ille Machabæus, in Sion ciuitate regis magni, ut cognouit populum ſibi ſubditum, à Palæſtinis hoſtibus occiſum, & ſcrutatione facta, inuenta idola in ſinibus ſuorum, ſtatim pro unoquoque eorum ad Dominum, qui ad miſerandum facilis & paratus, munera propiciatoria attulit. Sanè ob ſummam religionem, fraternamq; charitatem in hoc facinore, ut in omnibus alijs, à diuiniſſima ſcriptura & magnificus & admirabilis habetur. Diui autem Apoſtoli diſcipuli ſaluatoris, qui totum mũdi circulum uiuum cepere prædicando uerbum, quod ſuis oculis uiderant, in tremendis & impollutis uitalibusq; ſacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt. Quod adhuc firmiter atque adeo ſine contradictione obſeruat apoſtolica & catholica eccleſia Chriſti & Dei, à finibus uſq; ad fines terræ, ab eoq; tempore uſque in preſens, & in finem mundi uſque. Omnino hoc neque uanè, neque abſurdè, neque temerè fortuito'ue ordinatum eſt. Quæ enim Chriſtiana religio erroris neſcia ſuſcipit, & in tot ſecula ſeruat inconcuſſa, minimè uana ſunt, ſed utilia, Deo placita, ſalutiq; noſtræ conducibilia plurimum. Quocirca profundus ille & exercitatus in diuinis Dionyſius, ubi de defunctis arcana conſideratione agit, (ut interim ex diuinis & uenerandis illius uerbis ad manifeſtiorem noſtrorum demonſtrationem aliquid adaptemus) inquit Sanctorũ preces, etiam in iſta uita, et non tantũ poſt mortem, prodeſſe ijs ſolis, qui digni ſunt ut pro eis ſanctæ preces fiant, nempe fidelibus. Vbi per id quod ait Non tantũ poſt mortem, nihil, aliud intelligendũ, quàm

τοσῷ γε μᾶλλον ἐπιλειπῆσον; καὶ μετ' ὀλίγον· ἢ γὰρ αὖ ὁ θεῖος ἱεραρχης ὁ τῆς θεαρχικῆς δικαιώσεως ἐπιστήμης ἐξηγητὴς τοσοῦτον τὸ μὴ ζῶν θεῷ προσφιλέστατον, καὶ πρὸς αὐτὸν δυνήσεσθαι θεοδώρητα ἐπαγγελλόμενα. διὸ τοῖς ἀνιδρύτοις, ἤγουν τοῖς ἀφωτίστοις, ἢ προσθύτοις ταῦτα κεκοιμημένοις. καὶ αὖθις· Οὐκοῦν ὁ θεῖος ἱεραρχης, ἐξαιτεῖται τὰ φίλα θεῷ, καὶ πάντως διορθωσόμενα. καὶ πάλιν· ἡ μοῦδὲ γὰρ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, δέεται πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ζῶντι κεκοιμημένῳ παίσματα, πάσχειν δὲ οὐκ ἐν χώρᾳ ζώντων, εἰς κόλπους Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν ᾧ ἀπέφυγε πόνος ὀδυνῶν καὶ λύπη καὶ στεναγμός, παρορώσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς βουθεσίας, τοὺς ἐγγενομένους ζῶντι κεκοιμημένῳ ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλίδας. ἐπεὶπερ οὐδὲς, ὡς τὰ λόγια φησι, καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. Βλέπεις ὁ ἀπλήστων, πῶς βεβαιοῖ ἐπωφελῆς ὑπάρχειν τὰς ὑπὲρ τῶν ἐπ' ἐλπίδι θεᾷ κεκοιμημένων δήσεις; Μετὰ δὲ τοῦτον αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος θεορρήμων Γρηγόριος, οὐ ζῶν εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφὸν ἐν ταφίῳ λόγῳ περὶ τῆς ἰδίας μητρός, ἐκφώνησε κήρυγμα πάσης ἀκοῆς ἄξιον, καὶ μητρὸς πάθος κινοῦται δὲ ὑπερβάσεως καλῆς καὶ ὁσίας, δέεται τὰ πάντα ζῶν παιδὶ τὸν ἐκείνου πλοῦτον ὑπὲρ ἐκείνου δῶρον ἐνταφιον. καὶ μεθ' ἕτερα· τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα, καὶ τὰ μὲν ἀποδώσομεν, τὰ δὲ δώσομεν, τοὺς δὲ ἕπεσθαι προσφρόντας ἡμᾶς τι καὶ μνήμασι. ὁρᾷς πῶς βεβαιοῖ καὶ καλὰς καὶ ὁσίας καλεῖ τὰς ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων τῷ θεῷ προσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐπισίους μνήμας εἰσδέχεσθαι; εἶτα μετ' αὐτὸν, ὁ χρυσόῤῥημων ὄντως καὶ χρυσοπώνυμος Ἰωάννης, ὁ τῆς φιλοπτωχείας καὶ τῆς μετανοίας διδάσκαλος, οὐ τῇ πρὸς φιλοπτωσίαν αὐτῆς καὶ Γαλάτας θεοφιλεῖ ὁρμηθεὶς· ἐὰν γὰρ ἀλλήλοις, φησὶ, συγκατανεύσωσι τοῖς ἀπελθοῦσι τὰ ἐνταῦθα, τοσῷ γε μᾶλλον οἱ ἐν πίστει συμπαρεπέμψαι δεῖ τῷ πίστῳ τὰ οἰκεῖα; ἔχ ἵνα τί φρα γένωνται, καθὼς ἐκεῖνα, ταῦτα, ἀλλ' ἵνα μείζονα τούτῳ περιβάλῃς τὴν δόξαν.

quanto magis post mortem? Et post pauca: Neq; enim unquam postularet sacer præsul, qui diuinæ iustificationis est doctor, quæ Deo sciret nõ esse gratissima, & quæ largiturum se ille nequaquam promisisset. Et ideo pro prophanis & baptismate non illustratis, si defuncti fuerint, preces eas non facit. Et iterũ: Sanctus itaq; antistes petit, quæ diuinitus promissa sunt, & quæ grata Deo, & quæ omnino daturũ credit. Et iterũ: Inter precandũ igitur oratur diuina bonitas, ut cuncta peccata defuncti per humanã infirmitatem admissa, dimittat, eumq; in luce collocet & regione uiuorum, in sinibus Abrahæ, Isaac & Iacob, in loco unde aufugit dolor, tristitia, & gemitus. Non recordante diuina bonitate per summam clementiam maculas, quæ illis ex humana infirmitate adhæserunt. Nullus enim, ut scriptura inquit, mundus est à macula. Vides aduersarie, quo pacto confirmet, preces pro his, qui in sancta spe defuncti, esse apprime utiles. Post hunc item Gregorius ille diuino eloquio potens, adeò ut inter alios & Theologi cognomen sortitus sit, in oratione funebri ad Cæsarium fratrem, de matre sua dicit: Audita est promulgatio, digna sanè quã audiant omnes, ut sancta piaq; promissione maternus dolor mitigetur: scilicet ut diuitiæ omnes quæ pueri erant, in sepulchrale donum puero darentur. Et post alia: Eas igitur quæ in nostra potestate fuerunt, partim dedimus, partim daturi sumus, anniuersarios illi honores & memorias exhibituri. Vides, quomodo & ille sententiam nostram confirmet, bonas ac sanctas uocando oblationes pro ijs qui in Deo migrarunt, & anniuersarias memorias susciendas cõprobans. Deinde post illum Ioannes, cui ab auro cognomen, (uere enim aurea uerba loquitur, qui & misericordiæ in pauperes, & pœnitentiæ dux & doctor fuit præcipuus) in diuinis illis commentarijs Epistolarum ad Philippenses & Galatas, ait: Cum gentiles defunctorum suorum res comburant, quanto magis te fidelem, cum fidelibus simul, quæ ipsorum fuerunt, oportet dimittere? Non equidem ut in cineres redigantur, sicut hæc & illa: sed ut maiori gloria circumamicias defunctum.

Et

καὶ ἐμὲν ἁμαρτωλὸς ὁ πένης ᾖ, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσῃς. εἰ δὲ δίκαιος, ἵνα πλοῦτος αὐτῷ γένηται μισθὸς καὶ ἀνταπόδοσις. Πάλιν οὖν ἑτέρῳ λόγῳ ἐπινοήσωμεν, φησὶ, τοῖς ἀπελθοῦσιν ὠφέλειαν. δῶμεν αὐτοῖς τὴν παρουσίαν βοήθειαν, ἐλεημοσύνας λέγω καὶ προσφοράς. Φοβερὰ τόποις πολλοῖς τὰ πράγματα τὰ ὧδε, καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὸ ὠφέλειαν. ἐπεὶ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὡς ἔτυχε τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἔξωθεν τῶν ἀπὸ σοφωτάτων μαθητῶν παραδέδοται, φημὶ δὴ καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς φρικτοῖς μυστηρίοις θυσίαν προσάγειν ὑπὲρ τῶν εἰς πίστει κεκοιμημένων, ὅσα γε ὠφελεῖν ἐστὶ τοῖς ἀπολωλόσιν ἐκείνοις καὶ τοῦτο ὄφελος αὐτοῖς, Ⓒ θρίσει πᾶς τις ὃ ἔσπειρεν, ἢ τὰ τοῦ πλησίον ἁρπάσας τοῦτο ἢ τὸν φρικτὸν ἀποφάσεως εἴρηται, ἢ τὸν τοῦ κόσμου τοῦδε συμπέρασμα τοῦτο. τότε γὰρ ὅλως βοηθεῖσθαι ἐκ ἔστι καιρὸς, ἀλλὰ πᾶσα παρακλήσεως ἄπρακτος. τὸ γὰρ τῆς ἀναγκαίας ἀναλυθέσεως, ἐκ ἔστι πράγματα πάσης ἐμπόρου μα. τοῦ γὰρ οἱ κάπηλοι τότε τόπος; τοῦ λατρεύειν; τοῦ ψάλλειν δίκαι; τοῦ δυρίδαι; διὸ πρὸ τοῦ ὥρας ἐκείνης, ἀλλήλοις ἐπικουρήσωμεν, καὶ δὴ φιλαδέλφῳ Ⓒ φιλανθρώπῳ Ⓢ φιλοψύχῳ θεῷ, τὰς τοῦ φιλαδελφίας προσοίσωμεν. δίκαιον γὰρ δῶ μάλα Ⓒ τοῖς ἀσυμφόροις, ἢ οἷον ἐπιεῖν, ἀνεπιμόνως ἐκδημήσασι, τὰς τοῦ οἰκείων τότοις προσφερομένας τὰ ὑστερήματα ἀναπληρώσεις, ἢ ἀσφαλὲς τότοις ἢ πρόξενον λογίζεται. θέλει γὰρ ὅτως ὁ φιλάνθρωπος κύριος αἰτεῖσθαι, ἢ νέμειν τὰ τῶν ἰδίων κτημάτων πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα, Ⓢ τὸ αὐτοῖς ὀλικῶς ἐπικαλεῖται, ὅταν τις ὑπὲρ ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀγωνίζεται, ἀλλ' ὅταν ἢ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἔξω ἐργάζεται. ἐντεῦθεν γὰρ ὁ θεομίμητον ἐκτυποῦται, ἢ τὰς ἑτέρων δωρεὰς ὡς οἰκείας ἴδιαις τοῖς χρείαις τασι, καὶ τοῦ πλησίον ἀγάπης τὸ ἔργον ἐμπεριλείπει, ἢ μακαρισμὸν ἐκ τὴν τοῦ πίλαος θύραγε ἔξω ψυχὴν, ὅπου μάλιστα κομίζεται.

Et si quidem peccator mortuus fuerit, soluantur peccata: sin iustus, accrescat merces & retributio. Et iterum in alio sermone: Excogitemus quomodo & defunctis prosimus. Demus eis præsens subsidium, eleemosynas (inquã) & oblationes. Quæ res ipsis cõmodũ, lucrum, & utilitatem magnam affert. Non enim temerè in ecclesia Dei à sapientissimis suis discipulis sancita sunt hęc & tradita, ut sacerdos in tremendis mysterijs preces faciat pro fidelibus defunctis. Inde enim eis multum commodi & utilitatis prouenit. Accedat etiam ad hos sapientissimus Gregorius Nyssenus, dicens, nihil absq; ratione & utilitate à prędicatoribus & discipulis Christi traditũ, & in omnibus ecclesijs Dei prædicatũ. Res autẽ modis omnibus utilis, & Deo in primis grata, in diuinis prędarisq; sacris operationibus, eorum qui in recta fide decesserũt, manifestam facere memoriã. Iam quod dicitur, Quia tu daturus es unicuiq; iuxta opera sua: &, Metet unusquisq; quod seminauerit: & cætera quæ sequuntur: dicta sunt de aduentu conditoris uniuersi, terribiliq; iudicio, & mundi huius consummatione. Tum enim nullũ auxilij tempus, tum ociosa & frustra aduocatio omnis. Nũdinis enim dissolutis, cessat negociationis commercium. Vbi enim tum pauperes? ubi sacræ operationes? ubi psalmorum cantilenæ? ubi bona opera? Idcirco ante illam horam mutuum iuuemus: & quæ ad fraternæ charitatis officia attinent, clementissimo Deo animarum fraternitatisq; amatori offeramus. Dicitur enim, et bene, quòd si qui hinc non præmissis bonis migrauerint, et postea à familiaribus neglecta oblatis reliquijs farciantur, imputari opus perinde ac ab eis factum foret. Est enim & hæc uoluntas benignissimi Domini, ut creaturæ quæ ad salutẽ petuntur, sic petantur & distribuant: & exoratẽ nõ solũ quando quis pro salute propria est anxius, sed & quando pro proximo aliquid operatẽ. Hæc enim fœlix diuinæ bonitatis imitatio est, dum quis alijs nõ minus quàm sibi gratiã exposcit: & tunc consumatę charitatis terminus ac beatitudo attingitẽ, dũ in ꝓximo animę suæ beneficit.

Quid

ἢ καὶ δυσχερὲς τὸ πρᾶγμα νομίσαι; μήπω τῷ Φαλκονίλλᾳ πρωτομάρτυς ἐκεῖνος μετὰ θάνατον; ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, ὅτι αὐτὴ κατ' ἀξίαν ἐπεὶ πρωτομάρτυς, καὶ ταύτης δίκαιον εἰσακουσθῆναι πῶς δίκαιον. ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα φημί, καλῶς· ἡ πρωτομάρτυς. σκόπει δὲ πάλιν, ὑπὲρ τίνος ἡ αἴτησις. ὑπὲρ ὑπὲρ εἰλικρινοῦς καὶ ἀδωλολάτρευτος καὶ πάμπαν ἀμιγοῦς καὶ ἀλλοτρίου κυρίου ἐργάσηται. ἐντεῦθεν δὲ, πιστὸς ὑπὲρ πιστοῦ πρὸς ἓν αὐτῷ δὲ αὐτόθεν. δεῖ τοίνυν ἐκ θανάτου εἰς θάτερον, ὡς αὖ τὸ πλᾶγμα ὑγιασθήσεται. δίελκέ μοι καὶ αὖθις ἐκ τούτων, καὶ εἰς ἕτερα ταυτοδυνάμα καὶ ὁμότροπα. λέγε δὴ πῶς Παλλαδίῳ πρὸς Λαῦσον ἱστορικὸν βίβλον, εἰ μὴ τὰ κατὰ τὸν μέγαν καὶ θαυματουργὸν Μακάριον, παραλιπὼν ἀναγράψαι θαύματα. πρὸς τὸ ξηρὸν γὰρ κρανίον τυγχάνομεν τοῦτο τὴν κεκοιμημένων, μεμάθηκεν ἅπαντα. εἶτα πρὸς τάδε. ἀδίκημα τοίνυν πρὸ παραμυθίαν ὑφίσκεται; ἐγὼ γὰρ ὁ ἀγαθὸς ζωώσεως πρῶτον ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχὰς, καὶ γνῶναι ἐφίεμαι ἀρχὰς πρὸς ὅπερ γίνονται. τοῦτο δὴ βουλόμενος ὁ φιλόψυχος ἰδιοδέσποτος κύριος, καὶ ἐν ἑαυτῷ πληροφορῆσθαι θέλοντα, τῷ ξηρανθέντι κρανίῳ λόγον ἀληθείας ἐνέπνευσεν. ὅπερ φησὶν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς δόσεις προσφέρῃς, τότε παραμυθίας μικρὰς αἰσθανόμεθα. ἄλλῳ δὲ πάλιν τὸν θεοφόρον πατέρα, μαθεῖν πῶς ἔχοντι εἰ ἀμελείᾳ βοηθοῦνται, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου τέλος ἐμφάσεως ἐπεφάνη, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος κύριος μετὰ δακρύων αἰτησαμένου τοῦ γέροντος, ὡς ἐν κατὰ Λάζαρον πλούσιον εἰς τὴν φλογὶ καυσόμενον μέχρι τραχήλου ὑπέδειξεν. ὡς ἐντεῦθεν μᾶλλον τοῦ ἁγίου πονέσαντος, καὶ σὺν δακρύοις ἐν θεὸν λιταρεύσαντος, μέχρι τῆς ζώνης πάλιν ὑπέδειξεν. εἶτα καὶ αὖθις κόπτοντος τοῖς κόποις τὸν ἅγιον πόθον θέσαντος, παν πλούσιον καὶ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον εἰς ὅπασιν τοῦ γέροντος δίδωσι. καὶ τίς ἂν δυνηθείη καθ' ἑρμὸν τὰς τοῦ τέλους τῶν μαρτυρίων ἐκδικήσασθαι τὰς εἰ τοῖς τῶν ὁσίων βίοις πεταγμένας φημὶ καὶ θάνατος ἀκηλίδωτος, ἐναρέτως πεπισωσας, καὶ μετὰ θάνατον μίσει τοῦ καταζευγνύοντος διώρυγες τὰς ὑπὲρ κτῆσιν γινομένας διὰ χειρὸς πολυτρήτους καὶ ἐλεημοσύνας; δῆλον γὰρ ὅτι κτησάντων θεῷ, ἀφανίζεται ὅλως, ἀλλὰ σὺν μεγίστῃ προθυμίᾳ παρ' αὐτῷ αὐταμείβεται.

Quid autem? graue ne hoc existimat? An nõ Falconillã post mortem martyr prima saluauit? At fortè dices, quòd huius preces, quia prima martyr erat, exaudiri dignæ erant. Ad quod ego inquã: Bene, fuit quidem hæc prima martyr: sed ediuerso attende, pro quo preces factæ sint: nempe pro gentili, idolorũ cultrice prophana, à Christiq; ministerio aliena. Hic autem fidelis pro fideli apud eundem Dominum intercedit. Confer itaq; utrunq; ut res adequetur. Commemora item cum ijs, alia eiusdem generis & uirtutis. Adde & historicum librum Palladij ad Lausum, in quo uerissimè conscripta sunt miracula, quæ magnus signisq; clarus Macarius operatus est, scilicet ut ex cranio arido scisitando de defunctis pleraq; edidicerit. Et quia faciebat pro consuetudine sua pro defunctis preces, scireq; desiderabat, nunquid illis prodessent & an consolatio eis inde proueniret: Deus animarum amator, uolens hoc seruo suo pluribus & certis argumentis patefacere, cranio quod exaruerat, uerbum ueritatis inspirauit. Prorupit enim cranium in hæc uerba: Quando pro mortuis offers preces, consolatiunculam sentimus. Fuit & alius pater sanctus, cui discipulus erat uitæ dissolutioris, quem in negligentia sua morte correptum, seni illi multis lachrymis postulanti, misericordissimus animarum amator Deus ostendit, ceu Lazaro diuitem in flamma ceruicetenus ardentem. Et quum multo amplius sanctus ille se affligeret, lachrymisq; Deum obtestaretur, ostensus est eiad zonam usq; ardens. Tandem cum adhuc afflictionem afflictioni adderet, in uisione omnino liberũ, & ab igne ereptũ seni ostendit. Verũ quis posset testimonia omnia huius generis, quæ passim in historijs sanctorũ leguntur, narrando prosequi? Testimonia inquã, & diuinas reuelationes, manifestè adstruentes post mortem defunctis beneficia plurimũ prodesse: utpote cum fiunt pro ipsis preces, operationes sacræ, & eleemosynæ. Nihil enim omnino disperit, quo Deo fœneratur, sed cum maxima redit usura.

At

τοῦδὲ τῶ φαῦαι τὸν Προφήτλω, εἰ τῷ ἅδῃ
τίς ὑξομολογήσεταί σοι; προέφθημεν, ὡς αἱ
ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τῶ παντὸς πάσης, νικᾷ
δὲ τούτων ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία.
καὶ γὰρ μετὰ τὸ φαῦαι τὸν Προφήτλω τοῦτο,
γέγονε πᾶσιν οἷς τῷ ἅδῃ ὑξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίῳ τῶ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται, κἀκεῖ τοὺς πεπιστευκότας. τίνες γοῦν φασὶ τοὺς πεπιστευκότας, οἵτινες εἰσὶ πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς, καὶ τοπάρχαι, καὶ πολὺ ἄλλοι τῶ λαῶ τῶν Ἑβραίων, διαρίθμησιν καὶ πόδηλοι τοῖς πᾶσιν.

Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντερῦμεν, τοῖς δοξάζουσιν ὧδε· ὡς οὔτε ξένον, οὔτε παράδοξον ἐστὶν, οὔτε θαυμαστὸν, καὶ πᾶσιν ἔνδοξον ἔσται, τὸ σῶσαι χριστὸν τοὺς πεπιστευκότας. ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος καὶ ὑπαρχει μόνος, καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πεπιστευκὼς, οὐκ ὀλεῖται. εἴ γε τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας, καὶ τῶν ἁδὲ διαμῶν ἅπαντας ἀγαθῶν, τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου. ἦν καὶ γέγονε τῇ τούτου προνοίᾳ. οἱ δίχα χάριτος φιλανθρωπίας μόνης, σωθέντες ὑπαρχουσιν ὡς οἶμαι πάντες, ὅσοι τὸν βίον καθαρώτατον ἔσχον, καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπιτήλευσαν. ἐγνωσ βιοῦντες ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως. τὼ δίχα πίστεως ἀκραιφνῆ τι καὶ θεάρεστον, ἢ κατόρθωμα μὴ γυμνασθέντες ὅλως. ἀλλ' ἀδιδάκτοι μέναντες τοῦ τὸ πᾶσαι, τούτους ὁ πάντων ταμίας καὶ δικαστὴς, εἴλκυσεν ἐξώρησι δικτύοις θείοις. καὶ τούτους ὑπέκλεψε πεσοῦσι τούτῳ, λάμψασ ἐπ' αὐτοῦ τὰς θείας ἀκτῖνας, καὶ δείξασ αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. ἐπεὶ γὰρ ἰδίᾳ κατὸ τὸν ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει, εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γενέσθαι. ἐκώλυεν γὰρ ὁ ἐγκαταλιπὼν τὸν βίον, ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπερβολὴν τῆς παθῶν γενομένου, καὶ τὴν ἡδονὴν καταπαύσαντος ἅμα, ἀκτησίαν τὸ πᾶσαν ὑβρικότος, ἐγκαταπατήσαντος τὸ ἅμα ἀγρυπνίαν πάλιν, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς ἀρίστην ἐργασίαν, οὐ τοκεὰ τοῦ τῶν παθῶν γενομένου, καὶ τὴν ἡδονὴν καταπαύσαντος ἅμα, ἀκτησίαν τὸ πᾶσαν ὑβρικότος, ἐγκαταπατήσαντος τὸ ἅμα ἀγρυπνίαν πάλιν, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς ἀρίστην ἐργασίαν, οὐ διὰ ζωῆς μὲν, ἀλλ' ὅμως διαλλάντος, τὼ αὐτοτάτω πρόνοιαν ὡς ἐδόκει, ἀρίστα σεσῶσθαι πάλιν ἐσφαλμένως. εἰσὶ δέ τινες, οἳ καὶ τὼ θείαν δόξαν, τῶ παντοδυνάμου καὶ πάλαι τριάδος

At quod ait propheta, In inferno quis confitebitur tibi? paulo antea diximus, quàm terribiles sunt minæ iudicis, cuius oculos nihil subterfugit, eas tamen superat eiusdem ineloquibilis misericordia. Quamuis autem ita dicat Propheta, omnino tamen in inferno confessio aliqua fuit, eorum inquam, qui in salutarem Domini descensum crediderant. Christus enim assertor uitæ, non simpliciter omnes, sed eos tantum qui crediderant, ut dictum est, saluauit. Et qui nam ante nos crediderunt? Patres & prophetæ, iudices, reges & præsides, alijq; ex Hebræorum gente in magno numero & noti omnibus. Cæterum nos ita respondemus ad hæc, ijs qui sic sentiunt: Neque nouum, neque mirum, neque rarum esse, si Christus eos qui in se crediderunt, saluarit. Quandoquidem unus est iustus iudex, in quem quisquis crediderit, non perit. Oportebat ergo omnes huiusmodi, per descensum Dei & Domini nostri, ab inferni uinculis liberatos saluari. Quod & illius prouidentia factum est. At solius misericordiæ gratia, saluatos opinor omnes, qui in uitæ puritate nullum non perfecerunt opus bonum, continenter, sobriè, tenuiterq; uiuendo, licet minus satis exercitati, fidem diuinam ac synceram non acceperint. Cæterum quia illis defuit præceptor, à Domino cui omnia curæ sunt, diuinis retibus capti, fulgentibus in eis radijs diuinis, & ueritatis lumine monstrato, ad credendum inducti sunt. Naturæ enim condolens Deus, horum labores cessari non permitebat. Vitam enim actuosissimam agebant, & supra quàm dici potest ærumnosissimam & angustam, simul affectuum suorum imperatores, atque uoluptatum facti contemptores, paupertatem, continentiam, uigilantiam, & optimam quanq; uirtutem absoluerũt. Licet autem non admodum religiosè, tamen aliquam iam diuinæ prouidentiæ rationem attigerunt, & cum in parte optima uersati sint, non tamen ci-

tra lapsum. Porrò nonnulli diuinam gloriam & trinitatis omnipotentis

uirtutem

ἰσχὺν ἀμυδρῶς, ἀλλ' ἐδόξασεν ὅμως.
ἄλλοι δὲ πλὴν σάρκωσιν εἶπον τοῦ λόγου,
πάθη τε σωτήρια καὶ πλὴν ἔγερσιν τούτου.
ἕτεροι δὲ γέννησιν πλὴν ἐκ παρθένου,
ὀνομασίαν τε τούτου προφητεύσαντες.
Μαρία γὰρ φησὶν ὄνομα τῇ κόρῃ.
ὧδε ἕνιοι πρὸ ἁπάντων λέξαι πάσας,
τὰς ὑπερφυεῖς χριστοῦ θαυματουργίας,
τήν τε νεκρῶν τε καὶ πηρῶν καὶ μογγιλάλων,
λεπρῶν καὶ κωφῶν καὶ τὴν αἱμορροούσαν,
ὑδρίων τῶν ἅμα καὶ χειροκάρων,
καὶ τὴν θαλάσσης ὑπὲρ πεζὸν πάτον ὕδατι,
ἄρτων πλὴν εὐλόγησιν, καὶ τὴν ἰχθύων,
μεταβολὴν ὕδατος πρὸς οἶνον,
αἱμορροούσης καὶ συγκυπτούσης ἄρδην, (τοῖς.
τὰς ῥώσεις προφήτευτο ζωὴ ἄλλοις πολλάκις
τούτους ἡ θεία τοῦ λόγου δύναμις
ἐκ ἰῶντο πηδὸν ὀλοφλόγας,
ὑδ' ἁρπάζει τὰς πράξεις τὰς ἀρίστους.
τὸ γὰρ διαφθεῖρ αὐτὴν τοῦ χρόνου μᾶλλον,
καὶ θεία προαίρεσις μᾶλλον ἐκμαυροῦται,
ἀλλὰ φυλαχθεὶς ἀπέδοται πᾶσι
τοῖς καλῶς βιώσασι μετὰ προθυμίας.
οἱ δέγε βίον αἰσχρὸν βιώσαντες τοῦτο,
καὶ μηδὲν ὅλως τὴν χρησὸν ἐκπραξάντες.
καρπὸν ἢ καρπὸν μηδ' ὅλως κεκτημένοι,
ἀλλὰ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ πίστει,
εἰς ἅπαν ὑπάρξαντες καὶ σφαλμένοι,
ὅτι τὸ βροχὰς τὸ αὐτὸ ἐρανοῦ ἐν,
χαθέντες κἀκεῖνοις ἐβλάστησαν οὐδόλως.
ὁ γὰρ, ὡς ἔφην ἐπὼν, ἔβαλον καρπόν.
ὃ τὸ λάμψαντος τοῦ τὸ δόξης Ἡλίου
ἐπεπάνθησαν ὡς ἄκαρπον καὶ δόλιον.
τούτους ἐκ ὀλίγοις χρόνος εἰς ἅπαν.
ὃ σωτήριον ὃν οἶμαι ἐπῆλθόν τινας,
ὡς ἀνεξέτους πάντας πλὴν σωτείας.
ὅτι μὲν ἐπίσθιζεν αὐτῷ, δοκεῖ μοι.
ἐπῆρεν γὰρ αὐτὴν τοὺς Ἰουδαίους,
καὶ σὺν νοσοῦσι ὀφθαλμοὺς τὴν καρδίαν,
ἢ τὸ σκότος ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων.
ὃ ἐφθονήθη γεγόναμεν ἐκ πρώτης.
ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν, ὡς εἶπε,
καὶ σωιέντες μὴ σωιῶσιν ὅλως.
εἰδ' ἄλλοι τε αὖ τοῦτο οἱ σοφοὶ ἰσχύθη,
ἐπεπάνθησαν τῷ Ἡλίου φανέντος,
ἐβλάστησέ τε τὸ βροχὰς γεγονέναι.
ἴδη πῶ φέρων ὁ λόγος ἀνάγαγεν ἡμᾶς.

Λύσει σὺν θεῷ καὶ διυκρινῆσει πρᾶγμα μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον, οὐκ ἀποφαντικῶς ἀλλ' ἀναλύσιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς ἀλλ' ὁ φιλάδελφον. τοῦτο ἴσως

uirtutem, utcunq; tenuiter apprehenderunt, glorificauerunt tamen. Alij incarnationem etiam uerbi, & honorificam passionem ac resurrectionem dicebant. Alij natiuitatem quæ ex uirgine, nominationemq; ipsius prædixerunt. Maria enim, ait, nomen puellæ. Alij item omnia excellentia Christi miracula prælocuti sunt. Nam inter multa alia præuaticinati sunt miracula mortuorum, cæcorum, surdorum, leprosorum, eorum qui impeditioris erant linguæ, febri, hydropisi'ue laborantium, aridas manus, luxata'ue membra habentium, & dæmoniacorum, perq; mare deambulationem, insuper benedictionem panum & piscium, & curationes hæmorrhousæ, & mulieris prorsus incuruæ, prædicentes cum alijs multis. Enimuero neque illos despexit diuini uerbi potentia, ut prorsus excidere, & perire eorum bona opera permitteret. Nulla enim pars temporis in usuram collocata, ut antea diximus, disperibit, sed fideliter seruata, omnibus qui bene egerunt uitam, restituetur una cum additamento & lucro. Qui uerò turpiter transacta uita, neque semen, neq; fructum aliquem bonum habuerunt, sed uita, uerbo, et fide, medis omnibus sunt lapsi: quia ut signanter prius dixi, sementē nō fecerūt, ideo etiā neq; germinauerunt cœlitus diuino imbre infuso, neque floruerunt sole gloriq; exorto, sed prorsus fructu carent: eisq; nihil profuit Christus, neq; lapsos puto suscitauit, utpote indignos omni salute, quòd in ipsum solum non crediderunt. Primus enim draco cui tanto studio seruierūt, et tenebrarum densatio, ipsorū mentes mentalesq; cordis oculos excæcauerunt, ne uidentes uideant, ut est in oraculo: & ne audientes intelligant. Omnes autē alij quibus fuit semen, et facta pluuia germinauerūt, & solis iubare exorto mirè efflorueriūt. Vide quò nos cursu suo produxit sermo, dū rem, quā propè occultā esse oportebat, soluere & dijudicare auxilio Dei conamur. At nos (indignū enim foret) definimus nihil, tantum fraternitatis studio ratiocinamur. Hos saluauit,

ut

ὡς ἐγὼ οἶμαι, ὁ χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ δέδεκται τοίνυν τῇ τοῦ χριστοῦ συνεργείᾳ ὅπερ γέγονε καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ὁμολόγησις. ταῦτα δὲ φαμέν, οὐ πλὴν προφητείαν αἰωρεῖσθαι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενοι τὸν ὑπεράγαθον κύριον καὶ τὸ οἰκεῖον φιλανθρωπότατον πάσχοντα, ὥσπερ τῇ Νινευῖ, κατασταφήσεσθαι. καὶ οὔπω γεγένηται, ἀλλὰ νενίκηκε πλὴν κρίσιν ἀγαθότητος. καὶ ἐν τῷ Ἐζεκίᾳ τάξαι, φησὶ, τῷ οἴκῳ σου. ἀποθνήσκεις γὰρ σύ, καὶ οὐ ζήσῃ. καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπέθανε. καὶ ἐν τῷ Ἀχαάβ, ἐπάξω, φησὶ, κακὰ· καὶ οὐκ ἐπήγαγε, ἀλλ' εἶπεν, ἴδε πῶς κατενύγη Ἀχαάβ. διὸ οὐκ ἐπάξω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ κακά. ἀλλὰ καὶ πάλιν πλὴν ἀποφασιν ἀγαθότητος ὑπερενίκησεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις κρίμασι. καὶ ἐς ἀεὶ νικήσει μέχρι τῆς ἐσχάτης αὐτοπροσώπου, ὅταν ἡ λύσις τῶν κυρίας ᾖ, καὶ βοηθείας οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ. νῦν δὲ καιρὸς βοηθείας, καὶ καιρὸς πραγματείας, καὶ καιρὸς συναλλάγματος, ὁ καιρὸς κόπου καὶ μόχθου, ὁ μακάριος ὁ μὴ ὁ κλάσας μήτε χαυνωθεὶς τῇ ἐλπίδι. μακαριώτερος δέ, ὁ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἀγωνισάμενος. ζῆλος γὰρ μᾶλλον καὶ πίστει, καὶ κατὰ φρένα ἐν φιλοπρέμνα κύειν, ἢ τοῦτο ἕκαστον εἰς πλὴν τοῦ πλάσαντος βοήθειαν. ζῆλος καὶ ἄλλο ἐλεήμονος καὶ βλέπει, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες βοηθώμεθα καὶ ζῶντες, καὶ μετὰ θάνατον. ὃ γὰρ αὖ ἡμῖν ἀφορμὴν ἐδίδωκε, τὸ μνήμην ἡμῶν τῶν αἰσθομένων ἡδυσμὸν ποιεῖσθαι τὴν προλαβόντων, καὶ πάλιν ζῆτα, καὶ ἔνατα, καὶ παρακοσιὰ, καὶ τοὺς ἐπισήμους μνήμας, καὶ τελετὰς, ἅπερ πάσης αἱρέσεως ἔξω ἡ καθολικὴ αὐτοῦ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, καὶ ὁ πιστὸς θεοσύλλεκτος καὶ πανδημεὶ λαὸς ἀπαρασάλευτα κατέχει καὶ διάγωσα, εἰ μὴ τοῦτο βούλῃ ἐν οἷ ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. παντὸς γὰρ ἐκθύμου τὸ πρᾶγμα ἐν, καὶ ἀκρόδρυς, καὶ αὐόνητον, πολλῶν γεγονότων δοφόρων ἀγίων πατριαρχῶν πάρεσται, καὶ διδασκάλων, ἐνίσκηψε τοῦτο πνὶ τοῦ καταπαῦσαι πλὴν πλαίσιον. ἀλλ' οὐδεὶς τούτων αἰσχύνεται τοῦτο ποιῆσαι δοκίμακε, μᾶλλον μὲν οὖν κινύρεται, καὶ ὀσμύρεται τὸ πρᾶγμα ἐπιπύξατε, καὶ προσήθετε, προαθύμως ἐν προαθύμῳ διχόμενον. δίον τοίνυν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἐνθυμηθῆναι πρὸς

ut ego exiſtimo, Chriſtus in inferno. Mõitratum igitur cooperatione Chriſti, factam eſſe & in inferno confeſſionem. Hæc autem dicimus, non ut de prophetia aliquid tollamus: ſed oſtendere uolumus, optimum Dominum à ſua miſericordia uinci: ſicut in Niniue manifeſtum eſt, quæ ſubuertenda erat, ſubuerſa tamen non eſt. Et Ezechiæ ait: Diſpone domui tuę, morieris enim tu, & non uiues: mortuus tamen tunc non fuit. Et ad Achab dixit, Inducam mala: & non induxit, ſed dixit: Vide quomodo compunctus eſt Achab, ideo non inducam in diebus ſuis mala. Vicitq; iterum ſententiam miſericordia, ut & in plurimis iudicijs aliĳs, uincetq; in æternum, donec extrema fiat retributio, & ſoluantur hæ nundinæ, tunc non erit tempus quęrendi auxilĳ: ſtabit enim homo cum onere ſuo. Nũc uerò tempus eſt adiutorĳ, nunc tempus negociationis, nunc tempus reconciliationis, nunc tempus ſolicitudinis & laboris. Et beatus quidem qui non labefactat, neque inflatur ſpe. Beatior autem, qui & ſibi & proximo prodeſſe laborat. Hoc eſt enim quod miſericordiſſimum Deum magnopere oblectat & lætificat, ſi in iuuando proximo ſinguli ſtudioſi fuerimus. Hoc etiã eſt quod uult ac conſulit miſericors Deus, ut uiciſſim nos, tã in uita, quàm poſt mortem, beneficijs proſequamur. Niſi enim hoc in oculis ſuis rectum foret, nunquã occaſionem dediſſet habendę memorię defuncto tũ in ſacrificio illo incruẽto, ſed neq; triceſimorũ, quadrageſimorũ, & anniuerſariorũ, quę nunc incõcuſſa & certiora, quàm de quibus iudicandũ ſit, apoſtolica catholicaq; eccleſia, ac populus à Dño collectus, pietatiq; deditus, abſq; omni cõtradictione cuſtodit. Profectò ſi friuolũ & inutile opus foret, cũ tot ſancti diuinoq; ſpiritu pleni patriachę, patres, ac doctores fuerũt, utiq; aliquis eorũ ad errorẽ eiuſmodi ſopiendũ incubuiſſet. At tantũ abeſt, ne quis unq; ſubuertere tẽtarit, ut cõfirmarint etiã, ꝗdiecq; magis ac magis huic operi ſtudeat, incrementũq; adijciatur incremento. Cęterũ hic & aliarũ hiſtoriarũ meminiſſe operępreciũ

τούτοις. Γρηγόριος οὖν ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πεντεκαιδεκάτης Ρώμης ἐπίσκοπος, αἰνῶ ὡς ἴσασι πάντες, οἱ ἀκριβοῦν γνῶσιν ἐκκλησιαστικὴν φασὶ λειτουργοῦντι, ἱεράτειος συνελειτούργει θεῖος ἄγγελος. οὕτω καὶ ἀνὰ πᾶν λίθινον τοῦ ἱεροῦ κατόρυγα, καὶ τὰς ἱκετηρίους δοὺς, βυκλῶ κραταιὰν πρὸς τὸν φιλάνθρωπον κύριον, ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως τοιαῦτα. ὃς παρευθὺς φωνῆς ἀκοὴν ἐπιχθείσης αὐτῷ, ἐπακούσας τὰς φυσάλους. τῆς βυκλῆς ἦν, φησὶ, ἐπάκουσα, καὶ συγγνώμην Τραϊανῷ δίδωμι. σὺ δὲ μηκέτι προσεύχου ὑπὲρ ἀσεβῶν βυκλὰς προσενέγκαι μοι. Ὅτι δὲ τοῦτο γέγονεν ἀληθὲς καὶ ἀδιάλειπτον, μάρτυς ἐφ' ἅπασι καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ θεῖος. ἰδοὺ ἔστω, τῆς Φαλκονίλλης ὑπέρτερον. ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου κακοῦ παραίτιος γέγονεν, οὗτος δὲ πολλῶν μαρτύρων τὸ μικρὸν ἐνεγκάμενος τὸ μόρον. θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστά σου τὰ ἔργα, καὶ σοῦ τὸ ἄφατον βυσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι ταύτην πρὸς τὸν φιλάνθρωπον νοῦς, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας καὶ τῆς πρὸς σὲ βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος. καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς ἀλλὰ τὴν σὴν θρασύνοντων, βοᾶν σε ἱκετηρίας τοιαύτην ὑπὲρ ἀλλήλων, ἐξιλασμούς τε καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους καὶ ψαλμῳδίας καὶ προσευχάς, οὐκ ἀκοῇ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ ἀψευδὴς, καὶ διδοὺς ταῦτα ποιοῦντας τοῖς προφέρουσιν εἰς δόξαν σου, μνείαν ἀλασίμονα τῷ αὐτῷδοσιν, καὶ ἀδιάλειπτον τὴν ἀγαθοποιΐαν τῶν ὀνόματι γινομένων, ἀνόητον. μή τις τοιγαροῦν ἔστω οἰέσθω ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ὅτι πρόσωπον θεῷ μετὰ πίστεως φέροντας, καὶ πολλαπλάσιον δίδωσι τῷ αὐτῷδοσιν. ὡς πρὸ γὰρ μέρους, ἢ ἕτερον ἄχρηστον ἔλαιον, ὁ τὸν χρῖσμα ἄλλον ποιοῦντα, πρῶτον ἐκείνου, εἶτα ὁ χρίων μετέχει τῆς χρίσεως, εἶτ' οὕτως ἀλείφηναι μύρον τὸ τοῦτο, καὶ πᾶς τις ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἀγωνιζόμενος, πρῶτον ἑαυτὸν ὠφελήσει, εἶτα καὶ τὸν πλησίον. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. Ἀθανάσιος αὖθις ὁ πατὴρ, ἐν τῷ εἰς κοιμηθέντας αὐτῷ παραμυθίᾳ λόγῳ, τάδε φησίν· ὅτι καὶ εἰς ἀδρανὴ ὁ ἐν βυσσῷ πλανηθεὶς κατὰ πόδα, μὴ ἀπαναίνου ἔλαιον καὶ κηροὺς χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ, τά

fuerit. Gregorius itaq; qui Dialogos à noſtris dicitur, ueteris Romæ epiſcopus, uir (quod teſtantur omnes) ſacrarum diſciplinarum intelligentia celebris, cui etiam (ut ferunt) ſacra facienti cœleſtis angelus ſocium ſe addidit: ſimul ſacrificans, cum per forum Traiani lapidibus ſtratum iter faceret, ualidas preces ad miſericordem, animabusq; propitium Dominum habuit, ut Traiano regi peccata dimitterentur. et confeſtim uox diuinitus allata, audita eſt, in hunc modum dicens: Preces tuas audiui, & ueniam Traiano do: tu uerò de inceps pro impio hoſtiam mihi ne offeras. Teſtatur autem oriens & occidẽs totus, miraculum hoc germanum & irrefutabile. Ecce amplius hoc eſt, quàm quod de Falconilla traditur. Hęc enim unius, nẽpe idololatriæ, & nullius præter id criminis rea erat. Ille uerò multos etiã martyres nõ rarò morti cõdemnauit. Mirabilis es Domne, & mirabilia ſunt opera tua. miſericordiam tuam ineffabilẽ rectè glorificamus: undiquaq; enim ad miſericordiam propenſus es, ſeruisq; tuis uarias occaſiones ſalutis, fraternæ dilectionis, ſolidæq; ſpei ac fidei erga te præbes, docens per famulos tuos nos inuicem mutuis beneficijs debere proſequi: qualia ſunt propitiationes & holocauſta, hymni, pſalmorum cantus, & preces. Neque id temerè, fruſtra uue. Nam cum errare neſcias, ad largiendumq; ſis facilis, & millefariam retribuas pro omnib. quę in gloriã tuam offerunt, quomodo inutile erit aliquid, quod in nomine tuo fuerit factũ? Quocirca ne quis exiſtimet, fratres et patres chariſſimi, ſi quæ in fide offerant Deo, nõ receptura multiplicem retributionẽ. Quemadmodũ enim qui ægrotantẽ unguẽto uel alio precioſo oleo uult inungere, prior ipſe ungẽdo particeps eſt unctionis, & ſic poſtea inũgit laborantẽ morbo: ita qui pro ſalute ꝓximi, adhibito ſtudio aliquid facit, primũ ſibi, deinde & proximo prodeſt. Non enim iniuſtus eſt Deus, iuxta diuum Apoſtolum, neq; ullius operis obliuiſcitur. Inſuper & Athanaſius in ſermone illo undecunq; concinno, quem in eos qui obdormierunt, ſcripſit, ſcitè dicit: Si quis diem obierit, licet in aerem deponatur inhumatus, ne omiſeris oleum & cerã, inuocato Chriſto Deo, ad ſepulchrum

φῳ προσάψαι. δικαία γὰρ ταῦτα τῷ θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτῶν φέρονται τὴν ἀνταπόδοσιν. τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς, ὁλοκαύτωσις· ἡδέ γε αἱμακτὸς θυσία, ἱλασμός· ἡ δὲ πρὸς αὖ πένητας θυσία, πολυθέλητος πάσης ἀγαθῆς ἀνταποδόσεως. ἔστω οὖν ὁ σκοπὸς τῷ τὴν προσαγωγὴν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου ποιουμένῳ, ὃν τρόπον ὅταί τις νήπιον ἔχῃ πάντων, καὶ παντὸς ἀναρθρον καὶ ἀτέλεστον, εἶτα νοσοῦντος τούτου καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ κηρὸν καὶ θυμίαμα ζητῇ ἐλαίῳ εἰς θεῖον νεὼν μετὰ πίστεως ἄξαι, ὁλοκαυτώσει τὰ τοιαῦτα δῶρα· οὐχ ὡς αὐτὸς ὁ παῖς ταῦτα καὶ κρατεῖ καὶ προσάγει ὡς τὰς ἀποταγάς τε, καὶ συντάγας ἰδίᾳ τῆς θείας ἀναγεννήσεως; οὕτω καὶ ἐν τῷ κυρίῳ πλεονάζοντα ἐποίησε καὶ κρατεῖν καὶ προσφέρειν τοὺς τε κηροὺς, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὰ εἰς λύτρον αὐτοῦ προσαγόμενα ταῦτα; καὶ οὕτω θεοῦ χάριτι τῇ μετὰ πίστεως σκοπῷ, οὐδ' ὅλως ματαιωθήσεται. ταῦτα γὰρ οἱ διηνεκεῖς Ἀπόστολοι, καὶ θεηπόλοι διδάσκαλοι, καὶ συνθυματοφόροι πατέρες, οἱ κατοχῇ τοῦ θείου κατὰ τὸ θεμιτὸν γενόμενοι, καὶ τῆς ἐναπούσης τούτου δυνάμεως τοσοῦτος μεταληφότες, ἰνδιαφόρως διαφιλοτέχνησαν, καὶ λειτουργίας καὶ εὐχάς τε καὶ ψαλμῳδίας, ἐπισίους τε μνήμας τῶν πολιαζόντων. ἅπερ μέχρι τοῦ νῦν θεοῦ τῇ φιλανθρώπου τῇ χάριτι, ἐπωφέλουσι καὶ προσπίπτονται ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ νότου εἰς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως τῶν βασιλευόντων θεοῦ. εἶτα φησὶ ὁ ὑπεναντίος· εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, πάντες σωθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἀπολεῖται. θὲς ἔστω καὶ εἰθε. αὐτὸ γὰρ καὶ διψᾷ καὶ θέλει, καὶ ζητεῖ, καὶ ἱκετεύει, καὶ ἐρίεται, καὶ εἰ τούτῳ χαίρει καὶ καταθυμαίνεται ὁ ὑπεραγαθὸς κύριος, ἵνα μή τις τῶν αὐτοῦ θείων δωρεῶν ἀπολέσῃ. μὴ ἀγγέλοις τὰ γένεα καὶ σὺν στεφάνοις ἐπίμασι; μὴ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς οὐρανίους νόας ἐπὶ τῆς γῆς παραγένοιτο; καὶ ἐκ παρθένου ἀδιαφθόρως σεσάρκωται; καὶ βροτὸς ἐχρημάτισε, καὶ παθῶν τὸν θανάτου ἐγεύσατο; μὴ τοῖς ἀγγέλοις δῆθεν ὁδὸν ὑποδείκνυται τοῖς πατρί μου ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν κληρονομήσατε; οὐκ ἔχεις εἰπεῖν ὁ ἀντιλέγων. ἀλλὰ ταῦτα διὰ τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἡτοίμασε. τίς δὲ

chrum accendere. Accepta enim Deo sunt, plurimamq; secum referunt retributionem. Oleum enim & cera, holocaustum est: incruētę autem hostię oblatio, propiciatio est. Quod uerò in pauperes collocatur beneficium, omnis bonæ retributionis augmentum. Itaq; pro defuncto oblaturus, eūdem seruet scopum, quem qui pro paruulo filio, adhuc imbecillo & infante. Interim enim dum puer ægrotat, affert ceram, oleum, et thymiama in templum Domini magna fide, & accendit pueri nomine. Neq; enim puer hoc faceret, uel posset, cum ignoret diuinę regenerationis constitutiones. Sic cogitet etiam eum, qui in Domino mortem obijt, & posse & afferre ceram, oleum, & cætera quæ in redemptionē offerri solēt. Quòd si hac ratione & fide obtulerit, eius gratia non undiquaq; diuina gratia priuabitus. Apostoli enim Dei prędicatores et magistri sacrificiorum curatores, alijq; patres sacro afflati numine, & participes uirtutis animum excedere facientis, secundum quod fas erat, & acceptum Deo, diuino ore annunciarūt, operationes sacras & preces & psalmos anniuersarias que defunctorum memorias, & quæcunque usque in hodiernū diem gratia benignissimi Dei augentur, incrementum que accipiunt, ab ortu solis usque ad occasum, & à septentrione & meridie in gloriam & laudem Dei Domini dominorum, & regis regnantium. Insuper ait aduersarius: Si hæc ita se habent, saluabuntur omnes, & aberrabit nullus. Valde bene, & ô utinam. Quid enim aliud sitit, uult, petit, desiderat, & in quo alio ita gaudet & lætatur optimus Dominus, quàm ne quis à muneribus suis excidat? Num angelis honorem & coronas has præparauit? Num ut cœlestes mentes saluaret, in terra comparuit? Et ideo ex incorrupta uirgine incarnatus, & mortalis docuit, passiones que ac mortem gustauit. Num angelis dicet: Venite benedicti patris mei, regnum uobis præparatum in hæreditatem accipite? Non potes hoc dicere ô contradictor, sed omnia propter hominem sicut passus est, ita & præparauit. Quis enim

πωιῶν παιδεύσας καὶ συγκαλέσας τοὺς φίλους, ἐκάλεσε πάντας ἐλθεῖν. εἰς τί γὰρ καὶ τὸν σωρὸν ἐποίμανεν, ἀλλ' ἢ ἐξιώσασθαι τοὺς οἰκείους φίλους; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν ἐπαποδύσῃ, τί οὐ δεῖ μεγαλοδώρου καὶ μόνου φύσει ὑπερμάγαθου θεοῦ ἡμῶν καὶ δεσπότου, πλείονα χαίρειν καὶ ἐπαγάλλεσθαι, ἢ ὁ λαμβάνων καὶ σωτηρίαν μισθὸν ἑαυτῷ περιζόμενος; ἔστω δὴ σκόπει, πῶς τις ὁ τοῖς ῥηθεῖσιν ἀμφισβητῶν, ὅτι περ ἔφης τὸν αὐθρώπων ὁ μὲν καὶ ἀρτὸν ζύμῳ κεκραμένος, μὴ ἐπιφαινῶς δὲ τούτῳ ἀρτοκοπῆσαι, ἀλλὰ βουληθεὶς μὲν, μὴ δυνηθεὶς δὲ ἔστω, ἢ ῥαθυμήσας, ἢ ἀμελήσας, ἢ ἀναβολὴν ἔσχηκε, ἢ τὸ ζύμωσαι εἰς ἄμωσαν ἀναβολὴν, ἐπιφανεὶς ὁ καὶ μεταθεὶς παρελπίσας, οὕτω δὲ ἐκ ὠθήσει θήσεται παρὰ τῷ δικαίου κριτῇ καὶ διατάττεται· ἀλλ' ἐγγραφῇ αὐτῷ μετὰ θάνατον τῶν οἰκείων, καὶ τούτων τὰς γνώμας ἰθυνεῖ, καὶ τὰς καρδίας ἐλκύσει, καὶ τὰς ψυχὰς ὠθήσει πρὸς αὐτόν, καὶ βοήθειαν τούτου. καὶ αὐτόνομοι κινηθέντες, θεόθεν ἐναμίνει τῷ διατόπου τὴν καρδίαν αὐτῶν, εἰς ἀναπληρῶσαι τῷ ὀχληθέντος τὰ ὑστερήματα. ὁ δ' ὠφελίου τοιοῦτον κεκτημένος, καὶ συμπεφυρμένον τι ὅλον ἀκαθαίτοις, καὶ πλήρη ὄντα ὑλῶν τὴν ἀκαθαρσίαν, ὃς οὐδέποτε σωφρόνησει ὅλως, ἀλλ' ἀδίως καὶ ἀδιαφόρως τοῖς τὴν ἡδονὴν ἐπικτῶ δυσωδίαις, πραγμάτων ἀπόσασε τὰς τῆς σαρκὸς ὀρέξεις, καὶ μηδὲν ὅλως πρὸς ψυχῆς φροντίζων, ἔχων τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν, εἶτ' οὕτως φθαθεὶς ἐκλιμπάνει τὸν βίον, τούτῳ παν πλῆρ οὐδεὶς ὀρέξῃ χέρα. ἀλλ' οὕτω καὶ τὰ κατ' αὐτὸν διαπραχθήσεται, ὡς μήτε ζῶσι συνθύνου, ἢ τέκνων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ φίλων, ἐλεημοσυνηθῆναι τὸ σώμενον, ὅτι μηδ' ἔχει θεὸς εἰ μίτρῳ ζέσον. ὅμοιγ' οὖν καὶ ὅσις ἐμοὶ φίλος, γένοιτο εἰ μὲν οἷόν τε ἑαυτῷ ἐλεημοσυνῆσαι, καὶ μηδὲν καταλέλαμε ὑστέρημα. εἰδ' ὧν φθαθείων πλεωμένος, καὶ ὁ κύριος ὁ πολὺς εἰ ἐλέῳ, ἐλεημόμενοι μοι τοὺς ἀγχιστεῖς φίλους, καὶ θάλμιῶαι τούτων τὰς ψυχὰς καὶ καρδίας, ὡς ἂν δι' ὀργὴν ἀγαθῶν τε καὶ θαρίστων, ἐλεημοσυνοί μοι λίαν πρόθυμος, καὶ εἴ πως ἄν θρωπος καταλέλαμε ὑστέρημα, ἀναπληρώσουσίν μοι μετὰ τὴν τούτων. Καὶ κύριε ὁ τὴν θαυμασίαν θεός, ὁ τὴν ἀπέραν πρισὺς, generale conuiuiū faciens, uocatisq; amicis, nollet oēs uenire? Ad quid nam tantum instruxit epulum, prēter quàm ut familiares excipiat amicos? Et cum inter nos hoc tam accuratè seruetur, quid ergo magnificum, naturaq; libera lem Deum decet? Qui cum distribuat & largiatur, plura tamen daturum se hi lariter pollicetur, quàm accipiat etiam qui salutem maximam se inuenisse putet. Iam hoc quisquis es, qui dicta nostra in dubium reuocas, cōsidera quòd qui uel parum de fermento uirtutū posfederit, & tempus non habuerit, ut ex eo panem faciat, & uoluerit quidem: licet uel ob desidiam, uel negligentiam, uel fragilitatem, uel quotidianam procrastinationem nequiuerit, prætereq; spem inopinata morte hinc abreptus fuerit, non appellabit à iusto iudice & domino, sed excitabit sibi etiam post mortem familiares, quorum uoluntates diriget, corda trahet, & animos inflectet ad ferendas sibi suppetias: ipsiq; diuinitus moti, & à domino cordium suorum accensi, accelerabunt implere quæ à defuncto prætermissa fuerunt. Cęterum qui flagitiosam uitam egerit, spinis undiq; consperſam, oppletamq; impuro cœno, ita ut nunquam secundum conscientiam conuersatus sit, sed indifferenter in illicitis uoluptatum fęculentijs iacuerit, explens quidem omnia carnis desideria, nullam autem omnino de anima curam habens, tametsi carnali prudentia polleat, & ita morte præoccupatus, è uita migrarit: illi planè nullus manum porriget, sed in omnibus ita se habebit, ac si neque conjugalis, neque liberi, neque cognati, neque alij amici subsidium ferrent, quia Deus ipsum in numero non recenset. Quamobrem utinam mihi amicis que meis contingat, ut quantum possibile est, & nullis omnino dimissis reliquijs, meipsum adiuuem. Sin imperfectiorem mors anteuortat, oro Dominū alioquí misericordissimum, inflectat & accendat propinquorum amicorūq; meorū animos & corda, ut bonis ac Deo geratis operib. quàm prō ptissimè mihi opitulentur: & si ut homo quidinterq; misero, post mortē ꝓpter me adimplere curēt. Etiā obsecro Dñe mirabiliū Deus, et inopum locupletator, ne quid

μηδὲν ὑστερεῖσθαι μοι ἐν τῇ σῇ προνοίᾳ μικρὸν, ἢ μέγα ὑστέρημα, μήτε μοὶ πᾶσι τοῖς ἐμὲ πεποιθόσιν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ πολυμνημονευθεὶς μοι θεοφόρων χρυσόστομος, ἐν παρουσίᾳ διδάσκει καὶ πράττει. ἵνα δὲ καὶ αὖθις τὴν χρηστότητα αὐτοῦ λεγέων ἐφάψωμαι· ἐὰν φυσὶ ἐκεῖθεν ἀσωσι πρὸς ἐμὲ τοῦ βίου τὰ τῆς ψυχῆς ὄν πάντα διοικῆσαι, καὶ ἐν τοῦ πλήθει βίου ἔντειλαι τοῖς ἐμοῖς μετὰ θάνατον παραπέμψαι ἐμὲ τὰ σὰ, καὶ βοηθῆσαι θυγατρί σου δι' ἱερέων ἀγαθῶν, ἐλεημοσυνῶν λέγω καὶ προσφορῶν, καὶ τοῦτον ἐν λυτρωτὴν καταλλάξασθαι. δικαία γὰρ αὐτοῦ ταῦτα, καὶ πρόσφορα. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ γράφων φησὶν ἐν τῇ σῇ ἐξηγήσει μετὰ τῶν πίνων καὶ συγγενῶν, συγκληρονόμον, καὶ ἐν διαστόλῳ. ἰχέτω σου ὁ χάρτης, τὸ δικαιοῦν ὄνομα, καὶ μνήμης μὴ ἀμοιρείτω πρωΐθεν, καὶ ἐσπέρας. οὐ δίδωμεν τοίνυν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τῷ ζῶντί τινα μὴ τοιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ φυλάττειν ταῦτα μετὰ τὸν θάνατον. ἔκτισεν γὰρ ἔστω ταῦτα, καὶ βίβλον, καὶ θεῖον νόμον θεσπίσας ἀλλότριον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον καὶ θεάρεστον, καὶ εἰς ἅπαν εὐπρόσδεκτον, ὃ, ταῦτα αὐξῆσαν δυνάμει καὶ φιλόχριστον, καὶ θεοφιλῆ ἑαυτὸν δι' ἀγαθοεργίας παντοίας, ἀπεχόμενον πάσης ἀκαθαρσίας, ἐχόμενον δὲ τῆς τοῦ θεοῦ φαεινῶν προσταγμάτων, ὡς ἂν πρὸς τὸ πλῆθος ἐλλιπακῶς, μετὰ παρρησίας λίθοι πρὸς τὸν διαστόλῳ· ἑτοίμη ἡ καρδία μου ὁ θεὸς, ἑτοίμη ἡ καρδία μου. καὶ οὕτως ἰδίως προσυπαντήσει τοῖς ἐπείκτους ἀγγέλοις. ἀλλ' ἐπεὶ ἔστω μοὶ, ὀλιγάκις κατὰ τὸν τοῦ διαστόλου λόγον, ὅτι ὀλίγοι φησὶν οἱ σωζόμενοι. καίτοιγε ἔστω οὐχ ἁπλῶς εἴρηκεν ἡ τὴν ὅλην σοφίαν, ἀλλ' ὡς ἂν τις εἴποι θαυμαστικῶς, τί ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; ἔστω λοιπὸν ἐνθυμούμενοι, ὅτι ὀλίγοι θεοῦ λίαν θύραι τινὰ τῆς πρώτης μοίρας θ', ὑπὲρ ἀνάγκης ἐπάγομεν πλῶ δυσπέραν, ἀρτοληπτοῦς τε καὶ παγιδικαῖς ἐπόμενοι ῥύσεσιν. ὡς καὶ ἐὰν κατιδόμενος διὰ ἀγαθότητα ὠφελεῖσθαι, καὶ πλῶ φιλαδελφίαν ἐπωφελεῖσθαι, καὶ πλῶ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα βεβαιοῦσθαι, καὶ πλῶ πρὸς θεὸν διχῶ καὶ πίστιν κρατύνεσθαι, καὶ πλῶ περὶ ἐὰν θείους ναοὺς συνδρομὴν θρησκείας πλουτίζεσθαι, καὶ πλῶ εἰς ἐὰν πένητας φιλοτιμίαν πλατύνεσθαι.

ne quid reliqui quod expendi oporteat, siue magnū, siue paruū, penes me, uel omnes qui in te confidunt, in aduentu tuo inueniatur. Sic enim Chrysostomus ille diuino pollens eloquio, cuius suprà mentionem feci, manifeste docendo clamat. Et ut denuo saluberrimis ipsius sermonibus accendamur, sic dicit: Si adhuc in hac uita constitutus, omnia quibus animæ tuæ prodesse poteras, bene dispensare neglexisti, & uel ad calcem uitæ tuis mandasti, ut tua tibi ipsi submittendo erogent, bonisq; operibus te adiuuent (eleemosynis dico, & oblationibus) etiam hac ratione saluatorem conciliaueris. Accepta enim etiam hæc ipsi sunt, ac oblatio. Et idem alibi iterum ait: Scribe in tabulis tuis, & cum filijs cognatisq; hæredē nomina, & dominum. Habet etiā iudicis nomē codicillus, pauperum quoq; memoriam ne aboleat, & illorū ego fideiussor ero. Nulli autem uiuentium propterea occasionem damus, ne faciat eleemosynas, differendo usq; post mortē. Absurdum enim hoc foret modis omnibus, prophanumq;, et à diuinis legibus alienum. Vt e diuerso pulcherrimum, Deoq; gratissimum, quin et in omnem euentum susceptu dignissimum, quòd omnis homo, Dei religiosus cultor & Christi amator, multijugis operibus purget seipsum, abstinendo ab omni immunditia, seruetq; illa lucida præcepta Dei, ut cū ad finē uitæ peruenerit, cum omni libertate dicat ad Dominum: Paratum cor meū Deus, paratū cor meū: & sic suauiter occurrat, & loquatur angelis. Sed hoc rarius contingit, iuxta sermonē Domini, dicentis: Pauci autem qui saluant. quamuis hoc summa sapientia nō simpliciter dixerit, sed perinde ac quis admirando dicat, paucos saluandos. Reliquum est, cum sciamus ualde difficile inuenire aliquē primæ huius classis, innitentes apostolorū patrumq; dictis, secundam classem necessariò inducimus. Ita & defuncti, bonitate diuina multū capient emolumenti, fraternę dilectionis studiū increscet, resurrectionis spes solidabit, preces ad Deū ut fides, magis inualescēt, deniq; ad templa diuina frequentius confluet, atq; in pauperes beneficētia dilatabit.

ἴδε κατὰ πόσου τὸ πρᾶγμα ὠφελήσεις, ἢ ὠφέλιμον, καὶ παρὰ πόσων ὑπερίσχυον τὴν κατοιχομένων ὠφέλειαν. ἀφορμὴ γὰρ γίνεται τὴν κατάλληλον ἅπαντων. ἐπεὶ εἰ τὸ αἴτιον αἱρεῖς, καὶ τὰ τούτου ἀκόλουθα. πῆς γὰρ ἀνάγκη τὸν μικροψύχους διανασείειν πέρι, καὶ ταύτῃ ἀφαιρεῖσθαι, εἰ μὴ πλειοφορίαν ἔχωσι τῶν ἰδίων τὴν ὠφελεῖν; παύονται δὲ καὶ αἱ πρὸς τὰς ἀφιερώσεις τὴν τεκόντων ἐγγραφόμεναι μοῖραι, καὶ ζῶν ταύταις αἱ ὑπὲρ τὴν νεκρῶν λῃτουργίαι, ὑμνῳδίαι τε καὶ ψαλμῳδίαι, παραπαίσαι σὺν τριτεννάταις, καὶ ἐτήσιοι μνῆμαι καὶ πλειταὶ, αἵ πρὸ οὐκ εἰς μακρὰν ἐποιοῦντο. ἀλλὰ μὴ γένοιτο, ἃ δοξάζει καθόλου, ἢ παραλήψεσθαί τι τούτων. εἰ δέ τις λέγοι περὶ τὴν ξένων καὶ τεκόντων, οἳ τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν ἀγωνιζόμενοι τὸ κέκτηνται, ὅτι μὴν λειτουργῶν, ἢ ἀφαιρεῖσθαι ἀπόμοιραν καταλιπεῖν. ὑβριχύουσι. τί ἀφαίρουσιν οὗτος, μὴ ἀφ' ὧν ἀπρεῖν αὐτὸν καὶ ξένους ὑπάρχειν καὶ παραλελογισμένους, καὶ συμπόνους μὴ ἔχειν ἀποχήσουσι σωτηρίας; ἡκούω. ἄδικος ὁ θεὸς ἵνα τῷ ἔχοντι δώσει, τῷ δὲ μὴ ἔχοντι μηδὲν παρείξει. ἄπαγε βλάσφημον, πᾶς τις ὑβρίστης. καὶ γὰρ δίκαιος ὁ θεὸς ἡ δικαιότης, ἢ μᾶλλον ὑπὲρ τ' ἀληθέστερον, καὶ τὸ δίκαιον ὄν, καὶ σοφία, ὁ ἀγαθότης, καὶ δύναμις ὑπερτάτη· ὡς τὸ δίκαιον, αἰτημετρεῖ τῷ ἀπείρῳ τὰ ὑπέρα· ὡς δὲ σοφὸς, πλὴν τὴν ὑσθημάτων αἰτιαλλαγὴν πραγματεύσεται· ὡς δυνατὸς, φύλαξον καὶ παλέξῃ, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύσει· ὡς δ' ἀγαθὸς, τὸ τὴν οἰκείαν χειρῶν βλασούργημα, εἰ μή τις δεῖ τὴν προδήλως καταγωσμένην, καὶ τὴν τ' ὀρθῆς πίστεως ἀκρηπύσων. οὗπερ ἢ βάρυμ βλάστῃ ἐπὶ πολὺ βαρυνθήσεται. φασὶ γὰρ οἱ φωτισθέντες θεόθεν ἀνέρες, ὅτι πρὸς οἷ ζυγῷ τῇ ὑσάτῃ τοῖ αἱ τὴν ἀνθρώπων δοκιμάζονται πράξεις. καὶ εἰ μὲν ἢ δεξιὰ πλάστιγξ τῆς ἑτέρας ὑπερίσχοι, βέλτιον ὡς οἱ τοῖς δεξιοῖς Ἀγγέλοις ὁ τυχὼν ἐναπόψυξεται. εἰ δ' αὖ ἴσ' ἴσον ἀμφότερα, νικᾷ πάντως ἢ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία. ἀλλ' ὡς φασὶν οἱ θεηγόροι, εἰ καὶ μικρὸν ἢ ῥυταύνη τοῖς βαρυνομένοις νεύσει, καὶ πλωικαῦται ὁ τοῦ θεοῦ ἔλεος ἀναπληρώσει τὸ δίον. ἰδοὺ τρεῖς, αἱ τοῦ παντὸς θεοῦ κρίσεις· ἢ μὲν πρώτη δικαία, ἢ δὲ ἑτέρα φιλάνθρωπος, ἢ δὲ τρίτη ὑπερβάλλουσα. εἶτα ἐκ τούτων ἢ τάρτη. ὁπόταν αἱ πονηραὶ πράξεις ὑπερπλεονάσωσιν ἄγαν,

Vide quot nominibus opus hoc utile sit, et lucrosum, & quot fundamētis defunctorum utilitas subsistat. Ipsa enim prædictorum omniū occasio est. Quā si demoliaris, ruent & quæ cōsectanea. Nā nisi manifestis pluribus q̄ argumentis pusillanimes persuasum habeant, se prodesse suis, qua necessitate ad curāda talia accingentur? Quin etiam interim cessabunt portiones in testamētis pauperibus assignatæ, & cū his operationes sacræ pro mortuis. Quadragesimi cū tricesimis, anniuersarij cū memorijs & sacrificijs: quæ non frustra excogitata sunt. Absit autē, ne tanta uel damna admittamus, uel commoda relinquamus. Porrò si quis de peregrinis & inopibus hic dicat, qui nullos habēt pro se aliquid facturos, neq; portiones relinquūt in sacra pauperes ue distribuēdas: quid nam dicit hic? num quia pauperes sunt & contēpti & peregrini, & adiutoribus carent, salutis erunt expertes? Iniustus ergo Deus qui habenti daturus est, non habenti uerò daturus nihil? Hic cautus sis, quisquis ex Deo es. Etenim Deus & Dominus noster iustus est, imò quod dictu uerius, ipsemet iustitia, & sapiētia, & bonitas, et uirtus. Idcirco ut iustus, remetiet inopi largiter: ut sapiēs, corporū cōmutandorum negociationē exercebit: ut potēs, fortē cōculcabit, & infirmū roborabit: ut bonus, figmentū manuum suarum saluaturus est: nisi quis manifestè dānatus sit, aut rectam fidem respuerit, in cuius trutina, lanx sinistra ob grauitatem multum deuergat. Aiunt enim uiri diuinitus illustrati, quòd cum exhalamus spiritum, quasi in libra humana opera probantur. Et si lanx dextera alteram superexcedat, manifestum quòd is cuius opera examinantur, in dextris reconcillabitur. Sin utraque æqualiter pendeat, uincet tamen omnino diuina misericordia: quin etiam ut Theologi referunt, si sinistra parum uergat, misericordia Dei totum adimplebit. Ecce tria diuina Domini iudicia, primum iustum, secundum uerò misericors, tertium denique plus quàm misericors. Addere licet ad hæc quartum, quando mala opera multum præponderant.

Heu

οἴμοι ἀδελφοί, ὅτι καὶ τοῦτο δικαιοτάτη, παντὸς δίκαια θρασύζουσι τοῖς κεκριμένοις. ἐὰν δέ τινος λέγοντος τοῦδε Βασιλείου τοῦ μακαρίου καὶ οἰκουμενικοῦ φωστῆρος ὡς ἐρεθίστου αὐτοῦ, μὴ πλανᾶσθε, θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. νεκρὸς ἐπὶ θυσιαστήριον οὐκ ἀνάγεται. ζῶν ζωῇ φησι πρόσαγε τὴν θυσίαν σου. μὴ δυνάσαι ἐκ τῆς τραπέζης σου λιπαρῶν σοῦ λαμπρούς θεῖναι τοὺς βασιλίους. καὶ γὰρ ὁ ἐκ τοῦ πολιτεύματος περισσεύων, ἀπρεπέστατος. σὺ δὲ ἅμα τοῖς πᾶσιν τῷ ζῶντι τῷ ζῶντι ἐπορίσασθαι ταῦτα προσφέρῃς ζῶντι εὐφρήτῃ; ὁρᾶτε, καλῶς ὁ μέγας Βασίλειος καὶ λαλεῖ καὶ διδάσκει. ἀλλ' ἴδε πρὸς τίνας λέγει· πρὸς πλεονέκτας, πρὸς ἁρπαγάς, πρὸς παντελῶς ἀσυνθέτους, καὶ οἰκτιρμόνας, ὡς αὐτὸς μαρτυρᾷ λέγων, λιθίνην ἀφαιρούμεθα καρδίαν. καὶ ὅπου ὃν μὲν ἔζησας χρόνον καὶ ἐνδυπατῶν τῷ βίου καὶ τῇ τρυφῇ διέφερεν, οὐδὲ προσβλέπειν ἠνέσχου τὸν πένητας. ἀπεθανόντος δέ σου, τίνος μισθὸς θησαυρίσας ὀφείλεται; καὶ αὖθις, ὅτι ὠδύσκο τῇ μοι ἡ οἰκία τοῦ γείτονος. καὶ ὅπου ὁ πλεονέκτης, οὐκ οἶδεν ἔτι χρόνον, οὐ γνωρίζει ὅρια, ἀλλὰ πυρὸς δίκην, πάντα καταλαμβάνει καὶ ἐπιμίγνυται, καὶ ὡς ποταμὸς ὁρμηθείς, τῇ φορᾷ παρασύρει τὰ ἐπισάμονον. καὶ ἕτερα τούτοις ἐφαμίλλα, ἅπερ πάντες ἴσασιν οἱ ἐμμελῶς τῇ παννύχῳ βίβλῳ τότε προσπονήσαντες. ὅπου πρὸς οὖν μεθαμῶς ἐντολὴν τοῖς τότε δικαιοκρίτας, ἀλλὰ καὶ τὰ τότων ἁρπάζοντας, ὁ λόγος ὑβρίκατε. καὶ μή τις εἴπῃ· καὶ ποῦ φησὶν ὑμᾶς ἐμβαλεῖν τοιοῦτον ἄνθρωπον πλούτῳ κομῶντα, καὶ οὖν πένητας μὴ οἰκτείροντα; καὶ ὄντως εὑρίσκεται, καὶ δὴ καὶ πεφεύρηται οἱ πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις χρόνοις. εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀοιδίμου καὶ πανοσίου ἰωάννου τοῦ ἐλεήμονος, ὁ μὲν πλοῦτον ὑπ' ἀπονοίας εἰς πενίαν ἐλεημοσύνῃ καὶ ὁσιότητα ὁ πλούτος κτᾷ. φέρεται γὰρ εἰ τὴν πάντων πανολεθρίαν τοῦ βίου δέλτῳ, ὅτι φησὶν εἰ ἐκστάσει αὐτοῦ γενόμενος, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις σαλπιζομένας θεασάμενον, καπηλεῖον λέγεται Σιλίγνιον ἐν εἰ τῇ δεξιᾷ τοῦ ζυγοῦ πλάστιγγι, ὃ καὶ αὐτὸ μετ' ὀργῆς αὐτὸ λίθου, εἰς τὸ τοῦ πένητος καταλαβεῖν πρόσωπον. δι' ἧς ὑπάσας, ὑδὲ τὸ λίαν διοσκοῦν κατέλιπεν κίνει δέδηκται ὁ μακάριος οὗτος πίνης. ἰδοὺ τοιγαροῦν αὐαμφιβόλως ἐγνώρισται, πρὸς οἷον ὁ μέγας Βασίλειος τὸν λόγον ἐσκεύασε. γέγονε γὰρ καὶ λιγνus ille Basilius sermonẽ illum appparauerit. Inualuerat enim per id tẽpus fa

Heu mihi fratres, quia & hoc modis omnibus iustissimum, & iustè aduersus reos pronunciat. Quòd si aliquis dicãt, beatum Basilium, illud totius orbis luminare, dixisse, Nolite decipi. Deus nõ irridetur, mortuũ super altare ne offeratis: uiuam, ait, affer hostiam tuam, non poteris ad reliquias mensæ tuæ purpuratos regios inuitare. Superflua enim & reiectanea si offerantur, carent gratia. At tu, quę post omnem uitam tuam tibi superfuerint, benefactori tuo offeres? Bene magnus ille Basilius & loquitur, & docet: sed uide ad quos, nempe ad auaros, ad raptores: ad eos qui neq; fœdus, neq; misericordiam nouerint, ut ipse testatur, dicẽs: Lapideo cordi lo quimur: & quàm diu uixisti, delicijs uoluptatibusq; deditus eras et diffluebas, non ferens ut te pauperes uel adspicerent: mortuo te, qualis (putas) merces? quis fructus operi tuo dabitur? Et iterum: Vicini domus, meam tenebrosam facit. Et auarus neq; reueretur tempus, neq; cognoscit terminos, sed uelut ignis omnia inuadit & depopulatur: & uelut rapidus impetuq; ruẽs amnis, iniecta secũ trahit. & cętera his similia, nota omnibus diligenter intendentib. sanctissimo illius libro. Ex quib. liquidũ, quòd ad eos quibus nulla pauperũ cura est, sermo elaboratus sit. Et ne quis dixerit, Vbi nã inuenerit quis hominẽ opibus ita superbientẽ, & pauperibus immisericordẽ? Certè inueniũtur eiusmodi, sicut & dictum est, & id quidẽ in multis tẽporibus. In ijs tamen maximè, in quib. uenerabilis in primisq; sanctus Ioannes Eleemosynarius uixit, quãdo Petrus Telonearius aliquãdo & durus pauperibus, ex plurimis opibus, ex inuidia, ex immisericordia, ad consummatam misericordiam & sanctitatem peruenit. Nam ut est in libro beatissimę illius uitę, dicitur quòd factus in extasi, uiderit opera sua põderari, & inter cætera siliqineum panem, quem pro lapide aliquãdo in faciẽ pauperis iracundus miserit, in dextra libræ lãce: eaq; uisione commonitus, tam pius postea euaserit. Videre itaque licet, in quos ma

μὸς ὁ τίμιος αὐτοῦ ἰχνός τι καὶ μίγας κατ' ἐκεῖνον χρόνον. καὶ οἱ μὲν πλουτοῦντες τῇ φιλαργυρίᾳ νικώμενοι, τὸν πλοῦτον σωτῆρα. οἱ δ' ὧν πένητες ἀπορίᾳ πιεζόμενοι, διεφθείροντο. ἰδοὺ τοίνυν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ τοῖς ἀπόροις αὐτοῖς καὶ κεκμηκόσι ἅμα καὶ πλημμυρούσαις λόγοις, τὰς τῶν ἐχόντων ἀφύσσει ἀποθήκας. εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἀπέφηνεν, ἐκεῖνοι οἱ πένητες διεγαλήνευσαν, ἢ μὲν οἱ πλουτοῦντες πρὸς οἶκτον ἐκάμφθησαν. καὶ ὁ μὲν ταῦτα. ἡμεῖς δέ, εὐθύσωμεν ὅσα δυνάμεις, ἐν τῇ φρικώδει καὶ φοβερᾷ ἡμέρᾳ, τῇ δευτέρᾳ φανῇ τοῦ κριτοῦ παρουσίας, ἵνα τὴν οἰκείαν μὴ ἐγκλήθωμεν, ὡς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμελήσαντες. καὶ μάλιστα οἱ παρ' αὐτῶν ἐν τῇ τροπὰς λαμβάνοντες καὶ παραθήκας. μὴ γὰρ οἰέσθω τις ὅτι ἀναγωρισμὸς ἐκ τοῦ πρὸς ἕκαστον ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ συναγωγὴ γενήσεται. καὶ ὄντως ἕκαστος ἀναγνωρισθήσεται τὸν πλησίον οὐ τῷ σώματι γνώμασι, ἀλλὰ τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. τοῦθεν ἀπαιτεῖσθαι παρασκευάζομαι; ἄκουε τῆς θειοτάτου χριστοῦ σου τῆς παραβολῆς Λαζάρου παραβολῆς, ἀριδήλως διδάσκοντος, ὅτι φησὶν ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος, ἐγνώρισε τὸν πτωχὸν Λάζαρον ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ κόλπῳ κατήμενον. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ μήτις εἴπῃ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸν σκοπὸν ὑπαρχειν ἀναπόδεικτον. αἱ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι πραγμάτων εἰσὶν ἰσχύων οὐδαμῶν καὶ ἀποδείγματα. ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης ταῦτα φησὶν, ὡς οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωριοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέποτε εἰς ἡμέραν ἀφιγμένους διὰ θεωρήσομεν. καὶ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ οὐχ ἑώρακας, οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ, οὐδὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους, οὐ τοὺς Προφήτας, καὶ Ἀποστόλους, καὶ Μάρτυρας, ἀλλ' ἰδὼν τούτοις ἐν τῇ καθολικῇ ἐκείνῃ καὶ φρικτῇ πανηγύρει γνωρίσας ἐρεῖς. ἰδοὺ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι. ἰδοὺ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ πάντες οἱ Ἀπόστολοι. ἰδοὺ ὁ Δαυὶδ ὁ θεοπάτωρ. καὶ προφητῶν ὁ ἰσμός. ἰδοὺ ὁ πρόδρομος Ἰωάννης, καὶ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς, καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἁγίων. καὶ ὥσπερ ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασίλειος πρὸς τοὺς πλουσίους διαλεγόμενος. οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν φησι λαμπρὸν τὸ τοῦ χριστοῦ δικαστήριον; ἐπειδάν σε κύκλῳ περισταῖεν οἱ παρὰ σοῦ ἀδικημένοι καταδοῶσί σου. ὅπου δ' αὖ

mes magna. & diuites parsimoniæ seruientes, opes continebant: pauperes uerò inopia angustiati, fame peribant. Quamobrem diuinus ille pastor, abundantium penuaria uiolentis, flexanimis, plagosisq; uerbis aperuit. Nisi enim tam aspere rē indicasset, profectò neq; tum pauperes enutriti, neq; diuites ad misericordiam fuissent inflexi. Et hæc quidem ab illis facta sunt. Nos uerò omnibus uiribus satagamus, ne in horrendo formidabiliq; die secundi aduentus Christi, propter familiares nostros & amicos arguamur, neglectis quæ eis debemus officijs: præsertim cum toties ab eis admoniti simus, & depositа adhuc apud nos sint. Neq; opinetur aliquis, quòd in tremēda illa conciõe, inter nos ignoti simus futuri. Næ profectò unusquisq; proximum agnoscet, non corporis habitu, sed perspicaci mentis oculo. Vnde hoc adstruemus, petis? Audi Dominū Christum in parabola pauperis Lazari id manifestè docentem, cum inquit: Diues, eleuatis oculis, agnouit pauperem Lazarum in sinu Abrahæ patriarchæ sedentem. Similiter autem & Abraham. Et ne quis dicat quia parabola sit, propterea minus satis comprobatum quod propositum fuerat: sciat diuinas saluatoris nostri parabolas, rerum esse existentium, sicut in eis contentæ sunt & demonstratæ. Quare sicut ait Ioannes Chrysostomus, Non eos solus quos hic nouimus, sed etiā quos nunquā uidimus, cognoscemus. Etenim neq; Abrahā uidisti, neq; Isaac, neq; patriarchas: sed ubi in generali tremenda illa congregatione uideris & cognoueris, dices: Ecce Abraham, & Isaac, & reliqui patriarchæ. Ecce Petrus, & Paulus, apostoliq; omnes. Ecce Dauid pater Dei, & prophetarum cunei. ecce præcursor Ioannes, & Stephanus protomartyr, et sanctorū multitudo. Ad hęc iterū ait celebratus ille in sacris disciplinis Basilius, ad auaros loquens: Num ante oculos proponis Christi tribunal? quoniā quotquot à te iniuria affecti, circunstabunt & inclamabūt te. Quò tum imagin i-

πολιάγης ἐν ὀφθαλμοῖς ἀναργῶς ἔλεγχε τὴν κακὴν τὰς ἐκφύσας. ἔνδον τοὺς ὀρφανούς, ἐκεῖθεν τὰς χήρας, ἔπειθεν τοὺς καταπονηλαθέντας ἔτι δὲ τοὺς πένητας, τοὺς οἰκέτας οὓς κακῶς ἐκάκωσας, τοὺς γείτονας οὓς παρώξυνες, καὶ τὰ τούτων ἑξῆς. ὁ δὲ τῆς τοῦ χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀκριβέστατος μύστης Ἐφραὶμ ὁ μακάριος, ὅταν διδάσκῃ τὸν φησὶ πίνακα τοῦ ἰωσὴφ κατακριθῆσονται γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξάμενοι ἔργα. καὶ ὅτι βλέψουσι τοὺς γνωρίμους οἱ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οἱ ἄθλιοι. καὶ ὁπόταν πρὸς ὀλίγον τοῖς ἀριστεροῖς ἰδῶσιν κατακριθέντας μόνοις, ἀποκλαιομένους, θρηνοῦσι τὸ σωτήριον. καὶ αὖθις ὁ τὴν θεολογίαν ἐπώνυμος. τότε φησὶ καισάριον ὄψομαι, λαμπρὸν, ἔνδοξον, ἀγαλλόμενον, οἷός μοι ποτ' ὄναρ ὤφθης ἀδελφῶν φίλτατος. ἅπερ ὁ σὺν βίῳ καὶ λόγῳ πολιτευσάμενος, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ποιμάνας ἀθανάσιος, τοιαῦτα περὶ τοῦ κυρίου κηρύσσων· ὅτι πρὸς καὶ ζῶσι ὁ θεὸς τοὺς σωζομένους κεχάρισται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως, ψυχικῶς ἀλλήλοις ζῶσι ναὶ καὶ ζωοφραίνεσθαι, ἀπεκδεχομένους ἔχοντας τὴν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων δωρεῶν. οἱ δ' ἁμαρτωλοὶ καὶ τούτης τῆς παῤῥησίας ἐστέρηνται. τὸ γὰρ ἔχονσι τὸ διαγνωστικὸν οἱ ἀλλήλοις. οἱ ἐκεῖνο δὲ τὸ παντὸς ἡμῶν διάτηρον, καθὼς αἱ πράξεις αὐτῶν κεκαλυμμέναι πάντων, οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα γνώριμα παρὰ πάντων, ἕως οὗ ὁ πάντων ἔσχατος γένηται χρεισμός. καὶ ἀπεμφήνασθαι πᾶς τις εἰς ὃν ἑτοίμασε τόπον· οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ θεοῦ, καὶ ἀλλήλων· οἱ δ' ἁμαρτωλοὶ, οὐ τοῖς ἐκτόποις, εἰ καὶ μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' ὅμως ἀγνώστως. ἀπεστέρηται γὰρ καὶ θεοῦ πρόσωπον, καὶ τῶν τοιούτων παραμυθίας. ποία δὲ καὶ αὕτη αἰσχύνη τοῖς κατηχυμένοις γενήσεται, εἰ μὴ κατάδηλοι τοῖς πᾶσιν ὦσι. τότε γὰρ καὶ χαλεπὴ καὶ μεγίστη αἰσχύνη. ὅταν καὶ γνωρίζῃ τις καὶ γνωρίζηται πάλιν. πᾶς γὰρ αἰσχυνόμενος, τὸν ἀγνοοῦντα οὐκ αἰσχύνεται. ἐπεὶ τοῦτ' ἐν ἀγνώστοις ἀγνώστῳ, διὰ μίαν μικρὰν δεῖν αἰσχύνην κατασχυνομένῳ γενήσεται. αἰαμφίβολον δὲ ἔστω, μὴ αἰσχυντήρητον, ὡς ἀριδήλοις ἀλλήλοις γνωσθησόμενοι. καὶ τότε ὁ ἔλεγχος πάντων τὴν ἀπειπῶς βιωσάντων, κατ' ὀφθαλμοὺς ἑκάστῳ γενήσεται. Αἰαλαὶ τίνων τοῖς κατ' ἐμὲ πᾶσι. καὶ δὴ (κατὰ τὸν θεῖον Ἐφραὶμ) τοῖς ἐξ ἀριστερῶν λαχοῦσι. Μακάριοι

imaginibus iniquitatum tuarum manifeſtè uiſis, uertes oculos? Hinc pupillos, inde uiduas, utrinque pauperes à te opreſſos, famulos quos contriſtaſti, uicinos quos exacerbaſti, & reliqua per ordinem. Beatus item Effrem, diligentiſſimus prędicator ſecundi aduentus Chriſti, ſic docet: Tum filij parētes ſuos condemnabunt, quia bona opera non fecerint, & in hac hora notos ſuos uident miſeri. Et ſi quos cernant ad dextram partē inductos ſeparari, comploratorias lamentationes eiulant. Et rurſus qui Theologi cognomentū obtinuit: Tunc inquit, te Cæſarium uidebo fratrum chariſsime, fulgidum, glorioſum, exultabundum: qualis ſcilicet & mihi per ſomniū apparuiſti. Accedit ad hos Athanaſius ille, uita & ſermone circumſpectus, eccleſiæq; Dei fundamentū, de ijs qui in Domino mortui, ſic dicens: Hoc etiam Deus ijs qui ſaluantur, conceſsit, ut animæ eorum uſque ad diem reſurrectionis conueniant & collætentur, expectantes diuina munera ſibi diſtribuenda, qua conſolatione peccatores priuati ſunt. Virtutem enim, qua ſe mutuum cognoſcant, non habent. In illo autem omnium populorum theatro, ſicut opera omnium reuelabuntur, ita & perſonæ omnibus erunt cognobiles, donec extrema omnium ſeparatio fiat, & unuſquiſque in locum quem præparauit, dimittetur. Et iuſti quidem cum Deo agent, & inter ſe: peccatores uerò in extimis locis, & inter ſe ipſi quoque, non tamen mutuum ſe agnoſcentes: nam et hac conſolatione deſtituti ſunt. Qualis autem (obſecro) confuſio eſſet, niſi qui confunduntur, noſcantur ab omnibus? Tunc enim grauis & maxima erit ignominia, cum quis noſcet omnes, & noſcetur ab omnibus. Quiſquis enim erubeſcit, ab ijs erubeſcit qui ſe nouerunt: equidem ignotus qui cōfunditur inter ignotos, non erubeſcit. Indubitatum igitur & citra controuerſiam eſt: mutuum nos omnes agnituros: & ante oculos cuiuſuis patebit, quàm honeſtè unuſquiſq; uixerit. Ea propter miſeria omnibus, ut ego dico. Vę autem iuxta diuum Effrem, quiſiniſtram partem ſortietur. Beati autem

καὶ παμμάκαρδε, ἐς ὁ δεσπότης ἐκ δεξιῶν καθήσεται, φωνὴν τ' ἀκοῆσαι εὐλογημένην, ἧς ἀξιωθείημεν πάντες ἀκοῦσαι, εἰ φυλάξαντες πὼ ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ τὴν ἀγαθῶν ἐμφορηθῆναι πάντων, ὧν τὸ κάλλος ὄμμα βροτὸν οὐκ εἶδεν, οὔπω μὴν ὦτα παρέπεσε νοητόν, οὔπω καρδία λελόγισται καθόλου, ἀμήν. γένοιτο δέσποτα ζωοδότα, ταῖς ἐντεύξεσι τῆς παναγίας μητρός σου, καὶ τῶν ἀΰλων καὶ σεβασῶν σου νόων, καὶ πάντων σοῦ λόγῳ τῶν σῶν ἁγίων, τὴν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων, ἀμήν.

Σὲ γὰρ πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις τὴν τε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

autem omnes, & omnino beati, qui à Domino à dextris collocabuntur, uocemq; audierint benedictam. Quam utinam omnes audire mereamur: & quotquot orthodoxam fidem amplectimur, bonis illis omnibus impleamur. Quorum pulchritudinẽ neq; mortalis uidit oculus, neq; audierunt unquam aures, neq; aliquo modo cor ratiõe perscrutatũ est, Amẽ. Fiat ò dominator omniũ, intercedente sanctissima matre tua, & omnibus materiæ expertibus ac uenerandis mentibus, unà cum omnibus sanctis tuis, qui tibi à seculo bene placuerũt. Te enim decet gloria, honor, & adoratio, & nunc & semper & in secula, Amen.

FINIS.

FRANCISCO BVRGIO RIVORVM PONTIFICI IOACHIMVS PERIONIVS Cormœriacenus S. P. D.

COgitanti mihi, quánam ratione egregiam in me uoluntatem tuam remunerari possem, librum quendam perantiquum ex B. Hilarij Pictauiensis bibliotheca Ioannes Ganeius, singulari & uirtute & doctrina uir, utendum dedit: quem cum, ut fit, diligenter euoluerem, in Damasceni quædam opuscula incidi, quæ é Græco in Latinum adhuc conuersa non fuerunt. Itaque primo quoque tempore illa mihi uertenda putaui, quòd sperarem, si ea ad te mitterem, eo gratiora tibi fore, quòd tuo nomine ad nostrorum hominum cognitionem primùm translata uiderentur: præsertim cùm ad rerum diuinarum, quæ claro pontifice, qualis es tu, digna est, scientiam pertinerent. Primo enim libello primæ Theologiæ institutiones, quæ ex parte diuinam naturam & hypostasin consideramus, continentur. Secundus est de duabus Christi naturis, uoluntatibus, & actionibus: cui alterum de eadem re B. Maximi annexui. In tertio autem Damascenus omnes sectas & hæreses, quæ post homines natos ad suam ætatem extiterunt, breuiter exponit. Hunc autem postremum qui legent, facilè perspicient, eas ferè omnes sententias, quas horum temporum hæretici defendunt, iam olim & explosas & damnatas fuisse. Quò magis miror, esse tam multos qui eorum sectam, aut sectas potius (neque enim in tot sententias uulgus unquam distractum diuisumq; fuit, quot isti sunt) sequantur. Mihi quidem certè nihil magis populum Christianum in Christi fide & religione retinere posse uidetur, quàm si hoc malum non nunc primum serpere, sed quondam cum natum iam conualuisset, maiorum nostrorum diligentia extinctum esse intelligat. Quod ut plerique alij libri multo fusius tradant, tamen hoc nec cõpendiosius alius, nec doctius, nec uerò facilius exponit. Facies igitur tu quidẽ, quod te dignũ est, sicuti adhuc fecisti, si eum cum tuis Ruianis communicabis: eosq; adhortabere, ut in eo nonnihil temporis cõsumant, aut potius eum diuturna meditatione excolant. Cum enim morbos eosdem, qui his temporibus sæuiunt, ex illo cognouerint, tum facilius in fidei & synceritate & integritate, quam tua diligentia eos seruare, mihi homines fide digni exposuerunt, continebuntur. Nec uerò tui soli, sed per te omnes qui uolent, hoc bono fruentur. Tibi enim uni hoc totum, qualecunque est, offero & dono. Ita iurè eius tibi possessionem uendicare potes: cum alijs usum, quoniam nihil detrimenti capies, communicare. Hos si tibi gratos acceptósq; intellexero, equidem ad alia Theologica, quæ iam affecta sunt, tuo nomine diuulganda incitabor. Hoc enim tempore ea modò quæ nondum conuersa erant, edenda censui. Vale clarissime Pontifex: Lutetiæ Parisiorum, IIII Non. Iulij. M. D. XLIIII.

IOANNIS DAMASCENI, AD IOannem sanctissimum Laodicensium episcopum, de Decretis & placitis primæ institutionis: Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno interprete.

PAtris, filij, & spiritus sancti nomine, quæ una tribus in personis consistit, & uenerationè digna est diuinitas, quæ unius eiusdemq; naturæ est, uitæq; principium trinitas, unus Deus, à quo omne bonum quod datur, & omne donum perfectum de cœlo ad nos mittitur, peccator ego & miser impeditæ tardæq; linguæ homo, initium loquendi sumo: quòd mihi tantum de eius humanitate persuadeam, ut si ad dicendum ingrediar, spiritum sanctum cùm propter eorum qui hoc à me petiuerunt demissionem, tum propter audientium utilitatem, mihi sapientem sermonem suppeditaturum esse confidam, qui & gratiæ est Dominus, & omnium bonorum custos, & Deus perpetua laude afficiendus in omnibus. Amen.

De

ctrix differentia. Quod etiam de reliquis essentijs, naturis atque formis iudicandum est eodem modo. Qua autē re hypostasis ab eiusdem speciei atq; naturæ hypostasi differt, ea omnis ἐπουσιώδης, id est aduentitia differentia, & qualitas, & proprietas hypostatica, & proprietas characteristica, id est insignita dicitur, id est accidens. Vt inter unum & alterum hominem hoc interest, quòd hic longus, ille brevis est: hic albus, ille ater: hic ualet, ille ægrotat: hic pater est, ille filius. atque hæc omnia cæteraq; eiusdem generis aduentitię sunt differentiæ & qualitates: hypostaticæ atque characteristicæ proprietates, & assumptitiæ, atque uno nomine omnes quę in omnibus hypostasibus, id est, rebus singulis quæ eidem speciei subiectæ sunt, æquè intelliguntur, & sine quibus essentia & species consistere nullo modo potest, essentiales differentiæ nominantur. Quæ autem in aliquibus eiusdem speciei hypostasibus, id est, rebus singulis reperiuntur, in aliquibus non reperiuntur, eæ assumptæ, & aduentitiæ sunt habendæ.

De accidente separabili & inseparabili. Cap. V.

Assumptarum autem alię à re separantur, aliæ non separantur. Non separantur eæ, quibus distat una rerum singularum ab altera, ipsa autem à se nihil differt: ueluti certus homo ab alio differt, quòd ipse est pressis naribus, ille autem aduncis: hic cæsijs oculis, ille nigris: sed ijs à se ipse non differt, propterea quòd is qui pressis est naribus, semper est: & qui aduncis est, eas semper obtinet. neque fieri potest, ut idem interdum sit pressis naribus, interdum aduncis. Inseparabilia autem accidentia uocantur, quòd cum semel in aliquo fuerint, non iam diuelli seiungiq; possunt, sed tamen accidentia sunt: quandoquidē fieri potest, ut non sit homo breuibus naribus, & narium aduncitate non sit præditus, & tamen sit homo. Nam cum non omnes homines pressis sint naribus, neq; omnes aduncis, tamen omnes homines, quibus narium aduncitas data est, sunt homines: & omnes homines sunt rationis participes: non autem omnes rationis participes, homines sunt. Separabilia autem sunt, quæ ipse homo aut ipsa hypostasis, interdum habet, interdum non habet: ut ægrotare ualere, ut sedere & surgere, lætari & dolere, & si qua sunt generis eiusdem.

De ijs quæ sunt eiusdem essentiæ ac naturæ, atque diuersæ. Cap. VI.

Ea autē eiusdem essentiæ, naturæ, formæ, speciei, & generis sunt, quæ eidē speciei, essentiæq; subijciuntur, ut Petrus, Paulus, cæteriq; homines singuli, omnesq; boues, & canes, itemq; reliqua omnia. Ea uerò sunt diuersę essentię, naturæ, formę & generis, quę alij atq; alij speciei subsunt, alij atque alij essentię: cuiusmodi sunt, homo, equus, bos, canis, cęteraq; generis eiusdē.

De genere, ac specie. Cap. VII.

Genus autem in species ac formas diuiditur, ut animal uel rationis est particeps, uel eius expers: quorum animal genus est eius quod ratione utitur, & eius quod non utitur. Rationis autem particeps in mortalem hominem, & immortalem angelum: quorū particeps rationis genus est eius quod immortale: mortale autem & immortale, species sunt eius quod ratione utitur. Sed quo planius fiat quod dixi, altius repetendum uidetur. Genus summum, est primum genus, quod ita genus est, ut non sit species, quòd superius genus non habeat. Species autem infima est postrema & subiecta species, quę sic est species, ut non sit genus, propterea quod alias species non habeat, in quas diuidatur. Ea autem quæ inter summum genus & infimas species locata sunt, generis ac speciei nominibus appellantur, ita tamen ut eorum sint genera quæ eis subijciuntur, ac subsunt: species autem superiorum, quæ eadem ὑπαλλαὶ uocantur. Veluti essentia summum est genus: neque enim supra se aliud genus habet, ob eamq; causam non est species. Hęc autem in cor-

sunt species. Sed aliter etiam de ijs dicendum est. Omnia quæ uno Dei imperio facta sunt, unius sunt generis, uelut cum Deus imperauit, ut multa piscium genera existerent, omnia piscium genera uno genere continentur, unaquęq; autē piscium differentia species est. Rursum cum præcepit Deus, ut aquæ in lucem uolucres ederent, & ortæ sunt multæ uolucrum dissimilitudines, omnes aues unum genus expleuerunt: unaquæq; autem uolucrum differentia illius generis auium est species. Eadem est ratio eorum quæ repunt, & pecudum, & ferarum, & herbarum, & leguminum, & arborum. Dicitur autem unum etiam genus omnium animalium, unumq; genus stirpium, unum eorum quæ animo carent omnino, neque uim habent augendi & alendi: rursus unum genus eorum quæ non habent corpus, & unum eorum quæ habent, dicitur. Quinetiam ea omnia quæ creata sunt, unū genus complent, multaq; sunt rerum creatarum genera, omniumq; creaturarum differentiæ, & omnis essentia ac natura, uno genere continentur.

De actione. Cap. VIII.

Actio est motus eius quod agit, cuius uis tota in faciendo est. Actio autē naturalis motus est naturæ qui in faciendo uersatur: ut mentis motus rationis particeps, motus animalis, motus sentiendi, alendi, augendi, generandi: itemq; motus qui appetitus dicitur, id est motus corporis: præterea uisio, memoria, uoluptatis & irarū motus, uoluntas et appetitus animi, quęq; sunt generis eiusdem. Hæc autem in quinq; partes distributa est. In angelis enim omnibusq; naturis incorporeis, quę simplici impetu & concursu intelligunt, ea inest quę intelligentia continetur: in hominibus autem, qui ex animo incorporeo & corpore constant, quiq; non simplici, sed uario ac multiplici cogitabundoq; impetu intelligunt, ea inest quæ ratione & cogitatione efficit. In animantibus uerò rationis expertibus, quæ sensum habent, nec ratiocinantur nec intelligunt, ea quę uitalis uocatur: uegetandi autem uis in ijs inest, quæ sensu illa quidem carent, sed tamen alendi, augendi, atq; generandi facultatibus sunt prædita. Ea autem quæ omnino uita caret, in terra & lapidibus, qui nec alendi, nec augendi, nec generandi uim habent, neque rursus aliqua alia, nisi statu participant.

De perpessione. Cap. IX.

Perpessio, siue acceptio naturalis, motus est naturæ in eo quod patitur, in accipiendo positus, quæ naturæ est actio: eius autem in quod actio peruenit, perpessio & acceptio: ut ortus, gaudium, ægritudo, angor, mœror, metus, pigricia, labor, somnus, uoluptas, dolor, iracundia, cupiditas, abscisio, fluxus, interitus, quæq; sunt eiusdem generis. Hæc & si qua sunt similia, naturalia sunt, nec dantur uitio aut crimini, quòd non sint nostræ potestatis. Solum autem peccatum contra naturam est, animi perpessio maximè uituperanda, eiusdemq; interitus, nostræq; uoluntatis atq; iudicij est.

De Voluntate. Cap. X.

Voluntas est naturalis cum ratione appetitio. Rursus, uoluntas est naturalis cū ratione atq; libertate aliquid appetens mentis motus. Ea enim quæ rationis expertia sunt, non sua sponte ac liberè ducuntur ad concupiscendum: quippe quę naturali desiderio suo moueantur, nec rationē ducem habeant, ob eamq; causam naturā eius cupiditate uicti ducē sequantur. Itaq; statim toto impetu ad agendū ferunt, nisi quid impediat. Quapropter non sunt sui iuris, & potestatis, sed libertatis expertia. Natura autē quę ratione utitur, naturali cupiditati tum succūbere potest, tum non succumbere, sed eam uincere. Idq; declarat natura, quæ cum uitæ cupiditate per se ducat, tamē rationi obtemperat. Multi enim rationē ducē secuti, summa uoluntate ad mortē properauerunt, cibiq; somni atq; reliquorū appetitionē, cum naturā rationis

arbitrio subiecissent, nec ei paruissent, neglexerunt. Vt igitur naturalis appetitio in omni natura sentiente insita est, sic libertate omnis natura rationis particeps est prædita. Quod enim ratione utitur, id omne sui iudicij est, suæq; potestatis, in eoq; Dei imago sita est. Est ergo uoluntas naturalis libera appetendi uis & motio. Quæ autem uoluntati proposita sunt ad appetendum, ea iudicij uoluntates appetitionesq; dicuntur. Nam cum animus sit liber, accommodatum & proprium iudicium ad eorum usum & desiderium impellitur. Ea autem sunt, ut comedere & non comedere, bibere & non bibere, ambulare & non ambulare, ducere uxorem, & non ducere, itemq; cætera eiusdem generis, quæ in nobis sita sunt, quæ eadem in nostra sunt potestate, eorumq; contraria.

IOANNIS DAMASCENI DE DVABVS *Christi uoluntatibus & actionibus, reliquisq; naturalibus proprietatibus Liber, eodem interprete.*

QVi duas naturas & unam personã in Domino nostro Iesu Christo esse profitentur, ij certè duplices casq; diuersas naturarum: simplices autẽ, personæ naturales proprietates profiteri debent. Fieri enim non potest, ut natura constet sine ijs proprietatibus quæ ei sunt naturales, quæq; eam efficiant, atq; à cæteris naturis distinguãt, quęq; uniuersæ nunquam in alia specie esse dicantur. Fieri rursus non potest, ut unius eiusdemq; naturæ proprietates, quæ eam efficiunt, & à cæteris personis, quę eiusdem sunt generis, secernunt (personales dico proprietates, quæ atributa & aduentitia moris est uocare ijs, qui in his rebus docti sunt) uniuersæ in alia persona reperiantur. Omnis res quæ ex duabus naturis constat, naturarum illarum proprietates necessariò complectitur, etiamsi in earũ coniunctione quædam uideatur esse confusio. Nam cum ignis calidus & siccus sit, aqua frigida & humida: tamen cum ex quatuor elementis conflatur corpus, quatuor habet qualitates, calorem, frigus, siccitatem, & humorem. In quibus si temperatio quædã spectetur, necesse sit eorũ quæ concreta sunt, naturales proprietates perspici: quanto magis in ea coniunctione, quæ ab omni confusione abest, distatq; plurimum? Natura enim cùm naturæ comparatur, tum alia ab alia natura & species à specie essentialibus naturalibusq; distinctionibus, differre dicitur. Similiterq; cum hypostasis hypostasi eiusdẽ generis comparatur, distare inter se dicuntur, sibi insignitis proprietatibus: non tamẽ hypostasis hypostasi diuersi generis ut hypostasis, comparatur. Nã si Petri quæuis proprietates hypostaticæ cum hoc equo conferant, eũ à natura potius, quàm ab hypostasi, separabunt. Neq; enim certum hominẽ à certo equo differre dicimus, quòd hic caluus sit, ille bene comatus: nec quòd ille longus, hic sit breuis: sed quòd ille rationis est compos, hic expers: nec quòd hic huius, ille illius sit filius. Sin hunc Nestoris filium, illũ equi fœtum esse dicamus, atque alterum sapientem, alterum sapientiæ expertem: iam naturales differentię distinctionesq; statuentur. Hominũ enim hypostaticæ, id est quæ singulos homines attingunt, distinctiones, cum equorum differentijs hypostaticis collatæ, naturales habentur. Itaque in Domino nostro Iesu Christo, corporis statura uultusq; atque oris lineamenta, & eius ortus ex uirgine, si ad eum ortũ, quo à Deo patre est sine ulla essentiæ diuisione editus, referantur, non ad personas, sed ad naturas separandas, pertinebunt. Nam quòd ex duabus naturis una persona constat, tam hæ quàm illæ, id est, tam diuinæ naturæ, quàm humanę personales proprietates, ex eo eiusdẽ personę hypostaticæ fiunt. Sapienter igitur unius ritatis parens & effector plurimas naturarũ, id

est

est formarū differentias dissimilitudinesq; procreauit, ut sapientiæ ac potestatis suæ excellentiam ostenderet, quo plus ipse admiratione affectus expeteretur, expetitus cognosceretur, cognitus ad diuinam similitudinem animal, quod mentis & rationis est particeps, traduceret, ob eamq; causam multas rerum species fabricatus est. Nam & ea illius quæ sub aspectum non cadunt, iam ab orbe condito ex eius operibus intelliguntur, ac perspiciuntur: & ex rerum quas condidit pulchritudine collatione rationis rerum effector comprehenditur. Rerum autem singularum in quaque specie tum differentiam, tum earum inter se conuenientiam effecit: ita tamen, ut conuenientia quidē sit naturarū (omnes enim res singulæ, quæ eidem speciei subijciuntur, naturæ ui & ratione cohærent) hypostaseon autem, id est rerum singularum sit differentia: distant enim inter se insignitis quibusdam impressisq; proprietatibus. Quoniam enim quod unū est, & solum, à societate & communione abhorret, ac insuaue est: societate autē coniungi cum ijs quæ eiusdem sunt generis, iucundum & suaue: ob eam causam prima hæc & sola beata, principio carens, atque immortalis natura tribus in personis perspicitur. Ait enim ea quæ per se cohæret sapientia, Ego sum qua gau debat pater & Deus. Ob eamq; causam non in singulis modò angelicarum uirtutum ordinibus diuersas res singulas condidit, uerumetiam in quaque specie. ut cum naturæ coniunctione inter se consociatæ aliæ etiam alijs uoluptatem afferant, & naturali habitu & figura coniunctæ aliæ alijs & prosint, & consulant. Rerum autem singularum dissimilitudo, quod cuiusq; est non toto naturæ & possessionis genere ab alieno se parat: ut quisque quod suum est dum cognoscit, id tueatur, nec in alienas opes ut in suas inuadat, utq; suum quisq; statum uitāq; cognoscat. Debet enim omnis qui de aliqua re quærit, primum quid sit cognoscere, deinde ita demū sit, ne unū an duo, exquirere. Quod ego hoc tempore ad Domini nostri Iesu Christi uoluntates, actiones, & reliquas proprietates, de quibus quærimus, accommodari uolo. Sed quo id fiat planius, primùm dicamus quid inter naturam & personam interslit: deinde eo cognito, facilè & quæ naturam & quæ personā conficiunt proprietates, intelligemus. Atq; ita denique, sint ne ea quæ in Domino nostro Iesu Christo insunt, duplicia an simplicia, considerabimus. Natura quidem, ut placet sanctis patribus, commune quiddam est & infinitū, & quasi infima species ut homo, bestia, animal uolucre, equus, bos, canis. Hypostasis autem est quiddam singulare, quod per se cohæret: essentia etiam quędam cum suis attributis, quæ hypostasin, id est rem per se constantem à reliquis reuera separat atque secernit, quæ cum ijs indiuiduis quæ eiusdem sunt speciei naturæ habet commerciū: attributis autem quibusdam insignitis, ab ijs indiuiduis quæ eiusdem & naturæ & speciei sunt, differt. Atq; ut summatim dicā, natura est id quod commune est, ut humanitas. Petrus enim & Paulus sunt homines, & reliqui singuli. Hypostasis autem est id quod speciale est, ut hic & ille. Petrus una est hypostasis, Paulus alia est hypostasis: non etiam Petrus alia, & Paulus alia natura: sed Petrus hypostasis est, quæ perfectam naturam humanam habet, ob eamq; causam perfectus & completus est homo. Itemq; alia est Paulus hypostasis, quæ eandem perfectam habet naturam humanitatis. Ac eandem quidem naturam habet perfectam unaquæq; hominum hypostasis, non tamē unā eandēq; habent omnes homines hypostasin. Alius enim est Petrus, alius Paulus, aliaque atque alia est eorum hypostasis, non alia autem est natura Petrus, & alia Paulus. omnes enim homines natura una continentur. * Itemque equus albus, aut uelox, eodem modo & bos qui uno cornu præditus est, et canis paruus, & leo flauus. Atq; hæc quidē de natura & hypostasi

satis multa sunt ad id quod agimus. Nunc sequit, ut quid sit naturæ proprietas, & quid hypostasis proprietas, quidq; inter illa intersit, dicendũ esse uideatur. Naturæ quidẽ proprietas est, quod naturã efficit, sine quo natura cuius est proprietas constare nullo modo potest. Vt uita, ratio, uoluntas, sensus, incessus, respiratio. Hæc autem in homine spectantur. Quod enim rationis non est particeps, non est homo quoniã, homo nõ oritur, qui non ratione utatur siue probè, siue improbè. Itemq; nemo nascitur, qui non sensibus percipiat, neque ingrediatur, neq; respiret. Naturæ igitur proprietas est, quod naturam constituit, speciemq; à specie secernit, id est naturam ab alia natura, & in quaque eiusdem speciei hypostasi perspicit, ut rationis particeps. Efficit enim hominis naturam, cum in eius definitione sumatur. Est enim homo animal rationis particeps mortale, separatq; rationis particeps hominem ab ijs omnibus, quæ sunt expertia rationis. Omnis enim homo rationis est particeps. Neque enim homo est is qui non ratione utitur, quippe cum homo non possit non esse animal rationis particeps mortale. Hypostasis autẽ proprietas est, quod hypostasin separat. ut narium breuitas, candor, atror, caluitium, & quę sunt eiusmodi. Neque enim omnes homines pressis sunt naribus, sed alius est pressis, alius aduncis, alius aptè compositis: nec omnis homo est candidus, sed hic albus, niger ille, alius inter hos temperatus. nec omnis caluus, sed unus caluus, alter capillorum multitudine insignis. Atque ut summatim dicam, in natura humana omnes eæ proprietates, quæ omnibus hominibus datæ sunt à Deo effectore, naturales uocantur, ut & sanctis Patribus uisum est & uera ratio, præscribit. quæ eædem sunt fictionis & separationis. Natura enim uis est diuino iussu unicuique speciei data, quæ eam aptam reddit & ad faciendum quid, & ad patiendum. itaque oculos habere & nares, & cætera membra, naturæ est. qui enim altero eorum priuatus est, is non est homo perfectus. Eorum autem distinctio & differentia ad hypostasin accõmodatur. ut aspectus & cernere naturæ est. diuersus autem aspectus, id est ualens & imbecillus, hypostaseos. Itemq; cibi appetitus & comedere, ad naturam: cupiditas diuersorum ciborum, & diuersa cupiditas, uel inflammata, uel remissa, ad hypostasin pertinet. Eodemq; modo uoluntas & uelle naturæ est: uarietas uoluntatis, & uarijs modis uelle, hypostaseos. Quæ autem in nonnullis rebus singulis eiusdem speciei perspiciuntur, in alijs non perspiciuntur: eæ sunt hypostaseos proprietates. Intelligendum est igitur, omnem hominum hypostasin statum habere, eamq; cum non esset ex rebus quæ non erant, creatoris beneficio in lucem editam, id est conditam fuisse, uitæq;, actionis, sensus, intelligentiæ, rationis & appetitus, factam fuisse participem, id est & ea quæ sunt arbitrij, & ea quæ aduentitia, in omnibus constitisse. Atque hæc quidem sunt essentiæ, atque naturæ propria. Eorum autem propriæ rationes, distinctiq; motus, proprietates sunt rerum singularum. Eandẽ enim naturam eorum indicat communio. Ratio autẽ cohærendi diuisaq; & proprio quodam modo conglutinata hypostasis, & cuiusque coagmentatio, & proprius in mouendo, diuersusq; eorum quæ naturæ sunt usus, hypostases, id est res singulas distinctas declarat, facitq; ut multi homines esse dicantur. Quapropter in Patre, Filio & Spiritu sancto, quoniam diuersa est uniuscuiusque persona, nec separatim aut distinctè quasi discreta unaquæque uult & agit, sed coniunctè: non tres, sed unus est Deus. His ita constitutis, uideamus num in Christo duæ sint naturæ, tum cognoscemus, an duas naturæ proprietates habeat. Constare enim natura sine naturæ suæ proprietatibus nullo modo potest. Perfectus quidem Deus Christus est, perfectus etiam homo, & certè post naturarum coniunctionem

iunctionem & unionem, tum in diuinitate perfectus, tum in humanitate. Diuinitas autem & humanitas sunt ne una natura, an duæ? Duæ sunt reuera. Alia est enim diuinitatis natura, alia humanitatis. Ergo duæ sunt in Christo naturæ, & Christus in duabus naturis cernitur: siquidem Deus est perfectus, & homo perfectus. Rursus Christum ne ex duabus omnino naturis constare profitemur? Prorsus. Cur ex duabus? Quia ex diuinitate constat, & humanitate. Quid enim diuinitatis & humanitatis uerba declarant? duas ne naturas indicant? Prorsus. Neq; enim una est diuinitatis humanitatisq; natura. Deinde Christum ne in diuinitate & humanitate post naturarū coniunctionem consistere concedemus? Certè. Si ergo post, ut ita dicam, unionem in diuinitate eum & in humanitate consistere profitemur: diuinitas autem & humanitas non una natura sunt, sed duæ: profectò in duabus eum naturis consistere concedimus. Rursus si habet Christus Patris naturam, etiam post coniunctionem perfectam, & eiusmodi cui nihil desit, immutabilem, & confusionis omnis expertem, Dei & Patris natura, & sanctæ uirginis, sunt ne una, an duæ? Prorsus duæ. Sunt igitur duæ in Christo naturæ post coniūctionem. Neque enim in Christo ante unionem duæ erant naturæ, sed una Patris. At fieri non potest, ut una eademq; natura creata sit, & non creata: principium habuerit, & non habuerit: patiatur, & non patiatur. Si enim habuit principiū, non caret principio: & si increata est, non fuit creata. Ita Christus non una natura est, sed una persona duabus prædita naturis: quarum una est increata, creata altera: una sine principio, altera principium habuit. Iam uerò si ex naturis diuersis natura constat, neutra earum ciusdē est essentiæ. Simplex enim suam tantum & simplicem habet definitionem: ea autem quæ concreta est, aliam eamq; concretam & copulatam. fieri autem non potest, ut ea quæ alia atq; alia definitione continentur, eiusdē sint essentiæ. Si ergo una est natura Christus, quo tandē pacto eiusdē erit naturæ cuius & pater & mater est? Ille enim Deus est, hæc homo: Dei autē & hominis non est una natura: quādoquidē nō una est diuinitatis humanitatisq; definitio. Est. n. Deus creator, illa autē creatura. Præterea cū una eadēq; natura eiusdē essentiæ, cuius sunt diuersæ essentiæ & naturæ, non dicaī, nec unius personæ natura eiusdē essentiæ esse dicaī, cuius sunt personæ diuersæ essentiæ: si una esset natura Christus post coniunctionē, quo tandē pacto eiusdē erit essentiæ, cuius pater & mater, quorū est essentia diuersa? Christū autem unā esse personā, non duas, hinc etiā intelligi licet. Est ne unus filius Christus, an duo? Vnus certè. Duæ autē personæ qui erit, si unus est filius? Nam si duæ sunt personæ, alius atq; alius Deus Verbū erit, nec iam unus erit filius. Rursus si duæ sunt personæ Christi, sedent ad Patris dextrā Cherubico solio, easq; unà cū Patre ac Spiritu res omnis quæ est effecta uenerāī & adorat. Ita non trinitatē adoramus. Præterea si una est Christi natura post coniunctionē, quomodo benignitas nominaī? nempe Dei hominisq; coniunctio. Qua tandē natura? Si una est, non est dubium quin una eius natura: non igiī eius diuina cum homine coniunctio, & quæ in Christo est patietur diuinitas. Rursus si passus est Christus, certè eius diuinitas passa est, aut eius humanitas. Vtra natura? certè humana. Eius autē diuinitas an impatiens remansit? Ceriè. natura eius quæ passa est, & quę nō est passa, eadem ne est, an alia atq; alia? Quo autē modo una erit duę? Atqui duæ naturæ una natura nō sunt, sed una persona in duabus naturis, quarū una nō patiī, patiī altera. * Sed Deus prohibeat ne alij rei seruiaus nisi sanctę trinitati: Patri, qui una est persona: Filio, Dei Verbo, qui carnē assumpsit, & una persona cū illius carne constitit: & Spiritui sancto, qui etiā est una persona: Deus inquam prohibeat, ne alij nisi sanctissimæ & præclaræ trinitati seruiamus.

ferviamus. Vt enim gladius igne micans, postquã ignẽ & flammã recepit, unus etiã est: sic Christus unus est & una persona post incarnationẽ. Et quẽadmodũ gladiũ flammeũ non audeo atingere, non propter ferri naturã, sed propter ignis naturã, qui coniunctus est: sic filium Dei Verbũ carni coniunctũ veneror & adoro, unaq; carnem veneror non propter carnis naturã, sed propter Dei Verbum quod ei coniunctum est. Regem quoque unà cum purpura adoro, purpuramq; propter regem veneror. Atqui regis & vestis non est hypostatica coniunctio, nec interminata, nec sempiterna: in Christo autem Deo nostro est. Itaque, ut unum sanctæ Trinitatis unà cum Patre & Spiritu sancto, Christũ incarnatũ Dei filiũ & Deum veneror & adoro. Demonstratũ est igitur, duas naturas Christi esse, unamq; personã. Quòd si duabus naturis continetur, certè duarũ naturarũ naturales proprietates in eo perfectè & completè inesse confiteamur necesse est, siquidẽ eum & Deum perfectũ, & hominem perfectum cognoscimus. Atque à divina quidem paternaq; natura habet, quòd non est creatus, quòd est sine tempore, sine principio. neque enim cœpit esse, cum prius non esset, verùm generatus fuit ex omni æternitate. Hoc etiam ab ea habet, quòd Deus est, quòd vult, quòd agit, quòd rerum omnium est præpotens, quòd interminatæ immensæq; potestatis, quòd effector est & rerũ omnium effector, quòd infinitus immensusq; est, quòd circumscribi comprehendiq; non potest, neque vestigari, quòd immortalis, quòd omnia tenet & continet, quòd est bonus, sapiens, iustus conservator, simplex, non concretus & compositus, quòd immutabilis, commutationisq; omnis expers, quòd omnia scrutatur, res futuras provident, quòd omnia complexu suo continet & comprehendit, quòd communionis omnis expers est, actionis autem, non naturæ suæ participes alias naturas facit, quòd liber est, quòd beneficia & munera confert, quòd illuminat, quòd sub aspectum & tactum non cadit, quòd Deo est & essentia superior. Ea denique omnia quæ habet Pater, sunt Filij, sola gignendi vi excepta. Cuius rei ipse Dominus verus testis. Omnia, inquit, quæ Pater habet, mea sunt. Et ipsi Patri dixit: Tua sunt mea omnia. Personæ autem eius proprium est, filium esse, à Patre generatum, nec eum Patrem ingenitum, aut procreatorem. Genitus est enim à Patre sine ulla passione, aut copulatione, id est sine permixtione, ut lumen ab igne, aut potius ut lumen perfectum à perfecto lumine. Habet igitur à Patre & statum suum; & quæ habet omnia. Itaque ait, Pater meus maior me est. Ego enim ex eo, & non post eum, nec ego à me ipso. Patremq; hoc modo honore afficit. Quòd si divinæ Christi naturæ proprietates, quas à Patre accepit, exposuimus, humanæ etiam eius naturæ naturales proprietates, quas à nostræ naturæ susceptione habuit, exponamus. Si enim, cum Deus esset perfectus, nostri generis homo perfectus causa nostra factus est, profectò omnes habet naturæ divinæ proprietates: quodq; Deus perfectus est, omnes quoque humanæ naturæ proprietates habet, id est omnes naturales vires naturæ humanæ, & quæ ad agendum & quæ ad patiendum pertinent, ut homo omnibus suis partibus expleatur. Si quam enim naturalem proprietatem non accepit, non perfectus esset homo, sed aliquid ei deesset. Hoc autem antè positum sit, nos omnis actionis, functionis & perpessionis vim naturalem ab effectore horum omnium accepisse, atq; naturæ esse hæc omnia. Fieri enim nõ potest, ut natura quælibet vel munere fungatur, vel quid agat, vel patiatur, cuius vim à natura non acceperit. Velut terra nõ potest ex se germẽ edere, nisi natura ab effectore et parente vim germinãdi acceperit: nec aqua pisces edere, aut terræ fœcũditas ad editionem perduci, nisi eiusmodi vim largitus esset creator. Nec aut stirpes crescere possunt,

possunt, aut volucres volare, aut terrenæ bestiæ ingredi, aut serpentes repere, nisi crescendi, volandi, ingrediendi, rependiq; uim acceperint. Eodē modo nec cernere homo, nec intelligere, nec sponte ac liberè uelle aut agere quid potest, nisi uniuscuiusq; uim à natura concessu Dei habeat. Itaq; homo paruus mūdus rectè appellari potest. Cōstat enim ex animo et corpore, mediūq; locum inter mentem & materiem obtinuit. Est enim rerum quæ conditæ sunt, tam earū quæ cernuntur, quàm earum quæ conspectum fugiunt: id est tam earum quæ sensu, quàm earum quæ ratione & mente intelliguntur nodus & uinculum. Mens enim oculus est animi, eiusq; pars castissima. Quapropter ei cum naturis animi expertibus communis est quatuor elementorum temperatio & concretio, cum stirpibus & arboribus, præterquam quòd hæc ipsa etiam & alendi uis & augescendi, & præterea seminis: cum animantibus ijs quæ ratione carent, non solum superiora omnia, uerumetiam uita, & expers rationis appetitio: ut ira, & cupiditas. item uis in qua imagines rerum imprimuntur, & memoria, sensusq; ac motus appetitus. Est autem motus appetitus, motus totius corporis, impulsus imaginum, respiratio, & loci mutatio. Ei autem cum naturis corpore uacantibus, & mente præditis, ratio communis est, & qui rationem sequitur appetitus, quæ uoluntas dicitur, primusq; mentis est motus. Qui enim uult, is intelligentia mouetur ac ducitur, & qui uult, ratiocinatur & cogitat, & iudicat. Hæc autem appetitio libera est. Qui enim liberè appetit, is & intelligit, & ratiocinatur, & iudicat. Ac corporis quidē sunt sectio, fluxus, & commutatio qualitatis, ut frigoris, caloris, humoris & siccitatis, membrorumq; compositio. Animi autem solius, qui est rationis particeps, propria est per se uita, intelligentia, & appetitio, quæ rationi obtemperat, quæ eadem proprie uoluntas uocat: & præterea animi est id, quod uerissimè ac maximè propriè animum à natura angelorū seiungit, in corpore habitare, eiq; uitam motum'que largiri, libereq; suo arbitrio, id est uoluntate mouere ac impellere corpus, appetitumq; rationis expertem, ut iram, ut cupiditatem, & eum qui habet impetus suos motum: naturaliq; imperio corpori in quo est ut seruo sibi à natura dato præesse. Itaq; magis ad Dei simulacrum homo effectus est, quàm angelus. Angelo enim non est à natura seruus datus, nec dominatio, quæ sunt corporis & animi communia: quorum animus corpori impertitur uitam, eamq; uim quæ imagines rerum fingit, id est quæ res sensibus subiectas, percipit, uel discernit ipsam etiam sentiendi uim, id est, quinque sensus: ut aspectum, ut auditum, ut odoratum, ut gustatum, ut tactionem. Præterea, uim memoriæ, & liberos appetitus, alendi & crescendi uim, eumq; appetitum qui rationis est expers: iram dico, & cupiditatem, esuriem, sitim, defatigationem, despumationem, uoluptatem & dolorem, & uoluptatis priuationem, metum, ignauiam, angorem, mœrorem, consternationem, sudorem, & mortem. Est enim mors discessus animi à corpore, deditq; ei omnem uictus incrementiq; moderationem. Hæ autem omnes auersæ sunt à ratione perturbationes & actiones: actiones autem & facultates à natura datæ. Itaque omnia quæ naturæ sunt munera, à natura Dei concessu habemus. Perturbationes autem dicuntur, quòd natura omnis quæ creata est, aliquid accipiendo mouetur, & agit. Sola autem diuina natura non patitur, nihil'que accipiendo mouetur, immotaq; operatur. Præterea, quædam eorum functiones potius quàm perpessiones uidentur esse: quædam autem magis perpessiones. Rectius enim uitam, actionis: mortem autem & sectionem, & lapsionem perpessionis nomine appellaueris. Sectio igitur, & fluxus, qualitatisq; commutatio, id est dealbatio, in nigroremq; ac frigus, & calorem mutatio, morbus, & si qua sunt similia, perpessiones sunt. Itemq; membrorū digestio, & compo-

& compositio. Natura enim ipsa digerendo & fingendo operatur: corpus autem cum componitur, patitur, & accipit. Naturam autem voco, legem & uim quæ cuique ab initio parentis Dei munere concessa est, qua duce mouetur & quiescit. mouetur quidem ad ea generanda, quorum quisque uim & facultatem habet: ut intelligit, ratiocinatur, uult, sentit, loco mouetur. Horum enim uim ab effectore accepit. Quiescit autem, cum ea munera non exequitur, quorum uim non accepit nisi insistat. Motus autem sunt, ortus, interitus, immutatio, accessio, decessio, & loci mutatio. Huius sex sunt genera: antè, ponè, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum. Atque hæc quidem, & cætera quæ diximus, motus habenda sunt. Intelligentia autem, appetitus cum ratione, cogitatio, quæstio, consideratio, consilium, iudicium, affectio, institutum, sententia, & ad functionem usumq; impulsio, actiones nominantur. Quanquam autem intelligentia potius actio uidetur esse, & appetitus perpessio (omnis enim patitur, qui appetit) tamen appetitum eum qui est cum ratione, actionem dicimus: propterea quòd liber est, imperatq; auersis à ratione perturbationibus, easq; dijudicat, gubernat, & quasi freno temperat, ut iram, uoluptatem, sensum, & appetitum. Hæc enim omnia in hominibus qui naturam ducem sequuntur, rationi obtemperant, subiectaq; sunt, eoq; inclinant, quocunque ratio præscripserit. Atq; hæ etiam perturbationes naturas eas efficiunt, quæ uitæ beneficio utuntur. Neque enim his sublatis uitæ locus ullus relinquitur. Homini autem datæ sunt Dei concessu ad munera exequenda: cupiditas, ut Deo eiusq; præceptis pareamus: ira autem, ut diabolo & peccato resistamus, confirmemusq; cupiditatem. Ac ea quidem appetitio quæ rationi aduersatur, ad eam naturam absoluendam quæ uiuit, est data. Ea autem quæ rationi paret, ac sui est arbitrij, ut liberè quasi freno ducat omnem motum naturalem, eumq; effectoris legi subijciat. Ergo adiuncta est homini intelligentia et appetitio, ut ne inuitis nobis, qui ratione utimur, ea accidant, quæ rationis expertibus. Mens enim quæ liberè appetit, tum ratione, tum intelligenter, tum cupidè & intelligit res, & quærit, & considerat, & deliberat, & dijudicat, & gubernat, & quod statutum est sequitur, & ad agendum conuertitur. Præsunt enim natura, quæ ratione utuntur, rationis expertibus. Quòd si homo ut rationis particeps, omnis eius naturæ quæ rationis expers est, rex est factus, quid est quamobrem non eæ perturbationes quæ à ratione auersæ sunt, eius erunt potestatis & uoluntatis? Cum ergo & appetitus, & rationis & mentis sit particeps, tum appetitu ad intelligendum ratiocinandumq; ducitur, tum rationem, mentem, & suam libertatem ducem sequitur in appetendo. Eorum autem quæ animi & corporis communia sunt, uis quidem ea quæ uitam suppeditat, magis actione cernitur, itemq; ea quæ rerum imagines fingit, quæ sensum ministrat, memoria, & motus appetitus, patibiles sunt functiones, uel ad fungendum pertinentes perpessiones. Ira autem, & cupiditas, fames, sitis, labor, metus, ignauia, angor, uoluptas, dolor, despumatio, & sudor, alendi uis & crescendi, & quæ omnibus constituta est mors, perpessiones sunt: quę omnia hominibus sic à Deo data sunt, ut & naturalia sint, & careant reprehensione. Ipse enim & statum, & hunc talem statum dedit: nec quisquam est, qui non his sit præditus. Ac eorum quidem perceptio creatoris tum sapientiam, tum uirtutem declarat: nobis autē illa nec laudi, nec uitio ducuntur. Nam & præclara sunt, à probóque artifice beneficij uirtutisq; causa concessa, & usus eorum uirtutem uitiumq; gignit. Etenim si Dei legi uoluntas nostra pareat, & ex eius legibus mens, ea quæ rationi obediunt, gubernet, nos certè & uirtutem adipiscemur, & iustitiæ munus explebimus. Eò enim eorum potestatem accepimus, qua accepta tum legem accepimus, tum

tum legi fuimus obnoxij. Ea enim animãtia quæ sunt expertia rationis, quoniam mentem ducem non habent, quæ iræ & cupiditati imperet, legem minimè acceperunt. Quoniam igitur à natura & Dei serui sumus, & liberum arbitrium habemus, quod uirtutis efficiens est (neque enim uirtus est, neque iucunditatem uitæ affert) legem accepimus, ut Dominum nos habere intelligamus, ne in tenebris ambulantes, in fossam incidamus. Lucerna enim, ut ait Dauid, pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis: ut non minus boni quod datum est, quàm Dei, qui dedit semina, fiamus participes. Ipse enim & rectè factorum nobis potestatem dedit, & nostræ potestatis nos procreauit, ut tum ab ipso, tum à nobis præclaræ actiones oriantur. Omnes enim qui ea quæ bona sunt uolunt & sequuntur, in ijs efficiendis Deus adiuuat, ut cum ea quæ à natura data sunt nobis, integra seruauerimus, ea quæ naturã superant consequamur, tum immortalitatem, tum ex Dei coniunctione diuinitatem: ne si ijs naturæ præsidijs quæ accepimus, contrà quàm ratio præscribit utamur, cum ijs naturis quæ rationis & mentis expertes sunt, conferamur, ad earumq; accedamus similitudinẽ. Si enim uoluntati diuinæ nostra minus obtemperet, sed ex sua libidine libera mens, ira, & cupiditas gerat omnia, erit in uitio. Vitium enim aliud est nihil, nisi peccatum, aspernatio, & auersio à lege Domini. Itaque primum bonum quod liberi arbitrij est, naturam eam decet quæ ratione utitur, & libero arbitrio uti: perturbationibusq; ijs quæ rationem aspernantur, iram dico, & cupiditatem, imperare uirtus est. Liberũ autem arbitrium prodere, perturbationibusq; à ratione auersis succumbere, & sine ratione ritu beluarum uiuere, hoc uitium est, hoc peccatum, ut ne dedecore & turpitudine afficiamur, si ea quæ beluarum sunt commitamus: sed naturæ appetitus rationi obedientes faciamus. Neq; enim ea uiuendi ratio, quam beluæ sequuntur, eum decet qui est rationis particeps: sed ijs potius perturbationibus quę beluas attingunt, conueniẽter rationi uti debet, easq; ratione moderari, & in ditionẽ redigere, ducere, & quasi freno cohibere, diuinæq; legi subijcere, ijsq; ita uti ut Dominus imperauit. Intelligendũ est autem, ex uerborum confusione & ambiguitate, hæreticorum errorem extitisse. Vt enim, exempli causa, hæretici ij qui Monophysitæ appellati sunt, nec principiũ ullum probabant, ex eo unam tantum naturã in Christo ponebant, quòd idem naturam & personã esse dicerent, ne in duas personas Christum diuiderent: itemq; Nestoriani, quòd duas personas dicerent, ne duas naturas in umã confunderent: sic ij qui Monotheletę dicti sunt, quòd ignorarent, quid inter naturæ & personæ uoluntatem, id est sententiam interesset, factum est ut unam solum in Christo ponerent uoluntatẽ. Vt igitur eum errorem, quem ambiguitas parit, uitemus, hoc dicendi de uoluntate ducemus exordium. Voluntatis ambiguum est uerbum. Interdum enim uim eam qua uolumus, significat: interdum id quod uolumus, quodq; ei ui qua uolumus subiectum est, id est rem ipsam, quam uult quispiam. Vt autem aliud est aspectus, aliud id quod sub aspectum cadit, quòd aspectus est ipsa uis qua cernimus, quæ in oculo suo munere fungitur: id autem quod sub aspectum cadit, est ipsa res quæ uidetur, ut lapis, ut lignum, & quæ sunt generis eiusdem: sic uoluntas est ipsa uis animi qua uolumus. id autem quod sub uoluntatẽ cadit, est ipsa res, quam quisq; uult. ut cum dico me uelle nauigare, ipsa nauigatio cadit sub uoluntatẽ. Omnino autẽ quod uoluntati subiectum est, aut actione, aut perfectione cernit. Nunc quia uoluntas est naturæ, aut personæ, utrũ oẽs homines uim eam qua uolumus habeant, nec ne, uideamus. Ac illud quidem dubiũ non est, quin omnis homo uoluntate sit præditus. Quis enim unquã homo extitit, qui nihil uellet? Nõ omnis autẽ homo uult eodẽ modo, sed alius bene, alius improbè: suo quisq; arbitratu. Itaque uoluntas quidem,

id est

id est uis qua uolumus, & uelle omnino, naturæ est: id autem quod sub uoluntatem iubiectum est, id est id quod uolumus, arbitrij est atq; rerum singularum. Rursus ambiguorum, ut diximus, uoluntas interdum uim qua uolumus declarat, interdum id quod sub uoluntatem cadit. Sciendum est enim, aliud esse uoluntatem, aliud id quod uoluntati propositum est, in quo uersatur: aliudq; uelle omnino, aliud uelle aliquid & aliquo modo: & aliud id quod uelle potest, aliud id quod uult: quemadmodũ aliud est aspectus, aliud id quod sub aspectũ cadit: aliudq; uidere omnino, & aliquid, aut alquomodo uidere: & aliud quod uideri, aliud quod uidere potest, aliud id quod uider. Aspectus enim est ipsa uis animi qua uidemus, quæ in oculo suum munus exequitur. Videre autem est, uti ipsa uidendi ui, agere & aspicere. Nemo enim cernit, qui non aspectum, id est cernendi habeat facultatem. Aliquid autem cernere est, uel cœlum, uel terram, uel aliquid aliud uidere. Quodammodo uidere, est integrè aut corruptè cernere. Id autem cadit sub aspectum, quod propositum est aspectui, & quod cernitur: id est corpus, aut color, aut figura, quę uidentur: uidere autẽ id potest, quod à natura uidendi uim habet, etiam si dormiat, aut cæcum sit. Homo enim animal est quod potest cernere. Is uerò uidet, qui aspectu, id est uidendi ui utitur, & agendo & aspiciendo. Eodem modo uoluntas est ipsa uis qua uolumus, quam à natura animo eius effector dedit, id est uolendi facultas. Velle autem est, ui ea qua uolumus uti: uult autem nemo qui uoluntatem, id est uolendi uim non habeat. Id autem cadit sub uoluntatẽ, quod uoluntati subiectum est, id est res quam uolumus. Vt si dicam uelle me nauigare, ipsa nauigatio id est quod sub uoluntatem cadit. Et si dicam me uelle temperantem esse, ipsa temperantia est quę cadit sub uoluntatem. Id autem non cadit sub uoluntatẽ, quod nemo uult: quemadmodũ id non cadit sub aspectum, quod aliquis non uidet. Aliquid uelle est, uelle coniungi Deo, uelle comedere, uelle facere, uelle nauigari, uelle cũ uxore concumbere. Quodãmodo autẽ uelle est, ut uelle bene & ex lege Dei, cum uxore non concumbere: aut male, ut uelle contra legẽ Dei cum aliena concũbere. Id autem uelle potest, quod uim qua uult habeat à natura, ut homo, ut angelus, ut Deus. Vnusquisq; enim eorum uim qua uult, à natura accepit. Vnaquęq; enim angelorũ hypostasis uult: quod autẽ unaquęq; habet hypostasis, id est naturale. Est enim naturale id, quod in omnibus singulis rebus quæ sunt eiusdem speciei & naturæ, perspicitur. Id autem uelle dicitur, quod utitur uoluntate, id est ui qua uolumus: qualis est hypostasis, id est unaquæq; rerum singularum. Voluntas ergo interdum ipsam uim qua uolumus significat: interdum id quod sub uoluntatẽ cadit, id est ipsam rem quam uolumus. Itaq; uoluntas ad naturam pertinet, & uelle simpliciter. Omnis enim homo facultate ea qua uult est prędituς: uultq; omnis homo, id est uoluntate utitur, quoniã homo est animal, quod aptum animũ habet ut uelit. Id autem quod sub uoluntatem cadit, non tam naturæ, quàm arbitrij atque hypostasis est. neque enim omnes homines idem, neque eodem modo uolunt. Ex quo fit, ut quodammodo uelle, ut bene aut malè: aut aliquid, ut hoc uel illud uelle, non sit naturæ, sed arbitrij, atq; hypostasis in angelis & hominibus. Nam in sancta & indiuisa trinitate una trium personarũ naturalis est uoluntas, & unũ naturale bonum, nec suam quæq; personarem habet quam uelit, nec propriam appetitionem: sed trium personarum una est appetitio, & sub earum uoluntatem una eademq; res cadit. Itaque non tres dij sunt, sed unus Deus, tres personæ, unus Deus, cum ijs quæ in eo sunt facultatibus, non unus concretus. Vnaquæq; enim earum perfectus est Deus, perfectaq; persona. Naturarũ autẽ institutio nulla ex persona existit, idq; omnino inauditũ est, Deoq; solo dignum. At in angelis & hominibus, non item. Vt enim una sit angelorum

rum uoluntas, ea quæ illis primo ortu à Deo data est uis, qua uolunt (nam & unusquisq; angelus uult, & unusquisq; homo) tamen non unus est omnium angelorũ motus, nec unus hominũ omniũ: sed suus cuiusq; hypostasis motus est, sua cuiq; res proposita quam uelit. Non enim eodẽ modo, neq; idem uolunt singuli angeli & homines, sed hic bene, ille malè, & alius aliud: & cum unus mouetur atque uult, non simul alter uult & mouetur. Ita in angelis & hominibus naturæ uoluntas attribuit. Quod idẽ de uolendo iudicandũ est. Omnes enim homines & aptum animum habent ut uelint, & omnes uolunt. Sed tamẽ non omnes homines idẽ possunt uelle, nec idẽ omnes uolunt. In sancta enim trinitate tres personæ aliæ insunt in alijs, suntq; Verbũ ac Spiritus Patris potestates atq; uirtutes, ob eamq; causam unus est triũ uoluntatis motus: itemq; eadem res eis proposita est quam uelint. Angeli autem atq; homines suam quisq; diuisam & distinctam hypostasin habent, etsi eiusdem naturæ sunt: ob eamq; causam, uis qua uolunt, & uelle in eis est, illud quidem unum atq; naturale: uelle autem quid, aut quodam modo arbitrij, atq; hypostaseos. Et eorum quidem una est uis naturalis, qua uelle possunt: multi autem sunt, qui uolunt. Quare uoluntas est appetitio cũ sensu atq; ratione. Ac ea quidẽ animantia quæ ratione carent, cũ sensu, nõ cum ratione, neq; libere appetunt. Homo autem qui rationis est particeps, qua ex parte animal est, cũ sensu appetit: qua rationis particeps, rationẽ ducẽ in appetendo sequitur, liberosq; habet appetitus. Est igit uoluntas, naturalis quædã appetitio rationi sensuiq; consentanea, quę solũ naturalibus accõmodat. Naturæ autẽ uoluntates sunt primũ, ut Dei legibus pareamus. Natura enim homo Dei seruus est, eiq; subiectus. deinde ea quæ personis rebusq; singulis natura præscripsit, ut fames, ut sitis, ut somnus, quęq; sunt eiusdem generis, sunt uoluntates rerum singularũ, atq; arbitrij. Appetitio enim uoluptati & libidini, siue arbitrio cõgruens, eius est rei quę eã adhibet, non autẽ legi diuinæ est consentanea. Ratioq; utendi ea uoluntate, quæ à natura proficiscit, arbitratu eius fit hypostasis quæ utitur. Ita quod etiã ab altera hypostasi separat, diuersam hypostasis sententiã arbitriumq; efficit. Quanquã sunt qui hominẽ naturali uoluntate præditũ negent. Aiunt enim duas solum esse uoluntates: unam bonam, quæ diuina sit: alterã malã, quę à diabolo proficiscatur. cumq; homo id uult quod bonũ est, tum eum Dei habere uoluntatẽ: cum autẽ malũ, eam quã diabolus efficiat. Sed non intelligunt fieri nõ posse, ut quæuis natura agat aliquid, cuius uim à natura non perceperit. uelut uolare non potest auis, nisi à primo ortu uolandi facultate sit prædita: nec eodẽ modo terrenæ bestiæ ingredi possunt, nisi uim gradiẽdi à natura acceperint. Sic nec homo intelligere potest, nisi à natura intelligendi ui & facultate sit præditus: nec loqui, nisi loquendi uim à natura habuerit. Quapropter primùm insit à natura oportet uis, qua uolumus, id est uoluntas: deinde ita deniq; uelle sequit. Itaq; in Domino nostro Iesu Christo, quoniã duæ sunt naturę, duę quoq; sunt naturę uoluntates: ut sit tum perfectus Deus, tũ homo perfectus: nec ei ulla diuinitatis, ullaq; humanitatis proprietas desit. Duæ autẽ sunt eius uoluntates, eæq; aliæ atq; aliæ, p naturarũ differentia. Diuina enim omnia complectit (uoluntas enim diuina rerũ omniũ est præpotens) humana autẽ non omnia potest, sed imbecilla est, & ad patiendũ acõmodata. Est enim infirma & ad patiendũ idonea humana in Deo uoluntas. Aliudq; & aliud à natura subiectũ est utriq; uoluntati. Neq; enim quæ sub humanã uoluntatẽ cadunt, ea diuinæ sunt uoluntatis. Nam cũ à primo ortu natura humana & esculentorũ, & poculentorũ, & somni, cęterorũq; eiusdem generis cupiditate ducat, hęc tamẽ diuina natura nõ desiderat. Neq; enim hęc appetit, etiã si naturã humanã hęc uelit naturaliter desiderare, & quemadmodũ, & quando præscribit. Nec uerò contrariæ

ſunt inter ſe duę illę quę in Domino noſtro Ieſu Chriſto inſunt pro naturarũ diſtinctione uoluntates. Neq; enim diuinæ uoluntati contraria eſt hominis naturę congruens uoluntas: neq; ea quę illi ſubiecta ſunt à natura: neq; is uoluntatis uſus, quẽ natura præſcribit, præſertim cum eorũ omnẽtũ quæ naturã ducẽ ſequuntur, diuina uoluntas ſit effectrix. Sed ea demũ diuinæ uoluntati repugnant, quę ſunt contra naturã, qualis eſt iudicio & arbitrio proprio, peccatiq; uoluptati appetitus conſentaneus, id eſt peccatũ, quod minimè Chriſtus aſſumpſit. Peccatũ enim nõ fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Quoniam autem una eſt Chriſti perſona, unusq; Chriſtus, fit ut unus ſit qui utraq; natura uelit: ita tamen, ut qua ex parte Deus eſt, imperet & cenſeat: qua autẽ homo, pareat & obediat. imperet quidẽ ut Deus, paterna diuinaq; uoluntate unà cum Patre & Spiritu: ut autẽ homo, noſtra uoluntate diuinæ ſuæ, ac paternæ uoluntati morem gerat. Neq; enim Patri obedit diuina ſua uoluntate: quippe cum diuina uoluntas nec pareat, nec imperiũ recuſet: quandoquidẽ hæc ſunt, ut ait Gregorius Theologus, eorum qui in ditione alterius ſunt, & ſerui formæ quã ex nobis Chriſtus aſſumpſit. Factus eſt autẽ obediens naturaliter humana ſua uoluntate, quoniam obedientia libera, & neceſſitatis expers uoluntatis ſubiectio in aliena eſt uoluntate. Voluit igitur & uult res diuinas, ut Deus: humanas autem & uoluit & uult ut homo, non ſententiæ repugnantia, ſed naturarũ proprietate. Voluit enim ac uult res eas quæ naturã humanam attingunt, ubi uiſum eſt, & quando ipſius diuinæ uoluntati, quòd ſponte humana illius uolũtas diuinæ eius pareat. Dei enim uoluntas & actio eſt, ut placet beato Irenæo, omnis & loci & temporis & ſeculi, omnisq; naturæ effectrix, & prouidentia. Humana autem uoluntas uis eſt naturalis, qua ea continent quę naturã attingunt. Omnis enim natura tum ſtatũ ſuũ, tũ uitam, tum motũ & ſenſus & mentis expetit, ſtatumq; ſuum naturalem, eumq; perfectũ & abſolutũ deſiderat. Vult enim ſaluã ſe eſſe natura, eaq; omnia quæ ſe efficiunt, propter ſtatũ ſuũ, à quo tũ preſens appetitus, tũ eius origo pendet. Itaq; alij hoc naturale definiunt, appetitũ cũ ratione & ſenſu eorũ quæ ad naturã ſolũ pertinẽt. Volũtas aũt, B. Clemẽtis ſentẽtia, eſt eius quod propriè eſt, appetitio. Rurſus uolũtas appetitio eſt eius quod ratione utit naturę conſentanea. Itẽq; mẽtis imperatricis liber motus. Deus enim hominẽ initiò cũ finxiſſet, eiuſmodi fecit, qui, ut B. Athanaſio placet, et natura peccare nõ poſſet, & ſuæ eſſet uolũtatis atq; poteſtatis. Ac res quidẽ omnis quæ ortũ habuit, tã ea quæ rationis eſt particeps, quàm ea quæ expers eſt, queq; ſenſum habet, & non habet, & quæ nõ uiuit, natura peccare nõ poteſt. Non omnis autẽ libera uoluntate eſt prædita. Cũq; natura diuina & peccare non poſſit, & ſit libera uoluntas, nõ tamẽ mutabilis eſt, ſed omnino immutabilis. Quòd ſi natura diuina eiuſmodi uoluntate eſt prędita, ut nec peccatum, nec mutatio in eam cadere poſſit, cũ interim ſit libera: omne autẽ quod creatũ eſt, ſic à Deo generatum eſt, ut peccare nequeat, (quæ enim fecit, ualde bona erant omnia) ita tamen factũ eſt, ut in id caderet mutatio. Quorũ enim ortus à mutatione initium cœpit, ea natura ſunt mutabilia. Mutatio autem eſt ex nihilo in lucem editio. Si igitur Chriſtus hominis uoluntatẽ nõ accepit, qua tandẽ uoluntate Patris præceptis paruit? Si humanã uoluntatẽ non ſumpſit, qua uoluntate legi ſubiectus fuit? Si humanã uoluntatẽ nõ aſſumpſit, qua uoluntate omnẽ iuſtitiã impleuit? ſe enim perfecta uirtute atq; iuſtitia præditum fuiſſe, Ioanni dixit, Sine modo: ſic enim decet nos omnẽ iuſtitiam implere. Vt enim omnibus iuſtitiæ & uirturis numeris abſolutus eſſet, non tamen in iuſtitiæ uirturisq; officijs progreſſum fecit, ſed perfectũ eũ atq; abſolutũ ſumma reddidit coni unctio. Neq; enim cum non eſſet, ortus eſt Deus: ſed cũ Deus perfectus eſſet, perfectus homo factus eſt. Etenim ſi uoluntatem humanã non aſſumpſiſſet,

Accipitur hoc loco natura pro nuda & ſimplici rei, ut ita dicã, exiſtentia, non pro ea qua res ſunt certæ ſpeciei.

pſiſſet, profectò nunc̄ primũ illum morbũ qui in nobis erat, curatione adhibita, depuliſſet. Vt enim ait Gregorius Theologus, Quod nõ eſt aſſumptũ, id curatũ nõ eſt. Quid enim prẽter uoluntatẽ peccauerat? Quod ergo offenderat, quod peccauerat, id maiore egebat curatione. Quòd ſi neges id ab eo aſſumptũ eſſe, quod peccauerat, fatcare neceſſe eſt ab eo naturã quæ peccauerat, & ægrotabat, non fuiſſe ſuſceptã. Quam ſi ipſe ſibi non coniunxit, ne naturã quidem humanã ſibi aſſumpſit: præſertim cum ipſa peccatũ commiſerit. Quòd ſi humanã uoluntatẽ ſibi non coniunxit, quo tandẽ pacto antec̄ ſtatuerat aliquid eſſe bonũ aut malum, id quod malũ eſt declinabat, ut quod bonum erat deligeret? Nec̄ enim diuina uoluntas diſſuader, aut ſuadet, aut eligit. Improbat igitur mala, & bona ſequit̃, dum paternæ uolũtati, ut homo, liberè obtemperat. Electus enim liberæ eſt uoluntatis: ſed non more noſtro conſultabat, aut iudicabat: nec duorum contrariorũ, uirtutis dicò & uitij, rationẽ ducebat, aut corũ notitiã habebat: ſed ſolius boni, in quo eſt decretũ diuinæ uoluntatis. Ita quod Adamus debebat, ipſe diſſoluit. Quod autem dicitur, prius quàm ſciret bonũ aut malum, non cognouit ipſe, nec cogitauit malum ex coniunctione, quam hypoſtaſis procreauit: nec ratio eius in utranc̄ partẽ propendebat, aut diſtrahebat̃: ſed cum ipſe unus Chriſtus hoc & illud eſſet, id eſt Deus & homo, ijs quæ ad humanitatẽ ſuam pertinebant, id eſt ijs omnibus, quę naturã humanam attingunt, ad parendũ prẽceptis patetnis ſuiſc̄ diuinis utebat̃. Quòd ſi angelorũ prẽſidium & adiutoriũ accepit, quemadmodũ ſcriptũ eſt, Et ecce angelus eum confortabat: ea eſt lex naturæ humanæ data. Ait enim Dauid, Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus portabunt te. Nec ſi deſertus eſt, idcirco uoluntatẽ non accepit: id enim ait, Eli Eli, Lamaſabachthani? id eſt, Deus meus, Deus meus, quid me dereliquiſti? Deus & pater unigenitum filium ſuũ, cum homo factus eſſet, cauſa noſtra morti dedidit. nec̄ enim corpus eius relictum eſt, aut ſeparatum ab eius diuinitate: nec̄ corruptũ eſt. Nec eius animus deſertus eſt in inferis. Nec Deus & Pater Filiũ ſuũ deſeruit, ſed cũ pro nobis contumelias, ignominã, ſupplicia, mortẽ denic̄ perferre uoluit, cũ nec in crimine ullo, nec pecato teneretur. Itac̄ dum paternæ uoluntati etiam uſc̄ ad mortẽ paruit, ignominiãc̄ contempſit, uera gloria & honore ſempiterno naturã noſtrã affecit, atc̄ coronauit. Si ij qui naturam unam in Chriſto concretam & compoſitã concedunt, duas negant, & naturarũ diſtinctionem approbant: quo tandem modo cum duas naturas in Chriſto ponant, unã tamen dicunt in eo ineſſe uoluntatẽ? Sed aiunt, non ad natutã, ſed ad perſonã uoluntatẽ pertinere. Quo ergo in genere uolũtatis ponetis uim qua uolumus? in quo actionẽ qua ſimpliciter & omnino uolumus? in quo id quod ſub uoluntatẽ naturaliter cadit, & uſum ipſum uolũtatis, id eſt uelle? in quo denic̄ id quod ſub cuiuſc̄ uoluntatem pro animi libidine cadit? Nam ſi uim uolendi & omnino uelle ad perſonã accõmodatis, nõ uerè dicitis. Cũ enim omnes homines ui uolendi prẽditi ſint, & omnino uelint: quæ autẽ in omnibus perſonis & rebus ſingulis, quæ eidem ſpeciei ſubiectæ ſunt, perſpiciuntur, naturæ ſint, non perſonæ propria: nec omnes homines idem uelint, nec eodẽ modo: efficit̃ ut uis uolendi & abſoluta uoluntas ad naturã pertineat: uelle autẽ certũ quid, aut certo quodã modo ſit uniuſcuiuſc̄ rerũ ſingularũ differentia, & ut ita dicã, hypoſtaticũ accidens. Teſtiſeſt ſanctus Ioannes & uerè Chryſoſtomus, qui in primo libro cõmentariorũ in epiſtolã ad Hebræos, oratione XIIII. ſcribit his uerbis: Volũtas enim inſita eſt nobis & innata, & à Deo eſt. Huius autẽ uel illius rei uolũtas noſtra eſt, & noſtri iudicij. Prẽterea quoniã uis uolẽdi, quæ perſonæ attribuit̃, ab alio proficiſcitur, filius patris erit etiã diuerſæ uolũtatis: ea autẽ quæ naturã attingunt, ab alio nõ tradunt̃. Nemo enim diſcit eſurire, nemo ſitim perpeti, nemo dormi-

re, aut respirare. Ita ne uelle quidē quisquā docetur: quodā autē certo modo siue bene, siue malè uelle, & uelle aliquid docetur. Itaq; uelle Dei lex docet, quandoquidē id nobis naturaliter ab eo datū est, sed ut bene & aliquid uelimus. Ex quo fit, ut uelle omnino ad naturā, uelle autem, & aliquid, & quodā modo, ad personā pertineat, atq; distinguat, præter quàm in sancta Trinitate. Illic enim cur eodē modo, idēq; uelint tres sanctę illæ diuinitatis personæ, natura diuina causa est. Vnus enim sanctæ Trinitatis qui carnē sibi coniunxit Filius, qui idē et Verbū Dei, & Deus est, quemadmodū hominis naturā accepit: Pater autē & Spiritus sanctus nō acceperūt, ex eoq; à Patre, & Spiritu est distinctus: quòd homo factus est, sic proprietatibus ijs quæ naturā attingunt humanā, discretus est à Patre et Spiritu, quòd duas naturas habeat, duasq; naturales proprietates. Id autē essentiā naturāq; in eo attingit, quod cum adest, seruat: cū abest, naturę definitionē dissipat. Est ne igit homo expers uoluntatis? certè nō. Nemo enim homo unquā sine uoluntate extitit. An uerò ad naturā uolūtas referenda est? Si fames, si sitis, si somni cupiditas, quæ à ratiōe deciscūt, in naturalibus sunt, an nō appetitio quæ rationi paret, et libera est, ad naturā pertinebit? Iā cū ad Dei imaginē et simulacrū effecti simus ea ex parte, quæ intelligentia & libertate continet, si uoluntatē liberā Christus nō accepit, profectò ad Dei simulacrū non fuit effectus. Dicam autē nec ita multo pòst, pauca de simulacro Dei, quod ipse in efficendis nobis imitatus est. Si igitur humanā uoluntatē Christus nō accepit, quæ ipse uoluit, omnia diuina uoluntate uoluerit, necesse est. Ita cū in domū quampiā clàm ingredi uoluit, non potuit. Non igitur diuina uoluntas rerū omniū est præpotens, sed infirma est & imbecilla. Has ineptias homo, & nugas pellito. Non est diuinæ uoluntatis cibi aut potionis cupiditate duci, aut ex loco in locū redire, aut alia eiusdē generis exequi, sed humanæ. Itaq; humana uoluntate Patris præceptis parens hæc uoluit omnia. Sed ita occurrunt nobis hoc loco, ut dicant, nō à natura libertatē homini datā esse, sed honoris causa, propterea quòd Gregorius Theologus ita dicat, Liberū arbitriū ei honoris causa tribuit. Sed attēde quid rursus idē pater dicat, Hunc rationis & simulacri diuini honore ornauit. Non igit eam partē animi, in qua ratio sita est, à natura, sed honoris causa accepit. Sed tempus est, ut Dominū nō modò animū rationis participē, uerumetiā rationem sibi coniunxisse demonstrē, & quot modis ad imaginē Dei homo factus sit. In ea quidē animi parte quæ ratione, et in ea quę intelligentia, & quæ libero arbitrio continet, hęc imago intelligitur: & in eo quòd mens uerbū gignit, & spiritū profert: & in eo quòd principatū obtinet. Ex his quidē & angeli & homines ad imaginē facti esse intelligunt. Homines autē præterea ex essentia intelligunt ad imaginē Dei effecti, ut ex eo quòd Adā non est genitus, & Abel generatus est, & Eua processit. Præterea ex eo quòd natura tenet principatū. Natura enim corpori animus imperat. Ex eo etiā quòd in hominē quasi in angustū locū quę creata sunt, concludunt omnia. Vt enim in Deo omnia comprehendunt & colligant cōmuni quodā uinculo, sic in homine. Est enim & eorū quæ intelligentia, & eorū quæ sensu continentur, nodus & uinculū. Itemq; ex eo quòd ad eam imaginē & simulacrū factus est, ad quod gignendus erat Dei Filius. Non enim factus est angelus, sed homo. Omnis autē res, quę ex duabus naturis dissimilibus concreta est, naturales duarū illarum naturarū proprietates complectat necesse est, etiāsi in coniunctione earū perspicuā permixtio. Nā ignis & aqua cū inter se contraria sint (ignis enim calidus & siccus est, aqua frigida & humida) tamen cū ex quotuor elementis corpus concretū est, quatuor prædituū est qualitatibus, calore, frigore, humore, & siccitate. Quòd si in his quę permiscent necesse est inesse naturales proprietates eorū ex quibus constant, quanto magis in ea cōiunctione, quæ omnis

nis permixionis expers est? Sed respondent, homini à natura nõ esse datã uoluntatẽ: dicũtq; id quod Manichęi, duas tantũ esse uolũtates: unã quæ à Deo profecta est, boni: alterã mali, quã malus genius inseuerit: & cum id uult homo quod bonũ est, Dei: cum id quod malũ, diaboli in eo inesse uoluntatẽ. O singularẽ amentiã, ô ignorationis tenebras. Diuinã uoluntatẽ quæ omnia facit, utrũ homo habet, nec ne? certè habet, inquit. Si homo diuinã habet boni uoluntatem, profectò eorũ ratione & sententia homo autor erit rerũ omniũ. Non intelígunt autẽ, nullã omnino naturã aliquid exequi posse, cuius facultatẽ à natura nõ perceperit. Vt aues nunq; possent uolare, nec terrenæ bestiæ ingredi, nisi natura illis uolandi, his gradiendi uim dedisset. Similis est ratio hominis: neq; enim unq; uelle aut agere quid posset, nisi à natura ei concessa esset uolendi & agendi facultas. Non enim exempli gratia, intelligere, aut uidere, aut etiã quid agere posset, nisi intelligendi & uidendi & agendi facultatẽ à natura accepisset. Itaq; in omni natura naturales actiões & insunt, & una insunt: ea autẽ quæ cadunt sub uoluntatẽ, aut actionẽ, non insunt. Et naturalis uolũtas, id est uis ea qua uolumus, una est: ea autẽ quę uolumus, multa & uaria sunt. Ait enim scriptura, Omnes uolũtates eius sunt in ipsis: nõ ait, Diuina uolũtas in eis: sed oẽs uolũtates eius in ipsis, id est, ea quæ cadũt sub eius uolũtatẽ. Intelligendũ est, diuinitatis uolũtates ad naturã pertinere. propterea quòd immutabilis est. nec aliter atq; aliter sua natura uelle potest, sed semper eodẽ modo. Itaq; eadẽ cadũt sub Patris, Filij, & Spiritus sancti uolũtatẽ. Quæ enim ad naturã referunt, Patris, Filij, & sancti Spiritus, quòd eadẽ eorũ natura sit, eadẽ sunt omnia. Nihil autẽ personarũ est propriũ in illa summa diuinitate, nisi Patris, à nullo ortũ & originẽ habere, & generare: Filij, generatũ esse: & processisse, sancti Spiritus. Quod autẽ diximus de uoluntate, idem de ui agendi dicimus actionis, uerbũ significare diuersa. Actionis enim Dei propriũ est, non solũ omnẽ sensum, meniẽ, & secula omnia: sed omnẽ etiã cautam atq; rẽ quæ nomine aliquo appellari potest, infinitis partibus superare, & ultrà progredi. Est enim actio naturalis uniuscuiusq; naturæ uis & motus. Rursus actio est uis naturalis, & uniuscuiusq; essentiæ interpres. Itẽ actio uis est animi intelligẽtis, naturalis & prima, id est quæ motu perpetuo agitat: id est, eius ratio quæ sempiterno motu cietur naturaliterq;, ex eo semper quasi ex fonte manat. Dicunt etiã actiõis operatiões, ut uidere, ut loqui, ut respirare, deãbulare, comedere, bibere, id est omnis naturalis facultatis functiones & munera. Pleraq; etiã eorũ quę natura patimur, actionũ appellant nomine, ut fames, sitis, quæq; sunt eius generis. Atq; ut rem in pauca conferã, actio est naturalis cuiusq; naturæ uis & motio, qua separata res in nihilũ recidit. Quid est ergo quamobrẽ Christus naturæ humanæ actionẽ nõ habeat? cum præsertim sublata naturali cuiusq; actione, naturæ interitus consequat. Si ergo non fuit in eo naturę humanę naturalis actio, ne natura quidẽ humana in eo fuit. Quorũ enim naturę diuersę sunt, eorũ etiã tam uoluntates, quàm actiones, differunt. Aliud autẽ est agere, aliud agere quid, aut quodã modo: ut aliud est id quod agit, id est actio: aliud id quod agere potest, & aliud id quod agit. Atq; actio quidẽ est ipsa uis agendi, id est ui agendi ualere. Aliquid autẽ agere est, ut cernere, intelligere, audire, deambulare, comedere, potare. Quodã modo agere, est bene aut malè. Id autẽ agere potest, quod ui agendi est prędituũ, ut angelus & homo. Id autẽ agit, quod ui agendi uult, cuiusmodi sunt res singulæ. Quòd si actio aliàs uim agendi nostrã significat, aliàs agere, interdũ ipsam, ut ita dicã operationẽ, certè actio, id est ipsa uis agendi, & agere ad naturam pertinent. Omnes enim homines agendi ui prædíti sunt & agunt, propterea quòd homo est animal natũ ad agendũ. At ipsa operatio non solũ naturæ est, sed etiã rerũ singularũ, id est personarũ duntaxat in hominibus & angelis. Nã in sancta Trinitate naturæ sunt omnia, et quę sub uoluntatẽ cadunt, et quæ sub uim

agẽdi, ob eãq; causam cadẽ sint triũ personarũ. Angelorũ autẽ et hominũ nõ est idẽ subiectũ uolũtati, nec actiõi: nec in eis idẽ est his facultatibus utẽdi modus. Est enim in quoq; angelo et homine suus motus et appetitus, alioq; ac alio modo et uolũt et agũt singuli. Quapropter in Domino nostro Iesu Christo, quoniã duę sunt naturæ, duę etiã actiões sunt quę naturã attingũt, ut sit et Deus perfectus, et homo perfectus: itẽq; duę sunt uolũtates, quibus alio atq; alio modo uult pro naturali duarũ naturarũ distinctiõe, ut Dei more et hominum more: sed ita, ut qua ex parte natura est diuina, modo quodã omnia cohibẽte, & ab omni perpessione libero: qua autẽ humana natura est, imbecillo quodã, & perpessioni admixto uelit omnia. Et alia quidẽ atq; alia in eo naturalis actio est. Alia est enim naturæ diuinæ, alia humanæ actio: ut alia natura diuina, alia humana agere in eo potest. Nã nec ea agere potest natura diuina, quę humanæ sunt: nec natura humana, ea quæ sunt diuinæ propria. Vt exẽpli causa, nõ res creat & molit natura humana: nec diuina comedit, aut loco mouet. Etsi autẽ natura diuina per humanã naturã hęc agit: tamẽ unus est qui hęc & illa agit omnia, quòd ex his duabus naturis una persona cõstet. Si enim humanã actionẽ nõ accepit, nec uixit ut homo, nec intellexit, nec cogitauit, nec cõedit, nec bibit, nec cibũ gustauit, nec ambulauit, nec uidit, nec audiuit, nec respirauit, nec ullũ corũ munerũ executus est, quæ naturã attingũt humanã. Ex quibus efficit, eũ hominẽ nõ fuisse. Ait enim B. Gregorius Nissenus: His ita digestis et subtiliter disputatis, uideamus nũ sancta euãgelia, apostoli, sanctiq; patres Christũ hęc habuisse omnia confirmẽt. Ac animũ quidẽ humanũ in se fuisse, ipse in Ioannis euãgelio asserit his uerbis: Possum ego animã meã ponere, et iterũ eã accipere possum. Et rursus: Et animã meã pono pro ouibus meis. Eũ corpus habuisse, Ioseph testat, qui corpus eius et petiuit, et curauit, & sepeliuit. Membrorũ etiã cõpositionẽ in eo fuisse, testis est illa meretrix quæ & caput eius unguẽto perfudit, & pedes lachrymis lauit: testes sunt et claui, quibus manus ac pedes perforati sunt: testis lancea, quæ eius latus aperuit: testis discipulus, qui supra pectus eius recubuit: testis lingua quę dixit: Si quis sitit, accedat ad me, & bibat: testaẽ os, quod Spiritũ sanctũ impertiuit: testes dentes, qui pascha cõminuerũt: guttur, quo in stomachũ pascha illapsum est: iecur, q̃d pascha in sanguinẽ uertit: testis pręterea fatigatio, quã ex itinere iuscepit, cũ artuũ cõmissuræ dissolutæ distractæq; essent, ut placet diuo Basilio: testis est etiã pręputij amputatio: testes clunes, qui in asino sederũt: et flagra, quibus eius tergus cæsum est: testes deniq; colaphi, et os consputatũ. Eũ autẽ recepisse diuisionẽ, et fluxũ, testes sunt claui, lãcea, sputũ, sudor, sanguis, et aqua quę ex eius latere manarũt. Participẽ autẽ eũ fuisse animi & actionũ & motionũ, argumẽto sunt sanctissimi illius animi eæ, quas per incoruptũ corpus exequebat, actiões, & munera. Vidit enim ciuitatẽ Hierusalẽ, et fleuit. Vnguẽti odor sensu perceptus: testis est et uox quę Lazarũ ab inferis excitauit: gustatus felis et aceti, quorũ ingratũ saporẽ natura duce repudiauit. nõ enim sunt hę naturæ diuinæ actiões. testis est etiã lepræ tactus, & ingressus, manuũq; in cruce dilatatio. Quòd si naturalẽ facultatẽ uimq; spectemus, idẽ testabit corporis tũ nutricatio, tũ incrementa. Beatus enim uenter qui te portauit, et ubera quæ suxisti. Et puer crescebat ætate, ut ait scriptura. Ex ui sentiẽdi animatus fuisse intelligit. Est autẽ naturæ quæ rationis est expers, sensus, motus, qui suos habet impetus, fames, sitis. Scriptũ est enim, Postea esuriuit. Et in cruce dixit, Sitio. Cibi etiã cupiditas. Ait enim, Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscũ. & ira: Turbarus est, inquit spiritu, & protestatus est, & dixit, Vnus ex uobis me tradet. hoc etiã concoctio cibi et potus indicat, corũq; in sanguinẽ mutatio. Vnde enim sudor, unde spurũ, salutarisq; cruor et aqua, nisi ex cibi confectione? Hęc enim omnia sensit, eisq; sic usus est, non ut perturbationibus parẽret, sed ducẽ naturã in eis sequereti. Capiebat etiã cibũ nõ ut uoluptati à

ptati à ratiõe auerſę ſeruiret, ſed ut uires reficeret. Etſi .n. ſanctiſſimũ eius corpus nullũ interitũ ſenſit, tamẽ diuiſionẽ fluxũq; naturaliter pertulit. Interitus enim corporis eſt, cũ in ea unde cõſtat, occidit. In primis autẽ in eo fuit ipſa uita, quę eſt prima animãtis actio: & motus, quẽ corpori animus impertit. Vim autẽ gignẽdi nõ habuit, propterea quod ſtabiles ſunt & imũtabiles diuinarũ perſonarũ proprietates: fieriq; nõ poteſt, ut Pater aut Spiritus efficiat Filius. Itaq; hominis filius factus nõ eſt, ſed ſolius Dei, ut imũtabilis proprietas permaneat. Preterea perſona cũ perſona eiuſdẽ naturę permiſceri ſolet, nõ alia autẽ eſt iã perſona eiuſmodi Filius Dei & hominis Filius, niſi Deus et homo Ieſus Chriſtus, Dei Filius. Iã uerò ut ſit hęc permixtio naturæ conſentãea ad hominũ genus explendũ, at neceſſaria nõ eſt, præſertim cũ fieri poſſit, ut homo & ſit & uiuat ſine ulla cõtrectatione: multiq; extiterũt homines, qui nunq; huic uoluptati operã dederũt. Corporis enim nulla eſt propria actio præter fluxũ & diuiſionẽ, quæ perpeſſiões ſunt, nõ actiões. Cętera omnia cũ animus corpore utit, perſpicuè ſunt actiões. Perturbatio autẽ nõ eſt diuinitatis: Nunc, inquit, anima mea turbata eſt, nec triſtitia et anxietas: Cœpit enim cõtriſtari & angi: &, Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortẽ. Nec metus mortis: Pater, inquit, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte. Nec mors. Hęc, inquã, omnia nõ ſunt diuinitatis. (eſt enim diuinitas expers perturbationũ, perpetuaq; uita tenet nulla morte cõſequẽte) ſed animalis, id eſt naturæ animi et ſenſus cõpotis. Animo autẽ, qui ratiõis & intelligẽtiæ eſt particeps ſapientiã eſt cõſecutus, quoniã ſapiẽtia & ætate profecit: neq; enim in diuina ſapiẽtia progreſſum fecit. A' prima enim cõceptione cõpleta fuit cõiunctio, & ſumma naturarũ coagmentatio: nec ullã diuinę uirtutis habuit acceſſionẽ, ſed in humana ſapiẽtia progreſſum fecit. Nã pro ætatis corporeæ modo et progreſſu humana in eo ſapiẽtia apparebat: quãdoquidẽ tanquã à prima cõceptione infans perfectus extitit, habuitq; digeſta et cõpoſita mẽbra corporis, propterea quòd nõ pedetẽtim & ſenſim membrorũ eius facta eſt delineatio et cõpoſitio, quẽadmodũ ait Magnus diuinisq; rebus eruditiſſimus Baſilius in oratiõe quã in Domini natalitijs habuit: Sic humana & diuina in eo ſapiẽtia à prima cõceptiõe perfecta fuit, quia ſcilicet ex parte homo erat. Nã ut Deus nõ cœpit eſſe perfecta Dei ſapiẽtia, ſed erat æterna. Progreſſu autẽ ætatis corporis, humanæ ſapiẽtiæ quæ in eo perfecta erat, documentũ & ſpecimẽ, progreſſus habebat. Quòd ſi humana ſapiẽtia fuit prędita, fuit etiã intelligẽtia. Sapiẽtiæ enim intelligẽtia uis et origo eſt. Itaq; Apoſtolus ait, Nos autẽ ſenſum Chriſti habemus. Et patres quotũ teſtimõia attexuimus imaginẽ Dei quę in nobis eſt, ad mentẽ et intelligẽtiã exponẽdo accõmodãt. Si igit̃ hominẽ, in quo efficiẽdo ſimulacrũ ſuũ imitatus eſt, ſibi cõiunxit, id eſt humanã naturã, certè naturã quæ intelligẽtia et ratiõe cõtineẽ, aſſumpſit. Si appetitũ aſſumpſit ratiõi obedientẽ, eũ etiã qui ratiõis eſt particeps. Neq; enim naturã accepit mẽtis et ratiõis expertẽ. Si enim mentis et ratiõis expertẽ naturã aſſumpſiſſet, haud ſanè homo eſſet. Nũc eã quæ ratiõis eſt particeps, ſibi coniunxit, quãdoquidẽ homo natura eſt ratiõis cogitationisq; particeps. Itaq; ut oẽs ſancti patres duas naturas, ſic oẽs duplices proprietates quæ naturas attingũt, in Domino noſtro Ieſu Chriſto poſuerunt. Neq; enim natura ulla ſine proprietatibus ijs quę eã efficiũt, cõſtare ullo modo poteſt. Qui igit̃ duas eius naturas fatent̃, ñ fateant̃ neceſſe eſt duas eius uolũtates, id eſt duplicẽ uim uolẽdi, quę ad naturã pertinet. Habet enim natura Deus uolũtatẽ diuinã, quę omnia poteſt: et ut natura factus homo, uolũtatẽ humanã habebat, qua clàm domũ ingredi nõ potuit, cũ uellet. Neq; enim certè, ut opinor, diuina eius uolũtas circũſcribi poterat. Erat quidã certè in eius animo humão uis uolẽdi, qua ipſe res eas uolebat quę naturã attingunt humanã, et animi ſui uolũtate ad res humanas ferebat: quẽadmodũ diuina ea quę Dei ſunt unus & idem Filius Dei Chriſtus, Deus perfectus, et perfectus homo uolebat. Nec ve

rò in eo ſententiæ erat ulla repugnantia. Obtẽperabat enim ultro diuinæ illius et paternæ uolũtati uoluntas ipſius humana, eadẽq; uoluit eam uelle diuina. Quoniã enim Adamus Dei imperio non paruit, ſed arbitratu ſuo contrà quã diuina uoluntas præſcriberet fecit, id quod præcepti uiolatio eſt: nec quiſquã eorũ qui ex Adamo prodierunt, in omnibus diuinæ uoluntati obediuit, ſingulíq; homines diuinã uolũtatẽ ultro ac ſponte defugerũt (oẽs enim peccauerunt, ut ait Apoſtolus, et egent Dei gloria) Dei filius ſalutari Patris uoluntate factus eſt homo, naturãq; humanã ſibi unà cũ humana uoluntate, quæ naturæ eſt, coniunxit: hominis autẽ hypoſtaſin nõ coniunxit: ne naturæ humanæ uolũtas, quę naturæ attribuíſ, uolũtate ea quę hypoſtaſin attingit, diuinæ uolũtatis præſcriptiõe diſcederet, ſed ei ſpõte pareret in omnibus: atq; ita, ut uetus peccatũ obliteraret. Præterea uolũtatẽ humanã habuit, B. Marci Euangeliſtę ſententia, quòd clã domũ ingredi uoluit, nec potuit. Rerũ igiſ omniũ prępotẽs diuina eſt uolũtas, nõ imbecílla: imbecílla uerò humaua. Ita uolũtate humana uoluit, cum diuina eius uolũtas approbaſſet, humanęq; ipſius naturę utendi ſuis, uolũtate dico non poteſtate, dediſſet facultatẽ. Alio quoq; loco aít: Pater, ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte. id eſt, mortis poculũ. Hic eſt naturalis uitę appetitus & cupíditas, quã naturaliter animãtes tam eæ quæ ratione utunt, q̃ eæ quæ eius ſunt expertes, conſecutæ ſunt. Veruntamen non mea uolũtas fiat, ſed tua. Ecce naturalis rationisq; compos mentis appetitio, quæ et poteſtate et iudicio ſuo, et quaſi freno quodã appetitũ eũ qui rationis eſt expers, coercet, Non mea, inquit, uolũtas fiat, ſed tua. Voluntas mea, humana eſt, qua nullũ tecũ habeo cõmerciũ: neq; enim, ut ego, ſic tu homo factus es, nec humanas perpeſſiones recepíſti: ſed uolũtas tua mihi tecũ cõmunis eſt, qua & naturæ & diuinitatis ſum particeps. Non enim deſcendí, ut id quod uellẽ facerẽ, ſed id quod tu qui me miſiſti: nõ ut humana mea uoluntas ſuo arbitratu tuæ repugnet, ſed ut tuæ pareat: et quod uolũtati tuæ placet, id humana mea apptobet. Voluntas enim Patris, ciusq; decretũ in eo poſitũ erat, ut ipſe Chriſtus pro mũdi ſalute mortẽ perferret, cuius cauſa ſibi naturã humanã coniunxerat. Hoc enim in loco uolũtas non uim ipſam uolendi indicat, ſed id quod cadit ſub uolũtatem. Neq; enim ei propoſitũ fuit, uim eã ſiue facultatẽ, qua Deus uult facere (eſt enim increata, principioq; caret) ſed id quod diuina uolũtas præceperat. Qua etiã ſignificatiõe íllud totũ, Omnes uolũtates eius in eis intelligẽdũ eſt. Nã nec multę ſunt Dei facultates quibus uelit, ſed una: nec uis ea qua Deus uelle intellígíſ, in ſanctis ineſt: quippe cũ una etiã ſit ſolũ natura diuina. Quorũ enim uolũtas eſt una, eorũ etiã una natura eſt. Sed in ſanctis uolũtates Dei inſunt, id eſt eius præcepta. Demonſtratũ eſt igiſ, Chriſtũ habuiſſe ut duas naturas, ſic duas uolũtates, & duas actiões, quæ ad naturas pertinẽt, ut ſit perfectus Deus, & homo perfectus. Nõ enim perfectus Deus, in quo nõ ſint diuinitatis proprietates, & præterea natura diuina: nec perfectus homo eſt, qui perfectã hominis naturã nõ habeat, nec oẽs proprietates quę naturã attingũt humanã. Habuit igiſ diuinã uolũtatẽ, qua ut Deus ea quę ad Deũ pertinẽt, uoluit unà cũ Patre & Spiritu: quorũ ut una eſt natura, ſic una ad eã accõmodata uolũtas. Habuit etiã humanã uolũtatẽ naturæ, id eſt naturalẽ uim uolendí, ut homo omnibus ſuis partíbus abſolutus: quẽadmodũ et mater, quorũ ſicut una natura, ſic una eſt uolũtas. Habuit prętera diuinã uim agẽdi, qua unà cũ Patre et Spíritu ea líbere uellet, quæſub díuinã actionẽ cadũt. In eo quoq; erat humana uis agẽdi, qua líbere ea uolebat omnía quę propoſita ſunt hominíbus ad agẽdũ. Nõ enim diuina uolũtate latẽre uoluit, nec potuit, nec cíbũ capere, aut bíbere. ſub naturæ enim humanę, nõ diuinę uolũtatẽ hęc cadũt omnia. nec uerò diuina actiõe ambulabat, aut manus dilatabat, et porrígebat, propterea quòd nõ eſt diuinæ naturæ ambulãdí uis, aut mãus dilatãdi. et tamẽ utraq; in Chriſto natura cũ utriuſq; cõmunione

ea &

ea & uolebat & agebat omnia, quæ propria ei erant, cũ humana eius tũ uoluntas, tum agendi uis diuino ipsius imperio, & actioni ministrã se præberet. Vt enim per eius corporis actionẽ & functionẽ, diuina eiusdẽ actio munere fungebatur, (tenuit enim manu puellæ manũ, eiq; dixit, Puella surge. & tactu ac uerbo diuina uis agendi puellę uitã restituit) sic humana illius uolũtate diuina eius uoluntas agebat. Cũ enim uoluit diuinitus, miraculũ operatus est: & cum humana uoluntate uoluit, manũ porrexit, & dixit, Surge. Atq; ut uno uerbo finiã, omnia quæ humana uoluntate uoluit & egit, mundo fuerunt salutaria. Neq; enim qua ex parte Deus erat, ea quæ Deũ attingebant, operabatur: quippe cũ nõ solius Dei tactu, aut manuũ dilatione miracula ederet, nec qua homo erat, res quæ ad homines pertinebant, gerebat: non enim solius hominis supplicia salutẽ mundo attulerunt: sed cum Deus esset, homo factus est, nouãq; quandã & inauditã rẽ Dei & uiri cõmunẽ edidit: diuinã quidẽ, sed quæ humana operaretur: humanã, sed quæ diuinæ ministraret, atq; parerer, quęq; diuinitatis sibi coniunctæ signa præ se ferret. Vt enim ignis & ferri diuersa sunt munera, & actiones (neq; enim ignis secat, sed incendit & illuminat ea uí agendi quã ei natura attribuit: et rursus ferrũ nõ incendit, sed secat, et magnũ est: cũ autẽ ea coniuncta et copulata fuerint, coniunctè iam, nõ distinctè, suũ munus utrunq; exequit. simul enim & sectio & incendiũ existit, ferroq; ignis tũ incendit, tũ illuminat, cũ interim non una sit naturalis uis agendi, sed duę: una ignis, qua urit: altera, quã ferro natura dedit, diuidendi. et utri usq; sua est effectio: eius, qua ignis prędituς est, incendiũ: eius, quę ferro data est, diuisio. quinetiã & ea quæ ad urendũ pertinet, diuidere: & ea quæ ad secandũ ualet, incendere potest) sic in Domino nostro Iesu Christo utraq; natura, ea quæ ad se propriè pertinet, altera adiutrice & socia exequit: cũ interea nec una duę sint, nec duarũ sit una effectio, et officiũ: sed humanę eius naturę sua sponte obedire & seruire diuino imperio & uoluntati, suaq; uolũtate manũ porrigere, & puellã tangere, iussu & imperio diuinitatis, quæ puellã tactu excitabat. Ita humanæ actionis finis in libera manus dilatione, & tactu positus erat, diuinæ autẽ in puellæ excitatione. Quocirca non dixit magnus Dionysius, unã Dei hominisq; actionẽ, sed absolutè nouã & inusitatã. Vtraq; enim inusitata erat, & diuina, atq; humana. Neq; enim numerum expressit his uerbis, sed modũ inusitatũ. Dominus enim misericordia permotus in opus suũ, cũ peccati morbũ sponte recepisset, quasi inimici superfusum semen, totũ id quod morbosum erat, assumpsit, ut totũ sanarer. Quod enim nõ est assumptũ, id curari nõ potest. Quod autẽ assumptũ est, ei salus est data. Quid autẽ in morbũ inciderat ab initio, nisi mens et illius ratiõis particeps appetitio, id est uolũtas? Hæc igit curationis indigebat, præsertim cũ peccatũ, morbus sit uoluntatis. Si igit ubi animũ, qui rationis & mentis est particeps, eiusq; uoluntatẽ non coniunxisset, profectò naturæ humanæ morbũ minimè sanasset. Ob eam enim causam uoluntatẽ quoq; assumpsit. Peccatũ autẽ propterea nõ assumpsit, quòd peccatũ eius opus nõ est. Vt igit peccati morbũ ab hoste insitum, ex animo exterminaret, animũ eiusq; uoluntatẽ assumpsit: peccatũ autẽ, quia nõn fecit, non assumpsit. itẽq; ut corpus à peccati interitu & dominatu liberaret, corpus assumpsit. Quinetiã pœnas, quæ primo peccato debebant, suscepit, ut persoluto pro nobis eo peccato, quod ipsi contraxeramus, nos absolueret, & liberaret. Nã quoniã seruus seruũ liberare non potest, ob eã causam ipse qui peccati expers erat, et liber, nec morti, nec ulli alij pœnæ obnoxius, nostras pœnas pro nobis suscepit: nostraq; causa est morte mulctatus, ut daret potestatẽ ijs qui eũ recipiũt, filios Dei fieri, et incorruptiõis eis munus, uitãq; angelorũ parẽ, à doloribus et angoribus laboribusq; uacuã, in renouatione quã futurum seculũ promittit, concederet. Primum enim perferamus

oportet

oportet ea mala omnia quæ primus Adamus, à quo ortũ habemus, in mundũ inuexit: deinde secundi Adami munera assequemur, si modò eius insistamus uestigijs, legiq; libertatis pareamus, nec rursus peccati iugo seruiamus. Nã & naturã nostram liberauit, & mandatũ nobis dedit, uiãq; monstrauit: quã si ingrediamur, unà cum eo in reditu nostro ibi regnabimus, quò pro nobis præcursor reuertit: sin uiã aliam ingrediamur, excludemur. Faxit autẽ ipse, ut suã uestigia sequentes unà secũ in omne tẽpus simus, & habitemus, ipsiusq; gloria atq; regno nunc & semper, atq; in omnia secula perfruamur. Amen.

B. MAXIMI DE DVABVS DOMINI *Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi Naturis Libellus, eodem interprete.*

ARius tres personas confitetur, unitatẽ autẽ negat: nec sanctã Trinitatẽ unius eiusdẽq; essentiæ esse concedit. Sabellius autem unitatẽ ille quidem profiteꝛ, sed negat trinitatẽ. Eundẽ enim Patrẽ, Filiũ & Spiritum sanctũ esse dicit. At Ecclesia & unitatẽ profitetur, & trinitatẽ prædicat. Macedonius idem sentit & docet quod Arius: Spiritũ enim sanctũ creatũ esse ponit ab eo qui sit creatus. Ecclesia autẽ eiusdẽ essentiæ cuius Pater & Filius, Spiritũ sanctũ profitetur, Deũq; confirmat. Itẽq; in uno sanctæ Trinitatis Nestorius naturalẽ distinctionẽ ponit, unitatẽ autẽ non fatetur: eam enim per se constare & cohærere, ut sit persona, negat. Eutyches porrò unitatẽ concedit, essentiæ autẽ naturæq; distinctionẽ naturarumq; confusionẽ inducit. Ecclesia uerò & essentiæ distinctionẽ in Christo ponit, & confusionis priuationem. Summa quidẽ unitas quodã modo & diuersa & eadẽ natura continet. Velut in sancta Trinitate & naturã unã, & tres personas, concedimus. In homine autẽ cum eadem persona insit, tamen est naturarũ diuersitas. Nam cum unus sit homo, alia est animi natura, alia corporis. Eadem est Domini nostri Christi ratio. in eo enim eadem est persona, cum interea alia sit diuinitatis humanitatisq; alia natura. Vt enim in sancta Trinitate unitas concedi non potest, quin distinctionẽ exprimamus: sic necesse est tã unitatẽ, quàm distinctionem confiteri. Quemadmodũ enim ijsdẽ uerbis distinctio & unitas in sancta Trinitate significanꝛ, ita tamen, ut ex eo quòd tres personæ asserantur, distinctio: ex eo quòd una essentia ponaꝛ, unitas confirmeꝛ: sic in uno sanctæ Trinitatis propterea distinctio probatur, quòd duæ naturæ perspiciunꝛ: quodq; una persona constituta asseritur, conceditur unitas.

Itaq; ut Arium, qui in sancta Trinitate personarũ distinctionẽ non probat, sed naturę unitatẽ negat, detestamur: ita Nestoriũ qui in Christo naturarũ differentiam non concedit, & personæ unitatem negat, improbamus.

Et quemadmodum Sabellium nec naturæ unitatem, nec personarum distinctionem in sancta Trinitate approbantem damnamus: sic Eutychen improbamus, & execramur: non quòd in Christo personæ unitatem improbet, sed quòd naturarum differentiam non agnoscat. Ea autẽ personarũ distinctio & naturæ unitas, quæ in sancta Trinitate ponitur, nõ sensu corporis, sed mentis oculis intelligenda est: & ratio, qua in sancta Trinitate tres personæ propter personarũ distinctionẽ exprimuntur. In uno autẽ sanctæ Trinitatis duæ naturę in una persona enunciantur propter naturalem distinctionem.

Quemadmodũ autẽ propter eandem sanctæ Trinitatis essentiã & naturã, unam essentiam asseris, & propter personarum distinctionem tres personas: ita & propter distinctam Verbi ac carnis essentiam, duas naturas atq; essentias: & propter communem eorum personam, unam personam concedito.

Et

tres personas non cõmisceamus & confundamus, & ita tres personas, ut unã essentiam non diuidamus: sic in uno sanctæ Trinitatis unam personam non in duarum eius naturarum confusione dicimus: nec duas naturas in unius personæ diuisione.

Qui in Christo, quia distinctæ sunt naturæ, personæ unitatẽ negat, is Nestorianus est. Et qui negat in personæ unitate naturarum differentiam, is Euthychis sectam sequitur. Qui autem & personæ unitatem, & naturæ distinctionẽ in uno sanctæ Trinitatis profitetur, regiam & synceram fidem tenet.

Qui porrò & distinctionem & unitatem in Christo dicit, is nec differentiã diuidit, nec confundit unitatem. Beatus enim Cyrillus eos detestatur, diriscp; deuouet, qui propter naturarum differentiam personæ unitatem diuidunt. Et generale concilium eos auersatur, qui in sancta Trinitate propter personarũ distinctionem, naturæ diuidunt unitatem.

EIVSDEM IOANNIS DAMASCENI *De Hæresibus Liber.*

OMniũ sectarũ & hæresum genera sunt quatuor, Barbarismus Scythismus, Hellenismus, & Iudaismus: ex quibus natæ sunt cæteræ. Barbarorũ hæresis est, quæ à se orta & sola, ab Adami temporibus usq; ad decimũ oriũ Noe durauit. Barbarismus autem hæc uocata est, quòd ij homines, qui illis temporibus erãt, neminẽ, cui parerent, haberẽt, aut unum idemq; sentirẽt: sed quod sibi quisq; statuisset, id legis instar pro animi libidine seruaret.

Scythismus à Noe & consequentibus temporibus usq; ad turris Babylonicæ ædificationem, & post conditam turrim, paucis annis ualuit, id est usq; ad Phalec & Ragau tempora: qui cũ in Europã Tharæ ætate, eaq; superiore, ex quo Thraces orti sunt, rerum suarum sedẽ collocauissent, Scythiæ, eiusq; gentibus, attributi sunt.

Helleniſmus Seruch, qui idololatriã primus inuexit, temporibus ortus est. Cum enim omnes cultũ, quẽ tũ probauerant, superstitione quadã ad humaniorẽ cultum deducere communi consensu constituissent, mos simulacrorũ hominũ generi ponendorũ ortum habuit: quæ cũ illis temporibus comprobarent, in deorũ numero reposuerunt, ac principiò depingere, & coloribus adumbrare cœperunt eos, qui tũ apud ipsos in nomine erant, & gloria, aut tyrannos, aut diuinos, aut qui aliquid in uita gesserant, quod propter fortitudinem & firmã corporis constitutionẽ ac robur dignũ memoria uidebatur. Deinde Tharæ Abrahami patris ætate cum suũ illum idololatriæ errorẽ ad statuas transtulissent, maiores suos honore statuę afficiebant: & eos qui ante ipsos è uita excesserant, ptímùm figulorũ, deinde unaquaq; arte adhibita, ut tandẽ & architecti lapides polirent, ac sculperent, & argenti sculptores & auri fusores ex sua materia fabricarent. Ita & fabri & cæteri deinceps adhibiti sunt. Aegyptij autem, Babylonij, Phryges & Phœnices primi huius signorum fabricandorũ & mysteriorũ superstitionis fuerunt interpretes, à quibus ad Græcos translata est Cecropi sequenti seculo. Deinde multo pòst, Saturnum, Martem, Iouẽ, & eos qui eum consecuti sunt, & Apollinẽ, in deorũ numero reposuerũt. Hellenes autẽ, id est Græci, nominati sunt à quodã Heleno, qui tũ Græciã incolebat: ut autẽ alij aiunt, ab ἐλαία, id est olea, quæ Athenis nata est. Iones aute horũ duces, si rẽ accuratè consideremus, genus duxerunt ab Ione eorũ uno qui turrim ędificauerunt, cũ linguarũ omniũ gentiũ fuit facta diuisio: ob eãq; causam Meropes oẽs, à uoce quę diuisa est, uocati sunt. Postea Helleniſmum consequentibus temporibus hæreses infecerunt, id est Pythagoreorũ

thagoreorum, Stoicorum, Platonicorũ, Epicureorũq; temporibus: quo etiã tempore religionis Dei forma fuit, lex naturæ consentanea, quæ ab his gentibus, sese diuisit atq; secreuit, ita ut post orbẽ conditũ ad illa tempora mediũ locum inter Barbarismũ, Scythismũ & Helleniſmũ, obtinuerit, quoad Abrahami religioni coniuncta fuit.

Iudæorũ inde orta est hæresis, Abrahami temporibus, à circumcisione pelliculæ sumpta religionis forma, eaq; Mosis etiã ætate, qui septimus Abrahã successit, legisq; quã Deus dederat, scriptor fuit, seruata est: à Iuda autẽ, qui quartus fuit liberorũ Iacob, cui nomẽ Israel impositũ est, Dauidis, qui primus de sua tribu Iuda regnauit, instituto, nomen inuenit. De his quatuor hæresibus breuiter ac apertè Apostolus meminit his uerbis: In Christo enim Iesu non est Barbarus, nec Scytha, nec Græcus, nec Iudæus, sed noua creatura.

Pythagorei, aut Peripatetici secuti sunt. Eis Monadem & prouidentiã Pythagoras primus tradidit: cauendũq; censuit, ne dijs ficta sacra fierent. abstinendũ esse ab animãtibus, & à uino. Rerũ etiã quæ subiectę sunt sensibus, terminos & fines eos adhibuit, utq; à lunæ ambitu & superioribus continerentur, immortales: quæ infra lunã, mortales caducasq; dicetet. Migrationẽ uerò animorũ à corporibus in corpora usq; ad animalia & bestias, tam terrestres, quàm nantes, definiuit ac statuit. Silendũ etiam quinquennio tradidit: postremò se ipse Deum nominauit.

Platonici Deum ponebant, materiam & speciẽ, ex quibus hæc constarent omnia. Mundũ ortum habuisse, nunquam autem interiturũ. Animum uerò & ortu carere, & immortalẽ, & diuinũ esse statuebant. Eius autẽ partes tres esse: unã, quæ rationis esset particeps: alterã eam, in qua irarũ ardor existeret: tertiam eam, quę uoluptate aleretur. Mulieres communes omnibus esse censebant, atq; suã & propriã esse nemini: sed eos qui uellent cum quauis, dummodo id uellet, concũbere. Eodẽq; modo animorũ à corporibus in corpora migrationes, usq; ad omnia genera animalium, probabant. Multosq; deos ex uno inducebant.

Stoici corpus esse omnia, atq; hunc mundũ qui sensu percipitur, Deũ statuebant. Nonnulli uerò Dei naturam ex igne constare posuerunt. Ac Deum quidẽ mentẽ esse definiunt, & quasi animũ huius uniuersitatis cœli ac terræ: eius autẽ corpus hanc, ut dixi, ponunt uniuersitatẽ: oculos uerò, solẽ & lunã atq; stellas. Corpus itẽ occidere: animũ à corpore in corpus migrare uolunt.

Epicurei indiuidua quædam corpora eiusdem generis, & infinitatem rerũ omnium principia, & beatam uitam in uoluptate ponebant. Negabant res à Deo & prouidentia administrari.

Samaritanorũ hæresis, à Iudæis antè ortũ habuit quã hęreses apud Græcos natæ essent, & ante eorum decreta constituta. Postea uerò quàm Græcorũ superstitio cœpta est, medium locum Iudęorum & Græcorum tenuit, eiusq; rei causam originẽq; duxit Nabuchodonosorij temporibus, cum Iudæi capti sunt. Cumq; ab Assyrijs in Iudæam coloni deducti essent, ac quinq; Mosis libros, quos post seruitutẽ Babylonicam Esdras distinxerat, sumpsissent, omnia quæ Iudæi, seruarunt, præter gentiũ detestationẽ, & no nnullorũ ciborũ delectum, mortuorumq; resurrectionem, & quasdã prophetias, quæ Mosis secutæ sunt tempora.

Corthenij sunt, qui alijs temporibus, ac quibus Iebussæi, festa celebrabant.

Iebussæi sunt, qui ob eandem causam festorum à Gorthenijs differabent.

Esseni nec ab alterutris dissidebant, & sine delectu cum ijs qui aderant festos dies agebant.

Dosithei apud easdem gentes, apud quas Samaritani habitabant, circumcisione, alijsq; institutis, ac quinq; Mosis libris utebantur. Studiosius autem quàm

quàm cæteri ab animantibus abstinebant: itemq; & in cæteris. & ieiunia perpetua seruant. probant etiam uirginitatem, nonnulli autem ad tempus continentiam. Alij mortuos excitatũ iri credũt, quod nefas est apud Samaritanos.

Scribæ qui ijdem legis periti erant, & eorum quæ à maioribus tradita acceperant, interpretes, ea quam sponte profitebantur, nimia religione aut superstitione instituta consuetudinesq; seruabant. Atque hæc quidem profitebantur, non quòd ex ipsis legibus ea hauserant, sed quòd legum sibi & cultum & iustitiam uendicabant.

Pharisæi idem quod diuisi & secreti ualent. Ii uitam durissimam agunt, maiorisq; uirtutis quàm cæteri speciem præ se ferunt. Apud eos etiam mortuorum resurrectio probatur, quemadmodum apud Scribas. Angelos atq; Spirirum sanctum esse confitentur. Vitæ autem degendæ rationẽ ab alijs secretam probant: certo tempore continentiã uirginitatemq; terminãt. Bis in hebdomada ieiunia seruãt, expiationes & urceorum & mensarum & poculorum probant: itemq; ut Scribæ, sic hi decumas, & primos fructus & precum perpetuitatem approbant: uoluntariæ quoq; religionis speciem in incessu, cum toga & breuibus tunicis gerebant: hi etiã phylacteria, id est signa ex purpura, & fimbrias & corymbos dilatabant atque laxabant in ea tunicæ parte quæ fimbrijs erat adiũcta: quæ quidẽ omnia insignia erant eius quã ad tempus probabant, pudicitiæ. Ii denicq; astrologorum de horoscopo errorem fatumq; sequebãtur.

Saducæi idem quod iustissimi ualent. Ii, cum genere Samaritanorum essent, & simul sacerdotis, qui Saducus dicebatur, nec mortuorum resurrectionem concedebant, nec angelos & spiritum probabant. Cæteris in rebus Iudæos sequebantur.

Hemerobaptistæ Iudæorum instituta omnia seruabant, nisi quòd uitæ immortalitatem quenquã consecuturũ negabãt, qui non quotidie baptizaretur.

Hossini autem dicuntur durissimi. Ii legi in omnibus ita obtemperabant, ut quædam eorum quæ post legem scripta sunt, probarent, reijcerent autem pleroscq; prophetas.

Nassaræi rebelles interpretantur. Ii non solum omnem esum carnium uetabant, uerum etiam omnino animatis rebus abstinebant. Ad Mosem autem et Iesum Naue sanctis patriarcharum nominibus, quæ quinq; Mosis libri continent, Abrahami dico, Isaac, Iacob & superiorum, atque ipsius Aaron, Mosis, & Iesu utuntur, eaq; approbant: quinque autem illorum librorum Mosem autorem negant, seq; alios præter hos habere confirmant.

Herodiani omni ex parte Iudæi erant. Herodem autem ut Christũ approbabant, eumq; Christi & honore afficiebant, & appellabant nomine.

Simoniani à Simone Mago, qui Petri apostoli temporib. ex uico Samariæ, qui Githo dictus est, fuit. Hic, cum sibi Christi nomen tantum uendicaret, concubitum passim sine delectu corporum docebat. Resurrectionem autem carnis reijciebat, Deumq; mundi effectorem & autorem negabat. Simulacrum suum pro illo Iouis, ac scorti sui, cui nomen erat Elenæ, pro Mineruæ, discipulis suis adorandum exhibebat. Idemq; se & Samaritanorum patrem, & Iudæorum Christum prædicabat.

Menandriani ab hoc Simone Menandri cuiusdam opera originem habuerunt. Inter eos autem & Simonianos aliquid interest: quòd hi mundi molitionem factam ab angelis esse dicebant, illi negabant.

Saturniniani in Syria Simonianorum turpitudine confirmata, alia quæ illi non cogitarant, quo maiorem admirationem excitarent, docuerunt. A Saturnino autem ortum habuerunt. Iidemq; cum Menandri secuti sententiam, ab angelis hunc orbem conditum esse confirment, septem tantummodo eos de patris sententia dicunt fuisse.

Basilidiani eiusdem obscœnitatis ministri fuerunt, dicti à Basilide, unà cum Saturnino, Simonianorum Menãdrianorumq; discipulo. qui cum idẽ quod illi sentiret, tamen aliquid ab eis dissidebat. Nam trecẽtos sexaginta quinque cœlos esse asserit, eisq; angelorũ imponit nomina. Itaq; & annũ totidẽ dierũ esse, & uerbũ Abrasax 365. explere. & hoc nomen sacrosanctum esse dicit.

Nicolaitæ autem nominati sunt à Nicolao, quẽ uiduis apostoli præfecerãt. Hic suæ uxoris odio turpitudinem eam, quam alij, agendam discipulis tradidit. atq; in mundum inuexit quædam barbara nomina, ut Caulacauchus, & Protonicus, aliaq; permulta.

Gnostici cùm Nicolaitarum atq; superiorum hæreses approbarunt, tum eorum omnium turpitudinem usq; ad amentiam insanè sunt persecuti. In Aegypto autem Stratiotici uocabantur, & Phibionitæ: in superioribus uerò locis, Socratitæ. Alibi Zacchæi. Alij autem Choldianos eos nominant, alij Borboritas. Hi Berbello & Bero imperant.

Carpocratiani à Carpocrate quodam Asiatico dicti sunt. Hic omnem libidinem atq; obscœnitatem scelerũ ita explendam esse docebat, ut si quis per omnia scelera non uolutaretur, nec omnium dæmonum atq; angelorũ uoluntati paréret, eum ad summũ cœlũ, ad principatus atq; potestates peruenire posse negaret. Iesum autem animum accepisse mentis compotem dicebat, eumq; rerum cœlestium scientiam tenuisse, quas in hac rerum uniuersitate enunciauerit. Quòd si quis similia, quæ Iesus gereret, eum illius similem esse dicebat. Legem cum mortuorum resurrectione repudiauit, ut omnes hæreses à Simone ad illa tempora solebant. Hanc sectam secuta est Romæ Marcellina quædam, quæ cum occultè Iesu, Pauli, Homeri atque Pythagoræ signa esset fabricata, colenda ea docebat.

Cerinthiani, qui & Merinthiani, à Cerintho & Merintho appellati, Iudæi quidam erant, qui circunciſionem extollebant. Mundum ab angelis conditũ: Iesum uerò ex eo quòd profecisset, Christum uocatum asserebant.

Nazaræi autem Christum Iesum Dei filium illi quidẽ profitentur, sed legi parent in omnibus.

Ebionæi eadem quæ superiores Cerinthiani & Nazaræi docebant. Cõsensit cum eis quadam ex parte Sampsæorum & Helcesæorum hæresis. Hi Christum & Spiritum sanctum in cœlo creatos asserunt: ipsum autẽ Christũ in Adamum primùm uenisse: deinde ex tempore egressum fuisse. hoc autem aiunt abeo, cum in carnem illius uenisset, esse perfectum. Quanquam autem Iudęi erant, tamen usi sunt euangelijs. carnis autem esum detestabãtur. Aquã pro deo habebant. Christum autem hominem, ut dixi, suo ipsius aduentu in carnem intrasse asserunt. Perpetuò se quemadmodum Samaritani aquis abluũt & æstate, & hieme, expiationis simulatæ gratia.

Valentiniani cum carnis resurrectionem negant, Tum uetus testamentum improbant: prophetarum autem lectionem, cæterorumq; omnium, quæ ad suę hæresis similitudinem transferre dicendo possunt, probant. Alię quędam anilium ineptiarum nomina, ut triginta seculorum, inducunt. Hermaphroditos ex parte uniuersi natos esse dicunt, quos etiam deos ac secula esse ponunt. Christũ autem è cœlo carnem attulisse, eamq; per Mariam quasi per canalem, in lucem protulisse confirmant.

Secũdiani, quibus Epiphanes et Isidorus adiũgũtur, ijsdem cõiugationibus usi, cum Valẽtino consenserũt: nisi quòd eum in docenda & commemoranda obscœnitate longè multũq; superarũt. Iidem carnis resurrectionẽ negant.

Ptolemæi, cum essent etiam Valentini discipuli, in quorum numero Flora ascribitur, eadem de coniugationibus, quæ Valentiniani & Secundiani, affirmabant, sed inter eos aliquid interest.

Mar-

Marcosæ à Marco dicti sunt. Marcus enim quidã Colobarsi cõdiscipulus fuit. Hic & duo principia inducebat, & carnis resurrectionẽ negabat. Cũ uerò magicis uerbis ita oculorũ aciẽ perstringeret, ut res quæ per phialas uidebãtur, in cœruleũ colorẽ ac purpureum uerteret, mulieres deceptas sacris suis initiabat. Hic quoq; ut Valẽtinus, uiginti quatuor initia uult esse rerũ omnium.

Colobarsiani à Colobarso nominati sunt. Hic cum eadẽ traderet quę Marci & Valentini assectatores, tamen nonnihil ab illis discrepabat. Aliter enim coniugationes atq; ogdoadas docebat.

Heraclionitæ etiam fabulas ogdoadũ sequuntur: ita tamen, ut aliter ac Marcus, Ptolemæus, & Valentinus atq; cæteri, elementa committant. Quinetiam eos qui apud ipsos excedunt è uita, eodem modo quo Marcus, in morte, oleo, balsamo, & aqua redimunt: in quo Hebraicis quibusdam appellationibus in eius capite qui simulatè redimitur, utuntur.

Ophitæi anguem uenerantur, eumq; Christum esse existimant. Asseruant etiam uerum serpentem in specu.

Caiani idem sentiunt, quod hæ hæreses, quæ legem eiusq; autorem improbant. Cumq; carnis resurrectionem negent, Cain ob eam causam honore afficiunt, quòd eum dicant maiore quadam ui ac uirtute fuisse præditũ. Iudæ etiam diuinitatem tribuunt, & Core, Dathan, & Abiron, atq; adeo Sodomitis.

Sethiani rursus Seth honores tribuunt. Eum enim dicunt à matre cœlesti genitum, cui curæ fuerat: quibus de causis Cain priorem in lucem ederet: deinde post Cain Abel repudiatum ac interfectum fuisse: cumq; ipsa cum supero cœlestiq; patre rem habuisset, ex illo concubitu Seth semen purum procreatum, ex quo deinceps hominum genus propagatum fuerit. Principia etiam & potestates, quæq; alij docent, ea tradunt omnia.

Archontici quoq; ad multos principes uniuersitatem referunt, & ab ijs dicunt creata esse quæ oriuntur. Tenentur autem in scelere obscœno. Iidẽ & carnis resurrectionem negant, & uetus Testamentum reijciũt. Quanquam ita eo utuntur, ut singula uerba arbitratu suo interpretentur, atque deprauent.

Cerdoniani à Cerdone Heraclionis discipulo appellati sunt, qui eis quasi hęreditariã erroris contagionẽ etiã auctam tradidit. Is cum ex Syria Romam uenisset Hygini Episcopi temporibus, doctrinę suę rationẽ reddidit. Duo inter se cõtraria principia docebat: genitũ Christũ uolebat fuisse: carnis resurrectionem, uetusq; Testamentum improbabat.

Marcionistæ à Marcione Pontico dicti sunt. Hic cum filius esset Episcopi, uirginiq; stuprũ intulisset, ex Ecclesia à patre expulsus est. Cumq; Romã perueniẽs, pœnitentiam ab ijs qui ad Ecclesiæ gubernacula sedebãt, petitam non impetrasset, suspensus animi in fide cœpit esse: ac tum denicq; tria principia docuit, bonum, iustũ, & malum. Nouumq; Testamentũ à ueteri et ab eius autore discrepare. Idem atque ij qui ab eo sunt Marcionistæ nominati, carnis resurrectionem negant. Non solum autem semel, sed etiam iterum atq; tertium baptizant eos qui lapsi sunt atq; peccarunt. Quinetiam apud eos alij pro mortuis & ijs qui sacris fidei initiantur, baptizari solent. & mulieres præficiuntur passim & palàm lauacro ministrando.

Lucianistæ uocati sunt à Luciano quodam, non eo qui modò Constantini temporib. extitit, sed à superiore. Is omnia Marcionis decreta secutus est, sed quædam præterea secus ac Marcion docuit.

Apelliani ab Apelle nominati sunt, qui etiã cum Marcione Lucianoq; consentit. Is omne quod factum est, ipsumq; creatorem uexat: nec uerò, ut illi, tria principia induxit, sed unum principium, & unum Deũ qui sit supremus; nec ullo nomine appellari debeat. Hunc autem unum alterum genuisse dicit, qui cum inuentus esset improbus, pro suo scelere mundum fecerit.

Seueriani à Seuero quodam dicti sunt, qui rursum Apellē secutus est. Hic unum respuit: uitemq; ex draconis, qui à Satana originem habet, atq; terrę concubitu prodijsse fingit. Mulierem autem repudiat, quòd eam dicat sinistræ & infaustæ esse potestatis. Nomina autem quædā principū libros q; apocryphos profert. Carnisq; resurrectionē, ac uetus Testamentū more aliorū nō probat.

Tatiani à Tatiano, qui Iustini sanctissimi martyris ac philosophi tēporibus fuit, appellati sunt. Hic post sancti Iustini mortem Marcionis decretis corruptus, eadem quæ ille professus est, adiectis quibusdam alijs: quę a b eo non erāt tradita. A' Mesopotamia autem prodijsse dicitur.

Encratitæ reliquiæ quædam sunt Tatiani. Hi & nuptias damnant, easq; Satanæ esse dicunt: & omnem rerum animatarum esum improbant.

Cataphryges Montani & Ascodrugitæ sequuntur, qui uetus & nouum Testamentum illi quidem probant, sed & alios prophetas inducunt, & Montanum ac Priscillam in honore habent & precio.

Pepuziani, qui & Quintiliani, quibus & Artotyritarum hæreses duę adiunguntur, Cataphrygum illi quidem sequūtur sententiam, sed alia etiam ipsi ex se pepererunt. Hi Pepuzam urbem quandam desertam, quæ Galatiam à Cappadocia & Phrygia diuidit, diuinum quiddam esse dicunt, eamq; Hierusalem esse existimant. Est autem alia quoq; Pepuza. Mulieribus autem non solum magistratus mandant, sed etiam sacerdotia. Contaminant etiam quendam admodum puerum: cędunt q; uirgis æneis, ut solēt Cataphryges: cíusq; sanguini immiscent similam: ex quibus confectum panem pro donarijs sumunt. Quinetiam Quintillæ & Priscillę Christum illic in urbe Pepuza specie & habitu muliebri uisum esse confirmant. Nouo iuxta ac uetere Instrumento usi sunt: sed omnia arbitrio suo interpretabantur.

Tessarés καιδεκατitæ autem uno die quotannis Pascha agunt, in quencunq; decima quarta luna incurrerit, in quo nec sabbati, nec Dominicæ diei rationē habent. In eo autem tum ieiunia seruant, tum uigilias & festum diem agunt.

Alogi à nobis ij appellati sunt, qui Ioannis & Euangelium & Apocalypsim non probant: propterea quòd Deum qui à patre profectus est, Verbum esse semper non recipiunt.

Adamiani à quodam Adamo ita dicti, irrisione magis dignā, quàm ueram habēt disciplinam. Res autem sic habet: Nudi tam mares, quàm fœminę, in locum unum conueniunt: in eoq; lectionum ac precum officia, & quæuis alia sacra, perficiunt. Simulatam uerò solitudinem, & castitatē, ficiasq; nuptias probant: suamq; Ecclesiam Paradisum esse ducunt.

Sampsæi & Elcesæi etiam nunc Arabiam, quæ in superiore mortui maris parte sita est incolunt. Eos quidam Elces pseudopropheta decepit, quem etiam hodie Martha & Marthina mulieres propinquitate attingunt, in dearumq; numero & parte propter prænotionem habentur, & adorantur. Eadem autem quæ Ebionæi asserunt.

Theodotiani à Theodoto Scyteo Byzātino uocati sunt. Hic, cum disciplinis Græcis esset eruditissimus, & in persecutiōe, quę tum conualuerat, lapsus esset: unus ex omnibus, qui duo testimonium dixerunt, fuga salutem quæsiuit: instituitq; Christum purum hominem docere, propterea quòd hoc illi crimini dabatur, quòd Deum illum esse negauisset.

Melchisedeciani sunt qui Melchisedech uenerantur, eumq; uirtutē aliquam, non tantū hominem, esse asserunt: atq; in hoc eius nomen referebant omnia.

Bardisianistæ à quodam Bardisiane, qui à Mesopotamia prodijt, nominati sunt. Hic Bardisianes principiò ueram fidem professus est, philosophiceq; laude excelluit. Deinde à fide & ueritate defecit ac deflexit: eademq; quę Valentinus docuit, paucis exceptis, quibus ab illo dissidet.

Noē-

Noëtiani à Noëto, qui Smyrnæ Asiæ natus est, uocati sunt: qui cum alijs qui busdam quasi in currum impositus, ἁρπάζει, id est ut ita, dicam, filiopatrē Christum dicebat esse. Eundem quoq; Patrem, Filium, & Spiritum sanctum esse profitebatur: secq; Mosem, & fratrem Aaron asserebat.

Valesij sunt, ut existimo, ij qui Bacchatō caput Philadelphię Arabū incolūt. Hi hospites, et eos qui secum uersantur, castrāt. Sunt etiam plures apud eos eunuchi, qui secti fuerūt. Alia quoq; docent plena hæreseos: ueteris autem Testamenti legē ac prophetas improbāt: ac alia quædā plena obscœnitatis inducūt.

Cathari & Nouatiani & Monteſi Romæ uocantur. Hi Nouato Romano adiuncti secundas nuptias omnino pœnitentiamq; damnant.

Angelici omnino iam nulli sunt. Hi ita appellati sunt, quòd angelorū se ordinem habere iactabant, aut ab angelis se uocatos.

Apostolici, qui & Apotactici, id est, selecti uocantur, in Pisidia tantum apotacticos, id est, secretos ab alijs recipiunt. Accedunt ad Encratitas: sed tamen alia quædam diuersa sentiunt.

Sabellianorum eadem est secta quæ Noëtianorum: nisi quòd hi Patrem negant esse passum, & uerbum enunciari, ac iterum refundi reuocariq; asserunt.

Origeniani sectatores sunt cuiusdā Origenis. Hi obscœnis & nefandis facinoribus se ac corpora sua inquinant ac contaminant.

Origeniani alij, Origenis scriptoris, qui Adamātius dictus est, discipuli fuerunt. Hi mortuorum resurrectionē negāt: Filium, Spiritumq; sanctū creaturas esse arbitrantur: paradisum, cœlos, atq; alia, ad allegoriam transferūt: Christi regnum tandem aliquando desiturum, & simul angelos desituros confirmant: Christum autem unà cum diabolo à rege gubernatum iri: eumq; in crucem actum, dæmonibus falsa denunciaturum.

Paulini à Paulo Samosateno appellati sunt. Hic Paulus ferè Christum omni natura & substantia spoliat, dum eum uerbum enūciatiuum fingit & format: eumq; ait à Maria ad hoc tempus fuisse, cum omnia quę in scriptis diuinis de illo prædicta fuerant testimonia, haberet, sed non esset: uerùm à Maria, ex quo tempore carnem assumpsit, eum cœpisse esse confirmat.

Manichæi, qui & Aconitæ, ex cuiusdam Persæ, cui Mane nomen erat, disciplina prodierunt. Hi Christū phantasma & speciem esse dicunt. Solē ac lunam diuinis honoribus afficiūt. Astra, uirtutes & dæmones precātur. Duo autem principia inducunt, bonum & malum, quæ fuerint ex omni æternitate. Christum opinione tantū et specie apparuisse, non re uera: itemq; passum fatentur. Vetus Testamentum maledictis uexant, autoremq; eius Deum, qui in eo locutus est. Mundum etiam non totum, sed partem à Deo effectam esse statuūt: reliquam autem partem contrarij principij esse confirmant.

Hieracitæ cuiusdam Hieracis Leontopolitani Aegyptij, qui interpres erat, sectatores, carnis resurrectionem negant. Cumq; ueteri & nouo Testamento utantur, nuptias tamen omnino damnant. Iidem eos qui uitam desertam degunt, & uirgines & cælibes & uiduas apptobāt: puerosq; eos qui nondum ad ætatem legitimam peruenissent, quòd nullum laborem susceperint, uitam sempiternam consequi negant.

Meletianorū Aegyptiorū schisma est, nō hęresis. Hi orare nolūt cum ijs qui aberrarūt à fide in persecutionibus, & resipuerūt. Nūc Arianis adiuncti sunt. Prima Arij secta dānata est in concilio generali: à quib. orti sunt Eunomiani.

Ariani, qui ijdem Ariomanitæ & Diatomitę dicti sunt, & Dei Filium creaturam, & Spiritum sanctum creaturę creaturam esse tradunt. Filium etiam de Maria carnem modò, non etiam animum sumpsisse confirmant.

Audianorum schisma & dissensio est, non hæresis. Hi temperatè uiuunt, fidemq; eandem tenent omnino, quam tota Ecclesia. Maxima ex parte in cœ-

nobiſs habitant, nec quemuis in ſocietatem & communionem ſacrorum admittunt: multis autem apocryphis crebro utuntur. noſtroſq; epiſcopos quòd ſint diuites, aliſq; de cauſis alios culpant. Paſcha more peculiari Iudæorum celebrant. Hoc etiam habent proprium, quòd illud totum, ad ſimilitudinem, duriſſimè interpretantur.

Photiniani à Photino nūcupati ſunt: ut à Petro, Petriani: à Theodoro, Theodoriani: à Diodoro, Diodoriani: ab Euſtatio, Euſtatiani. Hic autem Photinus Smyrnæus erat, Pauliq; Samoſatei ſectā ſecutus eſt: quanq; nōnullis in reb. ab eo diſſenſit. Chriſtū à Marię tēpore fuiſſe cōfirmat, in quo uehemēter exultat.

Marcelliani à Marcello Ancyræ Galatiæ urbis ciue dicti ſunt. Hic principiò cum Sabellium ſecutus eſſet, notatus eſt. Cum autem ſæpe ad cauſam dicendam ueniſſet, atq; de ſcripto dixiſſet, ab aliſs accuſatus eſt, quòd in eadem ſententia permaneret. Fortaſſe mutata ſententia, in uiam rediit: quemadmodum eius quidam diſcipuli ſani cum eadem de cauſa delati eſſent, cauſam dixerunt.

Semiariani Chriſtum Deum illi quidem fatentur, diſſimulanter autem creaturam eum eſſe dicebant, non quòd ſit una creatura, ſed filium ipſum, inquiūt, fatemur. Quoniā autem pater nihil pati, nihilq; accipere poteſt, & hunc genuit, idcirco eum creatum fuiſſe dicimus. Eodem modo Spiritum ſanctū creaturam omnino eſſe definiunt. Filium autem cum negēt eiuſdem eſſe naturę atq; eſſentiæ cuius ſit Pater, eum illi ſimilem ſimiliſq; naturæ fatentur. Quanquam ſunt quidam ex eis, qui eum ſimilis eſſe naturæ negent.

πνευματόμαχοι, id eſt cum Spiritu bellātes, aut Spiritus hoſtes, à Macedonio Spiritus hoſte nominati ſunt. Hi de Chriſto recte ſentiūr, Spiritū autem cōtumelijs uexāt. Eum enim ita creatū fuiſſe aſſerūt, ut à diuinitate prodijſſe negēt: aut potius eum dicāt per actionē impropriè creatū, cū ex ſola ui cōſtet, ut aiūt, quæ apta ſit ad procreandā ſanctitatem. ab his orti ſunt ij, qui Mōtani uocātur.

Aeriani ab Acrio Pontico dicti ſunt, qui etiam nunc tentat uitam. Fuit autem ſacerdos Euſtachij epiſcopi eius cui Arianæ hæreſeos crimen obiectum eſt, filius. Cumq; ſibi epiſcopatum denegatum uideret, multa cōtra Eccleſiam docere inſtituit, Arianorum nulli ſecundus. Adiecit autem quædam de ſuo. Negat enim quicquam offerendum eſſe pro mortuis. Ieiunium feria quarta & ſexta, & quadraginta diebus ſeruari, & paſcha celebrari prohibet. ſtata hęc damnat omnia. Carnib. & cibis omnis generis uſus eſt ſine religione. Quòd ſi quis ieiunium ſeruare uelit, id ab eo certis ſtatiſq; diebus ſeruari negat oportere, ſed quando uolet. Negat enim ſe lege teneri. negat etiam quicquam inter presbyterum & epiſcopum intereſſe.

Aëtiani ab Aëtio Cilice nominati ſunt, qui diaconus fuit Georgij Arianorū Alexādriæ Epiſcopi. hi etiam Anomij uocantur, à nonnullis Eunomiani dicuntur à quodam Eunomio Aëtij diſcipulo. In quorū etiam numero fuit Eudoxius: quanquā metu regis adductus, ſe ipſe ab illis ſecreuit. ex quo factum eſt, ut Aëtium ſolum exterminaret. Ac Eudoxius quidē Arianorum partes, non etiam Aëtij ſecutus eſt. Hi autem Anomij & Aëtiani omnib. modis Chriſtum & Spiritum ſanctum à patre diſſociant, atq; ſecernūt. quippe qui & creatum illum fuiſſe confirment, & negent ſimilitudinem ullam in eo eſſe diuinitatis. Ratiocinationibus aūt argumentiſq; Ariſtotelis & Geometrarum Deum eſſe demonſtrāt, Chriſtumq; ita à Deo proficiſci minimè potuiſſe. Qui autem Eunomiani uocantur, non ſolum lauacrum iterāt in ijs omnibus, qui ad ſe ueniunt, ſed etiam Arianorum capita immergunt ſurſum uerſus pedibus uerſis, in quo multa canitur oratio. Quòd ſi quis uel ſtuprum intulerit, uel aliud ſcelus commiſerit, id graue eſſe negant, præſertim cum Deus, ut aiunt, niſi fidem quam probant, nihil à nobis poſtulet.

Dimoritæ, qui ijdem Apollinarij dicuntur, Chriſti præſentiam iam perfectam,

ctam, id est incarnationem negant esse, quorum nonnulli aliquando corpus illius eiusdem naturæ, cuius est diuinitas, affirmare minimè dubitarūt. Nōnulli autem animum etiam eum sumpsisse negauerunt. Alij propter hoc totum dictum, Verbū caro factum est, eum de carne quæ creata est, id est, de Maria carnem sumpsisse negauerunt. Hoc autem quod disceptatione non uacat, dixerunt, Carnem factum. pòst uerò mentem in Christo fuisse negauerunt: in quo quid sibi uelint, prorsus ignoro.

Antidicomarianitæ sunt, qui sanctam Mariam uirginem permānsisse negāt, generato seruatore: sed cum Ioseph eam concubuisse asserunt.

Collyriani autē sunt qui eiusdē uirginis nomine certo & cōstituto anni die κολλυρίδα, id est tortā panis offerūt, quibus nomē Collidianorū impositum est.

Massalianis, qui εὐχῖται ab orando dicuntur, ij etiam asscribuntur qui apud Græcos sectas instituerūt, Euphemitæ, Martyriani, & Satanæani. Capita decretorū impiorū, quæ Massaliani docent, collecta ex eorū libris, Habitare in homine satanā ut præsidē, eiq; in omnib. dominari, satanā & dæmones mentem hominū possidere, & hominū naturā cum spiritibus improbitatis cōmunionē habere. Habitare unà in homine satanā & Spiritū sanctū. Nō fuisse etiā apostolos ab actiōe quæ operetur, liberos. Baptismū hominē nō perficere, nec diuina sacramenta accepta animi sordes expiare, sed solas preces quæ ab illis recitè fundantur. Hominem recepto baptismo non esse in massa peccati. Fidelē non baptismo, sed precib. uestem diuinā incorruptam et integrā accipere, perturbationum uacuitatem sumi: et Spiritum sanctum ita abundanter consequi oportere, ut sensu possit percipi. Animū comitari oportere eiusmodi cœlestis sponsi communionibus, quas ex uiri concubitu mulier percipit. Spirituales homines tum intus, tum foris peccatū uidēt, & gratiam, & quæ operatur, & quæ efficitur. Reuelationē fieri & in sensibus, & in diuina. *Ignē esse effectorē. Animū in q̄ nō sit Christus, cū aliquid sensib. percipit aut agit, serpētis esse uenenatarūq; bestiarum domiciliū, id est omnis contrariæ uirtutis. Mala, natura euenire. Adamū ante ęs imperiū uiolaret, atq; trāsiliret, sine ullo sensu uoluptatis cum Eua concubuisse. In Mariā ut semen et Verbū incidisse. Hominē oportere duplicem animū adipisci? unum, qui hominibus sit cōmunis: alterum, qui cœlestis. Hominē plenè posse sensibus accipere Spiritus sancti personā in omni actione. Iis qui orant & precantur posse apparere crucem in luce, & aliquo tempore inuenire hominem cum ipsa præsto est aræ, eiq; tres panes ex oleo confectos homo offert. Detestantur præterea quicquid manibus operantur, ut deforme & indecorū Christianis. Atq; ut sigillatim de corū decretis dicam, inhumanitatem in mendicos inducunt. Negāt enim ijs qui publicè ea quæ ad uictum pertinent, quærunt, aut ijs quorum manus opere labefactatæ sint, aut ijs qui aduersa fortuna utantur, uel corporū debilitatiōe, uel morbis, uel acerbitate creditorum, uel furum iniurijs, uel barbarorū incursionibus, aut ijs qui tales casus experti fuerint, subuenire oportere eos, qui ab illis secreti sunt, & aliquid boni agere instituūt, sed sibi quēq; omnia suppeditare cēsent oportere. Se ipsos enim dicebāt uerè pauperes esse spiritu. His adijciebāt templorū et ararū contemptū, quòd nō deceat monachos Ecclesiasticos cœtus & sacrificiū celebrare: eos cōtentos esse oportere precibus, quas in sacellis & oratorijs expleāt. Tantū enim suas preces ualere cōfirmabāt, ut Spiritū sanctū de cœlo in eos & discipulos ita deuocarent, ut sentiri percipiq; posset. Nam mira eanūr, eos qui salutē cōsequi uelint, eatenus continēter orare oportere, quoad peccatū instar fumi alicuius, aut ignis, aut draconis, aut alicuius eius generis belluæ, precibus expelli & discedere sentiāt. Spiritus autē sancti rursus introitū sensib. percipiunt, apertūq; eius introitus sensum in animo habent, eumq; aiunt esse ueram Christianorum inter se communionem. Neq; enim aut baptismo Ecclesię, aut

clericorum ordinationibus omnino Spiritus sancti participes eos fieri, qui sacra aqua expiantur: sed eos demum, qui paulo studiosus socios se eorum precum orationumq; præbebũt. Quinetiam aliquẽ sine baptismo Spiritum sanctum posse percipere dicunt, si apud eos habitare, & illorum sacris initiari uelit: quasi uerò hoc maiores & sacerdotes quidã dixerint, se Spiritũ sanctũ fide habituros, nõ sensu percepturos, & precum illorũ cõmunione ita aperte Spiritu sancto participaturos, ut sub sensum cadat. Tanta est autem eorum arrogantia, ut eos qui in societatem simulatæ spiritus sancti, quam inducunt sensu percipi, communionis uenerunt, tum beatos ducant, ut perfectos & ab omni culpa liberos peccatoq; superiores, tum obseruent & uenerentur, ut iam peccatis, periculis, & iniurijs minus opportunos & obnoxios, sed in omne reliquum uitæ tempus ita affectos & constitutos, ut tutò possint omnibus exquisitissimis escis uesci, in armis, in honore, & in uoluptatibus uiuere. Eorum autem plerique dato huiusmodi perfectionis documento, ne Christianorum quidem nomine cæteros appellare æquum putant, cum ipsorum insignes libidines, furta, stupra, oculis deprehenderint. Alia etiam multa præterea monstri similia docent, ut legitima cõiugia passim et sine ullo delectu dirimi: eosq; qui coniugij onus excusserint, ut monachos recipi, & beatos duci: parentibus suadent, ut liberorum educationẽ negligant, & ad ipsos sua omnia afferant: seruos qui conspectũ dominorum fugiũt, ultro excipiũt: eos autẽ qui ad se grauissimis criminibus inquinati confugiũt, nullo extante fructu pœnitentiæ, sine sacerdotis autoritate, nulla habita ratione graduũ, qui canonibus Ecclesiasticis excipiuntur, primo quòq; die se expiaturos profitentur, dum modò in illam eorũ sermone omniũ celebratam orationem apud eos exercitati sine dolo ac simpliciter sacris quę probant initientur. Itaque nonnullos eiusmodi hominum antequam à criminibus expiẽtur, ad clericorũ approbationes & ordines ducũt: doloq; malo ijs monachis, qui apud illos statuti sunt, productis testibus, ab episcopis, ut manus eis apponant, impetrant. Hoc ipsi faciunt nõ quòd clericorum gradus in honore aut precio habeant, qui quidem ipsos etiam episcopos contemnunt & pro nihilo ducunt, cum uolunt, sed quòd potestatem aliquam uel autoritatem aucupẽtur. Quidam autem eorum nunquam sacramentis initiari quenquam posse concedunt, nisi illa hora Spiritus sancti aduentus subsensum cadat. Concedunt etiam nonnulli eorum si qui uelint, membrorum quæ ad gignendum data sunt, sectionem. Facilè autem etiam cum secta sunt & secreta contemnunt. Iurare eis & peierare fas est. Suam ipsorum hæresim obscurè detestantur.

Valentiniano & Valente Imperatorib. nata est Messalianorũ hæresis: Euchetas eos appellãt ij qui in Græciam nomẽ trãsferunt. Habent etiam alia à re ipsa nomina. προσευχὰς enim, id est numine afflati uocantur, quòd dæmonis alicuius instinctum recipiant, cumq; Spiritus sancti esse existiment. Qui aũt grauissimè hoc morbo afflictantur, manuũ opus ut improbum detestantur. Quieti uerò cum se tradunt, uisa ea, quę in somno accidunt, instinctum diuinum appellant. Huius sectæ principes fuerunt Diodoes, Sabas, Adelphius, Hermas, & Simeon, alijq; præterea qui à societate Ecclesiastica desciuerũt, cum cibum diuinum obesse posse negarent, de quo Dominus dicit: Qui manducat meam carnẽ, & bibit meum sanguinẽ, uiuet in æternum. Qui verò morbũ celare & dissimulare conantur, ij tum eos qui impudenter negant, coarguunt: tum eos abdicant, qui ea sentiunt, quæ ipsi gerunt in pectore. Litoius autem, qui Meletinorum Ecclesiam gubernat, diuino amore ductus, cum multa huius morbi contagione infecta comperisset monasteria, aut potius specus latronum, ea incendit, lupos'que à grege abegit. Eodem modo Amphilochius clarissimus uir, qui Lycaonum metropolim acceptam seruabat, uniuersam'que

gentem

gentem regebat, cum eo iam labem hanc et pestem peruasisse didicisset, rursus excitatus est: & gregem, quem pascebat, ab ista pernicie liberauit. Flauianus uerò celebris Antiochiæ archiepiscopus, cum eos Edissæ legere comperisset, atq; in finitimos suum uenenum euomere, missa monachorum classe omnes Antiochiã abducendos curauit. ubi cùm malum hoc eos retractare, tum mores reprehendit. Nam & accusatores calumniari dixit, & testes falsum dicere. Adelphium autem, qui prouectissimæ ætatis erat, cum blandè assidere iussisset, Nos, inquit, senex, quoniam plurimum ætate processimus, certiùs & hominum naturam obseruauimus, & aduersariorum dæmonũ dolos fraudesq; exploratas habemus. Experti etiam sumus gratiæ donũ. Hi autem cum sint adolescentes, nec horum quicq; exploratũ habeãt, sermonẽ qui paulo subtilius de spiritu habetur, capere nõ possunt. Quid est enim, cur dicatis spiritũ aduersum ab homine secedere, & Spiritus sancti gratiã in eum introire? His cum senex ille reprehensus esset, omne uirus quod occultũ erat euomuit, his uerbis: Nullam quidem utilitatem Christiani ex baptismo percipiunt, dæmonemq; ex homine sola uirtutis expellit oratio. Vnusquisq; enim eorum qui procreãtur, ut primi parẽtis naturã trahit, sic dæmonis seruituẽ. Quæ posteaq; sancta oratio eiecit, reliquũ est, ut Spiritus sanctus accedat, qui & suum aduentũ sensũq; oculorumq; testimonio significet, & corpus à motionibus & perturbationibus liberet, & animum à propẽsione in deterius omnino expiet: ut nec ieiunio, quo corpus ingrauescit: nec doctrinæ, quæ quasi frenum injcit, & modum in uita instituenda apponit, deinceps ullus sit locus futurus. Hęc autem qui est consecutus, non solum à corporis lasciuia & petulantia uacuus est, uerum etiam certò futura prouidet, & diuinam illam Trinitatem oculis contemplatur. Cum diuus Flauianus hoc modo fontem malè olentem disrupisset, riuosq; ostẽdisset, hac uoce impium senem affatus est: Inueterate dierum malorum, os tuum te refellit, & labia tua in te testimonium dicunt, non ego. Patefacto autem hoc malo, senex ille ex Syria exactus est: & in Pamphyliam secessit, in qua hanc perniciem usq; ad Marciani tempora corroborauit.

Nestoriani à Nestorio dicti sunt. Hi Dei Verbum, & hominem sic separãt, ut res infimas & minutas, quæ à Domino cum ad nos accessit, egit, soli homini ipsi: eas autem quæ arduę sunt, & Deo dignæ, soli Dei uerbo attribuant, non uni eidemq; personæ utrasq; assignent.

Eutychiani ab Eutyche sectæ nomen habuerunt. Hi Dominum nostrum Iesum Christum carnem sumpsisse de sancta uirgine Maria negãt, sed quodam modo diuinitus eum incarnatũ fuisse sentiunt: nec intelligũt, Christũ Dei Verbũ eum sibi hominẽ adiũxisse ex uirgine Maria, qui Adami primi parẽtis peccato erat obnoxius. Itaq; principatus & potestates, ut scriptũ est, expoliãs, de ijs in cruce palàm ac ingenuè triũphauit, quas primi hominis peccato induerat.

Aegyptij, qui ijdem Schematici & Monophysitæ uocantur, specioso titulo ac prætextu libri legis, qui Chalcedone probatus erat, à uera Ecclesia defecerũt. Aegyptij aũt appellati sunt, quòd huius speciosi tituli autores Aegyptij fuerũt, Marciano & Valẽtiniano imperatoribꝰ. De cæteris rebus cum Ecclesia consentiũt. Hi aũt ob studiũ suum in Dioscorũ Alexandrinũ, qui in Chalcedonensi cõcilio, ut Eutychis decretorũ defensor, de gradu honoris motus fuerat, concilio interfuerunt: tumq; sexcenta crimina, quæ in eis inerãt, contra ipsum concilium finxerunt: quę in hoc libro refellimus, cum eos uanos ac stultos esse ostendimus. Horum principes fuerunt Theodosius Alexãdrinus, à quo Theodosiani: & Iacobus Syrus, à quo Iacobitę sunt nominati, conscij defensores & propugnatores: Seuerus Antiochenorum pernicies: & qui frustra laborem susçepit, Ioannes Tritheites. qui communis salutis mysterium negant. Ad multa autem decreta, quę in Chalcedonensi concilio CCCXXX Patres statue-

ita tuerunt, ipſi multa amentiæ ſuæ inſtituta, quæ alios facile capiant, addiderunt. Cumq; eſſentias & naturas ſingulares inducant, tamen gubernationis teſtimonia confundunr.

Aphartodocitæ à Iuliano Alicarnaſſeo, & Caiano Alexandrino, qui idem Caaniani uocati ſunt, duxerunt originem. Hi cum Seuerianis de omnib. conſentiunt: de hoc autem ab eis diſſident, quòd illi interitum in Chriſti unione & coniũctione uideri dicunt: hi iam ab ipſa fabrica & concretione Chriſti corpus interitus expers eſſe confirmãt, & neceſſarias naturæ imbecillitates: ſitim dico, famem & laborem, Dominũ tolerare illi quidem cõcedunt, ſed eodem modo quo nos hæc ipſum negãt pertuliſſe. In nobis enim hęc neceſſitatis eſſe dicũt, in Chriſto aũt uoluntatis: quem etiam naturæ legibus negant paruiſſe.

Agnoitæ, qui ĩjdem Themeſtiani uocãtur, impiè & improbè Chriſtũ diem iudicij ignorare palàm docent, eumq; ignauiæ timiditatisq; arguunt. Hi ſunt quædam ſecta Theodoſianorum. Themiſtius enim, qui eorum ſectæ & diſciplinæ princeps fuit, unam in Chriſto naturam coniunctam fuiſſe tradidit.

Barſaniani, qui etiam Semidalitæ, cum omnia Caianorũ Theodoſianorũq; decreta defendunt, aliquid tamen pręterea addiderunt de ſuo. Similam enim eis, quæ à Dioſcori diſcipulis afferuntur, admiſcent, eamq; ſummo digito apponunt: & farinam tritici deguſtant, idq; pro ſacrificio probant. Nec uerò publicè fit donarium, & oblatio: ſed Diodori, ut dixi, ſymbolis relictis, ſimilæ tantum admiſcent, quantum conſumptum ſit, id'que ipſis in communionis parte numeratur.

Heicetæ ſunt monachi, qui cum cæteris in rebus Eccleſiæ autoritatẽ ſequantur, in monaſterijs cum monacharum cœtu Deum adhibitis tripudijs & ſaltatione laudibus afficiunt. In quo imitari ſe dicũt chorum illum, qui Moyſe duce conflatus & coactus eſt tum, cum Aegyptij in mari rubro perierunt.

Gnoſimachi ſunt, qui omni Chriſtianorum cognitioni ac ſcientię ita aduerſantur, ut uanum & minus neceſſarium laborem eſſe dicant eorum, qui in diuinis ſcriptis aliquam exquirunt ſcientiam. Neque enim Deum aliud à Chriſtiano poſtulare, niſi præclaras bonasq; actiones. Itaque aliquem ſimplici rudiq; animo inſtitutum ſuum perſequi melius eſt, ut aiunt, quàm multam curam in cognoſcendis decretis atq; ſententijs ponere.

Heliotropitæ ſunt, qui in ijs herbis quæ ſolem eiusq; radios ſequuntur, & cum mutantur, uim quandam diuinam ineſſe dicunt, quæ in eis has efficiat mutationes: ob eamq; cauſam eas colere ac uenerari uolunt: nec intelligunt, eum motum qui in eis animaduertitur, eis à natura tributum eſſe.

Thnetopſychitæ ſunt qui hominum animos pecudum animis ſimiles inducunt, atq; eos unà cum corporibus dicunt interire.

Agonyclitæ ſunt qui quoties orant, genu flectere prouoluiq; nolunt, ſed ſemper ſtantes precantur.

Theocatagnoſtæ, qui ĩjdẽ blaſphemi & contumelioſi uocantur, ſunt quidã cõtumelioſi & temerarij, qui nõnulla uerba & facta in Domino noſtro Deo, & in ſanctis perſonis eis attributis, atq; in ſcriptis diuinis improbare conãtur.

Chriſtolytæ ſunt qui Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum aſſerũt, cum excitatus eſt ab inferis, ibi corpore cum animo relicto, cum ſola diuinitate cœlum ac ſupera petijſſe.

Ethnophrones cum gentium inſtituta ſequantur, in cæteris ſunt Chriſtiani. Hi natales dies, fortunam, fatum, omnem aſtronomiam & aſtrologiam, omnem'que diuinationem, & auſpicia probant: auguria, expiationes & placationes, ſortes, prodigiorum & portentorum inſpectiones. ueneficia, alias'que eiuſdem generis impias fabulas adhibent: ĩjſdem'que, quibus gentes, utuntur inſtitutis. Dies etiam feſtos quoſdam

Græco-

Græcorum probant: dies denique, & menses, & annos, & tempora obseruant & notant.

Donatiſtę à Donato quodam in Aphrica ortum habuerunt. Hic, qui initium dedit ſectę, quoddã os ſuorum manui appoſuit: in quo ea uis erat, ut primùm ſalutare deberent, deinde donarij, quod expiandi cauſa adhibetur, tum particeps fieri, cum eſt deferendum.

Ethicopt oſcopt ę ſunt qui in moribus & rebus agendis aberrant, & aliquas res agendas, quę preclarę ſunt, & cum laude coniunctæ, criminantur: cõtraq; nonnullas, quę uituperatione dignæ ſunt, approbant.

Parermeneutę, ſunt qui nonnulla diuinorum ſcriptorũ tam ueteris, quàm noui Teſtamenti capita interpretantur, arbitratu ſuo, idq; uincendi ſtudio faciunt. Ad multa autem, quę ita accuratè et ſubtiliter exponuntur, ut reprehendi non poſſint, ſtudium uincendi, contentionesq; afferũt: idq; faciunt imperitia quadam, & inſcitia iudicandi. Cumq; nonnulla hæreticorum decreta ignorent, ea iſto modo confirmant.

Lãpetiani à Lampetio quodam hoc appellati ſunt nomine. Is qui uitam in communitatibus & cœnobijs degere inſtituunt, ſinunt, quod quiſq; uelit & probet uiuendi genus, id ſequi. quod etiam de ueſtitu iudicandum eſt eodem modo. Nihil enim, inquiunt, Chriſtianus inuitus facere debet, propterea q; ſcriptum eſt, Voluntariè ſacrificabo tibi. Et rurſus, Ex uolũtate mea ei confitebor. Patiũtur etiam, ut aiunt nonnulli, dari locum naturalibus perturbationibus: nec ut eis obſiſtatur, poſtulant, quaſi id natura patiatur. Aliaq; nonnulla, quæ cum Arianorum decretis congruunt, ſentire dicuntur.

Monotheletæ à Cyro Alexandrino originem duxerunt: à Sergio autem Conſtantinopolitano cõfirmati ſunt, & corroborati. Ii duas naturas, unamq; perſonam, in Chriſto illi quidem prędicant, ſed unam uoluntatem, unamq; actionem in eodem ponũt: quo poſito, duplicem naturam tollunt, & Apollinaris decreta confirmant, atq; defendunt. Ab his Euſtathius exortus eſt, ex quo Euſtathiani nominati ſunt.

Valet ac tenet his etiam temporibus Iſmaëlitarum, quę in errorem plebem impellit, religio, quam Antichriſti quaſi præcurſorem appellare licet. Ducitur autem ab Iſmaële, quem ex Agara Abrahamus ſuſcepit, ex quo Agarini Iſmaëlitę nominantur. Sarracenos autem eos appellant, quaſi à Sarra uacuos & inanes factos, propterea quòd Agar angelo reſponderit, Sarra uacuam & inanem me dimiſit. Hi quidẽ Luciferi aſtri atq; Veneris, quã Chabar ſua lingua, quod magna ualet, uocant: ſimulacra palàm coluerũt, adorauerunt, uſq; ad Heraclij tempora. Ab illius autem imperio, ad noſtram ætatem falſus uates & propheta eis exortus eſt, Mamedius nomine: qui cum in ueteri ac nouo Teſtamẽto uerſatus eſſet, ſermonesq; cum Arianis habuiſſet, nouã ſectam & diſciplinam condidit. Simulatione autem religionis ac pietatis cum gentis fauorem conciliaſſet, ſcripta è cœlo ad ſe delata, & miſſa à Deo eſſe, uulgauit. Quædam uerò in ſuo libro ordine digeſta impreſſit, riſu digniſsima, quibus uenerationem & cultum Dei genti hoc modo tradit. Ponit unum Deum uniuerſi autorem, qui neque genitus ſit, neque generauerit. Chriſtum autem dicit Verbum eſſe Dei, & eius ſpiritum, ſed creatum atque ſeruum: eumque fatetur ex Maria ſine ſemine generatum. Ait enim, Verbum ac Spiritum Dei, cum in Mariam introiſſent, genuiſſe filium, qui Dei propheta & ſeruus eſt. Iudæos autem contra leges eum in crucem agere uoluiſſe: & cum eum tenuiſſent, eius quidem umbram egiſſe in crucem, Chriſtum autem nec in crucem actum fuiſſe, nec mortuum: Deum enim eum ad ſe in cœlum tranſtuliſſe, quòd ei eſſet chariſſimus. Hoc etiam commemorat, Chriſtum cum in cœlum peruenisſet, à Deo interrogatum fuiſſe, an Dei

filium

filium se esse dixisset? eumq; tacit hoc modo respondentem, In me Domine sis placato animo. Scis hanc meam orationem non fuisse, meq; tuam non fasti dire seruitutem. Homines sunt isti qui contra leges hoc me dixisse arguerunt, falsoq; me circumuenerunt crimine, & uehementer errarunt. Tum Deũ hæc ei uult respondisse, Scio hanc tuam non fuisse orationem. Aliaq; multa nostri similia narrat in illo commentario, quæ ridicula sunt. Ac ille quidem hunc librum ad se à Deo missum fuisse gloriatur. Nos autem si quęramus, quis nam testimonio suo comprobet, eum librum ex cœlo ad eum allatum fuisse? aut quis propheta eiusmodi exoriturum prophetam prędixerit? atq; illi nesciant: respondemus, tum Mosem legem accepisse in monte Sina, cum Deus cernente uniuerso populo, in nube, in igne, caligine et procella apparuisset: omnesq; prophetas à Mose atque eos qui illum consecuti sunt, aduentum Christi multo antè prædixisse: Deum q; Christum, ac Dei filium tum uenturum, ut carnem assumeret, ac sibi cõiungeret: tum in crucem actum iri, tum moriturum, tum excitatum iri à mortuis: eundemq; fore & uiuorum & mortuorum iudicem. à quibus etiam si quæramus, cur non hoc modo uenerit propheta uester, alijs ei testimonium dicẽtibus, sed ne uobis quidem uidentibus, Deus ut Mosi populo spectante, & monte fumum efflante, legẽ dederit, sic illic scripta quæ commemoratis præbueriit, ut ea etiam uos certa & rata habeatis? & illi respondeant, Deum, quæ uelit facere omnia: Hoc etiam nos scire dicimus, sed quo tandem modo scripta hæc ad prophetã uestrum peruenerint, hoc quærimus. ac illi respondeant, Cum quieti se dedisset, hæc scripta ad eum à superis allata fuisse: tum ridiculum quiddam eis commemoramus, & obijcimus, Quando quidem ei dormienti, & nihil agẽti scripta hæc missa sunt, profectò in eum cadat necesse est tritum illud uulgi sermone prouerbium, ✱ Rursus cum eos interrogamus, cur cum ipse uobis in commẽtarijs & scripiis uestris uetuerit, ne quid faceretis, aut acciperetis sine arbitris, ab eo non petijstis ut primùm testes produceret, qui eum prophetam esse pro testimonio dicerent: deinde eum à Deo missum esse: postremò ut ipse doceret, quæ nam scripta ei testimoniũ dicerent: pudor eos tacere cogit quibuscum probabiliter disputamus.

Christiani ocaiegori & sunt & dicuntur, quòd cum Christiani unum Deum uiuum & uerum uenerentur, ipsi uenerendas imagines Domini nostri Iesu Christi, dominæq; nostræ sanctæ Mariæ, quæ Deũ sustulit, & peperit, sanctorum angelorum atque eius sanctorum, ita coluerunt ut deos more Græcorũ.

Eiconoclastæ autem uocati sunt, quòd easdem sanctas & ueneratione dignas imagines cũ ignominia tractauissent, tum in minutissimas partes comminuerunt, tum coniecerunt in ignem. Eodemq; modo eas, quę in parietibus erant depictæ, partim aqua calida, partim calce atramentoq; obliterarunt.

Thymoleontes autem dicti sunt, quod data potestate, cum sectam furore armauerant, eos qui has excepissent atque salutassent, plagis & supplicijs sine modo afficiebant: nisi forte à principe hæresis nomen sumpsit.

IOAN. DAMASCENI DE HAERESIBVS FINIS.

IOAN.

IO. DAMASCENI EPISTOLA, DE *eo quod Ecclesia canit, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis.*

REuerendo in Domino & pio uiro, D. Iordani Archimandritæ, bene uiuere & gaudere in Christo Ioannes Damascenus optat. Desiderij amorisq; mei erga te causa potissima primaq;, ô patrum optime, non ex instabili euentu occasiones possidet, sed ex diuina charitate, quæ nunquam excidere nata est. Scimus enim tuæ fidei orthodoxũ, & rectè diuisiuum sermonis ueritatis zelum igneum, eiusq; ad Deũ charitatis puritatẽ, ex qua, & per quam ad proximum natus es uinctus. Ex hoc fonte natum est illud meum tui desiderium. Secunda autem, & primæ signũ. Characterizare enim nouit ea quæ ad proximum charitas, illum, qui ad Deum, amorem. Scimus enim uoluntatem tuam & uoluptatem quam percipis ex sermonibus Dei, quę tibi melle dulcior reputatur. Imaginatus es enim diuinam pulchritudinem, & ad ipsam subalatus ascendisti, & factus es Dei & diuinarum manifestationum mundum speculum, pulchritudinem habens uirtutem, & huius certissimis lineationibus non mendax diuinæ pulchritudinis, ut archetypæ omnis boni, exemplum factus. Propter quod te desiderantes, uirtutem desideramus, & Deum, ex quo tibi uirtutis præhonorationes. Sed heu mihi ô pater, heu mihi, qualiter ecclesiæ inimicus hanc semper turbare festinat? & quod utiq; difficilius, siquidem per Dei culturæ alumnos. Literis enim nobis nunciauit Dei religiosissimus noster frater Abbas Sergius, ciuis & consuetus & amicus, per proximum fratrem Abbatis Iob, quòd sacratissimus noster pater dominus Abbas Anastasius, glorioſus mansionis Eutimij beati dux, usus quosdam sanctorum patrum protulit, uelut in filium solum referẽtes trisagium hymnum. Quo dato, nihil prohibebit eam quæ ex Gnaphæo male introductam corruptelam, omnes simul corrumpere. Admiratus sum autem, & ualde admiratus sum, si quidem hæc sic habent: & rursus admiratus sum, si quidem non hæc sic habent. Honorabilis enim uiri orthodoxum scimus, & bene decens ipsius in sermone & uirtute: quæ secundum actum non ignoramus domini Abbatis Anastasij, in quo non solum, sed & non mendax accusatoris manifestè cognoscimus. Deum enim desiderans, & ipsi uiuens, non utique existimo quòd mentiatur, & calumniator sit innocentis uiri, & uirtutibus prædicti: quod utiq; non mediocriter nostram cogitationem contorsit. Commendauit autẽ quamplurimum perreligiosissimi Abbatis Iob proximum fratrem, festinauitq; sine omni retardatione & dilatione nostram de hoc edoceri sententiam. Scripsit autem & hoc ipsum firmasse, quoniam quidẽ & nos. Huic sententiæ annuimus: idem enim sentimus. Quod & magis & magis admiratus sum. Protulit enim nobis usus, non mentiar, & sanctorum & electorum esse hos patrum enuncia uimus: non tamen in filium solum ostendere referri trisagium hymnum usus consensimus: sed & ter beatissimum patriarcham sanctæ Christi Dei nostri ciuitatis Ioannem diuinissimum, et Dei hominem, eiusdem cum ipso factum est esse intelligentiæ & sententiæ. Huius quidem gratia scripsit ipsum annunciare. Oportere igitur existimamus, ad tuam sanctitatem perscribere quæ mea in his sit sententia, ut nihil meorum sit tibi non commune. Hoc enim nobis amicum & consuetum. Aimus igitur, quòd definitiones & descriptiones rationes factæ decenti, firmissimæ existunt. Ait enim scriptura, quoniam adduxit Deus omnia animalia ad Adam, ut uideret quid uocaret ipsa: & omne quodcunq; uocauit ipse Adam animam uiuentem, hoc nomen ipsi. Videmus igitur

nomina diuidentia ſpeciem à ſpecie, & nomina impoſita, diuidentia hypoſta-
ſim ab hypoſtaſi. Sed & definitiones & leges poſitas, & uſque nunc dominan
tes, ſicaio definitiuè reuelatũ eſſe Eſaiæ à Deo per Seraphim, & per triſagium
hymnum unam triſypoſtatam & diuinitatem & dominationem, uidelicet per
quandam arithmeticam expreſſionem. Propter quid enim non millies, San-
ctus, hymno cecinerunt? Et propter quid non bis, uel ter, uel quater, uel decies
millies, Dominus ſabaoth, plena cœlum & terra gloria ipſius, Seraphim uoci-
ferauerunt? Sed Sanctus quidẽ ter, Sanctus, ſanctus, ſanctus: Dominus autem
ſemel: quaſi oſtendentia tres quidem ſanctas hypoſtaſes, unam autem domina
tionem trium, & unum principatum & gloriam & ſubſtantiã & deitatem, &
unum tres eſſe Deum ſanctum: ſanctum quidem patrem, ſanctum filium, ſan-
ctum ſpiritum ſanctum: ſed unum ſanctum, non tres ſanctos: & unum domi-
num, non tres dominos: tres quidem hypoſtaſes, Deus & Deus & Deus: ſed
unus Deus, non tres dij. Sanctus, ſanctus, ſanctus: ſed unus ſanctus, non tres
ſancti. Dominus & dominus & dominus: ſed unus dominus, & non tres
domini. Propter quod & induxit: Plena cœlum & terra gloria ipſius, &
non ipſorum. Deitas igitur, id eſt, ſubſtantia, trinè explicatur, indiuiſe in tri-
bus cognita hypoſtaſibus, & tres hypoſtaſes in unã ſubſtantiã & uniuntur &
copulantur. Et deitas quidem trinè ſanctificatur & glorificatur, Sanctus, ſan-
ctus, ſanctus: & tres hypoſtaſes unicè glorificantur, Dominus Sabaoth, Ple-
num cœlum & terra gloria ipſius. Vnus enim Deus in trib. hypoſtaſibus, &
tria unum, id eſt, una natura, non hypoſtaſis una. Non unaquęq; autem hypo
ſtaſum trinè glorificatur & ſanctificatur. Deitas enim trinitas hypoſtaſum exi
ſtens, propriè & generaliter trinè ſanctificatur: Sanctus pater, ſanctus filius,
ſanctus ſpiritus ſanctus, dominus ſabaoth. Vnus enim tria & Deus & domi-
nus. Vnaquæq; hypoſtaſum, una exiſtens hypoſtaſis, & non tres, cuius gra-
tia ter ſanctificabitur, & non ſemel, uel non bis, uel quater, uel decies millies.
Non enim unaquęq; deitatis hypoſtaſum, trinitas. hoc enim utique modo no-
uenitas erit deitas, & nõ trinitas. Propter quid enim non biſagiũ, uel tetragiũ,
uel milliagium hymnum cecinerũt, ſed triſagium ſecundum hypoſtaſum nu-
merum? Quemadmodum enim patrem hypoſtaſim aimus, & filium hypoſta
ſim, & ſpiritum ſanctum hypoſtaſim, & deitatem, id eſt, ſubſtantiam triſypo-
ſtatam, ut tres continentem hypoſtaſes, & neq; patrem triſypoſtaton, neq; fili
um triſypoſtaton, neq; ſpiritum ſanctum triſypoſtaton dicere fas: ſic neq; triſa
giam unam hypoſtaſum, ſed ſanctum patrem, ſanctum filium, ſanctum ſpiri-
tum ſanctum, triſagiam autem triſypoſtatam deitatem. Si igitur non triũ hy-
poſtaſum eſt ſignificatiuus triſagius hymnus, hymnizemus bis Sanctus, et in-
ducamus, Dominus ſabaoth. ſed non fas, neq; ſic Seraphim hymnizauerunt:
non ſapiamus ſuperflua, neq; Seraphim ſapientiores eſſe uideamur. Si autem
dicerent deiferi patres, quorum ſolus ſermo, quoniam Ieſum hymnizãtia aiũt
Sanctus, ſanctus, ſanctus. ſi quidem dicerent quoniam Ieſum ſolũ hymnizan
tia, haberet utiq; ſuſpicionem, & in filium ſolum, dictum eſſe triſagium hy-
mnum. Si autẽ inſeparabilis filius à patre & ſpiritu ſancto, inſeparabilis & hy-
mnus. Coadoratẽ enim cum patre & ſpiritu filius, & eodem hymno celebratur
& conglorificatur. Tunc de filio ſolo affirmamus hymnum dici, quãdo oſten-
ſiua hypoſtaſeos ipſius dicimus, uelut filius Dei, uerbum, ſapientia Dei & uir
tus, ex patre genitus, incarnatus, crucifixus, carne reſurgens, aſcendens in cœ-
los, ſedens ad dexteram patris, & talia. Quemadmodum igitur hæc oſtenſiua
unius hypoſtaſeos, et nequaquam in altera hypoſtaſi, uel in communi deitatis
locum habent: ſic & triſagius hymnus oſtenſiuus exiſtẽs trium hypoſtaſum,
locum non habet. Quemadmodum enim unamquanq; hypoſtaſin humanita
tis, hominem dicimus: dicimus autem multos homines continentem ciuitatẽ
po-

polyanthropon, non possumus autem dicere, unumquenq; hominem: sic et in trisagio unamquanq; hypostasim, sanctum dicimus: trisagium aũt, trisypostatam deitatem. unã autem hypostasum, trisagiũ dicere nõ possumus. Et quemadmodum numerantes, unum, & unum, & unum dicimus, & non possumus in unoquoq; dicere trisarithmon, sic & in trisagio. Et quemadmodum lumen, & lumẽ, & lumẽ dicimus, & copulantes trilumẽ, lumẽ lumẽ lumẽ dicimus, nõ dicimus autem unũquodq; trilumen, sic & in trisagio. Omnia quidẽ simpliciter & unitè & absolutè in tota deitate dicta, & in unaquaq; hypostasum dicuntur: trisarithmos autem in sancta trinitate, trium est hypostasum ostensiuus. Pius enim Epiphanius rectè notauit, propriè dictum ab angelis quid non bis uel quater, sanctus, dicunt, sed ter, nisi quoniam trium hypostasum numerum demonstrant in unã & deitatẽ & dominationẽ unicã? Sanctus Deus & pater, ex q̃ Deus filius, et Deus spiritus sanctus: Sanctus fortis, filius, enypostata Dei uirtus: Sanctus immortalis, spiritus sanctus uiuificans, secundũ quod ait Apostolus, Lex spiritus uitę: Non quòd nõ sit Deus filius uel spiritus sanctus, neq; quòd non sit fortis pater uel spiritus sanctus, neq; quòd nõ sit immortalis pater uel filius, sed secundũ quod Apostolus hypostases ostẽdere uolẽs, ait: Nobis aũt unus Deus pater, ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia: & unus spiritus sanctus, in quo omnia. Sic & hic. Hoc autem & Dauid sic præcinit, dicens: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus: significauit unam deitatem. Deinde dicens, Sitiuit anima mea Deum fortem, uiuentem, trinum hypostasum ostendit. Et rursus redijt in singularitatem naturæ, dicens: Quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Si autem quis dicat, quòd multoties & in una hypostasi dicitur ter felix, & ter desiderabilis, & ter beatissimus: cognoscat quod τρεῖς, quando per ει̃ diphthongum describitur, trinarium numerum significat: quãdo autem per nudum iota, pro multoties ponitur. Sicut aimus τρεῖς homines, & τρεῖς sunt qui testimonium dant, aqua & sanguis et spiritus: & τρὶς per iota, aduerbialiter pro multoties, ut ait Apostolus, de hoc, τρὶς dominũ rogaui, pro multoties. Sciendum autem, quòd in trinario numero quando aduerbialiter dicitur, per nudũ iota scribitur: uelut semel, bis, τρὶς, quater. Sed & in compositione, siue ternarium, siue multum numerum significat, per iota scribitur: τριώνυμος, tria nomina habens: τριπόθητος, multum desiderabilis: τριμακάριστος, multum beatissimus: τριεύδαιμων, multum felix. Et hæc quidem & in una persona, multum desiderabili, & multum beata, locum habent. Significatiuum autẽ ternarij numerum, non possibilem, nisi in ipso proprie numero, dici: uelut impossibile, non duo nomina habentem, dyonymon dicere: & tres colores non habentem, trisolorem. Quando igitur dicimus trionymon, manifestamus tria solum habere nomina, trionymum appellatum: si dicamus trisagium, in sancta quidem trinitate locum habet. Tres enim hypostases habens, unaquaq; sancta existente & hymnizata, proprie utiq; dicetur trisagios: si autem in una hypostasi dicatur, suspicabitur quis, quòd tres sanctas substantias, uel tres sanctas hypostases possideat: quorum utrunq; & nefarium & impium in una earum, quæ deitatis, dicere hypostasum. Sed & hoc dicamus, quòd trisagium hymnum, manifestatiuum existentem trium deitatis hypostasum, incõueniens, uni earum hypostasum reponere. Si quidem enim communis eius quod substantiæ esset significatiuus, diceretur utique in unaquaque hypostasum: significatiuum autem existentem numerum trium hypostasum, non opportunum in una ipsum dicere, ut nouenagiam sanctam trinitatem enunciemus. Tres enim numerus in seipsum multiplicatus, nouem regenerare numerum natus est. Diximus quòd duo possidens nomina,

dyonymos dicitur: & trionymos est, qui tria habet nomina, & non plura, neq; pauciora. Quid igitur tertium solum, sanctus pater, uel filius, uel spiritus sanctus: uel trisypostatos pater solus, uel filius solus, uel solus spiritus sanctus, ut unusquisq; dicatur trisagius? absit, sed & infinities infinitè. Sancta autē deitas, ut tres solas hypostases habens sanctas, conuenienter utiq; dicetur trisagia. Quare non in una hypostasum oportet dicere trisagium hymnum, ostensiuum existentem trium deitatis hypostasum. Determinatū enim numerum non est dicere de indeterminata deitate, non unitatem quidem substantiæ, trinitatem autem hypostasum. Si quis dicat: Pro quo, baptizantes, trinam facimus immersionem? quid utique aliud dicemus, quàm quoniam secundum unamquāq; deitatis hypostasum, unam immersionem, & tres propter trinum hypostasum, & non tres immersiones secundum unamquanq; hypostasum? uel sic quidem nouem immersiones facimus, quod nefarium, quòd secundum unamquanq; immersionum, nomen unius trium hypostasum dicimus. Sic & si interrogemur, cuius gratia tertiū Sanctus dicitur, & nō bis uel quater? propter trisypostatam deitatem, ucrum dicentes, dicemus. Qualiter autem trisagium hymnum in una hypostasum dicemus? mendaces enim nosmet ipsos, & transgressores nostrorum cōstituimus sermonum, si unaquęq; earum, quę deitatis hypostasum, ut ait diuinus Basilius, unicè annunciatur: unus pater, qui pater, & unus sanctus, quoniam una hypostasis: & unus filius, qui filius, & unus sanctus, quoniā una hypostasis: & unus spiritus sanctus, qui spiritus sanctus, & unus sanctus, quoniam una hypostasis, una trisagia natura deitatis, quoniam tres hypostases: non trisagius pater, quoniam una hypostasis: non trisagius filius, quoniam una hypostasis: non trisagius spiritus sanctus, quoniā una hypostasis. Spiritum sanctum & omnino sanctum, omnis simul piorū & à Deo doctorū patrum chorus semper cum respiratione omni insonuit. Trisagium autem hunc nequaquam & nunc in aliquo sermone sacrorum patrum inuenimus. Gnaphei hoc deliramentum, ex præsumptione nihil non audentis, nudo, ut utiq; dicitur, capite, quod luxuriarum mulierū ostendit inuerecundum, ut sapientioris uidelicet Seraphin, & excelsiores secundum doctrinam, uelut quandam malè textam telam, dilaceraret trisagium hymnū. Si enim in filium solum trisagium dicemus hymnum, solutum est ambiguum indubitanter, & nos Maronizabimus, apponentes trisagio crucifixionem. sed absit hæc impietas à nobis, ne offendamus Deum. Mors eligibilior. Auser à me mortem hāc. Mors in hac lebete. Si autem quis dicat, quod multis dicentibus audiui, quoniam cuius gratia, Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, dicētes dicimus multoties, crucifixo uoluntate & ex mortuis resurgenti, uel huius alterum: trisagium autem dicentes, non inferimus hoc, crucifixus propter nos: dicemus ad ipsum, quoniā consuetudines & traditiones Ecclesiæ prævaluerunt. Non transferas enim (ait) terminos seculares, quos posuerunt patres tui: & omne antiquitate differens, uenerabile magnus Basilius enūciauit. Ecclesiæ igitur consuetudo est super hoc tradita, in dicti ordinē dicere, Gloria patri, & filio, & sancto spiritui. Quemadmodum igitur dictum dicentes, psalmi fortè, uel cantici, superdicimus multoties troparium uel melodiam, non dicti mentem habentem: sic quādo in dicti ordine, in hoc, Gloria patri, & filio, & sancto spiritui, dicimus, superdicimus troparium conueniens filio soli, non habens mentem uel coordinationem huius, Gloria patri, et filio, & spiritui sancto. Etenim hoc quidem, Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, ad datiuum dictū: melodia autem multoties ad genitiuum, uel accusatiuum, uel nominatiuum, uel uocatiuum. Et hinc manifestum, quòd non mentem habet melodia huius, Gloria patri, & filio, & sancto spiritui, non ut in dicti ordine, aimus nequaquam crucem, uel

quod

quod determinatorum eius solius, quæ Patris, uel Filij, uel Spiritus sancti hypostaseos, superdicimus, Sanctus Deus pater, Sanctus fortis filius, incarnatus carne, & resurgens, Sanctus immortalis spiritus sanctus. Hypostases dicens, & unum Deum esse tres hypostases ostendere uolens, coniungo & dico, Miserere nobis, ut ait Deus, legem ponens Mosi: Dominus Deus unus est. & Seraphin, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus sabaoth. Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus: sed unus Deus, dixerunt Dei prædicatores patres. Et sanctus pater, & sanctus filius, & sanctus spiritus sanctus. Sed unus tria sanctus, & dominus & dominus & dominus, sed unus dominus. Deus autem & Deus & Deus pater, uel Deus & Deus & Deus filius, uel Deus & Deus & Deus spiritus sanctus, uel sanctus, sanctus, sanctus, uel dominus, dominus, dominus in una hypostasum, nullus alicubi electorum patrum nostrorum annũciauit. Quemadmodum enim trinitatem impossibile dicere unam hypostasim, sic neq; unam hypostasum trinitatem sanctam. Sic & sub Proclo ter beato, ex reuelatione diuina trisagium cecinerunt hymnum: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immorttalis, miserere nobis, quando puerum ex media multitudine orantium, seu letanias dicentium, raptum esse ait, & edoctum esse hymnum in aere factum ex quadam angelica uirtute, & testimonium eius quæ hymni sanctitatis, factam esse inducti mali cessationem. Sic autem et diuino inebriatus spiritu sexcentorum triginta diuinissimus chorus hymno cecinit: & quæ sufficiẽs doctrina hęc, nũc cõmouens Dei populũ & inordinate perturbãs? Sed dicet aliquis rursus sorte: Propter quid hypostasim & hypostasim & hypostasim dicẽtes, tres hypostases aimus: Deũ autem & Deũ & Deum dicentes, non tres deos dicimus? Ad quod respondemus, quòd particularia non communificantur, communia autem etsi ab unoquoq; particularium participantur, sed unicè & communiter, & unaquæq; quidem hypostasis: appropriati autem considerantur. Non est autem ipsorum communis una hypostasis. Deitas autem & dominatio & sanctificatio, etsi ab unaquaq; hypostasum participatur, sed communis est trium hypostasum, una existens. Non enim alia deitas patris, & alia filij, & alia spiritus sancti, neq; sanctitas alia uel dominatio: sed una & eadem, totaliter & indiuise in unaquaque hypostasum existens, tota patris, tota filij, tota spiritus sancti, una patris & filij & spiritus sancti. Vnaquæq; igitur quidem hypostasis secundũ seipsam Deus & sanctus, & dominus dicitur, & si quid tale. Quando autem connumerantur, non tres dij uel sancti uel domini, sed unus Deus tria, unus dominus, unus sanctus: quoniam Deus & ipsius uirtutes uerbum & spiritus, unus Deus, unus sanctus, unus dominus, & non tres: sed Deus quidem & Deus & Deus, propter perfectum eius, quæ uniuscuiusq; hypostaseos: & sanctus, & sanctus & sanctus, & dominus & dominus & dominus, non tres autem dij, uel sancti, uel domini: quia uerbum & spiritus uirtutes sunt patris, uirtutes autem enypostatæ inseparabiles à patre, ex quo & in quo sunt, & ad quem ut ad causam referuntur. Neq; enim loco, uel uoluntate, uel operatione, uel fortitudine, uel potestate separantur, uel aliquo eorum quęcunq; de Deo dicuntur, nisi solum hypostasih. & characteristicis uniuscuiusq; hypostaseos proprietatibus. Nos enim geniti, scindimur totaliter à patribus & separamur. & hoc manifestans, dixit Theologus Gregorius, dimittentes & dimissi. Non enim uirtus patris filius in nobis consistit, neq; uerbum uel sapientia: in Deo autem duo concurrunt, & uirtutes esse patris filium & spiritum sanctum, ut uerbum intellectus & spiritus hypostases perfectas, quòd decens soli supersubstantiali Deo, nos & sententia diuidimur, & uirtute, & loco: propter quod & homines, non homo ille & ille, dicimur. In Deo autem non sic, ut prædiximus. Sed enim utiq;

laudatur, Osanna in excelsis, osanna filio Dauid, quasi per hymnum una deitatis excelsarum, etsi filius Dauid extitit, ostensiuus hypostasium. Si autem & dicat deiferus pater noster, quoniam qui quidem superius, eam quæ in terra salutem annũciantes psallebant, ualde optimè & diuinissimè ait. Scimus enim, quòd semper quidem diuina gloria replebatur & cœlũ, & terra. Omnia enim opera Deũ benedicũt Dominum, & enarrãt gloriã eius: sed quia in cœlis quidem angeli existentis Dei cognouerunt gloriam, lapsa est autẽ humana natura, quæ terræ sortita est habitationem, & cõmunicauit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis & uolucrum et quadrupedum, impletã esse ait deiferus terram, secundum cognitionẽ terram inhabitantium, diuina gloria: quod, et non aliud, his qui in terra, salus factum est. Diuina igitur gloria manifestũ, quòd patris est & filij & sancti spiritus: sic enim & non mendax dixit Dominus ad Patrem: Pater, opus quod dedisti mihi, impleui: manifestaui nomẽ tuum. Et rursus: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te solum uiuentem & uerum Deum, & quẽ misisti Iesum Christũ: sic quemadmodum natura, sic & gloria communis trium deitatis hypostasium. Adhuc sancti Cyrilli Alexandriæ à sexto sermone, qui de sancta trinitate, cuius principium, Aequalitatis quidem igitur: Esaias quidem igitur diuinus, non in maiori gloria uisum esse ait filium. Vidi enim, ait, dominum sabaoth, sedentem in throno excelso & eleuato, & plena gloria domus ipsius: & Seraphim steterunt in circuitu ipsius: sex alæ uni, & sex alæ uni: & duabus quidem uelabant pedes: & duabus uolabant, & clamabant alter ad alterum, quæ in trino quidem principio, finientem autem in unitatem & in dominationem unam, sanctificationem. Ecce manifestè dixit: Quoniam dominum sabaoth hymno celebrarint, qui est unus Deus, in tribus hypostasibus glorificatus, dicebant hymnum, qui in terno quidẽ principio, hoc est, in principio quidem trinum hymnum trium hypostasum, quare Sanctus, sanctus, sanctus, trium hypostasum est ostensiuum: dominus autem sabaoth, unam deitatem & dominationem manifestat. Adhuc eiusdem à nono sermone, de ea quæ in spiritu adoratione: Supremarum autẽ uirtutũ uelut aliqualiter & intensum et insatiabile & Dei uisionẽ manifestare uidetur, respicere semper in propiciatorium Cherubim. In tali figura scribit et propheta Esaias, dicens: Vidi Dominũ sedentẽ super solium excelsum & eleuatum, & Seraphim steterunt in circuitu ipsius: & sex quidẽ unicuique alas innatas esse ait, uelare autem ipsa duabus quidem pedes: duabus autem facies, uolare autem alteris. Et post pauca: Propiciatoriũ igitur Christus, qui et in carne apparuit, nihil minus est dominus et Deus et natura & unitate, circumstantes in circulo seruos decenter & ipse habens superiores uirtutes. Si quidem non obcæcatus est quis inter eos qui intellectus, scire habet, & ipse, ostensiuum existere eius quod est, non solum ipsum habere in circulo uirtutes cantantes, neq; soli remitti trisagium hymnum. Dicere enim, & ipse, per coniunctionẽ manifestat, quòd & pater & spiritus. Etenim Et, appositionem ostendit, complexiua existens coniunctio. Manifestè igitur pater habet in circulo uirtutes. Si autẽ pater & filius, & spiritus sanctus in circulo habent uirtutes cantantes, Sanctus, sanctus, sanctus: non addicendum filio soli trisagium hymnum, expressiuum maximè existẽtem trium hypostasum. Si quidẽ enim semel uel bis uel quater cecinissent hymno Sanctus tribus existẽtibus hypostasibus, & in unaquaq; hypostasum sola diceremus referri hymnum. Communia enim, secundum unumquodque particularium dicuntur. Sed quia utique alternatiuus trisagius hymnus, & ostensiuus trium hypostasum, ostensiuum in uno dici nequit. Si enim in uno diceretur, non trium hypostasum ostensiuum. Si autem trium omnino ostensiuum, non in uno dicetur. Item eiusdem ex eo qui ad Hermeian quarto

to ſermone, cuius principium, Deum utiq; ex Deo: Et ſi igitur in æqualitate poſito angelis, pro quo utiq; igitur hic quidē paternis clarificabatur ſedibus, & conſedet patri: hi autem uelut adſtant in circulo eius, quæ ſub ipſo, ſeruitutis, non inhonorantes menſuram: & hic quidem & eſt & dicitur dominus ſabaoth. Hi autem his quæ in dominationem hymnizant laudibus, & plenum eſſe aiunt cœlum & terram gloria ipſius. Igitur factum eſſe dicere hic admiratum, & cum habentibus hæreditatem generationis ſupremam, frigidæ & uanæ ægritudo intelligentiæ. Et quis contradicit, filio non adſtare Seraphim, & non ſolum collaudari, habentem cum patre & ſpiritu hymnum ſuſcipere, & ſanctum eſſe, & dominum ſabaoth, & plenum eſſe cœlum & terram gloria ipſius? Sed non quòd hæc dicēs, ſoli filio triſagium reponit hymnum. Quemadmodum ſi quis hymno celebret ordinem duodecim Apoſtolorum diuinorum, dicens ipſam duodecachordam lyram ſpiritus, nullum quidem Apoſtolorum dimiſit inhonoratum. unuſquiſq; enim una chorda ſpiritus, dictus eſt: non in unumquenq; autem ſolum hymnus refertur. non enim Petrus ſolus duodecachorda lyra ſpiritus, neq; utiq; Andreas, ſed duodenarius omnis. Et ſi quis hymno celebrans Petrum, fortè dicit quidē hymnū, ſed non ipſum ſolum hymnus ænigmatizet, ſed cohymnizet cum ipſo omnem Apoſtolorum chorum. Si autē dicat, Apoſtolorum duodecachorda lyra, qui ex Bethſaida, Ioanna filius, qui in Roma martyrio coronatus ſub Nerone, mendacem ſe ipſum oſtenderet: ita ſi quis dicat, Sanctus, ſanctus, ſanctus, crucifixus propter nos, blaſphemus enunciabitur. Similiter & qui dicit, triſagius crucifixus propter nos. Eiuſdem ex quinto ſermone, qui ad Hermeian, cuius principium, Sicut ex omni: Et utique in circulo & ſupernaturalem & eleuatum circunſtant thronum glorificantia Seraphim & ſanctum ipſum, & nimirum quoniam & dominum uirtutum nominantia, & plenum dicentia eſſe cœlum & terram gloria ipſius. Hic autem utique dominans in medio omnium, & æquè magnus, & æquè potens patri, & non minus glorioſus. plena enim omnia gloria ipſius. Hic priorem intelligentiam habere dicimus, uera dicentes. Eiuſdem: Si quidem erat inglorioſus, & ab eo quod eſt adorari, longè quidem, docentia Seraphim in deitatis ſede ſedentem filium, circulo circunſteterunt, hymnis & glorificationibus honorificantia, & dominum ſabaoth nominantia, plenumq; dicentia & cœlum & terram gloria ipſius. Scimus hæc & nos, & ſimul affirmamus: ſed non hæc filium triſagium lege ponunt. Beati Procli Conſtantinopoleos ex ſermone qui in ſanctam Dei genitricem: In cruce affigebatur, & thronus ipſius in cœlis non denudabatur: in ſepulchro claudebatur, & cœlum extendit ut pellem: inter mortuos reputabatur. & infernū ſpoliauit: & error calūniabatur, & deſuper, Sanctus, ſanctus, ſanctus, glorificabatur. Ego quidem igitur & duobus & pluribus antiquis libris, ſemel Sanctus legi ſacratiſſimum Proclum, dicentem. Si autem ter ipſum dicere, Sanctus, dicemus, eandem intelligentiam habet præſcriptis, quoniam quidem ut unus ſanctæ Trinitatis, conglorificabatur cum patre & ſpiritu, Seraphim clamantibus, Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus Deus ſabaoth. Et eiuſdem ex laude quæ in ſanctam Dei genitricem, cuius principium, Omnia quidem teſtimonia: Nihil igitur in uita uel Dei genitrix Maria. circui* igitur ô homo omnem creaturam cogitatione, & uide ſi eſt æquale uel maius ſancta Dei genitrice. Ambi terram, circunſpice mare, rimare aera, cœlos mente perſcrutare, uiſibiles omnes uirtutes excogita: & uide, ſi eſt tale miraculum in omni creatura. Cœli quidem enim gloriam enarrant Dei, angeli miniſtrāt cum timore, archangeli adorant cum tremore. Cherubin nō ferentia horrēt, Seraphim nō approximāt, circūuolātia & clamātia cū tremore,

San-

Sanctus,sanctus,sanctus,plena terra laude ipsius.& hoc manifestum, quòd á priorum intelligentia dependet. Sed audiant hęc proferentes,& cognoscant: confido autem,quòd cognoscent,& ea,quæ de his,illuminabuntur certitudine,si quidem spiritus Dei habitat in ipsis. Sancti Athanasij ex eo qui de incarnatione & trinitate sermone,cuius principiū,Qui malitiose: Et quādo glorificant Seraphim dicētia tertiò, Sanctus, sanctus,sanctus,dominus sabaoth, patrem & filium & spiritum sanctum glorificant. Sancti Basilij ex eo qui ad Amphilogium de sancto spiritu: Qualiter dicunt Seraphim, Sanctus,sanctus,sanctus,dominus, non edocta à spiritu sancto? quoties est pium glorificationem hūc referre? Non enim pium bis uel quater,sed ter & semel. ter quidem sanctus,propter trinitatem hypostasum: semel autem Dominus,propter unitatem substantiæ,& monarchiam. Si in filium solum,propter quod non semel Sanctus,sed semel Dominus? propter quod nō bis,uel quater? Non enim tres numerus, uni sacratur hypostasi, cui plus alijs numerus appropriatus est. Eiusdem ex sermone quarto, qui contra Eunomium, cuius principium, Si natura Deus filius: Quoniam neq; uisione, neq; oraculo diuisim de patre et filio & spiritu sancto Esaias propheta: Vidi, ait, Dominum sabaoth sedentem super thronum excelsum & eleuatum: & Seraphim stabant in circulo ipsius: Sex alæ uni,& sex alæ uni. & post pauca ait: Et dixit Dominus ad me: Vade, & dic populo huic: Auditu audietis,& non intelligetis: & uidētes uidebitis, & non scietis. Incrassatum est enim cor populi huius. & cætera quæ sequuntur. Quantum quidem igitur secundum hanc positionem & consequentiam propheticæ literæ,super omnia est pater,uisus & oracula dans prophetę. Tonitrui quidem filius eminentia loquens,& tonitruo dicens terribiliora,cuius initium est,In principio erat uerbum: filium dixit uisum & oracula dantē prophetæ. Dicit enim in propria conscriptione: Propter hoc non potuerunt credere in Iesum,quia dixit Esaias de ipsis: Obcæcati sunt ipsorum oculi,& indu ratum est cor,ut non uideant oculis,& intelligant corde,& conuertantur, & sanem eos. Hæc dicit Esaias quādo uidit gloriam ipsius. Paulus etiam,spiritus enunciauit uisionem & oraculum esse,dicens: Bene dixit spiritus sanctus per prophetam Esaiam ad patres nostros: Auditu audietis,& non intelligetis: & uidentes uidebitis,& non scietis: incrassatū est enim cor populi huius. Prophe ta,patris inducit personam apud Iudæos crediti: Euangelista,filij: Paulus,spiritus,unum dominum sabaoth eum qui uisus est,cōuenienter nominātes. Diuisus est ipsis,qui de hypostasi sermo,indiuiso manēte in ipsis,qui de uno Deo, sensu. diuisus est enim indiuisibiliter, qui de hypostasi modus & sermo: propter q̄d Sanctus,sanctus,sanctus, trinē propter trinū hypostasum: Dominus autem semel,propter unicū deitatis. Sanctus Cyrillus episcopus Alexādrię, in eo qui de spiritu sermone ad Hermeian,cuius principiū,Labor bonorum: Quid aūt? nonne & ipsos Dei sermones,spiritus esse ait scriptura? Esaias quidem enim diuinus,admirabilem nobis & tremendā maximē illam Dei uisionem enarrās, Vidi, ait, Dominū sabaoth sedentem super thronū excelsum & eleuatum. & quæ intermedia his inferens, Audiui,ait, Dominū sabaoth dicentem: Quem mittam? & quis ad populū hūc? Et dixi: Ecce ego,mitte me. Et dixit: Vade, & dic populo huic: Auditu audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis,& non uidebitis. Sed diuinus quidem Ioannes de unigenito ait: Hæc dixit Esaias,quando uidit gloriam ipsius, & locutus est de ipso. Stephanus quoq; sapientissimus,Iudæis dixit,in hūc modū alloquens: Durę ceruicis & incircūcisi corde,uos semper spiritui sancto resistitis, sicut & patres uestri. Ergo nonne manifestū iam,quòd alteritate ea quæ secundum hypostasim appropriata est,esse patrem,& filium,& etiam spiritum sanctum. Abundè ex

scri-

ſcripturis comprobatur. Concordia quoq; ea, quæ ad unitatem naturalẽ, omnia utiq; omnium, & præſentia & uerba & participatio & operatio & gloria, & quæcunq; diuinam glorificant naturam. Quid autem? Nonne igitur & qui parum quodcunq; doctrinæ guſtauit, ſciet manifeſtè, quòd triſagius hymnus alteritate quidem ea quæ ſecundum hypoſtaſim appropriatam, ut & deificus dixit pater, patrem & filium & ſpiritum ſanctum oſtendit? Concordia autem ea, quæ ad unitatem naturalem & monarchiam, dominus. Tres enim numerus, trium eſt ſignificatiuus: unius quidem, unitas. Igitur Sanctus, ſanctus, ſanctus, & triſagius, quoniam tres hypoſtaſes Deus, unus autem tria Deus, quoniam una deitas, & ad unum quæ ex ipſo relationem habent, non diſtãtibus, neque quidem compoſitis, neq; confuſis hypoſtaſibus. Gregorij eius qui Nyſſæ, eo qui aduerſus Eunomium primo ſermone: Similiter autem quæ & apud Eſaiam Seraphim, à quibus manifeſtè trinitatis prædicatum eſt myſterium, quando ſanctam uocem in unoquoq; qui in æternitate, pulchritudinem admirantia, admiratiuè exclamauerunt. Ecce utiq; manifeſtè dixit Dei enarrator pater, per triſagium hymnum manifeſtè trinitatis prædicatum eſſe myſterium: per ter quidẽ clamatum eſſe Sanctus, perſonarum trinitatem: per ſemel clamatum eſſe Dominus, ſingularitatem & naturæ, & dominationis. Sed & ſanctus & multis nominibus ſuſpiciendo uir Epiphanius ſic alicubi ait in ſuprascripto anchyro ſermone: Per trinum autem teſtimonium accipient ſpiritum ſanctum, & implebuntur manifeſtis uocibus Seraphim & Cherubim, clamantiũ tertio: Sanctus, ſanctus, ſanctus. Non enim per duas uoces glorificatio in cœlo perficitur, neq; quarto nominant eadem ſancta & inuiſibilia et ſpiritualia & animalia: neq; quartã uocem reddunt eadẽ, neq; unam ſolã: ſed tres uoces ſingulares, Sanctus, ſanctus, ſanctus: & non dicunt, Sancti, ſancti, ſancti, ut non ſingulare plurium nominum enunciẽt, neq; trium ter numeratum abſcondant: ſed ter quidẽ dant ſanctificationem, uniformiter autem ſingulariter loquuntur ſermone, ut non pluralitatem deitatis nominent. Eripuit nos Dei manifeſtator iſte pater, de rebus manifeſtè enunciãs, quòd nõ per duas uoces glorificatio in cœlo perficitur, neq; per unam, neq; per quartã uocem, ſed per tres, & ipſas ſingulares. cuius gratia? quoniã nõ unam hypoſtaſim, ſed tres demonſtrat hymnus. Quemadmodum igitur non per duas uoces uel quatuor hymnus perficitur, ſed per tres, propter trinũ hypoſtaſum: ſic trium hypoſtaſum manifeſtatiuus ens triſagius hymnus, in una hypoſtaſum dici locũ non habet. Impoſſibile igitur, ut dixi ſuperius, determinatum numerũ in Deo dicere non ſingulatem & trinum, propter ſingulare naturæ, & trinum hypoſtaſum. Et ſingularis quidem numerus de tribus hypoſtaſibus dicitur, Deus & Deus & Deus: ſed unus Deus, & non tres dij, pater & filius & ſpiritus ſanctus, ut non plurali deitas exiſtimaretur monarchia, & diuidatur unus & indiuiſibilis Deus à ſui ipſius enypoſtatis potentijs. Deus enim, & huius uerbum & ſpiritus, unus Deus, etſi unumquodq; perfecta hypoſtaſis propter ſuperna turale deitatis. Ternarius autem numerus de una hypoſtaſi nõ eſt. Non enim triſypoſtatos unaquæq; hypoſtaſis, ut per trinũ numerũ, triſypoſtaton oſtẽdatur uniuſcuiuſq; hypoſtateos. Abſit, abſit. non piæ ſunt cogitationis hæc, ſed extra intellectũ conuenientẽ hæc ſunt. O' pater diuiniſſime, columna & firmamentũ, ab omnib. patribus & fratribus, & omniũ Eccleſiæ plenitudine legi deprecamur, & uerborũ manſuetudine erogari patrẽ noſtrũ dominũ Abbatem Anaſtaſium, glorioſum ducẽ religioſæ manſionis deiferi patris noſtri Eutimij, quieſcere quidẽ à tali inſtãtia, nobiſcũ aũt à Deo aſſumptos patres ſecundum ueſtigiũ ſequentiẽ, dicere: Sanctus Deus & pater, ſanctus fortis, filius Dei incarnatus et crucifixus carne, propter nos, ſanctus immortalis ſpiritus ſanctus,

unus

unus dominus ſabaoth, miſerere nobis: & neque nos accuſare, neque ter beatum Ioannem patriarcham, ut ſuaſos in una thearchicarum hypoſtaſum dicere triſagiũ. Omnis enim qui hoc ſapit uel dicit, cõmunicationis eſt eius quæ Gnaphei fabricatoris malitiæ. Quis enim nouit beatiſſimi Ioannis patriarchę intellectum me plus? Nullus. Et ut uerum dicam, non reſpirãt reſpirationem doctrinalem aliquando, quam mihi ut diſcipulo non repoſuit, quod non uiuente & loquente ſacro uiro, hęc de ipſo dicta ſunt. Non ſunt hęc niſi occaſiones quædam, quàm plurimum firmum non habentes. Non blaſphement zelatorem, & ignem orthodoxiæ ſpirantem, interim aio ſemper laudabilẽ, omnis uanæ uocis exterminatorem & interfectorem, ut theologiæ ſacris communicantem patribus: ſed huius zelum accepient, ut ſacrum & beatum laudent. Deus pacis, Pater Chriſti Domini noſtri, ipſe enim eſt pax noſtra, impleat corda noſtra ſpiritu ſancto, ut probemus meliora, & expellat omnem malitioſam inſtantiam à nobis, pacificans ſanctam ipſius eccleſiam, quam acquiſiuit ipſi dilectus ipſius filius Ieſus ſemper Deus, precioſo ſanguine ipſius. Ora pro nobis à Deo honorate, ut à Deo honoratus. Apponendum autem ſermoni et hoc, in ſacra oblatione teletæ diuinorum myſteriorum poſt dicere populũ triſagium hymnum. Sacerdos, quemadmodum interpretans hymnum, ait: Sanctus es rex ſeculorum, & omnis ſanctitatis Dominus & dator: Sanctus & unigenitus tuus filius, per quem omnia feciſti: Sanctus autem & ſpiritus tuus omnino ſanctus, perſcruiãs omnia & profunda Dei: propter ꝙd dicit, Sanctus, ſanctus, ſanctus, ſecundũ unãquanq; hypoſtaſum ſanctus ſemel. Sed & in eleuatione panis Euchariſtiæ, nõ dicimus, triſagios uel triskyrios, ſed unus hagios, unus Kyrios Ieſus Chriſtus, in gloria Dei patris, cum ſancto ſpiritu, cui gloria. Quia autem triſagiũ hymnũ in conſuetis orationibus tertiò dicimus, dignum & hoc aſſumere, quoniam non ſemel patri, & ſemel filio, & ſemel ſpiritui ſancto triſagium hymnum adducimus. Seraphim quidem enim ſemper Deo aſtantia, inquieſcibiliter triſagiam adducunt glorificationem. Nos autem quia indeterminatis horis ordinatum hymnũ Deo remittimus, propriè & aptè triſagium ex tertio conueniẽter Trinitati attribuimus. Sed & in omnibus huius gratia triſagiũ numerum præ cæteris honoramus, ut qui ſanctam Trinitatem oſtendit, & ut ex ipſa plenitudinem & perfectionem ſuſcipientẽ: unitas enim ſine quantitate, dualitas autem principium numeri, trinitas uero numerus perfectus. unitas enim à principio in dualitatem mota, uſque ad trinitatem ſtetit. Principium entium cauſa Deus. A' principio igitur & eo quod entium, accepit numerus hanc uirtutem: quoniam quemadmodum pater genitor filij, & præmanator ſpiritus, ſic & numerus in dualitatem ueniens, & attingens uſq; trinitatem, ſtat: propter quod & ſingularis numerus, qui unum ſignificat: & dualis qui duo ſignificat: & pluralis, qui tria ſignificat. & non eſt alter character. Dicimus enim ὁ ἄνθρωπος, de uno homine: τὼ ἀνθρώπω, de duobus: & οἱ ἄνθρωποι, de tribus. Et in Deo una hypoſtaſis, & duæ hypoſtaſes patris & filij: & tres hypoſtaſes patris & filij & ſpiritus ſancti, quia hypoſtaſi differt pater et filius & ſpiritus ſanctus. Similiter & tres hypoſtaticæ proprietates. In quib. autem non differt hypoſtaſis ab hypoſtaſi, hoc eſt, in naturalibus, non eſt in Deo pluraliter numerare: ſed in unaquaq; hypoſtaſi ſingulariter naturalia dicere, & copulantes ſingulariter rurſus dicere conuenienter de tribus hypoſtaſibus naturalia, & Deus, & Deus, & Deus. Sed unus Deus, & non tres dij: quia Deus & ipſius enypoſtatæ uirtutes, unus Deus: propter quidem propriam habere uniuſcuiuſque hypoſtaſim, unumquemque perfectum Deum, ſecundum ſeipſum dictum. Quoniam autem connumerantur non tres dij, ſed unus Deus, propter uirtutes eſſe patris uerbum & ſpiritum, pater qui pater, &

non

non filius: non enim ex aliquo. filius qui filius, ex patre enim, ut non pater, ut unus sit pater. spiritus sanctus, qui spiritus sanctus. ex patre enim per filiū & uerbum procedens, non filialiter autē. Si enim patris filius qui filius, & filius qui spiritus, habebit & alios filios, et hoc in infinitū. Si autē filius filij spiritus, habebit & iste filium, & ille alterū: & erunt dij multi, & domini multi, & populus deorum, & non unus Deus. Nobis autem unus Deus pater, & uerbū ipsius, & spiritus ipsius: uerbum autem enypostatū genimen: propter quod filius & spiritus enypostata processio & præmanatio, ex patre quidē, filij autē, & non ex filio, ut spiritus oris Dei uerbi enunciatus: omnino autē & corpus, non membrorum corporis: & spiritus, non spiratio soluta & diffusa. Sed hæc maioris sunt negocij. Nostras igitur perexiguas uires agnoscentes, finiamus sermonē. Noui autem quòd & ipsi diuino repleti spiritu, ea quæ desunt, lege amicitiæ adimplebitis, indesinenter pro nobis orantes.

IOANNIS DAMASCENI LIBER, *qui inscribitur Disceptatio Christiani & Sarraceni.*

1 SI interogatus à Sarraceno, quis sit Christus? respondē ei, Verbū Dei. nec te existimes peccare, quia & uerbū dicitur in scriptura, & brachiū, & potentia Dei, & multa talia. uicissim autē interoga ipsum & tu, à scriptura quid dicitur Christus? Tum fortè uolet interrogare te & ipse aliud, cupiens sic effugere te. non uerò tu respōdeas ei, donec utiq; respondeat quod interrogatus est à te. Necessitas autē coget ipsum ut respondeat tibi, dicēs: A' scriptura mea Spiritus & Verbū Dei dicitur. tum rursus interroga ipsum: Verbū à scriptura tua, creatum ne, an increatū, dicitur? Et si dicat, Increatū: dic ipsi, Ecce consentis mihi. Omne enim non creatum, sed increatum, Deus est. Si autem dixerit, Creata esse uerbum & spiritum: tum quere, Et quis creauit uerbū & spiritum Dei? Quod necessitate coactus responderit Deus ipse creauit. tum tu rursus: Ergo antequam crearit Deus spiritum & uerbum, non habuit spiritum, neq; uerbum? Quod quum audierit, fugiet à te, non habēs q̄d respōdeat. Disceptātes enim sunt tales, secun-
2 dum Sarracenos, & omnino abominabiles, & abiecti. Quòd si uerò tu interrogatus fueris à Sarraceno, Verba Dei creata ne sunt, an increata? Hæc enim proponunt aduersus nos Sarraceni problemata, potentius uolētes ostendere, creatum uerbū Dei: quod non est. Et si dicas, Creata: dicet tibi, Ecce dicis creatum Dei uerbum. Si autem dicas, Increata: dicet tibi, Quoniam ecce omnia uerba Dei increata quidem sunt, dij autem non sunt. Ecce tu confessus es, quoniam Christus uerbū est Dei: non est Deus. Propter quod neq; creata dicas, neq; increata: sed sic respōde ei, Ego unum solum uerbum Dei confiteor increatum ens: omnē autem scripturam meam non dico λόγους, id est, uerba: sed ῥήματα Dei, id est sermones Dei. Et Sarracenus: Qualiter dicit Dauid, Verba Domini, uerba casta? Dic ei, quòd propheta tropologicè loquutus sit, & non cyrologice, id est, nō propria & firma uerborū significatione. Et Sarracenus: Quid est tropologia & cyrologia? respōde: Cyrologia quidem est firma & certa demonstratio. Et Sarracenus: Contingit ne prophetam proprio suo instinctu loqui? Dic ipsi: Consuetudo est prophetarū, tropologicè loqui: quale hoc, Mare uidit, & fugit. ecce mare oculos non habet, neq; est animatum. Et rursus idē propheta uelut animatū ipsum alloquitur: Quid est tibi mare quoniā fugisti? & quę deinceps. Rursus ostensiuū suppositionis. Dicit enim Deus ad Cain: Maledictus tu es à terra, quæ aperuit os suum, suscipere sanguinem fratris tui de manu tua. Ecce hic tropologicè dicit os. Et gladius meus comedet carnes.

carnes. Scindit enim, nō deglutit. Sic & ῥήματα, id est, sermones qui dicuntur & sunt effabiles, dixit λόγια, id est uerba, quæ propriè non sunt uerba, id est, interitus solum in mentem seu ratione formata, sed (ut dictum est) ῥήματα.

3 Si querat Sarracenus: Qualiter descendit Deus in uentrē mulieris? tū tu: Vtamur scriptura tua, & scriptura mea. Et scriptura quidem tua dicit, quòd præpurgauit Deus Mariā super omnē carnem mulieris, & descendit spiritus & uerbum Dei in ipsam. Et Euangelium meum dicit: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ecce una uox utriusq; loci & unus intellectus. Cognosce autem & hoc, quoniā ad nostram proprietatem diceret scriptura descensionem Dei & ascensionem tropologicè, & non cyrologicè. Propriè enim descendens et ascendens ipse dicitur secundū philosophos. Deus autē omnia continens, & à nullo continetur. Dixit enim quidam prophetarū: Quis mensurauit manu aquam, et cœlum palmo, & pugillo terrā? Et bene. Omnes aquæ simplex comprehensio, manus Dei sunt: & omne cœlū, palmus: & omnis terra, pugillus: qualiter igitur contingit, ipsum in propria manu omnia retinentem, descendere & ascendere?

4 Rursus interrogatus à Sarraceno, Si Christus Deus erat, qualiter comedit, & bibit, & dormiuit, & crucifixus est, & mortuus est, & quæ deinceps? respondet tu: Quoniam ante secula uerbum Dei, quod creauit omnia, secundū quod testatur scriptura mea & scriptura tua, ipsum creauit ex carne sanctæ uirginis hominē perfectum, & animatū, & intelligentem: ille comedit, bibit, & dormiuit, uerbū scilicet, secundū quod uerbū Dei: uerbum autē Dei non comedit, neq; bibit, neq; dormiuit, neq; crucifixum est, neq; mortuū: sed caro quam assumpsit ex sancta uirgine, illa crucifixa est. Cognoscis autem, quoniā Christus dupliciter dicitur*

unus autē hypostasi. non enim est æternum uerbū Dei, & post assumptionem carnis ἀνυποστάτῳ, id est non personale, uel naturale. Non enim apposita est Trinitati quarta persona post ineffabilem unionem carnis.

5 Et si te interroget Sarracenus, An quem dicitis Deū, mortuus est? respondet tu, Nō mortuus est: confidens scripturæ & demonstrationi. dicit enim scriptura de hoc: Venit enim naturalis mors aduersus hominū memoriam dominans, id est subijciens ut in nobis omnia, sed perfectus primus homo, dormiuit, & costa* est.

6 Et Sarracenus: Ecce percussus sum in aliqua carniū mearū, & percussa caro cicatricē contraxit, & in cicatrice factus est uermis: quis igitur ipsum formauit? Dic ipsi, sicut prædiximus, quòd post primam hebdomadā creationis mundi, non inuenimus quodcunq; aliquando formantem hominē uel formatum, sed præcepto Dei quod præcepit in prima hebdomada,* finiuit quæ fiunt. Post transgressionē autem codemnata est terra, ut spinas & tribulos germinaret. Tunc utique & caro nostra condemnata, usq; hodie pediculos & uermes germinat.

7 Et Sarracenus: Quam dicitis causam mali & boni? Christianus: Omnium bonorum asserimus causam Deum, mali autē nihil. Sar. Quam dicis causam mali? Ch. A' sententia diabolum* existentē manifestum & nos homines. Sar. Propter quid? Ch. Propter liberum arbitrium. Et Sarracenus: Qui digitur liberum arbitrium, et quoniā quęcunq; uis facere? Ch. Plasmatus sum à Deo liber arbitrio. Sar. Propter quid? Chr. Malefacere & benefacere, quod est bonum & malum. Gratia huius, mala quidem faciens, punior à lege Dei: bona autē operans, non timeo legem, sed & honoror, & misericordiā à Deo consequor. Similiter & diabolus primū hominē decepit per liberum arbitrium, & pecauit, et Deus propria ordinatiōe expulit ipsum. Sed fortè et dices mihi, Qualia sunt quæ dicis bona & mala? Et Sarracenus: Ecce sol & luna & stellæ

bona sunt, fac unum ex his. Ch. Non gratia huius dico tibi. secundū hominē operor bonū & malū: bona quidē, glorificatione Dei & oratione & eleemosynā, & similibus his. Si autem dicis tu bona & mala ex præcepto Dei esse, inuenietur Deus aduersus te iniustus: quod non est. Quia enim Deus præcepit fornicatorem fornicari, & homicidam occidere, & furē furari, digni sunt honore. uoluntatem enim Dei fecerunt. Inuenientur autē legis positores mendaces, & libri tui mendaces conscripti, quia præcipiunt, nos fornicatorem & furem flagellare, & homicidam occidere: uoluntatem enim Dei fecerunt.

8 Sarracenus: Quis, ait, format fœtus in uentre mulierum? Hoc proponunt nobis problema, potentius uolentes ostendere, Deum causam malorum. Si enim respondeas dicens, quoniam Deus format fœtus in uentre mulierum: dicet tibi Sarracenus: Ecce Deus cooperator est fornicatorum et adulterorū. Christianus sic respondet, dicens: Nequaquā inuenimus post primam hebdomadam mundi creati, scripturam dicentem formare Deum uel creare aliquid. Si autē dubitas ad hoc, ostende tu plasma uel creaturam qualemcunq; post primam hebdomadam factam à Deo: sed tamē non potest ostendi hoc. Omnes enim uisibiles creaturæ, in prima hebdomada factæ sunt. Formauit enim Deus hominem in prima hebdomada, & præcepit ipsum generare & generari, dicens: Crescite, et multiplicamini, & replete terrā. Et quia animatū ens homo, animatū semen habens, in propria uxore semen repullulat: quare homo hominem generat? quemadmodū diuina scriptura ait: Adam genuit Seth, et Seth genuit Enos, et Enos genuit Cainan, et Cainā genuit Malaleel, & quę sequuntur. Et non dixit, Deus plasmauit Seth, Enos, uel alium aliquē. Et hinc cognoscimus, quoniam generātur & generāt usq; ad præsens, & sic gratia Dei mundus constitutus est: nam ab eo tempore omnis herba generat & generatur. Dixit enim Deus: Germinet terra herbam fœni. et præcepto Dei germinauit unaquæq; arbor. similiter & herba & planta ex seipsa habet semen, & potentiam. Semen autē omnis plantę et herbę, animatū quiddam est: in terram cadit à seipso: & ab alio seminatum, regerminat, non plasmatū ab aliquo, sed præcepto Dei obediens. Ecce & ego, quemadmodum prędicebam, liber arbitrio existens, ubi utiq; semino, seu in propriam uxorem, seu in alienam, libero arbitrio utens, germinat, & fit præcepto Dei obediens, nō quoniā nunc secundū unamquanq; diem plasmat & operatur, quia in prima hebdomada fecit Deus cœlum & terram, & uniuersum mundum in sex diebus, & die septima requieuit ab omnibus operibus suis, quæ incepit facere, secundum quod scriptura testatur mea.

9 Sarracenus: Quid est quod ait Deus ad Hieremiam, Antequam plasmarē te in utero, sciui te, & ex matrice sanctificaui te? Omnino igitur in uentre plasmauit. Ch. Animatum & seminatiuam potentiam Adam in uentre habens, Seth genuit, quemadmodū dicebam, Seth & Enos & unusquisq; homo prius habent in uentre suum filium, & filius genuit usq; ad præsens. Hoc autem, Ex utero sanctificaui te: intellige eam, quæ uerè genuit filios Dei, secundum testimonium sancti Euangelij.

10 Sarracenus: Facientes uoluntatem Dei, bonos dicis uel malos? Ch. Dicere uis, quòd Christus nolens passus sit. Et si dicam tibi bonos, dices mihi: Vade, adores deos, quoniam uoluntatē dei tui fecerunt. Sar. Et hoc ipsum tibi uolebam dicere. Ch. Quid tu dicis uoluntatē esse? Ego dico sustinentiā & longanimitatē. Sar. Vnde hoc ostendere potes? Ch. Per rem, quia sedente me & te, uel stantibus, potest quis ex nobis libero arbitrio siue stare, uel moueri. Et nunquid Deo dicente, Nō furaberis, Nō fornicaberis, Non occides, uult ut furemur, uel fornicemur, uel occidamus? Sa. Non. si enim uelle, non utiq; diceret hoc. Ch. Gloria Deo, quoniam tu confessus es: ecce concordas mihi,

mihi, quoniam nullus ex nobis siue potest surgere, siue uiuere: & quoniam nõ uult Deus ut furemur, uel fornicemur, uel occidamus. Et si nunc exui gẽs, furer, uel fornicer, uel occidam, quid ipsum dicis? uoluntatem, uel confessionem, uel sustinentiam, uel longanimitatem?

11 Sarracenus: Quis est apud te maior, qui sanctificat, uel qui sanctificatur? Ch. Quid uelis dicere, intelligo. Sar. Si enim intelligis, responde mihi. Ch. Si tibi dicam, Qui sanctificat: dices mihi: Vade, adora Ioannem Baptistam, ut baptizantem & sanctificantem Christum tuum. Sar. Sic sanè tibi uolebam dicere. Ch. Superueniente te cum seruo tuo in balneo, & ablutus & mundatus ab ipso, quem habes dicere maiorem? illum miserum & argento emptum, uel te mundatum ab ipso, sicq; & dominum ipsius existentẽ? Sar. Me ipsum dico maiorem qui possideo, quàm illum qui à me possidetur. Ch. Gratias ago Deo. Sic mihi intellige Ioannem, ut seruum & famulum, ministrantem Christo in sancto baptismate in Iordane, in quo baptizatus Saluator meus, eorum qui illic in cauernis latentium draconum et pernicioſorum dæmonum capita strauit. Sarracenus autem ualde admirans & deficiens, recessit, nihil apponens ad ipsum alterum.

IOANNIS DAMASCENI SENTENtiarum aliquot fragmentum, [redacted]

OCto sunt passiones, quibus admodum (præcipuè spirituales) impugnant homines, gula uidelicet, turpis concupiscẽtia, auaritia, ira, aduersitas, acedia, uana gloria, & superbia.

Hæc itaq; uitia discerni, & summa diligentia cognosci debent, ut quum aliquo illorum tentatur homo, semper anima, quibus se munire possit, præparata habeat.

Si gula impugnaris: uentrem coerce: numero & mensura cibus & potus sumatur: animæ separatio à corpore, iudicium uenturum, & horrenda gehennæ flamma, pariter & regni cœlestis desiderium, assiduè coram oculis obuersentur: sicq; uentris opprimetur uoluptas.

Si turpis & carnalis te malè uexat concupiscentia: illam uigilijs, labore, orationibus & inedia expelle: proderit & mortis meditatio, mortiferiq; gaudij supplicium, ac sexus alterius declinatio.

Auaritia uincitur liberalitate, & rei pecuniariæ contemptu, pariter & cogitatione illa, quòd ob auaritiã Dominũ & magistrũ Iudas tradidit: & quòd omnis auarus à scriptura diuina idololatra uocat, quodq; pecunijs ad breue tempus frui datur, morsq; amara uitam acerbã auari sequatur: quapropter si nihil ultrà quàm sufficiat quæratur, passio hæc euitatur.

Si aduersitate aliqua perturbaris: ora, & spẽ cunctã ad Deũ dirige: uitam & passionẽ Christi, nostræq; imbecillitatẽ naturæ cõtemplare: præsentia cuncta & uana despice: gratiã cœlestem, & iustorũ fruitionem uenturam perpende. id si feceris, nulla iniuria seu contumelia contristaberis: sed solum Dei offensio te perturbabit.

Si te ira extimulat: mansuedudinẽ indue, & ad Psalmorũ decantationẽ perfuge: malũ in bono uince, maiori cede, æqualẽ perfer, minori parce: prudentemq; concordiam cum omnibus exerce hominibus, memor quàm mãsuetè agnus innocens ad mortem deductus sit.

Si acedia infestaris: te ipsum, laborando, meditando, orando & legendo, excita: spes firma te instiget, ut considerare possis, quantum inter frigidam pigritiam, & calidum interſit feruorem: quorum unum à uentura re-

parat gloria, alterum regni cœlestis te hæredem creat.

Quòd si uana tentaris gloria: te ipsum scrutare, nilq; ad laudem seu demonstrationem perage humanam. Sed omnis operatio tua in occulto fiat, nemine præterquam Deo solo uidente, ad quẽ uniuersa referant opera. hominum laudes, honores, prælationes, & similia contemne: & magis amplecterę, si te accusant & cõtumelia afficiunt, mentientes & odio habentes, peccatores.

Si à dæmoniaca & pessima superbiæ oppugnaris passione: neminem iudica, sed solum te ipsum circunspice & cognosce, humilem te coram Deo ostende: & inferiorem omnibus te existima hominibus: audaciam & animi tumorem reijce: ieiunijs, orationibus, uigilijs insiste: & cum te quid rectè facere cõtigerit, nõ potentię tuæ illud adscribe, sed diuinæ pietati id totũ acceptũ refer: simplex et recta sit tua conuersatio: nec aliud in corde, aliud in ore habe: dolosum etenim est. proin omnis animi elatio, lachrymarũ fonte extinguat.

At turbæ uiciorum uniuersæ resistere poterit, si semper & assiduè homo cogitauerit, Deum operum suorum inspectorem, angelum custodem, uirtutis nobilitatem, uoluptatem momentaneam, peccati spurcitiem, uitam labilem, mortem incertam, gaudium seu cruciatum sempiternum: puræ conscientiæ pacem, hominis dignitatem, Dei beneficium, & super omnia Christi uitam, mortem & crucem. Quæ enim & qualis uita, si uix homo ex sepulchro progressus, rursus ad sepulchrum pergat, & demũ in perpetua gehennæ flamma sepelitur? Deum igitur amemus: & præcepta eius ita obseruemus, ut exantlata fragili & misera uita, ad perpetuæ beatitudinis gloriam fœliciter peruenire ualeamus. Amen.

IOANNIS DAMASCENI DE *DIALECTICA, SIue Logica Liber.*

SANCTISSIMO ET IN DEO REVERENdo Patri Cosmæ Episcopo Maiumæ, Ioannes minimus S.

ANgustum quidẽ mentis, & defectum linguæ meæ sciens, pigritabar ô beate, ea quæ super potentiã incipere, & impossibilia audere, quẽadmodũ animus procax & audax, paratũ talia audentibus adspiciens periculum. Si enim Moyses ille diuinus legislator, ab omni humana uisione recedens, & uitæ procellas derelinquens, & omnem materialem abstergens apparitionẽ, & animæ uisum purgans, & hinc ad Dei uisionẽ effectus aptus, qui ad nos Dei uerbi misericordẽ cõdescensionẽ, & ipsius fraternalẽ incarnationẽ, in rubo & in materiali igne uidere dignificatus est, inflammato quidẽ & igniente spinã, & ad suũ ipsius splendorẽ transponente, non comburente autẽ, neq; exterminante, neq; à propria ipsum permutante natura, qui prius ens & uerè super substantiã entis edoctus est nomen, familiariũ & contribulium primatum à Deo habens, incloquentẽ uocabat seipsum, & impeditioris linguæ, ut non potens diuinæ famulari uoluntati, & hanc ad manifestum ducere, & mediator Dei & hominum constituí: qualiter ego, qui sordes quidẽ omnis peccati, quo inquinatus sum, ferens autẽ cogitationũ in meipso multiplíciter turbantiũ fluctuationẽ, & neq; intellectũ & mentẽ purgatus, ut speculum Dei & diuinarũ existam apparitionũ, neq; sermonem habens sufficere intellectus potentẽ, diuina & ineffabilia loquar, omnis rationabilis creaturæ superexcedentia comprehensionem? Hæc autem cogitans, pigritabar ad sermonem, timebam autem preceptum. Dicetur enim secundũ ueritatẽ, ne fortè duplicẽ debeam rísum, indisciplinationis simul, & insipientiæ: hoc utiq; difficillimum:

cillimum: condonabilis quidem enim indisciplinationis accusatio, si non ex negligentia procedat: eum indisciplinatione autem possedisse cognitionis existimationem, difficile & uituperabile, & omni uenia indignũ: & maioris, ut non dicam extremæ, indisciplinationis signum. Sed quia inobedientiæ fructus mors, humilis autem & obediens Christi imitator constitutus usq; ad finem ad excelsum reducitur, & gratiam à Deo lucidam reportat, & aperiens ós impletur spiritu, & secundum cor purgatur, & secundum mentem illuminatur, & accipit sermonẽ in apertione oris, non sollicitus existens quid loquetur: organum autem existens in ipso loquentis spiritus, per uos in uobis hierarchiam tenenti Christo obediens, inclino præcepto, & aperio os: confidens quòd uestris orationibus implebitur spiritu, & loquar eloquia, nõ mea mentis fructum, sed fructum cæcos illuminantis spiritus, quæcunq; det accipiens, & hæc loquens. Et prius quidem apud Græcos sapientum optima proponam, sciens quòd si quid quidem bonum desuper à Deo hominibus donatũ est, quia omnis datio bona, & omne donum perfectũ desursum est, descendens à patre luminum. Si quid autem ueritati oppositum, satanici erroris inuentio tenebrosa, et mentis fictio infœlicis, ut magnus in theologia dixit Gregorius, apis modum imitans, cum proprijs ueritates componam, & ab inimicis salutem fructificabo. Abijciam autem omne quod prauum, & mendacem habens cognitionem: deinde his coniunctas Deo odibilium hæresum coordinabo garrulitates, ut utiq; mendacium cognoscentes, plus ueritatis habeamus: deinde erroris perditricem & mendacium expellentem, quẽ admodum in tintinnabulis aureis à Deo inspiratorum prophetarũ, & à Deo doctorum piscatorum, & deiferorum pastorum & doctorum sermonibus decoratam & circumornatam ueritatem, cum Deo & cum ipsius exponam gratia: cuius gloria intus refulgens, existentes cum decenti purgatione, & turbantium cogitationum depositione illuminati splendoribus. Dicam autem meum quidem, ut dixi, nihil. quæ autem à probatis doctorum elaborata sunt, in unum colligens, secundum posse compendiosum sermonem faciam, & secundum omnia obediens uestro præcepto. Sed mihi condonatores fiatis, deprecor, Deo honoratissimi, uestris mandatis obedienti: & accipientes obedientiam, orationum largitionem retribuite.

IOANNIS DAMASCENI
Dialectices Capita quinquaginta.

CAp. 1. De ente & substantia & accidente.
2 De genere generalissimo, & specie specialissima, & subalterna.
3 De indiuiduo.
4 De differentia.
5 De accidente.
6 De proprio.
7 De prædicatis.
8 De uniuoca & æquiuoca prædicatione.
9 De ea quæ in eo quod quid est prædicatione, & ea quæ in eo quod quale quid est prædicatione.
10 De hypostasi & enypostato & anypostato.
11 De substantia & natura & forma, indiuiduoq; & persona & hypostasi.
12 De diuisione.
13 De natura priori.

14 De definitione.
15 De æquiuocis.
16 De uniuocis.
17 De polyonymis.
18 De alteris & heteronymis.
19 De denominatiuis.
20 De decem generalissimis generibus.
21 De homogeneis, & homoideis, & heterogeneis, & heteroideis, & numero differentibus.
22 De in aliquo.
23 De substantia adhuc.
24 De forma.
25 De hypostasi.
26 De persona.
27 De enypostato.
28 De anypostato.
29 De natura.
30 Diuisio entis & substantiæ.
31 De substantia.
32 Adhuc de homogeneis.
33 De quanto & quantitae.
34 De his quæ ad aliquid.
35 De quali & qualitate.
36 De facere & pati.
37 De iacere & situm esse.
38 De ubi.
39 De quando.
40 De habere.
41 De oppositis.
42 De habitu & priuatione.
43 De priori & posteriori.
44 De simul.
45 De motu.
46 De habere.
47 De enunciatione & affirmatione & negatione.
48 De termino, & propositione, & syllogismo.
49 Definitiones philosophiæ sunt sex.
50 De ea quæ secundum hypostasin unione.

De Ente, substantia, & accidente.

Caput. I.

OMniū entium nomen commune est ens, quod diuiditur in substantiam & accidens. Substantia autem est res per se subsistens. non indigens altero ad existentiam, id est, in se ipsa ens, & non in altero habens existentiam. Accidens uerò, quod non potest in seipso esse, sed in altero habet existentiam. Substantia subiectum est, quemadmodum materia rerum, ut corpus: accidens autem, quod in substanua consideratur, ut color. Non enim est corpus in colore, sed color in corpore. Est igitur corpus substantia, color uerò accidens. Similiter & ani-

& anima & prudentia. Non enim est anima in prudentia, sed prudentia in anima. Propterea non dicitur corpus coloris, sed color corporis: neq; anima prudentiæ, sed prudentia animæ. Est ergo anima substantia, prudentia autem accidens. Anima enim ablata seu interempta, aufertur seu interimitur & prudentia. Non existente enim anima, in quo erit prudentia? Prudentia autem ablata, non omnino tollitur etiam anima. Contingit enim esse animam sine prudentia. Similiter & in omnibus quæ sunt, quod in seipso habet esse, & non in altero, substantia est: quod autem non potest per se subsistere, sed in altero habet existentiam, accidens est.

De genere generalissimo & subalterno, & specie specialissima & subalterna. Cap. II.

GEnus tribus modis dicitur. Primo modo, ut à progenitoribus: quemadmodum qui nati sunt ex Israel, Israelitæ dicuntur. Secundo modo autem à patria: ut à Hierosolymis Hierosolymitæ, & à Palæstina Palæstini. Secundum tertium uerò modum genus dicitur, quod diuiditur in species, de quo apud philosophos est sermo: quod ita definiunt: Genus est quod de pluribus & differentibus specie in eo quod quid est prædicatur. Species bifariam dicitur. Dicitur enim species figura & forma, ut species statuæ. Dicitur autem rursus species, quod ordinatur sub genere, id est, quod ex genere diuiditur. De hac apud philosophos est sermo. Quia autem de genere disputantes, speciei meminimus, dicentes, Genus est quod diuiditur in species: & rursus de specie disputantes, generis meminimus, dicentes, Species est in quam genus diuiditur: quemadmodum de patre disputantes, ex necessitate & filij mentionem facimus: iste enim est pater, qui habet filium: & de filio disputantes, ex necessitate & patris meminimus, iste enim est filius qui habet patrem: sic & hic impossibile est tractare de genere sine specie, uel de specie sine genere: genus enim in species diuiditur, & quod non habet species ex ipso diuisas, non est genus: & species ex genere diuiduntur, & quæ non habent genus, non sunt species: & quemadmodum primus homo Adam, non habens patrem, non dicitur filius, dicitur autem pater, habuit enim filios. Seth autem & filius dicitur, habuit enim patrem Adam qui genuit ipsum: & pater dicitur generati ex ipso, etenim genuit filium. Abel autem filius quidem dicitur, habuit enim patrem: pater autem non dicitur, non enim habuit filium. Sic etiam fit in genere & specie. primum genus, quod non habet supra se genus, genus solum est, & non species, & dicitur generalissimum genus: quod & definientes aiunt: Generalissimum genus est, quod non potest esse species, quod non habet supra se genus. Ex ipso autem diuisæ species, si habeant sub ipsis alias species ex ipsis diuisas, & species sunt eorum quæ ante ipsas, id est, superiorum, ex quibus diuiduntur: & genera eorum quæ ex ipsis, id est, inferiorum: & dicuntur subalterna genera, & species subalternæ. Species autem extremæ infimæue, non habentes sub ipsis alias species, non dicuntur genera, sed species solum, quòd non habent sub ipsis alias species ex ipsis diuisas. neque enim dicitur genus genus, nisi habeat sub se species. Dicitur ergo species quæ non potest esse genus, specialissima species: quemadmodum genus quod non potest esse species, dicitur generalissimum genus. Oportet autem cognoscere, necesse esse ut species & nomen generis ipsarū & definitionem suscipiant, & genus generis, uidelicet generalissimum. Ad inuicē autem species non possunt definitionē suscipere. Primū igit & generalissimū genus, est substantia. Di-

nomen quidem entis suscipiunt, definitionem autem non suscipiunt. Ens enim sic definiunt: Ens, est uel res per se existens, et non, indigens alio ad consistentiam: uel quod non secundū seipsum potest esse, sed in altero habet existentiam. Substantia uerò est res per se existens, & non indigens altero ad consistentiam. Et accidens, res quæ non secundum seipsam potest esse, sed in altero habet existentiam. Ecce neq; substantia suscipit totam definitionem entis, neq; accidens: sed substantia definitionis partē, & partē accidens accipit. Species autem & nomen & totam definitionem generis perfectam uolunt suscipere. Quare substantia non est species, non enim habet supra se genus: sed ipsa est primum & generalissimum genus. Ipsa uerò substantia diuiditur in corpus, & in incorporeum. Corpus ergo & incorporeum, species sunt substantiæ. Rursus corpus diuiditur in animatum & in inanimatum. Rursus corpus species substantiæ, genus est animati, & inanimati. Sed & animatū rursus diuidit in sensibile, & in insensibile. Sensibile quidē, animal uitā & sensum habens: insensibile autē, planta. nō enim habet sensum. Animatū autem dicit planta, quod habet nutritiuam & augmentatiuam & generatiuam potentiam. Animal rursus diuiditur in rationale & in irrationale. Rationale in mortale & in immortale. Mortale in hominem rationalem, & irrationalia, equum, canem, & alias species: quæ non amplius diuiduntur in alias species, sed in indiuidua, id est hypostases. Diuiditur enim homo in Petrum, Paulum, Ioannem, & in reliquos homines, qui non sunt species. Species namq;, ut dictum est, non suscipiunt definitionnem ad inuicem: ut corpus non suscipit definitionem incorporei, homo non suscipit definitionem equi. Petrus uerò & Paulus & Ioannes, unam & comunem hominis accipiunt definitionem, similiter & reliqui homines: quare non sunt species hominis, sed indiuidua, id est hypostases. Species diuisa, tribuit his quæ sub ipsa, & nomen & definitionem. Petrus uerò diuisus in animam & corpus, neq; animæ tribuit nomen & definitionem, neq; corpori. Item omnis diuisio à genere in species facta, fit in duo uel tria, rarò autem quatuor attingit. Impossibile est enim, diuidi genus in quinq; species, & supra: homo autem in omnes homines diuiditur, qui infiniti sunt numero: propterea aiunt diuisionem non rectè dici eam que sit à specie in indiuidua, sed enumerationem. Vnde manifestum, quoniam non sunt Petrus & Paulus & Ioannes species, sed indiuidua, id est hypostases. Et homo non est genus Petri, & reliquarum hypostasum, sed species. Propter quod specialissima species est homo: species enim est superioris, & species inferiorum. Similiter & equus & canis & talia, species solum sunt, & non genera: propter quod specialissimæ sunt. Inter media autem generalissimi generis et specialissimarum specierum, genera sunt & species subalterna: species quidem superiorum, genera uerò inferiorum. Et hæ sunt & substantiales & naturales differentiæ & qualitates, quæ dicuntur diuisiuæ & constitutiuæ: diuisiuæ quidem superiorum, constitutiuæ autem inferiorum. Corpus enim et incorporeum, diuidunt substantiam: similiter animatum & inanimatum, diuidunt corpus: similiter sensibile & insensibile, diuidunt animatum: hæc igitur constituunt animal & plantam. Accipio enim substantiam animatam sensibilem, & facio animal. Animal enim est substantia animata sensibilis. Accipio rursus substantiā inanimatam insensibilē, et facio lapidē. Rursus accipio substantiā animatā insensibilē, & facio plantā. Rursus rationale & irrationale, diuidunt animal: mortale & immortale, diuidūt rationale. Accipio ergo animal genus, et rationale et mortale, & constituo hominem: homo enim est animal rationale mortale. & accipio

cipio animal & irrationale & mortale, & constituo equum uel canem, & talia. Differentiæ autẽ hæ dicunt substantiales & naturales, quoniã faciũt differre speciem ab alia specie, & naturã & substantiã ab alia natura & substantia.

De indiuiduo. Cap. III.

QVatuor habet significata indiuiduũ. Indiuiduũ enim dicitur, quod nõ diuiditur neq; partitur, ut punctus, & nunc, & unitas, quæ & sine quantitate dicuntur. Et difficile diuisibile, indiuiduum dicitur, ut adamas lapis, & similia. Indiuiduum dicitur & species, quæ non amplius in alteras species diuiditur: id est, specialissima species: ut homo, equus, & talia. Indiuiduum autẽ principaliter dicitur, quod diuiditur quidem, non manet autem post diuisionem prior species: quemadmodum Petrus diuiditur quidem in animam & corpus: sed neq; anima secundum seipsam est homo perfectus, uel Petrus perfectus, neq; corpus. De hoc indiuiduo apud philosophos est sermo, quod significat hypostasin. Substantia generalissimum genus est. hoc diuiditur in corpus & incorporeum: corpus, in animatum & inanimatum: animatum, in sensibile & insensibile, zoophyton et plantam: animal in rationale & irrationale: rationale, in mortale & immortale: mortale, in hominem, bouem, canem, & talia: homo in Petrum, Paulum, et reliquos secundum homines. qui sunt indiuidua, & hypostases, et personę. Corpus species est substantię, & genus animati. Animatum species corporis, & genus sensibilis animalis: sensibile animal species animati, & genus rationalis: rationale species animalis, & genus mortalis: mortale species rationalis, & genus hominis. Homo specialissima species. species enim est mortalis, & species Petri & Pauli, quę est natura & forma & substantia secundũ sanctos patres. Hęc media generalissimi generis (id est substantiæ, & specialissimarũ specierum, id est hominis, bouis) genera sunt & species subalterna. Hæc autem dicuntur substantiales & naturales differentiæ & qualitates, diuisiuæ superiorum, & constitutiuę inferiorum, & specificæ specialissimarum specierũ, constituentes ipsas, & diuidentes naturam à natura. Natura autem in specialissima specie ordinatur.

De differentia. Cap. IIII.

DIfferentia tribus modis dicitur: cõmuniter, propriè, et maximè propriè. Impossibile enim est inueniri duo aliqua non differentia inter se secundum aliquid. Alijs igitur rebus differt species à specie, & alijs hypostasis ab eiusdem speciei & eiusdẽ substantiæ hypostasi, & alijs hypostases à seipsa. Differt enim species hominis à specie equi secundum rationale et irrationale, & dicitur rationale & irrationale substantialis differentia. Similiter & omnia quibus differt species à specie, naturalis & substantialis & constitutiua & specificatiua differentia & qualitas dicuntur, quæ uocatur apud philosophos maximè propriè differentia, ut quæ maximè propria est, & naturam essentiamq; rei explicat. Differt homo ab homine, ut equus ab equo, uel canis à cane, secundum quod hic quidem est longus, hic autem breuis: hic quidem senex, hic autem iuuenis: hic unus homo prudens, alius fatuus. Hęc omnia accidentales seu aduentitiæ differentiæ & qualitates dicuntur: ab accidentibus enim sumptæ sunt.

De accidente. Cap. V.

ACcidens est, quod adest & abest præter subiecti corruptionem. Item, quod contingit idem & esse, & non esse. Etenim contingit hominem & album esse, & non esse album: similiter & longum, & prudentem, & simum. Hoc autem accidens diuiditur in duo, in communiter differentiam, & in propriè differentiam. Comuniter quidem differentia est separabile accidens, puta sedet quis, & alius. Contingit enim surgere sedentem, & sedere stantem, separariq; differentiam ipsorum, & accipere ipsos aliam

pro

pro alia. Sed et à seipso dicit quis differe secundū separabile accidens. Differt enim à seipso in sedere & surgere, in iuuenescere & senescere, in ægrotare & sanū esse, & talibus. Propria autē differentia, est inseparabile accidens: puta est quis simus, impossibile est separari ab ipso similitatē: similiter et glaucitatē, & talia. Secundū hęc igitur inseparabilia accidentia indiuiduū ab indiuiduo, id est, hypostasis ab hypostasi differt, ipse autē à seipso nequaquam. hęc enim non mutant, & conferunt in definitionē. Contingit enim hominem esse simū, & non esse: & absente glaucitate, non minus homo manet homo.

De proprio. Cap. VI.

PRoprium quatuor modis dicitur. Primùm, quod soli quidem inest speciei, non omni autem: quemadmodum geometram esse homini. Solus enim homo geometra est, sed non omnis homo geometra. Secundò, quod omni quidem, non soli autem: ut bipes. Omnis enim homo est bipes, non solus autem homo bipes, sed & columbæ, & talia. Tertiò, quod omni quidem & soli, non semper autem: quemadmodum canescere hominem. hoc enim omni quidem & soli homini congruit, non semper autem, sed in senectute. Quartò autem, quod fit tribus primis conuenientibus, hoc est, omni & soli & semper, quod & conuertitur: quemadmodū risibile homini, & hinnibile equo, & talia. Solus enim homo habet risibile, & omnis homo, & semper, etsi non semper utitur ipso. De hoc proprio apud philosophos sermo, quod describentes, dicimus: Proprium est quod omni & soli speciei & semper inest. Porrò tribus modis alijs proprium diuidunt. Ab instrumentatione, ut latum unguem habere homini. Ab operatione, ut igni sursum ferri. A potentia, ut dicimus igni inesse calefactiuam potentiam superexcedentem aliorum corporum caliditates. Dicitur autem proprium accidentale, seu aduentitium.

De prædicatis. Cap. VII.

SEmper prædicatum latius patet, quàm subiectum: aut certè nunquam est angustius. latius enim patet, quando uniuersaliora de particularioribus prædicantur. Vniuersaliora igitur sunt superiora, particularia autem inferiora. Et uniuersalius quidem omnibus est ens. Propter quod & de omnibus prædicatur. Etenim & substantia ens dicitur, & accidens ens dicitur: non possumus autem uniuersaliter dicere, ens est substantia. non solum enim substantia est ens, sed & accidens. Similiter & genera prædicantur de speciebus, ut uniuersaliora, species autem non prædicantur de generibus. species enim particulariores sunt generibus. Prædicatur igitur substantia de animali, & animal de homine: etenim animal substantia est, & homo animal est. non conuertitur autem: omnis enim homo animal est, non omne autem animal homo: & equus enim & canis animalia sunt similiter, & omne animal substantia est, non omnis autem substantia animal est. Lapis enim & lignum substantia est, quę non sunt animalia. Similiter & species prędicat̄ de sub ipsa contentis indiuiduis, id est, hypostasibus, ut uniuersalior. Indiuiduum autē, id est, hypostasis. nō prędicat̄ de specie: particularior enim est specie hypostasis. Et Petrus igit̄ homo est, & Paulus homo est: nō omnis autē homo Petrus uel Paulus est: sunt enim et alię hypostases sub specie hominis. Sed et differētiæ prędicant̄ de speciebus quibus insunt, & de indiuiduis ip sarū: uniuersaliores enim sunt differentiæ speciebus. rationale enim uniuersalius est specie hominis. etenim omnis quidē homo rationalis, nō omnis autē rationalis homo: & angelus enim rationalis, nō est homo. In his prędicatū uniuersalius est subiecto. Est autē aliquando æquale subiectū & prædicatū, nimirū quando conuertit̄. prædicant̄ enim propria de speciebus quarum sunt propria. Sed & species prędicant̄ de proprijs ipsarum. omnis enim homo risibilis, & omnis risibilis

bilis homo. Etsi enim ridere dicitur simia, non ridet corde, sed solum figuris. imitatorium enim animal est. Quare quæ generū quidem de speciebus prædicatio, & quæ differentiarum de speciebus, et quæ specierum de indiuiduis, in plus dicitur: quæ autem propriorum, in æquale. Hęc autem quę in æquale, conuertentia & reciproca prædicata dicuntur.

De uniuoca & æquiuoca prædicatione. Cap. VIII.

VNiuoca prædicatio est, quando et nomen & definitionem ipsius nominis suscipit: ut, animal prædicatur de homine, & suscipit homo & nomē & definitionem animalis. Animal enim est substantia animata sensibilis. Sed & homo suscipit definitionem hanc. Et substantia enim est homo et animata & sensibilis. Aequiuoca autem prædicatio est, quando nomen quidem suscipit, definitionem autem nequaquam: ut, imago hominis nomen quidem hominis suscipit, definitionem autem hominis non suscipit. Definitio enim hominis, animal rationale, mortale, intellectus et disciplinæ susceptibile. Imago autem neq; animal est. non enim est animata, neq; rationalis, neq; intellectus & disciplinæ susceptibilis. Sciendum autem est, quòd quæcunq; prędicantur de aliquo, ut de subiecto, id est uniuocè, & de subiecto ipsius prædicabuntur. Exempli gratia animal ut de subiecto prædicatī homine, id est uniuocè, & homo de Petro: subijcitur enim homini Petrus. Prædicatur igitur & de Petro animal, & Petrus enim est animal. Oportet autem cognoscere, quòd subiectum dupliciter dicitur, hoc quidem ad existentiam, hoc autem ad prædicationem. Et ad existentiam quidem, quemadmodum subijcitur substantia accidentibus: in ipsa enim sunt accidentia, & extra ipsam non subsunt. Quod autem ad prædicationem subiectum, est particulare: subijcitur enim particulare uniuersaliori ad prædicationem, quia uniuersalius prædicatur de particulariori, ut animal prædicatur de homine. Dicitur autem uniuersale quidē de subiecto, particularius autem subiectum ad prædicationem. Dicitur autem accidens in subiecto substantia, substantia autē subiectū ad existentiam.

De prædicatione quæ in eo quod quid est, & ea quæ in eo quod quale quid est prædicatione. Cap. IX.

ALia ratio est prędicationis quę in eo quod quid est, et alia eius quę in eo quod quale quid est. Et quæ in eo quod quid est quidem, quando interrogati quid est homo, dicimus animal. In eo autem quod quale quid est. quando interrogati quale animal, dicimus rationale, mortale. Quare genus & species in eo quod quid est prædicantur, differentia autem & substantialis & accidentalis, id est accidens & proprium, in eo quod quale quid est prędicantur. Hypostasis autē neq; quid est ostendit, neq; quale quid est, sed quis est. Interrogati enim quis est iste, dicimus Petrus. deinde interrogati quid est Petrus, dicimus homo. Rursus interrogati, qualis homo, dicimus longus, fortè uel breuis. Sciendum, quòd quæ natura differunt, aliud & aliud dicuntur. dicimus enim, aliud est homo, & aliud est equus. aliud enim secundum naturam. est enim alia species hominis, & alia equi. Numero autem differentia (id est, hypostases) alius & alius dicuntur. Dicimus enim, quoniam alius est Petrus, & alius Paulus. Non autem possumus dicere, quoniam aliud est Petrus, & aliud Paulus, quia falsum dicimus. natura enim unum sunt, non sunt unus numero. Oportet autem cognoscere, quod substantia quidem aliud uocatur, similiter & substantiales differentiæ, accidens autem alterum: quia substantiales quidem differentiæ circa speciem, id est circa naturam considerantur, & hanc constituunt, accidens autem circa indiuiduū: constitutiua enim hypostaseos accidentia sunt. Aliud igitur est homo, & aliud equus: alter autē & alius Petrus, & alter & alius Paulus. Omnis autē differentia, & substantialis & accidentalis, alteratū facit, alteratū enim, significat &

ficat & aliud & alterum. & natura quidem quid significat, hypostasis autem hunc aliquē & hoc aliquid, omnis autem differentia quale est. Scire oportet tot esse differentias quot res seu entia sunt, entia autē uel iubstantiæ sunt uel accidentia, ut Petrus & apostolus.

De hypostasi & enypostato & anypostato. Cap. X.

HYpostaseos nomen duo significat. Simpliciter quidem enim dictum, significat simpliciter subſtantiam. secundū seipsam autem, hypostasis indiuiduum significat, & determinatam personam. Et enypostaton etiam duo significat. Significat enim & simpliciter ens: secundū quod significatum, non solū simpliciter subſtantiā, sed & accidens enypostaton uocamus. Significat autem & quæ secundū seipsam hypostasin, id est indiuiduū. Et anypostaton autē dupliciter dicitur. dicitur enim anypostaton & quod nusquā nequaquā ens. Dicitur etiam anypostaton accidens, quia accidens non habet propriā existentiam, sed in subſtantia subsistit.

De subſtantia, natura, forma, indiuiduo, persona & hypostasi. Cap. XI.

QVidam philosophi secundum prædictū sermonem differentiam dicebant subſtantiæ & naturæ: subſtantiam dicentes, quod simpliciter est: naturam autē, subſtantiam specificatam à subſtantialibus differentijs, & simpliciter esse & taliter esse habentē, siue rationalē, siue irrationalem: siue mortalem, siue immortalem, id est, ipsum (ut dicimus) intransmutabile & intransponibile principium, & causam & potentiam à conditore impositā unicuiq; speciei ad motum: angelis quidem ad intelligere, & sine uocali sermone tradere ad inuicem intellectus: hominibus uerò ad intelligere & ratiocinari, & per uocalem sermonem tradere ad inuicem eos qui in corde intellectus: irrationabilibus autem, uitalem et sensitiuum et respiratiuū motum: plantis autē, nutritiuam & augmentatiuam & generatiuam potentiam: lapidibus autem, eam quæ est calescendi & frigescendi, & à loco in locum diuersimobilē transitionem, id est, inanimatam. Hanc uocauerunt naturam, id est, specialissimas species, ut angelum, hominem, equū, & talia, ut uniuersaliores & contentiuæ hypostasum, similiter et indeficienter existentes. Quare quod particularius quidem, uocauerunt hypostasim: quod autē uniuersalius, et continens hypostases, uocauerunt naturam. Simpliciter autem existentiam, uocauerunt subſtantiā. Sancti autē patres omittentes multas contentiosas garrulitates, communiter quidem & de multis dictum, id est, specialissimam speciem, subſtantiam & naturā & formam uocauerunt, ut angelum, hominē, equum, canem, & talia. Etenim & οὐσία, id est subſtantia, ab εἶναι, id est esse, dicitur: & φύσις, id est natura, à πεφυκέναι. Esse autē & πεφυκέναι, & idem est: sed & forma & species idem significant naturæ. Particulare autē uocauerunt indiuiduū & personam et hypostasim, ut Petrum & Paulum. Hypostasis autē uult habere subſtantiam cum accidentibus, & secundum seipsam subsistere, & sensu, id est, actu considerari. fieri nō potest, ut duæ hypostases nō differant accidentibus, et numero. Oportet autem cognoscere, quòd characteristicæ proprietates, accidentia sunt, indiuiduantes hypostasim.

De diuisione. Cap. XII.

DIuisio est prima rei sectio, ut animal diuiditur in rationale et irrationale. Subdiuisio autem, unius partis duarum sectionum sectio seu diuisio: ut animalis diuisionis in rationale & irrationale, unam partem, id est, rationale diuidimus in mortale & immortale. Superdiuisio autē est, cū post diuisionē rei facio rursus aliam diuisionem eiusdem rei: puta, diuiditur homo in masculum & fœminā, ecce diuisio: & rursus diuiditur homo in animam et corpus, & est superdiuisio. Non semper autem fit diuisio & superdiuisio, sed quando nō omnia continentur sub prima diuisione. In masculo & in fœmina considerantur

ſiderantur anima & corpus. Cognoſcendum eſt quòd contradiuiſa dicuntur duæ ſpecies ex eodem genere ſectę: ut animal diuiditur in rationale & irrationale. Rationale ergo & irrationale contradiuiſa dicuntur. Sunt autē diuidēdi modi octo. Diuiditur enim uel genus in ſpecies, ut animal diuiditur in rationale et irrationale. Vel ut ſpecies in indiuidua, ut homo diuiditur in Petrum, & Paulum, & reliquos homines. Vel totum in partes. Et hoc dupliciter, ut ſimiles partes in diſſimiles partes. Similes partes autem ſunt, quando partes ſuſcipiunt nomen et definitionem totius, & inter ſe idem nomen eandemq; definitionem habent. ut cum diuidimus carnem in multas carnes, unaquæq; pars carnis dicitur caro, & definitionem carnis ſuſcipit. Diſſimiles autē partes ſunt, cum partes neq; nomen, neq; definitionem ſuſcipiunt, neq; totius, neq; ad inuicem: ut quādo diuidimus Socratē in caput, & manus, & pedes: neq; enim caput, neq; manus, neq; pedes ſuſcipiunt nomen uel definitionem Socratis, neq; ad inuicem. Vel æquiuoca uox in diuerſa ſignificata; & hoc dupliciter, uel ut totum, uel ut pars. Vt totum quidem, ut hæc uox, canis. Dicitur enim de terreſtri cane, & ſtellari, & marino: quæ totum quiddam ſunt, & non pars animalis. Vt autem pars, quando linguæ nomen dicitur de extremo calceamēti, & de extremo fiſtulę, & guſtatiua particula animalium, quæ partes ſunt, & non tota. Vel ſubſtantia in accidentia: ut cum dico, hominum hi quidem ſunt albi, hi uerò nigri. Vel accidens in ſubſtantias: ut cum dico, alborum hæc quidem animata, hęc quidem inanimata. Vel accidens in accidentia: ut quum dico, frigidorum hæc quidem ſicca, hæc autem humida. Vel ab uno & ad unum. Ab uno quidem, ut à medicinali medicinalis liber, medicinale inſtrumentum. Ad unum autem, ut ſanatiuum, farinatū, ſanatiuus cibus: ad unum enim reſpiciunt ſanitatem. Secundum igitur hunc modū diuiditur ens in ſubſtantiam & accidens. Oportet autem cognoſcere, quòd in nullo modo diuiſionis conſideratur in ſectionib. natura prius & poſterius, neq; magis & minus, niſi in his quæ ab uno & ad unum. Inuenitur enim farinatum ſanius farinato, & medicinalior alius alio liber eſt.

Quæ natura ſint priora. Cap. XIII.

NAtura quidem igitur prius eſt, quod infertur, & non infert: & quod cointerimit, et nō cointerimitur: ut, animal natura prius eſt homine. Interempto enim, & non exiſtente animali, ex neceſſitate neq; homo erit: animal enim eſt homo. homine autem interempto, & non exiſtente, poſſibile eſt eſſe animal. erit enim equus, canis, & talia, quæ animalia ſunt. Rurſus illato homine, omnino & animal infertur: animal enim eſt homo. Animali autem illato, non omnino coinfertur homo, ſed equus, uel canis, uel aliquid talium: animalia enim ſunt & ipſa. Neq; igitur Petrus eſt natura prior Paulo, neq; rationale animal irrationali animali. Petro enim interēpto, & nō exiſtente, erit Paulus: & Paulo illato, nō coinferī Petrus: neq; Petro illato, coinfertur Paulus: & neque Petrus eſt magis, id eſt, plus Paulo homo uel animal, neque Paulus Petro.

De definitione. Cap. XIIII.

DEfinitio eſt oratio, quæ compēdioſe & breuiter naturam rei explicat: ut, homo eſt animal rationale, mortale, intelligentiæ & ſcientiæ ſuſceptibile. Multi quidem fecerunt de natura hominis ſermones, ſed prolixos, & nō cōpendio rei eſſentiam complectētes: propterea definitiones non ſunt. Sunt autem & compendioſi ſermones, ut doctrinæ, breuiloquia, propoſitiones geometricę: ſed quia non oſtendunt naturam rei, non ſunt definitiones. Sed & nomen multoties oſtendit naturam ſubiectæ rei, non eſt tamen definitio. Nomē enim una dictio, definitio autem ſermo eſt. Sermo autem ex duabus ad minus componitur dictionibus. Quare definitio uult ex diuerſis dictionibus componi, & compendioſa eſſe, & oſtendere naturam definitæ rei.

Constituitur autem definitio ex genere & constituuiis differentijs, id est substantialibus, ut in definitione animalis: animal enim est substantia animata sensibilis. Ecce substantia quidem genus est, animatum autem & sensibile constitutiuæ differentiæ sunt. Accipitur autē & ex materia, & specie: ut, statua est ex ære facta, uiri speciē præ se ferens. Aes quidē materia est, hæc aūt uiri species, species. Proportionale est autem materia generi, species aūt differētię. Accipitur & ex subiecto & fine: uerbi gratia, medicinalis est ars circa humana corpora operans, sanitatis effectiua. Ecce subiecta sunt medicinali humana corpora, finis autem ipsius sanitas.

Descriptio autem ex accidentalib. cōponitur, id est, proprijs et accidentib. Verbi gratia, homo est animal risibile, erectè ambulans, latos habens ungues, hæc enim omnia accidētalia sunt: propter quod & descriptio dicitur, ut obumbrans, & non substantialem existentiam subiecti manifestans, sed consequentia. Descriptiua autem definitio, mixta est ex substantialibus et accidētalibus: uerbi gratia, homo est animal rationale, quod erectè incedit, latos habens ungues. Dicitur autem definitio seu terminus, à metaphora finiū seu termini positionum terræ. Quemadmodum enim finis seu termini positio separat proprium uniuscuiusq;, sic & definitio seu terminus naturā uniuscuiusq; separat ab alterius natura. Bonitas autem definitionis est, neq; superabundare, neq; deficere dictionibus: malitia seu defectus definitionum est, deficere & superabundare. Perfecta autem definitio est, quæ cōuertitur cum definito: imperfecta autem, quæ non conuertitur. Neq; enim quæ deficit dictionibus cōuertitur, neque quæ superabundat. Quando superabundat dictionibus, deficit rebus: quando autem deficit dictionibus, superabundat rebus. Verbi gratia, perfecta definitio hominis, animal rationale mortale. Ecce conuertitur: omne enim animal ratione mortale homo est, & omnis homo animal rationale mortale est. Si igitur deficiat una dictione, superabundat rebus, ut animal rationale. ecce deficit dictione. non enim dicebam mortale, & superabundauit rebus: non enim solus est homo animal rationale, sed & angelus, & non conuertitur. Si autem dicam animal rationale mortale grammaticum, non conuertitur: superabundauit enim dictione, nempe grammaticum: deficit autem rebus, non omnem enim hominem definiunt, sed solum grammaticos. Omne quidem animal rationale mortale grammaticum, homo est: non omnis autem homo, animal rationale mortale grammaticum est; non enim omnis homo grammaticus est.

De æquiuocis. Cap. XV.

Æquiuoca quidem sunt, quæ nomen commune habent, definitione autem uel descriptione differunt. Verbi gratia, hoc nomen canis æquiuocum est. ostendit enim & terrestrem & marinum canem: aliam autē habet definitionem terrestris, aliam marinus, diuersa est enim natura. Describunt autem æquiuoca sic: Æquiuoca sunt, quorum nomen solum commune, secundum nomen autem ratio substantiæ diuersa. Rationem autem hic definitionem dixit & descriptionem. Secundum aurem nomen dixit, ostendens alteram esse definitionem ipsius nominis secundum quam fiunt æquiuoca, ut terrestris & marinus canis secundum nomen canis sunt æquiuoca. Si enim uelit quis definitionem terrestris canis assignare & marini, secundum quod utique canis uocatur uterq; ipsorum, aliam definitionem assignabit terrestri, & marino aliam. Contingit enim ipsos & communicare definitione rursus & nomine. Animalia enim dicuntur utriq;, & definitionem animalis recipiunt, sed non sunt secundum nomen animalis æquiuoci, sed magis uniuoci. In æquiuocis autem tria oportet quærere: An æquiuocum sit, & de quot significatis dicatur, & de quali significato interrogatio facta sit.

De

De uniuocis. Cap. XVI.

VNiuoca autem sunt, quæcunq; & nomine & definitione uel descriptione eiusdem nominis communicant, ut animal ostendit & hominem & equum: & secundum nomen hoc, id est animalis, uniuoca sunt. unusquisque enim ipsorum & nomen & definitionem animalis recipit. Describuntur autem uniuoca sic: Vniuoca sunt, quorum & nomen commune, & secundū nomen ratio substantiæ eadem est.

De polyonymis. Cap. XVII.

POlyonyma autē sunt, quæcunq; definitione quidē cōmunicant, nomine autē differunt, id est quando eadē res multis uocatur nominibus, ut gladius, ensis, spatha, machæra, mucro: omnia enim hęc nomina unam definitionem recipiunt, id est ferrū anceps, hoc est ferrū utrinq; acutū. Describunt autem polyonyma sic: Plura nomina de una re dicta.

De alteris & heteronymis. Cap. XVIII.

QVæ autē secundū ambo differūt, uel unū ſubiectū habent, & dicunt heteronyma: ut adscensus & descensus habent unum ſubiectū scalā. Vel non habent unum ſubiectum, & dicuntur alrera: ut ſubstantia, & accidens. Hæc enim & alterum nomen habent, & alteram descriptionem, & neq; habent unum ſubiectum. Horum autem utrorumq;, & heteronymorum & alterorum, descriptio hæc, quorum nomen & definitio altera.

De denominatiuis. Cap. XIX.

SVnt autem quædam media æquiuocorum, & communicantia & differentia & nomine, & definitione, quæ dicuntur denominatiua: ut à grammatica grammaticus. Communicant enim quidem nomine, differunt autem secundum finem nominis, id est finalem ſyllabam. Et rursus definitione & communicant & differunt, quoniam grāmatica quidem cognitio est, grammaticus autē ſubstantia in qua cognitio. Denominatiua autē sunt, quæcunq; ab aliquo differentia causa, id est declinatione nominis, appellationē habent.

Oportet autem cognoscere, quòd grammatica & iustitia non sunt denominatiua, sed grammaticus & iustus. Grammaticus enim ex grammatica denominatus est, & iustus à iustitia. Sciendū etiam est, quòd denominatiua quidē continent ea, à quibus denominata sunt: ut grammaticus grammaticā, iustus iustitiam. quæ autem ab uno, nequaquam. non enim continet medicinale instrumentum medicinam.

De decem generalissimis generibus. Cap. XX.

EOrū quæ dicunt, alia quidē ſimpliciter & ſine cōplexione, ut ſubstantia, & accidens, & talia. Alia autē cum cōplexione: ut, equus currit, Socrates philosophat. Eorū autē quæ ſimpliciter dicunt & ſine cōplexione, hoc quidē ſubstantiā ſignificat, ut homo, equus: hoc autē quantū, ut duo, tria, bicubitū, tricubitū: hoc autem ad aliquid, ut pater, filius: hoc autē quale, ut albū, nigrū: hoc autē ubi, ut in templo, in foro: hoc autē quando, ut anno præterito, heri, hodie: hoc autē ſitū eſſe, ut ſtare, ſedere: hoc autē habere, ut induī, calceatū eſſe: hoc autē facere, ut urere, ſecare: hoc autē pati, ut uri, ſecari. Hęc autē dicunt categoriæ, id est prędicamenta: dicuntur enim ſiue prædicant de alijs. Oportet cognoscere, quoniā unumquodq; horū decem, generalissimū genus est. Harū igitur decem categoriarū & generalissimorū generum, una quidē ſubstantia est: nouem autem, accidentia. Sunt autem hæc: Subſtantia, Quantū, Ad aliquid, Quale, Vbi, Quando, Situm eſſe, Habere, Facere, Pati.

De homogeneis, & homoideis, & heterogeneis, & heteroideis, & numero differentibus. Cap. XXI.

HOmogenea sunt, quæcunq; ſub eandem prædicationem, id est prædicamentum, ordinant. Heterogenea autē sunt, quęcunq; ſub aliā & aliam

prædicationem sunt: hæc enim diuersa genere sunt. Homoidea sunt, quæ cunq; sub eandem speciem ordinantur, & communicant ratione substantiæ, ut Petrus & Paulus. Heteroidea sunt, quæ specie differunt inter se: id est quæ cunq; ratione substantiæ differunt, ut homo & equus. Numero autem differunt, quæcunq; complexione accidentium proprietatem propriæ hypostaseos seperatam habent, & eam quæ secundum ipsum habuerunt existentiã, id est indiuidua, ut Petrus, Paulus, & unusquisq; hominum. Omnino & heterogeneorum diuersa genera & differentiæ sunt, ut animalis & scientiæ: animal enim est substantia, scientia autem qualitas est. Animalis igitur differentiæ, constitutiuæ quidem, animatum & sensibile: diuisiuæ autem, rationale & irrationale, uolatile, aquatile, & terrestre. Scientiæ autem, constitutiuæ quidem, animatis rationalibus inesse, adhuc autem & difficile mobile: diuisiuæ autem, grammatica, philosophia. Cuius enim prædicamenti est genus, illius & species, & speciei differentiæ. Subalternorum autem & generum & specierum nihil prohibet easdem esse differentias, & si non omnes. Differentias autem hic aio constituentes ipsa. Oportet autem cognoscere, quòd nouem categoriæ extra substantiam, habent unaquæq; (etsi accidentia sunt) constitutiuas & diuisiuas differentias: & unaquæq; ipsarũ generalissimum genus est, & habet & genera & species subalterna, & specialissimas species. Omnino enim ubicunq; genus est, & differentiæ diuisiuæ sunt: hæ enim sunt quæ diuidunt genera in species: & ubi species sunt, & constitutiuæ differentiæ sunt: hæ enim sunt quæ constituunt species. Vnum tripliciter accipitur: Vel genere, sicut homo & equus, unum & idem genere sunt, quod est animal. Vel specie, ut Socratem aimus & Platonẽ sub una specie existentes, sub homine, unum esse specie & idem. Vel numero, ut Socratem aimus esse unum secundum seipsum à reliquis hominibus seperatum.

De in aliquo. Cap. XXII.

IN aliquo, undecim modis dicitur. Vt genus in specie, uelut animal in definitione hominis. Vt species in genere, uelut homo in definitione animalis. In loco, ut sacerdos in templo. In tempore, ut Noe in tempore diluuij. In uase, ut uinum in cratere. Vt totum in partibus, uelut Socrates in proprijs membris, capite, & manibus, & pedibus. Hoc autem non est in aliquo, sed in aliquibus. Vt pars in toto, uelut caput & manus & pedes in Socrate. Vt species in materia, uelut species statuæ in ære. Vt in factiua causa, uelut omnia in Deo: ut in finali causa, uelut lectus in hominũ requie: propter requiem enim hominũ fit lectus. Vt in subiecto, uelut albũ in corpore. Sciẽdũ quòd partes totius dicunt, totũ autẽ partiũ nequaquã, sed totũ partibus.

De substantia. Cap XXIII.

SVbstantia est res per se existens, non indigens altero ad consistentiam. Et rursus: Substantia est omne quod cunq; per se existens est, & non in altero habet esse: id est, quod non propter aliud est, neq; in altero habet existentiam, neq; indiget altero ad consistentiam, sed in seipso est, in quo & accidẽs habet existentiã. Color enim propter corpus factus est, ut color et ipsum, & non corpus propter colorẽ: & color in corpore existit, & nõ corpus in colore. Vnde & color corporis dicitur, & non corpus coloris. Multoties igitur alterato colore & transmutato, substantia non transmutatur, id est corpus, sed manet idem. Dicitur autem οὐσία, id est substantia, ab οὖναι, id est esse.

De forma. Cap. XXIIII.

FOrma est à substantialibus differentijs uelut formata & specificata substantia, quæ significat specialissimam speciem. uerbi gratia: substantia formata & specificata à corpore animato & sensibili, et perficiẽs animal, rursusq; assumens rationale & mortale, perficit hominis speciẽ: quæ specialissima spe-

cies,

cies, forma dicitur, uelut ſubſtantia formata. Sancti igitur patres in ſpecialiſſima ſpecie ordinant ſubſtantiæ & naturæ & formæ nomen: & ijdem dicunt ſubſtantiam & naturam & formam & ſpecialiſſimam ſpeciem, homouſia, id eſt conſubſtantialia, ſeu unius ſubſtantiæ: homophyea, id eſt connaturalia, ſeu unius naturæ: & homogenea, & ſymmorpha, id eſt conformia, ſeu unius formæ: & homoidea dicunt, quæ ſub eadem ſpecialiſſima ſpecie indiuidua. Heterouſia autem, id eſt alterius ſubſtantiæ, & heterophyea & heteroidea & heterogenea & heteromorpha ſpecialiſſimas ſpecies dicunt. Impoſſibile enim, ſpeciẽ alij ſpeciei, uel naturã alij naturæ, uel ſubſtantiam alij ſubſtantiæ, non eſſe heterouſion & heterophyea & heteromorphon. Sciendum autem, quòd impoſſibile eſt ex duabus ſubſtantijs, id eſt naturis, unam naturam compoſitam fieri. Impoſſibile enim, in eodem ſimul contra diuiſas cõſtitutiuè exiſtere differentias: hypoſtaſim autẽ unã cõpoſitam ex diuerſis naturis poſſibile fieri, ut homo ex anima eſt compoſitus & corpore. Eiſi enim dicit̃ una natura hominum, ſed non unius naturæ homo dicitur qui ſingulus. una quidem enim natura hominũ compoſita dicit̃, quia ſub unam ſpeciẽ omnes hominum ſiniunt compoſitæ hypoſtaſes. unius autem naturæ ſingulus homo non dicitur: quia unaquæq; hominũ hypoſtaſis ex duabus conſtituta eſt naturis, ex anima dico & corpore: & inconfuſas has in ſeipſa conſeruat, quod teſtatur diuiſio quæ in morte fit.

De hypoſtaſi. Cap. XXV.

HYpoſtaſeos nomen duo ſignificat. Quandoq; ſimpliciter exiſtentiam, ſecundum quod ſignificatum idem eſt ſubſtantia & hypoſtaſis. Vnde & quidam ſanctorum patrum dicebant naturas hypoſtaſes. Quandoq; autẽ eam quæ ſecundum ipſam & propriè conſiſtentem exiſtentiam, ſecundum quod ſignificatum, indiuiduum oſtendit numero differens, id eſt Petrũ, Paulum, hunc aliquem equum. Oportet enim cognoſcere, quòd neq; ſubſtantia non ſpecificata ſubſiſtit ſecundũ ſeipſam, neq; differentia ſubſtantialis, neq; ſpecies, neq; accidens, ſed ſolæ hypoſtaſes, id eſt indiuidua, & in ipſis & ſubſtantiæ & ſubſtantiales differentiæ & ſpecies & accidentia conſiderantur. Et ſimplex quidem ſubſtantia in omnibus hypoſtaſibus ſimpliciter conſiderarur, & in inanimatis & animatis, rationalibusq; & irrationalibus, mortalibus & immortalibus. Subſtantiales autem differentiæ aliæ in inanimatis, & in animatis aliæ: in rationalibus aliæ, & in irrationalibus aliæ: ſimpliciter in mortalibus aliæ, & in immortalibus aliæ, & ſimpliciter dicere in uniuſcuiuſq; ſpecialiſſimæ ſpeciei hypoſtaſibus eædem, copulantes quidem ipſas ad inuicem ratione ſubſtantiæ, ſeparantes autem ipſas ex heteroideis hypoſtaſibus. Similiter & accidentia in ipſis, id eſt hypoſtaſibus conſpiciuntur, ſeparantia unamquamq; hypoſtaſim ex homoideis hypoſtaſibus. Propter quod & indiuiduum principaliter hypoſtaſeos ſortitum eſt nomen. In ipſa enim ſubſtantia actu ſubſiſtit aſſumens accidentia.

De perſona. Cap. XXVI.

PErſona eſt, quę per proprias operationes et proprietates manifeſtã & circumterminatã ab his quæ unius naturæ cum ipſa tribuit nobis expreſſionem. uerbi gratia: Gabriel cum ſancta Dei genitrice diſputans, unus angelorum exiſtens, ſolus illic præſens, diſputauit, ſeparatus à conſubſtantialibus angelis per eam quæ in loco præſentiam & diſputationem. & Paulus in gradibus ad plebem concionans, unus hominũ exiſtens, per proprietates et operationes ipſius, à reliquis hominibus diuiſus eſt. Oportet autem cognoſcere, quòd ſancti patres hypoſtaſim & indiuiduũ & perſonã idem uocauerunt, quod ſecundũ ſeipſum propriè cõſiſtenter ex ſubſtantia & accidentibus conſiſtit, & numero differens, & hunc aliquem demonſtrans. ut Petrum, Paulũ,

& hunc aliquem equũ. Dicitur autem hypostasis ab ὑφιστάναι, id est subsistere.

De enypostato. Cap. XXVII.

SEd & enypostaton quandoq; quidem simpliciter existentiã significat: secundum quod significatũ nõ solũ simpliciter substantiã enypostaton dicimus, sed et accidens. quod principaliter nõ enypostaton est, sed heteroypostaton. Quandoq; autem & secundũ seipsum hypostasin, id est indiuiduum ostendit. quod principaliter nõ enypostaton, sed hypostalis & est, & dicitur. Principaliter autẽ enypostaton est, quod secundũ seipsum quidem non subsistit, sed in hypostasibus consideratur: quemadmodum species, id est natura hominũ in propria hypostasi non consideratur, sed in Petro & Paulo, & reliquis hominum hypostasibus. Vel quod cum alio differente secundum substantiam, in totius alicuius generationẽ componitur, & unam perficit hypostasim compositam: ut, homo ex anima & corpore compositus. Neq; enim anima sola dicitur hypostasis, neque corpus, sed enypostata. Quod autem ex utrisque perficitur, hypostasis utrorunque, propterea quòd sola anima bruti, neq; corpus solum subsistere potest: sed utraq; simul. Hypostasis enim principaliter, quod secundũ seipsam propriè consistenter subsistens & est, & dicit. Dicit rursus enypostaton, ab altera hypostasi assumpta natura, & in ipsa habẽs existentiã. Vnde et caro Domini nõ subsistens, secundũ seipsam, neq; ad temporis momentũ, nõ hypostasis, sed magis enypostatos est. In hypostasi enim Dei uerbi subsistit, assumpta ab ipsa, et hanc habuit et habet hypostasim.

De anypostato. Cap. XXVIII.

SEd & anypostaton dupliciter dicitur. Quandoq; enim quod nequaquã unquã est, significat, id est quod non existit. Quandoq; autem, quod nõ in seipso habet esse, sed in altero habet existentiam, id est accidens.

De natura. Cap. XXIX.

NAtura est principium uniuscuiusq; entium & motus & quietis. uerbi gratia: Terra mouetur quidem secundũ germinare, quiescit autẽ secundum eam quæ ex loco in locum, transmutationem: non enim mouetẽ à loco in locum, id est principiũ & causa & motus & quietis ipsius, secundũ quod nata est sic moueri, & quiescere substantialiter, id est naturaliter, et nõ secundũ accidẽs. Sciendũ, quòd principiũ eius quæ uniuscuiusq; motionis & quietis, modus conditionis uniuscuiusq; est, secundũ quem unum quodq; entium Deus condidit, natura dicitur, à taliter natum esse et existere. Hęc autem nihil aliud est, nisi substantia. Ex substantia enim habet talem potentiam, id est motum & quietem: & substantia est causa motus ipsius, & quietis. Dicitur autem natura à natum esse.

De diuisione entis & substantiæ. Cap. XXX.

ENs diuiditur in substantiam & accidens, non ut genus in species, sed ut æquiuoca uox in ea quæ ab uno & ad unum. Substantia generalissimum genus est. Hęc diuiditur in corpus & in incorporeum: corporeum, in animatum & in inanimatum: animatum, in sensibile animal & insensibile, zoophyton, & plantã: sensibile, in rationale et irrationale: rationale, in mortale & in immortale: mortale, in hominem, bouem, canem, & talia: homo in Petrum, Paulum, & reliquos secundum partem homines, qui sunt indiuidua & hypostases & personæ. Corpus species substantiæ, & genus animati: animatũ species corporis, & genus sensibilis: sensibile animal species animati, et genus rationalis: rationale species animalis, & genus mortalis: mortale species rationalis, & genus hominis: homo specialissima species est species. enim est mortalis, & species Petri & Pauli, quæ est natura & forma & substantia secundũ sanctos patres. Hæc media generalissimi generis, id est substantiæ, & specialissimarum specierum, id est hominis, bouis, genera sunt & species subalterna. Hæc

na. Hæc autem dicuntur ſubſtantiales & naturales differentiæ & qualitates, diuiſiuæ ſuperiorum, & conſtitutiuæ inferiorum, & ſpecificæ ſpeci alicuiſlimarum ſpecierum, conſtituentes ipſas, & diuidentes naturam à natura. Quid igitur ſit ſubſtantia & natura & forma, dictum eſt: & quid hypoſtaſis, & indiuiduum, & perſona, enypoſtatonq; : & quæ differentia ſubſtantiæ ad accidentia, uelut in ipſa habentibus accidentibus exiſtentiam. Dictum eſt autem & de diuiſione ipſius, & quid differt ſubſtantia à ſubſtantialibus differentijs: quoniam per ipſas ſubſtantia ſpecificata, talem ſpeciem perficit, & talis & talis fit. Dictum eſt autem, quid natura & forma, & quid hypoſtaſis, & perſona, & indiuiduũ: diximus etiam aliorum de his opiniones & qualiter ſancti patres, ueritatis & ueræ philoſophiæ diſcipuli & doctores, rectè diuiſerunt. Agè autem nunc propria ſubſtantiæ dicamus. Proprium ſubſtantiæ, non in ſubiecto eſſe. Ipſa enim magis ſubiacet accidenti ad eſſe, & non ipſa in alio haber exiſtentiam. Hoc autem proprium & ſubſtantialium differentiarum eſt, quod in ſubiecto. Neq; præſens ſaluat, neq; abſens corrumpit: propter quod neq; in definitione ſumitur: accidens enim omnino eſt. ſubſtantiales autem differentiæ non ſunt accidentia, & preſentia ſaluant, & abſentia corrumpunt, propter quod in definitione accipiuntur. Propriè autem & uniuocè prædicari, id eſt tribuere & nomen et definitionem, & non habere aliquid contrarium: lapidi enim, id eſt ipſi ſubſtantiæ lapidis, nihil eſt contrarium. Et non recipere magis & minus. Hoc autem & ſubſtantialiũ differentiarum eſt propriũ. Neq; enim eſt homo magis equo ſubſtantia uel animal, neq; equus magis homine. Et contrariorum eſſe ſuſceptiuum diuiſim & non ſecundum idem, ſed ſecundum eam quæ ſuijpſius tranſmutationem. Contrariorum autem dico accidentium, quia ſubſtantialium nequaquam. Rationale enim nõ ſuſcipit irrationale. Corpus autem caleſcit, & tranſmutatum frigeſcit: & anima quandoq; recipit uirtutem, quandoq; autem maliciam.

De ſubſtantia. Cap. XXXI.

SVbſtantia generaliſſimum genus eſt, non habens ſuperius ipſa aliud genus. Homo autem, equus, bos, canis, & talia, ſpecieliſſimæ ſpecies ſunt, non habentes inferius aliud quid, in quod diuiduntur, ſed tantum ſecundum partem in indiuidua, quod non eſt diuiſio, ſed enumeratio. Quæ autem in medio generaliſſimorum & ſpecialiſsimarũ, & genera & ſpecies ſunt ſubalterna: quoniam ſuperiorum ſunt ſpecies, inferiorum autem genera. ut corpus ſpecies ſubſtantiæ, & genus animati corporis: & animatum corpus ſpecies ſimplicis corporis, & genus animalis. Animal autem ſpecies animati corporis, & genus rationalis: rationale ſpecies animalis, & genus hominis: homo autẽ ſpecies rationalis exiſtens, non dicit genus Petri, & Pauli, & reliquorum: ſed ſpecies rurſum. Vnde & ſpecialiſſima ſpecies dicitur ſolum reſpectu & ſuperiorum, & inferiorum.

De homogeneis & homoideis, heterogeneisq; & heteroideis, & homoypoſtatis, & numero differentibus. Cap. XXXII.

HOmogenea ſunt, quęcunq; ſub idem prædicamentum ordinantur, ut quæcunq; ſunt ſub ſubſtantia, ſimiliter & in alijs nouem prædicamentis. Oportet enim cognoſcere, quòd decẽ ſunt omnia prędicamenta, id eſt generaliſſima genera, ſub quæ refertur omnis uox ſimpliciter dicta. Sunt autem hæc: Subſtantia, ut lapis. Quantitas, ut duo, tria. Ad aliquid, ut pater, filius. Quale, ut album, nigrum. Vbi, ut in Tyro, in Damaſco: hoc autem loci oſtendit ſiuum eſt. Quando, ut heri, cras: hoc tempus oſtendit. Habere, ut ueſtimentum induere. Situm eſſe, ut ſtare, ſedere. Facere, ut urere. Pati, ut uri. Heterogenea autem ſunt, quæcunq; ſub alio & alio prædicamento ſunt. Et

homogenea quidem homo & equus: ſubſtantia enim ſunt utraq; heterogenea autem, ut homo & ſcientia: homo enim ſub ſubſtantia eſt, ſcientia uerò ſub qualitate. Homoidea ſunt, quæcunq; ſub eandem ſpeciem ordinantur, & communicant ratione ſubſtantiæ, ut Petrus & Paulus. uterq; enim ſub una ſpecie ſunt quæ hominis. Hereroidea autem, quæcunq; ſpecie differunt, id eſt ratione ſubſtantiæ, ut homo & equus. Patres autē ſancti homogenea & homoidea idem dicunt, ſcilicet homouſia, id eſt eas quæ ſubeadem ſpecie hypoſtaſes. Homoypoſtata ſunt, cum duę naturæ in una hypoſtaſi uniuntur, & unam tenent hypoſtaſim compoſitam & ūnam perſonā, ut anima & corpus. Heteroypoſtata autem & numero differentia, quæcunque complexiōe accidentiū proprietarē propriæ hypoſtaſeos determinant, id eſt quęcunq; accidentibus differunt inter ſe et diuiſim, et ſecundū ipſum habuerunt exiſtentiā, ut indiuidua Petrus & Paulus: alius enim eſt hic, & alius ille.

De quanto & quantitate. Cap. XXXIII.

QVantitas eſt congregatio unitatum. Vnitatem enim non aiunt quantitatem, ſed principiū quantitatis. Vnitate igitur & unitate conuenientibus, fiunt duo. Quare non diuiſio eſt quantitas, ſed congregatio & copulatio unitatum. Duo enim diuidere in unum & unum diuiſim, hoc diuiſio eſt: unum autem & unum duo dicere, hoc magis coniunctio eſt. Sciendum autem, quòd quantitas eſt ipſa menſura & numerus, quí menſurat & numerat: quanta autem, quæ numero & menſuræ ſubiecta ſunt, id eſt menſurata & numerata. Quantorum autem hæc quidem ſunt diſcreta, hæc autem continua. Continuum eſt, cum unum eſt quod menſuratur, quemadmodum unum lignum inuenitur bicubitum, tricubitum, uel lapis, uel aliud eiuſdem generis: & unum exiſtens menſuratur, & propter hoc dicitur continuum. Diſcreta autem ſunt, quæ ab inuicem ſeparata ſunt, ut in decem lapidibus ueldecem palmis: hæc enim ſeparata ſunt ab inuicem. Hæc igitur numerari dicuntur, ſi non propter paruitatē & multitudinē menſurentur modio, uel aliquo tali, quemadmodum frumentum, uel aliquid tale. Determinant autem continua quidem, quorum particulæ ad aliquem communem terminū copulantur. Vno enim exiſtente ligno bicubito, id eſt duos cubitos habente, finis unius cubiti, & principium alterius cubiti, unum eſt. Coniuncta enim ſunt ſeu adhærentia & counita, & non ſunt ab inuicem diuiſa. Diſcreta autem, quorum particulæ ad aliquem communem terminum non copulantur, ut in decem lapidibus. Si enim numeres quinq; & quinq;, non habent communem terminum copulantem ipſos. Si enim des aliquid interme-dium quinque & quinq;, fiunt undecim, & non decem. Sed & ipſum nomen oſtendit continui & diſcreti. Sub diſcretum igitur quantum reducitur numerus & ſermo. Numerum autem dicimus hic numerata. Numerata enim omnino diſcreta ſunt, ut oſtenſum eſt. Sed et ſermo diſcretus eſt. Sermo enim numeratus dictionibus, nō habet cōmunē terminū copulantē particulas ipſius. ſi enim habet decem dictiones ſermo, & diuidas ipſas in quinq; & quinque, non habent communem terminum copulantē ipſas. Si enim interponatur aliquid in medio, fiunt undecim, & non decem. Similiter & dictio numerata ſyllabis, non habet communem terminum copulantem ſyllabas, ut Socrates in intermedio So ſyllabæ, & Cra ſyllabæ, non eſt communis terminus copulans ipſas. Continua autem quanta, corpus, ſuperficies, linea, locus, tempus. Oportet autem cognoſcere, quòd punctus ſine quantitate eſt: non enim menſuratur, neque numeratur, quia non habet ullam diſtantiam. Linea autem habet unam diſtantiam, eſt enim longitudo ſine latitudine. hæc ſub continuum quantum reducitur. Vna enim exiſtens menſuratur, & particulæ ipſius habent communem terminum copulantē ipſas, mediū punctum,

ctum. Epiphania autem, id est superficies, est extremitas corporis, à φαίνεσθαι; id est apparere. Habet autem duas distantias, longitudinem & latitudinem. Sed & hæc una existens numeratur, & particulæ ipsius habent communem terminum copulantem ipsas, mediam lineam. Oportet autem cognoscere, quòd regularis & æqualis superficies epipedus dicitur: irregularis autem & tortuosa, simpliciter superficies. Corpus autem habet tres distantias, longitudinem, latitudinem, profunditatem, id est crassitiem: & unum existens mensuratur, & particulæ ipsius habent communem terminum copulantem ipsas, superficiem. Sed & locus superficies est aeris. Locus enim tuus, superficies (id est finis) continentis te aeris est: & ut superficies, sub continuum quantum reducitur. Sed & tempus mensuratur in præteritum & in futurum, & habent particulæ ipsius communem terminum copulantem ipsas, nunc. Nunc autem sine quantitate est. Tria igitur sunt sine quantitate: unitas, & punctus, & nunc. Et principaliter quidem hæc septem dicuntur quanta: numerus, sermo, tempus, locus, linea, superficies, corpus. Secundum accidens autem dicimus quanta & quæ in ipsis considerantur, actionem, motum, colorem, & talia: puta, si multo tempore fiat actio & motus, aimus multam actionem, & multum motum: si autem in paueo, paucum. Similiter si in multa superficie albedo sit, aimus multum album: si autem in pauco, paucum. Amplius, quanti hoc est terminatum, hoc autem interminatum. Terminatum est, quod potest mensurari & numerari: interminatum autem, quod superexcessu quodam superexcellit omnem mensuram & omnem numerum, & dicitur magnum & multum infinitè, uelut dicimus: Multa misericordia Dei magnum mysterium dispensationis uerbi Dei. Oportet autem cognoscere, quòd Aristoteles magnum & paruum, multum & paucum, maius & minus, & paucius & plus, & duplum & dimidium, & talia, sub ea quæ ad aliquid, ponit. Dicimus igitur, posse eandem rem secundum aliam & aliam intentionem, sub aliud & aliud prædicamentum reduci: ut numerum & mensuram manifestantia, quæ prædicta sunt, sub quantum reducuntur: ut autem habitudinem habentia ad inuicem, & ut ad inuicem dicta, sub ea quæ ad aliquid. magnum enim ad paruum dicitur magnum, & duplum ad dimidium. similiter & reliqua. Corpus autem, secundum quod naturale est, sub substantiã reducitur: secundũ quod autem mathematicum, id est mensuratum, sub quantum. Amplius, quanti hoc quidem magnitudo, hoc autem multitudo. Magnitudo igitur mensuratur, multitudo autem numeratur. Consequitur autem multum magnitudini, quantum autem multitudini. Propria autem quanti sunt tria, quæ dicuntur consequentia. Primum, non habere aliquod contrarium secundum seipsum. Corpus enim ipsum secundum seipsum non habet aliquid contrarium: secundum quod autem est album, habet aliquid contrarium, nigrum. Oportet autem cognoscere, quòd huic numero duo, non est contrarius alius numerus. Si enim erit, multi erunt. omnes enim alĩ numeri contrarĩ erunt, & inuenietur natura iniusta, uni multa contraria contraordinans. Non enim contingit uni multa contraria esse. Secundũ, non recipere magis & minus: neq; enim duæ palmæ sunt magis duo, quàm duo homines. Quod autẽ nõ habet contrariũ, non recipit magis & minus. Tertium autem, quod de solo & omni quanto dicitur æquale & inæquale. Linea enim lineæ æqualis est, & inæqualis.

De his quæ ad aliquid. Cap. XXXIIII.

AD aliquid sunt, quæcunq; ipsa quæ sunt, aliorum esse dicuntur, uel qualitercunq; aliter ad aliud. Et aliorum quidem esse dicuntur, ut pater filĩ: pater enim omnino filĩ dicitur pater. Ad aliud autem, ut magnũ ad paruum, & multum ad paucum. non enim dicitur pauci multum, sed ad paucũ. Oportet autẽ

tetautē cognoſcere, quòd quando aliquid ſecundū ſeipſum conſideratur, nō eſt ad aliquid: quando autem habet habitudinem ad aliud, tunc dicitur ad aliquid. Quare hoc eſt eſſe eorum quæ ad aliquid, & hæc ipſorum eſt hypoſtaſis, in eo quod eſt ad aliud dici, id eſt in eo quod eſt habere habitudinem ad aliud. Ad inuicem enim habitudo, ea quæ ad aliquid facit. Eorum autem quæ ad aliquid, alia eodem nomine nominantur, ut amicus amici amicus, ut inimicus inimici inimicus: alia autem altero nomine, ut pater filij pater, doctor diſcipuli doctor. Rurſus eooum quæ ad aliquid, alia ſecundum ſuperabundantiam, ut maius minore eſt maius: alia autem ſecundum iudicans & iudicatum, ut ſcientia ſcibilis ſcientia. Scientia enim iudicat ſcibile, id eſt cognino iudicat cognoſcibile. & ſenſus ſenſibilis ſenſus, & poſitio poſiti poſitio, & ſtatio ſtabilis ſtatio, & reclinatio reclinabilis reclinatio, & talia. Alia ſecundum potentiam & impotentiam: potentiam quidem, ut calefaciens & calefactum: impotentiam autem, quod ſecundum priuationem potentiæ, uelut dicimus impotentiam, habere uiſum, uidere non ſtellatam ſphæram. Alia autem ſecundum cauſam & cauſatum, ut pater filij pater. Proprium autem eorum quæ ad aliquid, ad conuertentiam dici. Amicus enim amici amicus, & doctor diſcipuli doctor, & diſcipulus doctoris diſcipulus. Et ſimul natura eſſe. Simul autem natura eſſe, coinferre eſt & coinferri, & cointerimere & cointerimi. Patre enim exiſtente, omnino & filius erit: & filio exiſtente, & pater erit omnino: & patre non exiſtente, neque filius erit. cuius enim erit filius? & filio non exiſtente, neque pater erit. Cui enim non eſt filius, non eſt pater. Quare cointerimitur filius patri, ut pater filio: cointerimitur autem non hypoſtaſis ipſius, ſed habitudo. Manet enim homo qui filius erat, ſed non filius manet. Non habens enim patrem, qualiter erit filius? Si autem & dicimus filium eius qui mortuus eſt, uel non propriè dicimus, ſed abuſiuè: uel ut non perdin patris, & in non eſſe abeuntis, propter animæ immortale. Porrò ſciendum eſt, quòd unumquodque prædicamentum generaliſſimum genus eſt, & habet & genera & ſpecies ſubalterna, & diuiſiuas generum, & conſtitutiuas ſpecierum differentias, & ſpecialiſſimas ſpecies, & indiuidua. Neque enim conſtitutiuæ differentiæ dicuntur ſubſtantiales, niſi ſolius ſubſtantiæ: neque indiuidua dicuntur hypoſtaſes, niſi ſubſtantiæ ſolius. Oportet autem ſcire, quòd & ipſa ſubſtantia, ut genus & habitudinem habens ad alterum, ſub ea quæ ad aliquid, reducitur. Genus enim ſpecierum eſt genus, & ſpecies generis ſunt ſpecies, & eorum quæ ad aliquid ſunt. Item, ea quæ ad aliquid & ad conuertentiam dicta, uel in per ſe firmis habent habitudinem, id eſt ſubſtantijs: uel non in per ſe firmis, id eſt accidentibus. Et ſi in per ſe firmis, uel naturalis ipſorum eſt habitudo, ut patris & filij, uel non naturalis. Si autem non eſt naturalis, uel eſt fortuita, ut ſeruus & dominus: uel artificialis, ut diſcipulus & doctor: uel electiua, ut amicus & amicus, inimicus & inimicus. Si autem non in per ſe firmis, ſed in accidentalibus, naturalis, ut duplum & dimidium. Oportet autem ea quæ ad aliquid dicuntur, prius ſub aliud prædicamentum reducere, ut ſecundum ſeipſa conſiderata: tunc, ut habitudinem habentia ad aliud, conſiderare in prędicamento relationis. oportet enim prius eſſe aliquid ſine habitudine, et tunc cōſiderari in ipſo habitudinē.

De quali & qualitate. Cap. XXXV.

QValitas eſt, ſecundum quam quales nominamur. Vel aliter: Qualitas eſt, ſecundum quam denomiuatiuè, quæ participant ipſa, dicuntur. Ex prudentia enim prudens dicitur, qui habet prudentiā: & calidus dicitur, qui participat caliditate. Oportet autem ſcire, quoniam quale uniuerſalius eſt qualitate. Quale enim ſignificat qualitatem, & quod participat ipſa, id eſt caliditatē

caliditatem, & calidum quod habet caliditatem. quales enim sunt, quæ habent qualitatem. Habentes igitur caliditatem, calidi dicuntur: calidi quidem, quales sunt: caliditas autem, qualitas. Dicitur autem multoties & ipsa qualitas quale: similiter & in quanto & in quantitate. Qualitatum autem aliæ animatis insunt corporibus, ut scientiæ, uirtutes, ægritudines, & sanitates: & dicuntur habitus, & dispositiones: aliæ autem & animatis & inanimatis, ut caliditas, frigiditas, forma, figura, potentia, & impotentia. Harum autem quędam quidem sunt potentia, quædam autem operatione. Et si quidem sunt potentia, faciunt potentiam & impotentiam. Si autem operatione, uel per profundum incesserunt, ut caliditas per totum ignem, & albedo per totum lac & niuem, & faciunt passionem & passibilem qualitatem: uel ex superficie, & faciunt figuram & formam. Sunt igitur qualitatis species quatuor: habitus & dispositio, potentia & impotentia, passio & passibilis qualitas, figura & forma. Differt autem habitus à dispositione, quoniam habitus quidem difficile trāsmutabilis est & diuturnior, ut prudentia. non enim uelociter transmutatur quis à prudentia & imprudentia, similiter & scientia: quando enim certè quis scit, difficile trāsmutabilis est in ipso cognitio. Habitus est & fortitudo, & temperantia, & iustitia similiter. Dispositiones autem sunt, quæ facile mouentur, & uelociter transmutantur, ut caliditas, frigiditas, ægritudo, sanitas, & talia. Disponitur enim secundum hæc homo, uelociter autem transmutatur, ex calido frigidus effectus, & ex ægro sanus. Sed & hæc ipsa, puta ægritudo & sanitas, & hoc genus alia, si sunt manentia, & difficile trāsmutabilia, habitus sunt. Vniuersalior autem est dispositio: utrique enim dispositiones dicuntur. Disponitur enim aliqualiter secundum has homo. sed difficile transmutabilis dispositio, habitus dicitur: facile transmutabilis autem, dispositio solum. Secunda autem qualitatis species, potentia & impotentia, quę non sunt actu, habent autem aptitudinem & potentiam naturalem uel ineptitudinem. quemadmodum aimus puerum quidem potentia musicum: etsi enim nō habeat actu musicam, sed habet aptitudinem ad discendam musicā: irrationale autem immusicum: ut neq; actu habens musicam, neq; potens ipsam capere. Sed et durum potentiam habet ut non uelociter diuidatur. Tertia species, passio & passibilis qualitas: ut caliditas, albedo, frigiditas, nigredo, & talia. Passio quidem facile abscindibilis est, sicut dispositio: ut quando quis uel propter uerecundiam erubescit, uel propter timorem pallescit. Passibilis autem qualitas, difficile mobilis & difficile transmutabilis est. Passibilium autem qualitatum quædam à passione non factæ sunt, id est, non aliūde, sed secundū substantiam insunt: ut igni caliditas, & melli dulcedo. Neq; enim igni aduentitia caliditas, neq; melli dulcedo, neq; prius non entia talia, posterius acceperunt caliditatem & dulcedinem, sed tamen eandem passionem faciunt secundum nostrū sensum. Ignis enim calidus existens, calefacit nos: & mel dulce existens, dulcedine afficit sensum nostrum. Quædam autem ab aliqua passione, id est, complexione factæ sunt, & faciunt quandoq; passionem secundum nostrum sensum, sed nō eandem passionem & eandem qualitatem quam habent, quales sunt colores. Album enim ex aliqua passione & cōplexione factū, passionem quidē facit circa uisum, id est, discretionē & expansionem & illuminationem, non albificat autem nos. Passibilis ergo qualitas non existens aduentitia, uel toti speciei inest, ut caliditas toti igni: uel non omni, ut nigredo Aethiopibus: non enim omnes homines nigri. Hæc autē non solū circa corpora considerantur, sed et circa animam. Quarta species qualitatis, figura & forma. Figura in animatis & in inanimatis dicitur: forma autem in animatis solum. Si autem dicatur in inanimatis forma uel bene formatum, non propriè, sed abusiuè dicit. Vniuersalius igitur etiam figura. Etenim forma uocatur figura, inanimatorum autem figura nō uocatur forma. Rectitudo autem et flexuositas, id est curuitas,

qualita-

qualitates ſunt. Oportet cognoſcere, quod qualia ut in plus denominatiuè à qualitatibus dicuntur, ut à caliditate calidum: quædam autem & æquiuocè, ut muſica ſcientia, & muſica mulier, quę habet muſicam ſcientiam: quędā autem (etſi rarò) heteronymè, ut à uirtute ſtudioſus: uirtuoſus enim ſtudioſus dicit. Oportet enim cognoſcere, quòd paſſio eſt duplex. Vel enim in iam paſſum dicitur eſſe, & reducitur ſub qualitatem: ut iam ablatum ueſtimentum, dicitur album: uel in nunc pati, & reducitur ſub prædicamentum pati: ut nondum albatum, ſed nunc albatum. Oportet cognoſcere, quòd non ſunt qualitates corpora, ſed in corpore. Si enim eſſent corpora, ſubſtantiæ utiq; eſſent. Sed & omnia accidentia incorporea ſunt, & ſecundū ſeipſa non exiſtentia, niſi in ſubſtantia conſiderentur. Oportet, cognoſcere, quòd ſubſtantiales qualitates, ſub ſubſtantiam reducuntur: partes enim ipſius ſunt ut diuidentes ipſam, & in definitionem ſpecierum ipſius aſſumptæ. Sub quod autem prædicamentum totum, ſub idem & partes ipſius reducentur. Graue & leue uel in mollibus conſiderātur, ut in ponderatis, & reducuntur ſub quantum: uel in ſubſtantia, ut in elementis, id eſt, igne & terra, & reducuntur ſub ſubſtantiam: ut ſubſtantiales differentiæ. Similiter & denſum & rarum: uel enim ſubſtantialiter in elementis, & reducūtur ſub ſubſtantiam: uel ſuperinductæ, ut in ueſtimentis, & reducuntur ſub prædicamentū Situm eſſe: poſitiones enim ſunt. Tria autem propria qualitatis ſunt, id eſt conſequentiæ. Primum, contrarietate m recipere: calidū enim contrariū frigido, & albū nigro. Secundū magis & minus: ubi enim cōtrarietas eſt, & magis & minus inuenit. Magis autē eſt intenſio, & minus remiſſio. Cōtingit igit dicere, hæc ſpecies magis hac albū, & hęc, hac magis & minus frigidum. Tertiū conſequens, quod & maximè propriū qualis, ſimile & diſſimile. Oportet autē ſcire, quòd figura nō habet cōtrarium. Sciendū etiā eſt, quòd nō omnes priuationes negatiuè dicūtur, ſed et priuationes ſunt affirmatiuè dictę, ut cęcitas & ſurditas. Et cōtrà, nō omnes ſpecies affirmatiuè nominātur, ſed et negatiuè, quemadmodū intemperātia ſpecies exiſtens, non affirmatiuè, ſed negatiuè nominata eſt. Poſitio enim affirmatio dicitur: ut, bonus eſt. abdicatio autem negatio: ut, non eſt bonus. Quando autem dicimus, illegalis, in negationem ſignificat, ut non. Si autem dicitur, hoc album æquale eſt huic albo, non ſecundum quod qualitas, dicitur æquale eſſe, ſed ſecundum quod quantitas: & eſſe ſuperficiem hanc æqualem illi ſuperficiei, ut in quanto. Simile & diſſimile conſideratur, non ſecundum quod quantum, ſed ſecundum quod participat qualitate.

De facere & pati. Cap. XXXVI.

OPortet cognoſcere, quòd actiuitas & paſſiuitas, id eſt, actiua potentia & paſſiua, ſub qualitate ſunt: facere autem & pati, & ſubſtātia quædam eſt taliter operans uel patiens. Facere igitur eſt, in ſeipſo habere cauſam operationis: pati autem, in ſeipſo & in alio habere cauſam eius quod eſt pati: ut, conditor & conditum. Conditor quidem enim in ſemetipſo habet cauſam cōditionis: conditum autem, in conditione quidem principium conditionis, in ſeipſo autem aptitudinem paſſionis. Conditorem autem hic artificem dicimus, puta fabrum: conditum autem, materiam ſubiectam artifici ligneam: hæc enim ſubiacet fabro. Eius autem quod eſt facere, & eius quod eſt pati, hæc quidem ſimpliciter dicuntur facere: ut in factiuis, puta fabrili lignea, et fabrili ęraria, et talibus: in quibus & poſt quieſcere facientem, permanet quod factum eſt. Aedificatore enim quieſcente ab ædificando, permanet quod ædificatum eſt. Hoc autem dicitur agere, in quibus non permanet quod actum eſt, quieſcente agente. Quieſcente enim fiſtulatore, non permanet, ſed perit fiſtulatio. Hoc autem dicitur ſpeculari, ut aſtronomizare, geometrizare, intelligere, & talia. Adhuc & ſpeculatæ ſpecies in inanimatis, puta igne, lapide, ligno, & talibus. Prima quidem igitur in rationalib. ſunt, extremum autem in inanimatis &

tis & irrationalibus. Non enim ſecundum quod animatum facit, ſed ſecundum quod corpus approximãs corpori. Duo autem habet propria. Primum, recipere contrarietatem. Calefacere enim, contrariũ eſt ei quod frigefacere. Secundum, magis & minus. Contingit enim magis calefacere, & minus frigefacere, ſimiliter & calefieri & frigefieri. In omnibus igitur prædicamentis cõſiderãt facere & pati. In ſubſtantia quidẽ, generare & generari: in quanto autẽ, numerare & numerari: in his autem quæ ad aliquid, duplare & duplari: in qualitate, albificare et albificari: in ſitum eſſe, ſedere et ſederi: in habere, induere et indui: in ubi, cõtinere et contineri: et in quãdo, contineri et cõtinere.

De iacere & ſitum eſſe. Cap. XXXVII.

SItũ eſſe, eſt quod habet poſitionẽ aliqualiter ad alterũ: puta corpus iacens aliqualiter ad talem poſitionem, uel ad reclinationẽ, uel ſeſſionẽ, uel ſtationem. Species autẽ eius quod eſt ſitum eſſe, ſunt tres: ſtare, ſedere, reclinari. Et rectum quidem eſſe, facit ſtare: ſed ſecundum partem quidem iacere, ſecundum partem autem ſtare, facit ſedere. omnino autem iacere, facit reclinari. Non oſtendit autem iacere neq; iacentem, neq; locum, ſed ipſam poſitionẽ iacentis ad locum. Sitorum autem alia ſecundum naturam ſita ſunt, ut elementa in proprijs locis, puta terra, aqua, aer, ignis: alia autem ſecundum poſitionem & artem, ut ſtatua, columna, & talia. Cęterum eſt ſuperdiuiſio quę dicit quòd ſitorum alia ſtabilia, ut terra: alia autem mota, ut corpora cœleſtia. Item poſitorum alia potentia poſita ſunt, id eſt potentia pertranſiri: alia autẽ actu, ut ubi poſita ſunt.

De ubi. Cap. XXXVIII.

VBi, locum ſignificat. Interrogati enim, Vbi eſt ille: dicimus, In domo, in ciuitate, hęc autem locum ſignificant. Species autem prædicamenti ubi ſecundum differentias locorũ, ſurſum, deorſum, dextera, ſiniſtra, ante, retro.

De quando. Cap. XXXIX.

QVando, tempus oſtendit. Interrogati enim, Quãdo factũ eſt hoc: dicimus, Anno prẽterito, ante prẽterito, quę tempus ſignificãt. Species autẽ prædicamenti quando tot ſunt, quot temporis differẽtiæ. Tres autẽ hæ: præſens, præteritum, futurum.

De habere. Cap. XL.

HAbere, eſt ſubſtantia circa ſubſtantiã. oſtendit autẽ continere uel contineri, & nõ eſſe aliquã partẽ rei. Et continent quidẽ, tunica, arma, & talia: continentur autem anulus, & ſi quidẽ alterũ tale paruũ. Oportet autẽ & quod continet et continetur, ſubſtantias eſſe. Si enim hoc quidem ſubſtantia eſſet, hoc autem accidens, ut ſciens & ſcientia, non ſub habere reduceretur. Differentiæ autem eius quod eſt habere, fiunt ſecundum differentiam entium. Vel enim animatum eſt, uel inanimatum. Et animatũ quidem habere dicimur, ut puerum, equum, & talia: Inanimatũ, ut anulũ, calceamentũ, et talia. Dicit autẽ habere & multis alteris ſignificatis æquiuocè: de quibus poſterius dicemus.

De oppoſitis. Cap. XLI.

OMne oppoſitum uel ut res opponitur, uel ut ſermo. Et ſi quidem ut ſermo, ſermone facit affirmationem & negationem. Affirmatio eſt, dicere aliquid alicui ineſſe, ut bonus eſt. Negatio autẽ, dicere aliquid, alicui non ineſſe, ut non eſt bonus. Dicatur autem utraq; enunciatio. Si autẽ ut res opponuntur, uel ut ad conuertentiã dicuntur, & faciunt quæ ad aliquid, quæ & coinducunt adinuicem coinferunt, & cointerimuntur. Vel non ad cõuertentiam, & nõ habent habitudinẽ, & hęc uel tranſponunt adinuicẽ, ſed tamẽ ambo ſecundũ naturã ſunt, et faciunt contraria, ut caliditas et frigiditas. Vel hoc quidem tranſponit in alterũ, alterum autẽ non tranſponit. Et hoc quidẽ ipſorum eſt ſecundũ naturam, hoc autẽ præter naturã, & faciunt ſecundũ priua-

tionem & habitum contraria, ut uisus & cæcitas. Habitus enim est uisus, ut ex habere: priuatio autē habitus, id est uisus, cæcitas. Contrariorū autem alia quidem sunt immediata, alia autem mediata. Immediata sunt, quorum necessarium alterum, id est unum inesse subiecto ipsis uel his de quibus prædicantur, ut ægritudo & sanitas in corpore animalis subiecto, & necesse omnino in corpore ægritudinē esse uel sanitatem. Aegritudinē dicimus, omnem peruersionem naturæ. Mediata autem, quorū non necesse alterum inesse subiecto, uel his de quibus prædicantur, ut album, nigrum. Contraria enim sunt, & nō omnino necesse unum ipsorū inesse corpori. Non enim necesse, omne corpus uel album esse, uel nigrum: sunt enim corpora fusca uel rufa, nisi fortè unum contrariorum determinatè natura insit alicui, ut caliditas igni, & frigiditas niui. Mediorum alia habent nomina, ut medium albi & nigri dicitur fuscum: alia autem non habent nomina. Medium enim iusti & iniusti, non habet nomen, sed abnegatione utriusq; intermedium notum fit, puta neq; iustum, neq; iniustum. Sunt autem contrariorum proprietates quatuor. Prima, bono ex necessitate malum contrarium est: malo autem aliquando quidem bonum, aliquando autem aliud malum. Temperantiæ enim contrariū intemperantia: intemperantiæ autem quandoq; temperantia, quandoq; autem insensibilitas. Insensibilitas autem est non moueri, neq; erigi secundum passiones. Intemperantia enim defectus est temperantiæ, insensibilitas autē excessus, contraria autem superabundantia defectui. Secunda, proprietas, impossibile simul contraria indiuiduis esse secundum idem. Non contingit enim simul Socratem sanum esse & ægrotare, uel secundum idem membrum calescere & frigescere. Tertia, contraria possunt esse in eodem subiecto, uel genere, uel specie, uel numero. Genere quidem, ut in simplici corpore album & nigrum. Specie autem, ut in corpore animalis sanitas & ægritudo. Numero autem, manifestum. Idem enim corpus contrariorum esse susceptibile, contingit secundum suīpsius transmutationem. Quarta, contraria sunt uel sub eodem genere, ut album & nigrum sub colore: uel sub contrarijs generibus, ut iustitia uel iniustitia sub bono & malo, quæ contraria sunt: uel ipsa contraria genera sunt, ut bonum & malum.

De habitu & priuatione. Cap. XLII.

HAbitus dicitur operatio habiti & habentis, ut armorū & armati, id est, induentis & induti. Secundò, superinductæ operationes manentes, existentes siue naturales, siue animales. Naturales, ut caliditas in calefactis: animales autem, ut scientia. Tertiò, quod nondum quidem habet, habet autem aptitudinem recipere: quod est primum significatum eius quod potentia. Quartò, naturalis qualitas, id est naturalis habitus, ut caliditas ignis, & dormientis uisus, quod est secundū significatū eius quod potentia. Potest enim comburere, operatione autem non comburit. Primum autē significatum est eius quod operatione. Quinto, ut perfectiua operatio, ut uisio iam uidens, & caliditas iam calefaciens. Priuatio autem, habitus abiectio. Opponitur igitur primo quidē significato habitus, priuatio armorum, id est indumenti. Secundo autem abiectio superinductorū habituum, quando calefactum frigescit. Tertio, quod neq; totaliter natum est habere genus, ut dicimus habere aptitudinem infantem ad musicam, ficum autem nequaquam. Priuata igitur est ficus, quia genus plantarum non habet aptitudinem recipere musicam. Et quoniam genus quidem habet aptitudinem, quædam autem specierum non habent: animal enim habet aptitudinem uidendi, talpa autem species entis animalis, non habet aptitudinem uidendi. Quarto autem, abiecto potentiæ eius quæ secundum habitū. Quinto uerò, abiectio perfectiuæ operationis, quod superius dixi eam quæ secundum priuationem & habitum oppositorum

rum oppositionem, id est potentiæ siue actiuæ, siue passiuæ. Hęc autem characterizantur tribus his: quod natum est habere, sed neq; totaliter habet, sed perfectè priuatum est: & quando natum est habere, & ubi natum est habere. Verbi gratia: Lapidem non dicimus esse cæcum: non natus est enim habitum habere uisus. Neque modò genitum canem dicimus cæcum, neque modò genitum infantem edentulum, quia non nati sunt secundum illud tempus habere. Neq; pedem dicimus cæcum: non enim natum est animal in pede habere habitum uisus. Quando igitur secundum tria hæc natum est habere, & non habet, dicitur priuatio.

De priore & posteriori. Cap. XLIII.

PRius diuiditur in quatuor significata. Et principalissimum est tempore prius. Dicitur autem principaliter in animatis quidē senius, in inanimatis autem uetustius: abusiuè autem alterum pro altero ponitur. Secundum autem, natura prius, quod coinfertur quidem, non autem coinfert: & cointerimit, & non cointerimitur, ut animal prius homine. Animali enim non existente, neque homo erit: animal enim homo: homine autem non existente, erit animal. etenim equus & canis animalia sunt: & homine existente, omnino erit animal: animal enim homo. Animali autem existente, non omnino homo, sed fortè equus, canis, & talia: etenim hæc animalia sunt. Tertium, quod secundum ordinem, quemadmodum dicimus primum, a, b: deinde syllabæ, deinde orationes. Quartum, quod secundum dignitatem, quemadmodum aimus primùm episcopus, deinde presbyter. Abrjciunt autē hunc modum quidam. contingit enim, primum secundum ordinem, posterius esse secundum dignitatem. Quintum, quemadmodum aimus causam & causatū, uidelicet Socrates prior propria imagine: ipse enim est causa proprię imaginis, & pater prior & maior filio: pater enim est causa filij: ex patre enim filius generatᷠ. Propter quod et beatus Gregorius secundū hoc significatū sumpsit, quod à Domino nostro in sacris Euangelijs dictū est: Pater meus maior me est. Alij autem apponunt, quod secundum intellectum, ut prius fundamentū muro. Hoc autem reducitur sub quartum modum eum qui secundum dignitatem. Quod enim intellectu prius, hoc re posterius. Quot modis autem prius, tot modis & posterius. Prius autem & posterius, & maius & minus, non sunt æquiuocorum, sed eorum quæ sunt ab uno.

De simul. Cap. XLIIII.

SImul autem dicuntur principaliter quidem, quorū generatio est in eodē tempore, ut duo quidam geniti sunt in eodem momento. Iste modus opponit primo modo significatorū prioris. Secundū significatū eorū quę simul, quæ ad inuicē coexistunt, & non alterū alterius causa uel causatū, ut duplum & dimidium. Simul enim coexistunt, & coinferminunt ad inuicē, & coadinferunt. Iste autem modus opponitur secundo & quinto modo prioris. In secundo quidem enim non coinducunt, neq; cointerimunt adinuicē: in quinto autem, hoc quidem esse causam, hoc autem causatum. Tertium significatū eorū quæ simul, contradiuisæ species. Contradiuisæ autē species dicuntur, quæ ex eadem diuisione inductæ sunt, ut rationale & irrationale ex animali. Iste autem modus opponitur primo & secundo, & ferè alijs tribus.

De motu. Cap. XLV.

MOtus est endelechia eius quod potentia secundum quod tale est, uelut æs potentia est statua. Potest enim æs recipere speciem statuæ. Endelechia autē est eris potentia entis statua, dissolui, plasmari, radi, quę sunt motus. In quot igitur prędicamentis consideratur quod potentia, in tot considerabitur motus: in quot autem non consideratur quod potentia, neq; motus considerabitur. Consideratur igitur in substantia, in quanto, in quali, in ubi præ-

dicamento. In substantia quidem, generatio & corruptio: in quanto uero, augmentatio & diminutio: in quali autē, alteratio: in ubi autem, circulo latum, quod uocatur circulatio: & in rectitudine motū, quod dicitur in rectitudine motus. Eius autem qui in rectitudine motus, differentiæ sunt sex: sursum, deorsum, intus, extra, ad dexteram, & ad sinistram: propter quod cum circulatione septem locales motus sunt. Omne enim transmutatum, uel secundum se ipsum transmutatur, uel secundum aliquid eorum quæ in ipso, uel secundum aliquid eorū quæ circa ipsum. Et si quidem mutatur secundum seipsum, facit generationem & corruptionem. Si autem secundum aliquid eorum quæ in ipso, uel secundum quantum, & facit augmentationem & diminutionē: uel secundum quale, & facit alterationem. Si autem secundum quod circa ipsum, facit secundum locum transmutationē. Locus enim neq; ipsum est quod mouetur, neq; est aliquid eorum quæ in ipso, sed motis sequitur, & circa mota est. Differt autem generatio & corruptio. Generatio enim est, à non ente in esse progressus. Quod enim non erat prius, hoc fit. Corruptio autem est è conuerso, ab ente in nō esse transmutatio. Augmentatio & diminutio quoq; differunt. Augmentatio enim est ad maius motus, diminutio autē ad minus. In alteratione autē rursus oppositæ passiones, caliditas, frigiditas, album, nigrum. Opponitur igitur generationi quidem corruptio, augmentationi autē diminutio, alterationi autem oppositum est quies. Oppositum quidem calefactioni frigefactio, quies autem alterationi, cum accipiat terminum quod calefit, & ueniat ad extremā caliditatem, quiescit. non enim potest in caliditate progredi. Sic & ei quæ secundū locū transmutationi, & contrarius motus opponit, & quies, contrarius quidē, ut sursum motus, ei qui deorsum: quies autē alterationi. Si enim glebā proijciat quis sursum, nō prius deorsum mouebit, quā quies quædā fiat. Cœlesti autē motui non est contrarius motus. Videtur autē alteratio cōsequi reliquis motibus. Etenim & quod fit, & quod corrumpit, & quod auget, & quod minuit, & quod mouetur secundū locū, omnino alterat. In naturalibus autē motibus etsi inuenimus sequentē alterationē reliquis motibus, tamen contingit quidem alterari, non moueri, secundū alterū motū, ut in lapide. iste enim calefit et frigefit, et neq; augetur, neq; fit: et in reliquis similiter. Quare etsi consequit alteratio reliquis motibus, tamen cōtingit ipsum secundū seipsum considerari. Vnde confessa est ipsorū differentia. Motum autem dicit Aristoteles transmutationem. In quinto enim sermone naturalis auditus ostendit, quoniam alteratio & corruptio transmutationes quidem sunt, motus autem non sunt, quia motus salua re fit. in alteratione autem & secundū locum transmutatione diximus duo contraria esse, ut contrarium motum & quietem. Sciendum, quòd non impossibile, secundū aliud & aliud duo uni esse contraria. Quies quidem enim, ut finis & priuatio: oppositā autem principaliter, ut calefactioni frigefactio.

De habere. Cap. XLVI.

HAbere secundum octo modos dicitur. Vel enim ut habitum & dispositionem, uel aliam qualitatem. Dicimur enim habere scientiam & uirtutem. Vel ut quantū. Dicimus enim tricubitā magnitudinē habere lignū. Vel ut substantiā circa substantiā, quod est generalissimū genus. Hoc autē uel circa totū corpus, ut tunica: uel circa aliquā partē, ut anulus in digito: uel ut pars tem in toto. Dicimur enim habere manū. Vel ut in uase, ut dicimus uinum habere amphoram. Vel ut possessionem: dicimur enim habere domum uel agrum. Dicimur autem & uxorem habere, & uxor uirum. Videtur autem iste modus alienus esse ab habere, quia conuertitur. Nihil enim magis significat habere uirum uxorem, quàm uxorem uirum: neque enim alterum alteri dominatur, sed æqualiter & indifferenter habent. Si autē possessor habet possessionem,

ſeſſionem,& poſſeſſio poſſeſſorem,& conuertitur, ſed non ut uir uxorem & uxor uirū Poſſeſſor enim per ſe dominans, & principaliſſimum eſt poſſeſſionis: & propter hoc magis poſſeſſor quidem habere dicitur, poſſeſſio autem haberi. Manifeſtum autem, quoniam habere æquiuocorum eſt. Quidam autem tot differentias dicunt eius quod eſt habere, quot & eius quod eſt facere, & eius quod eſt pati: ut enim facientia & patientia uel animata ſunt, uel inanimata: ſic & hic uel animatum eſt quod habet & quod habetur, uel inanimatum. Qualiter igitur differentium generum eædem differentiæ eſſent: ſed eſt dicere, quoniam habens uel circa totum corpus eſt, uel circa partem: & rurſus hoc uel protectio eſt, uel ornatus.

De enunciatione, & affirmatione, & negatione. Cap. XLVII.

SCiendum eſt, quòd affirmatio & negatio & enunciatio dicitur. Affirmatio igitur eſt, quæ ſignificat quid cui ineſt: hoc eſt, quid exiſtit quis: ut, Socrates ſapiens eſt, Socrates ambulat. Negatio autem, quæ oſtendit quod non ineſt cuidam, puta quod non eſt quis: ut, ille non eſt ſapiens, ille non ambulat. Quia autem omni affirmationi opponitur negatio, & omni negationi affirmatio: affirmatio oppoſita negationi, & negatio oppoſita affirmationi, contradictio dicitur. Neceſſe autē unam falſum dicere, & unam uerū dicere.

De termino, propoſitione, & ſyllogiſmo. Cap. XLVIII.

SCiendum, demonſtrationē eſſe logicæ ſpeculationis. Demonſtratio autem ſyllogiſmus eſt Syllogiſmus uerò componitur ex duabus ueris propoſitionibus, et concluſione. Verbi gratia: uolens demonſtrare, quoniam anima immortalis eſt, dico: Omne ſemper mobile immortale eſt. Hęc propoſitio eſt. Deinde dico & ſecundam propoſitionē: Anima ſemper mobilis eſt. Deinde concluſionem: Anima ergo immortalis eſt. Vnaquæq; autem propoſitio ex terminis componit̄. unaquæq; enim dictio, propoſitionis terminus dicit̄. Terminus enim eſt, in quē reſoluit̄ propoſitio. uerbi gratia: Propoſitio dicit̄: Omne ſemper mobile, immortale eſt: Omne, terminus dicit̄, ut pars propoſitionis: & ſemper mobile, ſimiliter terminus dicitur: & immortale, ſimiliter terminus dicit̄. Oportet autem cognoſcere, quòd oportet propoſitiones ueras eſſe, & concluſionē ſequi ex propoſitionibus. Si enim inueniat̄ una propoſitionū falſa uel concluſio, paralogiſmus eſt, & non ſyllogiſmus. Simplex uox, nomen, uerbū, dictio, terminus. Hæc quinq; ſecundū ſubiectum quidē nihil ab inuicē differunt, ſolum autem ſecundū habitu dinē eſt ipſorū differentia. uerbi gratia: Homo ut ſimpliciter quidē ſignificatū alicuius dicitur ſimplex uox prędicati: ut ſubiectū autē, dicit̄ nomē: ut autē ordinē retinens prędicati, dicit̄ uerbum: ut ueròo pars affirmationis, uel negationis, dicit̄ dictio: ut autē pars propoſitionis et ſyllogiſmi, dicit̄ terminus. Oportet cognoſcere, quòd in propoſitiōe, id eſt affirmatione & negatione, ſubiectū quidē nomen dicit̄, prędicatū autē dicit̄ uerbū. Verbi gratia: Affirmatio eſt, Homo ambulat: Homo ſubiectū eſt, & dicitur nomen: Ambulat, ordinē retinet prædicati, & dicitur uerbū. Socrates bonus eſt: Socrates ſubiectū eſt, et dicitur nomē: Bonus eſt, ordinē retinet prædicati, & dicitur uerbū, ut pars affirmationis, etſi apud grammaticos nomē dicitur bonus. et ſimpliciter, cuicunq; eſt, ſequit̄, uerbū eſt. Sciendū, quoniā quinq; hęc nihil abinuicē differunt: enunciatio, propoſitio, problema, inſtantia, cōcluſio. Quando enim ſimpliciter enuncio, quoniā anima immortalis eſt, enunciatio dicitur. Quando autem ut pars ſyllogiſmi ſumitur, tunc propoſitio eſt dicere, quoniam anima immortalis eſt. Quando uerò quis inſtat ad propoſitionem, dicens: Vnde manifeſtum, quoniā anima immortalis eſt: tunc tale, inſtantia appellatur. Quando autem rurſus protendimus in quæſtionē, utrum anima immortalis eſt, uocatur problema. Quando autē ex propoſitionibus conducitur, uel concluditur, uocatur concluſio.

uerbi gratia: Anima ſemper mobilis eſt: ſemper mobile, immortale: ex propoſitionibus his concluditur, ergo anima immortalis eſt, hoc eſt concluſio. Propoſitio eſt ſermo enunciatiuus alicuius ab aliquo, quod eſt negatio: ut, Socrates nō ridet. uel alicuius de aliquo, quod eſt affirmatio: ut, Socrates ridet. Terminus eſt, in quem reſoluitur propoſitio. Syllogiſmus eſt ſermo, in quo poſitis quibuſdam, id eſt confeſſis, alterū ex neceſſitate à poſitis accidit propter poſita. Propter poſitas enim propoſitiones fit concluſio, non indigens ab extra altera aliqua conſtitutione. Problema eſt ſpeculatio, cōtendens in electionem & fugam, id eſt in negationem & conceſſionem, ad cognitionē & ſpeculationem. Pyſma eſt interrogatio, digreſſiuā, id eſt latam expetens reſponſionem. Differt enim interrogatus ſermo à pyſmatico, quoniam interrogato quidē uelox ſequitur reſponſio, id eſt per pauca: pyſmatico autem prolixa ſeu diuturna, & per multos ſermones. Dialogicus character dicitur, qui ſecundū interrogationem & reſponſionem. Inſtantia eſt, quę ex proœmijs euenit ſermonem Antiparaſtaſis, quę recipit quidē ſermonem ut uerum, oſtendit autē quod nihil nocet ad propoſitum. Lemmation eſt, quod aſſumptū eſt, ut confeſſum ad præparationem alicuius. Hæreſis eſt, opinio plurium hominum ad inuicem quidē conſonantium, ad alios autē diſſonantium. Communis intellectus eſt, qui apud omnes confeſſus eſt, ut quoniam eſt ſol. Poſitio eſt extranea opinio alicuius in ſapientia notorū, id eſt peregrinus intellectus: ut Parmenidis ſermo, quoniam unum dixit ens: & ut Heracliti, quoniam omnia mouentur. Commune eſt, quod in multis conſideratur, uel quod de multis prædicatur. Commune autem quadrupliciter dicitur, uel quod in partes diuiſibile eſt, ut hæreditata terra. Vel quod indiuiſibiliter in uſu communi accipitur, non ſimul autem: ut unus ſeruus, uel equus unus duorum dominorū, quandoq; quidem huius, quandoq; autē huius iuſſionem implens. Vel quod in præaſſumptione appropriatū eſt, in commune autem remiſſum: ut in theatro locus, uel in balneo. Vel quod indiuiſibiliter in communem & eandē intelligentiam proponitur, ut uox præconis. Secundum hunc modum oportet ſumi in æquiuocis & uniuocis nomen commune. Secundū ſeipſum eſt, quod primò & ſecundum ſubſtantiam adeſt alicui, & non ſecundum accidens: ut rationale homini. Vniuerſale eſt, quod multa ſignificat, ut homo, animal, ſubſtantia. Secundū accidens eſt, quod poſſibile ineſſe alicui, & non ineſſe: ut homini ægrotare, et ſanum eſſe. Facere dicit̄ in factiuis artibus, in quibus permanet quod fit, ut in fabrili & talibus. Permanet enim poſt factionem lectus. Agere dicitur, in quibus non permanet opus, id eſt apoteleſma, ut in fiſtulatiua & ſaltatiua. Speculari autem dicitur intelligere, aſtronomizare, geometrizare, et talia. Epinoian, id eſt intellectuationem uerſus ſermo duplicem manifeſtat. Hic quidem enim uelut epennoia quædam & epenthymiſis eſt, integram rerum & inarticulatam ſeu immanifeſtam expandens & manifeſtans ſpeculationem & cognitionem, ut quod ſenſui uiſum eſt eſſe ſimpliciter, multa negociatione intellectus multiplex & uarium manifeſtari. Verbi gratia: Homo ſimplex apparens, intellectu duplex cognoſcitur, ex anima & corpore compoſitus. Hæcautē fictio & formatio mentis exiſtit ſecundum complexionem ſenſus & phantaſiæ, ex entibus nequaquā entia componens, et opinans. Talis autem eſt centaurorum & ſirenarū & tragelaphorum fabuloſa fictio: totorum enim partem aſſumens, & ex partibus aliquid componens, ſecundum multam & poteſtatem & facilitatem, quæ nequaquam in hypoſtaſi & ſubſtantia conſpiciuntur, in mente & cogitationibus ſeu ſermonibus formauit, deinde & materiebus deformans in idolum finxit. Hæcautem dicitur modus intellectus. Vnio fit ſecundum differentes modos. Vel enim ſecundum maſſam fit, ut in differentibus farinis commaſſatis & mixtis. Vel ſecundum

cundum adhæſionem, ut in ære & plumbo. Vel ſecundum harmoniam, ut in lapidibus & lignis. Vel ſecundum fuſionem, ut in liquefactilibus & metallicis: liquefactilibus quidem, ut cera & pice, & talibus. Vel ſecundum commixtionem ſeu contemperationē: ut in humidis, uino (ſi contingit) & aqua, uino & melle. Secundum compoſitionem autem unio eſt, in adinuicem partiū ſine exterminatione circumínceſſio, ut in anima habet & corpore: quam unionem quidam & ſyncraſin, id eſt commixtionem ſeu contemperationē uocarunt, uel connaturationem. Secundum autem quod quidam patrum craſeos (id eſt mixtionis, ſeu temperationis) nomen in eo quod ſecundum Chriſtum myſterio non ſuſcipiunt, ſecundū compoſitionem aut unionē omnes. Hæc autem eſt ſecundum hypoſtaſim unio, uel ſecundū compoſitionem. Secundum hypoſtaſim quidē unio eſt, ex differentibus naturis ſubſiſtens res. Et rurſus, ſecundum hypoſtaſim unio eſt, quod ex duabus quidem rebus, in una autem perſona. Et adhuc, ſecundum hypoſtaſim unio eſt, alteri hypoſtaſi accurrens natura. Craſis autem eſt corporum iuxtapoſitio, qualitatum contraínceſſio. Et rurſus: Craſis eſt coniunctio corporum commiſcentiū ſeu contemperantium ad inuicem eas, quæ in ipſis qualitates. Craſis eſt ſubſtantiarū ad inuicem alteratarum concurſus, & earum quæ circa ipſas qualitatum reimmiſſio. Eſt unio & quæ ſecundum iuxtapoſitionem, aſſimilatur autem ei quæ ſecundum harmoniam. Rurſus unio dicitur perſonalis, cum quis alterius induens perſonam, pro ipſo eos qui pro ipſo facit ſermones. Et unio habitudinalis, ut amici ad amicum. Neſtorius autem & alias inıellexit uniones, ſecundum dignitatem aio & cohonorationem, & identitatem uoluntatis, & beneplacentiam, et æquiuocationem. Oportet autem cognoſcere, quoniam in eaquæ ſecundū hypoſtaſim unione intelligibilia, & uniuntur potentibus ipſa recipere, ut concorrupta & unita, manent inconfuſa & incorrupta & incommunicata ut adiacentia. talem enim naturam habent inrelligibilia.

Definitiones philoſophiæ ſunt ſex. Cap. XLIX.

PHiloſophia eſt cognitio entium ſecundum quod entia ſunt, id eſt naturæ ipſorum. Philoſophia eſt cognitio diuinarum & humanarum rerum. Philoſophia eſt meditatio mortis & electiuæ & naturalis. Philoſophia eſt aſſimilatio Deo, ſecundum quod poſſibile homini. Aſſimilamur autem ſecundum iuſtum & ſanctum & bonum. Iuſtum eſt, æqualis diſtributiuum, id eſt neque iniuſtum facere, neque iuſtum pati, neque accipere perſonam in iudicio, ſed reddere unicuique ſecundum opera ipſius. Sanctum autem, quod ſuper iuſtum, id eſt bonum, iniuſtum ſuſtinere, & remittere iniuriam facientibus, & magis benefacere ipſis. Philoſophia eſt ars artium, & ſcientia ſcientiarum. Philoſophia enim mater eſt omnis artis. Per ipſam enim omnis ars inuenitur. Philoſophia eſt amor ſapientiæ. Sapientia autem uera Deus eſt. Dilectio igitur erga Deum, ipſa eſt uera philoſophia. Diuiditur autem philoſophia in ſpeculatiuum & actiuum. Speculatiuum in theologicum, mathematicum, phyſiologicum. Mathematicum in arithmeticū, muſicum, geometricum, aſtronomicum. Actiuum autem in morale, œconomicum, politicum. Speculatiuum, eſt intelligere & incorporalia & immaterialia, id eſt de Deo quidem primò & principaliter eſt incorporeum & immateriale, deinde & de angelis & dæmonibus & animabus, quæ & ipſa quantum ad corpus immaterialia dicuntur, etſi ad principaliter immateriale, ut eſt Deus, materialia ſint. Hoc igitur eſt theologicum. Speculatiuum aurem ſpeculatur & materialium naturam, id eſt animalium & plantarum, & lapidum, & talium, quod eſt phyſilogicum. ſpeculatur autem & media horum: quæ quandoque quidem in mareria conſiderantur, quandoque autem extra materiam: & media ſunt immaterialium & materialium, quod eſt

mathematicum. Numerus enim immaterialis est secundum seipsum. Consideratur autem & in materia, frumento, si contingit, uel uino. Dicimus enim decem modios frumenti, & decem sextarios uini. Similiter & in reliquis speciebus mathematici. Actiuum autem morem ornat: & qualiter oportet conuersari, docet. Et si quidem unum hominem erudit, dicitur morale: si autem domum totam, dicitur œconomicum: si uerò ciuitatem integram, dicitur politicum. Sciendum, quòd quatuor sunt dialecticę methodi, id est logicæ. Diuisiua, quæ diuidit genus in species per medias differentias. Definitiua, quæ à genere et differentijs quibus diuisit diuisiua, definit subiectum. Resolutiua, quæ cõposita resoluit in simpliciora, hoc est, corpus in humores, humores in fructus, fructus in quatuor elementa, elementa in materiã & formã. Demonstratiua, quę per medium aliquod demonstrat propositum. Verbi gratia: proponitur mihi ostendere quòd anima immortalis est: assumo quoddam medium, semper mobile, & syllogizo sic: Anima semper mobilis est, & semper mobile immortale est, anima ergo immortalis. Sciendum, quoniam syllogismi demonstratiuæ sunt. Oportet autem cognoscere, quòd resolutiua triplex est. Est enim naturalis, ut quæ prædicta est. Est & rationalis resolutio, cum propositum syllogismum resoluimus in propriam figuram. Est & mathematica, cum accipimus quæsitum ut confessum, & obuiamus in quoddam confessum, unde uenatum est propositum. uerbi gratia: Si quæsitum, si immortalis sit anima: hoc quæsitum accipio ut confessum, & dico: Quia immortalis anima, sunt retributiones bonorum & prauorum actuum: si autem sunt retributiones, est iudicatum & iudicans: si autem est iudicatum & iudicans, est prouisor & prouidentia. Obuiauimus igitur in prouidentiã, quæ apud omnes confessa est: inde iam secundũ compositionẽ dico, Quia est prouidentia & iudex, sunt retributiones: quia sunt retributiones, est iudicatum: si autẽ est iudicatum, immortalis est ergo anima.

De ea quæ secundum hypostasim unione. Cap. L.

OPortet cognoscere, quòd secundum hypostasim unio unam hypostasim unitorum perficit compositam, saluantem conuenientes ad unionem naturas, & harum differentiam, et harum naturales proprietates, inconfusas & inuertibiles in seipsa: ipsa autem ad seipsam neque unam hypostaticam habet differentiam. Ipsius enim fiunt utriusq; conuenientium ad unionẽ characteristicæ differentiæ, quibus utrunque ex homoideis diuiduntur, ut in anima & corpore. Vna quidẽ ex utrisque perficitur, Petri (si contingit) uel Pauli hypostasis composita: saluat autem in seipsa duas perfectas naturas, & eam quæ animæ, & eam quæ corporis, & horum differentiam incommassatam, & horum proprietates inconfusas. Habet autem in seipsa utrasque characteristicas proprietates, & eas quæ animæ, separantes ipsam à reliquis animabus: & eas quæ corporis, separantes ipsum à reliquis corporibus, nequaquã separantes animã à corpore, sed unientes & copulantes, simul autẽ ex ipsis compositã unã hypostasim separantes à reliquis homoideis hypostasibus. Cum autem semel naturæ ad inuicem secundum hypostasim receperint unionem, indiuisibiles manent ad perfectum. Etsi enim separatur anima à corpore in morte, sed hypostasis utrorunq; una & eadem est. Hypostasis enim est in principio existentiæ uniuscuiusq; secundũ seipsum confixio. Manet igitur corpus & anima, unum semper principium suijpsorum habentia & existentię & hypostaseos, etsi separantur ab inuicem. Oportet autem cognoscere, quoniã naturas quidem uniri ad inuicem secundum hypostasim contingit: ut in homine, & naturam assumi ab hypostasi, & in ipsa subsistere possibile, quæ utraque in Christo conspiciuntur. Etenim in ipso & naturæ diuina & humana unitæ sunt, & in præexistente Dei uerbi hypostasi subsistit animata

ipsius

ipſius caro, & ipſam habuit hypoſtaſim. Ex duabus naturis autem unam naturam perfici compoſitam, uel ex duabus hypoſtaſibus unam hypoſtaſim, omnino impoſſibile: quia impoſſibile, cõtrarias ſubſtantiales differentias in una natura coexiſtere ad inuicem. Harum enim eſt opus, diſtare facere ad inuicem naturas in quibus exiſtunt. Et rurſus impoſſibile, ſemel ſecundum ſeipſa ſubſiſtentia, alterũ principium hypoſtaſeos habere. Hypoſtaſis enim ſecundũ ſeipſum eſt exiſtentia. Sciendũ autem, quòd in ſancta trinitate hypoſtaſis eſt imprincipiatus modus ſempiternę exiſtentię uniuſcuiuſq; Oportet autem ſcire, quòd quando compoſita ſit natura, oportet unius temporis partes eſſe, et ex alteris alterum perfici, non cuſtodiens, ſed uertens et alterans ea ex quibus compoſitum eſt, ut ex quatuor elementis perfecto corpore aliud ex alijs factum eſt, & neque ignis perfectus, neque aliud aliorum eſt uel dicitur, ut ex equo & aſino mulus: neque enim equus uel aſinus eſt uel dicitur, ſed ex alteris alterum, neq; quodcunq; eorum ex quibus compoſitũ eſt, cuſtodiens inconfuſum & inuertibile.

DIALECTICAE FINIS.

IOANNIS DAMASCENI IN *Theogoniam principium uerſuum, Aldo Manutio Romano interprete.*

BOniloquij cantibus hymni hi canunt
Filium Dei, hominum gratia natum
In terra, & ſoluentem multi luctus nocumentã mundi.
Sed ô Rex, locutores líbera ab his laboribus.
Saluauit populum miraculificans herus,
Liquidam maris undam terrenans olim.
Non inuitus autem natus ex puella, callem acceſſibilem
Poli ponit nobis, quem ſecundum ſubſtantiam,
Aequalemq; patri & mortalibus glorificamus.
Portauit uenter ſacratus uerbum,
Manifeſtè incombuſto figuratus rubo,
Commixtum formæ mortali, Dei,
Euæ miſerum uentrem maledictione uetuſta
Soluens amara, quod mortales glorificamus.
Oſtendit ſtella quod ante ſolem, uerbum
Profectum ad ſedandum peccatum, Magis
Palàm pauperem in ſpeluncam, miſericordem
Te faſcijs inuolutum: quod lætati
Viderunt idem & mortale, & Dominum.
Annue ad hymnos ſeruorum benefactor,
Inimici humilians elatum ſupercilium,
Ferensq; ô omniuidens peccato
Super immobiliter firmatos
O beate cantores firmamento fidei.
Sponſæ perpuræ ualde diuitem partum
Videte ſupra ſenſum dignus factus chorus,
Agricola mouebatur mirabili modo,
Ordinem, canentemq; incorporeorum
Regem Chriſtum inſeminabiliter incarnatum.
Celſitudini imperans cœlorum, ob miſericordiam

Eſt

Eſt ſecundum nos ex innupta uirgine,
Immateriale ens ante, ſed in extremis
Verbum impinguatum carne, prolapſum
Vt ad ſe traheret primò formatum:
Generis mortalis reformationem olim
Canens propheta, abacum prænunciat
Videre indicibiliter dignus factus formam:
Nouus infans enim ex monte uirginis
Exiuit, populorum ad reformationem, uerbum.
Par proceſſiſti mortalibus ſponte
Celſiſſime, carne aſſumpta de uirgine
Virus purgare draconici capitis,
Ducens omnes ad lucem uitiferam,
Deus exiſtens, ex portis inſolaribus.
O' gentes quæ olim corruptione obrutæ,
Perniciem ſimul inimici fugiſtis,
Exaltate manus cum plauſibus hymnicis,
Solum colentes Chriſtum ut benefactorem,
Noſtro tempore miſericorditèr profectum.
Ex radice nata leſſæ uirgo,
Terminos præterijſti mortalium ſubſtantiæ,
Patris enixa ante ſecula uerbum,
Quemadmodum complacuit ipſi, figillatum
Ventrem percurrere uacuitate mirabili.
Ex noctis operibus obtenebratis errore,
Propiciationem nobis Chriſte uigilanter
Nunc complentibus hymnum, ut benefactorem
Venias porrigens, facilemq; callem,
Quo percurrentes, inueniamus gloriam.
Crudeli inimicitia in ſe Dominus
Inciſa penitus carnis in præſentia,
Vim dominantis deſtruxit animi corruptoris,
Mundum connectens immaterialibus ſubſtantijs,
Ponens manſuetum genitorem creaturæ.
Populus uidit ante obſcuratus,
Poſt diem lumen ſupernæ facis,
Gentes Deo autem hereditatem filius affert,
Præbens illic indicibilem gratiam,
Vbi plurimum efflorueràt peccatum.
Habitans Ionas in profundis marinis,
Venire precabatur & procellam deſtruere.
Vulneratus ego autem tyrannizantis iaculo,
Chriſte, aduoco malorum interfectorem
Citius uenire te ob meam ſegnitiem.
Qui erat in principio apud Deum Deus Verbum,
Nunc corroborat non potentem olim,
Conſpicatus ſeruire noſtram ſubſtantiam,
Demiſſo ſeſe, ſecundum communionem
Rurſus præmonſtrans paſſionibus liberam.
Venit propter nos Abraæ ex lumbo
Pernicioſe prolapſos in obſcuritate peccatorum
Filios ſuſcitatum, inferius innuentium

Lumen

Lumen habitans, & præsepe indignè,
Nunc complacens in mortalium salutem.
Omnium regis spreuerunt desiderio
Infinitè irascentis hamati
Pueri tyranni odiosam Deo blasphemiam,
Quibus paruit ignis multus. Domino
Dicunt, In secula benedictus es.
Ministros quidem iracundè comburit,
Saluat autem feruens impetuose iuuenes
Septuplicibus ardoribus adaucta,
Quos coronabat flamma multa, Domino
Præbente pietatis gratia rorem.
Auxiliator Christe mortalibus contrarium
Scutum incarnationem indicibiliter habens
Confudisti, diuitias diuinitatis ferens.
Formatus nunc cuiusdam propter spem
Desuper in latebras uenimus obscuritatis.
Asperum, incontinenter superbiens,
Non seuerè debacchans, furens
Mundi submersisti omnipotenter peccatum,
Quos traxit ante, hodie autem ex retibus
Saluas, incarnatus uolans ô benefactor.
Matricem incombustibiliter figurant uirginis
Antiquæ igne uoluti iuuenes
Supernaturaliter parientem, sigillatam.
Domino autem faciens miraculo uno
Populus ad hymnum exercitat gratia.
Nocumenta cum fugit deificandi errorem,
Indesinenter laudat exinanitum uerbum
Iuueniliter omnis cum tremore creatura,
In gloriam gloriam timens ferre,
Fluxa facta, & si sapienter expectabat.
Venisti errabundam ad pascuum conuertens
Floriscum ex desertis collibus
Gentium surrectio, hominum natura,
Fortitudinem uiolentam mortalicidæ ad extinguendum,
Vitæ usus & Deus prouidentia.
A' mare quidem nos tanquam in periculosum timore
Facile silentium, desiderio autem ô uirgo
Laudes texere intensim positas
Difficile est: sed etiam ô mater tobur,
Quanta est affectio, præbe.
Formas obscuras, & umbras eductas
O' mater pura uerbi conspicati,
Iuuene uiso ex ianua clausa,
Dignificatiq; ueritatis luce
Dignè tuum benedicimus uentrem.
Desiderium sortitus & Dei præsentiam,
Christi lætus populus dignificatus,
Nunc autem precatur, regenerationis
Vt uitæficæ gratiam ô uirgo
Tribuas pura, adorare gloriam.

HOdie puri iaciens Dei luce ſigne
Spiritus ſepelit in aquis peccatum,
Comburens omni dominantis bonus filius, propicius autem
Cantoribus cantuum horum præbet gratiam.
Ambulat maris procelloſum ſalum,
Terram rurſus Iſrael oſtenſam,
Niger autem pontus triequites Aegyptios
Tegit, ſimul aquiſtratus tumulus
Robore forti dextræ excelſi.
Aurora uiſa mortalibus lucifera
Nunc ex deſerto, ad fluxus Iordanis
Rex ſubtenuiſti ſolis tuum collum
Ex loco obſcuro generis principem rapuiſſe,
Sordeq; omni expurgare creationem.
C' ſine principio fluxibus conſepultum tibi nate
Iuuenem facis corruptum deceptione.
Hanc ineffabiliter à patre acceptus
Vocem optimam, hic amatus
Aequalisq; mihi filius dicat naturam.
Quot ex antiquis ſoluti ſumus laqueis,
Ex uoratu leonum fractorum maxillas,
Exultemus, & dilatemus os
Sermone, placentes ex ſermonibus cantilenas,
Quo à nobis lætificatur donis.
Mortem qui prius inſeuit creaturæ
Ferre malefactor figuratus in naturam,
Obſcuratur carnali aduentu,
Vt aurora apparenti appropinquans domino,
Vt frangeret ſuum inimiciſsimum caput.
Trahit ad ſe ipſum ſtructideam naturam,
Ventris tyranni confoſſam terminis.
Regenerat rurſus terrigenis reformatione
Opus optimum reficiens Dominus:
Venit enim ipſam iuuare uolens.
Igni curatus myſticæ ſpeculationis
Laudans propheta mortalium nouificium,
Frangit uocem ſpiritu applauſam,
Incarnationem oſtendente indicibilem uerbi,
Quo dominorum potentiæ contritæ ſunt.
Miſſum à patre quàm illuſtriſſimum uerbum,
Noctis perſequi maliueſperam retentionem,
Ab radice uenis & mortalium peccatum,
Filios contrahere q; tuo lauacro
Beata illuſtres ex fluentis Iordanis.
Ipſum intuens perinclytum uerbum
Manifeſte præco exclamat creaturæ:
Hic præexiſtens mihi, ſecundus carruncula,
Conformis ſplenduit, diuino robore
Inimiciſſimum noſtrum deſtruere peccatum.
Paſcuum ad ipſum uitæ ferum ferens
Venatur, draconum nidis incurrens,

Infinitos circulos deijciens Deus uerbum,
Calcaneoq; percutientem omne genus,
Hunc incarcerans, saluat creaturam.
Inimici obscuri & inquinati
Venenum purgatione spiritus loti,
Nouum appulimus inerrabilem callem,
Ducentem impropinquam ad delectationem
Solis propinquam, quos Deus pacificauit.
Videns formator in obscuritate peccatorum
Catenis infugibilibus quem articulat digitis,
Constituit circa humeros, attollens supra,
Nunc in multifluis uorticibus eluens
Dedecore antiquo Adam ingratitudinis.
Cum pietate accurramus festinanter
Ad fontes immaculatos fluenti saluatoris,
Verbum adspicientes ex immaculato
Antiliam afferentem sitis diuinæ,
Mundi clementer medicantem morbo.
Desideratum manifestauit cum prædiuite
Voce pater, quem ex uentre eructauit,
Nempe dicit: Hic congenitus filius existens
Lumilucus exiuit ex hominum genere,
Verbumq; meum uiuens, & homo prouidentia.
Ex marino leone triuesper hospes
Propheta in uisceribus inflammatus,
Rursus exiuit, regenerationis
Salutem dracone ex mortalicida
Omnibus præmonstrans temporibus in ultimis.
Apertis poli perillustribus rugis,
Discipulus uidet à patre uenientem,
Manentemq; spiritum in perpuro uerbo,
Profectu ut columbam indicibili modo,
Populisq; ostendit accurrentem Domino.
Adussit fluento draconum capita
Is qui fornacis sublimem flammam
Iuuenes ferentem pios sopiuit.
Difficiles comprehensu tenebras ex peccato
Totas lauatq; rore spiritus.
Te figurantem Assyriam flammam
Stupefacientem sistis in rorem deductam,
Aquam unde nunc indutus es urentem,
Diabolum pessimum, Christe, absconditum,
Ad lubricam euocantem uiam.
Effracto Iordane olim,
Isthmum transit populus Israëlita,
Te fortissimum inferentem creaturam
Festinanter nunc in fluxibus describens
Ad illubricam & meliorem uiam.
Scimus primum pernicioſum diluuium
Miserè te omnium ad destructionem inducere.
O quàm maxima faciens & admirabilia,
Nunc autem obruentem Christe peccatum

Ob miſericordiam & mortalium ſalutem,
Libera quidem creatura cognoſcitur,
Filiiq; luminis antè obtenebrati.
Solus gemit tenebrarum prefectus,
Nunc benedicat extenſum cauſam,
Quæ prius miſera gentium omnis generatio.
Tres puj igniterorati,
Splendidum tribus illuminoſe glorijs
Apertè manifeſtabant altiſſimam naturam,
Mixtionem mortali igni uertentem in rore,
Precabiliter omne pernicioſum erratum.
Albo induatur omnis terreſtris natura,
Ex cauſa nunc cœlorum eleuata:
A' quo enim omnia ſeruata ſunt uerbo,
Fluentibus fluentis abluta peccatis,
Quæ antè fugit perſplendidè lota.
O' propter ſupra mentem partus tui miracula
Sponſa purpura, mater benedicta,
Ob quam aſſecuti perfectam ſalutem,
Dignum plaudimus ut benefactorem,
Donum ferentes hymnum gratiarum actionis.
Scimus quæ Moſi in rubo oſtenſa ſunt,
Hic maris legibus perfecta:
Sic enim ſaluata eſt ignifera uirgo,
Lumiferum enixa benefactorem,
Iordanisq; fluenta accepiſſe.
Virgis perficiens mortalem ſubſtantiam
Rex ſine principio, ſpiritus communione
Fluxibusq; immaculatis purgans, & tenebrarum
Robur uilipendensq; elatum
Nunc ad indeſinentem retribuis uitam.

IN PENTECOSTEN.

O Deigenum uerbum, ſpiritum aduocatum rurſus alium
Ex genitoris ſinibus miſiſti terreſtribus
In ſimilitudine ignis linguis ferentem diuinitatis immaterialis
Signum tuæ generationis & gratiam cantoribus.
Diuina tectus tardilinguis nebula,
Elocutus eſt à Deo ſcriptam legem:
Materia enim abiecta, oculis mentis
Videtentem, & didicit ſpiritus
Cognitionem laudans diuinis cantibus.
Dixit ſeuerum & uenerandum os,
Diuiſio uobis non fiet ô amici:
Ego enim ad paternum excelſum thronum
Confidens effundam ſpiritus
Splendere deſiderantibus gratiam infinitam.
Terminus profectus ueriſſimum uerbum
Tranquilliforme implet cor:
Opere enim expleto lætificauit amicos
Flatu uiolento & ignis gloſſematis
Dato ſpiritu, Chriſtus ut pollicitus eſt.
Effregit uentris ſterilis uincula

Iniuriamq;

Iniuriamq; intolerabilem fœcundæ
Solo oratio prophetissæ olim
Annæ, ferentis spiritum contritum
Ad potestatem, & Deum cognitionum.
Incomprehensibilis est Dei principalissimus:
Rhetores enim demonstrauit illiteratos
Satis sophistas mutire faciendo sermone,
Et à profunda nocte extrahendo
Populos infinitos fulgur spiritus.
Erat procedens ex ingenita luce
Omnipotenti lucificus incorruptus splendor,
Cuius per filij paternam substantiam
Nunc manifestat cognatam facem
Ignita uox in Sion gentibus.
Rex regum solus ex solo, solum
Verbum procedens à patre incausato,
Aequipotentem tuum spiritum apostolis
Vere illustrando misisti ut benefactor
Cantantibus potentiæ tuæ ô Domine.
Balneum diuinum regenerationis
Verbo miscens compositam naturam,
Suppeditas mihi aquam ex incorrupto
Vulnerato tuo latere ô Dei uerbum,
Sigillans feruore spiritus.
Flectunt omnia consolatori genu,
Filioq; patris, patri congenitissimo.
In personis enim nouit tribus substantiam
Vere inaccessibilem, * intenxetem, una.
Illuxit enim lumen gratia spiritus.
Seruitis omnes Dei principalissimæ
Quod seruí triluminis substantiæ.
Supernaturaliter perficit enim ut benefactor,
Et igni format Christus in salutem,
Totam porrigens gratiam spiritus.
Solubilem purgationem criminum
Igni spirum accipite spiritus rorem
O' filij luciformes ecclesiæ:
Nunc ex Sion enim exiuit lex,
Linguigniformis spiritus gratia.
Sicut dignum patuit sponte sua liberaliter
Domino carens descendit spiritus à patre,
Sapientificans in linguis apostolos,
Insigillans uitæ uerum uerbum,
A' patre acutiformi, quod pater ait.
Curabat mentes quidem à peccato
Et sibi apparabat apostolorum
Deus uerbum omnium princeps immaculata domo,
Aequiroboris autem & consubstantialis
Nunc informatur spiritus lumen.
Propiciatio nobis Christe & salus
Præsens illuxisti ex uirgine,
Vt tanquam prophetam ex fera marina

Pectoribus Ionam, à corruptione eriperes
Totum Adam omnigenam cadentem.
Desideratum celerem in interioribus
Aeternè habentibus spiritum nouans,
A' patre processum undiq; coexistentem
Materiæ inimicæ ustibilem inquinationem,
Sordisq; omnis purgatiuum ô omnipotens.
Appetibilem dignitatem apostolis
Sionensibus expectantibus tuam præsentiam,
Cognitionem spirituí à patre geniti uerbi,
Nugationem impudentem gentium poppysm
Celeriter ostendens igniflanter requiescas.
Concors clamauit instrumentorum cantus,
Adorate auream inanimatam imaginem.
Paracleti autem lucifera gratia
Dignos facit clamare, O' Trinitas sola
Aequipotens sine principio, benedicta es.
Vocem à propheta dictam qui ignorarunt,
Dicebant à uino factam stulti ebrietatem.
Loquelæ aduenæ auditæ sunt ut apostolor
Pij autem tibí uocamus diuinitus
Nouificè uniuersi, Benedictus es.
Vatem pertonuit uidens uocem
Diuini Ioelis Dei principalissimi,
Quibus effluam dicentis tanquam uerbum
Spiritus mei conclamabunt. O' natura
Trilumiluca benedicta es.
Tertia quidem partita est horarum gratiam,
Vt demonstraret treis substantias
Adorare in simplicitate libertatis.
Sed in una nunc dierum domina,
Filius, pater, & spiritus, benedictus es.
Soluit uincula, & rotat flammam
Triluminis principatus forma.
Laudant pueri, laudate solum
Saluatorem & cunctificum ut benefactorem
Creata uniuersa creatura.
Memoriam Christus mortales saluantium uerboi
Quæ à patre audiuit, apostolis dixit.
Spiritus præparat linguignito spectaculo
Sedens, benedictum assimilata,
Alienata uerò laudat te creatio.
Saluabiliter sua potestate iens
Lux per se splendida, & datrix luminis
Existens, uenisti implere apostolos,
Honoratum tanquam halitum tuis seruis
Illustremq; spiritum distribuas.
Cecinit prophetarum spiritiferum os,
Tuum corporaliter ô Domine aduentum,
Et spiritum finibus paternis productum
Increat tum confactorem, confessorem tuum,
Quòd misisti incarnationis fidelibus cultum.

Salue regina matriuirginalis gloria,
Omne enim beneuolubile, benedicum os,
Eloquens non poteſt te laudare dignè.
Caligat autem mens omnis tuum partum
Cognoſcere, unde te cum deſiderio glorificamus.
Canıare decet naturam uiuificantem puellam:
Sola enim in uteris occultauit uerbum,
Aegrotanti medens mortalium naturæ:
Qui dextris ſedibus nunc ſedens
Patris, miſit gratiam ſpiritus.
Quoſcunque inſpirauit deiflua gratia
Splendentes, fulgurantes, permutati,
Heſternam permutationem decentiſſimam
Aequipotentem indiuiſibilem cognoſcentes,
Sapientem trilucam ſubſtantiam glorificamus.

In Dominicam Paſcha.

REſurrectionis dies: ſplendeſcamus populi paſcha Domini paſcha. Eamor te enim ad uitam, & ex terra ad cœlum, Chriſtus Deus nos traduxit, uictoriam canentes.

Expurgemur ſenſus, & uidebimus inacceſſibili luce reſurrectionis Chriſti effulgentem, & gaudete: dicentem aperte audiemus, uictoriam canentes.

Cœli quidem dignè lętentur, terra autē exultet: ferietur autem mundus, uiſibilisq; omnis & inuiſibilis: Chriſtus enim excitatus eſt lætitia ſempiterna.

Agite potionem bibamus nouam, nō ex ſaxo ſterili monſtrificatam, ſed incorruptionis fontem è ſepulchro pluente Chriſto, in quo ſolidamur.

Nunc omnia repleta ſunt lumine, cœlumq; & terra & terreſtria: ſerietur autem omnis creatio ſuſcitationem Chriſti, in quo ſolidata eſt.

Heri contumulabar tibi Chriſte, conreſurgo hodie reſurgenti tibi: unà crucifigebar tecum heri, ipſe me conglorifica ſaluator in regno tuo.

In diuina cuſtodia diuiloquus *Abbacum ſtet nobiſcum, & oſtendat luciferum angelum clarè dicentem: Hodie ſalus mundo, quoniam ſurrexit Chriſtus ut omnipotens.

Mas quidem, ut aperiens uirginantem uterū, apparuit Chriſtus: ut mortalis autem, agnus appellatus eſt: immaculatus autem, ut ſine guſtu maculę, noſtrum paſcha: & ut Deus uerus, perfectus dictus eſt,

Vt anniculus agnus, quæ benedicitur nobis corona, Chriſtus ſponte pro omnibus ſacrificatus eſt paſcha purgatiuum, & rurſus ex ſepulchro ſpecioſus iuſtitiæ nobis ſplenduit ſol.

Diuipater quidē Dauid ante umbroſam arcam ſaltauit exultans, populus autem Dei ſanctus, ſignorum euentum uidentes, lætemur diuinè, quoniam ſurrexit Chriſtus ut omnipotens.

Vigilemus mane profundo, & pro unguento hymnum afferamus Domino, & Chriſtum uideamus iuſtitiæ ſolem, omnibus uitam exorientem.

Immenſam tuam miſericordiam inferni catenis contenti, intuiti, in lucem feſtinabant Chriſte exultanti pede, paſcha plaudentes æternum.

Accedamus facigeri aduenienti Chriſto ex monumento, ut ſponſo: & unà feriemur cum amicis ſeſtorum ordinibus, paſcha plaudentes æternum.

Deſcendiſti in infima terræ, & contriuiſti uectes æreos, eisq; detentos expediſti Chriſte: & triduanus, ut ex cete Ionas, exurrexiſti è ſepulchro.

Seruatis ſignis ſoſpitibus Chriſte, ſuſcitatus es è ſepulchro. Qui claues uirginis non offendiſti in fœtura tua, & reſeraſti nobis paradiſi portas.

Saluator meus, uiuensq;, et in mactata uictima, ut Deus ſeipſum ſponte ad-

ducens patri, unà ſuſcitaſti omnigenum Adam, ſurgens è ſepulchro.

Qui pueros è fornace liberauit, factus homo, patitur ut mortalis: et per paſſionem, mortale ipſum incorruptionis ueſtijt decore: ſolus benedictus patrũ Deus & perglorioſus.

Mulieres cum unguentis Deo affectæ, poſt te accurrerunt: quem autem ut mortalem cum lachrymis quærebant. adorarunt gaudentes uiuentem Deũ, & paſcha arcanum Chriſti diſcipulis bene nunciarunt.

Mortis celebremus mortificationem, inferni deſtructionem, alterius uitæ ſempiternæ primitiarum, & ſalientes cantemus cauſam: ſolum benedictũ patrem Deum, & perglorioſum, & ſuperglorioſum.

Quàm uere ſacra & tota feſtiua hęc ſalutaris nox, & ſplendiluca, ſplendigeri diei ſuſcitationis exiſtens prænuncia, in qua intemporeum lumen è ſepulchro corporaliter omnibus effulſit.

Hęc uocata eſt ſancta dies, una ſabbatorũ, regina & domina, feſtiuitatũ feſtiuitas, et celebritas eſt celebritatũ, in qua benedicimus Chriſtum per ſecula.

Agite noui uitis fructus, diuinæ delectationis in inſigni die reſurrectionis: regnum Chriſti participemus, laudantes ipſum ut Deum per ſecula.

Leua circumcirca oculos tuos Sion, & uide: ecce enim uenerũt tibi diuiluci, uelut faces ab occaſu, & aquilone & mari & oriente filij tui, in te benedicentes Chriſtum per ſecula.

Illuminare illuminare noua Hieruſalẽ, gloria enim Domini in te orta eſt: ſalta nunc, et exulta Siõ, tu uerò ſancta delectare deipara in ſuſcititiõe tui fœtus.

O' diuinã, ò amicam, ò dulciſſimã tuã uocem: nobiſcũ infallaciter enim promiſiſti fore uſq; ad fines ſeculi Chriſte, quam fideles ancoram ſpei tenentes exultamus.

O' paſcha magnũ & ſacratiſſimũ Chriſti, ò ſapientia & uerbum Dei, & potentiæ. Da nobis à figura remotius, te participare in non ueſperaſcenti die regni tui.

In Aſſumptionem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.

SAluatori Deo, qui in mari populum pedibus immadidis per iter duxit, & Pharaonem cum uniuerſo exercitu demerſit: ipſi ſoli canamus, quoniam glorificatus eſt.

Canamus omnes populi in humeros Cherubim aſcendenti cum gloria Chriſto, & collocanti nos in dextera patris, cantum uictorialem, quoniã glorificatus eſt.

Mediatorem Dei & hominum, Chriſtum chori angelorũ ſpectantes cum carne in excelſis, obſtupeſcebant: conſonanter autem recinebant cantum uictorialem, quoniam glorificatus eſt.

Potentia crucis tuæ Chriſte ſolida meam mentem, ad canendum & glorificandum tuam ſalutarem aſcenſionem.

Ordines angelorũ Chriſte mortalem naturã ſpectantes unà adſcendentẽ tecum, inceſſanter admirantes glorificabant.

Exaudiui Domine auditionem potentię crucis, quod paradiſus apertus eſt per ipſam: & clamaui, gloria potentiæ tuæ Domine.

Aſſumptus es in gloria angelorum rex, paracletũ nobis à patre mittere, ut clamemus, gloria potentiæ tuæ Domine.

Vt adſcendi ſaluator ad patrem cum carne, admirati ſunt ipſum angelorũ exercitus, & clamarunt, gloria potentiæ tuæ Domine.

Supernæ poteſtates, ſuperioribus clamabant: Portas attolite Chriſto noſtro regi, quem concinimus unà cum patre & ſpiritu.

Vigilantes de luce, clamamus tibi Domine: Salua nos, tu enim es Deus noſter, extra te alium non nouimus.

Implens

Implẽs lętitia uniuersa miſericors, ſupernis potentijs cũ carne pegrinatus es.

Angelorum potentiæ ſublatum te uidentes, portas (clamabant) regi noſtro attollite.

Circuiuit me abyſſus, ſepultura mihi cete extitit: ego autẽ clamaui ad te humanum, & ſeruauit me dextera tua Domine.

Saltarunt apoſtoli, uidentes ſublimẽ hodie creatorem latum: ſpe ſpiritus & timore clamabant, gloria aſcenſioni tuæ.

Adſtiterunt angeli, clamantes Chriſte diſcipulis tuis: quemadmodũ ſpectaſtis Chriſtum leuatum, ſic carni ueniet iuſtus omnium iudex.

Vt uiderunt te ſaluator noſter ſupernæ potentiæ in excelſis ſublatum cum corpore, in timore clamabant: magna Domine humanitas tua.

Qui in fornace ignis cantatores ſeruauit pueros, benedictus Deus patrum noſtrorum.

In humeris Chriſte errantẽ tollẽs naturã, aſſumptus, Deo et patri adduxiſti.

Qui in nebula luminis aſſumptus, et ſaluaſti mundũ: benedictus Deus patrum noſtrorum.

Qui aſcẽdiſti è terra ad incorporeũ patrẽ, benedictus Deus patrũ noſtrorũ.

Ex patre ante ſecula natũ filium & Deũ, & in ultimis tẽporibus incarnatũ ex uirgine matre ſacerdotes canite: populus ſuperexaltate per omnia ſecula.

In duabus ſubſtantijs uolantem uitæ datorẽ Chriſtũ in cœlos cũ gloria, & cum patre ſedentẽ: ſacerdotes laudate, populus ſuperexaltate p omnia ſecula.

A ſeruitute creationẽ idolorum ſaluantẽ, & ponentem ipſam liberã apud propriũ patrem: ſacerdotes laudate, populo ſuperexaltate per omnia ſecula.

Sua ipſius deſcenſione qui obruit inimicũ, & ſua ipſius aſcenſione qui exaltauit hominem: ſacerdotes laudate, populo ſuperexaltate per omnia ſecula.

Te ſupra mentem & rationem matrem Dei, in tempore intemporeũ indicibiliter enixam: fideles unanimiter magnificamus.

Te ſaluatorẽ mundi Chriſtum Deum apoſtoli uidentes diuinitus exaltantem: cum timore exultantes, magnificamus.

Te deſcendentem uſq; ad extrema terræ, & hominem ſaluantem, & aſcenſione tua ſuperexaltantem hunc, magnificamus.

Aue deipara mater Chriſti Dei: quẽ enim peperiſti hodie ex terra ſuprauolantem cum angelis uidens, magnificaſti.

IN TRANSFIGVRATIONEM DOMINI noſtri Ieſu Chriſti.

Moſes Dei faciem in Thabor uidit.

MOſes in mari prophetice cõſpicatus in nebula, & in columna olim ignis gloriã Domini, exclamabat: Redemptori et Deo noſtro canamus.

Vt petra corpore protectus deificato, inuiſibilem intuens Moſes Dei ſpectator, exclamabat: Redemptori & Deo noſtro canamus.

Tu in monte legali et in Thaboreo uiſus es Moſi in tenebris olim: in lucem autem nunc inacceſſam diuinitatis.

Obumbrans gloria in tentorio prius, & Moſi alloquens tuo ſeruo figura facta eſt illuſtris indicibiliter in Thabor tuæ Domine transfigurationis.

Cõuenerunt tecũ ô uerbũ unigenitũ excelſum, apoſtolorũ ſumitas in monte Thabor, & ſimul adſtiterunt Moſes q; & Elias, ut Dei ſerui ſole humano.

Deus totus exiſtẽs, totus mortalis factus es, tota diuinitate miſcens humanitatem in ſubſtantia tua, quam in duabus ſubſtantijs Moſes Elias q; uiderunt in monte Thabor.

Ex carne tua radij diuinitatis egrediebantur, prophetarũ & apoſtolorũ, unde electi canentes exclamabant, Gloria potentiæ tuæ Domine.

Rubum ſeruans illæſum congredientem igni, Moſi deiſucã carnem oſten-

disti Domine canenti, Gloria potentiæ tuæ Domine.

Absconsus est radius diuinitatis sensibilis sol, ut in monte Thaboreo uidit te transfiguratum Iesu mi. Gloria potestati tuæ Domine.

Ignis nos urens, materiē corporis uisus est imaterialis, ut Moses & tu apostolis uisus Elias q̄ Domine, unus ex duobus in duabus perfectis naturis.

Eloquens lingua, tua magnalia nō potest loqui: ut imperās enim uitæ, & morti dominans, constituisti in Thabor monte Mosen & Eliam, testantes tuam diuinitatem.

Qui manibus inuisibilibus formans secundum imaginem tuam Christe hominem, archetypam tuam in figmento pulchritudinem ostendisti, non ut in imagine, sed ut ipse ens per substantiam Deus factus & homo.

Commixtus inconfuse carbonē ostendisti nobis diuinitatis, comburentem quidem peccata, animas autem illuminantem, in Thabor monte Mosen & Eliam, discipulorum q̄ principes obstupuerunt.

Quàm magnum et terribile uisum est spectaculum hodie: ē cœlo sensibilis, ē terra uerò incōparabilis effulsit sol iustitię, intelligibilis in monte Thabor.

Præterijt quidem umbra legis infirmata: uenit autem manifestè Christus ueritas. Moses exclamauit in Thaboreo, intuens tuam diuinitatem.

Columna Mosis Christum transfiguratum, nebula autem manifestè gratiā spiritus obumbrantem in Thaboreo manifestabat apertissimè.

Nunc spectata sunt apostolis inuisibilia, diuinitas incarruncula in monte Thabor fulgens, clamantibus: Benedictus es Domine Deus per secula.

Horruerunt timore stupefacti decorem diuini regni in monte Thabor apostoli, clamantes: Benedictus es Domine Deus per secula.

Nunc inaudita audita sunt: sine patre enim filius de uirgine, paterna uoce gloriose testificatur tanquam Deus & homo idem per secula.

Positione non natus es excelsi, substantia autē filius dilectus præexistens, nobis cōuersatus es inimitabiliter: Benedictus es Domine Deus per secula.

Audientes Domine à patre testificatum, & ut humano solidiorem aspectu uidere faciei tuæ fulgur non ferentes tuum discipuli, in terram decidebant in timore, cantantes: Pueri benedicite, sacerdotes concinite, populus superexaltate per omnia secula.

Regnantiū es rex pulcherrimus, & ubiq̄ dominantiū Dominus, princeps beatus, & lumen habitans inaccessibile, cui discipuli stupefacti clamabant: Pueri benedicite, sacerdotes cōcinite, populus superexaltate p̄ omnia secula.

Tanquam cœlo dominanti, & terrę regnanti, et subterraneorū Dominum habenti Christe tibi adstituerunt, ē terra quidem apostoli: tanquam ē cœlo autem Thesbites Elias, Moses uero ex mortuis, canentes incessanter: Pueri benedicite, sacerdotes concinite, populus superexaltate per omnia secula.

Segnitijparæ curæ in terra derelictæ sunt apostolorū delectu ô humane, ut te sequuti sunt ad ē terra sublimem diuinam rempublicam, unde & digna tuam Dei apparentiam canebant sortiti: Pueri benedicite, sacerdotes concinite, populus superexaltate per omnia secula.

Vt tuam ostendas apertè arcanā secundam descensionem, ut excelsus Deus uidearis stans in medio Deorū apostolis in Thabor Mose cum Elia q̄ ineffabiliter splenduisti, ideo omnes te Christum magnificamus.

Agite mihi, parete mihi populi adscendentes in montem sanctum, supercœlestem, immaterialiter stemus in ciuitate uiuentis Dei, & inspiciamus mente diuinitatem immaterialem patris & spiritus, in filio unigenito effulgentem.

Demulxisti desiderio me Christe, & alterasti diuino tuo amore, sed comburę igne immateriali peccata mea, & impleri eis quæ in te delicijs dignum fac, ut duas saliens magnificem bone præsentias tuas.

In

In festum Annunciationis beatissimæ Virginis, carmen.

AVdi puella, uirgo pura, dicat iam Gabriel consilium altissimi antiquũ: uerum fias ad susceptionem prompta Dei: per te enim incomprehensibilis cum mortalibus conuersatur. Ideo & gaudens clamo, Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Intellectus omnis uincitur mortalium, respondit uirgo quærens: Quę mihi loqueris inopinanda, læta sum tuis uerbis: sed timeo stupefacta, ne deceptione me ut Euam, longe mittas à Deo. sed tamen iam clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Ecce tibi puella dubium solutum est. dicit ad hæc Gabriel: Bene enim dixisti rem inconiecturabilem, sermonibus tuorum labiorum parens. reliquũ ne dubita ut figmento, ut re autem crede: ego enim gaudens clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Lex hæc à Deo mortalibus irreprehensibilis, rursus dicit communis amoris partum præuenire: nescio coniugalem penitus uoluptatem, quomodo igitur dicis quòd pariam? timeo ne deceptione loquaris: sed tamen iam clamo, Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Verba quæ mihi dicis ò ueneranda, angelus rursus clamat, cõsueta sunt fœturæ hominũ mortalium. uerè Deũ tibi annuncio supra rationemq; & mentem incarnatum ut nouit ex te, ideo & gaudens clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Videris mihi ueritatis orator, deposuit uirgo: lætitiæ communis enim uenisti angelus: anima igitur quia purgata sum spiritu, secundum uerbum tuum fiat mihi, habitet in me Deus ad quem clamo: Benedicite omnia opera Domini Dominum.

Tanquam animatam Dei arcam tangat nequaquam manus non initiatorũ: labra autem fidelium Deiparæ, intacite uocem angeli retinentia, in lætitia clament: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Supra intellectum concipiens Deum, naturæ leges latuisti puella: tu enim pariendo, quæ matrum sunt, transcendisti, lubrica natura quamuis constituta, unde dignè audis: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Quo nam modo fœturis lac uirgo pura, non fert enarrare lingua mortalis: admirabile enim neturæ ostenditur res, legalis terminos partus transgrediens, unde dignè audis: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Admirabile sacra monstranti Mosi rubus & ignis ostendit signũ, quærens autem finem in transitũ temporis, in puella pura dixit perspicere, uelut Deiparæ dicatur: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Daniel te montem uocat intelligibilem, genitricem Dei Esaías, uidet autẽ ut uellus Gedeon, Dauid autem sacrarium dicit, ianuã uerò te alius, Gabriel autem tibi clamat: Aue gratia plena, Dominus tecum.

Ad Dominum.

Quàm horribile iudicium tuũ Domine, angelis assistentibus, hominibus inductis, libris apertis, operibus inquisitis, rationibus respondentibus? quale iudicium erit in me concepto in peccatis? quis meam flammam extingueret, nisi tu Domine misereare mei ut humanus?

Ad Deiparam.

Inuituperabilem Deipara spem tuam habens seruabor, defensionẽ tuã possidens perquam pura, non timebo: persequar inimicos meos, & in fugã uertam, solam habens ut thoracem protectionem tuam, & omnipotens auxilium tuum: & deprecor clamans tibi: Domina, salua me intercessionibus tuis, & eleua me è tenebroso somno ad tuam glorificationem potentia ex te incarnati Dei.

Ad

Ad eandem.

Glorioſa, ſemper uirgo, mater Chriſti Dei, adduc noſtram deprecationẽ filio tuo & Deo, ut ſaluet per te animas noſtras.

Ad Dominum.

Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri: omnis enim defenſionis inopes, hanc tibi precationẽ ut Domino peccatores afferimus: Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri.

Ad eundem.

Domine miſerere noſtri, in te enim confidimus: ne iraſcaris nobis ualde, neq; memineris delicta noſtra, ſed aſpice et nunc ut miſericors, & libera nos ab inimicis noſtris: tu enim es Deus noſter, & nos populus tuus: omnes opera manuum tuarum, & nos nomen tuum inuocauimus.

Ad Deiparam.

Miſericordiæ ianuam aperi nobis benedicta Deipara: ſperantes igitur in te, ne aberremus: liberemur per te à calamitatibus: tu enim es ſalus generis hominum.

Ad eandem.

Multas agnoſcens multitudines meorum Deipara peccatorum, ad te confugi ſancta, ſalutis indigens: uiſita ægrotantem meam animam, & pete à filio tuo & Deo modò dari mihi remiſſionem, quæ feci, malorum, ſola ſancta, ſola benedicta.

Ad eandem.

Omnem ſpem meam in te repono mater luminis, ſerua me ſub protectionem tuam.

Ad Archangelum.

Cœleſtium exercituum princeps exercitus, precamur te nunc indigni, ut tuis precibus munias nos tegmine alarum tuarum, ſempiterna tua gloria cuſtodiens nos procidentes, & fideliter clamantes, à periculis libera nos, ſicut ordinis princeps ſuperiorum poteſtatum.

In inuentione capitis Præcurſoris, ad Baptiſtam.

Sicut diuinum depoſitum occultum terræ Chriſtus detexit caput tuum nobis ô propheta & præcurſor: omnes igitur ſimul profecti, in huius inuentione cantibus deiloquis ſaluatorem laudamus, ſaluantem noſtras animas ſupplicationibus tuis.

FINIS.

IOAN. DAMASCE-
NI HISTORIA DVORVM CHRISTI
MILITVM, E' GRAECO IN LATINVM VERSA.

VM cœpissent monasteria construi, ac monachorum congregari multitudines, & illorum uirtutum & angelicæ conuersationis felix fama fines orbis occuparet, & usq; ad Indos peruenire, eosdē ad similem zelum excitauit: ita quod multi eorum omnia desererent, ac peterent deserta, & in corpore mortali conuersationem susciperent angelorum. Rebus igitur sic bene se habentibus, & aureis (ut ita dicam) pennis multis in cœlum uolantibus, surrexit quidam rex in eadem prouincia Auennir nomine: magnus quidem factus diuitijs & potentia, & contra aduersarios suos uictoriosus, & in bellis strenuus. Erat enim corporis magnitudine pariterq; uultus decore uenerandus, omniumq; mundialium rerum citò marcescentium successibus gloriabatur: secūdum uerò animā ultima grauabatur inopia, multis malis suffocatus. Gentilis namq; erat professionis, nimiumq; superstitioso errori idolorum deditus. Cumq; in multis delitijs uiueret, & delectationibus atq; iucūditatibus præsentis uitæ deditus esset ex toto corde, nihilq; quod uellet atq; desideraret ei deesset: unum tamen uidebatur esse quod lætitiā illius minuebat, curisq; ac solicitudinibus ipsius animam affligebat, uidelicet sterilitatis malum: nam filios habere non poterat, et idcirco multum solicitus erat quatenus tali uinculo solueretur, pater filiorum uocaretur: quæ res multis est optabilis. Talis itaq; rex erat, & talem intentionē habebat. Gloriosissimū uerò genus Christianorum & monachorum multitudines, regis cultum uilipēdentes, & prorsus minas eius nō formidantes, proficiebāt Christi gratia, ad sermonis meliorem plenitudinem traditi, paruipendentes regem regisq; sermonem: ea uerò quæ ad Dei cultum pertinebāt, studiosius agebant. Et ideo multi qui monachicum susceperant ordinem, omnes quidem æqualiter mundi delectationes à se repellebant. Ad unius uerò dei cultum tota intentione se contulerant, & pro Christo mortem sitiebant, ęternam desiderantes beatitudinem. Prędicabāt ergo sine timore aliquo, & dilatione, & ualde confidenter salutare dei nomen, & nihil aliud nisi Christum in ore habebant. Fluidam uerò & corruptibilem naturam præsentium rerum, & stabilitatem atq; incorruptionē futuræ uitæ apertè cunctis demonstrabant, & se ipsos illis exemplum Col. 5.
præbebant, & prędicationis semina spargebant, ut familiares illos Deo efficerent, quatenus quæ in Christo abscondita est, uitam mererentur. Hinc multi dulcissimam illam doctrinam suscipientes, amaras quidem deceptionis deserebant tenebras, clarissimoq; ueritatis lumini iungebantur: adeò ut quidam nobilium atq; senatorum omnia deponentes uitæ seculi onera, monachi fierent. Rex autem ut hoc audiuit ira maxima repletus, atq; furore succensus, edictum ilico posuit, omnem Christianum coarctari, ut negaret fidem Christi. Vnde nouas contra ipsos quidem Christianos species tormentorum excogitabat, & studiosè perquirebat, nouos mortium modos minabatur eis, & literas per uniuersas sibi subiectas prouincias delegabat principibus atq; ducibus, pœnas aduersus pios, & neces iniustas decernēs. Præcipuè uerò aduersus monasterij ordinis prępositos furens, atrocissimū contra eos atq; ineffabile excitauit bellum. Tunc multi fidelium mente cōmouebantur. Alij uerò tormenta sustinere non ualentes, execrabili illius obediebant præcepto. Monastici autem ordinis duces ac principes, palàm quidem atque in facie regis impieta-

tem redarguentes, per martyrium temporalem uitæ finem sortiebantur, & æternam acquirebant beatitudinem. Alij uerò in solitudinibus & montibus abscondebantur, non quòd tormenta metuerent, sed dispensatione quadam diuina hoc agebant. Huiusmodi ergo obscuritate Indiam occupante, & fidelibus quidem undiq; repulsis, impietatis uerò ministris omnia tenẽtibus, cruoribus & nidoribus sacrificiorum etiam ipso iam aëre inquinato, quidam regis archisatrapa qui dignitate, qui animi cõstantia, magnitudine atq; forma, et omnibus alijs quibus pulchritudo corporis & fortitudo significari potest, ab alijs omnibus differebat: ut audiuit impium illud præceptum, ualefaciens huic uanæ gloriæ deorsum trahenti, atq; delitijs temporalibus, monachorum præpolitis semetipsum commiscuit, montium deserta petens: ibiq; ieiunijs & uigilijs, ac diuinorum eloquiorum meditationi intentus, sensus suos uigilanter emundabat, & animam ab omni liberans passibili affectu, impassibilitatis lumine illustrabat. Rex autem hunc ualde diligebat, & in honore maximo habebat. Qui postquam audiuit de eo talia, doluit quidem animo, quoniam amicum perdiderat: contra monachos uerò amplius exarsit in iram. Misit itaque ubiq; ad eius inquisitionem, & omnem lapidem ac montium concaua & speluncas, ut inueniretur, perquiri fecit. Post aliquantum uerò temporis hi qui ad inquisitionem illius directi fuerant, ut senserunt in desertis eum habitationem habere, perscrutantes, inuenerunt eum. Quem comprehendentes, regis tribunali exhibuerunt. Videns autem rex ille in paupere & asperrimo uestitu, illum uidelicet qui splendidis aliquando induebatur uestimentis, & multis affluebat delicijs: nunc uerò maceratum dura anachoreseos conuersatione & eremiticæ uitę patienter opertum uestimentis, tristicia simul & ira replebatur, & ex ambobus sermonẽ miscens, ait ad eum: O stulte & mentis perditę, cuius rei gratia mutasti honorem in contumeliam, & splendentem gloriam in hunc ignominiosum ac uilem aspectum: es primus in regno meo, & meæ archistrategos potentiæ. Ludum puerorum temetipsum constituisti, non solum nostræ amicitiæ atque fiduciæ oblitus, sed & contra ipsam insurrexisti naturam, & neque propriorum filiorum misertus, diuitias & omnem uitę gloriam pro nihilo reputasti, & tantam in honorationem inclytę prępositi gloriæ. ut quid hoc fecisti? & quid hinc lucraberis quod omnibus dijs, uidelicet & hominibus illum qui dicitur Iesus prętulisti, duramq; etiam istam et superstitiosam conuersationem delectationibus atq; iucunditatibus dulcissimæ uitæ huius? Hęc audiens ille homo dei, hilariter simul ac planè respondit: Si rationem à me audire uis, ô rex, inimicos tuos de medio prætorij tui eijce, & tunc respondebo tibi de quibuscunq; interrogare uolueris. Illis nanq; pręsentibus nullus à me tibi sermo reddetur. Præter rationem uerò, torque, occide, fac quod uis. Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo, ait doctor meus. Rege autem dicente, & qui sunt inimici isti, quos de medio pellere me iubes? Ait uir sanctus, ira & concupiscentia. Hæc enim ab initio quidem cooperatoria naturæ ab autore inducta sunt, & nunc similiter habent ea quæ non secundum carnem cõuersantur, sed secundum spiritum. In uobis autem qui toti estis carnei, & nihil habetis spiritus, contraria facta sunt, & quæ inimicorum & hostium sunt agunt. Nam cõcupiscentia in uobis operatur quidem uoluptatem & incitat, ira uerò destruit. Abscedant igitur hodie ista à te: assideant uerò ad audientiam dicendorum atque iudicium, prudentia & æquitas. Si enim iram & concupiscentiam de medio tuleris, & pro his prudentiam & æquitatem adduxeris, omnia ueraciter dicam tibi. Ad hæc rex ait: Ecce annuens tuæ postulationi, ejciam de concilio concupiscentiam & iram, in medium uerò adducere prudentiam, & æquitatem faciam. Dic ergo mihi secretè, unde tibi tantus error factus est, ut quæ inani spe consistunt, præponas his quę in manibus habentur & oculis uidentur? Respõdens autem eremita, dixit:

Impiorũ uox.

Gal. 6.

Ira & concupiscentia, duo uehemẽtissimi hostes.

dixit: Si initium quæris ô rex, unde mihi factum est, temporalia quidem despicere, totumq; meipsum æternorum spei dedisse, audi: In diebus antiquis cum ualde iuuenis essem, audiui uerbum quoddam bonum & salutare, & me fortiter huius uirtus rapuit, & quasi cuiusdam diuini seminis huius memoria in meo plantata est corde, inseparabiliterq; semper conseruatur: adeò ut radicata sit & exorta, & quem cernis fructum attulerit in me. Verbi uerò uirtus hæc fuit. Visum est (inquit) insipientibus ea quidem quæ sunt despicere quasi non sint: quę uerò non sunt, quasi sint apprehendere & continere. Qui ergo non gustauit eorum quæ sunt dulcedinem, non poterit eorum quę non sunt addiscere naturam. Ignoras autem quomodo ista despiciet. Existentia quidem uocauit sermo æterna & non mutabilia: non existentia uerò, præsentem uitam & delitias, atq; fallacem prosperitatem, quibus ô rex, malè heu cor tuum addictũ est. Ego etiam his aliquando detinebar, sed uerbi uirtus exuperans animam meam, indesinenter incitat mentem meam, ad id quod melius est eligẽdum. Lex uerò peccati, resistens legi mentis meæ, & quibusdam ferreis compedibus uinciens me, affectu præsentium captiuũ tenebat. Quando autem complacuit bonitati ac benignitati Saluatoris nostri dei, ut liberaret me de sæua illa cupiditate, confortauit mentem meam, ut uinceret legem peccati, & aperuit oculos meos, ut discernerem bonum à malo. Tunc iam consideraui & uidi, & ecce omnia præsentia uanitas & afflictio spiritus: sicut & Salomõ sapientissimus dicit in suis sermonibus. Tunc sublatum est de corde meo uelamen peccati, & quæ ex corporali crassitudine superposita erat, animæ meæ nigredo tetra dissipata est, & cognoui ad quod factus sum, & quia oportet me ad autorem meum ascendere per ipsius operationem mãdatorum. Vnde omnia derelinquẽs secutus sum eum, & gratias ago ei per Iesum Christum dominum nostrum, quia eruit me de lacu miseriæ & de luto fecis, id est potestate sæuissimi exterminatoris, principis tenebrarum seculi huius, & ostendit mihi uiam compendiosam & facilem, per quam potero in hoc fragili ac fictili corpore angelicam ducere conuersationem. Quam apprehendere cupiens, strictam & arduam adamaui pergere uiam, condemnando præsentium uanitatem & instabilem impetum istorum, ac reflexum: & nescio aliquod aliud bonum uocare, præter illud quod uerè bonum est, à quo miserrimè tu ô rex, abruptus es & disiunctus. Vnde te deseruimus, & à tuo consortio nos separauimus, eo quòd in certam & euidentem te præcipitasti perditionem, & ad æquale urges deducere nos periculum. Nam quandiu mundanam exercuimus militiam, nihil eorum quę decebant nos prætermisimus: sicut & ipse nobis testimonium perhibes, nec inertiæ alicuius aut negligentiæ aliquando crimen incurrimus. Quando uerò & ipsum omnium bonorũ principale bonũ à nobis amputare cõtendis, id est, pietatẽ & deum deserere, quod damnis est omnibus præferendũ, & propter hoc honores ac munera repromittis: quomodo boni noticiam te habere ullam rectè dicere possim, cum ex æquo prorsus comparas ipsa ad inuicem (pietatem dico in deum, & amicitiam humanã & gloriam) uelut aquam defluentem? Quomodo ergo tibi in hoc communicare possumus, & non magis è contrario amicitiam & honorem & affectum filiorum, & si quid aliud erat negabimus? Videmus enim te ô rex ingratũ esse deo, qui & ipsum tibi esse & respirare præbuit, qui est Christus Iesus dominus uniuersorum, coæqualis et coæternus Deo patri, qui cælos uerbo & terram stabiliuit, hominemq; manibus proprijs formauit, & hunc immortalitate donauit, regemq; cunctorum quæ in terra sunt constituit, & quasi regalem sedem omnibus pulchriorẽ paradisum ei subdidit: qui inuidia diaboli deceptus & uoluptate, heu proh dolor, illectus miserrime, ab uniuersis his corruit bonis. Nam qui prius erat deo dilectus, factus est miserrimus, lachrymis propter suã miseriam omnimodo plangendus. Sed qui nos formauerat & creauerat, beni

Rom. 7.

Eccl. 1.

Psal. 39.

Gen. 1.

gnis rursus respiciens oculis, opus manuum suarum cum Deus esset, non amittens quod erat ab initio, factus propter nos absque peccato quod sumus nos, crucem sponte ac mortem sustinens, hostem iam supradictum, qui primũ parentem nostrum deceperat, deiecit, & de illius amara seruitute nos redimens, in pristinam benignissimè restituit libertatem. Et unde propter inobedientiam ecciderамus, illuc denuò sua nos reduxit misericordia, potiori nos pristino honore efficiens dignos. Tu autem illum qui talia propter nos passus est, & talibus nos bonis iterum dignos effecit, ipse respuis, & in illius crucem offendis. Totus uerò delicijs corporis deditus, & exterminandis subditus passionibus, & deos appellas, ignominię & confusionis idola: & non tantum te ipsum cœlestium bonorum hæreditate alienum efficis, sed omnes qui tuis præceptis obaudiunt, ab hac iam deiecisti, & animarum periculo tradidisti. Scito igitur, quod ego non credam tibi, nec acquiescam aut communicabo tibi in huiusmodi contra Deum impietate, neq; meum benefactorem & saluatorem negabo, etiam si me bestijs deuorandum proijcias, uel gladio & igni tradas: quod nunc tuæ est potestatis. Non enim mortem timeo, nec amo præsentia, multam eorum cognoscens infirmitatem. Quid enim in ipsis utile est, uel sufficiens, aut stabile? Nec hoc solum, sed & in ipso suo esse, grandis ineſt eis miseria, & multa tristitia, multaq; sine intermissione solicitudinis cura. Nam lætitiæ ipsorum & delectationi, omnis copulatur dolor & tristitia. Diuitiæ ipsorũ sunt penuria, & sublimitas ipsorum ultima deiectio. Et quis eorũ mala enumerabit? Quod tamen per modica uerba mihi, meus theologus insinuat, inquiens: Mundus totus in maligno positus est. &, Nolite diligere mundũ, neq; ea quæ in mundo sunt, quoniã omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & cõcupiscentia oculorũ, & superbia uitæ. &, Mundus transit & concupiscentia eius. Qui autẽ facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Hanc igitur uoluntatem Dei bonã exquirens, dimisi omnia, & adhæsi illius habẽtibus delideriũm, & eundem quærentibus Deum. In quibus non est contentio aut inuidia, tristitia uel solicitudo, sed omnes æqualem peragunt gressum ut ad ęternas perueniant mansiones, quas parauit pater luminũ diligentibus illum. Hos ego parentes, hos ego fratres, hos amicos & notos possedi. Ab illis uerò qui aliquando mihi fuerunt amici & fratres, elongaui fugiens, & mansi in solitudine, expectans Deum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate. His ita facile & luculenter à Dei homine pronunciatis, rex cõmouebatur quidẽ ab ira: & amarissime torquere sanctum uolebat, sed retardabatur denuò & reuocabatur, honorem illius atq; nobilitatẽ reuerenter considerans. Exorsus ergo (inquit) ad eum: Vndiq; miser tui ipsius meditatus es perditionem, ad hanc (prout arbitror) à fortuna perductus. Acuisti nanq; mentẽ simul & linguam tuam, quatenus fatuã istam ac uanam fabulationem garriendo effutires. Sed nisi in principio sermonis promisissem tibi, quod de medio concilij iram remouerẽ, nunc utiq; igni tuas carnes traderem. Quoniam uerò anticipans, talibus me circunuenisti sermonibus, suffero modò tuam procacitatem, quin & propter priorẽ meã erga te amicitiã. Surge ergo, & fuge ex oculis meis, ne ultrà te uideam, & male te perdã. Tunc egressus uir Dei secesisit in desertum contristatus quidem, quod martyriũ nõ sustinuit. Martyriũ tamen quotidie in cõscientia tolerabat, pugnans aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, contra spiritualia nequitiæ, sicut ait beatus Apostolus. Illo igitur abeunte, amplius rex iratus, persecutionẽ uehementẽ cõtra monachorũ meditatur ordinẽ, amplioriq; honore idolorũ cultores ueneratur ac pontifices. Cũ in tali ergo rex esset errore crudeli & seductione, nascitur ei filius pulcherrimus. Qui ex ipso florido decore, quod futurũ de eo erat, prefigurabat. Dicebatur enim, nequaquã in terra illa talem aliquando apparuisse gratissimũ ac speciosissimũ puerum. Gaudio itaq; rex maximo in

Nihil stabile in mundo.

Ioannis 5.

Psal. 54.

natiui-

natiuitate eius gauisus, hunc quidem Iosaphat uocauit. Ipse aũt ad templa idolorum stultus abijt, insipientioribus se dijs immolaturus, & gratiarum actiones & hymnos & laudes redditurus, ignorans miser, quis uerè bonorũ autor sit omnium, cui spirituale oportebat offerre sacrificium. Ille autẽ inanimatis & surdis causam pueri sibi nati adscribens, ubiq; transmisit ut congregarentur multitudines, ad istius pueri natalitia. Tunc uidẽs omnes confluere, timore regis afferentes secum quæ sacrificia erant idonea, sicut cuiq; possibile erat, & manus illius inuenire poterat, & regalem dignitatem decebat. Maximè uerò ipse eos prouocabat ad solennitatẽ, tauros plurimos & maximos ad immolandum afferens. Et sic celeberrimo festo peracto, cunctos honorificauit muneribus, tam maiores quàm minores, tam nobiles quàm ignobiles. In ipsa uerò solennitate conuenerunt ad regem præelecti uiri quasi L V. circa astronomicam Chaldæorum sapientiam uacantes. Et hos propius accersitos ad se rex, rogabat edicere singulos, quid futurus esset puer, qui sibi natus erat. Illi uerò plurima perscrutantes, dicebant illum magnũ esse futurum in diuitijs & potentia, & supergressurũ omnes qui ante eum fuerunt reges. Vnus autem de astrologis excellẽtior cunctis, ait: Sicut ex his quæ me docuerunt astrorum cursus ualeo cõijcere ô rex, pueri huius profectus qui nunc natus est tibi, non in tuo erit regno, sed in alio meliori & incomparabiliter eminentiori. Aestimo uerò illum quam persequeris Christianorum religionem fore suscepturum, nec puto quod sua spe ipse priuetur. Hæc quidem astrologus dixit, sicut olim Balaam astrologia non uera pronunciante, sed Deo per aduersarios ea quæ sunt ueritatis significante, ut omnem impijs excusationem adimeret. Rex igitur ut audiuit talia, grauiter hanc suscepit annunciationem, tristitiaq; mox illi lætitiam intercidit. In ciuitate itaq; seorsum palatium ædificauit speciosissimum, & in eo cameras splendidas, artificioseq; operoseq; construxit, ibiq; puerum posuit ad habitandum. Postquam infantiæ cõpleuit ætatem, & inaccessibilem omnibus fore imperauit, pædagogos illi & ministros constituens iuuenes ætate, & aspectu pulcherrimos, præcipiens illis ut nihil horum quæ in hac uita tristitiam generant, manifestum illi facerent: nõ mortem, non senectutem, non infirmitatem, nõ paupertatem, nec aliquid aliud quod eum contristaret, & lætitiam ei minuere posset, sed omnia iucunda & delectabilia ei proponerent: quatenus his mens ipsius iucundata & delectata, nihil omnino de futuris cogitare ualeret. Præcepit etiam ut nec modicum uerbum de Christo, & de ipsius dogmatibus penitus audiret. Hoc etenim magis omnibus occultare ei cupiebat, astrologi metuens prænunciationẽ. Si quẽ uerò ministrantium ei infirmari contigisset, hunc mox inde iubebat eijci: alium uerò pro ipso floridum & sanum dabat, ut nihil omnino fœdum uel enorme oculi uiderẽt illius pueri. Rex uerò sic ista disponebat & faciebat. Vidẽs nanq; non uidebat, & audiens non intelligebat. Audiens autem quosdam monachos adhuc superesse, quorũ nec uestigium remansisse putabat, furore replebatur, & uehementissimè contra ipsos agitabatur. Præcones itaq; per uniuersas ciuitates & regiones præcepit discurrere, clamãtes, ut nullus omnino post tres dies horum monachorum inueniretur: si autem aliqui inuenirẽtur post determinatos dies, per ignem & gladiũ perditioni traderentur. Isti enim sunt (inquit) qui suadẽt populo, ut quasi Deo, intendant crucifixo. Interea quiddã tale accidit, unde sæuior ac truculẽtior rex efficeretur, & cõtra monachos ardentius irasceretur. Nam uir quidã erat de nobilioribus, & qui inter primos illius regni præpollebat, uita quidẽ mansuetus, fide pius, & suæ salutis solicitus, sed latebat propter timorẽ regis. Vnde quidam propter familiaritatẽ atq; fiduciam quam apud regẽ habebant, qua eum arte conuincerent meditabantur, & hoc facere omni solicitudine satagebant. Cum aliquãdo ad uenationẽ rex egrederetur, cum consueta sibi obsequentiũ multitudine unus erat senatorum

torum bonus uir ille. Ambulante uerò ipso singulariter, ex diuina sibi, sicut arbitror, dispensatione contingit illud. Inuenit nanq; hominem in loco quodam nemoroso in terram proiectum, & male habentem pedem à bestia contritum. Qui uidens eum prætereuntem, rogabat ne pertransiret illum, sed misereretur eius in tam malo euentu, & in suam domũ deferret: simul istud adijciens, quod non inutiliter tibi, & omnino inefficaciter (inquit) inuentus sum ego. Ille autem uir inclytus dicit ei: Ego quidẽ propter naturam suscipiam te, & curationem tibi quantum potero exhibebo: sed quod est proficuum, quod à te mihi futurum esse dixisti? Pauper autem ille & infirmus ait: Ego homo sum medicus uerborũ: si enim aliquando in uerbis aut colloquijs lædatur aliquis, aut in tribulatione inueniatur, congruis medelis ita curabo, ut non amplius morbus succrescat. Igitur religiosus uir, quod dictum fuerat pro nihilo computauit. Illum uerò propter mandatum Dei conducere in domũ suam secit, & cõpetentem curam ei exhibuit. Suprà uerò memorati inuidi illi ac malitiosi, quam nuper cõceperant malignam nequitiam, ad effectum perducere non differunt. Nam derogant uiro apud regem, quia nõ tantum illius amicitiam obliuiscens, negauit deorum cultum, & ad Christianorũ fidem declinauit, sed etiam mala aduersus ipsius meditatur regnum, turbã peruertens atq; solicitans, & sibimetipsi cunctos concilians. Sed si uis (inquiunt) certus fieri nihil nos fictũ dicere, uoca eum seorsum, & dic tentando, uelle te derelinquere paternam sectam & gloriã regni, & Christianum fieri, & monachicũ sumere habitum quem quondam persecutus es, quasi non bene sit à te hoc factum. Talia nequiter aduersus uirum machinantes, nouerãt ipsius uoluntatis mundissimã deliberationẽ, quia si talia à rege audiret, illi quidẽ melius requisitus consiliũ esset daturus: hoc est, ut non negligeret perficere quæ bene cogitauerat, & ex hoc uera dicere illi probarentur. Rex autem erga se uiri amicitiam quanta esset non ignorans, incredibilia & falsa quæ dicta fuerant suspicabatur: nec tamen sine examinatione fore relinquendum, sed probare rem ad derogationẽ cogitabat. Vnde aduocans eum seorsum, ait ei, tentans: Nosti ô amice quanta mala ostendi monachis & omnibus Christianis? Nunc uerò pœnitentia ductus super hoc, & despiciens præsentia (spe illius immortalis regni quod prædicant) ad aliam futurã uitam cupio perungere: nam præsens morte utiq; amputabitur. Non aliter uerò hæc me consequi posse arbitror, nisi Christianus fiam, & abrenuncians gloriæ regni mei & cæteris delectationibus & iucunditatibus huius uitæ, eremitas et monachos requiram, ubicunq; sint, quos iniustè persecutus sum, illisq; me ipsum admisceã. Ad hoc quid dicis ipse, et quale das consilium? dic ipsam ueritatem: nouite enim super omnes ueracem et bonum hominẽ esse. Ille uerò ut hoc audiuit, nequaquam occultum dolũ intelligens, cõpunctus animo, et lachrymis perfusus, simpliciter respondit: Rex inæternum uiue, consilium enim bonum et salutare reperisti. Quia etsi difficile est ad inueniendum cœlorum regnum, attamen hoc omni uirtute est quærendũ. Nam qui quærit, inuenit illud. Delectatio enim præsentium, etsi in præsenti iucunda sit et delectet, sed tamẽ bonũ est illã abiscere. Nã in ipso suo esse non est: et quod lætificat, septempliciter rursus cõtristat. Nam bona eius et tristia, umbra sunt infirmiora, et quasi uestigi umnauis per mare transeuntis, aut auis per aëra uolantis mox dispereunt. Futurorum uerò spes (quam prædicant Christiani) firma est et stabilis, tribulationem tamen habet in mundo: sed nostra nunc iucunditas breuis temporis, ibi nihil aliud nisi pœnam solam inueniet, et tormẽta per secula duratura. Nam dulcedo horũ, temporalis: dolores uerò, perennes. Christianorum autem labor temporalis est, dulcedo uero et satietas æterna. Dirigatur ergo regis bona uoluntas. Bonum enim & nimis bonum est, corruptibilia æternis cõmutare. Rex autem ut audiuit ista, ualde cõtristatus est. Cõtinuit tamen iram, et nihil tum uiro locutus est.

est. Ille autem cum esset sapiens & subtilis ingenij, cognouit grauiter susce-
pisse regem uerba sua, & quod in dolo tentauerat eum. Reuersus autē ad do-
mum suā tribulabatur atq; grauabatur, hæsitans quali modo deliniret regem,
& euaderet imminens sibi periculū. Insomnem itaq; totā noctem ducenti, in
memoriam uenit ei qui pedem læsum habuerat, & huic ad se adducto ait: Re
miniscor quia dixeris te uerborum medicum, ac procuratorē esse malorum.
Ille uerò inquit: Etiam, Etsi opus habes, ostendā tibi artem meam. Senator au
tem continuò narrauit ei quam ab initio apud regē amicitiam atq; fiduciam
obtinebat, & paulo antè propositū sibi ab ipso rege fraudulentū colloquium,
& quomodo ipse quidem bene responderit: rex uerò grauiter sermonē susci
piens, uultus immutatione internā sibi irā ostenderit. His auditis, pauper ille
& infirmus, parumper deliberās in semetipso, ait: Notū tibi est glorioſissime,
quoniam nunquā habet erga te rex suspicionē quasi uelis eius apprehendere
regnum, sed tentando te, dixit ea quæ dixit: Surge ergo & tonde comā tuam,
& exuendo uestimenta splendida, ciliciū indue, summoq; diluculo accede ad
regem. Illo uerò interrogāte, quid sibi uult habitus iste, respondebis: Pro his
quæ hesterno die locutus es ô rex, ecce adsum paratus sequi te per uiā, qua de-
sideras ambulare: nam etsi deliciæ sunt amabiles atq; iucundæ, sed non cōtin-
git mihi his post te perfrui. Virtutis enim uia qua iturus es (& si difficilis est
& aspera) tamē tecū existenti, facilis mihi erit & plana & amabilis. Sicut enim
me socium habuisti præsentium bonorū, sic & tristium habebis, ut & futuro-
rum sim particeps tecum bonorum. Nobilis igitur uir ille infirmi uerba susci
piens, fecit iuxta quod ei locutus est. Quem uidens rex & audiens, super hæc
uehementer obstupuit, & erga se ueram uiri intellexit amicitiam. Falsa uerò
quæ cōtra uirum illum dicta fuerant agnoscens, ampliori honore, & maiori
fiducia penes se sublimauit. Aduersus monachos uerò ira denuò nimium re-
plebatur: illorū esse ista dogmata dicens, ut remoueātur homines ab huius ui
tæ delectationibus, & quasi incertæ somniorū spei addicātur. Iterū rex egres-
sus ad uenandum, uidit duos monachos per eremū gradiētes, quos teneri &
ad se adduci præcepit, furibundeq; respiciens, & quasi ignis scintillas ex ocu-
lis iaculans, ait: Non audistis ô erronei & seductores, præcones meos apertè
clamantes, ut nullus uestræ superstitionis, post tres dies in ciuitate aut regio-
ne meæ potestatis inueniretur, alioqui igne cremaretur? Monachi autem di-
xerunt: Ecce, inquiūt, quemadmodum iussisti egredimur de tuis ciuitatibus
& regionibus. Longa autē nobis uia imminente pergendi ad fratres nostros,
necesse habuimus cibum emere ut haberemus expensas, ne in uia fame defi-
ceremus. Rex autem ait eis: Mortis minas metuens, escarum mercimonijs
non adhibet studium. Responderunt monachi: O rex bene dixisti, quoniam
mortem timentes solicitudinem gerunt, qualiter illam euadere possint. Sed
qui sunt isti, nisi qui corruptilibus dediti rebus, his inhiantes sunt, qui nullum
bonum sperantes illic inuenire, radicitus inhærēt præsentibus, & ideò timent
mortem? Nos autem qui ex multo iam tempore odiuimus mundum & quæ
in mundo sunt, & strictam & arduam pergimus uiam propter Christū, neq;
mortem timemus, neq; præsentia diligimus, sed futura tantum desideramus.
Quoniam ergo à uobis mors illata nobis propter testimoniū sit æternæ uitæ
& melioris, amabilis nobis est magis quàm terribilis. Rex ergo monachos
argumentatione uolens comprehendere, ait: Quid autem? nō ne paulo antè
dixistis uos discedere, idcirco quia ego iusseram? Etsi mortē nō timetis, quare
fugam arripuistis? ecce & ista uana iactātes mentiti estis. Tunc responderunt
monachi: Non à te minatam mortem timentes fugimus, sed miseremur tui:
& ne abundantioris cōdemnationis tibi causa efficeamur, cogitauimus disce
dere, non quòd tuas ullo modo minas formidemus. Ad hec rex iratus, iussit
illos igne cremari: & consummati sunt Christi famuli, per ignem matyrij co-

ronam

ronam adepti. Tunc rex edictum posuit, ut sicubi quis inueniretur monachorum, sine interrogatione necaretur. Et ita nullus relictus est huiusmodi ordinis in regione illa, nisi hi qui in montibus & in speluncis, & in cauernis terræ semetipsos absconderant. Hæc quidem taliter se habebant.

Filius autem regis, de quo sermo ab initio dicere cœpit, in præparato sibi palatio inaccessibilis existens, ad ætatẽ peruenit adolescentiæ, omni Aethiopum & Persarum disciplina imbutus, non minus anima quàm corpore fulgebat, sapiens & prudens, & omnibus bonis cluens: quæstionesq; naturales doctoribus suis proponebat, ita ut mirarentur ipsi de uelocitate ingenij eius, & intellectu: stuperet etiam rex & gratiam uultus eius, & animæ constantiam. Mandata uerò dedit his qui cum ipso erant, ut nihil omnino eorum quæ in uita hac tristitiam generant notificarent ei: neque hoc quod mors præsentes delectationes amputat. Vanæ enim incumbebat spei, & istud uerbum quasi in cœlum sagittare conabatur. Sed quando naturam hominum mors latêre potest? Et quomodo puer iste ignoraret eam, qui mentẽ omni intellectu exornatam possidebat? Pensabat uerò in semetipso, cur eum inaccessibilem fore pater adiudicauerat, & omni uolenti ad eum ingredi, non permittebat introire. Nouerat enim quòd non sine patris sui imperio istud fiebat. Tamen uerebatur interrogare eum, nec omnino interrogandum esse arbitrans, certus quod non inutilia pater ei aliquo modo prouideret: simul etiam attendens, quod si secundum uoluntatem patris res agitur, & si interrogaret, nunquam ei pater ueritatem aperiret. Vnde ab alijs, & non à patre ista discere excogitauit. Vnum uerò ex pædagogis amabiliorem cæteris in partem traxit. Quem interrogauit, cur se pater infra muros reclusisset: adiungẽs, Quod si hoc uera citer manifestum mihi feceris, mihi charus eris præ omnibus, & testamentum perennis amicitiæ disponam tecum. Pædagogus itaque cum esset & ipse sapiens, & sciret pueri intelligibilem & perfectam prudentiam, ne sibi quandoq; idem puer actor periculi fieret, cuncta ei enucleatim reserauit: id est, aduersus Christianos indictam à rege persecutionem, & præcipuè contra eremitas, & quomodo effugati sunt & eliminati de omni in circuitu regione illa, qualiaq; in natiuitate eius astrologi prænunciauerunt. Ne ergo, inquit, audiens illorum doctrinam, hanc præponas nostræ sectæ, nõ multos tecum colloqui uoluit, sed bene sibi probatos & fideles circa te nos constituit, mandata nobis tribuens, ut nihil tibi tristium uitæ notificaremus. Hæc ut audiuit iuuenis, nihil aliud apposuit loqui. Tetigit quippe cor illius sermo salutaris, & Paracleti gratia intellectuales eius oculos aperire cœpit, ad uerum conductura Deum, prout sequens sermo declarabit. Frequenter uerò pater eius ad uidendum puerum uenicbat: nam excellenti amore diligebat eum. Quadam autem die intulit ei filius: Discere à te cupio ô domine rex, unde tristitia assidua & solicitudo continua corrodit animam meam. Pater uerò ut hæc audiuit, concussa sunt mox omnia uiscera eius, & ait illi: Dic mihi amantissime fili, quæ est quæ te detinet tristitia, & continuò ipsam in gaudium conuertere festinabo. Qui dixit illi, Quid sibi uult quod intra muros istos & portas concludens, me inaccessibilem prorsus & incontemplabilem cunctis constituisti? Tunc pater ait: Nolo fili ut uideas aliquid quod cor tuũ possit amaricare, & tibi lætitiam amputare: in delicijs enim iugibus & gaudio perenni, & hilaritate uiuere te per omne seculum desidero. Ait autem patri filius: Bene scias domine, quoniam isto modo non in gaudio & lætitia uiuo, sed in tribulatione potius & angustia multa: in tantũ ut & ipse cibus & potus insipidus mihi appareat & amarus. Videre enim desidero quæ extra portas istas sunt omnia. Si ergo uis ne doloribus deficiam, iube quò uoluero procedere, ut animo queam delectari contemplatione rerum quas hactenus non uidi. Contristatus est igitur rex ut audiuit talia, perpendebatq;, quod si denegaret ei quod petebat, amplioris

plioris ei triſtitiæ & ſolicitudinis author exiſteret. Tunc ait illi, Ego fili tuo deſiderio ſatisfaciam. Electos igitur equos adduci continuò, & obſequium regale & idoneum, præcedere eum imperans: quócunque uellet pergere permiſit, diligenter præcipiens miniſtris eius, ut nihil fœdum in occurſum ei ueniret, omni cautela ſatagerent: ſed omne bonum & iucundum ei demonſtrarent, choroſq; plaudentes in canticis, & omni genere muſicorum eum antecedere, & uaria delectationis ſpectacula facerẽt, ut his mens eius uacaret & iocũdaretur. Igitur ſic frequentans proceſsiones regis filius, uidit die quadam clam miniſtris duos uiros, quorum unus quidem leproſus, cæcus uerò alter erat. Quos uidens contriſtatus eſt animo, & dicit his qui ſecum erant, Qui ſunt iſti & qualis horum fœdus aſpectus? Illi non ualentes quod ad aſpectum illius uenerat occultare, dixerunt, Paſsiones iſtæ ſunt humanæ, quæ ex materia corrupta, & corporis mala complexione hominibus ſolent accidere. Et ait adoleſcens: Omnibus hominibus nunquid iſta contingere ſolent? Dicunt illi: Non omnibus, ſed quibus ſubuertitur ſanitas ex humorum malorum abundantia. Rurſus ergo interrogauit puer, Si nõ omnibus hominibus iſtud contingere ſolet, ſed quibuſdam: ergo noti ſunt quos apprehenſura ſunt iſta mala, an indefinitè & improuiſè ſuperueniũt? Reſpondent illi, Et quis hominum futura præuidere poteſt, & diligenter cognoſcere? Hoc enim humanam naturam ſupergreditur, ſoliſq; hæreditarium eſt dijs immortalibus. Et ceſſauit quidem regis filius interrogare. Super hoc uerò quod uiderat doluit corde, & immutata eſt ſpecies uultus eius propter inconſuetudinem rei. Poſt multos uerò dies, rurſus progrediens reperit ſenem inueteratum dierũ multorum, rugoſam habentem faciem, diſſolutis brachijs, & dorſum inclinatum, & toto capite cano, carentẽ dentibus, & balbutiendo loquentẽ. Stupefactus igitur aſſumit eum, & propius adducens interrogat, diſcere cupiens uiſionis miraculum. Præſentes autem dixerunt: Iſte iam plurimorum exiſtit annorum, paulatimq; imminuta ſibi uirtute, & ægrotantibus membris, ad hanc quam cernis peruenit miſeriam. Quis eſt, inquit, huius finis? Illi autem dixerunt: Nihil aliud quàm mors iſtum ſuſcipiet. Sed & omnibus, inquit, hominibus iſtud imminet, an aliquibus tantum? Reſponderunt ei: Niſi mors præueniens hinc transferat hominem, impoſsibile eſt annis ſuccedentibus, non ad iſtius uenire ſtatus experientiam. Et ait puer: Igitur in quot annis ſuperuenit alicui? & ſi penitus mors imminet, & nõ eſt ars hanc euadendi, quin ad hanc perueniatur miſeriam. Dicunt ei: In octoginta quidem uel centum annis ad hanc ſenectutẽ deueniunt homines, deinde moriuntur: nec aliter fieri poteſt. Debitum nanq; naturale mors eſt, ab initio inditum hominibus, & ineuitabilis huius aduentus eſt. Hęc omnia ut uidit & cogitauit ſapiens ille & prudens iuuenis, ingemiſcens de profundo cordis, ait: Amara eſt uita iſta, & omni dolore & amaritudine plena. Si hæc ita ſe habent, quomodo ſecurus poterit eſſe aliquis, mortem incertam præſtolando, cuius aduentus non tantum ineuitabilis, ſed & incertus eſt, ſicut dicitis? Et abijt, iſta intra ſe ſeruãs, & inceſſanter cogitans, & frequenter habens de morte memoriam: & ob hæc in doloribus & deſectionibus iuuenis continuã habebat triſtitiam. Dicebat enim inſemet ipſo, Ergo'ne aliquando me mors apprehendet? Et quis erit memoriã mei faciens poſt mortem, tempore obliuioni omnia tradente? & ſi moriens in nihilum diſſoluar: aut eſt aliqua uita alia, & alius mũdus? Hæc & his ſimilia inceſſanter cogitans, pallidus tabeſcebat. In præſentia autem patris, quando contigebat uenire illum ad eum, fingebat hilaritatem & lætitiam, nolens ad noticiam patris ſui meditata peruenire. Deſiderabat autem incomprehenſibili quodam deſiderio, & æſtuabat inuenire aliquem qui poſſet ſibi certificare cor, & ſermonem bonum auribus eius infundere. Sæpe uerò memoratum pædagogum rurſus interrogabat, ſi alicubi cognoſceret uirum aliquem, qui

posset ei auxiliari ad id quod desiderabat, & mentem illius confirmare malè in cogitationibus fatigatam, & nō ualentem repellere harum solicitudinem. Ille autem prædictorū denuò recordatus, dicebat: Dixi tibi iam pridem, quomodo pater tuus sapientes & eremitas illos semper de talibus philosophantes, alios quidē interemit, alios uerò cum ira persecutus est: & non cognosco modò quenquam in hac regione remansisse. Multa igitur super his tristitia ille repletus, & in animo malè sauciatus, assimilabatur uiro qui magnum thesaurum perdiderat, & ad eius inquisitionem totam mentē suam conuerterat. Hinc in agone assiduo & solicitudine uiuebat, & omnia delectabilia & iucunda mundi erant in oculis eius quasi inquinamenta quædam & abominatio. Sic ergo habente se iuuene, & desiderante secundum animam bonū inuenire, uidit eum qui cūcta cernit oculis, nec despexit, qui uult omnes saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire: sed solitam suam benignitatem in hoc ostendens, notam fecit ei uiam qua oportebat eum ambulare, modo tali.

In illo tempore fuit quidam monachus, diuina prudentia sapiens, uita & sermone ornatus, qui ad summam perfectionem totius monasticæ professionis peruenerat. Vnde uerò uenerit, & ex quo genere fuerit, non habeo modò dicere. In deserto quodam terræ Sennaar sibi cellam fecerat, & sacerdotij decorabatur gratia. Barlaam huic seni nomen erat. Hic ergo reuelatione diuinitus sibi facta, cognouit ea quæ circa filium regis agebantur. Qui egressus de eremo ad seculum descendit, & mutato habitu suo, uestimentisq; secularibus indutus, ascendit nauem ad partes Indiæ profecturus: & negociatorem se esse simulans, applicuit ad ciuitatem in qua regis filius palatium habebat. Ibiq; multis diebus commoratus, diligenter inquirebat de eo & de his qui ministrabant ei. Vt autem didicit supradictum pædagogum inter reliquos plus ei familiarem esse, accedens ad eum seorsum, ait illi: Cognoscere te uolo domine mi, quoniam negociator ego sum, & de remota ualde regione huc ueni. Et est mihi lapis preciosus, cui similis aliquando inueniri non possit, & nulli usq; modo hunc manifestaui. Tibi uerò iam manifestum facio, sapientem te atque prudentem uirum considerans, rogans, ut introducas me ad filium regis, & tradam illum ei. Omnibus enim bonis incomparabiliter excellit. Valet quippe cæcis corde lumen conferre sapientiq;, aures surdorum aperire, & mutis uocem reddere, & sanitatem infirmitatibus exhibere, stultis sapientiam dare, dæmones effugare: & totum quod bonum est & amabile, largiter se possidenti tribuere. Dicit ad eum pædagogus: Video te hominem stabilis & prouectæ prudentiæ, uerba autem tua in immensum te gloriari insinuant. Lapides enim eximios & preciosas margaritas minime tibi possum enarrare quot uiderim. Habentes uerò tales quales dixisti uirtutes, neque uidi neque audiui: tamen ostende mihi ipsum, & si est secundum uerbum tuum, mox inferam hunc ad regis filium, & honores quammaximos & munera suscipies ab ipso. Priusquam tamen certificer ueraci oculorum uisione, impossibile est mihi domino meo regi, de te manifesta hæc eximia nunciare. Barlaam uerò ait: Bene dixisti, neque uidisse aliquando, neque audisse te tales uirtutes & operationes: nam sermo qui à me promptus est, non de re qualicunq; est, sed de mirabili quadam & magnifica. Quoniam uerò petisti uidere istum, audi uerba mea: Lapis iste preciosus cū præfatis operationibus & uirtutibus, adhuc habet & istam uirtutem. Non ualet cōtemplari eum fortuitò, qui sanam non habet oculorum uisionem & integrā, castum etiam corpus, & nullo modo inquinatum. Si enim aliquis ista duo non bene habet, temerariè inspiciet preciosum lapidem istum, & istā iam quam habet uisibilem uirtutem & mentem perdet. Ego uerò cum expers non sim artis medicinalis, considero oculos tuos sanos nō esse, & uereor, ne & huius quam habes uisionis priuationem incurras, & ego tibi tanti mali autor existam. Filium autem

Lapis preciosus.

regis

regis audiui uitam quidem ducere pudicam, oculos uerò pulcherrimos & sanos, & clarè uidentes habere. Quapropter illi ostendere thesaurum istum confisus sum. Tu ergo non negligenter de hoc disponas, neque re tali dominum tuum priues. Ille autem dixit ad eum, Si sic ista se habent, noli mihi lapidem ostendere. In peccatis etenim multis uita mea sorduit, neq; uisionem oculorū incolumen sicut dixisti, habeo: sed ego tuis adhibendo fidem sermonibus, notificare ista domino meo regi non pigritabor. Dixit ista, & ingressus, diligenter omnia filio regis annunciauit. Ille autem ut audiuit sui uerba pædagogi, gaudio quodam & lætitia spirituali sensit cor suum aspiratum, & anima illius diuinitus illustrata est. Iussit itaq; statim introduci uirum.

Igitur postquam introiuit Barlaam, salutauit eum. Tunc præcepit eū sedere, & pedagogū abscedere. Quo discedente, dixit Iosaphat seni: Ostende mihi lapidem preciosum de quo quædā magnifica & mirabilia te dicere meus narrauit pædagogus. Tunc Barlaam sic fari cœpit ad illum: Iniustum est ô rex, falsò ac temerarie aliquādo me dicere tuę excellenti gloriæ. Cuncta etenim quæ tibi de me manifestata sunt, uera existūt & indubitabilia. Sed nisi prius experimentum tuæ capiam prudentiæ, incongruum est mysterium hoc tibi manifestare. Ait enim Dominus meus: Exijt qui seminat seminare. Et dum seminat, alia quidem ceciderunt secus uiam, & uenerunt uolucres, & comederunt illa. Alia uerò ceciderunt in petrosa, ubi non erat terra multa, & cōfestim exorta sunt, eo quòd non haberent profundam terram. Sole uerò exorto æstuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia uerò ceciderunt inter spinas, & surgentes spinæ suffocauerūt ea. Alia ceciderunt in terram bonam, & dederunt fructum centuplum. Si ergo terram inuenero in corde tuo fructiferam & bonam, non tardabo diuinum ibi seminare semen, & magnum mysterium tibi reuelare. Si uerò petrosa hæc & spinosa est, & uia conculcabilis omni uolenti, melius est nequaquam hoc salutare in illa spargere semen, & in direptionem ipsum ponere uolucribus & bestijs: ante quas omnino non proijcere margaritas mandatum accepi. Sed cōfido de te meliora, & uiciniora saluti: quia & lapidem uidebis preciosum, & radio luminis eius lux & ipse mereberis effici, & fructum afferes centesimum. Propter te enim laborem sustinui, & longam peragraui uiam, ut ostendam tibi quæ nunquam uidisti, & doceā te quę non audisti. Dixit autem ad eum Iosaphat: Ego quidem uenerande senex, desiderio quodam & amore incomprehensibili, quæro sermonem audire nouum aliquem & bonum, quia ignis intrinsecus in corde meo exardescit fortiter urens me, & incitans ad discendas quasdam necessarias quæstiones. Non enim hactenus hominem reperi, qui de his me poterit instruere. Sed si inuenero sapientem aliquem, & audiero ab eo uerbum salutis, nequaquā uolucribus (pro ut æstimo) siue bestijs illud dabo, neq; petrosa aut spinosa terra sicut dixisti, apparebo, sed gratanter accipiam, & sapienter seruabo. Tu uero si quid tale nosti, non abscondas à me, sed indica mihi. Nam quoniam audiui te de terra longinqua uenisse, sensit anima mea, & bonæ spei factus sum: quia per te quod iam diu desideraui assequar: idcirco mox ingredi feci te ad me, libenterq; susceptī quasi aliquem de familiaribus & coætaneis meis, si tamen non de mea spe fallar. Tunc Barlaam ait: Hoc bene fecisti, dignumq; regali fuit magnificentia, quoniam nō apparenti intendisti paruitati, sed reconditæ factus spei es. Marci. 13.

Nam quidam rex fuit magnus & gloriosus. Et factum est, procedente illo in curru deaurato cum regali obsequio, obuiasse illi duos uiros attritis & sordidis indutos uestibus, attenuatos macie, & pallidas facies habentes. Rex autem ilico cognouit eos, maceratione corporis & exercitij sudoribus carnem consumptam habentes. Vt ergo uidit illos, desiliens confestim de curru, & in terram procidens, adorauit, & surgens amplexatus est eos, & affectuose osculatus.

latus. Magnates uerò illius ac proceres de hoc ualde indignati sunt, arbitrantes eum feeisse indigna regali gloria: non tamen ausi illum in facie reprehendere, germano fratri eius suggesserunt, ut ei loqueretur, ne tantæ excellentiæ diadematis tantam inferret contumeliam. Qui cum fratri ista diceret, & regis inutilem ut sibi uidebatur humiliationem reprehenderet, ei rex responsum dedit, quod tamen ille non intellexit. Consuetudo autem erat illi regi, quando sententiam mortis contra aliquem dictabat, præconem ante ianuam illius cum tuba huic officio deputata mittere, cuius uoce cognoscebant omnes, mortis reum illum existere. Vesperè igitur ueniente, misit rex buccinam mortis tubicinare ante ianuam domus fratris sui. Vt ergo audiuit ille tubam mortis, de sua salute desperauit, & tota nocte sua dispposuit. Summo uerò diluculo, nigris ac lugubribus indutus uestibus, cum uxore & filijs pergit ad fores palatij, flens & lugens. Quem rex ad se ingredi fecit, & uidens eum ita lugentem, ait illi: O stulte & insipiens, si tu sic timuisti præconem germani fratris tui, aduersus quem teipsum nihil deliquisse cognoscis: quomodo mihi reprehensionem intulisti, quia in humilitate salutaui, & osculatus sum præcones Dei mei, sonorabilius tuba mortem mihi significantes, & terribilem domini occursum: cui multa & magna meipsum peccasse conscius sum? Ecce denique tuam arguens insipientiã, isto usus sum modo. Nunc uerò & illorum qui te ad meam submiserunt reprehensionem, stultitiam omnibus modis apertè arguere curabo. Et ita instruens fratrem suum, domum remisit: præcepitque autem fieri de lignis arcellas quatuor, & duas quidem undique auro coopertas: ossaque mortuorum putentia mittens in eis, aureis obfirmauit seris. Alias uerò duas pice & bitumine liniens, repleuit lapidibus preciosis, & inæstimabilibus margaritis, & omnium unguentorum odoribus, funiculisque cilicinis astrinxit. Deinde accersiri fecit reprehensores suos: magnates uidelicet illos ac proceres, & posuit ante eos ipsas arcellas, ut æstimarent quanto quidem istæ, quanto uerò illæ precio sint dignæ. Illi itaque duas quidem deauratas, quia precij maximi sunt, iudicauerunt: Expedit enim (inquiunt) in ipsis diademata regalia reponi. Quæ uerò illita pice & bitumine fuerant, uili quodam & exili precio dignas dixerunt. Rex autem dixit ad illos: Sciebam & ego talia uos esse dicturos. Exterioribus enim oculis exteriora cernitis. Et tamen non ita oportet facere, sed internis oculis intrinsecus recondita expedit uidere, siue honorẽ seu contumeliam: & mox præcepit, ut aperirentur arcellæ deauratæ. Reseratis igitur illis, dirus quidam fœtor exhalauit, & fœdissimus uisus est aspectus. Ait ergo rex: Iste typus est eorum qui splendidis quidem induuntur uestimentis, multa uerò gloria & potentia sunt elati: sed intrinsecus mortuis ac fœtentibus maligniscque operibus referti sunt. Deinde piceatas bituminatasque præcipiens dissolui & aperiri, cunctos qui aderant lætificauit, eorum quæ intus reposita erant splendore & odore. Tunc ait ad illos: Scitis quibus similia sunt ista? humilibus illis qui uilibus operti erant uestimentis, quorum uos exteriorem attendentes habitum, cõtumeliam putastis, me autem prostraui ante faciem illorum in terram ad orationem: ego uerò intellectualibus oculis reuerentiam illorum & decorem considerans animarum, glorificatus sum quidem horũ tactu, omnique corona & uniuersa regali purpura preciosiores istos existimaui. Illos igitur ita confundens, docuit ne errarent in his quæ foris apparent, sed interna attenderent. Secundum illum itaque piu mac sapientem regem tu quoque feeisti, bona spe suscipiens me, quæ te non decipier, sicut ego æstimo.

Dixit autem ad eum Ioasaphat: Ista quidem omnia bene & cõuenienter dixisti: sed illud uolo discere, Quis est dominus tuus quem in initio sermonis de semine illo dixisse asseruisti? Rursus igitur repetẽs sermonem Barlaam dixit: Si meum uis dominũ agnoscere, dominus est Iesus Christus, unigenitus filius Dei,

dei, beatus & ſolus potens, rex regum & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, cum patre & ſpiritu ſancto glorificandus. Non enim ſum ego de illis, qui multos iſtos & inordinatos deos inuocant, & inanimata hęc & ſurda colunt idola: ſed unum deum cognoſco & confiteor, in tribus perſonis glorificandum (patrem inquam & filium & ſpiritum ſanctum) in una uerò natura & ſubſtantia, in una gloria & regno indiuiſo. Ita ergo in tribus perſonis unus deus ſine initio eſt, & ſine fine æternus, ſempiternus, increatus, inconuertibilis, incorporeus, inuiſibilis, incircunſcriptus, inæſtimabilis, bonus & iuſtus ſolus, qui cuncta de nihilo conſtituit, uiſibilia & inuiſibilia. Primùm quidem inuiſibiles uirtutes, & cæleſtes innumerabiles quaſdam multitudines, & incorporales adminiſtratorios ſpiritus magnitudinis dei: deinde inuiſibilem mundum iſtum, cœlum ui delicet & terram & mare, quæ & luce illuminans exornauit. Cœlum quidem ſole & luna & ſtellis, terram uerò uarijs uirgultis & diuerſis animalibus, mare iterum multiplici natatilium genere. Hæc omnia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Deinde formauit hominem manibus ſuis: puluerem quidem ſumens de terra ad formationem corporis, animam uerò rationalem & intellectualem per propriam inſufflationem ei tribuens. Quę ſecundum imaginem quidem & ſimilitudinem dei, creata fuiſſe ſcribitur: ſecundum imaginem quidem propter intellectum & liberum arbitrium: ſecundum ſimilitudinem uerò propter uirtutis (prout poſsibile eſt) ſimilitudinem. hunc hominem libro arbitrio & immortalitate beatificans, regem ſuper terram conſtituit. Fecit autem ex ipſo fœminam, & adiutricem ſibi ſimilem. Plantauit etiam paradiſum uoluptatis in oriente, lætitia & omni delectatione plenum, & poſuit in illo hominem quem formauerat, omniumq; quidem ſibi diuinarum arborum præcepit liberè participari. De una uerò ſola, ne penitus guſtarent, mandatum poſuit, quæ lignum diſcretiuæ boni & mali uocatur, ſic dicens: Quocunque die guſtaueritis ex ea, morte moriemini. Vnus uerò de prædictis angelicis uirtutibus, unius exercitus prælatus, nequaquam in ſeipſo à creatore malitiæ naturaliter habens ueſtigium, ſed in bono factus, libera arbitrij uoluntate conuerſus eſt de bono ad malum, & elatus ſuperbia, rebellare uoluit contra dominum & deum ſuum, propter quod deiectus eſt de ordine ſuo & dignitate, & pro beata gloria illa & angelica nũcupatione diabolus uocatur, & ſatanas nominatur. Proiecit enim eum Deus ceu indignum ſuperna gloria. Euulſa eſt autem cum eo & deiecta multitudo magna ordinis angelorum, qui ſub ipſo erant. Qui mali effecti propria uoluntate, & bono derelicto, apoſtaſiam imitantes principis ſui, dæmones nominati ſunt, uelut erronei & deceptores. Abnegãs ergo omnino bonum diabolus, ac malignam arripiens naturam, inuidiam ſuſcepit aduerſus hominem, cernens ſeipſum quidem de tali gloria expulſum, illum uerò ad huiuſmodi honorem ſublimatum, callidè inquirebat quomodo priuaret eum beata illa conuerſatione. Serpentem igitur inſtrumentum ſuæ deceptionis arripiens, per ipſum locutus eſt mulieri: & ſuadens ei comedere de prohibito ligno iſto ſpe deificationis, per ipſam decepit & Adam. Sic protoplaſto ſeducto, & comedente de ligno inobedientiæ, exterminatus eſt de paradiſo deliciarum à creatore, & probata illa uita & felici cõuerſatione, in miſeriam hanc & ærumnoſam (heu mihi) uitam corruit, & morte demũ condemnatus eſt. Hinc uirtutem diabolus accipiens, & uictoria elatus, & multiplicatis ſuper terram hominibus, omnem malitiæ uiam eis indidit. Amputare uerò multam peccati enormitatem uolens omnipotens deus, diluuium induxit ſuper terram, diſperdiditq; omnem animam uiuam. Vnum uerò ſolum inueniens iuſtum in generatione illa: hunc cum uxore & filijs in arca quadam ſaluans, ſolum ſuper terram conſtituit. Cum autem cœpiſſet iterum in multitudine

Gen. 2.

Gen. 7.

genus hominum dilatari & crescere, obliti sunt deum: & in deteriorem proficientes impietatẽ, diuersisq; irretiti scelerib⁹, ac execrabilibus corrupti impietatibus, in omnem prorsus errorẽ dispersi sunt. Alij nanque cuncta sponte sua fieri putauerunt, & sine prouidentia regi, quasi nullo existente domino. Alij fortunam putauerunt, fato totum concedentes. Alij plures deos malos & uicioſos coluerunt, ut haberent eos suorum uitiorum & malarum actionum autores. Quorum & formas figurantes erexerunt statuas, surdasq; & insensata idola: & concludentes ea in templis adorauerunt, seruientes creaturæ potius quàm creatori. Alij uerò soli & lunæ, & stellis, quę posuit Deus ad lucem præbendam terreno huic mundo, cum sint inanimata & insensibi-
Rom.1. lia, prouidentia creatoris illuminata & gubernata. Alij autem igni & aquis, & cæteris elementis terræ, & inanimatis & insensibilibus seruierunt, & non erubuerunt animati & rationales talia colere. Alij bestijs & reptilibus, & pecudibus quadrupedibus cultum exhibebant, irrationabiliores his quæ colebant semetipsos ostendentes. Alij uerò quorundam hominum turpium & infirmorum imagines fecerunt, & istos deos inuocauerunt, alios quidem eorum masculos, quosdam autem fœminas nominantes, quos idem ipsi exposuerunt adulteros fuisse & homicidas, iracundos & inuidos, & furibundos, paricidas & fratricidas, fures & raptores, & claudos & debiles, ueneficos & furiosos. Et horum quosdam quidem propria morte defunctos, quosdam uerò fulmine ictos, & in animalia transformatos, ad execrabiles & turpes usus exercendos. Vnde assumentes homines exempla, & occasiones à dijs suis, sine timore contaminabantur omni immundicia. Et tetra tegebat obscuritas genus nostrum in illis temporibus, & non erat qui intelligeret, non erat qui requireret Deum.

Abraham autem quidam in illa generatione solus inuentus est, qui sensus animæ habebat incolumes, qui contemplatione creaturarum cognouit creatorem. Considerando enim cœlum & terram & mare, solem & lunam, & cætera, admiratus est congruentissimum ornatum istum. Videns autem mundum, & quæ in illo sunt omnia, non per semetipsa facta fuisse & conseruari, existimauit, neq; elementis terræ, neque inanimatis idolis causam talis ornatus attribuit, sed uerum deum per ista cognouit, & ipsum esse autorem & creatorem omnium intellexit. Suscipiens autem hunc gratanti & recto iudicio Deus, manifestauit ei semetipsum, non secundum substantiam suam (Deum enim uidere humanæ naturæ impossibile est) sed dispensatiuis quibusdam theophanijs sicut nouit ipse, & perfectiorem scientiam ponens in anima eis glorificauit, & familiarem sibi famulum effecit. Qui & per successiones his qui ex eo nati fuerunt, transmittens fidei pietatem, eos uerum
Gene.15. cognoscere Deum edocuit. Propter quod & in multitudinem innumerabilem crescere semen illius domino bene complacuit, & populum peculiarem sibi nominauit, & de seruitute eos AEgyptiaca & potestate Pharaonis cuiusdam tyranni, signis & prodigijs terribilibus & præcipuis eduxit
Exodi 13.15. per Mosen & Aaron uiros sanctos, & gratia prophetiæ glorificatos. Per quos, AEgyptios afflixit dignè satis ob illorum malitiam, & Israëlitas (sic enim populus ille qui de Abraham stirpe descenderat uocabatur) per mare rubrum, quasi per aridam diuisis aquis traduxit, & quasi murus à dextris & à sinistris existentibus: Pharaonem uerò & AEgyptios post uestigia
Exodi 16. ipsorum ingressos, reuersæ aquæ subitò perdiderunt. Deinde miraculis eximijs, & diuinis manifestationibus per annos quadraginta deducens populum in deserto, & pane cœlesti alens, legem dedit in tabulis lapideis diuinitus scriptam, quam dedit in manu Mosi super montem, typum & figuram futurorum habentem, ab idolis quidem, & omnibus malis actibus homines prohibentem. Solum nanque docet uerum colere deum, & bonis operibus

inhęrere.

inhærere. Talia igitur prodigia operando, introduxit eos in bonam quandam terram, quam olim patriarchæ illi Abraham promiserat se daturum, & semini eius. Longum est autem enarrare quanta eis ostendit magnalia & miracula gloriosa & præcipua, quorum non est numerus. Per quę omnia id studij fuit, ut ab omni execrabili idolorū seruitute & actione, genus hominum abstraheret, & ad antiquum statum reduceret. Sed adhuc spontanea uoluntate regnauit mors in hominibus, tyrannide diaboli condemnationi inferni omnia transmittens. In talem ergo ærumnā & miseriam cum deuenissemus, nō despexit nos Deus qui de nihilo nos creauerat, neque dimisit in finē perire opus manuum suarū, sed per uoluntatem Dei patris unigenitus filius uerbum dei, qui est in sinu patris, consubstantialis & coæternus ei & spiritui sancto, qui erat in principio apud Deū & Deus erat, cōdescendit seruis suis condescēsione ineffabili, & incōprehensibili: & Deus existēs perfectus, factus est homo perfectus de spiritu sancto, & Maria semper uirgine dei genetrice, sine semine uiri ac cōiunctione, intra uirginis intacta uiscera conceptus, sed de spiritu sancto: sicut & ante conceptionem unus archangelorum missus est, annuncians uirgini extraneam conceptionem illam, & ineffabilem partum. Sine semine enim conceptus est filius Dei de spiritu sancto, & compingens sibi metipsi in utero uirginis animatam carnem, anima rationali & intellectuali processit in una persona. Sed in duabus naturis perfectus Deus & perfectus homo, incorruptam uirginitatem genitricis etiam custodiens post partum, & in omnibus similis nobis passibilis factus absque peccato, infirmitates nostras suscepit, & languores portauit. Nam quia per peccatū mors introiuit in mundum, oportebat eum qui redempturus erat mundum sine peccato esse, & non morti per peccatum addictum. Per triginta uerò annos cum hominibus est conuersatus, & baptizatus est in Iordane flumine à Ioanne, uiro sancto, & omnibus prophetis excellentiore. Baptizato uerò ipso, uox delata est cœlitus à Deo patre dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Spiritus etiam sanctus in specie columbæ descendit super ipsum. Et ex tunc cœpit signa facere magna & mirabilia, mortuos uidelicet suscitando, cæcos illuminando, dæmones fugando, surdos & mutos & debiles curando, leprosos mundando, & nostram inueteratam naturam, interius & exterius renouādo, operibusq; erudiendo & docendo uirtutis uiam, à corruptione quidem renouādo, ad ęternā uerò uitam perducendo. Vnde & discipulos elegit duodecim, quos & apostolos uocauit, & omnibus prędicare cœlestē conuersationem pręcepit, quam uenerat super terrā ostendere, & nos humiles & terrenos sua dispēsatione cœlestes facere. Inuidia uerò mirabilis illius & Deo dignæ cōuersationis, & innumerabiliū miraculorū, pontifices & principes Iudæorum, inter quos cōuersabatur, contra illum insanientes, quibus prædicta mirifica signa faciebat, immemores omnium, morte eum condemnauerunt. Vnum discipulorū eius ad traditionē rapientes, tenuerunt dominū, & gentibus tradiderunt, uitam uidelicet omniū: qui hęc omnia spontanea uoluntate suscepit. Venit enim propter nos omnia pati, ut nos à passionibus liberaret. Multa uerò in ipsum exercētes, ad ultimū in cruce suspēderunt. Et omnia sustinuit natura carnis, quam ex nobis accepit. Duarū nanq; naturarū erat, diuinæ silicet & humanæ. Humana quidem natura passa est, diuina uerò impassibilis extitit & immortalis. Crucifixus est igitur carne dominus noster Iesus Christus, sine peccato. Peccatū enim non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Propter peccatum enim, sicut prædixi, mors introiuit in mundum. Nam propter nos carne mortuus est, ut nos à mortis liberaret tyrannide. Descendit in infernum & hunc conterens, à sæculo conclusas illic iustorum animas liberauit. Positus in sepulchro, tertia die resurrexit superando mortem, & nobis uictoriam donauit aduersus eam. Et incorruptibili carne resurgens incorru-

Luce 3.

Matthei 3.

Matthei 19.

Esaie 53.

Romanos 8.

incorruptionis largitor, apparauit discipulis pacem donans illis, & per ipsos omni humano generi. Post dies auemt quadraginta cælos ascendit, & ibi sedet in dextera patris: unde uenturus est iterum iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera sua. Post gloriosam uerò suam in cœlos ascensionem, misit paracletum spiritum super sanctos discipulos suos in specie ignis, & cœperunt uarijs linguis loqui, prout spiritus sanctus dabat eis pronunciare. Exinde gratia illius dispersi sunt in omnes gentes, & prædicauerunt catholicam fidem, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus
Act. 2. sancti, & docentes seruare omnia mandata Saluatoris. Illuminauerunt ergo gentes qui prius errabāt, & superstitiosum errorem idolorum destruxerunt. Non ferens igitur hostis antiquus suam deiectionem, bella etiam nunc aduersus nos Christi fideles excitat, suadens stultos & insipientes adhuc sequi idololatriam: sed uirtus eius infirmata est, & frameæ illius defecerunt in finem Christi uirtute. Ecce tibi dominum meum & deum & saluatorem, per modica uerba notificaui. Perfectius uerò cognosces, si gratiam ipsius susceperis in anima tua, & seruus illius fueris factus.

Vt ergo audiuit uerba ista regis filius, lumen illustrauit eius animam. Qui surgens de throno suo, præ gaudio cōplexatus est Barlaam, & ait ei: Fortè iste est (sicut ego existimo) reuerendissime hominum, lapis iste pretiosissimus, quem in mysterio conuenienter satis contines: non omni cernere uolenti ostendes, sed quibus sani sunt hominum sensus. Ecce enim ut hæc uerba suscepi auditu, lumen dulcissimum ingressum est cor meum, & graue illud tristitiæ uelamen multo iam tempore superpositum menti meæ, statim sublatum est. Si ergo ista bene perpendi, nuncia mihi: si autem & melius aliquid illis quæ dixisti cognoscis, ne differas confestim manifestare mihi.

Rursus ergo Barlaam respondit: Etiam domine mi rex, hoc est magnum mysterium quod absconditum est à sæculis & à generationibus, nouissimis uerò temporibus manifestatum est generi humano. Cuius manifestationem prænunciauerūt multi prophetæ & iusti, spiritus sancti gratia illuminati, multipharie multisq; modis. Et omnes interiorem salutem à longè speculantes, desiderabant hanc præsentem uidere & non uiderunt, sed nouissima generatio ista meruit suscipere saluatorem. Igitur qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò non crediderit, condemnabitur.

Iosaphat uerò ait: Omnia quæ dixisti indubitanter credo, & quem annun-
Marci. 16. cias glorificabo deum: tamen enucleatius ista mihi expone, & quicquid oportet facere, diligentius edoce: nec non etiam baptismum quid sit, quod fideli suscipiendum dixisti, consequenter insinua.

Barlaam uerò respondit ei: Sanctæ huius & immaculatæ Christianorum fidei radix & stabile fundamentum, diuini baptismatis est gratia, cunctorum à natiuitate peccatorum emundationē faciens, & perfectissimam ablutionem subintrantiū malitiæ pollutionum. Sic enim Saluator mādauit, ut per aquam regeneremur & spiritum, & in antiquam reuertamur dignitatem, per orationem uidelicet, & ipsius Saluatoris inuocationem, atq; spiritu sancto superueniente. Baptizamur itaq; iuxta sermonem domini, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sicq; spiritus sancti gratia habitat in anima baptizati, eam illuminando, & ad dei imaginem & similitudinem renouando. Tunc omnia ueterā equitiæ opera abijcientes, cōpaginamur deo, & initium purioris conuersationis facimus: ut & cohæredes simus ad incorruptionem regeneratorum, & æternam salutem capiamus. Sine baptismate uerò nullus bonā spem ualet adipisci, si cunctis etiā bonis polleat operibus. Sic enim ad saluationem generis nostri, homo factū dei uerbū dixit: Amen amē dico uobis, nisi renati fueritis ex aqua & spiritu sancto, non intrabitis in regnum cœlorum. Ideo ante omnia rogo te, quatenus in anima tua fide susceptā, accedas sine mora

Baptismi effectus.

ad ba-

ad baptiſmum toto mentis deſiderio, & nullo modo hoc agere differas. Periculoſa enim eſt dilatio, eo quòd incertus eſt mortis terminus.

Ioſaphat autem dixit ad eum: Et quæ eſt bona ſpes illa, quam dixiſti ſine baptiſmate non adipiſcendam? Quidúe eſt illud, quod regnum cœlorum appellas? Vnde etiam incarnati Dei uerba tu audiſti? Quis eſt autem incertus terminus, de quo ſolicitudo multa cordi meo infixa, in triſtitia & doloribus conſumit carnes meas, etiamq; ipſorum oſſium fortitudinem comedit? Vtrum morientes in nihilum diſſoluimur homines? aut ſi eſt alia quælibet uita, poſtquam hinc exitur? Hæc & his ſimilia diſcere uehementer concupiſco.

Barlaam uerò tales his reſponſiones dedit: Bona quidem ſpes quam dixi, regni cœlorum eſt: hæc tamen linguæ humanæ extat prorſus ineffabilis. Ait enim ſcriptura: Quæ oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Quando uerò digni effecti fuerimus deponere hanc carnis corruptibilitatem & craſsitudinem, ac beatitudinem illam aſſequi, tunc ipſe qui hanc ſpem nobis tribuit, docebit, & notificabit bonorum illorum gloriam, quæ ſenſum ſuperat omnem, & ineffabile lumen, ac perpetuam uitam, & cum angelis cõuerſationem. Si enim Deo coniungi digni fuerimus, inquantum humanæ poſsibile eſt naturę, omnia cognoſcemus per ipſum, quę modò ignoramus. Hoc enim ego ex diuinitus inſpiratarũ ſcripturarum inſtructus doctrina, omnium maximè regnum cœlorum facio propinquius eſſe contemplationi ſanctæ, & indiuiduæ trinitatis, & inacceſsibili lumine eius illuſtrari, clariusq; & limpidius reuelata facie illius gloriam ſpeculari. Si enim poſsibile eſſet, gloriam illam & lucem & ineffabilia illa bona exhibere uerbo, nihil eſſet mirabile. Sed neque eſſent magna & præcipua, ſi nobis terrenis & corruptibilibus, & grauem iſtam ac paſsibilem carnẽ geſtantibus, liceret cogitatione cõprehẽdere, aut uerbo iſta demonſtrare. His ergo ſic cognitis, fide ſola ſuſcipe indubitanter nihil fictum habere, & per opera bona feſtina ad immortale regnum peruenire. Ad quod cum peruenieris, addiſces perfectionem. De his uerò quæ interrogaſti, quomodo nos incarnati Dei uerba audiuimus, per ſacra euangelia noueris nos hæc omnia didiciſſe. Sic enim ſanctus ille liber uocatur, quoniam immortalitatem & incorruptionem & uitam æternam, & peccatorum remiſsionem, & regnum cœlorum mortalibus nobis & corruptibilibus, & terrenis euãgelizat: quem conſcripſerunt illi qui uiderunt, & miniſtri ſermonis fuerunt, quos diſcipulos & apoſtolos ſaluator noſter Chriſtus elegit: & tradiderunt nobis in ſcripto poſt glorioſam illius in cœlo aſcenſionem, ſuper terram uidelicet ipſius conuerſationem, doctrinamq; eius & miracula, quantum ex his ſcripturæ tradi ſufficiebat. Sic enim in fine ſermonis præcipuus diuinorum illorum euangeliſtarum dixit: Sunt (inquit) & alia multa quæ fecit Ieſus. Quæ ſi ſcribãtur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere eos qui ſcribendi ſunt libros. In iſto ergo diuinorum euangeliorum libro continetur incarnationis, demonſtrationis, miraculorumq; ipſius hiſtoria, ſpiritu Dei ſcripta. Deinde & de ueneranda ipſius paſsione, quam ſuſtinuit propter nos Dominus, ſanctaq; tertia die facta reſurrectione, & in cœlos aſcenſione, inſuper & de glorioſo & terribili ipſius ſecundo aduentu. Venturus eſt etenim iterum filius Dei in terram cum gloria ineffabili, & multitudine cœleſtis exercitus iudicare genus noſtrum, & reddere unicuiq; ſecundum opera ſua. Hominem nanq; ab initio Deus de terra formans (ſicut & antea dixi) inſpirauit in eum ſpiraculum uitę, quod anima rationalis & intellectualis appellatur. Quoniam uerò in mortem condemnati ſumus, omnes moriemur, & nullus eſt hominum qui hunc calicem euadere poſsit. Eſt autem mors, animæ ſeparatio à corpore. Illud enim corpus de terra formatum, ſeparatum ab anima, in terram reuertitur de qua ſumptum eſt, & corruptum diſſoluitur. Anima uerò ambulat ubi creator præcipit, ma-

1. Cor. 2. Eſaiæ 64.

Euãgelia quid in ſe habeant doctrinæ.

Ioannis 21.

Mors quid.

gis autem ſicut ipſa hoſpitium ſibimetipſi præparauit cum adhuc eſſet in corpore. Nam quemadmodum quis conuerſabitur hic, recepturus eſt ibi. Deinde poſt plurimos annos, ueniet Chriſtus deus noſter in maieſtate terribili & inenarrabili, ut mundum iudicet. Cuius timore uirtutes cœlorum mouebuntur, & cuncti angelorum exercitus cum tremore ſtabunt in conſpectu eius.

1. Theſſ. 4. Tunc in uoce archangeli & tuba dei reſurgent mortui, & aſsiſtent illius thro

Reſurrectio. no terribili. Eſt autem reſurrectio, coniunctio animæ rurſus & corporis. Ipſum ergo corpus quod corrumpitur & diſſoluitur, id ipſum reſurget incorruptum. Et nulla incredulitatis tibi de hoc ſubintret hæſitatio. Non enim eſt impoſsibile ei qui de terra ab initio formauit illud, denuò conuerſum in terrã de qua ſumptum eſt, ſecundum eiuſdem conditoris ſententiam iterum reſuſcitare. Si enim conſiderare uolueris quanta de nihilo fecit Deus, ſufficiens erit tibi illa demonſtratio. Etenim terram accipiens fecit hominem, terrã quæ prius non erat. Quomodo ergo terra facta eſt homo? Quomodo uerò ipſa cũ non eſſet, creata eſt? Quale autem ſubſe fundamentum habet? Quomodo uerò ex ipſa irrationabilium prodierunt innumerabilia genera, totq; ſeminum atq; arborum ſpecies? Sed etiam nunc perpende noſtram generationem, cuius ſemen breue funditur in uuluam ſuſcipientem illud. Vnde igitur tanta huius animalis formatio? Ei ergo qui de nihilo creauit hæc omnia, & adhuc creat, impoſsibile non eſt de terra mortua, & in puluerem redacta reſuſcitare corpora, ut unuſquiſque recipiat ſecundum opera ſua. Operationis enim (inquit) præſens tempus, & futurũ retributionis: quoniam ubi iuſtitia Dei monſtraretur, niſi reſurrectio futura eſſet? Multi enim cum iuſti eſſent, plurimum in præſenti ſeculo tribulati & uexati, demum uiolenter necati ſunt. Nonnulli uerò cum fuiſſent impij & iniqui, in delicijs & proſperitate præſentem uitã peregerunt. Deus autem quoniam bonus eſt, & iuſtus, ſtatuit diem reſurrectionis & iudicij, ut reſumat quæq; anima proprium corpus. Malus quidem qui hic bona recepit, illic pro his quæ deliquit torquebitur. Bonus uerò hic pro peccatis ſuis afflictus, ibi bonorũ hæres efficietur. Audient (inquit Dominus) hij qui in monumentis ſunt uocẽ filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt, in reſurrectionem iudi-

Daniel. 7. cij. Quando & ſedes ponentur, & antiquus dierum, qui crearor eſt omnium, ſedebit, & libri aperientur, omnium noſtrũm actiones, ſermones, cogitationes deſcriptas habentes, & thronus eius ut flammę ignis eſt, ubi omnia occulta reuelabuntur. Nullus ibi aduocatus aut perſuaſor uerborum, aut falſa excuſatio, uel dignitatum excellentia, aut acceptio munerum, quæ rectum peruertere ſolet iudicium, ſed iuſtus ille & uerus iudex, lance iuſticiæ omnia decernet, & actum, & ſermonem, & cogitationem. Et ibunt qui bona fecerũt in uitam æternã, cum angelis lætaturi, & ineffabilia bona recepturi: qui uerò mala egerunt, in damnationem æternam, quæ gehenna dicitur & tenebræ exteriores, & uermis qui nõ dormit, & ſtridor dentium, & alia plurima tormenta. Atrociſsimum uerò omniũ, alienari à Deo, & proijci à dulciſsimo uultu eius, & gloria illa inenarrabili priuari, & oſtẽtui coram omni creatura fieri, & confundi confuſione finem nõn habitura. Nam poſt datam illam terribilem ſententiam, omnia incõuertibilia manebunt & immutabilia, neq; iuſtorũ ſplendida conuerſatio eſt ulterius finem habitura, neq; peccatorum miſeria atque cruciatuũ pœna terminum ſortitura, atq; iudex poſt illum celſior, neq; per opera bona ſatisfactio, nõ terminus alterius regenerationis, non alia quælibet ars tunc ſubueniet cruciandis, perſeuerante illis cruciatu. Cum hæc ita ſe habeant, quales nos oportet eſſe in ſanctis cõuerſationibus & pijs actibus, ut effugere mereamur futuras minas, & ſtare à dextris filij Dei. Ipſa eſt enim ſtatio

Matthei 25. iuſtorũ. Peccatoribus uerò à ſiniſtris miſerrima pars deputatur. Deinde iuſtos quidẽ benedictos patris uocando, dominus in regnũ ſempiternũ introducet:

pecca-

peccatores uerò cum ira & maledictione ejciendo à facie ſua manſueta quidē & quieta, in amariſsimū pariter & ſeuiſsimū præcipitabit tormentū æternū.

Tunc Ioſaphat dixit ad eum: Magnificas quaſdam atq; mirabiles res mihi dicis ô homo, multo timore pariter & tremore dignas. Si hæc ita ſunt, & eſt rurſus poſt mortem & in cinerem, & in puluerem diſſolutionem, reſurrectio atq; generatio, bonorūq; gloria, & malorū pœna, rogo quæ eſt horum aſſertio: & quomodo nunc quod non uidetur, diſcentes ſic manifeſtè, ſic conſtanter, & indubitanter creditis? Nam ea quæ iam facta ſunt, & ſi ipſi non uidiſtis, attamen ab hiſtoriographis audiſtis: quomodo uerò de futuris talia magna & immenſa prædicantes, firmam de ipſis habetis certitudinem?

Et ait Barlaam: Ex præteritis habemus futurorū certitudinem. Qui enim iſta prædicauerunt, in nullo à ueritate deuiauerunt, ſed ſignis & prodigijs, & uarijs uirtutibus quæ dixerant aſtruentes, ipſi de futuris narrauerūt. Sicut ergo hic nihil fatuum aut fictum docuerūt, ſed omnia ſplendidiora ſole fulſerūt, quæcunq; fecerunt & dixerunt,, ſic & ibi uera docuerunt, quæ & ipſe Dominus noſter, & dominator Ieſus Chriſtus uerbo & opere confirmauit. Amen amē (inquit) dico uobis, quoniam uenit hora quando mortui audient uocem filij Dei, & qui audierint, uiuent. Et iterum: Venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt audient uocē filij Dei. Et procedent qui bona fecerūt in reſurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Et iterū ait: De reſurrectione mortuorum non legiſtis, quod dictum eſt à Deo dicente: Ego ſum deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob? Non eſt deus mortuorum, ſed uiuorum. Sicut enim colliguntur zizania & igni cōburuntur, ſic erit in conſummatione huius ſeculi. Mittet filius Dei angelos ſuos, & colligent omnia ſcandala, id eſt, eos qui faciunt iniquitatē, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentiū. Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Hæc dicens, addidit: Qui habet aures audiendi audiat. Talibus quidē ſermonibus & alijs pluribus, corporū noſtrorū reſurrectionē Dominus declarauit. Opere etiā ſermones cōfirmauit, multos reſuſcitando mortuos. Nam circa finē ſuæ in terra cōuerſationis, etiā quatriduanū iam putrefactum & fœtentem Lazarū quendā amicū ſuum, de monumento uocans, & quaſi dormientē excitans, uiuentem exhibuit. Cum his autem & ipſe dominus primitiæ perfectę, & non ulterius morti ſubiacens, carne mortem guſtando, reſurrexit tertia die, & mortuorum primogenitus factus eſt. Surrexerunt etiam quidam alij ex mortuis, ſed iterum mortui ſunt, & non potuerunt imaginem uitæ futuræ uerè exhibere. Solus autem ille reſurrectionis illius princeps factus eſt, reſurgens primus immortali reſurrectione. Iſta & qui ab initio ipſi uiderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis, prædicauerunt. Ait enim beatus Paulus, cuius uocatio non ex hominibus, ſed de cœlo facta eſt: Notum uobis facio euāgelium fratres, quod prædicaui uobis. Tradidi enim uobis quod & accepi, quia Chriſtus mortuus eſt propter peccata noſtra ſecundum ſcripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit ſecundum ſcripturas. Si autem Chriſtus prædicatur quòd reſurrexit à mortuis, quomodo dicunt quidam, quòd reſurrectio mortuorum non eſt? Si enim mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: ſi autem Chriſtus reſurrexit, uana eſt fides ueſtra. Adhuc enim eſtis in peccatis ueſtris. Si in hac uita tantū ſperātes ſumus in Chriſto, miſerabiliores ſumus omnibus hominib. Nunc autē Chriſtus reſurrexit ex mortuis, primitiæ dormientium. Quoniamquidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes uiuificabuntur. Et poſt pauca: Oportet enim (inquit) corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Quando uerò corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatē, tūc complebitur ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt

Ioannis 5.

Luce 20.

Ioannis 11.

mors in uictoria. Vbi est mors uictoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Destruetur enim tunc perfectè uirtus mortis & deperibit, nihil ulterius actura, sed immortalitas de reliquo, & incorruptio dabitur hominibus æterna. Erit profectò, erit indubitanter mortuorũ resurrectio. Et hoc fideliter credimus. Nam & gloriã iustorũ & pœnas impiorũ, nõ dubitamus in die tremẽda aduẽtus Christi futuras, in qua cœli igne soluẽtur, & elementa ardentia liquescent,
2. Petri 3. sicut ait quidã sanctorũ: nouos autẽ cœlos & nouã terrã, secũdũ promissionẽ illius expectamus. Nãq; retributiones sunt bonorũ & malorũ operũ, nihilq; ibi remanebit indiscussũ. Sed quòd de operibus & cogitationibus atq; sermonibus ratio sit reddenda, testatur Dominus, dicens: Quicũq; potũ dederit uni ex minimis istis calicẽ aquę frigidę tantũ in nomine discipuli, nõ perdet mercedẽ suã. Et iterũ dicit: Cum uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes
Matthei 25. angeli cũ eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, & cõgregabuntur ante eũ omnes gentes, & separabit eos abinuicẽ, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Et statuet oues quidem à dextris suis, hœdos autẽ à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris eius erũt: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnũ à cõstitutione mũdi. Esuriui enim, & dedistis mihi mãducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes erã, & collegistis me: nudus, & operuistis me. Infirmus, & uisitastis me. In carcere eram, & uenistis ad me. Cur hæc dicit, nisi quia misericordiã quã indigentibus præbemus, in semetipso suscipit? Et alibi
Luce 12. dicit: Omnis qui me cõfessus fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eũ corã patre meo in cælis. Ecce his omnibus, & alijs pluribus mõstrauit firmas esse & stabiles retributiones bonorũ operũ. Sed & aduersarijs tormenta restare prænunciauit per parabolas mirabiles ac præcipuas, quas fons sapientiæ enarra-
Luce 16. uit. Aliquãdo quidem diuitem quendã introducẽs, purpura & byssо indutũ, & epulantem quotidie splendidè, tenacẽ uerò & immisericordem cõtra egenos existentem, ita ut & pauperem quendã Lazarũ nomine, ante ianuã illius iacentem sperneret, & neq; ex ipsis quę de mensa illius cadebant micis daret illi. Mortuis igitur utriusq; pauper quidem ille & ulcerosus deportatus est (inquit) in sinũ Abrahæ, iustorũ requiem, ita insinuãs, Diues uerò sepultus est in inferno, in flãma & tormentis. Ad quem & Abrahã dixit: Recepisti tu bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autẽ hic cõsolatur, tu uerò crucia
Matth. 22. ris. Alibi uerò cõparat cœlorũ regnũ homini regi, qui fecit nuptias filio suo, futurã lætitiã atq; splendorem ita insinuans. Omnibus nãq; humilibus & terrena sapientibus, de cõsuetis eis & cognitis dabat parabolas, non tamen nuptias & mensas futuras esse in illa æternitate demõstrabat, sed illorũ cõdescendens crassitudini, talibus nominibus utebatur, nota facere eis futura uolens. Omnes igitur (inquit) inuitauit rex excelsa prædicatione, ut cõuenirent ad nuptias & saciarentur ineffabilibus bonis illis. Multi uerò ex illis qui erant inuitati, negligentes nõ uenerunt, sed subtrahentes semetipsos, alius quidẽ in uillam abijt, alius ad negociationẽ, alius ad ducendã uxorẽ, & ita seipsos priuauerunt splendore sponsi. Illis uerò uoluntariè alienatis à delectabili iucunditate, alij uocati sunt, & repletæ sunt nuptiæ discũbentiũ. Ingressus autẽ rex ut uideret discũbentes, uidit ibi hominem nõ uestitũ ueste nuptiali. Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti nõ habẽs uestẽ nuptialẽ? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris, Ligatis manibus eius & pedibus, mittite eũ in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentiũ. Illi ergo qui uenire renuerunt, & prorsus inobediẽtes extiterũt, sunt hij qui ad fidẽ Christi nolunt uenire, sed siue in idolatria, siue in aliqua hæresi perseuerãt. Ille uerò qui uestem non habebat nuptialem, fidelis quidẽ est, sed sordidis actibus intellectualem uestem polluit, & iustè proijcitur de gaudio nuptiarũ. Et aliã parabolã huic consonantẽ addidit, decẽ quasdã uirgines figurãs. Ex quibus erant quinq; prudentes, quinq; uerò
Matthæi 25. fatuæ. Quæ fatuę, acceptis lampadibus nõ sumpserũt oleum secum: sapientes autem

autem sumpserunt. Per oleum, bonorũ operum possessionem significat. Media uerò nocte (inquit) clamor factus est, ecce sponsus uenit, exite obuiam ei. Per mediã noctẽ incertitudinem diei significat. Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & quæ paratæ erant exierunt obuiã sponso, & intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Quæ uerò paratæ nõ erant, quas cõuenienter fatuas appellauit, extinctas lampades suas cernentes, ierunt ad emendũ oleum. Reuersæ uerò, clausa iam ianua, clamabant dicentes: Domine domine, aperi nobis. Ille autem respondens, dixit: Amen dico uobis, nescio uos. Ex his ergo omnibus manifestũ est, futurã esse retributionem malarũ actionũ, nec non & uerborũ & ipsarũ cogitationũ. Dixit enim Saluator: Dico uobis, quod omne *Matthei 12.* uerbũ ociosum, quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Et iterũ: Vestri uerò (inquit) & capilli capitis, omnes numerati sunt; *Matthei 10.* per capillos minutissima quęque cogitationũ & intentionũ demõstrans. Consona uerò his & beatus docet Paulus: Viuus est enim (inquit) sermo dei & ef- *Heb. 4.* ficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usq; ad diuisionem animæ & corporis, cõpagum quoq; & medullarum, & discretor cogitationũ & intentionum cordis, & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Ad quem nobis sermo. Hęc & prophetæ ante multa tempora spiritus sancti illuminati gratia, manifestissimè annunciauerunt. Ait enim Esaias: Ego opera illorum scio, & reddam eis. Ec- *Esa. 66.* ce congregare uenio omnes gentes & linguas, & uenient, & uidebunt gloriã meam, & erit cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio manere coram me. Et ueniet omnis caro, & adorabit in conspectu meo, dicit Dominus. Et exibunt & uidebunt cadauera hominum, qui præuaricati sunt in me. Nam uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et erunt usq; ad satietatem uisionis omni carni. Et iterum de die illa dicit: Et inuoluetur cœlũ sicut liber, omnes stellæ cadent sicut folia de uinea. Ecce enim dies Domini uenit plena furore & ira, ut ponat orbem totum desertum, & peccatores perdat ex eo. Nam astra cœli & orion, & omnis ornatus cœli lumen suum non dabunt. Et obtenebrabitur dies orto iam sole, & luna non dabit lumen suum. Et rursus dicit: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis, & quasi uinculum plaustri peccatum. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, po- *Esaiæ 5.* nentes amarũ in dulce, & dulce in amarũ. Vę qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes ad miscendã ebrietatem, qui iustificatis impium pro muneribus, & iusticiã iusti auferetis ab eo. Qui declinatis iudiciũ pauperũ, & diripitis substantiã egenorũ, ut sit uobis uidua in rapinã, & orphanus in prędam. Et quid facietis in die uisitationis, & ad quem cõfugietis in auxiliũ, & ubi derelinquetis gloriã uestrã? Et his cõsonans alius propheta ait: Iuxtà est dies magna, iuxtà & uelox nimis. Vox diei domini amara, tribulabit ibi fortis. Dies *Soph. 1.* irę dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris, super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo malignos, & ambulabunt ut cæci, quia domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpus eorũ sicut stercora. Sed & argentũ eorũ & aurum eorũ, nõ poterit liberare eos in die furoris Domini. In igne zeli eius deuorabit omnis terra: quia cõsummationẽ cum festinatione faciet cunctis habitantibus terrã. Cum his & Dauid rex propheta clamat: Deus manifeste ueniet, Deus noster *Psal. 49.* & non silebit. Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. Aduocabit cœlũ desursum, & terrã discernere populũ suum. Et iterũ: *Psal. 77.* Surge (inquit) Deus iudica terram: quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & tu reddes unicuique secundum opera sua. Multa uerò & alia huiusmodi tam psalmographus, quàm & omnes prophetæ diuino edocti spiritu, de futuro iudicio & retributione prædicauerunt. Quorum sermones

& Saluator firmiter ſtabiliens, docuit nos credere reſurrectionem mortuorum, & retributionem defunctorum, uitamq; immortalem futuri ſeculi.

His auditis Ioſaphat, uehementer compunctus corde, totusq; lachrymis perfuſus, ait ad ſenem: Aperte mihi omnia nota feciſti, luculenter peroraſti terribilem hanc atq; mirabilem narrationem. His ergo imminentibus nobis, quid oporteat me facere, ut euadam præparatas peccatoribus pœnas, & mercar gaudio perfrui iuſtorum?

Barlaam reſpondit: Scriptum eſt, quod docente Petro populũ, qui & princeps uocatus eſt apoſtolorum, compuncti ſunt corde, ſicut & tu hodie. Et dicentibus illis quid faciemus? ait ad eos, Pœnitentiam agite, & baptiſetur unuſquiſq; ueſtrũm in remiſſionẽ peccatorũ, & accipietis ſpiritus ſancti donum. Vobis enim eſt promiſſio & filijs ueſtris, & omnibus qui lõgè ſunt, quoſcunque aduocauerit Dominus Deus noſter. Ecce igitur & in te effudit abũde miſericordiam ſuam, & uocauit te, cum ab eo longè eſſes uoluntate, & alienis deſeruires nõ dijs, ſed dæmonibus & ſimulacris mutis & inſenſibilibus. Propter quod ante omnia accede ad eum qui uocauit te, à quo accipies uiſibiliũ & inuiſibilium ueram noticiã. Si uerò & poſt uocationem uenire nolueris aut tardaueris, iuſto Dei iudicio exhæredaberis. Sic enim & ipſe apoſtolus Petrus, ad quẽdam diſcipulorum dixit: Ego autem credo quia & obaudiſti uocationi, & adhuc manifeſtius obaudiens, tolles crucem, & ſequeris uocantẽ te dominatorem Deum, qui uocat te de morte ad uitam, & de tenebris ad lucem. Nam Dei ignorantia ueraciter tenebræ ſunt, & mors animæ. Et ſeruire idolis ad naturæ perditionem, omni mihi uiderur ſtoliditate eſſe deterius.

Quos cui aſſimilabo, & qualem fatuitatis imaginẽ iſtorum tibi exhibebo? Sed tamen exemplũ tibi proferam, à quodam uiro ſapiẽtiſſimo mihi dictum. Aiebat enim, Quia ſimiles ſunt idolorũ adoratores uiro ſagittario, qui cõprehendit unam de minutiſſimis auiculis, philomenã hanc uocant. Arripiens igitur cultellum, ut occideret eam & comederet, data eſt philomenæ uox articulata, & ait ad ſagittariũ: Quod tibi ô homo, necis meę proficuũ eſt? Non enim de me tuum implere uentrẽ poteris: ſed ſi me à uinculis liberaueris, tria mandata tibi dabo. Quæ ſi cuſtodieris, ex his magnã per totam uitam tuam utilitatem conſequeris. Ille uerò ſtupefactus illius loquela, promiſit quod ſi quid nouum audiret ab ipſa, mox eam à uinculis liberaret. Cõuerſa itaq; philomena, dicit homini: Nunquam aliquid coneris cõprehendere eorũ quæ apprehendi non poſſunt: & ne doleas de re perdita quam recuperare nõ potes: & uerbum incredibile non credideris aliquando. Hæc tria mandata cuſtodi, & bene tibi erit. Admiratus autem uir perſpicuã uerborũ intelligentiã, ſoluens eam à uinculo, per aëra dimiſit auolare liberam. Philomena igitur uolens probare, ſi recognouit uir dictorum ſibi uerborum uirtutem, & lucratus eſt aliquam ex ipſis utilitatem, dicit ad eum uolitans in aëre: Væ tibi homo, quàm malum conſilium habuiſti, & qualem theſaurum hodie perdidiſti. Eſt enim in uiſceribus meis margarita, quæ ſtruthionis ouum ſua uincit magnitudine. Vt hoc audiuit ſagittarius, contriſtatus eſt ualde. Pœnituit nanq; eum quod euaſerit philomena illa de manu ſua: & denuò tentans illam apprehendere, dixit: Veni in domum meam, & omnem humanitatem tibi exhibebo, deinde honorificè te dimittam. Tunc ait Philomena: Nunc cognoui certiſſimè te eſſe fatuum. Suſcipiens nanq; quę tibi dicta ſunt à me, propter & libenter audiens, nullum ex his proficuũ aſſecutus es. Dixit tibi ne doleres de re perdita & irrecuperabili. Mandaui tibi ne tentares incomprehenſibilia capere, & tentaſti me comprehendere, cum nõ ualeas itinere meo pergere. Cum his etiã, ne uerbũ increbile credideris, tibi mãdaui: ſed ecce credidiſti in uiſceribus meis eſſe margaritam ſupergredientem menſurã uentris mei, & non ualuiſti intelligere, quoniam ego tota nõ poſſim pertingere ad magnitudinẽ oui ſtruthionis: et quo-

modo

modo margaritã talem caperẽ in me? Sic ergo ſtulti ſunt & illi, qui confidunt in idolis. Operantur ea manibus ſuis, & adorant quæ fecerunt digiti eorũ, dicentes: Iſti ſunt qui plaſmauerunt nos. Quomodo ergo plaſmatores ſuos ab ipſis plaſmatos & factos exiſtiment? Sed & ſeruãtes eos in cuſtodia ne à furibus rapiantur, cuſtodes uocant ſuæ ſalutis. Et quantæ inſipientiæ eſt non cognoſcere, quoniam qui non ſufficiunt ſemetipſos adiuuare & cuſtodire, quomodo poterunt alijs hoc præſtare? Euacuant theſauros ſuos, ſtatuas dæmonibus & imagines erigendo, & amentes dicunt ipſos doctores bonorũ, quæ neque aliquando poſſederũt, neq; aliquando ſunt poſſeſſuri. Ideo ſcriptũ eſt: Similes illis fiant, qui faciunt ea. Qui mercede cõducentes artificẽ, fecerunt opera manuũ, & procidentes adorauerunt ea. Deinde tollunt illa ſuper humeros ſuos, & ambulant. Si aũt poſuerunt ea in loco, manẽt in eo, nec mouentur. Et quantũcunq; clamauerũt ad ea, nõ exaudient, nec à malis liberabũt eos. Ideo cõfundunt cõfuſione qui cõfidũt in ſculptilibus, qui dicũt fuſilibus, Vos eſtis dij noſtri. Immolauerunt (inquit) dæmonijs & nõ Deo, dijs quos ignorabãt. Noui recentesq; uenerũt, quia generatio peruerſa eſt, & nõ eſt fides in eis. Ex hac ergo generatione mala et infideli, uocauit te Dominus, dicens tibi: Exi de medio eorũ, & ſeparare, & immundũ ne tetigeris, ſed ſaluare de generatione iſta. Surge, & uade, quia non eſt tibi requies in ea. Nam multiplices apud uos dij, & inordinati atq; ſeditioſi, & omnino diſcordes. Apud nos uerò nõ ſunt dij multi & domini, ſed unus Deus pater ex quo omnia, & nos in ipſo, & unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum, qui imago Dei eſt inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, & omnium ſeculorũ: quoniam in ipſo creata ſunt omnia quæ in cœlis & quæ in terra, uiſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. Omnia per ipſum, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Et unus ſpiritus ſanctus, in quo omnia, Dominus & uiuificans Deus & deificans, ſpiritus bonus, ſpiritus rectus, ſpiritus paracletus, ſpiritus adoptionis. Harum triũ perſonarũ unaquæq; Deus perfectus eſt, ſed non tres dij. Qualis pater, talis filius, talis ſpiritus ſanctus. In his tribus perſonis, una natura, unũ regnum, una uirtus, una gloria, una ſubſtantia: diuiſio tantum in perſonis, ſed unitas in deitate. Vnus enim pater cui proprium eſt ingenitum eſſe, unus unigenitus filius, cui propria eſt natiuitas, unus uerò ſpiritus ſanctus, & propria eius proceſſio. Sic enim nos de lumine patre, lumen uidentes filium, in lumine ſpiritu ſancto uiuificamur, in tribus perſonis unam glorificantes deitatem: & ipſe eſt uerus & ſolus Deus in trinitate cognitus, quoniã ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Huius gratia & ego cognoſcens de te, miſſus ſum ut docerem te quæ didici, & ſeruaui uſq; ad caniciẽ meã. Si ergo crediderís, & baptiſatus fueris, ſaluus eris: ſi uerò non crediderís, cõdemnaberis. Nam iſta quæ cernis hodie, & in quibus exultas: id eſt, gloria, deliciæ, & diuitiæ, & omnes uitæ ſeductiones, citò tranſeunt, eijcientq; te etiam hinc nolentem, & corpus quidem concludetur paruo monumento ſolum derelictum, omniq; deſtitutum amicorum & cognatorũ affectu. Abijcientur uerò delectationes mũdi, & multa fœditas & putrida corruptio, pro præſenti decore & bono odore inducetur. Animam uerò tuam mittent in condemnationem inferni, uſq; ad ultimã reſurrectionis diem, quando rurſus ſuo ſumpto corpore, eijcietur à facie Domini, & tradetur igni gehẽnæ, ſine fine arſura. Hæc tibi contingent, et multa his deteriora, ſi remanſeris in infidelitate. Si uerò ultroneus obaudieris ei qui te uocat ad ſalutem, et acceſſeris ad eum cum gaudio et deſiderio, et lumine illius ſignatus fueris, et toto cor deſecutus fueris eum, omnia quidem reſpuens, et illi ſoli adhærens, quales habebis ſtabilitates et delectationes, audi: Si ſederis, ſecurus eris, ſi dormieris, iucundè ſoporatus quieſces, et nõ formidabis terrorem ſuperuenientem, neque impetus ſæuorum dæmonum intentatos, ſed ambulabis confidens

ſicut

ſicut leo, & uiues cum lætitia, & in æternum exultabis. Nam ſuper caput tuum exultatio, & laus & lætitia comprehendet te, aufugiet dolor & triſtitia, & gemitus. Tunc erumpet quaſi mane lumen tuum, & ſanitas tua citius orietur. Et anteibit faciem tuam iuſtitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet. Clamabis, & dicet, Ecce adſum. Ego enim ſum qui deleo iniquitates tuas, & non memorabor. Tu uerò memor eſto, & iudice-
Eſaie 1. mur. Dic tu iniquitates tuas, ut iuſtificeris. Si fuerint peccata tua ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur: etſi fuerint rubra quaſi uermiculus, uelut lana alba erunt. Os enim Domini locutum eſt hoc.

Dicit ad eum Ioſaphat: Omnia uerba tua bona & admirabilia ſunt, quę credidi, & credo. Omnem quidē idolorum ſeruitutē ex corde odiens, etiā priuſquam tu intrares ad me, quia inuitus & dubitās erga iſta ſe habuit ſemper animus meus. Nunc uerò perfecto odio odiui, diſcens à te uanitatē & inſipientiam illorū qui ſeruiunt eis. Deſidero aūt uerus Dei ſeruus fieri, ſi tamē nō repulerit me indignū, propter meas iniquitates: ſed confido quia dimittet mihi omnia peccata mea, quoniā benignus & miſericors eſt, ſicut tu doces. Ideo ego paratus ſum baptiſmū ſuſcipere, et omnia quęcūq; dixeris cuſtodire. Quid uerò me oporteat facere poſtq; baptiſatus fuero, etſi hoc ſolū ſufficit ad ſalutē (credere uidelicet & baptiſari) an alia oporteat aliqua ſubſequi, manifeſta.

Tunc ait ad eum Barlaam: Audi quid oportet facere poſt baptiſmum. Ab omni quidem peccato, & ab omni uicio abſtinere, ædificare uerò ſuper fundamentum rectę fidei, uirtutum operationē: quoniam fides ſine operibus mor-
Iacob. 2. tua eſt, ſicut & opera ſine fide. Ait enim Apoſtolus: Spiritu ambulate, & de-
Gal. 5. ſideria carnis non perficietis. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt adulteria, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum ſeruitus, ueneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, auaritia, maledictiones, amor uoluptatum, ebrietates, commeſſationes, & his ſimilia. Quæ prædico uobis, ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Fructus enim ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, manſuetudo, fides, continentia, ſanctificatio animæ & corporis, humilitas cordis & contritio; eleemoſyna, immemoria mali, humanitas, uigiliæ, diligens pœnitentia omnium præteritorum peccatorum, lachrymæ compunctionis, luctus tam pro peccatis ſuis, quàm pro peccatis proximorum ſuorum, & his ſimilia, quæ uelut quidā gradus & ſcalæ inuicem uinctæ & ſubinde auctæ, in cœlum animā ſublcuant. Ecce iſta mandamur poſt baptiſmum fortiter tenere, à contrarijs uerò abſtinere. Si autem poſt acceptam ueritatis cognitionē, priora rurſus mortua apprehenderimus opera, & ſicut canis ad uomitum reuerſi fuerimus, continget nobis quod à
Lucæ 11. Domino dictum eſt: Cùm enim (inquit) ſpiritus immundus exierit ab homine (gratia uidelicet baptiſmatis) ambulat per loca inaquoſa, quærēs requiem, & non inuenit. Non ferens autem diutius ſine domo & ſine tecto errare, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui, & ueniens inuenit ſcopis mundatam & ornatam: id eſt, uacuam & uacantem, ſeu quæ gratiæ non ſuſcepit operationem, nec ſeipſam uirtutum diuitijs ditauit. Tūc uadit, & aſſumit ſeptem ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi, habitant ibi: & fiunt nouiſſima hominis illius, peiora prioribus. Nam baptiſmus omnium quidem præteritorum peccatorum, chirographa perfectæ tradit perditioni, & deinceps murus eſt nobis firmus & antemurale, & arma fortia aduerſus inimici prælium. Non autem deſtruit liberum arbitrium, neq; poſt baptiſmū peccatorum habet indulgentiam, neq; ſecundā in piſcinam deſcenſionē. Vnum enim confitemur baptiſmum, & ideo opus eſt omni cuſtodia ſeruare ſemetipſos, ne rurſus polluātur, quin potius mādata Domini cōprehendant. Dicens enim ad Apoſtolos: E-
Mar. 16. untes docete omnes gētes, baptiſantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti,

ſancti, nō hic reſtitit, ſed addit, Docentes eos ſeruare omnia quęcunq; mandaui uobis. Mādauit enim pauperes quidē eſſe ſpiritu, quos beatos eſſe dicit, & regno cœlorū dignos appellat. Deinde lugere in præſenti ſubdidit uita, ut futura conſolatione digni efficiamur. Mites quoq; eſſe & ſemper eſurientes, & ſitientes iuſtitiam, miſericordes & facilè tribuētes, miſerationem habentes & compaſsionem, mundos corde, abſtinentes ab omni pollutione carnis & ſpiritus. Pacificos cōtra proximos, & contra animā ſuam. Subiicientes uidelicet deterius meliori, & inter ipſos pertinax bellū recto iudicio pacificantes. Sustinere etiam omnem perſecutionē, & omnē tribulationem, & oppropriū propter iuſtitiam, pro nomine eius nobis illatum, ut æternū gaudiū in ſplendida diſtributione adipiſci mereamur. Sed & in mundo præcepit, ut ſic luceat lux noſtra coram hominibus, ut uideant opera noſtra bona, & glorificēt patrem noſtrum qui in cœlis eſt. Nam lex Moſi, quæ quondā data fuit Iſraelitis: Non occides (inquit) non mœchaberis, non furaberis, nō falſum teſtimoniū dices, Chriſtus uerò ait: Quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio. Quicunque dixerit fatue, reus erit gehennę ignis. Et quia ſi offers munus tuū ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuū ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo. Et quia omnis qui uiderit mulierem ad concupiſcēdam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo, pollutionē animæ & uicij conſenſum, adulteriū uocans: ſed & lege periurium prohibente, Chriſtus nec omnino iurare, præter eſt & non, mandauit. Oculū pro oculo, & dentē pro dēte: ibi. Hic aūt, Quicūq; percuſſerit in dextrā maxillā, præbe ei & alterā. Et, Qui tecū uult iudicio cōtendere, & tunicā tuā tollere, dimitte ei & palliū. Et quicūq; te angariauerit mille paſſus, uade cū illo & alia duo. Qui petit à te, da ei. Et uolentem à te mutuari, ne auertas. Audiſtis quod dictū eſt, Diliges proximū tuū, & odio habebis inimicum tuū. Ego aūt dico uobis: Diligite inimicos ueſtros, beneſacite his qui oderunt uos, & orate pro perſequentibus & calūniantibus uos, ut ſitis filij patris ueſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuū facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Nolite iudicare, ut nō iudicemini. Dimittite, & dimittetur uobis. Nolite theſaurizare uobis theſauros in terra, ubi erugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Theſaurizate uobis theſauros in cœlo, ubi neq; erugo, neq; tinea demolitur, & ubi fures non effodiūt, nec furantur. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū. Ne ſoliciti ſitis animæ ueſtrę quid manducetis, neq; corpori ueſtro quid induamini. Scit enim pater ueſter cœleſtis, quoniam his omnibus indigetis. Qui ergo animā dedit & corpus, dabit prorſus & cibū & ueſtimentū, qui uolatilia cœli nutrit, & lilia agri tali exornat pulchritudine. Quærite uerò primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & omnia iſta adijcientur uobis. Nolite ſoliciti eſſe de craſtino: nam craſtinus dies ſuijpſius ſolicitus erit. Omnia quæcunq; uultis ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis. Intrate perangustā portā, quia lata eſt porta & ſpacioſa uia quæ ducit ad mortē, & multi ſunt qui intrant per eam: quoniam angusta porta & ſtricta uia quæ ducit ad uitā, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Nō omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnū cœlorū: ſed qui facit uolūtatem patris mei qui in cœlis eſt. Qui diligit patrē aut matrem plus quàm me, nō eſt me dignus. Ecce iſta & his ſimilia mandauit Saluator apoſtolis, ut docerent fideles. Et hæc omnia debemus cuſtodire, ſi deſideramus perfectionem cōſequi, & incorruptibilē coronam iuſtitiæ promereri, quam reddet Dominus in illa die iuſtus iudex, omnibus diligentibus ſe.

Matth. 5.

Matth. 5.

Luce 6.

Matthæi 6.

Luce 18.

Dicit ei Ioſaphat: Igitur quantum ex hac dogmatum ſubtilitate perpendere ualeo, ſi hanc mundam conuerſationē poſt baptiſma, unius uel duorum tranſgreſſione mandatorum iſtorum uiolare me contigerit, ab omni mea cor tuam intentione, & omnis ſpes mea irrita fiet.

Respondit ei Barlaam: Noli sic ista perpendere, nam pro salutatione generis nostri, homo factus Deus uerbum, sciens infirmitatem multam atq; miseriam naturæ nostrę, nec in hac patre dimisit nos sine medicina languere, sed sicut sapientissimus medicus lubricæ nostræ atq; peccatrici uoluntati cõmiscuit antidotum pœnitentiæ, prædicans ista in remissionem peccatorum. Post acceptam etenim cognitionem ueritatis, & sanctificationẽ per aquam & spiritum, omnisq; peccati & totius sordis facilem emundationem, si cõtigerit in aliquos peccatorum casus nos corruere, nõ est quidem per baptismũ secunda regeneratio in aqua piscinæ per spiritũ sanctificata, quæ per sectè renouat baptizatos. Hoc quippe donum semel datur: sed per pœnitentiã laboriosam, & lachrymarũ abundantiam, ærumnasq; atq; sudores fit emundatio atq; remis-
Baptismus. sio culparũ, per uiscera misericordiæ Dei nostri. Baptismus enim uocatus est etiam fons lachrymarum, secundum gratiã Domini, sed labore & dolore indigens. Multosq; de pluribus peccatis liberauit, eo quòd peccatũ non ualet Dei superare benignitatem: si tamen occurramus pœnitentiã agere, & lachrymis delictorum sordes abluere, ne mors præueniens, hinc sordidos ejiciat. Nõ est enim in inferno pœnitentia uel cõfessio. Dum enim uiuimus (fundamento tamen rectæ fidei stabili permanente) etsi aliquid trabium uel tectorũ dissoluatur, licet quod putrefactũ est negligentia, pœnitentia renouare. Nam multitudinẽ miserationum denumerare, & magnitudinẽ misericordiæ illius metiri, impossibile est: peccata uerò quantacunq; sint atq; delicta, mensurę subiacẽt, & numerabilia esse constat. Ergo mensurę & numero subiacentia peccata nostra, immensam misericordiã & innumerabiles Dei uincere nequeunt miserationes. Quapropter non debemus in multitudine desperare peccatorũ, quorum remissio nobis adiacet benignitate Christi, qui pro peccatis nostris suum effudit sanguinẽ. Vbiq; uerò per scripturas pœnitentiæ uirtutem discimus, & maximè ex præceptis & parabolis Domini nostri Iesu Christi. Ex tunc enim
Matth. 3. ait: Cœpit Iesus docere, & dicere, Pœnitentiã agite, appropinquauit enim re-
Luce 15. gnum cœlorum. Sed & in parabola filium quadam narrat, qui accepit patris substantiam, & abijt in regionẽ longinquam, ibiq; totam dissipauit uiuendo luxuriosè. Deinde fame in regione illa facta, abijt, & adhęsit uni malignorum ciuium regionis illius peccatricis. Qui & misit illum ut pasceret porcos, asperrimum & abominabile sic uocans peccatũ. Multum enim tribulatus, & ad extremam deueniens miseriam, in tantũ quod nec de siliquis quas porci mandu cabant, suum posset implere uentrẽ. Tandem aliquando suã in se reuersus sentit confusionẽ, lamentãsq; seipsum, dicebat: Quãti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater peccaui in cœlũ & coram te, & iam non sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unũ de mercenarijs tuis. Et surgens, uenit ad patrem suum. Cùm aũt adhuc longè esset, uidit illũ pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collũ eius, et osculatus est eum. Et in prio rem restituens illum honorẽ, solennitatem lætabundam fecit in eius inuentionem, occidẽs uitulum pascualem. Ecce parabolã hanc, de peccatoribus ad
Luce 15. pœnitentiam reuertentibus, nobis narrauit. Sed et pastorem quendã bonum qui centũ oues habuit, et una perdita, dimisit nonaginta nouẽ, et ad quærendam illã exiuit, donec inuenit eam, et inuentã in humeros suos leuauit, et alijs qui nõ errauerant cõiunxit, uocauitq; amicos et uicinos ad epulas in eius inuentionẽ: Sic (inquit) Saluator, gaudiũ erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouẽ iustis, qui non indigent pœnitentia. Princeps etiã apostolorũ Petrus, fidei petra circa ipsum tempus passio-
Petri lapsus. nis Christi, ad modicũ derelictus, dispensatiua quadam desertione, ut agnosce-
Luce 22. ret humanæ infirmitatis pusillanimitatẽ et miseriã, negationis crimen incurrit. Deinde statim uerborum Domini recordatus, exijt foràs, et fleuit amarè,

lachry-

lachrymisq; illis deiectionis uerecundiam protestatus, victoriam reportauit. Nam cum esset arte bellandi imperitus cecidit, non tamen est dissolutus, neq; in semetipso desperauit, sed resiliens, amarissimas de corde contribulato produxit lachrymas: statimq; hostis cernens hoc, quasi flamma uehementissimæ facis succensus, recessit fugiens longius, & durissimè eiulans. Princeps autem apostolorum Petrus antè fuit, fuit & postea magister orbis ordinatus: sic iam & pœnitentiæ forma effectus est. Post resurrectionem uerò suam Christo dicente ei, Petre amas me, ternam negationem correxit, ipso Apostolo respondente, Etiam Domine tu scis quod amo te. Ex his enim omnibus & alijs pluribus, & numerum superantibus exemplis, discimus uirtutem lachrymarũ & pœnitentiæ, tantum ut modus huius dignè & rationabiliter fiat, ex affectu abominando peccatum, & odiendo atq; condemnando, lachrymas etiam fundendo. sicut ait propheta Dauid: Laborauí in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratũ meum rigabo. Et ita peccatorum emundatio fiet per sanguinẽ Christi, in magnitudine misericordiæ illius, & multitudine miserationum Dei, dicentis: Quod si fuerint peccata uestra sicut phœnicium, quasi nix dealbabuntur: si autem fuerint ut coccinum, quasi lana alba erunt. Hæc quidem ita sunt, & ita credimus. Oportet itaq; ut post acceptam noticiam ueritatis, & regenerationis & adoptionis filiorum Dei, dignitatem & mysteriorum gustum diuinorũ, omni uirtute obseruare, ne ruamus. Nam cadere non expedit certanti: quoniã iam multi qui corruerunt, resurgere non potuerunt. Alij uicijs quidem ianuam aperientes, & inseparabiliter eis adhærentes, ulterius ad pœnitentiam uenire nequierunt. Alij uerò morte præuenti, & non occurrentes, per pœnitentiam seipsos à sorde peccati abluere, condemnati sunt. Propterea periculosum est in quodcunq; uicium cadere. Si uerò contigerit, statim resilire oportet, & rursus in bono stare certa mine. Et quotiescunq; istud acciderit, & illud mox fiat, id est, resurrectio & statio usquè ad mortem. Nam conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, dicit Dominus Deus.

Lachrymæ ex corde fluunt. *Psalm. 6.* *Esaiæ 1.*

Ad hæc Iosaphat dixit: Quomodo igitur quis custodiet seipsum post baptisma mundũ ab omni peccato? Nam si restat delinquẽtibus pœnitentia, sed tamen nõ sine labore & dolore, fletu & planctu, quæ nõ facilia multis fore mihi uidentur. Et ideo mallem inuenire uiam, ut custodirem diligenter præcepta Dei, & non declinarem ab eis, ne post indulgentiam priorum malorum, ad iram prouocarem iterum dulcissimum Dominum meum.

Tunc Barlaam ait: Bene dixisti domine mi rex, nam hoc & mihi desiderabile est. Sed laboriosum est, & ualde impossibile, iuxta ignem conuersari aliquem, & non fumigari. Difficile est ergo & nimis arduũ, secularibus uinctum negocijs, & eius curis implicitum & conturbationibus, & in delictis atq; diuitijs uiuentem, mandatorũ Dei indeclinabiliter uiam pergere, & mundũ seipsum conseruare. Ait enim Dominus: Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ. Scribit autem & dilectus ipsius discipulus Ioãnes Euangelista & theologus, in epistola sua sic: Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt. Quoniam omne quod in mundo est, cõcupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorũ, & ambitio seculi, quæ non ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & cõcupiscentia eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Ista ergo diuini ac deiferi patres nostri, & Apostolum audientes, quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum, festinauerunt, post sanctum baptismum immaculatam & impollutam incorruptionis seruare tunicã. Vnde quidam illorum & aliud addiderunt baptismum suscipere, per sanguinem di co & martyrium. Baptismũ enim & hoc nominatur, & ualde precio sum atq;

Matth. 6. *1. Ioan. 2.* *Baptismus martyrij.*

laudabile. Secundis nanq; peccatorum non polluitur sordibus. Quod & Dominus pro nobis suscipiens, baptismum decenter uocauit. Hinc ipsius imitatores facti, prius quidem sui discipuli & apostoli, deinde uerò & omnis sancto rum martyrum chorus, cultoribus idolorum, regibus & tyrannis semetipsos pro nomine Christi obiicientes, omne genus tormentorum sustinuerunt: uidelicet bestijs proiecti, & ignibus exusti, atq; gladijs interempti, bonamq; confessionem confessi, cursum consummauerunt, fidē seruauerunt, iustitięq; brauiū sunt adepti, angelisq; associati, & Christi cohæredes effecti sunt. Quorum uirtus intantum resplenduit, quod in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Istorum non tantum uerba & opera, sed & sanguis & ossa, omni sanctitate sunt plena. Dæmones nanq; potenter ejici unt, insanabilium uerò languorum sanitates fide accedentibus præstant. Vestimenta uerò, & si quid aliud precioſis ipsorū appropiauit corporibus, creaturæ omni semper sunt ueneranda. De quibus longus erit sermo, si per singula uirtutes eorum referre uoluerimus. Postquam uerò crudeles illi & atroces tyranni mali malè perierunt, & persecutio quieuit, regesq; fideles per uniuersum orbem regnauerunt: suscipientes alij, & imitantes zelum alium & diuinum desiderium (martyrium dico) & eodem amore in animo uulnerati, diligenter satagebant mundam animam, & corpus impollutū Domino exhibere, omnesq; uiciorum illecebras circuncidentes, & ab omni pollutione carnis & spiritus, seipsos emundantes. Quoniam uerò nonaliter hoc, quàm per custodiā mandatorum Christi effici posse nouerant. Custodiam autē mandatorum & operationem uirtutum difficilē in medio mundialium fieri posse cōsiderabant, aliā quandā uitam peregrinā, & sibimet insolitā ducere studuerunt, & secundum diuinā uocē omnia derelinquētes, uidelicet parentes, filios, amicos, cognatos, diuitias atq; delicias, & omnia quæ in mundo sunt odientes, & deserta quasi quidā fugitiui adierunt, egeni, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudi ubus errātes, in montibus & in speluncis, & in cauernis terræ. Ab omnibus terrenis delectationibus & refrigerijs seipsos elongantes, ipsum etiam uictū & uestitū ualde tenuē habentes. Ista duo negociantes, ut uitarēt materias uiciorū, radicitus ipsorū cōcupiscentias de animo
Heb.11. euulserunt: & eorum delentes memorias, amorem & desiderium diuinorū & cœlestium in seipsis plantauerunt. Ad hęc etiam per macerationē carnē suam affligentes, & martyres uoluntate effecti, ne priuarentur gloria illorū, qui per effusionem sanguinis sui consummati sunt, sed imitatores & ipsi Christi passionum quantū in ipsis est effecti, & perennis regni participes. Sic ergo uirtutibus adornati, solitariā & quietam uitā ducebant. Alij quidem sub dio absq; tecto perdurantes, solis æstu & rigoribus frigoris, & imbribus & turbinibus uentorum affligebantur. Alij uerò tuguria figentes, aut speluncis & antris latitantes degebant. Sic ergo uirtutem uirtutibus cumulantes, omni carnali cōsolationi & repausationi penitus abrenunciauerunt, oleribus crudis & herbis aut glandibus, seu pane arido & ualde sicco transigebant dietam, non solum qualitati delectationū abrenunciantes, sed etiam ipsi tenori abstinentiæ, ex sua parte semper aliquid addebant. Nam tantum de ipsis talibus & abiectis sumebant escis, ut solum uiuere possent. Quidam nanq; eorū tota hebdomada ieiuni permanentes, Dominica die cibum sumebant. Alij bis in hebdomada, huius memoriam habebant. Alij autē post dies duos uespere edebant, tantummodo modicum gustantes, orationibusq; & uigilijs uacabant, angelorum uitam imitantes, auri argentiq; possessionibus, emptionibus & uenditionibus abrenunciantes, inter homines se esse obliuiscebantur. Inuidia uerò atq; superbia, quæ maximè bona opera comitari solent, in eis locum non habebant. Nam neque qui in conuersatione minor erat, aduersus eum qui amplius pollebat, inuidiæ cogitationem ullo modo in semetipso suscipiebat.

Nec

Nec rursus magnificè agentem aduersus infirmiores in superbiam extollebat arrogantia, ut sperneret proximũ, aut gloriaretur in sua sanctitate, aut magnifice saperet in uirtutibus. Nam qui plus uirtutis habebat, non proprijs laboribus, sed Dei gratiæ totum ascribebat, in humilitatem deprimens semetipsum, nihil omnino esse reputans quod agebat, iuxta quod ait Dominus: Cum fece- *Luce 17.*
ritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus: quæ debuimus facere fecimus. Illi uerò nec fecisse aliquando quæ præcepta sunt confidebant seipsos, sed plura sibi deesse arbitrabantur quæ fieri oporteret. Et rursus qui in conuersatione debilior erat, despiciendo se miserum clamitabat, negligentiæ uoluntatis, non naturæ infirmitati quod deerat imputans. Sic ergo alius alio, & omnes omnibus erant humiliores. Cenodoxię uel placendi hominibus uitiũ, quomodo esset in illis, qui ideo de mundo fugerant, & desertum inhabitabant, ne hominibus, sed soli Deo uirtutum suorum operatio nota fieret, à quo & bonorum retributiones sperabant, bene scientes, quia quæ propter uanam gloriam bona perficiuntur opera, sine mercede remanent. Nam propter laudem hominum fiunt, & non propter Deum. Vnde & dupliciter huiusmodi detrimentum patiuntur, corpus quidem macerantes, & mercede carentes. Illi uerò supernæ gloriæ inhiantes, & hanc toto corde desiderantes, omnem terrenam & humanam laudem spreuerunt. Habent autem habitacula sua, alij quidem in omnimodo recessu & solitudine agonem percurrentes, elongantes seipsas ab hominum commoratione, per totum tempus uitæ suæ, & Deo appropinquant. Quidam uerò longe abinuicem cellas habentes, Dominicis diebus ad ecclesiam unam conueniunt, & diuina mysteria sumunt (sacrificium dico intacti corporis & precioſi sanguinis Christi) quæ fidelibus in remissionem peccatorum, illuminationemq; & sanctificationem animæ & corporis Dominus donauit, instruentes alterutrum exercitijs diuinorum eloquiorum, & solitis admonitionibus occulta colluctatorum bella publicantes, ut nullus ab his detineatur luctandi artem nescius. Deinde domum unusquisque reuertitur, mel uirtutum in fauis cordium diligenter reponentes, & *Monachorum in desertis consuetudo.*
operantes fructum dulcissimum, & cœlesti mensura dignissimum. Alij uerò cœnobialem ducunt uitam. Qui plures in simul congregati sub uno prælato, ab omnibus differentes degunt, omnem uoluntatem suã obedientiæ gladio occidentes, & quasi seruos emptitios se uoluntarie reputantes, non sibimetipsis uiuunt, sed cui propter Christi amorem semetipsos subdiderunt. Familiarius autem magis est dicere, quia non uiuunt sibi: uiuit uerò in eis Christus, quem sunt secuti, omnia deserentes. Hoc enim est mundi scessio, uoluntariũ odium, & naturæ negatio, eorum quæ supra naturam sunt desiderio. Hi ergo quasi angeli in terra conuersantur, psalmis & hymnis unanimiter Deum laudantes, & confessores laboribus obedientiæ apparent, in quibus & Dominicus sermo adimpletur. Ait enim: Vbi sunt duo uel tres congregati in nomine *Luce 17.*
meo, ibi sum in medio eorum. Non hac mensura in nomine ipsius congregationem circuncludens, sed per duos uel tres indeterminatum numerum demonstrat. Siue enim pauci siue multi propter nomen sanctum eius congregentur, ardente seruientes ei desiderio, ibi hunc adesse credimus in medio seruorũ suorũ. His exẽplis & talibus conuersationibus atq; ordinibus, terreni & lutei uitã imitati sunt cæleſtiũ in ieiunijs, & orationibus, & uigilijs, in lachrymis feructibus et incõsolabili luctu, in peregrinatione mortis, in mãsuetudine & lenitate, in silẽtio labiorũ, in egestate & inopia, in castitate & prudentia, in humili sensu & trãquillitate, in charitate perfecta erga Deũ & proximũ, præsentẽ peregere uitã, quasi angeli moribus effecti. Vnde Deus miraculis & signis, & uarijs uirtutibus ipsos exornauit, & sonũ admirãdæ cõuersationis eorũ in omnẽ terrã effudit. Et si uitã unius ipsorũ per partes enarrauero, qui & autor fuisse monachicæ cõuersationis dicitur, Antonius uerò nomen fuit ei,

Antonius monastice cõuersationis autor.

cognoſces utiq; ex una arbore reliquarum, quæ eiuſdem ſunt generis & ſpeciei, dulcedinem fructuum, & quale poſuit ille anachoreſeos fundamentum, qualem etiam ſtructuram ſuperędificauit, & qualia meruit à Saluatore adipiſci chariſmata. Multi uerò & alij poſt illum ſimili agone decertantes, ſimilem adepti ſunt coronã gloriæ. Beati iſti & ter beati, qui Deũ amando propter charitatem illius omnia deſpexerunt, fleuerunt, & luctũ habuerunt diebus ac noctibus, ut in futuro æternã haberent conſolationẽ. Humiliauerunt ſeipſos uoluntariè, ut illic exaltarentur. Afflixerunt carnes ſuas fame & ſiti & uigilijs, ut ibi ſuſciperẽt eos delitiæ & exultatio paradiſi. Tabernaculum facti ſunt ſpiritus ſancti, in munditia cordis, ſicut ſcriptum eſt: Inhabitabo in eis & inambulabo. Crucifixerunt ſemetipſos mundo, ut à dextris crucifixi ſtent in die iudicij. Præcinxerunt lumbos ſuos in ueritate, & paratas ſemper habebant lampades, immortalis aduentum præſtolantes. Intellectualibus enim mentis oculis præuidebant aſsiduè terribilem horam illam, contemplationeq; futurorũ bonorum & æterni cruciatus cor eorum repletum ſemper erat: ut perennẽ gloriam acquirerent, facti ſunt impaſsibiles ſicut angeli, & nũc cum illis lætãtur, quorũ & uitam imitati ſunt. Beati iſti & ter beati, qui oculis interioribus non fallentibus conſideraverunt præſentium uanitatem, & humanæ actionis inſtabilitatem & lubricitatẽ, & hanc abnegantes, æterna ſibi theſaurizauerunt bona, & nunquã caſuram, neq; morte amputandam uitam acquiſierunt. Hos ergo mirabiles & ſanctos uiros, & nos deſpicabiles & indigni imitari ſatagimus, nõ quòd pertingere ualeamus ad altitudinẽ cœleſtis cõuerſationis eorũ, ſed ſecundũ poſſe infirmæ naturæ & miſeræ, uirtutis uitã eorũ figuramus, & habitu eorũ operti ſumus, quamuis operibus nõ impleamus. Nam iſta diuina promiſsio, à peccandi uoluntate nos retrahit, & ad incorruptionẽ quæ nobis in diuino myſterio baptiſmate data eſt, nos aſtringit. Vnde ſermones beatorum illorũ ſequẽtes, ualde abhorremus corruptibilia hæc & mortalia uitæ negotia, in quibus nihil poteſt inueniri firmũ, neq; planũ ſtabile in ſeipſis, ſed ua-

Eccl. 1.

nitas ſunt omnia & afflictio ſpiritus, multas in pũcto ferentia trãſmutationes. Somno enim & umbra, & aura per aërẽ flante ſunt fragiliora, minimaq; ineſt eis gratia, & neq; gratia, ſed error quidẽ & ſeductio, malinę mũdi, quę nõ dilígere, ſed potius odire ex corde præcipimur. Et eſt ſecundũ ueritatem odibilis iſte mũdus & abominabilis. Nam quãcunq; donat amicis ſuis, cũ ira denuò diripit ea, nudatosq; omni bono & cõfuſione indutos, omnibusq; grauibus prægrauatos, æternę trãſmittit tribulationi. Quos modò exaltat, ſubitò ultima miſeria humiliat, ſubdẽs eos pedibus omniũ inimicorũ ſuorũ. Tales ergo gratiæ ipſius, talia ſunt & dona. Inimicus enim eſt amicorũ ſuorũ, & hoſtis omniũ qui faciunt eius uoluntatẽ. Diſcerpit crudeliter incũbentes ſuper ſe, eneruat illos qui cõfidũt in eo. Fœdus poſuit cũ inſipiẽtibus, & promiſsiones falſas eis pollicitus eſt, ad hoc tantũ ut trahat eos ad ſe. Illis ſibi acquieſcẽtibus ingratus ipſe & fallax demonſtratur, nihil eorũ cõplendo quæ promiſerat. Hodie nãq; epularũ delectationibus eorũ gulam illicit, deuorãdos inimicis, cras eos totos proijcit. Hodie regẽ aliquẽ conſtituit, & cras ſeruitutis iugo ſupponit. Hodie multis affluentem bonis, cras mendicantem reddit. Hodie coronam glorię eius uertice imponit, ſed uultum illius cras in terram deprimit. Hodie exornat collum illius ſplendidis gemmis, dignitatum torquibus, cras humiliat ferreis uinctum compedibus. Amabilem hunc ad modicum omnibus facit, odibilem uerò paulo pòſt facit & abominabilem. Hodie lætificat, & cras lamentis eum & fletibus afficit. Qualem uerò & his finem imponit, audi. Habitatores gehennæ, dilectores ſuos perficit miſerrimè. Talem habet intentionem ſemper, taléque propoſitum. Neque recedentes hinc lamentatur, neque remanentium miſeretur. Illos enim male ſeduxit & retibus concluſit, ad iſtos uerò rurſus artem ſuam transferre conatur, nolens aliquem ſuos

Fortunæ inſtabilitas.

ſæuos

fæuos effugere laqueos. Itaq; qui tali seruiunt duro & maligno domino, & à bono ac benigno mente perdita semetipsos elongant, & præsentibus inhiant negocijs, & eis tenentur astricti, & nullam futurorum habent memoriam, sed delectationes corporales incessanter desiderant: animas uerò suas dimittentes fame tabescere, & innumerabilibus affici malis, similes esse arbitror homini fugienti à facie furentis unicornis. Qui non ferens sonum uocis illius & terribilium mugituum, fortiter fugiebat ne deuoraretur ab eo. Dum ergo uelociter curreret, in magnum quoddam decidit barathrū. Dum autem caderet, manibus extensis arbusculam quandā apprehendit, & fortiter tenuit, & in basi quadam pedibus impressis, uisum est sibi in pace de reliquo fore & stabilita te. Respiciens ergo uidit duos mures, album quidem unum, alterum uerò nigrum, corrodentes incessanter radicē arbusculæ quam apprehenderat, & iam propè erat ut eam abscinderent. Considerans etiā ipsius barathri fundū, uidit, draconem aspectu terribilē, ignem spirantem, & feralibus oculis aspicientem oscq; terribiliter aperire, & deuorare eum cupientem. Intuens uerò rursus basem illam super quā pedes habebat firmatos, cōtemplatus est quatuor aspidū capita de pariete prodeuntia ubi cōsistebat. Eleuans autem sursum oculos, uidit de ramis arbusculæ illius exiguū mel distillans. Dimittens ergo cōsiderare quæ circundederunt eum mala, scilicet quomodo sursum quidem unicornis horribiliter insaniens quærebat hunc deuorare: deorsum uerò amarissimus draco inhiabat deglutire eū. Arbuscula uerò quā apprehenderat, post modicū erat excidenda, pedes super lubricam & infidelem basem statuerat. Et tantorum ac taliū malorū oblitus, seipsum dulcedini modici illius mellis tradidit.

Hæc similitudo est eorum qui seductioni præsentis seculi adhæserunt. Cuius expositionem mox dicam tibi; Vnicornis quidem figuram tenet mortis, quæ semper persequitur & comprehendere desiderat genus humanum. Barathrum uerò mundus est iste, plenus omnibus malis & mortiferis laqueis. Arbuscula autem quæ à duobus muribus incessanter incidebatur, quam apprehēdimus, uitæ uniuscuiusq; nostrūm mensura est, quę cōsumitur & diminuit per horas diei & noctis, & incisioni paulatim appropiat. Quatuor uerò aspides, de quatuor fragilibus & instabilibus elementis, constitutionem humani corporis significant. Quibus inordinatis & conturbatis, cōpago dissoluitur. Cum his & igneus ille atq; crudelissimus draco, terribilem figurat uentrem infernī, cupiens suscipere eos qui præsentes delectationes futuris pręponunt bonis. Stilla uero mellis, dulcedinem significat delectationum mundi, per quam seductor ille suos amicos non sinit propriam uidere salutem.

Hac ergo Iosaphat ualde libenter susceptā parabola, ait: Quā uerus est iste sermo, & quā bene coaptatus. Nequęso pigriteris tales semper mihi typos subrogare, ut sciā diligenter qualis est pręsens uita nostra, & quorū amicis suis autor malorū sit. Senex uerò dixit: rursus similes sunt amatores secularium delectationū, & qui harū dulcedine illiciūtur, atq; futuris & stabilibus fluida & fragilia præferunt, homini qui tres amicos habuit, quorū quidem duos pręcordialiter & affectuosē honorabat, ac uehemēter eorū charitate afficiebatur, usq; ad mortē pro ipsis agonizās, & periclitari desiderās. Aduersus tertiū uerò multo ferebat despectu, neq; honore, neq; decēti eū aliquādo gratificās dilectione, nisi modicā quandā & exiguā ad eū simulās amicitiā. Venerūt ergo die quadam terribiles quidā ac pręcipui milites, festinātes celeritate multa hūc ad imperatorē ducere, rationē redditurū pro debito decē miliū talentorū. Coartatus uerò ille, quęrebat adiutorē ad subueniēdū sibi, in terribili rationis positiōe apud regē. Currēs igit ad primū suū, & prę omnibus alijs charissimū amicū, dicit ei: Nosti ô amice, quomodo animā meā semper pro te posui: nūc autē indigeo auxilio tuo in die ista, detinēte me necessitate. Quomō ergo promittis mihi nūc auxiliarī? Et quę apud te reposita mihi spes est dilectissime? repōdēs ergo ille,

ait;

ait: Non ſum amicus tuus ô homo, neque ſcio quis ſis. Habeo enim alios amicos, cum quibus oportet me hodie lætari, & amicos iſtos amodo poſsidebo. Præbeo tantum ecce tibi ciliciola duo, ut habeas ea in uia qua ambulas: quę tamen nihil tibi proderunt, & nullam ſpem à me præſtoleris. Hęc audiens ille, & diffidens de auxilio quod ſperauerat ab eo, ad ſecũdum perrexit amicum. Cui & ait: Recordare amice, quantum à me recepiſti honoris & gratiæ. Hodie uerò in tribulationem corruens & aduerſitatem maximam, auxiliatore opus habeo. Quantum igitur uales mihi ſubuenire nunc, indica mihi. Ille uerò ait: Non uacat mihi hodie, ut tecum ſubeam agonem. Curis enim & ſolicitudinibus circũdor, & in tribulatione ſum. Modicum tamen tecum pergam, quamuis non ſit tibi profuturum, & ſtatim domum reuerſus, propriis uacabo negocijs. Vacuis ergo manibus homo inde reuerſus, & undiq; deſtitutus, lamentabatur ſeipſum de uana ſpe ingratorum ſuorum amicorum, & de inutilibus laboribus quos pro illorum ſuſtinuit dilectione. Pergit etiam ad tertiũ amicum, de quo nunquam curam habuit, nec ſocium lætitiæ ſuæ aduocauit. Et ait ad eum, cõfuſo & in terram uultu demiſſo. Non habeo os loquendi ad te. Cognoſco enim diligenter quod nunquam tibi bene feci, nec amicabiliter erga te me habui. Sed quoniam aduerſitas me apprehendit diriſsima, & nullam ſpem ſalutis in cæteris meis amicis reperi, ueni ad te rogans, ſi eſt tibi poſſibile, quodlibet auxilium uel modicum impendere ne tardes, memor ignorantiæ meæ. Tunc ille reſpondit ei hilari & ſereno uultu: Certe amicũ meum chariſsimum confiteor te eſſe, & modici illius beneficij tui non immemor, cũ uſuris retribuam tibi. Ne timeas ergo, neq; formides. Ego enim præcedam te. Ego interueniam pro te apud regem, & non tradam te in manus inimicorum tuorum. Confide ergo dilectiſsime, & ne triſteris. Tunc compunctus ille dicebat cum lacrymis: Heu mihi quid prius lamentator, aut quid potius plangam? Vanum affectum meum reprehendam, quem ingratis illis & falſis exhibui amicis: an amentiam meam plangam, quod huic uero & germano amico nullam oſtendi familiaritatem? Ioſaphat autem & iſtum cum admiratione ſermonem ſuſcipiens, expoſitionem requirebat. Tunc ait Barlaam: Primus amicus utiq; eſt diuitiarum poſſeſsio & amor pecuniarum, pro quibus homo multis ſubiacet periculis, & plurimas ſuſtinet miſerias: ueniente uerò ultimo mortis termino, nihil ex omnibus illis, niſi qui ad ſepulturam pertinent inutiles accipit panniculos. Secũdus autem amicus uocatur uxor, & filij & cognati & cæteri amici, quorum affectui adhærentes inſeparabiliter tenemur, ipſam animam & corpus, propter illorum ſpernentes amorem. Sed nullam aliquis ex eis utilitatem conſequitur in hora mortis, niſi quod tantummodo uſq; ad monumentum ſecum pergũt. Deinde mox reuertẽtes, ſuis uacant curis ac ſolicitudinibus, non minus obliuione memoriam, quàm corpus aliquãdo amici operientes ſepulchro. Amicus uerò tertius deſpectus & grauis, non familiaris, ſed exoſus & quaſi aduerſus, iuſtorum operum chorus eſt: uidelicet ſpes, charitas, fides, eleemoſyna, humanitas, & cætera uirtutum congregatio, quæ poteſt præcedere nos cum eximus de corpore, & pro nobis apud Deum interuenire, & de inimicis crudelibus exactoribus liberare, qui calumniam & amaram rationis exactionem nobis commouent, in aëre nos cõprehendere tentantes. Iſte eſt gratus amicus & bonus, qui & modicum bonum opus noſtrum in memoria fert, & cum uſura nobis integrum reſtituit.

Rurſus ergo Ioſaphat ait: Bene ſit tibi à domino deo tuo ô ſapientiſsime hominum. Lætificaſti nanq; animam meam congruis ac dignis ſermonibus tuis. Rogo etiam te, ut depingas mihi imaginem uanitatis mundi, & quomodo eum aliquis liberè, ac ſine impedimento tranſire ualeat.

Aſſumpto uerò ſermone Barlaam, ait: Ciuitatem quandam didici fuiſſe magnam, cuius ciues talem habebant conſuetudinem antiquitus, ut aſſume-

rent

rent extraneum aliquem & ignotum uirum, nihil legem ciuitatis suæ & traditionum penitus scientem, & hunc sibi regem constituebant. Qui omnem potestatem accipiebat, & suarum uoluntatum perficiendarum facultatem habebat, usq; ad completionem unius anni. Deinde in omni securitate eo permanente, delicijsq; ac suauitatibus sine ulla formidine, & secum semper permansurum regnum existimante, repentè surgentes ciues illi contra eum, regali ablata stola, nudum per totam trahentes ciuitatem, exulem transmittebant in magnam ac longius remotam insulam. In qua neq; cibum inueniens neque uestimentum, in fame ac nuditate malè atterebatur, præter spem concessis sibi delicijs & gaudio, in tristitia rursus præter spem omnem & expectationem transmutatus. Interea iuxta morem consuetudinum ciuium illorum, ordinatus est quidã uir in regno, qui non exiguo mentis intellectu uigebat. Qui tanta ac tali ex improuiso accidente sibi abundantia, mox non est dissolutus, nec ab ea raptus, neque eorum qui ante eum regnauerunt, & miserrimè electi fuerunt, incuriam secutus est, sed solicitudinem gerebat, & laborabat animo, quo modo se & sua bene disponeret. Dum ergo assidua meditatione diligentius ista pertractaret, cognouit per quendam sapientissimum consiliarium suum, consuetudinem ciuium & locum perennis exilij: & quomodo oporteret semetipsum custodire sine errore, edoctus est. Hoc ergo ut agnouit, & quia oporteret eum prius paululum ad illam applicare insulam, hoc quoq; caducum regnum & peregrinũ alienigenis rursus derelinquere: apertis thesauris suis, quorum tunc liberam habebat facultatem, & de illis quod uellet facere, accepit pecuniarum multitudinem: auri uidelicet & argenti, & lapidum preciosorum amplissimum pondus, & fidelissimis committens famulis, in illam præmisit, ad quam ducendus erat insulam. Peracto igitur anni termino, in seditionem uersi ciues, nudum (sicut & illos qui ante eum fuerunt) in exilium transmiserunt. Tunc cæteri stulti & temporales reges malè fame cruciabantur. Ille uerò qui diuitias antè sibi deposuerat, in abundantia perpetua uiuens, & delicias infinitas habens, timoreq; prorsus incusso, infidelibus & malignis ciuibus, sapientissimo seipsum beatificauit consilio. Ciuitatem ergo intellige, uanum istum & deceptorem mundum. Ciues autem, principes & potestates dæmonum, mundi rectores tenebrarum seculi huius, qui illiciunt nos dulcedine uoluptatum, & suggerunt ut corruptibilia & mortalia ceu immortalia, & semper nobiscum mensura consideremus. Sic ergo nobis seductis, & nullam solicitudinem de stabilibus & æternis gerentibus, neque nobis ipsis aliquid in illa uita recondentibus, repentè nobis imminet perditio mortis. Tunc iam nudos nos hinc maligni & amari suscipientes tenebrarũ ciues, cum quibus totum expendimus tempus, ducunt nos in terram tenebrosam & caliginosam, in terram tenebrarum æternarum, ubi non est lux nec uita hominum. Consiliarium autem bonũ, qui omnia uera fecit nota, & salutaria edocuit studia sapientem ac prudentem regem, meam æstima paruitatem, qui bonam & rectam uiam ueni demonstrare tibi, introducens te in æterna & infinita bona, ibiq; te omnia consulens reponere, abstractum ab errore mundi huius, quem & ego aliquando infeliciter diligebam: & ipsius delectationibus detinebar atq; iucunditatibus, donec ueracibus mẽtis oculis considerauí, quomodo in istis omnis hominum uita atteritur, alijs quidem uenientibus, alijs uerò discedentibus, & nullis firmum statum habentibus, neq; diuitibus in diuitijs, neq; potentibus in potentia, neq; qui prosperãtur in prosperitate sua, neque qui delicijs affluunt in iucũditate sua, neq; putantibus firmiter se uiuere in uana sua & infirma stabilitate, neq; in aliquo alio eorum quæ laudantur in hac uita, sed omnia similia sunt torrenti, impetu magno in profundũ maris ruenti. Fluida namq; sic sunt omnia præsentia & tẽporalia. Hinc intellexi, quia uniuersa ista uana, & in quibus utilitas est nulla, sic obliuioni traduntur perpe-

tuę & absentãtur, siue gloriam dicas siue regnum, siue splendorem dignitatũ, siue potentatuum magnitudinem, siue tyrannorum crudelitatem, siue quidlibet talium, in futuris temporibus obtinebuntur. Ex quibus cum & ego unus sim, consuetæ nimirum mutationi subiaceo: & quemadmodum mei prædecessores iucundari præsentibus non omiserunt, ita erit & in me. Noui enim qualiter homines tyrannus iste ac turbulentus agitat mundus. Hinc inde eos transferens, hos quidem de diuitijs ad inopiam, illos uerò de paupertate ad gloriam, quosdam quidem subtrahens uitæ: alios uerò rursus inducens, nõnullos quidem sapientes & prudentes reprobans, quosdam contumelioſos scilicet & exiguos, honorabiles splendidos faciens. Alios etiam insipientes & fatuos in sede collocans gloriæ, honorabilesq; ignominioſos & obscuros demonstrans omnibus. Et est uidendum, quomodo genus hominũ nequaquã ante faciem ipsius tyrannidis crudelis habet statũ, sed est sicut columba quę fugiens aquilã uel accipitrẽ, mutat se de loco ad locum, nunc quidẽ huic insidẽs arbori: unde rursus mota, immergit se uepribus, deinde statim cauernis petrarum, & diuersis spinarum densitatibus semetipsam committens, nusquã tutũ inueniẽs refugiũ, in motu & defectione tribulatur assidua: sic sunt qui præsentia perdere metuẽtes, & sub impetu quidẽ irrationabili miserrimè laborantes, nihilq; penitus tutũ uel firmũ tenẽtes, neq; sciẽtes ad qualẽ peruẽturi sunt finem, & quod eos uana deseret uita, cui subdiderunt semetipsos ualde infeliciter & miserrimè. Mala enim pro bonis appetunt, pro bonitate malitiã exercentes: & ignorant quis frigidos multorum & grauium suorũ laborum susceptus sit fructus, siue domesticus, siue alienus, & multoties neq; amicus omnino uel notus, sed hostis & inimicus. Hæc omnia & his similia dijudicans in prætorio cordis mei, odiui præsentem uitam, quæ in uanitatibus tota consumitur, quam olim & ego deducebam, terrenis laboribus addictus. Abijciente uerò me de animo meo horum affectuum, & longius proficiente, apparuerũt mihi ea quæ ueraciter sunt bona, id est, deum timere, & facere eius uoluntatẽ. Hoc enim cognoui cunctorum bonorum caput esse, hoc & initium sapiẽtiæ dicitur, & etiã perfecta sapientia. Nam uita est sine tristitia, & sine tentatione secura atq; quieta, & incũbentibus super se, quasi super rectissimã uiam mandatorũ Domini, & agnoscens subtiliter, nihil ei tortuosum aut anfractuosum esse, neq; desossum uel arduũ, sed spinis & tribulis carentẽ, & totã facilem penitus & gratã atq; planã, delectantẽ quidẽ oculos ambulantiũ per eam, splendidissimis cõtemplationibus spacioſos exhibens pedes, & calcians in præparatione euangelij pacis, ut securè & expeditè gradiantur. Quam omnibus meritò præposui, & ædificare cœpi deiectam animæ meæ & corruptã domũ. Sic ergo me ea que apud me erãt disponẽte, & defectũ mentis corrigẽte, uerba audiui cuiusdã doctoris sapientis, talia mihi præcipiẽtis: Exite (inquit) qui saluari desideratis, separate uos à uanitate mũdi: præterit enim figura eius. Quantulumcunq;, & ecce nõ erit. Exite indeclinabiliter, nõ sine dote & mercede, sed expẽsas ferẽtes æternæ uitæ. Longinquã enim ituri estis uiã, multarũ expẽsarũ cẽsu opus habentẽ, & peruenietis ad æternũ locũ, duas habentẽ regiones quę multas in se mansiones habent. Quarum quidẽ unã pręparauit Deus his qui diligunt eum & eius mandata custodiunt, omnibus bonis plenã. Quã promerentes, in incorruptione uicturi sunt durabili atq; perpetua, perẽnem accepturi immortalitatem, ubi ausugit dolor & tristitia & gemitus. Secunda uerò regio plena est tenebris atq; tribulationibus, & doloribus, que præparata est diabolo & angelis eius: in quam mittẽtur & illi qui per opera mala hãc sibimet acquisiuerunt, & qui incorruptibilia & æterna pro præsentibus commutauerunt, & se totos cibum ignis æterni fecerunt. Hanc ego uocẽ audiens, & ueritatem illius recognoscẽs, ad illam peruenire habitationem studui, que ab omni quidẽ dolore et tristitia libera est, tãta securitate talibusq; bonis repleta. Quo-

Prouerb. 1.

ta. Quorum scientia nunc quidem ex parte in me est, adhuc ætate spirituali paruulo, & quasi per speculum & in enigmate quæ ibi sunt uidente: cùm autem uenerit quod perfectum est, & cognoscam facie ad faciem, tunc quod ex parte est destruetur. Gratias ago Deo per Iesum Christum Dominum nostrum. Nam lex spiritus uitæ, in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis, & aperuit oculos meos ut absq; errore uiderēt: quia prudētia carnis mors est, prudentia uerò spiritus uita & pax. Igitur sicut ego prudentium recognoscens uanitatē, ea perfecto odiui odio, sic & te recognoscere & odire fideliter moneo: ut quasi aliena & mox desitura reputes ea, & auferēs hinc omnia, thesaurizes tibi metipsi in seculo incorruptibili thesaurū securū, diuitiasq; indefi cientes, quò te procul dubio oportet proficisci: ut cum peruenerīs, non sis egenus, sed diuitijs plenus, sicut horum tibi similimā suprà depinxi imaginē. Dixit Iosaphat seni: Quomodo ergo possum thesauros pecuniarū & diuitiarum illuc præmittere, ut securam ipsorū & incorruptibilē iucunditatem abiens reperiam, & qualiter demōstrem aduersus præsentia odium meum & amorem æternorum, planè quęso insinua mihi. Et ait Barlaam: Diuitiarum quidem ad æternum locum præmissio, manibus fit egenorū. Ait enim quidam prophetarum, Daniel sapientissimus, regi Babylonis: Propterea ô rex, cōsilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas miserationibus egenorum. Dicit autē & Saluator: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiāt uos in æterna tabernacula. Et longum superius seruis sermonē Dominus de eleemosyna & largitione pauperū facit sicuti in euāgelio didicimus. Sic ergo tutissime uade, prę̄mittēs illuc omnia egenorū manibus. Quanta enim his feceris, sibi Dominus attribuens, multiplicius tibi restituet. Vincit enim semper donorū retributionibus diligentes se. Hoc ergo modo nunc thesauros seculi istius quasi diripiendo à Domino suo, cui & tu miserrimè seruisti, bene ex his in futuro sumptum tibi repones, & ab alieno auferens, tibi cuncta recondes, & per fluida ista & temporalia, stabilia atq; manentia cōparabis. Deinde Deo tibi cooperante, peruidebis instabilitatem ac prauitatem mundi, & ualedicens omnibus ad futura cum affectu multo transuolabis: prætergrediens quidē transeuntia, sperādis uerò ac stabilibus inhærens, & deserens tenebras cum umbra mortis. Odiens uerò mundum, & mundi rectorē, & corruptibilem carnē inimicitiam tibi reputās, currens ad lumen inaccessibile, & crucē super humeros tollens, sequeris eum indeclinabiliter, ut & cum ipso glorificeris, & æternæ uitæ hæres ostendaris. Iosaphat uerò ait: Cuncta ergo despicere, & istā laboriosam assumere uitā (sicut dixisti superius) traditio est antiqua, ab apostolorum descendens doctrina: an modò nouiter uobis sic uisum est, mentis uestræ scientia quasi melius eligentibus istud? Respondens senex, ait: Non legē recēter introductā doceo te (absit hoc à me) sed ab antiquo nobis traditā. Dixit enim Deus cuidā diuiti, qui interrogauit eum, quid faciendo, uitam æternam possideret. & glorianti omnia se custodisse quæ scripta erant in lege: Vnū (inquit) tibi deest. Vade, & quæcunq; habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & ueni sequere me, tollendo crucem. Ille uerò hoc audiens, tristis effectus est. Erat enim diues ualde. Vidēs eum cōtristatū Dominus, dixit: Quàm difficilè qui pecunias habēt, intrabunt in regnū cœlorū. Facilius enim est, camelū per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Hoc ergo mandatum cuncti audierunt sancti, & separari ab omni tali diuitiarū difficultate studuerunt, cuncta sua dispergentes in pauperū erogationem, & diuitias sibi æternas reponētes, tulerunt crucē, & secuti sunt Christū. Alij quidē martyrio, sicut iam dixi tibi, consummati sunt. Alij uerò eremiticè agonizantes, & nihil eorum quæ ad conuersationem huius ueracis philosophiæ pertinent, omiserunt. Mandatum igitur hoc esse noueris Christi regis nostri & Dei,

quod nos ab amore temporalium retrahit, & æternorum participes efficit.

Cùm igitur, inquit Iosaphat, sic antiqua & necessaria huiusmodi sit philosophia, cur non hodie hanc multi sequuntur? Senex uerò ait: Multi quidem imitati sunt, & imitantur: plurimi uerò pigri remanent, & negligentes. Pauci enim sunt (sicut ait Dominus) qui strictam & arctã pergant uiam, amplã uerò & latam plures. Qui enim semel ab auaritia & uoluptate malorũ capiunt, inani ac uanę dediti gloriæ, inextricabiliter ipsis astricti remanẽt, & quasi seruos semetipsos uoluntarie uenundantes alieno domino, & ex aduerso stantes ista præcipienti Deo, & uincti ab eo tenentur. Anima enim quæ semel de sua salute desperat, habenas sq; suas irrationabilibus laxat cupiditatibus, ubiq; fertur. Propterea deflens propheta circumfusam stultitiam huiusmodi animabus, & adiacentis eius caliginis crassitudinem deflẽs, dicebat: Filij hominum usq; quo graui corde, ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Ita & quidam nostrorum sapientium & doctorum rationabilis uir & continens, & quędã à seipso adijciens, clamabat omnibus uelut de euidenti & altissima specula: Filij hominum usq; quo graui corde? ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? magnum quid uitã istã & delicias, atq; modicã gloriã & humilem potentiam, & falsam prosperitatem arbitrantes. Quę non eorum sunt quæ uidentur, uel putant se habere illa, sed sicut puluis agitantur, & ad alios uentilata trãsciũtur: aut sicut fumus, defluentia, & somnia illudentia, & uelut umbra inania, neq; absentia desperata non habentibus, neq; præsentia defluentia possidentibus. Si uerò Saluatore mandante, prophetis etiam & apostolis prædicantibus, ac sanctis omnibus opere & sermone ad uirtutis uiã rectissimam uos exhortantibus: etsi pauci per hanc gradiuntur, cum plures spaciosam, & quæ ad perditionem ducit eligãt, nõne ex his cõuersatio diuinę huius adnihilatur sapientiæ? Nam sicut sol ad illuminationẽ omnibus ortus, sine inuidia porrigit suos radios, cũctosq; illuminari permittit: ita & uera sapientia sui appetitores more solis illuminat & illustrat, & splendidos ostendit. Si quidam claudentes oculos uidere eius fulgorẽ nolunt, nõ idcirco reprehendendus est sol, uel à cæteris despiciendus, aut gloria sui splendoris per illorũ inhonorabitur stultitiã: sed illi potius seipsos lumine eius priuantes, quasi cæci palpabunt parietem, & in multis cadent foueis, pluribusq; lacerabũtur facies eorum spinis. Et quemadmodũ sol in suo splendore permanens, illuminat reuelata facie fulgorem sutũ speculantes: eodem modo & lux Christi splendet quidem omnibus, ditissimè largiẽs eis suã claritatem. Participat uerò unusquisq; iuxta quod desiderat & appetit. Neq; enim deest alicui uolentium se intueri Sol iustitiæ, neq; tamen cogit spõte suas tenebras eligentes, sed proprio unusquisq; relinquitur arbitrio & præelectioni, quamdiu in hoc seculo est. Iosaphat aũt sciscitante, quid est liberũ arbitrium, & quid prędelectio, respondit senex: Liberũ quidem arbitriũ est animæ rationalis uolũtas, sine prohibitione cuiusquã mota ad quodcũq; uoluerit, siue ad bonũ siue ad malũ, sic ab autore cõcessum. Rursus liberũ arbitriũ est intellectualis animæ motus sui iuris. Præelectio est consultũ desideriũ eorũ quæ in nobis sunt, aut consiliũ desiderabile. Quod enim præiudicatũ est, ex cõsilio tenemus eligentes. Consiliũ uerò est desideriũ, perquirens de his quæ à nobis sunt facienda. Cõsiliatur enim quis, si debeat rem peragere uel nõ, deinde iudicat quod melius est, & uocatur iudiciũ. Exinde appetit & amat quod ex consilio iudicatũ est, & dicit deliberatio. Si eñ iudicat, & nõ affectat quod iudicatũ est, id est, nõ diligit illud, nõ dicitur deliberatio. Deinde post dispositionẽ fit præelectio. Nam præelectio est duorum propositorũ unum eligere præ altero. Et hoc manifestũ est, quod consilium est post iudiciũ uel præelectionẽ, & ex ipsa etymologia. Præelectũ quippe, est unum præ altero electũ. Nullus uerò aliquid antè iudicat quàm uideat, neq; præelegit, nisi antè iudicet. Nõ enim omnia quæ uidentur nobis, ad effectum

Liberum arbitrium.

Præelectio.

Consilium.

Deliberatio.

ctũ deducere cogitamus. Tum prælectio & prælectũ fit, quando quod antè iudicatum est ex consilio, accipit appetitum. Et sic colligitur, prælectionem esse desideriũ cõsultum eorum quæ in nobis sunt. Nam quod ante iudicatum est ex cõsilio, desideramus prælegẽtes. Omne enim consiliũ fit propter illud quod agendũ est: & sic ante omnem prælectionẽ consilium est, ante uerò omnem actionem, prælectio. Idcirco nõ solum actiones, sed & ea quæ secundũ intentionem prælectiones exhibent, & coronę & tormenti iure causa fiunt. Principiũ enim peccati & iustę actionis, prælectio est ex his quę à nobis sunt inducta. Quorũ enim in nobis affectus sunt, horũ & actiones: in nobis verò secundum uirtutẽ operationes sunt, in nobis utiq; & uirtutes. Propriè nanq; in nobis sunt animata omnia, & ea de quibus consiliamur. Sic per liberũ arbitrium considerantibus hominibus, & ipsum idẽ prælegentibus, quanto quis prælegit, tãto participatur diuini luminis, & proficit in philosophiæ studijs. Differentiæ enim prælectionum, sunt uelut quidã fontes aquarum, de uenis terræ scaturientiũ. Alij quidem in superficie terræ oriuntur, quidam uerò paulo profundius, nõnulli autem profundissimè. Harum quippe aquarum nonnullæ quidem indesinenter fluunt, & gustu dulces sunt: quædã uerò de profundo prodeunt, & amaræ sunt aut sulphureæ. Aliæ autem largiter fluentes, aliæ uerò distillant modicè: sic et in prælectionibus intellige, alias quidem uè loces esse et ualde feruentes, quasdam uerò torpentes et frigidas: et alias quidem ad bona iter habentes, nonnullas uerò ad contrarium omni uirtute declinantes. Ergo iuxta affectum earum et actiones, sequuntur impetus.

Tunc Iosaphat ait seni: Sunt ergo et alij qui ea quæ tu prædicas prædicent, aut solus es tu hodie qui ista doces, et sic odibilem præsentem uitam astruis?

Respondens aũt Barlaam, dixit: In uestra infelicissima regione ista nemine esse cognosco. Nã patris cui tyrannica crudelitas innumerabilibus hos mortibus tradidit, et fategit ne penitus audiatur in uobis diuinę notitię prædicatio: in cæteris uerò omnibus linguis cantantur ista, et glorificãtur. Alijs quidẽ rectissimo sermone, alijs uerò distorto, hoste nostrarũ animarũ declinare eos à rectitudine faciẽte, et alienis monẽte glorijs, et dicta quædã scripturarũ aliter, et nõ secundũ cõgruũ sensum interpretari docente. Vna aũt ueritas est gloriosis apostolis et deiferis patribus, et in catholica ecclesia à finibus usq; ad fines orbis, sole splendidius coruscãs, cuius ego prædicator et doctor missus sum tibi.

Dixit autem Iosaphat ad eum: Nunquid non aliquid ex his meus aliquando didicit pater? Et ait senex: Subtilius et conuenientiùs nihil didicit. Clausis enim mentis sensibus, bonum nõ uult suscipere, ad malum uerò præcipiti ruit impetu. Sed uellem (inquit Iosaphat) etiam illum ista didicisse.

Ait uerò senex: Apud hominem impossibilia sunt ista, apud Deum omnia possibilia sunt. Quid enim scis, si tu saluum facies patrem tuum, et modo mirabili genitor tui efficiaris genitoris?

Audiui enim regem quendã fuisse, multũ bene regnum suũ disponentem, mansuetęq; ac leniter erga suum se habentẽ populũ: hoc aũt solũ sibi deerat, quod non habebat diuinæ notitiæ illuminationẽ, sed errore idolorum detinebatur. Habebat aũt cõsiliarium quendã bonũ, & perfectè exornatũ, tam quæ ad Deũ pertinet pietate, quàm & omni reliqua uirtutũ sapientia. Qui multũ grauabat & tristis erat eo quòd rex in tali permaneret errore. Volebatq; eum quãdoq; redarguere, sed ab impetu isto reuocabatur, metuens, ne fortè autor malorũ sibimet & suis omnibus fieret, & quæ per eũ multis proueniebat utilitatẽ amputaret. Quærebat tamen tempus opportunũ ut traheret eum ad bonum. Dixit itaq; rex ad eũ: Veni, egrediamur, & perãbulemus ciuitatẽ, si cubi fortè aliquid utilitatis uideamus. Deambulantibus uerò eis in ciuitate, uiderunt lucis fulgorẽ per quoddam foramẽ relucentẽ: & huic oculos inijcientes, aspiciunt subterraneũ habitaculũ, ante quod sedebat uir ultima degẽs inopia, qui uili quodam ac dilacerato amictus erat indumento. Assisteba t ei uxor sua

propinatura. Quo uitreum calicem in manus suscipiente, dulcissimũ cantando melos, illa iucunditatem ei exhibebat, saltans, & uirum audibus extollẽs. Tunc hi qui iuxta regem aderant, diutius ista cõsiderantes, mirabantur: quoniam tali inopia grauati, qui nec domum habebant, & uestimentis carebant, ita locupletem ac securam uitam ducebant. Tunc ait rex cõsiliario suo: O miraculum amice, quia mihi & tibi nunquã sic nostra placuit uita, quæ tantis delicijs & tanta refulget gratia, sicut uilis hæc & miserrima sua uita hos stultos lętificat & iucũdatur, lenis eis ac suauis apparens, cum sit odibilis & aspera. Opportunam itaq; nactus horã protosymbolos, ait: Reuera ô rex, qualis tibi uidetur horum uita? Qui ait: Omniũ quæ aliquãdo uidi amarissima & infelicissima, abominabilisq; & auertenda. Tunc dicit ad eũ protosymbolos: Ita ergo bene scias ô rex, quia multo amplius antè miserã & infelicẽ nostrã deputant uitã, contẽplatores ac narratores æternę gloriæ illius, & bonorũ quę omnẽ superant sensum. Nam auro splendentia palatia nostra, & splendida indumenta ista, stercorib. et cœno fœtidiora uidentur, oculis contemplantiũ inenarrabilẽ pulchritudinẽ in cœlis, non manufactorũ tabernaculorũ, stolæq; diuinitus textæ, & incorruptibiliũ diadematũ, quæ præparauit Deus diligentib. se. Quẽadmodũ enim despere nobis isti uili sunt, eodẽ modo, & eo amplius nos qui in hoc mundo erramus, & sufficientiã nobis esse putamus in falsa gloria & inutilibus delicijs, lamentationib. digni sumus, & lachrymis, in oculis eorũ qui gustauerũt dulcedinẽ bonorũ æternorum. Rex autem his auditis stupefactus, ait: Qui sunt ergo illi qui meliorẽ nostra uitã obtinent? Omnes, inquit protosymbolos, qui æterna præponunt tẽporalibus. Rursus ergo scire rege cupiente, quæ æterna, ait uir: Regnũ sempiternũ, & uitã quæ morti nõ subiacet, & diuitias quæ nunquam metuunt egestatẽ, gaudiũ quoq; & lætitiã totius expertem tristitię & grauitatis, & pacẽ perennem, liberã ab omni inimicitia & contentione. Qui istam merebuntur accipere, beati erunt: & hoc certissimum est. Sine dolore enim & sine tristitia uiuent in æterna uita, et omnia delectabilia et iucunda quę sunt in regno Dei absq; labore percepturi, et cum Christo sine fine regnaturi. Et quis dignus erit ista percipere, ibi dicẽte rege, ille respõdit: Omnes qui uiam tenent, illuc ducentẽ. Facilis enim est introitus uolentibus tantum. Tunc rex ait: Et quæ semita illuc producens? Respondit ei uir nobilis: Cognoscere solum uerũ Deum, et Iesum Christũ unigenitum eius filium, et sanctum ac uiuificantẽ spiritũ. Rex igitur regalem habens intellectum, ait ad illum: Et quis prohibuit te hactenus ista nota mihi facere? Non enim abiectione et despectu digna mihi uidentur esse ista, si uera sunt: si aũt ambigua, studiosẽ oportet quærere, donec quod certum est inueniamus. Non negligentia (inquit uir) aut inertia detentus ista tibi notificare distuli, cum uera sint et omnino indubitabilia, sed excellentiam metuens tuæ gloriæ, ne fortẽ generem tibi molestiã. Si ergo fueris tuo famulo, ut amodo de his aliqua tibi recommemorem, per omnia tuo obsecundabor imperio. Etiã, inquit rex, non per singulos dies tantum, sed etiam per singulas horas horum memoriã mihi assiduè renoua. Nõ negligenter enim oportet his attendere, sed feruentius et studiosius. Audiuimus nanq;, ait Barlaam, piẽ regem istum uixisse postea, et tranquille præsentem duxisse uitam, nec futura priuatum esse beatitudine. Si igitur et patri tuo talia quis opportuno suggesserit tempore, forsitã intelliget et cognoscet, quantis obsessus est malis, et ab his declinans, eliget bonũ. Nunc ergo cæcus est, uero se priuans lumine, sponteq; sua impietatis agit tenebras.

Dixit aũt Iosaphat ad eum: De patre meo faciat Dominus, sicut ei placet. Ipsi enim (sicut iam dixisti) possibilia sunt omnia, quę apud homines impossibilia sunt. Ego uerò ex tuis sacris sermonibus præsentiũ cognoscens uanitatẽ, discedere quidẽ penitus cogito, & tecum reliquũ uitę meę ducere, ne propter temporalia ista & fluida, ab æternorũ & incorruptibilium excidã refrigerio.

Cui senex respondit: Si hoc feceris, similis eris cuidam iuueni sapientissimo.

De

De quo audiui, quod filius fuit ditissimorũ parentũ, cui pater suus despõsauit filiam cuiusdã nobilissimi, & præ omnibus locupletissimi uiri, nimis pulcherrimã. Mouit aũt cum puero sermonẽ de nuptijs, & quomodo facere meditabatur, annunciauit. Quod ille audiens, & quasi rem malã ac nefariã respuens, relicto patre, fuga elapsus est. Ambulans aũt declinauit in domum cuiusdã senis pauperis, propter æstũ diei semetipsum repausaturus. Tunc filia senis uirgo, quæ erat ei unigenita, sedẽs ante ianuã, operabatur manibus, ore uerò suo Deum laudabat assiduè, gratias agens ei de imo cordis. Huius aũt laudes iuuenis auscultãs, ait: Quod est istud tuũ ô mulier studiũ. Cuius aũt rei gratia cum ita sis pauper & tenuis, quasi pro quibusdã magnis donis gratias referẽdo, sic laudas datorem? Quæ respondens, ait ad eum: Nescis quod sicut exigua medicina de magnis lãguoribus sæpius liberat hominẽ, ita & in paruis Dei donis gratiarum actio, magnorũ auctrix efficitur bonorũ? Ego quidẽ filia sum senis pauperis, gratias tamẽ refero Deo pro modicis istis donis, & benedico Dominum, certa, quoniã qui hæc contulit, & maiora ualet dare. Et ista quidẽ de his quæ extrinsecus sunt, & nostra nõ sunt. Ex quibus neq; multa possidẽtibus, lucrũ aliquod prouenit, ut nõ dicã quod & sæpius damnũ sustinẽt: neq; minora accipientibus accidit detrimentũ, eandẽ utrisq; uiã pergentibus, & ad eundẽ perueniẽtibus finẽ. Eorũ uerò quæ magis sunt necessaria & perfectissima, multa & maxima accepi Dei dona, quæ innumerabilia & inæstimabilia sunt. Nam secundũ imaginẽ Dei facta sum, & ipsius noticiã habere merui, & rationẽ præ omnibus animalibus sum prædita, & ab ipso Deo inuitata sum ad uitam per uiscera misericordiæ eius: cuius & mysterio particeps esse promerui, & paradisi ianua aperta est, facilè si uoluero, introitũ mihi præbitura. Pro tantis igit̃ ac talibus donis, quæ indifferẽter diuites percipiũt & pauperes, ut dignum est gratias agere, penitus est impossibile. Si aũt & modicã istã laudationẽ largitori bonorũ non obtulero, qualẽ excusationẽ habebo? Iuuenis itaq; eximiũ illius stupẽs intellectũ, eius patrẽ accersiuit, cui & dixit: Da mihi uxorẽ filiã tuã, adamaui enim illã propter intellectũ eius ac pietatẽ. Tũc senex ait: Nõ licet tibi accipere pauperis filiam, cum diuitũ parentũ sis filius. Rursus aũt iuuenis ait: Etiã hãc accipiã, si tamẽ mihi nõ negaueris eam. Nobiliũ quippe & diuitũ quorundã filia mihi fuit desponsata, sed hanc respuẽs, fugã arripui. Filiam uerò tuam propter pietatem quã habet in Deũ, & præclarũ illius intellectum adamans, copulari eam mihi præ omnibus cogitaui. Senex aũt dixit ad eum: Nõ possum tibi hanc dare, ut ducas in domũ patris tui, & ab ulnis meis separes illã. Vnica enim mihi est: Sed ego (inquit) iuuenis apud uos manebo, & uestrã suscipiẽs conuersationẽ. Deinde & splendidũ deponẽs uestimentũ, senis habitũ postulans, induit. Tunc ille senex in multis tentans eum, & uariè ipsius examinans cogitationẽ, postquã cognouit firmã mentis illius stabilitatem, & quia nõ amore insipientiæ detentus petijt eius filiã, sed pietatis amore elegit pauperrimè uiuere, hanc præponens suæ glorię & nobilitati, tenens eũ manu, introduxit in suũ cubiculũ, & ostendit ei diuitias multas ibi repositas, & immẽsum pondus pecuniarũ, quantũ nõ uiderat aliquando iuuenis ille. & ait ad eũ: Fili, hæc omnia tibi do, eo quòd elegisti meæ fieri hæres substantiæ. Quã tenens hæreditatẽ ille, omnes supergressus est gloriosos terræ & diuites. Dixit autem Iosaphat ad Barlaam: Conuenienter satis & ista me tangit narratio, unde & ista dicta esse de me existimo. Sed quæ est examinatio, per quã cognoscere firmitatem mentis meæ quæris?

Cui senex ait: Ego quidẽ examinaui iam, & cognoui quàm sis prudens & firmæ mentis, & animi uerè rectissimi: sed finis tuæ actionis, utinam ista corroboret. Huius rei gratia, flecto genua mea ad Deum nostrũ in trinitate glorificandũ, omnium creatorẽ uisibilium & inuisibiliũ, qui semper est & erit, nec unquam initiũ habuit sua deitas, nec habitura finem, terribilẽ & omnipotentem,

tem,bonum & misericordem, ut illuminet oculos cordis tui, & tibi spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem ipsius,ut uideas quæ est spes uocationis eius,& quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, & quæ superemineus magnitudo uirtutis illius in nos qui credimus:ut iam non sis peregrinus & aduena,sed ciuis sanctorum & domesticus Dei, superædificatus super fundamentum apostolorum & prophetarũ,ipso summo angulari lapide Christo Iesu. In quo omnis ædificatio cõstructa,crescit in templũ sanctũ in Domino.

Ioasaphat autem nimium compunctus corde,ait: Hæc omnia & ego desiderans scire, precor te, ut ea nota mihi facias, diuitias scilicet uirtutis Dei, & magnitudinem supereminentem uirtutis eius.

Tunc dixit ei Barlaam: Oro Deum,ut ista doceat te, & scientiam talium infigat animæ tuę,quia apud homines ipsius enarrare gloriã & potentiã prorsus est impossibile, etsi omnes qui modo sunt & aliquãdo fuerunt hominum linguæ unà fierent. Deum enim(inquit)Euangelista & theologus, nemo uidit unquam. Vnigenitus qui est in sinu patris,ipse narrauit. Inuisibilis autem & inæstimabilis gloriam & magnificentiam,quis poterit terrigenarum comprehendere,nisi cui ipse reuelauerit quantum uult,sicut prophetis suis & apostolis reserauit? Nos uerò & ex prædicatione eorum, & ex ipsa rerum natura iuxta quod possibile est,didicimus. Dicit enim scriptura: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum. Et, Inuisibilia eius à creatura mundi,per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; uirtus eius & diuinitas.Sicut enim aliquis domum cernens splendidissimam & artificiosè fabricatam,cuius forma ingeniosè compacta est, ædificatorem aut architectum mox considerans, mirabitur:ita & ego de non extantibus formatus,et ad hoc quod sum adductus,etsi plastem atq; factorem uidere non possum,sed tamen ex benefacta & mirabili fabrica meipsius, ad noticiam ueni sapientiæ eius, non secundum quod est, sed sicut potui intelligere,quia non à meipso ueni, nec me ipsum feci, sed ille plasmauit me sicut uoluit.In principio omnes quidem fecit creaturas, quarum aliquas diminutas & contritas,rursus meliori innouatione reformat. Deinde subleuans hinc diuino suo imperio,ad aliam transfert uitam infinitam & æternam. In nullo horum possum resistere fortitudini illius prouidentiæ, nec aliquid adijcere mihi ipsi neq; demere, siue secundum staturã,seu iuxta formæ speciem, nec inueterata in me renouare prævalens,nec corrupta redintegrare. Nullus enim hominum horum aliquid potuit aliquando perficere,neq; rex, neq; sapiẽs, neq; diues,neq; potens,nec aliquis alius humana peragẽs iudia. Nullus enim regum(ait quidam)aut eorũ qui in sublimitate sunt,aliud habuit natiuitatis exordium. Vnus enim omniũ introitus aduitam, exitusq; similis. Ex his ergo quæ circa me sunt, ad scientiam creatoris magnificè perductus sum. Cum his autem & bene compactam fabricam,& conseruationẽ creaturæ totius considerauí,& uidi quod ipsa omnia secundum se,ipsa quidem conuersioni subiacent,& mutationi. Intellectualia quidem secundum liberum arbitrium, & in bono profectum,& à bono defectum: sensibilia uerò iuxta generationem & corruptionem,augumentumq; & detrimentum,& iuxta qualitatem transmutationum & localem motionem. Et ex his prædicãt uocibus ineffabilibus, ab increato & immutabili se facta esse Deo, cõtineriq;,cõseruari, & semper prouideri. Quomodo ergo contrariæ naturæ,ad unius mundi completionem insimul conuenerunt, & indissolubiles permanserunt, nisi quædam omnipotens uirtus ista cõmiscuisset,& semper indissolubilia conseruaret? Quomodo enim aliquid maneret,nisi ipse uoluisset? Aut quod non uocatũ est ab eo, quomodo,ait scriptura, seruaretur? Si enim nauis sine gubernatore non potest subsistere,sed mox submergitur,& domus modica nunquam stabit sine prouisore:mundus quomodo constat tanto tẽpore, creatura sic magna, sic bona

&

& mirabilis, sine gloriosa quadã & magnifica atq; mirabili gubernatione & sapientissima prouidentia? Ecce enim cœlum quantũ tempus habet, & non denigratum est, terræ uirtus nõ est lassata ex tanto tempore, fontes non desierunt fluere ex quo facti sunt, mare tot & tanta suscipiens flumina, non supergreditur mensuram. Cursus solis & lunæ non mutantur, ordines diei & noctis non peruertuntur. Ex omnibus istis ineffabilis Dei uirtus & magnificentia nobis declaratur, testificata à prophetis & apostolis, sed nemo dignè considerare uel laudare gloriam eius poterit. Omnia nanq; uisibilia & inuisibilia, Apostolus qui Christum habebat in seipso loquentem, cõsiderans, dixit: Ex ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autẽ uenerit quod 1.Cor 13.
perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Ideo stupens inæstimabiles diui Rom.11.
tias eius, aperte clamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Si autem ille qui usq; ad tertium raptus est cœlum, tales emisit uoces: quis similis mei omnino audebit abyssum tantorum mysteriorum non solum non discere, sed nec etiam cogitare dignè, nisi ei qui largitor sapientiæ, & insipientiũ corrector, gratiã suã infuderit? Nam in manu eius & nos & sermones nostri, omnisq; sapientia & operũ disciplina, ab ipso est. Ipse enim dedit nobis horũ quę sunt scientiã uerã, ut sciamus dispositionem orbis terrarum, & uirtutes elementorum. Initium & consummationem & medietatem, temporum uicissitudinem, permutationes omnium horarũ, & quod omnia in numero, & mensura, & pondere ordinauit. Nam magnificè posse ei exhibuit semper, & fortitudinem brachij eius quis sustinebit? Quia sicut ictus stateræ totus mundus in conspectu eius, & sicut stilla roris mane pertransiens. Miseretur uerò omnium, quia omnia potest, & dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam: neminem quippe abominatur neq; auertit ad se currentiũ. Solus bonus & amator animarum dominus: benedictum sit nomen eius & laudabile & superexaltatum in secula: Amen. Dixit autem ad eum Iosaphat: Si multo tẽpore meditareris sapientissime, quatenus propositarũ enodationem quæstionum nobis dissolueres, non melius id facere posse mihi uideris, quàm talia dicendo qualia paulo antè protulisti. Autorem enim cunctorum & datorem bonorum docuisti esse. Incomprehensibilem etiam cogitationibus humanis, gloriam magnificentiæ eius sermonibus euidentissimis ostendisti: & quia non aliter quis ualet hanc apprehendere, nisi ipse Deus (quantum sibi placet) reuelauerit: propter quod tuam ualde rationabilem sapientiam admiratus sum uehementer. His ergo prætermissis, dic mihi beatissime, quot annorũ ipse es, & in quibus locis conuersaris, quosq; huius philosophiæ socios habes. Fortiter enim anima mea ex tua pendet, & nequaquam à te omni tempore uitæ meæ uolo separari.

Cui senex ait: Annorum sum (sicut opinor) quadraginta quinq;. In desertis enim terræ Sennaar degens, agonizantes mecum habeo eos qui in cursu superni itineris laborant. Quomodo, inquit Ipsaphat, ista mihi dicis? Amplius enim appares mihi septuaginta annorũ esse. Quid igitur sermo sibi uult quadraginta annorũ. Non enim uideris mihi in hoc uerũ dicere. Dixit autẽ ad eum Barlaam: Siquidem à natiuitate annos meos quæris discere, bene hos æstimasti amplius septuaginta annorum esse. Sed nullo modo à me in mensura uitæ cõputantur, quotquot in uanitate mundi expensi sunt. Quando enim uiuebã, carne seruiens peccatis, mortuus eram in interiori homine. Annos igitur mortis, nunquam uitæ nominabo. Ex quo uerò mihi mundus crucifixus est & ego mundo, & deposui ueterẽ hominem qui corrumpitur secundũ desi Eph.4.
deria erroris: non iam uiuo in carne, sed uiuit in me Christus. Quod autem ui Gal.6.
uo, in fide uiuo filij Dei, qui tradidit semetipsum pro me. Hos meritò & annos uitæ & salutis dies uocabo, quos circa quadraginta quinq; cõputo annos secundum ordinẽ tibi, & nõ secundũ opinionem horũ dixi numerũ. Et tu ta-

lem ergo habeto cogitationē ſemper, nequaquā uiuere arbitrans eos, qui mortui ſunt quidem in bono opere, uiuunt autem in peccato, & mūdi rectori ſeruiūt, deorſumq; tracti, in uoluptatibus & deſideriis malis uitā expendunt: ſed mortuos eſſe iſtos nō ambigas, & defunctos efficaciæ uitæ. Nam peccatū mortem, immortalis ſapiens quidē pulchrè appellauit. Ait autē & Apoſtolus: Cū ſerui eratis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quē ergo fructū habuiſtis tunc in illis in quibus nūc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc autem liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum ueſtrum in ſanctificationem, finem uerò uitam æternam. Stipendia enim peccati mors, gratia autem Dei uita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Rom. 6.

Dixitq; ergo Ioſaphat ad eum: Quoniam quidem uita carnalis non iure uita uocatur, ergo nec mors temporalis, mors debet appellari.

Cui ſenex reſpōdit: Indubitāter & de his ita ſentio, nequaquā temporalem hāc mortē timens, nec mortē ipſam penitus appellās. Nā ſi me in uia mandatorū ambulantē cōprehenderit, trāſitus eſt magis de morte ad uitā: ſcilicet meliorem, & perfectiorē, & in Chriſto abſconditā. Quā deſiderantes aſſequi ſancti, magnū uitę præſentis tædiū patiebātur. Propter quod ait Apoſtolus: Scimus quoniā ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod ædificationē ex Deo habeamus, domū nō manufactā, ſed æternā in cœlis. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationē noſtrā quæ de cœlo eſt ſuperindui cupiētes, ſi tamē ueſtiti, & nō nudi inueniamur. Nā et qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati, eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita. Et iterū: Miſer (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Et rurſus: Cupio diſſolui, & eſſe cū Chriſto. Propheta etiā, Quando uenia (inquit) & apparebo ante faciem Dei. Quia & ego omniū ſeruorū Dei minimus, iſtam temporalem mortem nullo modo formidem, uales hinc indubitanter perpendere: quoniam contemnens patris tui minas, abſq; timore ad te ueni, & ſalutare tibi uerbum annunciaui, cum diligenter nouerim, quod ſi ei in notitiam iſta uenerint, mille me (ut poſsibile eſt ei) mortibus ſubijciet. Sed ego omnibus uerbū Dei præponens, & ipſum deſiderans aſſequi, neq; paueo temporalem mortem, neq; tali appellatione dignam ipſam prorſus iudico, Domínico obediens mandato, dicenti: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam uerò non poſſunt occidere: ſed magis eum timete, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.

Rom. 7. Phil. 1. Pſal. 41. Matth. 10.

Iſta uerò (inquit Ioſaphat) ueracis ueſtræ philoſophiæ exercitia, nimis ſupergrediuntur naturam terrenorum, uitæ præſenti radicitus inhærentium. Beati eſtis uos, qui tam uirilem atq; conſtantem habetis uoluntatem. Sed unde, & qualis tibi & his qui tecum ſunt in huiuſmodi deſerto uictus, unde etiā indumenta, & qualia, ueraciter quæſo mihi inſinua?

Cui Barlaam ait: Victus quidem nobis eſt ex his quę inueniri poſſunt, fructus uidelicet arborū, et herbę quas eremus defert roreirrigata cœleſti, & præcepto creatoris obediens, pro quibus nullus nos impugnat uel nobiſcū cōtendit, plus quærēs diripere auaritiæ cauſa, uel lege cupiditatis. Sine inuidia enim omnibus adiacet illaborata eſca, & ultro præparata menſa. Si uerò aliquando, & uicinorū aliquis fidelium fratrū panis offerat benedictionem, quaſi diuina prouidentia trāſmiſſum, ſuſcipimus illum pro benedictione fideliter offerentiū. Indumenta uerò lanea & cilicina & melotaria, inueterata & aſpera ſunt, atterentia infirmam carnem iſtam. Id ipſum nanq; nobis eſt opertoriū, æſtate & hyeme. Quod nullo modo ex quo induimus exuere licet, donec inueteratū penitus corrumpatur. Sic enim frigoris & ardoris neceſsitatibus uexati, futurorum incorruptionis ueſtimentorum meremur nobis ipſis operimenta.

Victus monachorum deſerta incolentiū.

Ioſaphat uerò ait: Vnde igitur hoc tuū eſt quo indueris ueſtimentū? Reſpōdit ſenex: In uſu iſtud à quodam fideliū fratrū ſuſcepi, iter ad te facturus. Non enim

enim congruebat cū cōsueta uestе huc aduenire. Feci enim sicut quidā qui habebat dilectissimū sibi cognatū captiuū, in alienā gentē ductū: & hūc uolens inde educere, depositо habitu suo & aduersariorū induto, adijt regionē, et multimodè domesticū de amara liberauit tyrannide. Eodē modo & ego quę circa te sunt agnoscēs, hoc indutus habitu, semē diuinæ prędicationis in tuo corde ueni serere, & de seruitute crudelissimi mūdi rectoris liberare. Et nūc ecce diuina uirtute, quātū in me fuit, ministeriū meū cōpleui, Deiq; notitiā annūciaui tibi, ac prophetarū & apostolorū prædicationē notificaui: ostēdiq; simul ueraciter & sine errore, præsentiū uanitatē, & quātis & qualibus malis mundus est plenus, crudeliter seducēs obedientes sibi, atq; multimodè eos illaqueās. De cætero redire me oportet unde ueni: quò cū peruenero, alieno habitu depositо, propriū resumā. Rogat igitur senē Ioſaphat, ostēdi sibi ab eo consuetū uestimentū. Tunc Barlaā exuta qua indutus erat uestе forinseca, apparuit Ioſaphat uisio horribilis. Erat enim tota carnis qualitas cōsumpta, denigrataq; cutis ab ardore solis, et ossibus hærēs, & tensa ac si pellis subtilibus tendatur calamis. Laneo uerò quodā panno discisso & ualde aspero pręcinctus erat à lumbis usq; ad genua. Simili quoq; huius pallio circa humeros opertus erat. Admiratus est itaq; nimiū Ioſaphat huius duri laboris conuersationē, & perseuerantię stupuit eminentiā. & ingemiscēs, lacrymatus est, & ait seni: Quoniā me de dura & amara diaboli seruitute liberare uenisti, finē congruū tuo imponēs beneficio, educ animā meā de carcere isto, & me tecū sumpto, eamus hinc, ut perfectè redēptus de mūdi errore, signū tunc suscipiā salutaris baptismatis, & socius tibi huius admirabilis philosophiæ, & eximiæ conuersationis fiam.

Dixit autē Barlaā ad eum: Hinnulū capreæ nutrierat quidā diuitū. Qui cū creuisset, deserta desiderabat, naturali tracta affectu. Egressa igitur die quadā, inuenit gregē caprarū pascentiū, & iuncta his, circuibat per cāpos & syluas. Reuersa tamen ad uesperū, denuò summo diluculo famulorum negligētia exibat, & syluestribus aggregata capris, pascebatur cū eis. Quibus lōgius ad pascendū recedētibus, subsecuta est & illa. Ministri diuitis hoc sentientes, ascensis equis abierunt post eas. Et suā quidē capreā unā capientes, & reducētes domum, de cætero exire prohibuerūt. Reliquū uerò persecuti sunt gregē, & alias quidē occiderūt, alias uerò dispersiderūt. Eundē nanq; modū timeo fieri et in nobis, si me secutus fueris. Nā & tuo cōsortio carebo, & multorū malorum fratribus meis autor existā. Sed hic te uult Dominus, nūc quidē signari signo baptismatis, & manere in regione ista, omnēq; firmiter tenere pietatē, & mandatorū Dei operationē. Cum autē hoc autor dederit omniū bonorū, tunc uenies ad me, & reliquū præsentis uitæ simul habitantes, ducemus. Confido uerò in Domino, quia & in futuri seculi cōuersatiōe cōiūncti erimus, et associati.

Rursus lachrymatus Ioſaphat, ait ad senem: Si Domino ista placent, uoluntas eius fiat. Consigna ergo me de relíquo diuino baptismate: & assumptis à me pecunijs & uestibus ad uictum & ad uestitum tui atq; tuorum fratrum, uade ad locum conuersationis tuæ in pace, à Deo conseruatus, & me ne deseras, orando, ut non excidam de spe mea, sed citius ualeam ad te peruenire, & in secura quiete, à te percipere profectus mei utilitatem.

Cui Barlaam ait: Christi quidem suscipiendi signum, prohibitio nulla, imò cōgruit de cætero temetipsum Domino cooperāte, cōsignari. De his autē quę dixisti, id est, pecunias mihi et meis te daturū, quomō erit istud, ut tu pauper diuitibus prębeas eleemosynā? Diuites nanq; semper egenis benefaciūt, non inopes locupletibus. Extremus enim omniū meorū ditior te incōparabiliter est. Sed cōfido in miserationibus Domini, & te paulo pòst ditari, & tunc misericors nō eris. Dixit autē Ioſaphat ad eū: Enuclea mihi sermonē, quomodo ultimus omniū tuorū superat me diuitijs, quos in ultima uiuere inopia, & nouissima tribulari egestate paulo antè dixisti? Quomodo etiā me pauperem uo-

cas: sed quando locupletabor, tunc misericordem non fore dicis, nunc etiam misericordem existentem. Barlaam respõdit: Non egestate hos dixi tribulari, sed diuitijs abundare in deficientibus. Nam semper pecunias addere pecunijs, & non ab hoc impetu frenari, sed amplius his insatiabiliter inhiare, istud extremæ inopiæ est, & ultima paupertas. Præsentia uerò contemnentes desiderio æternorum, & quasi stercora ista existimantes, ut Christum solum lucrifaciant, omnemq; ciborum & uestimentorum deponentes solicitudinem, & in domino hanc proijcientes, lętantes inopia, sicut quiuis amator mundi nonnunquam lætatur diuitijs & pecunijs honoratus, & uirtutum diuitias sine inuidia aggregantes, spesq; indeficientiũ saginatos bonorũ, meritò ditiores te & omni regno terreno uocaui. Deo autẽ cooperante accipies & ipse huiusmodi spiritualem substantiam quam diligentius seruans, & ampliare semper meritò desiderans, nunquam poterit aliquid huius uacuari: hæc enim uera substantia. Temporalium uerò immensitas diuitiarum, suos potius lædit amicos, quã prosit eis. Meritò igitur extremam inopiam has uocaui, quibus amatores cœlestium bonorum penitus abrenunciant, eas fugientes sicut refugit aliquis à facie colubri. Si uerò hostem quem iam necauerunt, & sub pedibus conculcauerunt confratres mei & cõmilitones, hunc denuò uiuentem à te suscipiens eis inferam, & autor eis bellorum ac uitiorum fiam, eroq; proculdubio angelus malus. Quod absit à me ut faciam. Eadem quoq; & de uestimentis intelli-
ge. Nam exuta uetustatis corruptione, & inobedientiæ, quantum in ipsis est, deposita, Christo uerò quasi uestimento salutis, & indumento lætitiæ ab eis induto, quomodo cogam eos iterum pelliceas induere tunicas, & cõfusionis operiri amictu? Sed meos quidem omnes, nullo talium indigere cognoscens, eremi uerò cõtentus exercitio, et delicias hoc reputantes uerissimas, pecunias & uestes quas eis te uelle præbere dixisti, egenis tribue, thesaurumq; tibimetipsi in futuro securum, Deo procurante, illorum orationibus, repone. Sic e-
Eph. 6. nim magis cooperantibus diuitijs ad bona uteris. Deinde & armaturam spiritus assume eis, & lũbos in ueritate habens præcinctos, indutusq; lorica iustitiæ & galea salutis assumpta, pedesq; in præparatione euangelij pacis calciatus, & in manu fidei assumpto clypeo, & gladio spiritus (quod est uerbũ Dei) undiq; fortiter armatus atq; munitus, sic cõfidenter ad bellũ contra impietatem egredere: et hac in fugam à te conuersa, & illius principe diabolo in terrã prostrato, uictoriæ corona adepta, coronaberis uiuifica dextra dominatoris.

Talibus ergo dogmatibus, & uerbis salutaribus instruens Barlaam filium regis, & ad diuinũ baptismũ præparans, ieiunare quoq; & orare ei mandans, per plurimos dies non deseruit eum, sed frequenter ingressus, totam ex integro seriem orthodoxę fidei insinuans, & diuinum euangelium recitans ei, insuper & apostolicas admonitiones, & prophetica dicta exponens. Nam uir ille à Deo doctus, totam in ore ueterem & nouam scripturam ferebat, diuino afflatus spiritu, illuminauit eum ad ueram Dei notitiam. In ipsa itaq; die quan-
Sermo baptizandi. do baptizandus erat, intulit ei, dicẽs: Ecce Christi debes accipere signaculum, & lumine signari uultus Domini, & filius Dei fieri, & templum spiritus sancti. Crede igitur in patrem & filium & spiritum sanctum, sanctam & uiuificã Dei trinitatem in tribus personis, & unam deitatem glorificandam, diuisam quidem in personis & personarum proprietatibus, unitam in substãtia. Vnũ quidẽ cognosce Deum patrem ingenitũ, filium unigenitũ dominũ nostrũ Iesum Christum, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero natum ante omnia secula. Nam de bono patre, bonus natus est filius. De lumine uerò tanto, lumen resplenduit sempiternum, & de uera uita fons uiuificans prodijt, & de uirtute patris, filij uirtus apparuit. Qui est splendor gloriæ, & uerbum substantiale quod erat in principio apud Deũ, & sine initio est & sine fine, per quem facta sunt omnia uisibilia & inuisibilia: & unum scias spiritum sanctum ex pa-

tre

tre filioq; procedentem, Deum perfectum & uiuificantem, & sanctificationis largitorem, suæ uoluntatis suæq; potestatis substantiuum. Ita ergo adora patrem & filium & spiritum sanctum in tribus personis, id est proprietatibus, et diuinitate una. Vna nanq; est trium deitas, & una eorum natura, una substantia, una gloria, unum regnum, una uirtus, una potestas. Commune autem est & filio & spiritui sancto, de patre esse: proprium est autem patris, ingenitum esse, filij uerò natiuitas: spiritus uerò sancti, processio. Sic ista crede. Cõprehendere uerò modum natiuitatis uel processionis non quæras: incomprehensibilis enim est. Sed in rectitudine cordis accipe, quia pater & filius & spiritus sanctus per omnia unum sunt (exceptis proprietatibus quas paulo antè dixi) & quia unigenitus filius & uerbum Dei, & Deus propter nostrã salutem descendit in terram, & uoluntate patris & cooperatione spiritus sancti, sine semine uirili conceptus est in utero uirginis, & Dei genitricis Mariæ per spiritũ sanctum, & ex ea natus est homo perfectus, ex duabus & in duabus intellectualibus naturis, & in una persona. Et ista indubitanter accipe, & fideliter crede. Nec uelis discutere, quomodo semetipsum exinaniuit filius Dei, & homo factus est de uirginali sanguine & uirili semine, & sine matris corruptione. Fide enim ista edocti sumus tenere, diuinitus nobis ex diuina scriptura tradita. Modũ uerò ignoramus, nec dicere ualemus. Crede filiũ Dei per uiscera suæ misericordiæ factum hominẽ, onus suscepisse, quæ sunt humanitatis naturales & incuitabiles passiones. Esuriuit enim & sitiuit, & in agonia fuit natura humanitatis, & pro nobis impijs ductus est ad mortem, & crucifixus est, mortemq; gustauit & sepultus est, deitate tamen impassibili & incõmutabili permanente. Nihil enim omnino passionũ impassibili attribuimus naturæ: sed corpore cognoscimus eum passum & sepultũ, & diuina maiestate à mortuis resuscitatũ in incorruptione, & ad cœlos ascendisse, & iterũ cum gloria uenturum iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuiq; secundum opera sua. Resurgent quippe mortui, & exurgent qui in monumentis sunt. Et quidem qui Christi mandata seruauerunt, & in recta fide perstiterunt, hæreditate possidebunt uitam æternã: illi uerò qui in peccatis & iniquitatibus semetipsos corruperunt, & à recta fide declinauerunt, in supplicium ibunt æternũ. Noli credere substantiam aliquam mali esse aut regnũ, neq; principium illud esse suspicetis, aut à seipso subsistere, uel à Deo factũ, sed nostrũ opus hoc esse & diaboli, quod nostra superbia irrepserit nobis, ac per liberũ arbitriũ nos illud fecisse, et propria uoluntate elegisse, siue bonũ siue malum. Cum his cõfitere unum baptisma, ex aqua & spiritu in remissionem peccatorũ. Accipe et perceptionem illibatorũ Christi mysteriorum, & crede in ueritate, corpus & sanguinem esse Christi Dei nostri, quẽ dedit fidelibus in remissionẽ peccatorum. Nam nocte qua tradendus erat, sanctis suis discipulis & apostolis, & per eos omnibus in se credituris dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meũ quod pro uobis tradetur in remissionem peccatorum. Similiter & calicem accipiens, dedit eis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro uobis effundetur: hoc facite in meam cõmemorationem. Ipse est enim Dei sermo uiuus & efficax, & omnia uirtute sua peragẽs, facit & cõuertit diuino uerbo suo panis & uini oblationẽ, in corpus & sanguinẽ suũ, superueniente spiritu sancto, in sanctificationem & illuminationẽ cum deuotione percipientiũ. Adora eum fide, osculãdo, uenerãdo imaginẽ Dominici characteris, propter nos incarnati Dei uerbi, ipsum te reputans creatorẽ cernere imagine sua. Reuerentia nanq; imaginis (ait quidam sanctorum) ad exemplar eiusdem transit, imaginis. Exemplar uerò est, ex quo ipsa imago deriuatur. Nam in imagine figuram intuentes, mentis oculis ad uerum transimus illius aspectum cuius imago est, pie adorantes propter nos incarnati effigiem: non Deum facientes, sed imaginẽ incarnati Dei osculantes, desiderio & amore qui semetipsum

Sacramentorũ cœnæ Domini testimonio.

exinaniuit propter nos usq; ad formam serui. Similiter etiam & figurã uiuifi-
cæ & uenerandæ crucis adorando cole, propter eum qui in ea carne pependit
pro salute generis nostri, scilicet Christũ et saluatorem mundi, qui dedit nobis
huius protectionẽ contra insidias diaboli. Pauescit enim ipse & tremit, nõ su-
stinens adorandã ipsius uirtutem. In huiusmodi documentis & in tali fide ba-
ptizaberis, incõmutabilem hunc & purũ ab omni hæresi custodiens, usq; ad
ultimã expirationẽ. Omnem uerò doctrinã & totã dogmaticã uocẽ huic im-
maculatæ fidei contrariã abominare, & alienationem cogita esse à Deo. Ait
Gal. 1. enim Apostolus: Quia etsi nos uel angelus de cœlo euangelizauerit uobis
præter quod accepistis, anathema sit. Non est enim aliud euangeliũ, uel alia fi-
des, præter illã quæ ab apostolis fuit prædicata, & per sanctos patres in diuer-
sis synodis extitit cõfirmata, & ecclesiæ catholicæ tradita. Hæc dicens Barla-
am, & fidei symbolũ expositum in Nicena synodo docens regis filiũ, baptiza
uit eum in nomine patris & filij & spiritus sancti, in piscina aquæ quæ erat in
paradiso eius, uenitq; super eũ gratia spiritus sancti. Reuersus autem ad hospi
tium suum, sacram missam celebrauit, tradiditq; ei intacta Christi mysteria, &
exultabat spiritu, gloriã referens Christo Deo & domino nostro, dixitq; ad Io
saphat: Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundũ ma
gnam misericordiã suam regenerauit te in spem uiuã, in hæreditatem incorru
ptibilem, & incõtaminatã, et immarcessibilem, conseruatã in cœlis, in eodem
Christo Iesu domino nostro per spiritũ sanctũ. Hodie nanq; liberatus à pecca
to, seruus autem factus Deo, pignus accepisti æternæ uitæ: & tenebras de-
Ioannis 1. serens, lumen induisti, adoptatus in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quot-
quot enim receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credũt
in nomine eius. Itaq; iam non es seruus, sed filius & hæres dei, per Christũ in
spiritu sancto. Ideo charissime festina mũdus & immaculatus ei inueniri, bo-
num operando fundamentũ fidei. Fides enim sine operibus mortua est, nec
non & opera sine fide, quemadmodum & antea memini dixisse tibi. Depo-
nens ergo de cætero omnem malitiã, & omnia opera ueteris hominis odiens,
qui corrumpitur secundũ desideria erroris, quasi modò genitus infans, ratio-
nabile, & sine dolo lac uirtutum concupisce, ut in eo crescas, & peruenias ad
agnitionem mandatorũ filij Dei in uirum perfectũ, in mensuram ætatis pleni
tudinis Christi: ut nõ iam paruulus sensibus fluctues, & circũferaris omni uen
to erroris, sed malitia paruulus esto, & ad bonũ, stabilem & firmũ habeto sen-
sum, ut dignè ambules uocatione qua uocatus es in custodia mandatorũ Do-
mini, repellens à te & alienans uanitatem prioris conuersationis: quemadmo
dum gentes ambulant in uanitate sensus sui, obscuratũ habentes intellectũ, &
alienatæ à gloria Dei, subduntur desiderijs, & irrationabilibus motibus car-
nis. Tu uerò sicut accessisti ad Deum uiuũ et uerum, ita ut filius lucis ambula.
Fructus enim spiritus, est in omni bonitate & iustitia & ueritate. Et nouũ quẽ
induisti hominem, ne ulterius priori corrumpas uetustate, sed renoua de die
in diem in iustitia & sanctitate ueritatis. Possibile est enim omni uolenti, sicut
audisti, quia potestatem dedit filios Dei fieri. Itaq; non iam possumus dicere,
quia impossibilis est nobis uirtutũ possessio. Facilis est enim uia & plana: & si
stricta & arcta uocetur propter corporis macerationẽ, tamen desiderabilis est
& recta propter spem futurorum bonorũ, eis qui nõ insipienter gradiuntur,
sed diligẽter attẽdunt quę sit uoluntas Dei, & armaturã illius induunt ad præ
liandũ cõtra uersutias aduersarij, & in oratione & obsecratione in idipsum ui
gilantibus, in omni patientia & spe. Tu ergo sicut audisti à me, & didicisti, fir-
mũ pone fundamentũ, & in ipso abunda crescens, & proficiẽs, & bonã exerce
militiã, habẽs fidẽ & bonã cõscientiam testificatã, sectãdo iustitiã, pietatẽ, fidẽ
charitatẽ, patientiã, mãsuetudinẽ, ut cõsequaris æternã uitã, ad quam uocatus
es. Omnẽ uerò uoluptatẽ & uitiorũ libidinẽ, nõ solũ operatiõis effectu elõga

à te, sed etiam mentis cogitatione, ut impollutã animam tuam Deo repræsentes. Non solũ enim actiones nostræ, sed & cogitationes coronæ nobis seu pœnę causa sunt. In cordibus enim mundis habitare Christũ una cum patre & spiritu sancto credimus: econtrario, sicut fumus apes, sic malignæ cogitationes fugant spiritus sancti gratiã. Quapropter diligenter hoc attendendo, omnem cogitationum possibilitatem ex anima tua dele, & beneplacitos insere cogitatus, templum teipsum faciendo spiritus sancti. A' cogitationibus enim ad effectum operationis peruenimus: & omne opus à mente & cogitatione originem ducens, paruũ quidẽ est in initio, sed paulatim augmentũ capiendo, magnum efficitur. Propterea nullo modo tui dominari cõsuetudinem permittas malã, sed dũ adhuc moderna est, euelle de corde tuo radicẽ paruã, ne fortè exorta, & in profundũ fixis radicibus, mora pariter ac dolore ut eradicet indigeat. Idcirco enim semper maiora peccata superueniũt nobis, et uim inferũt animabus nostris, quia minora nõ uitãtur: ut sunt cogitationes malę, sermones incõgrui, colloquia praua, quę solerti egẽt correctione. Sicut enim in corporibus qui modicas despiciũt plagas, putredinem ac mortem sæpius incurrunt: sic & animabus quę modica spernũt uitia & peccata, maiora subrepũt eis crimina. Quæ cum in habitũ duxerit anima, cõtemnit. Nam impius (inquit) cũ in profundum malorum uenerit, cõtemnit, & de reliquo sicut sus in uolutabro luti lota delectatur. Infelix quippe anima malis consuetudinibus detenta, nec etiã peccatorum fœtorem sentit, sed potius oblectatur in ipsis & gaudet, quasi bonum aliquod malitiam deputans. Quæ licet tandem aliquando resipiscens, in sensum uenerit, labore tamen multo & sudore liberatur, ab his quæ peregit, ultro semetipsam subijciens seruituti malignæ consuetudinis. Propter quod omni uirtute elonga temetipsum ab omni praua intẽtione, & cogitatione maligna, & uniuersa uitiosa cõsuetudine. Potius uerò temetipsum in uirtutibus exerce, & in habitum harum operationem ducito. Si enim modicum laboraueris in eis, & habitum ducere prævalueris, de reliquo sine labore, Dei cooperatione proficies. Nam uirtutum habitus animæ insertus, quasi naturalem cognationem habens erga eam, & Deum cooperatorem possidens, indiuulsus permanet, & ualde stabilis, sicut cernis, quia & fortitudo atq; prudentia, temperantiaq; & iustitia, uirtutes sunt inseparabiles. Habitus enim animæ sunt, & qualitates & operationes in profundo illius dimissæ. Si enim passiones malitiæ, cum non sint nobis naturales, sed extrinsecus aduenient, dum in habitũ uenerint, uix abijci possunt: quanto magis uirtus naturaliter nobis inserta autore, & ipsum procuratorem habens, si modicum laborantibus radicata fuerit in anima, indiuulsa permanebit.

Vnde quidã huius operator mihi narrauit, quod postquã accepi contemplationem diuinam in habitu firmissimã, & huius meditatione impinguatam habui animã, uolui aliquãdo consuetudinẽ huius abijcere, sed detinebat mentem meam, nõ permittens eam ab assueta meditatione discedere. Et cognoui illam contristatã, & grauiter ferentẽ, & ad ipsam incõprehensibili inhiantem desiderio, & nullo modo ad contrariã aliquam cogitationem declinare ualentem. Cum autem modicũ laxarem habenas, uelociter mox recurrebat ad suã operationẽ, sicut ait propheta: Quẽadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad Deũ fontem uiuũ. Ostensum est igitur ex his omnibus, quia in nobis est possessio uirtutũ, & nos huius domini existimus: si tamen uelimus hãc tenere & peccatũ respuere. Qui enim malitię seruiũt, radicitus ei inhęrent, quemadmodũ superius dictũ est. Tu autẽ de cætero liberatus ab ea per uiscera misericordiæ Dei nostri, & Christũ indutus spiritus sancti gratia, & totũ temetipsum trãsfer ad Dominũ: nulloq; pacto ulterius uitijs aperias ianuã, sed bono odore, splendore uirtutũ exornãdo animã tuam, templum illã sanctæ trinitatis facito, & eius cõtemplationi omnes mentis tuę uir- Psal. 41.

tutes

tutes adhibe. Si ergo aliquis cum rege terreno cõuersans, & ei familiariter colloquens, beatus omnibus esse uidetur: mente Deum cernere, & cum eo esse, ipsumq; contemplari assidue, quantæ beatitudinis est? & ei coniungi, quantæ dulcedinis, secumq; colloqui per orationẽ & deprecationem, & ei appropinquare? Nam amore feruentissimo & corde mundissimo precando, & ab omnium materialium quidem externorum amore cor penitus elongando, cum timore ac tremore deprecationem suam offerendo, talis appropinquat Deo, & quasi facie ad faciem loquitur cum eo. Adest enim ubiq; bonus Deus noster & dominator, exaudiens illos qui puro corde & sincero inuocant, & de-
Psal. 33. precãtur eum, sicut ait propheta: Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et ideo sancti patres per orationem coniungi hominem Deo posse dicunt, & opus angelorum hanc uocant, futuræ lætitiæ proœmiũ. Nam eam regni cœlorum appropinquationem, & contemplationem sanctæ trinitatis esse, plus omnibus aliis iudicant: ad hanc uerò, deuotionis intentio mentem deducit. Conuenienter gratia proœmium, & quasi præimaginatio illius beatitudinis uocatur ista. Non tamen omnis oratio talis est, sed quæ appellatione ista ueraciter est digna: Deum uidelicet habens magistrum, qui tribuit orationem deprecanti super omnia quæ in terra sunt subleuata, & Domino Deo mundè præsentata. Hanc tibimetipsi solerter acquire, & ad hanc agoniza proficere. Sufficiens enim est de terra ad cœlos te subleuare. Non enim improuidè, & quasi casualiter proficies in ea, sed ab omnibus uitijs animam tuam purifica, & ab uniuersa maligna cogitatione illam ablue, ut uelut mundum & præclarissimum fiat speculum. De corde tuo etiam iram & indignationem eijce. Nam hæc plus omnibus nostras orationes ad Deum ascendere prohibẽt. Quapropter omnibus in re peccantibus ex corde dimitte offensas, & de eleemosynis & miserationibus pauperum ipsi orationi alas faciendo, offer eam Deo cum feruentibus lachrymis. Sic orãdo poteris dicere, quod & beatus Dauid. Hic enim cum esset rex, & plurimis distraheretur solicitudinibus, ab omnibus tamen suam purificans animam, dicebat deo: Iniquitatem odio habui
Psal. 118. & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Sic ergo te uociferante, Deus exaudiet, & adhuc te loquente dicet, ecce adsum. Vnde si talem orationem possederis, beatus eris. Impossibile est enim, hominem cum tali deuotione orantẽ & obsecrantem Deum, nõ quotidie in bono proficere, & cunctos inimici laqueos præteruolare. Nam calefaciendo mentem suam (sicut quidam sanctorum ait) & animam resuscitando, & ad Deum semetipsum transferendo, ita dominũ suum inuocando, memorq; peccatorum suorum, & pro indulgentia eorum postulando, & lachrymis feruentissimis exorando, propitium sibi fieri deum non est dubium. Nam pro consuetudine sermonum & cogitatuum istorum, omnem deponit secularem solicitudinem, & humanis passionibus celsior fit, & Dei collocutor uocari meretur. Quo quid beatius, aut sublimius est? Dignum ergo te faciat Dominus, huiusmodi adipisci beatitudinem. Ecce enim ostendi tibi uiam mandatorum Domini, & non subterfugi quin annũciarem tibi omne consilium Dei. Et ego quidem iam erga te ministerium meũ compleui. Derelíquo ipse præcingens lumbos mentis tuæ, secundum illum qui uocauit te sanctum, & ipse sanctus in omni conuersatione tua esto. Sancti e-
Leuit. 19. nim estote, quoniam & ego sanctus sum, dicit Dominus. Scribit autẽ & prin-
1. Petr. 1. ceps apostolorum Petrus: Si patrem (inquit) inuocatis eũ, qui sine acceptione personarum iudicat secundum opus uniuscuiusque, cum timore incolatus uestri conuersamini, scientes, quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternarum uestrarum traditionũ, sed

pre-

precioso sanguine quasi agni incõtaminati & immaculati Christi. Hæc igit̃ omnia in corde tuo reposita, sine intermissiõe recole, ante mẽtis oculos semper habendo timorem Dei, & terribile illud iudiciũ claritatemq; iustorum, quam accepturi sunt in illo seculo, nec non & cõdemnationem peccatorum in tenebris profundissimis, fragilitatemq; & uanitatem præsentium, & futurorum æternitatem. Quia omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis sicut flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos decidit, uerbum autem Domini manet in ęternum. Hæc meditare semper, & pax Dei tecum sit, & illuminet te, atq; intellectum tibi tribuat, ad uiam q; salutis ducat te, et omnem uoluntatem malam longius à tua mente repellat, muniendo animam tuam signo crucis, ut nihil tibi appropiet scandalorũ maligni, sed merearis in omni perfectione uirtutũ, fructum adipisci infinitum & insuccessibile regnum, & illustrari lumine beatæ ac uiuificæ trinitatis in patre & filio & spiritu sancto glorificandæ. Talibus ergo moralibus sermonibus instruens preciosissimis senex filium regis, in suum abijt hospitium. Ministri uerò iuuenis & pędagogi frequentem ipsius Barlaam introitum in palatium cernẽtes, mirabantur. Vnus autem qui inter eos præpollebat, quem quasi fidelissimum sibi atque gratissimum rex constituerat, in palatio filij sui, Zardan nomine, ait ad filium regis: Nosti utiq; domine mi, quantus patris tui timor inest mihi, & quanta mea apud eum fides est. Ideoq; me quasi famulum fidelissimũ ut tibi seruirem præcepit. Nunc autem uirum hunc extraneum frequenter uidens colloquentem tibi, uereor ne fortè sectæ sit Christianorum, aduersus quam ualde hostiliter se habet pater tuus. Et si hoc est, mortiferæ condemnandus subiacebo sententiæ. Nũc ergo uel regi de ipso notifica, aut amodo cessa ab eius collocutione. Si autem istud non uis facere, ejce me à facie tua ne sim reprehensibilis, & alium loco mei postula patrem tuũ huc introducere. Filius autem regis ait ad eum. Hoc ante omnia Zardan fac. Ingredere tu infra cortinam, & audi ipsius ad me sermocinationẽ, & postea dicam tibi quid te oporteat facere. Venturo itaq; Barlaam ad eum, introduxit Zardan, et post cortinam posuit eum, & dixit ei: Recapitula mihi diuinã doctrinã tuam, quatenus cordi meo fortius infigatur. Exorsus itaq; Barlaam, multa de Deo, & de fidei pietate pronunciauit, & q̃modo ipsum solũ oportet diligere, ex toto corde & ex tota anima, & ex tota mente, & custodire mãdata eius cum timore pariter & amore, & quia ipse factor omnium uisibilium & inuisibilium. Cum his & primi hominis plasmationem recommemorauit, datum q; sibi mandatum, & pro præuaricatione à plasmatore cõdemnationem. Deinceps etiã bona enumerauit, quorum, spernẽtes mandatum, nosmetipsos priuauimus. Et rursus memorauit tristium, quanta post illorum amissionem nos miserabiliter cõprehendere. Cum his etiam non tacuit, quomodo creator nostræ salutis solicitudinẽ gerens, benignitatẽ suam impẽdit. Nam misit prophetas unigeniti filij sui incarnationem prædicare, & postea illius descensionẽ, incarnationis beneficia, miracula pro nobis ingratis, passiones, crucem, lanceam, spontaneam mortem, finem, restaurationem nostram, reuocationem in statum bonum, post hæc susceptum dignos cœlorum regnum, repositum malis supplicium: uidelicet ignem inextinguibilem, tenebras indeficientes, immortalẽ uermem, & quantamcunq; aliã pœnã, sibimetipsis peccati serui thesaurizauerunt. Ista pertransiens, & immortali doctrina sermonem suum confirmans, multaq; de mundicia uitæ disputans, & præsentium uanitatem demonstrans, miseriamq; eorum qui istis addicti sunt redarguens: & ad orationem conuersus exorabat Deum, uti Ioasaphat non conuerteretur ad priorem errorem, sed indeclinabilem teneret orthodoxæ fidei confessionem, immaculatam uitam & mũdam conuersationem. Finitaq; oratione, ad hospitium iterum abijt.

Regis itaq; filius Zardan accersens, & ipsius tentãs dilectionẽ, ait: Audisti

qualia mihi seminator uerborũ iste dixit, seducere me uanis suis moliens persuasionibus, & alienare à iucunda ista delectatione & refrigerio, & extraneo seruire Deo? Zardan uerò ait: Quid tibi uisum est domine mi rex, tentare me famulũ tuum? Noui enim profundius in corde tuo descendisse huius uiri sermones. Nisi enim hoc esset, non utiq; tam libenter, & incessanter cũ eo loquereris. Nec etiã nos ignoramus hãc prædicationẽ. Sed ex quo pater tuus persecutionem sæuã aduersus Christianos excitauit, & ipsi hinc effugati sunt, siluit prędicatio eorum. Si uerò nunc beneplacitum dogma illorũ apparet, ac duritiam illius ac laborẽ suscipere præuales, dirigatur uoluntas tua in bonũ. Ego uerò quid faciã? ad huiusmodi quidẽ austeritatẽ nec etiam respicere ualens. Timore uero regis, animo meo in doloribus & angustijs posito, solicitus sum, quid respondeã ei. Nam negligentius illius præceptis inuigilans, hũc ad te intrare uirum permisi. Tunc ait ad eum regis filius. Ego quidẽ maximæ tuæ beneuolentiæ erga me, nullã aliam magis cõgruam recõpensationẽ agnoscens, hanc dignã tuo beneficio reperi, ut opus istud bonũ manifestũ tibi facerem, ut scires ad quid factus es, & creatorẽ tuũ qui te fecit recognoscere: quatenus derelinquendo tenebras, ad lucem curreres: moxq; ut audires, incomprehensibili desiderio illam sequereris. Sed sicut uideo, spes mea fefellit me. Nam cerno te durum ad ea quæ dicta sunt, atq; stolidum. Si uero ista regi & patri meo manifestaueris, nihil aliud efficies, quàm curis atq; tristitia animum illius replebis. Sed si illi gratiam uis impendere, nullo modo usq; ad tempus opportunum quicquam de eis annuncies. Talia quidem ad ipsum loquens, in aquis uisus est seminare. Nam in animam stultam non introibit sapientia. Sap. 1.

Mane ergo Barlaam ueniens, de profectione sua loquebatur, Iosaphat aũt huius non ferens separationem, animo tristabatur, et lachrymis oculi illius replebantur. Multa tunc senex ei locutus est, & ut immotus permaneret in bono, contestabatur, uerbisq; consolatorijs cor illius stabiliuit: & ut se alacriter dimitteret, precabatur: simul & prædixit, quod non post longum tempus denuò sociarentur ipsi societate inseparabili. Tunc ergo regis filius nolens amplius seni labores iniungere manendi, & ab itinere ꝙd desiderabat, eum prohibere, simul etiam metuens, ne manifesta de ipso Zardan ille regi faceret, & tormentis ipsum subijceret, dicit ad eum: Quoniãquidem tibi hoc uisum est pater spiritualis, & magistrorum optime, ac mihi boni totius autor me sic derelinquere, & cum mũdi uanitate adhuc cõuersari: tu uerò ad spiritualis quietis tuæ locum uis pergere, ulterius te detinere & impedire non audeo. Vade igitur in pace à Deo custoditus, & meæ miseriæ in sanctis orationib. tuis memor esto propter Dominum, ut ualeam uenire ad te, & uenerandam faciem tuã semper uidere. Sed fac unã meam petitionẽ. Quoniãquidem noluisti accipere pro fratrib. tuis, suscipe saltem pro temetipso modicã aliq; pecuniã ad uictum & uestitũ. Ille aũt respondit ei: Si pro fratrib. meis à te quicq; non accepi (non enim illi indigent mundi materias suscipere, à quib. uolentes elõgauerunt se) quomodo mihimetipsi assumam quod illis denegaui? Si enim bona esset pecuniarum possessio, illis utiq; potius quàm mihi eas tradidissem: quoniam uero fragilẽ ipsarũ noui possessionẽ esse, neq; illos neq; meipsum talib. suppono laqueis. Quia uerò in hoc obedire noñ acquieuit Barlaam, rursus secundam petitionẽ facit Iosaphat, ne penitus ipsius deprecationẽ sperneret, & in omni illũ dimitteret defectione, sed relinqueret ei laneũ illud uestimentũ & asperũ palliũ, & tam in memoriã religionis magistri, q̃ ad monumentum sibi contra omnem satanæ operationem: susciperet etiam aliud à se pro ipso, ut utiq; à me datũ (inquit) cernens, meã semper in memoria feras humilitatẽ.

Senex uero ait: Vetus quidem ac scissum tibi dare, & nouũ uestimentũ accipere non decet, nec modici laboris mei retributionem in hac uita recipiam. Vt aũt tuam deuotionem non amputem, uetera & quæ nihil à meis differãt,

quærantur

quærantur cilíciola, & illa ſuſcipiã. Quæſita ſunt igíſ, et data ſunt ſeni. Cuius Ioſaphat et ipſe indumentũ ſuſcipiens, uehementer gaudebat, omni purpura regali & ueſte coccinea precioſius illud incõparabiliter exiſtimans. Tunc ſanctus Barlaam poſt paululum diſceſſurus, nouiſsimã ei doctrinam adhibuit, dicens, Frater dilectiſsime, & fili dulciſsime, quem per euangelium genui, ſcito cui militas regi, & apud quem cõfeſsiones tuas depoſuiſti. Oportet ergo ut firmas iſtas cuſtodias, & militiæ deuotus compleas, quantacũq; promiſiſti in charta confeſsionis omnium domino, præſente cœleſti exercitu & teſtificante, necnon & deſcribente cõfeſsiones tuas: quas ſi cuſtodieris, beatus eris. Nihil igíſ præſentium, Deo, & ipſius præferas bonis. Quid enim ſic terribile eſt in hac uita, quomodo eſt gehenna ignis æterni ardentis, nec prorſus lucẽ habentis, cruciantis, & nunq; deſinentis. Quid aũt rurſus mundi bonorum raliter lætificat, ſicut Deus idem ipſe diligentib. ſe donaturus? Cuius pulchritudo quidem ineffabilis, potẽtia uerò inexpugnabilis, & gloria ſempiterna: cuius bona ſuis amicis repoſita, omnib. uiſibilibus incõparabiliter ſupereminent: quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt: quorum hæres fieri merearis, Dei manu potentiſsima conſeruatus. 1. Cor. 2.

Tunc filius regis lachrymis perfuſus, mœrore & luctu detinebatur, à patre tam amabili & magiſtro optimo derelinqui non ſufferens, aiebat: Quis mihi pater uicem tuam ſupplebit, aut ubi talem paſtorem & ducem ſalutis animarũ reperiam? Quod uice tua amoris ſolatium capiam? Ecce enim malum ſeruum & apoſtatam Deo reconciliaſti, & in filij & hæredis ordine conſtituiſti, & qui perierã & erraueram, & omni beſtiæ expoſitus eram, ad deuorandum me requiſiſti, & eis quæ non errauerant Dei ouib. copulaſti, & oſtendiſti mihi compendioſam ueritatis uiam, educens me de tenebris & umbra mortis, & pedes meos transferens de lubrica & mortifera, & diſtorta atq; praua uia, magnorum mihi et mirabilium factus es autor bonorum: quorum nullus ſufficiet ſermo excellentiam referre: magnorum & ipſe propter me paruũ, efficieris particeps Dei bonorũ, & quod meæ deeſt gratiarum actioni, compleat Dominus, qui ſolus uincit donorum retributionibus diligentes ſe.

Barlaam itaq; lamentationem illius amputare uolens, ſurrexit, & in oratione ſtans, eleuatis manibus ſuis ad cœlum, ait: Deus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui illuminaſti quæ obſcura prius erant, & uiſibilem iſtam & inuiſibilem creaturam de nihilo feciſti, & tuum plaſma ad te conuertiſti, & non permiſiſti nos poſt inſipientiam noſtram abire, gratias agimus tibi & tuæ uirtuti, & ſapientiæ, domino noſtro Ieſu Chriſto, per quem & ſecula feciſti, nosq; qui cecideramus reſuſcitaſti, & delinquentibus peccata dimiſiſti, errantes reduxiſti, captiuos redemiſti, mortuos uiuificaſti precioſo filij tui ſanguine. Te ergo inuoco & unigenitum filium tuum, & ſanctiſsimum tuum ſpiritum, reſpice ſuper hanc rationabilem ouem tuam, accedentem per me indignũ ad ſacrificium tuum, & ſanctifica ipſius animam tua uirtute & gratia, & conuerte uineam iſtam tuo ſancto plantatam ſpiritu, & da ei ferre fructum iuſtitiæ, confortа illam diſponendo in ea teſtamentum tuum, & eripe illam à diabolo, ſapientia boni ſpiritus tui. Doce illum facere uoluntatem tuam, & auxiliũ tuũ ne auferas ab eo. Dignare eum mecum indigno famulo tuo æternorũ bonorum tuorũ hæredem fieri, quoniã benedictus es & glorioſus in ſecula, amen.

Conſummata ergo oratione, conuerſus, oſculatus eſt filium, eiq; cœleſtis patris pacem & ſalutem imprecando, exijt de palatio: & ibat gaudens, & gratias agens Deo, qui proſperam fecit uiam eius in bonum.

Ioſaphat uero poſtquam Barlaam egreſſus eſt, in orationẽ ſemetipſum dedit, & lachrymis feruentiſsimis dicebat: Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me feſtina. Quoniam tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Reſpice in me, & miſerere mei, quia omnes uis ſaluos Pſalm. 9.

1.Timoth.2. fieri, & ad agnitionē ueritatis uenire. Saluum me fac, & conforta me indignum, ut ambulē per uiā mandatorū, quoniam quidem ego debilis sum & infirmus, & ad faciendū bonū insufficiens, sed tu me potes saluum facere, quia omnia uisibilia & inuisibilia contines & sustines. Ne dimittas me post uoluntates carnis uias ambulare, sed tuam doce facere uoluntatem, & conserua me in æterna & beata uita tua. Pater & fili & spiritus sancte, consubstantialis & indiuidua deitas, te inuoco & te glorifico. Te enim laudat omnis creatura, & te glorificant intellectuales incorporaliū uirtutes in secula: Amen. Ex tunc itaq; Iosaphat omni custodia attendebat sibimetipsi, puritatem animæ pariter & corporis uigilantius seruans, in abstinentia uiuens, & in orationibus totis noctibus. Diei nanque sæpius partem amputabat, eorum qui secum erant commoratione præpeditus. Fiebat aliquando ei & regis ad illum aduentus, aut eius ad ipsum regem uocatio. Sed noxei quod deerat diei, supplebat in orationibus & lachrymis, usq; ad auoram eo perseuerante, & Deum inuocante. Vnde propheticus ille sermo in eo complebatur: In noctibus extollite ma-
Psal.133. nus uestras in sancta, & benedicite Dominum. Zardan uero ille illius sentiens cōuersationē, tristitia replebatur, curisq; malis in animo agitatus, nesciebat qualiter euaderet, aut ad quem finem peruenire posset. Tristitia ergo comprehensus, in domū suam abijt, & ægrotare se simulauit. Vt autem in notitiā regis istud peruenit, alium pro illo ministrare filio direxit. Ipse salutis Zardan solicitudinem gerens, medicum mittit ei probatissimum, & multum curationis studium ei iubet impendere. Medicus itaque sciens quod Zardan sic regi charus erat, uigilanter ei intendebat. Qui cum de illo certius agnouisset, regi protinus nunciauit, dicens: Ego quidem nullius infirmitatis causam in homine isto inuenire ualeo. Existimo tamen quod defectione quadam obsessus sic infirmetur. Rex autem his auditis, suspicatus est grauiter ei filium indignatū fuisse, & huius rei gratia contristatum Zardan, ab eo discessisse. Discere autem rem uolens, mandauit illi quod crastina die (inquit) ad te uisendum ueniam, ut quæ tibi accidit, ægritudinem agnoscam. Tunc Zardan hoc audito nuncio, summo diluculo induens se uestimento suo, pergit ad regem. Et ingressus, adorauit eum super terram. Rex aūt ait: Quare uim tibimetipsi intulisti ut uenires ad me? Nam ipse uolebam te uisitare, & amicitiam quam erga te habeo omnibus demonstrare. Cui ipse ait: Mea ò rex, infirmitas nō est de his quæ solent hominibus contingere ægritudinibus, sed ex tristitia & abundantia animæ: & corde dolente, condoluit & corpus. Stultitia magna esset, cū ita sim, si nō ad tuum utpote seruus, uenissem imperium, sed tuum regnū expectarem fatigari usq; ad me famulum tuum. Rege ergo sciscitante, quæ defectionis tuæ est causa, respondit Zardan: Magnum mihi periculum imminet, & maximè ego dignus sum tormentis, multarumq; etiam mortium reus existo, quia tuis præceptis negligenter obaudiens, tristitiæ tibi multæ causa paulo antè effectus sum. Iterum rex interrogauit eum: Et quæ est ista negligentia, uel quis est timor qui circumdedit te? Respondit ille: Circa dominum meum, filium tuum, negligentius uigilaui. Nam quidam malignus homo & magus ueniens, locutus est ei quæ ad sectam Christianorum pertinent. Deinde narrat minutatim regi ea quæ filio eius à sene dicta sunt, & cum quanta dilectione ac desiderio idem filius sermonē susceperit, & quomodo totus Christi est effectus: insuper & senis uocabulum significat, Barlaam hunc uocari dicens. Audierat autem rex prius de Barlaam, & de summa abstinētia eius. Vt autem in aures ista peruenerunt regis, mox conturbatus est, & obriguit, repletusq; est furore, & mentis insania agitabatur: fecitq; accersiri statim Arachim quendam nomine, qui secundus erat à rege, & primus ei in omnibus consilijs aderat, simul etiam astrologicæ artis scientia nimium pollebat. Cui ad se uocato, rex quod sibi contigerat cum defectione multa & animi destitutione narrat.

Ille

Ille ergo conturbationem illius, et confusionem animi cõsiderans, ait: O rex, noli conturbari & cõtristari. Non enim despero me posse suadere ei quod uolo, sed certo certius cognosco, statim ipsum negaturũ illius seductoris doctrinã, & tuæ consensurũ uoluntati. His ergo sermonibus Arachis regem animo quietiorem reddit. Deinde erga negocij meditationem & considerationem se totum contulit, & ait: Ante omnia rex istud faciamus, malignum Barlaam compreliendere festinemus. Etsi hunc consequi poterimus, nostra intentione non priuabimur, neq; à spe nostra decidemus. Sed idem ipse aut uerbis persuasorijs aut diuersis tormentorum generibus coactus, etiam nolens confitebitur falsa & erronea se dixisse, & dominum meum, etiam filium tuum, ad sequẽdum paternum dogma suadebit. Si uerò illum comprehendere nequiuerimus, alium ego cognosco senem eremitã solitariũ, qui Nachor uocatur, simile Barlaam per omnia: quem non est facile dignoscere, illum Barlaam non esse. Sed iste de nostra secta est, & magister meus in literarum eruditione fuit. Hunc ergo allocutus adibo nocte, eunctaq; per singula ei notificabo. Deinde captum esse Barlaam diuulgantes, hunc exhibebimus, qui & Barlaam semetipsum nominabit, & dogmata Christianorum tueri simulabit. Qui post multam disputationem, quasi responsione deficiens, potenter superabitur. Cum ista filius regis uiderit, quod Barlaam quidem uictus erit, nostri uerò uictores, uictoribus omnino palmam dabit, libenterq; tuum regnum timebit, & tibi quæ grata sunt facere nõ tardabit. Cõuertetur insuper & ille, qui personam Barlaam simulabit, & errasse semetipsum confitebitur. His igitur auditis rex gauisus est nimis, & optimum reperisse Arachim consilium arbitratus est. Vanæ etenim spei incumbebat. Quia uerò Barlaam nouiter discessisse cognouerat, apprehendere eum festinabat. Insidiatoribus igitur & lancearijs missis, plures exitus uiarum occupauit. Vnam uerò ex ipsis omnibus metuebat, quã ipse ascẽsis equis indeclinabiliter tenens, celerius præoccupare eũ proculdubio sperabat. In totis uero sex diebus laborans, uanè fatigatus est. Deinde ipse quidem in quodam regalium palatiorum in uilla posito restans, Arachim cum militibus non paucis, usq; ad Sennaritidem eremum ad inquisitionem Barlaam direxit. Perueniens itaq; ille ad locum, omnes uicinos conturbauit. Quibus non se uidisse uirum asserentibus, ad deserta ipse princeps pios uenaturus exijt: multoq; eremi transmisso spacio, montes circundedit & ualles inuias, & prærupta quædam, pedibus & manibus reptando eum turba quæ secum erat, ad crepidinem montis cuiusdam peruenit. Super quam stans, uidet subipso monte cuneum eremitarum ambulantem. Et statim præcepto principis omnes super eos unanimiter irruunt, alius alium cursibus præuenire contendentes: & præuenientes circundederunt eos quasi canes multi, & bestiæ quædam feroces & inhumanæ. Et tenent uiros specie & habitu uenerandos, & signa eremiticæ conuersationis in uultibus ferentes. Et hos trahentes exhibent principi, non tumultuantes omnino, nec quicquam pauidum aut triste ostendentes, uel pronunciantes. Ille uerò qui præcedebat eos sicut abbas, peram portabat lancam, plenam reliquijs quorundam sanctorum patrum. Considerans uerò ipsos Arachis, postquam non uidit Barlaam (agnoscebat quippe eum) contristatus est ualde, & dixit ad eos: Vbi est erroneus ille qui filium regis seduxit? Tunc ille qui peram gestabat, respondit: Non est ille inter nos. Absit. Fugit enim nos, Christi gratia repulsus, sed in uobis habitationes habet. Ait princeps: Cognoscis ergo illũ? Etiam (inquit) eremita. Noui seductorẽ illum qui est diabolus, qui in medio uestri habitat, & apud uos latitat, & ibi procuratur. Princeps autẽ dixit: De Barlaã ego te requisiui, & discere cupiens ubi sit, interrogaui te. Monachus autẽ ait: Et cur aliud pro alio locutus, & de illo qui seduxit filiũ regis interrogationẽ intulisti? Si enim

Barlaam quæris, oportebat utiq; te dicere: Vbi est qui de errore conuertit & liberauit filium regis? Ille enim frater noster est, & sanctæ conuersationis, sed ex multis iam dieb. non uidimus eum. Et ait princeps: Habitaculum illius nobis ostende. Eremita respondit: Si uidere uos uoluisset ille, utiq; in occursum exijsset: nobis uerò nō licet cellā illius uobis demōstrare. Furore igit̄ sup hoc repletus princeps, dixit ad eum, iracūde pariter ac ferociter eū conspiciēs: Ex tranea quidem morte uos interficiā, nisi cōtinuò Barlaā exhibueritis mihi. Et quid (inquit) eremita mundialiū cernis, q̄d tenacius amantes, præsentē timea mus uitā amittere, & à te intentatā formidemus mortē? Potius enim gratias tibi cōfitebimur, si nos uirtutū amatores præsenti subduxeris uitæ. Nō mediocriter enim finis nostri timemus incertitudinē, ignorantes, quomodo illum sumus cōsecuturi, ne fortè uoluntatis lubricū, uel tētatio quælibet diabolica prę electiōis statū peruertat, & alia sapere aut facere, q̄; Deo promisimus suadeat. Vnde uos adipisci quæ speratis penitus desperātes, ne tardetis facere q̄d estis facturi. Neq; enim adcò dilecti fratris nostri habitaculū, ctiā scientes, demonstrabimus, neq; aliqua alia nobis latētia monasteria prodemus. Sic mortē effugere pessimū iudicamus. Optimū uerò nobis erit si moriamur, sudorē uitutis prius, & nūc strenuitatis sanguinē Deo offerētes. Ita cōfidēter loquētes nō sustinēs miser, sed aduersus fortitudinē prudētiæ celerrimè cōmotus, multas eis imposuit plagas et tormēta, quorū magnanimitas et fortitudo etiā tyrāno dignę miraculo uisæ sunt. Vt aūt post multos cruciatus suadere non potuit, ut aliquis eorū cellam Barlaā sibi uelle ostendere, assumens istos ad regē iubet eos ducere, gestātes etiā perā reliquiarū. Post dies ergo nō modicos uenerūt ad regē, cui Arachis de illis nota fecit omnia. Deinde præsentat eos ante faciē regis atrociter furētis. Quos cū uidisset, furore succēsus est: & furioso similis, cædi illos immisericorditer iubet. Postquā aūt uidit eos crudeliter plagis lacerātos, uix à multa respirans insania, quiescere cædentes iubet. Et ait ad illos: Cur ossa ista defunctorū circūsertis? Si ergo illos amantes, ossa eorū baiulatis, hac hora ponā & uos cū ipsis, ut desideratos adepti, grates nobis exinde referatis. Diuinæ huius cohortis princeps & magister, pro nihilo regis minas cōputans, actū nihil triste cōtigisset ei, libera uoce & sereno uultu, & habitantē in se granā significans, ait: Ossa ista mūda & sancta circūferimus ò rex, illorū repręsentātes mortem, quorū sunt, mirabiliū uirorū, & exercitij eorū, & adeò dilectę cōuersationis in memoriā nosmetipsos reducētes, et ad similē zelū excitātes, requiē quoq; speculātes, & delicias in quib. modò conuersantur. Hos quia beatificamus, et inuicē nosmetipsos exhortamur, et eorū sequi uestigia satagimus, insuper & mortis nobis metipsos assiduè memoriā pręsentamus, ualde utilē existētem, & à sanctæ cōuersationis agones deuotius erigentē, & sanctificationē nobis horum tactu haurimus. Rursus aūt rex ait: Si utilis est mortis memoria (sicut dicitis) cur nō in corporum uestrorum ossib. huius accipitis memoriam, propriis uestris, & paulo pòst corrūpendis, si alicnis istis & iam corruptis assumitis? Tunc monachus ait: Cum ego quidem causas quinq; fuisse dixerim, cur sanctorū reliquias circunferimus, ad unā eorū respondendo, subsannare nos uideris. Sed luce clarius nosti, q̄d ossa mortuorum mortis exhibēt memoriā uiuentib. et quoniā ista sic esse cognoscis, & in carne tua ossa mortē tibi significāt: cur nō & ipso paulo pòst uenturę memor mortis, bene quę tua sunt disponis, sed omnib. q̄dē animā tuā tradidisti impietatib. uiolēterq; & immisericorditer interficis seruos dei, qui in nullo te lædunt, neq; præsentiū aliquid tecum diuidūt, aut auferre contendūt? Cui rex ait: Malè uos & populos seducitis, & monetis ut à delectationib. seculi discedāt, et pro dulcedine uitæ, & desiderantissima cōcupiscentia & uoluptate, durā & sordidā ac miserā istā eligere conuersationem cogitis, & deorū honorem Iesu deferendū esse prædicatis. Ne ergo uestrum sequentes errorem populi, desertam terram derelinquant, et à paternis

Reliquiarum mortuorum utilitas.

dijs recedentes alieno seruiant, tormentis uos & morti subijcere æquum iudicaui. Cui monachus ait: Si omnes participari bonorũ desideras uitæ, cur nõ omnib. æqualiter largiris delicias atq; diuitias, sed multo plurib. inopia laborantib. tu quæ eorũ sunt diripiens, tuis apponis? Non ergo pro multorũ sollicitus es salute, sed etiã impinguas carnem, materiã præparans uermium deuorationi. Propterea & omnium abnegãs Deum, eos qui non sunt, deos appellas, totius sceleris inuentores, ut tu secundũ imitationẽ eorum luxuriando, & scelera exercendo, imitator appellari deorũ tuorum ualeas. Qualia nanq; dij uestri egerũt, cur nõ & obedientes eis homines agerẽt? Errore igit̃ magno erras ò rex. Metuis enim, ne aliquos de populo suadeamus nobis consentientes discedere manu tua, & omnia cõtinenti offeramus manui. Vis enim multos esse qui tuæ seruiant auaritiæ, ut ipsi quidẽ miseri sint, tuo uerò quæ eorũ sunt lucro proueniãt. Quemadmodũ aliquis canes nutriens, aut accipitres uenãdi ignaros, ante captionem quidem blandiri eis uidet̃: cum aũt uenationis aliqd cõprehenderint, uiolenter de ore ipsorum quod captum est extrahet: sic et tu multos habere uolens, redditus tibi & uectigalia atq; censum de terra & mari afferentes, dicis quidem ipsorũ solicitudinẽ te gerere salutis, perditionẽ uerò eis præparans æternã, ante oẽs proculdubio time ipsi, ut solũmodo tibi quasi stercorum & cœni inutilitatis fluant diuitiæ lethargiam patiens, tenebras pro lumine approbans. Sed euigila de graui somno isto, & aperi clausos oculos tuos, & uide ubiq; splendentẽ omnibus Dei nostri gloriã, & tu aliquãdo teipsum seruũ illius facito. Intelligite enim insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Intelligite ergo, quia nõ est deus sicut deus noster, et non est salus nisi in ipso. Tunc rex ait: Ab hac tua stulta nugacitate quiescens, Barlaam ilico ostende mihi, aut experieris tormentorũ genus, quorũ nunq; experientiã accepisti. Sapientissimus ergo ac cõstantissimus eremita, & cœlestis amator philosophiæ, nullo modo minas illius formidabat, sed intrepidus permanens, dicebat: Non ea quæ tu imperas facere, ò rex, iussi sumus, sed præcepta domini Dei nostri, qui sobrietatẽ nos docuit, & à præsentib. delectationib. & desiderijs abstinere, & fortitudinem exercere, & omnem tribulationem pro iustitia sustinere. Quanto ergo nobis pro pietate deteriora intuleris, tanto præstãtius beneficium exhibebis. Fac igit̃ quod uis: nobis enim extra ꝺd cõuenit agere, aliquid non est congruũ, nec ullum peccato dabimus assensum. Non aũt hoc paruum putes esse peccatum, si confratrem nostrum & cõmilitonem in tuis tradiderimus manibus. Sed de nobis hãc derisionem nunq; facies, etiam si innumerabilib. nos subieceris mortibus. Nõ enim ita debiles sumus, ut formidine tormentorũ tuorũ nostrã prodamus philosophiam, & indignum aliquid agamus diuina lege. Quid plura? Quodcunq; nostri tormentorũ genus adhibe: nobis enim uiuere Christus est, & mori pro eo lucrum optimum. Super his ergo furore accensus tyrannus, iussit diuinas ipsorum abscindi linguas, eruti uerò oculos, manusq; simul & pedes detruncari. Data igitur sententia, apparitores quidem circumstantes atq; lictores, inhumanè & immisericorditer summitates membrorum detruncabant. Et linguas quidem eorum uncinis detrahentes, crudeliter abscindebant, oculos uerò ferreis unguibus eruebant, pedes & manus securibus abscindebant. Beati igitur illi, & omni reuerentia digni, animo constanti quasi ad epulas inuitati, uiriliter accedebant ad tormenta, inuicem semetipsos exhortantes, & ad mortem propter Christum sine timore accedentes. In talibus ergo & tam diris tormentis perseuerantes, animas suas sacri eremitæ illi Domino tradiderunt, decem & septem numerum perficientes. Manifestum est ergo, quod rector est passionum pius animus, sicut quidam nostrorum ait, agones referens cuiusdam senioris sacerdotis, & septem iuuenum matre consentiente agonizantium pro paternis legibus. quorum perseuerantia & magnanimitate, isti similes extiterunt

Psal. 39.

titerunt admirandi patres, supernæ Hierusalem ciues & hæredes.

His ita piè consummatis, protoconsiliario suo rex Arachi dixit: Primo irrito facto, ad secundum consilium respice, & Nachor illum accersire. Arachis itaq; intempesta nocte speluncam illius adijt. Nam in desertis habitabat, diui nationum uacans artibus. Tunc omnibus ei consiliorum adinuentionib. reseratis, ad regem summo diluculo redijt: & equitibus rursus ab ipso postulatis & acceptis, ad perscrutandum Barlaam egredi simulauit. Exeunti uerò, & deserta circumeunti apparet uir quidam de ualle quadam egrediēs: illoq; ad persequendum eum præcipiente, consequuntur eum uelocius, & comprehendentes ad se adducunt. Illo uerò scisciante, & quis esset, et cuius professionis, aut quis uocaretur, ille Christianum quidem semetipsum uocauit, Barlaā uerò nominauit, sicut edoctus erat. Gaudio itaq; repletus Arachis sicut apparebat, hoc assumpto, celerius ad regem reuertitur, & iussus est ad regem intrare. Et ait rex in audientia omnium assistentium: Tu es dæmonis operator Barlaam? Respondit ille: Dei operator sum, & non dæmonum. Noli ergo malū dicere mihi. Multas enim mihi gratias agere debes, quia filium tuū Deum colere docui, & ab omni errore liberaui, & uero reconciliaui Deo, & omni uirtutū specie adornatum reddidi illum. Rursus autem rex quasi iratus ait: Iustū esset equidem, ut sermonis pariter & responsionis tibi facultate sublata, absque ulla interrogatione morti tradereris: sed suffero te propter naturaliter mihi insitam humanitatem, usq; ad constitutum diem. Perscrutabor nempe de te. Et siquidem obedieris mihi, indulgentia dignus eris: sin autem, male peribis. Sic locutus, Arachi illum tradidit, custodiri diligentissime mandans. Sequenti igitur die surgens inde, ad suum redijt palatium. Et auditum est, captum esse Barlaam, peruenit'que fama usque ad regis filium. Quod cum audisset, uehementer animo doluit, & nullo modo à lachrymis abstinere potuit. Gemitibus & lamentationib. Deum exorabat, et in auxilium senis inuocabat eum. Non despexit uerò illum, nec diutius affligi permisit benignus ac misericors Deus. Præsto nanq; est omnibus inuocātibus eum in die tribulationis, & cognoscit eos qui colunt illum. Qui & iuueni per uisionem nocturnam notificat, & fortitudinem illi immittit, & ad pietatis confortat agonem, & fiduciam præstat, gaudioq; plenum & confidentia, & lumine dulcissimo paulo ante cō tristatum, & dolore plenum, cor suum reperit. Rex itaq; sic ista peragens, & ita considerans, gratulabatur, bene prouidisse existimans, & Arachi immensas reddebat grates. Psal. 20. Sed mentita est iniquitas sibi (sicut sanctus Dauid ait) & iustitia uincit iniquitatem, perfectius ipsam deiectura, & memoriam illius disperditura cum sonitu, prout in sequentibus sermo declarabit. Post duos autem dies, pergit rex ad palatium filij sui. Et hūc in occursum patris egressum, nō osculatus est pater ut solebat, sed indignato & quasi irato similis, ingressus est regale cubiculum, & mœstus sedit. Deinde filium aduocans, ait: Fili mi, quæ est ista fama, quæ auribus meis insonuit, & defectionib. animam meam comburit? Nullus enim hominum tanto fuit repletus aliquando gaudio in filij natiuitate (prout arbitror) quantum ego in tua: neq; rursus contristatū esse puto, sicut tu me nunc in tristitiam deposuisti, & meam inhonorasti canitiem, lumenq; abstulisti oculorum meorum, & meorum uires excidisti neruorum. Timor enim quem timebam de te euenit mihi, & quod uerebar accidit mihi, & factus sum inimicis meis in derisum, & aduersarijs meis in delusione. Indisciplinata mente & infantili consilio seductorum uerbis obaudiens, et cō filium male sapientium meo præferens, & nostrorum deorum cultum derelinquens, alieno seruisti deo. Quare fili hæc fecisti sic? & quem sperabam cum omni nutrire & educari custodia, & senectutis habere baculum & fortitudinem, regnique successorem optimum derelinquere, ea quæ inimicorum & hostium sunt, non erubuisti ostendere mihi in te? An non oportebat mihi

amplius

amplius obedire te, & mea sequi dogmata, quàm dolosi & putridi senis obaudire fatuitati & stultiloquijs, amaram tibi pro dulci suggerentis uiam, & pro amantissimis delicijs duram & asperam pergere uiam, quàm filijs Mariæ ambulare præcepit? Non timuisti etiam maximorum deorum indignationem, ne fulmine te interficiant, aut hiatu terræ absorbeant, qui tanta nobis bona fecerunt, ut diuitijs & potentia, ac diademate regni nos ornarent, & gentes innumeras nobis subijcerent, & te præter spem per orationem meam, & deprecationem nasci facerent, & dulcissimo isto participare lumine concederent? Hos contemnens atque despiciens, crucifixo adhæsisti, seductus inanibus uerbis famulorum illius, qui nescio quæ fabulose dicunt futura secula, & mortuorum corporum resurrectionem delirant, & alia plurima ad seductionem stultorum introducentes. Sed nunc fili charissime, mihi patri tuo acquiesce, & longè ab istis deliramentis secedendo ueni, & sacrifica pijs ac mansuetis dijs centum tauros, si fortè libaminibus eos placare poterimus, ut ueniam tibi offensionis præbeant. Nam potentes sunt et fortes, tam ad benefaciendum quàm ad inferenda supplicia. Atqui dictorum exemplum nos esse possumus, qui eorum misericordia ad hunc principatum peruenimus. Ideoq; grata illis seruitia rependimus, et eorum cultoribus honores, et eis sacrificare contemnentibus tormenta exhibentes. Multa ergo talia uaniloquia rege percurrente, et nostra quidē irridente ac respuente, idola uerò efferente atq; laudante: uidens sanctissimus iuuenis, quod nō oporteret iam rem in angulo et occulto, sed super candelabrum in excelso poni, ut manifesta fiat omnibus, confidentia simul et constantia repletus, ait: Quod circa me actum est domine pater, nunquam negabo. Tenebras effugi, ad lumen cucurri, et errorem deseruī, ueritati acquieui, et dæmonibus abrenunciaui, Christoq; fœderatus sum, Dei patris filio et uerbo, per quem totum quod est, factum est, qui et hominem de limo terræ formauit, et uitalem ei flatum indidit, et in paradiso deliciarum posuit conuersari. Præuaricantem uerò mandatum illius, & morti addictum, potestatiq; diaboli rectoris tenebrarum subditum non deseruit, sed omnia patiendo, ad antiquum honorem uolens eum reducere, totius factor creaturæ, & nostri generis autor homo factus est propter nos, de uirgine sancta natus, in terra cum hominibus conuersatus est, & pro nobis indignis & ingratis famulis suis Dominus mortem suscepit, & mortem crucis, quatenus solueretur peccati dominium, & prima condemnatio destrueretur, & cœlorum portæ rursus nobis panderentur. Illuc enim nostram naturam eleuauit, & in throno gloriæ collocauit, regnumq; perenne diligentibus se donauit, & bona meliora uerbi auditu contulit. Ipse enim est fortis & solus potens, rex regnantium & dominus dominantium, cuius imperium inexpugnabile, & potestas inæstimabilis, & solus sanctus, & in sanctis requiescens, cum patre & spiritu sancto glorificandus. In cuius nomine baptizatus sum, & confiteor & glorifico unum Deum in tribus personis, consubstantialem, increatum & immortalem, æternum & inæstimabilem, incircunscriptum & incorporalem, impassibilem & inconuertibilem, immutabilem & indefinitum, fontem bonitatis & æquitatis & lucis æternæ, omnium creaturarum uisibilium & inuisibilium factorem, continentemq; omnia & conseruantem, omnium prouisorem, tenentem omnia & regentem. Neq; enim factum est aliquid eorū quæ sunt sine illo, nec absq; illius prouidentia subsistere quippiam ualet. Ipse enim uita omnium, stabilitas cunctorum & illuminatio, omnimoda dulcedo, auiditas insatiabilis, & omniū desiderabilium summa. Derelinquere ergo sic bonum, sic sapientē, sic potentem Deum, & dæmonibus immūdis, & omniū scelerum auctoribus seruire, & idolis surdis & mutis cultum exhibere, quæ nunquam fuerunt aliquid nec futura sunt, quātæ esset utiq; pater insipientię ac stultitiæ? Quando enim audita est aliqua loquela aut

sermo ab ipsis? Quando uel paruã responsionem exorantibus se dederunt? Quando ambulauerunt, aut sensum aliquẽ ostenderunt? Neq; enim stantes sessionis aliquando recordati sunt, neq; sedẽtes surgere uisi sunt. Quotũ turpitudinem & fœtorem atq; insensualitatẽ, necnõ & in eis operantiũ, & per illa uos seducentiũ dæmonum fragilitatẽ, à uiro sancto discens, & eorum malitias conspuens, & perfecto odio odiens eas, uiuenti & uero Deo adhæsi, & illi seruiam usq; ad diem uitæ meæ, ut & in manus eius ueniat spiritus meus. Igitur cum tam inenarrabilibus bonis occurrẽtibus mihi, gauderẽ quidem quòd de malignorum seruitute dæmonum liberatus, & de dura captiuitate reuocatus essem, & lumine uultus Domini illustratus, dolebã tamen, quòd animã meam dimidiam perdidissem, eo quòd tu dominus ac pater meus, talium non esses particeps bonorum: sed cõsiderans tuæ pertinaciã uoluntatis, continebam in memetipso tristitiam, nolens te ad iracundiã prouocare. Deum uerò incessanter exorabam, ut traheret te ad se, & de longinquo reuocaret exilio, cuius tu autor tibimetipsi (heu mihi) fugitiuus pietatis factus, & malitiæ minister totius impietatis. Quoniam uerò tu ipse opera in manifestũ quæ circa me erant adduxisti, perfectionem mei auscultа consilij. Non uiolabo fœdus quod composui cum Christo, non perdam illum qui me redemit precioso sanguine suo, etsi me oporteat mori pro eo. De me igitur sic certus factus, noli frustra laborare, quoniam nunquam me poteris à bona confessione reuocare. Sicut enim tibi impossibile est cœli altitudinem manu tangere, aut maximum siccare pelagus (inefficax utiq; conatus est iste & inutilis) sic & istud esse cognosce. Si ergo ipse meo acquieuisses uolueris consilio, Christo reconciliaberis, & quę super mentem humanam sunt, experientiam accipies bonorum, socij q; ad inuicem erimus, sicut naturæ, ita & fidei: aut à tua discedam (bene scias) filiatione, & Deo seruiam munda conscientia.

Rex igitur ut audiuit hæc omnia, statim cõmotus est, & furore incõprehensibili arreptus, iracundè ei loquebatur: & amarissimè dẽtibus frendẽs, & furioso similis, ait: Et quis mihi horũ autor est malorũ, nisi ego ipse qui sic te disposui, & talia tibi feci, qualia nullus aliquando patrũ fecit filio suo? Quapropter prauitas tuæ uoluntatis, & cõtentio impudenter effrenata, aduersus caput meum insanire te fecit. Meritò igitur in tua natiuitate astrologi dixerunt, te malignum fore uirum ac pessimum, arrogantem q;, & parentibus inobedientem. Nunc uerò si meo non obaudieris consilio, & à mea discesseris filiatione, pro patre inimicus effectus, illa faciam tibi quæ nec etiã hostibus aliquis ostendit.

Tunc Iosaphat respondit: Cur rex ita succensus, quoniam ego talium particeps effectus sum bonorum, tristaris? Et quis unquam pater in filij felicitate contristatus apparuit? Aut quomodo iam pater talis, & non ut inimicus reputabitur? Non ergo patrem meum de teliquo uocabo te, sed discedam à te, sicut aliquis fugit à serpente, si cognouero te inuidere saluti meæ, & ad perditionẽ coartari uiolenta manu. Quod si contrà tyrannicè & hostiliter egeris, sicut & dixisti, quid aliud lucraberis, nisi quod pro patre tyrannus & homicida duntaxat uocaberis? Et quia facilius est tibi aquilæ uestigia sequi, & per ipsum aërem uolitare, quàm quæ in Christo est fidem meam mutare, & quam ei confessus sum bonam confessionem peruertere, ab hoc conatu quiesce. Sed potius intellige pater, & albuginem atq; caliginem de mentis tuæ oculis excute, ut cernere ualeas Dei mei splendidissimum lumen, & ipse aliquando illustrari dulcissimo lumine isto mereari. Quare enim totus deditus es carnis passionibus & uoluptatibus, & respectus non est in te? Scito quod omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis ut flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos eius cecidit: uerbum autem Domini mei quod euangelizatum est omnibus, manet inæternum. Cur ergo sic insanè tenes ac defendis more uernalium florum marcidam & petituram gloriam, atq; abominandas fœtidasq;

delicias,

delicias, et uentris et ſub uentre immundiſſimas paſſiones: quæ ad tempus quidem delectant ſenſus ſtultorum, poſtea uerò amariores felle faciunt retributiones? Quoniamquidem umbræ ipſi et ſomnia uanæ iſtius pertranſibunt uitæ, in dolore uerò perenni ignis inextinguibilis et obſcuri cõcludentur horum amatores, et iniquitatis operarum, ubi uermis eos non dormiens ſine fine commedet, et ignis aſsiduè et inextinguibiliter in ſecula exuret, nullũ exitum habituros. Cum quibus (heu mihi) et ipſe concluſus, et atrociſſimè cruciatus, multum quidem conſcientia malorum conſiliorum, multum uerò et meorum uerborum requires præſentes dies, ſed utilitas pœnitentiæ non erit, Nã in inferno cõfeſſio et pœnitentia nõ eſt. Sed præſens tempus operationis eſt, futurũ uero retributionis erit. Si enim præſentes iucũditates nõ perditioni ſubiacerent et fluxui, ſed perenniter florerent permãſuræ cũ dominis ſuis, nec ſic oporteret Chriſti bonis, et æternis donis iſta prę ferre. Quanto enim ſol nocte profunda ſplendidior eſt et lucidior, tãto et eo amplius bona promiſſa diligentib. Deũ, omni terreno regno et gloria, glorioſiora ſunt et magnificentiora. Et omnino cõuenit maiora minoribus anteferre. Quoniã uerò et fluxui omnia et corruptibilitati ſubiacent, et quaſi uiſio et ſomnũ et umbra prętereũt et pereunt, et auræ potius eſt credendũ non ſtanti, et nauis pontum præterlabentis ueſtigijs, quàm hominum proſperitati: quantæ eſt improuidentiæ, uel potius uecordiæ et imprudentiæ, corruptibilia et mortalia, infirma et fragilia, incorruptibilibus præferre, et æternis immortalibusq; et infinitis, et temporali horum refrigerio infuceſſibili priuari bonorũ illorum refectione? Non intelligis iſta pater? Non pertranſibis tranſeuntia, et adhærebis permanſuris? Non præferes habitationem incolatui, lucem tenebris, æternam uitam umbræ mortis, non indiſſoluenda fluidis? Non fugies à dura ſeruitute mali rectoris, nequiſſimi (inquam) diaboli, et bono atq; clementi et multum miſericordi non reconciliaberis Domino? An non à multorũ diſcedens et falſorũ deorum ſeruitute, uni ſeruies uero & uiuenti Deo? Nã etſi peccaſti & diutius blaſphemando, eiusq; famulos diris tormẽtis perimẽdo, ſuſcipiet te tamen proculdubio quia benignus eſt, ſi conuertaris ad illum, & omnium tuorum immemor erit delictorum. Non enim uult mortem peccatoris, ſed ut conuertatur, & uiuat. Qui de innumerabili altitudine, deſcendens ad inquiſitionem noſtri qui errauerimus, crucem, flagella, mortem pro nobis ſuſtinuit, & ſuo nos precioſo ſanguine redemit, uenundatos ſub peccato. Ipſi gloria & laus, in ſecula: Amen.

Rex autem ſtupefactus pariter & ira repletus, tam intellectu pueri & uerbis, quibus contradici non ualebat, quàm & ex hoc, quod non dimiſerat filius eius quicquam, quod ad deorum derogationem pertinere potuerit, ſed totum eorum ſubſannauerit & deriſerit uitam; ſermonis tamen claritatem ob internam tenebrarum craſſitudinem non percepit, & punire illum, aut mali aliquid de illo diſponere, propter naturalem amorem non potuit. Peruertere ſe illum minis poſſe omnino deſperabat, & inſuper metuebat, ne ſi amplius moueret erga illum ſermonem, illo fiducialiter acturo, & deos illius deſpecturo, ampliori furore ſuccenderetur, & cogeretur aliquid mali irrogare ei. Cum ira igitur ſurgens, diſceſſit, & dixit: Vtinam nunquam natus eſſes, uel in lucem iſtam proceſſiſſes, talis futurus blaſphemator deorum, & paternæ ſpretor amicitiæ & admonitionis. Sed non in finem inuictos ſubſannabis deos, nec in longum gaudebunt aduerſarij, aut horum præualebunt maleficia. Niſi enim obediens fueris mihi, & dijs gratus extiteris, & multis & uarijs afflictum tormentis malè te interficiam, non ſicut filium te tractans, ſed quaſi hoſtem quendam & apoſtatam.

Hæc patre minante, & cum ira diſcedente, in ſuũ cubiculũ filius ingreſſus, ad ſuum adiutorem oculis eleuatis, orauit: Domine Deus, de profundo cor-

dis clamaui, dulcis spes mea & uera promissio, tu refugium ad te confugientium, uide contritionem cordis mei propitio & mansueto oculo, & ne derelinquas me, neque discedas à me, sed secundum ueram promissionem tuam, adesto mihi indigno famulo tuo. Te enim cognosco & confiteor factorem & prouisorem omnis creaturæ, Ipse ergo me conforta, ut in bona confessione permaneam, usque in finem uitæ meæ. Respice in me & miserere mei, & assiste mihi, de uniuersa me diabolica illæsum seruans operatione. Respice rex. Inflammata est enim fortiter anima mea tuo amore & desiderio, & exarsit quasi in siti ardoris in inaquoso, desiderans fontem immortalitatis. Ne tradas bestijs animam confitentem tibi, animã pauperis tui ne obliuiscaris in finem, sed cõcede mihi peccatori in omni uita mea, pro tuo nomine & cõfessione omnia pati, & totũ meipsum tibi sacrificare. Te enim uires subministrante, & infirmi fortes efficiuntur, quia solus es adiutor insuperabilis, & Deus misericors, quem benedicit omnis creatura glorificandum in secula: Amen. Sic orando, diuinam sensit consolationem in cor suum descendisse: & constantia repletus, perseuerauit tota nocte in oratione.

Rex autem Arachi amico nota faciens de puero, & duram illius pertinaciam, & immutabilem significans uoluntatem, consilium ab eo accepit, cum eo amabilem potius ac suauem faciendam esse, quam sæuã & asperam collocutionem, blandicijs sperans penitus esse trahendũ. Venit igitur rex sequenti die ad filium. Et sedẽs propinquius, aduocauit eum. Deinde circumplectens osculatur eum, mansuetè subingrediens, & leniter dicendo: Fili dulcissime & amantissime, honora tui conciem patris, & meam audiendo deprecationem, accedens offer sacrificia dijs. Sic enim illos clementes habebis, & longitudinem dierum, gloriæq; omnis & regni & omnium bonorum participationem ab ipsis accipies, mihiq; patri tuo eris gratus per totã uitam, & omnibus hominibus uenerandus atq; laudabilis. Patri enim obedire magna laus est, et maximè in bono, et erga deos dilectione. Cur ergo fili uisum est tibi, quod uolens de bono declinando, uiam contrariam ambulando prælegi, aut ignorantia & experientia boni, perditioni meipsum dedi? Sed si uolenti me putas utilitati præferre malum, & uitæ præponere mortem, multũ mihi uideris fili à recto deuiare iudicio. An non uides, quanto labori, & fatigationi memetipsum trado, expeditionibus cõtra inimicos uel alijs quibusdam reipub. utilitatibus uacans, famem etiam & sitim, itineris pedum fatigationẽ, & in nuda terra cubationem, quando necessitas incumbit, sustineo? Diuitiarũ uerò & pecuniarum, tantus mihi cõtemptus ineſt atq; despectus, ut sæpenumero satis prodigè omnia promptuaria palatij mei uel tui euacuauerim, ut ędificarem maxima templa deorum, & meis exercitibus largiter dispensauerim thesauros pecuniarum. Cùm igitur tantæ sim particeps largitatis & laborũ & perseuerantiæ, si Galilæorũ cognouissem meliorem secta nostra esse, quomodo illam omni studio & festinatione nõ apprehendissem, cuncta deserendo, & spernendo causa salutis meę? Si autẽ ignorantiam meã, & inexperientiam boni reprehenderis, attende quantas sæpius noctes insomnes duxi, quæstione aliqua proposita, & sæpe nõ multum necessaria, nõ tamen indulgebã mihimetipsi penitus requiem, priusquã quæstionis apertã & congruentissimam inuenirẽ solutionem. Si ergo harũ rerum temporalium, nec minimũ aliquid despectui habui, sed omnia diligenter ad utilitatẽ uniuersorum inuestigaui, in tantum quod in perscrutatione atq; scientia etiam ineffabiliũ quæ sub sole sunt (sicut arbitror) nulli secundus fuerim: quomodo cõsequens est, ut diuina, quę coli & uenerari oportet, despicienda iudicarẽ, & nõ omni studio, omni uirtute, tota anima, & tota mente ad eorũ uacauerim inquisitionẽ, ut inuenirem uerã uiam et cõpetentissimam? Nam & quæsiui laboriosius, plurimas noctes et dies in his expendens, multosq; sapientes et eruditos ad istud consilium conuocaui, non-

nullis

nullis etiam Christianorum sæpius locutus sum: et uiuaci conquisitione, et experientissima persecutione inuenta est à me ipsa uia ueritatis, quæ à sapientibus tam rationabilitate quàm intellectu præditis, testificata est, quia non est alia nisi per quam hodie ambulamus, maximis dijs seruientes, et dulcissimã uitam atq; iucundam tenentes, omnibus hominibus ab ipsis distributam, quæ delectatione et lætitia plena est: quam Galilęorum principes et pontifices imprudenter repulerunt, qui & dulce lumen illud, et iucunditates omnes, quas ad refrigerium nobis dñs largiti sunt, spe cuiusdam alterius incertæ uitæ reiciunt, nescientes quid dicunt, uel de quibus affirmant. Tu autem fili temerè patri tuo acquiesce, diligenti et uerissima scrutatione indubitanter bonum inuenienti. Ecce enim ostensum est, quia neq; uolẽs neq; ignorantię modo detorsi à bono, sed inueni et accepi: desidero etiam et te non uecorditer errare, sed me sequi. Verere igitur patrem tuum. An nescis quale bonum est patri obedire, et eum in omnibus lætificare, sicut econtrario quàm detestabile est et malignũ, patrẽ exacerbare, et ipsius mandata pro nihilo cõputare? Quotquot enim hoc fecerunt, malè perierunt, cum quibus tu fili nõ annumereris, sed patrem lætificans, adipiscaris bona omnia, et hæres fias meæ benedictionis, et regni.

Prudentissimus uerò et uerè nobilis iuuenis, patris superflua locutione et stulta oppositione audita, eragnita tortuosi draconis uersutia, quomodo à dextris pedibus illius parauit laqueum, capere deificam animam artificiose tentans, et ad propositum impedire brauium, Domini ante oculos posuit præceptum, Non ueni mittere pacem dicentis, sed gladium. Veni enim separare filium à patre suo, et filiam à matre sua, et cætera. Et, Quoniã qui diligit patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Et, Quicunq; negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in cœlis. Hęc cogitando, & diuino timore animã erudiendo, desiderioq; et amore confortando, Salomonis illud uerbũ nimiũ gaudens assumpsit, dicentis: Tempus amandi, & tempus odiendi. Tempus belli, & tempus pacis. Et primũ quidẽ in mente orans, illud Dauidicũ dixit: Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Et, In umbra alarum tuarũ sperabo, donec transeat iniquitas. Clamabo ad Deum altissimũ, Deum qui benefecit mihi. Et cætera psalmi. Deinde dixit ad patrem: Procurare patrem & illius obedire præceptis, charitate quoq; & amicitia ministrare, communis nos edocet Dominus, naturalem nobis huiusmodi inserens amorem. Quando uerò parentũ affectus & amicitia ipsam animam fert ad periculum, & ab autore remouet, abscindere hanc penitus iubemur, & nullo modo obedire debere separantibus nos à Deo, sed odire istos, & auertere, etiamsi pater sit qui execrabilia præcipit, etsi mater uel rex, & si uitæ ipsius dominus. Nam propter affectum paternum Deum perdere, impossibile mihi est. Quapropter noli tibimetipsi laborem incutere uel mihi, sed potius crede, & uiuo & uero utercq; seruiamus Deo. Quæ enim nunc colis idola, sunt manuum hominum opera, flatu carentia & surda, nihil aliud penitus quàm solam perditionem & cruciatus æternos se colentibus exhibẽtia. Si uerò istud facere nolueris, fac de me quod tibi uidetur. Seruus enim sum Christi, & neque blandicijs, neq; tormentis ab illius discedam charitate (sicut in anterioribus dixi tibi) in medio ponens huius nomen Domini, & firmissimè uerbũ astruens. Quia uerò neq; uolens dixisti te malè agere, neq; ignorantia à bono declinare, sed multa & laboriosa inquisitione hoc cognouisti ueraciter bonũ esse, idolis seruire, & libidinibus passionum affligi, malum quidẽ te ex industria agere nolo dicere. At multa tibi circunfusa est caligo ignorãtiæ, et quasi in tenebris palpando ambulãs, penitus nõ uides luminis uel modicũ quemlibet radiũ. Vnde rectitudine perdita, per præcipitia mala & deuexa errabundus non rectè graderis. Hoc & ego indubitanter scio, & te pater cognoscere uolo. Ideo tenebras pro lumine ponens, & mortem pro

Matth. 10.

Eccles. 3.

Psalm. 56.

uita approbans, putas tibi bene consultum esse, & utiliter prouidisse: sed non est ita. Neq; enim quæ colis dij sunt, sed statuę dæmonum, omnem illorum execrabilem operationem intrinsecus habentes: neq; quam uocas dulcem & iucundam uitam, delectatione ac lætitia putas repleri. Huiusmodi est naturæ: sed potius abominabilis habetur ista secundum ueritatis sermonem, & execranda. Temporaliter enim gulam lenit, sed postea amariores selle facit retributiones (sicut meus Magister ait) & acutiores gladio ancipiti. Et quomodo huius narrabo mala? Enumerabo ea, & super arenam multiplicabuntur. Hamus enim est diaboli, præsens uita, operta abominabili uoluptate uelut esca, per quam seductos ad profundũ trahit inferni. Sed à Domino meo promissa bona, quæ tu incertæ uitæ spem nominasti, uera sunt & immutabilia: finem ne sciunt, corruptioni non subiacent. Sermo non est qui referre magnitudinem illius gloriæ, & delectationis ualeat, gaudij quoq; ineffabilis & lætitiæ perennis. Omnes enim, sicut ipse cernis, morimur, & non est homo qui uiuet, & non uidebit mortẽ. Rursus aũt resurrecturi sumus, quando ueniet Dominus Iesus Christus, filius Dei, in maiestate ineffabili, & uirtute terribili, solus rex regum, & dominus dominantium, cui omne genu flectetur cœlestium, terrestrium & infernorum: & tantũ terrorem tunc incutiet, ut etiam ipsæ cœlestes uirtutes timeant. Astabunt uerò ei cum timore milia miliũ, & decies centena milia angelorum & archangelorum, et cuncta timore et tremore erunt plena. Vnus autem archangelorum tuba canet, et mox cœlum inuoluetur sicut liber. Terra autem dirupta, emittentur corpora hominum quicunq; fuerunt ex quo Adam primus homo factus est, usque ad diem illam. Et tunc omnes à seculo mortui, in ictu oculi uiui adstabunt tribunali immortalis Domini, et unusquisq; redditurus est rationem operum suorum. Tunc iusti fulgebunt sicut sol, qui crediderunt in patrem et filium et spiritum sanctum, et in operibus bonis finierunt præsentem uitam. Quomodo uerò tibi enarrabo qualem illi tunc suscepturi sunt gloriam? Nam etsi solis comparem claritati splendorem eorum et pulchritudinem, uel fulguri coruscanti, nihil splendore illo dignum referam. Oculus enim non uidit, et auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparauit Deus diligentibus se in regno cœlorum, in luce inaccessibili, in gloria ineffabili et infinita. Et iusti quidem talia adipiscentur bona, talemq; beatitudinem. Illi autem qui uerum Deum negauerunt, plasmatorem & creatorem ignorantes, dæmones uoluptatesq; uanæ huius uitæ amauerunt, & more pecorum in cœno uiciorum uolutati sunt, & totius nequitiæ sentinam animas suas fecerunt, stabunt nudi & miseri, confusi & deiecti, & habitu & re ipsa opprobrium facti omni creaturæ. Cuncta enim quæ egerunt in uerbo, in opere, in cogitatione, ante faciem illorum uenient. Deinde post confusionem illam durissimam, & opprobriũ illud intolerabile, precipitabuntur in ignem inextinguibilem & teterrimũ, in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentiũ, & uermis immortalis comedet carnes eorum. Hæc est pars eorum & hæreditas. In his per secula sine fine cruciabuntur, eo quòd bona à Deo promissa despicientes, propter temporalẽ peccati uoluptatem, & damnationem æternam elegerũt pro istis. Itaq; pro ineffabili quidem gaudio adipiscendo, & inæstimabili gloria perfruẽda, & luce cum angelis, ut bono ac dulcissimo Domino cũ fiducia assistere mereamur: amarissima uerò et infinita tormenta, et execrabilẽ illã cõfusionem possimus euadere, dignum est non tantũ peccatis, sed et corpora, et ipsas animas impendere. Quis enim ita uecors est et absq; sensu, qui non potius uellet mille sustinere mortes temporales, ut ab æterna liberatus et infinita morte, uitam possideat beatam et immortalem, et luce resplendeat indiuiduæ trinitatis? His auditis rex sermonibus, et firmitatẽ atq; stabilitatẽ pueri considerans, quod neq; blandicijs delinitus sermoni obedire uoluerit, neq; pœnarũ minis: mirabatur quidẽ in suasione uer-

Vita præsens bono similis est.

ne uerbi, & responsionibus esus acutissimis, & arguebatur à propria conscientia, uera dicere illum & iusta, sed retrahebatur à mala consuetudine, & ex usu confirmatis in eo uicijs, à quibus chamo & freno cōstringebatur, non permissus lucem uidere ueritatis. Vnde omnimodam obliuionem sermonis faciens, detinebatur ueteri intentione, præmeditatum à se cum Arachi consilium ad effectum producere uolens. Et ait puero: Oportebat te quidem, fili, meis obedire præceptis in omnibus: sed quoniam durus existens & inobediens, ita fortiter resiltis mihi, tuam potius quàm meam cupiens facere uoluntatem, ueni, ut postposita pertinacia & uana contentione, ambo pariter cedamus ueritati. Et quoniam Barlaã, qui te seduxit, ferro uinctus apud me tenetur, congregabo ecclesiam magnam, & omnes nostros, & Galilæos in unum conuocabo, præconesq; manifestè clamare præcipiam, ut nullus Christianorum metuat, sed omnes sine timore conueniant: & sic cōmuni desiderabimus deliberatione, ut aut suadentes uos cum uestro Barlaã assequamini quæ optatis, uel suasi à nobis, ultronea uoluntate præceptis nostris obedire cōsentiatis. Prudens uerò inuenis per uisionem diuinitus sibi demonstratam, præcognita regis fictione, ait: Voluntas Domini fiat, & sit quemadmodum iussisti. Ipse enim bonus Dominus & Deus præstet, ne à ueritate eius deuiemus. Nam in ipso confidit anima mea, & ipse miserebitur mei. Tunc iam iubet rex omnes congregari, idololatras uidelicet & Christianos. Literis quidem ubiq; transmissis, præconibusq; per uniuersas ciuitates & uillas clamantibus, ut nullus *Astus diaboli.* Christianorum timeat se aliquid mali quod non sperat passurum, sed securè omnes per tribus & cognationes in unum conueniant, ad spontaneam, & non coactam ueritatis conquisitionem futurã, cum principe ac duce suo Barlaam. Similiter uerò pontifices, & cultores idolorũ, & sapientes Chaldæorum & Indorum, qui in toto regno illius & principatus reperiri potuerunt, conuocauit, & quosdam augures, & magos, & diuinos. Conuenit itaq; ad regem multitudo magna de sua execrãda secta. Christianorum uerò unus inuentus est solus, in auxilium ueniens illius qui putabatur esse Barlaam, nomine Barachias. Alij autem fidelium mortui erant ab insania principum, qui per ciuitates erant occisi: alij uerò in montibus & speluncis latitabant timore imminentium malorum: nonnulli timebant minas regis, & non audebant in aperto parere, sed nocturni erant Dei cultores, latenter Christo seruientes, & nequaquam confidenter agentes. Ille autem solus cum esset forti animo, ad agonem processit ueritatis. Residente igitur rege in tribunali excelso & eleuato, consedere sibi filium iussit. Ille uerò ob patris reuerentiam & honorem, hoc noluit facere, sed in terra prope illum sedit. Astiterunt autem eruditi sapientia, quam Deus stultam fecit. Quorum insipiens cor errauit: sicut dicit Apostolus, putantes se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam in incorruptibilis Dei, in similitudinem mortuorũ hominum, & quadrupedum *Rom. 1.* & serpentium. Hi uerò conuenerunt sermonem facere aduersus filium regis, & eos qui secum erant, & completa est in eis illa parabola, quod aduersus leonem caprea pugnam inijt. Ille nanq; altissimum posuit refugium suum, & in umbra alarũ illius sperauit: at illi in principibus confidebant seculi huius destruendis, et principe tenebrarũ, cui semetipsos miserabiliter et infeliciter subdiderunt. Adducitur igitur Nachor, simulans se Barlaam esse. Et hi quidē qui erant circa regem talem habebant intentionē: sed sapiens prouidētia desuper ordinabat alia. Assistētibus itaq; his omnib. ait rex rhetoribus et suis philosophis, imò populi seductoribus, et stultis corde: Ecce certamē nobis adiacet, et agonis magnitudo. De duobus enim alterũ fiet uobis hodie. Aut nostra manu tenentes errare Barlaã, et eos qui cũ eo sunt redarguētes, et gloriam maximam et honorem à nobis et ab omni senatu cōsequemini, et coronis uictoriæ coronabimini: uel superati, cum omni confusione pessimæ morti trademini,

et om

& omnia uestra populo dabuntur, & ut omnino deleatur memoria uestra de terra, corpora etiam uestra bestijs dabo ad deuorandũ, & filios uestros perenni condemnabo seruituti. His ita dictis à rege, filius quoq; illius ait: Iudicium tuum iustum iudicasti ô rex. Corroboret Dominus hanc uoluntatem tuam. Sed & ego eadem dico magistro meo. Et conuersus, ait ad Nachor: Nosti ô Barlaam in quali me gloria inueniſti & delicijs? Sed uerbis plurimis suasisti mihi, ut à paternis quidem discederem legibus & moribus, & ignoto seruirem Deo, ineffabilium quorundam & æternorum bonorũ promissionibus trahendo mentem meam ad sequenda dogmata, & meum exacerbandum dominum & patrem. Nunc ergo quasi in lance existima temetipsum stare. Nam si uiceris imminentẽ luctã, uera esse dogmata tua ostendes, quæ me docuisti, erroneosq; redargues, qui contra nos hodie dimicaturi sunt, & tu glorificaberis plus omnibus qui aliquando fuerunt, & prædicator ueritatis uocaberis. Ego quoque in tua permanebo doctrina, & Christo seruiam usque ad finem uitæ meæ: si uerò superatus seu ueritate, seu falsitate, cõfusionis mihi bodie autor extiteris, statim meam contumeliam uindicabo in te. manibus meis cor tuum & linguam extrahens, canibusq; ad deuorandum ista cum cætero corpore tuo tradam, ut discant omnes per te, ne præsumant filios regum in errorem mittere. His auditis Nachor sermonibus, tristis effectus est ualde, et dejectus, uidens semetipsum cecidisse in foueam quam fecit, et laqueo quem abscondit esse comprehensum, et gladium suum in cor eius ingressum. Animaduertens ergo in semetipso, cognouit sibi melius esse regis filio adhærere, et partem illius defendere, quatenus euaderet præparatũ sibi periculum. Sciebat enim, quoniã ei facillimũ, tormentis se tradere, si uel modicũ illum exacerbaret. Totũ tamen ex diuina fiebat prouidentia, sapienter etiam per aduersarios nostra tuente. Vt enim ad uerba utriq; uenerunt, cultores scilicet idolo
Num. 22. rum et Nachor: ibi Nachor, quemadmodũ ille Balaã qui sub Balach aliquando maledicere Israel propoposuerat, ecõtrario quoq; multis philosophis resti tit. Sedente itaq; rege in throno suo, cõsedente quoq; filio, sicut iam diximus, astiterunt et insipientes rhetores, qui quasi gladium linguas suas exacuerunt
Psal. 7. ad destructionem ueritatis. In quibus impletum est illud quod scriptum est: Conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem. Conuenerunt et innumerabiles populi ad spectaculum illius certaminis, quæ pars uictoria potiretur. Tunc unus rhetorum sapientior omnibus, dixit ad Nachor: Tu es Barlaam, qui imprudenter sic et inuerecundè dijs nostris contumeliam et omne dedecus infers, et dilectissimum regis filium in errorem induxisti, et crucifixo seruire docuisti? Cui Nachor respondit: Ego sum Barlaam, qui deos tuos (sicut dixisti) despicio, filium autem regis non in errorem misi, sed ab errore liberaui, et uero reconciliaui Deo. Et rhetor ait: Cùm eximij et mirabiles uiri qui omnem sapientiæ artem adinuenerunt, deos excelsos nominauerunt illos et immortales, et qui cuncti in terra fuerunt, et sunt reges, et glorioſi, et nobiles eos adorauerint et coluerint: quomodo tu ipse linguam aduersus eos commoues, et omnino sibilare audes talia? Quæ autem assertio est, hos deos non esse, sed crucifixum? Suspiciens ergo Nachor, rhetorem quidem illum nullo modo responsione iudicauit esse dignum. Manu autem multitudini silentium indicens, et aperiens os suum, sicut asina Balaam, quæ non proposuerat dicere, illa locutus est, et ait ad regem: Ego rex prouidentia Dei ueni in mundum, et considerans cœlum, terram, mare, et solem et lunam, et cętera, admiratus sum ornatum eorum. Cernens autem mundum, et quæ in eo sunt omnia, quia secundum necessitatem mouentur, intellexi mouentem et tenentem esse deũ. Omne enim mouens, fortius est moto: et tenens, fortius est tento. Ipsum ergo dico esse deum, qui cõstituit omnia et tenet, qui sine initio est et sine fine, immortalis, æternus, nullo egens, superior omnibus passionibus

et di-

& diminutionibus, id est, ira & oblivione, ignorantia, & cæteris: per ipsum uero omnia sunt constituta. Non indiget sacrificio & libamine, nec aliquo conctorum apparentium: omnes uerò illo indigẽt. His ita de Deo prolatis, sicut permisit me de se dicere, ueniamus & ad genus hominum: quatenus uideamus qui eorum participes sint ueritatis, & qui erroris. Manifestum est nobis, ô rex, quia tria genera sunt in hoc mundo: quorum sunt apud uos qui dicuntur deorum adoratores, & Iudæi, & Christiani. Ipsi autem rursus qui multos colunt deos, in tria diuiduntur genera: Chaldæos uidelicet, & Græcos, & Aegyptios. Nam isti fuerunt principes & magistri cæteris gentibus, in multorũ deorum cultu, & adoratione. Videamus ergo horum qui sint participes ueritatis, & qui erroris. Chaldæi nanq; nescientes Deum, errauerunt post elementa, & cœperunt colere creaturam potius quàm suum creatorem. Quorum & imagines quasdam facientes, nominauerunt figuram cœli, & terræ & maris, solisq; & lunæ, & cæterorum elementorum & luminarium. Et concludentes in templis, adorauerunt, deos uocantes eos, quos seruãt diligenter ne rapiantur à furibus: & non intellexerunt, quod omne quod seruat maius est seruato: & faciens, maius est facto. Si enim inualidi sunt dij eorum circa suam salutem, quomodo alijs salutionẽ exhibebunt? Errore igitur magno errauerunt Chaldæi, colentes statuas mortuas & inutiles: & mirari satis nequeo, ô rex, quomodo qui dicuntur philosophi eorum, nullo modo intellexerunt, quod & elementa corruptibilia sunt. Si autem elementa corruptibilia sunt, & subdita necessitati: quomodo statuæ quæ factæ sunt ad honorem illorum, dij existunt? Veniamus ô rex, ad ipsa elementa, ut ostendamus de eis quod nõ sunt dij, sed corruptibilia & mutabilia, de nihilo creata præcepto Dei, qui est incorruptibilis, & immutabilis, & inuisibilis. Ipse enim cuncta cernit, & quemadmodũ uult immutat, & transponit. Quid ergo de elementis dico? Qui putant cœlum esse deum, errant. Nam uidemus ipsum uolubile, & secundum necessitatem motum, & ex multis constitutum, propter quod κόσμος uocatur. κόσμος autem fabrica est alicuius artificis. Quod autem fabricatum est, initium & finem habet. Mouetur autem cœlum cum suis luminaribus secũdum necessitatem. Nam astra ordine & spacio seruntur de signo in signum: & nunc quidem occumbunt, nunc autem oriuntur, et secundum tempora iter peragunt, ut perficiant æstatem & hyemẽ, sicut est eis ordinatũ à Deo, & pertrãseant proprios terminos secundũ ineuitabilem naturæ necessitatẽ cum cœlesti ornatu. Vnde manifestũ est, nõ esse cœlum deum, sed opus Dei. Qui autẽ putant terrã esse deam, errauerũt. Videmus enim illã ab hominibus contumeliã patientẽ, & dominationi eorũ subiacentẽ, defossam & cõsperssam, & inutilem factam. Nam si igne torreatur, efficitur mortua, sicut uidemus quod de testa nihil oritur. Insuper, & si paulo amplius infundaẽ, corrũpitur & ipsa, & fructus eius. Cõculcatur autẽ ab hominibus & cęteris animalibus. Sanguine interfectorũ inquinatur, effoditur & impletur, mortuorũ theca fit corporum. His ita se habentibus, nõ sequitur terram esse deam, sed opus Dei ad utilitatem hominũ.

Tria hominum genera.

Chaldæorum error.

Qui autem putant aquam esse deam, errauerunt. Nam & ipsa ad usum hominum facta est, & dominationi subiacet eorum. Polluitur, corrumpitur & immutatur: calescit, & tingitur coloribus, & frigore congelatur, & cruoribus inquinatur, & ad cunctarum sordium ablutionem assumitur. Idcirco impossibile est aquam esse deam, sed opus Dei.

Illi uerò qui arbitrantur ignem esse deum, errant. Nam ignis factus est ad usum hominum, & subiacet illorum dominationi. Circunfertur de loco ad locum, & accenditur ad elixandas & assandas carnes, adhuc autem & mortuorum corpora comburenda. Multis etiã modis corrumpitur ab hominibus, & extinguitur. Propter quod non est congruũ, ignem deum ęstimare, sed opus Dei. Qui autem credunt uentorum flatum esse deum, errant. Manifestum est,

quod ſeruit alij,& ad gratiam hominum præparatus eſt à Deo ad conductum nauium,& ad uentilationem ſegetum, & cæteras hominum utilitates,ſecundum præceptum Dei. Quapropter non eſt æquum, uentorum flatum eſſe deum, ſed opus Dei. Opinantes uerò ſolē eſſe deum,errāt. Videmus enim illum agitatum ſecundum neceſsitatem, & uolubilem & translatum de ſigno in ſignum,occūbentem & orientem,& calefaciētem pullulantia plantaria ad uſum hominum,inſuper & diuiſionem habentem cum cæteris aſtris, & multo minorem cœlo exiſtentem,& defectum luminis patientem,& nullam in ſe potentiam habentem. Quapropter non æſtimes ſolem deum eſſe, ſed opus Dei. Qui autem lunam putant eſſe deā,errant. Videmus enim illam ſecundum neceſsitatē motā & cōuertibilem, & translatā de ſigno in ſignū, occumbentem & reſurgentem ad utilitatē hominū,& minorē eſſe ſole,creſcentemq; & diminutā,& eclipſim patientem. Ideoq; nō debemus lunam putare deam, ſed opus Dei. Qui autem hominē putant eſſe deum,errant. Videmus quippe illum motum ſecundum neceſsitatem,& enutritum,ac ſeneſcentem etiam ſe nolente. Et aliquando quidem lætatur,& aliquando triſtatur. Indiget cibo & potu & ueſtitu. Eſt & iracundus & inuidus,& auidus,& pœnitens, & minorationes multas habens. Corrumpitur etiam multis modis ab elementis & animalibus,uel imminēte ſibi morte. Non conuenit ergo, hominē eſſe deum, ſed opus Dei. Errore igitur magno errauerunt Chaldæi poſt opiniones ſuas. Colunt corruptibilia elementa,& mortuas ſtatuas, & non ſentiunt,iſta deos facientes. Veniamus itaq; ad Græcos, ut uideamus quid fortè de Deo ſentiant. Græci nanq; dicentes ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt, deterius Chaldæis,introducentes plurimos deos factos eſſe,alios quidem maſculos,& alios fœminas,omnium uitiorum cunctarumq; autores iniquitatum. Vnde ridicula, & fatua & impia induxerunt Græci,ô rex, eos qui nō ſunt deos appellantes, ſecundum maligna deſideria ſua,ut aduocatos iſtos & patronos habentes ſuę nequitiæ adulterentur,rapiant,occidant,& omnia mala faciant. Si enim dij illorum talia fecerunt, quomodo & ijdem ipſi eadem non facient? Ex his igitur errorum adinuentionibus accidit hominibus,bella habere frequentia,& occiſiones & amaras captiuitates. Vnde ſi unumquenq; deorum ſuorum uoluerimus ſermone pertranſire,plurimam intueberis horum malitiam. Inducitur enim ab eis ante omnes deos Saturnus, & huic ſacrificant filios ſuos. Qui genuit pueros multos de Rhea, & inſaniens comedit filios ſuos. Aiunt autem Iouem abſcidiſſe ſibi uirilia,& proiecíſſe ea in mare,unde Venus fabuloſe dicitur fuiſſe nata. Alligans ergo ſuum patrem Iupiter,proiecit in tartarum. Cernis errorem & luxuriam,quam inducūt aduerſus deum ſuū. Conuenit ergo, deū eſſe uictū et deſertū? O inſipientia. Quis mentē ſanā habentiū hæc dixerit? Secundus inducitur Iupiter,quē ferūt regem eſſe aliorū deorū,& transformatū fuiſſe in animalia, ut cum mortalibus mulieribus adulteria cōmitteret. Inducunt enim hūc transformatū in taurū propter Europā, & in auē propter Danaën,et in cygnum propter Ledam,et in ſatyrū propter Antiopen, et in fulmē propter Semelē, et ita genuiſſe ex his filios multos: Liberū uidelicet et Rhetum,et Amphionē,et Herculē,et Apollinē, et Arthemiam, et Perſeum, Caſtoremq; & Pollucē,et Helenam,et Minoēm,et Rhadamantum,et Sarpedonem,et nouem filias, quas appellauerunt muſas. Deinde inducunt de Ganymede. Contigit ergo ô rex,hominibus imitari hæc omnia,ut fiant adulteri, et maſculorum concubitores,et aliorum malorum operum patratores, ſecundum imitationem dei ſui. Quomodo ergo creditur Deum eſſe adulterum,aut Sodomitam,uel parricidam? Cum hoc uerò et Vulcanum quendā inducunt deum eſſe,et iſtum claudum,et tenentem malleum et forcipes,et ferrariam artem exercentem uictus gratia. Ergo egenus erat, quod non conuenit Deum eſſe,nec claudum. Deinde Mercurium inducunt Deum eſſe, cupidum et furem

rem & auarum, & magnum & uersipellem, & sermonũ interpretem. Sed nõ conuenit deum esse talem. Asclepium etiam inducunt deum esse medicũ, & potiones conficientem, & emplastra cõponentem uictus gratia. Indigentiam enim patiebatur. Nouissime uerò fulmine ictus à Ioue, propter Darij Lacedęmonij filium, interijt. Si ergo Asclepius deus est, & fulmine ictus non ualuit sibimetipsi auxiliari, quomodo alijs auxiliabitur? Mars autẽ inducitur deus belligerator & zelotes, cupidus ouium, & aliarum quarundã rerum. Nouissime uerò adulterio perpetrato, cum Venere esse ferunt ligatũ à paruulo Cupidine, & à Vulcano. Quomodo deus ergo cupidus, & belligerator, & adulter, & uinctus? Bacchum uerò inducunt deum esse, nocturnas agentem festiuitates, & magistrum ebrietatis, & euellentem uxores proximorum, & furiosum, & fugitiuum. Nouissime autẽ à Titanis occisus est. Si ergo Bacchus occisus non potuit semetipsum adiuuare, qui & ebriosus fuit, & furiosus, & fugitiuus, quomodo erat deus? Herculẽ uerò inducunt ebriosum fuisse et insanum, & suos occidisse, & ad ultimũ igne consumptũ interijsse. Sed quomodo deus erat ebriosus, & interfector filiorũ, & cõbustus? Aut qua ratione alios adiuuabit, qui sibimetipsi auxiliũ prębere nõ potuit? Apollinẽ quoq; inducunt deũ esse zelotẽ, insuper arcũ et pharetrã gestantẽ, aliquãdo uerò citharã, & tibiã, & diuinantẽ hominibus, mercedis gratia. Ergo indigebat. Sed nõ conuenit deũ indigentẽ esse, & zelotẽ, & citharistã. Dianã uerò inducunt sororẽ illius, fuisse uenatricem, & arcum habuisse cum pharetra, & hanc errare in montibus solam cum canibus, ut caperet ceruum aut capream. Quomodo ergo erit dea talis mulier uenatrix, & per montes uagabũda cum canibus? Venerem autem dicunt etiam deam esse adulteram. Nam aliquando habuit mœchũ Martem, aliquando uerò Anchisen, & aliquando Adonidẽ, cuius mortem deflet, quærens amasium suum, Quam dicunt etiam ad infernum descendisse, ut redimeret Adonidem à Persephona. Vidisti ô rex, maiorem hac dementiam, deam inducere adulterantem & lamentantem, atq; flentem? Adonidem quoq; inducunt deum esse uenatorem, & hunc uiolenter mortuum esse ab apro plagatum, & non potuisse auxiliari miseriæ suæ. Quomodo ergo corporum solicitudinem habebit mœchus & uenator, atq; biothanatus? Hæc omnia, & multo plura, turpiora & maligna inducunt Græci, ô rex, de dijs suis, que neq; dicere congruit, neq; in memoriam omnino deferre. Vnde sumentes homines occasionem à dijs suis, perpetrant omnem iniquitatem & luxuriam, & impietatem, polluentes terram & aërem prauis suis actibus. Aegyptij uerò scelleratiores & stolidiores his existentes, deterius omnibus gentibus errauerunt. Non enim contenti fuerunt Chaldæorum & Gręcorum cultibus, sed insuper & bruta animalia induxerunt deos esse, terrena uidelicet & aquatilia, & arbores & germinantia. & contaminati sunt omni insania & luxuria deterius omnibus gentibus quæ sunt in terra. Nam in principio colebant Isin, habentem eundem & fratrem & maritum Osirin, qui interfectus fuit à fratre Typhone, & ideo fugit Isis cum Oro filio suo in Byblum Syriæ, quærendo Osirin: & amarissimè lamentando, donec creuit Orus, & interfecit Typhonem. Itaq; neque Isis potuit adiuuare suum fratrem & maritum, neq; Osiris occisus à Typhone, ualuit subuenire sibimetipsi, neq; Typhon fratricida, perditus ab Oro & Iside, quiuit se à morte eruere. Et cum in huiusmodi infelicitatibus uixisse & occubuisse sint cogniti, dij tamen à stultis Aegyptijs fuisse existimati sunt. Qui neq; his contenti, uel cæteris cultibus gentium, etiam bruta & muta animalia induxerunt deos esse. Nam quidam illorum coluerunt ouem, quidam uerò hircum. Alij autem uitulum & porcum, nonnulli uerò coruum & accipitrem, & uulturem & aquilam: alij uerò crocodilum, quidam uerò cattum & canem, & lupum & simiam, & draconem & aspidem, & alij cepas, & allia & spinas, et cæteras creaturas. Et non intellexerunt miseri de his omnibus,

quòd nihil agere prævalēt. Videntes enim deos ſuos, comeſtos & interfectos ab alijs hominibus, & concrematos & putrefactos, non intellexerunt de ipſis quia nō ſunt dij. Errore ergo magno errauerunt Aegyptij & Chaldæi & Græci, tales introducentes deos, & ſtatuas eorū erigentes, & adorātes, ſurda & inſenſibilia idola. Et miror, quomodo uidentes deos ſuos ab artificibus factos, & dolatos, & detruncatos, & præ uetuſtate temporis conſumptos, & diſſolutos, & conflatos, non ſapuerunt de ipſis, quia non ſunt dij. Qui enim de ſua ſalute nihil potuerunt agere, quomodo hominum prouidentiā habebunt? Sed poëtæ eorum, & philoſophi Chaldęorū ſcilicet & Græcorum, & Aegyptiorum, uolentes poëmatibus ſuis & ſcripturis uenerari deos ſuos, matorem confuſionem eorum & dedecus detexerunt, & nuda omnibus expoſuerunt. Si enim corpus hominis, cum de multis cōſtet partibus, nō reijcit tamen aliquid membrorū ſuorum, ſed erga omnia mēbra indiſciſſam unitatē ſeruans, ſibimetipſi cōſonat: quomodo in natura dei pugna, & diſcordia tāta eſt? Si enim una natura deorū eſſet, non deberet deus deos perſequi, nec occidere, nec affligere. Si autē dij à dijs infectati ſunt, & occiſi & rapti, & fulmine icti, non iam una natura eſt, ſed uolūtates diuiſæ, omnesq; malignę. Itaq; nullus ex eis deus eſt. Manifeſtū eſt igitur, ô rex, errorē eſſe omnē de dijs phyſiologiā. Quomodo autem non intellexerunt philoſophi & rationabiles Græcorum, quoniam autores legum à ſuis legibus iudicantur? Si enim leges iuſtæ ſunt eorum qui iniqua egerūt, id eſt, inter ſe homicidia & ueneficia et adulteria et furta et ἁρπαγὰς, ſi bene fecerunt: iſtæ leges igitur iniuſtæ ſunt aduerſus deos cernentes. Nunc autem leges iuſtæ ſunt & bonæ, bona laudantes, & mala fieri prohibentes: opera autem ipſorum deorum iniqua. Iniqui igitur ſunt dij eorum, & rei mortis uniuerſi, & impij, qui tales deos inducunt. Nam etſi fabuloſæ de ipſis ſunt hiſtoriæ, nihil ſunt niſi tantum modo uerba. Si ergo phyſicæ, non iam dij ſunt qui iſta fecerunt, & paſsi ſunt: ſi autem allegoricæ, fabulæ ſunt, & non aliud aliquid. Oſtenſum eſt ergo, ô rex, omnes iſtos multorum deorum cultus, erroris opera & perditionis eſſe. Non conuenit enim deos nominare, uiſibiles & non uidentes: ſed inuiſibilem omnia uidentem, cunctorumq; creatorem oportet deum colere. Veniamus ergo, ô rex, & ad Iudæos, ut uideamus quid ſentiant & ipſi de deo. Hi nanq; exiſtentes de ſtirpe Abraham, Iſaac, & Iacob, habitauerūt in Aegypto. Eduxit autem illos Deus inde in manu forti & brachio excelſo, per Moſen legislatorem ipſum, & prodigijs multis & ſignis notam fecit illis uirtutem ſuam. Sed ingrati & ipſi apparuerunt & perfidi. Nam ſæpius dijs gentium ſeruierunt, & miſſos ad ſe prophetas & iuſtos interfecerunt. Deinde poſtquam complacuit filio Dei ut ueniret in terram, negantes eum, tradiderunt præſidi Pilato Romanorū, & crucifixerunt eum, immemores benefactorum eius, & innumerabilium miraculorum quæ inter eos operatus eſt, & perierunt propria iniquitate. Colunt etiam nunc ſolum deum omnipotentem, ſed non ſecundum ſcientiam. Nam Chriſtum negant filium Dei, & ſunt ſimiles gentibus: licet appropinquare aliquo modo ueritati uideantur, à qua ſeipſos elongauerunt. Iſta de Iudæis dicta ſufficiant.

Chriſtiani autē à Chriſto dicuntur. Sic enim filius Dei altiſsimi uocatur, qui de cœlo deſcendens propter ſalutem hominū, de ſpiritu ſancto ex Maria uirgine natus abſq; uirili ſemine, & ſalua matris integritate carnē ſuſcepit, & hōminibus apparuit, ut à multorum deorū errore ipſos reuocaret. Qui mirabili ſua diſpenſatione per crucē morte guſtata, ſpontanea uoluntate poſt tres dies reſurgens, per xl. dies cum eis cōuerſatus, cælos aſcendit. Cuius gloriam aduētus, ex ipſa ſacra ſcriptura euāgelica licet tibi (ſi placet) rex, agnoſcere. Vbi inuenies, quia duodecim habuit diſcipulos, qui poſt eius in cœlum reditum exierunt in omnes orbis prouincias, & docuerunt illius magnificentiā, quem admodum unus ex eis noſtras circuit regiones, dogma prædicans ueritatis.

Vnde

Vnde qui adhuc ministrant iustitiæ prædicationis illorum, Christiani uocantur. Et hi sunt, qui super omnes gentes terræ inuenerunt ueritatem. Cognoscunt enim Deum creatorem & autorem omnium, in filio unigenito & in spiritu sancto, & alium deum præter illum non colunt. Habent mandata ipsius Domini Iesu Christi cordibus exarata, & ista custodiunt, præstolantes resurrectionem mortuorũ, & uitam futuri seculi. Non adulterantur, nõ fornicantur, non falsum testimonium dicunt, non concupiscunt aliena, honorant patrem & matrem, & proximos amant, iusta iudicant: & quæcunq; nolunt sibi fieri, non faciunt alijs. Nocentes se obsecrant, & amicos faciunt. Inimicis benefacere student, mites sunt et mansueti, ab omni copula iniusta, & ab omni inuidia abstinent, uiduam non spernunt, orphanum non contristant: qui habet, non habenti libenter tribuit. Peregrinum si uiderint, sub tectum introducunt, & gaudent in eo quasi in fratre uero. Non enim secundũ carnem fratres seipsos uocant, sed secundum animam. Parati sunt pro Christo animas suas ponere. Nam præcepta illius firmiter custodiunt, sanctè & iustè uiuentes, sicut Dominus Deus eis præcepit, gratias agentes ei omni hora, in omni cibo & potu, & cæteris bonis. Veraciter enim hæc est uia ueritatis, quæ ambulantes per eam in regnum perducit æternum, promissum à Christo in futura uita. Et ut noueris rex, quod non à me ipso dico, scripturas intuens Christianorum, inuenies nihil extra ueritatem me dicere. Bene igitur intellexit filius tuus, & iustè edoctus est seruire Deo uiuenti, ut salutem ab eo in futuro seculo adipisci mereatur. Magna enim & mirabilia sunt, quæ à Christianis dicuntur & aguntur. Non autem hominum uerba loquũtur, sed Dei. Reliquæ uerò gentes errant, et semetipsos decipiunt. Ambulantes enim in tenebris, impingunt in seipsos quasi ebrij. Hactenus ad te sermo meus, ô rex, à ueritate in mẽte mea pronunciatus. Quapropter quiescant stulti sapientes tui, aduersus Christum uana loqui. Expedit enim uobis, Deum creatorẽ colere, & incorruptibilia illius auribus percipere uerba, ut condemnationem euadentes & tormenta, uitæ inextinguibilis hæredes esse mereamini.

Christianorum uerorũ opera.

Vt autem pertransiuit ista Nachor, rex quidẽ furore cõcitabatur. Rhetores uerò illius & sacerdotes idolorũ, muti stabant, non ualentes contradicere, nisi quod infirma quędã & nullius momẽti uerbula mussitabãt. Filius autẽ regis exultabat spiritu, & lętabunda facie glorificabat Deũ, qui in inuio transitũ fecit cõfidentibus in se. Nam per hostẽ & inimicũ ueritatis, ueritatẽ defendit, & erroris princeps, aduocatus recti sermonis mõstratus est. Rex quidẽ quãuis atrociter iratus fuisset Nachor, nihil tamen in eũ exercere mali potuit, eo quòd corã omnibus iusserat ei, ut fiducialiter & sine ullo timore ageret pro Christianis. Multum tamẽ ipse cõtradicens, subinferebat per ęnigmata, ut cederet instantiæ disputãdi, & pateretur se uinci à rhetoribus. Sed Nachor multo magis cõualescebat, dissoluens omnes oppositiones eorum & syllogismos, & redarguens persuasionem erroris. Protracta uerò ferè usq; ad uesperam disputatione, iussit rex dissolui concilium, quasi sequenti die rursus de his tractaturus.

Filius autem ait regi: Sicut in principio prȩcepisti iustum iudicium fieri domine, iusticiam fini impone, de duobus alterum faciẽdo: aut meum magistrũ permitte manere mecum nocte ista, ut simul conferamus de his, quæ opus est cras respondere aduersarijs nostris. Tu autem denuò tuos tecum assumens, congrua uobis meditamini prout uolueritis, aut tuis mihi permissis, accipe meum ad te ipsum. Si uerò utriq; fuerint apud te, meus quidem erit in tribulatione & timore, tui uerò in gaudio futuri sunt & requie. Et hoc mihi non uidetur iustum esse iudicium, sed uiolentiam esse potestatis, & fœderis prævaricationem. Superatus denicq; rex euidentia sermonis, suis quidem philosophis & sacerdotibus penes se retentis, Nachor concessit filio, spem adhuc in illo retinens, & seruaturum quæ promiserat arbitrans.

Abijt igitur regis filius ad palatiũ ſuum, quaſi quandã olympiacam uictoriam de aduerſarijs reportans, habẽs ſecũ Nachor. Quem ſingulariter aduocans, ait ad illũ: Ne putaueris me ignorare quis ſis. Scio enim diligenter te nõ eſſe ſanctũ Barlaã, ſed Nachor aſtrologũ. Et miror, quomodo uiſum eſt uobis talẽ ſimulare hypocriſim, & tantę cæcitatis me putare eſſe, ut media die lupũ pro oue ſuſcíperẽ. Sed bene ſermo cãtatur, Quia cor fatui uana cogitabit. Cogitatio igitur ueſtra inanis, & conſiliũ illud uanũ fuit, & omnino fatuũ: ſed opus quod operatus es, omni intellectu plenũ eſt. Ideo gaude Nachor & exulta. Plurimas tibi gratias refero, quòd defenſor ueritatis factus es, & nõ cõtaminaſti labia tua pollutis ſermonibus, & doloſa ſimulatione, ſed potius illa purificaſti ab inquinationibus, errorẽ falſorũ redarguẽdo deorũ, & ueritatẽ Chriſtianorũ dogmatũ aſſerẽdo. Ego autẽ fatẽgi te mecũ adducere duabus de cãuſis, ne uidelicet rex ſeorſum te ſuſcipiẽs, tormẽtis addiceret, eo quòd non ſibi placita pronunciaſti: et ut gratiã hanc quã hodie operatus es, tibi recõpenſarẽ. Sed quæ eſt retributio? Iſta ſcilicet, ut oſtendã tibi declinare à uia mala & lubrica, per quã hactenus inceſiſti, & ambules per rectã & ſalutarẽ ſemitã, quam non ignoranter, ſed ſcienter & ſponte malè agendo effugiſti, barathris ac præcipitijs teipſum cõmittendo. Intellige ergo Nachor intellectualis exiſtens, & præ omnibus ſolũ deſidera Chriſtũ, ut apud ipſum abſconditã uitã lucreris, fluxa iſta & corruptibília deſpiciẽs. Non enim per omne uiues ſeculũ: ſed cũ ſis talis, diſcedes hinc poſt modicum, ſicut & omnes alij qui ante nos fuerunt. Et uæ tibi, ſi graue peccati onus baiulans, ieris illuc ubi iudiciũ iuſtum, & retributio operum eſt, & non abieceris prius illud, cum facilis ſit eius depoſitio.

Nachor igitur cõpunctus animo in uerbis iſtis, ait: Bene dixiſti rex, bene dixiſti, noui enim & ego uerũ, & qui non mentitur Deum, per quem omnia facta ſunt. & futurũ iudicium ſcio, quia ex multis ſcripturis hoc audiui: ſed mala conſuetudo ueteris inoleuit erroris quæ oculos cæcauit cordis mei, & tenebras profundas aſperſit cogitationibus meis. Nunc autem in uerbo tuo uelamentum obſcuritatis reijciens, ad lumen curro uultus Domini: forſitan miſerebitur mei, & ianuam pœnitentiæ aperiet ſeruo nequam, apoſtatæ: licet impoſsíbile uideatur mihi remiſsionem peccatorũ meorũ (quæ arena maris grauiora ſunt) poſſe adipiſci, quæ ſcienter & ignoranter peccaui ab infantia uſq; ad hanc ætatem. Hæc ut audiuit regis filius, mox ſpiritu ſancto inflammatus, intrinſecus in corde cõcaluit, & cogitationẽ Nachor ad deſperationẽ inclinatam, releuare cœpit, & ad ſtabilitatem fidei Chriſti erigere, dicens: Nulla ô Nachor, nulla ſit tibi in hoc dubitatio. Scriptum eſt enim: Poſsíbile eſt Deo & de lapídibus iſtis excitare filios Abrahæ. Quod quid aliud quàm hoc eſt, ſicut pater ait Barlaã, de deſperatis & omnibus detentis iniquitatibus, ſaluari poſſe, & ſeruos fieri Chriſti. Qui propter ſummam benignitatis eminentiam, omnibus ad ſe cõuerſis cœleſtem aperuit ianuã, nulli ſalutis denegans introitum, ſed miſericorditer pœnitentes recipit. Nã ideo & prima & tertia & ſexta & nona, & undecima hora æqualis omnibus merces redditur, ſicut ſacrum refert Euangelium. Itaq; licet hactenus in peccatis cõſenueris, ſi flagranti corde acceſſeris, eorum qui à iuuentute pondus diei & æſtus portauerunt, conſortio dignus efficieris. Hæc & alia multa de pœnitentia locutus ſanctiſsimus iuuenis, in malis inueterato Nachor, & pollicitus remiſsionem peccatorũ, promittensq; Chriſtũ fore propiciũ, & plurimis exẽplis certificans, quia paratus eſt ſemper ad ſuſcipiendã pœnitentiã, languidã illius animã, uelut quibuſdam medelis refocillãs, plenè reſtituit ſanitati. Ait enim cõfeſtim Nachor ad illum: Tu quidem ô nobiliſsime anima pariter & corpore, bene inſtructus his miríbilibus myſterijs, perſeuera in bona cõfeſsione uſq; ad finẽ, nullus modus uel tempus hanc de tuo corde amputet. Ego uerò cotinuò uadam ſalutem meam quærere, & per pœnitentiã Deum placare quem irritaui. Non enim regis ul-

Matthei 3.

Matthei 20.

terius uidebo faciem, si tu tantūmodo uolueris. Lætus igitur uehementer effectus est regis filius, & gratanter uerbum suscipiens, complexatus eum osculatus: & attentissime pro eo oratione fusa, & cōmendans eum Deo, emisit de palatio. Egressus autē Nachor, cōpunctus corde, & ad profundissimam curendo quasi ceruus peruenit eremū, & monachi cuiusdā sacerdotali honore præditi, spelunca attigit, ubi ille absconsus latebat propter regis timorē. Cui humiliter prostratus, abluit pedes lachrymis, imitatus meretricē de euāgelio, & diuinū postulabat baptismū. Sacerdos igitur cum diuina plenus esset gratia, intellexit illud diuinitus fieri, & continuò sicut mos erat catechizans eum, & instruens diebus non modicis, demum baptizauit eum in nomine patris & filij & spiritus sancti. Mansit itaq; Nachor cum eo, pœnitentiam agens de peccatis suis, & benedicens Deum, qui nō uult aliquem perire, sed omniū conuersionem expectat, & pœnitentes benignè suscipit. Mane autem discessu Nachor cognito, rex decidit de spe quā retinebat in illo. Videns autē suos sapiētes & imprudentes rhetores ita facilè superatos, in defectu erat maximo. Et illos quidem contumelijs plurimis & dedecore affectos, quosdā etiā & ner *Falsorum prouis uehementer flagellatos, nonnullos oculis orbatos eiecit a facie sua. Ipse au phetarum mer* rem partim recognoscere cœpit falsorū deorū infirmitatē, licet perfectè lumen *cer.* Christi respicere tunc noluerit. Nam circunfusa caliginis spissa nebula, adhuc cordis illius uelabantur oculi. Veruntamen iam sacerdotes non honorabat, neq; festiuitates agebat, & libamina non exhibebat idolis, sed uacillantē utrobiq; mentē gestabat: hinc quidē infirmitates recognoscens deorum suorum, inde uerò certitudinem atq; diligentiam formidans euangelicæ conuersationis: sed radicitus malignis tenebatur moribus. Vehementer enim uoluptatibus seruiebat corporis, & omnino uicijs more captiui inhiabat, ebrius (sicut Esaias ait) sed non à uino, & quasi chamo prauæ consuetudinis trahebatur. *Esaiæ 51.* Sic ergo rege cum duabus luctante cogitationibus, nobilissimus eius filius, & uerè imperialem possidens animam, in suo quiescebat palatio, naturæ suæ strenuitatem, ornatumq; atq; perfectū operibus cunctis repræsentans. Theatrum nanq;, & cursus equorum, & uenationis inductiones, meditationes, & omnis iuuentutis inania studia & seductiones, quæ sunt imprudentium animarum illecebræ, pro nihilo computabantur ab eo, sed omnino Christi mandatis instruebatur, & ipsum sitiebat, uulneratam gestans animam eius amore, ipsumq; desiderans uerè desiderabilem, qui est rota dulcedo, & insatiabilis suauitas. In memoriam uerò reducens magistrum Barlaam, et illius speculans uitam, amore illius liquefiebat. Et ut ipsum aliquando uidere posset, solicitudinem gerebat assiduam, & sermones illius in corde circunferebat indesinenter: similis ligno quod plantatum est secus decursus aquarum, irrigatum assiduè, & speciosos afferens fructus Domino. Multas enim animas eripuit de principatu diaboli, & Christo saluandas obtulit. Plurimi enim ad ipsum uenientes, uerba hauriebant salutaria. Vnde non pauci errore derelicto, ueritatis uiam indeclinabiliter tenebant. Nonnulli etiam secularibus abrenunciantes, eremiticā subibant palæstrā. Ipse autem orationibus uacabat & ieiunijs, & frequenter hanc emittebat uocē, dicens: Domine domine rex meus, cui ego credidi, ad quē ego confugi, per quē & ab errore sum liberatus, retribue mercedem dignam seruo tuo Barlaam, qui mihi ad te reducto monstrauit uiam & ueritatem & uitam: & præsta mihi, ut citius uideā in corpore illum angelum, quo mundus non est dignus, & cum ipso peragam reliquum uitæ meæ, ut per uestigia conuersationis illius incedens, placeam tibi Domino meo.

Secundum tēpus illud solennitas erat futura falsorū deorū celeberrima, in ciuitate illa. Solebat autem rex interesse festiuitati, & sacrificiorum largitate hanc exornare. Vnde metuebāt templorū pontifices, cernentes eū negligenter

ter circa cultum eorũ, & tepidè se habentem, ne forte ex toto subtraheret præsentiam suam à templis, & priuarentur ipsi regali munificentia quæ dabatur eis, & cæteris oblationibus. Surgentes itaq; adeunt antrum in uastissima posi tum eremo, ubi habitabat quidam uir magicis uacans artibus, & idolorum erroris acerrimus defensor, Theodas nomine. Quem rex honorabat magnificè, & ut amicum colebat & magistrum, dicens, per ipsius diuinationem ad augmentum & profectum peruenisse suum regnum. Vtergo sordidi sacerdotes peruenerunt ad illum, hunc in auxilium suum conuocant, & factam regi deorum hæsitationem manifestam faciunt, & qualia regis filius egerit, qualiterq; Nachor aduersus eos publicè concionatus sit. Et quia nisi ipse (inquiunt) ueneris nobis auxiliaturus, tota spes nostra defecit, cũctiq; deorũ cultus perierũt. Tu enim solus nobis derelictus es in aduersis consolatio, & in te spem nostrã ponimus. Surgit ergo Theodas cũ præsenti sibi diabolica malicia, & contra ueritatem armatur: multosq; malignorum spirituum uocans, quos ad mala facienda nouerat promptissimos, & quibus ille ministris semper utebatur, cum his proficiscitur ad regem. Vt autem nunciatus est regi aduentus eius, & intrauit quidem uirgam oliuæ baiulans, melote uerò præcinctus, surrexit rex de sede sua: & procedens obuiam illi, osculatus est eum, & allata sede, iuxtà sedere fecit. Tunc Theodas ait regi: Rex inæternum uiue, maximorum deorũ benignitate protectus. Audiui enim te certamen magnũ egisse aduersus Galilęos, & splendidissimo uictoriæ diademate esse coronatũ. Ideoq; ueni ut lætabundam solennitatem simul celebremus, iuuenesq; pulcherrimos, et decoras uirgines, immortalibus diis sacrificemus, taurosq; centum & animalia plurima his offeramus, ut habeamus eos & deinceps adiutores inuictos, & per omnem uitam nostram placabiles. Ad hæc rex ait: Non uicimus ô senior, non uicimus, sed debiliter potius superati sumus. Nam qui pro nobis putabantur esse, subitò contra nos facti sunt: & bacchantem & amentem, & infitmam nostram inuenientes acie, prorsus hanc deiecerunt. Nunc uerò siqua tibi uirtus ádest & fortitudo, ad auxiliandum depositæ sectæ nostræ, & rursus hanc erigendã, annuncia mihi. Tũc Theodas tales dedit regi responsiones: Galilęorũ quidem cõgressiones & uaniloquia, noli rex formidare. Nam quid sunt quæ dicuntur ab eis aduersus uiros rationabiles & sapientes? Quæ si mihi obuiauerint, multo facilius deijcientur, quàm folium quod à uento motum corruit. Neq; enim ante faciem meam uenire sustinebunt, nedum & sermonem mecum conferre, & interrogationes & oppositiones facere. Sed ut istud propositum certamen, & totum quodcunq; uoluerimus rectè nobis eueniat, & secundum uotum res nobis procedat, exorna solennitatem hanc celeberrimam, & pietatem deorũ quasi quædam arma fortia indue, & bene tibi erit. Sic gloriatur potens in malicia, tota die meditans iniquitatem, (sicut ait Dauid) & cooperatione malignorum spirituum, ex toto regem fecit obliuisci uerba saluta ria, quæ cor illius aliquantulum tetigerant, & ad consueta penitus reuocauit. Vnde literæ regales undiq; mox transmissæ sunt, ut conuenirent omnes ad execrandam solennitatem deorum. Tunc uideres confluentes multitudines populorum, oues & boues & diuersa adducentium animalia. Omnibus itaq; congregatis, surgens rex, cum seductore Theoda ad templum abijt, tauris ad sacrificium adductis centum uiginti, & alijs multis animalibus: & celebrant prophanam solennitatem, adeò quod resonaret quidem ciuitas à uocibus brutorum animalium, & ipse aër pollueretur nidore sacrificiorum. His ita consummatis, & nequitiæ spiritibus ualde gloriantibus super uictoria Theodæ, & gratias eis referentibus templorum sacerdotibus, rex iterum ad palatium redijt, & ait Theodæ: Ecce sicut iussisti, totum impendimus studiũ in exornatione solennitatis, et sacrificiorum liberalitate. Iam ergo tempus est, ut promissa adimpleas, & filium meum qui à nostris discessit cultibus, ab er-

Psal. 51.

rore

rore Christianorum liberes, & clementibus dijs reconcilies. Ego enim omnẽ artem & manus agitans, nullam morbi huius inueni curationem, sed omnibus potiorem eius reperi uoluntatẽ. Si mansuetè eum aggressus sum & leniter, nec sic mentem illius attendentem mihi uidi. Si uero austeritate usus sum & contumelijs, ad superbiam magis & pertinaciam declinantem consideraui. Tuæ de reliquo sapientiæ, quod mihi contigit infortunium, committo. Si ergo ab hoc liberatus, per te rursus uidero filium meum dijs seruiẽtem, & delectationibus uoluptuosæ uitæ huius & regni fruentem, statuam tibi erigens auream, sicut dijs sacrificabo illi, & ab omnibus honorari te faciam per infinita tempora. Theodas igitur aurem attentè inclinans maligno, & ab illo edoctus consilium malum & exterminabile, lingua illius & os effectus, ait ad regem: Si recuperare tuũ uis filium, & uanam illius peruicaciam deponere, inueni artem cui non prævalebit resistere, sed facile molescet rigida eius cogitatio, sicut cæra à facie ignis. Rex autem uanum sic superuacuè se iacentem cernens, ad delectationem mox & alacritatem transpositus est, sperans impudicam illam & audacem linguam circunuenire posse filij sui à Deo doctam, & sapientia plenam animã. Et discere uolens quæ esset ars illa, interrogauit eũ. Tunc Theodas quasi nouaculam acutam præparat maliciam, & durum condit ueneficium, & contemplatur sophisma artificiosum, & à maligno suggestionem, & ait: Cunctis ô rex, assistentibus filio tuo & ministrantibus longè ab eo remotis, mulieres decoras & ualde speciosas & ornatas introduci præcipe, ut sint cum eo assiduè, & ministrent ei, conuersentur & morentur cũ eo. Ego autem de spiritibus unum, qui ad huiusmodi mihi ordinati sunt immittens, ei fortius libidinis ignem succendam. Et postquam coierit ipse cum una sola talium mulierum, nisi omnia tibi concesserit pro uoto, despicabilis ero tibi, & de reliquo inutilis, & supplicijs dignus. Nihil enim ut facies mulierum adducere & seducere iuuenum cogitationes prævalet, & audi narrationem meo sermoni testificantem.

Quidam rex filios mares habere non poterat. Vnde uehementer tristis erat, & hoc infelicitatem esse non modicam æstimabat. Qui cum in huiusmodi esset anxietate, nascitur ei filius. Et super hoc gauisus est gaudio magno. Dixerunt autem ei peritissimi medicorum, quod si infra decem annos solem uel ignem uiderit, omnino lumine priuabitur. Hoc enim oculorum illius positio significabat. Rex itaq; ut audiuit talia, fertur speluncam in quadam petra excidisse, & ibi filium cum nutricibus suis inclusisse, ut nullo modo usq; ad completionem decem annorum lucis claritatem uideret. Finitis autem decem annis, de antro puer educitur, nullam mundialiũ rerum per uisum habens noticiam. Tunc iubet rex omnia sibi secundum genus exhiberi, & ostendi ei: uiros quidem in uno loco, alibi uerò mulieres. Hic aurum & argentum, ibi margaritas & lapides pretiosos, uestes splendidas & ornamẽta, currus pretiosos, cum equis regalibus frena aurea habentibus, & purpura coopertis, & ascensores armatos, & armenta boum, & greges ouium. Et, ut breuiter dicam, omnia secundum ordinem & genus ostenderunt puero. Interrogante uerò ipso, quid horũ unumquodq; uocaretur, regis ministri uniuscuiusq; appellationẽ indicauerunt. Cum autem mulierum nomẽ discere anxiè quæreret, fertur spatarius regis ludendo dixisse, dæmones eas esse quæ seducunt homines. Cor autem pueri illarum desiderio, plus quàm cæteris rebus anhelabat. Ostensis igitur sibi omnibus, ad regem reduxerunt eum. Tunc interrogat rex filium, quid amplius amaret ex omnibus quæ uiderat. Quid (inquit) pater aliud nisi dæmones illos qui seducunt homines? Nullius enim horum quæ mihi hodie demonstrata sunt, sicut illorum amicitia exarsit anima mea. Et miratus est rex ille in uerbo pueri. Et uide quàm tyrannica res est amor mulieris. Et tu igitur non aliter putes superare te posse filium tuum, nisi hoc modo. Suscipit uerbũ

lam immittit ei, quasi sub obtẽtu intellectus & ornamenti mentis illius, quòd esset ingenua, & de regali genere, patria etiam Syria, & gloria esset priuata. Cum his & cogitationes submittit ei, ut liberaret eam ab idolis, & Christianã faceret. Sed hæc omnia fraudes erant uersuti draconis. Sic enim animũ suum disponens regis filius, & nullam cogitationem sordidam, uel amorem uitiosum cernẽs in seipso erga puellam cõmotum, nisi tantum cõpassionem & misericordiam, tam captiuitatis illius quàm animæ perditionis, nequaquã hanc rem putabat esse tunc diabolicam seductionem. Nam diabolus cum sit autor tenebrarum, aliquando se in angelum lucis transformat. Vt ergo loqui cœpit puellę regis filius, & diuinæ noticiæ sibi uerba proferre, dicens, O mulier, cognosce uiuentẽ in secula Deum, & noli hoc errore idolorũ corrumpi, sed dominum Iesum Christũ intellige autorem esse omnium rerum, & beata eris, desponsata immortali sponso. Multaq; alia dicente illo, mox spiritus malignus suggerit mulieri, ut seductionis expandat retia, et ad peccati foueã trahat Deo dilectã animam illã, quemadmodũ primũ hominẽ decepit per Euam, & à beata & immortali uita & à Deo separans, à paradiso etiã extorrem in huius uitæ exilium præcipitauit. Vt enim audiuit puella uerba illa omni sapientia plena, stulta existens non intellexit, sed tales dedit responsiones ceu lingua & os diaboli facta, & ait: Si meę salutis domine mi, solicitudinẽ geris, & cupis Deo tuo me offerre, & humilem animã meam saluã facere, fac & ipse unam petitionẽ meam, & omnibus statim paternis diis abrenuncians, tuo adhærebo deo usq; in finem uitæ meæ, seruitura ei, & mercedem recipies pro mea saluatione, & ad Deum conuersione. Tunc eo interrogãte, quæ est postulatio tua ô mulier? illa habitum & gestum & oculos, & totam semetipsam ad libidinem transformans, inquit: Coniungere mihi nuptiarum copula, & ego præceptis tuis gaudens obediã. Cui ille: Inaniter ô mulier, talem mihi prætendis petitionem duram. Ego enim licet fortiter tuæ solicitudinem geram salutis, & de profundo perditionis desiderem te extrahere: inquinare tamen corpus meum per turpem commixtionem, graue mihi est, & omnino impossibile. Illa autem totam complanans illi uiam, & iniungens, Et quare (inquit) talia faris tu omni repleta sapientia? Vt quid pollutam rem & turpem uocasti commixtionem? Non enim & ego expers sum scientiæ Christianorum librorum, sed multa uolumina legi in patria mea, multosq; Christianos mecum colloquentes audiui. Nõne scriptum est in quodam librorum uestrorum, Honorabiles nuptiæ, & torus immaculatus? Et, Melius est nubere quàm uri? Et, Quod deus coniunxit homo non separet? An nõ omnes antiquos iustos patriarchas, sed & prophetas uxores habuisse docent scripturæ uestræ? Nónne Petrũ illum, quem principem apostolorum dicis fuisse, coniugem scriptum est habuisse. Quibus igitur autoritatibus fultus, nuptias pollutionem debes appellare? Valde mihi uideris à ueritate dogmatum uestrorum errare. Cui ille respõdit: Etiam mulier sic se habent ista, quemadmodum dixisti. Nam permittitur uolentibus uxores ducere, sed non eis, qui semel promiserunt Christo uirginitatem illibatam seruare. Ego enim ex quo lauacro purificatus sum diuini baptismatis, à iuuentutis & ignorantiæ meæ delictis, mundum meipsum seruare Christo spopondi. Et qua ratione quod Deo promisi uiolare potero? At illa rursus ait: Sit & ista tua uoluntas, quemadmodum proposuisti. Aliam uerò minimam quandam & ferè nullam petitionem meam perfice, si uis saluam facere animam meam. Concumbe mecum hac nocte tantum, & tua perfrui me patere pulchritudine, nec non & ipse meo faciare decore, & promitto tibi quod summo diluculo Christiana fiam, & omni abrenũciabo cultui deorum. Et erit tibi nõ solùm indulgentia pro dispẽsatione ista, sed insuper munerum retributio pro salute mea à Deo tuo. Nam gaudium fit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente. Si ergo fit gaudium in cœlo propter conuersionem peccatoris,

Heb.13. *1.Cor.7.* *Matthæi 19.* *Luce 15.*

autori conuersionis nónne merces magna debetur? Etiã ita est,& penitus indubitabile. Nónne plurima & principes religionis uestræ apostoli, secũdum dispensationẽ egerunt,prætereuntes nonnunquã minus,propter maius mandatum? Nónne Paulus dicitur circuncidisse Timotheum propter meliorẽ dispensationem? Et licet execrabilis sit Christianis circuncisio, tamen ille nõ respuit hanc facere. Et multa talia in scripturis tuis inuenies. Si ergo secundũ ueritatem saluare quæris animã meam, modicũ istud meum cõple desiderium. Et ego quidem perfecta tibi copula nuptiarũ coniungi postulans,quoniã mihi minime desiderabile est, ulterius te non cogam,quæ tibi placita sunt omnia tamen factura. Ergo & ipse ne omnino me execreris,sed acquiescẽdo mihi semel in hoc,saluabis me,à superstitioso idolorum cultu liberans,& tu deinceps quæ tibi uisa fuerint,facies omni tẽpore uitæ tuæ. Sic loeuta est. Nam & habebat narratorẽ,cui & aures adhibebat ipsa occultè. Et scripturarũ experientissimus est,totius malitiæ autor & magister diabolus. Hæc igitur dicens,& blandiens,retiaq; & laqueos à dextris & à sinistris circumplicans, fortitudinẽ animæ illius cõmouere cœpit, rigoremq; deponere propositi illius,& deliberationem nutabundam efficere. Seminator autẽ malitiæ & iustorum inimicus, uacillantem illius cor considerans,gaudio magno repletus est, & qui secũ uenerant nequitiæ spiritus,mox aduocat,uociferans: Videtis quomodo puella ista concusit,quem nos non potuimus cõmouere? Venite ergo,fortiter irruamus in eum. Aliud enim tempus non inueniemus ita congruum ad cõplendam uoluntatem illius qui misit nos. Hæc locutus uersipellis, & omni dolo plenus,cum suis canibus unanimiter aggrediuntur Christi militem, omnesq; illius animæ uirtutes conturbant,& dirum amorẽ puellæ suggerentes,ignem uehementissimum concupiscentiæ succenderunt in eum. Cernens autem ille seipsum fortiter inflammatum,& ad peccandum captiuatum,puellæ salutẽ & ad Deum conuersionem,quasi hamo esca, propositę actioni circumpositas,& occultantes ei non esse hostis submissiones,id est,peccatum pro salute animæ semel mulieri misceri, ingemiscens defectionem animæ pessundatæ, mox semetipsum ad orationem conuertit, & flumina lachrymarum ex oculis largiter profundens,clamabat ad Deum,qui saluos facit sperãtes in se: In te domine speraui, non confundar inæternum. Neq; irrideant me inimici mei tua protectum dextera,sed adesto mihi in hac hora,& secundum uoluntatem dirige uiam meam,ut glorificetur nomen tuum sanctum & glorioſum & terribile in me famulo tuo,qui es benedictus in secula, Amen.

Per plurimas uerò horas cum lachrymis orans,& multas genuflexiones faciens,collocauit seipsum in pauimento. Et soporatus paululum, uidet semetipsum à quibusdam terribilibus raptum,& loca quæ nunquam uiderat pertranseuntem,& ad quoddam perductum maximũ pratum decoris floribus et bene redolentibus exornatum: ubi arbores quidem cernit omnigenas & uarias,fructibus extraneis quibusdam & mirabilibus oneratas: foliaq; arborũ dulcem sonum reddebant,aura quadam grata agitata, & insatiabilem & gratissimum odorem emittebant: sedesq; positę erant de mundissimo auro,& lapidibus preciosis fabricatæ,nimiũ splendorem reddentes: & lecti lucidi preciosissimis stramentis,quæ decore suo omnem narrationem superant. Aquæ etiam præterfluũt lympidissimæ, ipsos lætificantes oculos. Per mirabilem uerò istum & maximum campũ terribiles illi deducentes illum, in ciuitatẽ introduxerũt,ineffabili fulgore splẽdentẽ. Et ex auro quidẽ obryzo muri erãt, & de lapidibus quos nullus aliquãdo uidit,propugnacula altissima. O quis illius referre prævalet ciuitatis decorẽ & claritatẽ? Lux autẽ desuper infusa radijs suis,omnes plateas ipsius illustrat,et ętherei quidã exercitus splẽdidi in ea cõuersantur,canticũ canãtes quod auris mortalis nunquã audiuit. Et uocẽ audiuit dicentẽ: Hæc est requies iustorũ, ista est lætitia eorũ qui placuerunt Domino.

mino. Inde denique educentes illum reuerendissimi uiri illi, repedabant. Qui iucunditate illa & gaudio totus perfusus, ait: Ne priuetis me rogo ineffabili gaudio isto, sed cõcedite me in uno preclare ciuitatis huius angulo conuersari. Illi autẽ dicebant: Impossibile est te nunc hic esse, sed labore multo & sudore uenies huc: si tamen tibimetipsi uim inferre potueris. His dictis, & maximum illum campũ rursum transeuntes, ad loca deduxerunt tenebrosa, & omni fœditate & tristitia & tribulatione & turbine plena, ubi fornax æstuabat igne succensa, & uermiũ genus atq; serpentiũ ibi erat inter flammas uiuẽs, & animas crucians. Et uox audita est, dicens: Iste locus est peccatorũ. Ista sunt tormenta eorũ, qui prauis actibus & turpibus semetipsos polluunt. Postea eduxerunt eum inde hi qui eum introduxerãt, statimq; in semetipsum reuersus, tremebũdus erat totus, fluminaq; lachrymarũ decurrebãt ex oculis eius. Omnis autẽ pulchritudo illius impudicæ puellæ & cæterarũ, fœtidior stercore atq; putredine uidebatur. Voluens autẽ in animo eorũ quæ uiderat memoriã, desiderio bonorũ & timore malorũ super lectũ infirmus decubuit, nequaquã surgere ualens. Nunciatur ergo regi ægritudo filij. Qui postquã uenit, interrogat quidẽ quod acciderat. Ille autẽ refert ei per ordinẽ quæ uiderat, & ait: Vt quid laqueum pedibus meis præparasti, & deiscere animã meã uoluisti? Nisi enim adiuuisset me Dominus, paulominus in inferno habitasset anima mea. Sed quàm bonus Israël Deus rectis corde, qui & meã eripuit humilitatẽ de medio catulorũ leonũ, & dormiui conturbatus. Sed uisitauit me ex alto Deus salutaris meus, & ostendit mihi qualibus ptiuauerunt se bonis, qui eum prouocant ad iracundiã, qualiumq; tormentorum pœnas sustinebunt. Et nunc ô pater, quoniam aures tuas obturasti, ne audires uocem meam bona tibi suggerentẽ, saltem me ne prohibeas uiam rectam incedere. Hoc enim desidero, hoc ambio: id est, ab omnibus terrenis liberari, & ad loca pergere ubi Barlaam Christi famulus habitat, & cum eo residuum præsentis uitæ meæ expendere. Si autem ui retinere me uolueris, uidebis me repentè tristitia & angustia mori, & neq; tu pater de reliquo uocaberis, neq; filium me ulterius habebis.

Iterum ergo desectus apprehendit regem, & rursus tædet eum uitæ suæ, & maleconuersus ad semetipsum, in suum abijt palatium. At Theoda uerò qui missi fuerant nequitiæ spiritus aduersus sanctum puerum, redeuntes ad eum confusi, deiectionem confitentur: & licet sint mendacissimi, tamen casum suę deiectionis apertè retulerunt. Ille autem sic ait: Vos infirmi & miseri, quomodo ab uno puero estis superati? Tunc maligni spiritus diuina uirtute compulsi, in lucem (licet inuiti) ueritatem protulerunt, dicentes: Non ualuimus sustinere, nec omnino respicere Christi uirtutem & uexillum passionis eius, quod crucem uocant. Illo enim signo rediuimus eneruati, fugientesq; exusti omnis aëris principes & rectores tenebrarum. Nam priusquam perfectè eo signaretur iuuenis iste, super eum irruentes fortiter, conturbauimus eum: ut autem Christum inuocauit in auxilium, & signo crucis armauit semetipsum, nos persecutus est cum ira, & præsidium sibimet tutissimum posuit. Meditantes ergo inuenimus instrumentum, per quod & protoplasto locutus est aliquando princeps noster, & eum superauit. Sed nunc pro nihilo reputati sumus à puero isto, & irrita facta est spes quam habuimus de illo. Nam inuocatus Christus in auxilium, ignis supernæ iræ nos inflãmauit, & in fugam cõuertit, ut amodo nõ audeamus appropinquare ei. Sic ergo maligni spiritus apertè nota fecêre Theodæ quæ facta fuerant. Rex autem undiq; destitutus, Theodam iterũ aduocat. Cui & dixit: Omnia quæ nos docuisti ô sapientissime, cõplentes, nullã utilitatẽ cõsecuti sumus. Nunc autem si qua alia ars tibi residua est, & illius experientiã capiemus, fortè inueniemus aliquam mali solutionẽ. Petente uerò Theoda ad colloquiũ uenire filij, mane rex secum assumens eũ, ad uisitandum pergit filium. Et sedens rex, loqui cœpit, exprobrans & reprehendens

hendens de inobedientia sua,& pertinaci uolũtate. Illo uerò denuò cõfirmante,& nihil præponendũ esse Christi claritati clamante, procedens in medium Theodas, ait: Quid cognouisti ô Iosaphat, in immortalibus dijs nostris, quòd ab eorum cultu discessisti,& patrem tuum regem, ita ad iracundiã prouocasti, odibilis factus omni populo? Nónne ab ipsis tibi præstita est uita? Nónne & ipsi exhibuerũt te patri, oratione eius exaudita,& de sterilitatis eum uinculo liberauerũt? Plura autẽ uaniloquia & inutiles nugacitates in malis inueteratus proponens,& syllogismos cõsuens, de prædicatione euangelij nolẽs quidem istũ deridere, idolorũ uerò dogmata defendere, modicũ sustinens superni regis filius,& urbis illius ciuis quã fixit Dominus & nõ homo, ait ad Theodam: Audi erroris profunditas,& palpabiliũ tenebrarũ fœtor, Babyloniũ semen,& Chaldemicæ turris constructiũ proles, propter quam mundus confusus est, uaniloque ac miserrime senex, cuius & igne & fulgure concremata Pentapolis, leuiora sceleribus operata est. Cur deridere conaris salutis prædicationem, per quam errabundi uiam inuenerunt, per quã perditi & malè captiuati, reuocati sunt? Quid melius est (dic mihi) Deo seruire omnipotenti, cũ filio suo unigenito,& spiritu sancto, Deo increato & immortali, principio & fonti bonorũ? Cuius imperiũ inæstimabile,& gloria incõprehensibilis, cui astant milia miliũ & decies centena milia angelorũ & cœlestiũ ordinũ,& pleni cœli et terra gloria eius sunt: per quẽ omnia de nihilo facta sunt, per quẽ omnia continentur & gubernantur,& prouidentia illius reguntur: an dæmonibus perditis & inanimatis idolis, quorum gloria & laus adulterium est,& puerorũ corruptio,& cætera impietatis opera, quæ de uestris dijs scripta sunt in institutionibus superstitionis uestræ? Non erubescitis miseri,& ignis inextinguibilis cibus, similitudo generis Chaldaici, non confundimini mortuas statuas adorantes, manus humanæ opera? Lapidẽ enim dolantes, uel lignum cædentes, deum appellatis. Deinde meliorem de armentis taurũ tollentes, uel aliud quod occurrerit decentissimũ de animalibus, mortuo delubro sacrificatis. Stulte, precioſius est tuo idolo animal quod offertur ei. Nã idolũ homo fecit, animal Deus creauit. Et ideo longè te rationali intellectualius est irrationabile animal. Nam illud cognoscit nutrientem se: tu uerò Deum ignoras, per quem de nihilo factus es, per quem uiuis & conseruaris. Et appellas deũ, quẽ paulo antè uidisti ferro cæsum,& igne cõflatum,& malleis productũ. Quem argento & auro circuntexisti,& de terra eleuans in alio collocasti. Deinde corruens in terram, miserum lapidem, miserior illo, adoras,& non deum, sed opera manuum tuarum mortua & inanimata: imò neq; mortuum utiq; est iustum, uocari idolum. Quomodo enim mortuum est quod nunquam uixit? Sed quoddã nouum oporteret inueniri sibi nomen, tanta fatuitate dignum. Nam lapideus, puluis efficitur, ligneus corrũpitur, æneus fuscatur, aureus & argenteus cõflatur. Nec hoc solũ, sed etiam distrahuntur dij tui alij modico, alij precio multo. Nõ enim diuinitas inest eis. Deũ enim quis emit, deũ quis uendit? Quomodo deus uocatur, qui non mouetur? An non cernis, quoniam quidem stans, nonquam sedet: sedens uerò, nunquam surgit? Erubesce stulte,& manum pone super os tuum fatue, talia laudans. Nam à ueritate alienatus es, mendacibusq; figuris seductus, statuas fingens,& operibus manuum tuarum dei nomẽ imponẽs. Euigila infelicissime,& intellige quod antiquior es tu deo à te facto. Ista plurimæ sunt insaniæ. Confidis enim temetipsum cum sis homo, deum posse facere. Et quomodo potest hoc fieri? Iaq; non deum facis, sed effigiem hominis, uel alicuius animalis, linguam non habentem, neq; guttur, neque cerebrum, neq; aliquid interius. Itaq; neq; hominis similitudo neq; animalis, sed omnino quiddã inutile & uanitate plenũ. Cur ergo insensibilibus adularis? Cur immotis & inutilibus assides? Nisi enim ars fuisset cæsoris lapidum, uel architecti aut ferrarij, deum utiq; non habuisses. Nisi custo-

des

des aſsiderent, utiq; deũ tu perderes. Quem enim ſæpius urbs populoſa inſipienter precatur ut deum, ut ab eo cuſtodiatur, huic cuſtodes pauci aſsident, ne à furibus rapiatur. Et ſiquidẽ aureus uel argenteus fuerit, ſolerter cuſtodietur: ſi uerò lapideus aut luteus, uel alterius cuiuslibet uilioris materiæ, ſemetipſum cuſtodiet. Forſitan robuſtior eſt luteus apud uos aureo. Non eſt igitur congruũ, uos inſipientes & cæcos & ſine intellectu, iuſtos ſubſannare, ſed potius uoſmetipſos deflere. Amentiæ quippe nõ pietatis ſunt opera ueſtra. Nã ſtudioſus bellorũ, militaris aſpectus ſimile idolũ erigens, uocauit Martẽ. Alius autẽ mulierũ concupiſcentia ſuccenſus, uitiũ ſuum deum fecit, quem uocauit Venerem. Iſte autem propter ſuam uinolentiã finxit idolum, quod uocauit Bacchũ. Similiter uerò et aliorũ malorũ concupiſcentes, ſuorum uitiorum ſtatuerunt idola. Nam paſsiones ſuas deũ uocauerunt. Et ideo in delubris ſuis impudicæ fiunt ab eis ſaltationes, & luxurioſa cantica reſonant, & furioſi in impetu fiũt. Quis autem horum per ordinem abominabilem edicet actionẽ? Quis ſuſtinebit illorũ turpitudines, referendo os ſuum inquinari? Sed omnibus manifeſta ſunt, etſi nos taceamus. Iſti tui cultus ſunt, ô Theoda, ſtatuis inſenſibilior. Hæc me ſuades adorare, hæc coleret? Tuæ ueraciter eſt malitiæ & ſtultæ uoluntatis, tale conſiliũ. Sed ſimiles illis fiant, tu & omnes qui cõfiditis in eis. Ego uerò Deo meo ſeruiam, & ſacrificabo totum meipſum Deo creatori & prouiſori uniuerſorũ, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſpem noſtram: per quem acceſſum habemus ad patrẽ luminũ in ſpiritu ſancto, per quem redempti ſumus de amara ſeruitute in ſanguine eius. Niſi enim humiliaſſet ſemetipſum uſq; ad formam ſerui, nunquã nos filiorũ adoptione digni eſſemus. Humiliatus eſt ergo propter nos, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Nam quod erat, permanſit: & quod non erat, aſſumpſit. Locutus eſt hominibus, aſcendit in crucẽ carne ſua, poſitus eſt in ſepulchro tribus diebus, deſcendit in infernũ, eduxit eos quos uinctos tenebat ſæuus mundi rector uenundatos ſub peccato, reſurrexit die tertia, aſcendit in cœlũ, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Quæ igitur ſibi ex his læſio facta eſt, quẽ ſubſannare uideris? An non cernis ſolem iſtum quot & quantis tranſmittit radiũ ſuum locis inhoneſtis & ſordidis, et quanta corpora reſpicit fœtida atq; putentia? Nunquid aliqua ſibi ex his prouenit macula? Nónne potius ſordida & fœtentia, atq; ſaniem decurrentem deſiccat, aſtringit, tenebroſa uerò illuminat, et ille illeſus omnino et intactus ab omni macula permanet? Quid uerò ignis? Nónne frigidum ferrum & nigrum ſuſcipiens in ſeipſo, flammigerum totũ atq; ignitum efficit? Nunquid recipit ferri proprietates? Nunquid cæſo ferro malleis, & concuſſo, patitur aliquid ignis, aut læſionem ullo modo ſuſtinet? Si ergo creaturas iſtas corruptibiles, nihil ex ſocietate uiliorum pati conſtat, qua ratione ô ſtulte & lapidei cordis, reprehendere præſumis, dicens, quia filius & uerbum dei nullo modo diſcedens à paterna gloria, ſed Deus exiſtens, pro ſalute hominum ſuſcepit corpus humanum, ut homines participes diuinæ & intelligibilis naturæ faceret, & de inferno educeret ſubſtantiam noſtram, & cœleſti gloria donaret, ut principem tenebrarum ſeculi huius, aſſumptione carnis illiciens ſubijceret, & genus noſtrum ab illius tyrannide liberaret? Vnde impaſsibilis ſuſtinet paſsionem crucis, duas naturas manifeſtans ſuas. Nam ut homo crucifigitur, ſed ſicut Deus ſolem obſcurat, commouet terram, & multa qui dormierant ſuſcitauit corpora ſanctorum de monumẽtis. Rurſus ut homo moritur, ſed ſicut Deus reſurgit, ſpolians infernũ. Ideo clamat propheta: Infernus lætatus eſt, obuians tibi deorſum. Nam exultabat, hominem putans ſe ſuſcipere infirmum: ſed in Deum incidit, & inanis ſubitò effectus eſt, & captiuus. Surgit ergo ſicut Deus, et redijt in cœlum unde nunquam diſceſsit, & naturam noſtram prius deſpicabilem & omnibus inferiorẽ, ingratã & inhonoratã, omnibus ſuperiorẽ effecit, & in throno gloriæ

Phil. 2.

Matth. 27.

colloca-

collocauit. Igitur quæ ipsi de uerbo huic facta est læsio, quod blasphemare nõ desinis? Quid enim pulchrius quàm ista confiteri, & talẽ colere Deũ bonũ ac benignum, qui mandat iusticiam, constantiam imperat, mundiciam iubet, misericordiam docet, fidem exhibet, pacem prædicat, ipsa ueritas nominatur, & est ipsa charitas, ipsa bonitas? Hunc melius est colere, quã deos tuos nefarios & uicioſos, turpes pariter actibus & nominibus. Vę uobis qui estis lapidibus duriores, & irrationabilibus irrationabiliores, filij perditionis, tenebrarũ hæredes. Beatus uerò ego & omnes Christiani Deum habẽtes bonũ & benignũ. Nam qui ei seruiunt, etsi modico tempore in hoc seculo mala sustinent, sed immortalem retributionis fructum uindemiabunt in regno perenni, & diuinam beatitudinem.

Dixit autem ad eum Theodas: Ecce manifestum est quod nostram sectam multi & magni sapientes, & narratores tam uirtute quàm scientia mirabiles tradiderunt, & omnes reges terræ & potentes eeu bonam & nihil falsitatis habentem susceperunt. Galilæorum uerò rustici quidam pauperes, & uiles homines prædicauerunt, & ipsi pauci numero, nec duodenarium supergredientes. Quomodo ergo paucorum, & ignobilium atq; rusticorũ prædicatio præponenda est multorum & magnorum, sapientia tanta splendentium traditioni? Quæ est autem assertio, hos uera dicere, & illos mentiri? Rursus ergo regis filius respondit: Forsitan Theoda asinus es, lyram rationis audiens, & sine intellectu permanens, uel potius aspis obturãs aures, ne audias uocem incantantiũ. Bene igitur propheta ait de te: Si mutauerit Aethyops pellem suam, & pardus uarietatẽ suam, & tu poteris benefacere, cum didiceris mala. Stulte, & ecce quomodo nõ reducis te in sensum ueritatis? Hoc enim ipsum quod à multis quidem sapientia admirandis uestri cultus laudati sunt, & à multis regibus defensi, prædicatio uerò euangelij à paucis & ignobilibus uiris prædicata est: ostendit diuini cultus nostri uirtutem, & uestrorum malignorũ dogmatum infirmitatem, & exterminium. Nam uestra licet aduocatos habuerint sapientes, & defensores fortissimos, tamen extinguuntur, & debilitantur: nostra uerò nullo humano fulta auxilio, lucent splendidiora sole, & mundi obtinent plenitudinem. Si enim à rhetoribus & philosophis expolita fides nostra fuisset, regesq; & potentes habuisset cooperatores, meritò dicere posses, humana uirtute totum fieri: nunc autem cernens à piscatoribus quidem usibus sanctum compositum euangelium, ab omnibus uerò tyrannis persecutum, & postea orbem impleſſe uniuersum (nam in omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorũ) quid dicere poteſ aliud quàm diuinã quandam esse & inexpugnabilem uirtutẽ, pro salute hominũ semetipsam astruentem? Quam ergo assertionem requiris insensate, mentiri quidem tuos, uera autem dicere nostros, his quæ dicta sunt potiorem? Si enim nõ deliramẽta essent & mendacia omnia tua, nunquam, tantam obtinentia ab omnibus fortitudinem & defensionem, sic essent imminuta & infirmata. Vidi enim (inquit) impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani. Et transiui, & ecce nõ erat. Quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. De uobis ista dixit propheta propugnatoribus idololatriæ. Modicum enim quantulumcunq;, & non inuenietur locus uester: sed sicut deficit fumus deficiens, & quemadmodum liqueſcit cera à facie ignis, sic peribitis. De euangelica uera & diuina notitia inquit Dominus: Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Et iterum Psalmographus ait: Initiò tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimentum uetereſcent. Et sicut operiorium mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et quidam diuini præcones aduentus Christi, sapientesq; orbis prædicatores omnes traxerunt de profundo erroris, quos nunc infelix & uerè seruus peccati despicis. Nam ipsi re-

Hier. 13.

Psal. 18. Rom. 10.

Psal. 36.

Luce 12. Psal. 101.

splendue-

ſplenduerunt ſignis & prodigijs, & uarijs uirtutibus uelut ſol in mundo, cæcis lumen donantes, ſurdis autem auditum uel claudis greſſum, mortuis uitã exhibentes. Nam umbræ illorum ſolæ, omnes languores hominum curabãt. Dæmones quos uos timetis quaſi deos, non ſolùm ab hominũ pellebant corporibus, ſed etiam ab ipſo extirpauerunt mundo crucis ſigno, per quod omnem perdiderunt machinam, & omnia ueneficia ineffícacia eſſe fecerunt. Et illi quidem humanam ita ſanantes infirmitatem Chriſti uirtute, & creaturam totam renouantes, ceu ueritatis præcones, meritò admirabiles uidebantur omnibus recta ſapientibus. Quid ergo potes dicere de ſapientibus tuis & rhetoribus, quorũ ſtultam fecit Deus ſapientiam? Fautores diaboli, quid memoria dignum reliquerunt ſeculo? Quid potes dicere de ipſis, niſi irrationabilitatem & turpitudinem, & artem uanam, ornatu uerborum cœnum contegentem fœtentiſsimæ ſectæ ueſtræ? Sed & ipſorum poetarum quicunq; uiſi ſunt aliquo modo à multa reſipuiſſe inſania, quod uerius eſt dixerunt, quod hi qui dicuntur dij, homines fuerunt, & eo quod quidam illorũ ædificauerunt ciuitates, & regiones gubernauerũt, uel quodlibet aliud egregium facinus ſecundum ſeculum fecerũt, errantes homines, deos eos uocauerunt. Nam in initio Seruch ille dicitur idola reperiſſe. In antiquis nempe temporib. quiſquis uel fortitudinis uel amicitiæ ſuæ uel alicuius alterius induſtriæ opus memoria dignũ oſtẽdiſſet, ſtatuis ferẽ & imaginib. fuiſſe honoratus. Poſtea uero homines prædeceſſorum ſuorum ignorantes intentionem, quod propter memoriam ſolam eis qui aliquid fecerunt laudabile, ſtatuas & imagines erexerunt, paulatim errantes, diabolica ſeducti uerſutia, quaſi immortales & incorruptibiles homines adorauerunt, & ſacrificia eis & libamina obtulerunt, certumq; dæmonibus in idolis habitantibus ad ſe honorem & ſacrificia trahẽtibus. Nam illi eis qui non probauerunt deum habere in noticiam, perſuaſerunt deos ſe credi duabus ex cauſis, ut illi quidem in appellatione iſta gloriarentur. Delectantur enim, nimirum ſuperbia & arrogãtia pleni, quaſi dij honorari, ut eos quos ſeduxerunt, in præparatum ſibi pertrahant ignem. Vnde omnem illos docuerunt impietatem ac turpitudinem, ut ſuæ ſubderent ditioni. Ad hanc igitur eminentiam malorum peruenientes homines, obtenebrati mẽte, unuſquiſq; ſui uiri, & propriæ concupiſcentiæ erexit ſtatuam, & deum nominauit, abominabiles errore, abominabiliores impietate eorum quos adorauerũt effecti, donec ueniẽs Dominus per uiſcera miſericordiæ ſuæ liberauit nos qui credidimus in eum, de maligno hoſte & perdito errore, & docuit ueram Dei noticiam. Non eſt enim ſalus niſi in ipſo, & non eſt alius Deus neq; in cœlo, neq; in terra, niſi ipſe ſolus omniũ factor, omnia portans uerbo uirtutis. Verbo enim Dei cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Act. 4. Heb. 1. Pſalm. 32. Ioan. 1.

Theodas autem his auditis ſermonibus (quia ſermo plenus erat diuinæ ſapientiæ) quaſi tonitrui fragore conſternatus, ſine uoce obſtupuit. Serò aũt & uix ſuam ſenſit miſeriam. Tetigit autem obtenebratos cordis illius oculos ſermo ſalutaris. Multum igitur de prioribus actibus ſuis pœnitentiam gerens, et idolorum errorem condemnans, ad lumen ueritatis cucurrit. Et ex illo tempore ita à maligna conuerſatione diſceſsit, & tantum ſeipſum execrãdis uitijs & magicis artibus hoſtem exhibuit, quantũ ante hoc tempus erga illas amicitiam habuit. Tunc enim in medio conſilij ſtans, rege præſidente, magna uoce clamauit: Verè, rex, ſpiritus Dei habitat in filio tuo. Veraciter uicti ſumus, & nullam ultrà reſponſionem habemus, uel reſiſtere his quæ ab eo dicta ſunt præualemus. Verè magnus eſt Deus Chriſtianorum, magna fides eorum, magna myſteria. Cõuerſus ergo ad filium regis, ait: Dic mihi illuminata anima, ſuſcipiet me Chriſtus, ſi diſcedens à malis actibus meis, conuertero me ad ipſum? Etiam (inquit) ueritatis præco, etiam ſuſcipiet te, & omnes qui cõuer-

runtur ad ipsum. Suscipiet autem non qualitercũq; sed sicut pater filium, qui
Lucæ 15. de longinqua reuersus est regione, id est, de uia iniquitatum cõuersus est, obuiam exiuit, & hunc apprehendens osculatus est: & peccati confusione sublata, mox eum uestę induit salutari, & stola splendidissima circumdedit, mysticamq; supernis uirtutibus lætitiam & solennitatem pro conuersione perditæ
Matth. 18. ouis exhibuit. Nam ipse Dominus ait, gaudium fieri in cœlo super uno pec-
Lucæ 5. catore pœnitentiam agente. Et iterum dicit: Non ueni uocare iustos, sed pec-
Ezech. 18. catores in pœnitentiã. Deinde & per Prophetam: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortẽ impij, sed ut conuertatur de uia sua mala, & uiuat. Conuersione conuertimini de uia uestra mala, & quare moriemini domus Israel? Iniquitas enim iniqui non nocebit ei. In quacunq; die cõuersus fuerit ab impietate sua peccator, & fecerit iustitiã, & in præceptis uitæ ambulauerit, uita uiuet, & non morietur. Omnia peccata illius quæ peccauit, non recordabuntur. Quia iudi-
Esaiæ 1. cia iusticiæ fecit, in ipsis uiuet. Et rursus per aliũ prophetã clamat: Lauamini, mundi estote, auferte malũ cogitationũ uestrarũ ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benefacere. Et si fuerint peccata uestra sicut phœniciũ, ut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi uermiculus, uelut lana alba erunt. Talibus ergo propositis à Deo promissionibus, his qui ad eum cõuertuntur, noli hælitare ô homo, neq; ambigas, sed ueni ad Christum, benignum Deum nostrum, & illuminare, & facies tua non confundetur. Mox enim ut descenderis in piscinã diuini baptismatis, omnis confusio ueteris hominis, & tota sarcina multorum peccatorum sepelietur in aqua, & in nihilum defluet. Iuuenis uerò tu inde & ab omni sorde mundus exibis, nullam maculã uel rugam peccati deferens tecum. Et de reliquo in te erit, ut conserues tibimetipsi adeptam emundationem, per uiscera misericordiæ Dei nostri.

Theodas igitur his instructus sermonibus, exit continuò, & execrabile illud antrum repetens, & suæ magicæ artis libros assumẽs, uelut totius autores maliciæ, & mysteriorũ dæmonicorũ thesauros igne combussit. Deinde uerò spelunca adijt sacratissimi illius uiri, ad quem Nachor uenit, & de se narrat omnia, puluerem super caput suum aspergens, graues gemitus emittens, & abluens semetipsum lachrymis, per ordinem etiam seni execrandas suas referens actiones. Ille uerò cum ad saluandas animas, & de fraudulenti draconis faucibus rapiendas artificiosus esset, incantat illum uerbis salutaribus, peccatorum remissionem promittit, propicium spondet fore iudicem. Deinde catechizans eum, ieiunare multis diebus pro his quæ deliquerat, mandauit, lachrymisq; & gemitibus Deum pro illo exorans.

His itaque peractis, rex undiq; destitutus, uehementer tristis erat, & plurimam commotionem in animo ferebat. Conuocans autem rursus quotquot de consilio habebat, diligenter perquirebat ab eis, quid de reliquo suo faceret filio. Multa autẽ consilia multis supponentibus, Arachis ille superius memoratus, illustrior ducatu, & primus consilij existens, ait regi: Quid oportebat rex filio tuo facere, & non fecimus, suadendo ei nostra sequi domata, & nostris seruire dijs? Sed ut uideo, ad impossibile nitimur. Nam ex natura inest ei, uel fortè ex fato, cõtentio ista, atq; duritia. Igitur si tormentis eum tradere uolueris, & cruciatibus, tu hostis eris naturæ, & pater non uocaberis, & illum amittes pro Christo mori cupientem. Restat igitur istud ad faciendum, id est, ut diuidas ei regnum, & in parte quæ contigerit ei, regnare permitte. Et siquidem rerum negocia, & cura secularium traxerint eum ad nostrum laborem sequendum & uitam, ex sententia nobis res proueniet. Nam mores fortiter in animo roborati, facilè deleri nõ possũt: & ideo suasione potius quàm ui sunt transmutandi. Si autem in secta permanserit Christianorum, hoc ipsum, non amisisse te filium, erit tibi magnũ defectionis solatium. Hæc Arachi dicente, omnes laudauerunt suscipientes cõsilium. Consentit itaq; rex sic ista disponi.

Mane

Mane autem facto, & accersito filio, rex ait ei: Iste mihi ultimus iam ad te sermo fili: cui nisi confestim obaudieris, & saltem in hoc cor meum recreaueris, non ultrà (bene scias) parcā tibi. Illo uerò scisciante, quæ uirtus est uerbi: Quoniamquidem (inquit) multum laborans, inobedientē te ad omnia reperi, ut acquiescerес sermonibus meis: ideo, iam regnum diuidens, in una parte te esse, & regnare te faciam, & erit tibi amodo licitum quamcunq; desideras pergere uiam. Cognoscens aūt illa diuina ueraciter anima, & istud ad lapsum suæ deliberationis proponere regē, tamen obedire consensit, ut ipsius manus euaderet, & desideratam sibi uiam ambularet. Suspiciens autem ait regi: Ego quidem desiderabā diuinum illum quærere uirū, qui ostendit mihi uiam salutis, ut omnibus abrenunciādo terrenis, cum ipso residuū uitæ meæ expenderem. Sed quoniam mē pater non permittis ut desiderata peragā, in hoc obediam tibi. Nam in quibus non adiacet manifesta perditio, & à Deo alienatio, bonum patri obedire est. Rex igitur maximo repletus gaudio, diuidit statim in duas partes uniuersam sibi subiectam prouinciam, ordinat filium regem, ornat diademate, & omni hunc regali illustrans gloria, in designatum sibi dirigit regnum, cum splendido comitatu, & decenti obsequio. Principibus autem & ducibus, magistratibusq; & satrapis præcepit licere omni uolenti abire cum filio suo rege: & ciuitatem quandā magnam & populosam constituit ei in caput regni, & omnia tribuit quæ erant congruentia regi. Tunc iam Iosaphat regni potestate percepta, cum peruenit ad ciuitatem in qua regnaturus erat, passionis quidē signū, id est Christi crucem uenerandā in unaquaq; urbis turriū posuit. Templa uero idolorū & delubra in statuis insequens destruit, & usq; ad fundamenta diruit, ipsaq; etiam fundamenta effodit, nullas impietatis reliquias derelinquens. In medio autem ciuitatis templum magnum & speciosum Domino ædificat Christo, & præcepit multitudini, ut ibi frequēter conueniāt ad exhibendū Deo cultum per sanctæ crucis adorationem. Tunc in medium ante omnes ipse præcedit, intentissimæ se tradens orationi. Omnes autem qui sub ipsius erant potestate admonet, obsecrat: omnia facit impēsius, quatenus à superstitioso dæmonum errore separet eos, & Christo reconciliet. Deceptionem ostendit idololatriæ, & prædicationē insinuat euangelij, dei uerbi descensionem docet & miracula, prædicat aduentum eius, passionem notificat crucis per quam saluati sumus, resurrectionis uirtutem & ad cœlos ascensionē, metuendam cunctis denunciat diem terribilis illius aduentus, repositaq; fidelibus bona, & susceptura peccatores supplicia. Hæc omnia suauibus moribus, & mellifluis pertransit sermonibus. Non enim tantū eminentia potestatis regali munificentia ambiebat uenerabilis esse metuendus, quantum humilitate & mansuetudine. Et eo amplius trahebat ad seipsum, quo erat quidem operibus mirabilis, mansuetus & modestus moribus. Vnde potestas, humilitate & mansuetudine magnis adiunctis sibi cooperatoribus, omnes obedire suis facilè persuasit sermonibus. Itaque sic in breui tempore cunctus sibi subiectus populus, ciues scilicet & ruricolæ diuinis illius edocti sermonibus, ut abnegarent quidem multorum deorum errorem, & abrumperentur ab idolorū sacrificijs & abominationibus, rectęq; iungerētur fidei, & eius certissimis doctrinis Christo reconciliarentur. Omnes qui in montibus & speluncis propter timorem patris illius inclusi fuerant, sacerdotes scilicet & monachi, & episcoporū pauci, egressi de abditis suis, ad eum gaudentes ueniebāt. Ipse autem eos qui propter Christum in talibus deciderant malis & tribulationibus, obuiam exeundo honorificè susciebat, & in suū introducebat palatiū, pedes lauans, capita abluens, & omnimodo eos procurans. Deinde nouiter à se ædificatam ecclesiam dedicat, & quendam episcopum, qui multa propter fidem Christi mala passus fuerat, & sui episcopatus amiserat sedem, archiepiscopū in hac constituit, uirū sanctū, & ecclesiasticis institutioni-

bus eruditum, zeloq; diuino feruentem. Piscinam autem cõfestim præparat, baptizari eos qui ad Christum conuersi fuerant, iubet. Et baptizantur principes prius, & quotquot in dignitate erant: deinde milites, & reliqua turba. Et baptizati non tantùm animarũ recipiebant sanitatem, sed etiam quanticunq; languoribus fuerant grauati corporalibus, & febribus uexati, omnia deponentes, anima purificati, corpore roborati, à diuino fonte egrediebantur, curatione adepta animarum simul & corporum. Hinc & confluebant ad regem Iosaphat undiq; multitudines, pietatem ab eo discere quærẽtes, & omnia quidem subuertebant templa idolorum. Tollebantur uerò omnes diuitiæ, & repositæ in phanis pecuniæ. Sacra autem Deo templa ædificabãtur, & diuitias illas eis & preciosa uestimenta & thesauros rex Iosaphat reposuit, de execrabili & superflua illa materia opus faciens bonum & utile. De templis uerò illis ac delubris, in quibus prius cõuersabantur sordidi dæmones, persecutione atrocissima pellebantur, & miseriam quæ eis superuenerat, in multorũ audientia uociferando flebant. Et liberata est tota regio illa à teterrima seductione eorũ, luceq; fulgebat immaculatæ fidei Christianorum. Igitur & rex bonum omnibus se prębebat exemplum, & multos ad similem inflammabat intentionem, & accendebat. Qualibus enim potestas cõformatur, talibus semper subiectus sibi populus inhiat, & ambit illa, in quibus principem gaudere sentit. Hinc Deo cooperante, pietas crescebat in eis, & cõfortabatur, quoniam rex in mandatis Christi & ipsius dilectione perfectus erat, dispensatorq; & gubernator animarum, ad portum Dei eas perducendo. Sciebat enim ante omnia, hoc regis opus esse, ut homines doceat Deum timere, & iusticiam seruare: quod & faciebat, semetipsum regendo, & uoluptates corporis domando, subiectosq; suos admonendo, sicut gubernator optimus solerter æquitatis tenens gubernacula. Hæc enim ueri regis diffinitio est, uoluptates regere & tenere: quod ille faciebat. De parentũ quippe nobilitate & regali gloria quæ inerat ei, nullo modo extollebatur, sciens quòd luteum habemus generis nostri primũ parentem, & de ipsius massa sumus diuites & pauperes. In profundo uerò humilitatis mentem semper deprimebat, & futuræ beatitudinis memor, aduenã quidem seipsum hic reputabat. Illa autem agnoscebat propria esse, quæ adepturus foret, postquam de hac uita migraret. Quoniam uero bene ista disposuerat, & omnes qui sub illius erant ditione, ab antiquo liberatos errore paternarũ traditionũ, fecerat seruos illius qui redemit nos de maligna seruitute precioso sanguine suo, meditatur secundũ opus, misericordiæ uirtutẽ. Pudicitiã nempe & iusticiam iam prius adeptus fuerat, & diademate pudicitiæ coronatus, & purpura iusticiæ coopertus. Perpendebat deniq; terrenarũ diuitiarum instabilitatẽ, fluminaliũ aquarum imitari cursum. Quapropter ibi studuit eas reponere, ubi neq; erugo neq; tinea demolitur, & ubi fures nõ effodiunt, nec furantur. Et cœpit omnes pecunias pauperibus distribuere, nullo modo parcens eis. Sciebat enim, quòd magnam potestatem assumens, datorẽ potentiæ secundum uirtutem debet imitari. In hoc autem maximè Deum imitabatur, quòd nihil æstimabat misericordia preciosius. Super aurũ ergo & lapidẽ preciosum, misericordiæ diuitias sibimetipsi aggregabat. Et hic lætabatur spe futuræ quietis, & ibi iucũdabatur experientia separatæ beatitudinis. Hinc perscrutabantur ab eo carceres, & qui in metallis erant concluſi, & qui à creditoribus erant suffocati, & omnibus omnia largiter ministrabat. Pater erat omnium orphanorũ & uiduarũ, & egenorũ pater amabilis & benignus, sibimet ipsi putans beneficiũ impendere, cum aliorũ misereretur. Nam diues erat manneribus, & uerè regalis animi. Omnibus dabat liberaliter indigentibus, multiplices sperans pro his recompensationes in tempore operum retributionis. Vbique autem huiusmodi illius fama in breui crebrescente, uniuersi ad eum quasi quodam odore unguenti tracti, per singulos dies confluebant, & per

Regis officiũ.

ora

ora omnium uolitabat. Nam timor & coactio minime trahebat populũ, sed desiderium, & ad Christum ex corde uera dilectio, quæ ex Deo & eius pulcherrima cõuersatione animis omnium erat insita. Tunc & illi qui patri eius erant subditi, ei potius adhærebant, cunctumq; errorẽ abijcientes, ueritatem euangelizabant. Et domus quidem Iosaphat crescebat, & consortabatur: domus autem Auennir minuebatur, & infirmabatur, quemadmodum de Dauid & Saul, regnorum narrat historia.

Ista rex Auennir considerans, & uix atq; serò in sensum rediens, suorũ recognouit falsorum infirmitatem deorum, & uanam seductionem: & iterum primos consilij conuocans, in lucem profert à se meditata. Omnibus autẽ eadem cõfirmantibus (uisitauerat enim eos oriens ex alto, salutaris exaudita oratione famuli sui Iosaphat) uisum est regi filio manifesta facere. Scribit igitur sequenti die epistolam Iosaphat, continentem hunc modum:

Rex Auennir dilectissimo filio Iosaphat bene ualere. Cogitationes plurimæ fili charissime, meã subintrantes animã, crudeliter cõturbant: Nam nostra omnia cernens deficientia, quemadmodũ fumus deficit, quæ uerò sunt sectæ Christianorũ super solẽ resplendentia, sensi uera esse quæ mihi semper à te dicebantur. Et quia tenebræ nos peccatorũ profundæ & impietatis operuerũt, ut hinc neq; ad ueritatem respicere, nec uniuersorũ autorem ualeremus recognoscere, sed & lucem sic splendidã per te nobis ostensam, oculos claudentes uidere noluimus. Multa tibi quidẽ mala ostẽdimus, infeliciterq; (heu) & Christianorum non paucos occidimus, qui cooperante sibi inexpugnabili uirtute roborati, per mortem aduersus nostrã crudelitatem dimicauerunt. Nunc autẽ crassam illam nebulã de nostris auferentẽ oculis, lucem quandam, licet modicam, ueritatis cernimus, et priorum nobis pœnitẽtia subintrat malorum. Sed & hanc lucem nubes alia malæ desperationis interpollans, obtenebrare tentat, multitudinẽ opponens meorũ malorum, & quòd abominabilis ego sum Christo, & non suscipiendus, sicut apostata & hostis illius factus. Quid igitur ad ista dulcissime fili, dicas, ipse mihi manifestũ citius facito: & quid oporteat me facere, tuum patrem edoce, & ad noticiam rei quæ expedit, me pertrahe.

Hanc epistolã Iosaphat suscipiens, & quæ in ea cõtinebantur legendo pertransiens, gaudio simul & admiratione replebatur. Moxq; ingressus in suum cubiculum, ante Dominicam imaginem in faciẽ corruit, & lachrymis terram rigans, gratias egit Domino: simul & cõfitens, & labia exultationis mouens, hymnum dixit: Exaltabo te Deus meus rex, & benedicã nomini tuo in seculum & in seculũ seculi. Magnus es Domine, & laudabilis nimis, & magnitudinis tuæ nõ est finis. Et, Quis loquetur potentias tuas, qui cõuertisti petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarũ? Ecce enim rupis ista & petra, durissimum cor uidelicet patris mei, te uolente quasi cæra effectum est molle. Nam & possibile est tibi de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Gratias ago tibi Domine, amator hominũ, Deus misericordiæ, quòd libenter sustinuisti, & patienter sustines excessus nostros, & hactenus nos impunitos dimisisti. Nos em̃ eramus olim digni proijcià facie tua, et exemplũ fieri in populo tuo, sicut Pẽtapolim habitantes facinorosi fuerunt, quos igne & sulphure cõbussisti: sed immensa tua patientia misericorditer effusa est super nos. Gratias ago tibi humilis ego & indignus: etsi non sum sufficiens ad glorificandam bonitatem tuam, deprecor inæstimabiles tuas miserationes Domine Iesu Christe, fili & sermo inuisibilis patris, qui omnia uerbo deducis, & uolũtate cõtines. Qui positus super lignum ligasti fortem, & sub illo ligatis æternam dedisti libertatem, ipse nunc extende manũ tuam inuisibilem & omniũ operatricem, & perfectè libera seruum patrem meum, de sæua illa captiuitate diaboli, & ostende ei efficacissimè, quia tu es qui semper uiuis Deus uerus, & rex solus æternus et immortalis. Vide contritionem cordis mei propicio & misericordi oculo, &

ſecundum ueram propitiationem tuam adeſto mihi cognoſcenti et confitenti te factorem & prouiſorem totius creaturę. Influe in me tuam ſalientē aquam, & detur mihi ſermo in adpertionem oris mei, & ſenſus bene fundatus in te, ſummo angulari lapide, ut ualeam inutilis famulus tuus annunciare meo genitori, ſicut oportet, myſterium diſpenſationis tuæ, & ſeparare eum tua uirtute ab errore uano malignorum dæmonum, & ad te adducere Deum & Dominum, qui non uis mortem noſtram, ſed expectas conuerſionem & pœnitentiam, qui es glorioſus in ſecula ſeculorum: Amen.

Sic orauit, et certitudinē accipiens cōſequendi à Deo quod deſiderabat, & in miſericordia Dei cōfiſus, tollens ſe inde, cum regali officio ad regnū patris ſui uenire feſtinauit. Vt autē patri nunciatus eſt aduentus filij, egreditur cōſeſtim obuiam illi, circumplectitur, oſculatur, maximum facit gaudium, & celebrem feſtiuitatem peragit in aduentu eius. Quid plura? Poſt hæc pariter cōſident. Et quis dicet quæ diſſeruit patri filius, & cum quanta philoſophia? Sed quæ alia niſi quæ ſibi à ſancto ſpiritu fuerant adminiſtrata, per quē piſcati ſunt Chriſto totum mundū piſcatores, & illiterati ſapientibus ſapientiores oſtenſi ſunt? Huius gratia & ipſe locutus eſt patri, illuminans eum lumine ſcientiæ. Etenim prius multum laborauit, ut traheret eum à ſuperſtitioſo errore, quid nō dicens, quid non faciens ut abduceret eum, ſed inaniter canticū pſallebat, quod in aure minimè audiētis dicebat. Quando aūt reſpexit Dominus ad humilitatē ſerui ſui Ioſaphat, & deprecationē eius exaudiuit, clauſam ianuā cordis patris ſui mox arripuit. Voluntatem enim (inquit) timentium ſe faciet, & deprecationem eorū exaudiet: facilè quæ dicebantur à filio rex intellexit. Itaque Ioſaphat Dei gratia opportuno tēpore, quo inſurgere deberet aduerſus uictoriam malignorū ſpirituum, qui dominati prius fuerāt animæ patris ſui, & de illorum perfectè errore liberare eum, ſalutare uerò apertè notificare uerbū, & in cœlis uiuenti Deo recōciliari. A principio enim ſermonē repetens, annunciauit ei quæ neſciebat magna & mirabilia, & auribus cordis nō audierat. Multa quidē de Deo locutus eſt, & fidei pietatē oſtendit, quia nō eſt alius Deus in cœlo ſurſum, neq; in terra deorſum, niſi unus Deus pater & filius & ſpiritus ſanctus. Plurima illi etiā myſteria nota fecit theologię, et de uiſibili atque inuiſibili creatura, quomodo ex nihilo omnia creauit, et ſecundū imaginē & ſimilitudinē ſuam formauit hominē, & hunc libero arbitrio donans, in paradiſo poſuit, & omnium bonorū participari licentiā dedit, abſtinere uerò ab uno ſolo præcipiens, quod erat dinoſcens boni & mali. Præuaricantem uerò mandatum, de paradiſo expulit. Vnde de familiaritate quam obtinebat apud Deum, elapſum genus humanū in multos decidit errores, ſeruiēs peccatis, & ſubditū morti per tyrannidem diaboli, qui ſubditos ſemel homines accipiēs, ex toto obliuiſci fecit Deū & Dominum, & ſibi ſeruire perſuaſit idolorū execrabilem cultū. Miſericordia igitur ductus, qui nos formauit Deus ex uolūtate patris, & cooperatione ſpiritus ſancti, cōplacuit de ſancta Maria uirgine apud nos naſci, & paſſibilis & mortuus eſt immortalis. Qui tertia die reſurgens, nos liberauit à mortuis, prioriq; honore & ſublimi gloria dignos effecit. Nam ſubleuauit nos ſecū in cœlum, aſcendens unde deſcenderat. Quē & iterum uenturum credimus ut plaſma ſuū reſuſcitet, redditurumq; unicuiq; ſecundum opera ſua: hoc eſt, electos cœlorū regnū ſuſcepturos & ineffabilia bona: malos uerò æterna habituros tormenta, id eſt, ignem inextinguibilem, tenebras exteriores, immortalem uermem, & quantacunq; alia ſibi theſaurizauerunt ſupplicia, ſeruiēdo peccatis. Hæc omnia uerbis plurimis & abundè ſibi ineſſe ſpiritus ſancti gratiā teſtificantibus, pertranſiens, deinde et inueſtigabile benignitatis Dei enarrans pelagus, et quomodo paratus eſt ſemper ad ſuſcipiendam pœnitentiam ad ſe conuertentium: & quod non eſt peccatum uincens eius pietatis uiſcera, ſi tantū uoluerimus pœnitentiā agere. Et multis

hoc

hoc exemplis & scripturarũ cõfirmans testimonijs, sermoni imposuit finem.

Compunctus itaq; rex in hac à Deo docta sapientia, uoce magna, flagrantissimo animo saluatorem Christum confitetur, ab omni dæmoniorũ errore discedens, signumq; uiuificæ crucis adorat sub aspectu omnium. Et in cunctorum audientia Deum prædicat esse uerum Dominum nostrum Iesum Christum, prioremq; suam cõfitetur impietatẽ, & propriam aduersus Christianos crudelitatem, et homicidia arguit: magnaq; portio ad pietatẽ efficitur, ut in eo quod dictũ est à Paulo, opere cõpletum esse uideatur: Vbi abundauit iniquitas, ibi abundauit & gratia. Multa igitur sapientissimo Iosaphat his qui cõuenerant magistratibus & satrapis, & omni populo de Deo & de pietate eius fidei perorante, & quasi ignita lingua nouum canticum cantante, cum spiritus sancti gratia superueniens, omnes excitat ad glorificationẽ Dei, quasi ex una uoce turbis clamantibus: Magnus Deus Christianorũ. Nõ est alius deus præter Dominũ nostrum Iesum Christũ, cum patre & spiritu sancto glorificandum. Zelo itaq; diuino succensus rex Auennir, insurgit fortiter aduersus idola, quæ erant in palatio suo ex auro & argento facta, in pauimentũ ea proiecit. Deinde perminutè diuidens, egenis distribuens, proficuũ sibi de inutilibus fecit. Postea cum filio idolorũ templa & delubra omnino, instanter usq; ad ipsa subruit fundamenta. Sacra aũt Deo oratoria, in loca ipsorum ædificat. Non solum autẽ in ciuitate, sed etiam in uniuersa regione miro studio eadem perficiunt. Maligni uerò spiritus qui habitabant in delubris, eiulantes pellebantur, & inexpugnabilẽ esse Dei nostri uirtutẽ trementes cõfitebantur. Omnis autem in circuitu regio, & uicinarum gentiũ multitudines, ad piam fidem Christi currebant. Tunc suprà iam dicto episcopo ueniente catechizatur rex Auennir, & diuino perfruitur baptismate, in nomine patris & filij & spiritus sancti, et Iosaphat eũ de diuino fonte suscepit, et carnali genitori spiritualis regenerationis autor effectus est. Nam cœlestis patris filius erat, et fructus ueræ diuinę radicis sanctissimus, radice illa clamãte: Ego sum uitis, uos palmites. Ita renatus rex per aquam et spiritum sanctum, lætabatur gaudio ineffabili. Cum quo & tota ciuitas et in circuitu regio uniuersa, diuinũ meruit baptisma accipere, et filij lucis effecti sunt qui prius erãt tenebræ. Cunctus autem languor, & omnis dæmoniaca calamitas procul à credentibus pulsa est, perfecti autẽ et sani omnes animabus et corporibus erant. Et plurima alia miracula, ad confirmationẽ fidei peracta sunt. Ecclesiæ reædificabantur, & episcopi qui absconsi erant propter timorem exibant, et suas recipiebant ecclesias, & alij de sacerdotibus et monachis ordinabantur ad pascendum gregem Christi. Rex quidem Auennir, ita priore illa infelici conuersatione derelicta, et pœnitentiã agens de his quæ fecerat, totum quidem regalem principatum filio tradidit. Ipse autem apud seipsum solitariã uitã ducens, puluereq; semper capiti aspergens, graues gemitus emittebat. Lachrymis semetipsa abluendo, solus soli ubique præsenti colloquebatur, indulgentiã ab eo suarum postulans culparũ. In tantam uerò compunctionis & humilitatis abyssum semetipsum deposuit, ut nõ auderet nomen Dei suis nominare labrijs, et uix hoc filij exhortatione præsumeret. Igitur bona mutatione mutatus, ad uirtutẽ se deducentẽ perrexit uiã, ut supergrederetur pietate priorũ iniquitatũ ignominiã. Per quatuor uerò annos ita uiuẽs in pœnitẽtia et lachrymis et omni uirtute, in ægritudinẽ decidit, de qua et mortuus est. Quãdo et finis eius appropinquauit, cœpit timere, et tẽdere, sedulò in memoriam reducens mala quæ fecerat. Iosaphat autem uerbis consolatorijs alleuiabat tristitiã & formidinẽ quæ sibi cõtigerat, dicens: Quare tristis es pater, & quare temetipsum conturbas? Spera in Deo, & cõfitere ei, qui est spes omniũ finiũ terræ, & in mari longè, sicut scriptum est per prophetam dicentem: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationũ uestrarũ ab oculis meis: quiescite agere peruersè, discite benefacere. Et si fuerint

peccata

peccata uestra sicut phœnicium, quasi nix dealbabũtur: si uerò ut coccinum, sicut lanam dealbabo. Noli ergo pater timere, noli dubitare. Non uincunt enim peccata conuertentium se ad Deum, inæstimabilem illius bonitatem. Ipsa quippe sub mensura sunt & numero, quantacunq; sint: illa uerò immensa est, etiam innumerabilis. Nõ enim potest quod subiacet numero, uniuersum superare. Talibus cõsolatorijs uerbis incantans ipsius animam, bonæ spei effecit. Deinde extendens pater manus, gratias agẽs, bona etiam precabatur illi, & diem benedicebat in qua natus ipse fuit, dicens: Fili dulcissime, non meus, sed cœlestis patris, quam retribuam tibi gratiam, qualibus te benedicam benedictionibus? Quam uerò gratiarum actionem referam Deo pro te? Perditus enim eram, & inuentus sum per te. Mortuus eram peccatis, & reuixi. Inimicus Dei, & apostata fui, & reconciliatus sum. Quid ergo retribuam tibi pro his omnibus? Deus est, qui dignas reddat tibi retributiones. Sic locutus est, & frequẽter dilectum osculabatur filium. Deinde orauit, dicens: In manus tuas benignissime Deus commendo spiritum meum: & ita in pœnitentia Domino animam reddidit. Tunc filius eius Iosaphat lachrymis honorans patrem mortuum, & exequias dignas illi exhibens, posuit corpus eius in monumento inter uiros sanctos, & non tamen operuit uestimento regali, sed pœnitentiæ texit cilicio. Stans autem super monumentum, manibus in cœlum eleuatis, & flumina lachrymarum ex oculis deducẽs, orauit ad Dominum, dicens: Deus gratias ago tibi rex gloriæ, solus potens & immortalis, quia non despexisti deprecationem meam, lachrymas meas non spreuisti: quoniam complacuit tibi ut istum seruum tuum patrem meum conuerteres ab iniquitatibus, & ad teipsum traheres saluatorem uniuersorũ, separansq; à superstitione idolorum, dignum fecisti ut cognosceret te uerum Deum & amatorem hominum. Et nunc domine Deus, inuestigabilis & immẽsæ bonitatis, colloca eum in loco refrigerij, & in loco quietis, ubi lux splendet uultus tui, & ne memineris iniquitatum illius antiquarum, & secundum magnã misericordiam tuam dele chirographum peccatorum suorum, & chartam illius scinde criminum, & sanctos tuos pacifica ei, quos igne & gladio interemit, & præcipe illis ne contra eum iam teneant. Omnia possibilia tibi sunt omniũ domino, nisi hoc solum, misereri eorum qui non conuertuntur ad te, hoc est tibi impossibile. Nam misericordia tua effusa est super omnes, & saluas inuocantes te Domine Iesu Christe, quia decet te omnis gloria in secula: Amen. Tales orationes & deprecationes obtulit Domino in totis septem diebus, nullo modo à monumento surgens, immemor penitus cibi ac potus, nec quietis somniq; particeps, sed lachrymis pauimentum rigabat, gemitibusq; inenarrabilibus orando Deum pulsabat. Octaua autem die ad palatium regressus, cunctas diuitias & pecunias indigentibus distribuit, ita ut nullus iam relinqueretur inopiam patientium. In paucis ergo diebus huiusmodi perficiens ministerium, & omnes thesauros euacuans: quatenus per angustam intraturum portam, non impediret pondus pecuniarum. Quadraginta dies obitus patris sui memoriam ei perficiens, conuocat omnes principes & militari præcinctos baltheo, & urbani populi non paucos. sedensq; pro tribunali, ait in audientia omnium: Ecce sicut uidetis, rex Auennir, pater meus, quasi unus de pauperibus mortuus est, neq; diuitiæ, neq; regalis gloria, neq; ego dilectus filius illius, neq; aliquis de cæteris amicis suis & cognatis adiuuare illum præualuerunt, ut ineuitabilem sententiam præteriret, sed abijt ad illa iusta iudicia, rationem redditurus conuersationis præsentis uitæ, nullum de omnibus ducẽs secum adiutorem, nisi tantum quæ egit opera qualiacunque sint. Idipsum aut & de omnibus humanæ sortis naturam contingere constat, nec aliter. Nunc ergo audite me amici mei & fratres, populus Domini, & hæreditas sancta, quos redemit Christus pretioso sanguine suo, & de antiquo errore et seruitute aduersarij eruit.

Ipsi

Ipsi nostis inter uos conuersationem meam, quomodo ex quo Christum cognoui, & seruus eius esse merui, omnia habens odio, ipsum concupiui solum: & istud mihi erat desiderabile, ut à strepitu uitæ & uana conturbatione subtra hēdo me, solus sibi uacarem, et in silentio & quiete animi seruirem Domino Deo. Sed impediuit me patris mei obstinatio, & mandatum, honorari præcipiens genitorem. Vnde Dei gratia & cooperatione non frustra laboraui, nec in uanum tales dies expendi. Nam illum Christo reconciliaui, & omnes uos hunc solum cognoscere uerum Deum, & dominum omnium docui. Non autem hæc ego feci, sed gratia Dei mecum, quæ & me de superstitioso errore liberauit, & de seruitute idolorum eripuit, & uos populum meum de sæua captiuitate liberauit. Iam ergo tempus est, ut de cætero compleam quæ promisi Deo opera. Tempus est eundi quò ipse deducet me, & reddam uota mea quę uoui ei. Nunc ergo uos considerate, quemcunque uelitis præesse uobis, & regnare. Iam enim perfecti estis in uoluntate Domini, & nihil uos latet præceptorum eius. In istis ambulate, non declinantes ad dexteram uel ad sinistram, & deus pacis erit uobiscum. Hęc ut audiuit populus ille, & uirorum cōgregatio, tumultus ilico & planctus & uox maxima & confusio fit, flentibus omnibus & lamentantibus suā desolationē. Talia lamentantes, & cum lamentationibus etiam sacramentis obtestabantur, se non eum dimissuros aliquatenus, sed comprehensuros, & discedere penitus non concessuros. Ita uociferante populo & principibus omnibus, rex turbam sedare uolens, silentio imperato, eorum se obedire promisit obstinationi. Contristatos tamen & tristitiæ signa in uultu ferentes, domum remisit. Ipse autem unum de principibus, qui erat ei charus præ omnibus, & propter fidei pietatem & pudicitiam uitæ admirandus, Barachiam nomine, quem & superius sermo demonstrauit, quando Nachor Barlaam simulans cum philosophis disputauit, qui solus paratus fuit secum astare, & decertare aduersus illos, zelo diuino succensus in corde: singulariter assumens, leniter alloquebatur, & dulciter flagitabat, ut regnum susciperet, & cum timore dei populum illius regeret, quatenus ipse desideratam à se uiam pergeret. Vt autem illum negantem uidit, & omnino respuentē, & dicentē, ô rex, quàm iniustū iudicium tuum, quāq; non secundum mandatum tuus est sermo. Si enim diligere proximum sicut teipsum edoctus es, qua ratione onus quod ipse deponere festinas, mihi conaris imponere? Nam si bonum est regnare, ipse quod bonum est tene: si autem istud est animæ scandalū atq; offendiculū, cur mihi imponis illud, & uis me supplantare? Postquā ergo talia dicentem & asserentem uidit, à colloquio cessauit. Et ecce intempesta nocte, epistolam quidem ad populū scripsit, multa refertam philosophia, & omnem pietatem pronunciantem, quomodo deberent in Dño gloriari, & qualem uitam ei offerre, qualesq; hymnos, & quas gratiarum actiones. Deinde non alium quàm Barachiam præcepit in regalem principatum eis assumere. Et in suo cubiculo chartam, in qua epistola erat scripta, derelinquens, clam omnibus de palatio egreditur. Sed penitus latere non potuit. Nam summo diluculo hoc auditum est, & turbationem repentinam & luctum populis exhibuit. Qui celeritate multa ad inquisitionem eius egrediuntur, præripere fugā ei omni modo satagētes. Vnde nec in uanum cessit eis studium. Vt enim omnes præoccupauerunt uias, cunctosq; montes circundederunt, & inuias circuierunt ualles, in torrente quodam hunc inuenerūt, manus in cœlum extensas habentem, & orationem sextæ celebrantem horæ. Videntes autem eum, perfusi sunt lachrymis, rogantes, & discessionem improperantes. Ille autem ait: Cur frustra laboratis? Non enim ultrà me regem habere ualetis. Plurima uerò illorum constrictus instantia, reuertitur ad palatiū. Et congregatis omnibus, suum declarauit consilium. Deinde & iuramento confirmat sermonē, quod nec unam cum ipsis diem de reliquo facturus esset. Ego enim ministe-

rium meum in uobis impleui, & nihil dimisi neq; subterfugi utilium quin annunciarem uobis & docerem, testificans omnibus fidem Domini nostri Iesu Christi, & pœnitentiæ uiam ostendens. Et nunc ecce ego pergo uiam, quā ex longo iam tempore desideraui, & amplius non uidebitis faciē meam uos omnes. Propter quod testificor uobis hodie secundū diuinū Apostolum, quod ego mundus sum à sanguine omnium uestrū. Non enim subterfugi, quin annunciarem uobis omne consiliū Dei. Hæc audientes, & intentionis eius firmitatem scientes, quoniam à proposito suo non ualerent eum prohibere, mœrebant quidem desolationē suam, non poterant autē omnino ipsi suadere. Tunc rex Barachiam illum quem & superior sermo demonstrauit apprehendens, dixit: Fratres, hunc uobis ordino regem. Illo uerò fortiter aduersus negocium repugnante, inuitum atq; nolentem in regali principatu cōstituit, diadema capiti eius imposuit, annulumq; regalem misit in manu eius, et stans contra orientem, orationem pro eo fudit ad Dominum, inconuertibilem sibi in Deum fidem seruari, & indeclinabilem secūdum mandata Christi inuenire uiam. Orauit etiam & pro omni grege & hæreditate, petijtq; auxiliū à Domino eis & salutem, & omne quodcunq; eis expediret ad utilitatem dispensandam. Ita oratione facta, conuersus dixit Barachiæ: Ecce tibi frater mando, sicut aliquando Apostolus testificatus est, attende tibi & omni gregi in quo te spiritus sanctus posuit regem ad regendum populum Domini, quem acquisiuit sanguine suo. Et sicut ante me cognouisti Deum, & seruisti ei munda conscientia, sic & modò ampliori studio placere satage illi. Nam quanto maiorē à Domino adepius es principatū, tanto potioris exactionis debitor existis. Et ideo retribue benefactori debitum gratiarum actionis, sancta illius custodiendo mandata, & ab omni declinādo uia quæ ducit ad perditionem. Si enim in nauigantibus quandoquidem nauta fallit, modicā remigibus infert læsionē: quando uerò gubernator, totius efficit nauis perditionē: sic & in regibus. Si quis principum delinquit, non tantum populo quantum sibimetipsi nocet. Si uerò rex ipse, omnis operatur conuersationis detrimentum. Et ideo maximas sustinebis pœnas, si quid utiliū spreueris. Quapropter cum multa diligētia custodi teipsum in bono, cunctam exosam habendo uoluntatem ad peccatū te
Heb. 12. trahentem. Ait enim Apostolus: Pacē sectamini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit deum. Cyclum attende humanarū rerū, quomodo currit, contrarioq; modo & uano fert ipsas & circūfert. Et in istarū ueloci permutatione, immutabilē serua piam cogitationē. Nam uariari rerū mutatione, mētis incōstantis indiciū est. Tu autē fixus esto in bono, & omnino stabilis. Ne extollaris propter temporalē gloriā inani tumore, sed expiata cogitatione ignobilitatem tuæ naturæ cōsidera, breuitatemq; & incertitudinē istius uitæ, & carni mortē copulatā. Et ista cogitans, in superbiæ non decides foueā: sed timebis Deum uerum, & cœlestem regem, & uerè beatus eris. Beati enim
Psal. 108. (inquit) omnes qui timent Dominū, & qui ambulant in uijs eius. Et, Beatus uir qui timet Dominū, in mādatis eius uolet nimis. Quæ uerò ante omnia de-
Luce 6. bes seruare mādata? Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiā cōsequent. Et, Estote misericordes, sicut pater uester misericors est cœlestis. Hoc enim mandatū ante omnia debent seruare, qui in maiore sunt principatu locati. Et certè maximā potestatē accipiens, datorē potestatis iuxta possibilitatē debet imitari. In hoc autē Deū maximè imitabit, si nihil iudicauerit quàm misereri precios ius. Sed & obedientē nihil ita ad amicitiā Dei pertrahit, sicut beneficētię gratia indigentibus exhibita. Nā propter timorē facta eleemosyna, adulationi est comparanda, ficto honoris nomine sibi attendentes decipiens, & nō sponte subditum resilire facit, temporis occasione reperta. Vinculis uerò amicitiæ astrictus, firmam habet ad id quod tenetur affectionem. Idcirco benefi-
cus esto indigentibus, & aperi aures pauperibus, ut inuenias auditū Dei tibi,

referatum. Quales enim nostris cõseruis erimus, talem circa nos inueniemus Dominum. Et sicut audierimus, audiri merebimur. Et sicut uidebimus, uidebimur à diuino & omnia cernente oculo. Inferamus igitur misericordiæ misericordiam, ut pro simili similem accipiamus. Sed & aliud audi mãdatum consimile primo: Dimittite, et dimittetur uobis. Et, Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, neq; pater uester cœlestis dimittet uobis peccata uestra. Quapropter malitiæ memoriam non retinebis aduersus peccãtes, sed ueniam postulans delictorum tuorum, indulge & ipse in te peccantibus: quoniam remissioni recompensatur remissio: & aduersus conseruos nostros reconciliatio, Dominicæ iræ fit sedatio. Et rursus duritia nostra erga peccantes, irremissibilia nobis facit nostra peccamina, sicut audis quid miliũ passus est debitor talẽtorum erga proximum immisericordia, sibimet ad actum reuocans huiusmodi debitum. Propter quod diligenter nobis considerandum est, ne nos similia patiamur, sed dimittamus omne debitũ, & omnem iram ex corde eiciamus, ut & nobis dimittantur nostra delicta. In omnibus autem & ante omnia bonum custodi depositum, piam uidelicet fidei rationem quam didicisti, & omnis zizania hæresis non pullulet in uobis, sed mundum & sine dolo semen conserua diuinum, ut multiplicem fructum Domino consignes, quando uenerit rationem ponere cum unoquoq; nostrũm, & reddere unicuiq; iuxta opera sua: quando iusti quidem fulgebunt sicut sol, peccatores uerò tenebræ operient & æterna confusio. Et nunc fratres commendo uos Deo, qui uos potest ædificare, & dare uobis hæreditatem in sanctificatis omnibus. Et hæc dicens, positis genibus suis, cum lachrymis rursus orauit. Et conuersus osculatus est Barachiam quem regem ordinauerat, & omnes principes. Tunc iam funduntur lachrymæ ueraciter ex corde. Circunstantes enim eum uniuersi, quasi animæ illorum ex illius pendèrent anima, & sine illo nullo modo uiuere possent, quid non compassione dignum dixerunt? Qualem lamentationis excellentiam dereliquerunt? Osculabantur, & amplexabantur: reuerentiæ obliuionem, doloris passio fecerat. Væ nobis, clamabant, ab hac infelicitate atrocissima. Deinde illum uocabant patrem, saluatorem, benefactorem. Per te (inquiunt) Deum cognouimus, ab errore liberati sumus, et ab omnibus malis requiem inuenimus. Quid ergo erit nobis post tuum discessum? Quæ nos mala non apprehendent? Talia dicentes, pectora percutiebant, & quæ cõprehenderãt eos deflebant infortunia. Ille autem in sermonibus cõsolationis plurimos gemitus illorum cõpescuit, cum eis se spiritu futurũ promittens, quod corpore iam esset impossibile. Talia dicens, omnibus uidentibus egreditur de palatio. Cum quo mox omnes exierunt, promittentes se ad ciuitatem non reuersuros, nec etiam oculis eam amplius se uisuros. Vt autem extra ciuitatem facti sunt (quia sermone blando ab illo nolebant discedere) increpatione auul si sunt, & inusti reuertebantur. Frequenter eis cõuertentibus oculos, & in itinere pedibus offendentibus, quidam autem feruentiores mœrentes à longe sequebantur eum, quousq; nox superueniens separauit eos ab inuicem.

Matthæ 1. 18

Egrediebatur ergo de regno suo fortis ille iuuenis, gaudens uelut quando de longo exilio in suam aliquis reuertens patriã lætus ambulat, & erat indutus extrinsecus quidem cõsuetis uestibus, intrinsecus uerò laneo pãno quem Barlaam sibi dederat. Nocte itaq; illa in domunculam cuiusdã pauperis hospitatus, uestimentis suis exutus, ea pauperi tradidit, ultimã eleemosynam istam perficiens. Et sic tam illius quàm aliorum multorum pauperum orationibus procuratorem sui Domini acquirens, & ipsius gratiam & auxilium quasi uestimentum salutis & indumentum lætitiæ sibimet circumponens, ad eremiticam egressus est uitam, non panem secum deferens, non aquam, nonaliquid aliud ad cibum pertinens, non uestimento indutus alio, nisi duro illo panno tantum, cuius paulo antè memoriam fecimus. Desiderio enim quodam incre-

dibili & amore diuino uulneratus animo immortalis regis Christi omnino desiderati, erat extra se factus, totus eius liquefactus amore. Fortis enim (inquit) ut mors dilectio. Huiusmodi ipse à diuina charitate susceperat ebrietatẽ, ita exarserat siti secundum prophetam dicentem: Quemadmodum desiderat
Psal. 41. seruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus fontem uiuũ. Et quemadmodum uulnerata tali dilectione anima clamat in Cãticis cantico
Cant. 2. rum: Vulnerata charitate ego sum. Et alibi: Ostende mihi faciem tuam, & fac me audire uocem tuam. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Huius ineffabilis pulchritudinis Christi amorem uelut ignem in corde suscipiens, apostolorum chorus & martyrum populi, omnia spernebant quæ uidentur, omnem scilicet uitam temporalem. Mille tormentorum species subibant amantes diuinam pulchritudinem, & circa nos Dei uerbi cogitantes dilectionem. Hunc ignem & bonus iste, nobilis quidẽ corpore, nobilior uerò & regalior anima, in seipso susciens, omnia simul terrena despiciebat, omnesq; conculcabat corporis uoluptates. Spernebat diuitias & gloriã, & ab hominibus honorem. Deponebat diadema & purpuram, aranearum tela fragiliora ista cogitans. Ad omnia uerò laboriosa & tristia eremiticæ uitæ, promptum semet-
Psal. 62. ipsum exibuit, clamans: Adhæsit Christe, adhæsit anima mea post te, me susce pit dextera tua. Et ita inconuertibiliter ingressus est uastitatem eremi, & quasi onore quodam & graui catena depositia rerum temporalium confusione, lætabatur spiritu: & desideratum intuens Christum, clamabat ad eum quasi præsentem & uocem audientem, dicens: Bona mundi huius Domine ne uideat oculus meus, neq; eleuetur amodo mens mea præsenti uanitate, sed imple oculos meos lachrymis spiritualibus: dirige gressus meos, & ostende mihi famulum tuum Barlaam, ostende mihi eum, qui mihi salutis, tua gratia, autor factus est, ut eremiticæ uitæ huius per ipsius diligentiam addiscam exercitiũ, ne pugnandi imperitia ab inimico supplanter. Da mihi Domine uiam inuenire per quam ueniam ad te, quia uulnerata est anima mea amore tuo, & te sitio fontem uitæ & salutis. Hæc uoluebat penes semetipsum semper, & Deo dicebat, per orationem ei & contemplationem altissimam iunctus, & ita impensius iter suum peragebat, ad chorum sanctorũ peruenire satagens ubi Barlaam degebat. Edebat uerò herbas, quæ per eremũ nascebantur. Nihil enim aliud deferebat secum (ut dictum est) nisi solum corpus suum, & pannũ quo co opertus erat. Sed & cibũ quidem mediocrem & paruum de herbis sumebat. Aquæ uerò omnino penuriã patiebatur, inaquosa & arida existente eremo illa. Itaq; iam circa meridiem sole ardente uehementer, iter agendo uehemen tius ipse æstuabat siti, æstu perseuerante, & ultima affligebatur miseria. Sed uincebat desideriũ naturã, & sitis qua Deũ sitiebat, flammã rorabat sitis aquę. Inuidus uerò & osor hominũ diabolus, nõ sufferẽs in iuuene tale cernere propositũ, & sic seruentissimã in Deo dilectionem, plurimas ei per eremum excitauit tentationes, submittens ei memoriam regalis gloriæ suę, & dudum assistentiũ ei splendidissimi obsequij amicorum & cognatorum atq; coætaneorum: & quia cunctorum animæ ex ipsius perficiebantur anima, & alia uitæ refrigeria. Deinde asperitatem conuersationis proponebat ei, & plurimos illius sudores, corporisq; infirmitatem, & inconsuetudinem eius in tali miseria, & temporis longitudinem, præsentisq; sitis necessitatem, & nusquam sperandam consolationem tanti laboris, uel finem. Et omnino multum excitauit ei puluerem cogitationum in mente, quemadmodum scriptum est de magno Antonio. Vt autem uidit semetipsum inimicus debilem aduersus illius propositũ (Christũ enim ipsum cogitãs, et illius desiderio accensus, spe q; bona cõfortatus, & fide stabilitus, pro nihilo illius submissiones reputabat) erubuit. Tunc à prima cõgressione decidens, alterã pergit uiã. Multę enim malitiæ eius semitę, & phantasmatibus uarijs & inanibus eũ euertere tẽtabat, & in formidinem

midinem mittere. Aliquando uerò gladiũ acutum tenẽs, insiliuit super eum, & percutere minabatur, nisi retro statim conuérteretur. Alia uicæ bestiarum diuersarum formas assumebat, frendens aduersus eum, dirissimum edens mugitum & sonitum. Deinde & in draconem & aspidem & basiliscum transformabatur. Bonus uerò ille et fortissimus athleta, intrepidus erat animo, ceu qui altissimum sibimetipsi refugium posuerat. Mente uerò uigilans, & malignũ subsannans, dicebat: Non latet me ô seductor quis sis, qui ista mihi excitas, qui & ab initio contra genus hominum talia es fabricatus, et semper malignus es, & lædere nunquam cessas, & aptum tibi habitũ & familiarissimũ assumis: hoc est, bestias & serpentes imitaris, bestialitatem consiliq; tui ac prauitatem, uenenum q; & læsionem intentionis tuæ demonstrans. Cur ergo ad impossibilia conaris miserrime? Ex quo enim agnoui tuæ esse nequitiæ machinamenta ista & terrores, mihi nulla de te cura fuit. Dominus mihi adiutor est, & ego despiciam inimicos meos. Et super aspidem & basiliscũ ambulabo, quibus & similem te fecisti, te conculcabo & leonem & draconem, uirtute Christi confortatus. Confundantur & reuereantur omnes inimici mei, auertantur, & erubescant ualde uelociter. Hæc dicens, & signum crucis sibimet imprimens arma inexpugnabilia, omnia diaboli phantasmata absentauit. Tunc enim bestiæ ac serpentes sicut deficit fumus defecerunt, & sicut liquescit cera à facie ignis, sic perierunt. Ipse uerò Christi uirtute munitus, ambulabat gaudens, & gratias agens Domino. Sed & bestiæ plurimæ & uariæ, & serpentium atq; draconum diuersa genera, quæ eremus illa nutrit obuiantia illi, non iam phantasticæ, sed in ueritate apparuerunt. Quocirca timore quidem erat plena uia, & labore. Ipse uerò utraq; spernebat animo, timorem quidem dilectione (ut ait scriptura) foràs mittente, laborem uerò amore alleuiante. Ita ergo multis ac uarijs incommodis & miserijs fatigatus diebus non modicis, tandem peruenit ad eremum illam Sennaariticę terræ, in qua Barlaam habitabat: ubi & aquam inueniens, flammam sitis extinxit. Psal. 90.

Mansit autem Iosaphat duobus annis integris per eremi illius uastitatem uagabundus, & non inueniebat Barlaam, Deo & in hoc fortitudinem animi eius & cogitationis stabilitatem probante. Et erat ita sub dio sole exustus per diem, & frigore per noctem congelatus, & incessanter quærens uelut aliquẽ thesaurum preciosum, uenerandum senem. Plurimas uerò sustinuit tentationes, & pugnas malorum spirituum, & multos labores, herbarum indigentia, quibus in cibum utebatur, quia & istas, cum sicca esset eremus, rarissimas fere bat. Sed amore Domini inflammata adamantina anima illa & inuicta, facilius sustinebat tristia ista quàm uoluptates: ideoq; superno non fuit priuatus adiutorio, sed secundum multitudinem dolorum ipsius & laborum, à desiderato Christo fiebant consolationes, nocte lætificantes animam. Completis ergo duobus annis, Iosaphat quidem, incessanter circuibat quærens desideratum, & rogabat Deum, lachrymarum flumina effundens, & clamabat: Ostende mihi Domine, ostende mihi uiatorem tuæ cognitionis, & tantorum autorem bonorum, & ne propter multitudinem peccatorum meorum bono tuo priues me, sed dignum me fac uidere illum, & æqualem ei agonem conuersationis ponere.

Inuenit autem Dei gratia speluncam, uestigia sequens illuc ambulantium, & monachorum quendam reperit eremiticam uitam transigentem. Et hunc flagrãtissimè amplexatus & osculatus, rogabat ab illo sibi ostendi Barlaam habitaculum, & de seipso cuncta uiro illi manifesta fecit. Per ipsum itaq; didicit habitationẽ illius quem quærebat. Peruenitq; celerrimè, uelut quando uenator gnarus uestigia incurrit uenationis: & habens alia signa ab illo sene sibi demonstrata, ambulabat gaudens, & spe robustus, sicut paruulus ex longo tempore patrem cupiens uidere. Quando enim amor qui secundum Deum

eſt, in anima deſtillat, naturali multo eſt feruẽtior atq; fortior. Stetit igitur ante oſtiũ ſpeluncæ, & pulſans, Benedic pater, ait, benedic. Vt auiẽ uocẽ audiuit, exijt Barlaã de ſpelunca. Cognouerat enim per ſpiritũ quẽ ſecundũ exteriorẽ aſpectum perfectè recognoſcere nõ ualebat, propter mirabilẽ illam transfiguratione & immutationem, quia immutatus & transfiguratus erat ab aſpectu illo priore, & decora ac florida iuuentute. Nam denigratus erat ab ardore ſolis, comatusq; crinibus, exeſam habens faciem, & oculos in profundum habens demerſos, & cilia exuſta habens riuis lachrymarũ, & multa inopiæ afflictione. Sed Ioſaphat ſpiritualem cognouit patrem, characterẽ uultus ſeruantem eundem. Stans ergo mox contra orientem ſenex, orauit, gratias agendo Deo. Et poſt orationem dicto, Amẽ, apprehendentes ſe & oſculantes, ſeruentiſsimis alterutrum amplexibus conſtringebant, & præ interno amore ſatiari non poterant. Vt autem ſufficienter ſe uiderunt, oſculati ſunt inuicem, & prijs nominibus ſe ſalutauerunt, ſedentesq; colloquebantur. Sermonẽ autem incipiens Barlaam, Bene ueniſti, dicebat, fili Dei, & hæres cœleſtis regni, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum quem dilexiſti, quem meritò deſideraſti, ſuper omnia temporalia & corruptibilia. Et ſicut prudens negociator & ſapiens, omnibus uenditis, precioliſsimam emiſti margaritam: & theſauro abſcondito in agro reperto mandatorum Domini, omnia dediſti, nulli parcens prętereuntium, ut agrum illum emeres tibimetipſi. Donet tibi Dominus pro temporalibus æterna, pro corruptibilibus incorruptibilia, & non ueteraſcentia. Dic ergo mihi fili dilectiſsime, quomodo huc ueniſti, & quomodo poſt meum diſceſſum factũ eſt de te, et ſi cognouit Deum pater tuus, aut ſi & hucuſq; in prima perſeuerans inſipientia, ac dæmonum ſeductione captiuatur. Hæc Barlaam interrogante, Ioſaphat referre cœpit quanta poſt illius abſceſſum facta ſunt ei, & quomodo Dominus omnia in proſperitatem uertit, uſq; ad præſentem eorundem coniunctionem. Senex autem audiẽs iſta cum delectatione & miraculo, præ gaudio lachrymatus, dicebat: Gloria tibi Deus noſter, qui ſemper ades & auxiliaris diligentibus te. Gloria tibi Chriſte rex uniuerſorũ, & Deus benigniſsime, quia complacuiſti tibi ſemen quod in anima ſeminaui ſerui tui Ioſaphat, ſic centeſimum referre fructum, dignum quidem te agricola, & domino noſtrarum animarum. Gloria tibi paraclete bone, ſanctiſsime ſpiritus, quia quã dediſti gratiã ſanctis tuis apoſtolis, huius participẽ dignũ fieri feciſti ſeruum tuum, & innumeras hominũ multitudines à ſuperſtitioſo per ipſum errore liberaſti, & uera illuminaſti Dei notitia. Sic ſic ab ambobus Deo gratiæ referuntur: & talia colloquentibus & Dei exultantibus gratia, ſuperuenit ueſpera. Tunc ad orationem ſurgentes, conſuetum celebrarunt officium. Deinde cœnaturis ponit menſam Barlaã locupletem, ſpiritualibus plenam epulis, ſenſualis uerò nequaquam participẽ conſolationis. Olera enim fuerũt cruda, quorũ ſenex ipſe operator & cultor fuit, & dactyli pauci, qui in ipſa eremo inueniebant, & ſylueſtres herbæ. Gratias igit agentes, & appoſita edentes, & aquam de fonte qui aderat bibentes, aperienti manum & implẽti omne animal, denuò gratias egerunt. Rurſus autem ſurgentes, & nocturnas complentes orationes, ſpiritua le poſt orationem repetunt colloquium: ſermones uidelicet ſalutis, & cœleſti plenos philoſophia, per totam ſecum conferentes noctem, donec eos manè ſolitarum iterum recordari orationum fecit. Manſit autem Ioſaphat cum Barlaam ſic plurimis annis, mirabilem illam & ſuper hominem tranſigens conuerſationem, et quaſi patri huic eruditori per omnia obediens et conſentiens, omniq; ſubiectione et humilitate ſe illi ſubijciens, et ad omnem uirtutis ſpeciem ſemetipſum exercẽs, optimeq; inſtructus ad luctandum contra iniquiſsimos ſpiritus. Hinc quidem paſsiones cunctas mortificat, prudentiam uerò carnis ſubiecit ſpiritui quaſi ſeruum Domino, deliciarum et requietionis penitus oblitus. Somno uerò

Matthæi 13.

quaſi

quasi malo præcipiebat domino. Et ut simpliciter dicam, tantus inerat ei labor conuersationis, ut & ipse miraretur, qui plurimos in hac expenderat annos Barlaam, & perseueranti illius uinceretur instantia. Nam tantum de illo duro & inconsolabili cibo percipiebat, ut solum posset uiuere, ne si uiolenter moreretur, mercedes amitteret bonarum operationum. Sic autem ad uigilandum naturam subdidit, quasi incorporeus aliquis & sine carne. Orationis etiam illi & intellectualis operis incessabile opus erat, & omne uitæ tempus in contemplationibus expendebat spiritualibus & cœlestibus, ut nec horam nec punctū ipse perderet omnino, ex quo in illa eremo habitauit. Hoc enim opus uerè monastici ordinis est, nūquam otiosum inueniri à spirituali operatione. Quod bene obseruauit ille fortis & cōgruentissimus cursor stadij cœlestis itineris, & inextinguibilem calorem ipsius custodiuit: à principio usq; in finem ascensiones semper in corde disponens, & de uirtute in altiorē ascendens uirtutem, desiderium desiderio, studium studio assidue iungens, donec peruenit ad speratā & desideratam beatitudinem. Sic autem inuicem cōuersantibus Barlaam & Iosaphat, & bona cōiunctione unitis, & extra solicitudinē & unius uersam secularē existētibus perturbationē, purificatāq; mētem possidētibus, & expiatā ab omni confusione, post multos suos pro pietate labores, quadam die aduocauit senex spiritualem filium, quē per euangeliū genuit. & tunc sermonem arripuit & spirituale colloquiū, ita dicens: Dilectissime Iosaphat, in hac te eremo habitare oportebat. Et hoc mihi Christus oranti de te promisit, ante uitæ meæ obitū uidendū. Vidi ergo sicut desiderabā. Video enim te modò à mundo abstractum, & ab his quæ in mundo sunt: coniunctū uerò Christo inseparabili mente, & in mensurā uenisse perfectionis plenitudinis ipsius. Nunc autem quoniam iam mihi resolutionis tempus in tanuis est, & sociale & coætaneū desiderium esse cum Christo iam cōpletum est: tu quidem corpus meum terra operi, & pulueri trade pulueri. Mane uerò de cætero in hoc loco, spirituali adhærens conuersationi, & meæ memoriam faciens humilitatis. Timeo enim, ne fortè obscura dæmonum multitudo animæ meæ obsistat, propter multitudinem ignorantiarum mearum. Tu ergo fili ne metuas laborem conuersationis, neq; formides longitudinem temporis, & uersutias dæmonum: sed horum quidem infirmitatem Christi uirtute munitus, audacter deride. Aduersus uerò duritiam laboris, & temporis spacium sic eris, quasi quotidie hinc migrationem expectans, & quasi initium esse tibi conuersationis hanc diem & finem existimans. Sic semper ea quæ retrò sunt obliuiscens, & ad ea quæ antè sunt te extendens, secundum intentionem persequere ad brauium supernæ uocationis Dei in Christo Iesu. Quemadmodum sanctus Apostolus iubet, non deficiamus, dicens: Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Nam momentaneum & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur, temporalia sunt: quæ autem non uidentur, æterna. Ista cogitans charissime, confortare, & esto robustus, & quasi bonus miles contende regi tuo placere. Et si cogitationes tibi pusillanimitatis malignus immiserit, & rigorem relaxare propositi studuerit, ne acquiescas eius uersutijs, Dominicum considerans præceptum: In mundo tribulationem habebitis: sed confidite, quia ego uici mundum. Ideoq; gaude in Domino semper, quia elegit te, & separauit de mundo, & posuit ante faciem suam. Ipse autem qui te uocauit uocatione sua sancta, adest tibi semper, nihil solicitus sis, sed in omni oratione & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones tuæ apud Deum innotescant. Ipse enim dixit: Non te deseram, neq; derelinquam. Sic ergo in duritia conuersationis & pusillanimitate exercitij tales possidens cogitationes, lætare, memor Domini Dei nostri.

1. Cor. 4.

Memor enim(inquit)fui Dei,& delectatus sum. Quando autem rursus a-
lium deceptionis modũ econtrario callidè perquiret hostis, elatas supponens
cogitationes,& gloriam multam regni quod dimisisti,& cætera quæ in mun-
Luce 17. do sunt,salutarem appone sermonem quasi scutum,dicentem: Cum feceritis
omnia quæ præcepta sunt uobis,dicite: Serui inutiles sumus, quæ debuimus
facere fecimus. Sed quis ex nobis ualet debitũ persoluere,quod debemus Do
mino,pro eo quòd cũ diues esset,pro nobis pauper factus est,ut nos illius pau
pertate ditaremur,& passus est impassibilis,ut à passionibus nos liberaret?
Quæ enim est gratia seruo, similia Domino pati? Nobis enim plura desunt
de passionibus eius. Hęc meditare cogitationes emũdans, et omnẽ altitudinẽ
extollentem se aduersus scientiã Dei & in captiuitatem ducentem,redige om-
nem sensum in obedientiam Christi. Et pax Dei quæ superat omnem sensum,
custodiat cor tuum,& intelligentias tuas,in Christo Iesu Domino nostro.

His à beato Barlaam dictis,riui lachrymarũ Iosaphat mensuram non habe
bant,sed uelut de fonte multifluo scaturientes,eum totum ac terrã in qua sede
bat rigabant. Deflens autem separationem,uehementer rogabat,ut comes e-
ius itineris moriendo fieret,& ne post se relinqueret illum in hac uita,dicens:
Cur quæ tua sunt tantũ pater quæris,& nõ ea quæ proximi sunt? Quomodo
Deut.6. ucrò perfectã in hoc imples charitatem secundum eum qui dicit, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum? Ad requiẽ quidem ipse pergens,in tribulatione
ac miseria me derelinquis: & priusquã bene exercitatus sum laboribus cõuer
sationis,& hostiũ didicerim multimodas congressiones,ad monomachiã me
ipsorũ exponis. & quid fiet aliud, nisi ut prosternar multimodis illorũ machi-
namẽtis,& moriar in anima (heu mihi) & ęterna morte, quod inexpertis &
formidolosis cõtingere cõstat pugnatoribus. Sed deprecare Dominum,quæ
so te, ut comitẽ me de hoc seculo tecũ assumas: etiam per ipsam spem quam ha
bes recipiendi laboris præmiũ deprecare,ne uel unam diem post tuum discẽs-
sum faciam in hac uita,& in uastitate huius deserti oberrem. Hæc Iosaphat
cum lachrymis dicente,senex leniter & planè respõdit,dicens: Non debemus
fili incõprehensibilibus iudicijs Dei resistere. Ego enim plurimum de hoc de-
precatus sum Dominũ,ne separaremur ab inuicem: & edoctus sum à bonita-
te illius,quia non est congruum te nunc pondus deponere carnis,sed perma-
nere oportet in exercitio,donec splendidiorem coronam tibimet componas.
Non enim sufficienter adhuc decertasti,ad eam quæ tibi præparata est merce-
dis retributionem: sed oportet te hic modicum laborare,ut lætus intres in gau
dium Domini tui. Ego enim ferè centum sum annorum. In hac uerò eremo
annos septuaginta quinq; peregi. Tibi autem licet non tantum tempus sit con
stitutũ,sed tamẽ appropinquare oportet,sicut iubet Dominus: ut cum similis
ostendaris mihi,& nihil minus habens ab eis qui portauerunt pondus diei &
æstus. Suscipe ergo charissime libenter quæ à Deo decreta sunt: nam ea quæ
ipse disposuit,quis hominum sufficit mutare? Vnde in his perseuera,eius cu-
stoditus gratia. Vigila autem semper aduersus cõtrarias cogitationes,& mun
diciam mentis quasi quendam thesaurum preciosum conserua,ad altiorem
operationem & contemplationem uegetans temetipsum quotidie,ut impleа-
Ioannis 14. tur in te quod amicis suis Saluator promisit,dicens: Si quis diligit me, sermo-
nes meos seruabit. Et pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus,& man-
sionem apud eum faciemus. Hæc dicens senex,& multo plura, sanctissima il-
lius anima & theologa lingua digna, contristatã Iosaphat animã cõsolatus est.
Deinde ad quosdã transmittit eum fratres procul habitãtes, ut afferret ei quæ
ad sacrã hostiam consecrandã erant necessaria. Tunc cõfortatus Iosaphat ual-
de,uelociter ministerijs impleuit. Metuebat enim, ne fortè se absente naturæ
debitũ Barlaam solueret,& spiritũ Domino traderet, detrimentumq; sibi di-
rissimũ inferret,non uerba testatoria,non orationes, nõ benedictiones illius

adepto.

adepto. Ita ergo utriliter ab illo lõga uia peracta, & allatis prò quibus erat, offeri Deo sacrificium sanctissimus Barlaam. Et cõmunicans ipse, tradidit & Iosaphat incontaminata Christi mysteria, & exultauit spiritu. Deinde consuetũ percipientes cibum, ædificatorijs uerbis animã rursus Ioſaphat alebat, dicens: Non iam nos dilectissime fili in unum congregat esus & mensa in hac uita: ingredior enim iam uniuersalem uiam patrum meorum. Oportet ergo te erga me dilectionem per custodiam mandatorum Dei, & in hoc loco usq; in finem perseuerantiam ostendere, conuersans quemadmodum didicisti & edoctes es, memor semper humilis & negligentis animæ meæ. Gaudio igitur gaude, & in Christo exultatione lætare: quia pro terrenis & corruptibilibus accipio æterna & incorruptibilia, & quia appropinquat merces operum tuorum, & mercedis retributor iam adest, qui uenit uineam inuisere quam coluisti, & plenius tibi mercedem operis tui exhibebit. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, sicut sanctus clamat apostolus Paulus; Nam si cõmorimur, & conuiuemus. Si sustinemus, & conregnabimus in regno æterno & infinito, luce splendentes inaccessibili, & splendore digni effecti beatæ & indiuisæ trinitatis. Talia quidem Barlaam usq; ad uesperam, & per totam noctem Ioſaphat loquebatur ineffabili dolore detento, & separationem non ferenti. Mox uerò illucescente die, ad eum collocutionem finiens, eleuatis in cœlum manibus & oculis, & gratiarum actionem referens Deo, ait: 1. Tim. 2.

Domine Deus meus, qui ubiq; præsens es & omnia imples, gratias ago tibi, quia respexisti humilitatem meam, & in orthodoxa confessione, & in uia mandatorum tuorum dignum me fecisti cursum consummare huius incolatus mei. Et nunc optime Domine & misericordissime, suscipe me in æterna tua tabernacula, & ne recorderis peccata, quæ tibi peccaui scienter & ignoranter. Custodi etiam & hunc fidelem famulum tuum, cui præesse me uoluisti indignũ famulũ tuũ. Erue eum ab omni uanitate & tentatione aduersarij, & altiorem illum facito perplexis laqueis, quos in laqueum posuit malignus omnibus qui salui fieri uolunt. Disperde omnipotens omnem uirtutem seductoris à facie serui tui, & da ei potestatem conculcandi nequissimum caput hostis animarum nostrarum. Mitte ex alto gratiam sancti spiritus tui, & corrobora illum aduersus inuisibiles hostes, ut uictoriæ mereatur à te coronam accipere, & magnificetur nomen tuum in ipso: quia te decet gloria, & laus in secula: Amen. Finita oratione, paterno affectu amplexatus Ioſaphat, osculatus est eum in osculo sancto, signoq; crucis semetipsum signans, et pedibus extensis, exhilarato uultu quieuit in pace, senex & plenus dierum.

Tunc Ioſaphat corruens super eũ, fletibus atq; suspirijs, gemitibusq; dolori satisfaciẽs, & lachrymis corpus abluẽs, ac laneo pãno quẽ dederat ei in palatio inuoluãs, decẽtabat psalmos, per totã diẽ et totã noctẽ psallẽs, pariter & lachrymis uenerandũ beati madefaciens corpus. Sequenti uerò die sepulchrũ faciẽs prope speluncã, & religiose ualde & cum summa reuerentia sacram glebam deferens, in monumento deposuit spiritualem patrem, bonus ac uenerabilis filius. & flagrãti animo ad intentissimã extendens se orationem, ait: Domine Deus meus, exaudi orationem meã qua clamaui ad te, miserere mei & exaudi me: quoniã te ex toto corde meo quæro. Exquisiuit te facies mea: ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo. Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus. Quoniã pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autẽ assumpsit me. Legẽ pone mihi Domine in uia tua, & dirige me in semita recta propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas tribulantiũ me: quoniã in te proiectus sum ex utero de uẽtre matris meę. Deus meus es tu, ne discesseris à me, quoniã prẽter te nõ est qui adiuuet me. Ecce enim in multitudine miserationũ tuarũ spẽ posui animæ meę, guberna uitam meam, qui omnem creaturam ineffabili sapientię prouidentia regis.

regis. Et notam fac mihi uiam in qua ambulē,& ſaluum me fac, quoniam bonus es amator hominū,orationibus & interceſsione famuli tui Barlaā. Quia tu es Deus meus,& te glorifico patrem & filium & ſpiritū ſanctum: Amen.

Finita oratione,iuxta ſepulchrū ſedebat flens,& ſedens obdormiuit.Et uidit terribiles uiros illos, quos & prius uiderat uenientes ad ſe, & deducentes in maximum illum & mirabilem campū, deinde ad glorioſiſsimā & ſplendidiſsimam introduxerunt ciuitatem. Ingrediente uerò illo,alij obuiabant multo fulgentes lumine, coronas in manibus ferentes ineffabili decore reſplendentes,& quales humani oculi nunquā uiderunt. Interrogāte uerò Ioſaphat, cuius ſunt coronæ gloriæ ſplendidiſsimæ quas cerno,reſpōderunt: Tibi quidem una propter multas animas quas ſaluaſti præparata eſt, exornanda uerò nunc amplius pro exercitatione eremitica quā peragis, ſi tamē uiriliter in hac in finem uſq; perduraueris. Altera uerò tua quidē & ipſa, ſed patri tuo oportet te exhibere eā, qui per te à uia mala declinando,& pœnitentiam ueraciter agendo,reconciliatus eſt Domino. Ioſaphat itaq; hoc audito, hæſitanter & mœſtè hoc accepit,& dixit: Quomodo poſsibile eſt,non impar mihi qui tanta ſuſtinui,patrem meum adipiſci donum propter ſolam pœnitentiam? & Barlaam confeſtim æſtimabat ſe uidere, quaſi exprobrantem ſibi, & dicentem: Iſti ſunt ſermones mei Ioſaphat quos aliquando dicebam tibi, & quia cū prædiues fueris,non beneficus eras,& ipſe hæſitabas in uerbo. Nunc autem quomodo cōtriſtatus es de æquali honore tibi uidelicet & patri, & nō potius lætatus es animo,quòd exaudita eſt tua multa pro ipſo oratio? Ioſaphat autē,prout mos erat ei ſemper dicere. Ignoſce ait,pater ignoſce, et ubi habitas oſtēde mihi. In hac(inquit)ſenex ſpecioſa & magna ciuitate habitationē habere merui, in media urbis platea luce fulgentē eximia. Rogare uerò iterū Ioſaphat Barlaā ſe putabat,ut eū induceret in habitaculū, & affectuoſè in hoſpitio ſuo reciperet. Sed nondū tēpus uenisse dicebat ille,quo ad illa peruenire poſſet habitacula,adhuc humano ſubiectū corporis ergaſtulo. Si ergo uiriliter perſeueraueris(quēadmodū mādaui tibi)uenies paulo pòſt,et eiſdē dignus efficieris manſionibus,& eandem gloriā cōſequeris,& eodem gaudio frueris, & in æternū ſimul erimus. Excitatus uerò à ſomno Ioſaphat,luce illa & ineffabili gloria babebat animā adhuc ſatiatā, & cū multa admiratione Domino gratiarū referebat hymnū. Manſit autem uſq; ad finem uitæ ſuæ,angelicā ueraciter in terra ducens conuerſationem,& duriore exercitatione poſt tranſitū ſenis utens. Aetatis quidem ſuæ uiceſimo quinto anno terrenū deſeruit regnū, & eremitil cum ſubijt laborem,triginta uerò & quinq; annis in hac eremo cōuerſatus eſt. Multas prius animas hominū diabolo ſurripuit,& Deo ſaluandas obtulit,& in hoc perficiendo apoſtolicam gratiam promeruit. Erat autem martyr uoluntate. Nam cum fiducia magna Chriſtū in conſpectu regū & tyrannorū confeſſus eſt,& prædicator eius magnitudinis eximius claruit. Multos etiam ſpiritus nequitiæ in eremo luctando proſtrauit,& omnes Chriſti ſuperauit uirtute,cœleſtiſq; particeps muneris diutius extitit & gratię. Inſuper et mundū animę oculū ab omni terrena caligine habuit,& ualde præſētia,futura cōtēplabatur,& Chriſtus erat ei pro omnibus: Chriſtum deſiderabat,Chriſtū quaſi præ
Pſal.15. ſentem cernebat,Chriſti decorem aſsiduè ſpeculabatur,ſecundū prophetā di-
Pſal.26. centem: Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper,quoniā à dextris eſt mihi ne cōmouear. Et iterum: Adhæſit anima mea poſt te,me ſuſcepit dextera tua. Adhæſit enim uerè anima illius poſt Chriſtum,coniunctione indiſſolubili illi copulata. Non enim defecit à mirabili iſta operatione, nec immutauit rigorē cōuerſationis ſuæ à principio uſq; in finem, æqualē ſeruans prōptitatem à puero uſq; ad tantam ætatem: imò ad altiorē indies profecit uirtutem, & mundiorē promeruit cōtemplationem. Denicq; tali peracta conuerſatione,& ita dignā ſua uocatione operationē retribuens ei qui ſe uocauit, cruciſtigens

gens mundũ ſibi & ſeipſum mũdo, in pace ad Deũ pacis uadit, & ad eum quẽ deſiderauit ſemper proficiſcitur Dominũ, & uultui Domini nitidè & mundè præſentatur, illiuſq; gloriæ iam antè promiſſa ſibi corona exornatur, & Chriſtum cernere dignus efficitur, & cum Chriſto eſſe meretur, Chriſti decore ſempe exultat. Cuius in manus animam ſuam commendans, in uiuẽtium tranſmigrauit regionem, ubi ſonus epulantium, ubi lætantiũ omnium habitatio.

Precioſum uerò corpus illius quidã uir ſanctus, qui habitationem non procul ab eo fecerat, qui ad Barlaã iter illi prius oſtenderat, diuina quadã edoctus reuelatione, ipſa hora eius dormitionis aduenit, & ſacris laudibus honorificãs illum, lachrymasq; effundens, ſignum erga illũ dilectionis, & omnia alia perficiens, quæ Chriſtianis ſunt legitima, in ſepulchro patris Barlaam poſuit eum. Nam decebat eorum ſimul eſſe corpora in terra, quorum in cœlis perenniter erant animæ iunctę. Præcepto etiam cuius terribili per uiſionem fortiter illum in mente conteſtantis, acquieſcens eremita qui eum ſepelierat, ad regnũ Indorũ pergere contendit, & ad regem Barachiam peruenit, omniaq; ſibi manifeſta de beato Ioſaphat facit. Ille autẽ non negligens, ilico pergit cum multitudine magna & uirtute, & ad ſpeluncã peruenit. Monumentũ aſpicit, & ſuperlachrymatus tollit operculũ, & uidet Barlaã, & Ioſaphat, habentes mẽbra ſecundũ proprietatẽ ſpeciei utriuſq; poſita, & corpora nil à priore colore immutata, ſincera uerò & omnino integra cum ſuis indumentis. Tunc illa ſanctarũ animarũ tabernacula multã odoris ſuauitatẽ emittebant, nihil penitus fœditatis retinentia. Quæ rex in thecis precioſis repoſita, in ſuã reportauit patriã. Vt autẽ ad aures peruenit populi quod factũ fuerat, multitudo innumerabilis ex omnibus ciuitatibus & in circuitu regionibus ad adorãda & uidenda beatorũ illorũ uirorũ corpora cõfluebant honorificè, cum hymnis et canticis, & lampadibus ac cæreis ardentibus. Vnde quidã ibi congruenter ſatis & ualde idoneè dixit: Luminaria circa luminis filios & hæredes. Splendidè uerò ſimul & magnificè in eccleſia, quã Ioſaphat ab ipſis fundamentis erexerat, depoſita ſunt corpora. Plurima ergo miracula & ſanitates in translatione & depoſitione, & deinceps per ſanctos ſuos famulos operatus eſt Chriſtus, ad laudem & gloriã nominis ſui. Et uidit rex & omnis turba, uirtutes quæ per eos fiebant. Et plurimę gentes quæ erant in circuitu, infidelitate languẽtes & Dei ignorantia, per ea quæ ad ſepulchrũ fiebant ſigna crediderunt. Et omnes uidentes & audientes angelicã Ioſaphat conuerſationem, & à puericia inæſtimabilem eius ad Deũ amorem, mirabantur, glorificantes in omnibus Deũ, qui cooperatur diligentibus ſe, & maximis illos glorificat donis & uirtutibus.

Huc uſq; finis præſentis laboris, quẽ ſecundũ uirtutem meã ſcripſi, ſicut accepi à uenerabilibus uiris, qui ueraciter illũ tradiderũt mihi. Contingat igitur uobis legentibus & audientibus utilem animarũ narrationem, ut in parte ſanctorũ qui ab initio placuerunt Domino cõputari mereamur, precibus, & interceſsione Barlaam & Ioſaphat beatorũ, de quibus eſt narratio, in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui eſt decus, honor & imperium, gloria & magnificentia, cum patre & ſpiritu ſancto, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum: Amen.

Conuerſus ad te Deũ patrem Dominũ omnipotentem, puro corde tibi quãtum poteſt paruitas mea, maximas atq; uberes gratias ago, deprecãs toto animo ſingularem tuã manſuetudinem, ut preces meas in beneplacito tuo exaudire digneris: inimicũ quoq; à meis actibus & cogitationibus tua uirtute expelle, multiplica mihi fidem, mentẽ guberna, ſpiritales cogitationes accende, & ad beatitudinem tuã perducere dignare, per Ieſũ Chriſtũ filiũ tuũ: Amẽ.

Menſe Aprili, Anno M. D. XLVIII.

4-3-6